This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Ex Libris

STEMMATA QUID FACIUNT
Richard Baggallay.

L. 4. 17.

878
C7Dh
G74
1710

M. TVLLII CICERONIS
DE OFFICIIS

LIBRI TRES.

CATO MAIOR, LAELIVS, PARADOXA, SOMNIVM SCIPIONIS.

EX RECENSIONE

IOANNIS GEORGII GRAEVII.

Cum Ejuſdem Notis, ut & integris Animadverſionibus

VIRORVM DOCTISSIMORVM.

Nec non ſelectis Aliorum.

TOMVS SECVNDVS.

In quo continentur

ALDI MANVTII Commentarius integer in CICERONIS libros de Officiis omnes. In CATONEM MAIOREM vel de Senectute. In LAELIVM ſive de Amicitia. Et in ſex PARADOXA.

CAELII CALCAGNINI diſquiſitiones in libros de officiis.

M. ANTONII MAIORAGII *deciſiones*, & IACOBI GRIFFIOLI *defenſiones* CICERONIS, *contra* CALCAGNINVM.

FAVONII EVLOGII, Rhetoris Carthaginienſis in CICERONIS Somnium SCIPIONIS.

Editio nova & emendatiſſima, cum indice locupletiſſimo.

UNIV. OF MICH.

LVGD. BATAVORVM,

Apud { JOANNEM DU VIVIE, & ISAACVM SEVERINVM. } Bibliopolas.

M DCC X.

John S. Lawrence Estate
5-11-1925

VARIAE LECTIONES
IN
CIC. DE OFFICIIS.

LIBER PRIMUS.

CAPUT I.

De officiis. al. *officiorum.*

Abundare oportet. Mſſ. *abundare porteat.*

Propter ſummam & doctoris v. c. *& propter ſummam doctoris.*

Quorum alter. v. c. *quorum alterum.*

Idem tibi cenſeo. al. codd. *item tibi cenſeo.* al. *itidem tibi cenſeo.* al. *identidem tibi cenſeo.*

Faciendum. v. c. *faciundum.*

Ad dicendum. Mſſ. Pall. Guilielmi ſex, Pithæi, Græv. *ad diſcendum.*

Quoniam utrique. al. *quoniam utique.*

Qui ſe jam illis fere æquarunt. al. *qui jam illis fere æquarunt.* al. *qui jam illis fere æquarunt.*

Apte, diſtincte, ornate dicere. Sic Mſſ. Græv. & aliorum, nec non edd. Lang. Fabric. vulgo: *apte, diſtincte ornateque dicere.*

Vis enim dicendi major eſt in illis. al. *vis enim major in illis dicendi.*

Orationis genus. Mſ. P. *orationum genus.*

In utroque genere laboraret. Mſ. P. *in utroque genere laboraſſet.*

Sequereturque & illud. Mſ. Græv. *ſequereturque illud.*

Phalereus. Mſ. P. & G. *Phalerius.*

Dulcis tamen ut Theophraſti. Mſ. P. *dulcis tamen tantum ut Theophraſti.*

Si genus forenſe dicendi. Sic Mſſ. & edd. meliores. al. *ſi genus id forenſe.*

CAPUT II.

Aliquid hoc tempore ad te ſcribere. Mſ. P. *aliquid ad te ſcribere hoc tempore.*

Ab eo ordiri volui maxime. Sic Mſſ. Vulg. *ab eo exordiri maxime volui.*

Et auctoritati meæ. Nam. Sic Mſſ. Pall. Græv. aliique, nec non Pith. Vict. edd. Vulgo: *auctoritati meæ graviſſimum. Nam.*

Tradita ab illis & præcepta. edd. vett. *tradita ab illis præcepta.*

In eoque colendo. Mſſ. & edd. *in eoque excolendo.* al. *in eoque & colendo.*

Sita vitæ eſt honeſtas. Mſ. P. *Sita eſt vita honeſtas.*

Et in negligendo turpitudo. Mſ. G. *& in negligendo turpitudo omnis.*

Officium omne pervertunt. Mſſ. *officium omne pervertant.*

Vincatur neque amicitiam colere. Fulv. Urſin. & edd. vulgg. *vincatur, fit ut neque amicitiam colere.* Sed hæc verba *fit ut* deſunt in Mſſ. Pall. Guilielm. Græv. Pith. aliiſque codd. melioribus. In Pith. pro *amicitiam* legitur *amicitias.*

Hæ quamquam ita ſunt. Mſſ. P. & G. *hæ quanquam ita ſint.*

Hæ diſciplinæ igitur. Pith. *hæ igitur diſciplinæ.*

Stoicorum, & Peripateticorum, & Academicorum. copula deeſt in Pith. Herilli P. *Erilli.* Pyrrhonis & Herilli. in v. c. deeſt *&.*

Si rerum aliquem delectum. al. *ſi rerum aliquem delectum.*

Exploſa ſententia eſt. deeſt in P. *eſt.*

Sequemur igitur. al. *ſequimur igitur.*

Quantum quoquo modo videbitur. al. *quantumcunque videbitur.* Mſ. *quantum quoque modo videbitur.* al. *quantum quoquo modo videbitur.*

CAPUT III.

IN omnis partes. al. *in omnes partes.*

Vſus vitæ conformari. edd. *uſus vitæ confirmari.*

Quanquam pertinent. Gr. *quanquam pertineant.*

Perfectum officium rectum. edd. *perfectum autem officium.*

Hoc autem commune καθῆκον vocant. al. *hoc autem commune, quod ii καθῆκον vocant.* al. *hoc autem commune quod καθῆκον vocant.* Mſ. *hoc autem commune officium vocant.*

Sic definiunt. Mſ. *ſic diffiniunt.*

Nam honeſtumne factu ſit an turpe dubitant. Gr. *nam aut honeſtumue factu ſit, aut turpe dubitatur.* ed. Lang. *nam, aut honeſtumne ſit, an turpe, dubitant.*

Tum autem inquirunt. al. *tum autem anquirunt.*

Tertium dubitandi genus eſt. Wolf. *tertium diſputandi genus eſt.*

Hac diviſione. Sic Mſſ. & edd. al. *hac in diviſione.*

Ita quam ille triplicem. Mſ. *itaque quam.* al. *itaque ille triplicem.*

Rationem, in quinque. al. *rationem, quæ in quinque.*

CAPUT IV.

ET a natura tributum. al. *eſt a natura attributum.*

Declinetque ea quæ nocitura. Mſ. P. *declinetque, quæ ei nocitura.* al. *declinet ea quæ.*

Omniaque quæcunque. al. Mſ. P. *omnia quæque.*

Ad vivendum neceſſaria. In Pal. prim. non legitur: *ad vivendum.*

Anquirat & paret. al. *acquirat & paret.* al. *inquirat & paret.*

Alia generis ejuſdem. Sic Pith. vulg. *alia ejuſdem generis.*

Commune autem animantium. al. *commune item animantium.*

Inter hominem & belluam. al. *inter homines & belluam.*

Hæc tantum quantum ſenſu movetur. al. *hæc tantum ſenſu movetur.* Pith. *hæc quantum ſenſu movetur.*

Homo autem quod rationis eſt particeps. Sic Mſſ. al. *homo autem quoniam rationis eſt particeps.* Lang. ed. & prim. Pal. *homo autem qui rationis eſt particeps.* ed. Fr. Fabr. *homo autem qui rationis eſt particeps.*

Et cauſſas rerum videt. Sic Mſſ. vulgg. *principia & cauſſas rerum videt.*

Earumque progreſſus & anteceſſiones. edd. Lamb. & Fr. Fabr. & nonnulli Mſſ. *earumque progreſſus & anteceſſiones.*

Similitudines comparat. Mſſ. *ſed ſimilitudines comparat.* al. *& ſimilitudines comparat.*

Ad eamque degendam. Mſ. Pith. *ad eamque regendam.*

Præparat res neceſſarias. v. c. *præparat res neceſſarias.*

Eademque natura. al. *eadem natura.*

Impellitque ut hominum cœtus & celebrationes eſſe, & a ſe obiri. al. *impellitque ut hominum cœtus celebrari inter ſe, & a ſe obedire.* alii aliter. vid. notas.

Audire, addiſcere. al. *audire ac diſcere.*

Ad beate vivendum. Sic Mſſ. ſed edd. *ad bene beateque vivendum.*

Veri inquiſitio. Lang. ed. *veri anquiſitio.*

Niſi præcipienti aut docenti. al. *niſi aut præcipienti & docenti.*

Humanarumque contemtio. al. *humanarumque rerum contentio.*

Vnum hoc animal ſentit. Mſ. Pith. *unum hoc animal ſenſit.*

Quid ſit ordo, quod ſit quod deceat, in factis dictiſque qui ſit modus. Lang. ed. *qui ſit ordo quid ſit quod deceat in factis dictiſque, qui ſit modus.* al. *quid ſit ordo, quid deceat in factis, dictiſque qui ſit modus.* Pal. ſec. omittit *quid ſit ordo, quid ſit.* In Mſ. legitur etiam *qui modus*, omiſſo *ſit.*

In conſiliis factiſque conſervandum. Mſ. Pith. *in conſiliis factiſque obſervandum.* al. Mſſ. *in conſiliis factiſque conſervandum.*

CAPUT V.

FOrmam quidem ipſam. Mſ. Pith. *formam quidem ipſe.*

Et

Et tanquam faciem. Vet. ed. *etiam tanquam faciem*, quod male probant Guilielm. & Gruterus.

Perſpicientia veri. Mſſ. Pith. *inſpicientia veri.*

Tribuendoque ſuum cuique. Mſſ. Pith. & edd. *tribuendoque quod ſuum eſt cuique.*

In quo ineſt modeſtia & temperantia. Pal. prim. *in quo vis eſt modeſtia & temperantia.*

Et videre & explicare rationem. Pal. pr. *& videre & explicare ratione.* Mſſ. Erfurt. *& videre & explicare oratione.* Pith. *& explicare rationem*, omiſſis *& videre.*

CAPUT VI.

C. Sulpitium audivimus. al. *Cajum Sulpitium audimus.*

In veri inveſtigatione. ed. prim. Lang. & Mſſ. *in veri veſtigatione.*

A rebus gerundis. Sic Mſſ. & edd. prim. Lang. Bald. al. *a rebus agendis.*

A qua tamen fit intermiſſio ſæpe. Mſſ. *a qua tamen fit intermiſſione ſæpe.*

Cognitioniſque verſatur. Pith. *cognitioniſque verſabitur.*

Officii fonte diximus. Mſſ. *officii fonte ſatis diximus.*

CAPUT VII.

BEneficientiæ. Sic Mſſ. & edd. al. *beneficentia.*

Aut victoria, ut qui bello potiti ſunt. Mſſ. & Lamb. & Fr. Fabr. edd. *aut bello, ut qui victoria potiti ſunt.*

Aut lege, pactione, conditione, ſorte. al. *aut lege, aut pactione, conditione ſorte.* Mſſ. *aut lege, aut conſuetudine, aut pactione, conditione, ſorte.*

E quo ſi quis ſibi appetet. al. *eo ſi quis ſibi plus appetit.* Sed *plus* aberat in Mſſ. Lang. Lamb. Pall. & alii. In iis etiam *ex quo.*

Partem patria vindicat, partem amici. al. *partem patria vindicat; partem parentes, partem amici.*

Atque ut placet Stoicis. edd. aliq. *atque placet Stoicis.*

Mutatione officiorum. al. *mutatione officiorum.*

Manus afferre videtur ſocio. Vulgg. *manus violenter afferre videtur ſocio.* Sed *violenter* non extat in Mſſ. Pall. nec in quinque Guilielmi, nec in primis edd. nec in Langii, aliiſque emendatioribus.

A metu proficiſcuntur, cum iis. Vulgg. *a metu proficiſcuntur, ut iis.*

Timet, ne niſi id fecerit. Pal. prim. *timet ne, ſi id non fecerit.*

Aggrediuntur ut adipiſcantur. Sic plurimi Mſſ. Lang. Guilielm. Lamb. Pall. Vulgati vero: *aggrediuntur nonnulli ut ad piſcantur.*

Quæ concupiverunt. Vulgg. *quæ concupierunt.*

CAPUT VIII.

AD perfruendas voluptates. v. c. *ad perfruendas voluptates.*

Cujus fructibus exercitum. Sic Mſſ. & opt. edd. aliæ: *qui ſuis fructibus.*

Delectant etiam magnifici. al. *delectant enim.*

Ut infinita pecuniæ cupiditas. Erfurt. Mſſ. *ut infinita cupiditas.*

Temeritas C. Cæſaris. Sic Mſſ. ſed Manut. ed. ex Mſſ. nonnullis *tempeſtas C. Caſaris.*

Divina atque humana pervertit. Pith. *divina atque humana ſubvertit.*

Cogitata fiat injuria. Mſſ. *cogitans fiat injuria.* edd. *cogitato fiat injuria.*

CAPUT IX.

QUos tutari. al. *quos tueri.*

Suis ſtudiis quibuſdam, occupationibuſve. edd. nonnullæ *ſuis ſtudiis, quibuſdamve occupationibus.*

In veri inveſtigatione. Mſſ. *in veri veſtigatione.*

Pro nihilo ducant. Mſſ. *pro nihilo putent.*

Propterea juſtos eſſe. Pith.

Nam alterum juſtitiæ genus aſſequuntur, inferenda ne cui noceant injuria. edd. *nam dum alterum juſtitiæ genus aſſequuntur, in inferenda ne cui noceant injuria.* Alii aliter. Multa enim eſt varietas hujus loci in editis & ſcriptis libris, quam vide in notis.

In alterum incidunt. edd. *in alterum injuſtitiæ incidunt.*

Vo-

Voluntate fieri. Pith. *voluntarie fieri.*

Itaque eos ad temp. ne acceſſuros quidem. Mſ. *itaque nos ne ad temp. acceſſuros.*

Qui altero juſtitiæ genere. edd. *qui dum altero juſtitiæ genere.* In. Fr. Vrſini Mſ. *ii dum altero juſtitiæ genere.*

Nihil operæ. Pithæan. *nihil operum.*

Quoniam igitur duobus. Pith. *quando igitur duobus.*

Aliter de illis ac de nobis. Pithæan. *aliter de illis; aliter de nobis.*

CAPVT X.

VT reddere propoſitum, promiſſum facere. al. *ut non reddere propoſitum, etiamne furioſo promiſſum facere.* al. *ut reddere depoſitum, etiamne furioſo? facere promiſſum.*

Quæ propoſui in principio. al. *quæ poſui in principio.*

Cum tempora mutantur. al. *cum tempore mutantur.*

Ex tribus optatis, ut ſcribitur. al. *ex tribus optatis, ut dicitur.*

Majus non anteponi minori. edd. *majus damnum anteponi minori.*

Sed malitioſa juris interpretatione. Pith. *ſeu malitioſa interpretatione.* ed. prim. *ſeu malitioſa juris interpretatione.*

Induciæ pactæ. multi Mſſ. *induciæ factæ.*

Triginta dierum induciæ. edd. vett. *centum triginta dierum.*

De finibus a ſenatu datum. Sic Pall. & IV Guilielm. & Græv. Sed edd. *de finibus agri a ſenatu datum.*

Cum utriſque ſeparatim locutum. Pith. *cum utriſque locutum.*

Ne cupide quid agerent, ne appetenter. Pith. *ne cupide quid agerent, ne appetentur.* edd. *ne cupide quid agerent, nec appeterent.* al. *ne cupide quid agerent, neve appeterent.*

Vtrique feciſſent. Mſ. *utrinque feciſſent.*

CAPVT XI.

NE quid tale poſt hac. & ceteri. Vulgg. *ne quid tale poſt hac committat, & ceteri.* alii libri aliter. not. Manut.

Conſervandi ii qui non crudeles in bello; non immanes fuerunt. al. *conſervandi ii, qui non crudeles in bello nec immanes fuerunt.* al. *conſervandi ſunt ii, qui non crudeles in bello nec immanes fuerunt.* Mſ. Pal. & Pith. *conſervandi ii, qui non crudeles fuerunt.*

Sed credo aliquid ſecutos, opportunitatem. al. *ſed credo aliquid ſecutos opportunitatem.* al. *ſed credo aliquos ſecutos opportunitatem.* al. *ſed credo illos ſecutos opportunitatem.*

In quo ſi mihi eſſet obtemperatum. Mſ. *in quo mihi eſſet obtemperatum.*

Et cum iis quos vi deviceris. ed. vet. *& cum iis quos vi dejeceris.* Pall. *& cum iis quos vi viceris.*

Popillius imperator. al. *Pompilius imperator.*

Si eum pateretur. Mſſ. *ſi eum patitur.*

Secundo eum obligaret. Mſſ. *ſecundo eum obliget.*

Eum miſſum factum eſſe. Mſſ. nonnulli: *eum dimiſſum factum eſſe.*

CAPVT XII.

LEnitate verbi triſtitiam rei mitigante. Mſſ. *lenitate verbi rei triſtitiam mitigatam.*

Indicant XII tabb. Sic edd. prim. Poſteriores vero *indicant enim XII tabb.* Pal. prim. *indicant hoc XII tabb.*

Qui cum bellum geras. Pith. *quo cum bellum geras.*

Tam molli nomine appellari. Vulgg. *tam molli nomine appellare.*

Iam efficit vetuſtas. Mſ. *efficit jam vetuſtas.*

A peregrino enim jam receſſit. Vulgg. *a peregrino enim receſſit.*

Qui arma contra ferret. al. *qui ferret arma contra.*

De captivis reddendis illa præclara. Sic Pith. aliique Mſſ. & edd. meliores Lang. Fabric. Gruter. vulgatæ: *de captivis reddendis illa præclara ſententia.* Sed jam dudum Petrus Balduin. notavit *ſententia* non haberi in Mſſ. In quodam Mſ. eſſe *illa præclara ſunt verba.*

Vitam cernimus utrique. Mſſ. nonnulli *vitam cernamus uterque.*

Nec cauponantes bellum. Pal. prim. *non cauponantes bellum.*

Hera

Hera quidve ferat fors. Vulg. *Hera, quidve ferat ſors.*

Dono, ducite. al. *dono ducite.*

Volentibus cum magnis diis. Nonnulli libri, *volentibus id magnis diis.*

Æacidarum genere. al. *Æacidarum ſem.*

CAPVT XIII.

SEcundo autem Punico bello &c. uſque ad hæc verba, cum ſcelere approbavit. non habentur in MSſ. plurimis & edd. vett.

Qui pejeraſſent. MS. *quod pejeraſſent.*

Semper autem in fide. al. *ſemper enim in fide.*

Vt mercenariis operam exigendam. Vulgg. *ut mercenariis ad operam exigendam.*

Vtrumque homine alieniſſimus. Sic MSſ. Pall. & Guilielm. vulgg. *utrumque a homine alieniſſimum.*

Nulla capitalior eſt, quam eorum. MSſ. Guilielm. & Pithæan. *nulla capitalior, quam eorum.*

CAPVT XIV.

MAjor benignitas ſit quam facultates. Sic MSſ. Guilielm. Pal. Pith. Sed edd. *ne major benignitas ſit quam facultas.*

Id enim eſt juſtitiæ. Pith. *idem eſt juſtitiæ fundamentum.*

Pernicioſi aſſentatores. MSſ. quidam: *pernicioſi & aſſentatores.* Pith. *pernicioſa aſſentatione.*

Vt in alios liberales ſint. Pith. *ut in aliis liberales ſint.*

Tantum abeſt officio. Sic MSſ. al. *tantum abeſt ab officio.*

Vt nihil magis officio poſſit eſſe contrarium. Pith. *ut poſſit eſſe contrarium.*

Quod non idem juſtum. Sic MSſ. Pall. Pith. Græv. duo. Sed vulgg. *quod non idem ſit juſtum.*

Quæ proficiſci ab oſtentatione magis quam a voluntate videantur. Sic omnes MSſ. Guilielm. Pall. Pithæan. Sed vulgg. *quæ videntur ab oſtentatione magis quam a voluntate proficiſci.*

CAPVT XV.

PLerique ſapientibus. MS. *planeque ſapientibus.*

In quibus præclare agitur ſi ſunt. MSſ. *quibus cum præclare agitur ſi ſint:* al. *cum quibus præclare agitur, ſi inſunt:* Pal. ſec. *ſed cum civibus: præclare agitur ſi ſunt.* al. *cum quibus non præclare agitur; ſed ſunt.*

Illæ virtutes bonum virum videntur potius attingere. al. *illæ vero virtutes b. v. v. p. a.* al. *illæ virtutes bonorum virorum videntur propius attingere.*

Atque hæc in moribus. Sic MSſ. & edd. vett. Sed vulgg. *atque hæc in moribus conſiderantur.*

Si modo poſſis. MS. *ſi modo poſſit.*

An imitari agros fertiles. al. *an non imitari.*

Multo plus efferunt. al. *multo plus afferunt.* MSſ. aliquot *multo plus offerunt.*

Sine judicio vel morbo. al. *ſine judicio vel modo.*

Repentino quodam, quaſi vento; impetu animi incitati. al. *ſic diſtinguat; repentino, quodam quaſi vento; impetu animi incitati.*

Si cætera paria ſint. al. *ſi cætera paria ſunt.*

CAPVT XVI.

QVæ natura principia. edd. *quæ naturæ principia.*

Cernitur in univerſi. MS. *cernitur univerſi.*

Communia hominum videntur. MS. *communia omnium videntur.*

Quæ ſunt generis ejus. edd. *quæ ſunt generis ejuſdem.*

Transferri in permultas. al. *transferri per multas.* vid. not. Manut.

Homo qui erranti. al. *ut homo qui erranti.*

Nihilo minus ipſi lucet. MSſ. & edd. plerique: *nihilominus ipſi luceat.* al. *ut nihilominus ipſi luceat.* al. *nihilominus ipſi ut luceat.*

Vna enim ex re ſatis præcipitur. MSſ. duo Grævii: *una enim ex re ſatis præcipit.* Sic & edd. Gryphii, Lang. Fabric.

Id tribuatur vel ignoto. edd. vett. *id tribuatur cuique vel ignoto.*

Pati ab igne ignem capere: Si quis velit. al. *pati ab igne ignem capere, ſi qui velit.*

Nihilominus ipſi lucet. al. *nihilominus ipſi luceat.*

CAPUT. XVII.

AB infinita diſcedatur. Sic Mſſ. al. *ab infinitate diſcedatur.*

Interius etiam eſt. al. *interior etiam eſt.*

Ejuſdem eſſe civitatis. al. *ejuſdem civitatis.* ed. vet. *interius etiam ejuſdem civitatis.*

Multæque cum multis res. Palat. tres Guilielm. Pithæan. ut & Lamb. ed. *multiſque cum multis res.*

Commune animantium. Vulgg. *commune animantium omnium.*

Deinde una domus, communia omnia. Mſ. *deinde una domus, cui ſunt communia omnia.* Pal. prim. *deinde una domus, & communia omnia.*

Atque illi in quo id ineſſe videtur. Pal. prim. *atque illi in quo ineſſe videtur.* edd. Rom. prim. *atque illi quo ineſſe videtur.* unde Gruterus conjicit: *atque illi quoi ineſſe videtur.*

Nos ad ſe alliciat faciatque. Sic duo Mſſ. Suffrid. Pithæn. edd. primæ. Vulgg. *nos ad ſe allicit facitque.*

Nec copulatius. Mſſ. nonnulli: *nec copulantius.*

Ut unus fiat e pluribus. Pal. prim. *ut unum fiat e pluribus.*

Ultro citro datis acceptis. Mſſ. & edd. *ultro citroque datis acceptiſque.* al. *ultro citroque datis & acceptis.*

Nulla eſt gravior, nulla carior. Sic Mſſ. Vulgg. *nulla gratior, nulla carior.*

Principes ſint. Vulgg. *principes ſunt.*

Habere perfugium. Mſſ. & edd. multi *habere profugium.* Pith. *habere refugium.*

In amicitiis vigent maxime: eſtque ea jucund. Sic vett. edd. & Mſſ. Pal. *in amicitiis viget, eſtque ea jucund.* Mſ. *in amicitiis vigent: maximeque eſt ea jucund.* edd. Vulg. *in amicis vigent: maximeque eſt ea jucund.*

CAPUT XVIII.

QUid quiſque vel ſine nobis poſſit conſequi. Sic Mſſ. & edd. Lang. & Fr. Fabr. Vulgati: *quid quiſque nobiſcum vel ſine nobis.*

Suntque officia. Mſ. *ſintque officia.*

In fructibus percipiendis. Sic edd. vett. & Mſſ. Pall. aliique Vulg. *in frugibus percipiendis.*

Addendo deducendoque. Mſſ. & edd. *addendo ducendoque,* vid. not.

Ut facimus ipſi. Sic Mſſ. & edit. Langii. Vulgg. *ut faciamus ipſi.*

Aptum eſt officium. Sic Mſſ. al. *actum eſt officium.* edd. *ortum eſt officium.*

Animo magno elatoque. In Mſ. Balduini non legitur *elatoque.*

Animum geritis muliebrem. Sic Mſſ. & edd. prim. Vulgatæ vero, *animos geritis muliebres.*

Illa virago viri. al. *illaque virgo viri.*

Salmaci da ſpolia. Mſſ. & edd. pleræque: *ſalmacida ſpolia.*

Sine ſudore & ſanguine. al. *ſine ſanguine & ſudore.*

Pleniore ore. edd. vett. *pleno ore.*

Leuctris. hinc ſunt Cocles. edd. multæ *Leutris Stratocle: hinc noſter Cocles.* al. *Leuctris Stratoque. hinc Decii.* vid. not.

CAPUT XIX.

PRopugnantem pro æquitate. Quidam vetus codex Lambini *pugnantem pro æquitate eſt.*

Viros fortes magnanimos. Sic Mſſ. Guilielm. Pall. Pith. Græv. primæ edd. Sed Vulgg. *viros fortes & magnanimos.*

Eoſdem bonos & ſimplices. al. *eoſdemque bonos & ſimplices.* Mſ. *eoſdem bonos & ſimplicis veritatis amicos.*

Animi magnitudine maxime excellit. Mſſ. *animi magnitudine maxime excellet.*

Princeps omnium vel potius. Mſ. *princeps omnium maxime, vel potius.* Vulgg. *princeps omnium eſſe vel potius.*

Et gloriæ cupiditate. Sic Mſſ. fere omnes. pauciſſimi, *& gloria cupidus.*

vix

ra unus & alter: *gloriæ cupido.* Græv. prim. & *gloria & cupiditate.* ſec. & *gloriæ cupiditate.*

CAPUT XX.

SEd & vehementer arduas. Sic Mſſ. edd. *ſed ut vehementer arduas.* Pith. *ſed velut vehementer arduas.* al. *ſed vehementer arduas.*

Cum vitæ, tum multarum aliarum rerum. Sic Mſſ. Vulgg. *tum vita, tum multarum rerum cauſſa.* Pith. *tum aliarum cauſſa rerum.*

Et hæc videnda. Sic Mſſ. Vulgg. *& hæc vitanda.*

Ad beneficientiam. Sic Pall. duo Guilielm. & Græv. prim. al. *ad beneficentiam.*

Ac potius non accipienda interdum, aut deponenda nonnunquam. Rom. edit. prim. *at potius non accipienda, aut deponenda nonnunquam.* Mſ. *a. p. n. a. i. aut non deponenda.*

Ut tranquillitas & ſecuritas adſit. Pith. *ut tranquillitas animi & ſecuritas adſit.* Vulgg. *ut tranquillitas adſit & ſecuritas.*

Removerint ad otiumque perfugerint. Sic Pal. prim. quatuor Guilielm. Græv. duo edit. Rom. prima, Victorian. Vulgg. *removerunt ad otiumque perfugerunt.*

Ferre potuerunt. Mſ. *ferre potentes.*

CAPUT XXI.

EXcellenti ingenio doctrinæ ſe. Vulgg. *excellenti ingenio otio doctrinaque ſe.* Pithæan. *excellenti ingenio otio ſe.*

Nulla eſt cauſa. Mſſ. & edd. *nulla ſit cauſa.*

Videntur labores & moleſtias. Pith. Mſ. & Gryph. ed. *videntur tum labores & moleſtias.*

Tum offenſionum, tum repulſarum. Mſſ. & edd. *tum offenſionum & repulſarum.* ed. Lang. *cum offenſionum tum repulſarum.*

Adipiſcendi magiſtratus & gerenda. Sic Mſſ. al. *adipiſcendi magiſtratus ſunt, & gerenda.*

Majoraque efficienda. Mſſ. & edd. nonnulli: *majoraque efficiendi.* Pith. *majora efficiendi.* al. *majorque cura efficiendi.*

Sed etiam ut habeat. al. *id etiam ut habeat.*

CAPUT. XXII.

QUo primum conſtituit. Mſ. *in quo primum conſtituit.*

At ille vere, ab ſe adjutum Themiſtoclem. al. *at ille adjuvit Themiſtoclem.* vid. not.

Lacedæmoniis dilatatum putatur. ed. Gruter. & multi Mſſ. *Lacedæmoniis putatur.* ed. Lambin. & Fr. Fabrit. *Lacedæmoniis partum putatur.* vid. not.

Parentiores. Sic Mſſ. al. *paratiores.* al. *promtiores.*

Attingit etiam bellicam. Sic Mſſ. & ed. Vict. al. *ſed attingit etiam bellicam.* al. edd. *attingit enim & bellicam.*

In quod invadi. Sic Mſſ. al. *in quo me invadi.*

Concedat laurea laudi. al. *concedat laurea linguæ.*

Nec majus otium. al. *nec majus odium.*

CAPUT XXIII.

ITa afficiendum. P. Vict. ed. *ita efficiendum eſt.*

Nonnunquam etiam illata. al. *nonnunquam autem illata.*

Ut M. Catonis bellum. Mſ. *ut M. Catonis conſilio bellum.*

Quam decertandi fortitudo. Sed. edd. Lang. Lamb. Fabrit. *quam decertandi. Sed.*

Fortis vero & conſtantis eſt. Mſſ. omnes *fortis vero animi & conſtantis eſt.*

Præſenti animo uti & conſilio. Sic Mſſ. & edd. al. *præſentis animi uti conſilio*, alii aliter. vid. non. Manut.

Et aliquanto ante conſtituere. Mſſ. omnes *& aliquando ante conſtituere.*

Magni animi & excelſi. Pal. *magni & excelſi animi.* al. *magni animi & excellentis.*

Sed cum tempus neceſſitaſque. edd. *ſed cum tempus eſt, neceſſitaſque.*

CAPVT XXIV.

NE quid crudeliter. ídque. edd. *ne quid crudeliter fiat. idque.*

Idque eſt viri magni rebus agitatis. Mſſ. *idque eſt viri, magnis rebus agitatis.*

Calida conſilia. edd. *callida conſilia.*

Quietis cogitationibus & ſplendidiora. Sic Mſſ. Palat. prim. *quietis & cogitationibus ſplendidiora.* ed. Rom. & Pal. ſec. & *quietis & cogitationis ſplendidiora.* al. *quietis & cogitatis ſplendidiora.*

Leniter curant. Sic Mſſ. & edd. optimæ. Alii *leviter curant.*

Vt Callicratidas. al. *ut Callicratides.*

Plaga mediocris: illa. Sic Mſſ. edd. vero *plaga mediocris fuit: illa.*

Qu. Maximus melius. edd. *Qu. Fabius Maximus melius.*

Vnus homo nobis. Sic Mſſ. & edd. prim. Vulgg. *unus qui nobis.*

Non ponebat enim. Mſſ. *non enim ponebat.* Mſ. *non hic ponebat.*

Ergo poſtque magiſque. al. *ergo magiſque magiſque.*

CAPVT XXV.

QVæcunque agunt. Sic Mſſ. Vulgati: *quicquid agunt.*

Magnæ diſcordiæ, in noſtra. Sic Mſſ. Vulg. *magna diſcordia orta, in noſtra.*

Quibus commiſſa eſt, gerenda eſt al. *quibus commiſſi, gerenda eſt.* al. *quibus commiſſa gerenda eſt.*

Dum ea conſervet. al. *dum eam conſervet.*

Quamvis graviter offendat. Sic Mſſ. Sed edd. Victor. & Lang. *quemvis graviter offendat.*

Mortemque oppetat. al. *mortemque appetat.* nonnulli Mſſ. *mortem oppetat.*

Qui arma contra ferant. Mſ. *qui arma conferant.*

Inimicis putabant. Sic Mſſ. & ed. Roman. 1471. Vulgg. *inimicis putant.* Palat. ſec. *putabant.*

Viri eſſe cenſebunt. Mſſ. & ed. Rom. *viri eſſe cenſent.* Palat. ſec. *viri eſſe cenſebitur.*

Altitudo animi. al. *lenitudo animi.*

Impudenter rogantibus. al. *imprudenter rogantibus.*

CAPVT XXVI.

AD voluntatem noſtram fluentibus. v. c. *ad voluptatem noſtram fluentibus.*

Superbiam, faſtidium, arrogantiam, magno opere fugiamus. v. c. *ſuperbiam magno opere, faſtidium arrogantiamque fugiamus.*

Item de C. Lælio accepimus. v. c. *de C. Lælio accepimus.*

Propter crebras contentiones prœliorum. Palat. ſec. *propter crebras contentiones plerumque præliorum.*

Sibique præſidentes. In v. c. non habetur *ſibique.*

Vt perſpicerent rerum humanarum. v. c. *ut proſpicerent rerum humanarum.*

Ne aſſentatoribus patefaciamus. v. c. *ne aſſentationi patefaciamus.*

Nec adulari nos ſinamus. v. c. *nec adulari nobis ſinamus.* al. *ne adulari nos ſinamus.*

Bene parata. al. *bene parta.*

Et beneficentiæ pateat. Mſſ. *& beneficentia pareat.*

Qui reſp. regant. al. *qui remp. regant.*

Vitæque hominum amice. Mſſ. *vere hominum amice.* al. *& vita hominum amice.*

CAPVT XXVII.

QVid ſit veri. Pith. *quid ſit verum.*

Videre & tueri. Pith. *videre & intueri.*

Vt venuſtas & pulchritudo. al. *& ut venuſtas & pulchritudo.*

A valitudine. al. *a valetudine.*

CAPVT XXVIII.

HÆc ita intelligi exiſtimare poſſumus. Ita Pith. Græv. & omnes libri vett. Vulgati: *hæc ita intelligi a Philoſophis exiſtimare poſſumus.*

Ex decoro. Pith. & Græv. prim. *ex decore.*

Quod poetæ ſequuntur. Pal. prim. *quod poetæ exſecuntur.*

Natis

Natis ſepulcro ipſe eſt. Sic edd. vett. ſic Mſſ. ſed Palat. & Græv. prim. *ſatis ſepulcro ipſe*. Vulgg. *natis ſepulcrum ipſe*.

At Atreo dicente. Quidam libri veteres, quos Lambinus inſpexit, non habent particulam *at*. Græv. prim. *atbatreo dicente*.

Animantium reliquarum. al. *animantium reliquorum*.

Non ſolum arrogantis. v. c. *non modo arrogantis*.

In hominum ratione habenda. al. *in omni ratione habenda*.

Perſpicitur vis decori. v. c. *vis perſpicitur decori*.

Sequemurque & id. Pal. *conſequemurque & id*.

Ad hominum conſociationem. Sic plerique Mſſ. ſed ed. prim. *ad hominum conſolationem*. ſec. *ad hominum conſervationem*. Pal. prim. cum multis edd. *ad hominum ſocietatem*.

Quid faciendum fugiendumve ſit. Sic Mſſ. nonnulli. Alii cum edd. *quid faciendum fugiendumque ſit*. Pal. prim. *quid fugiendum ſit*.

CAPUT XXIX.

Appetitus obtemperet. Sic Mſſ. complures. edd. *appetitus vero obtemperet*. prim. Pal. *& appetitus obtemperet*.

Omnium vultus, voces, motus, ſtatus mutuatur. Fabr. cod. *omnium vultus, voces, geſtus, motus, ſtatus mutantur*.

Uti illo quidem licet. Sic Mſſ. Vulgg. *uti illis quidem licet*.

Somno & quietibus cæteris. ed. Lang. & Mſſ. *ſomno & cæteris*.

Gravibus ſeriiſque rebus. Pith. *gravioribus ſeveriſque rebus*.

Aliquod probi ingenii. edd. vett. *aliquid probi ingenii*.

Quæ vocant ἀποφθέγματα. Sic Mſſ. & prim. edd. ſed Vulgg. *quæ vocantur ἀποφθέγματα*.

Si tempore fit. Pithæan. *ſi tempore fiat*.

Ac remiſſo animo. Mſſ. & Lang. & Fr. Fabric. ed. *ut remiſſo animo*.

Homine dignus, alter ne libero quidem. Sic Mſſ. & edd. prim. ſed Manut. & Lambin. aliæque edd. *libero dignus, alter ne homine quidem*.

Ne nimis omnia profundamus. Mſ. & Lang. ed. *ne nimis animo profundamus*. al. vet. lib. *ne nimis profundamus*. al. *ne nimis joca profundamus*.

CAPUT XXX.

Reliquiſque belluis antecedat. Sic Mſſ. edd. *reliquiſque beſtiis antecedat*. al. *reliquiſque beſtiis antecellat*.

Occultat & diſſimulat appetitum voluptatis. Mſſ. *occultat & diſſimulat appetitum*.

Itaque victus cultuſque corporis. Mſ. *itaque fructus victuſque corporis*.

Ad virtutem referantur. Mſ. *ad virtutem referatur*.

Atque in omni oratione. al. *atque in omni ratione*.

Quem εἴρωνα Græci nominaverunt. Pal. prim. & Baſilic. Græv. prim. *quem εἴρωνα Græci. τὸ nominaverunt* non agnoſcunt.

Contra Pythagoram. Pith. *e contra Pythagoram*.

Themiſtoclem & Pheræum Iaſonem. al. *Themiſtoclem Athenienſem & Pheraum Iaſonem*.

Furere ſe ſimulavit. Pal. prim. *furere ſimulavit*.

Nihil ex inſidiis agere. Mſſ. Grævii & plures alii: *nihil de inſidiis agere*.

Callitratidam. edd. *Callicratidem*.

Præfectus claſſi. al. *præfectus claſſis*.

Alium quemque quamvis. edd. *alium quidem videmus*. aliter alii. vid. not.

Itemque Q. Mucio Mancla. Sic Mſſ. ſed edd. *Q. Mucio Numantino*, vel *Numantio*. al. *Q. Mucio Mancino*.

Ne Xenocratem quidem. Sic Mſſ. edd. *nec non Xenocratem*.

CAPUT XXXI.

Admodum autem tenenda ſunt. Sic Mſſ. præter plures alios, Grævii. Editio prima cum multis *admodum autem tuenda ſunt*.

Sed tamen propria. Sic Mſſ. Aldi Manutii cum multis qui eum ſequuntur: *ſed tantum propria*.

Propriam naturam ſequamur. Mſſ.

pro *veteri* ſcribunt *vetere*, ſed illud habetur in optimis & vetuſtiſſimis codicibus.

Vt in ſcenam. Mſſ. Lang. *ut in ſcæpam*, al. *ut in ſcena*. In Græv. primo paullo ante *ſcanicorum*. ſed tamen in eodem *ſcenam*.

CAPVT XXXVI.

NOnnulli geſtus inepti non vacant offenſione. edd. *nonnulli geſtus ineptis non vacant*.

Vtamur in greſſu mollioribus. Non eſt in Palat. prim. *mollioribus*.

Aut in feſtinationibus. Pith. excerpta: *aut ne in feſtinationibus*.

Anhelitus movetur. edd. *anhelitus moventur*.

Ad decoris conſervationem. al. *ad decori conſervationem*.

CAPVT XXXVII.

RHetorum ſunt, nulla ſermonis. edd. quædam: *Rhetorum ſunt multa, nulla ſermonis*.

Nihil aliud fuit in Catulis. Sic Mſſ. & ed. Victor. ſed alii: *nihil fuit in Catulis*. al. *quid fuit in Catulis*.

Vt eos exquiſito judico. Pall. *quam ut eos exquiſito judicio*.

Aut putidum. Sic Mſſ. ſed editi multi: *aut nimis putidum*.

Sale & fecetiis. edd. nonnullæ: *ſale vero conditur & facetiis*.

Viciſſitudinem non iniquam putet. Sic Mſſ Pall. Græv. & alii plures. Vulgg. *viciſſitudine nonnunquam utendum putet*.

Vtcunque aderunt res. Mſſ. omnes. *utcunque aderunt*. ſine *res*.

Neque enim omnes iiſdem de rebus. Mſſ. quidam: *nec enim iiſdem de rebus*.

Nec omni tempore. Lamb. ed. *nec in omni tempore*.

Sit definendi modus. duo Mſſ. *ſit deſtinandi modus*.

CAPVT XXXVIII.

SE quomodo in omni vita. edd. *ſed quoniam in omni vita*.

Id agendum etiam. Mſ. *id ſatagendum etiam*.

Ad urendum & ſecandum, ſic. Sic Mſſ. ed. Camerar. *ad urendum & ſecandum medici veniunt, ſic*. al. *ad urendum & ſecandum medici, ſic*.

Magna autem parte. edd. quædam *magna autem ex parte*. Fr. Fabrit. & Lambin. edd. *magnam autem partem*.

Vt & ſeveritas. Sic Mſſ. & Vict. ed. Vulgg. *ut ſeveritas*.

Nec iis qui adſunt probari. Sic Græv. prim. & edd. Gruterus autem ex Pal. primo edidit: *nec ab iis qui adſunt*.

CAPVT XXXIX.

CVjus finis eſt uſus. Nonnulli Mſſ. & editio princeps Romana, *cujus finis & uſus*.

In Palatino. Sic Mſſ. male edd. *in Palatio*.

Suffragata domino, novo homini. P. Vict. Lang. Fr. Fabrit. edd. & nonnulli Mſſ. *ſuffragata novo homini*.

Conſulatum primus attulit. Sic Mſſ. ſed Vulgg. *conſulatum primus intulit*.

Non ex domo tota quærenda. Sic Mſſ. Guilielm. Alii: *non tota ex domo quærenda*. edd. *non domo dignitas tota*.

Non ſua ſolum. Sic omnes Mſſ. ſed edd. ex conjectura Eraſmi, *non ſui ſolum*.

Cujuſque modi. Sic Græv. Pal. & alii Mſſ. Vulgo: *cujuſque generis*.

Heu quam diſpari dominare domino. Mſſ. *& quam diſpari dominare domino*.

Quod quidem his temporibus. edd. quidam: *quod idem his temporibus*.

Cavendum autem eſt. edd. *cavendum eſt etiam*.

In hanc partem. Sic Mſſ. Vulgg. *in hac parte*.

Facta principum imitantur. Mſ. & edit. prima Roman. *facta principium imitantur*.

Cultumque vitæ referenda eſt. Victorii Lang. & Gruter. edd. nec non qui-

quidam Mſſ. *cultumque vita transferenda ſt.*

Horum tamen trium. edd. *horum autem trium.*

Præſtantiſſimum eſt. Mſ. *præſentiſſimum eſt.*

CAPVT XL.

HAc autem ſcientia continetur ea, quam. Sic Mſſ. & edd. Victor. & Gruter. ſed aliæ: *hac autem ſcientia continet eam.* Lang. ed. *hac autem ſcientia continet ea.*

Non hanc, quam interpretamur. Mſſ. duo *non hac, quam interpretamur.* ſic & nonnulli Mſſ.

Poteſt eſſe eadem prudentiæ. Mſſ. duo *poteſt eadem eſſe prudentia.* Pal. prim. *poteſt hac eadem eſſe.*

Et curam ſimilibus virtutibus. Manut. ed. *& aliis ſimilibus virtutibus,*

De quibus jam diu loquimur. Sic Mſſ. ſed edd. *de quibus jam dudum loquimur.*

In athletarum probatione. edd. *in athletarum approbatione.*

Si quis fero cantet. Græv. prim. *ſi qui in foro cantet.*

Vt in fidibus aut tibiis. Pal. prim. *ut in fidibus tibiis.*

Quamvis paullum diſcrepent. Pith. *qua quamvis paullum diſcrepent.*

Quam ſonorum concentus. Pith. *quam ſonorum accentus.*

CAPVT XLI.

SI acres ac diligentes eſſe volumus, animadverſoreſque. Mſſ. *ſi acres ac diligentes eſſe volumus animadverſores.* edd. *ſi acres ac diligentes judices eſſe volumus, animadverſoreſque.*

Si quid dedeceat alios. Prim. & Victor. edd. & Pithæan. Mſ. *ſi quid dedeceat in illos.* aliæ edd. *ſi quid dedeceat in illis.* Palat. Mſ. *ſi quid dedeceat alios.* Græv. prim. *ſi quid deceat alios.* al. Mſ. *ſi quid non deceat illos.*

Si quid delinquitur. Rom. prim. *ſi quid delinquatur.* Pal. prim. *ſi quid delinquimus.*

Corriguntur in diſcendo. edd. *corriguntur illi in diſcendo.* Prima & ſecund. ed. Rom. *corriguntur in diſcernendo vitia quorum.* Pith. excerpt. *corriguntur vitia in diſcendo.*

Doctos homines. Pith. excerpt. *doctos viros.*

Ad ea eligenda. Pal. prim. *ad ea dirigenda.*

De quoque officii. Sic Mſſ. & Victor. ed. ſed edd. *de uno quoque officio.*

Qua de cauſſa quid quiſque ſentiat. Sic Pith excerpt. al. *qua de cauſſa quiſque ſentiat.* Nonnulli Mſſ. & edd. Lang. & Fr. Fabr. omittunt *quiſque ſentiat.*

Qui ſigna fabricantur. Multi Mſſ. & edd. *qui ſigna fabricant.*

Et vero etiam poetæ. edd. *& veri etiam poeta.*

Ratio tota eſt ejiciunda. Sic Mſ. Græv. prim. Alii *ratio tota eſt ejicienda.*

De rep. ſentientes. Mſ. Græv. prim. *de rep. ſentientis.*

Meritos aut merentes, ſicut aliquo. Sic Mſſ. Palatin. prim. & Græv. Alii ut & edd. *meritos aut merentes aliquo.*

Habere dilectum civis. Sic Græv. prim. ſed vulgg. *habere delectum civis.*

In ipſoque peregrino. Sic optimi Mſſ. & edd. vulg. *in ipſo quoque peregrini.*

Servare debemus. In multis Mſſ. non eſt *debemus.*

CAPVT XLII.

VT portitorum, ut fœneratorum. Hæc ab editione prima, & Rom. ſecunda, & ſic Guilielm. in omnibus ſuis reperit. Prima Romana: *ut portitorum, fœneratorum* ſeqq. *ut portitorum & feneratorum.* ſic & Græv. prim. ſed recte Guilielm. paullo poſt, *ut medicina, ut architectura.*

Quæſtus mercenariorum omnium. In Palat. primo non habetur *omnium.*

Quod ſtatim vendant. al. *quod ſtatim vendant carius.*

Nihil enim proficiunt. Palat. prim. & Græv. prim. *nihil enim proficiant.*

Nec vero quicquam eſt turpius. Græv. prim. *nec vero eſt quicquam turpius.* al. Mſſ. *nec enim quicquam eſt turpius.*

Vanitate. opificeſque omnes in ſordida

dida arte. Mſ. Guilielm. *vanitate. opifices qui omnes in ſordida arte.* Palat. prim. & Græv. prim. *vanitate opificum, qui omnes in ſordida arte,*

Poteſt habere officina. Græv. prim. *poteſt habere opificina.*

Minimeque hæ artes probandæ. Vocula *hæ* non reperitur in edd. prim. ſed Palat. *minimaque hæ artes probantur.*

Adde hæ. Sic Mſſ. Guilielm. Palat. Græv. Victor. ed. Vulgg. *adde his.*

Totumque ludum talarium. Palat. prim. *totum ludum tabularium.* Maurit. *totum ludum tablinarium.* Nonnulli edd. *totum ludum talarem,*

Sine vanitate impertiens. Sic prim. Græv. Vulg. *ſine vanitate impartiens.*

Ex quibus aliquid acquiritur. Lang. ed. *ex quibus aliquid anquiritur.* Nonnulli Mſſ. *ex quibus aliquid exquiritur.* Græv. prim. *adquiritur.*

Illinc aſſumes. Maurit. Palat. prim, Pith. excerpt. *illa aſſumes.* Mſ. optimus Fabrit. *illum aſſumes.*

CAPUT XLIII.

DIligendo officio. Sic Græv. prim, al. *deligendo officio.*

In omnium rerum affluentibus copiis, quamvis. Sic prim. Græv. Palat.prim. duo Guilielm. edd. Victor. Lang. Fabrit. Grut. ſed vulgati : *in omnium rerum affluentibus copiis ditetur.*

Prudentiam, quam Græci φρόνησιν dicunt. Non extat *dicunt* in prim. Græv. & prim. Palat. edit. prima Moguntina, & Romana ſecunda.

Subitum ſit ablatum periculum. Sic prim. Græv. & prim. Pal. edd. *ſubitum ſit allatum periculum.*

Ad hominum caritatem. Sic Græv. & Pal. prim. al. *ad hominum utilitatem.*

CAPUT XLIV.

VTilioreſque rebus ſuis publicis. Aldi Manut. ed. *utilioreſque rebus ſuis publiciſque.*

Ob eamque cauſſam eloqui copioſe, modo prudenter. Sic duo Guilielm. & prim. Græv. Palat. prim. niſi quod is *modo & prudenter.* Vulg. *ob etiam cauſam eloqui copioſe, modo prudenter,* ed. Victor. *Ob eamque etiam cauſam e. c. m. p.*

Suam intelligentiam prudentiamque. al. *ſuam ſapientiam, prudentiam intelligentiamque.*

Apium examina. Sic Mſſ. Vulgg. *apum examina.*

Agendi, cogitandique ſollertiam. Mſſ. nonnulli : *agendi congregandique ſollertiam.* al. *augendi congregandique.*

CAPUT XLV.

QVædam ita fœda, partim flagitioſa. Sic Mſſ. Vulg. *quædam partim ita fœda, partim ita flagitioſa.*

Non ſuſcipiet reipublicæ cauſa. Vulgg. *non ſuſcipiet quiſquam reipublica cauſa.*

Ne res quidem publica. Vulgg. *nec res quidem publica.* Pal. prim. & unus Aldi : *nec res quidem publica.*

Sed hoc commodius ſe res habet. Sic Mſſ. Vulgg. *ſed & hac commodius ſe res habet.*

LIBER SECUNDUS.

CAPUT I.

VT hæc officiorum genera perſequar. Mſſ. duo Manut. *ut hæc officiorum genera perſequamur.*

Reſpublica per eos gerebatur. al. *reſp. per eos regebatur.*

Omnis meas curas. Sic Mſſ. al. *omnes meas curas.*

Angoribus dedidi. al. *angoribus dedi.*

Non tam commutandarum rerum, quam. *rerum* non eſt in Palat prim.

Honeſtiſſime moleſtias deponi poſſe. Mſſ. multi & edd. *honeſtiſſime deponi poſſe.*

Amicorum & reip. temporibus. Mſſ. & edd. *amicorum & reip. temporis.* Græv. & Pal. prim. *amicorum & reip. tempori,*

CAPUT II.

HAnc igitur qui expetunt. Tres Mſſ. Guilielm. & Pal. ſec. *hanc igitur qui exſpectant*. Rom. prim. *hanc qui expetunt*. Roman. ſec. & Mogunt. *hanc qui expetunt igitur*.

Ratio conſtantiæ virtutiſque ducitur. edd. *ratio conſtantia virtutiſque quaritur*.

Cum ab hoc diſcendi genere. edd *cum ab hoc dicendi genere*.

Nec habeat unquam, quid ſequatur. Sic Mſſ. Gruter. ed. al. *nec habet unquam quod ſequatur*.

Contra alia non probabilia eſſe. edd. *contra alia improbabilia eſſe*. Nonnulli Mſſ. & edd. Lang. & Fabr. *contra alia eſſe*.

Finitima noſtris. Mſſ. *finituma noſtris* notante Guilielmio, qui & ſic Ciceronem ſcripſiſſe putat, quod primus Iul. Cæſar vocali tertia ſit uſus, Quintiliano teſte.

CAPUT III.

ELigendi judicium. Pith. exc. *deligendi judicium*.

Honeſtatis pars confecta eſt. Mſſ. & edd. nonnullæ *honeſtatis pars perfecta eſt*.

In quo lapſa eſt conſuetudo. Mſſ. & edd. plerique, *in quo verbo lapſa eſt conſuetudo*.

Idem juſtum. al. *id eſſe juſtum*.

Quod qui parum perſpiciunt. Mamur. & al. edd. *quod qui parum proſpiciunt*.

Ad eam ſpem traducenda, edd. aliquot: *ad eam ſpeciem traducenda*.

His exceptis, homines hominibus obeſſe plurimum. ed. Lang. delet *his exceptis*. Aliæ edd. *his exceptis, homines hominibus obeſſe plurimum, & prodeſſe*.

Nec ferrum æs, aurum, argentum effoderetur penitus abditum. al. *nec ferrum, aurum, æs, argentum effoderentur penitus abdita*.

CAPUT IV.

POſtea ſubveniri. Plerique editi: *poſtea ſubvenire*. Mſ. *poſtea ſummuniri*.

At deductus aquarum. Sic Mſſ. tres. al. & in editis: *adde ductus aquarum*.

Quæ unde ſine hominum opera habere poſſemus. prim. Græv. Palat. duo Guilielm. edd. vett. *qua unde ſine hominum opere habere poſſemus*. Vulgati: *qua non ſine hominum opera habere poſſemus*. editio vetus: *quaſo unde ſine hominum opera habere poſſemus*. Nonnulli Mſſ. *poſſimus*.

Quæ ſunt inanimæ. Vulgg. *qua ſunt inanimata*.

Ab eiſdemque & eæ quæ nocent. Sic Græv. prim. (niſi quod *ea* pro *ea* in illo ſcribatur) excerpta Pithæan. & multi alii, nec non ed. prim. Mogunt. & Rom. Vulgg. *ab eis denique & ea qua nocent*. quod non rejicerem, niſi meliores obſtarent libri. *denique* enim Ciceroni ſæpe eſt, ut uno verbo dicam.

Quis enim ægris. Mſ. *quid enim ægris*.

Niſi tam multæ nobis artes miniſtrarent. al. Mſſ. *niſi tam multa nobis artes miniſtrarentur*.

Certaque vivendi diſciplina, quas res & manſuetudo. Sic optimi Mſſ. & edd. Vulgati autem: *certaque vivendi diſciplina, per quas bene beateque vivitur. quas res*.

Mutandiſque facultatibus. al. *permutandiſque facultatibus*.

CAPUT V.

NEque ducem belli. al. *neque ducem bello*. al. *neque ducem in bello*.

Sine adjumentis. Pal. prim. *ſine adjuvamentis*.

Primum hoc ſtatuo eſſe virtutis. Sic Græv. & Palat. prim. edd. & alii Mſſ. *proprium hoc ſtatuo eſſe virtutis*.

Artibus ea tribuuntur operoſis. Græv. prim. *artibus ea tribuantur operoſis*.

Virorum præſtantium ſapientia ac virtute excitantur. Pal. prim. *virorum ſapientium & virtute præſtantium exci-*

excitantur. Palat. ſec. *exercitantur.*

Ex quo quidque gignatur. Sic Græv. & Pal. prim. Vulgg. *ex quo quoque gignantur.*

Quæ cujuſque rei cauſa ſit. Mſſ. nonnulli, *quæ cujuſque rei ſit cauſa.*

Per eoſdemque. Sic Græv. & Palat. prim. ac tres Guilielm. Vulgg. *per eos denique.*

CAPUT VI.

CUm proſpero flatu ejus. Mſ. Pal. *cum proſpero fluctu ejus.*

Pervehimur optatos. Mſſ. & edd. multæ: *provehimur optatos.*

Sine hominum opibus & ſtudiis. Vulgg. *ſine hominum operibus & ſtudiis.*

Spe largitionis promiſſiſque capti. Vulgg. *ſpe largitionis promiſſioniſque capti.* al. *ſpe largitionis promiſſionibuſque capti.*

CAPUT VII.

OMnium autem rerum. al. *rerum autem omnium.*

Pertulit civitas, paret quæ cum maxime mortuo, interitus. Vulgg. *pertulit civitas, interitus.* quam varie hic locus legatur in antiquis libris, vide in notis.

Reliquorum ſimiles exitus. Pal. prim. *reliquorum exitus.*

Interitum talem effugit. al. *interitum ſimilem effugit.* unus Mſ. *talem exitum effugit.* ed. Lang. & quidam Mſſ. *quorum haut fere quiſquam effugit.*

Malus enim eſt cuſtos. Sic Mſſ. & Lang. ed. Vulgati: *malus enim cuſtos.*

Benevolentia fidelis vel ad perpetuitatem. Sic Græv. prim. & ed. Lang. Vulgg. *benevolentia fidelis eſt vel ad perpetuitatem.*

A quibus metuentur. Mſſ. *metuantur.* Vulg. *a quibus metuuntur.*

Compunctus notis Threiciis. Mſſ. *compunctus notis Thraciis.* al. *compunctus notis Threcidicis.* al. *compunctus notis Threciis.*

Diſtricto gladio. Mſ. *deſtricto gladio.*

Qui ſcrutarentur arculas. Mſſ. multi *qui praſcrutarentur arculas.* al. *qui perſcrutarentur arculas.*

Occultaretur telum. In Pal. prim. non eſt *telum.*

Stigmatiam putaret. Sic Mſſ. Vulgg. *ſtigmaticum putaret.*

Nec eum fefellit. Sic Mſſ. Vulgg. *nec eum fefellit opinio.*

In quem univerſa. Nonnulli libri: *in eum univerſa.*

Spectatoreſque ſe otioſos. Palat. prim. *ſpectatores otioſos.*

CAPUT VIII.

POpuli Romani beneficiis. Pith. excerpt. *publice rei beneficiis.*

Bella aut pro ſociis. Pith. exc. *bella ſed autem.*

Locupletum. Pal. prim. *locupletium.*

Diligi maluimus. al. *diligi maluimus.*

Quid debent putare ſinguli. Pal. prim. *quid debetur putare ſingulis.* Pal. ſec. *quid deberent putare ſinguli.*

Metus imbecillam. al. *metus imbecillem.*

Ad cujuſque vitam inſtitutam. Sic Mſſ. & ed. prima. Vulgg. *ad cujuſque vitam inſtituendam.*

Idque primum. al. *id quod & primum.*

Si cui hæc ſuppetunt. edd. *ſicut hæc ſuppetunt.*

CAPUT IX.

SI eſt ſimpliciter. Pith. *ſic eſt ſimpliciter.*

Quibus rebus pariuntur a ſingulis. Pal. prim. & Auguſt. *quibus rebus parantur a ſingulis.* al. *quibus rebus patiuntur a ſingulis.*

Alius quidem aditus. Mſ. *ſed eſt alius quidam quoque aditus.*

Beneficiis capitur maxime. edd. *beneficiis capitur maximis.*

Commovetur ipſa fama. Pithæan. *commovetur a fama ipſa.*

Et ad facilitatem. Sic Pith. Vulgg. *ac facilitatem.*

Quod honeſtum decorumque dicimus. Vulgg. *quod decorum honeſtumque dicimus.*

Maximeque perlucet. Duo Mſſ. *maximeque prolucet.* In uno *perlucet* non legitur.

Atque

. Atque hæ quidem cauſæ. Sic Mſſ. & prim. edd. Vulgg. *atque ha quidem ſunt cauſa.*

Poſſint enim præterea nonnullæ eſſe leviores. Hæc verba non habentur in Palatino primo. mallet Gruterus ea expungi.

Hanc enim utilem omnes exiſtimant. Pith. exc. & multi Mſſ. *hanc enim utilem homines exiſtimant.*

CAPVT X.

Alios fortes, alios bonos viros. Pith. exc. *alios fortes, alios honeſtos viros.*

Eos contemnunt quidem neutiquam. Pal. ſec. *eos contemnunt quidem nunquam.* Vulgg. *haud eos contemnunt quidem.*

Qui nec ſibi nec alteri, ut dicitur. edd. *qui nec ſibi nec alteri, ut dicitur, proſunt.* Pith. exc. *qui nec ſibi nec alii, ut dicitur.*

Anteire ceteros virtute. Pith. *anteire ceteris virtute.*

Admiratione afficiuntur ii. Sic Pall. Guilielm. & ed. prim. ſed aliæ edd. *admiratione quadam afficiuntur.* al. *admiratione autem afficiuntur.* Lamb. ed. *admiratione afficiunt ii.*

Totos ad ſe convertit. Pith. *totos ad ſe non vertit.*

CAPVT XI.

Hæc animi deſpicientia. al. *hac animi proſpicientia.*

Mirifica quædam multitudini. al. *mirifica quadam res multitudini.*

Vt habeas qui cum poſſis. Pith. exc. *ut habeat, qui eum poſſit.*

Furatur aliquid. Alii: *clam furatur aliquid.*

Aut interficiatur a ſociis, aut relinquatur. edd. *aut interficietur a ſociis aut relinquetur.*

Prædæ partitionem. Mſſ. nonnulli: *prada portionem.*

Bargulus Illyrius. al. *Bargulus Illyricus.*

Et inſtituta reip. Mſſ. complures *& conſtituta reip.* duo Mſſ. *& in conſtituta reip.* al. Mſ. *& in conſtituta rep.* al. Mſ. *& judicia inſtituta reip.* ed. prim. Rom. *& judicia conſtituta reip.*

CAPVT XII.

Fruendæ juſtitiæ. al. *ſervanda juſtitia.*

Premeretur inops multitudo. Vulg. *premeretur init·o multitudo.* Mſſ. *premeretur in otio multitudo.*

Prohiberet injuria tenuiores. Pal. prim. & Vict. ed. *prohiberet injuria tenuioris.* nimirum ſic ſcribebant veteres pro *tenuiores.*

Pari jure retinebat. Mſſ. *pari jure pertinebat.*

Et ficto non modo ſermone. In nonnullis Mſſ. deeſt *&*.

Familia contenti erimus una. In duobus Mſ. abeſt *una.*

Mortui numerum obtinent. C. Lang. & Gruter. edd. *mortui nomen obtinent.*

CAPVT XIII.

Atque in eum quid agat. edd. vett. *atque in eo quid agat.*

Quemadmodum vivat anquiritur. Sic edd. & Mſ. Vulgg. *quemadmodum vivat inquiritur.*

Ita nullum obſcurum poteſt nec dictum ejus. Mſ. Pithæan. *ita ut nullum obſcurum poſſit nec dictum ejus.*

In hominum ignoratione. Pith. excerpt. *in hominum ignorantia.*

Quia non modo non invidetur. Pall. *quia non modo non videtur.*

Omni militari labore tolerando. Sic Mſ. & edd. Vict. Lang. ſed vulgg. *omniaque militari labore tolerando.* Pith. exc. & nonnullæ edd. *omnem militarem laborem tolerando.* al. *omnia militari labore tolerando.*

Sed de genere toto. Pith. exc. *ſed de hominum genere toto.*

Laude affici ſolent. Pith. exc. & vulgg. *laudibus affici ſolent.*

Vt de Demoſthene accepimus. Pith. excerpt. & vulgg. *ut Demoſthenem accepimus.*

Optime jam facere. edd. *optime jam præmeditatum facere.*

Quod etiam tum. Pith. excerpt. *quia etiam tum.*

CAPUT XIV.

ORationis majorem vim habeat ad gloriam. Sic Mſſ. & ed. princeps Moguntina. Nonnullæ poſteriores: *orationis plurimum poſſit & majorem vim habeat ad gloriam* alii aliter. vide notas.

Blande appellando deliniant. Vulgg. *blande appellando ſermone deliniant.* edd. vett. *blando appellando ſermone del.*

Ea ſæpe univerſam excitat. Vulgg. *ea ſæpe univerſam excitat gloriam.* al. *ea ſæpe univerſam excitat turbam.*

Miſta modeſtiæ gravitas. Pith. exc. *miſta modeſtia & gravitas.*

Cum ſint plura cauſarum. Vulgg. *cum ſint plurima cauſarum.*

Vt ii, quos ante dixi, aut ulciſcendi. Hæc verba ex Mſ. reſtituit Langius. In ceteris libris & editionibus, excepta Franciſci Fabritii, deſiderantur.

Pro Sardis: pro M. Albutio Iulius. al. *pro Sardis: pro M. Albutio Iulius Cæſar.*

In accuſando etiam M' Aquilio. Vulgg. *in accuſando Manlio.* al. *in accuſando Manilio.* al. *in accuſando M. Aquilio.*

Iudicio capitis arceſſas. Mſſ. *in judicio capitis arceſſas.* Vulgg. *in judicium capitis arceſſas.*

Habendum eſt religioni. edd. nonnullæ: *habendum eſt religioni contrarium.*

Nocentem aliquando, modo ne nefarium. Plerique Mſſ. & edd. *nocentem aliquando & nefarium.*

CAPUT XV.

ALtera ex arca. male has voces emiſit editio C. Langii.

Præclare epiſtola quadam. Sic Mſſ. al. *præclare in epiſtola quadam.*

Quæ te, malum, inquit, ratio in iſtam. Mſſ. *quid te malum, inquit in iſtam.* al. *quod te malum, inquit, rationis.*

Bene miniſtrum & præbitorem. Hæc verba in vett. edd. deſiderantur.

Cum & idem qui conſueverunt. edd. vett. *cum iidem & qui conſueverunt.*

CAPUT XVI.

ALteri prodigi, alteri liberales. Sic Mſſ. ſed Vulgg. *alteri prodigi dicuntur, alteri liberales.*

Gladiatorum muneribus. Pal. prim. *gladiatoriis muneribus.*

Vel in re quærenda. *Vel* non eſt in duobus Mſſ. Manutii. Græv. prim. *in re vel quærenda.*

Cujus pauca exempla poſui. Sic Græv. prim. duo Manut. ſed al. *cujus exempla pauca poſui.*

Gravius & verius nos reprehendit. Pith. *gravius & verius hos reprehendit.*

Effuſiones non admiremur. Pith. *effuſiones admirentur.* Græv. prim. *effuſiones non admiretur.* unus Manut. *non admirentur.* editi nonnulli: *non demiremur.*

At ii, qui cum ab hoſte obſidentur. Sic mſ. prim. Græv. edd. *at ii, qui ab hoſte obſidentur.*

Aquæ ſextarium mina cogerentur. Pal. prim. *aquæ ſextarium mina argenti cogantur.*

Hoc primo auditu incredibile. Sic prim. Græv. Vulgati: *hoc primo incredibile.*

Incredibile nobis videri. multi editi: *incredibile videri.*

Ipſa illa delectatio multitudinis. Sic mſſ. Alii cum edd. *ipſa illa delenitio multitudinis.*

Sit ad breve tempus exiguumque. ſic Mſſ. Vulgg. *ad breve tempus exiguumque duratura ſit.*

Eaque a leviſſimo quoque. Vulgg. *eaque a leviſſimo quoque animo.*

Inveteraſſe jam a bonis temporibus. Sic multi mſſ. & edd. al. *inveteraſſe jam bonis temporibus.* prim. Græv. & Pal. prim. *inveteraſſe etiam bonis temporibus.*

Multi poſt, Luculli. Sic quidam Mſſ. Alii *multi poſt, Lucullus.* Græv. prim. *multi poſt Lucullum.*

CAPUT XVII.

HOmini divitiſſimo. al. *homini ditiſſimo.*

Marco quidem Seio. Mſſ. nonnulli: *M. quidem Sergio.*

Divitiſſimo homini. Sic Mſſ. vulgg. *ditiſſimo homini.*

In caritate aſſe. Sic Mſſ. Vulgati: *in caritate annonæ eſſe.*

Quod gladiatoribus emtis. Pith. excerpt. *qui gladiatoribus emtis.*

Mediocritatis regula. Mſ. *mediocritas regula.*

Dicebat idem C. Curio. Pith. *dicebat idem Cotta Curio.* al. Mſ. *dicebat idem Quotta Curio.* al. *dicebat idem Cotta Curio.* Græv. prim. *dicebat item Cotta Curio.* & ſic Vulgati, niſi quod *idem* ſcribant.

Sumtus ædilitatis fuit. Græv. Mſ. *ſumtus adilitatis evitat.*

Omniaque quæ ad uſum reip. C. Lang. ed. *omnia quæ ad uſum reip.*

Doctiſſimi non probant. edd. *doctiſſimi improbant.*

In his libris ſecutus ſum. Græv. prim. & Pall. *in* prætermittunt.

CAPUT XVIII.

PRopenſior benignitas eſſe debebit. Pith. exc. *propenſior benignitas eſſe debet.*

Reſtricti omnino eſſe. In nonnullis edd. & Mſſ. deeſt *omnino.*

Nullo modo debemus. Pith. exc. *non debemus.*

Gratiſſima eſt liberalitas. Pal. *graviſſima eſt liberalitas.*

Ut iis beneficiis quam plurimos. edd. vett. *ut hos beneficiis quam plurimis.*

Quod ſummi cujuſque bonitas. Pith. *quod ſummi cujuſque viri bonitas.*

Quorum memoria liberis poſteriſque prodatur. Pith. *quorum memoria liberalis poſteris etiam prodatur.*

In deterrenda liberalitate. Mſſ. nonnulli: *in deterenda liberalitate.* Pith. excerpt. *in deſerenda liberalitate.*

Quod quidem vulgo ſolitum. Græv. prim. *quod quidem volgo ſolitum.*

Largitioni numerum longe antepono. Sic Græv. Pith. aliique Mſſ. & Vict. ed. male delet Manutius *longe.*

Illa quaſi adſentatorum. Palat. prim. non agnoſcit *quaſi*, quod tamen eſt in Græv. primo aliiſque.

Vicinitatibus & confiniis. edd. *in vicinitatibus & confiniis.* Nonnulli Mſſ. *vicinatibus & confiniis.* duo alii Manut. & excerpt. Pith. *vicinantibus & confiniis.* Græv. prim. *vicinitatibus & confinibus.*

Æquum & facilem. prim. Græv. *æquom & facilem.* ut paulo ante *volgo.*

De jure ſuo cedentem. edd. *de jure ſuo concedentem.*

Quam quidem dilabi. Vict. ed. & Mſ. *quam quidem delabi.*

Hominum illuſtrium. prim. Græv. *hominum inluſtrium.*

In villam ſuam divertiſſet. Græv. prim. *devertiſſet.*

CAPUT XIX.

QVid enim eloquentia præſtabilius. Sic Græv. prim. aliique. Vulgg. *quid enim eloquentia laudabilius & præſtantius.*

In toga dignitatis. Sic Pal. Græv. prim. & alii. editi: *in tota dignitatis.*

Qui aut conſuluntur. Sic Græv. prim. Pith. exc. & alii Mſſ. Vulgati: *qui aut conſulunt.*

Ut animum advertant. Sic Græv. prim. & Pal. prim. edd. *ut animadvertant.*

CAPUT XX.

IN eum fere voluntas noſtra. Pith. excerpt. *in eo fere voluntas noſtra.*

Non rediđiſſe, qui reddiderit. edd. *non reddidiſſe, & qui reddiderit.*

Honoratos beatos putant. Sic Mſſ. ſed edd. *honoratos & beatos.*

Atque etiam a ſe. Pith. exc. *aque etiam a ſe.* & ſic edd. Gruter.

A ſe aut poſtulari, aut exſpectari aliquid. Græv. prim. *a ſe poſtulari, aut exſpectari.*

Videndumque illud eſt. quod. edd. *videndumque illud item, quod.* vid. Manut.

In illo uno. Græv. prim. & ſeptem. Man. *in uno illo.*

Manet

Manet gratia. edd. *maneat gratia.* duo Manut. *remanet gratia.*

An minus probato. ſeptem Manut. *aut minus probato.*

CAPVT XXI.

EOrum autem ipſorum partim. edd. quidam: *eorum autem ipſorum quadam partim.*

Danda eſt opera omnino. Græv. prim. *danda opera omnino.*

Magna largitio. edd. vett. *magna largitio fuit* invitis libris.

Publice deminutio fiat. Palat. prim. & Græv. prim. *publice minutio fiat.*

Vt ſua tenerent. multi mſſ. & edd. *ut ſua tenerentur.* al. *ut ſua tuerentur.*

Sin qua neceſſitas. Sic Græv. prim. aliique Mſſ. ſed edd. *ſin qua neceſſitas.*

Malo enim, quam noſtræ ominari. Sic Mſſ. ſed editi: *malo enim alii quam noſtra ominari.* al. *malo enim alteri quam noſtra ominari.*

Neque tamen de noſtra. edd. nonnulli: *neque tantum de noſtra.*

Tantum locus attingendus fuit. Sic Mſſ. ſed edd. *tamen locus attingendus fuit.*

Næ illi multa ſecula exſpectanda fuerunt. Sic Mſſ. niſi quod pro *na* habent *ne*; ut & Græv. prim. ſed edd. *nec ilii quidem multa ſacula exſpendum fuit:* in Græv. primo pro *ſacula* ſcribitur *ſecla.*

Ad illa tempora me fortuna reſervaviſſet. al. Mſſ. & edd. *ad illa tempora me fortuna ſervaviſſet.* ſeptem Mſſ. *ad illa tempora me fortuna reſervaſſet.* al. *ad illa tempora fortuna me ſervaſſet.* In uno libro deeſt *me.*

Tum eſſem natus. edd. *tunc eſſem natus.*

Siquidem in illo tantum fuit roboris. In optimo Grævii *roboris* non legitur.

Nondum centum & decem anni. Mſ. *nondum enim centum & decem anni.*

CAPVT XXII.

TAntam in ærarium pecuniam. Sic Mſ. edd. *tantum in ærarium pecuniam.*

Pecuniam invexit. Pith. exc. *pecuniam intulit.*

Nihil in domum ſuam intulit. Mſ. *nihil domum ſuam intulit.*

Numquid copioſior. Græv. prim. *num qui copioſior.*

Nullum igitur vitium detrius. Sic nonnulli Mſ. ſed Græv. prim. & ſept. alii: *nullum igitur vitium detrius eſt:* edd. *nullum igitur vitium eſt detrius.* Pith. exc. & unus Manut. *nullum igitur vitium deterius eſt.* In meo primo eraſa eſt vox in contextu, in margine vero alia manus adſcripſit: *tetrius.*

Principibus rempublicam gubernantibus. Mſ. *principibus & reſp. gubernatoribus.* edd. *principibus & remp. gubernantibus.*

Se populares volunt. Vulgg. *ſe populares eſſe volunt.*

CAPVT XXIII.

AC propter hoc injuriæ. edd. & Mſ. *at propter hoc injuria.*

Exque eo tempore. Sic duo Mſ. edd. *ex quo eo tempore.* al. *ex eoque tempore.* vid. not.

A Lacedæmoniis profectæ. duo Mſ. *a Lacedamoniis profecta.*

Iure laudatur. Pith. exc. *jure laudabitur.*

Vrbe eſt potitus. multi Mſſ. *urbem eſt potitus.*

Tyrannum Nicoclem. Græv. prim. *tyrannum Niclodem.* vid. Manut.

Cui cum expoſuiſſet. Pith. exc. & alii nonnulli, *qui cum expoſuiſſet.*

Perfecitque æſtimandis. edd. *præfecitque æſtimandis.*

Æſtimandis poſſeſſionibus perſuaderet aliis. Sic Mſ. edd. *æſtimandis poſſeſſionibus, ut perſuaderent aliis.*

Sapientia boni civis. edd. *ſapientia ſummi civis.*

Commoda civium non divellere. Sic Mſ. ſed vulgg. *commoda civium defendere, non divellere.*

Quid eſt aliud aliis. Mſ. nonnullis. *quid eſt aliud, niſi aliis.* al. *quid eſt aliud quam aliis.*

CA-

CAPVT XXIV.

NOn ſi fuerit; tres Mſſ. *ſi non fuerint*. Tres: *ſi non hoc fuerit*.

Nunquam vehementius. edd. *nunquam enim vehementius actum*:

Hoc tantum malum: Mſſ. *hoc totum malum*. Pal. prim. *ut tum hoc malum*.

Solvendi neceſſitas. Pal. prim. *vendendi neceſſitas*.

Hic nunc victor, tum quidem victus. Mſſ. & edd: *hic noſter victor, tunc quidem victus*. vid. not.

Propter humilitatem. edd: *propter imbecillitatem*.

Vel tenenda. edd. vett: *vel tuenda*. Pal. prim: *vel utenda*.

Magnam ſibi adipiſcentur. Pith. ut ſan: *magnam ipſi adipiſcentur*.

Duo præterita cenſet eſſe à Panætio. edd. vett. *duo præcepta cenſet eſſe à Panætio prætermiſſa*. Pith. *duo prætermiſſa cenſet eſſe a Panætio*.

Obſervatione quæ res. Sic Mſſ. edd. *obſervatione earum rerum quæ*:

CAPVT XXV.

EX quo genere comparationis. In Palat. prim. non eſt *comparationis*.

Male paſcere. Nonnulli Mſſ. & edd. Vict. *bene veſtire*. Vnus Mſ. & ed. Lang. *bene vitire*.

Ad medium Ianum. Pith. *ad Ianum medium*.

Sunt tamen ea. Pith. *ſunt tantum ea*.

LIBER TERTIVS.

CAPVT I.

APpellatus ſit: Sic Mſſ. multi & Lang. & Fabrit. edd. ſed Vulgg. *appellatus eſt*.

Itaque duæ res: Mſſ. & edd. *ita duæ res*.

Vellem nobis. Mſſ. & edd. *vellem & nobis*. unus Mſ. *vellem idem hoc nobis*. al. *vellem quidem nobis*. ali *vellem nobis hoc idem*:

Otium perſequimur. Sex Mſſ. *otium proſequimur*: unus Mſ. *otium conſequimur*.

Rura peragrantes: in uno Mſ. deeſt *rura*. edd. Lang. *peregrinantes*.

Itaque qui in maxima. Mſſ. & edd. *ita qui in maxima*.

Nulla enim ejus. edd. & Mſſ. *nulla tamen ejus*.

Quo debeat is: Mſſ. duo *qui debebat is*.

Languere patiar. Pal. prim. *exlangere patiar*: forte *exlanguere* conjicit Gruterus.

Nulla enim ejus. Sic Mſſ. Vulgg. vero: *nulla tamen ejus*.

Vt cogitatione tacita a ſolitudine. Pith. *ut cogitatione ſolitudine*:

CAPVT II.

A Cratippo noſtro: Nonnulli Mſſ. & edd. Lang. & Fr. Fabr. *a Cratippo veſtro*.

Ad mercaturam bonarum: Mſ. *ad mercatum bonarum*.

A Panætio ſuſceptum ſit, ſed relictum. Sic Mſſ. ſed edd. *a Panætio ſuſceptum ſit, ſed derelictum*.

Coæ Veneris eam partem. Sic Mſſ. & edd. Victor. edd. *Veneris eam partem*. alii aliter. vide Manut.

Et non perfeciſſet. Abſunt à quinque libris Manut. Mſ. *& non feciſſet*:

Quæ perfeciſſet. Mſſ. & editi multi; *quæ feciſſet*:

CAPVT III.

FOrtaſſe diſputari poteſt: Mſſ. & edd. *fortaſſe dubitari poteſt*.

Peripateticis veſtris. al. *Peripateticis noſtris*.

Ex altera parte collocata. duo Mſſ. *ex altera parte collata*.

Vt quicquid honeſtum. Mſſ. & edd. *ut etiam quicquid honeſtum*. alii: *ut & quicquid honeſtum*.

Eſſe cenſerent. Mſ. *eſſe conſentirent*: al. *eſſe conſentirent & cenſerent*.

Quod ea efficiens utilitatis eſſet. Pal. prim. *quod ea efficiens eſt utilitatis.*

Voluptate vel indolentia. edd. vett. *voluptate vel indigentia.*

Vtilitatem aliquando cum honeſtate pugnare. Sic Pal. prim. decem Manut. ed. princeps Roman. Victor. ſed edd. *honeſtatem aliquando cum utilitate pugnare.*

Neque deceſſione. Mſſ. & edd. *neque diſceſſione.* unus Aldi Mſ. *neque diceſſione.*

Ejuſmodi debuiſſet deliberationem introducere. ed. Langii & Mſ. *ejuſmodi debuiſſe deliberationem inducere.* Alii Mſſ. aliter. vid. not. Manut.

Id in ſapientibus eſt ſolis. edd. *ſed in ſapientibus eſt ſolis.*

Ipſum illud quidem perfectum honeſtum. ed. Lang. *ipſum illud quidem honeſtum.* Pith. *ipſum illud quidem honeſtum perfectum.*

Nullo modo, ſimilitudines. edd. *nulla modo eſſe poteſt; ſed ſimilitudines.* in aliis *ſed* omittitur.

In quo media officia compareant. Sic Mſſ. edd. Victor. Lang. Lambin. Vulgatæ vero: *media officia compatantur.* Palat. prim. *media officia comparent.* ſec. *media officia comparant.*

Quod item in poematis. Sic nonnulli Mſſ. & edd. Lambin. Fr. Fabrit. Vulgg.

CAPVT IV.

Fabricius Ariſtideſve juſtus. Sic Pal. prim. edd. & Mſſ. *Fabricius aut Ariſtides.*

Sapientes habiti & nominati. Sic Pall. Pith. editiones primæ Mogunt. & Romana. Vulg. *ſapientes habiti & nominati.*

Cum utilitatis repugnantia. Mſſ. & edd. *cum utilis repugnantia.* unus Mſ. *cum utilitatis ratione.*

Nec id quidem, quod communiter. Sic Mſ. Vulgg. *nec id, quod communiter.*

In his addubitare. Sic Mſſ. ſed vulgg. *in his dubitare.*

Nonnunquam dubitationem. Mſſ. & edd. *nonnunquam addubitationem.*

Se adſtrinxit ſcelere. al. *ſe obſtrinxit ſcelere.*

Si qui tyrannum. Sic Mſſ. Vulgg. *ſi quis tyrannum.*

Sed etiam familiarem hominem. edd. *ſed etiam familiarem occidere.*

Iidem erant qui academici. In duobus Mſſ. non habetur, *qui academici.*

Quibus honeſtum aliquod non utile. edd. *quibus eſt honeſtum aliquod non utile.* al. *quibus aut honeſtum aliquod non utile.*

CAPVT V.

Vt poſſet putare. Pith. *ut poſſet jactare.*

Facultates, copias, opes augeamus. Pith. *facultates, copias, opeſque exaugeamus.*

Exſilio, vinclis, damno. Sic Mſſ. edd. *exſilio, vinculis, damno.*

Hoc multo magis exigit. Mſſ. *atque hoc multo magis exigit.*

Excelſitas animi. edd. *celſitas animi.*

Detrahere autem alteri. Mſſ. *detrahere autem de altero.*

Aliquid commodi conſequatur. Pithæan. *aliquid commodi aſſequatur.*

Quid cum eo diſſeras. tres Mſſ. *quid cum eo ediſſeras.*

CAPVT VI.

Omnis humana conſortio. Sic Mſſ. & edd. optimæ. Vulgatæ: *omnis humana conſociatio.*

Quæ vacent juſtitia. Pith. exc. *qua vacet juſtitia.* Duo Manut. Mſſ. *qua vacant juſtitia.* Vnus: *qua non vacet juſtitia.* Vnus: *qua vacent injuſtitia.*

Si quid homini homo. Mſſ. & edd. *ſi quid ab homine.*

Semper officio fungetur. edd. *ſemper officio fungatur.*

CAPVT VII.

Niſi aliqui caſus. edd. *niſi aliquis caſus.*

Inchoato & prope jam abſoluto. Sic Mſſ. aliquot. ſed edd. & Mſſ. *inchoato, prope tamen abſoluto.* Pal. prim. *inchoato jam quaſi faſtigium.*

Nihil præter id quod honeſtum ſit, propter ſe expetendum. Mſ. F. Vrſin. *quod*

quod honeſtum ſit, id eſſe maxime propter ſe expetendum.

Vitam hominum invaſiſſe. Alii edd. & Mſſ. *in vitam hominum invaſiſſe.*

CAPUT VIII.

NOn utilitas relinquenda eſt. Vulgg. *non utilitas requirenda eſt.*

Arripuit, id continuo ſecernit. Mſſ. tres *arripiunt & continuo ſecernunt.*

Fallacibus judiciis vident. Pith. *fallacibus indiciis vident.*

Quas ſæpe pertumpunt. Aliquot Mſſ. *quam ſæpe perrumpunt.*

Nihil tamen avare. Pal. prim. *nihil tamen nobis avare.*

CAPUT IX.

CUm terra diſceſſiſſet. Sic Mſſ. & edd. optimæ. al. *cum terra deceſſiſſet.* al. *cum terra deſediſſet.*

Cum in locum annulum. Sic Mſſ. & edd. ſed nonnullæ editiones: *cum in lucem annulum.*

Quanquam poteſt id quidem. Sic omnes Mſſ. ſed Manut. & Lambin. *quanquam non poteſt id quidem.*

Id ſi poſſet. Pal. prim. *id ſi poſſent.* Sic & ed. Victor.

Si poſſint celare. Vox poſtrema non eſt in Pal. prim.

CAPUT X.

CUm Collatino Tarquinio placere. Mſſ. & edd. meliores: *cum Collatino placere.*

Quod erat utile, patriæ conſulere, id. Lang. & Lambin. edd. *quod erat utile patriæ, id.* invitis Mſſ.

Aut manu depellere. Apud Non. legitur *aut manu pellere.*

Alteri deripere. Sic Mſſ. edd. *alteri diripere.* al. *alteri ſurripere.*

Orandæ liti. edd. *perorandæ liti.*

Adhibere teſtem. nonnulli Mſſ. & ed. Victor. *habere teſtem.*

Damonem & Phintiam. Pal. prim. *Damonem & Finthiam.* al. *Damonem & Pythiam.*

Non revertiſſet, moriendum. edd. *non revertiſſet ad diem, moriendum.*

Moriendum eſſet ipſi. edd. *moriendum eſſet ſibi ipſi.*

CAPUT XI.

QVi claſſe valebant. Mſſ. *quia claſſe valebant.*

Pennus. alii *Petronius.* alii aliter vid. not. Lang. & Manut.

CAPUT XII.

VIr bonus Alexandria Rhodum. Mſſ. nonnulli & edd. *vir bonus ab Alexandria Rhodum profectus.* Alexandria ſolviſſe. Nonnulli Mſſ. & edd. *ab Alexandria ſolviſſe.*

CAPUT XIII.

IN omnibus cubiculis. Mſſ. & edd. aliquot: *in omnibus cubilibus.*

Num id injuſte an improbe. Nonnulli Mſſ. *num id injuſte aut improbe.* Pith. *non id injuſte & improbe fecerit.*

Sic ergo in quibuſdam cauſis dubiis. Langii & Lambini edd. non agnoſcunt *dubiis.*

Frumentarius Rhodios. Sic Mſſ. & ed. Victor. Vulgg. *frumentarius Rhodius.*

Quod tu ſcias id ignorare. Pith. exc. *quod ſcias ignorare.*

Non ſimplicis, non ingenui. edd. *non ſimplicis eſt, non ingenui.*

Verſuti potius. edd. *ſed verſuti potius.*

CAPUT XIV.

C. Canius. al. *Cajus Cannius.*

Sine interpellatoribus. Lang. ed. *ſine interpellationibus.*

Syracuſis, venales. al. edd. *Syracuſis, dixit venales.*

Hominem in hortos invitavit. al. *hominem invitavit.*

Qui eſſet, ut argentarius. Manut. ed. *ut argentarius qui eſſet.*

Tempore venit Canius. Mſſ. & edd. quidam *tempori venit Canius.* & ſic ed. Lang.

Cymbarum ante oculos multitudo.

Vict. edd. cymbarum ante hortulos multitudo.

Quod eos nullos videret. Pith. exc. *eo quod nullos videret.*

Cum ex eo quæreretur. edd. Victor. & Manut. & nonnulli Mſſ. *cum ex eo quærerem.*

Luculenter Mſſ. Græv. & aliorum, *luculente.*

CAPUT XVII.

LEge Lætoria. al. *lege Lectoria, Pletoria, Plectoria.*

Et ſine lege judiciis. al. *& ſine lege, judiciis.*

Simulatione continetur. Sic Mſſ. & ed. Victor. Langii, Fabric. Grut. ſed aliæ: *ſimulatione & diſſimulatione continetur.*

Licitatorem venditorem. Pal. prim. *illicitorem venditor.* Pith. exc. *non licitatorem venditor.*

Nec qui contra. Pall. *non qui contra.*

Contra ſe liceatur. Pith. exc. *contra ſe liciatur.*

Emtor apponet. Sic. Pall. & al. Mſſ. ſed Vulgg. *emtor opponit.*

CAPUT. XVI.

SAncitum eſt. Mſſ. aliquot *ſanctum eſt.*

Dupli pœnam. Vulgg. *duplicem pœnam.* al. *duplici pœnam.* Pal. prim. *dupl. ſubire*, omiſſo τὸ *pœnam.*

Quicquid enim eſſet in prœdio vitii. Sic Mſſ. Vulgg. *quicquid enim ineſt in prædio vitii.* edd. Vict. *quicquid eſt in prædio vitii.*

Demoliri ea, quorum altitudo. edd. multi & nonnulli. Mſſ. *demoliri eas, quarum altitudo.*

Quorſum hæc. Mſſ. & ed. Lang. *quorſus hæc.*

Majoribus noſtris aſtutos. edd. Vulg. *majoribus noſtris aſtus.*

CAPUT XVII.

NAturæ lege ſanctum eſt. Sic Mſſ. ſec. Græv. Alii *naturæ lege ſancitum eſt.*

Ex optimis naturæ & veritatis. Alii: *ex optimis naturæ principiis, & veritatis.*

Pugnare videantur. Quidam Mſſ. *pugnare dicantur.*

CAPUT XVIII.

HOmines ejuſdem ætatis. Vulg. *homines ejuſdem civitatis.*

M. Satrium. al. *M. Satirium.*

Baſilus. al. *Baſilius.*

Simulatione quæſitæ. al. *ſimulatione acquiſita.*

Fons eſt fraudium. Vulg. *fons eſt fraudum.*

CAPUT XIX.

AT dares. Vulg. *at ſi dares.*

Hic non noceat. Pal. & edd. vett. *hic non nocet.*

Qui quodam quaſi veneno perficiat. Pal. *qui quodam quaſi veneno perficit.*

M. Lutatio Finthiæ. al. *M. Lutatio Pythia.*

Poſſe convertere. Alii: *poſſe convertere.*

CAPUT XX.

BEllum ducere. Manut. Grut. alii: *bellum producere.*

Ne noſter quidem Gratidianus. al. *ne noſter quidem Gratidianus Marius.*

Omnibus vicis ſtatuæ. Vulgg. *omnibus vicis ſtatuæ factæ ſunt.*

Quæ ſit ea ſpecies, forma. Nonnulli Mſſ. & ed. Lang. *quæ ſit ea ſpecie, forma.*

Se quis conferat in beluam. edd. & Mſſ. multi: *ſe quis convertat in beluam.*

An hominis figura. edd. *an in hominis figura.*

CAPUT XXI.

VTile ei videbatur. edd. *utile enim videbatur.*

Verſus de Phœniſſis. edd. *verſus Euripidis de Phœniſſis.*

Qui id unum. Mſſ. & edd. Manut. *qui id unum ſolum.* alii aliter. vide Manut.

Glorioſam putant. Mſſ. *gloriam putant.*

Cone-

Conere avellere. Mſſ. *coner evellere.* al. *divellere.* al. cum edd. *avertere.*

Re tamen unum ſonare. Mſſ. & edd. multi: *ſed tamen unum ſonare.* al. *ſed unum ſonare.*

Non habeo, ad vulgi opinionem. Sic Mſſ. ſed Vulgg. *nunc abeo ad vulgi opinionem.* al. *nunc adeo ad vulgi opinionem.*

CAPUT XXII.

VTrum igitur utilius. Mſſ. & ed. Victor. *viſum igitur utilius.*

Armis cum hoſte certare an venenis. ed. Victor. & Mſſ. *armis cum hoſte certare non venenis.* al. *armis cum hoſte certare aut venenis.*

Quo illa ordinum. edd. *quod illa ordinum.*

Potius diceret. Mſ. *potius doceret.*

Ejicere de navi, quia ſua ſit. Alii: *ejicere de navi, quia ſua non ſit.*

CAPUT XXIII.

QVid ſi in una tabula ſint duo naufragi. Vulgg. *quid ſi una tabula ſit, duo naufragi.*

Sibine uter rapiat. edd. *ſibine uterque rapiat.*

Quaſi ſorte aut micando. edd. *quaſi in ſorte aut micando.* ed. Gruteri: *quaſi ſorte, aut micando.* al. *quaſi in ſorte aut dimicando.*

Hæc ſunt quaſi controverſa jura Stoicorum. Vulgg. *hæ ſunt quaſi controverſiæ in jure Stoicorum.*

Quod ſit mille denarium. edit. nonnullæ: *quod ſit millenarium.*

CAPUT XXIV.

QVod promiſerit. Mſſ. & edd. nonnulli: *quod promiſerit illi.* al. *quod promiſerit ille.*

Promiſiſſe nollem. Mſ. *promiſſionem nollem.*

CAPUT XXV.

ATque inſanus antequam conſiſtit. edd. *atque inſanus qua conſiſtit.*

Quo optato impetrato. Mſ. *quo impetrato.*

CAPUT XXVI.

NAm apud Homerum, optimum. ed. Lang. *nam apud optimum auctorem.*

Tamen hæc audiat. edd. *tamen hæc audivit.*

Furere aſſimulavit. edd. *furere ſe ſimulavit.*

Ne coiret. edd. *quo iret.*

Ad rem factam noſtramque veniamus. ed. *ad rem factaque veniamus.*

CAPUT XXVII.

ADoleſcentes eſſe. prim. Græv. *adoleſcentis eſſe.*

CAPUT XXVIII.

QVæ tantam utilitatem præverteret. Grævii uterque, Mſ. & edd. pleræque: *quæ tantam utilitatem perverteret.* al. Mſ. *quæ tantam utilitatem præveniret.*

Num igitur tantum mali. Græv. prim. *non igitur tantum mali.*

CAPUT XXIX.

NIſi dolere. Lang. ed. *niſi doler.*

Nam ſi hoc ſibi ſumunt. Mſ. *ſed ſi hoc ſibi ſument.* Manut. ed. *ſed ſi hinc ſibi ſument.*

Cum hoſte ſervandum. Manut. ed. *hoſti ſervandum.*

Id ſi non feceris. Græv. primus: *id ſi non fecerit.*

Pactum pro capite pretium non attuleris. Sic Græv. prim. edd. & Mſſ. *pactum pro capite non attulerit.*

Non eſt perduellionum numero definitus. Sic Pith. excerpta & Græv. ſecundus. Sed primus cum aliis Mſſ. & edd. *non eſt ex perduellionum numero definitus.*

Periurare eſt. Vulgg. *pejurare eſt.*

Bellicas & hoſtiles. Non extant hæ voces in Palat. primo.

CAPUT XXX.

T. Minucius & Q. Mælius. Mſſ. & edd. *T. Minucius & Q. Æmilius.* vid. not.

CAPUT XXXI.

INdicant notiones. Vulgg. *indicant notationes.*

Cum prima luce. al. *prima luce.*

Adoleſcens filius, negotium exhiberi patri. Pal. *adoleſcens filius, negotium exhibere patri.* Mſ. *adoleſcens filii negotium exhibere patri.*

Qui illum iratum. Mſſ. & edd. *quod illum iratum.*

Vt ingreſſus eſt. Pal. prim. *ut congreſſus eſt.*

Cauſſa deſiſtere. edd. *a cauſſa deſiſtere.*

Ad veſerim. al. *ad verſerim.*

Qui perindagens. ed. Manut. *qui nuper indulgens.*

Idem acerbe ſeverus. edd. *idem acerbus & ſeverus.*

CAPUT XXXII.

IVratos ad ſenatum miſit Hannibal, in caſtra redituros, ea, quorum potiti erant Pœni, niſi. Palat. prim. *juratos ad ſenatum miſſos in caſtra redituros ea, quorum Pœni, niſi.* Pal. ſec. *juratos ad ſenatum in caſtra redituros ea, quorum erant tui Pœni, niſi.* edit. Rom. anni 469: *juratos in caſtra redituros a ſenatu, ea quorum erant uſi Peni, niſi.* Moguntin. *juratos ad ſenatum miſit Hannibal in caſtra redituros ea, quorum erant Pœni, niſi.*

Fraus enim adſtringit. al. *fraus enim diſtringit.*

Qui periculo mortis diffugiſſent. Pal. prim. *qui periculum mortis effugiſſent.*

Fieri poſſet. edd. *fieri potuiſſet.*

Sit jam loci hujus finis. Pal. prim. *ſed jam hujus loci finis ſit.*

Quod ſi ipſi opus eſſe. Pal. *quod ſi ſibi opus eſſe.*

CAPUT XXXIII.

CVm his viris equiſque. Vulgg. *cum his velis equiſque.*

Intelligenter legere. Græv. prim. *intellegenter legere.*

Dolorum Laborumque contemtio. Græv. *dolorum laborumque contemptio.*

Perpetiendique doloris. Græv. prim. & alii: *perpetiendi doloris.*

Sicut hic dicit. Mſſ. *ſicut id dicit ſatis fortiter.*

Doloris detractione finiri. al. *doloris detractione fieri.*

Si talibus monimentis præceptiſque. Lambin. ed. *ſi talibus monitis præceptiſque.*

VARIAE LECTIONES AD CATONEM.

CAPUT I.

SI quid ego adjuro. al. *ſi quid ego adjuvero.* Græv. aliique cum Mſſ. tum edd. *ſi quid ego adjuto.*

Verſat in pectore fixa. Sic Græv. & plerique Mſſ. alii: *verſat in pectore firma.* edd. *verſat ſub pectore fixa.*

Ecquid erit pretii. edd. & multi Mſſ. *ecquid erit præmii?* al. *& quid erit pretii?* excerpta Pithæi & multi alii Mſſ. *& qua deprimeris? ecquid erit premii?*

Haut magna cum re. Sic Græv. aliique optimi libri. edd. *haut magna in re.*

Plenus fidei. al. *fide plenus.* al. *fidei plenus.*

Sollicitari te Tite. edd. *ſollicitari te Attice.*

Et tamen te ſuſpicor. Sic Mſſ. Græv.

Græv. Alii *te poſt rebus* ponunt, minus belle.

Iiſdem rebus. Pith. exc. *iiſdem rationibus.*

Aliquid ad te conſcribere. al. *aliquid ad te ſcibere.*

Modice ac ſapienter. edd. *modeſte ac ſapienter.*

Certe ſcio. Sic Græv. & Pith. al. *certe ſcio.*

Non Tithono ut Ariſto Chius. Græv. Mſ. *non Tithono ut Ariſtoteles.*

Parum enim eſſet auctoritatis. Sic Græv. Pith. ac alii Mſſ. edd. *ne parum eſſet auctoritatis.*

CAPUT II.

PErfectamque ſapientiam. Græv. prim. *perfectamque patienciam.*

Nihil opus eſt in ipſis. Pith. exc. & unus Manut. *nihil opis eſt in ſeipſis.*

Omnes optant. Græv. *omnis optant.*

Accuſant adeptam. Sic Mſſ. ſed edd. *accuſant adepti.*

Tanta eſt ſtultitiæ inconſtantia. Sic Mſſ. ſed alii & edd. *tanta eſt ſtultitia, inconſtantia.*

In arborum baccis. Græv. *in arborum bacis.* ut multi aliorum quoque ſcriptorum veteres libri.

Terræque frugibus. Pith. exc. *terraque fructibus.*

Si, quoniam ſperamus, volumus quidem certe. Sic Mſſ. edd. *ſi quoniam volumus, ſperamus quidem certe.*

Vt dicis, gratum futurum. Sic Græv. prim. & Pith. edd. *gratum, ut dicis, futurum.*

Niſi moleſtum eſt, Cato. Vulgg. *niſi moleſtum eſt tibi, Cato.* Mſ. *ni moleſtum eſt Cato.*

Quam nobis quoque ingrediendum ſit. edd. *qua nobis ingrediendum ſit.*

CAPUT III.

QVæ C. Salinator. Sic Mſſ. edd. *quas C. Salinator.*

Qui ſe & libidinum vinculis. Sic Mſſ. edit. *qui ſe a libidinum vinculis.*

Omni ætate moleſta eſt. Sic Mſſ. edd. *omni ætati moleſta eſt.*

Nec inſipienti etiam in ſumma. Sic Mſſ. Vulgg. *nec inſipienti in ſumma.*

Mirificos efferunt fructus. Nonnullæ edd. *mirificos afferunt fructus.*

Non ſolum quia nunquam deſerunt. In nonnullis Mſſ. deeſt *nunquam.*

CAPUT IV.

ANno enim poſt, conſul primum fuerat, quam ego natus ſum. Sic Mſſ. Græv. Pith. alii & edd. meliores. Vulgg. *Anno enim poſtquam primus conſul fuerat, quam ego natus ſum.*

Profectus ſum ad Capuam. Græv. prim. *ad Capuam profectus ſum.* Pith. *Capuam profectus ſum.*

Deinde ædilis, quadrienni poſt factus ſum. Græv. prim. *deinde ædilis quadriennio, poſt factus ſum.*

Patientia ſua molliebat. Mſ. *patientia ſua moliebatur.*

Vnus qui nobis. edd. *unus homo nobis.* Græv. prim *unus homo qui nobis.* ſed *homo* ſubductum erat.

Non ponebat enim. Græv. *non enim rumores ponebat.* Pith. *nam non ponebat.*

Ergo magiſque magiſque viri. Sic Mſ. edd. *ergo poſtque magiſque viri.*

Fugerat in arcem. Tres Mſſ. *Fuerat in arcem.* Græv. prim. *fugerat in arce.*

Agrum Picentem ſic Mſſ. edd. *agrum Picenum.*

Quæ contra remp. ferrentur. edd. *quæ contra remp. fierent.*

Quæ ſcientia juris augurii. edd. *quæ ſcientia juris augurandi.*

Ita tum cupide fruebar. Græv. *ita fruebar cupide tunc.*

Fore unde diſcerem neminem. Græv. *fore neminem unde diſcerem.* edd. *unde diſcerem fore neminem.*

CAPUT V.

VT triumphos recordentur. Sic Mſſ. *triumphoſque recordentur.*

Quarto & nonageſimo. Græv. prim. non habet copulam.

Cujus modo mentionem feci. Sic Mſſ. Vulgg. *cujus modo mentionem fecit.*

Scripſiſſe dicitur. Pal. *ſcripſiſſe ſe dicit.*

Spatio qui ſæpe ſupremo. Pal. prim. *ſpatio qui forte ſupremo.*

Anno enim undevicesimo. Pith. *annum enim undevicesimum.*

M' Acilius. Sic MSS. edd. *M. Attilius.*

Vt eis pœne delectari. duo MSS. *ut ei pœne delectari.*

Cum contemplor animo. edd. *cum complector animo.*

Quanta quamque sit justa. edd. *quantum quaque valeat, quantumque justa sit, unaquaque videamus.*

CAPVT VI.

ABstrahit? quibus? an iis quæ geruntur juventute. Pal. sec. *Abstrahit? A quibus? his quæ juventute geruntur.* Pal. tert. & Pith. *abstrahit? quibus? an iis quæ in juventute geruntur.*

Nullæne igitur res sunt seniles. edd. *nullane igitur res sunt similes.*

Senatus inclinaret ad pacem, & fœdus faciendum. Pith. *senatus inclinaret ad pacem fœdusque faciendum.* Pal. tert. *ad pacem cum Pyrrho fœdusque faciendum.*

Persecutus est Ennius. Pal. tres *prosecutus est Ennius.*

Quo vobis mentes. Pal. prim. sec. *quæ vobis mentes.* Pith. *qua vobis mentes.*

Dementes sese flexere via? Sic MSS. edd. *dementi sese flexere ruina?* vid. not.

Anni decem interfluxissent. MSS. multi *anni decem intersuissent.* Pal. sec. *anni decem fuissent.*

Quietus sedeat in puppi. Non facit ea quæ juvenes. at vero multo. Sic edd. Lang. & Manut. Aliæ edd. *sedeat in puppi quietus, non faciat ea, quæ juvenes. at vero multo.*

Non enim viribus, aut velocitatibus. Pith. & alii nonnulli MSS. *non enim viribus, aut velocitate.*

Consilio, auctoritate, sententia. Pal. sec. *consilio, auctoritate, scientia.*

Præscribo & quomodo: Karthagini male jam diu cogitanti bellum multo ante denuncio. Pal. sec. *præscribo, & quomodo Carthagini, cui male diu cogitanti, bellum multo ante denuncio.* Pal. tert. *præscribo & quomodo Carthagini male jam diu cogitanti resistant, multo ante denuncio.* Pith. *præscribo, & quomodo Carthagini resistatur, cui jam diu mala cogitanti bellum multo ante denuncio.* edd. *præscribo, & quomodo Carthagini male jam diu cogitanti bellum inferatur, multo ante denuncio.*

Sic etiam nominantur senes. edd. *sic etiam appellantur senes.* Pithæan. *sic etiam nominantur γέροντες senes.*

Ab adolescentibus labefactas. edd. *per adolescentulos labefactas.*

Sic enim percontantur. edd. *sic enim percontanti.*

Vt est in Nævii ludo. edd. *ut est in Nævii poetæ ludo.* Marsi editio: *ut est in Novii præcone posteriore.* Pith. *ut est in Nævii poetæ libro.* alii aliter vide Manut. not.

Proveniebant oratores. v. c. & ed. Lamb. *Provehebantur ad res oratores.* v. c. & Grut. ed. *proventabant oratores.*

Temeritas est videlicet. Pith. *temeritas est indolis.*

Prudentia senescentis. Sic omnes MSS. sed edd. *prudentia senectutis.*

CAPVT VII.

PAttibus bonis interdici solet. Pith. exc. *patriis bonis interdici solet.*

Xenocrates. al. *Socrates.*

Quamvis in illis minus. al. *quamvis in aliis minus mirum.*

Sed iidem elaborant in eis. Sic MSS. edd. *sed iidem laborant in eis.*

Serit arbores. al. *ferunt arbores.*

CAPVT VIII.

APportes tecum. al. *apportet secum.*

Cum advenis, unum id sat est. edd. *cum advenerit, unum id est satis.*

Versibus gloriantem. edd. *in versibus gloriantem.*

Quod est eo uti decet. Sic MSS. & edd. Vict. & Lang. sed edd. *quod enim homini naturaliter insitum est, eo uti decet.*

CAPVT IX.

ESt provecta prudentia. MS. *prudentia producta est.* al. *provecta est sapientia.* al. *profecta est prudentia.*

Non

Non amiſi, & videtis annos. edd. *non amiſi, & tamen videtis annos meos.*

Vt adoleſcentulos doceat, inſtituat, ad omne. Pith. exc. *ut adoleſcentes doceat, & inſtituat, ac ad omne.*

CAPVT X.

IAm enim tertiam ætatem hominum vivebat, Sic Pith. & alii Mſſ. Vulgg. *tertiam jam enim ætatem hominum vixerat.*

Aut loquax. Mſ. *aut eloquax.*

Nuſquam optat. Sic Pith. & al. Mſſ. Vulg. *nunquam optat.*

At ut Neſtoris: quod ſi. Pith. *ſed ſex Neſtoris. quod ſi.* Edd. *at ut Neſtoris quandoque. Quod ſi.*

Me voluit, cui fuerim. Sic Mſſ. ſed Vulgg. *me valuit, quin fuerim.* Pal. ſec. *me voluit qui fuerim.* Pith. exc. *me voluit, cui minus fuerim*, al. *me potuit, quo minus fuerim.*

Nec vos quidem Pontii. Pith. exc. *nec vos Pontii.*

Num idcirco eſt ille præſtantior. Pith. exc. *num eſt idcirco ille præſtantior nobis.*

Ne ille non magno deſiderio. edd. antiquæ: *nec ille magno deſiderio.* Pal. prim. *ne ille magno.* ſec. *ne ille quidem magno.* Pith. exc. *ne ille quidem non magno.*

Bovem vivum. Vtrum. edd. *bovem. Vtrum.*

Iſto bono utere dum adſit. Mſ. *iſto bono dum adſit gaudeas.* Pal. ſec. *iſto bono utere, dum adſit.*

Sua cuique parti ætatis tempeſtivitas eſt data. edd. vett. *ſua cuique parti tempeſtivitas eſt data.* Pal. ſec. *ſua cuique partito tempeſtivitas.* Mſſ. aliquot *ſua cuique particitatis tempeſtivitas.*

Vt & infirmitas puerorum. Sic Pith. & alii Mſſ. Vulgg. *ut enim infirmitas puerorum eſt.*

Et ſenectutis maturitas. Sic Pith. & al. Mſſ. Vulgg. *ſic ſenectutis maturitas.*

Hoſpes tuus avitus Maſiniſſa. Pith. & alii Mſſ. *hoſpes tuus habitus Maſiniſſa.* edd. *hoſpes tuus Maſiniſſa.*

CAPVT XI.

NOn ſunt in ſenectute vires. edd. *non ſunt in ſenectute vires?* Mſ. *ne ſint in ſenectute.* duo Mſſ. *ne deſint in ſenectute commune valetudinis,* Mſ. & ed. Lang. *commune in valetudinis,*

Defatigatione & exercitatione. Mſſ. *defatigatione exercitatione.* Pal. prim. edd. Vict. & Lang. *defatigationum exercitatione.*

In ea domo patrius mos, & diſciplina. Pith. exc. *in eo animus patrius & diſciplina.*

Ita enim ſenectus. edd. *ita etiam ſenectus.*

Conficio orationes. Pith. & alii Mſſ. *conficio rationes.*

CAPVT XII.

HInc clandeſtina colloquia naſci. Sic Pith. & al. Mſſ. edd. *hinc clandeſtina colloquia naſci dicebat.*

Nullum malum facinus. edd. *nullum magnum facinus.*

Nullis illecebris excitari alii, niſi voluptatis. Sic Pith. & al. Mſſ. edd. *nullis aliis illecebris excitari, niſi voluptate.* Mſ. *nullis enim aliis rebus illecebris, excitari niſi voluptatibus.*

Locum eſſe, neque omnino. edd. *locum eſſe omnino, nec.*

Quanta percipi poſſet maxima. Pal. ſec. *quanta poſſet maxima.*

L. Camilio Appio Claudio Coſſ. edd. *L. Æmilio, Appio Claudio Coſſ.* Pith. exc. *L. Camillo P. Claudio Coſſ.*

Quorſum hæc? Pith. exc. *quorſus hoc?*

Vt intelligatis. Pith. *ut intelligeretis.*

Quæ efficeret. Sic Pith. aliique: edd. *quæ effecerit.*

Rationi inimica eſt. Sic Pith. Alii omittunt *eſt.*

Præſtringit oculos. Sic Pall. ſec. edit. vett. ut & Langii & Gruteri: Aliæ: *perſtringit oculos.* multi Mſſ. *præſtinguit.*

E ſenatu ejicerem. Pith. *de ſenatu ejicerem.* edd. *a ſenatu ejicerem.*

Exoratus in convivio. Pith. & alii Mſſ. plurimi: *exhortatus in convivio.*

Notandum libidinem. Pith. *notandam libidinem.*

CAPUT XIII.

Apud regem Pyrrhum. Pal. prim. *apud Pyrrhum.*

M' Curium. edd. *M. Curium.*

Voluptatibus dediſſent. Sic Mſſ. edd. *voluptatibus dedidiſſent.*

Caret ergo etiam vinolentia, & cruditate & inſomniis. edd. *caret ergo vinolentia, cruditate & inſomniis.*

Divine enim Plato. edd. *divinus etiam Plato.*

Delectabatur crebro funali. Sic Mſſ. & edd. duo Mſſ. *delectabatur credo funali.*

Ad me ipſum revertor. Pith. *ad me ipſum revertar.*

CAPUT XIV.

Sicut in ſymposio Xenophontis. Pith. & Græv. *ſicut in ſympoſio Xenophontis eſt.*

Dii meliora. Græv. cod. *dic meliora.*

Libenter vero iſtinc. Græv. *lubentem vero iſtinc.*

Tanquam a domino. Græv. *ſicut a domino.*

Ego hoc non deſiderare dico eſſe jucundius. edd. *ergo hoc non deſiderare dico eſſe jucundius, quam frui.* alii aliter. vide Manut. not.

Nihil eſt otioſa ſenectute jucundius. In Græv. non habetur *eſt.* In Pithæan. *jocundius* ſcribitur.

Terræ C. Gallum. edd. *terra Gallum.*

Quam delectabat eum defectiones. Sic Mſſ. Vulgg. *quam delectabatur cum defectiones.*

Prædicere. Vulgg. *prædiceret.*

Sex annos ante. Mſ. Græv. & edd. *ſeptem annis ante.* Pith. VI *annis.*

Centhone Tuditanoque. edd. *Cethego Tuditanoque.*

P. Licinii Craſſi. Pall. *P. Craſſi.*

Atque hæc quidem ſtudia doctrinæ, quæ quidem prudentibus. Sic Pall. & Græv. Vulgg. *atque hæc quidem ſtudia ſunt doctrinæ, quæ quidem prudentibus.* Aldina: *atque hæc quidem ſtudia doctrinæ prudentibus.*

CAPUT XV.

Habent enim rationem cum terra. Mſ. *habent etiam rationem cum terra.*

Primum id occæcatum cohibet. Sic Græv. & alii Mſſ. Vulg. *primum id occatum cohibet.* Pith. *ſemen cohibet.* excisis vocibus *ſparſum accipit, primum id occæcatum.*

Vapore & compreſſu ſuo diffindit. edd. & Mſſ. plurimi *vapore & complexu ſuo diffundit.*

Fundit frugem ſpici. edd. *fundit frugem ſpica.*

Ordine ſtructam. Pith. *ordine extructam.* Mſſ. duo: *ordine ſtructo.*

Senectutis requietem. Sic Græv. prim. aliique libri. Vulgg. *ſenectutis requiem.*

Oblectamentumque noſcatis. Pith. *oblectamentumque pernoſcatis.* Græv. prim. *oblectamenta noſcatis.*

Ex acino vinaceo. Mſ. *acino vinaceno.* al. *ex acino vinacio.* al. *ex acino vinatico.*

Viviradices. Græv. & plurimi alii *vites radices.* al. *radices vites.*

Cum admiratione delectent. Sic Mſ. edd. *non ſine admiratione delectent.*

Et niſi fulta ſit. Sic tres Pall. & alii libri. Pal. ſec. non agnoſcit *ſit.* Græv. *niſi fulta eſt.* Pith. exc. & Pal. prim. *& niſi fulta eſt.*

Tanquam ad articulos ſarmentorum. Mſ. *tanquam articulos ſarmentorum.*

Uva ſeſe oſtendit. Græv. *uva oſtendit ſe.*

Cum de cultura agri ſcriberet. Pith. exc. *cum de cultura agri ſcripſiſſet.*

Laertem lenientem. Græv. & Pith. *Lertam lenientem.*

Res ruſticæ lætæ ſunt. Græv. Mſ. *res ruſticæ lætata ſunt.*

Pecudum paſtu. Pith. *pecudum partu.*

Apium examinibus. Sic Mſſ. Vulgg. *apum examinibus.*

Agricultura ſolertius. edd. *agricola ſolertius.*

CA-

CAPVT XVI.

Fuiſſe ſentio longiora. In Pal. deeſt *fuiſſe*.

Ergo in hac vita M' Tres Guilielm. cod. *ergo hanc vitam M'.*

Erant tum ſenatores, id eſt, ſenes. Græv. *erant tum ſenatores, idem ſenes.* Pith. *erant tum ſenatores & idem ſenes.*

Aranti L. Quinctio. edd. *L. Quinctio in agro aranti.*

Occupatum interemit. Ita omnes libri Guilielm. & Palat. quart. nec non Græv. & Pith. Victor. ed. *occupare volentem interemit.* al. *& occupantem interemit.*

Qui ſe agri cultione oblectabant. edd. *qui ſe agricolatione oblectabant.* al. *qui ſe agriculatione oblectabant.*

An ulla beatior eſſe poſſit. Sic edd. prim. Mſſ. Guilielm. Pall. tres, Græv. aliique. edd. *hac an ulla vita beatior poſſit eſſe.* Pith. *hac an beatior poſſit eſſe vita.*

Cultura agrorum. Pithæan. *cultura agreſtium.*

Ad victum hominum, ad cultum etiam. Sic Mſ. Græv. Pith. aliorum. edd. *ad victum hominum, & cultum etiam.*

Vt, quoniam hæc. Sic Mſſ. edd. *&, quoniam hac.*

Olearia, mellaria, & penuaria. Sic quidam editi & Mſſ. ſed meliores & plures, *olearia, penaria.*

Conditiora facit hæc ſupervacanei operis aucupium. Sic Mſſ. & ed. Lang. Vulgg. *tum conditiora facit hac ſupervacaneis operis aucupium.*

Ætas caleſcere vel apricatione melius. Sic mſſ. ſed edd. *melius aut aeque caleſcere vel apricatione.*

Aut viciſſim umbris. Vulgg. *vel viciſſim umbris.*

Sibi igitur habeant arma, ſibi equos. edd. *habeant igitur alii ſibi arma, ſibi equos.*

Sibi clavam. ſibi pilam. edd. *ſibi clavam & pilam.*

Nationes & curſus. Mſſ. & edd. multi *natationes & curſus.*

Id ipſum utrum libebit. Sic Mſſ. ſed edd. *id ipſum tamen utrum libebit.* al. *idipſum tamen ut libebit.*

CAPVT XVII.

Nihil ei tam regale. Pal. ſec. *nihil tam regale.*

Communem erga Lyſandrum. Sic Mſſ. ſed edd. *comem erga Lyſandrum.*

Qui afflarentur e floribus. Sic Pal. Græv. Pith. ſed edd. *qui efflarentur e floribus.* Pal. ſec. *qui aſflararetur floribus.* Cujæ. *qui eſlagrarentur e floribus.* duo Mſſ. *qui adſlarent e floribus.*

Recte vero te. Mſſ. multi & ed. Grut. *rite vero te.* in Pal. ſec. deeſt *vero.*

Ad centeſimum annum perduxiſſe. Sic Mſſ. ſed edd. *ad centeſimum annum vitam perduxiſſe.*

Vnicum; plurimæ conſentiunt. edd. recentiores, invitis Mſſ. *uno ore quem unicum plurima conſentiunt.*

Notum eſt carmen. Sic Mſſ. Vulg. *notum eſt totum ejus carmen.*

CAPVT XVIII.

Auctoritatem arripere. Sic Mſſ. Vulgg. *auctoritatem afferre.*

Locum ei a ſuis civibus nuſquam datum. Pith. *locum ei nuſquam datum a ſuis civibus.*

Qui legati cum eſſent in loco certo conſederant. Pal. prim. *qui legati in loco certo conſederant.* Pith. *qui legati cum eſſent certo in loco conſederant.*

Senem illum ſeſſum recepiſſe. Pith. *ſenem ſeſſum recepiſſe.*

Collegio præclara. Pith. *collegio praclara cognovi.* edd. *collegio praclara ſunt.*

Ætate antecedit. Sic Pith. & novendecim Mſſ. Manut, ſed edd. *atate antecellit.*

Voluptates corporis. Pith. *voluptates corporum.*

In altero duritas. Nonnulli Mſſ. *in altero diritas.* Pith. & al. *in altero duritia.*

Sic non omnis ætas vetuſtate coaceſcit. Pith. *ſic non omnis natura vetuſtate coaceſcit.* non male.

Quo minus viæ reſtat. Pith. *quo via minus reſtet.* tres Manut. *quo minus via reſtet.*

CA-

CAPUT XIX.

AVt etiam optanda. edd. *aut etiam appetenda.* al. *aut etiam oppetenda.*

Mortis caſus habet. Nonnulli edd. *mortis cauſas habet.*

Condirione quam adoleſcens. Non habetur in Mſ. Pal. *quam adoleſcens.*

Qui LXXX regnavit annos, CXX vixit. Quidam Mſſ. *qui* 80 *regnarit annos*, 120 *vixerit.* Pith. exc. *qui* 80 *regnarat annos*, 120 *vixerat.*

Vſque ad plaudite vivendum. Plerique Pall. & Guilielm. nec non ed. P. Victor. & Gruter. *uſque plaudite vivendum*, ſed *ad* extat in Pith. exc. & edd. Lang. Lamb. Manut. ſed & pro *vivendum* Pith. exc. & ed. Lang. *veniendum legunt.*

Ver enim adoleſcentiam ſignificat. Lamb. ed. *ver enim adoleſcentia ſignificat.* contra Mſſ.

Vt ſæpe dixi. Pith. *ut ſæpe ante dixi.* edd. *ut jam ſæpe dixi.*

Cruda ſi ſint. Sic Mſſ. Græv. & Pith. ſed edd. *ſi cruda ſunt.*

Ex longa navigatione venturus. Mſ. *ex longa navigatione futurus.*

CAPUT XX.

TAm audaciter. Sic Victor. ed. & omnes Mſſ. Guilielm.

Sapientis elogium. Pall. tres, editio princeps & Gruter. *ſapientis eulogium.* al. *ſapientis eclogium.* al. *ſ. elegium.* al. *ellogium.*

Neque funera fletu faxit. Mſ. *neque funere fletum faxit:* poſt *faxit* plerique edd. invitis Mſſ. addunt: *cur? volito vivus per ora virum.*

Immortalitas. Græv. Mſſ. *inmortalitas.*

Iam ſenſus moriendi aliquis eſſe. edd. *jam ſenſus moriendi, ſi aliquis eſſe.* al. *jam ſenſus moriendi, ſiquis eſſe.*

Iſque ad exiguum tempus. ed. Lang. *is ad exiguum tempus.* al. *is ad exiguum tempus durat.* al. *is ad exiguum tempus permanet.* al. *is ad exiguum tempus eſt.*

Non ſolum L. Brutum. Vox *ſolum* non extat in Pal. primo & tertio, nec in Grævii primo & Pithæan.

Curſum equorum incitaverunt. Pal. ſec. *curſu equorum inveteraverunt.*

Non duo Decios. Sic Mſ. ceteri & edd. *non duos Decios.*

Qui morte luit. edd. *qui morte ſua luit*, contra Mſſ.

Luit collegæ in Cannenſi. Pal. ſec. *luit in Cannenſi ignominia Terentii collegæ ſui.* Pith. *luit collega* TER. *in Cannenſi ignominia.*

Sed legiones noſtras. Vulg. *ſed legiones quidem noſtras.*

Et ii quidem. Pith. *equidem.*

Studiorum omnium ſatietas. Sic Pith. & Græv. prim. Vulgg. *rerum omnium ſatietas.*

Conſtans jam requirit. Sic Pith. & Græv. Vulg. *jam conſtans requirit.*

Ne ea quidem quæruntur a ſenectute. Vulgg. *ut ne quidem in ſenectute quæruntur.*

Quod cum evenit. Pith. *quod cum advenit.*

CAPUT XXI.

QVid ipſe ſentiam. Pith. *quid ipſe ſentio.*

Quod ab ea propius abſum. edd. *quod ad eam propius adſum.*

Et eam quidem vitam. Pith. *& ea quidem vita.*

Dum ſumus in his incluſi. Græv. prim. *dum ſumus concluſi in his.*

Delibatos animos. al. *delibratos animos.*

Futurorumque prudentia. al. *futurorumque providentia.*

Hæc Plato noſter. Alii Mſſ. aliter. Vulgg. *hæc Platonis fere.*

CAPUT XXII.

EVndem igitur eſſe creditote. Græv. prim. *eundem igitur eſſe credite.*

Quo diutius memoriam ſui tuerentur. Sic unus Mſ. Alii cum vulgatis, *quo diutius memoriam ſui teneremus*, ſine ſententia.

Sic me colitote. Græv. prim. *ſic me colite.*

CAPVT XXIII.

AD immortalitatis gloriam. Aliquot Mſſ. & ed. Lamb. *ad immortalitatem & gloriam.* al. *ad immortalem gloriam.*

Æquiſſimo animo moritur. Pith. *æquo animo moritur.*

Stultiſſimus iniquiſſimo. Græv. *ſtultiſſimus æquo.*

Ille autem cui obtuſior. Sic Pith. & Græv. Vulgg. *ille autem cujus obtuſior.* Pith. etiam *illum* pro *ille.*

Neque vero eos ſolos. Sic Pith. & Græv. Vulgg. *neque vero eos ſolum.*

Neque tanquam Peliam recoxerit. Sic Mſ. Vulgg. & nonnulli Mſſ. *neve tanquam pilam retorſerit.* Græv. *nec tanquam pilam recoxerit.*

Et ſi quis Deus. Sic Pith. & Græv. Vulgg. *quod ſi quis Deus.*

Repueriſcam. Sic Græv. & ed. Lang. Vulg. *repuereſcam.* al. *repueraſcam.*

Quod multi & ii docti. Pith. *quod ſtulti & indocti.*

Ex vita ita diſcedo. Mſ. *ex vita iſta diſcedo.*

Non habitandi dedit. Nonnullæ edd. *non habitandi dedit locum.*

Ad illud divinum animorum concilium. Mſ. *ad illud divinorum animorum concilium.* edd. *ad illud animorum concilium.*

Quod contra decuit ab illo meum. Mſ. *quod contra decuit ab illo.* ſine τῷ *meum.*

Nec ſolum non moleſta. In Palat. Sic non eſt *nec ſolum.* In aliis Mſ. vero *nec ſolum nec moleſta.*

VARIAE LECTIONES IN LAELIVM.

CAPVT I.

QVintus Mucius Augur multa. Plerique Mſſ. & edd. *Quintus Mucius Augur Scævola multa.* Pal. prim. *Quintus Mutius Scævola augur.*

A ſenis latere nunquam diſcederem. Pal. ſec. *a ſenis latere non diſcederem.*

A patre ita eram deductus. Pith. *a patre meo eram ita deductus.*

Ingenio & juſtitia præſtantiſſimum. Sic edd. primæ & Pal. ſex, nec non Pith. ſed ed. Victor. *ingenio & induſtria præſtantiſſimum.*

Cum ſæpe multa, tum memini. edd. & nonnulli Mſſ. *cum ſæpe multa narraret, tum memini.* Pal. ſex. *Cum ſæpe multa dixiſſet.* alii aliter. uid. Manut.

Domi in hemicyclio. Sic Mſſ. Vulgg. *domi in hemicyclo.*

In eum ſermonem incidere. Pith. *in eum ſermonem incidiſſe.*

Qui tum ſere omnibus erat in ore. Sic Mſſ. ſed Palat. quintus: *qui tum multis & omnibus erat in ore.* Vulgg. *quod tum multis erat in ore.*

Meminiſti enim Attice. Sic Palat. quart. Vulgg. *meminiſti enim profecto Attice.* aliæ edd. *meminiſti enim profecto, ut opinor, Attice.*

Quo cum conjunctiſſime. Sic Pith. & al. Mſſ. ſed alii & edd. *qui cum conjunctiſſime,*

Itaque tum Scævola. in uno Mſ. deeſt *tum.*

Quas hoc libro. Vulgg. *quas in hoc libro.*

Sæpius interponerentur. Sic aliquot Mſſ. Vulgg. *ſæpius interponeretur.*

Ipſos induxi loquentes. Sic plerique Mſſ. Vulgg. *quos introduxi loquentes.*

Cum enim ſæpe mecum ageres.

Quidam libri. *cum enim ſæpe mecum egiſſes.*

Ageres, ut. edd. *Ageres, Attice, ut.*

Qui eſt ſcriptus ad te. Mſ. *qui eſt inſcriptus ad te.*

Præ ceteris floruiſſet. multi Mſſ. *præter ceteros floruiſſet.*

Meminiſſet Scævola. Genus. Quædam edd. *meminiſſet Scævola magiſter meus. Genus.* invitis libris omnibus bonis.

CAPVT II.

Svnt iſta, Læli. edd. & multi Mſſ. *ſunt iſta vera.* al. *ſunt iſta Læli, ut dicis.* al. *vera ſunt iſta Læli.* alii aliter vide Manut.

Nec enim melior vir fuit. In multis Mſſ. non habetur *vir.*

Omnium oculos in te eſſe conjectos. Sic Mſſ. & edd. alii tamen, quos Manutius vidit, *omnium oculos nunc in te eſſe conjectos.*

Tribuebatur hoc modo M. Catoni. Mſ. *tribuebatur hoc nomen M. Catoni.* al. *tribuebatur hoc M. Catoni.*

L. Atilium. Mſſ. nonnulli *L.* omittunt. alii ſcribunt *Attilium*, alii *Acilium*, ſic & edd. nonnullæ.

Prudens eſſe in jure civili. Pal. quart. *prudens jure civili.*

Rerum uſum habebat. Vulg. *rerum uſum haberet.*

Vel acta conſtanter. Pith. *vel acta convenienter.*

Propterea quaſi cognomen jam. Pal. quart. *præterea quaſi cognomen jam.*

Quodam modo, non ſolum natura. edd. *quodam modo dicunt, non ſolum natura.* ſed *dicunt* Mſſ. reſpuunt.

Eſſe ſapientem. Pal. *eſſe ſapientem æſtimant.* al. *eſſe ſapientem judico.*

In numero ſapientium. Sic Mſſ. edd. *in numero ſapientum.*

Virtute inferiores putes. Hæc verba non in tribus antiquiſſimis codd. quos Rogerius evolvit. Editi: *virtute inferiores eſſe putes.* ſed *eſſe* docti ex Mſſ. expunxerunt, ſicut & ipſe delevi fide codicis Pithæani in præcedentibus τὸ *eſſe.* Vulgo enim legitur: *omnia tua in te poſita eſſe ducas.*

Quod his proximis Nonis. Mſ. *quod proximis Nonis.* al. *quod in his proximis Nonis.* al. *quod his Nonis.*

Tu non affuiſti. Mſ. *tum non adfuiſti.*

Tum amiciſſimi morte. edd. *tum amantiſſimi morte.* Mſ. *tum amici ſummi.*

Nec fuiſſe id humanitatis tuæ. In Mſ. deeſt *tuæ.*

His Nonis in noſtro collegio. *noſtro* deeſt in Mſ. Vrſin. *his Nonis* in Pal. prim.

Invaletudinem cauſſæ, non mœſtitiam fuiſſe. Sic Mſſ. & ed. Lang. Vulgg. *valetudinem cauſſam, non mœſtitiam fuiſſe.* Pith. *valetudinem reſpondeo cauſſam; non mœſtitiam fuiſſe.*

Vt ulla intermiſſio fiat. Mſ. *ut ulla interceſſio fiat.*

Non recte judicas. Mſ. *nec recte judicas.*

Memineram Paullum, videram Gallum. Sic Mſſ. optimi. Vulgg. *memineram Paullum, videram Cajum.* Pith. *memineram Pallum, videram Grajum.*

Sed hi in pueris, Cato in perfecto & ſpectato viro. Sic Mſſ. veterrimi. Vulgg. *ſed hi ne comparantur Catoni, maximo & ſpectato viro.* Alii aliter. vid. Lang.

CAPVT III.

Et, ut confirmare poſſum. *&* in duobus Mſſ. non habetur.

Quod ille, minime putabat. Vnus Mſ. *quod ille minimi putabat.*

Conſulatum petivit. edd. *conſulatum petiit.*

Etiam num erat Scipio. Sic ed. Lang. Mſſ. *etiam nunc erat Scipio.* Vulgg. *etiam tunc erat Scipio.*

Mœrore funeris indicatum eſt. al. *mœrore funeris judicatum eſt.*

Illum diem clariſſimum fuiſſe. Pith. *illum diem celeberrimum fuiſſe.*

Quo, ſenato dimiſſo. Sic Pith. & al. Mſſ. Vulgg. *cum, ſenatu dimiſſo.*

Domum reductus. Mſ. Aldi *domum deductus.*

Ad veſperum eſt. edd. *ad veſperam eſt.*

A. P. R. Sic Pithæan. aliique Mſſ. Vulgg. *a populi Romani.* alii rectius *a populo Romano.*

Ad ſuperos videatur deos potius. Sic Mſſ. edd. *ad ſuperos videatur potius.*

CAPUT IV.

VT in pleriſque. Pith. *ut plerique.*

Mecum veniſſes. ed. Lang. & Roger. aliorumque *me conveniſſes* contra Mſſ.

Quæ ſe in quiete per viſum. al. *quæ ſe in quiete viſo.*

Mœrere hoc ejus eventu. ed. Lang. & Grut. *mœrere hoc ejus eventum.*

Sin autem illa veriora. Sic Manut. & Grut. Vulgg. *ſin autem illa vereor.*

Nihil mali. Vulgg. *nihil eſt mali.*

Vt prius introieram, ſic prius. Vulgg. *ut prius introieram in vitam, ſic prius.*

Non tam iſta ſapientiæ. Mſ. *non tam iſta ſapientum.*

Voluntatum, ſtudiorum. Mſſ. *voluntatium, ſtudiorum.*

CAPUT V.

NAm & præclara res eſt. Mſ. *nam & præclare eſt.* edd. *nam & præclara res viſa eſt.*

Spectare debemus. Sic Mſſ. Vulgg. *ſperare debemus.*

T. Coruncanium. al. *T. Coruncanum.*

Ne id quidem facient. al. *nec id quidem facient.*

Sintque magna conſtantia. Pith. *ſitque magna conſtantia.*

Quia ſequantur. Sic Mſſ. Vulgg. *qui aſſequuntur.* Nonnulli: *qui ſequuntur.*

Vt quiſque proxime accederet. Pal. prim. & quart. *ut quiſque proxime adhæreret.*

Propinquitatis maneret. Mſ. *propinquitas maneret.*

Ex infinita ſocietate generis humani. edd. *ex infinitate ſocietatis generis humani.*

CAPUT VI.

VT quidam docti. edd. *ut quidam indocti.*

His communis vita. Vulgg. *de his communis vita.*

Qui cum omnia. Sic Mſſ. edd. *qui cum omnia.*

Non aqua, non igni, ut ajunt. edd. *non aqua, non igni, non aere, ut ajunt.*

Qui pauci numerantur. al. *qui pauci nominantur.*

Adverſas partiens communicanſque. Pal. quatuor & ed. Grut. *adverſas partiens communicanſque.*

CAPUT VII.

BOnam ſpem prælucet. edd. & Mſſ. nonnulli: *bona ſpe prælucet.*

Verum etiam amicum. edd. *verum etiam jam amicum.* Mſſ. duo: *verum etenim amici.*

Imbecilles valent. Nonnulli Mſſ. *imbecilli valent.*

Non odiis atque diſſidiis. ed. Grut. *non odiis atque diſcidiis.*

Agrigentinum quidem, doctum quendam. Vulgg. *agrigentinum doctum quendam.*

Filum orationis tuæ. Pith. *filum orationis tuæ expectamus.* al. *filum orationis tuæ expetimus.* al. *filum orationis tuæ petimus.*

CAPUT VIII.

ID eſt verum. edd. *idem verum.*

Potius ab indigentia. edd. *potius ab imbecillitate.*

Virtutis perſpicere. al. *virtutis proſpicere.*

M' Curii non cum caritate. edd. *M' Curii cum caritate.*

Cum caritate aliqua & benivolentia. Pith. & duo Mſſ. Guilielm. *cum caritate aliqua benivola.* Vnus Mſſ. *cum caritate aliqua benivolentia.* Pall. prim. *cum caritate benivolentiaque.* Pall. ſec. *cum caritate aliqua benivolentia.*

Propter probitatem ejus non nimis alienos. Pith. *probitate ejus non nimis alienos.* al. Mſſ. *propter probitatem ejus non alienos.* edd. *propter probitatem ejus nominis non alienos.*

Per quem quiſque aſſequatur quod deſideret. Pith. *per quem aſſequatur quod quiſque deſideret.* pro *quem* quidam edd. *quam.*

Sua omnia in ſe ipſe poſita. Sic ed. Lang. Vulgg. *ſua omnia in ſe ipſo poſita.*

Ne-

CAPVT IX.

NEque enim beneficium fœnerámur. Pal. ſec. *neque beneficium fœneremur.*

In ipſo amore ineſt. Pith. *in ipſo amore ſit.*

Expetendam putamus. edd. *expetendam putemus.*

Longe diſſentiunt. edd. *longe diſſentimus.* Pal. ſec. & Pith. *longe diſſentiuntus.* Pal. quart. & ſext. *longe diſſentientes.*

Divinum ſuſpicere. Pith. *divinum ſuſcipere.*

Propenſioreſque ad bene merendum. Mſ. *ad promerendum.* al. Mſ. *ad bene promerendum.*

CAPVT X.

EXpediret utrique. In edd. Victor. Lang. & nonnullis Mſſ. deeſt *utrique.*

Alias adverſis rebus, alias ætate. Mſſ. *alios adverſis rebus, alios ætate.*

Vna cum prætexta ponerentur Quidam Mſ. & edd. Victor. & Lang. *una cum prætexta toga ponerentur.* Alii & pleræque edd. *cum prætexta & toga ponerentur.* al. Mſ. *cum pratexa vel toga ponerentur.* al. *cum prætexta ſumta toga ponerentur.* al. *ſummi puerorum amores ſæpe una deponerentur, cum ſumentes togam, prætextam deponerent.* Pith. *cum prætexta togaque ponerentur.*

Contentione vel uxoriæ conditionis. edd. *contentione vel luxuriæ conditione.* Pith. *contentione vel luxuriæ, vel conditionis.* alii aliter. vid. not.

Odia gigni ſempiterna. Sic Mſ. & edd. primæ. Aliæ edd. *odia gigni maxima atque ſempiterna.*

Quaſi fata impendere. ed. Langii & aliorum, *quaſi fato impendere.*

CAPVT XI.

AMor in amicitia progredi. Pal. prim. ſec. quint. *amor in amicitiam progredi.*

Nam ſi Coriolanus habuit amicos. Pith. & al. *nonne ſi Coriolanus habuit amicos.* ed. Lang. *num ne ſi Coriolanus habuit amicos.* al. *nam ſi Coriolanus habuit amicos.*

Num Viſcellinum amici. al. *num Becellinum.* alii aliter. vide not.

C. Bloſius. al. *C. Bloſſius.* Mſſ. *C. Blaſius.* al. *C. Biſſius.*

Sed ſi voluiſſet? Paruiſſem. al. *ſed ſi voluiſſet, paruiſſem.*

Comitem illius furoris. Pal. ſec. *comitem illius furori.*

Vel impetrare ab iis. edd. *vel impetrare ab amicis.*

Videmus Papum Æmylium. Sic quidam Mſſ. ceteri & edd. *vidimus Papum Æmylium.*

Papus Æmylius. al. *Paullus Æmylius.*

Bis una conſules, & collegas. Pith. *bis una conſules, collegas.*

Tum & cum his. Sic Pall. aliique. Vulgg. *tum etiam cum his.*

Et minime tunc quidem Cajus frater, nunc idem acerrimus. Mſ. & ed. Grut. *& minimus tum quidem Cajus frater, nunc idem acerrimus.* edd. *& minime tum quidem C. frater, nunc idem acerrimus hoſtis, vel inimicus.*

CAPVT XII.

HÆc igitur lex. Vulgg. *hæc igitur prima lex*, repugnantibus Mſſ.

Quid in P. Naſicam Scipionem. Sic Pith. aliique Mſſ. al. & ed. Lang. *quid in P. Naſicam.* Vulgg. *quid in P. Scipionem.*

Carbonem, quoquo modo ponimus. edd. & Mſſ. *Carbonem, quem modo poſuimus.*

Populum a ſenatu disjunctum. edd. *populum Rom. a ſenatu disjunctum.* Pal. ſec. *populum a ſenatu divulſum.*

Aut in magnam rem peccantibus. Sic ed. Vict. Pal. ſec. *in remp. peccantibus.* edd. Vulgg. *in magna re aliqua in remp. peccantibus.* Pall. quart. & ed. Lang. *in magnam aliquam remp. peccantibus.*

In exilium expulſus. edd. *in exilium miſſus eſt.*

Fecit idem quod. Pal. prim. *fecit quod.*

Ante

Ante apud nos fecerat Coriolanus. Pal. prim. *ante apud nos Coriolanus.*

Amicum vel bellum patriæ. Sic Pith. & alii MSſ. edd. *amicum bellum patriæ.*

CAPVT XIII.

HÆc igitur prima lex amicitiæ ſanciatur. Pal. ſec. *hæc igitur prima lex amicitiæ ſit.*

Conſilium vero dare. Sic Pal. tert. quart. unus Victoris. Vulgg. *conſilium verum dare.*

Sibi ſuarum cuique rerum. Sic MSſ. ſed edd. *ſibi ſuarum cuique rerum curam.* Mſ. *ſibi ſuarum cuique rerum ſtudium.*

Minimum firmitatis habeat. Pith. *ut quiſque minimum firmitatis haberet.*

Qui putentur beati. Mſ. *qui videntur beati.*

Reapſe multis locis repudianda. Sic MSſ. Vulgg. *ſed reipſa multis locis repudienda.* Pith. *ſed refugienda*, omiſſis ceteris omnibus.

Cur amicitiam. Pith. *ut amicitiam.*

Virtutem duram & quaſi ferream eſſe volunt. edd. *virtutem duram & quaſi ferream eſſe quandam volunt.*

Et bonis amici quaſi diffundantur. edd. *ex bonis amici quaſi diffundatur.*

Et incommodis contrahantur. edd. *& incommodis contrahatur.*

CAPVT XIV.

VEl, ut ita dicam, redamare poſſit. Duo Victor. & al. MSſ. *vel, ut ita dicam, redamare poſſit.* Pith. *vel uti dicam male redamare poſſit.*

Quod ad ſe rem ullam tam alliciat. Pith. *quod ad ſe rem appellat, tam alliciat.*

Nihil rapacius. Pith. *nec rapacius.*

Fanni & Scævola conſtat. Pithœan. *Fanni & Scævola conſtet.*

Neque immunis. edd. nonnullæ: *neque immanis.*

Si cum ſtudio eſt profectum. Sic Pith. & alii MSſ. edd. Victor. & aliorum: *ſi cum ſtudio & amore eſt profectum.*

Maximeque virtute præditi, in qua. edd. Lang. Grut. & plurimi MSſ. *maximeque virtute, in qua.*

CAPVT XV.

DEliciis diffluentes. al. *deliciis diffluentes.* edd. *divitiis affluentes.*

Proh Deum fidem atque hominum. MSſ. aliquot: *Proh Deum atque hominum fidem.*

Vt neque diligat quenquam. MSſ. quidam: *ut ne diligat quenquam.*

Ferunt tum exſulantem. MSſ. nonnulli: *ferunt cum exſulem eſſe ſe intellexiſſet.* edd. *ferunt tum, cum exul eſſet, ſe intellexiſſe.* Pith. *ferunt exultantem ſe intellexiſſe.* corrupte pro *exſulantem.*

Illa ſuperbia & importunitate. edd. pleræque *in illa ſuperbia & importunitate.*

Si quenquam habere potuit. Pith. *ſi quenquam amicum habere potuit.*

Cum plurimum copiis. edd. *ut plurimum copiis.*

Quæ parantur pecunia. edd. Gruter. & aliæ nonnullæ: *quæ parant, pecuniam.*

CAPVT XVI.

QVaſi termini diligendi. Sic Pith. & al. MSſ. Grut. & al. edd. *quaſi termini deligendi.*

Quanti quiſque ſe ipſe facit. Vulgg. *quanti quiſque ſe ipſum facit.*

Obſervare reſtricte. edd. *obſervare ſtricte.*

Quam acceperit. Pith. *quam acceperat.*

In amicitiam congerantur. edd. *in amicitia congerantur.*

CAPVT XVII.

CVm emendati mores. Pith. *cum emundati mores.*

Aut caput agatur. edd. *aut de capite agatur.*

Blanditiis & aſſentando colligere. edd. *blanditiis & aſſentationibus colligere.* Pith. *blanditiis & aſſentiendo colligere.* ed. Grut. *blanditiis & affectando colligere.*

Dicere poſſe. Sic Lang. & al. edd. Pith. *dicere poſſet.* & in ſequ. *dicere non poſſet.* ſic & Grut. ed.

In amicis eligendis. Pith. *in amici-tiis eligendis.*

Suſtinere ut currum. Vulgg. *ſuſtine-re ut curſum.*

Quaſi equis tentatis. Sic Mſſ. alii *quaſi equis temperatis.* al. *quaſi aquis tentatis.* al. *quaſi equis tempeſtatis.*

Periclitatis moribus. Tres Mſſ. *pro-batis moribus.*

Imbecilla enim. Mſ. *imbecilis e-nim.*

Ex altera jus amicitiæ. Mſſ. *ex alte-ra vis amicitiæ.*

Obſcuratum iri ſe arbitrantur. edit. prim. *excuſatum iri arbitrantur.* ed. Vict. *excuſatum iri ſe arbitrantur.* Pal. prim. & tert. *excuſari arbitr.* ſec. *obſcurari arbitrantur.* ſext. & Pith. *obſcuratum iri.*

Vbi enim iſtum invenia? In Pal. ſe-cundo *iſtum* non invenitur.

Ad quas non eſt facile inventu qui deſcendat. edd. *ad quas non eſt facile inventus qui deſcendat.* Pith. *ad quas non eſt facile inventu qui deſcendant.* non male.

Pleroſque convincunt. Mſ. *pleros convincunt.*

CAPVT. XVIII.

SEveritas, habet illa quidem. Vulgg. *ſeveritas abſit. habet illa quidem.*

Sed amicitia remiſſior. Lamb. ed. *ſed in amicitia remiſſior.*

Ad omnem comitatem. Pal. tres. *ad omnem communitatem.* Pal. quint. *dul-cior ad omnem commoditatem facilita-temque.*

CAPVT XIX.

REnum, ſatietates. Mſſ. *rerum, ſo-cietates.*

Atqui in ipſo equo. Multi Mſſ. *ut in ipſo equo.*

Omnes per ſe eſſe ampliores. Pleri-que Mſſ. & edd. *omnes per ſe poſſe am-pliores.*

Impertiant eam ſuis. ed. Grut. *im-pertiant eis ſuis.* Pith. & Mſſ. alii *im-pertiantur ea ſuis.*

Communicentque cum aliis. Sic Mſſ. & edd. priores. ſed Grut. *com-municentque aliis.* male.

Propter ignorationem ſtirpis. edd. & Mſſ. *propter ignorantiam ſtirpis.*

Cum cogniti ſunt. Pal. quart. *cum cogniti ſint.*

Quos patres multos annos eſſe du-xerunt. Mſſ. aliquot: *quos patres mul-tos annos eſſe dixerunt.* Nonnullæ edd. *quos patres ſuos diu eſſe crediderunt.*

CAPVT XX.

INferiores non dolere ſe. edd. *infe-riores dolere non debent ſe.*

A ſuis aut ingenio. Vulgg. *a ſuis amicis aut ingenio.*

Non enim tu. Pith. *non enim neque tu.*

Atque adjuves ſuſtinere. Vulgg. *at-que adjuves poſſit ſuſtinere.*

Quantumvis licet excellas. Mſ. *quantumvis licet excelleas.* Pith. *quam-vis excellas.*

Ad honores ampliſſimos producere. edd. & multi Mſſ. *ad honores ampliſſi-mos perducere.*

Sed alio quodam modo. Vulgg. *ſed alio quodam modo colendi.* Lang. ed. *ſed alio quodam modo eſt.* Pith. *ſed aliquo quodam modo.*

Aliter amicitiæ ſtabiles. edd. *aliter enim amicitiæ ſtabiles.*

CAPVT XXI.

REmiſſione uſus eluendæ. Pith. *remiſſiore uſu eluenda.* edd. *re-miſſione uſus elevandæ.* vid. not.

Sin autem aut morum. Sic Pith. & ed. Lang. edd. *ſin autem morum.*

Aut in reip. partibus. Pith. *aut in rep. partibus.*

Amicorum diſcidia. Sic Pith. aliſ-que. Vulgg. *amicorum diſſidia.*

Cavendum vero eſt ne etiam. Pith. & al. *cavendum vero ne etiam.*

Ex quibus jurgia. Sic Pith. Vulgg. *e quibus jurgia.*

Contumeliæ gignuntur. edd. & Pal. ſec. *contumeliæ generentur.*

Ne nimis cito diligere incipiant. Sic Mſſ. edd. *ne nimis cito diligere incipiamus.*

Neve non dignos. Sic Mſſ. edd. *ne-ve indignos.*

Maxime naturali carent, Duo Mſſ. *naturabili.*

Per ſe & propter ſe expetenda. Pith. *per ſe & propter ſe expetita.*

Eſt enim is quidem tanquam alter idem. Sic Mſſ. edd. *Eſt enim is amicus quidem, qui eſt tanquam alter idem.*

Volucribus, nantibus. edd. *volucribus, natantibus.*

Vt ſe ipſæ diligant. Pith. *ut ſe ipſi diligant.*

Requirant atque appetant. Pith. *requirant atque reputent.*

Et quadam ſimilitudine. Sic Pith. Vulgg. *& cum quadam ſimilitudine.*

Id magis fit in homine natura. Sic Pith. Vulg. *id magis fit in homine natura.* Mſ. & ed. Grut. *id magis fit in hominis natura.*

Alterum anquirit. Sic edd. Lang. Grut. Vulgg. *alterum acquirit.* Pith. *alterum acquirat.*

Ita cum ſuo miſceat. Sic Pith. & ed. Lang. Vulgg. *ita cum ſuo commiſceat.*

CAPVT. XXII.

AMicum habere talem. Pith. *habere tales amicos.*

Par eſt autem primum. Pith. *par eſt enim aut primum.*

Tum alterum ſimilem ſui quærere. Pith. *tum ſimilem ſui quærere.*

In talibus ea quam dudum tractamus. Pith. *equidem in talibus ea, quam jam dudum tractamus.*

Vllam rem expetendam conſequi. Mſ. *ullam rem expetendam exſequi.*

In amicis & diligendis & colendis. Pith. *in amicis eligendis.*

Quod vetamur. edd. *qua vetamur.*

CAPVT XXIII.

REi maxime neceſſariæ tanta incuria. Mſſ. *rei tam maxime neceſſariæ tanta incuria.*

Venditatio quædam atque oſtentatio dicitur. edd. *vendicatio quædam atque oſtentatio eſſe dicitur.*

Nihil eſſe levius. Sic Pith. edd. *nihil levius eſſe.*

Vt non anquirat aliquem. ced. *ut non acquirat aliquem*, contra Latinæ linguæ leges.

Cui narraret habuiſſet. Mſſ. aliquot. *cui narraret non habuiſſet.*

CAPVT XXIV.

VT & veritas in amicitia. edd. *ut & utilitas in amicitia.*

Familiaris meus dicit. Sic Mſſ. edd. *familiaris meus Terentius dixit.*

Omni igitur hac in re. Sic Mſſ. Vulgg. *omnis igitur hac in re.*

Terentiano verbo lubenter utimur. Mſ. & ed. Lang. *Terentiano verbo luculenter utimur.*

Scitum eſt enim illud Catonis; ut multa. edd. antiq. *ſcitum eſt enim illud Catonis proverbium, ut multa.*

Sed ne quidem libero digna. Pith. *ſed nec quidem libero digna.*

Abſurdum eſt, quod ii qui monentur. edd. *abſurdum eſt, quod ii ſcilicet qui monentur.* In Pith. *eſt* non extat.

Qua debent vacare. edd. *qua debent carere.*

Peccaſſe enim ſe non anguntur. Pith. *peccaſſe enim ſe non leduntur.*

Delicto dolere, correctione gaudere. Sic Mſſ. ſed Pith. *delicto declinare; correctione gaudere.* edd. *delicto dolere; objurgatione gaudere.* Quidam Mſſ. & edd. *delicto dolere, correptione gaudere.*

CAPVT XXV.

AD voluptatem loquentium. Pith. & alii Mſſ. nec non edd. aliquot; *ad voluntatem loquentium.*

Si ne in uno quidem quoque unus. Mſſ. *ſi ne in uno quidem unus.*

Ille ſub Gnathonis perſona. Pith. *ille in Gnathonis perſona.*

Papirius nuper influebat. edd. *Papirius conſul nuper influebat.*

De tribunis plebis reficiendis. Mſſ. *de tribunis plebis efficiendis.*

Quanta in oratione majeſtas. Pith. & al. Mſſ. *quantum in oratione majeſtatis.*

Ducem populi Romani, non comitem diceres. Pith. *ducem populi Romani diceres.*

In forum verſus agere. edd. *in forum verſibus agere.*

Nobis defendentibus. aliquot Mſſ. & Lang. ed. *nobis deferentibus.*

CAPVT XXVI.

APertum pectus videas. edd. *apertum pectus videas amici.*

Ne amare quidem aut amari. edd. *ne amare quidem aut amari poſſis.*

Quanquam iſta aſſentatio quamvis. Pal. ſec. *iſta aſſentatio quamvis.* Pal. ſex. *quanquam iſta aſſentatio pernicioſa ſit.*

Quamvis blanda iſta vanitas apud eos valeat. Pith. *quanquam blanda iſta vanitas apud eos valet.*

Plus vidiſſe videatur. Sic Lang. Guilielm. ex Mſſ. ed. primæ: *plus viciſſe videtur.* Vict. ed. & Pith. exc. *plus illuſiſſe videatur.*

Comicos ſtultos ſenes. Mſſ. & edd. nonnulli *coamicos ſtultos ſenes.*

Verſaris atque luſeris lautiſſime. Pith. & Pal. *verſaris atque illuſeris lautiſſime.* al. Mſſ. *verſaris, atque ut juſſeris lautiſſime.* Pal. prim. *verſaris atque unxeris lautiſſime.*

CAPVT XXVII.

VIrtus, virtus inquam C. Fanni. Sic Mſſ. & Grut. Vulgg. *virtus inquam C. Fanni.*

Vtrumque enim dictum eſt ab amando. v. c. *utrumque enim ductum eſt ab amando.*

Vt alia ætas oriatur. v. c. *ut alia ætas oriatur ex alia.*

Cum æqualibus poſſis, quibus. edd. *cum æqualibus poſſis vivere, quibus.*

Emiſſus ſis, cum. ed. *emiſſus, cum.*

Ad calcem, ut dicitur, pervenire. Sed. edd. *ad calcem, ut dicitur, pervenire poſſis. Sed.*

Semper aliqui anquirendi ſunt, quos. edd. *ſemper aliqui acquirendi ſunt, quos.* Pith. *ſemper aliqui requirendi ſunt, quos diligamus.*

Imaginem proponendam putet. edd. vett. *imaginem præponendam putet.*

Poſſim comparare. Sic Mſſ. ſed edd. *poſſit comparari.*

Audivi ex eo ipſe. edd. *audivi ex eo ipſo.*

Omne otioſum tempus contrivimus. edd. *omne otium tempuſque contrivimus.*

Si una cum illo occidiſſet. edd. *ſi tua cum illo occidiſſet.*

Augentur cogitatione & memoria. Pith. *augentur cogitatione & memoria mea.*

Afferret mihi ætas. Pith. *mihi affert ætas.*

Diutius enim in hoc deſiderio eſſe non poſſum. edd. *diutius enim jam in hoc deſiderio eſſe non poſſum.*

Etiamſi magna ſint. Pith. *etiamſi magna ſunt.*

VARIAE LECTIONES IN PARADOXA.

CAPVT I.

QVæ non ſane probantur in vulgus. Multi Mſſ. *quæ ne recte probantur in vulgus.*

Et in ea eſt hæreſi. Pih. *& eſt ea hereſi.*

Minutis interrogatiunculis. edd. *ſed minutis interrogatiunculis.*

Oratoriis ornamentis adhibitis. Sic Mſſ. ſed edd. *nullis oratoriis ornamentis adhibitis.* Mſ. *oratoriis ornamentis non adhibitis.*

Contra opinionem omnium. Quidam Mſſ. *contra opinionem hominum.*

Παράδοξα appellantur. Pith. *παράδοξα vocantur.*

Appellantur. Tentare volui. Sic Pith. ed. Lang. Vulgg. *appellantur: tentare volui.*

An alia quædam eſſet erudita. Pith. *an alia quædam erudita.*

In ſcholis θετικὰ. Mauric. *in ſcholis θετικῶς*. Pyth. *in ſcholis θητικαὶ*.

Ad noſtrum hoc oratorium transfero dicendi genus. Pith. *ad noſtrum dicendi hoc oratorium transfero genus.*

In acceptum ut referas. edd. *in apertum ut proferas.* Pith. *ut in apertum referas.*

Non eſt enim. edd. *non enim eſt tale.*

CAPUT II.

VEreor ne cui veſtrum. Duo Mſſ. *verear tamen, ne cui veſtrum.*

Ex Stoicorum hominum. Mſ. *ex Socraticorum hominum.* al. *exoticorum hominum.* alii aliter. vide Manut.

Ex meo ſenſu deprompta. Pal. ſec. & Pith. *ex meo ſenſu diſputata.*

Res tanta dici poſcit. Sic Lang. & Cam. ed. ſed Vict. & al. *res tanta dici poteſt.* Pal. ſec. Pith. & nonnullæ edd. *res tanta dici poſſit.*

Quibus maxime adſtricti ſunt. Mſ. *quibus maxime ſtricti ſunt.* al. *quibus maxime affecti ſunt.*

In bonis rebus aut expetendis eſſe duxi. Sic C. Lang. & Vict. edd. cum Mſſ. al. Lamb. & Manut. ed. *in bonis rebus eſſe numerandas duxit.* al. ed. *in bonis rebus aut expetendis eſſe numerandas duxi.* alii aliter. vide Manut.

Cum viderem rebus his circumfluentibus. Lamb. & Manut. ed. *cum viderem homines rebus his circumfluentes.* Grut. ed. *cum viderem rebus his circumfluentes.* Pith. *cum viderentur rebus his circumfluentibus.* In omnibus fere Mſſ. non habetur *homines.*

Ea tamen deſiderare. Mſſ. duo. *ea tantum deſiderare.* in uno non habentur: *ea tamen.*

Obſint probis. Pith. *obſint bonis.*

Qui numeratur in ſeptem. Mſſ. & edd. *qui enumeratur in ſeptem.*

Quid eſt igitur, quæret aliquis, bonum? Pith. *quæret igitur aliquis quid ſit bonum.*

Id bene fieri vere dicitur. Pith. *id bonum fieri vere dicitur.* Lamb. ed. *id bene fieri & recte dicitur.*

CAPUT III.

OBſcuriora, cum lentius diſputantur. edd. & nonnulli Mſſ. *obſcuriora cum ſine appoſitione exemplorum lentius diſputantur.* al. *obſcuriora, cum ſine expoſitione exemplorum latius diſputantur.* Mſſ. duo: *od.oſiora cum ſine appoſitione exemplorum lentius diſputantur.*

Vita atque factis. Mſ. *vita igitur atque factis.*

Subtilius quam ſatis eſt. Mſſ. nonnulli, *ſubtilius quam factis.*

Num ullam cogitationem. Pithæan. *num illam cogitationem.*

Qui hanc remp. tam præclare fundatam. Pith. & al. *qui hanc rem tam præclare fundatam.* non male.

Aut argenti ad avaritiam. Vulg. *aut auri, aut argenti ad avaritiam.*

Vultis a Romulo? edd. *vultis, incipiam a Romulo?*

Quid? a Numa Pompilio, edd. *quid autem Numa Pompilius?*

Filicatas aliorum pateras. al. *felicatas aliorum pateras.* al. *delicatas aliorum pateras.* Mſ. *felices aliorum pateras.*

Præter ſuperbum. Sic Pith. & al. Mſſ. edd. *præter Tarquinium ſuperbum.*

Brutum ſi qui roget. edd. *Brutum vero ſi quis roget.*

Quid ſpectaverint. Mſſ. *quid expectaverint.* alii aliter. vide Manut.

Quid ſecuti ſint. Mſſ. *quid conſecuti ſint*, al. *quid aſſecuti ſint.*

Num quis exiſtet. Mſ. *num quis ex iis exſiſtet.* edd. *num quis exſiſtat.* vid. Manut.

Qui filium devotavit. Sic ed. Lang. & Mſſ. al. *qui filium devovit.*

Abundamus, cogitaſſe quidquam putamus in vita. Sic Mſſ. ſed edd. *abundamus. An cogitaſſe quicquam putamus in vita.* Pal. ſec. & ed. Gruter. *abundamus, cogitaſſe quicquam in vita.*

Niſi quod laudabile & præclarum eſſe videretur. Sic Pith. ſed Vulgg. *niſi quod laudabile eſſe, & præclarum videretur.*

CAPVT IV.

VEniant igitur iſti irriſores hujus orationis. Pith. *veniant igitur irriſores iſtius orationis.*

Vt nihil inter te atque quadrupedem aliquam putes intereſſe. Sic Pall. Mſſ. & edd. Victor. niſi quod hæc repetierit *inter*. edd. *ut nihil inter te, atque inter quadrupedem aliquid putes intereſſe.* Pith. & al. Mſſ. *ut nihil inter te & quadrupedem aliquid putes intereſſe.*

Non enim magnitudo animi cruciabatur. Mſ. & Grut. ed. *non enim magnitudo animi excruciabatur.*

PARADOXON. II.

CAPVT I.

QVi mihi ſecundis rebus. Sic ed. Lang. edd. *qui mihi ſecundis in rebus.*

Adverſis unus ex ſummis. Sic Pith. Mſ. & ed. Lang. edd. *in adverſis unus ex ſummis.*

Nihil quod exploratum habeat. Mſſ. *nihil quo exploratum habeat.* edd. *nihilque quod exploratum habeat.*

Permanſurum ſibi unum diem. Sic Mſſ. Vulgg. *permanſurum ſibi ne unum quidem diem.*

Non modo non repugnanti. ed. Ald. Manut. & duo Mſſ. *non modo repugnanti.*

Habitandi locus. Pith. *inhabitandi locus.*

Ærumnæ premunt, qui beatum te, qui florentem putas. Sic Pall. & Pith. niſi quod Pall. ſecundus. *ærumnæ premunt, qui te fortem, qui te florentem putas.* & Pith. *omnes retinet.* edd. *ærumnæ præmunt omnes, qui te beatum, qui te florentem putas.* Pith.

Tuæ libidines te torquent. Pith. *tuæ libidines torquentur.*

Et id ipſum ne non ſit diuturnum times. Sic Pal. ſec. Pithæan. nec non Pal. tert. aliique Mſſ. niſi quod plerique verbo auctiores, *diuturnum futurum times*, edd. *& id ipſum quod habes, ne non ſit diuturnum futurum times.*

Florens & expetendum videri debet Sic Lang. ed. aliæque. ſed Victor. & Gruter. edd. cum Pith. aliiſque Mſſ. *florens, & expetendum videri docet.* male, contra Ciceronis conſuetam loquendi rationem.

PARADOXON III.

CAPVT I.

PArva, inquit, res eſt, at magna culpa. Mſſ. *parva, inquit, eſt, ut magna culpa.*

Tranſilire lineas. Pith. *tranſire lineas.*

Ad augendam culpam. Sic Mſ. ſed edd. *ad augendam tranſeundi culpam.*

Peccare certe. Pith. *quia peccare certe.*

Conſentiens cum ratione. Pith. *conſentiens cum omi ratione.*

Vt etiam vitia ſint paria. Pith. *ut etiam vitia omnia ſint paria.*

CAPVT II.

A Philoſophis, inquis. Pithæan. *a Philoſophis, inquit.*

Quando verbis inter nos. Pith. *quoniam verbis inter nos.*

Vtrum bonis eſt quærendum. Sic Pith. & alii Mſſ. & edd. Vict. Lang. Grut. ſed vulgati: *utrum potius de bonis eſt quærendum.*

Quæ quando utro acceſſit. Sic Mſſ. al. *quæ quoniam ultro acceſſit.* edd. *quæ quando alteri acceſſit.* ed. Gruter. *quæ quoniam utro acceſſit.*

PA-

PARADOXON IV.

CAPVT I.

Rebus vincam neceſſariis. edd. *rebus addicam neceſſariis*. al. *rationibus advincam neceſſariis*. Mſſ. Varie. vide not. Manut. & Lambin.

Omnis ne conventus etiam furum. edd. *omnis ne conventus ferorum*.

Cum eſſet in rep. Conſul. Mſſ. *ut eſſet in rep. Conſul*.

Eſſet conſenſus populi liberi. Sic Lang. aliæque edd. optimæ. ſed Gruter. cum nonnullis Mſſ. *eſſet conſenſus populi liber*.

Iactam & immiſſam. Medid. ed. *latam & immiſſam*.

Perveniſſe ad me nunquam, edd. *perveniſſe tamen ad me nunquam*.

Deflagrare arbitrabare. Mſ. *deflagrari arbitrabare*.

Nihil neque meum eſt, neque cujuſquam. Mſ. *nihil neque meum, aque cuiquam*.

Divam animi mei. edd. nonnullæ: *diuturnam animi mei*.

Quibus reſp. te invitiſſimo ſtat. edd. antiqu. *quibus reſp. invicta ſtat*. aliter Mſſ. vid. not.

Vt civis optimi. Mſſ. *civis optimi*.

Tu ne nunc quidem, niſi. edd. *tu ne nunc quidem es civis, niſi*. ſed invitis Mſſ.

Et me tuo nomine appellas. edd. *& me exſulem tuo nomine appellas*.

Ædis Nympharum tua manu deflagravit. Mſ. *adis Nympharum tua manus deflagravit*. edd. & Mſſ. nonnulli. *ædes Nympharum tua manu deflagrarunt*. al. *deflagraverunt*.

Qui templa occupaverit. Mſſ. *qui templa Deorum occupaverit*.

In foro caſtra poſuiſti. edd. *in foro etiam caſtra poſuiſti*.

Et quidem in operto fuiſti. al. *& quidem in porto fuiſti*. al. *& quidem in portu fuiſti*. Lamb. ed. *& tu quidem in operto fuiſti*.

PARADOXON V.

CAPVT I.

Ὅτι μόνος ὁ σοφὸς ἐλεύθερος, καὶ πᾶς ἄφρων δοῦλος. edd. ὅτι πάντες οἱ σοφοὶ ἐλεύθεροι, πάντες δὲ μωροὶ δοῦλοι.

Dedecori ac turpitudini. Pith. *dedecori aut turpitudini*.

Dum quidem his obediet. Pith. *tum quidem hic obediet*.

Hæc habenda eſſet oratio. Pith. *habenda eſſet oratio hac*.

Quia id ſalutare. Pith. *id quod ſalutare*.

Sicut ſapiens poeta dixit. Pith. *ſed ut ſapiens poeta dicit*.

Suis ea cuique fingitur moribus. edd. *ſuis quiſque fingitur moribus*. Alii aliter. vid. Manut.

Illud tamen breve & confitendum eſt. Sic Mſſ. & edd. Victor. & Gruter. Aliæ edd. *illud tamen brevi conficiendum eſt*.

Servi igitur omnes improbi. Sic Pall. & al. Mſſ. Vulgg. *igitur omnes improbi ſervi*. Pal. ſec. *ſervi igitur omnes improbi, ſervi*.

Improbos eſſe ſervos. Mauric. *improbos & ſervos eſſe*, quod probat Guilielm.

CAPVT II.

Nihil recuſare audet. Mſ. & Aldi Nep. ed. *nihil audet*.

Atque ut in magna familia ſunt. Vict. Grut. edd. & Mſſ. multi: *atque ut in magna ſtultorum familia ſunt*.

Lautiores ut ſibi videntur ſervi, ſed tamen ſervi. edd. quædam: *lautiores, ut ſibi videntur ſervi, atrienſes ſed tamen ſervi*. vide de his & ſequentibus varias lectiones, in notis Langii, Lambini & Manutii.

Atrienſes, topiarii: pari ſtultitia ſunt. Victor. & Gruter. edd. *atrienſes*

ac topiarii ſtultitia ſua. Lang. & aliæ vetuſtiores edd. *atrienſes ac tu pari ſtultitia.* ed. Gryphii: *aque ac tu pari ſtultitia ſunt.* al. *atrienſes aut topiarii ſtultitia tua.* Mſ. *ſic ii pari ſtultitia.* vide Lang. Lamb. & Manut.

At fumus, inquiunt. Gruter. *& fumus, inquiunt.* al. edd. *ex ſummis, inquiunt.*

Ne conſervorum quidem veſtrorum. al. *ne conſervorum quidem noſtrorum.*

Cupiditatibus dediderunt. Pith. *cupiditatibus dederunt.*

Ipſius civitatis locum. Alii: *ipſius ſervitutis locum.*

Echionis tabula. edd. vett. *Ætionis tabula.* al. *Actaonis tabula.*

Loquitur ad voluntatem. Mſſ. *loquitur ad voluptatem.*

Affectatur, aſſidet. Mſſ. *aſſentatur, aſſidet.*

Miratur. Mſſ. *numerat.*

CAPUT III.

QVam imperioſa. Sic Mſſ. edd. *quam improviſa.*

Servire coegit eos. edd. *ſervire res coëgit eos.*

Quam dura ſervitus. Pith. *quam dira ſævitus.*

Debilitati, & humilis, & fracti timiditas. edd. vett. *debilitata, & humilis, & fracta timiditas.*

Quantum habet dominatum. Pal. tert. *qui tum habet dominatum.*

Quoniam quidem potes. edd. nonnullæ: *quandoquidem potes.*

PARADOXON VI.

CAPUT I.

DIves? proh dii immortales. al. *dives? quid? pro dii immortales.*

Solus ne dives. al. *ſolus ne tu dives?*

In eo cui tanta poſſeſſio eſt. Mſ. *in eo in quo tanta poſſeſſio eſt.*

Qui nihil quærat, nihil appetat, nihil optet. Mſ. *qui nihil quærat, appetat, optet.*

Animus oportet tuus. edd. *animus enim oportet tuus.*

Te judicet divitem. edd. *ſe judicet divitem.*

Nihil ſibi deeſſe putet, nihil curet amplius. edd. *qui ſi tibi nihil deeſſe putas, nihil curas amplius.* edd. Vict. *nihil ſibi deeſſe putet, nihil curet amplius.*

Satiatus eſt, aut contentus etiam pecunia. edd. *ſatiatus es, aut contentus etiam pecunia.* in Mſ. deeſt *etiam.* In eodem pro *ſatiatus*, legitur *ſaturatus.*

Aut ne expectas quidem. Hæc verba in uno Mſ. non habentur.

Populus Romanus tantis vectigalibus. Sic Mſſ. edd. Victor. & Gruter. Aliæ: *populus Romanus ex tantis vectigalibus.*

CAPUT II.

OPeris dandis, publicis ſumendis. Mſ. *publicis dandis ſumendis.*

Patrociniis, interceſſiones pecuniarum in coitionibus. Sic edd. Lang. Lamb. Manut. edd. vulgatæ & Grut. *patrociniis interciſas, pecuniarum in coitionibus candidatorum.* Plerique Mſſ. pro *interciſas* habent *intercidas*, aut *intercifſas.*

Ad defœnerandas. edd. *ad fœnerandas.* Mſ. *ad defendendas.* al. *ad deferendas.*

Dilectum, decretum. edd. *delectum, decretum.* In Mſ. Pith. pro varia lectione annotatum, al. *delectum, decretum.*

Etenim divitiarum fructus in copia eſt. Sic duo Mſſ. meliores, Pithæanus, & alius. edd. *eſt enim divitiarum fructus in copia.*

De re loquar. edd. *de te loquar.*

CAPUT III.

SExcenta ſeſtertia, al. *ſexcena ſeſtertia.*

Et veſtem infinite concupiſcenti. Pal. ſec. *& veſtem veſtrate concup.* Aut. *& veſtem roſtrate concup.*

Non modo ad fructum ille eſt

ſumus. Lamb. ed. *non modo ad ſummum ille fructus.*

Curios & Luſcinos. al. *Curios & Luſcinios.* al. *Curios & Licinios.*

Nos igitur divitiores, qui plura habemus? utinam quidem. Sic MSſ, ſed edd. *nos igitur ditiores ſumus, qui plura habemus? utinam quidem eſſemus.*

Contenti rebus ſuis, ſatis. Vulgg. *contenti ſunt rebus ſuis. ſatis.*

Nulla re egent. Pith. & alii MSſ. *nulla re indigent.*

Improbi autem & avari. Pith. *improbi vero & avari.*

VARIAE LECTIONES IN SOMNIUM SCIPIONIS.

CAPUT I.

M'. Manilio Conſuli ad quartam legionem tribunus. edd. *A Minilio Conſule ductus ad quartam legionem.* al. *Anitio Manilio Conſule ductus ad quartam legionem.* G. Voſſii edit. *M. Mantio Proconſule ad quartam legionem.*

Ex animo meo diſcedit. Pith. *ex animo meo recedit.*

Me & de via, MSſ. & editi plerique: *me & feſſum de via.*

CAPUT II.

DEligere iterum abſens. edd. *delegere iterum abſens.*

Bellumque maximum conficies. edd. *bellum maximum conficies.*

Atque in tuum nomen. al. *atque tuum nomen.*

Nitatur civitatis ſalus. al. *nitatur totius civitatis ſalus.*

Et parum rebus. Sic MSſ. edd. *& pax ſit rebus.* al. *& pax rebus.*

CAPUT III.

VIveretne ipſe & Paullus pater. edd. *viveretne ipſe pater Paullus.*

Quos nos extinctos arbitraremur. Sic MS. Gemblac. & Lang. & Gruter. edd. ſed Vulgg. *quos nos extinctos arbitremur.* MS. *quos nos extinctos arbitramur.*

Qui ex corporum vinculis. Pal. ſec. qui corporum vinculis.

Quem ubi vidi. Sic MSſ. edd. *quem ut vidi.*

Me complexus. al. *me amplexus.*

Quin tu adſpicias ad te. al. *quia tu reſpicias.*

Vim lacrymarum profudi. MS. *vim lacrymarum effudi.*

Ille autem me complexus. al. *ille autem me amplexus.*

Quin hinc ad vos. Sic ed. Lang. v.c. *quin ad vos*, edd. *quin huc ad vos.*

Circos ſuos orbeſque. edd. *circulos ſuos orbeſque.*

Nec injuſſu ejus. MSſ. nonnulli: *& niſi juſſu.*

Aſignatum a Deo defugiſſe, Palat. *aſſignatum Deo ipſi defugiſſe.*

Ea vita via eſt ad cœlum. Sic MSſ. & edd. Lang. Grut. Suffrid. ſed vulgati. *quia ea vita via eſt ad cœlum.*

Circus elucens. Sic MSſ. Victor. & Grut. edd. ſed edd. *elucens circulus.*

Terræ magnitudinem. Sic MSſ. ſed al. *terrarum magnitudinem.*

Iam ipſa terra. edd. *jam vero ipſa terra.*

CAPUT IV.

NOnne adſpicis. MS. *nonne cernis.*

Connexa ſunt omnia. Aliquot MSſ. ac edd. *convexa ſunt omnia.*

Vnum globum poſſidet illa. edd. vett. *unum globum poſſidet ſtella illa.*

Quem Martium dicimus. edd. vet. *quem Martem dicimus.*

Vt cuncta ſua luce illuſtret. edd. *ut cuncta ſua luce luſtret.*

Suo nutu pondera. Quidam edd. *ſuo motu pondera.*

CAPVT V.

QVi acuta cum gravibus. edd. *& acuta cum gravibus.*

In quibus eadem vis eſt duorum ſeptem efficiunt. Lambin. Gruter. aliæque edd. *in quibus eadem vis eſt duorum Mercurii & Veneris ſeptem efficiunt.* al. *in quibus eadem vis eſt duorum Mercurii & Veneris moderum efficiunt.*

Rerum omnium fere nodus eſt. Lamb. ed. *rerum omnium fere modus eſt.*

Aperuere ſibi reditum. Mſſ. *aperuerunt ſibi reditum.*

Ad hunc locum. Mſſ. *in hunc locum.*

Oppletæ aures. al. *completa aures.*

Quæ illum locum accolit. vett. edd. *qua illum locum incolit.*

Aures hominum obſurduerunt. al. *aures obſurduerunt.*

Senſus in vobis. edd. vett. *ſenſus in nobis.*

Sicut ubi Nilus ad illa. Lamb. al. edd. *ſicut in illis, ubi Nilus ad illa.*

Sicut intueri ſolem adverſum. Mſſ. Erfurt. *ſicut in terris intueri ſolem.*

CAPVT VI.

SEdem etiam nunc hominum. Mſſ. *ſedem hominum contemplaris.*

Quæ ſi tibi parva, ut eſt, ita videtur, al. *qua ſi tibi, ut eſt, ita videtur parva.*

Partim tranſverſos, partim etiam adverſos. In quibuſdam Mſſ. hæc verba non extant. edit. Victor. *partim verſos, partim etiam adverſos.*

Expectare gloriam. Mſſ. & ed. P. Vict. *ſpectare gloriam.* Lang. ed. & v. c. *ſperare gloriam.*

Gangem tranſnatare. al. *Gangem tranſnare.*

Obeuntis ſolis. edd. *abeuntis ſolis.*

Qui de vobis loquuntur. al. *qui de nobis loquuntur.*

CAPVT VII.

QVin etiam ſi cupiat. Mſſ. *quin ſi cupiat.*

Nomen noſtrum poteſt audiri. al. *nomen veſtrum poteſt audiri.*

Populariter annum tantum ſolis. Mſſ. *loquelariter annum tantum ſolis.*

Vnius aſtri reditu metiuntur. al. *unius aſtri reditum metiuntur.*

Cum autem ad idem. Lamb. *reapſe autem cum ad idem.*

Cuncta aſtra redierint, eandemque. Mſſ. *cuncta aſtra redierint ut eademque.*

Ita quandoque. edd. *ita quandocunque.* *ita* in Mſſ. nonnullis non habetur.

Si reditum in hunc locum deſperaveris. al. *ſi reditum in hunc locum ſperaveris.*

Atque hanc ſedem. Mſſ. *atque ad hanc ſedem.*

Neque te ſermonibus vulgi dederis. edd. *neque te ſermonibus vulgi dedideris.*

Suis te illecebris oportet. Mſſ. *ſuis oportebit te illecebris.*

CAPVT VIII.

QVaſi limes. Sic Mſſ. & edd. Vulgg. *quaſi limen.*

Veſtigiis ingreſſus patriis. al. *veſtigiis ingreſſus patr is.*

Decori veſtro non defui. al. *decori noſtro non deſui.*

Tanto præmio propoſito. Mſſ. *tanto præmio expoſito.*

Quæ digito demonſtrari poteſt. Sic Mſſ. & edd. Lang. Lambin. Gruter. Vulgg. *qua digito monſtrari.*

Qui meminit, qui providet. Sic Mſſ. edd. Lang. Grut. ſed vulgg. *qui pravidet.*

Agitatur aliunde. v. c. *agitur alicunde.*

Solum igitur quod ſeſe movet. Mſſ. *ſolum igitur quod de ſe movet.*

Nunquam ne moveri quidem deſinit. Quidam Mſſ. *nunquam moveri quidem deſinit.* edd. vett. & quidam Mſſ. *nunquam ne moveri quidem deſinitur.*

Omniſque natura conſiſtat. edd. vett. *omniſque natura & conſiſtat neceſſe eſt.*

CAPVT IX.

INanimum eſt. edd. *inanimatum eſt.*

Quod autem animal eſt. edd. *quod autem anima eſt.* al. *quod autem animatum eſt.*

ADDENDA.

AD

CIC. I DE OFFICIIS.

AD cap. 4. lib. 1. p. 16. col. 1. poſt verſum 15: *Sed inter hominem & belluam hoc maxime intereſt*] Aliud diſcrimen oſtendit Plutarchus περὶ τῆς εἰς τα ἔκγονα φιλοστοργίας. Η φύσις ὥσπερ ἐν φυτοῖς ἀγρίοις οἷον οἰνάνθαις, ἐρινεοῖς, κοτίνοις, ἀρχὰς ἀπέπλους καὶ ἀτελεῖς ἡμέρων καρπῶν εἶναι φύει. οὕτω τοῖς μὲν ἀλόγοις τὸ πρὸς τὰ ἔγγονα φιλόστοργον, ἀτελὲς καὶ οὐ διαρκὲς πρὸς δικαιοσύνην, οὐδὲ τῆς χρείας προσωτέρω προερχόμενον ἔδωκεν. ἄνθρωπον δὲ, λογικὸν καὶ πολιτικὸν ζῶον, ἐπὶ δίκην καὶ νόμον εἰσάγουσα καὶ θεῶν τιμὰς, καὶ πόλεων ἱδρύσεις καὶ φιλοφροσύνην, γενναῖα καὶ καλὰ καὶ φερέκαρπα τούτων σπέρματα πάρεσχε τὴν πρὸς τὰ ἔγγονα χάριν καὶ ἀγάπησιν, ἀκολουθοῦσα ταῖς πρώταις ἀρχαῖς. αὗται δὲ ἦσαν ἐν ταῖς τῶν σωμάτων κατασκευαῖς. *Natura ſicut in plantis ſylveſtribus, ut labruſcis, caprificis, oleaſtris principia fructuum mitium cruda & imperfecta gignit: ita brutis quoque amorem fœtus inſevit imperfectum, & non pertinentem ad juſtitiam, neque ultra utilitatem ſe proferentem. Homini vero, quem protulit, ut animal eſſet ratione præditum, ac civile, juſtitiamque leges & deum coleret, urbeſque conderet, & amice cum aliis viveret: ſemina quoque harum rerum præclara pulcra & fructum latura inſevit, amorem ſcilicet prolis; ſecuta in hoc prima principia, quæ in ipſa corporis ſunt conſtructione.* vide ibi plura.

Ad cap. 12. p. 45. columna 2: v. 13. lege *Popillius*. M. Popillius &c. uſque ejuſdem temporis, dele & pro iis ſubſtitue: *M. Popillius Imperator*] M. Popillius Lænas Coſ. Liguriam ſortitus provinciam, ibi res bene geſſit. *Livius.* Id factum eſt quarto anno antequam ad bellum Macedonicum Paullus Æmilius Coſ. II profectus eſt, quod eo bello M. Catonis filius tiro militaverit, ex hoc loco conjicere quis poſſit. Nam alibi non memini legere. Certe bello Macedonico eum adoleſcentem militaſſe hic Cicero teſtatur, & a Plutarcho repetitum eſt cum in Catone, tum in Æmilio, cujus poſtea filiam Tertiam nomine uxorem duxit, ut idem refert Plutarch. exque ea ſuſcepit C. Catonem, de quo Cicero in Bruto. Diu me torſit hic locus, nec adhuc in eo mihi placeo. Nam in Liguria hæc accidiſſe non poſſunt videri, alioqui eadem & in Macedonia eveniſſe dicendum eſſet, Itaque ſuſpicatus aliquando ſum, ſi pro *Popillius*, *Paulus Æmilius* ſcribi deberet. Nam M. prænomen in veteribus libris aliquot non repperi. Sed ne hic quidem conſiſto, qui Macedoniam ſciam xx demum anno poſt bellum Perſicum provinciæ nomen adeptam, devicto per Q. Metellum, qui inde Macedonicus dictus eſt, Andriſco, cum tamen provinciam tenuiſſe dicat. Videndum quoque eſſet, an Paullus, qui tam paucis menſibus bellum illud confecit, ullam legionem interea potuerit dimittere. Scio etiam M. Popillium eundem illum & jam conſularem, Tribunum militum fuiſſe Paullo Æmilio in Macedonia: id enim novum non fuit, nam & L. Albinus etiam conſularis ibi tribunatu militum functus eſt, utrumque teſtante Livio. Sed iterum obſtat Cicero, quo minus hic locus de M. Popillio in Macedonia tribunum agente intelligatur. Nam non modo provinciam tenuiſſe, ſed etiam Imperatorem fuiſſe ſcribit, igitur vel Cicero non eſt exacte ſecutus hiſtoriam, vel vocabulis militaribus abuſus eſt, quod non libenter conceſſerim. Hæc volui monere

nere, alius meliora afferat, vel de ingenio, vel de exemplaribus. *C. Langius.* Iacobus Perizonius, vir ſummo ingenio & doctrina, Animadverſion. Hiſtoricarum cap. 10, cenſet pro *Popillius*, reponendum eſſe *Hoſtilius*, qui in eo bello & in ea provincia Imperator fuerit, & inprimis collapſam in exercitu diſciplinam reſtituerit: quam ad rem pertinere queat, quod a Cicerone dicatur unam demiſiſſe legionem.

Ad cap. 17. lib. 1. p. 62. col. 1. poſt verſ. 12: *Sanguis autem conjunctio & benevolentia devincit homines caritate*] Hunc locum emaculavit eruditiſſimus & mihi amiciſſimus Perizonius in litteris ad me datis: Leve quidem, ſed manifeſtum, inquit, in his ineſſe mendum arbitrer, legerimque *& benevolentia devincit homines & caritate.* Sic de amicitia cap. v hæc duo iterum conjunguntur; *Quis non cum caritate aliqua & benevolentia M' Curii memoriam uſurpet.* & cap. 9: *Natura gigni ſenſum diligendi & benevolentia caritatem.* Trebonius in epiſtolis Ciceronis XII, 16: *Cui nos & caritate & amore tuum beneficium præſtaturos.* ut taceam amplius quiddam ſignificari *caritate*, quam *benevolentia*, quod etiam activo, illud paſſivo, ut dicitur, ſenſu plerumque ſumitur. Auctor ad Herennium IV, 39. *benevolentia conjungi* ſimiliter dixit. Hæc Perizonius veriſſime.

Ad p. 63, col. 2. poſt verſ. 10. adde: *Quæ & mutua & grata dum ſunt, inter quos ea ſunt, firma devinciuntur ſocietate*] Hic ſagaciter fœdam labem, quæ contaminat omnes libros, deprehendit, & ſollerter eluit ingenioſiſſimus Perizonius, dum legit *devinciunt* pro vulgato *devinciuntur*, omiſſo per ἔλλειψιν *eos*, quod additur in epiſtolis Ciceronis ad famil. XIII, 29: *Artes, quæ eos, qui voluntate eadem ſunt, etiam familiaritate devinciunt.* Frequens autem eſt ἔλλειψις illa.

P. 354. in not. col. 1. poſt verſum ſecundum: *Vel ſenatui noſtro, qui nunquam utilitatem a dignitate ſejunxit*] Atqui ſtatim dicit Cicero, ſenatum in approbando L. Philippi ſententia dignitatem ab utilitate ſejunxiſſe. Sed in aliis etiam locis hoc nomine reprehendit ſenatum, ut ſuperius in cap. 11, hujus libri: *Vtilitatis ſpecie in rep. ſæpiſſime peccatur, ut in Corinthi disturbatione noſtri.* nec enim aut Corinthus deleri, aut ab everſione Corinthi triumphari ſine ſenatus decreto potuit. Nihil igitur Cicero his verbis, *nunquam utilitatem a dignitate ſejunxit* ſignificat aliud quam ſenatus hoc fuiſſe inſtitutum, hanc rationem & diſciplinam a dignitate nunquam ſejungere utilitatem; eamque rationem ſemper ſecutum eſſe niſi cum interdum ſpecioſis ac fucatis quibuſdam diſputationibus & argumentis ſe paſſus ſit ab hac ſententia dimoveri contra ſuum propoſitum. Sic paſſim loquuntur & ſacri & οἱ ἔξω ſcriptores de hominibus, qui plerumque aut fere ſemper ſecundum ſectam vitæ, cui ſe manciparunt, agunt & vivunt, quamvis nonnunquam, ſed rarius ab hac agendi ratione recedant. Nulla eſt repugnantia Ciceronis in his verbis, ſed eſt loquendi genus omnibus linguis & ſcriptoribus commune, quo utuntur de eo quod plerumque & omni propemodum tempore fit, quaſi nunquam non fieret Ciceronem ſane in hoc loco tantum flagitium in ſe admiſiſſe, cujus nuperius inſimulatus fuit, nemo credet, niſi qui ut videatur ſapere cœlum vituperat.

P. 543. v. 7. poſſentne proferri in lucem.

P. 547. in not. col. 2. verſ. 15, adde poſt verba ſequentia: *Quam filicatas aliorum pateras*] Veteres omnes libri *felicatas.* itaque & ipſe ſic ſcripſi. Sext. Pompeji ſunt verba: *Filicata patera dicta, quod ad filicis herbæ ſpeciem ſit cælata.* Victorius.

Ad p. 558. in not. col. 2. verſ. 4, poſt *Sylvius* adde: In hoc Paradoxo, multa temporum injuria interciderunt. Nam quod doctūrum ſe in indice promiſit, omnem ſtultum inſanire, &, quod inde conficitur, ſolum ſapientem ſanum eſſe, id non docuit, ſed docet Clodium non eſſe civem, quæ ad ſequens pertinent Paradoxum, quod & G. Scioppius animadvertit in elementis Philoſophiæ moralis.

Quæ

Quæ vero hic perdita ſunt, reſtitui poſſunt ex III Tuſculanæ cap. 4, ubi de hoc agit argumento, & probat omnem ſtultum inſanire. Sic & Stobæus auctor eſt, Stoicorum dogma ſeu decretum eſſe, malos omnes inſanire, ſe pariter ac ſua ignorantes, id quod ſit inſaniæ. Ignorantiam autem inconſultas ac attonitas reddentem appetitiones inſaniam eſſe; ideo inſaniam definire ignorantiam attonitam.

P. 558. in not. col. 2 verſ. 5, adde poſt hæc verba: *Rebus addicam neceſſariis*] Inquinatus adeo eſt hic locus, ut quemadmodum corrigi poſſit non viderim. Optimus omnium quos tractavi codicum, ita habet, ſed mendoſe ut opinor & ipſe, *ego vero te non ſtultum, ut ſæpe: non improbum ut ſemper, ſed dementem rebus ad victum neceſſariis eſſe invictus poteſt ſapientis animus magnitudine conſilii, tolerantia rerum humanarum, contemptione fortunæ*, &c. Quare receptam lectionem ſua ſede non movi, & tamen veterem ſcripturam, qualis qualis eſt, teſtatam relinquere volui. *P. Victorius.*

P. 559. poſt verſ. ult. col. 2, adde *Virtutibus denique omnibus, ut mœnibus ſeptus, vincetur*] G. Scioppius conjicit legendum eſſe: *Virtutibus denique omnibus mœnitus, vi vincetur & expugnabitur, qui ne civitate quidem pelli poteſt.*

P. 565. verſ. 2 col. 2. poſt *quem vide*, adde: G. Scioppius exiſtimat hujus Paradoxi inſcriptionem, falſam circumferri, veram fuiſſe, *ſolus ſapiens civis eſt, ſtulti omnes peregrini, exules, & ruſtici*, ſed perperam ejus explicationem ſub quarto collocari. Hujus enim Paradoxi hoc eſſe principium quod in quarto legitur: *Sapientis enim magnitudine conſilii, tolerantia rerum humanarum* & quæ ſequuntur. illic Ciceronem autem nihil aliud hic agere, quam ut doceat ſe cum a Clodio expelleretur, exſulem non fuiſſe, ipſumque exulis nomen Clodio potius convenire. Exſulem enim eſſe, qui ex civitate ſua ejiciatur. Sed Romam tum civitatem non fuiſſe cum expelleretur: Nam leges nihil in illa valuiſſe, judicia tacuiſſe, morem patrium occidiſſe, ferro pulſis magiſtratibus: ſenatus nomen in rep. non fuiſſe, omnes feros, & immanes, fugitivos ac latrones iſtic conveniſſe. Poſſe autem ex hoc Paradoxo colligi, Ciceronem ſenſiſſe, neminem ſcilicet civem eſſe, niſi virum bonum, hoc eſt, ſapientem. Hunc enim ſolum virtutibus undique ſic communitum eſſe, ut nulla vi expugnari, neque ejici inde poſſit. Præterea idem exiſtimat, multa vetuſtatis injuria ex hac diſputatione periiſſe, quia non tam Stoicæ philoſophiæ cauſſam tueatur Cicero, quam ſuam, dum oſtendere nitatur, non ſe, ſed Clodium exulem fuiſſe. Quod autem hic Cicero tradiderit, dilucide quoque affirmaſſe eundem in libro, qui Lucullus ab eo inſcribatur, & IV de finibus, inter Stoicorum Paradoxa fuiſſe, *ſolum ſapientem eſſe civem, reliquos omnes exules & fugitivos*, quod & legatur apud Plutarchum & Diogenem Laertium. Stobæum etiam reliquiſſe: *Exſulem quemvis improbum eſſe dicunt Stoici, quatenus lege & civitate carent: utramque enim probam eſſe. Ruſticum quoque dicunt eſſe improbum, cum ſit ruſticitas, legum ac morum civitatis ignorantia, cumque ſecundum leges vivere nolit, ferarum more noxius.*

P. 570. in not. col. 1. verſ. 24, adde poſt hæc verba: *Sed tamen ſervi atrienſes*] Vetus lectio *atrienſes ac topiarii ſtultitiæ tuæ*, quam & recepi, & ſinceram judico. Nihil autem per vulgata dici poteſt depravatius. Multitudo ſervorum, quam antiqui poſſidebant, facultatem illis dabat, ut unicuique officio & miniſterio ſuos, & peculiares ſervos imponerent: eoſque appellarent a negotio illo, quod eorum curæ commiſſum & traditum erat. Quare opulenti illi & beati, quibus viridaria erant, ſervos qui opera topiaria facerent habebant. In Pandectis de inſtrum. vel inſtrum. legat. L. *Inſtrumento fundi.* § *conſervandi. Qualia ſunt dolia licet defoſſa*

non

non ſint, & cupa quibuſdam in regionibus accedunt inſtrumento: ſi villa cultior eſt; etiam atrienſes, ſcopiarii: ſi etiam viridaria; topiarii: ſi fundus, ſaltus; paſtioneſque habet, greges pecorum, paſtores, ſaltuarii. Cicero etiam lib. III. epiſtolarum ad Q. Fratrem eandem hanc rem ſignificavit, quamvis non tam aperte: inquit enim, *ut denique illi palliati topiariam facere videantur, & ederam vendere.* Niſi fallor, huic loco reddita ſua integritas eſt, quæ autem prius erat lectio, & falſa & rudis admodum erat, ſententia nunc & plana & elegans. *P. Victorius.*

IN-

INDEX

RERVM ET VERBORVM

LOCVPLETISSIMVS

Quæ in hoc volumine continentur.

A.

ABduci a rebus agendis ſtudio veri veſtigandi contra officium eſt. 25
Abhorrere a litibus. 254
Abhorrentes ab uſu foreníi, & publico loco. 541
Abjecta omni cunctatione. 77
Abjectior eſt animus in quibuſdam. 506
Abrogare alicui imperium. 312
Abſtergere: abſterſit omnes ſenectutis moleſtias. 385
Abſtinens: laudat Africanum Panætius, quod fuerit abſtinens. 265
Abſum propius a morte, quam vos. 447
Abundare omnibus copiis. 299
Abundans: egens opp. 576
Academia noſtra nobis magnam licentiam dat. 294
Academici alia probabilia, alia improbabilia eſſe dicunt. 193
Academici non multum a Peripateticis diſſident. 3
Academici veteres, & Peripatetici, honeſta anteponunt utilibus. 293
Accipere calamitatem in bello. 365
Accipere in fidem civitatem. 44
Accipere injuriam: at vero ille, qui accipit injuriam, & meminit, & præ ſe fert dolorem ſuum. 269
Accepti regio apparatu. 591
Acceptius: nihil eſt deo, quod quidem in terris fiat, acceptius, quam concilia, cœtuſque hominum jure ſociati, quæ civitates appellantur. 599
Acceptorum beneficiorum dilectus, ſeu delectus ſunt habendi. 56
Acceptorum, & datorum ratio par ſit. 500
Accubationem epularem amicorum, convivium nominarunt Romani, melius, quam Græci, qui tum compotationem, tum concœnationem vocant, quia vitæ conjunctionem haberet. 421
Accuſare alterum non oportet, niſi aut reip. cauſſa, aut ulciſcendi, aut patrocinii. 235
Accuſatio duri hominis, vel potius vix hominis videtur, periculum capitis inferre multis. 237
Accuſatio perſæpe probata eſt, ut in Craſſo Antonio, Sulpicio. 234
Accuſator: tum periculoſum ipſi eſt, tum ſordidum ad famam, committere, ut accuſator nominere: quod contigit M. Bruto, ſummo genere nato, &c. 237
Acquieſcere: viciſſim ſenes in adoleſcentium caritate acquieſcimus. 538
Acres animadverſores vitiorum. 68
Acriores ſunt morſus intermiſſæ libertatis, quam retentæ. 208
Actio: in omni actione ſuſcipienda tria ſunt tenenda. 163
Actio: omnis actio vacare debet temeritate, & negligentia. 106
Actus: non eſt veriſimile, cum a natura ceteræ partes ætatis bene deſcriptæ ſint, extremum actum, tanquam ab inerti poeta, eſſe neglectum. 388
Actum cum illo optime eſt: mecum autem incommodius. 468
Acuere: duæ res, quæ languorem afferunt ceteris illum acuebant. 281
Adhibenda cura eſt laxitatis in domo. 161
Addictus morti. 315
Addiſcentem multa in dies ſeneſcere. 426
Addubitare in rebus aliquibus. 291
Adducere alterum in invidiam falſo cri-

crimine. 348
Adducere habenas: remittere. 493
Adduci nullo frigore poſſe, ut, &c. 413
Adducta res in anguſtum. 472
Adelphi: duo fratres diſſimilibus moribus. 438
Ades animo, & omitte timorem. 592
Adhibemus quædam tormenta. 312
Adhibuit in conſilium quindecim principes. 272
Adhibere ad conſiderandas res & tempus, & diligentiam. 24
Adhibere curam in ovibus, & capris parandis, in amicis eligendis negligentes. 503
Adhibere doctos homines debemus ad ea eligenda, quæ dubitationem afferant. 170
Adhibere modum, & ordinem iis rebus, quæ tractantur in vita. 23
Adhibere orationis vanitatem. 325
Adhibere periculoſas curationes, & ancipites gravioribus moribus. 87
Adhibenda diligentia eſt amicitiis comparandis, ut ne quando amare inciperemus eum, quem aliquando odiſſe poſſemus. 501
Adhibenda eſt reverentia optimi cujuſque & reliquorum. 103
Adhibenda fortaſſis ſævitia eſt iis, qui imperio oppreſſos coercent, ut heris in famulos. 207
Adhibenda in hac re ratio, & diligentia eſt. 526
Adegit illum, arbitrum. 335
Adipiſcentur magnam & gratiam, & gloriam cum ſumma utilitate reip. 277
Adjuvare injuriam: non modo non repellere, ſed etiam adjuvare injuriam. 343
Adjuvaretur grandi pecunia. 272
Adjumenta hominum omnis inſtitutio vitæ deſiderat. 223
Adjumenta rerum gerendarum habere a natura. 77
Adjutores ad injuriam. 485
Adminiculum: natura ſemper ad aliquod tamquam adminiculum adnititur. 527
Adminiculorum ordines. 429
Admirabilitatem magnam facit hac animi deſpicientia. 221
Admirantur homines ea omnia, quæ magna, & præter opinionem ſuam animadverterunt. 219
Admiratione afficere. 220
Admoventur dolorum faces: dolorum cum admoventur faces, præter modum plerique exterrentur. 221
Adoleſcentia: cum eſt maxima imbecillitas conſilii. 127
Adoleſcentia libidinoſa, & intemperans effetum corpus tradit ſenectuti. 409
Adoleſcentia maxime a libidinibus arcenda eſt, exercendaque in labore, patientiaque & animi, & corporis. 133
Adoleſcentia: petulantia, & libido magis eſt adoleſcentium, quam ſenum, nec tamen omnium adoleſcentium, ſed non proborum. 415
Adoleſcentia ſæpe in ea, quæ non vult, incurrit. 405
Adoleſcentiæ certa ſunt ſtudia. 447
Adoleſcentiæ non modo non invidetur, verum etiam favetur. 230
Adoleſcens, in quo ſenile eſt aliquid, probandus: & ſenex, in quo aliquid adoleſcentis. 415
Adoleſcens ſperans ſe diu eſſe victurum, inſipienter ſperat. 440
Adoleſcentis eſt majores natu vereri. 131
Adoleſcentes facilius in morbos incidunt, gravius ægrotant, triſtius curantur. 439
Adoleſcentes ſic mori videntur, ut cum aquæ multitudine flammæ vis opprimitur. 442
Adoleſcentibus vitam vis aufert, ſenibus maturitas. *ibid.*
Adverſum ſolem intueri nequimus. 617
Adulterare: aſſentatio judicium veri adulterat. 529
Advocatum te in rem præſentem eſſe venturum conſtituere. 41
Æacus & Minos juſti fuiſſe dicuntur. 102
Æacidarum genus. 49
Ædes male materiatæ, ruinoſæ. 322
Ædes peſtilentes: ſalubres, *ibid.*
Ædificandi deſcriptio ad uſum accommodanda eſt. 159
Ædilitatis prætermiſſio Mamerco ditiſſimo homini conſulatus repulſam attulit. 247
Ædilicio maximo munere qui functi ſint.

ſint. ibid.
Ægina nimis imminuebat propter propinquitatem Pyræeo. 316
Æginitæ: Athenienſes ſciverunt, ut Æginetæ, qui claſſe valebant, pollices præciderentur. ibid.
Æmilius Papus C. Luſcino familiaris bis una coſſ. & collegæ in cenſura. 487
Æquabile, & temperatum orationis genus. 6
Æquabilis prædæ partitio. 224
Æquabilitas cum univerſæ vitæ, tum ſingularum actionum. 122
Æquabilitas in omni vita præclara, & idem ſemper vultus, eademque frons, ut de Socrate, itemque C. Lælio accepimus. 96
Æquabiliter prædam diſpertire. 223
Æquitas lucet ipſa per ſe. 38
Æquitas tollitur omnis; ſi habere ſuum cuique non licet. 269
Æquus, facilis, multa de ſuo jure concedens in omni re contrahenda. 254
Ærumnoſus: M. Regulus non fuit ærumnoſus. 550
Æs alienum conſule Cicerone fuit maximum, & optime diſſolutum. 274
Æſopus non ſæpe Aiacem ſumebat. 124
Æſtimatores rerum callidi. 582
Ætas: curſus eſt certus ætatis. 412
Ætas ingraveſcens. 483
Ætas quiete, pure, atque eleganter acta. 397
Ætate ingraveſcente. 483
Æternum eſt id, quod a ſeipſo movetur. 633
Ætionis tabula ſtupidum detinet. 572
Affabilitas ſermonis magnopere conciliat animos. 233
Affecta ætas. 423
Afferre cauſſam: hanc, ut ſibi ignoſcerem, cauſſam afferebat. 486
Afferre dubitationem: quid eſt ergo, quod nonnumquam dubitationem afferre ſoleat, conſiderandumque videatur? 291
Afferre manus ſocio. 31
Afferre vim. 477
Afferre opinionem populo, fore, &c. 232
Afferendum ſemper aliquid eſt ad communem utilitatem. 60
Afficiuntur admiratione ii, qui anteire ceteros virtute putantur. 221
Affirmate: quod affirmate, quaſi deo teſte, promiſeris, id tenendum eſt. 368
Afflictis rebus: rebus afflictis excelſo animo fuit populus Rom. 378
Africanus eloquentia cumulavit bellicam gloriam. 126
Africanus nihilo locupletior Carthagine everſa. 267
Africani dictum: ut equos propter crebras contentiones prœliorum, &c. ſic homines ſecundis rebus effrenatos, &c. 97
Africanum laudat Panætius; quod fuerit abſtinens. 265
Africanus P. Fil. in re militari excellere ſtuduit. 126
Agamemnon devovit Dianæ, quod in regno ſuo pulcherrimum natum eſſet illo anno &c. 362
Ager Arpinas. 29
Ager conſæptus diligenter conſitus. 433
Ager Tuſculanus. 29
Agri colendi ſtudium: nihil tam regale, quam ſtudium agri colendi. 433
Agri foſſiones, & repaſtinationes. 429
Agro bene culto, nihil poteſt eſſe nec uſu uberius, nec ſpecie ornatius. 432
Agros fertiles imitari debemus; qui multo plus afferunt, quam acceperunt. 55
Agrariæ contentiones Gracchos perdiderunt. 271
Agricola quamvis ſit ſenex, non dubitat quærenti cui ſerat, reſpondere, Diis immortalibus. 405
Agricolarum voluptates. 426
Agricultura laudatur a Xenophonte in eo libro, qui eſt de tuenda re familiari. 433
Agricultura nihil melius, nihil uberius, nihil dulcius, nihil homine, nihil libero dignius. 178
Aggrediar dicere de iis rebus, &c. 188
Agin regem Lacedæmonii, quod numquam antea apud eos acciderat, necaverunt. 270
Agitatio ſtudiorum. 404
Agere; cum publicanis ſic debent

agere civitates, ut nos cum coloniis ſolemus. 355
Agere cuniculos in ærarium. 357
Agere: nihil agi debet, cujus non poſſis cauſſam probabilem reddere. 106
Agere ſuum negotium. 37
Agere triumphum: cum triumphum egeris, &c. 593
Agatur caput, aut fortuna. 502
Agreſtes: ſi mihi apud aliquos agreſtes habenda eſſet oratio. 566
Agrigentinorum multitudo univerſa in Phalaridem impetum fecit. 210. 211
Aiax quo animo traditur, millies oppetere mortem, quam illa perpeti, (quæ Vlyſſes) maluiſſet. 123
Alexander magnus rebus geſtis & gloria Philippo patre ſuperior, facilitate & humanitate ab eo ſuperatus. 96
Alexander Pheræus ab uxore propter pellicatus ſuſpicionem interfectus. 210
Alexander Pheræus cum uxorem Theben admodum diligeret, tamen ad eam ex epulis in cubiculum veniens, barbarum quendam diſtricto gladio jubebat anteire. 209
Alienatio disjunctioque ſtatim facienda. 517
Aliud agentes, aliud ſimulantes, perfidi, improbi, malitioſi. 328
Allicere multitudinis animos ad benevolentiam. 234
Aluntur, & augentur cogitatione, & memoria. 540
Amare nihil aliud eſt, niſi eum ipſum diligere, quem ames, nulla indigentia, nulla utilitate quæſita. 538
Amare ita oportere: ut ſi aliquando eſſet oſurus: Biantis. 500
Ambitio honorumque contentio miſerrima eſt. 90
Amicitia bonam ſpem in poſterum prælucet. 475
Amicitia: de amicitia alio libro dictum eſt, qui inſcribitur Lælius. 215
Amicitia digni ſunt, quibus in ipſis cauſſa eſt, cur diligantur. 518
Amicitia & ſecundas res ſplendidiores facit, & adverſas partiens, communicanſque, leviores. 474
Amicitia: haud ſcio, an, excepta ſapientia, quidquam ſit homini amicitia melius a Diis immortalibus datum. 472
Amicitia hoc præſtat propinquitati, quod ex propinquitate benevolentia tolli poteſt, ex amicitia non poteſt. 471. 472
Amicitia: in amicitia, nihil fictum, nihil ſimulatum eſt: & quidquid eſt, id verum, & voluntarium eſt. 479
Amicitia: lex prima in amicitia ſancienda, ut neque rogemus res turpes, neque faciamus rogati. 489
Amicitia nihil aliud eſt, niſi omnium divinarum, humanarumque rerum cum benevolentia, & caritate conſenſio. 472
Amicitia: in amicitia debet eſſe omnium rerum, conſiliorum, voluntatum ſine ulla exceptione communitas. 501
Amicitia nihil eſt tam naturæ conveniens, tam aptum ad res vel ſecundas, vel adverſas. 469
Amicitia non niſi in bonis eſſe poteſt. 470
Amicitia: non utilitatem amicitia, ſed utilitas amicitiam ſequitur. 497
Amicitia nullo loco excluditur. 474
Amicitia numquam intempeſtiva, numquam moleſta eſt. *ibid.*
Amicitia oritur a natura potius, quam ab imbecillitate. 475
Amicitia: plurimum in amicitia amicorum bene ſuadentium valeat auctoritas. 492
Amicitia ſerpit per omnium vitam. 523
Amicitia: ſolem e mundo tollere videntur, qui amicitiam e vita tollunt. 493
Amicitia: tres ſententiæ de finibus diligendi, quarum nullam probat Lælius. 499
Amicitia: & monere & moneri proprium eſt veræ amicitiæ. 528
Amicitia virtutum adjutrix a natura data eſt, non vitiorum comes. 521
Amicitiæ maximum ornamentum tollit, qui ex ea tollit verecundiam. *ibid.*
Amicitia: ultimum in amicitia putavit Pythagoras, ſi unus fiat ex pluribus. 65

Ami-

Amicitia: de amicitiæ utilitate omnes uno ore conſentiunt. 522

Amicitia utrum propter imbecillitatem atque inopiam deſiderata ſit, necne, &c. 478

Amicitiæ nomen ſine veritate valere non poteſt. 529

Amicitia: ſine veritate neque amicitiam, neque ullam rem expetendam conſequi poſſumus. 521

Amicitiæ opportunitates. 473

Amicitiæ vis in eo eſt, ut unus quaſi animus fiat ex pluribus. 529

Amicitiæ vis quanta ſit, vel ex hoc intelligi maxime poteſt, quod ex infinita ſocietate generis humani, quam conciliavit ipſa natura, ita contracta res eſt, & adducta in anguſtum, ut omnis caritas, aut inter duo, aut inter paucos jungeretur. 472

Amicitiæ uſus varius eſt, & multiplex. 225

Amicitiam manere difficile eſt, ſi a virtute defeceris. 483

Amicitiam omnibus rebus humanis eſſe anteponendam. 469

Amicitiam ſumma fide, conſtantia, juſtitia ſervare. 477

Amicitiam uſque ad extremum vitæ diem permanere difficillimum eſt. 482

Amicitiam: in amicitia ſuperior par debet eſſe inferiori, id quod maximum eſt. 511

Amicitiæ: fugiendas eſſe nimias amicitias, ne neceſſe ſit unum ſollicitum eſſe pro pluribus. 492

Amicitiæ depoſitæ: non ſolum amicitiæ depoſitæ, ſed etiam inimicitiæ ſuſceptæ. 517

Amicitiæ nunquam ſunt anteponenda ea, quæ videntur utilia. 314

Amicitiæ plerique anteponunt honores, magiſtratus, imperia, poteſtates. 506

Amicitiæ præſidii, adjumentique cauſſa, an benevolentiæ, & caritatis ſint expetendæ. 493

Amicitiæ veræ difficillime reperiuntur in his, qui in honoribus, reque publica verſantur. 506

Amicitiæ propter indigentiam non coluntur. 496

Amicitiarum non debent eſſe ſatietates. 511

Amicitiæ: veterrimæ quæque amicitiæ (ut ea vina quæ vetuſtatem ferunt) debent eſſe ſuaviſſimæ. *ibid.*

Amicitiarum peſtis, quæ maxima. 528

Amicitiæ ſtabilitas quando confirmari poteſt. 520

Amicitiarum ſua cuique permanet ſtabilis, & certa poſſeſſio. 499

Amicitias, quæ minus delectant, & minus probantur, magis decere cenſent ſapientes ſenſim diſſuere, quam repente præcidere. 129

Amicus certus in re incerta cernitur. 507

Amicus: quid dulcius, quam habere quo cum omnia audeas ſic loqui, ut tecum? 474

Amicus verus tamquam alter idem. 519

Amici cauſſa neque contra remp. neque contra jusjurandum, ac fidem vir bonus faciet. 314

Amici: multa, quæ noſtra cauſſa numquam faceremus, facimus cauſſa amicorum. 499

Amicum bellum patriæ inferentem ſequi non oportet. 491

Amici: ab amicis in magna re aliqua in rep. peccantibus diſcedere licet. 490

Amici firmi, & conſtantes, ſunt eligendi. 504

Amici novi: ſintne amici novi digni amicitia veteribus anteponendi. 511

Amici, qui ante oculos ſunt, & quos novit vita communis. 486

Amici ſæpe & admonendi & objurgandi ſunt. 525

Amici: ſi omnia facienda ſint, quæ amici velint, non amicitiæ tales, ſed conjurationes putandæ ſunt. 315

Amicorum bene ſuadentium plurimum valere debet auctoritas. 492

Amicorum eſſe communia omnia. 59

Amicorum paria vix tria, aut quattuor ex omnibus ſæculis numerantur. alii. nominantur. 468

Amicis non eſt concedendum quidquid velint, neque ab iis impetrandum eſt quidquid velimus. 486

Amici: plerique amicos, tamquam pecudes, eos potiſſimum deligunt,

ex quibus ſperant ſe maximum fructum eſſe capturos. 518
Amicos non parare optimam & pulcherrimam vitæ (ut ita dicam) ſupellectilem. 499
Amilcar Hannibalis pater. 365
Amiſimus penitus remp. 214
Amittere penitus conſuetudinem & diſciplinam. 212
Amor confirmatur & beneficio accepto, & ſtudio perſpecto, & conſuetudine adjuncta. 480
Amor, ex quo amicitia nominata eſt, princeps eſt ad benevolentiam conjungendam. 478
Amor in amicitia quatenus progredi debeat. 485
Amorem præcipuum in eos, qui procreati ſunt, ingenerat natura. 17
Amplificatio rei familiaris nemini nocens non eſt vituperanda. 33
Ampliſſima familia natus. 570
Amputatio ſarmentorum, aut immiſſio. 429
Angor, qui pro amico ſæpe capiendus eſt, non tamen valet, ut tollat e vita amicitiam. 495
Angi ſuis incommodis: ſuis incommodis graviter angi, non amicum, ſed ſeipſum amantis eſt. 462
Anguſtiſſimi animi eſt amare divitias. 74
Anhelitus moventur, vultus mutantur, ora torquentur, cum in feſtinationibus nimiæ celeritates ſuſcipiuntur. 147
Anienus, & Anio, Flu. 375
Animadverſio & caſtigatio contumelia vacare debet. 93
Animadverſores acres vitiorum. 168
Anima: quod anima eſt, id motu cietur interiore. 336
Animantium omni generi a natura attributum eſt, ut ſe, vitam, corpuſque tueatur. 15
Animatus: ut quemadmodum in ſe quiſque, ſic in amicum ſit animatus. 499
Animus bene a natura informatus nemini vult parere niſi præcipienti, aut docenti, niſi utilitatis cauſſa juſte, legitimeque imperanti. 19
Animus cæleſtis eſt, ex altiſſimo domicilio depreſſus, & quaſi demerſus in terram. 448
Animus, Deus eſt, ſi quidem Deus eſt, qui viget, qui ſentit, qui meminit, qui prævidet, qui tam regit & moderatur, & movet id corpus, cui præpoſitus eſt, quam hunc mundum princeps ille Deus. 630
Animus excelſus, & altus, & virtutibus exaggeratus. 574
Animus hominis dives, non arca, appellari ſolet. 577
Animus hominibus datus eſt ex illis ſempiternis ignibus, quæ ſidera, & ſtellas vocatis. 602
Animus in quibuſdam eſt abjectior. 500
Animus optimi cujuſque in morte facillime evolat, tanquam e cuſtodia, vincliſque corporis. 467
Animus retinendus eſt in cuſtodia corporis, nec injuſſu ejus, a quo datus eſt ex hominum vita migrandum. 603
Animus ſemper agitatur, nec principium motus habet, quia ipſe ſe moveat, &c. 449
Animus tuus oportet ſe judicet divitem, non hominum ſermo, neque poſſeſſiones tuæ. 575
Animi bene conſtituti proprium eſt, & lætari bonis rebus, & dolere contrariis. 494
Animi magnitudo vera & ſapiens, honeſtum in factis poſitum, non in gloria judicat. 71
Animi naturam eſſe ſimplicem, neque habere in ſe quidquam admixtum diſpar ſui, atque diſſimile. 449
Animi opera majora ſunt, quam corporis. 231
Animum eſſe ſapientem cum omni admixtione corporis liberatus, purus, & integer eſſe cœpiſſet. 450
Animum non poſſe eſſe mortalem, & quam ob cauſſam non poſſit. 449
Animo cernere. 451
Animi dormientium maxime declarant divinitatem ſuam. 450
Animi multo magis vivunt, ubi exierint e corporibus, quam dum in corporibus ſunt. *ibid.*
Animi ſe exercendo levantur. 414
Animorum vis, atque natura, duplex. 106
Animos eſſe divinos, iiſque cum e cor-

corporibus exceſſiſſent, reditum ad cælum patere, dicebat ſemper Socrates. 466
Animos ex univerſa mente divina eſſe delibatos, dixerunt Pythagorei. 448
Animos immortales eſſe credo: quod ſi in hoc erro, libenter erro, nec mihi hunc errorem, quo delector, dum vivo, extorqueri volo. 454
Animos ſparſerunt in corpora humana dii immortales, ut eſſent, qui terras tuerentur, &c. 448
Annibal, crudelis. 48
Annibal callidus. 119
Annibal octo hominum millia tenebat, poſt Cannenſem pugnam. 377
Annibalem propter crudelitatem ſemper odit populus Ro. 480
Annicerii & Cyrenaici philoſophi. 378
Annonæ caritas. 320
Annus vertens quando vere poſſit appellari. 626
Annum poeulariter homines tantum modo ſolis, id eſt unius aſtri reditu metiuntur. 624. 625
Anquiro: cogitando ſemper aliquid aut anquirit, aut agit mens hominis. 112
Anquiritur in eum quo modo vivat. 230
Ante oculos: amici, qui ante oculos ſunt, & quos novit vita communis. 486
Anteire ceteros virtute. 231
Antevertere atque id ipſum cum tecum agere conarer, Fannius antevertit. 469
Antigoni ad Philippum epiſtolæ. 233
Antipater, homo acutiſſ. Diogenis Babylonii Stoici diſcipulus. 320
Antipater Tyrius Stoicus. 376
Antipatri epiſtolæ ad Caſſandrum. 233
Apelles Veneris partem inchoatam reliquit. 286
Aperte odiſſe, magis ingenui hominis eſt, quam fronte occultare ſententiam. 509
Apertus, ſimplex, ingenuus, juſtus, bonus. 324
Apertum amici pectus videre oportet in amicitia, ſuumque oſtendere. 594
Apex ſenectutis eſt auctoritas. 435
Apium examina. 430
Apollo Pythius oraculum edidit, Spartam nulla re alia niſi avaritia eſſe perituram. 268
Ἀποφθέγματα a ſene Catone collecta. 110
Apparatus magnifici. 33
Apparatum opipare convivium. 375
Apparuit in tuo nomine minus illud. 543
Appellare eum, quicum bella geras tam molli nomine. 47
Appetere alienum, & id quod alteri detraxeris, ſibi aſſumere. 297
Appetitus: efficiendum eſt, ut appetitus rationi obediant, eamque neque præcurrant, neque propter pigritiam, aut ignaviam, deſerant. 196
Appetitus impellit ad agendum. 147
Appetitus: pars animorum poſita eſt in appetitu, quæ ὁρμὴ Græce, quæ hominem huc & illuc rapit. 106
Appetitus rationi parere debet. 163
Appetitum rationi obedientem præbere debemus. 148
Appetitus omnes contrahendi, & ſedandi, excitandaque animadverſio, & diligentia, &c. 197
App. Clodius cæcus. 399
Appius ſenex & cæcus magnam domum regebat. 415
Applicare ſe ad: beſtiæ requirunt, atque appetunt, ad quas ſe applicent ejuſdem generis animanteis. 519
Applicare: cum ſimilis animus ſe ad virtutem alterius applicat, & adjungit. 495
Applicatio animi. 479
Apponere licitatorem: venditor licitatorem non apponet. 330
Apponere qui contra liceatur: emptor non apponet, qui contra liceatur. *ibid.*
Aptus totus ex ſeſe, qui in ſe uno ponit omnia. 551
Aqua, & ignis: non aqua, non igni pluribus locis utimur, quam amicitia. 474
Aqua hæret, ut ajunt. 380
Aqua inter cutem: medicamentum ad aquam inter cutem. 360
Aqua tentata; quo utamur in amicitia quaſi aquis tentatis, ſic aliqua ex parte periclitatis moribus ami-

amicorum. 504
Aquatio: hic aquatio: hac villa iſti carere non poſſunt. 326
Aquillius collega & familiaris Ciceronis protulit de dolo malo formulas. 327
Aquilliana definitio doli mali. *ibid.*
Aratus Sicyonius jure laudatur: multa hic de Arato. 271
Arbitrium rei uxoriæ: in quo additur Æquius melius. 329
Arbitria, in quibus additur ex fide bona. 339
Arceſſere capitis innocentem in judicium. 237
Arceſſitus in civitatem Cicero, non civitate pulſus. 561
Archipirata, niſi æqualiter prædam diſpertiat, aut occidetur a ſociis, aut relinquetur. 223
Archytas Tarentinus. 524
Archytæ Tarentini, magni in primis, & præclari viri oratio. 416
Artior me, quam ſolebat, ſomnus complexus eſt. 591
Arganthonius quidam fuit Gadibus, qui octoginta regnavit annos, centum viginti vixit. 441
Argentariam facere. 325
Argentum cælatum. 571
Ariopagus a Solone conſtitutus. 79
Aries: quamvis murum aries percuſſerit. 44
Ariſtides juſtus nominatus. 290
Ariſtides conſilium Themiſtoclis, quod utile videbatur, inhoneſtum judicavit, atque icirco a populo improbatum eſt. 318
Ariſtides talis Athenis, qualis Romæ Fabricius. 354
Ariſto Chius Tithonum facit de ſenectute diſputantem. 386
Ariſtoteles, & Iſocrates uterque ſuo ſtudio delectatus contempſit alterum. 7
Ariſtotelis ſententia laudatur de effuſionibus pecuniarum, quæ fiunt ad multitudinem deliniendum. 244
Arma: parva ſunt foris arma, niſi eſt conſilium domi. 82
Arma ſenectutis aptiſſima. 391
Arpinates. 29
Arripere: pueri cum artes difficiles diſcant, ita celeriter res innumerabiles arripiunt, ut eas non tum primum accipere videantur, ſed reminiſci, & recordari. 449
Arripere avide litteras. 406
Arripere: non cani, non rugæ repente auctoritatem arripere poſſunt. 436
Artis præcepta nihil proſunt ſine uſu, & exercitatione. 66
Artes, quæ in veri veſtigatione verſantur. 25
Artes, quibus aut prudentia major ineſt, aut non mediocris utilitas quæritur, ut medicina, ut architectura, ut doctrina rerum honeſtarum. 176
Artes voluptatum miniſtræ, non ſunt probandæ. 175
Artium multitudo ab hominibus inventa. 198
Artificia quæ liberalia, quæ ſordida. 173
Aſcendere ad altiorem gradum. 250
Aſcendere in equum. 413
Aſciſcere: bonos boni diligunt, aſciſcunt, quaſi propinquitate conjunctos, atque natura. 495
Aſcribere ad amicitiam: petivit, ut ſe ad amicitiam tertium adſcriberent. 316
Aſſentatio quamvis pernicioſa ſit, nemini nocere poteſt, niſi ei, qui eam recipit. 534
Aſſentatio vitiorum adjutrix, procul amovenda eſt. 526
Aſſentatoris callidi deſcriptio. 528. & 536
Aſſentatoribus non eſſe patefaciendas aures. 97
Aſſentari omnia. 563
Aſſequebatur majorem laudem. 282
Aſſequi licentiam: magnis & divinis bonis hanc licentiam aſſequebantur Socr. & Ariſtippus. 172
Aſtrologiæ ſtudioſus C. Sulpicius. 25
Aſtus non placuerunt veteribus Rom. 336
Aſtutiæ tollendæ ſunt. *ibid.*
Athenienſes cum Perſarum impetum nullo modo ſuſtinere poſſent, urbe relicta, conjugibus & liberis Trœzene depoſitis, naves conſcenderunt, &c. 318
Athenienſes durius, qui ſciverunt, ut Æginetis, qui claſſe valebant, pollices præciderentur. 316

Athe-

Athenienſes ſcire quæ recta ſunt, ſed facere nolle. 437
Atilius Calatinus. 435
Atilius Græce ſcripſit hiſtoriam. 378
Atreo dicente oderint dum metuant plauſus excitantur. 102
Atrienſes ſervi. 579
Attendere animum: cum animum attenderis. 307
Attinet: neque enim naturæ repugnare attinet. 121
Attingere: cognitio veri maxime naturam attingit humanam. 24
Avaritia: caput eſt in omni procuratione negotii, & muneris publici, ut avaritiæ pellatur etiam minima ſuſpicio. 264
Avaritia: nullum vitium tætrius, quam avaritia, præſertim in principibus, & gubernantibus. 267
Avaritia ſenilis quid ſibi velit, non intelligo. poteſt enim quidquam eſſe abſurdius, quam, quo minus viæ reſtat, eo plus viatici quærere. 438
Auctoramentum: in mercenariis ipſa merces eſt auctoramentum ſervitutis. 174
Auctoritas adverſus hoſtem æterna auctoritas. 47
Audacia in multis, in paucis facultas. 257
Avertere aliquem ab errore, objurgatione, aut convicio. 351
Avertere animum ab aliquo: tu velim animum a me parumper avertas: Lælium loqui ipſum putes. 458
Auferre ſpem rei alicujus faciendæ. 286
Augere, & ſollicitum habere. 438
Augere ſuum commodum alterius incommodo, magis eſt contra naturam, quam mors, quam paupertas, &c. 294
Augere te ſcientia poteſt: augere exemplis. 1
Augere verbis ſuum munus: extenuare. 255
Avitus: hoſpes tuus avitus. 413
Avocat a rebus gerendis ſenectus. 398
Aurata tecta. 581
Aures: hoc ſonitu oppletæ aures obſurduerunt. 617

B.

Baccæ arborum, & fruges terræ. 338
Bajuli, atque operarii. 556
Barbatulos mullos exceptare de piſcibus. 572
Bargulus Illyricus latro, magnas opes habuit. 224
Bellicæ res: adoleſcenti prima commendatio ad gloriam, ſi qua ex bellicis rebus comparari poteſt. 230
Bellua tantum, quantum ſenſu movetur, ad id ſolum, quod adeſt, quodque præſens eſt, ſe accommodat, &c. 16
Bellum ita ſuſcipi debet, ut nihil aliud, niſi pax quæſita videatur. 85
Bellum Italicum propter judiciorum metum excitatum. 265
Bellum nullum eſt juſtum, niſi quod aut rebus repetitis geratur, aut denuntiatum ante ſit, & indictum. 45
Bellum Pyrrhi. 353. & 400
Bellum Punicum ſecundum. 318
Bellum tertium Punicum M. Catonis conſilio illatum. 84
Bellum: temere in acie verſari, & manum cum hoſte confligere, immane quiddam, & belluarum ſimile eſt. 86
Bella cur ſuſcipienda. 43
Bella, quibus imperii gloria propoſita eſt, minus acerba gerenda ſunt. 47
Bellorum exitus erant aut mites, aut neceſſarii. 211
Benefacta male locata, malefacta arbitror. 251
Beneficentia, & liberalitate nihil eſt naturæ humanæ accommodatius. 51
Beneficentiæ, & liberalitatis ratio duplex eſt. 239
Beneficium collocare: in beneficio collocando, & in referenda gratia, ſi cetera paria ſunt, hoc maxime officii eſt, ut quiſque maxime opis indigeat, ita ei potiſſimum opitulari. 57
Beneficium melius apud bonos, quam apud fortunatos, collocatur. 259
Beneficium potius conferendum in virum bonum inopem, quam in opulentum. 258

Beneficium: ſpectandi mores, in quem beneficium conferatur, &c. 54
Benefici, & liberales ſumus, non ut exigamus gratiam, ſed natura propenſi ad liberalitatem ſumus. 481
Beneficii immemorem omnes oderunt. 252
Beneficia collocare: in beneficiis collocandis mores hominum, non fortunam ſequi oportet. 258
Beneficia, quæ opera, non largitione dantur, hæc tum in univerſam remp. tum in ſingulos cives conferuntur. 225
Beneficia ultro & citro data, acceptaque. 63
Benevolentia fidelis eſt vel ad perpetuitatem. 207
Benevolentia non ardore amoris, ſed ſtabilitate potius, & conſtantia judicari debet. 55
Benevolentia ſublata, omnis e vita ſublata jucunditas. 539
Benigne fit hominibus indigentibus aut opera, aut pecunia. 239
Benignitas, quæ conſtat ex opera, & induſtria, & honeſtior eſt, & latius patet, & poteſt prodeſſe pluribus. 241
Benignitas non debet eſſe major, quam facultas. 53
Benignitas reip. utilis, quæ. 252
Benignitas quænam largitioni munerum anteponenda. 253
Benignitate benignitas tollitur. 240
Beſtiæ ex ſe natos ita amant ad quoddam tempus, & ab eis ita amantur, ut facile earum ſenſus appareat. 479
Bias ſapiens habitus unus ex ſeptem. 500
Bias, qui numeratur inter ſeptem, laudatur, cujus cum patriam Prienam cepiſſet hoſtis, ceterique ita fugerent &c. Ego vero inquit, omnia mea mecum porto. 546
Biantis ſententia, ita quemque amare oportere, ut ſi aliquando eſſet oſurus. 500
Blandus amicus a vero ſecerni, & internoſci poteſt. 530
Bona ætas. 424
Bonæ deæ opertum. 564
Bonæ fidei nomen latiſſime manat, verſaturque in tutelis, ſocietatibus, fiduciis, mandatis, rebus emptis, venditis, conductis, locatis, quibus vitæ ſocietas continetur. 339
Bonitas: ſummi cujuſque bonitas perfugium eſt omnium. 251
Bonum: quidquamne bonum eſt, quod non eum, qui id poſſidet, meliorem facit? 549
Bonum: id ſolum bene fieri quod recte fit, & honeſte & cum virtute: id ſolum bonum, quod rectum, & honeſtum, & cum virtute eſt. 546
Bonum non poteſt cuiquam malo eſſe. 545
Bona non perdidit, ſi quis pecus, aut ſupellectilem amiſerit. 545. 546
Bona quæ dicuntur, & improbi habent, & abſunt probis. 545
Bona: ſæpe majorum noſtrorum requiro prudentiam, qui hæc imbecilla, & commutabilia pecuniæ membra verbo bona putaverunt appellanda. *ibid.*
Bonus vir eſt, qui prodeſt quibus poteſt, nocet nemini. 333
Bonus vir, inops, etiam ſi referre gratiam non poteſt, habere certe poteſt. 258
Bono viro, & grato benigne faciendum. 251
Bonum virum eſſe, ſemper eſt utile quia ſemper honeſtum eſt. 333
Bonis viris honeſta, non occulta quæruntur. 310
Bonos alios, alios ſapientes exiſtimant. 332
Breve tempus ætatis ſatis longum eſt ad bene honeſteque vivendum. 441

C.

Cadit in noſtram intelligentiam. 289
Cælla vinaria, olearia, penaria. 431
Cælum: certum eſſe in cælo locum, ubi beati ævo ſempiterno fruantur, qui patriam conſervarint, &c. 598. 599
Cæli ſtelliferi curſus acuto, & excitato movetur ſono. 613
Cæpio, & Philippus iterum Coſſ. 398
Cæſar Catuli patris frater, ſale, & facetiis vicit omnes. 151
Cæſar: Ecce tibi, qui rex populi Rom.

Rom. dominumſque omnium gentium concupierit, idque perfecerit. 351
Cæſar: Hunc tu quas conſcientiæ labes in animo cenſes habuiſſe, quæ vulnera? 352
Cæſar invidioſe carpitur & notatur. 274
Cæſar: ſecutus eſt, qui in cauſſa impia, victoria etiam fœdiore, univerſas provincias, regioneſque uno calamitatis genere comprehenderet. 213
Cæſar ſemper habebat in ore Græcos verſus Euripidis de Phœniſſis. 350
Cæſar; tyrannus: quem armis oppreſſa pertulit civitas. 207
C. Bloſius Cumanus hoſpes Scævolarum, Ti. Gracchi amicus. 486
C. Canius eques R. 325
C. Cæſar L. filius: magnus lepos erat in C. Cæſare L. filio. 118
C. Cæſaris temeritas: qui omnia divina, & humana jura pervertit, &c. 33
C. Claudius App. filius magnificentiſſ. ædilitate functus eſt. 247
C. Curio dicebat, ſe ſine ullo munere adeptum eſſe maximos honores. 248
C. Duillius, qui Pœnos primus claſſe devicit, delectabatur crebro funali, & tibicine a cena rediens. 420
C. Fabricii continentia. 549
C. Fannius. 457
C. Gracchi frumentaria magna largitio. 261
C. Gracchi tribunatus. 489
C. Lælius: in C. Lælio multa erat hilaritas. 118
C. Lælius, is, qui ſapiens uſurpatur, prætor Viriatum Luſitanum fregit. 224
C. Licinius Craſſus. 531
C. Mancinus. 372
C. Marius Q. Metellum, cujus legatus erat, apud populum Rom. criminatus eſt. 347
C. Marius ſecundis in rebus unus ex fortunatis hominibus, in adverſis unus ex ſummis videbatur. 551
C. Papirius influebat in aures concionis miris blanditiis, &c. 350
C. Pontius Samnis. 264. & 417
C. Pontius Samnis, C. Pontii Samnitis optatum. 264
C. Salinator. 389
C. Sergius Orata. 336
C. Servilius Ahala Sp. Melium regnum appetentem occupatum interemit. 439
C. Sulpicius aſtrologiæ ſtudioſus. 27
C. Sulpicius Gallus, aſtrologus. 425
Calamitatum ſocietates, difficiles pleriſque videntur. 507
Calculi: vocare ad calculos amicitiam. 500
Callida conſilia quibuſdam videntur quietis cogitationibus ſplendidiora, & majora. 87
Callicratidas, apertiſſimus, & ſimpliciſſimus. 120
Callicratidas Lacedæmoniorum dux Peloponenſi bello, cum multa feciſſet egregie, vertit ad extremum omnia. 88
Callipho & Dinomachus cum honeſtate voluptatem copularunt. 381
Calumnia, & nimis callida, & malitioſa juris interpretatio. 42
Campus rhetorum de Marathone, Salamine, Platæis, &c. 68
Campus: ſuppeditant & campus noſter, & ſtudia venandi, honeſta exempla ludendi. 112
Canorum: omnino canorum illud ſplendeſcit etiam neſcio quomodo in ſenectute. 407
Cani, rugæ: non cani, non rugæ repente auctoritatem arripere poſſunt. 436
Cannenſis pugna. 376
Cannenſi calamitate accepta majores animos habuit populus R. quam umquam rebus ſecundis. 318
Cantare in foro. 167
Capedines, & fictiles urnulæ Numæ Pompilii. 547
Capit ex ſuis prædiis ſexcenta ſeſtertia: ego centena ex meis. 581
Capiebat earum rerum exemplum ex ſimilitudine ineuntis ætatis. 483
Capere conſilium: cum conſilium principes cepiſſent, cognationem Superbi, nomenque Tarquiniorum, & memoriam regni eſſe tollendam. 312
Capere laudem maximam ex aliqua re. 212
Captivi decem, quos poſt Cannen-

ſam pugnam juratos ad Senatum miſit Hannibal ſe in caſtra redituros ea quorum erant potiri Pœni, niſi, &c. 376
Caput ad beate vivendum, ſecuritas, 493
Caput eſt in omni procuratione negotii, & muneris publici, ut avaritiæ pellatur etiam minima ſuſpicio. 264
Capitum jugatio, & religatio, & propagatio. 429
Capitalis L. Philippi oratio ad æquationem bonorum pertinens. 262
Capitalis Eteocles. 551
Carceres: e carceribus emiſſus. 539
Carere: ſatiatis, & expetitis jucundius eſt carere, quam frui. 423
Caritas inter natos, & parentes, dirimi, niſi deteſtabili ſcelere non poteſt. 479
Caritas: quibus rebus poſſimus facillime eam, quam volumus, adipiſci cum honore & fide caritatem. 274
Caritate, benevolentiaque ſublata, omnis e vita ſublata jucunditas. 539
Caſtigandi vinculis, & carcere ſicarii, &c. 341
Caſtigatio contumelia vacare debet. 93
Caſtigatione clementi magnam partem licet uti. 157
Cato apud Ciceronem de ſe dicit. 410
Cato cum Socrate comparatur. 461
Cato Bruti avunculus. 541
Cato & diutiſſime ſenex fuit, & ipſa ſenectute, pro ceteris floruit. 457
Cato Fil.; proficiſcar ad Catonem meum, quo nemo vir melior natus eſt, nemo pietate præſtantior. 453
Cato major: de agricultura in Catone majore ſatis multa dixit Cicero. 178
Cato nimis præfracte defendere videbatur ærarium & vectigalia. 354
Cato perfectus Stoicus, ea ſentit, quæ non probantur in vulgus. 541
Cato perſtudioſus in ſenectute fuit Græcarum litterarum. 386
Cato, ſenex Græcis litteras didicit. 406
Catonis dictum ſcitum, Melius de quibuſdam acerbos inimicos mereri, quam blandos amicos. 527
Catonis diſputandi genus. 542
Catonis ſenis reſponſum, cum eſſet ab eo quæſitum, quid maxime in re familiari expediret. 278
Catoni moriendum potius, quam tyranni vultus adſpiciendus fuit. 123
Catuli optime uti lingua Latina videbantur. 150
Caucaſus: num aut tuum, aut cujuſquam noſtrum nomen vel Caucaſum traſcendere potuit, vel Gangem tranare. 540
Caudium: male pugnatum apud Caudium. 371
Cavea: qui clamores tota cavea, &c. 476
Caveant intemperantiam adoleſcentes. 134
Cavere in jure. 255
Cauſſa, non natura, diſtingui hominum facta. 556
Cauſſarum plurima genera, quæ eloquentiam deſiderant. 234
Cautiones multas habet liberalitas. 51
Celare Deos, & homines; ſatis enim nobis, ſi modo in philoſophia aliquid profecimus, perſuaſum eſſe debet, ſi omnes Deos homineſque celare poſſimus, nihil tamen avare, nihil injuſte, nihil libidinoſe, nihil incontinenter eſſe faciendum. 309
Celare: tacere; aliud eſt celare, aliud tacere. 321
Celare quid ſit. 324
Celandi, & occultandi ſpes; opinioque removenda eſt, in omni deliberatione. 309
Celeberrimi dies: ex multis diebus, qnos in vita celeberrimos, lætiſſimoſque vidit Scipio, ille dies clariſſimus fuit, &c. 465
Celſitas animi, & magnitudo, itemque communitas, juſtitia, liberalitas, magis eſt ſecundum naturam, quam voluptas, quam vita, quam divitiæ. 298
Celtiberi, Cimbri inimici populi R. 48
Cenſorum notationes, & animadverſiones. 374
Cethego, Tuditanoque coſ. 425
Cernimus in aliis magis, quam in nobis, ſiquid delinquitur. 170
Cernere animo. 452
Cernere vitam ferro. 48

Cer-

Certare armis cum hoſte utilius Fabricio fuit, quam venenis. 353
Cetarii, lanii, coqui, fartores, &c. 175
Cethego homini non probatiſſimo ſpes imperii ſervire coegit eos, qui ſibi eſſe ampliſſimi videbantur. 573
Cibi, & potionis tantum ſumendum eſt, ut reficiantur vires, non opprimantur. 414
Cicero: Occurritur autem nobis, & quidem a doctis, & eruditis, quærentibus, ſatiſne conſtanter facere videamur: qui, cum percipi nihil poſſe dicamus, tamen hoc tempore præcepta officii perſequamur. 192
Cicero ad ſuam utilitatem ſemper cum Græcis Latina conjunxit. 2
Cicero adoleſcens contra L. Sullæ dominantis opes pro Sex. Roſcio Amerino dixit. 239
Cicero cum rebus ſuis geſtis in conſulatu nullum triumphum eſſe conferendum dicit. 83
Cicero de ſe in paradox. 2. & paradox. 4. 551
Cicero ea philoſophia plus utebatur, quæ peperit dicendi copiam. 541
Cicero honores ampliſſimos cunctis ſuffragiis adeptus eſt ſuo anno, quod contigit præterea nemini. 249
Cicero lamentatur, & deplorat reip. ſtatum, & temporum calamitatem. 262
Cicero, quidquid ad remp. attulit, a doctoribus, & a doctrina inſtructus ad eam, & ornatus acceſſit. 183
Cicero Xenophontis Oeconomicum adoleſcentis, e Græco in Latinum ſermonem convertit. 276
Ciceronis libri Academici. 193
Ciceronis libri de rep. 249
Ciceronem pecunia ad vulgi opinionis mediocris. 580
Ciceronis ſententia in philoſophia. 192
Ciceronem F. in bello civili alæ alteri præfecerat Brutus. 230
Cineas Theſſalus. 418
Circe, & Calypſo. 123
Circulus elucens: orbis lacteus. γαλακτίας. 604
Circuli: ſermo in circulis, diſputationibus, congreſſionibus familiarum verſari debet. 148
Circumfluere omnibus copiis, atque in omnium rerum abundantia vivere. 427
Circumſcriptio adoleſcentum. 328
Circumſonare aures tuæ talibus vocibus debent. 283
Circumſpicere: numquamne homo amentiſſime te circumſpicies? 563
Circumſpicere: hæc talia circumſpicienda ſunt. 65
Circumveniri: ne tenuiores propter humilitatem circumveniantur. 275
Circumveniri, urgerique potentis alicujus opibus. 239
Cives: civium rationem eſſe habendam, non ſolum propinquorum. 301
Civibus multa ſunt inter ſe communia. 61
Civitas non eſt omnis conventus etiam ferorum, & immanium, &c. 560
Civitas ſine ſeveritate adminiſtrari non poteſt. 93
Civitates: concilia, cœtuſque hominum jure ſociati, quæ civitates appellantur. 599
Claudere rem familiarem: non ita claudenda eſt res familiaris, ut eam benignitas aperire non poſſit. 242
Claudicare in officio. 129
Clavum tenere. 400
Claviculi: vitis claviculis ſuis quaſi manibus, quicquid eſt nacta, complectitur. 428
Cleombrotus invidiam timens, temere cum Epaminonda conflixit. 88
Cn. & P. Scipiones duo propugnacula belli Punici. 548
Cn. Octavius primus ex illa familia conſul factus eſt: ei honori fuit, quod plenam dignitatis ædificaſſet in Palatio domum. 159
Cn. Pompejus abundans bellicis laudibus. 83
Coagmentare: cum eadem, quæ coagmentavit, natura, opus ipſa ſuum diſſolvit. 443
Cocles, Decii, Cn. & P. Scipiones M. Marcellus. 68
Coclitem contra omnes hoſtium copias tenuit in ponte, ſolum officium fortis, & magni viri. 548
Cœtus, & frequentia hominum: a cœtu, frequentiaque hominum ſe

in

in ſolitudinem, tanquam in portum, recipiebat. 282
Cogitatio in vero exquirendo maxime verſatur. 147
Cogitatio omnis, motuſque animi in duobus verſatur. 25
Cogitatio tacita: tantum roboris non habemus, ut cogitatione tacita a ſolitudine abſtrahamur. 283
Cognovit cauſſas & eorum, qui aliena tenebant, & eorum, qui ſua amiſerant. 272
Cognitio, & ſcientia: omnes trahimur, & ducimur ad cognitionis, & ſcientiæ cupiditatem. 24
Cognitionem rerum aut occultarum, aut admirabilium ad bene, beateque vivendum neceſſariam ducimus. 18
Colere officium: negligere oppon. 8
Colere virtutem: colendam virtutem diceret, quod ea efficiens utilitatis eſſet. 287
Colligata ſunt inter ſe, & implicata. 22
Colligo omnia antiquitatis monumenta. 416
Colligere: bene etiam colligit, hæc pueris, &c. grata. 246
Colligere benevolentiam civium blanditiis, & aſſentationibus. 502
Collocare ſe totum in cognitione, & ſcientia. 185
Colluvio: cum ex hac turba, & colluvione diſcedam. 453
Color exercitationibus corporis tuendus eſt. 144
Comes: dux: non ſe comitem illius furoris, ſed ducem præbuit. 486
Comitatu nobilium juvenum fortunati Scipiones. 409
Comis erga Lyſandrum, & humanus. humanus Cyrus. 433
Comitas: affabilitaſque ſermonis difficile dictu eſt, quantopere concilient animos. 233
Comitate condita gravitas. 392
Commendatio prima adoleſcentis proficiſcitur a modeſtia, &c. 231
Commentandi cauſſa in hortos D. Bruti auguris veniſſemus. 460
Comminus: nec comminus gladiis uteretur. 402
Commiſſa culpa. 554
Commodare alteri: quidquid ſine detrimento commodari poſſit, id tribuatur vel ignoto. 60
Commode, quicunque dixit: Pecuniam qui habeat, &c. 258
Commode dicta: breviter, & commode dicta. 455
Commodi mores. 498
Commorandi nobis natura diverſorium, non habitandi locum dedit. 258
Commovet omnium animos ſpecie ſua honeſtum. 217
Compages: incluſi in his compagibus corporis. 448
Comparata vitæ ratio: ita vitæ, naturæque ratio comparata eſt, ut alia ætas oriatur ex alia. 539
Comparatio utilitatum. 277
Competitor: aliter ſi eſt inimicus, aliter ſi eſt competitor contendimus. 48
Complector animo. 398
Complecti animo, & cogitatione. 127
Complexus: me altior ſomnus complexus eſt. 591
Compoſitum edictum. 349
Compunctus notis Thericis, al. Thræciis, al. Threciis. 209
Compta, & mitis oratio diſerti ſenis. 407
Concentus actionum multo major, & melior eſt, quam ſonorum. 167
Conciliatio, & conſociatio generis humani. 173
Conciliatrix amicitiæ virtutis opinio. 486
Concilium, & cœtus animorum. 453
Concipit dedecus ipſa ſenectus, ſi libidinoſa ſit. 135
Concipere verbis jusjurandum. 371
Conſciſcere ſibi mortem alius debet in eadem cauſſa, alius non debet. 122
Concordia res omnes contrahit, diſcordia diſſipat. 476
Concrepare digitis: ſi vir bonus habeat hanc vim, ut, ſi digitis concrepuerit, poſſit in locupletium teſtamenta nomen ejus irrepere, hac vi non utatur. 344
Concurſus prædonum. 560
Condimentum amicitiæ non mediocre, ſermonum, atque morum ſuavitas. 510
Conditus: comitate condita gravitas. 392

Con-

Confeciſti longam viam. 384
Confectus ſenectute. 366
Conferebam omnes meas curas, cogitationeſque in remp. 189
Conferamus in pauca. 380
Conferre aliquam diſcrepantiam in actiones, omnemque vitam. 122
Conferre cum aliquibus familiares ſermones. 223
Conferre: fructus præſtantiæ tum maxime capitur, cum in proximum quemque confertur. 513
Conferre nimis magnum ſtudium, multamque operam in res obſcuras, atque difficiles, eaſdemque non neceſſarias. 24. & 25
Conferre officia in eos, quos ſperamus nobis profuturos. 56
Conferre pecuniam in magnum aliquod tempus rep. 561
Confinia: in vicinitatibus, & confiniis æquus, facilis, multa de ſuo jure concedens. 254
Conflari: quibus ex rebus conflatur, & efficitur id, quod quærimus honeſtum. 21
Congerere: non eſt verendum ne plus æquo in amicitiam congeratur. 500
Conglutinatio: omnis conglutinatio recens, ægre, inveterata, facile divellitur. 443
Conjecti ſunt omnium in te oculi. 458
Conjugium: prima ſocietas, in conjugio eſt, proxima in liberis, deinde una domus, communia omnia: id autem eſt principium urbis, & quaſi ſeminarium reip. 61
Conjunctionis appetitus procreandi cauſſa, omnium animantium commune eſt. 16
Conniti animo: quantum conniti animo potes, quantum labore contendere. 287
Connubia, & affinitates. 61
Conſcientia bene actæ vitæ, multorumque benefactorum recordatio jucundiſſima eſt. 392
Conſcientia peccatorum: ex conſcientia peccatorum timor, dominus ſæviſſimus. 573
Conſcientiæ labes: hunc tu quas conſcientiæ labes in animo cenſes habuiſſe? 352
Conſcientiæ: te conſcientiæ ſtimulant maleſactorum tuorum. 552
Conſcripſerunt edictum. 348
Conſenſio improborum contra patriam, non modo excuſatione amicitiæ tegenda non eſt, ſed potius omni ſupplicio vindicanda. 491
Conſenſio voluntatum, ſtudiorum, ſententiarum. 468
Conſentaneum: non eſt ſpectandum quid dicat Epicurus, ſed quid conſentaneum ei dicere. 380
Conſenuerunt vires. 409
Conſequi gratiam: ne illam quidem conſequuntur, quam putant, gratiam. 269
Conſequi imitatione tantam ingenii præſtantiam non poſſumus. 281
Conſervare jusjurandum. 366
Conſilium fidele deliberanti dare. 60
Conſilium verum dare gaudeamus libere. 491
Conſilii capiendi deliberatio triplex. 14
Conſitiones: inſitiones. 436
Conſociati accuſatorum, atque judicum greges. 578
Conſociatio hominum, atque communitas, vincit cognitionis ſtudium. 185
Conſtat inter omnes philoſophos, qui unam virtutem habeat, omnes habere. 219
Conſtare in vitæ perpetuitate nobiſmetipſis ut poſſimus, cura multo maxima adhibenda. 128
Conſtare ſibi: parum ſibi conſtare in rebus contrariis. 77
Conſtans ætas, quæ media dicitur. 447
Conſtanti homini non arbitror hoc poſſe contingere, ut ulla intermiſſio fiat officii. 461
Conſtantia tenenda ei eſt, qui conſilium vitæ, ad naturæ ſuæ non vitioſæ genus contulerit. 129
Conſtituere: ſi conſtitueris te cuipiam advocatum in rem præſentem eſſe venturum. 41
Conſtituendi ſunt in amicitia fines, & quaſi termini diligendi. 449
Conſtitutio firma corporis. 379
Conſuetudo auget benevolentiam. 81
Conſulto, & cogitato facere injuriam. 34

Con-

Contagiones malorum. 270

Contaminare ſe ſcelere ſcientem. 309

Contemplatio rerum, & cognitio, inſuavis ſine ſocio, aut amico. 524

Contemnuntur ii, qui nec ſibi, nec alteri, ut dicitur. 220

Contendimus inter nos verbis, non pugnis. 556

Contendere ad magna rectis ſtudiis. 230

Contendere labore. 284

Contendendum non eſt quidquam contra æquitatem, neque pro injuria. 261

Contentio orationis ubi locum habeat. 148

Contentum ſuis rebus eſſe, maximæ ſunt, certiſſimæque divitiæ. 582

Continere ſe in ſuis finibus. 98

Continentia in victu omni atque cultu; corporis tuendi cauſſa. 276

Contrariis rebus dolent ii, qui contrarias amant, ut juſti maxime dolent rebus injuſtis, &c. 494

Controverſia inter Oratam, & Gratidianum: Oratam Craſſus, Gratidianum defendebat Antonius. 336

Convenienter naturæ vivere, Stoicis ſummum bonum. 287

Convertere omnium hereditates digitorum percuſſione. 346

Convertere ſe ex homine in belluam. 350

Convivium: accubationem epularum amicorum, quia vitæ conjunctionem haberet, convivium nominarunt R. melius quam Græci, qui hoc idem tum compotationem, tum concenationem vocant. 421

Convivia tempeſtiva. *ibid.*

Conviviorum delectationes non corporis voluptatibus magis, quam cœtu amicorum, metiebatur Cato. *ibid.*

Cooptatio collegiorum ad populi beneficium transferebatur. 531

Corinthia opera. 549

Corinthi diſturbatio. 316

Coriolanus ingratæ patriæ injuriam non tulit: bellum ei intulit. 491

Coriolanus mortem ſibi concivit. *ibid.*

Coriolanus: ſi Coriolanus habuit amicos, ferre contra patriam arma illi cum Coriolano non debuerunt. 465

Corporis noſtri magnam natura ipſa videtur habuiſſe rationem. 158

Corpora exercitatione, & defatigatione ingraveſcunt. 414

Corroboratis jam, confirmatiſque & ingeniis, & ætatibus. 514

Corruere in extremo actu. 487

Corruptelam judiciis moliri. 578

Corrupti mores, depravatique ſunt admiratione divitiarum. 268

Craſſus dicere ſolebat, divitem eſſe neminem, niſi qui exercitum alere poſſet ſuis fructibus. 577

Craſſus negabat, ullam ſatis magnam pecuniam eſſe ei, qui in rep. princeps vellet eſſe, cujus fructibus exercitum alere non poſſet. 33

Craſſi oratio: in oratione Craſſi ſcriptum copioſe fuit, locupletari tenuiores, redimi e ſervitute captos a ſenatorio ordine. 252

Cratippus Peripateticus. 193

Crematum a Catone corpus filii. 453

Criminibus inferendis delectari non debet amicus, aut credere oblatis. 509

Crudelitas: hominum naturæ, quam ſequi debemus, maxime inimica eſt crudelitas. 316

Cultri tonſorii. 203

Cumulavit eloquentia bellicam gloriam. 126

Cunæ: vagire in cunis. 452

Cuniculos agere in ærarium. 357

Cupiditas principatus facile renaſcitur in animi magnitudine. 70

Cupiditatis ſitis nunquam expletur. 547

Cupiditates honoris, imperii, potentiæ, gloriæ plerumque exſiſtunt in maximis animis, ſplendidiſſimiſque ingeniis. 33

Cupiditas honoris, imperii, &c. quam dura eſt domina, quam imperioſa, quam vehemens? 573

Cupiditates innumerabiles: qui cupiditates innumerabiles habet, quæ brevi tempore maximas copias exhaurire poſſint, is dives nullo modo appellari poteſt. 577

Cupiditates: qui non poteſt cupiditatibus ſuis imperare, cui tandem hic libero imperabit? 565

Curam non eſſe fugiendam: alioqui enim virtutem quoque eſſe fugiendam. 494

Cura-

aletudinis, navigatio, agri- ſine opera hominum nulla miſſet. 197
aletudinis, & pecuniæ. 276
focum ſedenti cum Samni- gnum auri pondus attuliſſent, ti ab eo. 430
cum cauſſam Tranſpadano- efendebat, addebat, vincat ilitas. 355
i eſſe non oportet peregri- i aliena rep. 137
. mentis. 416
onorum. 435
naves in curſu frumento s petentes Rhodum viderit. 320
totius vitæ facile videt ho- 17
rei ſuæ: ut ſit libera, & non a ſuæ rei cujuſque cuſtodia. 269
rerum ſuarum: ſpe cuſtodiæ ſuarum urbium præſidia quæ- homines. 263
im ante oculos multitudo. 325
non ſunt audiendi, qui, &c. 140
im ratio tota eſt ejicienda. 172
i, & annicerii philoſophi, ab po nominati, omne bonum uptate poſuerunt. 378
ud Xenophontem eo ſermo- quem moriens habuit, cum ſum ſenex eſſet, &c. 409
ijoris morientis apud Xeno- em oratio ad filios. 449
i ſuadentem, ut Xerxem re- it, Athenienſes lapidibus ob- t. 318

D.

mnati rei capitalis. 418
amon, & Pythias Pythagorei quo animo inter ſe fuerint. 515
inquaginta filiæ. 577
m: fidem neque dedi, ne- in fidem cuiquam. 368
anus: litigare ſe ſimulans ur, atque ad extremum dat , vincique ſe patitur. 556
Dare ſe jucunditati. 114
Dandis, recipiendiſque meritis. 478
Decedere nonnunquam paullum de ſuo jure, non modo liberale eſt, ſed etiam fructuoſum. 254
Decere: id quemque, quod eſt cu- juſque maxime ſuum. 124
Decem captivi poſt pugnam Cannen- ſem jurati ad ſenatum miſſi, &c. 376
Decertandi duo ſunt genera. 43
Decii duo. 296
Decii duo ad voluntariam mortem curſum equorum incitaverunt. 446
Decii ſe devoverunt, atque immiſe- runt in armatas hoſtium copias. 548
D. Brutus augur. 460
Decipere, non judicare. 43
Declinandum eſt de via. 502
Declinare ea, quæ nocitura videantur. 15
Decori deſcriptio duplex: decorum generale, & huic ſubjectum, quod pertinet ad ſingulas partes honeſta- tis: ibidem utriuſque definitio. 101
Decori, & honeſti qualis differentia facilius intelligi, quam explanari poteſt. 100
Decorum ad omnem honeſtatem per- tinet. 103
Decorum latine, Græce πρέπον. 100
Decorum, & honeſtum: decorum ab honeſto non poteſt ſeparari. *ibid.*
Decorum in omnibus factis, dictis, in corporis denique motu, & ſtatu cernitur, idque poſitum eſt in tri- bus rebus. 137
Decorum, quod poëtæ ſequuntur. 101
Decorum, quod elucet in vita, mo- vet approbationem eorum, quibuſ- cum vivitur, ordine, & conſtantia, & moderatione dictorum omnium, atque factorum. 103
Dedecus, & flagitium. 354
Dedere ſe angoribus: nec me angori- bus dedidi. 189
Defendere injuriam: is, qui non de- fendit injuriam, neque propulſat a ſuis cum poteſt, injuſte facit. 343
Defendere: uva veſtita Pampinis, ni- mios ſolis defendit ardores. 428
Defenditur plurimorum patrociniis voluptas. 549
Defenſitare cauſſas. 130

Do-

Defectio virium, adoleſcentiæ vitiis efficitur ſæpius quam ſenectutis. 509
Definitio: omnis, quæ a Catone ſuſcipitur de aliqua re inſtitutio, debet a definitione proficiſci. 9
Deflexit aliquantum de ſpatio, curriculoque conſuetudo majorum. 489
Deflexit oratio ab amicitiis perfectorum hominum, ad leves amicitias. 537
Defluere: non eſt verendum, ne quid in terram defluat. 500
Defugere munus ſibi aſſignatum: nec munus humanum aſſignatum a Deo defugiſſe videamini. 603
Deguſtabis genus exercitationum earum, quibus uti conſuevi, &c. 543
Delabitur ad vulgares amicitias a ſapientium familiaritatibus oratio noſtra. 516
Deliberanda non ſunt ea, in quibus eſt turpis ipſa deliberatio. 309
Deliberatio: in omni deliberatione celandi, & occultandi ſpes, opinioque removenda eſt. 309
Deliberatio omnium difficillima, quos nos, & quales eſſe velimus. 127
Delinire aliquos blande appellando. 234
Delinquere: cernimur in aliis magis, quam in nobis, ſi quid delinquitur. 170
Demerſæ leges alicujus opibus. 207
Demetere fructus. 442
Demetrius Phalereus diſputator ſubtilis, orator parum vehemens: dulcis tamen, ut Theophraſti diſcipulum poſſis agnoſcere. 7
Demetrius Phalereus Periclem principem Græciæ vituperat, quod tantam pecuniam in præclara illa propylea conjecerit. 249
Demetrium Macedones reliquerunt, univerſique ſe ad Pyrrhum contulerunt. 211
Demigrare ab hominibus, moriendo: ab improbis, exſulando. 552
Democritus ſenex. 404
Demoſthenes exercebatur: ut Demoſthenem accepimus. 232
Demoſthenes, ſi illa, quæ a Platone didicerat, tenuiſſet, & pronunciare voluiſſet, ornate, ſplendideque facere potuit. 7
Demovet mentem de ſua ſede & ſtatu voluptas. 549, 550
Deplorare vitam. 453
Depoſitum non ſemper reddendum. 38
Depoſitum nullo teſte non reddere, non eſt viri boni. 555
Depravatio conſuetudinis. 338
Deprompta ex Stoicorum diſputationibus oratio. 544
Derelictio communis utilitatis, contra naturam eſt. 303
Derivationes fluminum. 197
Deſcendere in roſtra. 348
Deſcendere: non eſt facilis inventu, qui deſcendat ad calamitatum ſocietates. 507
Deſcriptio ædificandi, in uſum accommodanda eſt. 159
Deſcriptio: juris æqua deſcriptio. 199
Deſcriptus: partes ætatis bene a natura deſcriptæ. 388
Deſiderare, non deſiderare voluptates jucundius eſt, quam frui. 423
Deſiderium conjunctiſſimi viri, atque amantiſſimi ferre nullo modo poſſum. 540
Deſiſtere a ſententia. 290
Deſpiciunt eos, & contemnunt, in quibus nihil virtutis, nihil animi, nihil nervorum putant. 220
Deſpicientia rerum externarum. 72
Deſtinare diem necis alicui. 315
Deſtrinxit gladium. 375
Deſtruere, conſtruere: navem, ædificium idem deſtruxit facillime, qui conſtruxit. 443
Deſudare, atque elaborare in re aliqua. 416
Detrahere alteri ſui commodi cauſſa, magis eſt contra naturam, quam mors, quam dolor, &c. 294
Detrahere multa de ſuis commodis virorum bonorum eſt. 500
Detrahere aliquid alteri. 297, & 301
Detractio, & appetitio alicui magis eſt contra naturam, quam morbus, aut egeſtas, &c. 363
Devincire hominum inter homines ſocietatem artibus, opera, facultatibus. 35
Devinciri firma ſocietate. 63
Deus: ſive Deus, ſive mater (ut jam dicam) rerum omnium natura, animum tibi dederit, &c. 549
Deum adhibere teſtem, id eſt mentem, qui

hil homini dedit ipſe Deus
s. 314
hil habere ipſum negotii, ni-
habere alteri. 367
nunquam nec iraſci nec noce-
ibid.
ſemper agere aliquid, & moli-
ibid.
ora, inquit Sophocles. 423
atos pietas efficient, & ſan-
196
: ſeipſo, ſenile eſt. 409
n commemoratorumque con-
& veritas. 31
apienter, & copioſe: magna
miratio copioſe ſapienterque
li. 234
eberrimi. 464
la in aliud tempus conſolatio,
385
tia naturarum quantam habeat
122
es deliciis homines. 497
: luxuria, & delicate, ac mol-
vere, turpe. 117
contrahi: ex bonis amici
diffundi, ex incommodis con-
494
pulchritudinis virilis ducenda
143
quicum in tenebris mices.
346
e: ut ſine ullo errore dijudi-
oſſimus, ſi quando, &c. 293
ur reſp. præclariſſime conſti-
270
nere rem familiarem flagitio-
254
ipſe ſe quiſque diligit, non
uam mercedem exigat carita-
ſed quod per ſe ſibi quiſque
t. 519
oportet cum judicaris, non
lexeris judicare. 522
mnium rerum nec aptius eſt
am ad opes tuendas, ac te-
quam diligi, nec alienius,
imeri. 205
: cauſſæ graviſſimæ, quæ
217
multitudinem effuſionibus
um. 245
atque deſcripta. 434
cum aliquibus de imperio.
48

Dinomachus. 511
Dinumerare ſtellas, metiri mundi magnitudinem. 181
Diogenes Babylonius, Stoicus. 520
Dion Syracuſius à Platone eruditus. 181
Dionyſius ſuperior: quo cruciatu angi ſolet. 209
Dionyſius ſuperior cultros metuens tonſorios candente carbone ſibi adurebat capillum. *ibid.*
Dirigi officium utilitate magis quam humanitate. 355
Dirigenda honeſtate utilitas. 352
Directi in quincuncem ordines. 434
Dirimere communem humani generis ſocietatem. 301
Dirimere conjunctionem civium: qui dirimunt civium conjunctionem, eos morte, exſilio, vinclis, dando coercent. 297
Dirimere controverſiam. 381
Dirimi non poteſt caritas, quæ eſt inter natos & parentes, niſi deteſtabili ſcelere. 460
Diritas: comitas: opp. al. duritas. 438
Diſcedo ex hac vita tamquam ex hoſpitio, non tamquam ex domo. 453
Diſceſſit a fide, & juſtitia. 348
Diſceſſit terra: cum terra diſceſſiſſet magis quibuſdam imbribus, &c. 309
Diſcedere à latere: a ſenis latere numquam diſcederem. 455
Diſcederent omnes concordia conſtituta ſine querela. 272
Diſcedere a naturæ ſtatu: nihil diſcedere a naturæ ſtatu. 73
Diſcebant fidibus antiqui. 406
Diſcere: facile corriguntur in diſcendo, quorum vitia imitantur imitandi cauſſa magiſtri. 170
Diſcendi labor: ſi diſcendi labor eſt potius quam voluptas. 284
Diſcidia: danda opera, neque diſſidia amicorum fiant. 517
Diſcrepantia: in actiones, omnemque vitam nullam diſcrepantiam conferre debemus. 122
Diſpares mores diſparia ſtudia ſequuntur. 515
Diſrumpimus repente in medio curſu amicitias, exorta aliqua offenſione. 522

Diſrumpi neceſſe eſt humani generis ſocietatem, ſi ſic erimus affecti, ut propter ſuum quiſque commodum ſpoliet, aut violet alterum. 295
Diſſenſio inter P. Africanum, & Q. Metellum ſine acerbitate. 91
Diſſimilitudo morum diſſociat amicitias. 515
Diſſolvetur omnis humana conſortio, ſi ad ſe quiſque rapiat utilitatem univerſorum. 300
Diſſuendæ magis, quam diſcindendæ amicitiæ. al. deluendæ. 516
Diſtantia morum, & ſtudiorum. 515
Diſturbatio Corinthi. 316
Divellere non oportet commoda civium. 272
Dives quis. 575
Dives appellandus non eſt, qui cupiditates habet innumerabiles. 577
Divitem eſſe neminem, niſi qui exercitum alere poſſit ſuis fructibus, dicebat Craſſus. 577
Divites eſſe volumus non ſolum nobis, ſed liberis, propinquis, amicis, maximeque reip. 333
Divites, & fortunati efferuntur faſtidio, & contumacia. 498
Divitiæ: corrupti mores, depravatique ſunt admiratione divitiarum. 260
Divitiæ expetuntur tum ad uſus vitæ neceſſarios, tum ad perfruendas voluptates. 32
Divitiæ expetuntur, ut utare. 474
Divitiæ: animus hominis dives, non arca appellari ſolet. 577
Divitiæ: animus tuus oportet ſe judicet divitem, non hominum ſermo, neque poſſeſſiones tuæ. 575
Divitiæ: ex eo quantum cuique ſatis eſt, metiuntur homines divitiarum modum. 577
Divitiæ maximæ, & certiſſimæ ſunt, contentum ſuis rebus eſſe. 582
Divitior eſt, cui ſuperat, quam cui deeſt, qui abundat, quam qui eget. 582
Divitior, & affluentior videtur eſſe vera amicitia. 500
Dividere: præterire aliquid maximum vitium eſt in dividendo. 14
Diviſio tripertita: qui e diviſione tripertita duas partes abſolverit, huic neceſſe eſt reſtare tertiam. 285
Diuturnum mihi nihil videtur in quo eſt aliquid extremum. 441
Docere: docuit fabulam. 425
Docti non ſolum vivi, atque præſentes, ſtudioſos diſcendi erudiunt, atque docent, ſed hoc idem etiam poſt mortem monumentis litterarum aſſequuntur. 183
Doctorum conſuetudo, eaque Græcorum, ut iis ponatur, de quo diſputent, quamvis ſubito. 469
Doctos homines, aut uſu peritos adhibere debemus ad ea eligenda, quæ dubitationem afferant. 170
Doctrina, & cognitio rerum: ille, quorum ſtudia vitaque omnis in rerum cognitione verſata eſt, tamen ab augendis hominum utilitatibus, & commodis non receſſerunt. 182
Doctrinæ ſtudiis, & ſapientiæ dediti ad hominum utilitatem, ſuam ſapientiam, prudentiam, intelligentiamque potiſſimum conferunt. 183
Dolor cadit in ſapientem. 594
Dolor non modo non ſummum malum, ſed ne malum quidem eſt. 369
Dolorem ſummum malum qui judicat, apud eum nullum locum habere poteſt fortitudo, neque ceteræ virtutes. 379
Dolus malus eſt, cum eſt aliud ſimulatum, aliud actum. 328
Dolus malus legibus erat vindicatus. *ibid.*
Dolus malus ſimulatione, & diſſimulatione continetur. 330
Dolo deceptus, metu coactus. 42
Domeſticæ fortitudines non ſunt inferiores militaribus. 84
Domus hominis honorati, & principis qualis eſſe debeat. 158
Domus: ornanda eſt dignitas domo, non ex domo tota quærenda, nec domo dominus, &c. 160
Dormientium animi maxime declarant divinitatem ſuam. 450
Dubitatio cogitationem ſignificat injuriæ. 38
Ducere bellum. 347
Ducuntur homines aut benevolentia, aut beneficiorum magnitudine, aut dignitatis præſtantia, aut ſpe ſibi id utile futurum, aut metu, ne vi pare-

cogantur, &c. 205
& principes res magnas, & ...res ſine hominum ſtudiis ge... ...non poſſunt. 200
...nera ſunt decertandi. 43
...im tabulæ: aut ſtatus dies ...noſte. 45
...minis; vel potius vix hominis ...ur, periculum capitis inferre ...s. 237

E.

... tibi, qui rex populi Rom. ...minuſque omnium gentium ...e concupierit, idque perfece... 351
...n: in quem illud eccologium 435
...n Solonis, quo ſe negat velle ...mortem dolore amicorum, & ...itatis vacare. 444
...liquid maximis laudibus. 476
...omines aliquos maximis lau... 220
...mirificos fructus. 391
...ur faſtidio, & contumacia di... ...& fortunati. 498
...tudio videndi, &c. 432
... corpus tradit ſenectuti libidi... & intemperans adoleſcentia. 409
...cit utilitas ex amicitia, etiam ...eam minus ſecutus ſis. 538
...os rebus ſecundis homines, ...e præſidentes, tamquam in ...n rationis duci oportet. 97
...: ſi impias propinquorum ...s effugeris. 598
...voluptate. 111
...copioſe, modo prudenter, me... ...ſt, quam vel acutiſſime ſine ...entia cogitare. 183
...: uterque (venditor, & em... ...ſi ad eloquendum venerit, non ...quam ſemel eloquetur. 331
...tia quid præſtabilius vel ad... ...ione audientium vel ſpe indi... ...um, vel eorum qui defenſi ...gratia. 256
...tiam, a natura, ad ſalutem ...mum, & ad conſervationem ...s, ad bonorum peſtem, per... ...mque convertere. 238
...tiam deſiderant cauſſatum

plurima genera. 234
Eloquentiæ intermiſſio, ne dicam interitum. 257
Elucebit omnis conſtantia; omniſque moderatio ex eo, ſi appetitus ſint tranquilli, atque omni animi perturbatione careant. 106
Elucere non poteſt id, quod eſt probabile, niſi ex utraque parte cauſſarum facta ſit contentio. 191
Eluviones, exuſtioneſque terrarum accidere certo tempore neceſſe eſt. 621
Emancipata: ſi nemini emancipata eſt ſenectus. 415
Emax: non eſſe emacem vectigal eſt. 582
Emergit: ex quo magis emergit, &c. 122
Eminus: nec eminus haſtis uteretur. 462
Emeritis ſtipendiis libidinis. 424
Empedocles Agrigentinus carminibus Græcis vaticinatus eſt: quæ in rerum natura, totoque mundo conſtarent, quæque moverentur ea contrahere amicitiam, diſſipare diſcordiam. 193
Emptori notum vitium eſſe oportet; quod noſſet venditor. 335
Enervare, affligere: non me plane enervavit, non afflixit ſenectus. 411
Ennius duo quæ maxima putantur onera, paupertatem, & ſenectutem ita ferebat, ut eis pæne delectari videtur. 398
Ennius recte: Amicus certus in re incerta cernitur. 507
Ennius: fit ut cogitationes, ſermoneſque noſtri pariant aliquid in ſomno tale, quale de Homero ſcripſit Ennius, de quo videlicet ſæpiſſime vigilans ſolebat cogitare, & loqui. 591. 592
Ennius quibus conſulibus mortuus ſit. 398
Ennii carmen ſepulcro inciſum ejus; Nemo me lacrymis decoret. 444
Ennius: unus homo nobis, &c. 595
Ennii verſus. Sicut fortis equus &c. 398
Epaminondas Thebanus a Lyſide Pythagoreo eruditus. 182
Epicurus: eſſe quendam Athenis, qui ſe

ſe ſapientem eſſe profiteretur, eumque dicere omnia, quæ faceremus ad voluptatem eſſe referenda. 418
Epicurus floret Cyrenaicis obſoletis. 378
Epicurus multis locis ſatis fortiter dicit de dolore: tamen non id ſpectandum eſt quid dicat, ſed quid conſentaneum ſit ei dicere, &c. 379
Epicurum nihil dicere poſſe de virtutibus, aut ſi quid dicat, non dicere conſentanea. *ibid.*
Epigoni, Medea: al. Medus. 124
Epiſtola Philippi ad Alexandrum fil. 240
Epiſtolæ trium regum prudentiſſimorum ad filios, quibus præcipiunt, ut oratione benigna multitudinis animos, ad benevolentiam alliciant. 233
Epulæ, & viſcerationes. 243
Equus intractatus eſt novus. 511
Equos propter crebras prœliorum contentiones ferocitate exſultantes domitoribus tradere ſolent ut his facilioribus uti poſſint. 97
Eripere aliis, quod aliis largiare. 52
Erranti comiter monſtrare viam. 59
Erranti viam non monſtrare: quod Athenis exſecrationibus publicis ſanctum eſt. 322
Erraticus: multiplici, & erratico lapſu. 428
Error hominum non proborum ſecernit utile ab honeſto. 307
Errore duci. 172
Erumpunt ſæpe vitia amicorum, tum in ipſos amicos, tum in alienos. 516
Eſcam malorum voluptatem appellat Plato, quod ea videlicet homines capiantur ut hamo piſces. 420
Eſſe ſolvendo: non eſſe ſolvendo. 269
Eſſe in maxima gratia, & gloria. 353
Evagari: appetitus longius evagantes, & tamquam exſultantes ſive capiendo, ſive fugiendo. 106
Evertere navim: auri navem evertat gubernator, an paleæ, in re aliquantum, in gubernatoris inſcientia nihil intereſt. 554
Everſa reſp.: ſtans: oppon. 283
Εὐκαρία, tempus actionis opportunum. 165
Evolat facillime e cuſtodia corporis optimi cujuſque animus. 467
Evolvere animi ſui complicatam notionem. 344
Evomere virus acerbitatis ſuæ apud aliquem. 524
Euripides: juravi lingua, mente, &c. 371
Εὐκαιρία Latine appellatur occaſio. 165
Εὐταξία: in qua intelligitur ordinis conſervatio. 164
Exacta ætas: cum exacta jam ætate in agris eſſet, &c. 435
Exæquare ſe cum inferioribus debent, qui ſunt in amicitia ſuperiores, &c. 413
Exaggerare rem ſuam familiarem omni ratione. 98
Exaggeratus virtutibus animus. 574
Examina apium non fingendorum favorum cauſſa congregantur, ſed &c. 184
Examina apium. 430
Exanimare: te metus exanimat judiciorum tuorum. 552
Exardeſcit admirabilis quædam benevolentiæ magnitudo, his rebus ad illum primum motum animi, & amoris adhibitis. 480
Exardeſcit ex eo ſive amor, ſive amicitia. 538
Exardeſcere: niſi quædam admodum intolerabilis injuria exarſerit. 517
Excedere: exceſſit e vita. 466
Excelſos animos, magnoſque deſpicere vitam, mortem, divitias, paupertatem. 221
Excerpere ex malis ſi quid inſit boni. 282
Excidere: neque enim verendum eſt, ne quid excidat, aut ne quid in terram defluat. 500
Excipere: memoriam illius viri excipient omnes anni conſequentes. 401
Excitaverunt complures ad legendi ſtudium libri noſtri. 189
Excitare amici jacentem animum. 509
Excitare, & agitare feras. 338
Excitanda animadverſio, & diligentia eſt, ut ne quid temere, ac fortuito, inconſiderate, negligenterque agamus. 107
Excludunt amicitias fideles multorum opes præpotentium. 498
Excludere alios ſermone, tamquam in

eſſionem venerit. 152
: ſuos ab uſu rei ſuæ familia- 98
aperte adulantem nemo non niſi qui admodum eſt excors. 536
peccati nulla eſt, ſi amici peccaveris. 486
turpis, & minime accipien-n in ceteris peccatis, tum ſi ntra remp. ſe amici cauſſa fe-teatur. 489
ne utendum eſt adverſus eos, ıvitus offendas. 257
n earum rerum capiebat ex ıdine ineuntis ætatis. 483
m: multum mali in exem-, ſiquis ædificans ultra mo-amptu pródeat. 162
: hæc videri poſſunt obſcu-cum ſine expoſitione exem-ı lentius diſputantur. 546
nobis ex hoc numero ſumen-t. 487
bat ærarium C. Gracchi do- 262
e ſentinam. 400
negotium alteri. 367
negotium patri cum audiviſ-e. 375
gratiam. 481
mercedem: ipſe ſe quiſque, non ut aliquam mercedem caritatis ſuæ, ſed quod per ſe ıiſque carus eſt. 519
promiſſum ab aliquo. 362
re: bene de ſe exiſtimans, ſe-diligens. 304
re: non omnes eos con-mus, de quibus male exiſti-ıs. 220
tionem ſuam negligere quid quiſque ſentiat, non ſolum ntis eſt, ſed etiam diſſoluti. 103
eos lædunt, aut quos non, aut quos non expedit. 257
eſt iſtum quidem honeſtum, hoc expedit. 343
quamvis hoc turpe ſit, ta-quoniam expedis, faciam. 321
: nihil expedire, quod non 346
rem, & conſilium ex tem-pore. 218
Expeditior, & celerior remuneratio. 528
Expilas ærarium. 576
Explebimus hanc partem relictam. 306
Explere cupiens diuturnam ſitim. 406.
Explere: non dives, cui tantum deeſt, ut expleas id, quod optas. 577
Explica, atque excute intelligentiam tuam. 349
Explicare rem: re explicata: re adDubitata. 87
Exponere: explicare: non enim ut quæreremus, expoſuimus, ſed ut explicaremus. 323
Exprobrare: odioſum ſane genus hominum officia exprobrantium. 513
Exquiſito judicio uti litterarum. 149. 150
Exquiſita ſupplicia. 366
Exſcindo: de Carthagine ante vereri non deſinam, quam illam exſciſ-ſam cognovero. 401
Exſecrationes: Athenis exſecrationibus publicis ſanctum eſt, erranti viam non monſtrare. 322
Exſequi munus: ita imbecilli, ut nullum officii, aut omnino vitæ munus exſequi poſſint. 413
Exſequi omnia regis officia, & munera. *ibid.*
Exſolvere id, quod quis promiſit, nec exſolvit id, quod promiſerat. 285
Exſpectare teſtamenta amicorum. 576
Exſtingui ſolere familiaritates. 485
Exſules: omnes ſcelerati exſules ſunt, etiam ſi ſolum non mutarunt. 563
Exſilium: neſcis exſilium ſcelerum eſſe pœnam. *ibid.*
Exſilium terribile eſt iis, quibus circumſcriptus eſt habitandi locus: non iis, qui omnem orbem terrarum, unam urbem eſſe ducunt. 552
Exſultans juveniliter. 393
Exſuſcitat hæc cura animos. 18
Extimus: globus extimus, qui reliquos omnes complectitur, ſummus ipſe Deus. 605, 606
Extinctæ amicitiæ, non oppreſſæ. 517
Extirpata non eſt humanitas ex animo ſapientis. 494
Extorquere alteri errorem: nec mihi hunc errorem, quod delector, dum vivo, extorqueri volo. 454
Extremo tempore ætatis. 409

F.

FAbricius juſtus. 290
Fabricius perfugam, qui pollicitus erat, ſe Pyrrhum veneno necaturum, ad Pyrrhum reducendum curavit. 353
Fabricii continentia cum pecunia Pyrrhi comparatur. 580
Fabulam: ii mihi videntur fabulam ætatis peregiſſe. 437
Facit ſibi audientiam diſerti ſenis compta, & mitis oratio. 407
Facere alteri injuriam, magis fugiendum eſt, quam mors, paupertas, dolor, &c. 299
Facere in quempiam impetum. 31
Factioſi: largitores, & factioſi. 71
Factitata: hæc apud majores noſtros ſunt factitata. 276
Fallax: herbæ non fallaces. 511
Fallo: nec eum fefellit. 210
Fama non eſt negligenda. 502
Familiaritates fidas habere amantium nos amicorum, & noſtra mirantium. 215
Faſtigium imponimus operi inchoato. 305. 306
Fenerari beneficium. 481
Fenerari, hominem occidere. 278
Ferax: nullus in philoſophia feracior locus eſt, nec uberior, quam de officiis. 283
Ferre faces in Capitolium. 486
Ferri multitudinis judicio. 128
Ferre nomen alicujus: cum Baſilus M. Satrium, ſororis filium, nomen ſuum ferre voluiſſet. 342
Ferre obſcure: iſtam paupertatem, vel potius egeſtatem, nunquam obſcure tuliſti. 577
Fibræ ſtirpium. 427
Fidas familiaritates habere amantium nos amicorum, & noſtra mirantium. 215
Fides: diſcebant fidibus antiqui. 406
Fides: O fides alma, apta pinnis, & jusjurandum Iovis. 369
Fides eſt firmamentum ejus ſtabilitatis, conſtantiæque, quam in amicitia quærimus. 508
Fides in Capitolio vicina Iovis optimi maximi fuit. 369
Fides jusjurandi ſæpe cum hoſte ſervanda.
Fides juſtitiæ fundamentum. 3
Fides, quia fiat quod dictum eſt pellata.
Fides rerum contractarum.
Fides ut habeatur, duabus rebus poteſt.
Fidem dare: fidem neque dedi que do infideli cuiquam.
Fidem quibuſnam habeamus.
Fiducia: in qua additur, ut inte nos bene agier.
Fidum non poteſt eſſe multiple genium, & tortuoſum.
Figere modum rerum non poſſu animorum tenere poſſumus.
Figuram corporis noſtri, in qua cies eſſet aliqua honeſta, eam tura poſuit in promptu.
Filicatæ pateræ.
Filius patrem fana expilantem au niculos in ærarium agentem beatne arguere, aut judicare?
Filii puberes cum parentibus no vabant, nec cum ſoceris generi
Fimbria conſularis, judex M. Lu Pinthiæ datus: cum is ſponſio feciſſet, ni vir bonus eſſet.
Fingimus ſapientem, & bonum rum.
Finxerat ſibi principatum opinion rore Cæſar.
Ficta omnia, tamquam floſculi cidunt.
Firma corporis conſtitutio.
Flagrantes in ſtudiis ſenes.
Flaminius & M. Atilius coſ.
Flaminium T. Flaminini fratrem cit e ſenatu Cato.
Flexibile ac devium.
Floſculi: ficta omnia tanquam fl li decidunt.
Forenſe dicendi genus: quietum putandi genus: opp.
Fori: per foros curſare.
Forma: omnis a forma remov non viro dignus ornatus.
Formæ dignitas coloris bonitate da eſt.
Formæ: in formis aliis dignitas in aliis venuſtas.
Formula quædam conſtituenda
Formulæ de dolo malo ab Aq prolatæ.

Fors: quid ferat fors. 48
Fortis animus, & excelſus duabus rebus maxime cernitur. 55
Fortis animus & magnus in homine, non perfecto, nec ſapiente ferventior plerumque eſt. 55
Fortis animi, & conſtantis eſt non perturbari in rebus aſperis, nec tumultuantem de gradu dejici. 85
Fortes, & magnanimi ſunt habendi, non qui faciunt, ſed qui propulſant injuriam. 71
Fortes, & magnanimi iidem fortes viri, & ſimplices. 69
Fortitudo: animus paratus ad periculum, ſi ſua cupiditate, non utilitate communi impellitur, audaciæ potius nomen habeat, quam fortitudinis. *ibid.*
Fortitudo definitur a Stoicis, virtus propugnans pro æquitate. *ibid.*
Fortuna cæca eſt, & eos efficit cæcos, quos complexa eſt. 498
Fortuna: non multa patent in vita philoſophorum, quæ fortuna feriat. 78
Fortunæ caſus rariores, procellæ, tempeſtates, naufragia, ruinæ, incendia, &c. 203
Fortunæ temeritas. 552
Fortunato inſipiente nihil intollerabilius fieri poteſt. 498
Fracta ſpes. 500
Fragile corpus: in fragili corpore odioſa omnis offenſio eſt. 438
Fraudare: quotidie fraudas, decipis, &c. 576
Fraudandi ſpe ſublata, ſolvendi neceſſitas conſecuta eſt. 274
Fraus adſtringit, non diſſolvit perjurium. 377
Fraus, vulpeculæ videtur. 51
Fregiſti ne fidem? 368
Fronte occultare ſententiam. 510
Fructuoſum: plerique in rebus humanis nihil bonum norunt, niſi id fructuoſum. 518
Frugifera & fructuoſa tota philoſophia eſt. 283
Frumentarius ille Rhodius. 323
Fucata, & ſimulata internoſci poſſunt a ſinceris, & veris. 530
Fundamenta naturæ pervertunt homines, cum utilitatem ab honeſtate ſejungunt. 366
Fundamenta juſtitiæ. 39
Furia: quocumque adſpexiſti, ut furiæ, ſic tibi occurrunt injuriæ, quæ te reſpirare non ſinunt. 552

. G.

Γαλαξτία: circulus elucens: orbis lacteus. 604
Gaza: omni Macedonum gaza potitus eſt Paulus, quæ fuit maxima. 265
Gemma: exſiſtit tamquam ad articulos ſarmentorum ea, quæ gemma dicitur. 428
Generi cum ſoceris non lavabant. 142
Geniculatus: culmo erecta geniculato viriditas. 427
Geometræ ſolent non omnia docere, ſed poſtulare, ut quædam ſibi concedantur quo facilius, quæ volunt explicent. 306
Geometriæ ſtudioſus Sex. Pompejus. 25
Gerebant ſimilitudinem quandam, ſpeciemque ſapientium. 290
Gere animum laude dignum. 572
Gerere in hominis figura immanitatem belluæ. 350
Gerere: natura docet non negligere, quemadmodum non adverſus homines geramus. 103
Gerere nos debemus tanto ſummiſſius, quanto ſuperiores ſumus. 96. 97
Gerere ſe perſonam civitatis. 136
Gerere res: non enim viribus, aut velocitate, aut celeritate corporis res magnæ geruntur, ſed conſilio, auctoritate, ſententia. 401
Germana juſtitia, verum jus. 338
Gigantum modo bellare cum Diis. 389
Gigni odia ſempiterna. 485
Gladiatorum munera. 243
Globi: novem tibi orbibus, vel potius globis connexa ſunt omnia. 605
Gloria: de gloria duo Ciceronis libri. 215
Gloria, & gratia maxime paritur defenſionibus. 239
Gloria: gloriam ab hominibus nullam eſſe ſperandam. 617
Gloria hominum magnis anguſtiis vult ſe dilatari. 627

Gloria non terminatur iiſdem finibus, quibus vita. 451
Gloria: ſumma & perfecta gloria conſtat ex tribus. 215
Gloria; vera gloria radices agit, atque etiam propagatur. 228
Gloria; via ad gloriam proxima, & quaſi compendiaria. 227
Gloriæ cupiditas eripit libertatem. 74
Gloriam veram adipiſci qui volet, juſtitiæ fungatur officiis. 228
Gnathonis perſona. 530
Gorgias Leontinus cum ex eo quæreretur, cur tamdiu vellet eſſe in vita: Nihil habeo, inquit, quod accuſem ſenectutem. 398
Gorgias Leontinus Iſocratis magiſter centum & ſeptem complevit annos. *ib d.*
Gracchos Ti. Gracchi, ſummi viri, filios, Africani nepotes, agrariæ contentiones perdiderunt. 271
Gradus officiorum in communitate. 179
Græca verba inculcare. 122
Grandis natu: ætate provectus. 392
Gratioſus apud omnes ordines. 325
Gravarer: ego vero non gravarer, ſi mihi ipſi confiderem. 469
Gravate ille primo. 326
Gyges a Platone inducitur. 309
Gyrum rationis: in gyrum rationis, & doctrinæ duci oportet homines rebus ſecundis effrenatos. 97
Gytheum: claſſis ad Gytheum ſubducta. 318

H.

HAbenas amicitiæ, quam laxiſſimas habere, eſſe commodiſſimum. 493
Habere delectum civis, & peregrini debemus. 173
Habere quæſtui remp. non modo turpe eſt, ſed ſceleratum etiam, & nefarium. 268
Habere religioni: non eſt habendum religioni nocentem aliquando, & nefarium impiumque defendere. 238
Habere ſpeciem; quod haberet ſpeciem honeſti. 284
Habere ſpeciem utilitatis. 381
Habuiſſe nullam cogitationem auri, atque argenti. 547
Habenda eſt ratio rei familiaris. 254
Hæret; aqua hæret, ut ajunt. 380
Hæreſis: Cato in ea eſt hæreſi, quæ nullum ſequitur florem orationis, neque dilatat argumentum, &c. 541
Haſta cruenta, quam P. Sulla vibravit dictatore propinquo ſuo 218
Haſtam in foro ponere, & bona civium voci ſubjicere præconis. 272
Haſtæ: nec eminus haſtis uteretur. 402
Haud ſciam, an ne opus ſit quidem, nihil umquam deeſſe amicis. 496
Haud ſcio, an aliquando futurum ſit, 491
Haud ſcio, an excepta ſapientia quidquam melius ſit homini a Diis immortalibus amicitia. 472
Haud ſcio, an nemini potius, quam tibi ſit faciundum. 281
Haud ſcio, an ſatis ſit, &c. 43
Haud ſcio, an ulla vita beatior eſſe poſſit. 431
Hecatonis liber de officiis, plenus quæſtionum, &c. 355
Hecato Rhodius. 332
Hemicyclum: in hemicyclo ſedens. 456
Herbæ non fallaces. 511
Hercules pro omnibus gentibus conſervandis, & juvandis, maximos labores moleſtiaſque ſuſcepit. 299
Herculem hominem fama beneficiorum memor in concilio cæleſtium collocavit. *ibid.*
Herculem Prodicus dixit exiſſe in ſolitudinem, &c. 127
Hereditas cupiditatum ab eo venit ad multos improbos. 213
Hereditas optima quæ liberis a patribus tradatur. 130
Hereditatis ſpes quid iniquitatis in ſerviendo non ſuſcipit? 573
Heſiodus de ſtercoratione ne verbum quidem fecit. 429
Heſiodus jubet ea reddere majore menſura, quæ utenda acceperis, modo poſſis. 55
Heſiodus ſenex. 404
Hilaritas multa erit in C. Lælio. 118
Hiſtrio ſi paullum ſe movit extra numerum, aut ſi verſus pronunciatus eſt ſyllaba una brevior, aut longior, exſibilatur, & exploditur. 557
Hiſtrioni ut placeat non eſt peragenda

tabu-

modo in quocumque ſue-
probetur. 441
ſabulas ſumunt accommo-
124
inexercitati in extremo actu
:. 437
ı nonnulli geſtus ineptiis
ant. 143
multis ante Heſiodum ſæ-
:, ſententia Ciceronis. 429
: bellua, : inter hominem,
ım quid interſit. 16
uræ obediens homini noce-
oteſt. 299
: infacetus, & ſatis littera-
325
n eſt, quem forma decla-
mens cujuſque, is eſt quiſ-
ɔn ea figura, quæ digito de-
ɪi poteſt. 629
qui rationis eſt particeps,
a, & cauſſas rerum videt,
16
ſemper in promptu haben-
:, quantum natura hominis
us, reliquiſque beſtiis an-
: al. antecedat. 112
ınum hoc animal ſentit quid
ɔ: quid ſit, quod deceat in
.ctiſque, qui modus. 20
in primis propria eſt veri in-
, & inveſtigatio. 18
mens diſcendo alitur & co-
ı; ſemper aliquid aut inqui-
: agit. &c. 112
natura diſſoluta, perſpicuum
quæque res earum, ex qui-
ſtat, diſcedat animus ſolus,
ı adeſt, nec cum diſcedit ap-
450
ı homini detrahere ſui com-
auſſa, magis eſt contra na-
quam omnia incommoda
vel externa, vel corporis,
m ipſius animi, quæ vacent
al. injuſtitia. 301
diligentiores ſunt omnibus
, quam in amicis. 502
hominibus plurimum obeſ-
rodeſſe arbitrantur. 201
ta nati ſunt, ut inter homi-
t ſocietas quædam, &c.
471
uæ hominibus tribuunt ad
gendum, atque honeſtan-
dum, propter aliquam e ſex cauſis faciunt. 204
Homines ſunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum, quem in hoc templo medium vides, quæ terra dicitur. 601
Hominum adjumenta omnis ratio, & inſtitutio vitæ deſiderat. 223
Hominum labor & manus: ſine hominum labore, & manu lapides e terra non exciderentur, aurum, &c. non effoderetur penitus abditum. 197
Hominum vita artibus exculta tantum diſtitit a victu, & cultu beſtiarum. 199
Honeſta oratio eſt. 258
Honeſta, quædam ſecunda. 290
Honeſtas aut ſola expetenda eſt, ut Zenoni eſt viſum, aut certe omni pondere gravior eſt habenda, quam reliqua omnia. 307
Honeſtas, & officium manat ex quattuor generibus. 67
Honeſtas omnis manat e quattuor partibus, quarum una eſt cognitionis, &c. 179
Honeſtatis, & utilitatis eadem eſt regula. 343
Honeſtum, animos omnium natura, & ſpecie ſua commovet maximeque quaſi perlucet ex iis, quas dixi, virtutibus. 217
Honeſtum illud, quod proprie, vereque dicitur, id in ſapientibus eſt ſolis. 288
Honeſtum, ita ſummum bonum eſt, Peripateticorum ſententia, ut omnia ex altera parte collocata vix minimi momenti inſtar habeant. 286
Honeſtum nihil eſſe poteſt, quod juſtitia vacat. 69
Honeſtum, quattuor partium, quæ paulo ante dictæ ſunt, oritur ex aliqua. 21
Honeſtum totum eſt poſitum in animi cura, & cogitatione. 84
Honeſtum, utile: nihil utile, quod non idem honeſtum: nihil honeſtum, quod non idem utile ſit: negat Panætius ullam peſtem majorem in vitam hominum invaſiſſe, quam eorum opinionem, qui iſta diſtraxerunt. 306
Honeſti forma ſi oculis cerneretur, mira-

mirabiles amores, ut ait Plato, excitaret ſapientiæ. 21
Honeſti vis tanta eſt, ut ſpeciem utilitatis obſcuret. 318
Honeſta bonis viris quæruntur, non occulta. 310
Honeſtorum contentio, & comparatio incidere poteſt. 178
Honorabilia: ſalutari, appeti, decedi, aſſurgi, deduci, conſuli. 437
Horæ cedunt, & dies, & menſes, & anni: nec præteritum tempus revertitur. 441
Hortenſius, Craſſus: alterum amavit Cicero vivum, alterum non odit mortuum. 342
Hortum, ſuccidiam alteram agricolæ appellant. 431
Hoſpitalitas a Theophraſto laudata. 255
Hoſtis dicebatur apud majores noſtros, quem nunc peregrinum dicimus: aut ſtatus dies cum hoſte: adverſus hoſtem æterna auctoritas. 46
Hoſtes: fides jurisjurandi ſæpe cum hoſte ſervanda. 370
Hoſtis: fœderibus, etiam cum hoſte devincitur fides. 374
Hoſtibus dediti vincti a ſenatu clari viri. 372
Humani caſus virtute ſunt inferiores. 460
Hippolytus: Neptunus optavit interitum Hippolyti filii ſui. 362

I.

IAcere: valere, opp. 316
Iacturam facere æqui pretioſi, an ſervuli vilis. 356
Ianus medius: optimi viri ad medium ſedentibus. 279
Idonea perſona mihi viſa eſt, quæ de amicitia ea ipſa diſſereret, quæ, &c. 457
Ignari qui in unaquaque re vitii ſit, nequeunt judicare. 289
Ignoratio ſtirpis, & generis: qui propter ignorationem ſtirpis, & generis in famulatum fuerunt, cum cogniti ſunt, & aut Deorum, aut regum filii inventi, retinent tamen caritatem in paſtores. 512
Imbecillitas rerum humanarum, varietateſque fortunæ. 97
Imitatio factorum, & hered
riæ ad liberos noſtros perti
Imitatione conſequi tantam
præſtantiam non poſſumus.
Immemorem beneficii om
runt.
Immunis: virtus non eſt in
neque immunis.: al. i
Impelli in fraudem obſequio.
Impenſæ quæ optimæ in temp
Imperatoris, id eſt Dei, i
præſidio, & ſtatione vitæ
vetat Pythagoras.
Imperatores clariſſ. ſine ad
hominum tantas res gerere
tuiſſent.
Imperiti laudant ea, quæ
non ſunt.
Imperium debet eſſe fultum g
benevolentia ſociorum.
Imperia non eſſe expectanda.
Impertire: ſi quam præſtant
tutis, ingenii, fortitudini
cuti ſunt amici, impertire
bent ſuis, & communic
proximis.
Impertiendum eſt hominibus
tibus re familiari, ſed di
atque moderate.
Implicari aliquo certo genere
vivendi.
Implicari contrahendis negoti
Implicati ultro, & citro vel
turno, vel etiam officiis.
Impoſuit nobis perſonam natu
gna cum excellentia, præſt
animantium reliquarum.
Imponere faſtigium operi i
Imponere leges alicui.
Improviſo Nicoclem tyrann
preſſit Aratus.
Impunitate, & ignoratione
propoſita, vix quiſquam
abſtinere injuria poſſit.
In luce, & in oculis.
In manibus eſt oratio.
In ore eſſe: incidere in ſerm
tum multis erat in ore.
Inanimatum eſt omne, quod
agitatur externo.
Incredibile: nihil eſt tam i
le, quod non dicendo fiat
le.

Inculcantes Græca verba, jure optimo irridentur. 122
Incurrere in odia hominum. 173
Incurrere in injuſtitiam. 37
Incenſus Canius cupiditate. 326
Incidit in eam ipſam mentionem. 457
Incidimus in has clades. 214
Inciderunt in honoris contentionem. 484
Incidere in plagas. 338
Incidere in ſermonem,
Incidera in perturbationes, atque exanimationes. 147
Inciſum carmen in ſepulchro. 436
Incitatus aliqua perturbatione. 31
Incitati repentino quodam animi impetu, atque vento. 56. 57
Inclinare: cum ſententia ſenatus inclinaret ad pacem cum Pyrrho, fœduſque faciendum. 399
Inclusi in his compagibus corporis. 448
Indicare ſemel: cum poſtulaſſet, ut ſibi fundus, cujus emptor erat, ſemel indicaretur, &c. 331
Indicere bellum voluptati. 422
Indigentia: amicitiæ propter indigentiam coluntur. 496
Indoles virtutis. 290
Induxi Catonem ſenem diſputantem. 457
Induxi eos quaſi loquentes. *ibid.*
Inducere aliquem in ſpem. 240
Inducere alterum in errorem, ſcientem. 322
Inducere amicum in ſpem, cogitationemque meliorem. 500
Induit anulum. 309. 310
Induere perſonam: ponere perſonam. 314
Induti ſumus quaſi duabus perſonis. 117
Induciæ cum hoſte pactæ, alias factæ. 42
Ineuntis ætatis inſcientia, ſenum conſtituenda, & regenda prudentia eſt. 132
Inferre faces ſceleratas tectis.
Inferre ſermonem convivio dignum, aut delicatum in re ſevera, turpe, valdeque vitioſum eſt. 166
Infidum: ſtabile nihil eſt, quod infidum eſt. 508
Infirmus, molliſque natura. 515
Inflammati honorum cupiditate. 523
Inflammati plerique aviditate rapiuntur ad fortunæ bona, ad voluptates. 222
Inflati opinionibus homines turpiter irridentur, & in maximis verſantur erroribus. 98
Influere certis blanditiis in aures concionis. 530. 531
Influere: ut in univerſorum animos tamquam influere poſſimus. 216
Ingraveſcens ætas. 389
Ingreſſus: al. greſſus; cavendum eſt, ne utamur tarditatibus, in ingreſſu mollioribus. 146
Ingredi via longa: al. viam longam. 389
Inimici: melius de quibuſdam acerbi inimici merentur, quam ii amici, qui dulces videntur, illi ſæpe verum dicunt hi numquam. 527. 528
Inimicis non eſſe graviter iraſcendum. 91
Inire gratiam: non ineunda gratia, ſed referenda. 55
Inire prælium. 46
Injuria fit duobus modis: vi, aut fraude. 51
Injuria maxime capitalis eorum, qui tum cum maxime fallunt, id agunt, ut viri boni eſſe videantur. *ibid.*
Injuriæ ſæpe exiſtunt calumnia quadam, & nimis callida juris interpretatione. 42
Injurioſi in proximos. 53
Injuſſu populi, & ſenatus pacem fecerunt cum Samnitibus. 371. 372
Injuſtitiæ duo genera ſunt, unum eorum, qui inferunt, alterum qui ab iis, quibus infertur, ſi poſſint, non propulſant injuriam. 31
Innocens: hoc præceptum officii diligenter tenendum eſt, neque umquam innocentem in judicium capitis arceſſas. 237
Inopes amicorum: ſi crediderunt tyranni, tum intelligitur, cum fuerunt inopes amicorum. 497
Inopia: nec hoc tam in re eſt, quam dictu, inopinatum, atque mirabile. 569
Inquam, & inquit, : ne inquam, & inquit ſæpius interponeretur. 457
Inquinatum tot vitiis factum, utile eſſe non poteſt. 328
Inſervire honoribus. 190

Inſidioſe, ſimulare, fallaciter. 338
Inſinuare ſe: callidus ille, & occultus ne ſe inſinuet, ſtudioſe cavendum, &c. 536
Inſitiones: conſitiones. 430
Inſitionibus nihil invenit agricola ſollertius. *ibid.*
Inſitum: ut eſſet inſitum militibus noſtris aut vincere, aut emori. 377. 378
Inſtar: mortis inſtar putant. 259
Inſtar: ut omnia ex altera parte collocata, vix minimi momenti inſtar habeant. 286
Inſtillare oleum menti tamquam: lumini. al. ellychnio. 414
Inſtitutio vitæ communis. 11
Inſtruere ad omne officii munus. 408
Inſtructos ad injuriam faciendam. 220
Inſtructi horti: emit hortos inſtructos. 326
Intemperata benevolentia. 515
Intentum animum, tamquam arcum, habebat. 415
Interceſſiones pecuniarum in pactionibus candidatorum: al. interceſſus. 578
Interdici bonis patriis ſolet male gerentibus. 403
Interior eſt eorum ſocietas, qui ſunt ejuſdem gentis. 338
Internoſci poſſunt fucata, & ſimulata a ſinceris, atque veris. 530
Interrogatiunculæ minutæ, quaſi puncta. 542
Invadere: modo hoc malum in hanc remp. invaſit. 265
Invaletudinem, cauſſam, non mæſtitiam fuiſſe. 460
Invehi in aliquem acerbius, inſectarique vehementius. 265
Invectio earum rerum, quibus egemus. 197
Invectus curru in Capitolium. 594
Invenit cognomen torque detracto, &c. Torquatus. 376
Inveteravit jam bonis temporibus in noſtra civitate, ut ſplendor ædilitatum ab optimis viris poſtuletur. 246
Invidiæ metu nonnulli, quod ſentiunt, etſi optimum ſit, non audent dicere. 89
Invita Minerva: nihil decet invita Minerva, id eſt adverſante, & repugnante natura. 122
Iocandi genus duplex. 109
Iocandi genus profuſum, & immodeſtum, ingenuum & modeſtum oppon. *ibid.*
Ioci ingenui, & illiberalis, facilis diſtinctio eſt. 101
Iphigeniam immolavit Agamemnon pater. 362
Ira in puniendo maxime eſt prohibenda. 94
Ira procul abſit, cum qua nihil recte fieri. nihil conſiderare poteſt. 157
Iracundiam laudant Peripatetici, & dicunt utiliter a natura datam. 95
Iratus Iuppiter non eſt metuendus. 368
Iratus, qui accedit ad pœnam, numquam mediocritatem illam tenebit, quæ eſt inter nimium, & parum. 94
Iratorum ora, qualia. 107
Irrepere poſſit nomen ejus in teſtamenta locupletium. 344
Iſocrates eum librum, qui Panathenaicus inſcribitur, quarto & nonageſimo anno ſcripſiſſe dicitur, vixiſſe quinquennium poſtea. 397
Iſocrates ſenex. *ibid.*
Iudex: cum jurato ſententia dicenda ſit, meminerit Deum ſe adhibere teſtem, id eſt mentem ſuam, &c. 314
Iudex ponit perſonam amici, cum induit judicis. *ibid.*
Iudicis eſt ſemper in cauſſis verum ſequi. 238
Iudicis rogandi mos præclarus. Quæ ſalva fide facere poſſit,
Iudicia, in quibus additur, Ex bona fide. 329
Iudiciorum duplex eſt ratio, nam ex accuſatione, & defenſione conſtant. 234
Iugatio capitum. 429
Iugum: legionibus noſtris ſubjugum miſſus. 371
Iovis ſtella: proſperus hominum generi, & ſalutaris fulgor, 607
Iuravi lingua, mentem juratum gero. 371
Iurare: quod ita juratum eſt, ut mens conciperet fieri oportere, id obſervandum eſt. 370
Ius augurium, pontificium, civile. 416
Ius bellicum. 370
Ius feciale. 45. 371

Ius gentium, jus civile differunt inter ſe. 338
Ius gentium omne, eſt & civile, ſed non quod civile eſt continuo eſt & gentium. *ibid.*
Ius prætorium: quæ quis promiſerit, metu coactus, aut dolo deceptus, jure prætorio liberantur. 41
Iuris æquabilitas. 92
Iuriſperiti omnes eſſe non poſſunt. 257
Iure gentium: neque natura, id eſt jure gentium, neque legibus populorum licet ſui commodi cauſſa nocere alteri. 296
Iura belli in rep. maxime ſunt conſervanda. 43
Iusjurandum eſt affirmatio religioſa. 398
Iusjurandum: in jurejorando, non qui metus, ſed quæ vis ſit, debet intelligi. *ibid.*
Iusjurandum: nullum vinculum ad aſtringendam fidem jurejurando arctius. 374
Iusjurandi religio quanta apud veteres Rom. 375
Iuſta præbenda ſervis. 51
Iuſtis, & fidis hominibus, id eſt viris bonis, ita fides habetur, ut nulla ſit in his fraudis, injuriæque ſuſpicio. 218
Iuſtitia ad fidem faciendam plus pollet, quam prudentia. *ibid.*
Iuſtitia, & liberalitas omnium virtutum maxime nos ad ſe allicit. 62
Iuſtitia, & verecundia: inter juſtitiam, & verecundiam intereſt in hominum ratione habenda. 104
Iuſtitia: ex juſtitia viri boni appellantur. 221
Iuſtitia, fundamentum eſt perpetuæ commendationis, & famæ: ſine qua (juſtitia) nihil poteſt eſſe laudabile. 261
Iuſtitia: honeſtum nihil eſſe poteſt, quod juſtitia vacat. 69
Iuſtitia: in juſtitia virtutis ſplendor eſt maximus. 27
Iuſtitia intelligentiæ, ſeu prudentiæ conjuncta, quantum volet, habebit ad faciendam fidem virium. 219
Iuſtitia: nec ii quidem, qui maleficio, & ſcelere paſcuntur, ſine ulla particula juſtitiæ poſſunt vivere. 223
Iuſtitia: nullum eſt tempus, quod juſtitia vacare debeat. 71
Iuſtitia omni ratione colenda, & retinenda eſt. 227
Iuſtitia una hæc tria conficit, quæ ad gloriam propoſita ſunt, benevolentiam, fidem, admirationem. 222
Iuſtitiæ genera. 31
Iuſtitiæ fundamentum. 30
Iuſtitiæ fundamenta. 39
Iuſtitiæ munera. 27
Iuſtitiæ partes ſunt, non violare homines. 104
Iuſtitiæ primum munus. 27
Iuſtitiæ tanta vis eſt, ut ea etiam latronum opes firmet, atque augeat. 223
Iuſtus nemo eſſe poteſt, qui mortem, qui dolorem, qui exſilium, qui egeſtatem timet, &c. 221. 222
Iuvenum luſiones. 432

K.

Καθῆκον: officium medium, & commune. 12
Karthago coacta parere populo Rom. per Scipionem, renovat priſtina bella, nec poteſt quieſcere. 592
Karthaginem, & Numantiam cur Rom. funditus ſuſtulerint. 44
Κατόρθωμα, officium perfectum, & rectum. 12

L.

Labes libidinis eadem. 556
Labi, errare, neſcire, decipi. 24
Lapſa eſt libido in muliere ignota. 554
Lacedæmone eſſe honeſtiſſimum domicilium ſenectutis. 437
Lacedæmonii: apud Platonem eſt, omnem mortem Lacedæmoniorum inflammatum eſſe cupiditate vincendi. 70
Lacedæmoniorum opes corruerunt, cum Cleombrotus temere cum Epaminonda conflixiſſet. 88
Lacedæmonios injuſte imperantes repente omnes ſocii deſeruerunt. 211
Lacerarunt omni ſcelere patriam. 64
Lælius: liber de amicitia, qui inſcribitur Lælius. 215
Lælius ſapiens eſt habitus. 458
Lænas, & Rupilius cos. 486

Laërtem lenientem deſiderium, quod capiebat e filio, colentem agrum & eum ſtercorantem, Homerus facit. 429
Largiri inconſulte: multi patrimonia effuderunt inconſulte largiendo. 241. 242
Largitio: largitionem corruptelam dixit Philippus in epiſtola quadam ad Alexandrum. 241
Largitio fundum non habet. 242
Largitio, quæ fit ex re familiari, fontem ipſum benignitatis exhaurit. 240
Largitionem ſequuntur rapinæ. 242
Largitiores cum dando egere cœperunt, alienis bonis manus afferre coguntur. ib d.
Largorum duo genera ſunt: quorum alteri prodigi, alteri liberales. 243
Latebra perjurio quæratur. 470
Latrocinari, fraudare, adulterare, re turpe eſt, ſed dicitur non obſcene. 141
Latrocinium te duce in foro conſtitutum. 560
Laudabile: quidquid eſt laudabile, idem & beatum, & florens, & expetendum videri debet. 553
Laus abſtinentiæ non hominis (Africani) eſt ſolum, ſed etiam temporum illorum. 265
Laxati vinculis. 390
Laxiſſimas habenas amicitiæ habere commodiſſimum eſſe, quas vel adducas cum velis, vel remittas. 493
Legiones R. in eum locum ſæpe profectæ ſunt (quas ſcripſit Cato in Originibus ſuis) unde ſe numquam reddituras arbitrarentur. 446
Lepos eſt adhibendus, ſi quis ſeriis de rebus loquatur. 153
Lepos multus inerat in L. Craſſo, L. Philippo, C. Cæſare, L. Filio. 118
Levari onere ſenectutis urgentis, aut adventantis. 385
Leuctrica calamitas: ſocii Lacedæmoniorum ſpectatores ſe præbuerunt otioſos Leuctricæ calamitatis. 211
Lex amicitiæ prima ſanciri debet, ut & ab amicis honeſta petamus, & amicorum cauſſa honeſta faciamus. 491
Lex Cincia de donis & mu[...] cujus ſuaſor fuit Q. Maximu[...]
Lex de pecuniis repetundis a [...] ne lata eſt.
Lex de ſacerdotiis.
Lex de tribunis pleb. reficiendi[...]
Lex Gabina & Caſſia.
Lex Gabinia & Caſſia. videtis [...] ſit facta labes in tabella. 4[...]
Lex Latoria.
Lex naturæ: una continemur & eadem lege naturæ.
Lege naturæ rationi ſubjecti ſu[...] titus.
Lex prima in amicitia ſancien[...] neque rogemus res turpes, [...] faciamus rogati.
Legem Voconiam voce magn[...] bonis lateribus ſuaſit Cato.
Leges ad puniendum non ira[...] ſed æquitate dicuntur.
Leges aliter tollunt aſtutias, ali[...] loſophi.
Leges XII. tab. leges ſacratæ.
Leges hoc ſpectant, hoc volu[...] columem eſſe civium conj[...] nem.
Leges ſacratæ.
Legum conſtituendarum eade[...] ſa, quæ regum.
Liberalitas habet multas ca[...]
Liberavit ſe magna, & invetera[...] dia, nec turpi jactura, ne[...] ma.
Liber quis, ex ſententia Stoi[...]
Liber nemo, niſi ſapiens.
Liber non eſt, cui mulier impe[...] leges imponit.
Libri Ciceronis de rep.
Liberale nihil eſt, quod non [...] juſtum.
Liberales non ſunt, qui grati[...] cuipiam, quod abſit illi, [...] deſſe velle videantur, ſed p[...] aſſentatores.
Liberales, qui.
Liberalitatis duo genera ſunt.
Liberalitatis, & beneficentiæ ratio eſt.
Liberalitas, ſeu benignitas pr[...] eſſe debebit in calamitoſos in eos, qui res meliores [...] nullis ſuis rebus adverſis.

Liberalitate nihil eſt naturæ hominis accommodatius. 51
Libertas, eſt poteſtas vivendi ut velis. 566
Libertatis proprium eſt, ſic vivere ut velis. 76
Libidine aut metu commotorum ora qualia. 107
Libidine dominante temperantiæ locum non eſſe, nec omnino in voluptatis regno virtutem poſſe conſiſtere. 417
Libidines conſectatrices voluptatis. 380
Licere: ut his ingratis eſſe non liceat. 252
Limatur veritas: alia eſt illa cum veritas ipſa limatur in diſputatione ſubtilitas, alia cum ad opinionem communem omnis accommodatur oratio. 219
Literæ neque expreſſæ, neque oppreſſæ. 150
Livius poëta. 425
Loci graves ex philoſophia. 541
Loci, & temporis magna vis eſt. 166
Locuples teſtis. 285
Locupletes auctores. 365
Locupletes, & honorati, & beati, ne obligari quidem beneficio volunt. 259
Longinquus: non longinquus inter nos erit digreſſus, diſceſſus. 453
Loqui ad voluptatem omnia, nihil ad veritatem 529
Lubricus locus. 71
L. Acilius appellatus Sapiens. 459
L. Brutus in liberanda patria eſt interfectus. 446
L. Cæcilius Metellus. 435
L. Camillo, P. Claudio coſ. Tarentum venit Plato. 418
L. Craſſus & Q. Mucius magnificentiſſima ædilitate functi ſunt. 247
L. Craſſus, L. Philippus: in his erat multus lepos. 118
L. Craſſus non aliunde mutuatus eſt, ſed ſibi ipſe peperit maximam laudem ex ulla accuſatione nobili, & glorioſa, Carbonis. 232
L. Craſſi eloquentiſſimi viri copioſa magis, quam ſapiens oratio. 574
L. Craſſi uberior, quam Catulorum nec minus faceta oratio. 150
L. Fuſii in accuſando M. Aquillio cognita induſtria eſt. 236
L. Luculli villarum magnificentiam multi ſunt imitati. 162
L. Minucii Baſili falſum teſtamentum Romam allatum e Græcia. 341. 342
L. Mummius totam Corinthum contempſit. 572
L. Mummius nihilo copioſior cum copioſiſſimam urbem funditus ſuſtuliſſet. 267
L. Paullus morte luit collegæ in Cannenſi ignominia temeritatem. 446
L. Piſo legem tulit de pecuniis repetundis. 265
L. Quinctio Cincinnato aranti nuntiatum eſt eum dictatorem eſſe factum. 430
L. Sullæ, C. Cæſaris pecuniarum translatio a juſtis dominis ad alienos, non debet liberalis videri. 53
Lucubratum opuſculum his jam contractioribus noctibus. 543
Luculenter: hoc quidem ſane luculenter, ut ab homine perito definiendi. 328
Ludendi quidam modus eſt retinendus. 111
Ludus & jocus: neque enim ita generati a natura ſumus, ut ad ludum & jocum facti eſſe videamur, ſed ad ſeveritatem potius, & quædam ſtudia graviora, atque majora. 107
Ludo & joco uti illis quidem licet, ſed ſicut ſomno, & quietibus ceteris, &c. 108
Ludorum, venationumque apparatus. 243
Ludibria fortunæ, quæ nos appellamus bona, ne ſua quidem Putavit. 546
Lumen alterum civitatis exſtitiſſet. 419
Luna: ex ſtellis erat illa minima, quæ ultima cælo, citima terris, luce lucebat aliena. 604
Luna in infimo orbe radiis ſolis accenſa convertitur. 610
Lunaris, & infimus curſus graviſſimo movetur ſono. 614
Luſtrare ratione, & animo. 63
Luxuria cum omni ætati turpis, tum ſenectuti fœdiſſima. 135
Lycomedes: Neoptolemus Trojam capere potuiſſet, ſi Lycomedem apud quem erat educatus, multis cum lacrymis iter ſuum impedientem

tem audire voluiſſet. 515
Lyſander Lacedæmonius. 433
Lyſander Lacedæmonius, verſutiſſimus, & patientiſſimus. 120
Lyſandrum Ephorum expulerunt Lacedæmonii. 120
Lyſis Pythagoreus Epaminondam Thebanum erudiit. 182

M.

Mactare honoribus: ferunt hos laudibus, mactant honoribus.
Mærore funeris indicatum eſt, quam carus civitati Scipio fuerit. 465
Magiſteria a majoribus inſtituta. 422
Magiſtri artium. 409
Magiſtri: facile corriguntur in diſcendo; quorum vitia imitantur emendandi cauſſa magiſtri. 107
Magnæ matris Sacra Idæa. 421
Magnificentia, & deſpicientia rerum humanarum adhibenda eſt capeſſentibus rempubl. nihilominus quam philoſophis. 77
Magnas vero agere gratias. 536
Majeſtas: quanta in oratione majeſtas? 531
Majores natu vereri adoleſcentis eſt. 131
Majorum vitæ genus, & inſtituta plerique imitantur. 126
Majorum vitia non eſſe imitanda. 130
Male pugnatum apud Caudium. 371
Malitia ea, quæ vult illa quidem ſe videri prudentiam, ſed abeſt ab ea longiſſime. 340
Malitia: nec ulla pernicies vitæ major inveniri poteſt, quam in malitia ſimulatio intelligentiæ. 341
Malitioſa juris interpretatio. 42
Mala: ex malis minima eligere oportere. 282
Mala: non ſolum ex malis eligere, ſed etiam excerpere ex his ipſis ſi quid ineſſet boni oportere. *ibid.*
Mamerco homini ditiſſimo prætermiſſio ædilitatis, conſulatus repulſam attulit. 247
Manare: latiſſime eorum manat induſtria. 257
Mancipium: Marius venditor in mancipio Sergio Oratæ emptori non dixerat, ædes, quas ab eodem paucis ante annis emerat, Sergio ſervire. 335. 336
Mancipia dominorum facta nexu, aut aliquo jure civili. 569
Mandabam memoriæ multa ab eo prudenter diſputata, &c. 455
Mandata litteris, ingenii monumenta, agitatio mentis. 288
Manu cum hoſte confligere, & temere in acie verſari, immane quiddam, & belluarum ſimile eſt. 86
M. Curius conſumpſit extremum tempus ætatis in vita ruſtica. 436
M. Curius, & Coruncanius, inter ſe conjunctiſſ. 487
M. Curius vixit cum P. Decio. 419
M. Curius: in M. Curii villa nihil ſplendidum, nihil ornatum fuit præter ipſum. 572
M. Curius, Ti. Coruncanius. 418
M. Curii victus tenuitas. 548
M. Manilius pauper: habuit ædiculas in Carinis. & fundum in Labicano. 581
Marathon: campus rethorum de Marathone, Salamine, Plateis, &c. 68
M. Marcelli interitum ne crudeliſſimus quidem hoſtis honore ſepulturæ carere paſſus eſt. 446
M. Atilius Regulus conſul iterum, in Africa ex inſidiis captus, &c. 365
M. Brutus ſummo genere natus, illius filius, qui juris civilis in primis peritus fuit, accuſator nominatus. 237
M. Cato, & C. Lælius, Sapientes. 290
M. Cato, M. Catonis pater, a filio M. dictus. 339
M. Cato Sapiens appellatus. 459
M. Catonis epiſtola ad M. Fil. 46
M. Craſſus & Q. Hortenſius homines ejuſdem civitatis, al. ejuſdem ætatis, potentiſſimi. 342
M. Lepidus pontifex max. 436
M. Octavii frumentaria largitio. 261. 262
M. Pacuvii in nova fabula. 476
M. Pomponius tribunus pleb. diem dixit L. Manlio A. F. 375
M. Marius Gratidianius. 336
M. Regulus, nec ærumnoſus, nec infelix, nec miſer. 550
M. Scaurus C. Mario non cedebat. 82
M. Scaurus, M. Druſus adoleſcentes valde ſeveri. 118

M. Va-

M. Valerius Corvinus. 434
M. Scio non eſt vitio datum, quod in caritate annonæ eſſe modium populo dedit. 247
Mare Atlanticum, mare magnum, Oceanus. 621
Marius Gratidianus. 348
Marmorea ſola. 581
Mars: mutilus; horribiliſque terris Mars. 608
Marte noſtro: nullis adminiculis, ſed, ut dicitur, marte noſtro. 306
Maſſaniſſa hoſpes avitus Scipionis. 413
Maſſaniſſa rex familiæ, Scipionum amiciſſ. &c. 589
Maſſilia in triumpho portata. 213
Matellio Corinthius. 572
Materiatæ: ædes male materiatæ, ruinoſæ. 322
Mavult ſibi quiſque, quod ad uſum vitæ pertinet, quam alteri acquirere: idque conceſſum eſt non repugnante natura. 296
Medici ad urendum, & ſecandum raro, invitique veniunt. 156. 157
Medici leviter ægrotantes leniter curant: gravioribus autem morbis periculoſas curationes, & ancipites adhibere coguntur. 87
Medicorum conſuetudo in adeundis periculis imitanda eſt, qui leviter ægrotantes, leniter curant, &c. *ibid.*
Mediocritas placet Peripateticis, & recte placet, modo ne laudarent iracundiam, & dicerent utiliter a natura datam. 94
Meditatum nobis ab adoleſcentia eſſe debet mortem ut negligamus, ſine qua meditatione tranquillo eſſe animo nemo poteſt. 445
Meditata & præparata. 34
Meminiſſe: omniaque ejus non ſolum facta, ſed etiam dicta meminiſſet. 591
Memoria: numquam ex animo meo diſcedit illius optimi, atque victiſſimi viri memoria. *ibid.*
Memoria minuitur, niſi exerceas eam. 403
Menalippa, Clytemneſtra. 124
Mendacium omne ex rebus contrahendis tollendum eſt. 330
Mens cujuſque is eſt quiſque, non ea figura, quæ digito monſtrari poteſt. 629
Mentis agitatio numquam acquieſcit. 25
Mente nihil præſtabilius homini dedit Deus. 417
Mercatura bonarum artium: ad quem cum tamquam ad mercaturam bonarum artium ſis profectus. 284
Mercatura ſi tenuis eſt, ſordida putanda eſt, ſin magna, & copioſa; multa undique apportans, multiſque ſine vanitate impertiens, non eſt admodum vituperanda. 177
Mercenariorum omnium quæſtus ſunt illiberales. 174
Mercurii, & Veneris ſtell. vis eadem eſt. 610
Meſſis Sullani temporis. 579
Metiri debemus noſtra ſtudia naturæ regula. 121
Metiri omnia emolumentis, & commodis. 291
Metiri res expetendas vel voluptate; vel indolentia. 287
Metiri ſummum bonum ſuis commodis, non honeſtate. 8
Metrodorus ſcripſit, vitam omnem beatam firma corporis conſtitutione, ejuſque conſtitutionis ſpe exploratа contueri. 379
Metuentium ora qualia. 107
Metui: Quem metuunt, oderunt: Quem quiſque odit, periiſſe expetit. 265
Metui: qui ſe metui volent, a quibus metuuntur, eoſdem metuant ipſi neceſſe eſt. 209
Metus abſit, caritas retineatur. *ibid.*
Metus: malus cuſtos diuturnitatis metus. 207
Metus omnis, eſt ſervitus. 574
Metus: quis aut eum diligat, quem metuit, aut eum, a quo ſe metui putet. 497
Metum premente nulla imperii vis quamtumvis magna, poteſt eſſe diuturna. 210
Migrare quæ pertinent ad veritatem, & ad fidem, & non ſervare. 39
Militem glorioſum imitari. 178
Milites glorioſi. 536
Milo Olympiæ per ſtudium ingreſſus eſſe dicitur, cum humeris bovem ſuſtineret. 412
Milonis Crotoniatæ vox valde con-

tempta. 406
Miloni ſummo honori fuit, quod gladiatoribus emptis reip. cauſſa, quæ ſalute Ciceronis continebatur, omnes P. Clodii conatus, furoreſque compreſſit. 248
Minerva Phidiæ. 544
Minima de malis. 367
Minima ex malis eligere oportere. 82
Miniſter, & præbitor, non rex. 240
Minuere ſenſim alienam conſuetudinem, & diſciplinam. 212
Minutæ interrogatiunculæ, quaſi puncta. 542
Minuti philoſophi. 454
Miſſus factus miles ab imperatore. 46
Mixta modeſtiæ gravitas in oratione. 234
Moderatio animi, & æquitas. 384
Moderatio, temperantia, aliæ virtutes. 165
Modeſtia, ſcientia opportunitatis idoneorum ad agendum temporum. *ibid.*
Modeſtia, ſcientia eſt earum rerum quæ aguntur, aut dicuntur, loco ſuo collocandarum. 164
Modios multos ſalis ſimul edendos eſſe, ut amicitiæ munus expletum ſit. 511
Modus adhibeatur largitioni, iſque referatur ad facultates. 242
Modus optimus, decus ipſum tenere. 163
Moles oppoſitæ fluctibus. 198
Moliri judicii corruptelam. 578
Mollire aliquem juveniliter exſultantem, ſua patientia. 393
Mollis: infirmus, molliſque natura. 515
Mollem, & jucundam, effecit ſenectutem. 385
Molliter ferendum ſapienti ætatis extremum. 388
Monere, & moneri proprium eſt veræ amicitiæ, & alterum libere facere, non aſpere. 528
Monitio acerbitate carere debet, 526
Monumenta ingenii mandata litteris. 283
Mori ſuo tempore, homini optabile eſt, homini exſtingui ſuo tempore optabile eſt. 454
Moriendi ſenſus ſi aliquis eſſe poteſt, is ad exiguum tempus, præſertim ſeni. 441
Moriendi ſenſum celeritas mortis aufert. 465
Moriendum certe eſt, & id incertum an eo ipſo die. 445
Moroſitas inutilis, & odioſa: non incidamus in moroſitatem inutilem, & odioſam. 92
Moroſitas & quædam alia vitia ſenilia habent aliquid excuſationis. 438
Mors aut plene negligenda eſt, ſi omnino exſtinguit animum, aut etiam optanda, ſi aliquo eum deducit, ubi ſit futurus æternus. 435
Mors omni ætati communis eſt. 440
Morti nihil tam ſimile, quam ſomnus. 450
Mortem eſſe negligendam: meditatum nobis ab adoleſcentia eſſe debet, mortem ut negligamus; ſine qua meditatione tranquillo eſſe animo nemo poteſt. 445
Mortem omnibus horis impendentem timens, qui poterit animo conſiſtere? 445. 446
Mortem: poſt mortem ſenſus aut optandus, aut nullus eſt. 445
Mortui: vivunt, ii qui ex corporum vinclis, tamquam e carcere evolaverunt. 600
Mortuorum clarorum virorum honores poſt mortem permanent. 450
Mortuis religioſiſſima jura tribuerunt antiqui. 466
Morſus acriores ſunt intermiſſæ libertatis, quam retentæ. 208
Mos, & inſtituta civilia: quæ more aguntur, & inſtitutis civilibus, de iis nihil eſt præcipiendum: illa enim ipſa præcepta ſunt. 172
Mos patrius. 560
Mos rogandi judicis: Quæ ſalva fide facere poſſit. 315
Mores commodi. 498
Mores diſpares, ſtudia diſparia ſequuntur. 515
Mores ejus, in quem beneficium confertur, & animus erga nos, ſpectandus. 54
Mores facillimi Scipionis. 464
Mores hominum mutari aliàs adverſis rebus, aliàs ætate ingraveſcente. 482
Mores hominum, non fortunam ſequi convenit in beneficiis collocan-

258
itia, non ſenectutis. 438
iſſimilitudo diſſociat amici- 515
oſſeſſiones quinquaginta an- 271
eros heredes, in eorum lo- ccedere. 345
deſiderio alicujus. 461
imorum, duplices ſunt. 147
rporis, apti ad naturam: animi accommodati ad na- probandi. 106
læſtrici ſunt ſæpe odioſiores. 143
mi ſublato, nihil intereſt, co inter pecudem, & homi- ed inter hominem, & trun- aut ſaxum. 494
orſennam interfecit ſine ſpe ſuæ. 548
æ magis amicitiarum præſi- ttunt, quam viri: & ino- iam opulenti, &c. 493
arbatulos de piſcina excepta- 572
: ingenium & tortuoſum, fi- ſe non poteſt. 508
ata domus. 160
imperita: Qui ex errore æ multitudinis pendet, hic nis viris non eſt habendus. 71
nis amor quibus rebus ma- commoveatur. 217
nis benevolentiam facillime are poſſunt ii, qui reip. præ- abſtinentia, & continentia. 269
nodios ſalis ſimul edendos t amicitiæ munus expletum 511
non odioſa, neque nimis ta eſt adhibenda. 144
m eſſe convenit in dando, erbum in exigendo. 253
tanto præſidio. 550
fficii: ad omne officii mu- truere. 408. 409
optium magiſtratus. 136
m copia gloriari. 573
m aures vel minima ſen- 167
officiorum: alias mutatio. 30
dominum, non liber eſſe 574

Mutatio morum, inſtitutorumque facienda eſt, ſi quis intellexerit, ſe erraſſe in deligendo genere vitæ. 129

N.

NÆ ille non magno deſiderio vi- rium tenebitur. 412
Nati ſumus non ad ludum, & jocum, ſed ad ſeveritatem potius. 107
Natura: a natura gignitur ſenſus di- ligendi, & benevolentiæ caritas. 411
Natura: aliquid eſſe natura pul- chrum, atque præclarum, quod ſua ſponte peteretur. 419
Natura hoc præſcribit, ut homo ho- mini, quicunque ſit, ob eam ipſam cauſſam, quod is homo ſit, con- ſultum velit. 300
Natura imbecilla eſt ad contemnen- dam potentiam. 508
Natura: in omnibus, quæ aguntur, ex eo, quo quiſque modo natus eſt, ut ſupra dictum eſt, quid de- cet, exquirimus. 128
Natura juris fons eſt. 341
Natura: major pars hominum eo fe- re deferri ſolet, quo a natura ipſa deducitur. 171
Natura multo firmior, & conſtantior eſt, quam fortuna. 128
Natura mutari non poteſt, idcirco ve- ræ amicitiæ ſempiternæ ſunt. 412
Natura: omnia, quæ ſecundum na- turam fiunt, ſunt habenda in bo- nis. 442
Natura rerum omnium mater. 549
Natura ſolitarium nihil amat, ſem- perque ad aliquid, tanquam admi- niculum, annititur. 524
Natura univerſa: contra univerſam naturam non eſt contendendum. 121
Naturæ tam diligentem fabricam ho- minum verecundia eſt imitata. 138
Naturæ ratio, eſt lex divina, & hu- mana. 297
Naturæ repugnare non attinet. 121
Natura duce congregabantur homines. 263
Naturam imitari aliorum, omittere ſuam. 122
Naturam optimam ducem, tanquam

Deum, ſequamur, eique pareamus. 511
Naturam optimam vivendi ducem ſequi. 471
Naturam ſequamur, & ab omni, quod abhorret ab oculorum auriumque approbatione, refugiamus. 141
Natura nihil appetentius ſimilium ſui, nihil rapacius. 495
Navis conducta, quod perventum ſit eo quo ſumpta eſt, non domini eſt, ſed navigantium. 355
Nearchus Tarentinus Catonis hoſpes. 417
Neceſſitati eſſe parendum. 254
Neceſſitati ut quam occultiſſime pareant, omnes operam dant. 139
Neceſſitudinum gradus non iidem ſunt, qui temporum. 65
Nefas dictu. 397
Negat quis? nego, &c. 530
Neoptolemus Trojam capere non potuiſſet, ſi Lycomedem, apud quem erat educatus, multis cum lacrymis iter ſuum impedientem, audire voluiſſet. 521
Neptunus tres optationes. al. optiones Theſeo dedit. 552
Neptunus, quod Theſeo promiſerat, facere non debuit. 40
Nequiſſimus ſervus. 570
Nervoſius diſſerere: remiſſius, oppon: 369
Neſtor: Dux ille Græciæ nunquam optat, ut Ajacis ſimiles habeat decem, at ut Neſtoris. 410
Neſtor tertiam jam ætatem hominum vivebat. *ibid.*
Neſtor ſæpiſſime apud Homerum de virtutibus ſuis prædicat. tertiam enim jam ætatem hominum vivebat. *ibid.*
Neſtoris eloquentia: ex ore Neſtoris melle dulcior fluebat oratio. *ibid.*
Nexu: mancipia, quæ ſunt facta dominorum nexu, aut aliquo jure civili. 569
Nicocles tyrannus improviſo oppreſſus ab Arato. 271
Nihil eſt omni ex parte perfectum. 518
Nihil ſtabile eſt, quod infidum eſt. 508
Nihil eſt tam incredibile, quod non dicendo fiat probabile. 542
Nitor corporis. 594
Nitor: tu eris unus, in quo nitatur civitas. 596
Nocere alteri ſui commodi cauſſa non licet. 297
Nodus amabiliſſimus amicitiæ. 496
Nomina facere. 526
Non putaram: magni ingenii eſt non committere, ut aliquando dicendum ſit: non putaram. 86
Norma: ad normam iſtorum (Stoicorum) non fuerunt ſapientes. 476
Nota turpis: o turpem notam temporum illorum. 343
Notationes, animadverſioneſque cenſorum 374
Notionem animi ſui complicatam evolvere. 345
Notitia antiquitatis. 597
Novus homo: Cn. Octavius novus homo. 166
Nugator: Milo Crotoniata. 406
Numæ Pompilii capedines, ac fictiles urnulæ non minus gratæ Diis immortalibus fuerunt, quam filicatæ iſtorum pateræ. 547
Numantia ab Africano exſciſſa. 82
Numero judicare: pondere: non enim numero hæc judicantur, ſed pondere. 269. 270
Numeros omnes habere: omnes numeros habere. 289
Nummi adulterini. 358
Nuncupare: quæ eſſent lingua nuncupata, ſatis erat præſtari. 333
Nutrices, & pædagogi negligendi quidem non ſunt, ſed alio quodam modo amandi. 515
Nutus: quem nutum locupletis orbi ſenis non obſervat? 575
Nympharum ædes manu Clodii deflagravit. 564

O.

O Tite, ſi quid ego. 383
Objecta aliqua ſpecie utilitatis. 307
Obire: cum obieris legatus Ægyptum, Syriam, Aſiam, &c. 594
Obire diem, & munus: qui diligentiſſime illum diem ſemper, & illud munus ſolitus eſſes obire. 460
Obiri: ut hominum cœtus a ſe obiri velit. 17. 18

Objur-

Objurgatio contumelia carere debet. 526
Objurgatio: idipſum, quod acerbitatis habet objurgatio, ſignificandum eſt ipſius cauſſa, qui objurgetur, eſſe ſuſceptum. 157
Objurgationes nonnumquam incidunt neceſſariæ. 156
Obligare aliquem militiæ ſacramento. 46
Obmuteſcere in ſuis ſtudiis neminem umquam coëgit ſenectus. 404
Obrepit quibuſdam ſenectus citius quam putarant. 388
Obrepere: ſemper in his ſtudiis, laboribuſque viventi non intelligitur quando obrepat ſenectus. 416
Obriguerant pruina duo terræ cinguli. 620
Obruere theſaurum: nec vero quemquam ſenum audivi oblitum, quo loco theſaurum obruiſſet. 403
Obſequium amicos, veritas odium parit. 526
Obſervare, & colere debemus bene de rep. ſentientes, ac bene meritos, aut merentes, aliquo honore, aut imperio affectos. 172. 173
Obſervare ſtricte, ne plus reddat, quam acceperit. 500
Obſervare nutum locupletis ſenis. 573
Obſeſſi ab hoſtibus ſi aquæ ſextarium emere mina cogerentur, hoc primo omnes mirari, deinde, ubi attenderint, veniam neceſſitati dare. 245
Obſtringere beneficiis homines. 256
Obſtringere ſe parricidio patriæ. 351
Obſtringere ſe ſcelere. 292
Obſurduerunt hoc ſonitu completæ aures. 616
Obtinere locum non honeſtiſſimum ſervitutis. 571
Obtuſior acies: animus, cui ſit obtuſior acies, non videt ſe, cum a corpore diſcedit. 452
Obvenire: ſin qua neceſſitas hujus muneris obvenerit, &c. 263
Occæcatus: occæcatum ſemen cohibet, unde occatio. 426. 427
Occatio: occæcatum ſemen cohibet, ex quo occatio, quæ hoc efficit, nominata eſt. *ibid.*
Occupare tyrannidem. 357
Occupatum Mælium interemit Servilius Ahala. 430. 431
Occurritur nobis a doctis, &c. 192
Oceanus: mare Athlanticum, mare magnum. 621
Oculi abſtinentes: prætorem non ſolum manus, ſed etiam oculos, abſtinentes habere oportet. 166
Oculi in eum conjiciuntur, qui ab ineunte ætate cauſſam habet celebritatis, & nominis aut a patre acceptam, aut aliquo caſu, & fortuna. 229. 230
Oculorum obtutus. 168
Oculos eruditos habemus. 572
Oculos omnium in te conjectos eſſe exiſtimare debes. 458
Odiſſe aperte magis ingenui hominis eſt, quam fronte occultare ſententiam. 509. 510
Odia hominum: multorum odiis nullas opes poſſe obſiſtere, nuper eſt cognitum. 205
Odia hominum multum valent ad peſtem. 207
Oeconomicus Xenophontis. 433
Oeconomicum Xenophontis Cicero e Græco in Latinum ſermonem convertit, cum eſſet adoleſcens. 277
Oedipus Coloneus, tragœdia Sophocl. 404
Offenſio: in fragili corpore odioſa omnis offenſio eſt. 438
Offenſio: turpitudo in deformitate corporis habet aliquid offenſionis. 369
Offerre ſe periculis ſine cauſſa. 87
Officina nihil ingenuum habere poteſt. 175
Officere: demoliri ea, quorum altitudo officeret auſpiciis. 335
Officium aliud medium, aliud perfectum. 11. 12
Officium commutatur fundamentis juſtitiæ commutatis. 39
Officium magiſtratus. 136
Officium: nulla vitæ pars officio vacare poteſt. 8
Officium: omnis de officio duplex quæſtio eſt. 10
Officium peregrini, & incolæ. 136
Officium, quod ad conjunctionem hominum, & ad ſocietatem tuendam valet, anteponendum eſt illi officio, quod cognitione, & ſcientia continetur. 186
Officium rectum, perfectum, atque abſo-

abſolutum. 289
Officia: latiſſime patent ea, quæ de officiis tradita a philoſophis, & præcepta ſunt. 8
Officia media appellant Stoici communia, quæ late patent, & ingenii bonitate multi aſſequuntur, & progreſſione diſcendi. 289
Officia naturæ ſunt aptiora ea, quæ ex communitate, quam ea, quæ ex cognitione ducuntur. 179
Officia quædam aliis magis, quam aliis debentur. 65
Officia ſervanda etiam adverſus eos, a quibus injuriam acceperis. 43
Officiis ſcientiæ, præponenda ſunt officia juſtitiæ. 182
Ominari: malo alii reip. quam noſtræ ominari. 263
Omnia præclara rara. 518
Onera duo quæ putantur maxima. 398
Onus Ætna gravius ſuſtinere. 387
Opera benigne facere indigentibus debemus potius, quam pecunia. 239
Opera prodeſſe multis licet. 257
Opes cum infamia non ſunt utiles. 354
Opes expetuntur ut colare. 474
Opifices omnes in ſordida arte verſantur. 175
Opinionis error. 33
Opipare a Pythio apparatum erat convivium. 325
Oportet: quidquid non oportet, ſcelus eſt. 557
Opportunitas eſt locus actionis. 165
Opportunitas temporum. *ibid.*
Oppoſuit muri cauſſam Romulus. 313
Oraculum Apoll. Pythii, Spartam nulla re alia, niſi avaritia, eſſe perituram. 268
Orbatus tali amico, qualis nunquam fuit. 462
Orbes: novem orbibus, vel potius globis connexa ſunt omnia. 605
Ordo actionum qualis adhibendus. 166
Ordo rerum. 165
Ordinis definitio. 164
Oreſtes, Pylades: cum Pylades Oreſtem ſe eſſe diceret, ut pro illo necaretur, Oreſtes autem ita ut erat, Oreſtem ſe eſſe perſeveraret, &c. 476
Oreſti prandia in ſemitis decumæ nomine magno honori fuerun
Orichalcum: ſi quis aurum v Orichalcum ſe putet vender
Originum liber ſeptimus.
Oratio Architæ Tarentini, n primis, & præclari viri.
Oratio compta, & mitis diſe
Oratio erudita: popularis.
Oratio hæc mihi ſuſcepta eſt te, ſed de genere toto.
Oratio: nihil tam horridum cultum, quod non ſplende tione, & tamquam excolatu
Oratio Philippi, capitalis, a tionem bonorum pertinens
Orationis contentio plus pote joremque vim habet, & ad & ad gloriam, quam ſermo
Orationis duplex ratio eſt.
Orationis magna vis eſt, ea plex, altera contentionis, a monis.
Orationis vocem indicem h
Orator langueſcatne ſenectute
Oratoris munus non ingeni eſt, ſed etiam laterum.
Oratoris proprium apte, diſtin nate dicere.
Ortus amicitiæ a natura eſt, imbecillitate.
Ortus noſtri partem patria partem amici.
Ortum amicitiæ relinquunt h ſane & minime generoſum
Oſtendo: niſi, ut dicitur, pectus videas tuumque c
Oſtendere patriæ lumen anim nii, conſiliique ſui.
Oſtentatio inſolens in comm da pecunia.
Otium, & ſolitudo pleriſque rem afferunt.
Otioſi homines contenti ſuo vo.

P.

Pabulum ſtudii atque doctr
Paci, quæ nihil habitura ſi rum, ſemper eſt conſulen
Pace vel Quirini, vel Rom rim.

Pactum prædonibus pro capite pretium. 370
Pacta, & promiſſa ſemperne ſervanda ſint, quæ nec vi, nec dolo malo facta ſint. 360
Penuria: amicorum firmorum ſtabilium, conſtantium magna eſt penuria. 504
Pala anuli. 310
Palæſtrici motus ſunt ſæpe odioſiores. 143
Panætius: de duobus honeſtis, utrum honeſtius, quæri poteſt: qui locus a Panætio eſt prætermiſſus. 178
Panætius ſine controverſia de officiis accuratiſſime diſputavit. 284
Panætius triginta annos vixit poſtquam tres libros de officiis edidit. 285
Papius peregrinos urbis uſu prohibuit. 316
Par ſit ratio acceptorum, & datorum. 500
Pares cum paribus veteri proverbio facile congregantur. 389
Παράδοξα dicta ſunt, quia ſunt admirabilia, contraque opinionem omnium. 543
Παράδοξα videntur maxime eſſe Socratica, longeque veriſſima. *ibid.*
Parenti nonnumquam adimi vita ſine ſcelere poteſt. 556
Parentes, & filii: caritas, quæ eſt inter natos, & parentes, dirimi niſi deteſtabili ſcelere non poteſt. 479
Parentiores: quin etiam ob has ipſas cauſſas parentiores habuerunt exercitus, & fortiores. 81
Parietes urbis modo ſtant, & manent. 214
Pario: qui quondam peperiſſet otium civitati. 282
Parti civium conſulentes, partem negligentes, rem pernicioſiſſimam in civitatem inducunt, ſeditionem atque diſcordiam. 90
Partes a natura occultatas, omnes, qui ſana mente ſunt, removent ab oculis. 139
Parcimonia, magnum vectigal. 581
Partes, quarum uſus ſunt neceſſarii, neque eas partes, neque earum uſus ſuis nominibus appellant. 140
Paſci maleficio, & ſcelere. 223
Patefacere aures aſſentatoribus non oportere. 97
Pateo: res familiaris ne libidini potius, luxuriæque, quam liberalitati, & beneficentiæ pateat. 99
Patere domos hominum illuſtrium hoſpitibus illuſtribus valde decorum eſt. 255
Pater ſanctiſſime, atque optime. 601
Patrem fana expilantem, aut cuniculos agentem in ærarium debeatne arguere aut indicare filius. 357
Patrem necare: in patris vita violanda multa peccantur: violatur is, qui procreavit: is, qui in ſede ac domo ac rep. collocavit. 557
Patrem vita privare, per ſe non eſt ſcelus. 556
Patrum gloriæ æmuli filii: quorum patres aut majores aliqua gloria præſtiterunt, ſtudent plerumque eodem in genere laudis excellere. 126
Pati injuriam. 518
Patienter, non repugnanter.
Patria præſtat omnibus officiis. 357
Patria una omnes omnium caritates complexa eſt. 63
Patriæ conducit pios cives in parentes habere. 357
Patriæ, & parentibus primo loco tribuendum officium eſt, quorum beneficiis maxime obligati ſumus. 64
Patriæ, parentis, amici periculum ſi ſapienti allatum ſit, ſubveniat eis, ſi poſſit, relictis, & abjectis ſtudiis ſuis, etiamſi, &c. 182
Patricidium patriæ. 351
Patrocinium orbis terræ, quam imperium. 212
Patrociniis plurimorum defenditur voluptas. 549
Patroni: qui civitates, aut nationes bello devictas in fidem receperunt, earum patroni ſunt more majorum. 45
Paullus potius eſt omni Macedonum Gaza, quæ fuit maxima. 265
Paupertas, & ſenectus duo maxima onera. 399
Peccare eſt tamquam tranſire lineas. 534
Peccare licet nemini. *ibid.*
Peccare numquam eſt utile.
Peccare quoquo te verteris, animi eſt. 5[illegible]4

Peccatum: quidquid peccatur, perturbatione rationis peccatur. 558
Peccata, & recte facta eſſe æqualia. 556
Peccata ex vitiis manent. *ibid.*
Peccata, ſeu delicta eſſe paria: quæ vis eſt, quæ magis arceat homines ab omni improbitate, quam ſi ſenſerint nullum in delictis eſſe diſcrimen. *ibid.*
Peculii cupiditate nullam conditionem recuſare duriſſimæ ſeruitutis. 573
Pecunia: male ſe res habet, cum id quod virtute effici debet, tentatur pecunia. 204
Pecunia: non eſſe cupidum pecunia eſt. 582
Pecuniæ cupiditas, & honoris certamen, & gloriæ, amicitiarum peſtes. 484
Pecuniæ cupiditas quamobrem ſit infinita apud pleroſque. 33
Pecuniæ fugienda cupiditas eſt. 74
Pecuniæ modus: non æſtimatione ſenſus, verum victu atque cultu terminatur pecuniæ modus. 582
Pecuniæ non quærendæ ſolum ratio eſt, verum etiam collocandæ. 227
Pecuniæ repet.: lex de pecuniis repetundis lata a L. Piſone. 265
Pecuniam qui habet, non reddidit: qui reddidit, non habet: gratiam & qui retulit, habet, & qui habet, retulit. 258
Pelias: quo me proficiſcentem haud ſane quis facile retraxerit, nec ſi tamquam Peliam recoxerit. 452
Pellicatus ſuſpicio. 210
Pendere ex fortuna: cui ſpes omnis, & ratio, & cogitatio pendet ex fortuna, huic nihil poteſt eſſe certi, &c. 551
Penitus amittere. 212
Pennus peregrinos urbis uſu prohibuit. 316
Peperit ſibi maximam laudem ex illa accuſatione nobili Carbonis, L. Craſſus. 232
Percrebuiſſet: quod cum percrebuiſſet, &c. 325
Percuſſio digitorum. 344
Percuſſione digitorum, hereditates omnes poſſe convertere. 346
Perduellis, hoſtis olim vocabatur. 46
Perduelles: pirata non eſt ex perduellium numero definitus, ſe munis hoſtis omnium.
Peregiſſe ætatis fabulam.
Peregrinationes, ruſticationeſq hi cum eo erant commune
Peregrini & incolæ officium.
Peregrini: male qui peregrinc bus uti prohibent.
Peregrini: uſu urbis prohibei grinos, ſane inhumanum eſt fecerunt Pennus, & Papius.
Perfectum omni ex parte ni
Perfuga a Pyrrho rege venit i Fabrici, &c.
Perfuga a Pyrrho ſenatui eſt tus, ſe venenum regi datur eum necaturum.
Pericles a Demetrio Phalerec henditur, quod tantam pe in præclara illa propylæa co
Pericles Sophoclem collegam hendit.
Periculoſæ, & ancipites cu gravioribus morbis adhibenc
Perimere: hujuſmodi credo re tium perſecuturum fuiſſe, qui caſus conſilium pere
Peripatetici: honeſtum, ita ſu bonum eſt, quemadmodu pateticis videtur, ut omnia ra parte collocata vix mini menti inſtar habeant.
Peripatetici laudant iracundia
Peripatetica, & Academica ſi inter ſe ſunt, & fere eade
Perjurare non eſt falſum jur quod ex animi tui ſententi ris, id non facere.
Permanere ſemper in propoſit ptoque conſilio.
Permulcere: nulla conſolatio cere poteſt ſtultam ſenectut
Perrumpere pœnam legum.
Perſcrutari arculas muliebres.
Perſequi alterius reliquias.
Perſolvit reip. pœnas graves,
Perſona tertia, quam caſus n ponit.
Perſona quarta, quam nobiſi judicio noſtro accommodar

Perſtringere: quem locum breviter ante perſtrinxi. 493
Pertinere: dolor ad pauciores pertinet, quaſi petulans fuiſſet in aliqua generoſa ac nobili virgine. 554
Perturbare conditiones, pactioneſque bellicas perjurio. 371
Perturbata ratione ſemel, & ordine nihil poteſt addi, quo magis peccari poſſe videatur. 558
Perturbatio animi, plerumque brevis eſt. & ad tempus. 34
Perturbatio: quæ cum aliqua perturbatione fiunt ea nec conſtanter fieri poſſunt, nec iis, qui adſunt, probari. 158
Perturbatione omni animi vacandum eſt. 72
Perturbationes fugere debemus in omni vita: id eſt motus animi nimios rationi non obtemperantes. 155
Pervenire: ad Satrium nihil præter nomen pervenire. 343
Perverſe imitari: ſtulta calliditas perverſe imitata prudentiam. 377
Perverſitas: ſi quis in foro cantet, aut ſi qua eſt alia magna perverſitas. 167
Pervidere: qui non pervident, eandem eſſe utilitatis, atque honeſtatis regulam, ab hoc nulla fraus aberit, nullum facinus. 343
Peſtilentes ædes: ſalubres. 322
Peſtis in amicitia maxima adulatio, blanditia, aſſentatio. 528
Peſtem nullam majorem eſſe amicitiis, quam in pleriſque pecuniæ cupiditatem, in optimis quibuſque honoris certamen, & gloriæ. 484
Phaëton ictu fulminis deflagravit. 362
Phaëton ſolis filius. 361
Phalaris cujus eſt præter cæteros nobilitata crudelitas: qui non ex inſidiis interiit, ut Alexander Pheræus: ſed in quem univerſa Agrigentinorum multitudo impetum fecit. 210
Phidiæ Minerva. 544
Phili accurata oratio contra juſtitiam. 477
Philippus Alexandrum filium accuſat in epiſtola quadam, quod largitione benevolentiam Macedonum conſectetur. 240
Philippus Macedonum rex rebus geſtis, & gloria ſuperatus a filio, facilitate & humanitate ſuperior. 96
Philippus pernicioſe in tribunatu, cum legem agrariam ferret: dixit, non eſſe in civitate duo millia hominum, qui rem haberent. 262
Philippus Q. Filius, magno vir ingenio, imprimiſque clarus, gloriari ſolebat, ſe ſine ullo munere adeptum eſſe omnia, quæ haberentur maxima. 248
Philippi epiſtolæ ad Alexandrum. 240
Philoſophia nihil aliud eſt, ſi interpretari velis, præter ſtudium ſapientiæ. 192
Philoſophia tota frugifera, & fructuoſa eſt, nec ulla pars ejus inculta, ac deſerta. 283
Philoſophi minuti. 454
Philoſophi: non multa patent in vita philoſophorum, quæ fortuna feriat. 78
Philoſophi, quia in veri inveſtigatione verſantur, quodque ea, quæ plerique vehementer expetunt, contemnunt, propterea juſti ſunt. 35
Φρόνησις, prudentia, rerum expetendarum, fugiendarumque ſcientia. 189
Picens: agrum Picentem, & Gallicum viritim dividenti C. Flaminio reſtitit Q. Maximus. 395
Pictores, & qui ſigna fabricantur, & poëtæ ſuum quiſque opus a vulgo conſiderari vult, ut ſi quid reprehenſum ſit a pluribus id corrigatur. 171
Pietas Deos placatos efficiet. 196
Pingui Minerva agere. 470
Pirata non eſt perduellium numero definitus, ſed communis hoſtis omnium. 370
Piſiſtrato tyranno quærenti ex Solone qua tandem re fretus ſibi tam audacter obſiſteret, reſpondit, ſenectute. 443
Placabilitas, & clementia magno, & præclaro viro digniſſima. 91
Plato Athenienſis Archytæ Tarentini ſermoni de voluptate interfuit, cum Tarentinum veniſſet L. Camillo, P. Claudio coſ. 418
Plato Dionem Syracuſium erudiit. 182
Plato in philoſophos: eos eſſe juſtos, quia ea contemnunt, quæ plerique vehementer expetunt. 35

Plato: præclare ſcriptum eſt a Platone, non nobis ſolum nati ſumus, ortuſque noſtri partem patria vindicat, partem amici. 30
Plato ſenex. 404
Plato ſi genus forenſe tractare voluiſſet, graviſſime & copioſiſſime potuit dicere. 7
Plato: ſimiliter facere eos, qui inter ſe contenderent, uter potius remp. adminiſtraret, ut ſi nautæ certarent, quis eorum potiſſimum gubernaret. 90
Platonis dictum præclarum. 69
Platonis præcepta duo tenenda ab iis, qui reip. præfuturi ſunt. 89
Plaudite: neque ſapienti uſque ad Plaudite veniendum. 441
Plauſus multiplex Lacedæmoniis datus a cuncto conſeſſu. 437
Plautus delectabatur ſuo bello Punico, Truculento, Pſeudulo. 425
Plautus, & antiqui comici Attici, facetiarum pleni. 109
Plectimur: jure plectimur. 213
Plectimur multis in rebus negligentia. 522
Pocula minuta, atque rorantia. 422
Pœni fœdifragi. 48
Pœnitere: num eum ſenectutis ſuæ pœniteret, ſi ad centeſimum annum vixiſſet. 401. 402
Pœnitere: tam diu diſcere velle debebis, quoad te, quantum proficias, non pœnitebit. 3
Poëtam non audio in nugis: in vitæ ſocietate audiam civem digitis peccata dimetientem ſua? 557
Poëtæ decorum tum ſervare dicuntur, cum id, quod quaque perſona dignum eſt, & fit & dicitur. 101. 102
Polybius bonus auctor in primis. 376
Polycleti ſignum. 572
Poma cruda, ex arboribus evelluntur: matura, & cocta decidunt. 442
Pomparum fercula.
Pompejus Cæſarem ſocerum habere voluit, cujus audacia potens eſſet. 350
Pompejus in bello civili Ciceronem F. alæ alteri præfecerat. 230
Pompeji magnificentiſſima munera ſecundo conſulatu. 247
Ponite ante oculos unumquemque regum. 547

Ponere: Græcorum conſuetu[...] iis proponatur de quo diſ[...] quamvis ſubito.
Ponere operam in ſtudiis ali[...] cur ego diſſimulem, me, [...] in his ſtudiis operæ poſuerin[...] didiſſe?
Ponere perſonam: induere per[...] opp.
Ponere: quod operæ, curæque [...] rur in rebus honeſtis, &c.
Ponere plus operæ in agendo, [...] in ſcribendo.
Poſitis armis: qui armis po[...] imperatorem confugiunt.
Popularis, id eſt aſſentator, [...] civis.
Populares: qui populares eſſe [...] ob eamque cauſſam, aut ag[...] rem tentant, ut poſſeſſores [...] tur ſuis ſedibus, aut pecunia[...] tas debitoribus condonandas [...]
Popularibus verbis eſt agendum [...] tatis.
Populus R. animi magnitudine [...] lit.
Populo R. non videtur is ſe c[...] gere ſcelere, ſi quis tyrannu[...] dit.
Porſenam Mucius interfecit ſi[...] ſalutis ſuæ.
Portitorum, & feneratorum q[...]
Poſidonius Panætii diſcipulus.
Poſſeſſiones incertas, atque in c[...] ſitas habent improbi.
Poſſeſſionum genus, cui minim[...] noceri poteſt prata, areas.
Poſteritas ad nos pertinet.
Potentia: imbecilla eſt natura a[...] temnendam potentiam.
Potitus eſt urbem clandeſtino [...] tu.
Præ ſe ferre ſpeciem boni viri.
Præbere: villicis imperaſſe, ut [...] præberentur, quicumque L[...] in villam ſuam divertiſſent.
Præcidere: ſciverunt Athenienſ[...] Æginetis pollices præciderent[...]
Præcipere cogitatione futura, [...] quando ante conſtituere, qui[...] dere poſſit in utramque parte[...] genii magni eſt.
Præripere hoſtium conſilia.

Præcipere: ſi ipſe exſequi nequeas, poſſis tamen Scipioni præcipere & Lælio. 407. 408
Præclare agitur, ſi in iis, quibuſcum vivimus, inſunt ſimulacra virtutis. 54
Præco prædicat: quid tam abſurdum, quam ſi domini juſſu præco ita prædicet, domum peſtilentem vendo? 323
Præconis voci bona civium ſubjicere. 272
Præcurrit amicitia judicium, tollitque experiendi poteſtatem. 504
Prædari ex alterius inſcientia. 341
Prædicare de ſeipſo, deforme eſt. 158
Præfracte defendebat ærarium & vectigalia Cato: nimis, præfracte. 354. 355
Prægreſſus rerum, & quaſi anteceſſiones homo non ignorat. 17
Prælucet bonam ſpem in poſterum amicitia. 475
Præponderari: qui omnia metiuntur emolumentis, & commodis, neque ea volunt præponderari honeſtate, &c. 291
Præpoſteris utimur conſiliis, & acta agimus. 522
Præripere collegis popularem gratiam. 349
Præſagire: quaſi præſagiret Scipio perpaucis ante mortem diebus triduum diſſeruit de rep. cujus diſputationis fuit extremum fere de immortalitate animorum. 467
Præſens in manu quod datur, gratum eſt. 249
Præſtare: non omne dictum præſtandum eſt. 323
Præſtare omnibus: difficile eſt ſervare æquitatem, cum præſtare omnibus concupieris. 70
Præſtare: qui ſcire debuit de ſanitate, de fuga, de furtis, præſtat edicto ædilium. 340
Præſtare: quid ſi cuique quemque præſtare oporteat, ſtatuere magni judicii eſt. 339
Præſtari emptori damnum oportere. 335
Præſtari: ex 12. tabulis ſatis erat ea præſtare, quæ eſſent lingua nuncupata. 333
Præſtari: quidquid eſſet in prædio vitii, id ſtatuerunt ſi venditor ſciret, niſi nominatim dictum eſſet, præſtari oportere. 334
Præſtinguit mentis oculos voluptas. 418
Prævertere nulla vis fuit religionis, quæ tantam præverteret utilitatem. 367
Pravitates animi, recte vitia dicuntur. 556
Precari ab indigno. 499
Preſſe loqui, & leniter. 149
Prima luce Pomponii domum veniſſe.
Principum facta ſtudioſe plerique imitantur. 162
Principium nunquam occidit. 633
Principio nulla eſt origo, &c. *ibid.*
Principia rerum: concordia, & diſcordia. 476
Privata nulla ſunt natura. 29
Probatio athletarum. 166
Probitatis vis tanta eſt, ut eam vel in eis, quos numquam vidimus, vel, quod majus eſt in hoſte etiam diligamus. 479
Procedere ætate: cum ætate proceſſiſſet, &c. 403
Proclivis ad perniciem res. 489
Procreandi libido: commune eſt omnium animantium, ut habeant libidinem procreandi. 61
Procreata: amorem præcipuum in eos, qui procreati ſunt, ingenerat natura. 17
Prodere memoriam: quorum memoria liberis, poſteriſque prodatur. 252
Prodere poſteris laudes aliorum a majoribus acceptas. 623
Prodeſſe quid ſit. 332
Prodicus dicit Herculem exiiſſe in ſolitudinem, &c. 127
Prodigi, qui. 243
Prodire extra modum ſumptu & magnificentia. 162
Produximus ſermonem in multam noctem. 591
Producere convivium vario ſermone ad multam noctem. 423
Profugere ab aliquo, tanquam ab agreſti, & furioſo domino. 423
Profundere ludum, aut jocum. 111
Profundere pecunias in eas res quarum memoriam aut brevem, aut nul-

Q. Fabius Labeo, arbiter Nolanis & Neapolitanis datus, de finibus a ſenatu. 42
Q. Maximus æquo animo mortem filii tulit, clari viri, & conſulatis. 397
Q. Maximus callidus. 119
Q. Maximus Cunctator, laudatur. 89
Q. Maximus ſuaſor fuit legis Cinciæ de donis & muneribus, idem Hannibalem juveniliter exſultantem patientia ſua molliebat. 393
Q. Maximus Tarentum recepit. 395
Q. Maximi laudatio. 397
Q. Maximi reſponſum falſum Salinatori. 395
Q. Maximo, L. Mancino coſ.
Q. Mucius augur. 455
Q. Mucius Mancia. - 120
Q. Mucius Porſennam interfecit. 548
Q. Mucius P. Fil. juriſconſultus. 126
Q. Pompejus: a Q. Pompeji amicitia ſe removerat Scipio Lælii nomine. 517
Q. Scævola P. Filius, cum poſtulaſſet, ut ſibi fundus, cujus emptor erat, ſemel indicaretur, idque venditor ita feciſſet dixit ſe pluris æſtimare. 331
Quirinus, vel Romulus. 313
Quoquo te verteris, amicitia præſto eſt. 474
Quotus quiſque reperietur, qui impunitate, & ignoratione omnium propoſita abſtinere poſſit injuria. 341

R.

RApax: nihil appetentius ſimilium ſui, nihil rapacius natura. 495
Rapinæ largitionem ſequuntur. 242
Rara: omnia præclara rara. 518
Ratio, & oratio vinculum ſocietatis univerſi generis humani. 58
Ratio præeſt, appetitus obtemperat. 106
Ratio ſordidiſſima, & inquinatiſſima. 204
Ratione, & oratione longiſſime abſumus a feris. 59
Ratione ſtabili, & firma quæ pleriſque eximia, & præclara videntur, contemnere. 73
Ratiocinatores: ut boni ratiocinatores officiorum eſſe poſſimus. 65
Ratum eſſe non debuit, quod eſt actum per vim. 373
Reapſe: ſecuritas blanda, reapſe multis locis repudianda. 493. 494
Recedere a natura: elaborandum eſt, ne animi motus a natura recedant. 147
Recedere ab officio: ab officio numquam recedemus. 293
Recipiebat ſe interdum a cœtu frequentiaque hominum in ſolitudinem tamquam in portum. 282
Recipere aliquem ſeſſum. 437
Recipere ſe: quæ cum intuerer ſtupens, ut me recepi, &c. 611
Recipere: Tarentum qua vigilantia, quo conſilio recepit Q. Maximus. 395
Recoquere aliquem tamquam Peliam. 452
Rectam vitæ ſecuti ſunt viam nonnulli ſive felicitate, ſive bonitate naturæ. 128
Redeo in memoriam mortuorum ſepulcris legendis. 405
Redeamus in gratiam cum voluptate. 431
Redhibeatur mancipium jure civili. 359
Redundabit aliquid ex meo tenui vectigali detractis ſumptibus cupiditatis. 582
Redundare: quorum ad amicos redundet infamia. 518
Referre gratiam: nullum officium referenda gratia magis neceſſarium eſt. 55
Referre: hoc tamen opus in apertum ut referas. 543
Reficiatur: numquam eris dives antequam tibi ex tuis poſſeſſionibus tantum reficiatur, ut ex eo tueri ſex legiones, & magna equitum, ac peditum auxilia poſſis. 577
Refrigerari umbris, aquiſve. 432
Refrigeratio æſtate. 442
Regnare: inutile regnare ei, qui id injuſte conſecutus ſit. 351
Regnum a Tantalo, & Pelope proditum, jure obtinebatur. 352
Regnum: multi iniqui, atque infideles regno. ibid.
Regnum: nulla ſancta ſocietas, nec fides regni eſt. 33

Re-

tiæ P. Mucii commendavit domus. 232
P. Scipio Naſica, ejus filius, qui Ti. Gracchi conatus perditos vindicavit. 120
P. Scipio, qui primus Africanus appellatus eſt, dicere ſolitus erat, numquam ſe minus eſſe otioſum, quam cum otioſus, nec minus ſolum, quam cum ſolus eſſet. 281
P. Sulpicius ſeditioſum, & inutilem civem C. Norbanum in judicium vocavit. 235
P. Sulpicius tribunus pleb. capitali odio a Q. Pompejo conſule diſſidebat. 456
P. Sulla haſtam cruentam vibravit dictatore propinquo ſuo. 214
Pueritiæ certa ſunt ſtudia. 447
Pulchritudo corporis apta compoſitione membrorum movet oculos, & delectat hoc ipſo, quod inter ſe omnes partes cum quodam lepore conſentiunt. 103
Pulchritudo corporis ſecerni non poteſt a valetudine. 101
Pulchritudinis duo genera. 142
Pulſus in exſulium Themiſtocles. 490
Punitur : ἐνεγκλ. qui punit aliquem, aut verbis caſtigat. 93
Putidum : obſcurum, aut putidum. 150
Pyrrhus: a Pyrrho propter ejus probitatem non nimis alienos animos habebant Romani. 480
Pyrrhus, & Hannibal : cum duobus ducibus de imperio in Italia decertatum eſt, Pyrrho, & Hannibale. *ibid.*
Pyrrhus rex populo R. bellum ultro intulit. ab eo perfuga venit in caſtra Fabricii. 353
Pyrrhi bellum. 400
Pythagoras, & Pericles ſummam auctoritatem conſecuti ſine ulla hilaritate. 119
Pythagoras, & Pythagorei incolæ prope Romanorum, quia ſunt philoſophi Italici nominati: nunquam dubitarunt, quin ex univerſa mente divina delibatos animos haberemus. 448
Pythagoras vetat, injuſſu imperatoris, id eſt Dei, de præſidio, & ſtatione vitæ decedere. 444
Pythagoras ultimum in amicitia putavit, ut unus fiat e pluribus. 62. 63
Pythagoræ vires ingenii Milonis viribus corporis optabiliores. 412
Pythagorei magnam Græciam inſtitutis, præceptiſque ſuis erudierunt. 466
Pythagoreorum mos, exercendæ memoriæ cauſſa commemorare veſperi quod quoque die dixiſſent, audiviſſent, egiſſent. 416
Pythius quidam, qui argentariam faciebat Syracuſis. 525

Q.

QVærere rem honeſte, mercaturis faciendis, operis dandis, publicis ſumendis. 577
Quæſito ſibi opus eſſe confitentur, qui omnia habent venalia. 577
Quæſito iis opus eſſe intelligimus, qui mercaturis faciendis, &c. rem quærunt. 579
Quæſtione nova perterritus. 486
Quæſtiones quæ tractantur ab Hecatone libro de officiis. 355
Quæſtus ordini ſenatorio honeſtus nullus eſt.
Quæſtus qui liberales, qui ſordidi. 173
Quatenus amor in amicitia progredi debeat. 485
Quatenus: eſt quatenus amicitiæ dari venia poſſit. 502
Quid enim cenſes? 572
Quid enim? Africanus indigebat mei? 481
Quid ergo? hic non noceat, &c. 344
Quid multa? 349
Quid igitur? poſſumus ne, &c. 349
Quid multa? ſic mihi perſuaſi, &c. 449
Quid poteſt eſſe tam flexibile, tam devium, quam animum ejus, qui ad alterius non modo ſenſum, ac voluntatem, ſed etiam vultum, atque nutum convertitur? 529
Quies: quæ ſe in quiete per viſum ex Africano audiſſe dicebat. 467
Quietum diſputandi genus. 7
Quincunx: directi in quincuncem ordines. 434
Q. Catulus Cn. Pompejo cedere non videbatur. 82

Q. Fa-

Q. Fabius Labeo, arbiter Nolanis & Neapolitanis datus, de finibus a ſenatu. 42
Q. Maximus æquo animo mortem filii tulit, clari viri, & conſularis. 397
Q. Maximus callidus. 119
Q. Maximus Cunctator, laudatur. 89
Q. Maximus ſuaſor fuit legis Cinciæ de donis & muneribus, idem Hannibalem juveniliter exſultantem patientia ſua molliebat. 393
Q. Maximus Tarentum recepit. 395
Q. Maximi laudatio. 397
Q. Maximi reſponſum falſum Salinatori. 395
Q. Maximo, L. Mancino coſſ.
Q. Mucius augur. 455
Q. Mucius Mancia. 120
Q. Mucius Porſennam interfecit. 548
Q. Mucius P. Fil. juriſconſultus. 126
Q. Pompejus: a Q. Pompeji amicitia ſe removerat Scipio Lælii nomine. 517
Q. Scævola P. Filius, cum poſtulaſſet, ut ſibi fundus, cujus emptor erat, ſemel indicaretur, idque venditor ita feciſſet dixit ſe pluris æſtimare. 331
Quirinus, vel Romulus. 313
Quoquo te verteris, amicitia præſto eſt. 474
Quotus quiſque reperietur, qui impunitate, & ignoratione omnium propoſita abſtinere poſſit injuria. 341

R.

RApax: nihil appetentius ſimilium ſui, nihil rapacius natura. 495
Rapinæ largitionem ſequuntur. 242
Rara: omnia præclara rara. 518
Ratio, & oratio vinculum ſocietatis univerſi generis humani. 58
Ratio præeſt, appetitus obtemperat. 106
Ratio ſordidiſſima, & inquinatiſſima. 204
Ratione, & oratione longiſſime abſumus a feris. 59
Ratione ſtabili, & firma quæ pleriſque eximia, & præclara videntur, contemnere. 73
Ratiocinatores: ut boni ratiocinatores officiorum eſſe poſſimus.
Ratum eſſe non debuit, qu[...] actum per vim.
Reapſe: ſecuritas blanda, rea[...] tis locis repudianda. 4[...]
Recedere a natura: elaborand[...] ne animi motus a natura r[...]
Recedere ab officio: ab offici[...] quam recedemus.
Recipiebat ſe interdum a co[...] quentiaque hominum in ſ[...] nem tamquam in portum.
Recipere aliquem ſeſſum.
Recipere ſe: quæ cum intue[...] pens, ut me recepi, &c.
Recipere: Tarentum qua vigi[...] quo conſilio recepit Q. Ma[...]
Recoquere aliquem tamquam [...]
Rectam vitæ ſecuti ſunt vian[...] nulli ſive felicitate, ſive b[...] naturæ.
Redeo in memoriam mortuor[...] pulcris legendis.
Redeamus in gratiam cum vol[...]
Redhibeatur mancipium jure [...]
Redundabit aliquid ex meo te[...] ctigali detractis ſumptibus c[...] tis.
Redundare: quorum ad ami[...] dundet infamia.
Referre gratiam: nullum offici[...] ferenda gratia magis neceſſari[...]
Referre: hoc tamen opus in a[...] ut referas.
Reficiatur: numquam eris di[...] tequam tibi ex tuis poſſeſſi[...] tantum reficiatur, ut ex e[...] ſex legiones, & magna equit[...] peditum auxilia poſſis.
Refrigerari umbris, aquiſve.
Refrigeratio æſtate.
Regnare: inutile regnare ei, [...] injuſte conſecutus ſit.
Regnum a Tantalo, & Pelope[...] tum, jure obtinebatur.
Regnum: multi iniqui, atq[...] deles regno.
Regnum: nulla ſancta ſocieta[...] fides regni eſt.

Regula eſt eadem utilitatis, quæ honeſtatis. 343
Regulus captus a Pœnis primo bello Punico, &c. 49
Regulus cum captus eſſet miſſus eſt in ſenatum. 565
Relaxaverint ſe animi vinculis corporis. 450
Relaxare animos, & dare ſe jucunditati. 134
Relegaſſet filium ab hominibus. 375
Relinquere, & abjicere obedientiam. 107
Reliquum: videre, quæ reliqui ſumma fiat. 65
Reliquiæ conjurationis. 560. 561
Remuneratione benevolentiæ nihil jucundius. 495
Repaſtinationes. 429
Repellere criminationes, ab aliquo illatas. 510
Repetendum altius. 58
Repetita memoria juris, & æquitatis. 561
Repreſſit Viriathi ferocitatem Lælius. 224
Repudiaverunt eam rem, quam ne audierant quidem, auctore Ariſtide. 318
Repudiare munuſculum: alieni facinoris munuſculum non repudiaverunt, 342
Repudiaretur pax Samnitium. 372
Repueraſcere: ſi quis mihi largiatur, ut ex hac ætate repueraſcam, &c. 452
Requieſcens a reip. pulcherrimis muneribus. 282
Res familiaris primum bene parta ſit, nullo neque turpi quæſtu, neque odioſo, deinde augetur ratione, diligentia, parcimonia. 98
Res familiaris quibus rebus quæri debeat. 277
Res nummaria: ut res nummaria de communi ſententia conſtitueretur. 348
Rem gerere: ad rem gerendam qui accedit, cavere debet, ne id modo conſideret, quam illa res honeſta ſit: ſed etiam, ut habeat efficiendi facultatem. 78
Res proſperæ, & ad voluntatem noſtram fluentes. 95
Res urbanæ multæ extiterunt majores, clarioreſque quam bellicæ. 79
Res bellicas non eſſe majores, quam urbanas. *ibid.*
Res adverſas, & ſecundas immoderate ferre, levitatis eſt. 96
Reſeranda non eſt res familiaris ita, ut pateat omnibus. 242
Reſpirare: injuriæ tuæ, ut furiæ, te reſpirare non ſinunt. 553
Reſpondere: ut noſtra in amicos benevolentia illorum erga nos benevolentiæ pariter, æquabiliterque reſpondeat. 499
Reſponſa acute. 459
Reſp.: qui reip. præfuturi ſunt, duo Platonis præcepta teneant, unum, ut utilitatem civium ſic tueantur, ut, quidquid agunt, ad eam referant, obliti commodorum ſuorum: alterum, ut totum corpus reip. curent, ne, dum partem aliquam tuentur, reliquas deſerant. 89
Reſp.: qui reip. præſunt, debent eſſe legum ſimiles: quæ ad puniendum non iracundia, ſed æquitate ducuntur. 95
Reſp.: res maximas geri ab iis, qui remp. gerunt. 98
Reip. cauſſa adhibenda eſt ſeveritas, ſine qua adminiſtrari civitas non poteſt. 93
Reip. procuratio, ad utilitatem eorum, qui commiſſi ſunt, non ad eorum, quibus commiſſa gerenda eſt. 89
Remp. gerentibus majores animorum motus concitantur majoraque efficienda ſunt, quam quietis. 78
Remp. non capeſſentibus quibuſdam eſſe veniam dandam, non omnibus. 76
Reſtricti eſſe non debemus in eos, qui ſe adjuvari volent, ut ad altiorem gradum adſcendant. 250
Reticentiæ omnes jure civili comprehendi non poſſunt. 335
Reticentiæ pœna conſtituta eſt a juris conſultis. 334
Retinere modum ludendi. 111
Reverentia optimi cujuſque eſt adhibenda. 103
Revocavit me patria de medio curſu. 382
Revocare rationem ad veritatem. 352
Revocare modum villarum ad mediocri-

eritatem. 162
Revocans omnia ad ſuam potentiam. 507
Revocari debet oratio ad ea, unde alià aberravit. 154
Reges bene morati olim conſtituti ſunt, non ſolum apud Medos, ſed etiam apud Romanos, fruendæ juſtitiæ cauſſa. 224
Rethorum campus de Marathone, Salamine, &c. 68
Rethorum turba referta omnia. 149
Romulus quibus gradibus in cælum adſcenderit. 547
Romulus fratrem interemit, cum ei viſum eſſet utilius ſolum, quam cum altero regnare. 312
Roſtra: deſcenderunt in roſtra. 348
Rupilius tragœdus Antiopam ſemper eligebat. 124
Ruſticationeſque communes. 540
Rutilus, horribiliſque terris Martis fulgor. 608

S.

SAcra idæa Magnæ matris. 421
Sacramento militiæ aliquem obligare. 46
Sæptus tanto comitatu. 550
Sæpti: nullus præſidiis ſæpti. 223
Saguntini, qui parentes ſuos, liberos emori, quam ſervos vivere maluerunt, parricidæ non fuerunt. 556
Salamis citatur teſtis clariſſimæ Themiſtoclis victoriæ, quæ anteponitur conſilio Solonis, ei, quo primum conſtituit Areopagitas. 79
Samnites, cum M. Curio ad focum ſedenti magnum auri pondus attuliſſent, repudiati ab eo ſunt. 430
Samnitium aurum cum M. Curii reſponſo comparatur. 580
Sancire legem. 489. 490
Sanciri lege, aut jure civili. 338
Sancitum eſt jure civili de jure prædiorum. 333
Sancitum eſt lege naturæ. 338
Sanctam ſervare ſocietatem difficile eſt in eo, in quo non poſſint plures excellere. 33
Sanguinis conjunctio & benevolentia devincit homines caritate. 62
Sapiens: cadit in ſapientem animi dolor. 494
Sapiens in ſolitudine tanta, u nem videre non poſſit, ex vita. 1
Sapiens ſi ei patriæ, parentis, periculum allatum ſit, iis niat, ſi poſſit, cognitionis abjectis, etiam ſi ſe dinumer ſe arbitretur.
Sapiens ſi fame conficiatur, u abſtulerit cibum alteri hor nullam rem utili?
Sapiens, ſi Gygis anulum habe hilo plus ſibi licere putet p quam ſi non habeat.
Sapientis animus virtutibus o ſæptus, ut mœnibus, neque neque expugnari poteſt.
Sapientis eſſe nihil contra mo ges, inſtituta facientem, hal tionem rei familiaris. 3
Sapienti ſoli contingit, ut nihi invitus.
Sapientem ne quidquam ſapes ipſe ſibi prodeſſe nequiret.
Sapientes, boni: hæc igitur pernicies, quod alios bonos ſapientes exiſtimant.
Sapientes habiti ſunt C. Fabrici Curius T. Coruncanus.
Sapientes habiti, & appellati, lius. M. Cato, C. Lælius.
Sapientes, M. Cato, C. Læli ptem ſapientes.
Sapientes: quibuſdam, qui ſa habiti ſunt in Græcia, pla mirabilia quædam.
Sapientiſſimus quiſque æquiſſi nimo moritur, ſtultiſſimi quiſſimo.
Sapientia eſt rerum divinarum manarum, cauſſarumque, hæ res continentur, ſcientia
Sapientia nihil optabilius, nil ſtantius, nihil melius.
Sapientia princeps omnium vi quam σοφίαν Græci vocant, divinarum atque humanarun tia, &c.
Sapientia vera, omnia ſua ir poſita ducere, humanoſq ſus virtute inferiores putare
Sapientiæ ſtudii laus.
Sapientiam eam interpretantur

quam adhuc mortalis nemo eſt conſecutus. 470
Sardi: Iulius, pro Sardis dixit. 235
Satiatis, & expletis jucundius eſt carere, quam frui. 423
Satietas omnium rerum vitæ facit ſatietatem. 446
Satietas vitæ tempus maturum mortis affert. 447
Satis ſuperque eſſe ſibi ſuarum cuique rerum curam. 493
Saturnia ſtella cælo proxima, altiſſima, & nobis ſtellarum omnium errantium ultima. 607
Scalmum nullum videt. 327
Scandere malos. 400
Scaurus demolitus Cn. Octavii domum acceſſionem adjunxit ædibus, &c. 160
Scaurus P. Lentulum magnificentia ædilicii muneris eſt imitatus. 347
Scenici non optimas, ſed ſibi accommodatas fabulas eligunt. 124
Scire eſſe meminiſſe: homines pleraque ſciunt, antequam nati ſint, &c. 449
Scientia: omnes trahimur, & ducimur ad cognitionis, & ſcientiæ cupiditatem. 24
Scientia remota a juſtitia, calliditas potius, quam ſapientia eſt appellanda. 69
Scipio: in Scipione Lælii familiari ambitio major, vita triſtior, quam in Lælio. 118
Scipio ſummam ſpem civium, quam de eo jam puero habuerant, continuo adoleſcens incredibili virtute ſuperavit. 462
Multa de Scipione. *ibid.*
Scipionis laus. *ibid.*
Scipiones duo. 290
Scipiones iter Pœnis, vel corporibus ſuis obſtruere voluerunt 446
Secerni poteſt amicus blandus a vero. 530
Secum eſſe, ſecumque ut dicitur vivere. 424
Secundum naturam: omnia, quæ ſecundum naturam fiunt, ſunt habenda in bonis. 442
Securitas, caput eſt ad beate vivendum. 493
Securitas ſpecie quidem blanda, ſed reapſe multis locis repudianda. *ibid.*
Seditiones, & bella civilia ex eo quod parti civium conſultum fuerit, pars neglecta. 99
Semen, & cauſſa bellorum civillum. 218
Senatu dimiſſo: dimiſſo ſenatu. 466
Senatus regum, populorum, nationum portus erat, & perfugium. 211
Senatus ſæpe claros viros hoſtibus vinctos dedidit. 371
Senatus: ſummum conſilium cur R. veteres ſenatum appellarunt. 402
Senecta! tum equidem in ſenecta hoc deputo miſerrimum, ſentire ea ætate eſſe ſe odioſum alteri. 405
Senectus ætatis eſt peractio tamquam fabulæ. 454
Senectus animoſior eſt, quam adoleſcentia & fortior. 443
Senectus eſt natura loquacior. 430
Senectus iners, ignava, ſomnleuloſa. 414
Senectus ita honeſta eſt, ſi ſeipſa defendit. 415
Senectus: legibus, & inſtitutis vacat ſenectus muneribus iis, quæ non poſſunt ſine viribus ſuſtineri. 413
Senectus: cur ſenectus miſera videatur. 398
Senectus miſera eſt, quæ ſe oratione defendit. 436
Senectus non coegit doctos viros in ſtudiis ſuis obmuteſcere. 404
Senectus non modo languida, & iners non eſt, verum etiam operoſa, & ſemper agens aliquid, & moliens. 406
Senectus: non ſunt in ſenectute vires: ne poſtulantur quidem vires in ſenectute. 413
Senectus, quæ ſit fundamentis adoleſcentiæ conſtituta, laudanda. 436
Senectus quamvis non ſit gravis, aufert tamen eam viriditatem, quæ eſt in ætate media. 465
Senectus tantam habet auctoritatem, ut ea pluris ſit, quam omnes adoleſcentiæ voluptates. 436
Senectus verſatur in re gerenda. 408
Senectutis arma ampliſſima. 391
Senectutis fructus ante partorum bonorum memoria. 441
Senectutis incommoda. 398
Senectuti magnam habeo gratiam, quæ

 quæ

quæ mihi ſermonis aviditatem auxit, potionis, & cibi ſuſtulit. 421
Senectuti magna habenda gratia eſt, quæ efficiat, ut non liceat, quod non oporteat. 418
Senectuti maxime cavendum eſt, ne languori ſe, deſidiæque dedat. 153
Senectuti multum tribuere debemus. 173
Senectuti plurimum tribuitur Lacedæmone. 437
Senectuti quæ tribuenda. *ibid.*
Senex agricola quærenti cui ſerat, non dubitat reſpondere; diis immortalibus. 405
Senex eo meliore conditione eſt, quam adoleſcens, quod id quod ille ſperat, hic conſecutus eſt. 440
Senex: nemo tam ſenex, qui ſe annum non putet poſſe vivere. 405
Senex: o miſerum ſenem, qui mortem contemnendam eſſe in tam longa ætate non viderit. 439
Senem mature fieri oportere, ſi diu velis eſſe ſenex. 411
Senes appellantur apud Lacedæmonios ii, qui ampliſſimum magiſtratum gerunt. 402
Senes bonarum artium ſtudioſi. 425
Senes, comici, ſtulti, creduli, oblivioſi, diſſoluti. 414
Senes etiamſi corporibus ſint infirmis, agunt tamen multa. 399
Senes: manent ingenia ſenibus, modo permaneat ſtudium, & induſtria. 403
Senes: maximas reſp. ab adoleſcentibus labefactatas, a ſenibus ſuſtentatas, & reſtitutas reperietis. 402
Senes: mens, & conſilium, & ratio in ſenibus eſt, quæ ſi nulli fuiſſent, nullæ omnino civitates fuiſſent. 439
Senes, moroſi, & anxii, iracundi, difficiles. 338
Senes: nec vero quemquam ſenum, audivi oblitum, quo loco theſaurum obruiſſet. 403
Senes ſapientes adoleſcentibus bona indole delectantur. 405
Senes ſic mori videntur, ut cum ſponte, nulla adhibita vi, conſumptus ignis extinguitur. 442
Ignis extinguitur. *ibid.*

Senum querelæ.
Senibus labores corporis mimi[...] exercitationes animi etiam au[...] videntur.
Senibus vitam aufert maturitas.
Senilis avaritia quid ſibi velit, n[...] telligo.
Senile eſt, de ſeipſo dicere.
Seniles quædam res ſunt.
Senſu amiſſo, fit idem homo [...] natus non eſſet omnino.
Sentire: quæ adſpectu ſenti[...]
Septem ſapientes Græciæ qui app[...] tur, ſintne habendi in nume[...] pientium.
Septem: ſeptem diſtincti inte[...] ſoni: qui numerus rerum om[...] fere nodus eſt. 514
Sepulcra: nec ſepulcra legens v[...] ne memoriam perdam.
Seriphio reſpondit Themiſtocles.
Sermo omnis de nobis obruitur h[...] num interitu.
Sermo: providendum, ne ſerm[...] tium aliquod indicet ineſſe in [...] bus.
Sermo quietus, & remiſſus.
Sermo: nec vero tamquam in [...] ſeſſionem venerit, excludat a[...] cum reliquis in rebus, tum i[...] mone communi, viciſſitudinem iniquam putet.
Sermo ubi locum habeat.
Sermone debemus uti eo, qui [...] eſt nobis.
Sermones quibus de rebus pleru[...] habeantur.
Sermonibus vulgi ſe dare non [...] tet.
Serpit deinde res: quæ procliv[...] perniciem, cum ſemel cœpit [...] bitur.
Serpit per omnium vitas am[...]
Servare æquitatem difficile eſt, præſtare omnibus conncupieris.
Servare amicitiam ſumma fide, ſtantia, juſtitia.
Servare conſtantiam in omni re g[...] da, conſilioque capiendo, [...] me decet.
Servare patris mortui memoriam & inviolate.
Servare promiſſa.

Servire: ædes Sergio ſerviebant. 337
Serviendum perſonæ. 370
Servitus eſt obedientia fracti animi, & abjecti, & arbitrio carentis ſuo. 569
Servus ineptiarum. 572
Servus nequiſſimus. 570
Servo ſæpe injuria vita non poteſt adimi. 556
Servi atrienſes. 570
Servi non honeſtiſſimum ſervitutis locum obtinentes. 571
Servi: omnes improbi ſervi. 569
Servorum conditio, & fortuna, infima. 50
Severitas reip. cauſſa adhibenda eſt ab iis qui reip. præſunt, ſine qua adminiſtrari civitas non poteſt. 93
Sex. Ælius. 407
Sex. Pompejus geometriæ ſtudioſus. 25
Sicarii, venefici, teſtamentarii, fures, peculatores, vinculis & carcere caſtigandi: al. fatigandi: non verbis philoſophorum. 341
Silveſcere ſarmentis. 428
Simile a corporum diſſimilitudinibus. 117
Simile a fidibus, aut tibiis. 167
Simile a gubernatore. 400
Simile a medicis, imperatoribus, & oratoribus. 66
Simile a membris corporis ſingulis ad ſe traducentibus proximi membri valetudinem. 295
Simile a membris: ut membra quædam amputantur, &c. 305
Simile a pictoribus, & iis, qui ſigna fabricantur, & poëtis. 171
Simile a pomis, quæ cruda ex arboribus avelluntur, matura & cocta decidunt. 442
Simile a pueris. 109
Simile a pulchritudine corporis, quæ apta compoſitione membrorum movet oculos, &c. 103
Simile a tutela. 89
Simile a Venere Apellis inchoata, quam nemo pictor abſolvere conatus eſſet. 286
Simile a venuſtate, & pulchritudine corporis. 101
Simile a vino: ut non omne vinum, ſic non omnis natura coaceſcit vetuſtate. 419
Simile ab eo, qui ſtadium currit. 313
Simile ab equis propter crebras præliorum contentiones ferocitate exſultantibus. 97
Simile ab operibus animi. 231
Similitudo maxime ad amicitiam allicit. 495
Similitudine morum nihil amabilius, nihil copulatius. 62
Simonides ſenex. 404
Simplices & aperti ſunt verſutis & callidis multum diſpares. 119
Simplicem, & communem, & conſentientem, & qui rebus iiſdem moveatur, amicum eligi par eſt. 508
Simulacra virtutis: præclare agitur, ſi in iis, quibuſcum vivimus, inſunt ſimulacra virtutis. 54. 55
Simulare: omnes aliud agentes, aliud ſimulantes, perfidi, improbi, malitioſi. 528
Simulatio, diſſimulatioque ex omni vita tollenda eſt. *ibid.*
Simulatio intelligentiæ in malitia vitæ pernicies maxima. 341
Simulatio omnium rerum vitioſa eſt, & amicitiæ repugnat maxime. 529
Simulatum nihil poteſt eſſe divinum. 228
Singulorum facultates, & copiæ, divitiæ ſunt civitatis. 333
Sitis cupiditatis numquam expletur. 545
Sociatus: nihil eſt Deo acceptius quam concilia, cœtuſque hominum jure ſociati. 599
Societas eſt omnium hominum inter omnes, atque hæc latiſſime patet: interior eorum, qui ſunt ejuſdem gentis. 338
Societas generis humani, quæ maxime eſt ſecundum naturam, diſrumpetur, ſi ſic erimus affecti, ut propter ſuum quiſque commodum ſpoliet, aut violet alterum. 295
Societas hominum, & conjunctio quo modo optime ſervari poſſit. 58
Societas hominum: ratio, qua ſocietas hominum inter ipſos, vitæ-

que quaſi communitas continetur. 26. 27
Societas in qua omnia inſunt, quæ putant homines eſſe expetenda virtus cum amicitia. 521
Societas: ita nos eſſe natos, ut inter omnes eſſet ſocietas quædam: major autem, ut quiſque proxime accederet. Itaque cives potiores ſunt, quam peregrini, propinqui quam alieni, &c. 471
Societas prima in conjugio eſt proxima in liberis, deinde una domus, &c. 61
Societas univerſi generis humani. 58
Societatis hominum plures gradus. 60
Societatem inter homines a Diis conſtitutam evertunt qui beneficentiam, liberalitatem, bonitatem, juſtitiam tollunt. 301
Societatem omnium nulla eſt gravior, nulla carior, quam ea, quæ cum rep. eſt unicuique noſtrum. 63
Societatum omnium nulla præſtantior, nulla firmior, quam cum viri boni moribus ſimiles ſunt familiaritate conjuncti. 62
Socrates Apollinis oraculo Sapientiſſimus judicatus. 449
Socrates Apollinis oraculo Sapientiſſimus eſt judicatus. 460. & 466
Socrates dicebat ſemper, animos hominum eſſe divinos, iiſque cum corporibus exceſſiſſent, reditum ad cælum patere, &c. 466
Socrates εἴρων, diſſimulator in omni ratione. 118
Socrates & Ariſtippus: non ſi quid Socrates, & Ariſtippus contra morem, conſuetudinemque civilem fecerunt, idem nobis licet. 172
Socrates quæ ſupremo vitæ die de immortalitate animorum diſſeruerit. 449
Socrates ſolitus eſt exſecrari eos, qui primum hæc (honeſtum, & utile) naturæ coherentia, opinione diſtraxiſſent. 287
Socratis & C. Lælii idem ſemper vultus, & eadem frons. 96
Socratem doctum, & ſapientem, virum fuiſſe traditum eſt. 556
Socratici, & Platonici: idem ſunt. 5
Sol: mediam fere regionem Sol obtinet dux, & princeps & moderator luminum reliquorum, &c. 608. 609
Sol olim deficere, & extingui viſus eſt, cum Romuli animus hæc ipſa in templa penetravit. 626
Sol Phaetonti filio facturum ſe eſſe dixit quidquid optaſſet. 361
Sol: ſi hoc uno ſol quidquam vidiſſet indignius. 213
Solem adverſum intueri nequitis, ejuſque radiis acies veſtra, ſenſuſque vincitur. 617
Solem e mundo tollere videntur, qui amicitiam e vita tollunt. 491
Sola marmorea. 581
Solida, & expreſſa effigies germanæ juſtitiæ. 338
Solitaria virtus ad ea, quæ ſumma ſunt, pervenire non poteſt. 521
Solitarium nihil habet natura. 524
Solitarius: etiam ſolitario homini, atque in agro vitam agenti neceſſaria eſt opinio juſtitiæ. 213
Solitudo aufert fructum voluptatum omnium. 524
Solitudo: vivere in ſolitudine non modo ſine ullis moleſtiis, ſed etiam in maximis voluptatibus. 299
Solitudinem fugit, & ſocium ſtudii quærit ſapiens. 185
Solivaga cognitio, & jejuna. 184
Sollertia: fugienda eſt talis ſollertia. 43
Sollicitum habere: angere, & ſollicitum habere. 438
Solon adjuvit Themiſtoclem: Themiſtocles Solonem nulla in re adjuvit. 79
Solon Piſiſtrato tyranno, quærenti, qua tandem re fretus ſibi tam audacter obſiſteret, reſpondit, ſenectute. 443
Solon verſibus gloriatur, & ſe quotidie aliquid addiſcentem dicit ſenem fieri. 406
Solonis elogium, quo ſe negat velle ſuam mortem dolore amicorum, & lamentis vacare. 444
Solonis factum verſutum, & callidum, qui furere ſe ſimulavit, &c. 119

Solonis, illud, honeſtum eſt, ſeneſcere ſe multa in dies addiſcentem. 426
Solviſſe ab Alexandria. 320
Solutio rerum creditarum niſi erit neceſſaria nulla fides eſſe poteſt. 274
Somnus; fit, ut cogitationes ſermoneſque noſtri pariant aliquid in ſomno tale, quale de Homero ſcripſit Ennius, &c. 591. 592
Somnus; morti nihil tam ſimile, quam ſomnus. 450
Sonare unum: utilitas, & honeſtas verbo inter ſe diſcrepant, re unum ſonant. 352
Sonitus cæli, & totius mundi incitatiſſima converſione, ut eum aures hominum capere non poſſint. 617
Sonus dulcis ex converſione globorum cæleſtium. 611
Sonus intervallis conjunctus imparibus, impulſu, & motu orbium cæleſtium effectus. 611. 612
Sono acuto, & excitato movetur ſummus ille cæli ſtelliferi curſus. 613. 614
Sola ſapientia, princeps omnium virtutum. 180
Sophocles a Pericle reprehenſus. 167
Sophocles ad ſummam ſenectutem tragœdias fecit: 403. a filiis in judicium vocatus eſt. *ibid.*
Sophocles, cum ex eo quidam jam affecta ætate quæreret: utereturne rebus Veneriis, Dii meliora, inquit. 423
Sophocles recitata tragœdia Oedipo Colon. ſententiis judicum eſt liberatus. 404
Sorte, aut micando victus. 357
Spartacus. 563
Spartam nulla alia re, niſi avaritia eſſe periturum, Apollo Pythius vaticinatus eſt. 268
Spes utilitatis animum pepulit regis ejus, qui urbem condidit. 312
Species utilitatis falſa. 365
Specie utilitatis in rep. ſæpiſſime peccatur. 316
Spectare alte: alte ſpectare ſi voles, &c. 627
Spectare in: liberi ſpectant in nos ſolos, neque aliud ullum poſſunt habere perfugium. 64
Spectare magna, & ad ea rectis ſtudiis contendere. 230
Spectare: officia, quæ ad inſtitutionem vitæ communis magis ſpectare videntur. 11
Spectatus igni. 222
Spes amplificandæ fortunæ in quibuſdam fractior eſt. 500
Spem auferre rei alicujus faciendæ: oris enim pulchritudo reliqui corporis imitandi ſpem auferebat. 286
Spicum: pro ſpica: fundit frugem ſpici ordine ſtructam. 427
Sponſionem fecit M. Lutatius Pinthia, ni vir bonus eſſet. 345
Sp. Albinus. 389
Sp. Medium regnum appetentem amici juvare non debuerunt. 485
Stabile nihil eſt, quod infidum eſt. 508
Stabilitas amicitiæ. 520
Stadium currere: qui ſtadium currit, eniti & contendere, quam maxime poſſit, ut vincat: ſupplantare eum, qui cum certat, aut manu depellere nullo modo debet. 313
Stare conventis. 362
Stare ſuo judicio, ſuo judicio non ſtetit. 373
Standum non eſſe illis promiſſis, quæ coactus aliquis metu, aut deceptus dolo promiſerit. 41
Stans reſp.: everſa: opp. 283
Statius Synephebis. 405
Statuæ omnibus vicis Mario: ad eas tus & cerei. 349
Statuæ ornatu fere militari ſunt. 69
Stellarum minima, luna. 604
Stercorandi utilitas. 429
Steſichorus ſenex. 404
Stipatus: ſenectus ſtipata ſtudiis juventutis. 408
Stoici ita aſſenſi ſunt Peripateticis de honeſti præſtantia præutili, ut etiam quidquid honeſtum eſſet, id utile eſſe cenſerent; nec utile quidquam, quod non honeſtum. 287
Stoici ſi qui fuerunt pæne Cynici, non ſunt audiendi, qui reprehendunt, & irrident, quod ea, quæ turpia re non ſunt, verbis flagi-

tioſa dicamus: illa autem, quæ turpia ſunt, nominibus appellemus ſuis. 140
Stoicorum, Academicorum, Peripateticorum propria eſt præceptio de officiis. 9
Stoicis placet, quæ in terris gignantur, ad uſum hominum omnia creari, homines aut hominum cauſſa eſſe generatos, &c. 30
Stoicis ſummum bonum, naturæ convenienter vivere. 287
Stomachari Canius. 327
Studia doctrinæ prudentibus, & bene inſtitutis pariter cum ætate creſcunt. 426
Studia hominum diverſa. 126
Studiis generorum, præſertim in re bona, difficile eſt obſiſtere. 477
Studioſi venandi, aut pilæ. 515
Stultiſſimum eſt, incerta pro certis habere, falſa pro veris. 448
Suadæ medulla M. Cethegus. 425
Suaſor & auctor alicujus rei. 372
Suæ cuique utilitati ſerviendum eſt, quod ſine alterius injuria fiat. 313
Suavitas odorum, qui afflarentur e floribus, al. efflarentur.
Suavitas ſermonum, atque morum, haud quaquam mediocre condimentum amicitiæ. 510
Subacta humus, atque pura. 434
Subducere: claſſis Lacedæmoniorum ad Gytheum ſubducta. 318
Subigere: cum gremio mollito, ac ſubacto ſparſum ſemen excepit terra, &c. 426
Subjiciunt ſe homines alterius imperio, & poteſtati pluribus de cauſſis. 205
Subiicere bona civium voci præconis. 272
Subjecta teſtamenta. 579
Subire tot vitiorum nomina. 325
Subterfugere quaſi fata, quæ impendent amicitiis. 485
Subterfugere militiam. 364
Subtilitas: alia eſt illa cum veritas ipſa limatur in diſputatione ſubtilitas, &c. 219
Succidia: hortum, ſuccidiam alteram agricolæ appellant. 431
Suffragata eſt Cn. Octavio, novo homini, domus ad conſulatum. 158. 159

Sulla, & M. Craſſus omni
tientes cuivis deſervientes
quod vellent conſequerent
Sullani temporis meſſis.
Sumebat ſibi otium.
Sumere publica.
Summa fatalis; cum ſumma
lem ſibi confecerint.
Summittere: extollere.
Summum jus, ſumma injuri
Summum bonum ſic inſtitu
nihil habeat cum virtute
ctum, &c.
Sumptus in remp. qui optimi
Sumptus non ſolum neceſſ
etiam liberales.
Sunt iſta.
Superavit incredibili virtute ſ
ſpem civium, quam de eo j
ro habuerant, Scipio.
Superbiam, faſtidium, arro
fugere debemus in rebus
tis.
Superiores ſummittere ſe de
amicitia, inferiores extoll
Supereſſe: quantum mihi ſ
rat amicorum, & reip.
ris, tantum erat philoſoph
Supervacaneæ operæ.
Supplantare: qui ſtadium cur
plantare eum, quicum cer
manu depellere nullo mod
Supponis teſtamenta.
Supremum tempus ætatis.
Suſcepiſti onus grave, & Athe
& Cratippi.
Suſcipere aliquas propter rem
moleſtias.
Suſpexit in cælum.
Suſpicere: eos viros ſuſpiciun
ximiſque efferunt laudibus,
bus exiſtimant, ſe excellent
dam, & ſingulares virtute
cere.
Suſpicere: nihil altum, nihil
ficum, nihil divinum ſuſpi
ſunt, qui omnes ſuas cogi
abjecerunt in voluptatem.
Suſtines non parvam exſpect
imitandæ induſtriæ noſtræ.
Suſtinere dignitatem, & decu
tis.

Suſtinere onus Ætna gravius. 387
Suſtinere ſe ſuis viribus, cujus poſſeſſio quo eſt major, eo plus requirit ad ſe tuendam, is minus dives eſt, quam cujus poſſeſſio ſuis ſe viribus ſuſtinet. 582
Suſtinere: Senectus vacat iis muneribus, quæ non poſſunt ſine viribus ſuſtineri. 413
Suſtinere: tantum cuique tribuendum, primum quantum ipſe efficere poſſis, deinde quantum ille, quem diligas, atque adjuves ſuſtinere. 514
Suſtinere, ut curſum, ſic impetum benevolentiæ, prudentis eſt. 504
Suum cuique incommodum ferendum eſt potius quam de alterius commodis detrahendum. 303
Sylla auſus eſt dicere, haſta poſita, cum bona in foro venderet, & bonorum virorum, & locupletum, & certe civium, prædam ſe ſuam vendere. 212
Sympoſium Xenophontis. 422

T.

TAbulæ novæ quid habent argumenti, niſi ut emas mea pecunia fundum, eum tu habeas, ego pecuniam non habeam? 273
Tali, & teſſeræ. 433
Tantalus, & Pelops.: regnum a Tantalo, & Pelope proditum. 353
Tanti eſt: eſtne ulla res tanti, &c. 350
Tarquinius Collatinus Bruti collega. 312
Tarquinius exſulans dixiſſe fertur ſe tum intellexiſſe, quos fidos amicos habuiſſet, quos infidos, cum jam neutris gratiam referre poſſet. 497
Tarteſſiorum regis ætas. 421
Tecta marmorea, ebore, & auro fulgentia. 549
Tecta, quibus & frigorum vis pellitur, & calorum moleſtiæ ſedantur. 197
Tegere improborum conſenſionem contra patriam, excuſatione amicitiæ. 491
Telum: benevolentia civium non eſt mediocre telum ad res gerendas. 502
Temperans acuta cum gravibus ſonus, varios æquabiliter concentus efficit. 613
Temperantia, modeſtia, verecundia, & quaſi quidam ornatus vitæ. 99
Tempeſtatem adverſam in tranquillo optare, dementis eſt: ſubvenire autem tempeſtati quavis ratione, ſapientis. 87
Tempeſtiva convivia. 421
Tempus actionis opportunum, Græce εὐκαιρία, Latine appellatur occaſio. 165
Tempus præteritum non revertitur. 441
Temporis, & loci magna vis eſt. 166
Temporis inſcientia. 167
Tempore: ad cenam tempore venit Canius. 325
Tempora: laus non hominis, ſed temporum. 374
Tendere plagas. 338
Tenebat non modo auctoritatem, ſed etiam imperium in ſuos. 415
Tenere iracundiam. 565
Tenere manu: tenere ratione, & intelligentia. 338
Tenere populum concionibus. 130
Tenere ſua, hanc ob cauſſam maxime ut ſua tenerentur, reſp. civitateſque conſtitutæ ſunt. 262
Tenere ſuum: in primis videndum erit ei, qui remp. adminiſtrabit, ut ſuum quiſque teneat. 262. 263
Teneat ſuum: operam dabunt ii, qui remp. tuebuntur, ut juris, & judiciorum æquitate ſuum quiſque teneat. 275
Tenetur: quod non licet, id non uno tenetur, ſi arguitur non licere. 554
Tenebatur imperium populi Romani beneficiis, non injuriis. 211
Tenebantur multa hereditatibus, multa emtionibus, multa dotibus. 271
Tenebantur omnia dominatu. 189
Terentianus Chremes humani nihil a ſe alienum putat. 37
Terentius in Andria: obſequium amicos, &c. 526
Terentius: ut ait Terentius. 175
Tergiverſari: non incallide in his tergiverſatur. 380
Terminare gloriam iiſdem finibus,

 qui-

quibus vitam. 451
Terra nona, immobilis manens, ima ſede ſemper hærens, complexa medium mundi locum. 614
Terra numquam recuſat imperium, nec umquam ſine uſura reddit, quod accepit, ſed alias minore, plerumque majore cum fenore. 426
Terra omnis, quæ colitur a nobis, anguſta verticibus, lateribus latior, parva quædam inſula eſt, circumfuſa illo mari, quod Atlanticum, quod magnum, quem Oceanum appellamus. 621
Terra quam parva ſit e cælo deſpicienti, 604. & 621
Terra: qui incolunt terram, non modo interruptos ita eſſe, ut nihil inter ipſos ab aliis ad alios manere poſſit, ſed partim obliquos, partim tranſverſos, partim etiam adverſos ſtare nobis. 618
Terra, ſeu tellus, quæ eſt media, & nona, neque movetur, ſed infirma eſt, & in eam feruntur omnia ſuo nutu pondera. 611. 612
Terra: vides habitari in terra raris & anguſtis in locis, & in ipſis quaſi maculis, vaſtas ſolitudines interjectas, &c. 617
Terram videre, & aliquando in portum ex longa navigatione venturum eſſe, 442
Teſtamentum L. Minucii Baſili falſum e Græcia Romam a quibuſdam allatum. 341. 342
Teſtamenta ſubjecta. 579
Teſtis locuples. 285
Thebe Alexandri Pheræi uxor. 209
Themiſtocles, & Iaſon Pheræus callidi. 119
Themiſtocles, imperator bello Perſico Græciam ſervitute liberavit; idem cum propter invidiam in exſilium pulſus eſſet ingratæ patriæ injuriam non tulit, quam ferre debuit. 490
Themiſtocles, conſultus utrum bono viro pauperi, an minus probato diviti filiam collocaret: malo, inquit, virum, qui pecunia egeat, quam pecuniam, quæ viro. 260
Themiſtocles mortem ſibi concivit. 491
Themiſtocles omnium civiun
perat nomina.
Themiſtocles poſt victoriam
laminem, conſilium, qu
reip. ſalutare, cum Ariſtid
municavit, quod cum ei v
ſet inhoneſtum, a populo
tum eſt.
Themiſtoclis nomen illuſtrius
Solonis.
Themiſtoclis reſponſum Serip
dam.
Theophraſtus multus eſt in l
magnificentia, & appariti
pularium munerum.
Theophraſtus: recte a The
laudata eſt hoſpitalitas.
Theophraſtus ſcribit Cimone
nis etiam in ſuos curiales l
hoſpitalem fuiſſe.
Theopompus hiſtoricus.
Theſeus exegit promiſſum a
no.
Theſeus filio ſuo Hippolyto n
orbatus, ſi Neptunus pro
non feciſſet.
Θετικά: quæ dicuntur in
Threiciæ notæ: compunctu
Threiciis, al. Threciis. al
cidicis,
Ti. Gracchus P. Filius tamdiu
bitur, dum memoria re
manebit, at ejus filii nec v
babantur a bonis, & mo
men obtinent jure cæſorum
Ti. Gracchus regnum occupar
tus eſt, vel regnavit is quid
cos menſes.
Ti. Gracchum remp. vexantem
bero, æqualeſque amici de
runt.
Ti. Gracchum ſequebantur C.
C. Cato.
Ti. Numicius, Q. Melius tribu
dediti.
Timefacta libertas.
Timon Athenienſis.
Timotheus, Cononis filius.
Tithonus: Ariſto Chius Titon
cit de ſenectute diſputanten
Titillantes: multitudinis le
voluptate quaſi titillantium.
T. Claudius Centimalus.
T. Coruncanus.

T. Manlius Torquatus. 376
T. Veturius, & Sp. Poſtumius coſ. hoſtibus dediti. 371
Toga: nec vero in armis præſtantior, quam in toga. 395
Tolerabilia eſſe debent omnia brevia, etiam ſi magna ſunt. 540
Tolerantia rerum humanarum. 559
Tollere clamores. 572
Tollere hominem ex homine. 300
Tolleretur in currum. 361. 362
Tortuoſum ingenium, & multiplex. 508
Tractare: cum tractaretur Atreus, perſonæ ſerviendum fuit. 379
Tradidit reliquis bellum facile, 224
Tradiderunt ſe totos voluptatibus. 523
Trade memoriæ quæ dicam. 592
Traducere otioſam ætatem, & quietam ſine ullo aut labore, aut contentione. 452
Tranare Gangem, tranſcendere Caucaſum non poteſt cujuſdam nomen, 622
Tranquillitas: multi ſunt, & fuerunt, qui tranquillitatem animi expetentes a negotiis publicis ſe removerunt. 75
Tranquillum: in tranquillo tempeſtatem adverſam optare, dementis eſt. 87
Tranſcendere Caucaſum, Gangem tranare. 622
Tranſire finem, & modum, 106
Tranſlatio pecuniarum L. Sullæ, C. Cæſaris a juſtis dominis ad alienos, non debet liberalis videri. 53
Tribuit adoleſcens philoſophiæ Cicero multum temporis, 190
Tribuere libris aliquantum temporis. 382
Tribuendus eſt hic honos veteri amicitiæ, ut is in culpa ſit, qui faciat, non qui patiatur injuriam. 518
Tribuendum eſt officium primo loco patriæ, & parentibus, quorum beneficiis maxime obligati ſumus. 64
Tributum conferre: danda opera eſt, ne propter ærarii tenuitatem, aſſiduitatemque bellorum tributum ſit conferendum. 263
Triſtitia in omni re, & ſeveritas habet illa quidem gravitatem, ſed in amicitia remiſſior eſſe debet. 510
Tuditano, & Cethego coſ. 394
Turpe: quod turpe eſt, id quamvis occultetur, tamen honeſtum fieri nullo modo poteſt. 346. 347
Turpificati animi fœditas. 369
Turpio Ambivius. 424
Turpitudine nullum majus malum eſt. 369
Tyrannus fere nullus ſimilem exitum effugit, cædit a Cæſaris, 207
Tyrannus: hoc omne genus peſtiferum, atque impium ex hominum communitate exterminandum eſt. 304
Tyrannus: nulla nobis ſocietas cum tyrannis, ſed potius ſumma diſtractio eſt. *ibid.*
Tyrannus: num ſe obſtrinxit ſcelere, qui tyrannum occidit, quamvis familiarem? 292
Tyrannorum vita, in qua nulla fides, nulla caritas, nulla ſtabilis benevolentiæ poteſt eſſe fiducia. 497

V.

Vacandum eſt omni animi perturbatione. 75
Vagari errore: non ſumus ii, quorum animus vagetur errore. 193
Vagire in cunis. 452
Valuit Reguli auctoritas. 366
Valere: hoc præceptum ad amicitiam valet. 201
Valere: jacere: opp. jaceat utilitatis ſpecies, valeat honeſtas. 316
Valere: hoc verbum quid valeat, non vident. 311
Valetudinis, & pecuniæ curatio. 276
Valetudo expetitur, ut gaudeas & muneribus fruare corporis. 474
Valetudo ſuſtentatur notitia ſui corporis, & obſervatione quæ res aut prodeſſe ſoleant, aut obeſſe, & continentia in victu, &c. 276
Vallo ariſtarum munitur contra minorum avium morſum. 427
Vanitate nihil turpius. 174
Vadimonia conſtituta. 403
Vectigal: non eſſe emacem, vectigal eſt. 582
Vectigal: magnum vectigal eſt parcimonia. 581

Vectigalis: piratas immunes, ſocios vectigales habemus. 318
Venandi, aut pilæ ſtudioſi. 515
Venditatio, atque oſtentatio. 523
Venenum amicitiæ odium. 526
Venenum fugiens. al. vinum. 358
Venire advocatum cuipiam in rem præſentem. 41
Venire in contentionem: ſi res veniet in contentionem. 259
Veneris fulgor alter, alter Mercurii, Solem ut comites conſequuntur. 610
Veneris partem ab Apelle inchoatam nemo pictor eſt inventus, qui abſolveret. 286
Venuſtas, muliebris dicenda eſt. 142
Ver tamquam adoleſcentia, ſignificat, oſtenditque fructus futuros. 442
Verba juris civilis ex naturæ principiis orta. 339
Verecundia hominum naturam eſt imitata. 139
Vereri, & diligere eos, quibuſcum ſermonem conferimus, curandum eſt, ut videamus. 155
Veritas: cujus aures ita clauſæ veritati ſunt, ut ab amico verum audire nequeat, hujus ſalus deſperanda eſt. 527
Veritas: moleſta veritas eſt, ſiquidem ex ea naſcitur odium, quod eſt venenum amicitiæ. 526
Veritas: ſine veritate nomen amicitiæ valere non poteſt. 529
Veritas. quaſi materia, prudentiæ ſubjecta eſt, quam tractet. 23
Verſatur mihi ante oculos illius viri virtus. 539
Verſari in clariſſima luce. 230
Verſari in hominum ignoratione. *ibid.*
Verſari in ſæculi præſentis errore temporum vitio. 582
Vertices cæli duo. 620
Verto: amicitia, quoquo te verteris, præſto eſt. 474
Vertens annus quando vere poſſit appellari. 626
Verſutus, obſcurus, aſtutus, fallax, malitioſus, callidus, veterator, vafer. 324
Verſus ſi pronunciatus eſt una ſyllaba aut brevior, aut longior, exſibilatur, & exploditur hiſtrio. 557
Verſutos homines, & callidos quidam admirantes, malitiam, ſapientiam judicant. 195
Verum audire nolle. 535
Verum, ſimplex, ſincerum naturæ hominis aptiſſimum. 19
Veri inquiſitio, & inveſtigatio in primis hominis propria. 18
Veſeris fl.: Latini ad Veſerim fuſi. 376
Veſtigatio veri. 25
Veſtita pampinis uva, nec modico tempore caret, & nimios ſolis defendit ardores. 428
Veſtitus: in veſtitu ut in pleriſque rebus mediocritas optima eſt. 145
Veſtitus quænam ratio ſit adhibenda. 144
Veterator & callidus. 377
Vetulis equis teneros anteponere ſolemus. 511
Vetuſtatis, & conſuetudinis maxima vis eſt. *ibid.*
Via ad gloriam proxima, & quaſi compendiaria. 227
Viatores unde nominati ſunt. 431
Vicinum citius adjuvetis in fructibus percipiendis, quam aut fratrem, aut familiarem. 55
Viciſſitudine ſtudiorum, officiorumque jucundius. 495
Videri: quomodo conſequi poſſumus, ut tales eſſe videamur, quales ſimus. 229
Vietum, & caducum. 388
Vigere: ubi ſtudia noſtra viguiſſent, &c. 496
Vilitas tritici. 321
Vincat reip. utilitas. 355
Vincam rationibus neceſſariis te inſanum eſſe. al. advincam. 558
Victus tenuis, cultuſque. 523
Victus: etiam victis conſulendum. 44
Vinctio benevolentiæ. 475
Vincla virorum: non vincla virorum, ſed oblectamenta puerorum debent eſſe tabulæ pictæ. 572
Vindicare: videor id meo jure quodam modo vindicare. 5
Vindicare: ne ſenectutem ab omnibus vitiis videar vindicare. 430
Vindicari in libertatem. 574
Violare alterum: qui alterum violat, ut ipſe aliquid commodi conſequa-

ſequatur, &c. 299
Violare alterum lege naturæ prohibemur. 301
Vir bonus eſt, qui prodeſt quibus poteſt, nocet nemini. 344. 345
Viris, equiſque decertandum cum Cyrenaicis. 379
Virum bonum eſſe aliquem ſtatuere difficile eſt, cum ea res innumerabilibus officiis, & laudibus contineatur. 345
Virum bonum negant eſſe quemquam, niſi ſapientem, Stoici. 470
Viros bonos quos appellandos putet Lælius apud Ciceronem. 471
Virago: vos etenim juvenes animum geritis muliebrem, illa virago viri. 67
Virgula divina: ſi omnia nobis, quæ ad victum, cultumque pertinent, quaſi virgula divina ſuppeditarent, &c. 185
Viriathus Luſitanus. 224
Viritim: agrum Picentem, & Gallicum viritim dividenti Carvilio reſiſtit Q. Fabius Maximus. 396
Virtus a multis contemnitur, & venditatio quædam, atque oſtentatio eſſe dicitur. 522. 523
Virtus amicitiam gignit, & continet. 473
Virtus: nec ſine virtute amicitia eſſe ullo pacto poteſt. 473
Virtus cum multis in rebus, tum in amicitia, tenera eſt, & tractabilis. 494
Virtus eſt amans ſui, optime enim ſe ipſa novit, quamque amabilis ſit intelligit. 535
Virtus, & recte facta: tantum remanet id quod virtute, & recte factis conſecutus ſis. 441
Virtus & conciliat amicitias, & conſervat. 537
Virtus: humanos caſus eſſe inferiores virtute. 460
Virtus: in virtute eſt convenientia rerum, in ea ſtabilitas, in ea conſtantia. 537
Virtus non eſt dura, & quaſi ferrea. 494
Virtus non eſt inhumana, neque immanis (alias immunis) neque ſuperba. 495
Virtus; nulla poſſeſſio, nulla vis auri, & argenti pluris, quam virtus, æſtimanda eſt. 581
Virtus omnis nos ad ſe allicit. 62
Virtus: qui unam virtutem habet, omnes habet. 219
Virtus ſolitaria ad ea, quæ ſumma ſunt, pervenire non poteſt, conjuncta, & conſociata cum altera poteſt. 521
Virtus te trahat oportet ſuis illecebris ad verum decus, alte ſpectare ſi voles. 628
Virtutis diſciplina eſt aliqua, ea autem philoſophia eſt. 192
Virtutis laus omnis in actione conſiſtit. 25
Virtutis miſerrimus famulatus ſervientis voluptati. 379
Virtutis opinio, amicitiæ conciliatrix, eſt inter viros bonos. 486
Virtutis ſignificatio aliqua elucens amicitiam contrahit. 495
Virtutis vires quantæ. 551
Virtuti opera danda eſt: ſine qua neque amicitiam, neque ullam rem expetendam conſequi poſſumus. 521
Virtutem ex conſuetudine vitæ, ſermoniſque noſtri interpretemur: nec eam, ut quidam docti, verborum magnificentia metiamur: viroſque bonos, &c. 473
Virtute nihil eſt amabilius, nihil quod magis alliciat ad diligendum. 479
Vertute non tam præditi multi eſſe volunt, quam videri volunt. 535
Virtutes in ſe pares ſunt: ergo & vitia paria ſunt. 555
Virtutes leniores, modeſtia, temperantia, juſtitia. 55
Virtutes quattuor, ex quibus conflatur honeſtum. 21
Virtutes, quæ pertinent ad verecundiam, & ad eorum approbationem, quibuſcum vivimus. 166
Virtutes, quæ pertinent ad manſuetudinem morum, & facilitatem. 217
Virus acerbitatis ſuæ apud aliquem emovere. 524
Vis adhiberi forti viro non poteſt. 373
Vis eſt major dicendi in orationibus, quam in libris philoſophicis. 5

Vis, & fraus ab homine alieniſſima, ſed fraus odio digna majore. 51
Vis, quaſi leonis videtur. *ibid.*
Vim lachrimarum profudi. 601
Virium moderatio. 411
Viſcelinum amici regnum appetentem amici juvare non debuerunt. 485
Viſcerationes, gladiatorum munera, ludorum, venationumque apparatus. 243
Vita brevis: breve tempus ætatis ſatis longum eſt ad bene honeſteque vivendum. 441
Vita: diſcedo ex hac vita tamquam ex hoſpitio, non tamquam ex domo. 453
Vita inculta, & deſerta ab amicis. 499
Vita omni geſtu moderatior, omni verſu aptior eſſe debet. 557
Vita: quid eſt in hominis vita diu? 441
Vita: veſtra quæ dicitur vita, mors eſt. 601
Vita vitalis: quæ poteſt eſſe vita vitalis, ut ait Ennius, quæ non in amici mutua benevolentia conquieſcat? 473
Vitæ, naturæque noſtræ ratio ita comparata eſt, ut alia ætas oriatur ex alia. 539
Vitæ tempus incertum. quis eſt tam ſtultus, quamvis ſi adoleſcens, cui ſit exploratum ſe ad veſperum eſſe victurum? 439
Vitis natura caduca eſt, & niſi fulta ſit, fertur ad terram. 428
Vitia duo, quæ vitanda ſunt ei, qui cognitionis, & ſcientiæ ſtudio ducitur. 24
Vitia, quæ nota eſſent venditori in prædiis vendendis, dicenda fuiſſe emptori. 333
Viximus quondam in maxima celebritate, atque in oculis civium. 282
Vixerat cum eo conjunctiſſime, & amantiſſime. 456
Vivere: quamdiu victuri ſimus, incertum: quis eſt tam ſtultus, quamvis ſit adoleſcens, cui ſit exploratum ſe ad veſperum eſſe victurum. 439
Vivere vitam, quæ eſt ſola vita nominanda, claros viros, mortuos. 447
Vivitur non cum perfectis hominibus. 54
Vivendi finis optimus, quis. 443
Viviradices, propagines, &c. 448
Vlyſſes ſimulatione inſaniæ militiam ſubterfugiſſe inſimulatur a tragœdiis. 364
Vmbra, & imaginibus, juſtitiæ utimur. 338
Vnguentarii, ſaltatores, totuſque ludus talarius. 175
Vnus de multis. 120
Vocare aliquem in odium, aut invidiam criminibus falſis. 90
Vocare nimis exſiliter ad calculos amicitiam. 570
Voluptas condimenti fortaſſe nonnihil, utilitatis certe nihil habet. 381
Voluptas conſilium impedit, rationis inimica, ac mentis ut ita dicam, præſtinguit oculos. 418
Voluptas corporis: nulla capitalior peſtis, quam voluptas corporis, hominibus a natura eſt data: multa hic ibidem de voluptate. 417
Voluptas cum major eſt, atque longior, omne animi lumen extinguitur. 417
Voluptas eſca malorum, quod ea homines capiantur, ut hamo piſces. 420
Voluptas: in voluptatis regno virtutem non poſſe conſiſtere. 417
Voluptas: multi divitias amicitiæ præponunt, alii potentiam, alii voluptatem, belluarum hoc quidem extremum eſt. 472
Voluptas neque meliorem, neque laudibiliorem efficit quemquam. 549
Voluptas non ſatis digna eſt hominis præſtantia. 113
Voluptas nullum habet cum virtute commercium. 418
Voluptas omnis, honeſtati contraria eſt. 380
Voluptas: pecudum ritu omnia ad voluptatem referre. 481
Voluptas: quam miſer virtutis famulatus ſervientis voluptati? 379
Voluptas quo eſt major, eo magis mentem e ſua ſede, & ſtatu dimovet. 550

Vo-

Voluptatis appetitum occultant, ac diſſimulant omnes propter verecundiam, niſi quis ſit ex pecudum genere. 113
Voluptatis quidam fortaſſe eſt naturalis modus. 422
Voluptatem eſſe ſummum bonum: vox pecudum, non hominum. 549
Voluptas agricolarum. 426
Voluptates blandiſſimæ dominæ, ſæpe majores partes animi a virtute detorquent. 221
Vox amicitiæ inimiciſſima, ita amare oportere, ut ſi aliquando ſis oſurus. 500
Vox clara, & ſuavis eſſe debet. 149
Vox magnifica, & magno viro & ſapiente digna. 281
Vox Milonis Crotoniatæ valde contempta. 407
Vox nec languens, nec canora. 150
Vox nefaria C. Bloſii Cumani. 486
Vox, orationis index. 149
Vrbes: de evertendis, diripiendiſque urbibus valde conſiderandum eſt, ne quid temere, ne quid crudeliter. 86
Vrbes ſine hominum cœtu non poſſent, nec ædificari, nec frequentari. 199
Vrgere: jus Craſſus urgebat. 337
Vrgentis, aut certe adverſantis ſenectutis onus. 385
Vrere, & ſecare: ad urendum & ſecandum raro, invitique veniunt medici. 156
Vſura: terra numquam ſine uſura reddit quod accepit. 426
Vſurpare alicujus memoriam, cum caritate aliqua, & benevolentia. 480
Vſus ſummi populi beneficiis. 572
Vt inter bonos bene agier. 330
Vt quiſque ætate antecellit, ita ſententiæ principatum tenet in collegio augurum. 438
Vt quiſque ſibi plurimum confidit, & ut quiſque maxime virtute, & ſapientia ſic munitus eſt, ut nullo egeat, &c. ita in amicitiis expetendis, colendiſque maxime excellit. 480
Vt quiſque animi magnitudine maxime excellit, ita maxime vult princeps omnium eſſe, vel potius ſolus. 70
Vt quiſque eſt maxime boni particeps, ita & laudabilis maxime. 549
Vtcumque aderunt. 154
Vtendus, a, um: de utenda pecunia 279
Vtendum accipere: ea, quæ utenda acceperis, majore menſura jubet reddere Heſiodus, modo poſſis. 55
Vtendum eſt ea liberalitate, quæ proſit amicis, noceat nemini. 53
Vtendum eſt excuſatione adverſus eos, quos invitus offendas. 257
Vtile: in hoc verbo lapſa conſuetudo deflexit de via. 199
Vtile nihil eſt, niſi quod honeſtum. 394
Vtile non debet videri, quod turpe eſt. 346. 347
Vtile: numquam eſt utile peccare, quia ſemper eſt turpe: & quia ſemper eſt honeſtum, virum bonum eſſe, ſemper eſt utile. 333
Vtilia: quæ ad hominum vitam tuendam pertinent, partim ſunt inanima, partim animalia. 595
Vtilitas: honeſtas: incidunt ſæpe cauſſæ, cum repugnare utilitas honeſtati videatur, &c. 319
Vtilitas honeſtate dirigenda eſt. 352
Vtilitas non conglutinat amicitias, alioqui eademque commutata diſſolveret. 482
Vtilitas: omnes expetimus utilitatem, ad eam rapimur. 367
Vtilitas parta per amicum. 496
Vtilitas: vincat utilitas. 355
Vtilitatis ſpecie in rep. ſæpiſſime peccatur. 316
Vtilitatem ab honeſtate ſejungentes, fundamenta naturæ pervertunt. 367
Vtilitate magis putat Hecato officium dirigi quam humanitate. 355
Vtilitates noſtræ nobis non ſunt omittendæ, aliiſque tradendæ. 313
Vva a gemma oriens ſeſe oſtendit. 428

X.

XAnthippus Lacedæmonius. 365
Xenocrates ſenex. 404

Xe-

Xenocrates ſeveriſſimus philoſophorum. 121
Xenophon Socraticus eas res perſecutus eſt in Oeconomico, quibus rebus res familiaris quæritur, conſervatur, augetur. 277
Xenophontis libri multas ad res perutiles ſunt. 433

Z.

ZOnæ: terram quaſi q[
redimitam, & circ
cingulis: e quibus du
me inter ſe diverſos, & c
cibus ipſis ex utraque p
nixos, obriguiſſe pruin
medium autem illum, & m
ſolis ardore torreri.

FINIS.

ALDI MANVTII
COMMENTARIVS
IN
M. TVLLII CICERONIS
TRES LIBROS
DE OFFICIIS.

verſa rep. civili ... Cæſaris, & Pompeji, rebus omnibus ex unius
arbitrio, nutuque pendentibus, cum leges; & judicia jacerent, non
in curia, non in foro locus eſſet: retulit animum Cicero, quaſi me-
dicinam doloris, & ſolatium adverſæ fortunæ quærens, ad intermiſſa
philoſophiæ ſtudia: nec vero tantum, ut unus, ipſe ſibi legendo pro-
deſſet: verum etiam, ut Latinorum hominum ingenia quantum in
ad earum artium, quarum plerique rudes ignarique adhuc erant; ſcri-
itaret. Explicata igitur, & magna jam ex parte Latinis litteris illuſtrata
a, contulit ſe ad pulcherrimam omniumque nobiliſſimam de Officiis com-
iem: utpote quæ nec ad commodum humanæ vitæ, nec ad ornamentum quæ-
ulia pertineat. Quæ vero ſcribendi potiſſimum cauſſa fuit; ut abſenti filio;
is liberales diſciplinas colenti; prodeſſet, ab ea initium ſumit. Et, quo-
is perſonas ſuſtinet, patris unam, præceptoris alteram: orditur a paterno
taturque filium, atque admonet, ut, quamquam philoſopho clariſſimo;
tatis Peripateticorum principi, Cratippo operam det: nec dubitandum ſit;
doctore, annuo præſertim jam ſtudio, tantum profecerit ut iis præceptis;
ſtitutis, quibus ad ſapientiam vita dirigitur; non modo non egeat, verum
undet: ſua tamen Latina ſcripta non aſpernetur: itaque non tam propter
, a Peripateticorum præceptis interdum, ſed tamen haud ita multum diſſi-
quam ut; dum Græcas tractat artes, Latina ſimul facultatem augeat ora-
itque hoc loco, ipſe ſibi videlicet egregie notus, in ſuas laudes digreditur;
odeſte, dicet aliquis: ita; ſi cum aliis loqueretur: ſed, quia cum filio;
nem laudatio, vera præſertim, habere juſtam videtur: certe enim hoc ne-
it quiſquam, neque negare jure poſſit; viciſſe eum in oratoria laude Latinos
Græcos adæquaſſe: Græcis quidem ipſis in eo etiam præſtitit, quod illi uno
nduſtriæ genere floruerant, ut Plato; Ariſtoteles, Theophraſtus tradendis
ia præceptis, Demoſthenes; Æſchines, Iſocrates oratoria facultate: ipſe
m in forenſi genere dicendi ita verſatus eſt, ut omnium conceſſu palmam tu-
m etiam, oppreſſa rep. otium in communi calamitate nactus, ne prorſus
ret, ſuis in villulis, omiſſa plane rerum urbanarum cura, ſcripſit egregios
phia libros: quorum alii nunc exſtant, teruntur que manibus eorum, qui-
pere, & bene dicere ſimul cura eſt: alios vel temporum, vel hominum in-
ſumpſit. Hoc igitur; quod ad Græcos attinet. nam Latinos quin utroque
enere, & agendis cauſſis, & præceptis de philoſophia tradendis, longo poſt
intervallo reliquerit, eſſe neminem arbitror, qui negare audeat, aut poſſit:
iluta parte, cauſſas exponit, quibus hoc potiſſimum argumentum delegerit:
unt, una, quod adoleſcentem iis maxime deceat præceptis erudiri, præſertim
omibus inſtructus, in reliqua ætate dedecus, ac turpitudinem vitet. lau-

IN M. T. CICERONIS DE OFFICIIS

LIBROS TRES

Aldi Manuccii, Pauli F. Aldi N. Commentarius:

ARGVMENTVM LIB I.

EVerſa rep. civili bello Caſaris, & Pompeji, rebus omnibus ex unius arbitrio, nutuque pendentibus, cum leges, & judicia jacerent, non in curia, non in foro locus eſſet: retulit animum Cicero, quaſi medicinam doloris, & ſolatium adverſa fortuna quarens, ad intermiſſa philoſophia ſtudia: nec vero tantum, ut unus, ipſe ſibi legendo prodeſſet: verum etiam, ut Latinorum hominum ingenia quantum in ſe eſſet, ad earum artium, quarum plerique rudes ignarique adhuc erant, ſcribendo excitaret. Explicata igitur, & magna jam ex parte Latinis litteris illuſtrata ilosophia, contulit ſe ad pulcherrimam omniumque nobiliſſimam de Officiis commtationem: utpote qua nec ad commodum humana vita, nec ad ornamentum quu magis ulla pertineat. Qua vero ſcribendi potiſſimum cauſſa fuit, ut abſenti filio, Athenis liberales diſciplinas colenti, prodeſſet, ab ea initium ſumit: Et, quoam duas perſonas ſuſtinet, patris unam, praceptoris alteram: orditur a paterno re, hortaturque filium, atque admonet, ut, quamquam philoſopho clariſſimo, ſque atatis Peripateticorum principi, Cratippo operam det: nec dubitandum ſit, un, eo doctore, annuo praſertim jam ſtudio, tantum profecerit ut iis praceptis, que inſtitutis, quibus ad ſapientiam vita dirigitur, non modo non egeat, verum am abundet: ſua tamen Latina ſcripta non aſpernetur: itaque non tam propter ctrinam, a Peripateticorum praceptis interdum, ſed tamen haud ita multum diſſitem, quam ut, dum Gracas tractat artes, Latina ſimul facultatem augeat oranis. Atque hoc loco, ipſe ſibi videlicet egregie notus, in ſuas laudes digreditur rum modeſte, dicet aliquis: ita, ſi cum aliis loqueretur: ſed, quia cum filio, cuſationem laudatio, vera praſertim, habere juſtam videtur: certe enim hoc ne negabit quiſquam, neque negare jure poſſit, viciſſe eum in oratoria laude Latinos nes, Gracos adaquaſſe: Gracis quidem ipſis in eo etiam praſtitit, quod illi uno ntum induſtria genere floruerant, ut Plato, Ariſtoteles, Theophraſtus tradendis hiloſophia praceptis, Demoſthenes, Æſchines, Iſocrates oratoria facultate: ipſe utem cum in forenſi genere dicendi ita verſatus eſt, ut omnium conceſſu palmam tuerit: tum etiam, oppreſſa rep. otium in communi calamitate nactus, ne prorſus nihil ageret, ſuis in villulis, omiſſa plane rerum urbanarum cura, ſcripſit egregios de philoſophia libros: quorum alii nunc exſtant, teruntur que manibus eorum, quibus & ſapere, & bene dicere ſimul cura eſt: alios vel temporum, vel hominum injuria conſumpſit. Hoc igitur, quod ad Gracos attinet. nam Latinos quin utroque pariter genere, & agendis cauſſis, & praceptis de philoſophia tradendis, longo poſt ſe omnes intervallo reliquerit, eſſe neminem arbitror, qui negare audeat, aut poſſit: Hac abſoluta parte, cauſſas exponit, quibus hoc potiſſimum argumentum delegerit: ea dua ſunt, una, quod adoleſcentem iis maxime deceat praceptis erudiri, praſertim e patre, quibus inſtructus, in reliqua atate dedecus, ac turpitudinem vitet, laudem, ac dignitatem ſequatur: altera, quod ſibi, maximis in rebus, cauſſiſque reip. verſato, ſummis magiſtratibus, & honoribus perfuncto, nulla magis quaſtio, quam qua ad inveſtigandam officii notitiam pertinet, convenire videbatur. ſiquidem hac notitia nihil eſſe fructuoſius, aut praſtantius, ex eo conſtet, quod nulla prorſus, qua officio vacet, vita pars eſt: ut, ſi quis officium ignoret, ii nec [illegible], nec ſu-

 lam

ſtans, manerem, municipes Rhegini complures ad me venerunt, ex iis quidam Roma recentes: a quibus primum accipio M. Antonii concionem: qua mihi ita placuit, ut, ea lecta, de reverſione primum cœperim cogitare. Nec ita multo poſt, edictum Bruti affertur, & Caſſii: quod mihi, fortaſſe, quod eos plus etiam reip. quam familiaritatis gratia diligo, plenum æquitatis videbatur. Addebant præterea (fit enim plerumque, ut ii, qui boni quid volunt afferre, affigant aliquid, quo faciant id, quod nunciant, lætius) rem conventuram, Kalendis Sext. ſenatum frequentem fore, Antonium, repudiatis malis ſuaſoribus, remiſſis provinciis Galliis, ad auctoritatem ſenatus eſſe rediturum. Tum vero tanta ſum cupiditate incenſus ad reditum, ut mihi nulli neque remi, neque venti ſatisfacerent. Et in ep. ad Cornificium: *Ego tuorum conſiliorum auctor, dignitatiſque fautor, iratus temporibus, in Græciam, deſperata libertate, rapiebar: cum me Eteſiæ, quaſi boni cives relinquentem remp. proſequi noluerunt: Auſterque adverſus maximo flatu me ad tribules tuos Rhegium retulit: atque inde ventis, remiſque in patriam omni feſtinatione properavi: poſtridieque in ſumma reliquorum ſervitute liber unus fui.* Et ad M. Brutum: *Cum teneri urbem a parricidis viderem, nec te in ea, nec Caſſium tuto eſſe poſſe, eamque armis oppreſſam ab Antonio: mihi quoque ipſi excedendum putavi: tetrum enim ſpectaculum, oppreſſa ab impiis civitas, opitulandi poteſtate præciſa, ſed animus idem, qui ſemper, infixus in patriæ caritate, diſceſſum ab ejus periculis ferre non potuit. itaque in medio Achaico curſu cum Eteſiarum diebus Auſter me in Italiam, quaſi diſſuaſor mei conſilii retuliſſet, te vidi Veliæ.* Et, ut erat gloriæ cupidus, amplificatione interdum utens, reip. voce ſe dicit eſſe revocatum. ad Plancum enim cum ſcriberet, *Abſui*, inquit, *proficiſcens in Græciam: &, poſteaquam de medio curſu ſum reip. voce revocatus, numquam per M. Antonium quietus fui.* In extremo autem lib. III. Off. ita cum filio loquitur: *Sed ut, ſi ipſe veniſſem Athenas: quod quidem eſſet factum, niſi me de medio curſu clara voce patria revocaſſet: aliquando me quoque audires: ſic, quoniam his voluminibus ad te profecta vox mea eſt, tribues his temporis, quantum poteris, poteris autem, quantum voles.* Reverſus igitur in urbem Cicero, animadverſa, ut dixi, contra quam ſperaverat, reip. perturbatione, rurſus urbe egreſſus, in villis ſuis libros hos de Officiis, ut reliquos de philoſophia, compoſuit. Miſit autem eos ad filium, ut, quem cariſſimum, unicumque habebat, ejus animum ſaluberrimis ad omnem honeſtatem, omnemque laudem præceptis imbueret. Sed neſcio quo pæne communi filiorum morbo, a præclaris parentibus degenerantium, Cicero filius, ſive id naturæ vitio, ſive voluntatis acciderit, a patris gloria longe deflexit. Pater a prima adoleſcentia ſobrie, continenterque vixit, diu, noctuque ſtudiis deditus bonarum artium, nihil omnino gulæ, aut inhoneſtis voluptatibus indulgens, totus virtutis amore flagrans. filius, quaſi ad eum ſimul cum re familiari paternæ virtutis gloria, nullo ſuo labore, perventum eſſet, imitatione domeſticæ induſtriæ neglecta, vino, ebrietatibus, luxuriæ ſe totum tradidit. Et, ut alia omittantur, uno Plinii majoris exemplo contentus ero. *Tergilla*, inquit. *M. Ciceronem filium binos congios ſimul haurire ſolitum ipſi objicit, Marcoque Agrippæ a temulento ſcyphum impactum. etenim hæc ſunt ebrietatis opera. ſed nimirum hanc gloriam auferre Cicero voluit interfectori patris ſui M. Antonio, is enim ante eum avidiſſime apprehenderat hanc palmam.* Hæc Plinius. Pater tamen, quod ad eum attinuit, filii gloriæ, quantum in ipſo fuit, dum viveret, conſuluit: ut etiam blanditiis, ac fere precibus cum ipſo de ſua laude agat. in extremo enim tertio libro, *Vale*, inquit, *mi Cicero, tibique perſuade, te mihi quidem eſſe cariſſimum, ſed multo fore cariorem, ſi talibus monumentis, præceptiſque lætabere.* Iam in epiſtolis quam diligenter eum, Athenis operam Cratippo dantem, Attico commendet, ne quid ei deeſſet, quod ad victum, & cultum ſpectaret, omnibus intelligere facile eſt, qui epiſtolas ipſas legerint. Non optime tamen, ut erat in primis acuto, longeque in poſterum proſpiciente ingenio, de filii indole videtur exiſtimaſſe, cujus dubitationis exſtat ſignum illud, ep. 46. lib. XIII ad Att. *Turpe eſt nobis, illum, qualiſcumque eſt, hoc primo anno egere.* Et ep. 16. lib. XV. *Leonidas retinet illud ſuum, Adhuc quod eſt dubitantis, non fidentis, teſtimonium.* Sed hæc quaſi πάρεργα.

, propter eum, quem ſibi ipſe [illegible] inveat, principatum. Acce-
epiſtolarum ad Att. teſtimonia: quæ quia ſunt in promptu, omnibuſque
, omittantur. Miſſo igitur Athenas filio, dabat operam ſcribendis de
ophia libris, abjecta prorſus & ſenatorii muneris, & forenſium cauſſa-
ura. Interim, orta civium nobiliſſimorum conjuratione, in Pompeji
Cæſar eſt interſectus: & facta ſunt, M. Antonio conſule ſenatum ha-
, S. C. duo, unum in ſententiam Ciceronis, ut omnis veterum diſcor-
a memoria, pacis inter cives conſtituendæ gratia, oblivione ſempiterna
tur: alterum, ipſo referente Antonio, ut Dictatoris nomen, quod ſæ-
lum fuerat, ob recentem perpetuæ dictaturæ memoriam funditus e rep.
tur. mutata publicarum rerum forma videbatur, ſic, ut in ſpem liber-
itiquæ minime dubiam erigerentur animi civium bene de rep. ſentien-
ſed eam brevi ſpem eripuit Antonii conſulis concordiæ publicæ ſemper
t, diſſimulata paucis diebus improbitas. nam, cum ſe in illo S. C. pa-
n libertatis, potentiæ vero, ſingularis, ad quam, recenti C. Cæſaris
lo, tacite viam affectabat, adverſarium acerrimum profeſſus jam eſſet:
, orationis in funere Cæſaris habendæ munere ſuſcepto, commemora-
rebus geſtis, maximiſque erga populum Romanum meritis, veſte de-
C. Cæſaris, multis gladiorum ictibus, perfoſſa, ad commovendam
tionem, explicata, in eum furorem populum impulit, ut ad ædes con-
um per univerſam urbem cum facibus, teliſque ſtatim diſcurreret. ita,
omnium tamquam orbe repente converſo, M. Antonius, & reliqui
anarum partium duces, in urbe dominabantur, ita contemptis legi-
c judiciis, ut, ſublato tyranno, tyrannidis tamen omnia ſigna cerne-
Brutus, & Caſſius, quique cum eis præclarum illud facinus conſciverant,
tu populi metu, ex urbe profugerunt: boni cives in ſenatum venire, &
iam pro rep. dicere, magna militum manu ipſam curiam, juſſu Antonii
s, obſidente, non audebant. Tum Cicero, deſperata libertate, primum in
m ad filium navigare cœpit: deinde, ex medio curſu ab ipſa rep. revoca-
oſtremo, rurſus amiſſa communis concordiæ ſpe, totus ad litteras conver-
ros Officiorum compoſuit, ita ſane diligenter: ut ne inter Græcos qui-
æſtantius quidquam, aut moribus hominum conformandis accommo-
eſſe videatur. Quid autem acciderit, ut, mutata ſententia, Cicero in ur-
dierit, ipſo narrante oſtendam. Phil. 1 ſic: *Cum Brundiſium, iterque illud,*
itum in Græciam eſt, non ſine cauſſa vitaviſſem, Kalendis Sext. veni Syracuſas,
ea urbe tranſmiſſio in Græciam laudabatur. quæ tamen urbs, mihi conjunctiſſi-
una me nocte cupiens retinere non potuit. veritus ſum, ne meus repentinus ad

tatu, manerem, municipes Rhegini complures ad me venerunt, ex iis quidam Roma recentes: a quibus primum accipio M. Antonii concionem: quæ mihi ita placuit, ut, ea lecta, de reverſione primum cœperim cogitare. Nec ita multo poſt, edictum Bruti affertur, & Caſſii: quod mihi, fortaſſe, quod eos plus etiam reip. quam familiaritatis gratia diligo, plenum æquitatis videbatur. Addebant præterea (fit enim plerumque, ut ii, qui boni quid volunt afferre, affingant aliquid, quo faciant id, quod nunciant, lætius) rem conventuram, Kalendis Sext. ſenatum frequentem fore, Antonium, repudiatis malis ſuaſoribus, remiſſis provinciis Galliis, ad auctoritatem ſenatus eſſe rediturum. Tum vero tanta ſum cupiditate incenſus ad reditum, ut mihi nulli neque remi, neque venti ſatisfacerent. Et in ep. ad Cornificium: *Ego tuorum conſiliorum auctor, dignitatiſque fautor, iratus temporibus, in Græciam, deſperata libertate, rapiebar: cum me Eteſiæ, quaſi boni cives relinquentem remp. proſequi noluerunt: Auſterque adverſus maximo flatu me ad tribules tuos Rhegium retulit: atque inde ventis, remiſque in patriam omni feſtinatione properavi: poſtridieque in ſumma reliquorum ſervitute liber unus fui.* Et ad M. Brutum: *Cum teneri urbem a parricidis viderem, nec te in ea, nec Caſſium tuto eſſe poſſe, eamque armis oppreſſam ab Antonio: mihi quoque ipſi excedendum putavi. tetrum enim ſpectaculum, oppreſſa ab impiis civitas, opitulandi poteſtate præciſa. ſed animus idem, qui ſemper, infixus in patriæ caritate, diſceſſum ab ejus periculis ferre non potuit. itaque in medio Achaico curſu cum Eteſiarum diebus Auſter me in Italiam, quaſi diſſuaſor mei conſilii retuliſſet, te vidi Veliæ.* Et, ut erat gloriæ cupidus, amplificatione interdum utens, reip. voce ſe dicit eſſe revocatum. ad Plancum enim cum ſcriberet, *Abſui*, inquit, *proficiſcens in Græciam: &, poſteaquam de medio curſu ſum reip. voce revocatus, numquam per M. Antonium quietus fui.* In extremo autem lib. III. Off. ita cum filio loquitur: *Sed ut, ſi ipſe veniſſem Athenas: quod quidem eſſet factum, niſi me de medio curſu clara voce patria revocaſſet: aliquando me quoque audires: ſic, quoniam his voluminibus ad te profecta vox mea eſt, tribues his temporis, quantum poteris, poteris autem, quantum voles.* Reverſus igitur in urbem Cicero, animadverſa, ut dixi, contra quam ſperaverat, reip. perturbatione, rurſus urbe egreſſus, in villis ſuis libros hos de Officiis, ut reliquos de philoſophia, compoſuit. Miſit autem eos ad filium, ut, quem cariſſimum, unicumque habebat, ejus animum ſaluberrimis ad omnem honeſtatem, omnemque laudem præceptis imbueret. Sed neſcio quo pæne communi filiorum morbo, a præclaris parentibus degenerantium, Cicero filius, ſive id naturæ vitio, ſive voluntatis acciderit, a patris gloria longe deflexit. Pater a prima adoleſcentia ſobrie, continenterque vixit, diu, noctuque ſtudiis deditus bonarum artium, nihil omnino gulæ, aut inhoneſtis voluptatibus indulgens, totus virtutis amore flagrans. filius, quaſi ad eum ſimul cum re familiari paternæ virtutis gloria, nullo ſuo labore, perventura eſſet, imitatione domeſticæ induſtriæ neglecta, vino, ebrietatibus, luxuriæ ſe totum tradidit. Et, ut alia omittantur, uno Plinii majoris exemplo contentus ero. *Tergilla*, inquit. *M. Ciceronem filium binos congios ſimul haurire ſolitum ipſi objicit, Marcoque Agrippæ a temulento ſcyphum impactum. etenim hæc ſunt ebrietatis opera. ſed nimirum hanc gloriam auferre Cicero voluit interfectori patris ſui M. Antonio. is enim ante eum avidiſſime apprehenderat hanc palmam.* Hæc Plinius. Pater tamen, quod ad eum attinuit, filii gloriæ, quantum in ipſo fuit, dum viveret, conſuluit: ut etiam blanditiis, ac fere precibus cum ipſo de ſua laude agat. in extremo enim tertio libro, *Vale*, inquit, *mi Cicero, tibique perſuade, te mihi quidem eſſe cariſſimum, ſed multo fore cariorem, ſi talibus monumentis, præceptiſque lætabere.* Iam in epiſtolis quam diligenter eum, Athenis operam Cratippo dantem, Attico commendet, ne quid ei deeſſet, quod ad victum, & cultum ſpectaret, omnibus intelligere facile eſt, qui epiſtolas ipſas legerint. Non optime tamen, ut erat in primis acuto, longeque in poſterum proſpiciente ingenio, de filii indole videtur exiſtimaſſe. cujus dubitationis exſtat ſignum illud, ep. 46. lib. XIII ad Att. *Turpe eſt nobis, illum, qualiſcumque eſt, hoc primo anno egere.* Et ep. 16. lib. XV. *Leonidas retinet illud ſuum, Adhuc quod eſt dubitantis, non fidentis, teſtimonium.* Sed hæc quaſi πάρεργα.

M. TVL.

M. TVLLII CICERONIS DE OFFICIIS AD MARCVM FILIVM

Liber Primvs.

INſcriptionem, de Officiis, quia plenior eſſe videtur, quam, de Officio, propterea magis probavit: licet Panætius, quem ſe fatetur imitari, cum in eodem verſaretur argumento, ſuos libros inſcripſiſſet, περὶ τοῦ καθήκοντος: quod eſt, de Officio. qua de re Ciceronem ipſum audiamus. ad Attic. epiſt. 13. lib. xv. *Nos hic φιλοσοφούμεθα: quid enim aliud?* & τὰ περὶ τοῦ καθήκοντος *magnifice explicamus; προσφωνοῦμεν Ciceroni: qua de re enim potius pater filio?* Et epiſt. xi. lib. xvi. τὰ περὶ τοῦ καθήκοντος, *quatenus Panætius, abſolvi duobus; illius tres ſunt.* Ibidem, infra: *Quod de inſcriptione quæris: non dubito, quin τὸ καθῆκον officium ſit: niſi quid tu aliud: ſed inſcriptio plenior de Officiis. προσφωνῶ autem Ciceroni filio.* Hæc ille. Sed accedit illa quoque ratio: quod, ut ſæpe ipſe gloriatur, plura tractat officiorum genera, quam Panætius. recte igitur, *de Officiis*, ob ea, quæ perſecutus eſt, a Panætio prætermiſſa. quamquam (ut aliquid pro Panætio dicam) niſi me fallit aurium judicium, in Græco ſonat aptius, & omnino videtur elegantius, περὶ τοῦ καθήκοντος, quam, περὶ τῶν καθηκόντων, nam, quod ad ſignificationem attinet æque omnia, quamvis multa, complecti ſingularis numerus & poteſt, & ſolet. itaque, cum eſſent plura divinandi genera, de divinatione tamen inſcribere Cicero maluit, quam, de divinationibus: quæ plenior inſcriptio fuiſſet.

Officiales libros appellat Lactantius lib. vi. cap. xi. & 18. De Panætio autem vide Plinium in Præfatione, & Agellium. Scripſerat & Brutus librum περὶ καθήκοντος. auctor Seneca Epiſt. lib. xv. & Chryſippus libros περὶ κατορθωμάτων. Plut. in Opuſc. & alibi. Citat & eundem Chryſippum ἐν τῷ περὶ καθήκοντος, tum alibi, tum in ſeptimo. Cleanthes ſcripſit lib. tres περὶ καθήκοντος, Citatur & Poſidonius ἐν τῷ πρώτῳ περὶ καθήκοντος. Laertius. & Hecato Rhodius. idem Laertius. Sed primus ſcripſit Zeno Citiæus, auctore eodem Laertio, & Suida. Sed & Epictetus in Enchiridio quiddam ſcripſit. Et Ariſtotelem de Officiis ſcripſiſſe D. Ambroſius tradit: qui totam hanc materiam Chriſtianis exemplis mirifice illuſtravit.

Capvt. I.

Q*Vamquam te Marce fili*] Paucis verbis egregium artificium in cohortando ad philoſophiam filio licet animadvertere. nam & Cratippum, & Athenas ideo nominat, ac laudat, ut oſtendat, qui talem doctorem ſit nactus, in ea præſertim urbe, quæ præſtantiſſimorum philoſophorum copia ſemper floruerit, claroſque viros, liberalibus diſciplinis excultos, in omnes fere orbis terræ partes diverſis temporibus emiſerit, & turpe admodum eſſe, vertique vitio jure poſſe, ſi tam præclaris non commotus exemplis, optimarum doctrinarum expers, inaniſque domum redeat. His duabus cauſſis tertiam adjungit, ſpatium temporis, quo cum doctorem, in ea urbe audiat. nam, cum ait, *Annum jam*, admonitio quædam eſt, quid annuo ſtudio præſtare debuerit. Ex

quibus tribus cauſſis intulit verbum, *oportet*, non enim, Arbitror, aut ſimile quippiam, ſatis eſſe duxit, ſed, Oportet: cum antecedant illa, Audire Cratippum, Audire Athenis, Audire multis menſibus. quo efficitur, niſi valde jam profecerit, culpam, & infamiam vitare non poſſe. Athenas, & Cratippum conjungit etiam in procœmio lib. III.

Annum jam] Annuum tempus conficiebatur poſt Kal. Apr. ut patet ex lib. XV. ep. ad Att.

Audientem] Quod magis eſt, quam privatim ſtudere. Proverbium eſt: *Ζώσης φωνῆς μείζω τὴν ἐνέργειαν εἶναι.* id eſt: Vivæ voci majorem vim ineſſe.

Cratippum] Hic Peripatetica ſcientia claruit. Infra: *Diſces tu quidem a principe hujus ætatis philoſophorum.* Et lib. II. *In antiquiſſima, nobiliſſimaque philoſophia Cratippo auctore verſaris, iis ſimillimo, qui iſta præclara pepererant.* Et lib. III. *A Cratippo noſtro, principe hujus ætatis philoſophorum, hoc te audire, atque accipere confido.* Hic Mitylenæus fuit: proque eo Cicero apud Cæſarem egit, cum rerum potitus eſſet, ut civis R. adſcriberetur: perſuaſitque ſenatui Areopagitarum apud Athenienſes, ut inſtituendæ juventuti præficeretur. De eo vide, quid dicat Cicero filius in ep. ad Tironem lib. XVI. Pompejum, e Pharſalica clade aufugientem, apud Mitylenem occurrens, ſolatus eſt argumentis e philoſophia depromptis.

Athenis] Olim civitate libera nec indiga ullius præconii amplius, tanta claritas ſuperfluit, ut inquit Plinius. Plato φιλόλογον, & πολύνοιαν appellat, Cicero pro Flacco ab ea ait humanitatem, doctrinam, fruges, jura, leges ortas, atque in omnes terras diſtributas. Vide Xenophontem in dictis, & factis Socratis, Iſocratem in Panegyrico, Cicero de Fato, de Leg. II. de Oratore, Iuſtinum libro ſecundo. Florum lib. III. capite quinto. Plutarchum in Cimone, Pauſoniam in Atticis.

Abundare] Non modo non egere, ſed etiam abundare.

Oportet] Par eſt, credibile eſt; prorſus ratio poſtulat, ut abundes: [illegible] liter credendum videtur.

Præceptis, inſtitutiſque philoſo[illegible] Perpendenda interdum ſingula verba; ne Ciceronis elocutio, a[illegible] ſententiis, utilemque copiam [illegible]ditans, non intelligentibus inanis ſupervacanea videatur. Inſtituere eſt, quam Præcipere, præcepta e[illegible] docent, quid agendum ſit: nec ta[illegible] omnes, quibus præcipitur, ita ſe[illegible] runt, ut præceptorum ſententiam[illegible] ta, & moribus exprimant. inſti[illegible] vero plane formant, & fingunt eo[illegible] animos, quibus præcepta tradun[illegible] ſic, ut a præceptorum regula nihi[illegible] minimum diſcedant. quo majo[illegible] Ciceronis cohortatione vis eſt, q[illegible] lium admoneat, non eum noſſe[illegible] tum oportere, quæ philoſophia [illegible] cipiat, ſed ita etiam inſtitutum [illegible] ut ea, quæ noverit, ſimul agenda eſſe conſtituat.

Propter ſummam & doctoris auc[illegible]tatem, & urbis] Vrbis, ob exem[illegible] Doctoris, ob ſcientiam. Aucto[illegible] eam vim habet, ut ipſa per ſe, v[illegible] ratio nulla, cur aliquid agamus, [illegible] feratur, nos tamen ad agendum [illegible] pellat. ratio autem, ſi auctoritate[illegible] reat, ſæpe languet. Eſt enim auct[illegible] tas in eo, de cujus virtute, prude[illegible] bonitate ſic exiſtimamus, ut eun[illegible] delectu rerum haudquaquam falli ſe judicemus. Inanimatæ rei auct[illegible] tas non eſt: ſed eam urbi Cicero [illegible] buit, propter illos viros, qui, c[illegible] in ea philoſophiæ ſtudiis, doctri[illegible] ac ſapientiæ laude præſtiterant. M[illegible] re te debet inquit, & doctoris, & [illegible] bis auctoritas, cogitantem, quid [illegible] tippo doctore, quid in urbe Ath[illegible] rum præſtare te deceat. Nicias a[illegible] Platonem in Lachete, a bono tan[illegible] præceptore, Socrate maxime, i[illegible] tui voluit, ne, perpetuo diſc[illegible] δυσμαθὴς, hoc eſt dediſcens, vid[illegible] tur. Philippus Macedo diis gratia[illegible] gebat, quod ſibi Alexander Ariſt[illegible] lis tempore natus eſſet. Plato et[illegible] iiſdem gratias agebat, primum, q[illegible] homo potius, quam brutum natus[illegible] ſet: ſecundo, quod Athenis: ter[illegible] quod temporibus Socratis.

Augere] Augent nos ea, unde [illegible]

ſt

ctum capimus: itaque, augeri ſcientia, honoribus, re familiari, propie dicimus: malis rebus augeri aliquem, non dicimus. nam, ſi quis improborum conſiliis, & conſuetudine depravatus, quis eum vitiis auctum eſſe dixerit? cum ea minuantur potius, quibus, Augere, verbum, adjungimus, res domeſtica, exiſtimatio, virtus.

Exemplis] Senecæ verba ſunt epiſtolarum lib. XIV. *Nulla res magis animos honeſtate induit, dubioſque & in pravum inclinabiles revocat ad rectum, quam bonorum virorum converſatio. paullatim enim deſcendit in pectora, & vim præceptorum obtinet, frequenter audiri, aſpici frequenter. occurſus mehercle ipſe ſapientium juvat: & eſt aliquid, quod ex magno viro vel tacente proficias.*

Vt ipſe ad meam utilitatem ſemper cum Græcis Latina conjunxi] Monet filium, exemplo ſuo, ne Latinam linguam a Græca disjungat: (cum id maxime conducat: ut in ipſo Cicerone intueri licet, & locus eſt ab utili: nam in genere deliberativo utilitatem proponere debemus, & ſine Græca eruditione, quæ de philoſophia ſcripta ſunt, intelligi perfecte non poſſunt:) veritus, ne, cum aſſidue Cratippum audiat Græco ſermone philoſophiæ præcepta explicantem, Latinæ ſtudium negligat orationis. hoc eo pertinet, ut ſua ſcripta legenda ſibi putet, ſi minus ob res ipſas, in quibus eum Cratippo tradiderat excolendum: cui ſcientiam philoſophandi non concedere arrogantis eſſe videbatur: ſaltem ob Latinam linguam: in qua ſatis eum conſtabat ceteris antecellere: nec eam ipſe laudem reſpuit, ſed jure quodam ſuo, nihil metuens arrogantiæ ſuſpicionem, ſibi vindicat. Ob meam utilitatem, dicit, quia ſemper id ſpectavit, ut in eloquentia palmam obtineret: quod aſſecutus eſt, numquam intermiſſa, ne cum philoſophiæ quidem operam dabat, Latini ſermonis exercitatione. Ad Atticum ſcribens, lib. I. gloriatur, ſe præter ceteros φιλέλληνα & eſſe, & haberi. Et I de Oratore: *Summorum oratorum Græcas orationes explicabam: quibus lectis, hoc aſſequebar, ut, cum ea quæ legerem Græce, Latine redderem, non ſolum optimis verbis uterer, & tamen uſitatis: ſed etiam exprimerem quædam verba imitando, quæ nova noſtris eſſent, dummodo eſſent idonea.* Plutarchus in ejus vita ait, cum Græce apud Rhodum declamaret, cum Apollonii Molonis F. maximum in oratoria præceptorem Græcis eloquentiæ, & doctrinæ palmam præripuiſſe, dixiſſe. Quinctilianus ſtudiorum auſpicia a Græcis fieri voluit: ſed de iis loquebatur, qui Latinam linguam una cum lacte materno imbibebant. nos tum Græcam diſcere debemus, cum Latine analogiam per nos callere incipimus.

Semper] Non tantum adoleſcens.

Neque id in philoſophia ſolum, ſed etiam in dicendi exercitatione feci] Ambigua ſententia. quæri enim poteſt, utrum Latinam, an Græcam linguam, & in philoſophia, & in dicendi exercitatione a ſe cultam eſſe dicat. Si Græcam: adverſantur ea, quæ ſequuntur: in quibus apertiſſime filium ad Latinam amplectendam hortatur: ut cum ait: *Orationem autem Latinam profecto legendis noſtris efficies pleniorem.* Si Latinam: ordo non placet: dicendum enim potius videbatur: Neque id in dicendi exercitatione ſolum, ſed etiam in philoſophia feci: ut oſtenderet, non modo ſe feciſſe, quod ab iis fieri neceſſe eſt, qui ad eloquentiæ laudem ſpectant, ſed etiam, quod neceſſe minus erat. exerceri enim Romano ſermone in ea philoſophia, quæ tum Græcis litteris tota continebatur, quis neget, multo minus, quam in oratoriæ ſtudio facultatis, utile fuiſſe? Veritas igitur ſententiæ quærenda: quam quidem hanc eſſe non dubito. Ita cum Græcis Latina conjungere mihi ſemper curæ fuit, ut Latini ſermonis uſum, ne cum philoſophiæ quidem operam dabam: Græci, ne cum Latine quidem exercebar, unquam dimiſerim, Et, quia minus mirum videri potuiſſet, plures a ſe factam eſſe patriam linguam, quam Græcam: ideoque & in philoſophia, & in dicendi exercitatione cultam eſſe: non, inquit, id modo feci, ut Latinam linguam in philoſophia exercerem, ſed illud etiam, ut in Latina

exercitatione Græcam non omitterem. Quinctilianus in Præfatione. oratorem, & philoſophum eundem eſſe tradit. Cicero in Oratore, non tantum ſe debere ſcholis rhetorum teſtatur, quantum Academiæ ſpatiis. Idem Quinct. lib. XII. cap. 2. oratorem philoſophia inſtructum eſſe vult: cum non intelligi poſſit eloquentia hominis optima neſcientis, ſicque Periclem Anaxagoræ, Demoſthenem Platoni operam dediſſe. In philoſopho quoque eloquentiam requiri, affirmat Cicero in Præfatione Tuſculanarum, cum ait: *Hanc perfectam philoſophiam ſemper judicavi, quæ de maximis quæſtionibus copioſe poſſit, ornateque dicere. in quam exercitationem ita nos ſtudioſe operam dedimus, ut jam etiam ſcholas Græcorum more habere auderemus.*

Dicendi exercitatione] Quales declamationes exſtant, de Latinis, Quinctiliani, Senecæ: de Græcis, Libanii, Ariſtidis: & aliorum.

Cenſeo] Paternam auctoritatem redolet hoc verbum. nam, Arbitror, aut ſimile quiddam, levius erat. Cenſeo, autem, qui dicit, non modo ſuadet, verum etiam pæne jubet. Fecit autem filius, quod pater juſſit. ad Tironem enim ſcribens, ſe apud Caſſium Græce, apud Brutum Latine declamitare.

Vtriuſque orationis] Græcæ, & Latinæ: philoſophicæ, & oratoriæ.

Quam quidem ad rem] Quam? nimirum eam, de qua proxime locutus eſt: pares ut eſſe poſſent Romani homines in utriuſque orationis facultate. quod aliqua dubitatione non caret. longe enim pauciora Græce, quam Latine, Cicero compoſuit: ut gloriari prorſus ei non liceat, æque ſe magnum in utraque lingua Romanis hominibus adjumentum attuliſſe. Quærenda igitur eſt, quæ cum Ciceronis mente conſentiat, interpretatio. Et fortaſſe dicit hoc de Libris, quos de arte oratoria & de rep. & poſtremo de philoſophia multos ediderat, ſic a ſe locupletatam eſſe Latinam linguam, ut, ex ea Romani homines Græcæ jam æquata, non minorem in poſterum ſperare gloriam poſſent, quaſi excellerent in Græca, tot ſæculorum ſpatiis, tot ſummorum oratorum laboribus abſoluta. pares igitur eſſe poterant in utriuſque orationis facultate, quod ad Latinam linguam attinebat: quæ ne Græcæ concederet, induſtria ſua præſtitiſſe ſibi Cicero videbatur. nam, ſi Latina fuiſſet inferior, quis in utraque par eſſe poſſet, cum pares ipſæ non eſſent?

Vt videmur] Hoc poſuit ad vitandam arrogantiæ ſuſpicionem: parumperque minuit, quod ait ſequentibus verbis, *magnum attulimus adjumentum hominibus noſtris.* nam, *ut videmur*, arbitrantis eſt, non affirmantis.

Magnum adjumentum] In Præfat. Tuſc. *Philoſophia latuit uſque in hanc ætatem, nec ullum habuit lumen litterarum Latinarum: quæ illuſtranda & excitanda nobis eſt, ut, ſi, occupati, profuimus aliquid civibus noſtris, proſimus etiam, ſi poſſimus, otioſi.*

Hominibus noſtris] Romanis, & Latinis.

Vt non modo Græcarum litterarum rudes] Proxima ſuperiora ad Latinam tantum linguam pertinent: quæ ſequuntur, etiam ad res ipſas: quas cum Græcis litteris traditæ eſſent, a ſe tamen ita explicatas oſtendit Latino ſermone, non modo ut ii, qui Græce neſcirent, ſed etiam qui optime ſcirent, eaſque poſſent e Græcis libris cognoſcere, mallent ſua ſcripta legere, ex quibus aliquem ſe fructum capere arbitrarentur. nam, ſi & hæc, & ſuperiora æque de Latina tantum lingua dicerentur: non conſentire ſibi ipſe Cicero videretur, qui, cum dixiſſet, *magnum adjumentum*, ſubjungeret, *aliquantulum.*

Docti] Abſolute dictum: non, *docti litterarum*: ut inepte quidam opinantur.

Aliquantulum] Non, ad dicendum: quod pertinet ad Latinam linguam: in qua ſe jam dixit non aliquantulum, ſed multum Romanis hominibus profuiſſe. Ad judicandum igitur: quod non ad Latinam linguam, ſed ad philoſophiæ præcepta, ab ipſo Latine tradita, pertinet. in quo ne Græcis philoſophis, qui ea multis libris egregie perſecuti erant, detrahere velle videretur

um, aliquantulum, dixit: quo modeſtius dicere non potuit.

Et ad dicendum] Augetur enim Latina lingua, non modo cum oratoria præclare tractat, ſed etiam, cum ad explicanda philoſophiæ ſenſa transfertur: quod ante Ciceronem præſtiterat nemo: ut ipſe dixit loco ſupra notato.

Et ad judicandum] Philoſophus enim de rebus judicat, in verbis non immoratur: judicat autem, quid agendum, vitandumve ſit; quæque obſcuriora ſunt, erroribuſque multis humanas mentes involvunt, judicii ſui præſtantia illuſtrat, ac patefacit. Poſſunt igitur, inquit, noſtrorum librorum lectione Romani homines non augeri ſolum Latina lingua, ſed judicandi quoque ſcientiam conſequi: &, quamvis Græcos de philoſophia libros legant, aliquem tamen ex indoctrina quoque noſtra fructum capere.

Quamobrem diſces tu quidem] Concludit, quod ei propoſitum eſſe jam diximus, legenda filio ſua ſcripta, ſi non doctrinæ, quam ejus judicio permittit, orationis certe Latinæ gratia.

Hujus ætatis] *Hujus memoriæ*, ait lib. III. Ita autem dicit, ut aſſentationem cavere videatur.

Diſces, quam diu voles] Quod ſuæ poteſtatis eſt, filio largitur: ut ſtatuat ipſe Cratippi tempus audiendi. Sed, quod largitur, adſtringit paullum ſequentibus verbis. Sino tuam voluntatem, inquit, liberam eſſe, cum hoc tamen, ut eam doctrinæ regat, ac moderetur utilitas. quamdiu enim Cratippo magiſtro proficere te intelliges, tamdiu dandam ei operam eſſe, exiſtimare debebis. Et hic quædam latet admonitio. nam, quem proxime philoſophorum principem nominavit, poſſe, qui eum vel diutiſſime audiat, ſemper aliquid diſcere, omnino ſignificat.

Quam diu voles: tam diu autem velle debebis] Infra: *Quod vitium qui effugere volet (omnes autem velle debebunt)* &c. Eodem modo locutus Fam. lib. 2. ep. XI. *Quidquid erit, tibi erit.* Et ep. 18. e. l. *Sin quid offenderit, ſibi totum, nihil tibi offenderit.* Lib. III. ep. 2. *Quibuſcunque rebus potes, (potes autem plurimis.)* Lib. VI. ep. 5. *Quotieſcumque filium tuum vides, (vides autem ferre quotidie.)* Et ep. 6. e. l. *Quidquid valebo vel auctoritate, vel gratia, valebo tibi.* Et lib. IX. ep. 14. *Neminem conveni, (convenio autem quotidie plurimos.)* Et ep. 17. e. l. *Fiet, quodcumque volent, qui valebunt: valebunt autem ſemper arma.* Et lib. X. ep. 6. *Quos adhuc gradus dignitatis conſecutus es, (es autem adeptus ampliſſimos.)* Et lib. XIII. ep. 41. *Quotieſcunque me videt, (videt autem ſæpiſſime.)* Et ep. 53. e. l. *Quoad fides tua, dignitaſque patietur; patietur autem in omnibus.* In Piſonem: *Videre te volui, vidi.* Phil. I. *Huc ſi quid acceſſerit, non tam mihi, quam vobis, reique pub. acceſſerit.* Simile quid habent & illa. Lib. I. ep. I. *Regis cauſſa ſi qui ſunt, qui velint: qui pauci ſunt.* Lib. 2. ep. 18. *Quæ mihi veniebant in mentem, quæ ad te pertinere arbitrabar,* &c. Lib. IV. ep. 7. *Hoc idem omnes, qui te diligunt, ſentiunt: quorum eſt magna multitudo.*

Non pœnitebit] Non parum videbitur, Ter. Heaut. Quinctilianus: *Multi ad ſumma pervenirent, niſi, ſe jam eo perveniſſe, per ſuaſum haberent.* Et Bion dixit, τὴν οἴησιν εἶναι τῆς προκοπῆς ἐγκοπήν. hoc eſt, Opinionem felicitatem præcidere. Proverbium eſt: *Senex ſemper aliquid addiſcit.* Solon, apud Platonem de rep. VII. & in dial. de Philoſophia, & in Lachete: Γηράσκω δ' αἰεὶ πολλὰ διδασκόμενος, i. Diſcenti aſſidue multa, ſenecta venit. Et, apud Agellium: *Uſus me genuit, peperit mater memoria.* Seneca ad Lucilium: *Tam diu diſcendum eſt, quam diu neſcias: &, ſi proverbio credimus, quam diu vivas.* Demea Terentianus:

Numquam ita quiſquam bene ſubducta ratione ad vitam fuit,
Quin res, ætas, uſus ſemper aliquid apportet novi,
Aliquid moneat, ut illa, quæ te ſcire credas, neſcias,
Et, quæ tibi putaris prima, in experiundo repudies.

Et Senecæ verſiculus ille: *Diſcipulus eſt prioris poſterior dies.* Imitandus ille, (Juliano juriſconſulto auctore) qui, vel ſi alterum pedem in ſepulcro habe-

beret, tamen adhuc velle diſcere profitebatur. Plato quoque cuidam otioſo, & voluptatibus dedito, percontanti, Quoad puer eſſe vellet? quod eum diſcendo non minus, quam docendo, videret occupari: reſpondiſſe fertur: Quoad, quantum doctrina, & virtute augear, me non pœnitebit.

Non multum a Peripateticis diſſidentia] Oſtendendum eſt, in quo diſſideant, & quantum diſſideant a Peripatetica doctrina Officiorum libri. Peripatetici virtutem, & honeſtum ceteris rebus omnibus longe præferri debere judicabant, ſola tamen felicitatem poſſe conficere nequaquam arbitrabantur. quod ſi accederent opes, honores, valetudo, quæque alia ſunt ejuſmodi, ut iis deſtituta humana vita laboraret: tum vero felicitatem abſolvi, cum accidere nihil poſſet, quod moleſtiam animo, corpori afferret incommodum. Stoici, contra, felicitatem una virtute metiebantur: ſi quis honeſte, & cum virtute vitam duceret, nihil præterea deſiderare: ſapientem, id eſt virtute præditum, ſolum eſſe divitem, pulchrum, honoratum, omnibus denique rebus, quæ falſo vocabulo bona dicerentur, ſolum abundare. Hanc diſſenſionem paucis verbis attingit Cicero lib. III. ita ſcribens: *A te poſtulo, mi Cicero, ut mihi concedas, ſi potes, nihil, præter id, quod honeſtum ſit, eſſe propter ſe expetendum: ſin hoc non licet propter Cratippum: at illud certe dabis quod honeſtum ſit, id eſſe maxime propter ſe expetendum.* Hæc igitur inter eos diſſenſio fuit, magna proſus, & quæ diverſiſſima vitæ genera induceret. aliud eſt enim, honeſto quidem plurimum tribuere, ceteris tamen rebus, quæ ad commoda corporis, atque ad animi delectationem pertinent, locum relinquere, iiſque, ſi abſint, comparandis operam dare: ſi adſint, frui quantum deceat: aliud, in uno honeſto omnia ponere: cetera, ſi cum eo jungantur, paupertatem, ignominiam, morbum, tormenta ipſa cara habere, & ſuavia eſſe dicere: ſi disjungantur ab eo, divitias, gloriam, bonam valetudinem, commoda denique omnia, non modo, quaſi ad felicitatem nihil afferant, contemnere, ſed etiam, quaſi felicitati repugnent, inter mala numerare. Hoc Stoici cum ſentirent, acerrimeque defenderent: quæri poteſt, cur Cicero, qui ſe in his libris potiſſimum ſequi Stoicos profitetur, ſua ſcripta dicat a Peripateticorum ſententia non admodum diſcrepare. Huic dubitationi occurritur hoc modo. Præcepta officiorum Cicero de Stoicorum fontibus hauriebat: ea dicit oriri ab honeſtate, honeſtatem ipſam ex quatuor virtutibus, prudentia, juſtitia, fortitudine, temperantia. in hoc nihil a Peripateticis Cicero diſſidebat. nulla enim fuit, ad hanc quidem partem quod attinet, inter Stoicos, & Peripateticos, controverſia. nam honeſtum utrique negabant eſſe, quod ab harum virtutum aliqua non oriretur. In quo igitur a Peripateticis Cicero diſſentit? In honeſto: quod e Stoicorum ſententia ſi ſolum propter ſe expetatur, valde probat. In quo ab iiſdem non multum diſſentit? In eodem. nam, etſi Stoicorum ſententiam probabat, Peripateticorum tamen haud improbabat omnino. itaque lib. III. cum honeſtum Peripateticorum a Stoicorum honeſto diſtinxiſſet, poſtulat a filio, quod ſupra jam oſtendi, ut id ſibi concedat, quod Stoici probant: ſi non poteſt, quod adverſetur Peripateticæ doctrinæ, cui tunc Cicero filius operam dabat: concedat ſaltem id, quod placet Peripateticis. Quo loco ſubjungit hæc; *Mihi utrumvis ſatis eſt: & cum hoc, tum illud probabilius videtur, nec præterea quidquam probabile.* Aperte demonſtrat, Peripateticorum honeſtum a ſe non improbari, Stoicorum autem probari vel maxime. Sed in his libris declinat interdum ad Peripateticorum ſententiam: neque contemnit opes, honores, amicitias, reliqua adjumenta vitæ, quamquam ea non ſejungat ab honeſto. itaque vere dixit, diſſidere ſe quidem a Peripateticis, non multum tamen: cum eorum honeſtum plane non improbaret, locum relinquens aliquem iis rebus, quas omnino Stoici, ut inanes, excludebant.

Utrique Socratici, & Platonici eſſe volumus] Videtur hoc dicere: Et Stoicos,

cos, & Peripateticos ſequi volumus: ut ab his non valde diſſideamus: cum tamen illos probemus maxime. Negari enim non poteſt, quin hoc ideo ſubjungat, ut rationem afferat, cur ſua non multum a Peripateticis diſſideant, ſed diſſideant tamen. Quod ſi ita eſt: quæri oportet, cur Socraticos pro Stoicis, Platonicos pro Peripateticis poſuerit: quandoquidem verbum, *utrique*, aperte eos, ut diverſa ſentientes, diſtinguit. Socrates idem fere ſenſiſſe, quod Stoici, & exemplo ſuæ vitæ Stoicam ſectam peperiſſe, videri poteſt: qui etiam perire maluerit, quam judicibus in bona cauſſa ſupplicare: cum eſſe malum probis, innocentibuſque viris mortem negaret: quæ Stoicorum poſtea ſententia fuit, nihil omnino malum, niſi quod turpe eſſet, judicantium: nihil bonum, niſi quod honeſtum. Libentius autem, Socraticos, quam Stoicos, dicit: ut videatur, licet Stoica præcepta valde probaret, Socraticam tamen philoſophiam ſequi velle, ſimilem quidem Stoicæ, & ideo diſſidentem a Peripatetica, mitiorem tamen aliquanto, & ideo non multum diſſidentem. Platonicos pro Peripateticis uſurpat: quia, quod ad mores attinet, de quibus agitur in his libris, nulla videtur inter eos controverſia fuiſſe. Quod ſi Peripateticos, dixiſſet: omnes Peripateticæ philoſophiæ partes comprehendiſſet. omnes autem ipſe non tractat: ſed, ut dixi, moralem tantum: & Platonis lectione magis quam Ariſtotelis, eum eſſe delectatum, Platonicumque ſe potius, quam Ariſtotelicum, profiteri ſolitum, ſatis conſtat.

De rebus ipſis utere tuo judicio: nihil enim impedio] Probes, nec ne, mea ſcripta, quod attinet ad præcepta, non laboro. avocare enim te ab ea doctrina, in qua Cratippo magiſtro tuum ſtudium locas, conſilii noſtri non eſt. Ad Atticum ſcribens, ſic ait: *Eſt magnum illud quidem, verumtamen multiplex pueri ingenium: quo ego regendo negotii habeo ſatis.*

Profecto] Quinctil. *Is*, ait, *ſe profeciſſe multum exiſtimet, cui Cicero valde placere cœperit.*

Legendis noſtris] Figura Latini ſermonis: pro, Dum noſtra leges. Sic locutus lib. III. de Rep. apud Nonium: *Noſter populus, ſociis defendendis, terrarum jam omnium potitus eſt.*

Pleniorem] In Oratore, nullam ait eſſe ullo in genere laudem oratoris, cujus in ſuis orationibus non ſit aliqua ſi non profectio, at conatus tamen, atque adumbratio.

Arroganter] Arrogantiam ait eſſe Ariſtoteles lib. II. Eth. ad Nicom. προσποίησιν ἐπὶ τὸ μεῖζον, i. plus ſibi tribuere, quam par ſit. De hoc autem Cicero reprehenditur: qui nimium ſe jactet, & de rebus quoque geſtis ſuis ea dicat, quæ aures offendant. defendit eum Quinctil. lib. XI.

Scientiam] Rei per cauſſas cognitionem. nam, ut ait Ariſt. οὐδὲν ἴσμεν ἄνευ τῆς αἰτίας. id eſt, Nihil ſcimus, ſi cauſſam ignoremus.

Concedens] Quaſi dicat, Non repugno, quo minus alii philoſophiæ cognitione mihi non modo conferantur, ſed etiam præferantur. Facilis autem eſt conceſſio, ſi tibi id ſerves, quod eſt, aut habetur præſtantius. Qualis eſt illa apud Virgil. Æn. VI.

Excudunt alii ſpirantia mollibus æra:
(Credo equidem) vivos ducent de marmore vultus:
Orabunt cauſſas melius, cælique meatus
Deſcribent radio, & ſurgentia ſidera dicent.
Tu regere imperio populos, Romane, memento,
(Hæ tibi erunt artes) pacique imponere morem,
Parcere ſubjectis, & debellare ſuperbos.

Multis] Varroni, Catoni, aliis.

Oratoris proprium] Quinctil. lib. II. cap. 16. ait, hoc Ciceronem pluribus locis dixiſſe: Plutarchuſque dicit eum oratoris nomen magis, quam philoſophi, fuiſſe amplexum.

Apte, diſtincte, ornateque dicere] Apte, ad id, quod orator agendum ſuſcepit: ut ea dicantur, quæ ſubjecta materia poſtulat: Diſtincte, ne rerum ordo perturbetur: fruſtra enim apte dicit, qui ſuo quidque loco non dicit: Ornate, adhibitis Latinæ orationis lumi-

Ingenium velox, præceps facundia, ſermo
Promptus, & Iſæo torrentior.

Nam in verbo, *torrentior*, vis oſtenditur: quæ patet etiam in ejus, quæ exſtant, orationibus.

Equidem & Platonem exiſtimo] Præclara correctio: nam, quia nemini Græcorum parem utriuſque generis laudem contigiſſe jam oſtenderat, ſubjungit, aliis id non contigiſſe, quia, cum vellent, non potuerunt, ut Phalereo: aliis, quia, cum poſſent, noluerunt, ut Platoni, Ariſtoteli, Demoſtheni, Iſocrati. Quinct. lib. IX. de compoſ. Platonem, & Demoſthenem inter ſe diſſimiles fuiſſe teſtatur: Platonemque compoſitionis diligentiſſimum eodem capite fuiſſe affirmat. illius copiam, hujus vim Cicero effinxit, teſte eodem Quinct. lib. X. Aſianum lib. XII. vocat. Dum Plato in Gorgia oratoribus illudit, ſummum agit ipſe oratorem. Idem Quinct. Homericam facultatem ei tribuit. Et Panætius apud Cicer. Tuſc. I. vocat eum philoſophorum Homerum. Videndus & Laertius, qui ex Timone recitat, quod ad hanc rem facit. Infanti illi, in cunis dormienti, apes in labellis conſederunt: & reſponſum eſt, ſingulari illum ſuavitate orationis fore. Cic. I. de Div. Plin. lib. XI. cap. 18. Valer. lib. I. cap. de Prodigiis. Chryſoſtomus de ſacerdotio lib. IV. Iſocrati terſum tenorem tribuit, Demoſtheni amplam ſublimitatem, Thucydidi venerandam majeſtatem, Platoni excellentem dignitatem. Plato, Ariſtocles fuit dictus a parentibus: ſed διὰ τὴν πλατύτητα εἴτε τῶν ὤμων, εἴτε τῶν λόγων, i. ſive ob latos humeros, ſive ob orationis amplitudinem, & majeſtatem, Platonis nomen invenit. Iovem, ajunt Græci, ſi loqui more humano voluiſſet, non alio, quam Platonico genere orationis uſurum fuiſſe. Et Cic. in libris de Oratore, Platonem, in exagitandis oratoribus ſummum oratorem agere, teſtatur.

Quæ a Platone didicerat] Multos annos, Platone magiſtro, Demoſthenes operam philoſophiæ dedit: poſtea, cum audiſſet orantem Calliſtratum, ejus eloquentia delectatus, a philoſophiæ ſtudio ad oratoriam artem ſe tranſtulit. Plutarchus, Libanius, A. Gellius lib. III. cap. 13. Ammianus Marcellinus lib. XXX. alii. Quanti Demoſthenes Platonem fecerit, vide ejus epiſtolam ad Heracleodorum.

Pronunciare] Proferre, diſputare, vel in ſcholis philoſophorum, vel in libris. Vti voluit oratorio verbo, cum de ſummo oratore loqueretur, quamquam diſputante potius ut philoſopho, quam agente ut oratore. nam, ſi recte animadvertimus, Platonem transfert a gymnaſio in forum, Demoſthenem a foro in gymnaſium: ut id, quod ei propoſitum eſt, probet, utrumque potuiſſe, ſi voluiſſet, in utroque genere excellere.

Ornate, ſplendideque] Profecto nihil hoc oratore prudentius. philoſopho Platoni gravitatem, & copiam, oratori Demoſtheni ornatum, & ſplendorem, ſuum videlicet utrique, tribuit: ut Plato philoſophiæ ſcientiam in agendis cauſſis cum eloquentia conjungeret: Demoſthenes in tractanda philoſophia oratoriam facultatem adhiberet: eſſetque, ſi vellet, eorum alter graviſſimus, & copioſiſſimus orator: alter ornatiſſimus, & ſplendidiſſimus philoſophus.

De Ariſtotele, & Iſocrate] De æmulatione Ariſtotelis, & Iſocratis, vide Quinct. lib. III. cap. I. Hinc diverſæ ſectæ. De quibus quid ſenſerit Cicero, lege Plutarchum in ejus vita. Vide & Cic. III. de Oratore, & Tuſc. I. & Laertium.

Suo ſtudio] Ille, philoſophiæ; hic, artis oratoriæ. etſi Iſocrates ſuum ſtudium philoſophiam ſæpe dicat: & Socrates apud Platonem, natura philoſophiam quandam in animo Iſocratis ineſſe ait.

CAPVT II.

Æ*Tati tuæ eſſet aptiſſimum*] Decet enim erudiri adoleſcentem officii potiſſimum colendi notitia: & decet erudiri a patre. Æſchines præclare dixit, adoleſcentes poetarum ſententias ediſcere oportere, ut iis, viri cum ſint, uti poſſint. Imitatus eſt hoc loco Cicero Iſocra-

tem

ratè) Methodice.

?) Oratione ornata, & quæ rem habeat.

tata) Quæ, cauſſis utrimque vera eſſe dignovimus.

ſibus) Forenſes Domeſticis op- cum tamen omnes intellige- i quæ in foro tantum, ſed quæ prorſus extra domum gerun- enſe regnum, alicubi ſe ami- ietitur.

: ſi tecum agas quid) Multa e- e ſoli agimus: in quibus ipſis ium colitur, honeſte: aut ne- turpiter. propterea ſubjun- *eoque colendo ſita vita eſt hone- s, & in negligendo turpitudo.* it, hominem ſolitarium tum atis interdicere, cum, digni- i reputans, ſeipſum revereretur. icit, quod eſt apud Iſocratem lem, & in Paræneſi. Scipio ditus erat, ut hic ait lib. III. quam minus eſſe otioſum, im otioſus: neque minus ſo- iam cum ſolus eſſet. Auſo- *erpe quid acturus, te ſine teſte* ilolaus autem præcipue ait ho- ipſos timere debere.

ue colendo) Sic Cic. Tuſc. II. *non omnes fructiferi ſunt, qui co- c animi non omnes culti fructum* Tota autem hæc enumeratio ra eſt, & quæ cum aliis ejuſ- eronis locis utiliter conferri am. lib. V. ep. 8. *Quamobrem*

Si ſibi ipſe conſentiat, & non inter- dum naturæ bonitate vincatur) Si ſem- per idem ſentiat, nec ſe doceri, & corrigi ab ipſa, rerum omnium opti- ma natura patiatur. Natura nihil ſua- det, niſi bonum: turpe nihil patitur: conſuetudine vincitur interdum: ſed ipſa nunquam peccat: ideo laudamus eos, qui natura duce vivunt, natu- ramque ducem in omni re ſequun- tur.

Neque amicitiam colere poſſit) De Fin. I. *Neque vero hac oratione ſolum, ſed multo magis vita, & moribus com- probavit, amicitiam poſſe coli in hoc dogmate:*

Nec juſtitiam, nec liberalitatem) Tres attingit morales virtutes, Iuſtitiam, Fortitudinem, Temperantiam, quas & Ariſtoteles agnoſcit, omiſſa quar- ta, quam infra nominat, Prudentia. nam Liberalitas juſtitiæ pars eſt. in- fra.

Alio loco) In libris de finibus bono- rum, & malorum.

Firma, ſtabilia) Cum vero enim, ut ait Ariſtoteles, omnia conſentiunt: a falſis autem ſtatim diſcrepat.

Aut ab iis, qui ſolam) Stoicos pri- mum, deinde Peripateticos indicari, obſcurum non eſt. Solam enim ho- neſtatem Stoici: maxime autem, ſed non ſolam, Peripatetici ſequebantur.

Ea præceptio) De officio, qua carent illæ diſciplinæ.

Academicorum) Qui de honeſtate ſentiebant idem, quod Peripatetici.

Zenonem Citiæum, Stoicæ ſectæ conditorem, audiſſent, ab eo tamen, & ipſi etiam inter ſe diſſenſerunt. quarum opinionum varietatem collectis e Cicerone teſtimoniis, quam clariſſime fieri poterit oſtendemus. Zeno, Polemonis Academici auditor, cum Academicorum dogma ſequi videretur, ac plane in aliqua parte ſequeretur, ab iis tamen deflexit, Stoicamque diſciplinam inſtituit. nam cum Academia, id eſt cum Platone, ipſius Academiæ auctore graviſſimo, ac principe, de ſummo bono idem ſenſit; cum nihil diceret eſſe bonum, præter virtutem: bonum ſolum, quod honeſtum: malum, quod turpe: beatam vitam in una virtute conſtitutam. in quibus autem ab Academia, id eſt a Platone, Platoniſque rationem, & auctoritatem ſequentibus Speuſippo, Xenocrate, & Xenocratis auditore Polemone, magiſtro ſuo, diſſenſit, hæc fere ſunt. Cum nihil aliud, præter honeſtum, numeraret in bonis, idque appellaret honeſtum, quod eſſet ſimplex quoddam, & ſolum, & unum bonum: cetera, etſi nec bona nec mala eſſent, tamen alia ſecundum naturam dicebat, alia naturæ eſſe contraria, his ipſis alia interjecta, & media numerabat: quæ autem ſecundum naturam eſſent, ea ſumenda, & quadam æſtimatione dignanda docebat: contraque contraria: neutra autem in mediis relinquebat: in quibus ponebat nihil omnino eſſe momenti: ſed, quæ eſſent ſumenda, ex iis alia pluris eſſe æſtimanda, alia minoris. Cumque ſuperiores illi non omnes virtutes in ratione eſſe dicerent, ſed quaſdam virtutes natura, aut more perfectas: hic omnes in ratione ponebat. Cumque illi ea genera virtutum, quæ ſupra dixi, ſejungi poſſe arbitrarentur: hic nec id ullo modo fieri poſſe diſſerebat, nec virtutis uſum modo, ut ſuperiores, ſed ipſum habitum per ſe eſſe præclarum, nec tamen virtutem cuiquam adeſſe, quin ea ſemper uteretur. Cumque perturbationem animi illi ex homine non tollerent: naturaque & condoleſcere, & concupiſcere, & extimeſcere, & efferri lætitia dicerent: ſed ea contraherent, in anguſtumque deducerent: hic omnibus his, quaſi morbis, voluit carere ſapientem. Cumque eas perturbationes antiqui naturales eſſe dicerent, & rationis expertes; aliaque in parte animi cupiditatem, alia rationem collocarent: ne his quidem aſſentiebatur; nam & perturbationes voluntarias eſſe putabat, opinioniſque judicio ſuſcipi; & omnium perturbationum arbitrabatur eſſe matrem immoderatam quandam intemperantiam. Hæc fere de moribus: nam, quod ad naturam attinet, ab iiſdem etiam diſcrepabat. Sed in moribus a Zenone auditor ejus Ariſto de fine bonorum non diſſenſit: cenſuit enim nihil eſſe bonum, niſi virtutem; neque malum, niſi quod virtuti eſſet contrarium: quæ vero in mediis momenta Zeno eſſe voluit, ea ipſe nulla eſſe, iiſque neutram in partem moveri, ſummum bonum duxit. ſic enim Cicero ſcriptum reliquit in Lucullo. Idemque lib. IV. de Fin. *Ut Ariſtonis*, inquit, *eſſet exploſa ſententia, dicentis, nihil differre aliud ab alio, nec eſſe res ullas præter virtutem, & vitia, inter quas quidquam omnino intereſſet: ſic errare Zenonem, qui nulla in re, niſi in virtute, aut vitio, propenſionem ne minimi quidem momenti ad ſummum bonum adipiſcendum eſſe diceret: &, cum ad beatam vitam nullum momentum cæteres haberet, ad appetitionem rerum eſſe in his momenta diceret.* Et lib. I. de Leg. *Sive Ariſtonis difficilem, atque arduam, ſed jam tamen fractam, & convictam ſectam ſecuti ſunt, ut, virtutibus exceptis, atque vitiis, cetera in ſumma æqualitate ponerent.* Et infra: *Si, ut Ariſto Chius ſolum bonum eſſe diceret, quod honeſtum eſſet, malumque quod turpe, ceteras res omnes plane pares, ac ne minimum quidem, utrum adeſſent, an abeſſent, intereſſe: valde ex Xenocrate, & Ariſtotele, & ab illa Platonis familia diſcreparet.* Et lib. II. de Fin. *Tres ſunt fines expertes honeſtatis, unus Ariſtippi, vel Epicuri, alter Hieronymi, Carneadis tertius: tres, in quibus honeſtas cum aliqua acceſſione, Polemonis, Calliphonis, Diodori: una ſimplex, cujus Zeno auctor, poſitus in decore totus, id eſt in honeſtate. nam Pyrrho, Ariſto, Herillus jamdiu abjecti.* Et infra: *Pri-*

[illegible] viliſſimas res ad virtutem addunt, deinde ſingulas potius, quam omnia, quæ prima natura conciliaviſſet. quæ cum Ariſtoni, & Pyrrhoni omnino viſa ſunt pro nihilo, ut inter optime valere, & graviſſime ægrotare nihil prorſus dicerent intereſſe: recte jampridem contra eos deſitum eſt diſputari. dum enim in una virtute ſic omnia eſſe voluerunt, ut eam rerum ſelectione exſpoliarent, nec ei quidquam, aut unde oriretur, darent, aut ubi niteretur, virtutem ipſam, quam complexabantur, ſuſtulerunt. Herillus autem ad ſcientiam omnia revocans, unum quoddam bonum vidit, ſed nec optimum, nec quo vita gubernari poſſit. itaque hic ipſe jampridem eſt rejectus, poſt Chryſippum enim non ſane eſt diſputatum. Et lib. III. *Cum virtutis hoc primum ſit, earum rerum, quæ ſecundum naturam ſint, habere delectum: qui omnia ſic exæquaverunt, ut in utramque partem ita paria redderent, uti nulla ſelectione uterentur, virtutem ipſam ſuſtulerunt.* Hæc [illegible]. Cato: qui paullo poſt negat a ſe, [S]toiciſque reliquis tolli rerum illud [d]iſcrimen, quod Pyrrho, & Ariſto [p]orſus eſſe tollendum cenſebant. nam, [cu]m Cicero ſubjunxiſſet: *Iſtud quidem [op]time dicis: ſed quæro, nonne tibi faciendum idem ſit, nihil dicenti bonum. quod [no]n rectum, honeſtumque ſit, reliquarum rerum diſcrimen omne tollenti:* [Re]ſpondet Cato: *Siquidem tollerem: [ſed] relinquo.* Et lib. V. *Hoc unum Ariſto [tenu]it: præter vitia, atque virtutes, neutrum ullam eſſe aut fugiendam, aut [ap]petendam.* Et in Hortenſio: *Ariſto [Ch]ius, præfractus, ferreus, nihil bonum, [ni]ſi quod rectum, & honeſtum.* Rurſus [a]b Ariſtone Pyrrho diſſenſit in eo, [qu]od illi ſummum bonum fuit, iis, [qu]æ Zeno inter ea, quæ ſecundum [na]turam, contraque naturam eſſent, [m]edia numerabat, neutram in partem [m]overi. Pyrrho autem, ea ne ſentire [qu]idem ſapientem. Qua tota de re ſic [lib]. IV. de Fin. *Mihi videntur* (loquitur ut Academicus) *omnes quidem illi [err]aſſe, qui finem bonorum eſſe dixerunt, [ho]neſte vivere, ſed alius alio magis, [P]yrrho ſcilicet maxime, qui, virtute [co]nſtituta, nihil omnino, quod appetendum ſit, relinquat: deinde Ariſto, qui [ni]hil relinquere eſt auſus, introduxit autem quibus commotus ſapiens appeteret aliquid, quodcuique in mentem incideret, & quodcunque tanquam occurreret is hoc melior, quam Pyrrho, quod vel aliquod genus appetendi dedit: deterior, quam ceteri; quod penitus a natura receſſit. Stoici autem; quod finem bonorum in una virtute ponunt, ſimiles ſunt illorum: quod autem principium officii quærunt, melius, quam Pyrrho: quod ea non occurrentia fingunt; vincunt Ariſtonem: quod autem ea, quæ ad naturam accommodata, & per ſe aſſumenda eſſe dicunt, non adjungunt ad finem bonorum; deſciſcunt a natura; & quodammodo ſunt non diſſimiles Ariſtonis. ille enim occurrentia neſcio quæ comminiſcebatur: hi autem ponunt illi quidem prima naturæ, ſed ea ſejungunt a finibus, & a ſumma bonorum. quæ cum proponunt, ut ſit aliqua rerum ſelectio, naturam videntur ſequi: cum autem negant, ea quidquam ad beatam vitam pertinere, rurſus naturam relinquunt.* Herillus autem, cum Zenonem audiſſet, ab eo tamen, ceteriſque Stoicis, de fine bonorum in eo diſcrepabat, quod in cognitione, & ſcientia ſummum bonum poſuit. *Omitto illa,* inquit in Lucullo, *quæ relicta jam videntur, & Herillum, qui in cognitione, & ſcientia ſummum bonum ponit: qui cum Zenonis fuiſſet auditor, vides, quantum ab eo diſſenſerit.* Et lib. II. de Fin. *Herillus ad ſcientiam omnia revocans, unum quoddam bonum vidit, ſed nec optimum, nec quo vita gubernari poſſit. itaque hic ipſe jampridem eſt rejectus. poſt Chryſippum enim non ſane eſt diſputatum:* Et lib. IV. de Fin. *Utrique idem faciunt; ut, ſi lævam partem negligerent, dexteram tuerentur: aut ipſius animi, ut fecit Herillus, cognitionem amplexarentur, actionem relinquerent.* Et lib. V. *Iuncta, & duplices expoſitiones ſummi boni, tres omnino fuerunt. nam aut voluptas adjungi poteſt ad honeſtatem, ut Calliphonti, Dinomachoque placuit: aut doloris vacuitas, ut Diodoro: aut prima natura, ut antiquis, quos eoſdem Academicos, & Peripateticos nominamus. Reſtant Stoici: qui cum a Peripateticis, & Academicis omnia tranſtuliſſent, nominibus aliis eaſdem res ſecuti ſunt. Iam exploſa, ejectaque ſententia Pyrrhonis;*

Ariſtonis, Herilli, quod in hunc orbem, quem circumſcripſimus, incidere non poſſunt, adhibenda omnino non fuerunt. Nam, cum omnis hæc quæſtio de finibus, & quaſi de extremis bonorum, & malorum ab eo proficiſcatur, quod diximus naturæ eſſe aptum, atque accommodatum, quodque ipſum per ſe primum appetatur: hoc totum & ii tollunt, qui in rebus iis, in quibus nihil aut honeſtum, aut turpe ſit, negant eſſe ullam cauſſam, cur aliud alii anteponatur, nec inter eas res quidquam omnino putant intereſſe: & Herillus, ſi ita ſenſit, nihil eſſe bonum præter ſcientiam, omnem conſilii capiendi cauſſam, inventionemque officii ſuſtulit. Et infra: *Sæpe ab Ariſtotele, & Theophraſto mirabiliter eſt laudata per ſe ipſa rerum ſcientia: hoc uno captus Herillus, ſcientiam ſummum bonum eſſe defendit, nec rem ullam aliam per ſe expetendam.* Hæc ex Cicerone. Laertius autem Pyrrhonis, & Herilli vitam litteris mandavit, Ariſtonis omiſit: quædam tamen de eo ſparſim tradidit, ut hæc in Menedemi vita. Placet Cynicis, rationalem, naturalemque philoſophiam tolli, ab Ariſtone Chio non diſcedentibus, moralemque ſolam coli. Ibidem in extremo: Quæ inter virtutem, & vitia ſunt, indifferentia, ut Ariſto Chius, appellant. Et in Zenone Citiæo Ariſto Chius finem eſſe dixit ad aliquid, inter virtutes, ac vitia indifferenter vivere, varietatem vel modicam nullam relinquens, ſed æqualitatem ſervans omnibus in rebus: eſſe autem ſapientem præclaro ſimilem hiſtrioni, qui ſive Therſitis, ſive Agamemnonis perſonam ſumat, utrumque decentiſſimo geſtu imitatur. Naturalem, ac rationalem philoſophiam ſuſtulit, alteram dicens eſſe ſupra nos, alteram nihil ad nos, quæ vero mores corrigat, ſolam ad nos pertinere. Virtutes neque multas, ut Zeno, neque unam, ut Megarici, quæ multis appelletur nominibus, induxit. De Pyrrhone, & Herillo nihil addemus ex Laertio: cum utriuſque ab eo ſcripta vita exſtet. Legendum quoque Gellium lib. XI. cap. 5. de Pyrrhonis opinione, & ea, quæ inter illum, & Academicos fuit, diſſenſione, lectorem admonemus.

Exploſa ſententia eſt] Audita diſplicere, geſtus quidem, & vox, ſed maxime plauſus indicat. nam in exploſa re videtur ineſſe turpitudo quædam. eſt autem plauſus multitudinis proprius, hiſtrioni malo plaudentis in theatro. Paradoxo III. *Hiſtrio ſi paulo ſe movit extra numerum, aut ſi verſus pronunciatus eſt ſyllaba una brevior, aut longior, exſibilatur, & exploditur.* Exploſa igitur eſt, ut abſurda, officioque, id eſt humanæ ſocietati, contraria, Ariſtonis, Pyrrhonis, & Herilli ſententia, ſic, ut indigna prorſus haberetur contra quam ulla philoſophorum ſecta diſputaret: neque poſt Chryſippum, qui ad refellendam Ariſtonis opinionem rationibus multis uſus, contra quiſquam diſputavit. unde illa lib. IV. de Fin. *Glorioſa oſtentatio in conſtituendo ſummo bono. cum enim, quod honeſtum ſit, id ſolum bonum confirmatur: tollitur cura valetudinis, diligentia rei familiaris, adminiſtratio reip. ordo gerendorum negotiorum, officia vitæ, ipſum denique illud honeſtum, in quo uno vultis eſſe omnia, deſerendum eſt. quæ diligentiſſime contra Ariſtonem dicuntur a Chryſippo.* Hæc ſunt, quibus & Ariſtonis, & reliquorum officia, diſcrimenque tollentium, exploſa ſententia eſt. quod idem lib. II. de Fin. *Pyrrho*, inquit, *Ariſto, Herillus, jamdiu abjecti.* Et paulo poſt: *Quæ cum Ariſtoni, & Pyrrhoni viſa ſunt pro nihilo, ut inter optime valere, & graviſſime ægrotare nihil prorſus dicerent intereſſe: recte jampridem contra eos deſitum eſt diſputari.* Ibidem de Herillo: *Hic ipſe jampridem eſt rejectus.* Et Tuſc. V. *Ariſtonis, Pyrrhonis, Herilli, nonnullorumque aliorum ſententiæ evanuerunt.* Hos autem, (Ariſtonem ſcilicet, Pyrrhonem, & Herillum) ait Cicero, nullum rerum delectum reliquiſſe, id eſt, delectum rerum omnium ſuſtuliſſe, negaſſe quidquam in vita deligi debere opinantes, & aſſerentes, nullam eſſe rem, quæ probari magis, quam alia, poſſet: propterea non patuiſſe illis aditum ad inventionem officii. emergit enim officium ex delectu, & ex eo, quod probamus: qui vero nihil diligit, nihil probat, officium invenire qui poterit?

Iure

: ſcriptorem : e quibus certe hic it. cum philoſophus haberi velles Peripateticos addit. & Peri- is aditus erat ad inventionem , Ariſtoni vero huic Pyrrhoni, illo non erat. Herillum autem ertius nominet, non hunc eſſe . nam Carthaginienſis, quem at, qui finem dicebat eſſe ſcien- & ad vivendum cum ſcientia referebat, hic certe non eſt. . igitur opinio, a Laertio præ- à, ex Pyrrhonis opinione col- is autem, ut in ejus vita teſtis ertius, dogma nullum habuit, nes pariter contempſit, nullam nita univerſitate probavit, nihil as affirmans intereſſe: non dif- ionestum a turpi, juſtum ab , divitias a paupertate, volu- . a dolore: & opinionem vita obaſſe: nam, currente adver- n curru, & cane, loco non , ſed a familiaribus cum ſe- ous retractum: eundem Ana- , magiſtro ſuo, in ſcrobem o, opem non tuliſſe. Recte Cicero dixit, nullum eos rerum m reliquiſſe.

tamen haberent jam ſuum diſpu- e officio, ſi rerum aliquem dele- liquiſſent] Quo modo enim re de officio poſſunt, qui ea , unde oritur officium? tol- nim delectum, diſcrimenque cum paria omnia eſſe putent, autem bonum eſſe, quod ho-

Hoc quidem tempore, & in hac quæſtione] Germanum Stoicum non fuiſſe, hæc verba declarant. eſt enim perſpicuum, hoc dici: ſe quidem hoc tempore, & in hac quæſtione addictum eſſe velle Stoicorum doctrinæ: alio tempore, & in hac quæſtione non item.

Potiſſimum Stoicos] Stoicos potius, quam alios, quod ea diſciplina honeſtatem, & officium in primis coleret, recte igitur, cum de moribus ageret, eos maxime, qui moribus excellerent, imitandos filio proponit: ut, ſi minus ad ſummum perveniat, laudem tamen, in medio conſiſtens, haud parvam aſſequatur. Hos Tuſc. 1. amicos ſuos dicit.

Non ut interpretes] Interpretes nullam ejus libri, quem interpretantur, ſententiam prætermittunt. id enim eorum munus eſt. eam Cicero exiguam laudem putat: ideo ſubjungit; *Sed, ut ſolemus*: quia, cum veterum Græcorum ſcientiam Latine referret, de ſuo multa ſolitus eſſet addere: ne alienæ tantum ſervire videretur induſtriæ: nullius addictus jurare in verba magiſtri.

E fontibus eorum] Cicero Acad. 1. *Meos*, inquit, *amicos: in quibus eſt ſtudium, in Græciam mitto*: id eſt, ad Græcos ire jubeo, ut ea e fontibus potius hauriant, quam rivulos conſectentur.

Quoque modo videbitur] Addendo, minuendo: quo ſint illa ipſa, quæ de

etiam docti, aliquid ſe arbitrentur adeptos & ad dicendum, & ad judicandum.

A. Panætio] Stoici, clari nominis philoſopho: quem in hac potiſſimum quæſtione ſequebatur. Rhodi natus eſt, ut & Poſidonius. docuit minorem Africanum.

Prætermiſſum] Miratur Cicero a Panætio officii definitionem prætermiſſam eſſe: atque ita eum ſimul reprehendit: in quam quidem reprehenſionem ipſummet Ciceronem, qui, quid ſit Officium, definire pollicitus eſt, docti viri incidiſſe ajunt. non enim ſubjicit, quid ſit Officium, ſed dividit. At dicendum, præclare feciſſe Ciceronem, qui, cum ſciret, non unam eſſe hominum actionem, ſed multiplicem: atque etiam varia officiorum genera: iccirco non potuit unam ac ſimplicem officii definitionem tradere. Hac igitur de cauſſa primum ab officii definitione exorſus eſt, deinde officium ipſum divendendo definiit.

Miror] Miti verbo utitur: de magiſtro loquens.

Omnis inſtitutio] Omnis diſputatio. nam diſputatio docet, atque inſtituit.

A ratione] Si modo rationem ſequi volumus in diſputando. quæ poteſt enim eſſe, ſine ratione, recta inſtitutio?

Debet a definitione proficiſci] Initium ſumere. hoc ſervatur ab Ariſtotele in omnibus fere libris. quod ſi omittatur, incerto quaſi gradu procedimus ad id, de quo futura diſputatio eſt. nam poſt definitionem conſiderantur partes, ex quibus conſtat: quibus cognitis, obſcuritatis in ſubjecta re nihil relinquetur.

CAPVT III.

O*Mnis de officio duplex eſt quæſtio*] Velle ſe Officium definire, ut diximus, pollicitus eſt, & dividere potius videtur, quam definire. Sed in diviſione continetur ipſa definitio. nam, cum officium ita dividitur: Officiorum duo genera, unum, quod pertinet ad finem bonorum, alterum,
quod poſitum eſt in præceptis,
in omnes partes uſus vitæ conf
poſſit: quis non videt, duas o
finitiones? unam prioris generi
ficium eſt illud, quod pertinet
nem bonorum. alterum poſte
Officium eſt illud, quo vita co
nis inſtituitur, & conformatur
igitur eſt prima diviſio, & pri
finitio, ſimul junctæ. Altera
& altera definitio, ſeparatim t
ſequuntur infra, in iis verbis:
etiam alia diviſio eſt officii. nam
dium quoddam eſt officium, & per
atque ea ſic definiunt, ut, rectu
ſit, id perfectum eſſe dicant:
autem officium id eſſe dicant, q
factum ſit, ratio probabilis reddi

Quod pertinet ad finem bonorun
ignorato, finem bonorum no
conſequi non licet. ad finem en
norum ducimur officiorum via.

Vſus vitæ conformari poſſit]
eſt, quam multis in locis, pro
formare, ſcripſerant imperiti li
confirmare, ignoratione pulch
verbi, quod etiam hic repoſi
nec veremur, quin periti Lati
monis noſtram conjecturam p
ac ſequantur. Loquitur enim
cero de vita hominum, præce
mendanda, officiorumque o
tione ad virtutem dirigenda.
per ſe eſſet optima, quid pr
opus eſſet? aut cur hos libros d
ciis Cicero conſcriberet? Erg
cepta tradenda fuerunt: ut uſ
ad honeſtam, laudabilemque f
redigeretur. In quo non qu
aut certe multo minus conven
firmari. Mecum faciunt duo e
veteribus libris.

Perfecta] I. eo & judicio,
luntate ſuſcepta, & ad exitum
cta, ut nulla ignorantiæ nul
nulla pravæ cupiditatis labe
contaminentur, ut ad verum ſ
citra ullas ambages, contendat
uſquam ab eo deerretur.

Numquid officium aliud alio ma
Hæc quæſtio ex altera pendet
non omnia officia perfecta ſunt
officium alio eſſe majus aut
ſatis apparet. perfecta enim,
gnitudine, & dignitate imp

; minoraque ſunt *τὰ καθή-*
κατορθωμάτων,

e etiam alia diviſio eſt officii) fficii diviſio: e qua item ori-
a definitio.

tum officium) Quod in Tuſc.
:ndit, cum agit de contemnen-
e, de ferenda paupertate. ita-
net ad ſolum ſapientem. Lib.
id quidem honeſtum, quod pro-
eque dicitur, id in ſapientibus
neque a virtute divelli unquam
iis autem, in quibus ſapientia
on eſt, ipſum illud quidem per-
neſtum nullo modo eſſe poteſt,
ines honeſti eſſe poſſunt.

θωμα) I. officium perfectum,
ſapiens facit.

ον) I. officium medium,
xere poteſt ille, qui perfecte
on eſt, nam Stoici eum ſa-
vocant, qui nunquam fuit,
le poterit, vel futurus non eſt.
ſapiens non eſt, perfectum
facere non poteſt.

item commune) De quo dixi-
libris explicandum.

CAPUT IV.

lex igitur eſt, ut Panætio vide-
conſilii capiendi deliberatio)
le Ciceronem ad Att. lib. XVI.
m quæſtiones de Officiis quin-
oneſtum, an turpe. II. Hone-
neſto honeſtius. III. Vtile,
e. IV. Vtile utili utilius. V. de
tione.

item inquirunt, aut conſultant)
am ingeniorum proclivitas
dum. qui morbus multas
Latinæ linguæ partes. Æque
rba ſunt, *inquiro*, & *anqui-*
igitur in libris retineantur,
ſenſus omnium veterum li-
dverſetur: cum præſertim,
o legatur, ſententia lucri ni-
. alioqui luſus quidam vide-
um nihil accedit ad ſenten-
rborum mutatione delecte-
meis quatuordecim antiquis
inquirunt. quo libentius,
ptum jam eſt, tueor. unus
et, *tum autem aut anquirunt*,
tant.

Vitæ commoditatem) Alia enim alii commoda ſunt, pro ingeniorum, corporum, fortunarum, ſtudiorum varietate.

Iucunditatem) Ariſtoteles, qui certa aliqua re delectantur, *φιλοτοιῦτος* appellat.

Facultates rerum, atque copias) Non tantum, quantum opus eſt, ſed etiam ut ſuperſit.

Opes) I. amici, gratia, auctoritas. inde Adagium, Vbi amici, ibi opes. non enim pecuniam tantum ſignificat. unde, *opem ferre*, i. juvare.

Potentiam) I. defenſionem ſui, & ſuorum, offenſionemque adverſariorum: non modo ut tuti ab injuria, verum etiam inimicis formidabiles, amicis autem ſolatio, præſidioque ſimus.

In rationem utilitatis cadit) Obſervandum hoc loquendi genus, *ratio* cum genitivo.

Videtur) Hominibus leviter eruditis, populariterque & ſentientibus, & loquentibus. Stoici enim nihil putabant utile, quod honeſtum non eſſet. Inde Auſonius: *Numquam diſcrepat utile a decoro.* Lib. III. conjungit utilitatem, & honeſtatem.

Cum honeſto) Quod lucet ipſum per ſe.

Id, quod videtur eſſe utile) Quod falſa ſpecie utilitatis blanditur, naturamque boni fallaciter imitando adulterat.

Rapere) Vtilitatis majorem eſſe vim indicat.

Revocare) Ducere, allicere, perſuadere. Revocare, autem dicit, ut oſtendat hominem natura eſſe honeſtati conjunctum, a qua interdum abſtrahitur ſpecie utilitatis, & illecebris voluptatis.

Ancipitem curam) Ovidius.

—— ——— aliudque cupido,
Mens aliud ſuadet, Video meliora, proboque,
Deteriora ſequor.

Imitatus autem Ovidius Euripidem Medea, qui & in Hippolyto Coronato idem dixit. Demoſthenes quoque de ſuis Athenienſibus queritur, rei bene gerendæ pleraſque occaſiones eos amiſiſſe, non quod ignorarent, quid officii

officii ſui eſſet, ſed quod id exſequi nollent. hæc autem ejus ſunt: Ὁρῶ γὰρ ὑμᾶς, ὦ Ἀθηναῖοι, τὰ πλεῖω τῶν πραγμάτων ἐκπεφευγέναι, τῷ μὴ βούλεσθαι τὰ δέοντα ποιεῖν, οὐ τῷ μὴ συνιέναι.

Primum igitur eſt de honeſto, ſed dupliciter; tum pari ratione de utili; poſt de comparatione eorum diſſerendum] His verbis argumentum horum trium librorum perſequitur.

CAPVT V.

P*Rincipio generi animantium omni eſt a natura tributum*, &c.] Stoicos imitatur, qui initio diſputationis prima quæque a natura ducebant. quod Plutarchus de Chryſippo ſcriptum reliquit. Idemque tradit Cicero lib. v. de Finibus. *Principio:* Sic Livius: *Iam primum omnium ſatis conſtat.* Præclara antem eſt ſcribendi, atque etiam dicendi ratio, cum a genere ad partes, & a partibus ad unum illud, quod propoſitum nobis eſt, oratio deducitur.

Vt ſe, vitam, corpuſque tueatur] Taurus apud Agell. lib. II. cap. 5. *Natura*, inquit, *omnium rerum, quæ nos genuit, induit nobis, inolevitque in ipſis ſtatim principiis, quibus nati ſumus, amorem noſtri, & caritatem, ita prorſus, ut nihil quidquam eſſet carius, penſiuſque nobis, quam noſmet ipſi. Se*, totum eſt. *Vitam*, id eſt animam, quæ eſt vitæ cauſſa. *Tueatur:* vim vi repellat. hinc bruta, dentibus, cornibus, unguibus, teſtis, cruſtis, ſquamis, ſpinis, & id genus aliis rebus armata, & munita ſunt, ut aut vim propulſare, aut quomodocumque ſe tueri queant, alia minus, alia magis. Vnde illud Phocylidis: Ὅπλον ἑκάστῳ νεῖμε θεός. Raro ejuſdem generis animantes mutuo ſe devorant, aut lædunt, niſi irritatæ, quod Plinius tradit lib. VII. & Iuvenalis Sat. XV. *Solus homo homini inimicus.*

Quæ nocitura videantur] Plin. lib. IIX. cap. 4. *Nimirum hæc eſt natu a rerum, hæc potentia ejus, ſæviſſimas ferarum, maximaſque, quæ nunquam vidiſſent, quod debeant timere, ſtatim intelligere, cur ſit timendum.*

Omniaque quæ ſint ad vivendu
ceſſaria] Plut. πότερα τῶν ζώων
μώτερα, τὰ χερσαῖα, ἢ τὰ ἔνυδ
in Gryllo, ſive περὶ τοῦ τὰ ἄλογα
χρῆσθαι.

Conjunctionis appetitus] Ariſto
φυσικώτατόν ἐστι τὸ γεννᾶν ἑαυ
μοιον: Procreare ſui ſimilem, e
xime ſecundum naturam. Pla
Convivio, partum, fetumque ex
greſſu viri, & mulieris provenie
divinum opus appellat.

Et cura quædam eorum quæ pro
ſunt] Scilicet, nutriendi. Vide
vorinum apud Agell. lib. XII. c
Macrobium lib. v. cap. II. & Pl
lib. de liberis educandis.

Sed inter hominem, & bellua
maxime intereſt, quod hæc ta
quantum ſenſu movetur, ad id
quod adeſt, quodque præſens eſt,
commodat] Videtur Ariſtotelem
tatus in eo loco Pol. I. καὶ ὁ κο
λόγου τοσοῦτον, ὅσον αἰσθάνεσθαι,
movetur: Proverbium: Ἐκ τοῦ
ρᾶν γίγνεται ἀνθρώποις τὸ ἐρᾶν
mor ex adſpectu naſcitur mortali

Homo autem, qui rationis eſt
ceps, per quam conſequentia cern
cauſſas rerum videt, earumque pro
& quaſi anteceſſiones non ignora
ſimilitudines comparat, rebuſque
tibus adjungit, atque annectit fu
Hoc plane totum ſumpſit ex I
lib. VI. Τοῦ γὰρ γένους τῶν ἀνθρ
inquit, ταύτῃ διαφέροντος τῶν
ζώων, ἢ μόνοις αὐτοῖς μέτεστι νο
λογισμοῦ, φανερὸν ὡς οὐκ εἰκὸς
τρέχειν αὐτοὺς τὴν προειρημένην
ρὰν, καθάπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων
ἀλλ' ἐπισημαίνεσθαι τὸ γινόμενο
δυσαρεστεῖσθαι τοῖς παροῦσι,
μένους τὸ μέλλον, καὶ συλλογίζ
καὶ τὸ παραπλήσιον ἑκάστοις
συγκρίσει. Quibus tamen in
ſuſpicor eſſe mendum: nec P
interpres locum recte vertit: q
videtur ex Cicerone poſſe corr
egregie ſaltem intelligi, Quin
lib. II. cap. I. *Atque adeo n*
eſt homini ratio, ut, ſicut aves a
tum, equi ad curſum, ad ſævitia
gignuntur: ita nobis propria eſt
mentis, atque ſolertia, unde ori
mi cæleſtis creditur, hebetes vero

non magis ſecundum naturam e-
, quam prodigioſa corpora , &
inſignia. Vide Cic. I. de Leg.
:. de opificio hominis, cap. 2.
a Quint. lib. 11. cap. 17. Sene-
). x. Epiſt. qui ait, Rationem
is eſſe propriam , cætera illi
nimalibus communia eſſe. In
ne Ariſtotelem ſequitur, I. de
am. Phocylides:
λιν τοι λόγος ἀνδρὶ τυμώτερός
ἐςι σιδήρου.

o, & oratio ſunt arma hominis,
acutiora ferro.
les;
ύ τοι σθένος ἀνέρος, ἀλλὰ πο-
λίαις πραπίδων
ᾶ φῦλα πόντου, χθονίων τ' ἐναλ
παιδεύματα.

qua quidem ſunt hominis vires: ſed
ingenii ſolertia
at marinas belluas, & varios ter-
reſtrium animalium fetus.
cipia & cauſſas rerum videt]
ma ſuſpicor fuiſſe, *principia:*
t in antiquis libris, nec requiri-
ſententia: quodque valde me
, librum habeo veterem , in
riptum eſt, ſupra verbum *cauſ-*
l eſt principia. Vt jam, niſi fal-
le loci ſinceritate dubitatio nulla
uatur.
umque progreſſus, & quaſi anteceſ-
ion ignorat] Earum rerum, non,
cauſſarum, interpretor. homo
cationis ope intelligit, quo mo-
& progrediuntur, & quaſi an-
nt. Addidit autem Cicero, *quaſi,*
roprie res non antecedunt, ſed
ur antecedere, cognitis earum
, ex quibus ipſæ res oriuntur,
quibus ineſſe quodam modo vi-
t. *Progreſſus*, non, *prægreſſus*,
tentia poſtulat, jam a nobis ex-
i, & eo libentius retineo, quia
onio comprobatur meorum
um veterum librorum.
ſimilitudines comparat] Ne deſci-
videar ab antiquitate, quam ſe-
ne profiteor, addidi copulam:
n veteribus cunctis exemplaribus
ı ipſa ſit, vel, *ſed:* quod mini-
acet.

Rebuſque præſentibus adjungit, atque annectit futuras] Homerus de Calchante:

Ὃς γ' ᾔδη τά τ' ἐόντα, τά τ' ἐσσό-
μενα πρό τ' ἐόντα.

Ex quo Virgilius, de Proteo;

——— *norat,*
Quæ ſint, quæ fuerint, quæ poſt ventura trahantur.

Vt hominum cœtus & celebrari inter ſe, & ſibi obedire velit] Quis non intelligit, civitates deſcribi? cœtus enim multorum hominum, legibus utentium, Civitas eſt. Verbum, *Celebrari*, frequentiam congregatæ multitudinis oſtendit: *Obedire*, leges: quæ niſi ſint, cœtus ille hominum nemini obœdiat; ſed ex libidine ſua, temere ferarum more vivat. *Celebrari* autem, pro Coire. ex quo, Celebris locus, & Deſertus, opponuntur.

Suppeditent] Sunt, qui legant, *ſuppetitent:* ut ſit frequentativum a *ſuppeto.*

Ceteriſque, quos caros habeat] In eam ſententiam Euripides in tragœdia, quæ Ἡρακλεῖδαι inſcribitur, exordio:

Πάλαι ποτ' ἐςὶ τοῦτό μοι δεδογμέ-
νον,
Ὡς ὁ δίκαιος τοῖς πέλας πέφυκ'
ἀνήρ.
Ὁ δ' εἰς τὸ κέρδος λῆμ' ἔχων ἀνει-
μένον,
Πόλει τ' ἄχρηςος, καὶ συναλλάσσειν
βαρύς,
Αὑτῷ δ' ἄριςος, &c.

Id eſt: Iam olim in ea ſententia fui, Virum bonum aliis eſſe natum. Cujus vero animus pecuniæ inhiat, is & Reip. eſt inutilis, & ad commercia difficilis, & ſibi ipſi vero optimus.

Exſuſcitat] A ſomno ignaviæ. Sic Virg. Geo. I. de Iove:

——— *curis acuens mortalia corda*
Nec torpore gravi paſſus ſua regna veterno,
Vt varias uſus meditando extunderet artes.

Hominis eſt propria veri inquiſitio, atque inveſtigatio] Metaphora, a venatoribus, qui e veſtigiis luſtra ferarum indagant. unde illud apud Comicum: *Pedum viſa eſt via.* Natura enim habet

quædam ſenſibus obvia, e quibus concludit ratio, quæ ſenſus perſpicere nullo modo poteſt. Inde Ovidius e recto ſtatu corporis humani colligit homini res cæleſtes eſſe propoſitas, Metam. 1.

Pronaque cum ſpectent animalia cætera terram,
Os homini ſublime dedit, cœlumque videre
Juſſit, & erectos ad ſidera tollere vultus.

Et Salluſtius in Catilinæ procemio: *Omnes homines, qui ſeſe ſtudent præſtare ceteris animalibus, ſumma ope niti decet, ne vitam ſilentio tranſeant, veluti pecora, quæ* Natura *prona, atque ventri obedientia, finxit.* Cicero pro Milone ex humana mente ratiocinatur, Mundi univerſitatem divina quadam mente gubernari. ejus hæc ſunt; *Neque in his corporibus, atque in hac imbecillitate noſtra, ineſt quiddam, quod vigeat, & ſentiat: & non eſt in hoc tanto natura, & tam præclaro motu.* Cic. de Leg. l. 1. & de. Nat. de l. 2. *Naturam*, inquit, *nos celſos, & rectos conſtituiſſe, ut deorum cognitionem, cœlum intuentes, capere poſſemus.* Et Plato in Cratylo.

Id eſſe natura hominis aptiſſimum] Natura enim omnes homines ſcire deſiderant. Proverbium eſt, Veritatis ſimplex oratio. Mendacia, & ſimulationem Euripides inſectatur, Andromacha:

Ω̃ πᾶσιν ἀνθρώποισιν ἔχθιστοι βροτῶν
Σπάρτης ἔνοικοι, δόλια βουλευματα,
Ψευδῶν ἄνακτες, μυχανορράφοι κακῶν,
Ἑλικτὰ, κ' οὐδὲν ὑγιὲς, ἀλλὰ πάντα πέριξ
Φρονοῦντες. ἀδίκως εὐτυχεῖτ' ἂν Ἑλλάδα.

Id eſt: *O Spartani, omnibus mortalibus inimiciſſimi, doloſi conſultores, mendaciorum reges, callidi malorum concinnatores, ſine ullo candore, perplexis, & intricatis animis: injuria felices eſtis in Græcia.*

Veri videndi cupiditati] *Videndi*, participium præſentis paſſivi eſt, Linacro.

Appetitio quædam principatus] Hinc Cæſar in parvulo opidulo primus, quam Romæ ſecundus, eſſe malebat. Hinc illud:

Πηλεὺς μὲν ᾧ παιδὶ γέρων ἐπέτελλ' Ἀχιλῆι,
Αἰὲν ἀριστεύειν, καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων.

Id eſt:

Peleus grandævus nato mandabat Achilli,
Fortia facta gerens alios ſuperaret ut omnes.

Et apud Lucanum,

——— *Cæſar non ferre priorem,*
Pompejuſve parem voluit. ——

Ut nemini parere animus] Ariſtoteles IV. Politic. cap. 11.

Ex quo animi magnitudo exſiſtit, humanarumque rerum contemptio] Proxime dixit, *ut nemini parere animus bene informatus a natura velit, niſi præcipienti, aut docenti, aut utilitatis cauſſa juſte, & legitime imperanti.* Quæ verba ſatis oſtendunt, ſermonem de virtute ſubjungi. Eſt autem virtus, Animi magnitudo, humanarumque rerum contemptio. non, *humanarumque rerum contentio:* ut alii malunt. Ego, præter ſententiam, ſatis, ut arbitror, perſpicuam, veteres etiam libros, conſentientes in, *contemptio*, ſecutus ſum.

Eorum ipſorum, quæ adſpectu ſentiuntur] Cum oculorum ſenſu bruta quoque utantur, ordinem tamen in ſenſibus non agnoſcunt. Guſtum, Tactumque Ariſtoteles ἀκολάστους, hoc eſt intemperantes, dixit: Gellius, belluinos, quod ex ipſis immodica voluptas capiatur. Reliquos, Viſum, Auditum, & Olfactum homini ſoli tribuunt.

Ab oculis ad animum] Inde Plato ἄνθρωπον non tam παρὰ τὸ ἄνω τρέπειν τ' ὦπα, hoc eſt, a vultu ſurſum converſo, quam παρὰ τὸ ἀναθρεῖν ἃ ὄπωπεν, a rebus, quas viderit, conſiderandis dictum putat. Menander:

Ὡς χαρίεν ἐστ' ἄνθρωπος ἂν ἄνθρωπος ᾖ.

Quam ſuavis res eſt homo, ſi ſit homo.

Indecore] Contra modeſtiam, ſive temperantiam.

Effeminateve] Molliter: mulierum more: contra viri decorum. nam Me-

habere ſemina quædam, & vir-
is igniculos a natura datos, ex
conflatur honeſtum, quod eſt
am naturam, & dividitur in qua-
rtes, Prudentiam, Iuſtitiam,
dinem, Temperantiam: quæ
ignæ, & veræ virtutes, quod ex
oriantur: quia nihil in homi-
nius. De his ergo diſputat, quos
t fontes omnium officiorum.
as de officiis, i. operationibus
s, quæ ab ipſa Prudentia o-
; inde a Iuſtitia, & Fortitudi-
ſtremo a Temperantia, ubi de-
quid ſit illud decorum, quod
ſervandum eſt. demum, pro-
duobus honeſtis, utrum ſit ho-
.

t Plato] In Phædro.

ibiles amores excitaret ſapientia] atum adagium: Ἐκ τοῦ ὁρᾶν γίνεται ἐρᾶν. Quod Græcorum ſcri-
ebre eſt. *Sui*, pro *ſapientia*, re-
lum quidam putarunt: ex Pla-
cujus hæc ſunt: Ὄψις ἡμῖν
n τῶν διὰ τοῦ σώματος ἔρχεται
ρεων, ἡ φρόνησις οὐχ ὁρᾶται. δει-
ς ἂν παρεῖχεν ἔρωτας, εἴ τι τοιοῦ-
ιτῆς ἐναργὲς εἴδωλον παρείχετο
ν ἰόν. Cicero etiam lib. II. de
Quam illa, inquit, *ardentes a-
excitaret ſui, ſi videretur.* Sed,
eas, *ſapientia*, ita explana: *Sa-
:* fons enim, unde manat ſa-
, honeſtum eſt.

gata] Vnam enim virtutem qui
t. reliquas item poſſidere dici-
nemur. Et, Iugurtha: *Maius dedecus eſt, parta amittere, quam omnino non paraviſſe.* Et, in concione Marii: *Nobilitatem certe peperiſſe, quam acceptam corrupiſſe, melius eſt.* Thucydides quoque lib. II. in concione Periclis 2. Αἴσχιον ἔχοντας ἀφαιρεθῆναι, ἢ κτωμένους ἀτυχῆσαι. Demoſthenes tamen Olynth. II. & ibi Vlpianus, falſum hoc ait eſſe: Πολὺ ῥᾷον ἔχοντας φυλάττειν, ἢ κτήσασθαι ταῦτα πέφυκε.

Quibus actio vitæ continetur] Recte Ariſtoteles: Ἀδύνατον ἢ μὴ ῥᾴδιον τὰ καλὰ πράττειν ἀχορήγητον ὄντα. Inde Orator: Δεῖ δὲ χρημάτων, καὶ ἄνευ τούτων οὐδὲν ἔστι γενέσθαι τῶν δεόντων: Opus eſt pecunia, & ſine ea nihil fieri poteſt ex iis, quæ ſunt neceſſaria. *Actio vitæ*: ὁ πρακτικὸς βίος. Et hæc eſt Prudentia.

Societas hominum] Iuſtitia.

Animi excellentia] Fortitudo.

Ordo autem] Temperantia.

Caput VII.

N*Aturam humanam*] Quæ potiſſimum in excellentia mentis eſt poſita. Cic. de Fin. l. v. *Homo e corpore, animoque conſtat: cum prima ſint animi partes: ſecunda corporis.* Salluſt. Cat. *Noſtra omnis vis in animo, & corpore, ſita eſt, animi imperio, corporis ſervitio magis utimur.* II. de rep. ordin. *Corpus animo obœdit.* Ideo Plato in Clitophonte vocat; Τὸ μὲν ἄρχον, τὸ δὲ ἀρχόμενον.

vi, etiam inviti. *Ducimur:* natura enim nos cogit: cognitionis vero ſuavitas maxime delectat. Inde Minographus. *Ducunt volentem fata, nolentem trahunt.*

Et malum & turpe] Vt ad damnum accedat infamia.

In hoc genere & naturali, & honeſto] Duo, inquit Cicero, ſunt hominum genera utrumque reprehendendum: unum duabus cauſſis, alterum una tantum. nam, qui & in rebus obſcuris nec neceſſariis elaborant, & nimium elaborant, dupliciter peccant: qui vero optimo judicio ducti, res diligunt & honeſtas, & cognitione dignas, in quibus ſuum ſtudium ponant, in eo laudem quidem aſſequuntur: quod ſi earum rerum ſtudio ita teneantur, ut debitam patriæ opem, ubi tempus poſtulat, non præbeant, aut amicos deſerant, aut rem familiarem negligant, in hoc turpiter ſe gerunt. omnino enim in vita colendum eſt officium: officium autem deſerere ſcientiæ cauſſa, turpe eſt. Quare ita præclarum eſt, in veri inveſtigatione verſari, ut ne rerum actio penitus omittatur: ſi quidem tanti eſſe nihil debet, ut ab officio nos abducat. Non igitur ſtudium in hujuſmodi artibus, ſed nimium ſtudium vituperatur: obſcuris vero, nec neceſſariis in artibus omnino ſtudium omne reprehenditur.

Vnum, ne incognita pro cognitis habeamus] Quo vitio laborant adoleſcentes.

Et tempus] Minographus: *Ad pœnitendum properat, cito qui judicat.* Iſocrates: Βουλεύου μὲν βραδέως, ἐπιτέλει δὲ ταχέως τὰ δόξαντα. Vide, quæ collegimus ad locum Salluſtii, in Catilina, *prius, quam incipias, conſulto; &, ubi conſulueris, mature facto opus eſt.* Nazianzenus quoque: Σύμβουλος οὐδεὶς ἐστι βελτίων χρόνου: *Nullus melior conſiliarius tempore.*

Et diligentiam] Quod maxime efficitur per dialecticam, & rhetoricam. Dialectica namque oculos humanos, in barbarico cœno defoſſos, ſenſim attollit, atque abſtergit, ut in judicando acutius cernant. vide Plat. VII. de Rep.

Alterum eſt vitium] Sic Neoptolemus apud Ennium, deguſtandum ex philoſophia ait, non in eam ingurgitandum, quod ait Agell. l. V. c. 16. & ex ſuperiore, philoſophandum paucis, nam omnino haud placet. Vide apud eundem Agell. l. X. c. 22. quædam ex Gorgia Platonico.

In aſtrologia C. Sulpicium] Hic tribunus mil. conſ. Æmilio Paulo contra Macedones bellum gerente, ſua aſtrologia mirandum in modum profuit, quia prædixit Lunæ defectionem, qua Romani ſolebant perturbari: tum vero, ab eo moniti, nihil timuerunt; contra, Macedones ita ſunt conſternati metu, ut facile victi ſint. Livius lib. XL. IV. Plut. in Paulo Æmilio. De eo meminit Cic. de Sen. Val. lib. XII. cap. II. Plin. lib. II. cap. 12. Quintil. lib. I. cap. 17.

In Geometria Sex. Pompejum] Patruum Cn. Pompeji Magni; juris civilis, geometricæ, ac Stoicarum rerum ſcientia præſtantem.

Cujus ſtudio a rebus gerendis abduci, contra officium eſt] Ita Archimedes, periclitante civitate, ſuis ipſe pulveribus intentus fuit.

Virtutis enim laus omnis in actione conſiſtit] Idem Cicero; *Fructus ingenii, & virtutis tum maxime percipitur, cum in proximum quemque confertur.* Quid, (ait Nazianzenus) *manibus alligatis linguam armare?* Vide Lactantium lib. III. cap. 16.

Ad ſtudia reditus] Seneca: *Tam diu diſcendum eſt, quam diu neſcias: & ſi proverbio credimus, quam diu vivas.* Idem paulo aſperius *mentiri dicit eos, qui turba negotiorum fieri dicunt, ut liberalia ſtudia non ſequantur. Simulant* (ait) *occupationes, & augent, & ipſi ſe occupant.*

Tum agitatio mentis poteſt nos in ſtudiis cogitationis continere] Invitus ab eruditis hominibus diſſentio. Idem tamen ſpecto, quid ſuſcepti muneris ratio poſtulet. poſtulat enim certe, ut majorem veritatis, publicique commodi, quam cujuſvis alius rei, rationem habeam. Hic omnes libri veteres, ne litteræ quidem unius varietate, habent, *cogitationis.* hæc eſt prima ratio, cur mihi, *cognitionis,* quod

alii

o Cogitationis reponunt, pla-
illo modo poſſit. At interdum
tibus libris mendum deprehen-
Eſto: quid tum agimus? ſen-
n perpendimus; & ex ea de
one, aut retinenda vetere le-
, conſilium capimus. Senten-
gitur videamus. Confert Cicero
actionem cum cogitatione.
a, inquit, laus eſt, Idque in
hominem decet, in rebus ge-
verſari: cum præſertim ipſa vir-
tio perpetua non ſit, ſed ab ea
interdum ad ſtudia divertere,
ognitio manat: aut agitatione,
ue quodam mentem, animum-
ercere. Quemadmodum autem
cognitionem pariunt: ſic agita-
motuſque mentis, & animi
fructum oſtendit. is porro du-
:, aut enim agitatione illa men-
ſequimur, ut recta conſilia ca-
, quibus omnis vitæ ratio con-
ur: aut, verum inveſtigantes,
rum rerum ſcientiam adipiſci-
Ergo prima eſt virtutis actio;
tur ſtudia cognitionis; poſtre-
agitatio mentis, quæ non ad
cognitionem refertur, ſed tum
iliis, ad bene, beateque viven-
ertinentibus, verſatur; tum
quærendo invenit ea, quæ ſcitu
ſunt. itaque non omnino ſcien-
ognitioneque caret. Nec vero
i poteſt, quin his verbis, *omnis
cogitatio*, *motuſque animi*; ipſa
agitatio ſignificetur: quæ ſi ad
tantum cognitionis attineret;
ojungeret Cicero duplicem co-
nis fructum, prudentiam, &
onem. Hæc eſt hujus loci vera,
nana ſententia, quam nemini
iſplicuiſſe, ideo poſſum conji-
quod nemo aut locum mutavit,
ter eſt interpretatus. Vnus diſ-
quod nollem. ejus enim ſtu-
gloriæque vehementer faveo.
am. lib. VI. ep. I. ad Torqua-
*Eſt tuum, ſic agitare animo, ut
s in conſilium cogitationum tua-
c.*

opera noſtra] Quæ nos ab actio-
ducit. Operam autem intelli-
um ſcribimus, diſputamus, au-

Conſiliis capiendis] Quod eſt præcipue mutatæ ætatis munus. vide Ariſt. in 2. Magn. moralium.

Caput VIII.

Societas hominum inter ipſos, & vita quaſi communitas continetur] Illuſtrant hunc locum, quæ ſunt de Fin. l. v. *In omni*, inquit, *honeſto nihil eſt tam illuſtre, nec quod latius pateat, quam conjunctio inter homines hominum, & quaſi quædam ſocietas, & communicatio utilitatum, & ipſa caritas generis humani: quæ nata a primo ſatu, quo a procreatoribus nati diliguntur, & tota domus conjugio, & ſtirpe conjungitur, ſerpit ſenſim foras cognationibus primum, tum affinitatibus, deinde amicitiis, poſt vicinitatibus, tum civibus, & iis, qui publice ſocii, atque amici ſunt, deinde totius complexu gentis humanæ. quæ animi affectio ſuum cuique tribuens, atque hanc, quam dico, ſocietatem conjunctionis humanæ munifice, & æque tuens, Iuſtitia dicitur. cui adjuncta ſunt pietas, bonitas, liberalitas, benignitas, comitas, quæque ſunt generis ejuſdem. Atque hæc ita Iuſtitiæ propria ſunt, ut ſunt virtutum reliquarum communia. nam, cum ſic hominis natura generata ſit, ut habeat quiddam innatum quaſi civile, atque populare, quod Græci* πολιτικὸν *vocant: quidquid aget quæque virtus, id a communitate, & ea, quam expoſui, caritate, atque ſocietate humana non abhorrebit: viciſſimque juſtitia, ut ipſa ſe fundet uſu in ceteras virtutes, ſic illas expetet.*

Virtutis ſplendor] Ariſtot. v. Eth. ad Nicom. Ἡ δικαιοσύνη κρατίστη τῶν ἀρετῶν, οὔθ' ἕσπερος οὔθ' ἑῷος οὕτω ταυμαστός. Excelſiorem hanc vocant D. Ambr. Beneficentiam vero ſplendidiorem.

Beneficentia] *Beneficientia*, alii ſcribunt.

Quam eandem] Pronomen pro adverbio uſurpatum eſſe, notauit Valla, & Linacer, & alii.

Niſi laceſſitus injuria] Vim enim vi repellere licere, ait Modeſtinus lib. 3. ff. de Iuſtitia, & jure: inſidiari autem non licere. Videndus Agellius lib. VI. cap. 14. Furem nocturnum,

Spo-

ſpoliatorem, & Vim inferentem impune occidi poſſe, ſcripſit Plato.

Sunt autem privata nulla natura] Id eſt, primo ortu. nam natura in medium omnia protulit. vide paullo poſt.

Vt qui bello potiti ſunt] Bellum gerentes. Alii legunt: *Aut bello, ut qui victoria potiti ſunt.* fortaſſe non male.

Arpinas, Tuſculanus] Exemplo utitur familiari. nam Arpini Cicero natus: in Tuſculano vero villam habuit magnificam.

Deſcriptio] Id eſt, diſtributio. Legendum autem hoc loco, *diſcriptio.*

Ius humana ſocietatis] Ius humanum Livio dicitur.

Vt praclare ſcriptum eſt a Platone] In epiſtola ad Architam Tarentinum. ſunt autem hæc verba Platonicis: Ἀλλὰ κἀκεῖνο δεῖ σε ἐνθυμεῖσθαι, ὅτι ἕκαστος ἡμῶν οὐχ αὐτῷ μόνον γέγονεν, ἀλλὰ τῆς γενέσεως ἡμῶν τὸ μέν τι ἡ πατρὶς μερίζεται, τὸ δέ τι οἱ γεννήσαντες, τὸ δὲ οἱ λοιποὶ φίλοι. De fin. I. idem ait. Inde Adagium, Homo homini deus. Seneca: Aliis vivere oportet, qui ſibi vivere velit. Tuſc. I. Quæ eſt, ait in hominum genere natura melior, quam eorum, qui ſe natos ad homines ſervandos arbitrantur.

Partem patria, partem parentes vindicant, partem amici] Hoc totum, ita ut a Platone ſcriptum eſt, reliqui. ipſe enim Cicero Platonem hoc in loco a ſe converſi fatetur. At veteres libri duas voces inducunt, *pa tem parentes.* At ego hiſtoriam ipſam, & Platonis verba, ſequi malo, quam fluxam, incertamque librariorum fidem. cum præſertim facile potuerit error naſci ex voce *partem*, ter repetita. Quod ſæpe contingit in ſimilibus locis. Libro etiam de Fin. II. *Non ſibi*, inquit, *ſè ſoli natum meminerit, ſed patria, ſed ſuis.* Nec dubitandum, quin uno verbo *ſuis*, parentes primum, deinde amicos complexus ſit.

Atque, ut placet Stoicis] Particulam *ut* abundare, ut inferiorum verborum ordo conſiſtat, opinor. in eaque opinione confirmor, auctoritate duorum meorum veterum librorum. Chryſippum hujus ſententiæ auctorem facit Cic. de Fin. III. Vide & de nat. de. II.

Mutatione officiorum] Sic decim mei veteres libri, & tii. & recte. nam illud, C utilitates in medium afferre liud ſignificat, quam ut offi officio reddatur: ego illud indiges: tu, quo indigere ita fit permutatio quædam, vitæ neceſſaria, & ſecundu ram, quam debemus ducem *Tum artibus, tum opera*] P τὰ αὐτοῦ πράττειν.

Fundamentum autem juſtitia Benevolentiæ fidem hominem ni manſuctum, & militem red Plutarchus.

Dictorum, conventorumque tia] Agell. lib. xx. cap. I. *Hanc majores noſtri, non modo in officio cibus, ſed in negotiorum contra ſanxerunt, maximeque in pecunia tuaticia uſu, atque commercio.*

Audeamus imitari Stoicos] Aug nus in Dialectic. ait, Ciceronem mium Stoicos irridere, in vocum gínibus inquirendis.

Credamuſque, quia fiat, quod dictum eſt, appellatam Fidem] Idem ait ad Tironem, lib. XVI. epiſt. 12. *Tu noſtris para, ut operas reddas: noſtra diem dictam fient. docui enim te, Fides ἔτυμον quod haberet.* Et lib. IV. de rep apud Nonium: *Fides nomen ipſum mihi videtur habere, cum ſit, quod dicitur.*

Sed injuſtitia duo genera ſunt] Platonis eſt hæc diviſio, lib. v. de Leg.

Aut ira] Hinc Salluſtius in Cæſaris oratione, Odium, amicitiam, iram, atque miſericordiam a conſultoribus expellit.

Nec obſiſtit, ſi poteſt, Injuria] Id etiam ait Vlpianus l. Cornelia de falſis.

Si parentes, aut amicos, aut patriam deſerat] Cæſ. VI. Bell. Gall. ait, *qui milites ſecuti non eſſent, eos in deſertorum, ac proditorum numero duci.* Plutarchus in Ageſilao ait iis matrimonio a Lacedæmoniis interdici, omniumque contumeliis exponi. Verbum *ſocios*, hic alii admiſcent: *Amicos*, delentes. contra librorum veterum omnium fidem. Hoc autem dictum eſt e Stoicorum ſententia. qui ajebant,

omnia

ccata paria eſſe. Parad. III.
.. lib. IV.
ille quidem injuria] Ariſtote-
V. cap. 3. Pol. Διὰ δὲ φόβον
... εἴτε ἠδικηκότες, δεδιότες
... δίκην, καὶ οἱ μέλλοντες ἀδικεῖ-
... βουλόμενοι φθάσαι πρὶν ἀδικη-

...imam autem partem ad injuriam
...dam aggrediuntur nonnulli, ut adi-
...tur ea, quæ concupierunt] *Maxi-*
partem, valet, Plerique homines.
...d Cæſarem, lib. IV. Bell. Gall.
...imam partem lacte, & caſeo vivunt.
...ria igitur videntur, *maximam*
..., &, *nonnulli*. non enim eadem
...entia ſignificari poſſunt, & mul-
pauci. quare nulla dubitatio eſt,
ſequi debeamus eos libros, a
abeſt, *nonnulli*. Græci, ὡς
... πλεῖσται, ὡς ἐπίπαν δὲ, ὡς τὰ
...

...ipiſcantur ea, quæ concupierunt]
...ivium Tullia maritum, Tar-
, & uxorem & Servium ſoce-
egni cupiditate, necant.
...o vitio latiſſime patet avaritia]
...ra fames, ait Poeta.
...untur autem divitiæ] Ariſt. lib.
... 6. Ὅσοι δὲ καὶ τοῦ εὖ ζῆν ἐπι-
..., τὸ πρὸς τὰς ἀπολαύσεις
...ατικὰς ζητοῦσι.
...t ad opes, & ad glorificandi fa-
] *Opes* dicuntur, non divi-
... honores, auctoritates, &
..., quæ ex divitiis naſcuntur:
egenos adjuvamus. Divitiæ
d uſum humanum pertinent.
...ifferentiam ponit Cicero in
...ubi ita eſt: *Divitiæ, ut utare:*
colare.
...is fructibus exercitum alere non
Exercitus populi Romani,
legiones erant, binæ ſingu-
...libus attributæ: in ſingulis
...gionibus, extremis reip. tem-
, peditum ſex millia fuere:
...utarchus in vita Ciceronis,
ad Atticum, & alia præterea
teſtimonia declarant. nam
minoris ætate non amplius
millibus ducentis peditibus
...e fuiſſe, id eſt, velites mille
, haſtatos totidem, princi-
...em, triarios ſexcentos, Afri-
cani comes Polybius perſpicue docet. Quo igitur tempore in quattuor legionibus viginti quattuor millia peditum fuere, tunc menſtruum ſtipendium totius exercitus fuit, centum & octo ſcutatorum millia. ſingulis enim diebus denarium pro ſtipendio ſingulos pedites accepiſſe, auctor eſt Tacitus lib. I. & Plinius lib. XXXIII. cap. 3. Quod ſi addatur equitum ſtipendium, qui erant in ſingulis legionibus trecenti, haud paullo major ſumma fiet. Nec centurionum par ſtipendium cum privato pedite fuiſſe, verum aliquanto amplius, veriſimile eſt. Hæc ideo collegi, ut M. Craſſi pateat immenſa cupiditas opum, qui cum Romanorum ditiſſimus eſſet, ſibi tamen dives non eſſe videretur: quando ali ſuis fructibus non poſſe populi R. exercitum non intelligeret. quod ei Cicero in Paradoxis quoque objicit. *Multi*, inquit, *ex te audierunt, cum diceres, neminem eſſe divitem, niſi qui exercitum alere poſſet ſuis fructibus: quod populus R. tantis vectigalibus jampridem vix poteſt. ergo, hoc propoſito, numquam eris dives ante quam tibi ex tuis poſſeſſionibus tantum reficiatur, ut ex eo tueri VI. legiones, & magna equitum, ac peditum auxilia poſſis.* Quo loco, IV. legiones, qui erat integer exercitus populi Romani, non, VI. legendum omnino crediderim. Exercitum in Craſſi vita Plutarchus quoque nominat. Plinius lib. XXXIII. cap. 10. hoc dictum ad unam legionem reſtringit, utpote qui non eodem in Craſſum, quo Cicero, flagrabat odio. M. Craſſus, inquit, negabat locupletem eſſe, niſi qui reditu annuo legionem tueri poſſet in agris ſuis H-S vicies centena millia poſſedit.

Nulla ſanctæ ſocietas, nec fides regni eſt] Lucianus lib. I.

Nulla fides regni ſociis, omniſque poteſtas
Impatiens conſortis erit. ——

Cujus rei exempla ſunt, Romulus, & Remus: Romulus, & Tatius, Triumviri, M. Craſſus, C. Iulius Cæſar, & Cn. Pompejus, Lepidus, Antonius, Auguſtus. Idem Lucanus ſubdit hoc exemplum:

Fraterno primi maduerunt ſanguine muri.

Dula-

Declaravit id modo tempeſtas C. Cæſaris] In quibuſdam antiquis libris, *temeritas* C. Cæſaris verum, *tempeſtas*, malim, quaſi turbo, & procella: quo reſpicit, apteque refertur verbum intra poſitum, *pervertit*. eſt enim nimis lene verbum, *temeritas*, in eum, qui omnia jura divina, & humana pervertit: cum ſit immanitas potius appellanda, quam temeritas: ut infra, in eundem Cæſarem: *Quo deteſtabilior eſt eorum immanitas, qui laceraverunt omni ſcelere patriam. C. Cæſaris*: qui, teſte Plutarcho, malebat in parvo opidulo primus eſſe, quam Romæ ſecundus. hinc illud Lucani lib. I.

Nec quemquam jam ferre poteſt, Cæſar ve priorem,
Pompejus ve parem.

Iura divina] Ærarium invadendo, ingentem auri vim e Capitolio ſurando, templa divum donis referta expilando.

Humana] Patriæ arma inferendo, libertatem reip. opprimendo, ſocietatem, & regna pretio vendendo, urbes ad deditionem paratas diripiendo.

Opinionis errore] Putavit enim ſe beatum fore oppreſſa rep. quod ſecus accidit.

In maximis animis, &c.] Plutarchus in Demetrio ex Platone, ὅτι καὶ κακίας μεγάλας ὥσπερ ἀρετὰς αἱ μεγάλαι φύσεις ἐκφέρουσι. Id eſt: *Vitia magna, ut & virtutes, & magnis animis proficiſcuntur.*

Conſulto, & cogitato] Capto conſilio, & cura adhibita.

CAPUT IX.

INimicitias] Quas ſuſtinere, grave eſt, ſi inopem contra potentem defendas.

Laborem] Sine quo nil confici poteſt.

Sumptus] Qui admodum neceſſarii ſunt & in publica re, & in privata.

Videndum eſt] Modeſte diſſentit a Platone, Philoſophorum ſententiam in ſexto de rep. comprobante. vide Cic. lib. III. de Fin.

In philoſophos dictum] *In*, cum laude. Sic locutus in Bruto; III. de Divin. & I. de Legibus.

Diſcendi ſtudio impedit debent, deſerunt] Bene doctrinæ anteponenda. philoſophos, qui in ve veſtigatione verſantur Lactantius lib. I. cap. apud Agellium lib. XVII. τοῦ πράττειν, μέχρι τοῦ λ tus autem ipſe, teſte c lib. XV. cap. II. urbe eje ro ad Varronem, Fam. inquit, *hoc non dederit* *opera noſtra patria ſive no ve nolit, ad eam vitam rev multi docti homines fortaſſ tamen multi etiam reip. p taverunt.*

Studio rei familiaris laudabile eſſe, non dub enim, procreandis, edi beris, reip. ſeminaria pa ſuos honeſta aliqua arte e

Odio quodam hominum ania.

Ne facere cuiquam videa Cum tamen faciant: qu tatem deſerunt.

In alterum incurrunt] rum eſt proprium.

Niſi noſmetipſos val. Quæ φιλαυτία eſt. Inde

Τὸ οἰκεῖον πιέζει, ἀ μέλει.

Id eſt:

Propria premunt, alie

Difficilis cura] Moleſt

Terentianus ille Chrem dia Heautontimorumen tem D. Auguſtinus, c theatro hic verſus recita ſum populum reclamaſſe

Aliter de illis, ac de no minus illis conſulere ſtu nobis.

Quod dubites] Huc p bium illud, apud Senec *bites, ne feceris.*

Æquitas lucet ipſa per bro II. Rhet. hoc illu Sapphus, & Alcæi.

CAPUT

NOn reddere depoſitum quod de furioſo ſi

illud, infra poſitum, refero, *ſit juſtum.* particulam enim, *non*, quæ eſt in pleriſque antiquis libris, (nam a duobus abeſt, tribus autem aliis eſt addita) numquam ſuſtulerim. ea vero ſi retinetur, non poteſt hæc ſententiæ pars cum ſuperioribus conjungi, ſiquidem, non reddere depoſitum, & promiſſum non facere, numeranda non videntur inter ea, quæ juſto digna ſunt homine. quare infra referantur: ut dicatur, juſtum eſſe nonnumquam, depoſitum non reddere, nec promiſſum facere. Illud autem, *etiam ne furioſo*, licet aperte corruptum, mutare tamen non audeo: opem libri veteris exſpectabo: (nam omnes mei conſentiunt cum impreſſa lectione, uno excepto, in quo pro *furioſo*, *furioſe* legitur) interea placet relinquere, in quo aliorum exerceantur ingenia. ſententia quidem ſatis patet: ſed ipſa verba aut abundant, aut certe mendo non vacant. non enim hærere cum eo debent, *promiſſum facere*, ſed cum eo, *non reddere depoſitum.* nam libro quoque III. loquitur Cicero, non de promiſſo furioſo non faciendo, ſed de depoſito furioſo non reddendo. cum enim, exemplis aliquot adductis, ſatis probaſſe, pacta, & promiſſa non eſſe ſervanda, ſibi videretur: hæc ſubjunxit: *Ergo & promiſſa non facienda nonnumquam, neque ſemper depoſita reddenda ſunt. ſi gladium quis apud te ſanæ mentis depoſuerit, repetat in ſaniens, reddere peccatum ſit, non reddere, officium.*

Ea migrare interdum, & non ſervare ſit juſtum] *Migrare*, antique dixit, pro, *mutare*. Sic & in decem meis veteribus libris, & in uno Tertii, & in iis, quos primi olim impreſſores fideliter ex antiquis deſcriptos, nulla adhibita conjectura, ediderunt, legi animadverto. Hujus autem verbi vim primus olim Pater meus indicavit, in eo loco lib. III. de Fin. *Qui id conſervaret, eum juſtum, qui migraret, injuſtum fore.* Quod quia durius viſum iri ſuſpicabatur, confirmavit duobus exemplis: uno, lib. III. de Leg. *Quod quis earum rerum migraſſit, noxiæ pœna par eſto.* Altero, lib. I. de Div. *Ne communia jura migrare videatur.* ſic enim legit ex antiquis libris, non, *communi jure.*

Ne cui noceatur] Noceretur enim furioſo, ſi ei redderetur gladius depoſitus.

Communi utilitati ſerviatur] Nam, ſi Phœbus Phaetonti promiſſum negaſſet, non tantum factum fuiſſet orbis incendium. vide Ovidium Metam. 2.

Ut in fabulis eſt] Cicero. de natura de. III. Vide Ovid. Metam. XV. Plutarchum, Hyginum capite 47. & 250. Virgil. lib. VIII. & Pind. od. 3. Pyth. & Plutarchum in Theſeo. Plato lib. III. de Leg. Καὶ ὅταν ἢ ὁ πατὴρ ἂν γέρων, ἢ καὶ παῖδας νεανίας, μηδὲν τῶν καλῶν καὶ τῶν δικαίων γιγνώσκων, εὔχηται μάλα προθύμως ἐνταθήμασιν ἀδελφοῖς ἂν τοῖς γενομένοις Θησεῖ πρὸς τὸν δυστυχῶς τελευτήσαντα Ἱππόλυτον.

Iratus] Quod ab ea Phædram conjugem de interitu appellatam crederet, cum id a Phædra, quæ ſe ab Hippolyto rejectam iniquiſſime ferret, fictum crimen eſſet.

Nec promiſſa igitur ſervanda ſunt ea, quæ ſint iis, quibus promiſeris inutilia] Duo mei veteres libri: *nec promiſſa igitur ſervanda ſunt iis, quibus promiſeris, inutilia ſi ſint.*

In rem præſentem] In judicium. Verba Iuriſconſultorum.

Aut deceptus dolo] Decem mei veteres libri, & unus Tertii, *quæ deceptus dolo.* unus omittit *aut*, &, *quæ.* *Metu: Dolo:* De metu, Octavius: de dolo, Aquillius prætores leges primi tulerunt.

Calumnia quadam] Quæ fit vel falſa accuſatione, vel prava interpretatione ſcripti, aut legis.

Summum jus, ſumma injuria] Ex Terentii Heautontimorumeno: apud quem, Summum jus, ſumma malitia. apud Columellam de re ruſt. Summum jus, ſumma crux. Iuriſconſulti appellant jus ſtrictum: Ariſtoteles, ἀκριβοδίκαιον, id eſt jus exactius, duriuſque.

Quo in genere & in rep. multa peccantur] Miror, hunc locum mendoſum a quibuſdam haberi. Mei omnes libri cum vulgatis conſentiunt: ſententia patet: &, quod aliis viſum eſt durius,

unde orta eſt mutandi voluntas, id uſitatum eſſe, exemplis probemus. De nat. de. l. 1. *Empedocles multa peccans.* Pro Murena: *Non multa peccas.* Et paulo poſt: *Nihil peccare.* Tacitus quoque, *magna peccare*, dixit. Eſt enim, *multa*, pro, in multis rebus: ut, Non multa peccas: pro, non multis in rebus a te peccatur: Multa peccantur in repub. pro, Multis in rebus peccatur in rep. Sic enim converto: &, opinor, recte.

Noctu] Ephorus apud Strabonem Tracium commentum dicit adverſus Bœotos. vide Proverbium, Θρᾴκια παρεύρεσις. Cleomenes Lacedæmonius, cum Argivis ſeptem dierum indutias pactus, tertia nocte fidem fefellit. Plut. in Apophthegm. Laconicis.

Q. Fabium Labeonem, ſeu quem alium] Simile quid narrat Valerius lib. VII. cap. 3. qui ait, eum, cum regem Antiochum ſuperaſſet, ex fœdere icto dimidiam partem navium accipere deberet, medias omnes ſecuiſſe, ut eum tota claſſe privaret.

Haud ſcio, an ſatis ſit] Id eſt, parum abeſt, quin exiſtimem ſatis eſſe.

CAPVT XI.

VT *& ipſe ne quid tale poſthac*] Ex meis antiquis libris, unus habet, *audeat*, unus, *committat*: unus, *faciat*, & in ſpatio, quod verſus dirimit, explanandi cauſſa, *committat*: quattuor, *faciat*: unus pro *poſthac*, habet, *poſcat*: verbum ſcilicet addere voluit, qui verbo ſententiam carere cognoverat: ſex, & unus Tertii, *poſthac*, nullo adhibito verbo. Quæ varietas aperte declarat, quodcumque verbum addatur, ſive, *faciat*: ſive, *audeat*: ſive, *committat*, ut erat in pervulgatis, gloſſemata eſſe omnia: cum per ſe, ſine verbo, ſententia conſiſtat.

Cum ſint duo genera decertandi, &c.] Iſocrates: Πολλῶν, ait, κακῶν τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων ὑπαρχόντων, αὐτοὶ πλείω τῶν ἀναγκαίων προσεξευρήκαμεν, πολέμους, καὶ στάσεις ἡμῖν αὐτοῖς ἐμποιήσαντες. Id eſt: *Ad multa mala, quibus natura hominum obnoxia*

eſt, nos plura quoque neceſſariis … *vimus, addentes bella, ſeditione*…

Hoc belluarum] Imitatus fo… Heſiodum 1. de re ruſt. ibi.

Τὸν δὲ γὰρ ἀνθρώποισι, &c…

Parta victoria] Auguſt. lib… Civ. Dei, negat de Roman… dici,

Parcere ſubjectis, & debellare … *bos:*

Vt majores noſtri] Amplifican… gis urbis gratia, ſi verum dice… mus, quam humanitate adduct…

Tuſculanos, Aequos, Volſcos, … *nos, Hernicos*] Tuſculani dona… tate ſunt anno CCCLXXV. Lib. VI… in Camillo, Valer. lib. VII. … Sabini, Romanis juncti, unan… tatem ex duabus fecerunt, & … ſua Romam tranſtulerunt. Liv… Dionyſius lib. 2. Plutarch. in P… lo, Florus lib. 1. cap. 1. He… Q. Marcio in deditionem accep… no CDXLIIX. Contra Aequos … ſcoſque, ſæpe bellatum lego: nu… in civitatem receptos. Florus l… pervicaciſſimos, & quotidianos … appellat.

Carthaginem, & Numantiam] V… que Scipio Æmilianus evertit. … tione in Rullum. Pro Muren… terrores imperii Romani nomin… de & de Senectute. Carthagin… mulam Romani imperii dicit Li…

Corinthum] Quam Mummius … tit: de quo vide lib. 11. elogium … ejus, Plin. lib. XXXIV. cap. 2. … Liv. lib. LII. Oroſ. lib. IV. c… Eutropius lib. IV. cap. 3. Ea in… nomen æri Corinthio inditum. … ratius Bimarem, id eſt, διθάλ… dicit, in Iſthmo ſitam: qui hin… nio mari alluitur, inde Aegæo.

Secutos] In evertenda Corint…

Opportunitatem loci] Græciæ c… des propter Iſthmum Philippus … dixit, Plut. in Arato. Vel, … Iſthmii Neptuni veſtibulum, … Od. 13. Olymp. Vel, quia ſi… lioſa, Straboni. Vel, quod o… omnium artificum, & commun… ropæ, Aſiæque emporium, Str… Thucydidi, Oroſio. Vel, quo… lus Græciæ, Ciceroni: Achai… put, Græciæ decus, inter duo …

ꝑportunitatem loci maxime. *A-*
ſcutos, video nonnullis place-
od mihi multo minus placet,
aliquos ſcutos: nec tamen eo-
ficio meum antepono. cum iis
ttu liber.

, *qua nihil habitura ſit inſidia-*
lam Plato inane eſſe pacis no-
terris dicit. Inde Iſocrates:
διαλυόμεθα, ἀλλ' ἀναβαλλό-
τὰς πολέμους, καιρὸν ἀναμένον-
ὃν ἀνηκεστόν τι διαθώμεθ' ἀλ-
Id eſt, *Nunc bella non componi-*
d in id tempus differimus, dum
i extremis cladibus afficiamus.

ibi obtemperatum eſſet] A Pom-
& Cæſare: nam Cicero utri-
cis auctor fuit, crebro ad Cæ-
ſcribendo, Pompejum crebro
, & utrumque mitigando, &
o. quod Plutarchus ſcriptum
. Id in multis quoque ejus e-
legimus.

nunc nulla eſt] Nam civilita-
mam eſſe civitatis, ſcripſit I-
, ea ſi non eſt, civitas nulla

uis murum aries percuſſerit]
χικῶς: ſpecies pro genere: id
uamvis quiddam interceſſerit
Arietem invenere prius Car-
nſes, cum caſtellum apud Ga-
um demoliri conati ſunt. ſi-
manibus ſuſtentantes, murum
ant. Tertullianus de Toga,
inienſes ſui inventi admirato-
. novum. & extraneum fuiſ-

Denunciatum, & indictum] Nempe
legatis violatis, quod nomen apud
omnes nationes ſanctum, inviolatum-
que ſemper fuiſſe, ſcribit Cæſar de
bello Gal. lib. III. Unde Corinthiis
bellum illatum, ob legationis jus vio-
latum. oratio pro lege Manilia, Aſco-
nius, Strabo lib. IIX. Tarentinis ea-
dem cauſſa bellum illatum. Valerius
Max. lib. II. cap. 2. & epit. Liv. lib.
XII. ubi etiam agitur de legatis Roma-
norum, violatis a Gallis Senonibus.
Vide & Plinium lib. XXXIV. cap. 6. de
legatis Romanis interfectis. Vel ali-
qua alia juſta de cauſſa.

Catonis filius] Hunc militaſſe cum
Paullo Æmilio, auctor eſt Plutarchus
in Catone cenſorio: itaque recte le-
gendum hic opinabatur Pater, non,
Pompilius, ſed, *Paullus Æmilius*, qui
Perſen, Macedoniæ regem, devicit:
cum quo militaſſe Catonis filium, in-
fra cognoſcitur, & ex Phil. VIII. in
extremo.

Dimiſit] Miſſionum cauſſæ tres:
Honeſta, tempore militiæ impleto,
ut hic: Cauſſaria, aliquo vel animi,
vel corporis vitio: Ignominioſa, pro-
pter delictum. Vide tit. de re militari,
in Pandectis.

Militia ſacramento] Cujus formu-
lam vide apud Agellium lib. XVI. cap.
4. & Liv. lib. II. *Victor ... revertat
ex acie: ſi fallat, Iovem patrem, Gra-
divumque Martem, aliosque juratus invo-
cat deos.*

Adeo ſumma erat obſervatio in bello

Bello Perſico] Cum Perſe, Philippi filio. ultimo Macedonum rege, geſto, non cum Perſis. Itaque ſunt, qui legant, *bello Perſeo*. contra veteres tamen libri.

Quem nunc peregrinum dicimus] Hoſtis enim, id eſt peregrinus, antiquitus dicebatur, qui in urbe acceptus æqualis erat civibus. inde verbum *hoſtire*, pro æquare. & Hoſtimentum, apud Plautum Aſiniaria, pro compenſatione, & Hoſtorium, inſtrumentum, quo menſura, ne quid deſit, aut ſuperſit, æquatur. Inde Ennius Achille, apud Nonium: *Servi cives: defende hoſtes, cum potes defendere.*

CAPVT XII.

STatus dies] Id eſt, conſtitutus. Sic & in legibus XII. Tabularum, apud Cic. de Legibus. Macr. lib. Sat. I. cap. 13. Agell. lib. XX. cap. I.

Adverſus hoſtem] Id eſt, ut ne peregrinus civis Romani bona quantumvis diuturno uſu acquirere, & uſucapere poſſit: ſed jus dominii integrum, & inviolatum perpetuo maneat.

Æterna auctoritas] Id eſt, vindicandi poteſtas.

Iuſtas cauſſas bellorum] Vnam, pro patria: alteram, propter fines propagandos. Eas enim recenſet Demoſthenes Olynth. Ἴσασι γὰρ ὅτι νῦν οὐχ ὑπὲρ δόξης, οὐδὲ μέρους χώρας πολεμοῦσιν ἀλλ' ὑπὲρ ἀναστάσεως, καὶ ἀνδραποδισμοῦ τῆς πατρίδος.

Cum civiliter contendimus] Ita omnino legendum. itaque duodecim mei veteres libri, & unus Tertii. alius, Cive aliter. alius, Civibus. male. Mutationis originem videre licet in uno meo, in quo, ſupra Civiliter, adſcriptum eſt, id eſt, cum cive: ab eo, qui explanare voluit, Civiliter.

Aliter, aliter] In foro, ad judices, inimicum accuſamus: in campo Martio, populi comitiis, cum competitore.

Certamen honoris & dignitatis] Si citra injuriam fiat. quod ait Heſiodus in Ergis, ibi:

Οὐκ ἄρα μοῦνον ἔην ἐρίδων γένος, &c

Si eſt inimicus] Hinc Iſocrates: Ἐχθροῖς ...
...σι τοῖς ἐχθροῖς ἐπιθέσθαι ...
ἁμαρτίαις.

Celeberis] Quorum urb...
mantia. contra eos acerri...
ſerunt populi R. nomin...
ſorius, Ti. Gracchus, ...
Macedonicus, T. Didius, ...
cus.

Cimbris] A C. Mario...
devictis, anno DCLII. De...
adſcribere placet, quod i...
pide legitur:

C. Marius. Pr. Tr. pl. ...
TR. MIL. EXTRA Sor...
cum. IVGVRTHA. ...
MID. Geſſit. Eum ...
TRIVMPHANS. IN ...
dem. Secundo. Conſ...
CVRRVM. SVVM ...
Duci. juſſit. Tertium ...
APSENS. CREATVS ...
tum. Conſul. Teut ...
EXERCITVM Delevit ...
conſul. CIMBROS. ...
EX. IEIS. ET ...
Teutoneis. iterum. Tr...
REMP. TVRBATAM ...
bus. Tr. Pl. et. Prætor...
mati Capitolium. ...
Sextum. conſul. vi...
LXX. annum. patria. ...
vilia. pulſus. armis. re...
ſul. Septimum. factus ...
nubieis. Cimbriceis. ...
ceis. Aedem. Honor...
fecit. veſte. triumphal...
niceis.

Vide Plut. in Mario, & ...
rum lib. III. cap. 3. ...
LXVII. & LXIIX. Appia...
co, Oroſ. lib. V. cap. ...
lib. V. cap. I.

Pœni fœdifragi] Ter fic...
Pœni. Inde Val. Max. li...
Terrarum orbe infamis Pu...
Livius: *Fides Punica reli*...
humana crudelitas, perfidia...
nica, nihil veri, nihil ſan...
metus, nullum jusjurand...
ligio. Iulius Capitolinus ...
ca. Auſonius: *pœnam* ...
cam nominat, ad Paull...
quoque Iugurtha: *Punica* ...
Nemo me Pœnus Pœnior. ...
Pœnus plane eſt, quid ver...

dis Hanibal] Ob conditiones
iis datas.
initis] Tertia producta: quæ
in præteritis. Virg. vi. Æn.
mus, noſti, &c.
Servius: Egerimus: Metri cauſſa
it.
mantes bellum] Æſchylus Ε πτὰ
Θήβας, unde Cicero ſumpſit:
θυν μάχην.
cernamus] Id eſt, de vita di-
s.
e] *Vterque*, eſt in uno meo
bro, & in Servio, qui hunc
ſum recitat Æn. xii.
velit, an me &] Sic Virgil.

cui vitam deus, aut ſua dextra
diſſet.
us: Duplici ratione conſtat
aut virtute, aut voluntate

Id eſt, dea. Sic Catullus, de
to, & Atti:
mea tuus ſit furor omnis hera
vo.
Manlium, lxiii.
aleſtes pacificaſſet heros.
s. Eos autem dicit Euripides
μάκαρας. Ex meis veteribus
inque, pro *Hera*, habent;
omina, in duobus, ſupra
riptum eſt, id eſt, fortuna.
ſupra, *Hera*, adſcriptum,
nina. Vt ex iis quoque in-
nem petere liceat.
parcere certum eſt] Id eſt,
rtati decrevi parcere.
ucite] Dono inquit, vobis
ducite eos vobiſcum. Ita
n diſtinguendum eſſe, ſen-
contendit.
rum genere] Quos Pindarus
Iſocrateſque ait neminem
ſe generis nobilitate: pro-
npe a Iove inter ſemideos.
nim Iuppiter genuit, Æa-
Achillis patrem, Achil-
Iamia Neoptolemum, cui
oque nomen fuit. Tharitas
ngo intervallo, (nam no-
e) Alceten, Alcetes Arym-
mbas Æaciden, Æacides
unc, regem Epirotarum.
neq libri, Gente.

Capvt XIII.

F*Ides ſervanda*] Sic libri duo mei: unus, *obſervanda*: undecim, & unus Tertii, *conſervanda*.

Ad ſupplicium redire maluit] Quod graviſſimum tulit, inſomnia necatus. Silius lib. vi. epit. Liv. lib. xiix. Florus lib. ii. cap. 2. de vir. ill. cap. 40. Val. lib. i. cap. i. & lib. ii. cap. 4. Agell. lib. vi. cap. 4. Eutrop. lib. ii. cap. 3. Oroſ. lib. iix. cap. 4. Vide & Lact. lib. v. cap. 13. Aug. de civ. D. lib. i. cap. 15. & 24. Cic. Parad. ii. & in Piſonem Horat. Carm. lib. iii. od. 5. Senecam de providentia, & epiſt. lib. xvi. ep. 99.

Fidem hoſti datam fallere] Lib. iii. *Eſt etiam jus bellicum, fideſque jurisjurandi ſæpe cum hoſte ſervanda*. Philip. xiii. *Fallere*, & *deſerere fidem*, dixit. Poſt verbum, *fallere*, in quibuſdam libris leguntur ſequentia, quæ ſunt & in duobus meis veteribus: *Secundo autem Punico bello* uſque ad illa: *interitum cum ſcelere approbavit*. Hæc ſunt, ut dixi, in duobus libris meis, & in quibuſdam impreſſis. Sequitur, Ac de bell. &c.

Fortuna ſervorum] De ſervis vide, quæ ſcripta ſunt apud Ariſt. iix. Polit. Macr. Sat. lib. i. cap. ii. Senecam Epiſt. lib. vi. ep. 3. Cic. Parad. v. Vide & Adagia.

Mercenariis] Græci dicunt *θῆτας*.

Ad operam exigendam, & juſta præbenda] Id eſt, ut ab iis opera quidem exigatur, juſta tamen æque præbeantur, ut mercenariis.

Fraus quaſi vulpecula, vis leonis videtur] Huc ſpectat illud Lyſandri dictum: *ὅπου ἂν ἡ λεοντῆ μὴ ἐξικνῆται, τὴν ἀλωπεκῆν χρὴ μεταλαμβάνειν*. Id eſt: *Quo Leonina pellis penetrare nequit, vulpina aſſumenda*.

Capitalior] Vel, quod caput, & vitam petat: vel, pœna capitis magis digna.

Eorum, qui &c.] Peccant enim, & contra juſtitiam, & contra veritatem. Plato lib. ii. de Rep. *Ἐσχάτη γὰρ ἀδικία, δοκεῖν δίκαιον εἶναι, μὴ ὄντα*. Contra autem dixit Salluſtius, Catilina; *Eſſe, quam videri, bonus*

 male-

malebat, in quo imitatus erat Æſchylum Επτὰ ἐπὶ Θήϐαις.

Οὐ γὰρ δοκεῖν ἄριστος, ἀλλ' εἶναι θέλει.

CAPVT XIV.

DE *Beneficentia, ac liberalitate*] Supra: Iuſtitia, &c. & huic conjuncta Beneficentia, quam eandem vel Benignitatem, vel Liberalitatem appellare licet.

Nihil eſt natura hominis accommodatius] Hoc enim eſt humanitatis proprium, quam hominis eſſe, vel nomen ipſum indicat. nempe φιλανθρωπία.

Habet multas cautiones] Cicero tres enumerat; quæ tamen ſi ſubdividantur, plures emergunt.

Ne obſit benignitas] Seneca de Beneficiis, lib. II. cap. 14.

Ne major benignitas ſit] Exhaurietur enim fons liberalitatis.

Id enim eſt juſtitia fundamentum] Supra dixit, *fidem eſſe fundamentum juſtitia*, hic, Liberalitatem. Vere. nam juſtitia non poteſt eſſe, ſine fide, neque liberalitas ſine juſtitia.

Quod obſit illi] Hinc Inimicorum dona; ἄδωρα δῶρα.

Cui prodeſſe velle videantur] Vel ob auram popularem, vel quod majorem remunerationem ſpectent. Iſocrates: τεχνικῶν πολῶντες ἃ δωρῦνται, καὶ οὐ δόσιν, ἀλλ' ἐμπορίαν ποιούμενοι.

Pernicioſi aſſentatores) Ita ſex mei veteres libri, & unus Tertii. octo, *pernicioſi, & aſſentatores.*

Qui aliis nocent, ut in alios liberales ſint) Proverb. De alieno liberalis.

Vt ſi in ſuam rem aliena convertant) Cum enim dando egere cœperunt, alienis bonis manus afferre coguntur. lib. II.

Sunt autem multi) Qualis Catilina, ſui profuſus, alieni rapax.

Abeſt ab officio) Abeſt Ab, a ſeptem meis veteribus libris, & uno Tertii, & vetere impreſſo. In eorum uno, Ab officio: & ſupra eſt adſcriptum, & additum, Diſtat, deletumque alterum Ab. Ex quo fortaſſe mendi origo patet.

L. Sulla) Sullæ proſcriptionem deſignat. Plutarch. in vita, App. li Bel. ci. epit. Liv. lib. IX. de vir cap. 75. Valer. lib. IX. de crudel Oroſius lib. V. cap. 21. Eutrop. li De ea & Plin. lib. VII. cap. 43. S lib. III. de ira, & decl. I. Lu lib. II. & D. Aug. de Civ. Dei, III. cap. 28. Ipſe Cicero infra, II.

C. Cæſaris) Curionem ære alien vavit. Suetonius de ejus rapa plura dicit. Vide & Catullum. S de Conſol. cap. 9. *C. Cæſar, quem hi videtur natura rerum edidiſſe, ut deret, quid ſumma vitia in ſumm tuna poſſent, centies ſeſtertium ce uno die, & in hoc omnium adjut genio, vix tamen invenit, qu trium provinciarum tributum una fieret.* Summa autem efficit (inc bile dictu) trecenta ſcutatorum lia.

Iuſtis dominis) Qui opes illas majoribus acceperunt, vel propri duſtria ſibi pepererc.

Benigniores, quam res patitur) nemur, de ſorte, & ſumma nih cedere oportere: de reditibus, & ventibus liberales eſſe nos poſſe.

In proximos) Parentes, liberos, res.

Suppeditari) Minographus:

Avarus, niſi cum moritur, recte facit.

Relinqui) Hereditario jure,

Ineſt autem &c.) Hoc pro ſubjunxit: quia dixerat, *primum peccant.*

Quæ ab oſtentatione) Vt Appiu cher, qui ſua ambitione Cilicia hauſerat. Agellius, locum ex exponens: *Beneficium*, ait, & *lem Cicero appellat; ita ut philoſop pellandum cenſent, non eum, qu ficia feneratur, ſed qui benigne nulla tacita ratione ad utilitates ſ dundante.* Ariſtoteles: Ὁ ἐλευ δῶσι τοῦ καλοῦ ἕνεκα, καὶ ὀρθῶς, καὶ ὅσα, καὶ ὅτε, καὶ ἡδέως, καὶ ἀ Id eſt: *Liberalis dabit honeſti & recte, quibus, & quantum o idque faciet libenter, & abſque ſtia.*

Simulatio) Proprio utitur voc quod odium in ſe contineat.

...bus *dignitatis*] Id eſt, ut dignior ...ioni anteponatur.

CAPVT XV.

... &c.] Quattuor Cicero enu-...t, Mores, Amicitiam, Co-...ionem, & Gratitudinem.

...] Quæ ſpectanda propoſuit in ...ate.

...ue ſapientibus] Quaſi dicat: ... agitur, in quibus ne ſimula-...em ſunt virtutis, nedum ipſa

...ibus, præclare agitur; ſi ſint ſi-... virtutis] Sic tres mei veteres ...unus Tertii undecim, *in qui-...are non agitur, ſed ſunt ſimula-...tis*. Vtro modo legas, ſenſus ... *Simulacra virtutis*: εἴδωλα. ...s præditi ſunt, non virtuoſi, ...orum εἴδωλα quædam ſunt.

...tior] Itaque tunc fortitudo ...irtus. accedit enim ad teme-... Sic Plancus ad Ciceronem, ... x. ep. 23. *Ferventes latrones* ... eſt, incitatos. Vbi tamen ... libri veteres habent, *furenti-*...ci θερμοὺς dicunt.

...vinum videntur potius attin-... bonum vinum videntur po-...nere. Sic locutus de Finibus: *...eſſiſſet paululum, & quatenus ...e attingat, perſpicere cupit.*

...centulorum more] Quos Te-...t impenſe cupere, conſulere ...iſſeque levi ſententia. Ariſto-...t. 11. Οἱ νέοι εὐμετάβολοι, ...ροι πρὸς τὰς ἐπιθυμίας, καὶ ...ν ἐπιθυμοῦσι, ταχὺ δὲ παύον-...γ γὰρ αἱ βουλήσεις, καὶ οὐ με-...ώσπερ αἱ τῶν καμνόντων δίψαι, ... Vide & in Lælio.

...quodam amoris] Nam hu-... ardore facile amor incendi-...eflagrat; ut ignis e ſtipula. ...igendi leviſſimæ cauſſæ ſunt ...tulis, compotatio, ludus, ...tio. leviſſimæ item offenſa-...um paullo aſperius dictum.

...ate, & conſtantia] Quæ non ...e, niſi in recto judicio, & ... maturiorem ætatem requi-

...] Concilianda. Seneca autem referendæ, reddendæ gratiæ differentiam hanc ponit: ut referant, qui ultro, quod debent, afferunt: reddant, qui repoſcuntur, qui inviti, ubilibet, vel etiam per alium reddant.

Nullum enim officium referenda gratia magis neceſſarium eſt] Fatentur hoc omnes: pauci factis exprimunt. Iſocratis hæc ſunt: Οἶμαί σε οὐκ ἀγνοεῖν, ὃν τρόπον οἱ θεοὶ τὰ τῶν ἀνθρώπων διοικοῦσιν. οὐ γὰρ αὐτόχειρες, οὔτε μὲν τῶν ἀγαθῶν, οὔτε τῶν κακῶν γίνονται τῶν συνόντων αὐτοῖς· ἀλλ' ἑκάστοις τοιαύτην ἔννοιαν ἐμποιοῦσιν, ὥστε δι' ἀλλήλων ἡμῖν ἑκάτερα παραγίνεσθαι τούτων. Id eſt: *Puto te non ignorare, quomodo dei humana adminiſtrent. non enim ipſi coram, vel proſperis, vel adverſis rebus, ſe conſpiciendos hominibus præbent, aut manibus contrectandos, ſed eam mentem dant ſingulis, ut vel cladibus ultro citroque ſeſe afficiant, vel communes utilitates in medium afferant, mutatione officiorum.*

Majore menſura] Hoc idem vide expreſſum concinne in proœmio libri de claris orat. Seneca ingratum eum dicit, qui beneficium reddit ſine uſura.

Heſiodus] In lib. Ἔργα, καὶ ἡμέραι: cujus hi ſunt verſus:

Εὖ μὲν μετρεῖσθαι παρὰ γείτονος, εὖ δ' ἀποδοῦναι,
Αὐτῷ τῷ μέτρῳ, καὶ λώϊον αἴκε δύνηαι.

An imitari] Sic omnes veteres libri.

Afferunt] Sic octo libri veteres mei. quatuor, & unus Tertii, *efferunt* non male. duo, *offerunt*. male, Gratum animum, in oratione pro Cn. Plancio, ait non ſolum virtutum maximam, ſed etiam matrem omnium reliquarum. Ingratos vero Xenophon ita perſequitur: Οἱ Πέρσαι οἴονται τοὺς ἀχαρίστους καὶ περὶ θεοὺς ἂν μάλιστ' ἀμελῶς ἔχειν, καὶ περὶ γονέας, καὶ πατρίδα, καὶ φίλους. ἕπεσθαι δὲ δοκεῖ μάλιστα τῇ ἀχαριστίᾳ ἡ ἀναισχυντία. καὶ γὰρ αὕτη μεγίστη δοκεῖ εἶναι ἐπὶ πάντα τὰ αἰσχρὰ ἡγεμών. Id eſt: *Perſæ Ingratos cenſent etiam deorum immortalium, & parentum, & patriæ, & amicorum eſſe maxime negligentes. atque etiam impuden-*

dentia cum primis animi ingrati comes, atque aſſecla eſſe videtur, dux, atque auctor omnis turpitudinis.

Duo genera] Vtrumque ſolius ſapientis. Seneca.

Si modo id facere poſſit ſine injuria] Reddere enim beneficium ita debet, ne quid injuriæ committat.

Delectus habendi] Certus ſcilicet modus ſervandus.

Quo quiſque animo, ſtudio, benevolentia fecerit] Iſocrates ad Demonicum: Μὴ δὲ τὰς χάριτας ἀχαρίστως χαριζόμενος, ὅπερ πάσχουσιν οἱ πολλοὶ ποιοῦντες μὲν ἀνδῶς δὲ τοῖς φίλοις ὑπουργοῦντες. Quibus hæc reſpondere videntur: *Ne ipſis quidem Gratiis citra gratiam feceris gratum: id quod non parum multi ſane faciunt, injucunde amicis ſervientes.* Homerus quoque:

Χαρίτων γὰρ θυμὸς ἄριστος.

Studio: alacritate. ἂν προθύμως, ἂν αὐτεπάγγελτος, καὶ μὴ ἀνδῶς χαρίζηται, ait Iſocrates.

Modo] Duo mei veteres libri, & unus Tertii, *Morbo*. ut alludatur ad illud Poetæ Græci:

Νόσον ἔχεις: χαίρεις διδούς.

Vel repentino quodam, quaſi vento, impetu animi incitati] Sunt, qui legant, vel diſtinguant potius: *Vel repentino, quodam quaſi vento, impetu animi incitati.*

Conſtanter] Vt non pœniteat.

Si cetera paria ſunt] *Sint*, quatuor mei veteres libri.

Si cetera paria ſunt] Inter eos ſcilicet, quibus benefaciendum eſt. *Paria:* id eſt, ſi par ſit amicitia, virtus, neceſſitudo, officia ante collata: ſi nulla ex cauſſis, concurrentibus ceteris, plus ponderis habeat.

Etiam ſi illis his non eget] Sic undecim mei veteres libri, & unus Tertii: duo, *etiam ſi ille his non egeat.* unus, *etiam ſi ille non egeat.* Vt fortaſſe illud. *his*, prius ſcriptum fuerit, *is*, & fuerit gloſſema ad *ille*.

Inſerviunt] Quæ mercatura potius, quam liberalitas, appellanda.

CAPVT XVI.

Societas hominum, conjunctioque] Hæc eadem conjungit ſupra.

Ratio, & oratio) Vtrumque λόγος. λόγῳ enim omnino homo a brutis differt. Plato in epitaphio, & Ariſtoteles Polit. 1.

Docendo, diſcendo) Hominis proprium eſt docere, ac diſcere. doctrinam enim mens diſcentis haurit. patres autem liberos docent, dominus familiam, magiſter diſcipulos, vir prudens imperitos.

Communicando] Impartiendo neceſſaria, vel conſilia conferendo.

Diſceptando) Accuſando, defendendo. quæ ſequitur Iudicare.

Fortitudinem] Si vires, & animum ſpectemus. quæ tamen fortitudo proprie non eſt, rationis expers, & prudentiæ.

Amicorum omnia eſſe communia) Ariſt. Pol. 2. Δι' ἀρετὴν δ' ἔσται πρὸς τὸ χρῆσθαι κατὰ τὴν παροιμίαν. Κοινὰ τὰ φίλων. Vndecim mei libri, unus Tertii, *amicorum eſſe communia omnia*. Tres, *amicorum eſſe omnia communia.*

Generis ejuſdem) Ejus, emendavi, ex veteribus libris decem, & uno Tertii. in uno, Hujus.

Transferri per multas poteſt) Ita unus meus liber. unus, *in multas partes poteſt*. unus, *in multa poteſt*. quinque, *in multas poteſt:* ſex, & unus Tertii, *in permultas poteſt.*

Vt homo, &c.) Abeſt, *ut* a ſex antiquis libris, & ſane recte abeſt, verſu etiam non ſolum permittente, ſed etiam ſuadente.

Erranti monſtrat viam) Lib. III. Quid eſt aliud, erranti viam non monſtrare, &c.

Conſter) Hoc ipſum attingit in oratione pro Balbo.

Nihilo minus ut ipſi luceat) Sic quatuor libri mei. duo, & Tertii, *nihilominus ipſi luceat.*

Aqua profluente) Sic Petrus Nannius ex antiquis libris, emendavit quo ego natus ſum anno. quem alii poſtea ſunt ſecuti: melius, quam, ut antea, *aquam profluentem*. Sic & liber Tertii.

Vulgaris liberalitas) Quæ omnibus impertitur.

CAPUT XVII.

ABilis discedatur infinita] Societate, qua omnibus omnes ratione, & oratione conjunguntur. Sic eſt in decem meis libris, & uno Tertii.

Lingua, quæ maxime homines conjungantur] Nam Sermo eſt inſtrumentum ſocietatis.

Interius] Alii, *interior*. cum quibus duo mei faciunt. utrumque recte. ſed illud majorem conſenſum librorum habet.

Nam cum ſit hoc natura commune omnium animantium, ut habeant libidinem procreandi: prima ſocietas in ipſo eſt conjugio, &c.] Ex Ariſt. 1. Pol. Ἀνάγκη δὴ πρῶτον συνδυάζεσθαι τοὺς ἄνευ ἀλλήλων μὴ δυναμένους εἶναι, οἷον θῆλυ μὲν καὶ ἄῤῥεν, τῆς γενέσεως ἕνεκεν, &c. Et Oecon. 1. Κοινωνία γὰρ φύσει τῷ θήλει, καὶ τῷ ἄῤῥενι μάλιστα ἐστίν.

Communia omnia] Charondas, ὁμοσιπύους appellat, i. eadem ara utentes: vel ὁμοσίτους, i. convictores, Epimenides, ὁμοκάπους, i. eodem præſepi communicantes: vel, ὁμοκάπνους, i. eodem fumo utentes.

Id autem eſt principium urbis, & quaſi ſeminarium reip.] Vrbs enim ex domibus, reſp. e civibus conſtat.

Conſobrinorum, ſobrinorumque] Prolis propagationem intelligit.

In alias domos, tamquam in colonias, exeunt] Ariſtot. Pol. 1. Μάλιστα δὲ κατὰ φύσιν ἔοικεν ἡ κώμη ἀποικία οἰκίας εἶναι, οὓς καλοῦσί τινες ὁμογάλακτας, παῖδάς τε καὶ παίδων παῖδας. Et paulo infra: Ὥστε καὶ αἱ ἀποικίαι διὰ τὴν συγγένειαν. Et Plato VI. de Leg. Οἷον εἰς ἀποικίαν ἀφικνουμένους αὐτούς.

Monumenta majorum] Dicta, quod nos alicujus rei commoneant. Græci, μνημεῖα appellant. Nempe, ſtatuas, tropæa, & majorum imagines, quæ poſteros virtutis avitæ admoneant. Vide, quæ de imaginibus majorum diximus ad Salluſtium. Cicero in Bruto: *Ipſa familia ſua quaſi ornamenta, & monumenta ſervabant, & ad uſum, ſi quis ejuſdem generis occidiſſet, & ad memoriam laudum domeſticarum, & ad illuſtrandam nobilitatem ſuam.*

Eiſdem uti ſacris] Erant enim & publica civitatis, & privata cujuſque familiæ ſacra, quæ tradebantur heredibus. Sacra enim, ex Feſto, aut domeſtica ſunt, aut peregrina, aut publica, aut privata. De privatis legitur in lege XII. tabularum, apud Cic. de Leg. II. Sacrorum ſocietatem nominat & Plinius in Panegyrico. Vide & in Adagiis, *ſine ſacris hereditas*. Vel, *Sacrum*: id eſt, res opulentiſſima. ſic ſæpe apud Plautum.

Sepulcra habere communia] De ſepulcris, varioque ſepeliendi ritu conſulendum cenſeo Lilium Gregorium Gyraldum, qui totam hanc materiem doctiſſime tractavit.

Sed omnium ſocietatum, &c.] Vide dialogum de Amicitia.

Copulantur] Ita legendum. itaque Pater ante plures annos in noſtris libris edi juſſit itaque eſt in uno meo.

Id, quod Pythagoras ultimum in amicitia putavit] Sic legit Nonius hunc locum, & interpretatur, Vltimus, i. primus. citatque Virgilium,

Tu ſanguinis ultimus auctor.

Livius quoque lib. 1. Tarquinius, *maledicta ab ultima ſtirpe orſus*. Cornelius Nepos in Attici vita *ſtirpem ultimam dixit*. Cicero in Fin. 3. *Summum bonum, quod ultimum appellant, in animo ponere*. Et V. *Homini id eſt in bonis ultimum, ſecundum naturam vivere*. Vnus ex meis libris, *id, quod Pythagoras voluit in amicitia*. Male, ſed unde tamen (ex veritate) efficiatur vera lectio. Hoc autem alii tradiderunt. nam Pythagoras nihil ſcripſit.

Vt unus fiat ex pluribus] Ariſtoteles φίλον, definit, μίαν ψυχὴν δύο σώμασιν ἐνοικοῦσαν: id eſt unam animam in duobus corporibus habens.

Mutua] Id eſt, ne alter tantummodo det, alter accipiat.

Patria una] Cujus amorem omnibus rebus præferendum eſſe, omnes fatentur. de qua Horatius:

Dulce, decorumque eſt, pro patria mori.

Sophocles quoque in Antigona navi patriam comparat, qua incolumi, fractaque, ſalvi ſunt, periclitanturque navigantes:

Τοῦτο γιγνώσκων, ὅτι
Ἥδ᾽ ἐστὶν ἡ σώζουσα, καὶ ταύτης ἔπι
Πλέοντες ὀρθῆς τοὺς φίλους ποιούμεθα.

Si ei ſit profuturus] Vt Decii, Codrus, & alii.

Qui lacerarunt omni ſcelere patriam] Cum dixit, Lacerarunt, Cæſarem jam mortuum notat: cum vero ſubjungit, In ea funditus delenda occupati & ſunt, & fuerunt, M. Antonium carpit, qui poſt obitum Cæſaris, conſul cum eſſet, omnem ſuam poteſtatem ad opprimendam rurſus libertatem contulit: quod ei denique, facta cum Octavio, & Lepido conſpiratione, ſucceſſit.

Patria, & parentes] Vide in Lælio, & Auguſtinum de doctrina Chriſtiana. Has autem virtutes Iſocrates in Evagora oſtendit. & Ioſephus in David, Antiquit. Iud. libro 7. circa finem.

Communis fortuna] In rebus ſecundis, adverſiſque.

Interdum objurgationes] Proverbium, Amicorum eſt mutuo admonere. Cujuſmodi eſt apud Terentium Demea, & Micio.

CAPVT XVIII.

QVi & temporum] Habenda temporis ratio interdum major eſt, quam neceſſitudinis.

Vicinum citius adjuveris] Terentius Vicinitatem propinquam amicitiæ partem exiſtimat. Heſiodus quoque in Ergis, commoditates boni vicini enumerans, ait, ſi ipſius opera opus quis habeat, abjectis propriis negotiis, ei incunctanter eum affuturum:

Εἰ γάρ τοι καὶ χρῆμ᾽ ἐγχώριον ἄλλο γένηται·
Γείτονες ἄζωστοι ἔκιον, ζώσαντο δὲ πηοί.

Si lis in judicio ſit] Archidemides cognatum Lacheten advocatum ſibi rogat, apud Terentium Eunucho.

Boni ratiocinatores] Arithmetici, qui officiorum datorum, acceptorumque inire rectam rationem poſſint.

Deducendoque] Deminuendo. ſic ad Att. *Detrahere de ſumma dixit*, & pro Rabirio, *deceſſionem de ſumma trahere.*

Sed, ut nec medici, nec imperatores, nec oratores &c.] Ariſt. Pol. lib. 1. cap. 7. Πάντα δὲ τοιαῦτα, τὴν μὲν θεωρίαν ἐλεύθερον ἔχει, τὴν δὲ ἐμπειρίαν ἀναγκαίαν. Oratorem autem videtur imperatori anteponere in proœmio lib. 1. de Oratore.

Animo magno, elatoque] Fortitudinis deſcriptio, & laus. *Magno:* magnas res appetente. *Elato:* non humili, & abjecto, ſed alte ſpectanti. nam Elatum in bonam partem accipiendum eſt.

Humanaſque res deſpiciente] Fortuitas, & externas, fortunæque ludibria.

In probris maxime in promptu eſt] Imitatus Ciceronem Plutarchus in lib. de pueris educandis: Ὀνείδη πρόχειρα τοῖς ἐλέγχειν, καὶ λοιδορεῖσθαι βουλομένοις, &c.

Animum geritis muliebrem] Sic locutus parad. 1. *Gere animum laude dignum.*

Salmaci da ſpolia] Feminæ nomen viro tribuit, probri cauſſa. Strabo lib. XIV. Καὶ ἡ Σαλμακὶς κρήνη διαβεβλημένη οὐκ οἶδ᾽ ὁπόθεν, ὡς μαλακίζουσα τοὺς πίνοντας ἀπ᾽ αὐτῆς. Sunt, qui legant, *Salmacida.* vide & Lutatium in Ovidii Metam. IV. Hos autem verſus alii putant Ennii eſſe. Ego inſculptos ſtatuæ equeſtri fuiſſe puto, quod ex Seneca mihi videor poſſe elicere: cujus hæc ſunt in libro de Conſolatione: *Equeſtri inſidens ſtatua in Sacra via celeberrimo loco Cloelia, exprobrat juvenibus noſtris pulvinum adſcendentibus, in ea illos urbe ſic ingredi, in qua etiam feminas equo donavimus.* De ſtatua autem Plin. lib. XXXIV. cap. 6. videndus Livius lib. II. Dionyſ. lib. V. Plutarchus in Poblicola, & de clar. mul. cap. 14. Eutrop. lib. I. Valer. lib. III. cap. 2. de vir. ill. cap. 13. Florus lib. I. cap. 10. & Virg. lib. IIX. & Silius lib. X.

Rhetorum campus] Rhetorum campi, poetarum ſylvæ.

Marathone, &c.] Victores, Milciades, Themiſtocles, Ariſtides, Leonidas, Epaminondas. In hiſtoriis autem his deſcribendis quæ alii collegerunt, non gravabor adſcribere. *Marathone:* non tam propter Marathonium Taurum a Theſeo ibi confectum, de quo Plut. in Theſeo, Strabo lib. IX. Pauſanias in Att. Ovidius lib. VII.

quam propter inſignem Miltiadis contra Perſas in Marathonis, civitatis Atticæ, campo victoriam: in qua Herod. lib. IIX. ex Perſis ſex millia trecenta, ex Athenienſibus centum tantummodo & nonaginta duos cecidiſſe ſcribit. Iuſtinus lib. II. vero memorat, Athenienſes decem millibus civium, & mille Platæenſibus auxiliaris adverſus ſexcenta millia hoſtium in campos Marathonicos egreſſos fuiſſe. Quod quidem Miltiadis tropæum Themiſtocli, æmulationis ardore concitato, ſomnium adimebat: auctoribus Valerio libro IIX. cap. 15. Plutarcho in Themiſtocle, & Apophthegm. Græcorum. Euſebius in Chronicis hanc victoriam Olymp. LXXII. factam fuiſſe ſcribit: Agellius ab V. C. CCLX. aut non multo amplius. quæ tempora non male conveniunt. ſexto die menſis ἑκατομβαιῶνος, qui nobis Auguſtus eſt, Plut. in Camillo. Scribunt hoc, præter citatos, Oroſius libro II. cap. 8. Otho Phryſingenſis lib. II. cap. 16. Meminit præterea Thucyd. libro primo. Plutarchus vero in Camillo, Ariſtide, & Flaminio, & de ſero a numine vindicatis. Plato in Gorgia, Valerius de ingratis, tam hujus, quam ſequentium aliquot meminerunt. *Salamine:* Inſula objecta atticæ continenti, ſuburbana fere, Solino: ut Cos, Ceos, Sunium olim Athenienſibus, Lacedæmoniorum ſententia, eo quod inde Ajace Telamonio duce cum Athenienſibus ad Ilium profecti ſint. Eam autem Solon velut hoſtilem arcem ex propinquo ſaluti Athenienſium imminentem recuperaverat. In ſinu Salaminico Themiſtocles, Athenienſium dux, totius tum Græciæ imperator, rem feliciter contra Xerxen, quem fraude in prælium navale illexerat, geſſit. ob quam victoriam Salaminenſes gratulaturi ſimulacra poſuerunt, teſte Iſocrate. Agellius quatuor annis ante Coriolani vexationem hæc geſta ſcribit. Hiſtoriam referunt Plutarch. in Themiſtocle, Herod. lib. IIX. Iuſtinus lib. II. Oroſ. lib. II. cap. 9. Meminit Iſoc. tum alibi, tum in Panegyrico, & Panathenaico, Plato, & Valerius locis ſupra citatis. De hoc plura inferius lib. III. Boccatius de clar. mul. cap. 55. de Artemiſia. *Platæis:* Platææ, arum: vel. ut Poeta ſingulariter Protulit, Πλαταιά, Bœotiæ urbs, a latitudine dicta, vel quod latis uſi ſint remis: vel quod procul a lacubus ſita ſit, a Thebis LXX. ſtadiis ad fluvium Aſotum, ea via, quæ Athenas ducit. Hinc celeberrima Pauſaniæ, totius Græciæ ducis, de Mardonio Perſa victoria, quam ibi Ariſtidis auxilio vicit, cognomen acquiſivit. Ibidem Iovis Liberatoris templum eſt, & gymnicum certamen in cæſorum honorem conſtitutum, & tropæa pro univerſa Græcia contra vim Aſiæ poſita. Hiſtoriam ſcribunt Herod. lib. IX. Plutarchus in Ariſtide, Oroſ. lib. II. cap. II. Iuſtinus lib. II. Meminerunt Thucydides lib. II. Plutarchus in Cimone, & Iſocrates in Plataico: qua oratione poſt aliquot annos ab Athenienſibus contra Thebanos Platæenſibus auxilia petit. *Thermopylis:* Thermopylæ, anguſtus (qua Oetæ montis cacumen attollitur) viatoribus ex Theſſalia, & a litore Locros petentibus tranſitus eſt, ad quem murus erat a Phocenſibus Theſſalorum metu ædificatus, & in eo πυλαὶ, id eſt portæ tranſitum præbebant. & quia juxta in ipſis faucibus θερμαὶ eſſent, vel, ut Herodotus habet, θερμὰ λοῦτρα, Thermopylæ locus eſt appellatus. Thermæ ſacræ erant Herculi, cui ara ſupra extructa locum religione complebat. ex Strabone, Herodoto, & Livio. Vbi Leonides, Lacedæmoniorum dux, contra Xerxen innumero exercitu inſtructum, deficientibus ſociis, parva civium manu, devotione facta, fortiſſime occubuit. Hiſtoriam ſcribunt Herod. lib. IIX, Iuſtinus lib. II. Oroſius lib. II. cap. 9, Meminerunt Valer. lib. III. cap. de fortitudine, Seneca lib. epiſt. X. in fine, Agellius lib. III. cap. 7. Livius lib. XXXVI. Plutarchus in Pelopida, item in Parallelo VII. item in Apophthegmatis Laconicis, Iſocrates in Panegyrico, & Panathenaico. *Leuctris:* oracula, voceſque deorum Lacedæmonios ſæpe monuerant, ut ſibi a Leuctrica ira caverent. Sed (quemadmodum oracula animos ambiguos tenent) de loco cavendo nemini certo con-

conſtabat, cum apud Megalem, Arcadiæ civitatem, eo nomine locus eſſet, & in Laconia juxta mare opidum: ubi Epaminondas, Thebanorum dux, Lacedæmonios Græciæ imperio, quod ſemper affectaverant, ita exſuit, ut ſpem una amiſerint. Refertur hiſtoria a Iuſtino lib. VI. Oroſio lib. III. cap. I. Othone Phryſingenſi lib. II. cap. 24. Meminerunt Valerius Max. lib. III. cap. de fortitudine, Cicero lib. II. de Fin. & Fam. lib. V. epiſt. 12. Iſocrates in Panegyrico, & Philippico, Polybius lib. II. Plutarchus in Coriolano, Ageſilao, Pelopida, & Artaxerxe, item in Apophthegm. Laconicis, & Græcis: item in Eroticis: Diodorus Siculus de geſtis Philippi, Agellius lib. XVII. cap. 21. Xenophon ſub finem 7. Ἑλληνικῶν attingit: neque enim is ad finem hiſtoriam perduxit. *Leuctris:* quibus vicere Thebani Spartanos, Epaminonda duce: unde principatum Græciæ ſunt adepti. *Stratocle:* vel Straco: vel, Stratoque, reponendum. Locus eſt, ut Maratho, & reliqua ſuperiora, Athenienſium victoria nobilitatus. Thucydides lib. II. Alii aliter. quos ut ſequar, hiſtoria non patitur. & veteres libri ab opinione noſtra parum diſſentiunt. Cum hæc ſcripſiſſem, Sabellicum jampridem idem ſenſiſſe, ex aliorum Scholiis didici. Sane tantum abeſt, ut moleſte feram, poſteriorem fuiſſe me in veritate cognoſcenda, ut etiam vehementer gaudeam, opinionem meam doctiſſimi hominis teſtimonio comprobari. Libri veteres mei, quinque habent, Stratocle: duo, Stertocle: unus, Sterthocle: unus Stratocles: unus, Stertocles: unus Stertocle: unus, Steitotecle: unus, Siſcocles: unus, Terocle: Tertii. Stercocles. Ioannes Brodæus legit Cythæriſque, contra omnium librorum fidem. aitque inſulam eſſe, in qua inclyta ſingularis Athenienſium virtus enituit. ex Plutarcho, cujus hæc citat: Καὶ τὰ περὶ Κόδρον, καὶ Μέγαρα, καὶ Κόρινθον ἀνδραγαθίας πάσης.

Hinc noſter Cocles] Enumerat, qui mortis diſcrimen forte animo adierint.

Hinc noſter Cocles] Abſunt hæc ab omnibus, quos umquam viderim, veteribus libris. Vt ex repetitione illa *Stratocle*, factum fortaſſe ſit, *noſter Cocles.* Quod tamen ſi retineamus, ejus hiſtoriam ſcribunt Livius lib. II. Dionyſ. Halic. lib. VI. Florus lib. I. cap. 10. Plutarchus in Publicola, de vir. ill. cap. 11. Eutropius lib. I. cap. 11. De eo etiam mentionem facit Valer. lib. III. cap. de fortitudine, Cicero Parad. I. Plut. Parallelo 16. Seneca Epiſt. lib. XXI. epiſt. I. Virg. in 8. Silius in 10. Auguſt. de Civ. D. lib. II. cap. 8. Plin. lib. XXXVI. cap. 15. Agellius lib. IV. cap. 5.

Decii] Pater, & filius, alter anno ab V. C. CDXV. alter anno CDXLIIX. Livius, Florus, Valer. lib. V. cap. de pietate erga patriam, de vir. ill. cap. 27. Oroſius lib. III. cap. 21. Meminit & Cicero de div. lib. I. Tuſc. I. & alibi, & Aug. de Civ. D. lib. V. cap. 18.

Cn. & P. Scipiones] Duo illa fulmina belli: &, Belligeri (ut Silius vocat) Mavortia pectora fratres. quorum Publius, majoris Africani pater fuit, Cnæus vero, Scipionis Naſicæ, viri totius ſenatus cenſura optimi, bello Punico 2. in Hiſpaniam miſſi. in quo Publium vulneratum filius prætextatus protexit. Cujus mentionem fecit Seneca de beneficiis 3. cap. 32. Valerius de pietate filiorum erga parentes. Cnæus, re feliciter geſta, Magonem cepit. Livius lib. XXI. Haſdrubalem vicerunt, & Hiſpaniam ſuam fecerunt, lib. XXIII. Poſt res per octo annos feliciter geſtas, prope cum totis exercitibus cæſi, triſtem exitum tulerunt, lib. XXV. Hiſtoriam præterea ſcribunt Appianus in Libyco, Florus libro II. cap. 6. Oroſius lib. IV. cap. 17. Eutropius libro III. cap. 5. Otho Phryſingenſis lib. II. Scipionis in Hiſpaniam miſſorum meminit Polybius libro III. interfectorum Silius libro XIII. & XV. Interiere anno eodem, quo Syracuſæ a Marcello captæ ſunt: hoc eſt, ab V. C. DXLII.

M. Marcellus] M. Claudius Marcellus anno DXXXIX. prætor ad Nolam adverſus Hannibalem proſpere pugnavit. Anno ſequenti conſul in Sicilia, quæ prope tota ad Pœnos defecerat, Syracuſas obſedit. Anno DXLII. ingen-

gentem ſe virum gerens, expugnat. Livius lib. XXIII. XXIV. XXV. Res a Marcello geſtas leges præterea apud Plutarchum in ejus vita, apud Florum libro II. cap. 6. de vir. ill. cap. 45. Silium libro XII apud Valer. libro I. cap. I. libro II. cap. 3. libro III. cap. 2. libro IV. cap. I. libro V. cap. I. lib. VIII. cap. 7. de Archimede, item apud Plinium libro VII. cap. 25.

Ornatu ſere militari] Raro togato. vide Plinium libro XXXIV.

CAPVT XIX.

PRo ſuis commodis] Vt contra Philippum Demoſthenes, contra M. Antonium Cicero.

Æquitate] Quæ commune commodum, non priuatum, ſpectat. hinc Ageſilaus, fortitudine non opus eſſe, ſi omnes juſti eſſemus.

Nihil enim honeſtum eſſe poteſt, quod juſtitia vacat] Ariſt. Eth. libro III. cap. 7. & Pol. libro V. cap. 10.

Platonis illud] In Epitaphio: Πᾶσά τε ἐπιστήμη χωριζομένη δικαιοσύνης, καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς, πανουργία, οὐ σοφία φαίνεται.

Paratus ad periculum] Quod fortitudinis principium videtur.

Sua cupiditate] Injuſta.

Simplices, veritatis amicos] Antiqui libri ſex, & unus Tertii, *ſimplicis veritatis amicos.* quo modo Euripides:

Ἁπλοῦς ὁ μῦθος τῆς ἀληθείας ἔφυ.

Simplicemque veritatis orationem eſſe, adagium monet.

Innaſcitur] Sic Iuvenalis:

Neglectis urenda filix innaſcitur agris.

Apud Platonem eſt] In Lachete, ſive περὶ ἀνδρείας· τοῖς Λακεδαιμονίοις οὐδὲν ἄλλο μέλει ἐν τῷ βίῳ, ἢ τοῦτο ζητεῖν, καὶ ἐπιτηδεύειν, ὅ, τι ἂν μαθόντες, καὶ ἐπιτηδεύσαντες οἱ οἱ τ' ὦσι πλεονεκτεῖν τῶν ἄλλων περὶ τὸν πόλεμον.

Omnem morem] Ita omnes veteres libri. ex quibus unus ſupra, *morem*, habet, *id eſt naturam.* Illud, μέλει ἐπιτηδεύειν curæ eſt ſtudere, Cicero vertit, Morem.

Princeps omnem eſſe] Qualis ab Agamemnone Achilles depingitur. Il. α.

Ἀλλ' ὅδ' ἀνὴρ ἐθέλει περὶ πάντων ἔμμεναι ἄλλων,
Πάντων μὲν κρατέειν ἐθέλει, πάντεσσι δ' ἀνάσσειν,
Πᾶσι δὲ σημαίνειν.

Vel potius ſolus eſſe] Homerus Οδ. μ.
Οἶος πέπνυται, τοὶ δὲ σκιαὶ ἀΐσσουσιν.

Id eſt:

Hic ſapit unus, ut umbra fugax volat altera turba.

Æquitatem] Ita omnes libri veteres.

Opes quam maximas] Potentiam non divitias.

Vi ſuperiores] Octavi tribunus, qui, cum peteret, ut conſulatus Octavio immatura ætate daretur, idque non impetraret, proferens gladium, dixit: *Si vos non dabitis, hic dabit.*

Quo difficilius, hoc præclarius] Græcis, δύσκολα τὰ καλά.

In factis poſitum] Ad illud pertinet, ὅτι τὸ καλὸν δι' αὐτὸ αἱρετόν. ut & illud Poetæ:

Ipſa quidem virtus pretium ſibi.

Principemque ſe eſſe mavult, quam videri] Tunc enim recte vives, cum ſtudes eſſe, quod audis. Huc facit Salluſtianum illud, ex Æſchylo, ſupra a nobis notatum: *Eſſe, quam videri, bonus malebat.* Ita Ariſtoteles Polit. I. Τὸ δυνάμενον τῇ διανοίᾳ προορᾶν, ἄρχον φύσει, καὶ δεσπόζον φύσει· τὸ δὲ δυνάμενον τῷ σώματι ταῦτα ποιεῖν, ἀρχόμενον, καὶ φύσει δοῦλον. Id eſt: *Id, quod animo proſpicere poteſt, princeps natura eſt, & dominus. quod vero ea poteſt corpore conſequi, ſubjectum, & natura ſervum.*

Qui ex errore imperitæ multitudinis pendet] Ex quo facile errat. itaque virtus ipſa per ſe, non vulgi laude, æſtimanda. Seneca: *Numquam tam bene cum rebus humanis agitur, ut meliora pluribus placeant.*

Vt quiſque eſt altiſſimo animo, & gloriæ cupidus] Tredecim antiqui libri, & unus Tertii, *cupiditate.* in eorum tamen uno, in margine, *cupido.* alius, *cupidus.* Vt vel, *cupido*, vel *cupidus*, ſit legendum, proculdubio.

Deſideret gloriam] Quam ſæpe, neglecta æquitate, appetimus.

CAPVT XX.

NVlli neque homini, neque perturbationi animi, nec fortunæ ſuccumbere] Id eſt, nullius hominis metu ab honeſtate deficere, vel gratia inflecti: non ad iram proclivem eſſe: non cujuſquam opes pertimeſcere.

Tum cauſſa vitæ] Non inani aliquo ſtudio.

Dicendum eſt] Ita eſt in duodecim antiquis meis. duo, & Tertii, *ducendum* eſt: quorum unus ſupra habet adſcriptum, id eſt, *judicandum*.

Quæ videntur acerba] Re autem vera non ſunt.

Statu naturæ] Humanæ.

Non eſt autem conſentaneum] Concludit, qui fortis ſit, eundem eſſe temperantem.

Labore] Ægritudine.

Vitanda ſunt] Duodecim mei libri, *videnda*. utrumque recte. *Sunt*, abeſt ab octo libris.

Cavenda eſt etiam gloriæ cupiditas] Quam tum maxime amittimus, cum maxime affectamus. Livius: Nonnunquam contemptus honor loco eſt maximi honoris.

Libertatem] Tanquam quæ ſit maxime popularis. oratio pro Cluentio.

Pro qua omnis debet eſſe contentio] Vnde leges fundamentum libertatis appellantur in oratione pro Cluentio.

Aut deponenda nonnunquam] Vt Sulla dictaturam. ex quo illum poſtea C. Cæſar. litteras neſciſſe, cavillatus eſt, dictator ipſe perpetuus. Tarquinius quoque Collatinus, Bruti, primi conſulis, collega, ut civitatem metu exoneraret, non tantum conſulatu ſe abdicavit, ſed etiam, ſuis omnibus Lavinium tranſlatis, civitate ceſſit.

Voluptate animi] Citatur ex vetere poeta, Fam. lib. II. ep. 9.

Ego voluptatem animi nimiam.

Conſtantiam] Perſeverantiam, hoc eſt in re cum ratione conſiderata ſtabilem permanſionem.

Dignitatem] Auctoritatem honeſtam.

In his] In his fuit Pomponius Atticus.

Quod & regibus] Vocabulo magnificentiſſimo eorum inſtitutum ornat.

Cujus proprium eſt, ſic vivere, ut velis] Ariſt. Pol. v. Ἐλεύθερον δὲ καὶ ἴσον, τὸ, ὅ, τι ἂν βούληταί τις ποιεῖν, ὥστε ζῆν, ἐν ταῖς τοιαύταις δημοκρατίαις ἕκαστος ὡς βούλεται.

CAPVT XXI.

SI opes magnas habeant] Qui enim opes poſſidet, ſe ipſarum præſidio omnia poſſe credit.

Fructuoſior autem hominum generi] Ergo præſtantior. non enim nobis tantum ipſis nati ſumus.

Remp. non capeſſentibus] Pro, ſi non capeſſant. Græco more dictum.

Valetudinis imbecillitate] Vt majoris Africani filius.

Aut aliqua graviore cauſſa] Cum, alicujus metu, libere ſententiam dicere non licet.

Quibus autem talis nulla eſt cauſſa] unde Ariſtoteles: Δεῖ βουλόμενον καὶ μὴ βουλόμενον ἄρχειν τὸν ἄξιον. Id eſt: *Imperio dignum, velit, nolit imperare oportet.* Plato quoque de Leg. I. Bonos ait ad magiſtratum ſuſcipiendum vel præmiis invitandos, vel pœna cogendos.

Gloriam contemnant] Non enim amanda gloria, ſed id, unde oritur gloria, honeſtum, & virtus.

Offenſionem] Id eſt, cum res ex animi ſententia non ſuccedit. vel, quod magiſtratum bona fide gerenti multorum ſimultates, & odia ſuſcipienda ſint.

Quaſi quandam ignominiam] Cum ignominiæ non tam ſint, quam ſolidæ gloriæ, materies. neque enim Camillus periclitanti patriæ tam præſenti auxilio eſſe poterat, niſi prius invidia in exſulium fuiſſet actus.

Parum ſibi conſtent] Medii terminos tranſilientes. nam ſtulti, dum vitia vitant, in contraria currunt.

Voluptatem ſeveriſſime contemnant, in dolore ſint molliores] Vtrumque fortitudinis eſt, nec dolore, nec voluptate vinci.

Gloriam negligant frangantur infamia] Facilius enim rebus commodis caremus, quam incommodas ſuſtinemus.

Qui

Qui habent a natura adjumenta rerum gerendarum] Τοὺς δυναμένους ἀριςαρχεῖν, Ariſt. Polit. lib. II. cap. 9. unde ſumpſit hanc ſententiam Cicero. *Adjumenta*: proſperam valetudinem, prudentiam, eloquentiam, dexteritatem, conſtantiam, & adeo tandem animum excelſum, patientemque laborum, & moleſtiarum. quæ ſunt a natura, mutuantur autem fortaſſe quiddam ab arte, & inſtitutione: a fortuna autem, nobilitatem, amicos, honeſtas occaſiones, & rectam voluntatem, qua fit, ut publicum privato præferatur.

Animi magnitudo] Quæ non in otioſa vita, ſed in rebus gerendis perficitur.

Capeſſentibus autem remp. nihilominus, quam phil. &c.] Delirare homines doctos video in hujus loci interpretatione. ajunt enim conſtructionem paulo duriorem eſſe: eſſeque dativos pro ablativis poſitos. hæc ſententia: Cum ii, qui remp. capeſſunt, nihil minus ſint quam philoſophi: tamen ἀπάθεια non minus illis neceſſaria eſt, quam philoſophis. Falluntur ipſi, quod video, legentes, *nihil minus*, pro, *nihilo minus*: quod legitur in uno meo vetere libro. Hæc enim eſt ſententia: Philoſophi magnificentiam, & deſpicientiam rerum humanarum adhibent. capeſſentes vero remp. nihilominus, quam philoſophi, & fortaſſe magis etiam, adhibere debent. Quid clarius?

Si quidem nec anxii &c.] Si magnificentiam, & deſpicientiam rerum humanarum adhibebunt, nec anxii erunt, & cum gravitate, conſtantiaque vivent.

Faciliora ſunt philoſophis] Vnde Plato Polit. V. eam demum felicem civitatis adminiſtrationem fore tradit, ſi aut philoſophi imperent, aut principes philoſophentur. Et, in Phædone, ſoli philoſopho veram prudentiam, & fortitudinem, veriſſima reip. adminiſtrandæ adminicula tribuit.

Graviter cadere] Nam multi.

—— tolluntur in altum,
Vt lapſu graviore ruant.

Quocirca non ſine cauſſa &c.] Supra dixit: *Qua cura exſuſcitat etiam animos, majoreſque ad rem gerendam facit.*

Majoraque efficienda remp. gerentibus, quam quietis] Sic eſt in quattuor meis, octo, & unus Tertii. *Majoraque efficiendi.* unus, *majoreque cura efficienda.* alius, *majorque cura efficiendi.* Eſt, qui reponat, ex vetere libro, *majora efficiendi*, ſine copula.

Efficiendi facultatem] Cicero Fam. lib. I. Plato, inquit, jubet tantum in rep. contendere, quantum probare tuis civibus poſſis.

In omnibus autem negotiis, prius, quam aggrediare, adhibenda eſt præparatio diligens] Hoc idem & Salluſtius dixit, in procemio Catilinæ: *Prius, quam incipias, conſulto, & ubi conſulueris, mature facto opus eſt.* & Demoſthenes in procemiis Demigoricis, & in oratione de pace: & Iſocrates in oratione πρὸς Δημόνικον: & Ariſtot. Moral. Eud. V. & Nicom. 6. & Diog. Laert. in Biante. Æmilius Probus: *Neque acutius ullius imperatoris cogitatum, neque celerius factum uſquam legimus.* Turpilius Bœthuntibus, apud Nonium: *Quæſo cogita, ac delibera.*

Caput XXII.

Minuenda eſt hæc opinio] Non tollenda. Tempus autem hoc dijudicat. modo enim bellicæ excellunt, modo urbanæ. Pro Murena bellicas urbanis præfert. Turnus, & Drances introducuntur a Virgilio lib. XI. Eſt & contentio, de Achillis armis, Vlyſſis, & Ajacis, apud Ovidium. Homerus quoque Ill. I. ait Phœnicem a Peleo patre Achilli juveni comitem eſſe datum, ut illum efficeret μύθων τε ῥητῆρ' ἔμεναι, πρηκτῆρά τε ἔργων. Vulgo bellicæ præferuntur. de quo rationem reddit Ariſt. in Probl. ſect. 27. probl. 5.

Areopagitas] Senatus Areopagitarum populo præerat: cujus auctoritatem Ephialtes, & Pericles in populi gratiam imminuerunt. Ariſt. Pol. 2. Τὴν μὲν ἐν Ἀρειοπάγῳ βουλὴν Ἐφιάλτης ἐκόλουσε, καὶ Περικλῆς· τὰ δὲ δικαστήρια μισθοφόρα κατέστησε Περικλῆς· καὶ τοῦτον δὴ τὸν τρόπον ἕκαστος τῶν δημαγωγῶν προήγαγεν, αὔξων εἰς τὴν

νῦν

τὴν δημοκρατίαν. Reſtituta poſtea eſt a Cimone Periclis temporibus. Plutarchus.

Semel] Perſis Græcia pulſis, ac trucidatis.

At ille adjuvit Themiſtoclem] Hoc relinquo, in magna librorum varietate: nam nec muto libenter, quod apertam ſententiam habet: & quinque antiquos libros congruere cum ſententia video. Placet tamen varietatem adſcribere. Vnus: At ille potuit vere dicere ſe ad victum Themiſtoclem. Vnus: At ille vero ſe adjuvit Themiſtoclem. Vnus: At ille verum eſſe ſe adjutum Themiſtoclem. Vnus: At ille vere a ſe ad judicium Themiſtoclem. Vnus: At ille vere a ſe adjutum Themiſtoclem. Vnus: At ille dicit vere ſe adjutum Themiſtoclem. Vnus: At ille vere adjuvit Themiſtoclem. Vnus: At ille ſe adjutum Themiſtoclem. Tertii, & alius: At ille vere ſe adjutum Themiſtoclem. Sunt, qui impreſſæ lectionis ſe auctores falſo faciant. cum antea legeretur, At ille vere a ſe dixerit adjutum Themiſtoclem.

Conſtitutus] Ariſt. l. II. Pol. Solonem, ait, cum alia ſuſtuliſſet inſtituta Athenienſium, Areopagum, ut populare conſilium, probaſſe. quo ſpectat hoc verbum, Conſtitutus, pro confirmatus, non, Inſtitutus, ut alii.

Pauſania] Cleombroti filio,

Lyſandroque] Qui & Athenienſes vicit, & de Antiocho tropæa ſtatuit. Plutarchus, & Thucydides. *Pauſania, Lyſandroque:* utrique præſtitit Ageſilaus: ſed ab illis dilatatum magis imperium eſt.

Lycurgi legibus] Xenophon in Lacedæmoniorum rep. Plut. in ejus vita, & Agide, & in Apophthegm. Iuſtinus lib. III. Valerius lib. I. cap. 3. Iſocrates in Panathenaico, Lucianus de aſtrologia, Cyrillus contra Iulianum lib. III. Dicitur Rhadamanti, & Minois in Creta legibus a Thalete muſico edoctus. Opinio eſt, cum circiter Agrippæ tempora floruiſſe, quo tempore Pharnaces Medus Sardanapalum imperio, & vita privavit. teſte Vellejo. Sublatæ ſunt ejus leges, &

diſciplina, poſtquam D
terunt, anno ab v. c. DL
XXCV. Lucianus in M
Oraculum illud legitur

Ἥκεις, ὦ Λυκόεργε, ἐ
νηὸν,
Ζηνὶ φίλος καὶ πᾶσι
μαῖ' ἔχουσι·
Δίζω ἤσε θεὸν μανθ
ἄνδρα·
Ἀλλ' ἔτι καὶ μᾶλλον
ὦ Λυκόεργε.

Lacedæmoniorum] It
meis: octo, & Tertii,
Ob has ipſas cauſſas] I
negyrico, majorum h
plinam in cauſſa fuiſſe
nienſes ea virtute eſſer
barbaros profligare poſſ
Paratiores] Non reji
ſitatum, quod eſt in
bris. Reſpicit autem a
litiæ, quo ſæpe vict
ſunt adepti. Alii legu
cum quibus faciunt tre
tii. non reprehendo.
tare quidquam volui.
res.
Pueris nobis] Natus
V. C. DCXLIIX. M.
Scaurus] Huic Cice
ſummam gravitatem,
tribuit. In Bruto, in e
pientis hominis; &
ſummam, & natur
fuiſſe auctoritatem. n
ſed ut teſtimonium
cum pro reo diceret.
exemplum eſt apud V
cap. de fiducia ſui. C
Ser. Sulpicio Galba, an
que eo conſulatu lege
& libertinorum ſuffragi
ill. Tantumque aucto
Opimium contra Grac
contra Glauciam, & S
vato conſilio armaret.
lica gloria caruit: ut q
conſul triumphavit.
C. Mario] De eo Plu
ill. cap. 67. Sall. in I
cap. 16. Florus lib.
Liv. Appianus in Cel
lib. II. Eutrop. lib.
v. cap. I. Otho Phry

onſulis ad Imp. R. oratio, ut
imantur contra Sullam dict.
. Philippi in ſenatu, ut Lepi-
lum moventi, reſiſtant.

mpejo] Rerum geſtarum ma-
e præſtanti: qui, ut ait Cice-
a bella geſſit, quam alii lege-
l quem ſcribens Cicero, Fam.
m Scipioni in re militari con-
eo multa Cicero in orationi-
lege Manilia, & pro Mure-
x ejus epiſtola apud eundem
n, ad ſenatum, ex III. hi-
, quo ſua præclare facta com-

nim ſunt foris arma] Sic eſt
im meis. duo, & Tertii,
od magis probo. *parvi enim*
rma.

us] Minor, Pauli filius.

& imperator] Belli, domi-

denda Numantia] Anno ab
I. Epit. Liv. lib. LIX. Florus
. 18. de vir. ill. Oroſ. lib. v.
rop. lib. IV. cap. 7. Otho
ib. II. cap. 43. Vide & Aug.
ei. lib. III. cap. 21. Vel-
II. Val. Max. lib. II. cap. 2.
p. 2. lib. VII. cap. 6. Plutar-
ſario.

e] Cn. Scipionis filius, A-
noris patruelis, vir optimus
um a ſenatu judicatus. Plut.
s, App. lib. I. Bel. civ. de
p. 64. Oroſ. lib. v. cap. 7.

In carminibus utinam pepercisſet, quæ non deſierunt carpere maligni. duo mei, *laudi*. Tertii, ſupra *laudi*, habet, *linguæ*. *Toga*: pacis ſtudio. *Laurea*: triumphus. Plin. lib. XV. cap. 30. Quinctilianus: *Supplicationes, qui maximus honor victoribus bello ducibus dabatur, in toga meruit*. Idem Plinius: *Quo te, M. Tulli, piaculo taceam? quove maxime excellentem inſigni prædicem? quo potius, quam univerſi populi, & illius gentis ampliſſimo teſtimonio, & in tota vita tua, & ad conſulatum tantis operibus electis? te dicente, legem agrariam, hoc eſt alimenta ſua, abdicaverunt tribus: te ſuadente, Roſcio theatralis ſeditionis auctori leges ignoverunt, notaſque ſedes ignominia diſcrimine æquo animo tulerunt: te orante, proſcriptorum liberos honores petere puduit, tuum Catilina fugit ingenium: tu M. Antonium proſcripſiſti. Salve, primus omnium Parens patriæ appellate, primus in toga triumphum, linguæque lauream merite, & facundiæ litterarum Latinarum parens: atque, ut dictator Cæſar, hoſtis quondam tuus, de te ſcripſit, omnium triumphorum Lauream adepte majorem; quanto plus eſt ingenii Romani terminos in tantum promoviſſe, quam imperii.*

Nec majus otium] Conjuratione oppreſſa. antea, *odium*. Primus Pater repoſuit, *otium*. quod confirmari video a libro Tertii, & alio meo.

Hereditas hujus gloriæ] Fam. lib. II. ad M. Cœlium: *Filio meo, quem tibi*

CAPVT XXIII.

E*Xercendum corpus*] Ratione victus, & gymnaſtica.

Obœdire conſilio] Salluſt. Animi imperio, corporis ſervitio magis utimur.

In exſequendis negotiis] Iſocrates: Γύμναζε σε αὐτὸς πόνοις ἑκουσίοις ὅπως ἂν δύναιο καὶ τοὺς ἀκουσίους ὑπομένειν.

Mortui valuit auctoritas] Cum actum eſt, Catone jam mortuo, de Carthagine evertenda.

Quare expetenda quidem magis eſt decernendi ratio, quam decertandi fortitudo] Lepide opponuntur, *decernendi ratio, decertandi fortitudo.* & ſententia comprobatur antiquorum omnium librorum, qui apud me ſunt, auctoritate. quo magis miror in emendato loco mutationem quæri.

Vt nihil aliud, niſi pax quæſita videatur] In oratione ad C. Cæſarem, de rep. ordinanda: Sapientes pacis cauſſa bellum gerunt: laborem ſpe otii ſuſtentant. niſi illam firmam efficis, vinci, an viciſſe, quid retulit? Plato de Legib. I. Οὔτ' ἂν νομοθέτης ἀκριβής, εἰ μὴ χάριν εἰρήνης τὰ πολέμου νομοθετοῖ μᾶλλον, ἢ τῶν πολεμικῶν ἕνεκα τὰ τῆς εἰρήνης. Pittacus monebat, incruentas victorias quærendas eſſe.

Fortis vero animi] Sic omnes veteres libri. Ariſtoteles: Μεγαλοψυχίας ἐστὶ φέρειν εὐτυχίαν, καὶ ἀτυχίαν: *Magnanimi eſt, ferre bonam, malamque fortunam.*

Tumultuantem de gradu dejici] Animo conſternari, ac veluti a ſtatu mentis dimoveri. Vide Adagia. Metaphora, ab athletis, & militibus: qua utitur & in Partitionibus: *In omnibus cauſſis tres ſunt gradus, ex quibus unus aliquis capiendus eſt, ſi plures non queas, ad reſiſtendum. nam aut ita conſiſtendum eſt, ut, quod objicitur, factum neges,* &c. *Tumultuantem:* tumultu perterritum, perturbatum, θορυβούμενον.

Præſentis animi uti conſilio]Sic ſeptem libri mei: a quibus non diſcrepat ſententia. hoc enim dicitur, Animus, qui adeſt, quemque metus, & perturbatio non abſtulit, cogitat, & con[...] ſiderat ea, quibus optatum rei exitum [...] conſequatur. Abſentis autem ani[...] quæ cogitatio, quod conſilium e[...] poteſt? Ad Att. *Vbi*, inquies, *ani[...] ille tuus? adeſt, & idem eſt.* Quatu[...] mei libri, & unus Tertii: *Præſenti a[...] nimo uti, & conſilio.* Vnus: *Præſen[...] animi eſt uti & conſilio.* Vnus: *Præſen[...] tis animi uti conſilio.* Vnus: *Præſen[...] animo uti conſilio.* Sunt, qui repon[...] *niti*, pro *uti*, contra veteres omnes li[...] bros.

Non putaram] Sic Demoſthenes o[...] ratione tertia in Philippum: Καὶ [...] ἐκεῖνό γε αἰσχρὸν ὕστερον πότ' εἰπεῖν συμ[...] βάντος τινος. τίς γὰρ ἂν ᾤηθη τα[...] τα γενέσθαι. Id eſt: *Enimvero turpe il[...] lud eſt, ubi quid jam evenit, tum dice[...] re, quiſnam hæc eventura putaſſet?* Va[...] lerius Max. lib. VII, cap. 2. *Scipio A[...] fricanus turpe eſſe ajebat, in re milita[...] dicere, non putaram.* Seneca lib. II. [...] Ira, cap. 31. *Turpiſſimam ajebat Fab[...] imperatori excuſationem eſſe, non puta[...] vi.* Plutarchus tribuit Iphicrati. Iſo[...] crates autem dixit: Προνοεῖν χρή, [...] οὐ μετανοεῖν τὸν ἄνδρα τὸν σοφόν. Id e[...] *Viri ſapientis eſt, ante, non poſt fact[...] ſapere.*

Belluarum ſimile eſt] Viribus, no[...] ratione, utentium.

Mors ſervituti, turpitudinique antepo[...] nenda] Cicero Fam. lib. ad Plancum[...] Plato quoque lib. VI. de Legibus[...] τελευτῶν δὲ καὶ πόλεως ἐὰν ἀνάστατ[...] ἀναγκαῖα φαίνεται γίγνεσθαι, πρὶν δου[...] λείαν δούλειον ὑπομείνασα ζυγὸν ἄρχεσθαι [...] χειρόνων, ἢ λείπειν φυγῇ τὴν πόλιν.

CAPVT XXIV.

D*E evertendis*, &c.] Galli ill[...] dictum in Romanos victos ſu[...] perbum eſt, *victis nil, niſi dolor[...]* Ceterum nil magis victorem dece[...] quam clementia. Vnde Anchiſæ umbra[...] apud Virg. in VI. Æneam filium diſci[...] plinam futuræ reip. docet:

Tu regere imperio populos, Romane,
memento:
Hæc tibi erunt artes, pacique imponere
morem,
Parcere ſubjectis, & debellare ſuperbos.

Rebus

gitatis] Accurate examina-

nſilia] Temeraria, Terent.
utus, *Calidum mendacium.*
pos in Attici vita, *Calidam*
m. Vellejus lib. II. hoc C.
udi adſcribit: *Sprevit cale-*
humana conſilia: & cum pe-
s ſumma, quam tuto humilia
ui.

ſa] Quo diſtinguitur a for-
neritas.

l poteſt eſſe ſtultius] Nam
antium generi id eſt à na-
m, ut ſe, vitam, corpuſ-
quod igitur cavere potes,
dmittere.

curationes] Ovidius:
dem tentanda: ſed immedi-
vulnus
ndum, ne pars ſincera tra-

: ex Sophoclis Ajace ſum-

ατρῦ σοφῦ θροεῖν ἐπῳδὰς
ρομῶντι πήματι.

e tranquillitate citat So-
:ulum, huc congruen-

χολὴν κλύσουσι φαρμάκῳ
ῳ

κακῷ θεραπεύειν.

l Plutarchum eſt apoph-
eratorem, quemadmo-
cum, oportere ultima
n curatione.

Quæ vel ſalutem, vel in-
nt.

ne] Etiam periculo, &

] Confecta, ad felicem
cta.

] In diſcrimen adducta,
ſententia non evenit. Eu-

κης ὐδὲν ἰσχύει πλέον.

άγκη κἂν τύχω, κἂν μὴ

as] Thucydides bellum
um deſcripſit: ab eoque
erſecutus eſt Xenophon,
λληνικῶν paulo aliter hoc
n Cicero: *Ἡ Σπάρτη*

ὐδὲν μὴ κάκιον οἰκιεῖται αὐτῦ ἀποθανόντος φεύγειν δὲ αἰσχρεῖν εἶναι ἔφη. De hoc meminit & Plutarchus in Apophthegmatis Laconicis. Geſtum eſt anno ab V. C. CCCXLIV. Libenter autem & a Græcis, & a nobiliſſimis Græciæ, populis exempla ſumit.

Vertit ad extremum omnia] Et publicam felicitatem perdidit; & ſuam gloriam amiſit.

Ab Arginuſis] Sitæ ſunt in continenti ante Lesbum, in Maleæ conſpectu, contra Mitylenem. Xenophon, & Thucydides.

Atque hæc quidem] Xenophon lib. VI. Ἑλληνικῶν.

Cleombrotus] In præclara illa Leuctrica victoria. Plut. in Pelopida. Valer. lib. III. cap. de fortitudine. Geſta ab V. C. anno CCCLXXI.

Invidiam timens] Malevolorum obtrectationes, qui eum dicebant cum hoſtibus Thebanis colludere.

Q. Maximus] Plutarchus in vita, & de vir. ill. Vide & Livium lib. XXII. Polyb. & Florum lib. II. cap. 6.

Ennius] Lib. XII. Annalium. ex Macrobio lib. VI. cap. I.

Vnus homo nobis &c.] Hunc verſum Virg. in librum VI. tranſtulit, ut alios alibi ex veteribus poetis.

Vnus homo nobis] Sic duodecim mei, & Tertii liber, ut mirer, quoſdam dicere, in omnibus antiquis libris legi, *unus qui nobis.* quod eſt tantum in duobus meis.

Cunctando] Vide Adagia, *Romanus ſedendo vincit.*

Non ponebat enim] Mirum eſt, veteres hic libros conſentire omnes in transferenda voce, *enim* in ſecundum locum, hoc modo:

Non enim ponebat

Vt videatur in dimenſione verſus abjicienda littera M, aut Enim pro una tantum ſyllaba accipiendum.

Ergo poſtque magiſque] Sic recte, & propter conſentiens veterum librorum teſtimonium, & quia lepida fit ſententia: Ergo claret ejus viri gloria non modo poſt obitum, ſed magis etiam, quam cum viveret. *Magiſque magiſque,* legebatur antea. quod multi confirmant illo Catulli.

omnibus inque locis celebretur fama ſepulti.
Clareſcatque magis mortuus, atque magis.

CAPVT XXV.

VNum ut, &c.] Politic. I. Οὐκοῦν ἦν δ' ἐγὼ, ὦ Θρασύμαχε, οὐδ' ἄλλος οὐδεὶς ἐν οὐδεμιᾷ ἀρχῇ καθόσον ἄρχων ἐστὶν, τὸ αὑτῷ ξυμφέρον σκοπεῖ οὐδ' ἐπιτάττει, ἀλλὰ τὸ τῷ ἀρχομένῳ, ᾧ μὲν αὐτὸς δημιουργῇ, καὶ πρὸς ἐκεῖνο βλέπων, καὶ τὸ ἐκείνῳ συμφέρον καὶ πρέπον, καὶ λέγει ἃ λέγει. καὶ ποιεῖ ἃ ποιεῖ ἅπαντα. Cujus rationem reddit de Leg. IX. Γνῶναι μὲν γὰρ πρῶτον χαλεπον, ὅτι πολιτικῇ καὶ ἀληθεῖ τέχνῃ, οὐ τὸ ἴδιον, ἀλλὰ τὸ κοινὸν ἀνάγκη μέλειν. τὸ μὲν γὰρ κοινὸν ξυνδεῖ, τὸ δὲ ἴδιον διασπᾷ τὰς πόλεις, &c.

Obliti commodorum ſuorum] Quod difficile admodum eſt, propter φιλαυτίαν.

Alterum, ut &c.] Politic. 4. [...] μὲν οὖν ὡς οἰόμεθα, τὴν εὐδαίμονα πλά[...]τομεν, οὐκ ἀπολαβόντες ὀλίγους ἐν [...] τῇ τοιούτους τινὰς θέντες, ἀλλ' ὅλ[...] Et de Leg. 4. Ταύτας δήπου φαμὲν ἡ[...]μεῖς νῦν, οὔτ' εἶναι πολιτείας, οὔτ' ὀ[...]θοὺς νόμους, ὅσοι μὴ ξυμπάσης τῆς πό[...]λεως ἕνεκα τοῦ κοινοῦ ἐτέθησαν. οἱ δ' ἕν[...]κά τινων στασιωτείας, ἀλλ' οὐ πολι[...]τείας τούτους φαμὲν, καὶ τὰ τούτ[...] δίκαια, ἅ φασιν εἶναι, μάτην εἰρῆσθ[...] Et in Politico: Ὃν ὁ σοφὸς, καὶ ἀγ[...]θὸς ἀνὴρ τὸ τῶν ἀρχομένων, ὥσπερ ὁ [...]βερνήτης τὸ τῆς νεὼς καὶ ναυτῶν ἀεὶ ξυμ[...]φέρον παραφυλάττων διοικήσει. Et [...] Leg. VI. docet, quantum magiſtra[...]bus liceat privata curare.

Procuratio reip.] De Orat. *In pro[...]ratione civitatis egregius.* In Acad. *Re[...] procuratio.*

Studioſi optimi cujuſque] Qui dic[...]tur optimates: de quibus multa in [...]ratione pro Sextio. Placet autem h[...] loco adſcribere diviſionem quand[...] quæ fortaſſis non ingrata erit.

Im-

Imperat in Rep. vel

- Vnus, & dicitur μοναρχία. quod eſt vel
  - Bonum, & ordine certo creatur, & dicitur Βασιλεία.
  - Malum, & incerto ordine creatur, τυραννίς. Hujus finis eſt Cuſtodia.
- Non unus
  - Multi: qui vel
    - Boni. Δημοκρατία. In hoc ſtatu populari imperia ſorte conferuntur. Hujus finis eſt Libertas.
    - Mali. Ὀχλοκρατία. Quando impetu plebeio reguntur, non legitima democratia.
  - Pauci: qui vel
    - Boni. Ἀριστοκρατία. In hoc ſtatu honores diſtribuuntur jure, & diſciplina. Et finis eſt Diſciplina & Leges.
    - Mali. Ὀλιγαρχία. In hoc ſtatu, imperia, & honores cenſu, & habitu pecuniarum leguntur. Et finis ſunt Divitiæ.

Apud Athenienſes] Cyloniorum, Plut. in Solone Diacriorum popularium contra Pedicos, oligarchiæ ſtudioſos. & alia τ̃ ἑκτημορίων, adverſus divites, quibus obærati erant. & contra Piſiſtratum. quas omnes Solon compoſuit.

In noſtra rep.] Vt ſeceſſiones in montem Sacrum, & Gracchorum. & ſexcentæ aliæ.

Bella civilia] Sullæ, Catilinæ, Cæſaris, Triumvirorum.

Tradet ſe totum reip.] Patriam unam ſpectabit: ad eam omnia referet: unicus ei ſcopus erit, ſalus, & felicitas patriæ. quod e rep. erit, ſequetur: quod non erit, vitabit.

Quamvis graviter offendat] In rebus ſuis. id eſt, damnum patiatur, & jacturam faciat rei familiaris, & dignitatis. Sic omnes libri veteres mei, & Tertii. Pro Cluentio: *In eodem genere, in quo ipſi offendiſſent, alios reprehendiſſent.* In epiſt. *Quis eſt tam lynceus, qui in tantis tenebris nihil offendat, nuſquam incurrat?* De Orat. *Si in his paullulum modo offenſum eſt.*

Ambitio, honorumque contentio] Vide libellum Q. Ciceronis de petitione conſulatus. Ad Plancum lib. x. *Is denique honos mihi videri ſolet, qui non propter ſpem futuri beneficii, ſed propter magna merita claris viris defertur, & datur. quare, ſit modo aliqua reſp. in qua honos elucere poſſit, omnibus, mihi crede, ampliſſimis honoribus abundabis. is autem, qui vere appellari poteſt honos, non invitamentum ad tempus, ſed perpetuæ virtutis eſt præmium.* Ariſtoteles quoque Polit. III. cap. 7. Magiſtratus Honores appellat: Τιμὰς γὰρ λέγομεν τὰς ἀρχάς. Idem Ariſtoteles Eth. IV. cap. 4. docet, quatenus conveniat bono viro honores petere.

Apud eundem Platonem] Polit. VI. Νόησον γὰρ τοιουτονὶ γενόμενον, εἴτε πολλῶν νεῶν πέρι εἴτε μιᾶς ναύκληρον, μεγέθει μὲν καὶ ῥώμῃ ὑπὲρ τοὺς ἐν τῇ νηὶ ἅπαντας, ὑπόκωφον δὲ καὶ ὁρῶντα ὡσαύτως βραχύ τι, καὶ γιγνώσκοντα περὶ ναυτικῶν ἕτερα τοιαῦτα. τοὺς δὲ ναύτας στασιάζοντας πρὸς ἀλλήλους περὶ τ̃ κυβερνήσεως, ἕκαστον οἰόμενον δεῖν κυβερνᾶν, μήτε μαθόντα πώποτε τὴν τέχνην, μήτε ἔχοντα ἀποδεῖξαι διδάσκαλον ἑαυτοῦ μηδὲ χρόνον ἐν ᾧ ἐμάνθ[...] πρὸς δὲ τούτοις φάσκοντας μηδ[...] δακτὸν, εἶναι, ἀλλὰ καὶ τ̃ λέγοντ[...] διδακτὸν, ἑτοίμους κατατέμνειν [...] δὲ αὐτῷ ἀεὶ τῷ ναυκλήρῳ [...] σθαι δεομένους, καὶ πάντα ποιοῦντας [...] ἂν σφίσι τὸ πηδάλιον ἐπιτρέψῃ. Gr[...]cus etiam Poeta. Vitam ait pericu[...]ſam eſſe navigationem: in qua [...] peſtatibus jactati, ſæpe miſerabili[...] quam naufragi, affligimur. cum [...]tem vitæ gubernatricem Fortun[...] habeamus, ambigui velut in pel[...] erramus, alii ſecundo curſu, alii [...]verſo: donec tandem omnes ad [...] illum portum ſubterraneum [...] appellimus. Ejus hi ſunt verſus:

Πλοῦς σφαλερός τε ζῆν. χειμαζ[...]
νοι γὰρ ἐν αὐτῷ.
Πολλάκι ναυαγῶν πλαίομεν οἰκτρ[...]
τερα.
Τὴν δὲ τύχην βιότοιο κυβερνήτ[...]
ἔχοντες,
Ὡς ἐπὶ τοῦ πελάγευς ἀμφίβολοι π[...]
μεν.
Οἱ μὲν ἐπ' εὐπλοΐην, οἱ δ' ἔμπαλ[...]
ἀλλ' ἅμα πάντες
Εἰς ἕνα τ̃ κατὰ γῆς ὅρμον ἀπερχ[...]
μεθα.

Arma contra ferant] Plato de Legi[...]bus 9. docet, qui reip. hoſtes ſint c[...]ſendi.

P. Africanum, & Q. Metellum] Eodem anno, Africanus ex Africa, Metellus ex Macedonia triumpha[...] Vellejus Metelli cum inimicis conten[...]tiones, acres quidem, innocentes ta[...]men appellat. Valerius lib. IV. cap. d[...] moderat. animi, Africani, & Metel[...]li contentionem ab æmulatione vi[...]tutum profectam, ad graves, te[...]taſque inimicitias progreſſam fuiſ[...] ſcribit: ita tamen, ut eam præcipu[...] veneratione deleverit moderatio. Plinius lib. VII. cap. 44. horum inimicitias inter calamitates Q. Metelli ducit. Sunt etiam, qui Metellum in ſuſpicionem rapiant, ut qui necis Africani conſcius, auctorve fuerit.

Nec vero audiendi &c.] Seneca Iram muliebre vitium eſſe ait. Verum, qui[...] vitiorum expers? Plinius: *Qui vitia odit, homines odit:* Horatius:

-- vitiis nemo ſine naſcitur: optimus ille,
Qui minimis urgetur.

Vt[...]

...ſiens imperator ſolitus erat dicere, ...um; qui ab ira facile recederet, facile etiam a juſtitia recedere.

Inimicis] Id eſt, iis, qui voluntate a nobis abhorrent: non hoſtibus.

Magnanimi, & fortis viri] Mimus Publianus.

Iratus etiam facinus conſilium putat.

Placabilitate] Quæ ad eos pertinet, qui concitati facile placantur.

Clementia] Seneca ait, Clementiam eſſe temperantiam animi in poteſtate ulciſcendi, vel lenitatem ſuperioris adverſus inferiorem in conſtituendis pœnis. Eique non Severitatem opponit, quæ Iuſtitiæ proxima eſt, ut Minus, ſed Crudelitatem, quæ puniendi cauſſam habet, modum non habet.

Iuris æquabilitate] Ἰσονομία.

Altitudo animi] Sic tredecim mei libri, & unus Tertii. Non diſplicet tamen, quod legitur in uno meo, *latitudo animi.*

Intempeſtive accedentibus] Hinc Terentius. *In tempore ad eum veni; quod rerum omnium eſt primum.*

Impudenter rogantibus] Ea, quæ honeſte, ſineque ſumma noſtra fraude præſtare non poſſumus.

Moroſitatem inutilem] Ei, in quo eſt.

Odioſam] Aliis.

Reip. cauſſa] Vt tranquillitas, & honeſta diſciplina conſervetur.

Sine qua adminiſtrari civitas non poteſt] Nam licentia omnes deteriores ...unt. improbi vero magnitudine pœ..., & ſupplicii gravitate a ſceleribus ...rentur. Lactantius in libro de ira ...i docet, nullum imperium ſine ſe...ritate poſſe conſtare.

Punit aliquem] *Punitur*, repoſui, Nonio Marcello. quo modo eſt & quattuor meis libris. Sic locutus ...c. I. *Multi inimicos, etiam mortuos, ...iuntur.* Et Phil. 8. *Clariſſimorum ...irum crudeliſſimam puniretur necem.* ...le Leg. *Vetari, quæri*, dixit, pro ...re, *quærere.*

Verbis caſtigat] Male in Nonio, *fa...at*, pro Caſtigat.

Iiſdem de cauſſis alii plectantur, alii appellentur quidem] Hinc Terentius: *cum idem faciunt, ſæpe fit, ut poſſis dicere, hoc licet impune facere huic, illi non licet: non quod diſſimilis res ſit, ſed quod is, qui facit.* Et Iuvenalis:

Dat veniam corvis, vexat cenſura columbas.

Et Anacharſis Solonis leges aranearum telis ſimiles eſſe putabat ut eſt apud Plutarchum in Solone. *Plectantur* graviter puniantur, *Appellentur*: ne verbis quidem caſtigentur: quod modo dixit. Alii interpretantur, Appellare, judicium, actionem dictare, formulam intendere, λαγχάνειν δίκην. Hoc autem in Sulla Plutarchus notat.

Iratus qui accedet ad pœnam] Cic. Tuſc. 4. ait Platonem ſervo, a quo offenſus fuerat, dixiſſe: Quo te modo accepiſſem, niſi iratus eſſem? Græca ſunt: Ἐδάρης ἄν, εἰ μὴ λίαν ὠργιζόμην.

Inter nimium, & parum] Vide Platonem de Rep. 3. & Agellium lib. I. cap. ult.

Vtiliter] Si tantum ob egregias res iraſceremur. excitat autem animos ad ſeveritatem, & terrorem improbis incutit, qui lenitatem contemnunt. prodeſt igitur ſæpe iracundia, vel ſaltem ſimulatio iracundiæ.

Legum ſimiles] Cic. de Leg. 3. *Vt magiſtratibus leges, ita populo præſunt magiſtratus: vereque dici poteſt, magiſtratum legem eſſe loquentem, legem autem mutum magiſtratum.* Plato ait magiſtratum debere legis eſſe ſervum, & famulum. Xenophon lib. VIII. de pædia Cyri, Principem Legem videntem appellat. Pindarus quoque, apud Plutarchum, Legem Reginam dicit.

CAPVT XXVI.

IN *rebus proſperis*] Difficilius enim res ſecundæ feruntur, quam adverſæ. Xenophon libro VIII. de pædia Cyri. Δοκεῖ δέ μοι, ὦ Κῦρε, χαλεπώτερον εἶναι, εὑρεῖν ἄνδρα τἀγαθὰ καλῶς φέροντα, ἢ τὰ κακά, τὰ μὲν γὰρ ὕβριν τοῖς πολλοῖς, τὰ δὲ σωφροσύνην τοῖς πᾶσιν ἐμποιεῖ. Hinc Horatius:

Sperat adverſis, metuit ſecundis
Alteram ſortem bene præparatum
Pectus.

Et illud,

Luxuriant animi rebus plerumque ſecundis,
Nec facile eſt aqua commoda mente pati.

Ad voluntatem noſtram fluentibus] Alibi, *omnibus copiis circumfluere.*

Superbam] Hinc ille dimeter:

Ἀρχὴ τ̓ ἄνδρα δείκνυσιν.

Valerius lib. IX. cap. 6. *multorum exempla enumerat, quos felicior fortuna meliores reddidit.*

Faſtidium] Cum omnia, quæ videndur eſſe infra noſtram fortunam, faſtidio quodam rejicimus.

Arrogantiam] Quæ plus ſibi honoris tribui poſtulat, quam meretur: quæ ſe primam omnium eſſe vult, nec eſt.

Vt de Socrate] Qui eodem ſemper vultu fuiſſe dicitur. Cic. Tuſc. 3. Seneca Epiſt. lib. XVIII. Plin. lib. VII. cap. 19. Solinus cap. 4. Agellius lib. II. cap. I. Inconvenientem appellat, i. ἀσκαρδάμυκτον, ore, atque oculis eundem in locum directis cogitabundum, tanquam quodam mentis, atque animi receſſu facto a corpore. Ariſtophanes apud Laertium Socrati hoc vitio vertit: Καθ' ἡμῖν σεμνοπροσωπεῖ. D. Hieronymus autem contra Pelagianos dialogo 3. & in Eſaiam cap. 42. hoc de ipſo confingi cenſet.

A filio] Alexandro: cujus rebus geſtis Theophraſtus angebatur, Calliſthenis interitum deplorans. Cicer. Tuſc. 3. Seneca lib. III. de ira, Plutarchus, Q. Curtius, Arrianus, & Diodorus Siculus lib. XVI. Vide omnino Luciani dialogum, inter Alexandrum, & Philippum.

Quanto ſuperiores ſimus, tanto nos ſummiſſius geramus] Chilon, unus ex ſeptem ſapientibus, apud Laertium: Ἰσχυρὸν ὄντα πρᾶον εἶναι, ὅπως οἱ πλησίον αἰδῶνται μᾶλλον ἢ φοβῶνται: Potens ſi fueris, manſuetus eſto, ut alii te revereantur magis, quam formident.

Panætius] Vide Vellejum.

Tanquam in gyrum rationis, & doctrinæ] Quemadmodum enim equi in gyrum aguntur, nec ſuo impetu ferri ſinuntur: ſic non eſt committendum, ut homines fortunati ultra eos limites, vel dicendo, vel agendo, evagentur, quos ratio, [illegible] ſcribunt. Virgilius G[illegible] quo:

Carpere mox gyrum in[illegible]
que ſonare
Compoſitis.

Perſpicerent] Et cogi[illegible] do. nominavit enim [illegible] ctrinam.

Adulari] Adulatio[illegible] paſſive dictum.

Tales enim nos eſſe [illegible] laudemur] Terentius: ſtultis inſanos facit.

Inflati opinionibus] Οὐχ ἡμεῖς [illegible] τὴν [illegible] ἔχεις ἐκ προοιμίων [illegible] τὰ τὸ κοινὸν [illegible] τ̓ πόλιν [illegible] ἀνοίας ἐπιστρέψῃς [illegible] σεως τὴν γνῶσιν ἀφ[illegible] *una cum fortuna [illegible] adhuc pelliceo ſacco [illegible] virtus primordium mort[illegible] tur inanis iſta gloriola inflavit? ingenti amo[illegible] infelix, & natura [illegible] liatus.* Epicharmus: θρέπτων ἀσκοὶ [illegible] *tura eſt hominum:* [illegible] naxarchus corpus ſu[illegible] utrem appellavit: [illegible] no, [illegible] Ἀναξάρχου [illegible] γὰρ οὐκ ἂν δύναιο: [illegible] *chi utrem, Anaxarchi [illegible] ris.* Ariſtophanes qu[illegible]

Ἄνδρες ἀμαυρόβιοι [illegible]
προσόμοιοι
Ὀλιγοδρανέες, [illegible]
σκιοειδέα φῦλα
Ἀμενηνοί, ἀπτῆνες

Id eſt:

Viri obſcura vita, [illegible]
ſimiles,
Exiguæ virtutis, [illegible]
bratile genus,
Imbecilles, involucr[illegible]
viventes.

Remp. regant] Vnd[illegible] tii, *Reſp. regant.*

Seſeque ſuarum [illegible] rent] Suum negotiu[illegible] phora a limitibus agr[illegible]

Interjecti] Medi[illegible]

Re ſua familiari) Quam philoſophi non curant.

Nec tam quidem omni rat. exagg.) Excludit avaritiam.

Neque excl.) Requirit benignitatem.

Quæ primum, &c.) Tria maxime præcipiuntur in re familiari.

Bene parta) Nunc

Vnde habeat nemo quærit: ſed oportet habere.

Nulloque turpi quæſtu) Quinque mei, & tertii, *nullo neque turpi quæſtu.* unus, *neque nullo turpi quæſtu.* duo, *nullo turpi quæſtu. Turpi*: ſordido, inhoneſto. Natura, Lenocinium, militia mercenaria, latrocinium. Opinione qui ... ſibi victum quæritant. *Odioſo*: publicanorum, portitorum, feneratorum.

Modo dignis) Nam non decet indignis opitulari.

Ratione) Quæ ſcilicet res uberiores fructus, & certiores reditus afferant.

Diligentia) Vt ipſe rem tuam cures, neque quidquam omittas.

Parcimonia) Magno vectigali. quod dixit in Paradoxis. Liberalitas dat, ...um decet: Parcimonia ſervat, cum ...on dedecet: ut ſit, quod dare poſſit, ...m opus eſt. Iſocrates Nicocli eam ...ndat. Et ſane recte nobiſcum agere..., ſi ea uteremur. Verum ego qui... potius aliis hoc præcipio, quam ...um ipſe uti.

Pateat) Omnes veteres libri, *pateat. ...eat*, tamen, omnibus iis adverſan...is, magis placet.

Magnifice) Cum ſplendore, & glo-

Graviter) Conſtanter, non levi-

Animoſe) Abſque metu, & trepi...one.

Simpliciter) Non ſophiſtice.

Fideliter) Abſque perfidia, & ne...gentia.

Vita hominum amice) Humaniter, ...n tyrannice.

CAPUT XXVII.

Equitur) Pro reliquum eſt. In proœmio lib. II. *Sequitur, ut hæc officiorum genera perſequar.*

Vna reliqua parte honeſtatis) Temperantia, de iis virtutibus, unde honeſtum, officiumque manat, quarta.

Quidam ornatus vitæ) Quem tribuit Plato temperantiæ. eſt enim Verecundia in vita humana tanquam flos quidam. Κόσμος τούτοις ἡ Σωφροσύνη ἐστὶ καὶ ἡδονῶν τινῶν, καὶ ἐπιθυμιῶν ἐγκράτεια, ὥς φασι.

Temperantia, & modeſtia) Tuſc. 3. *Veriſimile illud eſt, qui ſit temperans, quem Græci σώφρονα appellant, eamque virtutem, σωφροσύνην vocant, quam ſoleo equidem tum temperantiam, tum moderationem appellare, nonnumquam etiam modeſtiam.*

Omnis ſedatio perturbationum animi) Cic. ibidem: *Ejus videtur eſſe proprium, motus animi appetentis regere, & ſedare, ſemperque adverſantem libidini moderatam in omni re ſervare conſtantiam.*

Rerum modus) Quem ultra citraque neſcit conſiſtere rectum. Horatius.

Πρέπον) Ἀπὸ τοῦ πρέπειν, docere; a πρεπέπειν, ornare.

Ab honeſto) Ἀπὸ τοῦ καλοῦ, a pulchro.

Nam &, quod decet, honeſtum eſt &, quod honeſtum eſt, decet) Honeſtum, & Decorum, videntur inter ſe reciprocari: differunt tamen. Honeſtum, enim ſemper eſt idem. Decorum vero mutatur, tempore, loco, & ætate. eſtque multiplex.

Tribus ſuperioribus) Iuſtitia, fortitudine, prudentia.

Pertinet ad omnem honeſtatem) Decorum cum omni virtute confuſum eſt.

Secerni non poteſt) *Pulchritudo enim eſt apta figura membrorum, cum coloris quadam ſuavitate*, ut ait Cicero Tuſc. 4. D. Ambroſius hunc locum ſatis illuſtrat. Ejus hæc ſunt: *Honeſtas velut bona valetudo eſt, & quædam ſalubritas corporis. Deus autem, tamquam venuſtas, aut pulchritudo ſit. Sicut ergo pulchritudo ſuperare ſalubritatem, ac valetudinem videtur excellere, ſine his tamen eſſe non poteſt, nec ullo ſeparari modo: quoniam, niſi bona valetudo ſit, pulchritudo eſſe, ac venuſtas non poteſt: ſic honeſtas decorum illud in ſe continet, ut ab ea profectum videatur, & ſine ea eſſe non poſſit. Velut ſalubritas igitur totius ope-*

ris, actuſque noſtri honeſtas eſt, & ſicut ſpecies eſt decorum, quod cum honeſtate confuſum opinione diſtinguitur. nam, & ſi in aliquo videatur excellere, tamen in radice eſt honeſtatis, ſed flore præcipuo, ut ſine ea decidat, in ea floreat? quid enim eſt honeſtas, niſi qua turpitudinem, quaſi mortem, fugiat? quid vero inhoneſtum, niſi quod ariditatem, ac mortem afferat? Virente igitur ſubſtantia virtutis, decorum illud tanquam flos emicat, quia radix ſalva eſt. At vero propoſiti noſtri radice vitioſa, nihil germinat.

Moderatio] Ne vel nimium, vel parum fiat: ne quis ſibi nimium tribuat: ne in ulla re modum excedat.

Temperantia] Quæ moderatur eas voluptates, quæ tactu, & guſtu percipiuntur. nam aliorum ſenſuum voluptates minus illiberales habentur.

Specie quadam liberali] Adſpectu.

CAPVT XXVIII.

EX *eo decoro, quod poetæ ſequuntur*] Argumentum a minori. nam, ſi poetæ, multo magis philoſophi.

Æacus, aut Minos] Hi Iovis filii habiti ſunt: ac, propter ſummam juſtitiam, apud inferos judicare dicti ſunt. Vbi hi duo alii judices eſſe memorantur, Rhadamanthus, & Triptolemus.

Oderint, dum metuant] Vox tyrannica, hominum, qui populi de ſe exiſtimationem contemnant: Ciceroni, & Senecæ celebris. Lib. 11. ex Ennio citatur.

Natis] Tantalo Plyſtheni, Harpagi, quos Atreus Thyeſti fratri comedendos appoſuit, ad quod facinus ſol oriens, creditus fuit receſſiſſe.

Parens] Thyeſtes: cui filios epulandos frater Atreus appoſuit, ut dixi, quod ait Seneca in Thyeſte, & Horatius de Arte poet. Ennius etiam, & Maternus ſcripſere Thyeſtem. Attius Atreum. Fabula eſt apud Hyginum cap. 88. & 244. 258.

Atreo] Plato in Cratylo eum dictum quaſi ἀτηρὸν, aut ἄτρεστον, putat, ab immanitate naturæ: quod nullam noxam, nullum facinus reformidaret, intractabilis eſſet, nec ulla humanitatis ratione flexilis.

Nobis autem perſonam impoſuit ipſa natura] Id eſt, deus. vita autem noſtra nihil aliud eſt, quam fabula, quæ in ampliſſimo hujus Mundi theatro agitur.

Pulchritudo corporis] Tuſc. 4. *Vt corporis eſt quædam apta figura membrorum, cum coloris quadam ſuavitate, eaque dicitur pulchritudo: ſic in anima opinionum, judiciorumque æqualitas, & conſtantia, cum firmitate quadam, & ſtabilitate virtutem ſubſequens, aut virtutis vim ipſam continens, pulchritudo vocatur.*

Ordine] Vt ſuo loco, & tempore fiant omnia.

Conſtantia] Vt rationi ſemper obœdiat appetitus.

Moderatione] Vt ne vehementiores naturæ impetus ſequamur in dicendo, & agendo.

Adhibenda eſt igitur quædam reverentia adverſus homines, & optimi cujuſque, & reliquorum] Sic lego, cum omnibus antiquis libris. nec repugnat ſententia. Adhibenda eſt, inquit, reverentia adverſus homines. Deinde ſe ipſe interpretatur. Reverentia & optimi, & reliquorum. omnes enim revereri debemus, ſed primum optimos, deinde reliquos, ita, quod univerſe dixerat, Adverſus homines, diſtinxit, ſubjungens, Et optimi, & reliquorum. Illud autem, Adverſus homines, pendet a verbo, Adhibenda eſt; hoc, Et optimi cujuſque, & reliquorum, a verbo reverentia.

Negligere quid de ſe quiſque ſentiat, &c.] Iſocrates Philippica oratione: Μικροψυχίαν εἶναι, τὸ τῶν βλασφημούντων, καὶ φλυαρούντων, καὶ τῶν πειθομένων τούτοις φροντίζειν ἄλλως τε ὅταν καὶ μηδὲν σαυτῷ συνίδῃς ἐξαμαρτάνων: Id eſt: Puſilli eſſe animi, maledicos, & nugatores, & eos, qui illis aures præbent, curare, præſertim ſi tibi ſis nullius delicti conſcius. Idem ibidem: Χρὴ μὴ καταφρονεῖν τοῦ πλήθους, μηδὲ παρὰ μικρὸν ἡγεῖσθαι, τὸ παρὰ πᾶσιν εὐδοκιμεῖν: Non contemnendus eſt populus, nec parvi æſtimandum laudari ab omnibus. Vide Ariſtot. Eth. 4. cap. 4.

Diſſoluti] Diſſolutus eſt, qui nimium indulget. Fam. lib. v. epiſt. 2.

Co-

Cognoſce nunc humanitatem ſuam: ſi humanitas appellanda eſt in acerbiſſima injuria remiſſio animi, ac diſſolutio. In ep. ad M. Brutum: Neque diſſolutum a te quicquam homines expectant, nec crudele.

In omni ratione habenda] In quacunque re: cum aliquid agendum agimus in vita. Ita decem mei veteres libri. Vnus, Omnium. Tres, Hominum. Tertii, Hominem.

Quod acutum, quod accommodatum, quod vehemens] Tres virtutes ſignificat, Prudentiam, Iuſtitiam, Fortitudinem: quas hoc ipſo ordine jam attigit.

Duplex eſt enim vis animorum, atque naturæ] De animis, non de natura, loquitur Cicero, ipſorumque animorum vim, naturamque deſcribit. itaque non dubito, quin legendum ſit, *vis animorum, atque natura*. Adjuvat conjecturam noſtra conſuetudo Latini ſermonis. quod enim Græce dicitur, φύσις, duobus verbis, *vis, & natura*, Cicero dixit. ut in libro de Amicitia: *Me quidem non fructus modo, ſed etiam ipſius terræ vis, atque natura delectat.* Et in Somnio Scipionis: *Hæc eſt natura propria animæ, atque vis.* Tuſc. I. *Singularis eſt quædam natura, atque vis animi.* De Div. lib. II. *Animorum eſt ea vis, atque natura, ut vigeant vigilantes.* De Leg. 2. *Videamus vim, naturamque legis.* Hæc autem doctrina ſumpta eſt ex Ariſtotele, qui libro I. Pol. Τὸ ζῶον, inquit, πρῶτον συνέστηκεν ἐκ ψυχῆς, καὶ σώματος· ὧν τὸ μὲν ἄρχον ἐστὶ φύσει, τὸ δὲ ἀρχόμενον. Et paullo poſt: Ἡ μὲν γὰρ ψυχὴ τοῦ σώματος ἄρχει, δεσποτικὴν ἀρχήν· ὁ δὲ νοῦς τῆς ὀρέξεως, πολιτικὴν, καὶ βασιλικήν. ἐν οἷς φανερόν ἐστιν, ὅτι κατὰ φύσιν, καὶ συμφέρον, τὸ ἄρχεσθαι τῷ σώματι ὑπὸ τῆς ψυχῆς, καὶ τῷ παθητικῷ μορίῳ ὑπὸ τοῦ νοῦ, καὶ τοῦ μορίου τοῦ λόγον ἔχοντος. Et infra: Τοῦτο εὐθὺς ὑφήγηται περὶ τὴν ψυχήν· ἐν ταύτῃ γάρ ἐστι φύσει τὸ μὲν ἄρχον, τὸ δὲ ἀρχόμενον. ὧν ἑτέραν φαμὲν εἶναι ἀρετὴν, τοῦ λόγου ἔχοντος, καὶ τοῦ ἀλόγου. Et lib. III. Ἐξ ἀνομοίων ἡ πόλις, ὥσπερ ζῶον εὐθὺς ἐκ ψυχῆς, καὶ σώματος, καὶ ψυχὴ ἐκ λόγου, καὶ ὀρέξεως. Et lib. VII. Διῄρηται δύο μέρη τῆς ψυχῆς, ὧν τὸ μὲν ἔχει λόγον καθ' αὑτὸ, τὸ δὲ οὐκ ἔχει μὲν καθ' αὑτὸ, λόγῳ δὲ ὑπακούειν δυνάμενον. Et ibidem, infra: Ὥσπερ ψυχὴ, καὶ σῶμα δύ' ἐστιν, οὕτω καὶ τῆς ψυχῆς ὁρῶμεν δύο μέρη, τό τε ἄλογον, καὶ τὸ λόγον ἔχον, καὶ τὰς ἕξεις τὰς τούτων δύο τὸν ἀριθμόν· ὧν τὸ μέν ἐστιν ὄρεξις, ὁ δὲ νοῦς. Adverſantur omnes veteres libri.

ὉΡΜΗ, *Græce*] De nat. deor. 2. *Voluntarios mundi motus* ὁρμὰς *appellat.*

CAPVT XXIX.

NEc vero agere quidquam] Hoc durius quibuſdam videtur, Actio non debet agere quidquam: mihi non item. In ipſa enim actione includitur is, qui agit. quaſi dicat: Cum aliquid agis, temeritatem vita: nec vero quidquam agas, cujus non poſſis cauſſam probabilem reddere. Quæ poſtrema verba ſententiam meam confirmant: & cum ſententia conſentiunt veteres libri. Nam, ſi, pro, *agere*, legatur, *agi*, quod aliis placet, unde pendeat, intelligere non queo. non enim eſt, ut referri poſſit ad ſuperius verbum, *debet*: ne verbum idem & perſonale ſimul, & imperſonale, quo modo Grammatici loquuntur, eodem in loco velimus eſſe.

Officii] Medii. Supra: *Medium officium id eſſe, quod cur factum ſit, ratio probabilis reddi poſſit.*

Procurrant] Quod equi præceleres facere ſolent.

Evagantur] Vt equi ferociores.

Exſultantes] Qualis Chærea apud Terentium.

Non ſatis a ratione retinentur] Virgilius:

> *Fertur equis auriga, nec audit currus habenas.*

Iſocrates: Ὅταν ὁ νοῦς ὑπ' οἴνου διαφθαρῇ, ταὐτὰ πάσχει τοῖς ἅρμασι, τοῖς τοὺς ἡνιόχους ἀποβάλλουσιν.

Cui ſunt ſubjecti lege naturæ] Ariſtoteles Polit. I.

Licet ora ipſa] Vt in comœdiis, tragœdiis, poematis heroicis. Homerus initio ipſo Il. I.

> Ἥρως Ἀτρείδης, εὐρυκρείων Ἀγαμέμνων,

Ἀχνύ-

Α'χνύμενος, μένεος δὲ μέγα φρένες ἀμφιμέλαιναι
Πίμπλαντ', ὄσσε δέ οἱ πυρὶ λαμπετόωντι ἐΐκτην.

Id eſt:

Herus Atrides late imperitans Agamemnon,
Concitus encenſo circum præcordia felle,
Sanguinea ora tument, oculis micat acribus ignis.

Vt ad officii formam revertamur] Attendo, quæ ſit Officii forma.

Contrahendos] Vt equos ferocientes.

Sedandoſque] Vt populum ad ſeditiones ſpirantem.

Ludum, & jocum] Proverbium ſapit. Ita in Verrem: *Per ludum, & jocum evertere aliquem.* Terentius; *Hic vero eſt, qui, ſi amare occœperit, ludum jocumque dices fuiſſe illum alterum, præut hujus rabies quæ dabit.*

Et ad quædam ſtudia graviora, atque majora. Ariſtot. Polit, 8. Εἰ γὰρ ἄμφω μὲν δεῖ, μᾶλλον δὲ αἱρετὸν τὸ σχολάζειν. οὐ γὰρ δὴ παίζοντας, τέλος γὰρ ἀναγκαῖον εἶναι τοῦ βίου τὴν παιδίαν ἡμῖν.

Ludo autem, &c.] Objectioni per occupationem reſpondet.

Vti illis quidem licet] Ita ſeptem mei libri, ſeptem alii, & Tertii, *illo*.

Somno] Plutarchus in Homeri vita: Καθόλου γὰρ οἰκεῖόν ἐστι τῇ τοῦ ἀνθρώπου φύσει, μὴ μόνον ἐπιτείνεσθαι, ἀλλὰ καὶ ἀνίεσθαι, ἵνα καὶ διαρκῇ πρὸς τοὺς ἐν τῷ ζῆν πόνους. Vices quietis, & laborum prodeſſe, ipſius Homeri verbis docet: Α'νίη καὶ πολὺς ὕπνος. Et alibi: Α'νίη καὶ τὸ φυλάσσειν πάννυχον ἐγρήσσοντα. Reddit cauſſam, cur ſomnus ſit remedium corporis labore fatigati.

Quietibus ceteris] Ita octo mei libri, & Tertii. duo, *quietis*, quatuor, *ceteris quietibus*.

Ingenuum, & facetum] Lib. II. de Oratore.

Vt enim pueris] Quinct. lib. I. cap. 3. Cicero pro Cœlio. Nam

Quo ſemel eſt imbuta recens, ſervabit odorem
Teſta diu,

Horatius ait Epiſt. lib. I.

Alter elegans] Cic. ad Cornelium Nepotem lib. II, apud Macrobium; *Itaque noſtri, cum omnia, quæ dixiſſemus, Dicta eſſent, quæ facete, & breviter, & acute locuti eſſemus, ea proprio nomine appellari Dicteria voluerunt.*

Plautus noſter] Contra Horatius in Arte:

At noſtri proavi Plautinos & numeros, &
Laudavere ſales: nimium patienter utrumque.

Sed Varro, apud Quinctilianum, Plauti ore Muſas locutas ait; Terentium tamen præponit, ex Ælii Stolonis ſententia. Macrobius quoque Sat. lib. II. cap. I. *Animadverto duos, quos eloquentiſſimos antiqua ætas tulit, comicum Plautum, & oratorem Tullium, eos ambos etiam ad jocorum venuſtatem ceteris præſtitiſſe.* Plautus quidem ea re clarus fuit: ut poſt mortem ejus comœdiæ, quæ incertæ ferebantur, Plautinæ tamen eſſe, de jocorum copia, noſcerentur, &c.

Atticorum antiqua comœdia] Quinctii. negat Latinis Atticam Venerem in comœdiis conceſſam. Antiqua autem comœdia ſumma libertate nominatim omnes reprehendit. quod Alcibiades poſtea antiquavit.

Philoſophorum Socraticorum] Hoc ſatis apparet ex Platonis dialogis.

A Sene Catone] Macrobius lib. II. cap. I. Catonem cenſorium argute jocari ſolitum ſcribit, Plutarchuſque apophthegmata ejus inter cætera Romana multa commemorat.

Α'ποφθέγματα] Quinctil. lib. VI, cap. 4.

Tempore] In loco opportuno: vel, ex tempore. nam joci eſſe debent ſubiti.

Remiſſo animo] Tum ſe quis jucunditati dedit, cum res graves & ſeriæ non tractantur. unde Iſocrates ait: Ε'ν γελοίῳ πράγματι σπουδάζειν, καὶ ἐν σπουδαίῳ παίζειν, ἄχαρον, καὶ πανταχοῦ λυπηρόν ἐστι.

Vt ne nimis omnia profundamus] Alii mutant ex ingenio, mendoſum ſuſpicantes verbum, *omnia*; ego ſequor veteres omnes libros. Eſt autem ſententia, Ne nimis omnia profundamus: ea ſcilicet, quæ profundi ſolent in luſu. Vt riſus, clamor, ſermonis libertas, motus etiam carnis: quæ moderanda ſunt,

Ela-

Eliſique voluptate) Tum enim eſt deſcendum, cum ludus ſit optimus.

Campus noſter) Martius: qui erat, ubi nunc eſt templum D. Laurentii in Lucina. Olim Tarquiniorum ager: de quo Plut. in Publicola, Dionyſ. lib. v. Liv. lib. II.

Studia venandi) Canes ad venandum laudat Terentius. Plato id quoque in Legibus probat: & eo maxime probat, quod hoc juventuti regionis devia explorata fiunt.

CAPUT XXX.

B*Eſtiis antecedat) Belluis,* octo libri. *Antecellat*, unus. alius utrumque habet, ſic, *Beſtiis antecellat*, antecedat.

Nihil ſentiunt) Nam beſtiæ uni voluptati addictæ ſunt, nihil præterea curant. unde Horatius:

Me nitidum, & pinguem, & bene curata cute viſes,
Cum ridere voles Epicuri de grege porcum.

Hominis mens diſcendo alitur) Iſocrates ad Demonicum: Τὰ μὲν γὰρ σώματα τοῖς συμμέτροις πόνοις· ἡ δὲ ψυχὴ τοῖς σπουδαίοις λόγοις αὔξεσθαι πέφυκε.

Modo ne ſit ex pecudum genere) Quæ nihil boni, malive fugiunt, ſed naturam ducem ſequuntur, rationem negligentes.

Non re ſed nomine) Ab humanitate enim longiſſime abſunt.

Paulo erectior) Non humi abjectus animo, & cogitatione.

Diffluere luxuria) Omnibus libidinibus frenos laxare.

Delicate ac molliter vivere) Genio indulgere; & ut Demoſthenes loquitur, ἅπαντα πρὸς ἡδονὴν ζητεῖν.

Parce) Ne quid ſumptus fiat in res ſupervacaneas. quo conſervatur res familiaris, & injuriæ, ac malæ artes vitantur.

Continenter) Coercere libidinem, imperare voluptatibus.

Severe) Cogitationi rerum gravium, & utilium eſſe intentum: aut rei familiari, aut philoſophiæ dare operam.

Sobrie) Cibo, & potu ad conſervandam tantum valetudinem uti, non autem crapulæ ſe dedere.

Vt enim in corporibus magna diſſimilitudines ſunt) Ariſt. Polit. Εἰ δ' ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦτ' ἀληθὲς, πολὺ δικαιότερον ἐπὶ τῆς ψυχῆς τοῦτο διωρίσθαι.

Aliis dignitatem ineſſe, aliis venuſtatem) Virile quiddam Dignitas, muliebre Venuſtas habet. infra. *Dignitas autem ipſo vultu, & habitu corporis auctoritatem, & majeſtatem quandam præ ſe fert; Venuſtas autem ad ſui amorem allicit.*

Sic & in animis) Salluſtius, Catilina: *Sua cuique ſatis placebant.* Quo loco vide noſtra Scholia.

L. Craſſo) Eloquentiſſimo: quem Cicero in libris de Oratore diſputantem, facit. Ei Quinctil. παῤῥησίαν, Tacitus gravitatem tribuit.

L. Philippo) Diſerto, & erudito. de orat. 2. & in Bruto.

De induſtria) Terentius: *Parum intereſſe cenſes, omnia ut fert natura faciat, an de induſtria?*

C. Cæſare L. filio) Catuli patris fratre.

M. Scauro) De quo ſupra a nobis dictum eſt.

M. Druſo) Quem gravem fuiſſe, ait in Bruto.

C. Lælio) De hoc dicemus in dialogo de Amicitia.

Scipione) Quem Fannius in Annalibus εἴρωνα appellat. de Orat. 2. in Bruto, & in Tuſc.

Simulatorem, quem εἴρωνα Græci nominaverunt) Quamquam *diſſimulare*, & *ſimulare* inter ſe differant, cum diſſimulentur vera, id eſt occultentur ea, quæ ſunt: ſimulentur falſa, id eſt fingantur eſſe, quæ non ſunt: & Ironiæ verbum Diſſimulatione verius exprimi videatur, quam Simulatione: quo modo expreſſit Cicero ipſe lib. II. de Orat. & IV. Acad. ferri tamen poteſt hoc in loco *ſimulatorem*, pro εἴρωνα: non ſolum quia veteres libri cum vulgatis conſentiunt omnes, verum etiam, quia, ſi quis aciem ingenii ad veritatem intendat, poſſe alterum pro altero accipi, fortaſſe non negabit. Diſſimulator enim, & Simulator, diverſum quaſi iter habent, eodem tamen æque tendunt. quid enim

enim differant, ſi de doctiſſimo homine dixero: Diſſimulat, ſe quidquam ſcire, Simulat ſe nihil ſcire: nonne utroque modo ironia utetur? Recte igitur hic & *ſimulatorem*, & *diſſimulatorem*, legi poteſt. ſed. quod antiqua probant exemplaria, id, cum tuto ſequi liceat, negligere, & improbare non debemus.

Socratem] II. de Orat. Acad. IV. In Bruto: *Ego ironiam illam, quam in Socrate dicunt fuiſſe, qua ille in Platonis, Xenophontis, & Æſchinis libris utitur, facetam; & elegantem puto.* Quinctilianus lib. IX. cap. de figuris: *Vita univerſa ironiam habere videtur; qualis eſt in vita Socratis. nam ideo dictus εἴρων, hoc eſt agens imperitiam, & admirator aliorum tamquam ſapientium.* Seneca lib. V. de beneficiis, cap. 6. *ejus ſermonem per figuras procedere, & omnium deriſorem, maxime potentium, fuiſſe dicit.* Timon apud Laertium hanc ironiam ei vitio vertit, hoc verſu:

Μυκτὴρ, ῥητορόμυκτος ὑπαττικὸς
εἰρωνευτής.

Pythagoram] Cujus tanta fuit auctoritas, ut in proverbium abierit, Αὐτὸς ἔφη. In Tuſc. D. Aug. lib. II. de Orig. Exiſtit ejus vita apud Laertium.

Periclem] Summæ apud Athenienſes auctoritatis: quippe qui ea ipſis perſuaderet, quæ minime volebant. Plut. in ejus vita, Plato Alcibiade priore, Thucyd. lib. II. Iſocrates pro pace, Cic. de Orat. III. Valer. lib. IIX. cap. 9. Iuſtinus lib. III.

Hannibalem] Livius, Valerius lib. VII. cap. de Stratagem.

Q. Maximum] De quo ſupra.

Præripere hoſtium conſilia] Sophocles Ajacis initio:

Ἀεὶ μὲν, ὦ παῖ Λαρτίου, δέδορκά
σε
Πεῖράν τιν᾽ ἐχθρῶν ἁρπάσαι θηρώ-
μενον.

Themiſtoclem] Socrates apud Xenophontem Pericli incantationes, huic varias artes in adminiſtranda rep. tribuit.

Pheræum Iaſonem] Qui niſi eſſet per inſidias interfectus, bellum adverſus Perſarum regem, dux electus univerſæ Græciæ conſenſu, geſſiſſet. Val. Max. lib. IX. cap. 10. & lib. I. Plut. in Apophtegm. Epaminondam Thebanum auro tentaſſe dicit.

Factum Solonis] *Nam, cum inter Athenienſes, & Megarenſes de proprietate Salamina inſula prope uſque ad interitum armis dimicatum eſſet, poſt multas clades capitale eſſe apud Athenienſes cœpit, ſi quis legem de vindicanda inſula tuliſſet. Sollicitus igitur Solon, ne aut tacendo parum reip. conſuleret, aut cenſendo periculum ſibi strueret, ſubitam dementiam ſimulat, cujus venia non dicturus modo prohibita, ſed facturus erat. deformis habitu, more vecordium in publicum evolat: factoque concurſu hominum, quo magis conſilium diſſimularet, Inſolitis ibi verſibus ſuadere populo cœpit, quod vetabatur: omniumque animos ita cepit, ut extemplo bellum adverſus Megarenſes decerneretur, inſulaque, devictis hoſtibus, Athenienſium fieret.* Iuſtinus lib. II. Plut. in ejus vita. Verſus extant apud Laertium:

Ἴομεν εἰς Σαλαμῖνα, μαχησόμενοι
περὶ νήσου
Ἱμερτῆς, χαλεπόν τ᾽ αἶσχος ἀπω-
σόμενοι.

Sullam] Vide ejus vitam apud Plutarchum.

M. Craſſum] Sordidiſſimus fuit. vide eundem Plutarchum.

Lacedæmonium Lyſandrum] Et idem Plutarchus.

Callicratidam] Hunc Cyri moram, a quo ſtipendium petierat, ægre tuliſſe, ſcripſit Xenophon Ἑλληνικῶν lib. I. & Plut. in Apophthegm. Lacon.

Alium quidem, quamvis præp.] Veteres libri partim habent Quemque, pro Quidem; partim, Qui. Pater meus, legebat, Alium quendam, quamvis præp.

Vnus de multis] Ob ſuavitatem, ſonumque dulcem. in libro de claris orat. Hic ad laudem refertur alibi, Vnus de multis, ad infamiam. Græci, Εἷς τῶν πολλῶν Lucianus in Somnio.

Catulo, patre, filio] Cicero in Bruto.

Q. Mucio Mancia] Mancia, gentium Romanarum cognomen, ut Helviorum, apud Val. Max. lib. VI. cap. 2. & apud Cic. lib. II. de Or. mendoſe legitur *Helmius Mancia*. Ex qua poſtea gente Pertinacem fuiſſe, antiqui lapi-

dis inſcriptio, in Capitolio Romano, perſpicue oſtendit. Quam ideo volui hic ponere, quod, paucis abhinc annis eſt reperta, & nondum a quoquam divulgata. Eam autem Roma ad me miſit, quo tempore effoſſa eſt, in vinea nobiliſſimi viri Io. Baptiſtæ Stallæ, Iulius Iacobonius: quem, ob mitas ingenii ſuavitates, & ob veterem familiaritatem, antiquarumque rerum peritiam, unice diligo. Helvius quoque Cinna poeta nominantur ab Agellio lib. XIX. cap. 13. Ex veteribus libris, alii, *manciniano*; alii *numacis*: alii, *macia*. Duo, *mancia*. Hanc inſcriptionem vide apud Reineſium. Eſt in ejus Synagoge in capite decimo prima.

CAPVT XXXI.

Q*Vo facilius*] Vnde Horatius:
Naturam expellas furca licet, uſque recurret.

Naturam univerſam] Decorum generale.

Propriam naturam] Decorum ſpeciale.

Natura regula metiamur] Metaphora a fabris. Sic Horatius dixit, Quemque ſe ſuo modulo, ſuoque pede metiri.

Sequi, aſſequi] Παρανομοσία.

In vita Minerva] Horatius:
Tu nihil, invita, dices, facieſve Minerva.

Naturarum] Ingeniorum.

M. Cato] De cujus obitu Plut. in ejus vita, & in Cæſare, & in libello, Quod eruditio in principe requiratur, Lucianus lib. IX. Appianus lib. II. Florus lib. IV. cap. 2. epit. Liv. CXIV. Oroſ. lib. VI. cap. 16. Eutropius lib. VI. cap. 5. Seneca Suaſ. VI. & epiſt. 24. Valer. lib. III. cap. 2, Agell. lib. XIII. cap. 11. Lact. de falſa Sap. cap. 18. negat Catonem tam ob id necem ſibi conſciviſſe, ut Cæſaris tyrannidem effugeret, quam ut Stoicorum mandato obtemperaret. Quam vero recte hoc fecerit, diſputat Auguſtinus lib. I. cap. 13. de Civ. Dei. Maternus olim ediderat tragœdiam, Catonis nomine.

Alia ceteri] Non idem omnes decet.

Atque ceteris forſitan vitio datum eſſet] Eleganter ſæpe uſurpat Cicero, *atque*, initio ſententiæ. ut lib. III. *Atque, ſi etiam hoc natura præſcribit.* Et hoc libro, prope finem: *Atque illi, quorum ſtudia, vitaque omnis in rerum cognitione verſata eſt.* Quem ipſum quoque locum, ignoratione Latini ſermonis, non defuere, qui mutandum cenſuerint, reponentes, *atqui*, pro, *atque*: cum ſit diverſa utriuſque particulæ ſignificatio, & cum utraque ſuum locum obtineat ita apte, ut extrudi nullo modo debeat. Quod aliis probare exemplis, putidum fortaſſe videatur. Tres mei libri habent, *atque*. Itaque, licet, *atqui*, reliquerim, mihi tamen, *atque*, magis arridere, lectorem admoneo non enim ſimul apte cohærent, *atqui*, *forſitan*: cum in altero confirmatio ſit, in altero dubitatio.

Moriendum potius quam tyranni vultus adſpiciendus fuit] Ergo hæc ſcripta ſunt Cæſare mortuo: Ceterum Theocritus aliud ſenſit, cujus hæc ſunt:

Θαρσεῖν χρὴ, φίλε Βάττε, τάχ' αὔριον ἔσσετ' ἄμεινον·
Ἄλλοκα μὲν χ' ὦ Ζεὺς πέλει αἴθριος, ἄλλοκα δ' ὕει·
Ἐλπίδες ἐν ζωοῖσιν, ἀνέλπιστοι δὲ θανόντες.

Id eſt:

Fidere oportet, amice Batte: cras forſan melius habebis,
Nunc quidem Iuppiter claro eſt æthere, nunc pluit.
Spes in viventibus: ſine ſpe autem mortui.

Circe] Homerus Odyſſ. ι. Hyginus cap. 125.

Calypſo] Homerus Odyſſ. & δ. & ε. Hyginus ibidem.

Servorum] Melanthii. Odyſſ. ρ.

Ancillarum] Melanthus. Odyſſ. σ.

Quod cupiebat] Cupiebat autem occidere procos, & Penelope uxore quiete frui. Odyſſ. χ. Dict. Cret. lib. VI.

Ajax] Telamonius. exſtat Sophoclis tragœdia. De eo Hom. Ιλ. α. Ovid. XIII. Metam. Hyginus cap. 107.

Acrem judicem] Severum: non ſui nimis amantem. φιλαυτία enim abeſſe debet.

Epi-

Epigonos] Attii tragœdiam. citatur a Nonio.

Medum] Pacuvii tragœdiam. Feſtus, Cariſius, Priſcianus, Nonius.

Menalippam] Atii, Feſtus, Nonius.

Clytemneſtram] Attii. Priſcianus, Nonius.

Æſopus] Quem Cicero pronunciando imitatus eſt. Plut. in vita Cic. Macr. lib. III. cap. 4. Vide Quinctil. lib. II. cap. de pronun. concitatiorem Roſcium, hunc graviorem dicit. De ejus luxu vide Plinium lib. x. cap. 51. & lib. XXXV. cap. 12.

CAPVT XXXII.

Q. *Mucius p. filius*] Quinctil. lib. XII. cap. 3. Agellius lib. VIII. cap. 14.

Pauli filius Africanus] Pauli Æmilii, qui de Perſa Macedonum rege, triumphavit. De quo Vellejus lib. II. *Eodem*, inquit, *tempore P. Scipio Æmilianus, vir avitis P. Africani, paterniſque L. Pauli virtutibus ſimillimus, omnibus belli, ac togæ dotibus, ingeniique, ac ſtudiorum eminentiſſimus ſæculi ſui, qui nihil in vita niſi laudandum aut fecit, aut dixit, aut ſenſit.*

Addunt aliquam ſuam] Contra Homerus:

Οἱ πλέονες κακίους, παῦροι δέ γε πατρὸς ἀρείους.

Et Horatius:

Ætas parentum pejor avis tulit,
Nos nequiores, mox daturos
Progeniem vitioſiorem.

Timotheus, Cononis filius] Diſcipulus Iſocratis, qui præceptori æream imaginem dicavit. Cic. de Orat. III. & Plut. in Ciceronis vita, Tam in capiendis urbibus hic felix fuit, ut eſſet pictus dormiens, rete manu tenens, in quod ipſa fortuna urbes conjiciebat. rex Athenienſium. Plut. in Apophthegm. & Suidas.

Obſcuris orti parentibus] Vide Valerium Max. lib. III. cap. 4. & Lucianum in Somnio.

Conſtituendum eſt] Vitæ genus conſiderate deligendum.

Imbecillitas conſilii] Quæ ſenum prudentia eſt regenda: ut alibi dixit.

Apud Xenophontem] Lib. [illegible] x, [illegible] morabilium. Vide & Fam. lib. [illegible] v. 12, ad Lucerum, Quint. lib. IX [illegible] cap [illegible] Maximum Tyrium ſer. 4.

Exiſſe in ſolitudinem] Apud [illegible] er. *me venit meditatus alicunde ex ſ*[illegible] *rationem ſperat inveniſſe ſe, qua*[illegible] *filium.* Quod ex Menandro ſu[illegible] Donatus ait: Cujus hæc ſunt [illegible] τικὴν εἶναί φασι τὴν ἐρημίαν, οἱ τ[illegible]ς ὀρ[illegible] αἴροντες.

Herculi, Iovis ſatu edito] V[illegible] in f[illegible] bulis. Plautus Amphitr. Herc[illegible]lis f[illegible] buloſam genituram celebravit. [illegible] hoc phraſim poeticam. Petrus [illegible] rius, vir in litteris ſumma cum [illegible] verſatus, Var. lect. l. XVII. c. [illegible] 2. [illegible] git, *Herculi, Iove ſato, pot.* &c. [illegible] jus conjecturam confirmare videntur [illegible] veteres libri. nam ſeptem habent, *Herculi, Iovis ſato, pot.* Vnus, *Herculi, Iovi ſato, pot.* Vnus, *Herculi, Io*[illegible] *nato, p.* Quod eſt gloſſema ad τὸ *Sato.* Vnus, *Herculi, Iovis ſato audito.* Vnus, *Herculi, Iovis ſatu edito.* T[illegible] & Tertii faciunt cum impreſſa lectione.

Imitamur, quos cuique viſum eſt] Voluntatis libertas conceditur nobis [illegible] imitandum.

Plerumque autem] Sic veteres omnes libri. Nonius in, *Imbuere*, Plerique legiſſe videtur:

Moremque] *Moreſque*, apud Nonium. *Morem*: id eſt, confirmatam conſuetudinem. Plutarchus parentum vitam filiis tamquam ſpeculum propoſitum vult; in libello de educ. puer.

Major parti] Quam vincere meliorem, ait Livius.

Sive, ſive ſive] Recta vitæ via unde contingat. Alludit ad tria hominum genera, ab Heſiodo nobis propoſita.

CAPVT XXXIII.

Q*Vo modo quiſque natus eſt*] Sic naſci poeta verius dicitur, quam fieri.

Nec in ullo officio claudicare] Pro, ne in ullo officio claudicemus.

Poteſt autem accidere] Homines enim ſumus: quorum Errare eſt proprium. Terent. Adelphis:

Cenſen' me hominem eſſe, erravi.

Auin

Amicitias magis decere ſenſim diſſue-... quam repente præcidere] In Lælio: ... *amicitiæ ſunt remiſſione uſus ele-...*, *& ut Catonem dicere audivi*, ... *magis*, *quam diſcindendæ*. Di-... in decem meis, & Tertii.

... vitia ſint imitanda] D. Hierony... apol. contra Rufinum ait, ma... non vitia, ſed virtutes eſſe ...ndas.

...] De quo ſæpe mentionem fa...: vel, propiorem ætati noſtræ.

...] *Hunc*, ait Vellejus, *Scipio-... filium*, *nihil de paterna majeſtate*, ... *ſpecie nominis*, *vigoremque elo-... retinuiſſe*.

... ille fuerat ſui] Sui ſcilicet pa-..., qui, imperator, poſt mul-... in Hiſpania victorias, occubuit.

Cauſas defenſitare] Miti verbo uſus ...pro, *cauſſas agere*. nam accuſant ... ſæpe oratores.

Concionibus tenere] Delectare, non ... docere, & movere.

Bella gerere] Nam Romana reſp. & ...oria facultate, & rei militaris ſcien-... plurimum valuit.

Quæ erunt in ipſius poteſtate] Hinc ...:

Ingenio, *non ætate*, *adipiſcitur ſa-pientia*.

...ſtitiam] Quæ ſuum cuique tri-...

...dem] Dictorum conventorumque ...lantiam, & veritatem.

...beralitatem] Quæ re, opera, con-... alios juvat.

...deſtiam] Quæ modum ſervat cum ... iis rebus, tum in opinione de ...

...perantiam] Quæ pravis affecti-... dominatur.

...tima autem hereditas a patribus tra-... liberis, *omnique patrimonio præſtan-... Gloria virtutis*, *rerumque geſta-...* Fam. lib. 11. epiſt. 16. & in ora-... pro domo. Supra etiam dixit: ...e (loquitur ad filium) hereditas ... gloriæ, & factorum imitatio ...et. Iſocrates quoque: Περὶ ... ποιοῦ δόξαν καλὴν, ἢ πλοῦτον ..., τοῖς παισὶ καταλιπεῖν.

CAPUT XXXIV.

A*Doleſcentis*] Vide Val. lib. 11. cap. de inſt. ant. & Platonem de Leg. 9.

Majores natu vereri] Sic locutus infra: *Maxime curandum eſt*, *ut eos*, *quibuſcum ſermones conferimus*, *& vereri & diligere videamur*. Iſocrates: Μάλιστα σοι πρέπειν ἡγοῦ κόσμον, αἰσχύνην, σωφροσύνην, δικαιοσύνην.

Probatiſſimos] Eos, qui magnæ civium parti probantur. quod non temere fit, niſi virtute excellant.

Ineuntis enim ætatis inſcitia] Non differre *inſcitiam* ab *inſcientia*, Ciceronis, Cæſaris, Plauti teſtantur exempla. cur igitur alterum pro altero reponam, cum præſertim omnes libri veteres habeant, *inſcitia?*

Conſtituenda] Quaſi firmanda, & ſtabilienda.

Hæc ætas a libidinibus arcenda eſt] Ratio adoleſcentiæ laudabiliter traducendæ.

Exercenda in labore] Hinc Comicus:

Nulla adeo ex re fit, *atque ex nimio otio*.

Patientia] Virgilius:

Quidquid erit, *ſuperanda omnis fortuna ferendo eſt*.

Et:

O paſſi graviora, *dabit Deus his quoque finem:*
Durate, *& voſmet rebus ſervate ſecundis*.

In bellicis, *& civilibus officiis*] Belli, domique: & in patria armis tuenda, & in pacata adminiſtratione.

Vigeat induſtria] Vt patriæ, & omnibus prodeſſe & poſſint, & velint.

Relaxare animos] Quos tanquam arcus intentos habuerunt.

Si ejuſmodi rebus majores natu intereſſe velint] Ariſt. Pol. lib. VII. cap. 12. Ἡ γὰρ ἐν ὀφθαλμοῖς τῶν ἀρχόντων παρουσία, μάλιστα ἐμποιεῖ τὴν ἀληθινὴν αἰδῶ, καὶ τὸν τῶν ἐλευθέρων φόβον. Et Quinctilianus lib. 1. cap. 3.

Senibus autem &c.] Agellius lib. 11. cap. 14.

Libidinum intemperantia] Cato major ob ſenilem laſciviam male audivit.

& L. Lucullus poſt bellum Mithridaticum parum honorifico Xerxis togati elogio fuit ornatus, &, ex philtro amaſii, errore mentis affectus.

Duplex malum eſt] Senex in luxuria dupliciter peccat, primum re, deinde exemplo.

De privatorum, de civium] Sunt, qui legant, *de privatorum civium.* idque in uno meo vetere reperitur. Cicero tamen mox hæc diſtinguit.

Servare leges] Quarum præſidio civitates reguntur.

Iure deſcribere] Nam recte apud eos agitur, apud quos majorum inſtituta retinentur. Hinc illud Ennii.

Moribus antiquis ſtat res Romana, viriſque.

Et Xenophon: Πᾶσαι μεταβολαὶ τῶν πολιτειῶν θανατοφόροι. Id eſt: *Omnes mutationes rerum publicarum ſanguinolentæ.*

Æquo, & pari jure] Nam potentiores, & tenuiores conjuncti eſſe debent in rep. gerenda. In hanc ſententiam Sophocles: Πρὸς τὸν ἔχονθ' ὁ φθόνος ἕρπει, καίτοι σμικροὶ μεγάλων χωρὶς, σφαλερὸν πύργου ῥῦμα πέλονται· μετὰ γὰρ μεγάλων βαιὸς ἄριστ' ἂν καὶ μέγας ὀρθοῖθ' ὑπὸ σμικροτέρων. Id eſt: *Invidia divites inſectatur: quamvis tenues ſine potentibus mœnia male defendant. tenuis enim a magnis, & magnus a parvis optime ſuſtentatur.*

Neque ſummiſſum, & abjectum, neque ſe efferentem] Id eſt, qui imperare pariter, obœdireque, cum opus ſit, poſſit. nam hoc eſt boni civis, ut ait Ariſtoteles.

CAPVT XXXV.

Formoſitate, ordine, ornatu] Ambroſius de Off. lib. I. cap. 19. *Formoſitate*: nam *gratior eſt pulchro veniens e corpore virtus.*

Ad actionem apto] Id eſt, ad eam rem, quæ agitur.

Difficilius ad eloquendum] Ob Latini ſermonis inopiam.

Satis erit intelligi] Septem libri mei. *ſatis facile erit intelligi*: ex quibus quattuor verba invertunt.

Cum quibus, & apud quos vivamus] In undecim eſt, *quibuſcum, apud quoſque vivamus.* Vnus, *cum quibus, a quos vivamus.* Vnus, *a quibus, a quoſque vivamus.* Tertii, *probemus quibuſcum apud quoſque vivamus.* Ali *cum quibus, apud quoſque vivimus.*

Principio, &c.] Corporis hum formam honeſta ſpecie natura navit.

Formam figuram] Vide Non Marcellum.

Atque turpem] Ita duo ex meis. Reliqui, & Tertii, *atque formam.* Quidam reponit, *atque fœdum.*

Qui ſana mente ſunt] Nam impudentia omnium rerum peſſima Fam. lib. V. epiſt. 12. *Qui ſemel verecundiæ fines tranſierit, eum bene, & naviter oportet eſſe impudentem.* Xenophon, Ἡ ἀναισχυντία μεγίστη ἡγεμὼν ἐπὶ πάντα τὰ αἰσχρὰ εἶναι Id eſt, *Nihil æque ad omnem turpitudinem videtur impellere, atque impudentia.*

Quodque facere non turpe eſt] Q naturale. & neceſſarium.

Cynici] Ignominiæ cognomen, à τοῦ κυνός, quia, obvios quoſque admonendo allatrare verius, quam loqui, ſoliti ſunt: vel quod in patulo cum conjugibus, canum more, coire, ipſis mos fuit. Horum im prudentiam accuſat D. Auguſtinus li XIV. cap. 20. de Civ. Dei, & ad Valerium lib. I. cap. 21. contra Iulianum Pelagianum libro IV. cap. 15. Lactantius lib. III. cap. 15. Lucianus.

Stoici pene Cynici] Vide epiſtolam, cujus initium eſt, Amo verecundiam, Fam. lib. IX.

Nomine obſcenum] Cum ejus operis nomen dicitur, epiſt. 22. libro IX. Fam.

Oculorum, auriumque] De Orat. & Plut. in Timæo.

Noſtro quidem more] Valerius lib. IV. cap. I.

Puberes filii] De Orat. lib. II. & Plut. in Catone cenſorio, Capitolinus in Gorniano, Heſiodus. In Oratione pro Cluentio: *Quod ſi poteſt honeſte ſcribere, ſe in balneis cum id ætatis filio fuiſſe, non prætermiſiſſet.*

CA

CAPVT XXXVI.

Venuſtatem muliebrem ducere debemus, dignitatem virilem] Sall. Iugurtha: *Munditia mulieribus, viris labor convenit*. Cic. de nat. deor. 2. *Venuſtatem magis a Venere, quam Venerem a Venuſtate nominatam credit: Venerem autem, quod ad eam omnia veniant.*

Viro non dignus ornatus] Hinc Diogenes Cynicus adoleſcenti compoſito, quippiam roganti, non prius ſe affirmavit reſponſurum, quam aperte exploraret, vir ne eſſet, an mulier.

Color exercitationibus corporis] Quinctilianus lib. XII. *Et lacertos, exercitatione conſtringere, & augere vires, & colorem trahere, naturale eſt.* Cauſſas reddit Ariſtoteles in Probl. ſect. ult. probl. 3. 4. & 5.

Pompparum ferculis] Horatius, Sat. lib. I. Sat. 3.

——— ——— *Sæpe velut qui*
Currebat fugiens hoſtem, perſæpe velut qui
Iunonis ſacra ferret.

Vide Adagia, Iunonium ingredi.

Exanimationes] Pavoris comites. Pavor autem ſapientiam omnem ex animo expectorat.

Et ſi attentos animos] Euripides:

Μοχθεῖν ἀνάγκη τὰς θέλοντας εὐτυχεῖν.

CAPVT XXXVII.

Magna vis orationis] Euripides, Τὴν πειθὼ τύραννον τῶ φρενῶν appellat. Vide Cic. in libris de Oratore, Senecam Ep. lib. V. ep. 38. & Iſocratem in Nicocle, & in Panegyrico.

Quamquam haud ſcio, an poſſint hæc quoque eſſe] Plutarchus in Sympoſiacis hoc confirmat: Ὁ μιλήτικος ἐδὲν ἧττον ἢ δικανικὸς ὁ ῥήτωρ καὶ συμβουλευτικός. αἱ γὰρ ἕξεις ἔχουσι καὶ εὐμενείας καὶ συνηγορίας, καὶ ἀπολογίας πλεῖστον δὲ τῶ ἐπαινεῖν χρώμεθα, καὶ τῶ ψέγειν. Et: Ἀνθρώποις, μᾶλλον ὡς τὸ περὶ τὰς ὁμιλίας εὐάρμοστον ἔχουσι, πειθὼ καὶ χάρις οἶμαι προσήκει.

Diſcentium ſtudiis] Quia honos alit artes.

Rhetorum turba] De horum officio Quintilianus lib. II. cap. I. & 5. De iis ſcripſit Suetonius Tranquillus. Eos olim urbe pulſos, ſcribit Agellius lib. XV. cap. II.

Quæ verborum, ſententiarumque &c.] De Orat. III. *Omnis ex re, atque verbis conſtat oratio. neque verba ſedem habere poſſunt, ſi rem ſubtraxeris: neque res lumen, ſi verba ſubmoveris.* Quinctil. lib. X. cap. I.

Orationis indicem vocem] De voce Cic. de Orat. III. ad Herennium III. Quinctilianus lib. II.

Vt Clara ſit] Vt exaudiatur, & ſatis intelligatur oratio. λευκὴ: cui contraria *ſuſca*, apud Quinctilianum.

Vt ſuavis] Quæ levet audiendi faſtidium.

In Catulis] Et patre, & filio. de Orat. III. & in Bruto.

Exquiſito judicio uti] Eſſe eruditos præ ceteris.

Nimis pudicum] Quod faſtidium pareret audienti.

L. Craſſi] De Oratore, & in Bruto.

Socratici) Ex quibus Xenophon.

Inſit in eo lepos) Lib. II. de Orat.

Tamquam in poſſeſſionem ſuam venerit) De Orat. II. In poſſeſſione judicii, ac defenſionis meæ. Et: In ſuo regno. Proverbium ſapit.

Si ſeriis, ſeveritatem adhibeat: ſi jocoſis, leporem) Iſocrates quoque τὸ ἐπὶ τοῖς γελοίοις σπουδάζειν, καὶ περὶ τὰ σπουδαῖα τοῖς γελοίοις χαίρειν, improbat.

Ne ſermo vitium aliquod indicet ineſſe moribus) Euripides queritur, quod

Οὐδεὶς χαρακτὴρ ἐμπέφυκε σώματι,
ᾧ χρὴ τὸ ἐσθλὸν τῶ κακῶ διειδέναι.

Plutarchus Sympoſiacon lib. III. narrat, Simonidem poetam hoſpiti cuidem, in convivio accumbenti, & cum nemine colloquenti, dixiſſe: Si ſtultus es, ſapienter facis: ſi ſapiens, ſtulte. nam inſcitiam celare præſtat.

Studioſe) Dedita opera.

De abſentibus) Nam inter præſentes linguæ mutuo metu continentur, ut ait Tacitus. Terentius: *Qui, quæ voluerit, dixerit, ea, quæ non volet, audiet.* Iſocrates quoque: Οἱ ἀπαίδευτοι ἂς ἂν τοῖς λόγοις λυπήσωσι, τού-

τοις πολλάκις αὐτοῖς τοῖς ἔργοις μεγάλας τὰς τιμωρίας ἔδωσαν.

Detrahendi cauſſa] Ad imminuendam alterius exiſtimationem, aut gratiam.

Per ridiculum, aut ſevere] Sive joco, ſive ſerio.

Domeſticis negotiis] De quibus Xenophon in Oeconomico.

De rep.] De qua Plato, & Cicero.

De artium ſtudiis] Vt Ciceronis libri de Oratore, & Gorgias Platonis.

Aberrare] Minus caute.

Vtcumque aderunt res] Aut ego hebes plane ſum, aut hic locus mendo vacat. quod ſatis oſtendunt ea, quæ ſequuntur. *Habenda eſt*, inquit, *rerum ratio.* non enim ii, qui audiunt, iiſdem rebus delectantur, aut, ſi delectantur, non omni tempore: aut, ſi omni tempore, non ſimiliter. hujuſmodi igitur ſi res aderunt: ut res ſe dabunt: opera danda non erit, ut ad eas, aberrare ſi cœperit, oratio revocetur. Nam, quod alii, veterum librorum teſtimonio, verbum, *res*, delent: ego, omnium meorum, & Tertii, teſtimonio, idem verbum, comprobante ſententia, retineo.

Iiſdem de rebus] Septem *iiſdem rebus.*

Nec omni tempore] Nam alias aliter affecti ſumus. Homerus. quem Cicero vertens:

Tales ſunt hominum mentes, quali pater ipſe
Iuppiter auctiferas luſtrarit lampade terras.

Nec ſimiliter] Alii *magis*, alii *minus.*

Animadvertendum &c.] Modus in ſermone.

Deſidendi modus] Ne audias, *manum de tabula.*

CAPVT XXXVIII.

SEd, *quomodo*] Sic emendavi, ex vet. undecim, & Tertii, antea. *Quoniam.*

Ira exſiſtat] Emineat, appareat, animadvertatur.

Cupiditas aliqua] Prava ſcilicet & injuſta.

Pigritia] Fuga honeſti, & neceſſa-rii laboris.

Ignavia] Timidus, & degener animus, honeſta pericula reformidans.

Vereri] Ne ſuperbi, & impuden-tes.

Diligere] Ne barbari, & inhuma-ni exiſtimemur.

Objurgationes] Plautus Trinummo: *Na amicum caſtigare ob meritam noxiam, immane eſt facinus, verum in ætate utile & ne-ceſſarium.* Vide Plut. de diſcrimine a-dulatoris, & amici. Homerus quo-que Il. Λ.

Ἀγαθὴ δὲ παραίφασίς ἐστιν ἑταίρου.

Neceſſaria] Ob hominum injurias, & petulantiam.

Vt ea facere ne videamur irati] Multi alii negantem particulam tollunt, quæ eſt in omnibus meis. Notant autem illud Iſocratis in Nicoclem: Ποίει μη-δὲν μὲν μετ᾽ ὀργῆς· δόκει δὲ τοῖς ἄλ-λοις, ὅταν σοὶ καιρὸς ᾖ. Et Quinti-lianum ajunt dicere, Oratorem iraſ-ci non decere, ſimulare non dede-cere.

Vt ad urendum, & ſecandum] Ovi-dius: Metam. I.

Cuncta prius tentanda: ſed immedica-
bile vulnus
Enſe recidendum eſt, ne pars ſincera
trahatur.

Raro] Si licebat. nam crebro pec-cantes crebro etiam puniendi. Euripi-des Hippolyto·

Ὄλοισθε μισῶν δ᾽ οὔποτ᾽ ἐμπλησθή-
σομαι
Γυναῖκας· οὐδ᾽ εἴ φησί τις μ᾽ ἀεὶ λέ-
γειν.
Ἀεὶ γὰρ οὖν πως εἰσὶ κἀκεῖναι κα-
καί.

Invitique] Nobis enim ipſis, & a-liis moleſti ſumus.

Sed tamen] *Tamen*, dicit, quia repetit idem, quod dixerat, *ea facere ne videamur irati.*

Ira procul abſit] Virg.

— — Furor, iraque mentem
Præcipitant.

Vide Cic. ad Q. Fr. lib. I. epiſt. 3.

Magna autem parte] Ita veteres omnes libri, & Tertii: duobus exceptis, in quibus, *magna ex parte.* quod minus probo. potius legi poſſet, ſi mutationi locus detur, cum aliis,

magnam

partem. de quo loquendi ge-
bi diximus.

itas adhibeatur] Contra Hora-

— ridentem dicere verum
vetat? ———

s:

vaſer vitium ridenti Flaccus a-
nico
, & admiſſus circum præcordia
dit.

elia repellatur] Convitia in-
nine ingenuo. nam, qui quid
uod minus deceat, ſi repre-
non ægre ferre debet. So-

ἀπ' ἔργων μὴ καλῶν ἐπη-
ά.

s:

όλμασα μὴ δίκαια, τλῆθι
τὰ μὴ φίλα.

m retinere] In quo maxi-
adjumento ſunt litterarum
ipides:

ίτες, ὀρθῶς τε παγείσας
ς
αίρῳ καιρὸς ἐξαμαρτάνειν.

ra inſitam, & probe firma-
m, nullum tempus impelle-
lum: improbitati autem ni-
r occaſionem.

ii adſunt, approbari] *Ab*,
ecem meis, & Tertii. in
itum. *Probari*, in ſex, &

rtim] Quid autem magis
tarchus in libro περὶ τῦ
ἐν. ἐπιφθόνως, ait, ſua-
comitem eſſe aliorum
m, & inanis jactantiæ
iniam.

riosum] Thraſonem Te-
& Pyrgopolinicem Plau-

UT XXXIX.

Quæ ad officiorum ra-
pertinent.

nus quidem certe] Arrogan-
quam incidit, qui profi-
crates, τὸ μηδὲν παραλι-
ἐν τοῖς πράγμασιν, *nihil*
, quæ rebus inſunt.

Cn. Octavio] Conſuli cum Torquato, anno ab. v. c. DXXCIIX.

In Palatio] Quo loco nunc ſunt horti Farneſiani, Palatini quoque dicti: Dictum autem a Palanto, urbe Arcadiæ, unde Evander venit.

Novo homini] Novum dicit, cujus familia fuerat a Numa civitate donata: ſed ideo nova, quod ante id tempus nullum magiſtratum populi ſuffragio datum geſſerat.

Scaurus] Cujus domus in Palatio quoque fuit. De ejus magnificentia vide Plinium lib. XXXVI. cap. 15.

Acceſſionem adjunxit ædibus] Ædes ſuas, domum Cn. Octavii demoliendo, majores effecit.

Primus attulit] Ita emendavimus, ex omnibus antiquis libris. antea, *intulit*.

Repulſam] In petitione conſulatus. atque etiam de ambitu damnatus eſt. vide epiſt. ad Q. fratrem.

Ignominiam] Nam, L. Sullæ in Sicilia quæſtor, repetundarum damnatus.

Calamitatem] Quia ſuapte ſponte exſulavit.

Dignitas domo] Dignitas, id eſt, ornamentum.

Ex domo dignitas tota] Id eſt, nominis exiſtimatio.

Habenda ratio non ſui ſolum, ſed etiam aliorum] Euripides:

Ὡς ὁ δίκαιος τοῖς πέλας πέφυκ' ἀνήρ.

Id eſt:

Vir bonus aliis eſt natus.

——— ——— *ô domus.*

Antiqua, quam domino dominaris diſpari] Ex vetere poeta. Eſt autem, O domus, ſenarii finis. integer vero ſenarius, id, quod ſequitur. Quod autem verborum ordinem mutavimus, fecimus id auctoritate adducti veteris libri Cardinalis optimi, liberaliumque omnium diſciplinarum intelligentia ornatiſſimi, litteratorumque Mæcenatis. GVLIELMI SIRLETTI: & alterius Iulii Galli, Romani. ipſa præſertim comprobante ratione metri. In decem meis ante, *quam*, legitur, *heu*: in duobus eſt, *& heu, quam &c.* in Tertii, *& quam &c. Dominare*, in quinque, & Tertii.

 In

In tribus, & Tertii. *Quam diſp. dominare domino.* Cic. Phil. 2. *O tecta ipſa miſera, quam diſpari domino. quanquam, quo modo iſte dominus? ſed tamen quam a diſpari tenebantur.*

In multis licet dicere] In multis Cæſarianis, Pompejanas ædes, nullo alio, quam victoriæ, jure, habitantibus. occupavit autem ipſius Pompeji Magni domum M. Antonius, qui poſtea III. vir fuit. Phil. 2. Eas voces, *in multis*, alii ſine cauſſa delent. ſunt quidem in omnibus meis libris, & Tertii. in tribus, *in multos.*

Multum mali etiam in exemplo eſt] Hinc diſtichon illud Græcum:

> *Σώματα πολλὰ τρέφειν, καὶ δώματα πολλ' ἀνεγείρειν,*
> *Ἀτραπὸς εἰς πενίην ἐστὶν ἑτοιμοτάτη.*

Id eſt:

> *Multas ædificare domos, & paſcere multos.*
> *Eſt ad pauperiem ſemita certa quidem.*

Ædificiorum frugalitatem in Miltiade, & Ariſtide laudat Demoſth. Olinth. III.

L. Luculli, ſummi viri virtutem] Vide Plutarchum, in ejus vita, Cic. in Acad. & pro lege Manilia, Vellejum Paterculum lib. II. epit. Liv. XCIV. & XCV. Florum lib. III. cap. 5. Appianum in Mithridatico, Oroſium lib. VI.

Quam multi] Tertii liber, Ad quam multi. Quod ſi recipiatur, mutandum erit in At.

Villarum magnificentiam] De Luculli hortis ſumptuoſiſſimis Plutarchus. Ejus in ædificando profuſionem vide apud Varr. de re ruſt. III.

Imitati ſunt] Sunt, abeſt a duobus veteribus libris, & Tertii.

Præſtantiſſimum] Nam eſt veluti cauſſa efficiens eorum, quæ ſequuntur.

Capvt XL.

V*T eandem nos modeſtiam appellemus*] Scientiæ definitio.

Poteſt eadem eſſe prudentiæ definitio] Non prorſus. prudentiæ enim definitio latius, quam ad locum, tempusve ſe extendit, ut quæ in univerſum de rebus bonis, & malis judicat,

Apta] Connexa, cohærentia, co[...] ligata Virgilius:

> *— - - ubi maximus Atlas*
> *Axem humeris torquet, ſtellis ar[...]tibus aptum.*

Turpe eſt enim] Contra, ait Cic[...] 2. de Orat. *peccare, ſi quis tragœdias i[...] nugis agat.*

Pericles] Anaxagoræ phyſici a[...]tor. Hoc autem dictum non Pericli, ſed Iſocrati, Plutarchus tribuit in i[...] Iſocratis vita. Vide & Plut. in Pericle, & Valer. lib. IV. cap. de Continentia.

O puerum pulchrum] Agellius lib. [...] cap. 12. ſcribit, Gracchum, ex Sardinia reverſum, cum pudicitiam ſ[...] cenſoribus commendaret, pueros e[...]mia facie ante ſe ſtetiſſe negaſſe.

Si in athletarum approbatione di[...]ſet] Nudis enim corporibus athle[...] certabant, ut, ſi viderentur robuſti, a prætoribus probarentur. Antiqui libri ſex, & Tertii, *probatione.*

Iuſta reprehenſione caruiſſet] Nam oratio actioni fuiſſet conſentanea.

Tanta vis eſt & loci, & temporis] V[...] nec omnia, nec paſſim, nec ab omnibus.

In convivio] Vnde lex illa, Ἢ πῖθι, ἢ ἄπιθι, Aut bibe, aut abi.

Si quis in foro cantet] Quo modo Solon furorem ſimulavit.

Capvt XLI.

V*T in fidibus*] Aptiſſima comparatio. nam vita hominum ἁρμονία eſt.

Oculorum obtutu] Nam oculi ſunt in amore duces. & vultus tacitus eſt animi ſermo. vide Cic. in Piſonem, & Agellium lib. XIII. cap. 24.

Superciliorum aut &c.] Vide Plin. lib. XI. cap. 36.

Quid apte eorum fiat] Martialis:

> *Crine ruber: niger ore: brevis pede: lumine læſus:*
> *Rem facis egregiam, Zoile, ſi bonus es.*

Ex aliis judicare] Terent. Heaut. act. I. ſc. 2.

> *Scitum eſt, periculum ex aliis facere, tibi quod ex uſu fiet.*

Plautus:

> *Feliciter is ſapit, qui periculo alieno ſapit.*

Hor

Horatius:

Felix, quem faciunt aliena pericula cautum.

Tibullus lib. III.

—— felix, quicunque, dolore
Alterius, diſces poſſe carere tuo.

Magis in aliis cernamus, quam in nobiſmetipſis, ſi quid delinquitur] Horatius:

Cum tua pervideas oculis mala lippus inunctis,
Cur in amicorum vitiis tam cernis acutum,
Quam aut aquila, aut ſerpens Epidaurius?

Vt enim pictores] Maxime Apelles, vide Plinium lib. xxxv. cap. 10. Hinc illud, *ne ſutor ultra crepidam.*

Signa fabricantur] Ita eſt in veteribus ſeptem, & Tertii.

Et vero etiam poetæ] Omnes veteres, *& veri etiam poetæ.* Tertii excepto.

A pluribus] Euripides;

Ὥσπερ μιᾶς χειρὸς ἀσθενὴς μάχη, οὕ-
τως εἷς ἀνὴρ οὐ πάνθ' ὁρᾷ.

Id eſt:

Vt unius manus infirma pugna eſt, ſic unus vir non omnia videt.

Sic aliorum judicio] Modo iis probari velimus; & , quid alii de nobis exiſtiment, non contemnamus.

Socrates, aut Ariſtippus] Hoc eſt, incorruptiſſimus quiſque.

Magnis & divinis bonis] Virtutibus excellentibus, eruditione eximia.

Cynicorum] Quorum princeps Diogenes.

Tribuere etiam multum ſenectuti] Propter uſum rerum, ætate partum: & quod junioribus parentum loco ſint.

Cedere iis, qui magiſtratum habebunt] Et propter poteſtatem, & propter publicam auctoritatem, qua eſt inferior privata cujuſque dignitas.

Habere delectum civis, & peregrini] Nam erga cives officioſi eſſe debemus, peregrini autem ſunt honore afficiendi.

Privatim ne, an publice venerit] Nam, ſi legatus, major ei tribuendus eſt honor. legati enim jure gentium ſacroſancti. de quibus ſupra a nobis eſt dictum.

CAPVT XLII.

Liberales] Libero homine non indigni.

Sordidi] Serviles.

In odia hominum incurrunt] Ariſtoteles τὴν ὀβολοστατικὴν dignam odio dixit, lib. 1. Pol. cap. 7. Εὐλογώτατα μισεῖται ἡ ὀβολοστατική, &c.

Portitorum] Charontem Portitorem Tibullus appellat:

Tendimus huc omnes: omnes expectat avarus
Portitor, & Stygiæ navita puppis aquæ.

Et feneratorum] Sic quinque veteres libri. Tres, Aut. Quinque, & Tertii, Vt. *Vnus non habet.*

Sordidi quæſtus mercenariorum] Ar. lib. Pol. 1. cap. 7. Τρίτον δὲ μισθαρνία, &c.

Turpius vanitate] Mendacio. Homerus: Κακὸν δ' ἀνεμώλια βάζειν. *Turpius vanitate: opificeſque omnes:* antiquus liber, *Turpius vanitate opificum, qui omnes.*

Nec vero] Nec enim, octo libri, & Tertii.

Quidquam ingenuum] Vnus, *ingenui.*

Officina] Vnus, *opificina:* quo verbo uſus eſt & Plautus Mil. glorioſo: *Si in ea opificina neſciam aut mala eſſe, aut fraudulenta.*

Cetarii, lanii, coqui, fartores, piſcatores] In Terentio ita legitur:

Concurrunt læti mi obviam cupedinarii omnes,
Cetarii, lanii, coqui, fartores, piſcatores.

Cetarii: Cetarii ſunt, ait Donatus, qui cete, id eſt magnos piſces venditant, & bolonas exercent. Nonius vero ſic: *Cetarii, genus eſt piſcatorum, quod majores piſces capit: dictum ab eo, quod Cete in mari majora ſunt piſcium genera.* quod Virgilius. *immania cete.* Varro Γνῶθι σεαυτόν: *Non animadvertis cetarios, cum videre volunt in mari thunnos, aſcendere in malum alte, ut penitus per aquam perſpiciant piſces. Lanii:* Donato, qui laniant pecora: unde & Laniſtæ dicti, qui laniandis præſunt gladiatoribus. Sic & Macel-

lum a maſtandis pecoribus dictum. Ex quo Seneca lib. x. epiſt. *Lignum, quod ad emundanda obſcena, adhærente ſpongia, poſitum eſt, totum in gulam farſit, &, præcluſis faucibus, ſpiritum emiſit.* Feſtus; Fartores, nomenclatores, qui clam velut infarcirent nomina ſalutatorum in aurem candidati. *Fartores:* Donato, qui inſitia, & farcimina faciunt. *Piſcatores:* eidem, qui recentem piſcem præbent. *Cetarii, lanii, coqui, fartores, piſcatores:* Plautum videtur imitatus Terentius, ejus hæc ſunt, Trinummo:

Le, quid factum eſt eo?
St. Comeſum, expotum, exſutum, elotum in balneis,
Piſcator piſtor abſtulit: lanii, coqui, Holitores, myropolæ, aucupes. confit cito,
Quaſi tu objicias formicis papaverem.

Vt ait Terentius] Eunucho. act. 2, ſc. 2.

Vnguentarios] Hos urbe expulſos a Lacedæmoniis, ſcribit Seneca nat. quæſt. lib. IV. Nominantur & *unguentarii* in veteribus lapidibus.

Romæ, apud Atilium Delphinium

FAVSTVS. PO.....
INSTITOR. VNGNEN

Venuſii, Apuliæ opidi in Templo Annunciatæ.

CL . PHI
LARGYRO. VN
GENTAR IO
ISQ. FAMILIAM
SVAM. MANVMISIT
PECVNIAMQ.
LEGAVIT

Saltatores] Scenicos.

Totumque ludum talarium] De talorum jactu quædam dixit Pater Fam. lib. I. ep. 7. Sed plura Thomas Leonicus in dialogo, quem hac de re ſcripſit.

Doctrina rerum honeſtarum] Id eſt, munus docendi honeſtas artes. Ita in lib. de Sen.

Satiata quæſtu] Nam cupiditatis ſit inexplebilis.

Vel contenta potius] Correctio o portuna. Hinc Lucanus:

Semper inops, quicumque cupit.

Nihil eſt agricultura &c.] Hinc Horatius:

Beatus ille, qui, procul negotiis,
Vt priſca gens mortalium,
Paterna rura bobus exercet ſuis,
Solutus omni fenore.

Et Virgilius:

O fortunatos nimium, ſua ſi bona nôrint,
Agricolas.

Nihil homine libero dignius] Tertii liber, *nihil homine, nihil libero dignius*

CAPVT XLIII.

VNa] Prudentia.
Altera] Iuſtitia.
Tertia] Fortitudo.
Quarta] Temperantia.

Princepsque omnium virtutum eſt i ſapientia, quam σοφίαν Græci vocat Plato; Ἡ σοφία πάσης ἀρετῆς τὸ μ γιστον μέρος: *Sapientia omnis virt maxima pars.*

Prudentiam] In Rhetoricis: *Prudentia eſt rerum bonarum, & malar & utrarumque ſcientia.* Et apud Pla nem inducitur ἡγεμὼν τῆ ὀρθῶς πρ ττειν.

Rerum eſt divinarum, atque huma rum ſcientia] Tuſc. 4.

Etenim cognitio] Plato Prudent juſtitiæ expertem Calliditatem eſſ cit. Vide & Senecam lib. II. de b vita.

Si nulla actio rerum conſequatur] tus enim in actione conſiſtit.

Dinumerare ſtellas] Vt Eudoxus dius.

Metiri mundi magnitudinem] V chimedes: qui, in communi peric ſuis pulveribus fuit intentus.

CAPVT XLIV.

THebanum Epaminondam] Pl chus in Pelopida.

Lyſis Pythagoreus] Lyſin thagoræ ipſius diſcipulum fuiſſe dunt Cicero lib. III. de Orat. Æ

bus, aut quiſquis eſt in Epami- ida, Pauſanias, Plut. de muſica, Chryſoſtomus in oratione inſcri- , Recuſatio magiſtratus, Laertius Hieronymus apologia 2. in Rufi- n.

racuſanum Dionem) Plut. in Dione, tius in Platone.

aliique multos) Vt Periclem Ana- ras, Alcibiadem Socrates, Thi- icum, & alios principes viros I- tes, Africanum Panætius, Augu- Athenodorus.

his) A Platone. hunc enim, non , ſignificat.

qui copioſe) Eloquentia copioſa gregiis cogitationibus præſtat.

ido prudenter) Vide præfationem . I.

itatio in ſe ipſa vertitur) De Fini- II. Sola ſapientia in ſe tota con- eſt.

pum examina) *Apium*, eſt in uno , & Tertii libro. Sic, *civitatium*, tere inſcriptione Firmi, in Pice quam in Orthographia mea po- , *Accius*, & apud Annæum Cor- m ad Italicum de Virgilio lib. x. t apud Cariſium: Iamque *exem- uo etiam principes civitatium*, & æ incipient ſimilia fingere. Et, *itatium*, in antiqua inſcriptione ıæ in ædibus Atilii Delphinii, in iographia, ad, *Britannia*. *Civi-* , *Ra icium*, apud Cariſium. De ıs Ariſt. de hiſt. anim. lib. I. cap. lib. IX. cap. 40. Plin. lib. II. 5. & 6. Virg. lib. IV. Georg. Var- re ruſt. lib. III. cap. 16. Colu- a lib. x. Palladius lib. I. cap. 37. . cap. 8. Didymus apud Conſtan- n Cæſarem lib. xv. cap. 3.

gendi, cogitandique ſollertiam) Du- ı non eſt, quin hæc tota corri- i ratio, quæque in ea collocatur ſtria, ad ſententiam referatur. erea inſpiciuntur, examinantur veteres libri, qui ſi quando acci- ut omnes cum ſententia pugnent, me parti adjungam, non equi- ambigam. illa enim dominatur, uodammodo ſerviunt. Comparat ro cum apibus homines. ipſa paratio, niſi fallor, legendum idit, *agendi, cogitandique*, non, *agendi, congregandique*. Apes, inquit, non ideo congregantur, ut fingant fa- vos, ſed, cum illis natura dederit, ut ſponte congregarentur, jam congre- gatæ favos fingunt. eadem natura tri- buit hominibus, ut, nulla adhibita ſollertia, congregarentur; qui dein- de, jam congregati, eam ſollertiam, qua uſi antea non ſunt, adhibent ad agendum, & cogitandum. Quæ duæ res ad vitam recte inſtituendam ne- ceſſariæ ſunt. Et hoc ipſum ſpectat ad illud, quod ſupradictum eſt, de elo- quentia, & cogitatione. Vt enim co- gitatio ſine actione inanis eſt, ſic actio, quæ cogitatione careat, ad te- meritatem plerumque delabitur. Ergo homines, natura congregati, & agunt & cogitant; ut apes, natura congre- gatæ, in fingendis favis operam, in- duſtriamque ſuam ponunt. Quo ſpe- ctat illud ſupra: *Virtutis laus omnis in actione conſiſtit: a qua tamen ſæpe fit in- termiſſio, multique dantur ad ſtudia re- ditus: tum agitatio mentis, quæ nun- quam acquieſcit, poteſt nos in ſtudiis co- gitationis, & ſine opera noſtra, conti- nere.* Fructus igitur congregatarum a- pum ſunt favi; hominum congrega- torum eſt actio, & cogitatio. Nam, ſi Congregationem, putes eſſe con- gregationis fructum, inanis erit ſer- mo, & abſurdus. aliud enim certe præter ſeipſum congregatio ſpectat. Locus ex Ariſt. ſumptus videtur. Nam Polit. I. Διότι δὲ, inquit, πολιτικὸν ὁ ἄνθρωπος ζῶον πάσης μελίττης καὶ παντὸς ἀγελαίου ζώου μᾶλλον δῆλον. οὐθὲν γὰρ, ὡς φαμὲν, μάτην ἡ φύσις ποιεῖ.

Attingat rerum cognitionem) Id eſt, niſi ſtudium ſocietatis cum rerum co- gnitione conjungatur.

Remota communitate) Duo mei, & Tertii, *comitate*. novem, *coi- tate*.

Quaſi virgula divina) Saturam hac inſcriptione Varro compoſuit. *Vir- gula divina*: citra noſtram operam.

Ergo, &c.) Duobus propoſitis ho- neſtis, concludit hic, utrum hone- ſtius.

CAPVT XLV.

ILlud forſitan &c.] Platonis remp. notat, quæ laxior eſt multo, quam deceat.

Sunt enim quadam ita fœda, partim ita flagitioſa] *Partim* modo pro adverbio, modo pro nomine: id eſt *alia*, vel *alii*, nominandi, aut accuſandi caſu, ex vi, naturaque propinqui verbi, uſurpari ſolere, vel pueri ſciunt. Nec vero, alterum interdum omitti, ignorare multos arbitror. Si omittatur ſecundo loco, damni ſententia nihil facit: pendet enim a primo: aut habet aliquod nomen: ut Salluſt. Iugurtha: *Vrbes partim vi, alias voluntate, imperio ſuo adjungit.* Et: *Centuriones, duceſque turmarum partim, uti transfugerent, corrumpere; alii, ſigno dato, locum uti deſererent.* Et: *Partim conſcit ſibi, alii ex partium invidia pericula metuentes.* Et: *Ille probare partim, alia abnuere.* Et: *Partim vi, alia metu, aut præmia oſtentando, avertere ab hoſtibus.* Si omittitur primo neceſſe eſt, ut ejus loco nomen aliquod ſententiæ ſerviat, ut, *alia*, *quadam*, denique quod libet nomen. Vt liber de Leg. *Quorum ſcelere religiones tum proſtrata, afflictaque ſunt, partim ex illis diſtracti ac diſſipati jacent.* Et Salluſtius in oratione C. Cottæ: *Quorum alia toleravi, partim repuli, deorum auxiliis, & virtute mea.* Et hoc loco. *Hac jam ſcripſeram, admonitu a viri docti annotatione.* Sed, inſpectis libris veteribus, ſententiam mutare ſum coactus. nam duodecim ex eis, & Tertii habent, *ſunt enim quadam partim ita fœda, partim ita flag.* Vnus, *ſunt enim quadam partim ita fœda, quadam partim ita flag.* Vnus, *ſunt enim partim ita fœda, partim flag.* *Fœda*: crudelia. Lib. II. *Victoriam fœdiorem dixit.*

Quiſquam] Septem libri, *quis*. Vnus, *quis ſapiens*. Duo, *quiſque*. Duo, *quiſquam*. Vnus, & Tertii non habet.

Nec reſp. quidem] Tertii liber, *ne reſp. quidem*. Vnus, *nec res quidem publica*.

Pro ſe] Vnus, Propter ſe.

Sed hac commodius ſe res habet] Hoc, ſex libri. Sed & hæc, quatuor.

Non poteſt accidere tempus] Alii delent, *tempus*: nec tamen ſententiæ lucri quidquam facit. ego conſervo, nec de ſententia quidquam detraho. nitor etiam auctoritate veterum omnium librorum: quorum auctoritatem tam parvi pendi a doctis viris miror: nitor conſuetudine Latini ſermonis. eſt enim illud ſimile, ut omittantur alia multa, ad Appium: *Nollem accidiſſet tempus, in quo perſpicere poſſes, quanti te, quanti Cn. Pompejum, quanti Brutum facerem.*

Sapientem] Quaſi dicat, in puerilem ætatem, aut muliebrem ſexum fortaſſis injuriæ iſtæ caderent.

Quod cuique ſit praponendum] Quid, in uno, & Tertii.

Gradus officiorum] De gradibus officiorum Agellius lib. v. cap. 13.

Prima, diis immortalibus; ſecunda, patria; tertia, parentibus] Cicero lib. I. de rep. apud Nonium, *antiquus*: *Sed, quoniam, plurima beneficia continet patria, & eſt antiquior parens, quam ſi quis, ut ajunt, creaverit: major ei profecto, quam parenti, debetur gratia.* De Fin. *Decet cariorem eſſe patriam nobis, quam noſmetipſos.* Et I. in Catil. *Patria mihi vita mea multo eſt carior.* Salluſtius Iugurtha: *Nam vi quidem regere patriam, aut parentes, quamquam & poſſis, & delicta corrigas, tamen importunum eſt.* Cui ſimile illud, apud Cic. Fam. lib. I. ep. 9. *Id jubet idem ille Plato, quem ego auctorem vehementer ſequor. Tantum contendere in rep. quantum probare tuis civibus poſſis; vim neque parenti, neque patria afferre oportere.* Platonis autem loci duo ſunt alter v. de Legibus: Πατρίδος δὲ ἔτι τῆς χώρας θεραπεύειν αὐτὴν δεῖ μειζόνως, ἢ μητέρα παῖδας. Alter in Critone: Ἢ οὕτως εἶ σοφὸς, ὥστε λέληθέ σε, ὅτι μητρός τε, καὶ πατρὸς, καὶ τῶν ἄλλων προγόνων ἁπάντων τιμιώτερόν ἐστιν πατρὶς, καὶ σεμνότερον, καὶ ἁγιώτερον, καὶ ἐν μείζονι μοίρᾳ καὶ παρὰ θεοῖς, καὶ παρ' ἀνθρώποις τοῖς νοῦν ἔχουσι. καὶ σέβεσθαι δεῖ, καὶ μᾶλλον ὑπείκειν, καὶ θωπεύειν πατρίδα χαλεπαίνουσαν, ἢ πατέρα, καὶ ἢ πει-

σύνθεν, ἢ ποιεῖν ἂν κελεύοι, καὶ πάσχειν ἐάν τι προςάττῃ παθεῖν, ἡσυχίαν ἄγοντα, ἐάν τε τύπτεσθαι, ἐάν τε δεῖσθαι, ἐάντε εἰς πόλεμον ἄγῃ τρωθησόμενον, ἢ ἀποθανούμενον, ποιητέα ταῦτα. καὶ τὸ δίκαιον οὕτως ἔχει. καὶ οὐχ ὑπεικτέον οὐδ᾽ ἀναχωρητέον, οὐδὲ λειπτέον τὴν τάξιν, ἀλλὰ καὶ ἐν πολέμῳ, ἐν δικαστηρίῳ, καὶ πανταχοῦ ποιητέον, ὃ ἂν κελεύνι ἡ πόλις τε, καὶ ἡ πατρὶς, ἢ πείθειν αὐτὴν, ᾗ τὸ δίκαιον πέφυκε. βιάζεσθαι οὐχ ὅσιον οὔτε μητέρα, οὔτε πατέρα, πολυ δὲ τούτων ἔτι ἧττον τὴν πατρίδα. Et in ep. ad Dionis propinquos: Πατέρα δὲ, ἢ μητέρα, οὐχ ὅσιον ἡγοῦμαι προσβιάζεσθαι, μὴ νόσῳ παραφροσύνης ἐχομένους. ἐὰν δέ τινα καθεςῶτα ζῶσι βίον ἑαυτοῖς ἀρέσκοντα, ἐμοὶ δὲ μὴ, μήτε ἀπεχθάνεσθαι, μάτην νουθετοῦντα. βίαν δὲ πατρίδι πολιτείας μεταβολῆς μὴ προσφέρειν, ὅταν ἄνευ φυγῶν, καὶ σφαγῆς ἀνδρῶν, μὴ δυνατὸν ᾖ γίνεσθαι τὴν ἀριςήν.

Prima, ſecunda, tertia) Officia.

A Panatio eſt, ut ſupra dixi, prætermiſſus) Nimis tu quoque gloriam amas, Cicero noſter: ſæpe hoc adverſus Panætium iterans.

AR.

ARGVMENTVM

LIBRI SECVNDI.

ORtum officii primus liber oſtendit. ſunt enim quattuor virtutes: unde, quidquid honeſte agitur, aut cogitatur, emanat. Ortu invento, diſtributum eſt officium in duas partes: quarum altera decus, honeſtatemque ſpectat, altera vitæ commoda, copias, opes, facultates. Earum partium quæritur in prima, non modo honeſtum in quo differat a turpi, verum etiam, duobus propoſitis honeſtis, utrum honeſtius: in altera ſimiliter, non modo quid utile, quid inutile, ſed etiam, duobus propoſitis utilibus, utrum utilius. quam quidem duorum honeſtorum, duorumque utilium comparationem Panætius omiſit. De honeſtatis parte dictum eſt ſuperiore libro: de vitæ commodis, eoque, quod utile vocatur, hoc altero libro diſputatur. Poſtremo tertii libri quæſtio eſt, de eligendi judicio, cum honeſtum, & utile ita pugnant inter ſe, ut quaſi laboret animus, ancipiti diſtractus cura cogitandi. de quo Panætius cum ſe ſcripturum eſſe promiſiſſet, nihil tamen ſcriptum reliquit. Sed utilium duo genera cum ſint, multitudinis unum, quæ ſenſu ſæpe movetur, alterum paucorum, qui cum ratione deliberant; ſecundus liber non, ut multitudo, ſecernit utile ab honeſto, ſed, ut pauci, totum in virtute conſtituit: virtutis autem hoc docet eſſe proprium, ea ſequi, quibus hominum ſtudia hominibus adjungantur. quidquid enim vel in privatis rebus, vel in rep. expetimus, id conſequi, ſi diligamur, facillimum eſt. at ipſum diligi propterea non contingit omnibus, quia non omnes juſti, fidi, liberales, manſueti, faciles exiſtimantur. quibus virtutibus fortitudo, temperantia, earumque rerum, quibus excellunt pauci, ſi adjungitur præſtantia: tum, præter privatam benevolentiam, exoritur gloria: qui publicus amor eſt cum fide & honore conjunctus. Ea naſcitur ex multis rebus: in quibus cum nonnullæ ſint, pro quibus curas, labores, pericula ſuſcipimus: & in iis cum ſit nihil ipſa patria carius, aut amabilius, ideo bellica virtus, quæ publica commoda tuetur, & auget, primum aperit aditum ad eam gloriam, quæ non anguſtis continetur finibus, ſed per omnes gentes pro beneficii magnitudine diſſeminatur. quæ ſi occaſio non adeſt, non enim ſemper bella geruntur, illa quidem numquam deeſt, ut cum omnibus modeſte, cum parentibus pie, cum noſtris ita vivamus, ut eos diligere videamur. Et quoniam virtutem parit imitatio: non minimam laudem affert adoleſcentibus conſuetudo clarorum virorum: quorum ſimiles fore putantur, ſi cum iis ſæpe ſint, eorumque ſermonibus omiſſa rerum inanium, turpiumque cura, præcipue gaudeant. Valet autem vel maxime ad conciliandos animos comitas, affabilitaſque ſermonis: ſed nihil admirabilius eloquentia, præſertim ſi ſit in oratione miſta modeſtia gravitas. Atque hæc adoleſcentibus, illa præcipiuntur viris, ut beneficentiam, & liberalitatem delectu perſonarum habito, exerceant, vel pecunia, vel, ſi res non ſuppetat, opera, & induſtria. quæ ratio laudabilior eſt. quod enim ſumitur ex arca, cum eo, quod accipitur a virtute, conferendum non eſt. Sed, quod pecunia fit, in eo modum, qui referatur ad facultates, adhiberi oportet: ne, nimio largiendi ſtudio, fons liberalitatis exhauriatur; &, quæ virtus eſt, diu virtus eſſe non poſſit. Quo ex genere largitio quædam, quam parit ambitio, pro ratione temporum non reprehenditur: cum in populum ideo munera conferuntur, ut ab eo magiſtratus impetrentur. illa vero melior exiſtimatur impenſa, quæ ad uſum reip. pertinet, ut in muris, navalibus, portubus, aquæductibus. Maxime vero laudatur hoſpitalitas: eſt enim decori, & ornamento non iis modo, quorum domus hoſpitibus patet, verum etiam reip. Iam illud valde cavendum, nequid in beneficiis dandis contra æquitatem, remque pub. contendatur: neve, dum alios juvare volumus, offendamus, aut eos, quos non debemus, aut eos, quos non expedit. nam & laudis fundamentum juſtitia eſt: & in

aliis

aliis decet conſulere, ne nos ipſos negligamus. Et, quoniam patriæ potiſſimum naſcimur: copia quæratur earum rerum, quas illa deſiderat: idque dum ſit, opera detur, ut omnis pellatur avaritiæ ſuſpicio, & privata laus cum reip. commodo conjungatur. Extrema eſt in iis, quæ ad utilitatem pertinent, valetudinis, & pecuniæ curatio. quorum illa ſuſtentatur primum notitia ſui corporis: deinde obſervatione earum rerum, quæ aut proſint, aut obſint: tertio loco, continentia in victu omni, atque cultu: quarto, prætermittendis voluptatibus: poſtremo, ſcientia, conſilioque medicorum. Pecunia vero quæri debet iis rebus, unde abeſt turpitudo, conſervari diligentia, & parcimonia. Atque hæc de utilitatibus quæ ſi concurrant, ut vel externa commoda cum corporis, vel corporis cum externis, vel ipſa inter ſe corporis, aut externa cum externis comparentur: non dubium eſt, quin major utilitas minori ſit anteponenda, cum eo tamen, ut ab honeſto numquam declinetur. quæ ratio ſenem Catonem adduxit, ut fenerationem, licet quæſtuoſiſſimam, damnaret. Hæ ſunt quaſi viæ quædam, quibus ad id, quod ita utile eſt, ut honeſtum idem ſit, pervenire licet. nam, qui ab honeſto utile ſecernunt, primum res a natura copulatas opinionis amore divellunt: deinde, contra quam opinantur, nec ipſi ſibi conſulunt, nec bene de humano genere merentur.

SE-

UNIV. OF MICH.

SECVNDVS CICERONIS OFFICIORVM LIBER

Ad Chriſtianæ vitæ normam examinatus.

HOneſtas, de qua libro primo diſputatum eſt, quem fructum parit? beatam vitam, id eſt, eam, quæ caſibus non ſubjacet humanis, nec ulla terminatur die, ſed æterna cæli præmia conſequitur: eaque dum ſpectat hominum judicia, mercedemque contemnit: nec tamen ea, quam ſequuntur homines, quam ipſa non deſiderat, gloria, & laude caret. ea ſervit bonorum commodis, miſeretur egentium, in exercenda caritate teſtem non quærit: tribuere ſe quæ tribuat aliis, non ſua putat, ſed quæ acceperit a Deo.

Honeſtas in quo ſita? in contemplando, & agendo, id eſt in ſcientia, & juſtitia. ſcire oportet quid agas, & agere quod ſcias: cujus enim ſtultitiæ eſt, id agere quod neſcias? cujus deſidiæ, id ſcire quod non agas? vitium in utroque, ſed eo majus in poſteriore. quod inſcientiæ culpa excuſatione aliqua non caret: ſcientia ſi peccat, id eſt ſi a juſtitia disjungitur, quo ſe tueatur, non habet. O præclaram, ſalutaremque vocem ſummi Creatoris noſtri, ſapientiſſimi magiſtri. quid ait de ſcientia? *Hac eſt vita æterna, ut cognoſcant te ſolum verum Deum, & quem miſiſti, Ieſum Chriſtum.* De juſtitia vero: *Omnis, qui reliquerit domum, vel fratres, aut ſorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam æternam poſſidebit.* Dicet aliquis: Hæc quoque Stoici viderunt: nec Peripatetici prorſus ignorarunt. Cæca prorſus videri philoſophia poteſt, quæ viderit in umbra imaginem aliquam honeſtatis. at prophetæ, multo ante philoſophorum ætatem, alii obſcurius, alii clariſſime, quænam eſſet honeſti vera forma, patefecerunt. Davidis quidem teſtimonio nihil illuſtrius. *Beatus homo*, inquit, *quem tu erudieris, Domine, & de lege tua docueris eum.* De juſtitia, quæ in agendo conſiſtit, clamat idem, & præcipit: *Beatus vir, qui miſeretur, & commodat.* Et infra: *Diſperſit, dedit pauperibus: juſtitia ejus man t in æternum.*

Honeſtas in omni vitæ ſtatu, omnique re, pariter elucet. Secunda ſint omnia, non extollitur: adverſa, non affligitur. voluptatem, divitias, honorem contemnit: dolorem, egeſtatem, exſulium non extimeſcit. in ſe enim ipſa ſua ponit omnia, & illud ſæpe reminiſcitur: *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini.* Et illud: *Beati eſtis, cum vobis maledicent, & perſequentur.* Cum quibus concinit Evangelium: *Beati, qui nunc fletis: quia ridebitis.* Quæ ſi attendamus: nec caritatem Iſaac, nec exſulium Iacob, nec ſervitutem Ioſeph malum putabimus.

Sed virtutes aut a natura proficiſcuntur, vel ſi abſit diſciplina, quod paucis admodum contigit: aut ab imitatione, ſapientumque virorum conſuetudine ſumuntur. exemplis abundant ſacræ litteræ. ex quibus ut pauca delibentur, Ieſus Nave ille, ille vir, quem rerum geſtarum gloria ad cælum extulit, qui cum in pugna ſtare ſolem juſſiſſet, mortalis hominis juſſu ſtetit ſol, num a

Moyſis

Moyſis latere juvenis nunquam diſceſſit? Abraham Loth proficiſcentem non deſeruit. Heliæ comes fuit Heliſeus, Paullo Silan, Timotheus, Titus. quibus alii addi poſſunt. nam exemplis divites ſumus, ſpiritu pauperes.

Quæritur in officiis, quibus rebus comparetur, augeaturque pecunia. quorſum? nam beata vita divitiis non eget. Regnum Dei, pauperum eſſe, docet Evangelium. Et Apoſtolus: *Quæ mihi lucra fuerunt, hæc duxi propter Chriſtum detrimenta.* opponuntur enim ut contraria, divitem ſibi eſſe, pauperem Deo; divitem Deo, pauperem ſibi. Quæ ſi quis recte diſtinguit, vivet in æternum.

Et, quoniam de utili diſputatio eſt, ſcire oportet, utilium duo eſſe genera, unum ex multitudinis opinione, alterum e ſapientum ſententia. Vulgo quæ ad victum, & cultum, quæ ad copias, facultates, opeſque pertinent, ea ſi lucrentur, bene ſecum agi putant. at ſapientibus, qui de honeſtate tantum laborant, maximum lucrum eſt pietas. corpori enim, & Deo ſervire, non idem ſunt: &, ſi quæritur utilitas, ea ſumitur a Deo, cum qua conferri nulla poſſit.

Ex multis autem utilibus id videtur eſſe primum, ut amemur. quandoquidem odio nihil exitioſius. Quid igitur eſt, quod amorem maxime conciliet? Chriſtiana caritas: non modo quia libenter ſua communicat, verum etiam quia mitis eſt, non excandeſcit in aliena culpa, patienter injurias fert, admonet, corrigit, opem fert. Inde fides naſcitur, cognita præſertim ejus, quem diligimus, bonitate, & prudentia. velle enim, bonitatis eſt: poſſe, prudentiæ. itaque libenter nos ei committimus, de cujus aut voluntate, aut prudentia dubitari non poſſe, perſuaſum jam nobis eſt. bonitatem autem qui dicit, idem juſtitiam dicit: prudentiam, virtutem, quæ per ſe quidem valet, ſed, niſi cum juſtitia ſocietur, nomen mutat, & calliditas eſt, id eſt ex virtute vitium. itaque verſuti, callidique hominis, ad quæſtum omnia referentis, vitanda conſuetudo, repudiandum conſilium: boni ab eo nihil exſpectandum, qui bonus ipſe non eſt. malitia enim fictam, inanemque ſpeciem utilitatis oſtendit: juſtitia, id eſt bonitas, veram, ac ſolidam utilitatem parit.

Vt igitur, qui ſuam rem curat, ſibique potius conſulit, quam aliis, rectum ignorat iter gloriæ: nec eum homines amant, nec ei fidem habent: ſic, qui propenſus ad liberalitatem eſt, eaque & pro facultatibus, & erga indigentes utitur, eum in oculis multitudo fert, & fidem habet, ſeque & ſua recte tradi & commendari putat. Hæc virtus pecuniæ fructus eſt: ideo pecunia, quod ad nos ipſos attinet, diligenter quærenda: ſed, ut idoneis opitulemur, paulo etiam attentiores eſſe nos decet. quo enim eſt virtus amabilior, eo magis, ne deficiat, neve ejus exercendæ conſuetudo intermittatur, elaborandum.

Nec vero ſimplex, ejuſdemque generis liberalitas a bono viro poſtulatur. ſunt ejus quidam quaſi gradus, & pro meritorum magnitudine fit ſpecioſior, & illuſtrior. in meritis autem excellunt illa, redimere captivos ab hoſte barbaro, alere parvulos, pupillos tueri, virgines collocare. eademque laus, fortaſſe etiam aliquanto major, acquiritur, cum, in tenui re, conſilio tamen, operaque ſubvenitur. quod genus beneficentiæ nunquam exhauritur: manat enim a perenni fonte: cum pecuniæ diverſa conditio ſit: quo enim erogatur magis, eo minor ad virtutis uſum materia relinquitur: & ſæpe, qui alienam inopiam ſublevat, ad eandem ipſe, dum largitur inconſulte, recidit inopiam.

Et, quoniam veritatem amat virtus, tenendum in primis illud eſt, ut, quales haberi volumus, tales ſimus. quam Socrates olim proximam ad gloriam viam, & quaſi compendiariam, eſſe dicebat. Sed nos, in hac admodum dubia, & multis implicata erroribus humanæ vitæ via, multo quidem Socrate meliorem, & ſapientiorem, & certiorem ducem, rectoremque nacti, nullum errorem, ſi ejus expreſſa veſtigia perſequimur, timemus. Deus enim ipſe ſumma veritas eſt: & in veritate colitur Deus. itaque parvi refert, hæc ſi virtus, cujus in cælo præmia ſunt, humana mercede caret: verum non caret.

alli-

allicitur verbis, capitur beneficiis multitudo: cujus autem ad verba, beneficiaque probitas accedit, eum vehementer amplectitur, ei ſe dedit, pro ejus honore, ac dignitate, nullum laborem vitat, nullum diſcrimen extimeſcit. beneficio enim ducitur, amore impellitur. ita ſequitur probitatem utilitas. licet utilitatem probitas contemnat.

Injuſte vexatis opem ferre non mediocrem laudem habet: quique hoc genere præſtat officii, dum paucos vindicat ab injuria, a multis gratiam acquirit. ſuam enim quiſque conditionem reminiſcitur: & homo hominis miſeriam non libenter videt. Decora vero in primis, & interdum ſalutaris, hoſpitalitas eſt: decora, cum accipiuntur ii, qui non egent: ſalutaris in pauperibus, in quibus Chriſtus eſt, qui minima dantibus maxima retribuit in cælo.

Pecunia, & aſſentatio homines ad benevolentiam allicit: ſed exiguum utraque fructum fert. corruptis nulla fides: blanditiis deleniti, non modo juſta imperia non ferunt, ſed admonitiones quoque reſpuunt. Nec tamen correctione vitium caret. licet largiri pecuniam ſine ambitione, comiter agere ſine mendacio. actionem utramque vitæ integritas, & ſapientia, & directa ad Deum cogitatio moderetur: non ſolum, ut placeat, ac probetur id, quod agis, verum etiam, ut bona de te ipſo exiſtimatio ſit. ita fidelis erit benevolentia vel ad perpetuitatem.

Beneficii fructus ex paupere certior, atque uberior eſt, quam ex divite. pauper ſe ſpectatum eſſe putat, non fortunam ſuam, cum remunerandi facultate careat: &, quoad non remunerat, debet: quoad debet, obſervat, amatque eum, a quo accepit. ita beneficii memoria vel perpetua eſt, vel diuturna. At dives ideo ſibi tributam eſſe gratiam judicat, quia referre parem, aut majorem etiam poſſit. quo fit, ut eum, qui bene meritus eſt, pene contemnat. Praterea dives humana dat, quia homo eſt: eaque remuneratio finibus includitur anguſtis. at pro paupere remunerator eſt Deus: qui nec munera ſæpe negat humana, & divina, nullis circumſcripta finibus perpetuo reddit.

Vix autem verbis exprimi poteſt, atque adeo nullo modo poteſt, quam Deo grata liberalitas ea ſit, quæ confertur in pauperes. Minuere ſacros theſauros, ſacrilegium eſt: ſi vero minuantur ob eam cauſſam, ut minuantur ſimul pauperum incommoda, probat Deus, & ita locat inter benefacta, ut nullum pietatis officium pluris æſtimet. nam, quis pecuniæ præſtantior uſus eſt, quam ſi erogetur in eos, in quibus ipſe Chriſtus eſt? latet in perſona pauperum: petit, & rogat: eſurire ſe, ſitire, hoſpitio indigere ſignificat. quis ita durus, ac ferreus, ut pauca neget ei, cui debet omnia? quis ita mentis inops, ita de ſe ipſo negligenter cogitans, atque adeo ſeipſum contemnens, ut exigua mercede ſuam ſalutem emendam non putet? theſauros, & humana omnia corrumpit dies: at eam, quæ de theſauris manat, gratiam nulla dies aufert. veri autem theſauri ſunt officia miſericordiæ: verus theſaurus ipſe Deus eſt. ſine quo, qui divites, & beati inter homines putantur, egent, miſerique ſunt: contra, qui egere videntur, eum ſi poſſident bonis omnibus circumfluunt. Vidit hoc, & ſenſit, & nos docuit Beatus Laurentius, cum, de theſauris Eccleſiæ, quorum cuſtos erat, interrogatus, Pauperes oſtendit. Quid ceteri Martyres? quid alii prope innumerabiles, qui in humana vita divina ſtudia coluerunt? diſpares fortaſſe meritis, ut cujuſque facultas, aut occaſio tulit, omnes tamen Laurentio mente ſimillimi, pii, miſericordes, de aliis ſolliciti, de ſe ne in craſtinum quidem cogitantes. ergo illi vivunt, viventque ſemper cum immortali viventium Deo: nobis, ſi præclaram conſuetudinem imitemur, eadem propoſita vita eſt: ſi negligamus, æterna mors impendet.

M. TVL-

M. TVLLII CICERONIS DE OFFICIIS AD MARCVM FILIVM

Liber Secundus.

Caput I.

QVemadmodum officia ducerentur ab honeſtate, Marce fili] Tres partes Cicero complectitur hoc procemio. Proponit primum, quæ ſecundi libri futura utatio ſit. Deinde reſpondet iis, qui m conſilium de colenda, Latiniſ litteris illuſtranda philoſophia ideo aſſe non probarent, quod homo . deditus, & in ea adminiſtranda cum laude verſatus, omiſſa rerum ione, Romanæ gentis propria, ad arum artium, quæ Græcos magis ere viderentur, libenter amplecte- r. in qua parte, cum eas cauſſas ex- uit, quibus excuſari jure poſſet. or- philoſophiam divinis laudibus. tio loco nihil a ſe oſtendit incon- ter fieri, quod Academicus cum t, id eſt ex eo philoſophorum gene- qui percipi nihil poſſe putant, offi- tum tamen præcepta perſequatur. it autem, *Officia ducerentur ab hone- te*, quia ex quattuor virtutibus hone- m, ex honeſto autem oritur offi- m. De quo lib. I. Atque, ab iis us, quæ ſunt in jure ſocietatis hu- næ, quemadmodum duceretur ho- tum, ex quo aptum eſt officium, is fere diximus.

Ab omni genere virtutis] A pruden- , a juſtitia, cui conjuncta benefi- ntia eſt, a fortitudine, a temperan- . attingit eum locum, quem libro imo deſcripſit his verbis: *Omne, od honeſtum eſt, id quattuor partium tur ex aliqua. aut enim in perſpicien- veri, ſollertiaque verſatur: aut in hominum ſocietate tuenda, tribuendoque ſuum cuique, & rerum contractarum fide: aut in animi excelſi, atque invicti magnitudine, ac robore: aut in omnium, quæ fiunt, quæque dicuntur, ordine, & modo, in quo ineſt modeſtia, & temperantia.* Ibidem infra: *Intelligendum eſt autem, cum propoſita ſint genera quattuor, e quibus honeſtas, officiumque manaret, ſplendidiſſimum videri, quod animo magno, elatoque, humanaſque res deſpiciente, factum ſit.* Et, in eodem extremo libro: *Cum omnis honeſtas manet a partibus quattuor, quarum una ſit cognitionis, altera communitatis, tertia magnanimitatis, quarta moderationis: hæ in diligendo officio ſæpe inter ſe comparentur neceſſe eſt. Virtutis:* Virtutem vocat & prudentiam: quod Ariſtotelès non ſentit, tres tantum hoc nomine dignatus.

Sequitur] Quod nos, Supereſt, Remanet. Sic lib. I. *Sequitur, ut de una reliqua parte honeſtatis dicendum ſit.*

Vt hæc officiorum genera perſequar, quæ pertinent ad vitæ cultum] Vt diſputem de utili. Infra: *Hoc autem, de quo nunc agimus, id ipſum eſt, quod utile appèllatur. Perſequamur*, legebat Vbaldinus. quo modo eſt in veteribus duobus.

Ad earum rerum &c.] Græci, τὰ χρήματα.

Facultatem, opes, copias] Lib. I. *Ad vitæ commoditatem, jucunditatemque, ad facultates rerum, atque copias; ad opes, ad potentiam, quibus & ſe poſſint juvare, & ſuos, conducat id, necne, de quo deliberant.*

Dixi] Libro ſuperiore.

Tum, ex utilibus quid utilius, aut quid maxime utile] Abſunt hæc a ſex

an-

antiquis libris, & Tertii. Et ſane recte abeſſe, docti viri judicant.

De inſtituto) Quod me ad ſcribendum contulerim, ut philoſophiam Latinis litteris illuſtrarem.

De judicio meo) Quod hæc mihi ſtudia, cum illæ, rep. oppreſſa, conticuiſſent litteræ forenſes, ac ſenatoriæ, colenda maxime judicaverim.

Libri noſtri) De Philoſophia ſcripti. nam de Officiis poſtremi fuere, Cæſare interfecto.

Complures) Vt Brutum, Varronem, alios.

Legendi) Scripta ab aliis.

Sribendi) De Philoſophia.

Bonis viris) Id eſt, fatuis, quod Græci εὐήθης.

Inviſum) Quia nos avocet a rebus gerendis. boni autem viri actionem plus prodeſſe reip. putant, quam contemplationem. De iiſdem libro II. Acad. *Sunt enim multi, qui omnino non ament Græcas litteras: plures, qui philoſophiam: reliqui, qui etiam ſi hæc non improbent, tamen earum rerum diſputationem principibus civitatis non ita decoram putent.* Philoſophos S. C. urbe ejectos, ſcribit Agellius lib. XV. cap. II. Et Cicero Tuſcul. I. *Philoſophiam ad ſuam uſque ætatem latuiſſe ait, nec ullum habuiſſe lumen litterarum Latinarum, quam illuſtrandam, & excitandam ſibi otioſo conſtituit.*

Mirenturque in ea tantum me operæ, & temporis ponere) Lib. I. de Fin. quattuor hominum genera commemorat, qui ſtudium Philoſophiæ Latinis litteris explicandæ non probarent. ac de ſecundo quidem genere ſic: *Quidam autem id non totum reprehendunt, ſi remiſſius agatur: ſed tantum ſtudium, tam multam operam ponendam in eo non arbitrantur.* Et paullo poſt: *Qui autem, ſi maxime hoc placeat, moderatius tamen id volunt fieri, difficilem quandam temperantiam poſtulant in eo, quod ſemel admiſſum coerceri, reprimique non oteſt.*

Ego autem) Defenſionis initium. ut in epiſtola ad Lentulum: *Ego autem cum illa ſequor, quæ paullo ante propoſui, tum hoc non in poſtremis, de quo cœperam exponere. non offendes eundem bonorum ſenſum, Lentule, quem reliquiſti.* Videndus Plutarchus in Cicerone, & præfatio Tuſc. I. & ep. 8. lib. IX. Fam. ad Varronem, de Academicis.

Regebatur) Duo veteres libri, *gerebatur.* Recte. Idem mendum irrepſerat in Ovid. Metam. XV. *Exemploque ſuo mores reget.* quo loco in veteribus quibuſdam exemplaribus, *geret*, legi, obſervavit & probitatis, & litterarum laude inſignis, mihique ſumma amicitia conjunctus, Hercules Ciofanus in iis Obſervationibus, quas in ipſum Poetam edidit.

Quibus ſe ipſa commiſerat) Commiſerat ſe ſenatui, populoque Romano: nunc omnis ad unum armis tranſlata poteſtas eſt.

Curas, cogitationeſque] Hinc Auguſtus ad nepotem ſuum, magna horum librorum parte lecta, dixit, *eloquens, eloquens, fili, fuit hic vir, & amans patriæ.*

Cum autem dominatu unius omnia tenerentur) Cæſaris μοναρχίαν deſignat: quam nunquam Tyrannidis nomine appellavit. Dicit idem lib. II. de Divin. *Ac mihi quidem explicandæ philoſophiæ cauſſam attulit gravis caſus civitatis: cum, in armis civilibus, nec tueri meo more remp. nec nihil agere poteram: nec, quid potius, quod quidem me dignum eſſet, agerem, reperiebam.*

Conſilio) Liberæ enim ſententiæ dici non poterant.

Auctoritati) Senatus enim auctoritas jacebat.

Dedidi) Sic octo veteres libri, & Tertii. Elegantius verbum, & ad rem ſignificandam aptius.

Quo cœperat) Statim poſt Cæſaris necem. videbatur enim reſtituta reſp. ideo dixit lib. II. de Divin. *Nunc, quoniam de rep. conſuli cœpti ſumus, tribuenda eſt opera reip. vel omnis potius in ea cogitatio, & cura ponenda: tantumque huic ſtudio relinquendum, quantum vacabit a publico officio, & munere.*

Tam commutandarum rerum) Hoc loco hujuſmodi commutationes minime mirandas, vel novas eſſe dicit. Et lib. II. de Divin. eas Platonis auctoritate probat: his verbis: *Id ipſum a Platone, philoſophiaque didiceram, naturales eſſe converſiones quaſdam rerum publicarum, ut eæ tum a principibus teneo-*

generentur, tum a populis, aliquando a ſingulis.

Quam evertendarum) Vt eſſet non aliqua, ſed nulla penitus reſp. Antonium conſulem notat, longe improbiorem Cæſare dominum.

In agendo plus; quam in ſcribendo) Pleraque enim ſcripſit everſa rep.

Actiones noſtras) Quæ ageremus vel in foro defendendis amicis, vel in ſenatu pro rep. Ad hanc ſententiam pertinet id, quod ſequitur: *Illæ ſcilicet litteræ conticuerunt forenſes, & ſenatoriæ.* Quinctilianus ait commentarios orationum Ciceronianarum ita eſſe exactos, ut ab ipſo ſibi in memoriam poſteritatis videantur compoſiti. Et ipſe in Bruto ſcribit, ſe orationes ſuas non minus diligenter elaboratas etiam, quam elucubratas attuliſſe.

Vt ſæpe fecimus) Multas enim ſcripſit orationes in foro habitas, aliquot in ſenatu, unam in Rullum, duas in Catilinam: eam, qua ſenatui gratias egit, in patriam reſtitutus, de haruſp. reſp. de provinciis conſ. & de conſulatu ſuo, & de temporibus ſuis. Orationes autem ſignificat, cum infert, *litteræ forenſes.*

Nulla eſſet omnino) Exſtincta, oppreſſa impio dominatu.

Conticuerunt) Ita conticuerunt litteræ illæ forenſes, & ſenatoriæ, ut conticuit mea vox in foro, & in ſenatu. quæ enim vel in foro, vel in ſenatu agerem, ea litteris mandabam. ſublatis autem & forenſibus actionibus, & ſenatoriis, quod ſcriberem non erat.

Nihil autem agere cum animus non poſſet) Eo Cicero natus erat ingenio; ut inani tempus otio conſumere non poſſet. propterea ſcripſit ad fratrem: *Scribebam illa, quæ dixeram, πολιτικά, ſpiſſum ſane opus, & operoſum: ſed, ſi ex ſententia ſucceſſerit, bene erit opera poſita: ſin minus, in illud ipſum mare dejiciemus, quod ſcribentes ſpectabamus. aggrediemur alia, quoniam quieſcere non poſſumus.* Loquitur igitur non communiter de quocumque animo, ut nonnulli exiſtimant, ſed de ſuo, ſubjecta cauſſa, cur ſe ad philoſophiam retulerit, quia reguſtare animus eadem ſtudia cupierit, in quibus ab initio verſatus eſſet.

In iis ſtudiis) Forenſibus & ſenatoriis, quæ mihi vis temporum eripuit.

Ab initio verſatus ætatis) A prima adoleſcentia. quam ætatis ſuæ partem copioſe narrat in Bruto. Vide & Plutarchum in ejus vita.

Exiſtimavi honeſtiſſime poſſe deponi) Deponi curam, cogitationem, operam: quæ ſupra dicta ſunt. ut, *deponi*, accipiatur pro *poni*. quod Nonii teſtimonio probatur. cujus hæc ſunt verba: *Deponere*, eſt *ponere*. Virg. Buc. *De grege non auſim quidquam deponere tecum.* M. Tull. Offic. lib. II. *Exiſtimavi honeſtiſſime moleſtias poſſe deponi; ubi me ad philoſophiam retuliſſem.* Sed, *moleſtias*, delendum, recte, docti, ac diligentes viri ante nos admonuerunt. abeſt autem a ſex meis libris & Tertii. nec requiritur a ſententia: cum, *deponi*, referatur, ut dixi, ad illa ſuperiora, *cura, cogitatio, opera.* Et ipſe Nonius, cum *deponere*, interpretatur *ponere*, oſtendit, verbum, *moleſtias*, locum non habere. quamquam ex vulgatis libris additum in omnibus Nonii exemplaribus legatur. *Honeſtiſſime*, propter ipſius philoſophiæ præſtantiam: de qua proxime ſubjicitur. *Deponi:* abducit enim ab angoribus animum philoſophia, recreatque; ac reficit languentem ſalutaris doctrinæ remediis. unde illa ad Sulpicium: *Tantum dicam, me, poſteaquam illi arti, cui ſtudueram, nihil eſſe loci neque in curia, neque in foro viderim, omnem meam curam, atque operam ad philoſophiam contuliſſe: quare non equidem te moneo, ſed mihi ita perſuaſi, te quoque in iiſdem verſari rebus, quæ etiam ſi minus prodeſſent, animum tamen a ſollicitudine abducerent.* Et ad Varronem: *Stet nobis illud, una vivere in ſtudiis noſtris: a quibus antea delectationem modo petebamus, nunc vero etiam ſalutem.*

Si me ad philoſophiam retuliſſem) Cultam antea. ut in Tuſc. I. *Cum defenſionum laboribus, ſenatoriiſque muneribus aut omnino, aut magna ex parte eſſem aliquando liberatus, retuli me, Brute, te hortante maxime, ad ea ſtudia, quæ retenta animo, remiſſa temporibus, longo intervallo intermiſſa revocavi: & cum omnium artium; quæ ad*

rectam vivendi viam pertinerent, ratio, & diſciplina ſtudio ſapientiæ, quæ philoſophia dicitur, contineretur, hoc mihi Latinis litteris illuſtrandum putavi.

Diſcendi cauſſa] Vt eloquentiam graviorum artium inſtrumento, & quaſi dote, locupletarem.

Honoribus inſervire] More ambitioſorum. Plutarchus ait, Ciceronem, laudis cupiditate, diligentius ad remp. animum adjeciſſe.

Quantum ſuperfuerat amicorum, & reip. temporis] Quantum ab amicis, & a rep. concedebatur. quantum ſuperfuerat temporis agendis in foro cauſſis amicorum, capiendis in ſenatu de rep. conſiliis: tantum erat philoſophiæ loci. Imitabatur Cenſorii Catonis induſtriam: qui, ſi quando otium nactus eſſet, ad ſtudia ſe litterarum referebat. Ἀναπαύσεσιν, inquit Plutarchus, ἐχρῆτο καὶ παιδιαῖς, ὁπότε σχολάζοι τῷ συντάττεσθαι, τὰ βιβλία, καὶ τῷ γεωργεῖν. Nam & ruſticam rem exercebat, de qua etiam libros compoſuit. Præceptum Platonis eſt ἐν τῷ τῶν Πολιτειῶν 2. ut plurimum temporis in philoſophia ponatur. deinde, cum res poſcet, reſp. adminiſtretur. Mendoſe in aliis libris, *temporibus*: contra veteres meos omnes, & Tertii.

In legendo] In legendis philoſophorum libris. Legendi autem maxime cupidum fuiſſe Ciceronem, ſcribunt Plutarchus, & Tertullianus.

Scribendo] De Philoſophia. Nam ſuas actiones a ſe ſcriptis mandatas eſſe dixit.

Otium non erat] Plus enim curæ, operæque requiritur in ſcribendo, quam in legendo.

CAPVT II.

M*Aximis igitur in malis*] Heſiodus, οὔ ποτε πάγκακον ἦμαρ.

Quæ nec ſatis erant nota noſtris] Philoſophiam Romani homines, præter paucos admodum, poſtremis quoque reip. temporibus ignorabant. Tuſc. 1. *Philoſophia jacuit uſque ad hanc ætatem, nec ullum habuit lumen litterarum Latinarum.* Scripſit autem Cicero poſt interitum reip. libros de Finibus, Tuſculanas quæſtiones, & alios. *Noſtris*: Romanis, Latinis. Sic initio lib. 1. *Magnum attulimus adjumentum hominibus noſtris.* Et Ovidius Faſtis:

Leucothee Graiis, Matuta vocabere noſtris.

Præſtantius] In Nonio, locum hunc recitante, in, Præſtare, legitur, Præſtabilius. mendoſe fortaſſe. nam veteres libri omnes, Præſtantius.

Si interpretari velis] Interpretatus eſt ex Platonis ſententia. dixit enim ἐν τῷ τῶν Πολ. ε. Οὐκοῦν καὶ τὸν φιλόσοφον σοφίας φήσομεν ἐπιθυμητὴν εἶναι. Ariſtoteles autem τῷ Μετα. α. ἐλάττονι· Ὀρθῶς δὴ ἔχει τὸ καλεῖσθαι τὴν φιλοσοφίαν, ἐπιστήμην τῆς ἀληθείας θεωρητικήν. θεωρητικῆς μὲν γὰρ τέλος ἀλήθεια.

Studium ſapient] Studium alibi ſic declarat: Studium eſt, animi aſſidua, & vehemens, ad aliquam rem applicata, magna cum voluntate occupatio: ut philoſophiæ, poeticæ, geometriæ, litterarum.

Sapientia] Seneca Epiſt. lib. xiv. *Primum itaque, ſicut videtur, tibi dicam, inter Sapientiam, & Philoſophiam, quid interſit. Sapientia perfectum bonum eſt mentis humanæ. Philoſophia ſapientiæ amor eſt, & affectatio. hæc oſtendit, quo illa pervenit. Philoſophia unde dicta ſit, apparet. ipſo enim nomine fatetur. Quidam enim ſapientiam ita finierunt, ut dicerent, eam divinorum, & humanorum ſcientiam. quidam ita: Sapientia eſt noſſe divina, & humana, & horum cauſſas. Super vacua mihi videtur hæc adjectio, quia cauſſa divinorum, humanorumque partes ſunt. philoſophiam quoque, fuerunt, qui aliter, atque aliter definirent. Alii ſtudium illam virtutis eſſe dixerunt, alii ſtudium corrigendæ mentis, a quibuſdam dicta appetitio rectæ rationis. illud, quaſi conſtet aliquid inter philoſophiam, & ſapientiam intereſſe. neque enim fieri poteſt, ut idem ſit, quod affectatur, & quod affectat. quo modo multum inter avaritiam, & pecuniam intereſt, cum illa cupiat, hæc concupiſcatur: ſic inter philoſophiam, & ſapientiam. hæc enim illius effectus, & præmium eſt: illa venit, ad hanc itur. Sapientia eſt, quam Græci σοφίαν vocant. hoc verbo quoque Romani utebantur, ſicut Philoſophia nunc quoque utuntur.*

A

A veteribus philoſophis] Sic omnes libri veteres.

Sive oblectatio quæritur animi, requieſque curarum] Sententia Platonis, ἐν τῷ τ̃ Πολ. θ. Τριῶν ὄντων τ̃ ἡδονῶν, ἡ τούτου τοῦ μέρους τ̃ ψυχῆς, ᾧ μανθάνομεν, ἡδίστη ἂν εἴη· καὶ ἐν ᾧ ἡμῶν τοῦτο ἄρχῃ, ὁ τούτου βί☉ ἥδιστ☉. Ariſtoteles autem Ἠθικῶν κ. Δοκεῖ ἡ φιλοσοφία θαυμαστὰς ἡδονὰς ἔχειν, καθαρότητι, καὶ τῷ βεβαίῳ.

Semper aliquid anquirunt] Sic Tertii liber: alii omnes quatuordecim, quibus utor, *inquirunt*, ad veram lectionem proxime accedentes. Antea in vulgatis, malé, *acquirunt*. Hanc lectionem videtur confirmare Ariſtoteles Πολ. β. cum ait, Εἴτινες βούλοιντο δὶ αὐτῶν χαίρειν, οὐκ ἂν ἐπιζητεῖν, εἰ μὴ παρὰ φιλοσοφίας ἀκως.

Spectet] Pertineat, referatur. Refertur hoc verbum ad Philoſophum.

Valeat] Eam vim habeat, ut ad bene, beateque vivendum perducat. Refertur ad Philoſophiæ facultatem.

Ad bene, beateque videndum] Significat genus illud vitæ, quod in contemplatione poſitum eſt: cum vero ſubjungit, *ſive ratio conſtantiæ, virtutiſque quæritur:* eam, quæ de moribus agit, Philoſophiæ partem ſignificat. nam lib. III. *Cum tota inquit, philoſophia frugifera, & fructuoſa, nec ulla pars ejus inculta, ac deſerta ſit: tum nullus ſerior in ea locus eſt, nec uberior, quam de officiis: a quibus conſtanter, honeſteque vivendi præcepta ducuntur.*

Quæritur] *Ducitur*, habent ſeptem libri veteres, & Tertii.

Aut hæc ars eſt, aut nulla omnino] De Fin. *Artem vitæ appellat:* de Oratore, *diſciplinam:* ibidem, *laudatarum artium omnium procreatricem, & quaſi parentem:* in Tuſculanis, *artium omnium, & inventum:* in orationibus, eam continere ait virtutis, officii, & bene vivendi diſciplinam.

Maximarum rerum] Quid autem iis majus, quas proxime, ut bene, beateque vivatur, quod naturalis philoſophia præſtat: deinde, ut cum virtute, atque conſtantia: quod eo docet, quæ moralis appellatur.

In maximis rebus errantium] Nam *propterea plerique*, ait Seneca, *neceſſaria ignoramus, quod [illegible] vacanea didicimus.*

Si autem eſt aliqua diſciplina virtutis] Virtutem proxime collocavit in moribus, id eſt in actione rerum, cum dixit, *ſive ratio conſtantiæ, virtutiſque quæritur:* at hic utramque Philoſophiæ partem Virtutis nomine comprehendi, ſatis conſtat. Plato in Protagora, & in Menone, diſputat, utrum virtus doceri poſſit, & utrum ſit ſcientia.

Quod alio quodam libro fecimus] In Hortenſio, qui non exſtat. quo libro Philoſophiam, Hortenſio vituperante, ſummis extulit laudibus. lib. II. de Div. Tuſc. 3. & lib. I. de Fin. Vide Lactantium lib. III. cap. 2. & lib. VI. cap. 2. Auguſtinum de vita beata. qui, in libris Confeſſionum, confitetur ſe ex Ciceronis Hortenſio, quem anno undevigeſimo in rhetorum ſcholis audierit, tanto philoſophiæ amore flagrare cœpiſſe, ut ſe totum ad eam transferre meditatus ſit, ſeque prorſus mutaſſe inde affectus, & mutaſſe ad Deum. *Quodam* (quomodo imprimi curavimus) eſt in omnibus libris, quibus utor.

A doctis & eruditis] A Peripateticis maxime.

Cum percipi nihil poſſe dicamus] Ex Academicorum ſententia. nam in ea hæreſi Cicero fuit. percipi autem nihil poſſe, dixit in quatuor Academicis libris: in quibus cum Varrone diſputavit, cum illi partes Antiochi tribuiſſet, Philonis ipſe ſumpſiſſet.

Aliis de rebus] De quibus diſſeruit in iis libris, quos antea de Philoſophia compoſuit.

Præcepta officii] Quæ tradi ab iis non debent, qui percipi nihil poſſe dicunt.

Non enim ſumus ii] Sceptici.

Quorum vagetur animus errore] Plato in Axiocho: Οὐκ ἔστι γὰρ ὁ νοῦς ἀποπλανώμεν☉. *Quorum vagetur animus errore:* qui nihil probemus, nulla in ſententia conſiſtamus. Ejus auctorem philoſophiæ Pyrrhonem fuiſſe tradunt. cujus exploſam ſententiam eſſe dixit lib. I. vide Agellium lib. XI. cap. 5. Senecam lib. XIII. Epiſt.

Epiſt. prope finem, Laertium in Pyrrhone.

Mens) Cui propoſita eſt inveſtigatio veritatis.

Vita potius) Non modo mens. nam mens, paucorum: vita, omnium.

Diſputandi) Diſputandi, ad ſcientiam; Vivendi, ad mores pertinet.

Ratione ſublata) Quæ enim poteſt eſſe diſputatio, quæ vita, ſi nihil certum putemus, nihil, quod ſequamur, habeamus?

Vt ceteri, qui alia certa, alia incerta eſſe dicunt) Vt ceteri philoſophi, ab Academicis diſſentientes, qui non alia certa, alia incerta eſſe dicunt, ſed ambigunt de omnibus. id enim eſt proprium Academicorum. *Qui*, non eſt in antiquis ſex, & Tertii.

Ab his diſſentientes) Qui alia certa, alia incerta eſſe dicunt.

Alia probabilia, contra alia improbabilia eſſe dicimus) Nihil affirmantes, ſed probabilia ſequentes. Sunt ergo tres philoſophorum ſectæ, una eorum, qui percipi quidquam poſſe negant: altera, qui alia certa, alia incerta eſſe dicunt: tertia, qui, ab utriſque diſſentientes, neque negant, neque affirmant, ſed alia probabilia eſſe dicunt, alia improbabilia. Veteres novem libri, & Tertii, *alia probabilia, contra alia dicimus.*

Quid eſt ergo, quod me impediat) Nulla me ratio deterreret: non video, cur mihi non liceat.

Vitare) Non diſplicet, quod eſt in vetere Tertii, *vitantem*. duo alii, *evitare*.

A noſtris) Ab eo genere Academicorum, qui non, percipi nihil poſſe, dicunt, ut Pyrrhonii, ſed alia probabilia eſſe, alia improbabilia, cum nihil tamen affirment. & ideo contra omnia diſputant, ut illud ipſum probabile, quod ſequuntur, appareat.

Ex utraque parte) Diſputant de eo, quod quæritur, in utramque partem, non ut affirment quidquam, ſed ut probabilia, & improbabilia diſtinguant.

Sed hæc explanata ſunt in Academicis noſtris) Non duobus prioribus libris, Catulo, & Lucullo, ſed quatuor poſterioribus ad Varronem ſcriptis. Lib. II. de Divin. *Quod genus, inquit, philoſophandi minime arrogans, maximeque & conſtans, & elegans arbitraremur, quatuor Academicis libris oſtendimus.*

Tibi autem, &c.) Filium alloquitur in concluſione προτρεπτικῇ parænetica.

Antiquiſſima) Peripatetica, vetuſtiore, quam Stoica, ab ipſo Ariſtotele, omnium principe, nobilitata.

Nobiliſſimaque philoſophia) Nobilitarunt enim eam ſcriptis, ut mox dixi, Ariſtoteles, & Theophraſtus, & alii deinceps.

Cratippo auctore) Quaſi duce, & magiſtro.

Iſta præclara) Quæ tu nunc, doctore Cratippo, tractas. Intelligit autem Socratem, Platonem, Xenocratem, Speuſippum, Ariſtotelem, Theophraſtum, & ſimiles Academiæ veteris, & ſectæ Peripateticæ auctores, atque principes.

Hæc noſtra) Quæ in his libris perſequimur e Stoicorum ſententia.

Finitima veſtris) De quo dixit in prooemio libri primi, *noſtra legens non multum a Peripateticis diſſidentia.* Quia Stoici, quos in his libris Cicero ſecutus eſt, idem fere quod Peripatetici, de officio ſentiebant.

CAPVT III.

Qvinque igitur rationibus propoſitis officii perſequendi) Duabus de honeſto, duabus de utili: de honeſto, utrum aliquid honeſtum ſit, an turpe, &, duobus propoſitis honeſtis, utrum honeſtius: de utili, utrum aliquid utile, an inutile, & duobus propoſitis utilibus, utrum utilius: quincta, de judicio deligendi, ſi quando id, quod ad honeſtatem pertinet, cum eo, quod ad vitæ commoda, pugnare videretur. In hac diviſione diſſentire ſe a Panætio fatetur his verbis, lib. I. *Triplex eſt, ut Panætio videtur, conſilii capiendi deliberatio. nam, honeſtum ne factu ſit, an turpe, dubitant, id quod in deliberationem cadit: in quo conſiderando ſæpe animi in contrarias partes diſtrahuntur. Tum autem inquirunt, aut conſultant, ad vitæ commoditatem,*

jucunditatemque ad facultates rerum, atque copias, ad opes, ad potentiam, quibus & ſe poſſint juvare, & ſuos, conducat id, necne, de quo deliberant: quæ deliberatio omnis in rationem utilitatis cadit. Tertium dubitandi genus eſt, cum pugnare videtur cum honeſto id, quod videtur eſſe utile. cum enim utilitas ad ſe rapere, honeſtas contra revocare ad ſe videtur: fit, ut diſtrahatur in deliberando animus, afferatque ancipitem curam cogitandi. Hac in diviſione, cum, præterire aliquid, maximum vitium in dividendo ſit, duo prætermiſſa ſunt. nec enim ſolum, utrum honeſtum, an turpe ſit, deliberari ſolet: ſed etiam, duobus propoſitis honeſtis, utrum honeſtius: itemque, duobus propoſitis utilibus, utrum utilius. ita, quam ille triplicem putavit eſſe rationem, in quinque partes diſtribui debere reperitur. Primum igitur eſt de honeſto, ſed dupliciter, tum pari ratione de utili, poſt de comparatione eorum diſſerendum. Officii perſequendi: officii inveniendi: ut agatur id, quod ſi omittatur, contra officium eſt.

Quarum duæ ad decus, honeſtatemque pertinent) De quibus libro ſuperiore dictum eſt.

Duæ ad commoda vitæ) De quibus hoc libro dicetur. ideo ſubjungitur: Hoc autem, de quo nunc agimus, id ipſum eſt, quod utile appellatur.

Quincta ad eligendi judicium) De qua nihil ſcripſit Panætius, cum tamen ſe eſſe ſcripturum promiſiſſet. Cicero autem hac de ratione lib. III. copioſe diſputat.

Ea, quæ dixi) Ea, quæ ad honeſtatem, & ea, quæ ad commoda vitæ pertinent.

Pugnare inter ſe) Aliquid eſſe utile, quod & honeſtum: & contra.

Honeſtatis perfecta eſt) Abſoluta a nobis libro ſuperiore: in quo, quemadmodum ab honeſtate officia ducerentur, oſtendimus.

Quam quidem tibi cupio eſſe notiſſimam) Quam cupio diligenter legas: ut actiones, & ſtudia tua ad decus, honeſtatemque dirigas.

In quo verbo lapſa conſuetudo) Saluſtius, in oratione Catonis: *Jampridem equidem nos vera rerum vocabula amiſimus: quia, bona aliena largiri, liberalitas: malarum rerum audacia, fortitudo vocatur.* Plato IIX. de rep. ejuſmodi vocum inverſiones corruptis per parvam educationem animis acceptas refert. Ὕβριν, ait, παιδευσιν καλοῦντες, ἀναρχίαν δὲ ἐλευθερίαν, ἀσωτίαν μεγαλοπρέπειαν, ἀναίδειαν δὲ ἀνδρείαν. Plutarchus Alcibiadem hujus perverſitatis auctorem ſcribit. Et idem Plut. de diſcrimine adulatoris, & amici Thucydidem auctorem citat, hoc in ſeditionibus maxime, ac bellis fieri, ut ſolita vocabulorum dignitas non his tribuatur factis, quibus oportebat, ſed accommodetur his, quæ fiebant. ſiquidem audacia temeraria, fortitudo contentioſa judicetur, cunctatio provida, timiditas decora: contra modeſtiæ nomine prætexetur ignavia, & diligens in omni re prudentia ſegnities habeatur.

Deflexit de via) *Naves decedere ſuo curſu*, dixit Cæſar extremo lib. III. de bello ci. Quo loco, *deflectere*, libentius legerem.

Senſimque eo deducta eſt) *Senſim:* quia non ſtatim homines improbi ſunt: verum, ubi ſemel de virtutis via deflectere cœperunt, ſenſim in turpiſſima vitia deducuntur, unde illud Satyrici poetæ:

Nemo repente fuit turpiſſimus.

Nulla pernicies major) Omittitur enim ſæpe honeſtum propter vitæ commoda: & utile putatur, quod re vera non eſt.

Summa quidem auctoritate philoſophi) Socrates apud Platonem l. IIX. de rep.

Severe ſane, atque honeſte) Non leviter, neque temere.

Hæc tria) Juſtum, utile, honeſtum: quæ ſua natura cohæreant, nec divelli poſſint.

Genera confuſa) Vnum enim omnium genus eſt: nec diſtingui poſſunt, quod ad genus attinet. nam juſtum, utile, honeſtum ſimul ſunt &, qui juſtum dicit, idem utile: qui utile, idem juſtum; qui honeſtum idem utile.

Cogitatione diſtinguunt) Vt ſpecies, quo modo philoſophi loquuntur, uni ſubjectæ generi diſtinguuntur: nam equus, & homo ſpecie differunt, genere idem ſunt.

Idem eſſe juſtum] *Id*, eſt in ſeptem veteribus. *Eſſe*, abeſt a Tertii libro & duobus aliis veteribus.

Quod qui parum proſpiciunt] Qui non intelligunt, quidquid honeſtum ſit, utile idem eſſe. *Parum proſpiciunt:* qui id modo, quod ante pedes eſt, vident, nec in longitudinem conſulunt: ut ait Terentius.

Verſutos homines, & callidos] Qui ab honeſto utile ſecernunt: & quia copias, opes, facultates fraude, & malitia adipiſcuntur vulgo ſapientes exiſtimantur. *Verſutos:* πολύτροπους, καὶ πανούργους: qualem Philippum Demoſthenes, Vlixem Poetæ deſcribunt. qui in omnem partem verſant animum, nihilque intentatum relinquunt, quo ſuis rationibus conſulturi eſſe videantur. *Callidos:* diuturno rerum uſu ita eruditos. ex aliorum incommodis ſua uti parent commoda, ut loquitur Comicus, nec a malis artibus abhorreant. Cicero de nat. de. Verſutos dicit, quorum celeriter mens verſatur: Callidos, quorum tanquam manus opere, ſic animus uſu concalluit.

Honeſtis conſiliis] Quod eſt prudentiæ.

Iuſtis factis] Quod eſt juſtitiæ: cui fortitudo & temperantia ſe comites adjungunt.

Quæ ergo &c.] Nunc ingreditur diſputare de iis, quæ utilia hominibus ſunt: quæ duo ſunt. quædam animalia, ut homines: quædam inanima, ut argentum, aurum, arbores. ex quibus duo alia naſcuntur, quæ proſunt hominibus, & quæ nocent: ex iis, quæ proſunt, duo etiam naſcuntur: quædam rationis expertia, ut equi: quædam, quæ ratione utuntur, ut homo. Ex iis vero, quæ nocent, duo etiam naſcuntur, quædam inanima, ut gladii: quædam vero animalia, ut ſcorpiones. ſed omnia mala ex homine naſcuntur, teſte Plin. Hæc Ciofanus.

Partim ſunt inanima] Non, *inanimata*; ex antiquis libris quinque, & Tertii: & ex Nonio: cujus hæc ſunt: *Inanima, ſine anima.* Cic. de Offic. lib. II. &c. Et Hortenſio: *Nam, cum omnis ſollertia admiranda eſt, tum ea, quæ efficit, ut inanima quæ ſunt, vivere, & ſpirare videantur.* Cicero autem *animal* pro *animatum*, *inanimum*, pro *inanimatum*, dixit.

Aurum, argentum] Quæ ipſa per ſe nec bona nec mala ſunt, ſed pro eorum, qui utuntur, mente vel prodeſſe ſolent hominibus, vel obeſſe. Cicero nervos reip. Pecuniam dicit; ſine qua Demoſthenes nihil decenter fieri poſſe, nec utiliter, in Olynthiacis dixit.

Quæ gignuntur e terra] Fruges, fructus, ligna, herbæ, tam pabulo, quam medicinæ ſervientes.

Quæ habent ſuos impetus, & rerum appetitus] Sive ratione prædita ſint, ſive rationis expertia. ſed ex ratione præditis excipit omnino deos, ſic enim eſt putandum: quamquam ſubjungit, Vnum deorum, alterum hominum. nam, quis eum tribuiſſe deis impetus, & rerum appetitus exiſtimet: Et tamen fuerunt, qui hoc ſentire hoc loco Ciceronem crederent.

Boves] Plinius lib. IIX. cap. 45. *Socium laboris, agrique culturæ habemus hoc animal, tanta apud priores cura. ut ſit inter exempla damnatus a populo R. qui concubino procaci rure omaſum ediſſe ſe negante, occiderit bovem, actusque in exſilium, tamquam colono ſuo interempto.* Et Cicero de nat. de. *ſcelus eſſe habitum ſcribit, veſci hujus animalis viſceribus.* Βῶες unde etiam Boves, Latina vox, ἀπὸ τοῦ βόσκειν, id eſt paſcendo, dicti ſunt.

Reliquæ pecudes, apes, quarum opere efficitur aliquid ad hominum uſum, atque vitam] ſic malo, quam, *opera*, ſuffragantibus meis tredecim antiquis libris, & Tertii. brutis enim, ratione carentibus, *opus* tribuo libentius, quam *operam*. nam, quod objicitur, *opere* perfectam rem ſignificari, hoc non moveor. poteſt enim Cicero dicere, his rebus, quas equi, boves, reliquæ pecudes, apeſque perficiunt, adiuvari vitam hominum. Sed, quid ſi *opus* interdum non id, quod effectum jam eſt, ſed id, quod efficitur, accipiamus? Ego Latine dici poſſe credam, & de ruſticis hominibus, & de equis, bobus, reliquiſque pecudibus: *In opere verſantur.* id eſt, ut opus faciant: cum eorum labor nondum

ad

d rei exitum pervenerit. Lambino magis placuit, *opera*, quam *opere*: cum quo facit unus ex meis veteribus libris. mihi, ut dixi, *opere*, magis, quam *opera*. Sequor autem, præter ea, quæ dixi, Ciceronem ipſum, qui paullo poſt, *Adde*, inquit, *ductus aquarum, derivationes fluminum, agrorum irrigationes moles oppoſitas fluctibus, portus manu factos: quæ non ſine hominum opere habere poſſemus.* Et: *Secundæ res, honores, imperia, victoria, quanquam fortuita ſunt, tamen ſine hominum operibus, & ſtudiis neutram in partem effici poſſunt.* Quibus ex locis, *opus*, non id tantum eſſe, quod factum eſt, ut Lambinus putat, unde mutandi conſilium cepit, verum etiam id, quod fit, non obſcure intelligitur. atque etiam, ut ſenſus meus eſt, plus quiddam ineſſe videtur in *opere*, quam in *opera*. *Apes:* Quarum remp. cum deſcripſiſſet Virgilius, ſubdit:

His quidam ſignis, atque hæc exempla ſecuti,
Eſſe apibus partem divinæ mentis, & hauſtus
Ætherios dixere.

Aliquid: *quanti ſunt*
Aerii mellis cæleſtia dona?

Aliquid: cuncta enim hominum gratia creata. Ariſtot. Polit. I. Cicero de nat. de. II. Socrates apud Xenophontem, lib. IV. τῶν ἀπομνημονευμάτων. *Hominum*: non dixit, Hominis: ſed, Hominum: ut hominum avaritiam magis notaret.

Duo genera ponuntur] *Ponunt*, eſt in undecim meis, & Tertii.

Deos placatos] Id eſt, propitios, vitæque hominum utiles. nam hic agitur de utilitate, quæ ex animalibus ratione utentibus percipitur.

Pietas] Iuſtitia adverſus deos.

Sanctitas] Scientia colendorum deorum. Vide Euthyphronem Platonis.

Proxime autem, & ſecundum deos] Et, abeſt ab uno vetere libro.

Item] *Iterum*, veteres decem.

Deos nocere non putant] Quos non tantum non nocere, ſed neque prodeſſe affirmarunt Epicurei. Lucretii verſus ſunt:

Omnis enim per ſe divum natura neceſſe eſt
Immortali ævo ſumma cum pace fruatur,
Semota a noſtris rebus, ſejunctaque longe.
Nam privata dolore omni, privata periclis,
Ipſa ſuis pollens opibus, nil indiga noſtri,
Nec bene pro meritis capitur, nec tangitur ira.

Deos non nocere, ait Socrates apud Platonem in Theæteto: Πόῤῥω ὄντες τοῦ εἰδέναι, ὅτι οὐδεὶς θεὸς δύσνους ἀνθρώποις.

Iis exceptis] Has duas voces quidam delent, contra veterum omnium librorum fidem: ſententiæque eas non repugnant: quodque me in primis movet, eas retinet Servius Æn. lib. XII.

Homines hominibus] Hinc, *homo homini deus, homo homini lupus*.

Obeſſe] Si oderint, & contemnant.

Vel prodeſſe] Si ament, & admirentur. *Vel prodeſſe:* abſunt hæ duæ voces a ſex meis libris veteribus, & Tertii: nec eas agnoſcit idem Servius.

Quæ inanima diximus] Aurum, argentum, & ea, quæ gignuntur ex terra. ſic octo veteres, & Tertii.

Pleraque ſunt hominum operis effecta] Sic antiqui lib. VII. & Tertii. Ab homine omnis manat utilitas.

Frugum, fructuumque reliquorum perceptio] In dialogo de Senect. *Frugum*: de frumento, & leguminibus. *Fructuumque*: de arborum fœtibus.

Conſervatio] De qua Columella, & alii.

Iam vero, & earum] Plato lib. IIX. De Leg. ejuſmodi rerum vectigalia damnat. Τέλος δὲ ἐν τῇ πόλει μηδένα μηδὲν τελεῖν, μήτε ἐξαγομένων, μήτε εἰσαγομένων. λιβανωτὸν δὲ, καὶ τὰ περὶ θεοὺς, τὰ τοιαῦτα ἐστὶ ξενικὰ θυμιάματα, καὶ πορφύραν, καὶ τὰ βαπτὰ χρώματα μὴ φερούσης τῆς χώρας, ἢ περί τινα ἄλλην τέχνην δεόμενον ξενικῶν τινῶν εἰσαγωγίμων, μηδεὶς ἀναγκαίων χάριν, μήτε τις ἀπάγειν, μήτε αὖ τῶν ἐν τῇ χώρᾳ ἀναγκαίων ἐμμένειν ἐξαγέτω.

Earum rerum, quibus abundaremus, exportatio, & earum, quibus egeremus, invectio] Quarum rerum munera Cicero his hominibus tribuit, earum

f 5 cauſſa

cauſſa nummi uſum inventum eſſe dixit Ariſtoteles lib. I. Pol. *Ξενικωτέρας*, inquit, *γενομένης τ̃ βοηθείας, τῷ εἰσάγεσθαι, ὧν ἐνδεεῖς, καὶ ἐκπέμπειν ὧν ἐπλεόναζον, ἐξ ἀνάγκης ἡ τ̃ νομίσματος ἐπορίσθη χρῆσις.* Cujus ſententiæ primam partem, de exportatione, & invectione rerum Cicero in hunc locum tranſtulit: ſecundam, de nummi uſu, cum ipſe de hominibus loqueretur, omiſit.

Aurum, æs, argentum) Hæc non uſui, aut neceſſitati, ſed luxui, tribuit Plinius in præfatione libri XXXIII. Et Ovid. Metam. I.

Nec tantum ſegetes, alimentaque debita dives
Poſcebatur humus, ſed itum eſt in viſcera terræ:
Quas recondiderat, Stygiiſque admoverat umbris.
Effodiuntur opes, irritamenta malorum.
Iamque nocens ferrum, ferroque nocentius aurum.

CAPVT IV.

A*Vt poſtea ſubveniri*) *Potuiſſet* ſubaudiri neceſſe eſt. Subvenire tamen, veteres undecim, & Tertii. In uno, Neque ſubvenire.

Harum rerum auxilia) Vertit Græcum verbum Ariſtotelis. nam. Pol. I. Ἡ γὰρ inquit, *πρὸς τ' ἀναγκαῖα τῷ σώματι βοήθεια γίνεται παρ' ἀμφοῖν, παρά τε τ̃ ἡμέρων ζώων.*

Ductus aquarum) De quibus exſtant Sex. Iulii Frontini libri duo, quos, propediem a me emendatos, Scholiiſque illuſtratos, edendos curabo.

Derivationes fluminum) Cum unus alveus in plures diducitur, ad urbium, agrorum, navigationumque commoditatem.

Moles oppoſitas fluctibus) Aggeres, ad maris fluminum, ſtagnorum exundationes prohibendas. Virg. Georg. II.

An memorem portus, Lucrinoque addita clauſtra?
Atque indignatum magnis ſtridoribus æquor?

Et Horatius lib. III. Od. 2.

Contracta piſces æquora ſentiunt,
Iactis in altum molibus: huc frequens
Cæmenta demittit redemptor
Cum famulis, dominuſque terr[æ]
Faſtidioſus.

Quæ unde ſine hominum ope[ra]
poſſemus) Sic decem veteres l[ibri]
Tertii unus, *poſſimus?* unus,
labore habere non poſſumus. A[t]
unde, non, legebatur. Melio[r]
lectio eſt, quam in libro me[o]
mi curavi.

Ex quibus omnibus) Hactenu[s]
mata nominavit.

Sunt) *Sint*, quattuor lil[bri]
Tertii.

Inanimata) Duo, & Tertii
ma: tres, *inanima*.

Qui denique) Nunc de ar[...]
quæ ipſa ſine hominis induſt[ria]
lum fructum ferrent, aggre[...]
cere.

Qui denique ex beſtiis fructus,
commoditas, niſi homines adj[...]
percipi poſſet) Quod Ariſtote[les]
lib. I. Politicorum: *Βοήθεια*
παρὰ τ̃ ἡμέρων ζώων.

Qui principes inveniendi fuer[unt]
primi invenerunt.

Homines certe fuerunt) Vt S[...]
Pallas, Ceres, Bacchus, op[...]
& fama hominum dii facti.

Paſcere eas) Male alios, *equ[...]*
ad belluas refertur hoc totum [...]
re, domare, tueri, tempeſti[...]
ctus ex his capere. quod com[...]
quattuor veterum librorum,
teſtimonio.

Quid enumerem artium multi[...]
Ovidius:

Scilicet ingenium placida m[...]
arte,
Et ſtudio mores convenienter

Quid enim ægris ſubveniret)
ſex vet. lib. Vnus, *quis enim [...]*
veniſſet? Tres, *quis enim ægr[...]*
niretur? Tertii, *qui enim ægr[...]*
niſſet? Cioſano placet, *qui e[...]*
ſubveniretur?

Tantum deſtitit a victu, &
[...]ſtiarum) Sic novem veteres [...]
Tertii: pro, *tantum diſceſſi[t]*
deſiſtit, alius, *deficit*. Lambi[...]
tat, & reponit, *diſtitit:* cum
ciunt tres libri: mihi, cur
fiat cauſſa non videtur. &,
inuſitatum eſt, quod etiam ſi

legerem libentius, *diſtat*, cur dicat, iis rebus excultam homi- vitam, a victu, & cultu beſtia- m diverſam fuiſſe: potius quam, verſam eſſe? *Deſciſcit*, legit Cio-

s vero (ſine hominum cœtu). De io Scipionis: *Nihil eſt illi princ pi qui omnem hunc mundum regit, uidem in terris fiat acceptius, quam a, cœtuſque hominum jure ſociati, vitates appellantur.*

s aqua deſcriptio) Lib. 1. dixit, *ſcribere, magiſtratus officium eſſe. ptio* Tertii liber.

quas bene, beateque vivitur. quas .) Per quas bene, beateque vivi- ion legitur in ullo vetere libro.

ctumque eſt) Abeſt, *eſt*, a duo- teribus.

ſet vita munitior) Legibus intra 1, mœnibus adverſus exteram *Munitior:* minus obnoxia inju- mpeſtatum, graſſationibus fera- & eorum violentiæ, qui robore iperiores.

mutandiſque facultatibus) Quod s facere ſolitos eſſe, ait Saillu- Iugurtha: *Vino advecticio muta-*

CAPUT V.

bello) Omnes veteres, *bello.* unus, *lli.* fortaſſe non male.

Cyrus) Cambyſis filius, Perſarum qui, magnis rebus geſtis, poſtre- Thomiri, Scytharum regina, ducentis Perſarum millibus cæ- t. Nominari debuit, ſi ratio tem- n habeatur, ante reliquos quat-

lexander) Ætate ultimus, rerum rum gloria omnium præſtantiſſi-

itur in re non dubia teſtibus non ne- iis) Hoc eſt, exemplis, *argu- a*, teſte Quinctiliano, *confeſſa ob ſe debent, quia dubiis adhibentur.* d ergo opus eſt, in rebus confeſſis, inime ambiguis, inanem operam ere? Alibi: *Ubi rerum teſtimonia nt, quid opus eſt verbis?*

nſpiratione hominum, atque conſen- In Rullum: *Conſpirate nobiſcum, conſentite cum bonis.* De Fin. *Aliqui magna amoris conſpiratione conſentientes.* In Epiſt. *Mirabiliter, omnium gentium, atque ordinum conſenſus ad liberandam remp. conſpiravit.* In iiſdem vero Epiſt. Conſpirationis nomine uſus eſt. *Hac conſp ratio, & concordia omnium ordinum ad defendendam libertatem.* In Catil. *Tanta conſpiratio bonorum.* Pro domo: *Hæc noſtra conſpiratio in rep. bene ge- renda.*

Nulla tam deteſtabilis peſtis eſt, qua non homini ab homine naſcatur) Homi- ni enim ab homine peſſima quæque naſcuntur: & homo homini plus, quam res aliæ omnes, ſive animatæ, ſive inanimatæ, nocet.

Dicaarchi) Suidas: *Dicaarchus, Phi- dia F. Siculus, Meſſenius, Ariſtotelis auditor philoſophus, orator, geometer. Scripſit dimenſiones montium Peloponneſi. Græcia vitam libris* III. *Rempublicam Spartiatarum: qui liber ut quotannis in Ephororum prætorio pubes bus auſcultan- tibus recitaretur, lege ſancitum fuit apud Lacedæmonios, & longo tempore obſerva- tum.* Cicero Tuſc. 1. Ariſtoxeni con- diſcipulum, & æqualem facit, deli- ciaſque ſuas appellat, eumque tres li- bros ſcripſiſſe ait, quibus Lesbiaci ti- tulus, in quibus animam nihil eſſe docuerit. Laertius ait, eum Platonis ſcribendi genus improbaſſe.

Peripatetici magni, & copioſi) Cele- bris, tam doctrina rerum, quam di- cendi facultate inſtructi.

Collectis ceteris cauſſis) Alii legunt, *exteris.* ut illæ ſignificentur, quæ non oriuntur ab ipſis hominibus, ſed ex- trinſecus quodam modo ſunt. Tres ex meis non habent verbum *ceteris*. Alii omnes, & Tertii, *ceteris.*

Eluvionis) Κατακλυσμῦ, inunda- tionis.

Vaſtitatis) Vide Proverb. *Optimum non naſci.*

Belluarum etiam repentinæ multitudi- nis) Ut ranarum, & murium.

Deinde comparat) Vide Proverb. Dul- ce bellum inexpertis.

Conciliare ſibi animos hominum) Octo ex meis, & Tertii, non habent par- ticulam Sibi.

Ad uſus ſuos adjungere) Efficere, ut re, opera, conſilio nos juvent.

In

In uſu, & tractatione] *Vſu, &*, non legitur in undecim meis, & Tertii.

Artibus operoſis] Quæ in opere conſiſtunt, non a ſapientia, & virtute proficiſcuntur: quæ manum, laboremque poſtulant: ποιητικαῖς.

Hominum autem ſtudia virorum præſtantium ſapientia, & virtute excitantur] Homines conciliantur, ſapientia, & virtute.

Ad amplificationem noſtrarum rerum] Ad utilitatem noſtram: ut conſerventur, augeanturque res noſtræ. nam in amplificatione conſervatio includitur.

Virtus fere omnes] Quæ in hominem cadere poſſit, & quæ nobis animos hominum conciliet, ad uſuſque noſtros adjungat. *Virtus fere omnis:* Virtutem dividit in Logicen, Ethicen, & Politicen. Virtutem autem pro Philoſophia dixit. Vnde Seneca Epiſt. lib. XIV. *Philoſophia ſine virtute non eſt, nec ſine philoſophia virtus.*

Vertitur] Conſiſtit, tribus rebus continetur.

Quarum una eſt in perſpiciendo, quid in quaque re verum, ſincerumque ſit] Hæc prudentia eſt. de qua lib. I. *Omne, quod honeſtum eſt, aut in perſpicientia veri, ſollertiaque verſatur.*

Sit cauſſ] Vndecim mei, & Tertii, ordine præpoſtero, *cauſſa ſit*.

Alterum] Dixit: Omnis fere virtus in tribus rebus vertitur: quarum una eſt: nunc ſubjungit, *alterum:* pro, *altera res.*

Cohibere motus animi turbatos] Hæc, temperantia.

Vti moderate] Hæc, induſtria,

Per eos denique] Rectius, ut in antiquis libris, *per eoſdemque.*

Tantæque pœna afficiamus] Pergit in deſcribenda juſtitia. Fortitudinem omitti miror. propterea dixit: *Virtus fere omnis in tribus rebus vertitur:* non in quattuor. infra tamen perſpicue fortitudinem deſcribit, cum ait: *Hac animi deſpicientia admirabilitatem magnam facit.* Et lib. I. *Omne, quod honeſtum eſt, id quattuor partium oritur ex aliqua:* non, ex tribus,

Tanta, &c. quantam] In puniendo modus eſt ab humanitate præſcriptus.

Æquitas, humanitaſque] Ne & [...] indulgeatur, & crudelitas in vi[...] exerceatur.

Humanitaſque] Hominem enim c[...] mentiam magis decet, quam cru[...] litas.

CAPVT VI.

M*Agnam vim eſſe in fortuna in utramque partem*] Hæc interpo[...] nit, ut occurrat objectioni. dic[...] enim aliquis: A fortuna proficiſcuntur omnia: quid ego de ſtudiis hominum laborem? Reſpondet: fortuitæ quidem ſecundæ res, honores, imperia, victoriæ, tamen ſine hominum operibus, & ſtudiis neutram in partem effici poſſunt. *Magnam vim eſſe in fortuna:* Demoſthenes Olynth. 2. Μεγάλη ῥοπὴ, μᾶλλον δὲ, ὅλον ἡ τύχη παρὰ πάντ᾽ ἐςὶ τὰ τ̃ ἀνθρώπων πράγματα. Iuvenalis vero fortunam irridet:

> *Nullum numen abeſt, ſi ſit prudentia,*
> *Sed nos*
> *Te facimus, fortuna, deam, cæloque locamus.*

Vide Lact. Firm. lib. III. cap. 29.

Ad exitus pervehimur optatos] Vt in portum

Affligimur] Vt in ſcopulis.

Vt proxime trium] In Pharſalia, in Africa, in Hiſpania: ducibus, in Pharſalia, Pompejo Magno: in Africa, Scipione Pompeji ſocero, & Iuba Mauritaniæ rege: in Hiſpania, Pompeji liberis.

Summi, ac ſingularis viri] Pompeji Magni.

Bene meritorum civium expulſiones] Exempla ſunt apud Valerium lib. V. cap. de Ingratis.

Neutram in partem effici poſſunt] Neque adverſæ res, ut interitus exercituum, neque ſecundæ, ut honores.

Hoc igitur cognito] Benevolentiam conciliat ab utilitate. *Hoc igitur cognito:* ex quo intelligitur, alliciendа eſſe hominum ſtudia ad utilitates noſtras. Narrat ſex præcipuas eſſe cauſſas, quæ homines ſæpe commovere ſolent, ut aliis faveant. quidam moventur benevolentiæ gratia: II, quidam opinione virtutis. III, fide IV, quia rebus ſuis bene conſulere arbitrantur, V, metu,

VI, mer-

…i, mercede conducti. quia ab illis aliquid exſpectant, ut fecit Cæſar diviſiones agrorum: ut etiam Claudius addixit multos mercede, ut ſibi faverent. Hæc Ciofanus.

Quæcumque igitur &c.] Cauſſæ, cur quidque fiat ab hominibus erga homines. Sunt autem ſex.

Ad eum augendum] Id eſt, ad augendum ejus divitias, potentiam, & eam auctoritatem, quæ ex iis oritur. Et eſt Græca phraſis, αὐξάνειν τινα. Demoſthenes Olynth. II. Νῦν δὲ, τὸ μὲν παρὸν, ἀεὶ προϊέμενοι, τὰ δὲ μέλλοντα, αὐτόματα οἰόμενοι σχήσειν καλῶς καὶ ηὐξήσαμεν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, Φίλιππον ἡμεῖς, καὶ κατεστήσαμεν τηλικοῦτον, ἡλίκος οὐδεὶς πω βασιλεὺς γέγονε Μακεδονίας.

Honeſtandum] Honoribus cumulandum.

Honoris, ſi cujus virtutem ſuſpiciunt] Plautus Amphitruone:

Virtute ambire oportet, non favitoribus.

Cicero ad Appium, ep. ult. lib. III. *Inſignia virtutis multi etiam ſine virtute aſſecuti ſunt: talium virorum tanta ſtudia aſſequi ſola virtus poteſt.* Et ad Plancum. lib. X. ep. 3. *Omnia ſumma conſecutus es, vi tute duce, comite fortuna.*

. *Et ſi quem fortuna dignum quam ampliſſ.*] *Quemque fort.* d. q. habent ſex mei. & Tertii.

Cui fidem habent] Expulſis regibus, primis conſulibus.

Cujus opes metuunt] Quas periculoſas in rep. eſſe, ſi magnæ ſint, ait Plato: quod, eas qui poſſident, niſi eis magiſtratus pro eorum libidine deferantur, libertati publicæ inſidias ſtruunt.

Qui ea tenentur] Qui mercede ducuntur.

Ad eam confugere] Vt pecunia corrumpant eos, a quibus aliquid expetunt: cum id, quod cupiunt, virtute potius conſequi debeant.

Male enim ſe res habet] Videtur Ariſtotelem imitatus lib. II. Pol. cap. 9. Φαῦλον τὸ τὰς μεγίστας ὠνητὰς εἶναι τῶν ἀρχῶν, τήν τε βασιλείαν, καὶ τὴν στρατηγίαν. Propterea Macedonum rex Philippus Alexandrum filium, quod largitione Macedonum animos conſectaretur, in epiſtola quadam accuſavit, his verbis: *Quid te, malum, rationis in iſtam ſpem induxit, ut eos tibi fideles putares fore, quos pecunia corrupiſſes? an tu id agis, ut Macedones non te regem ſuum, ſed miniſtrum, & præbitorem putent? quo quid regi ſordidius?*

Subſidium loco neceſſarium eſt] Vel cum cetera ſubſidia deſint, vel cum infirma ſunt.

Quemadmodum ſit utendum eo] Id infra docet. his verbis: *Nonnunquam eſt largiendum: & ſæpe idoneis hominibus indigentibus de re familiari impertiendum, ſed diligenter, atque moderate. multi enim patrimonia effuderunt, inconſulte largiendo.*

Quæ virtuti propiores ſunt] Cum hæc a virtute longe abſit. non enim a virtute, & induſtria ſumitur.

Atque etiam ſubjiciunt ſe homines imperio alterius, & poteſtati pluribus de cauſſis] Has cauſſas expoſuit paullo ante, in eo loco: *Quæcumque igitur homines homini tribuunt ad eum augendum, atque honeſtandum: aut benevolentiæ gratia faciunt*, &c. Sed illud animadvertendum: cauſſas quidem eaſdem commemorari, quæ ſupra dictæ ſunt, diverſarum tamen rerum. aliud enim eſt, homines homini tribuere, quæ poſſunt, ad eum augendum, atque honeſtandum: aliud, ſubjicere ſe homines imperio alterius, & poteſtati. & ipſa verba, Atque etiam diverſæ rei narrationem ſignificant.

Aut beneficiorum magnitudine] Non hæc ſecunda cauſſa eſt, ſed ea, quæ ſequitur, *aut dignitatis præſtantia*: quantum ex earumdem cauſſarum ordine ſupradicto licet intelligere. itaque pro, *aut*, vel ſacramento contenderem legendum, *&*, adverſantibus omnibus antiquis libris. Ita beneficiorum magnitudo ad benevolentiam addetur, tanquam ipſius benevolentiæ cauſſa, quod ſupra dixit, *cum aliqua de cauſſa quempiam diligunt.*

Aut dignitatis præſtantia] Supra: *Aut honoris, ſi cujus virtutem ſuſpiciunt, & ſi quem dignum fortuna quam ampliſſima putant.*

Aut ſpe, ſibi id utile futurum] Supra: *Aut cui fidem habent, & bene rebus*

bus ſuis contulere arbitrantur. Hæc autem ſpes ab ea differt, quæ capitur ex largitione propoſita: de qua ſupra: *Aut contra, a quibus aliquid exſpectant, ut cum reges, populareſve homines largitiones aliquas proponunt.*

Aut metu, ne vi parere cogantur) Supra: *Aut cujus opes metuunt.*

Aut ſpe largitionis, promiſſioniſque capti) Supra: *Aut contra, a quibus aliquid exſpectant.* Vnus ex meis, *promiſſionibuſque* utroque modo recte.

Aut, poſtremo) Sexta cauſſa & hic, & ſupra: hic, cur ſe homines alterius imperio ſponte ſubjiciant: ſupra, cur ad aliquem augendum, atque honeſtandum adducantur.

Mercede conducti) Cum pecunia per tribus dividebatur. qua de re lata lex de ambitu: de qua in oratione pro Murena.

CAPVT VII.

R*Erum autem omnium)* Paullo ſuavius, quod eſt in veteribus ſeptem, & Tertii, Omnium autem rerum.

Ad opes tuendas, ac tenendas, quam diligi) Sic eſt in quatuordecim, & Tertii.

Nec aptius, quam diligi: nec alienius, quam timeri) Securitatem ex manſuetudine tutiorem ait eſſe Seneca. Vide librum ejus de Clementia. Terentius Adelph. act. 1. ſc. 1.

Et errat longe mea quidem ſententia,
Qui imperium credat gravius eſſe, aut ſtabilius,
Vt quod fit, quam illud, quod amicitia adjungitur.

Salluſtius Iugurtha, in oratione Micipſæ, regis Numidarum: *Non exercitus, neque theſauri præſidia regni ſunt, verum amici: quos neque armis cogere, neque parare queas: officio, & fide parantur.* Imitatus autem eſt Salluſtius Xenophontem in Cyro, qui, moriens, Cambyſen filium ſic alloquitur: Οἶσθα μὲν οὖν καὶ σὺ, ὦ Καμβύση, ὅτι οὐ τόδε τὸ χρυσοῦν σκῆπτρον, τὸ τὴν βασιλείαν διασῶζόν ἐστιν, ἀλλ' οἱ πολλοὶ φίλοι σκῆπτρον βασιλεῦσιν ἀληθέστατον, καὶ ἀσφαλέστατον. πιστοὺς δὲ μὴ νόμιζε φύεσθαι ἀνθρώπους. πᾶσι γὰρ ἂν οἱ αὐτοὶ πιστοὶ φαίνοιντο, ὥσπερ καὶ τ' ἄλλα τὰ πεφυκότα πᾶσι τὰ αὐτὰ φαίνεσθαι, ἀλλὰ τοὺς πιστοὺς κτᾶσθαι δεῖ ἕκαστον ἑαυτῷ. ἡ δὲ κτῆσις αὐτῶν ἐστιν οὐδαμῶς σὺν τῇ βίᾳ, ἀλλὰ μᾶλλον σὺν τῇ εὐεργεσίᾳ. Apud Herodianum quoque Marcus Imperator filium amicis, & propinquis commendans, hæc ait: Οὔτε γὰρ χρημάτων πλῆθος οὐδὲν αὔταρκες πρὸς τυραννίδος ἀκρατίαν, οὔτε δορυφόρων φρουρὰ ἱκανὴ ῥύεσθαι τὸν ἄρχοντα, εἰ μὴ προσπάρχῃ ἡ τῶν ὑπηκόων εὔνοια. μάλιστα δὲ ἐκεῖνοι εἰς ἀρχῆς μῆκος ἀκινδύνως ἤλασαν, ὅσοι μὴ φόβον ἐξ ὠμότητος, πόθον δὲ τῆς αὐτῶν χρηστότητος ταῖς τῶν ἀρχομένων ψυχαῖς ἐνέσταξαν· οὐ γὰρ οἱ ἐξ ἀνάγκης δουλεύοντες, ἀλλ' οἱ μετὰ πειθοῦς ὑπακούσαντες ἀνύποπτοι, καὶ ἔξω κολακείας προσποιήτου δρῶντές τε καὶ πάσχοντες διατελοῦσιν, οὐδέ ποτε ἀφηνιάζουσιν, ἢν μὴ βίᾳ καὶ ὕβρει ἐπὶ τοῦτο ἀχθῶσι.

Quem quiſque odit, periiſſe expetit) Ariſt. II. Rhet. Iram tempore mitigari ait, odium minime.

Hujus tyrannidi, quem armis oppreſſa pertulit civitas) Non tamen diu: quod Brutus ad M. Antonium ſcripſit. Fam. lib. II. ep. 3. *Non quamdiu*, ait, *vixerit Cæſar, ſed quam non diu regnarit, fac cogites.*

Valet ad peſtem) Ad hominem perdendum.

Interitum ſimilem effugit) Talem, eſt in octo, & Tertii. Langius vero, qui duo verba, *Interitum ſimilem*, omittit, diſcedens ab omnibus antiquis libris, errare mihi videtur.

Malus enim eſt cuſtos diuturnitatis metus) Neminem diu cuſtodit metus: qui ſe metui potius, quam diligi vult, non diu tutus eſt: malum ſuæ ſalutis cuſtodem habet is, qui metuitur: putat enim eo ſe tutum eſſe, quo diu tutus non eſt: atque hoc tyrannorum exitus docet. Demoſthenes Olynth. II. Ὅταν ὑπ' εὐνοίας τὰ πράγματα συστῇ, καὶ πᾶσι ταὐτὰ συμφέρῃ τοῖς μετέχουσι τοῦ πολέμου, καὶ συμπονεῖν, καὶ φέρειν τὰς συμφορὰς, καὶ μένειν ἐθέλουσιν οἱ ἄνθρωποι· ὅταν δ' ἐκ πλεονεξίας, καὶ πονηρίας τις, ὥσπερ οὗτος, ἰσχύσῃ, ἡ πρώτη πρόφασις, καὶ μικρὸν πταῖσμα ἅπαντα ἀνεχαίτισε καὶ διέ-

...tium. Hinc illud Simonis de Pamphilo filio cum Soſia colloquentis, Andr. act. 1. ſc. 1.

—— —— nam antea
Qui ſcire poſſes, aut ingenium noſcere,
Dum ætas, metus, magiſter prohibebant?

Benevolentia fidelis vel ad perpetuitatem] Perpetua fides oritur ex benevolentia. qui diligit, vel perpetuo, non modo diu, fidus eſt. Quia dixerat, *diuturnitatis*, ſubjungit. Vel ad *perpetuitatem*. plus enim eſt, *perpetuo*, quam, *diu*. ſed metus nec diu bonus cuſtos eſt: at benevolentia vel perpetuo fidem ſervat. quod Iſocrates ad Nicoclem ſcripſit. Seneca:

Ferrum tuetur principem, melius Fides.

Sit ſane adhibenda ſævitia] *Sane*, permittentis eſt potius, quam probantis, habita ratione eorum, de quibus loquimur. nam tyrannos non probat, ſed, ſi qui ſunt, iis permittit tanquam tyrannis, ut ad ſuas opes conſervandas in eos, qui ſine vi teneri non poſſunt, ſævitia utantur. Ariſtoteles quoque tyrannis præcepta dat, licet eos non probet, in Politicis libris.

Ita ſe inſtruunt] Sic antiqui libri duodecim, & Tertii duo, *inſtituunt*.

Timefacta libertas] Ita eſt in uno Tertii libro. tredecim, *tremefacta*. unus, *labefactata*. ex quo licet conjicere, illud, *tremefacta*, eſſe gloſſema ad, *timefacta*. quod cum duriuſcule dictum videretur, immutatum eſt. Lucretius eo verbo uſus eſt lib. II.

Hi tibi tum rebus timefactæ religiones
Effugiant animo pavidæ, morſiſque timores.

Pacuvius Peribœa, apud Nonium Marcellum, de contrariis generibus verborum, in, *vagas*, pro *vagaris*?

In triplici pertimefactus mærore animi,
incerte errans vagas.

Et D. Brutus, ad Ciceronem, Fam. lib. II. epiſt. 20. *Denunciationes periculi ſperare eos, te pertimefacto, adoleſcente impulſo, poſſe magna conſequi præmia.*

Emergunt] Hoc ad illud ſpectat, Quamvis demerſæ ſint leges. quod tranſlatum eſt ab agrorum inundatione.

Iudiciis tacitis] Cum de reis per tabellam, non voce, ſententia fertur, nulla eorum, qui dominantur, ratione habita.

Occultis de honore ſuffragiis] Cum populus bonis civibus honores mandat, & ſuam in eo libertatem retinet. Sic Demoſth. Philip. IV. Ἐξὸν εἶναι τὴν κρύβδην ψῆφον τῆς φανερᾶς θορύβου.

Acriores autem morſus] Libertas intermiſſa mordet acrius, quam retenta. Tranſlatio ab animantibus: quæ, cum læſa ſunt, mordunt acrius, ad ultionem doloris, & injuriæ, quam quæ læſa non ſunt. In eam ſententiam dictum eſt illud a Plauto:

Tum denique homines noſtra intelligimus bona,
Cum, quæ in poteſtate habuimus, ea amiſimus.

Vt metus abſit, caritas retineatur] Quod & paullo ante expreſſit his verbis: *Omnium rerum nec aptius eſt quicquam ad opes tuendas, ac tenendas, quam diligi, nec alienius, quam timeri.*

Qui ſe metui volent, a quibus metuuntur, eoſdem metuant ipſi, neceſſe eſt] Iſocrates ad Nicoclem: Ὅπως ἂν τοὺς ἄλλους πρὸς σεαυτὸν διαθῇς, οὕτως καὶ σὺ πρὸς ἐκείνους ἕξεις. *Metuentur*, eſt in uno, & Tertii. In alio, *metuantur*.

Quid enim cenſemus, &c. quo &c.] Sic locutus pro Roſcio Amerino: *Quid cenſes hunc ipſum Sex. Roſcium, quo ſtudio, & qua intelligentia eſſe in ruſticis rebus?* Et Agr. II. *Quid cenſetis, cum iſti Xviri cum imperio, cum faſcibus, cum illa delecta finitorum juventute, per orbem terrarum vagabantur, quo tandem animo, quo metu, quo periculo miſeras nationes futuras?* Et lib. I. de Orat. *Quid cenſes, ſi ad alicujus ingenium, vel par, vel majus illa, quam ego non attigi, acceſſerint, quantum illum, & quantum oratorem futurum?*

Superiorem illum Dionyſium] Syracuſium tyrannum, Hermocratis filium, qui tyrannidem in Sicilia invaſit anno III. Olymp. XCIII. hoc eſt anno ab V. C. CCCXLVII. Ariſt. Polit. lib. V. cap. 5. Xenophon lib. II. Dionyſ.

nyſ. lib. vii. Plut. in Dione, Cic. Tuſc. v. Valer. lib. ix. cap. 15. Agell. lib. xvii. cap. 21. Macrob. lib. 1. de Somn. Scip. c. x. Dicebat, ſe filio imperium relicturum adamantinis vinculis: Metum, & Violentiam intelligens. Ejus filius, regno pulſus, Corinthi ludum aperuit: ut, cum re ipſa non poſſet, ſpecie ſaltem quadam regnare videretur.

Cultros metuens tonſorios] Nam tonſor gloriatus erat, in ſua poteſtate eſſe tyranni vitam, de quo pœnas dedit.

Alexandrum Pheræum] Val. lib. ix. cap. 15. Cicero autem Tuſc. v. ait Dionyſium Syracuſanum ad Ariſtomacham, & Doridem conjuges ſic noctu ingredi ſolitum.

Theben] Pheræi Iaſonis filiam, ejus, quem calliditate, ſcientiaque militari comparat Cicero ſuperiore libro tribus maximis trium gentium ducibus, Hannibali Pœno, Q. Fabio Maximo Romano, Themiſtocli Athenienſi. Mirum autem non fuit, ſi reſcivit ipſam cum Pelopida, Thebanorum imperatore, hoſte ſuo, ipſius propinquo, & familiari paterno, colloquium habuiſſe. nec fefellit ipſum præſagium. nam conjux, mulier cordata, & animo præſente, tum vitæ tyranni pertæſa, tum quia fratre juniore fœde abutebatur, adjunctis ſibi tribus fratribus, Tiſiphono, Pitholao, Lycophrone, tyrannum in lecto decumbentem oppreſſit. Ovidius in Ibin:

Inque tuo thalamo jugulatur more Pheræi,
Qui datus eſt leto conjugis ipſe ſuo.

Vide Plut. in Pelopida, & Cic. de Inv. ii.

Barbarum] Nam ii naturali odio Græcos perſequuntur. Iſocrates in Panegyrico.

Compunctum notis Threiciis] Signatum, ſtigmate notatum. nam, ut Herodotus lib. v. ait, apud Thraces punctas eſſe frontes, nobile judicabatur: non eſſe notatas punctis, ignobile. Hæc Marſus. Quibus addo Sexti Empirici philoſophi teſtimonium. qui lib. iii. Pyrrhoniarum hypotheſeon, cap. 24. *Compunctum notis eſſe, apud nos*, ait, *turpe, & infame videri:, at multi Ægyptii, & Sarmatæ compungunt.*

Diſtricto gladio] Tres, *deſtricto*.

Stipatoribus] Sic omnes magis miror eſſe, qui *ſpi* legant.

Perſcrutarentur] Sic tres *præſcrutarentur*, decem, & *tarentur*.

Stigmatiam] Proxime di punctum notis Threiciis: tutis erat ſignum. Quid ſi nius, qui hoc loco Stigm a veteribus punctos in no ſequor. nam erraſſe eun Græcum autem nomen nunciavit, ut alia multa. ait Suetonius multos hon deformatos prius ſtigmatu metalla, & munitiones ad beſtias condemnaſſe.

Nec eum fefellit opinio] & alius, non habent τὸ *op* eſt additum. Quo modo rone dictum Fam. lib. x *ni me fallit, jacebimus.* E Varro lib. ii. de re ruſt.

Ab ea] A tribus ejus f cohortante. Plutarchus i

Premente metu] Ita Ph fectus: Cæſar, tribus & neribus confoſſus: Pha bus obrutus.

Phalaris] Aſtyalenſis t lus. Cic. Tuſc. ii. Plin cap. 8. Ovid. i. de Arte, Plut. Parall. cap. 74. Se de clementia, Oroſ. li Pindarus Od. i. Pyth. A cedonium, de vera felici

Cujus eſt præter ceteros delitas] Ex illo præſertin quo homines incluſos, gitum referrent, igni bat.

Hic noſter] Cæſar.

In quem] Ita duodeci Duo, *in eum*.

Impetum fecit] In for bus eſt obrutus.

Demetrium reliquerunt mum: Plut. in Pyrrho,

Ad Tyrrhum] Huma rotarum regem.

Lacedæmonios] Quibus juſtitia num- ... curæ fuit. Iſoc. in Panathenai- ... nec a confœderatis, nec a bene- ... ribus ſibi temperarunt. Iſocr. pro ..., & in Panathen. teſtatur, Lace- ...monios plures indicta cauſſa necaſ- ..., quam Athenienſes convictos judi- ... quo factum eſt, ut, cum Epa- ...nondas, Thebanorum dux, liber- ... ſpem faceret, ſocii omnes ad ... deficerent, nec Lacedæmoniis ... ferrent. Imperarunt in Græcia ...cedæmonii, Athenienſes, Theba- ... principatum Lacedæmoniis, ut ..., ademit injuſtitia.

Leuctricæ calamitatis] Superiorum ...porum injurias, non Leuctricam ...lem, ipſis exitio fuiſſe, ſcripſit Iſo- ... in oratione Sociali. Leuctra, ...otiæ urbs, ad quam ab Epaminon- ...profligati ſunt.

CAPUT VIII.

Xterna libentius in tali re, quam domeſtica, recordor] Oratorie hoc dictum. nam a malorum noſtro- ... commemoratione natura abhor- ...s. Sic apud Ovidium Achelous ...m. IX.

——— *quis enim ſua prœlia victus ...memorare velit?*

... *ſociis*] Defendendis contra exter- ... vim.

imperio] Conſervando, vel pro- ...lo. Hinc illud Salluſtii de Roma- ... in Conjuratione Catilinæ: *Ubi ... virtute propulerunt, ſociis, at- ...micis auxilia portabant: magiſque ..., quam accipiendis, beneficiis, a- ...as parabant.*

...itus bellorum aut mites, aut neceſſa- Virgilius lib. VI.

...cere ſubjectis, & debellare ſuper- bos.

: victos aut in civitatem, aut in ..., & clientelam recipiendo, mo- ...tributo impoſito. *Neceſſarii:* cum ...duntur urbes, captivique ſub co- ...veneunt. quales Campani, Fre- ...li, Numantini, Carthaginienſes, ...thii.

...um, populorum] Conjungit hæc ...erba Salluſtius, Catilina: *Re- ...pulique finitimi bello tentare.* Et Iugurtha: *Auxilia a populis, & regibus, ſociiſque, accerſere.*

Portus, & refugium] Machabæi, a Syriæ regibus cum urgerentur, Romanorum opem implorarunt. Sic & Hieron, Ptolemæus, Ariobarzanes, Deiotarus, Macedones, Græci Romanorum auxiliis uſi ſunt.

Patrocinium orbis terræ] Clientium enim utilitatem patroni ſpectant. Plutarchus illud T. Flaminii dictum refert, quod Romani Græcos abſolvunt judicio incuſtoditos, liberos, & expertes tributi, legibuſque utentes patriis.

Poſt vero Sullæ victoriam] Is, hoſtibus devictis, multa civium millia partim occidit in villa publica, partim proſcripſit. Salluſtius, Catilina: *Poſtquam L. Sulla, armis recepta rep. bonis initiis malos eventus habuit: rapere omnes, trahere: domum alius, alius agros cupere: neque modum, neque modeſtiam victores habere: fœda, crudeliaque in cives facinora facere.*

Etiam in cives] Tò *etiam* non eſt in ſex meis, & Tertii. Et natum puto ex extremis litteris verbi *exſtitiſſet*, quæ repetitæ librariis occaſionem dederunt addendi novam vocem, *etiam.*

Honeſtam cauſſam non honeſta victoria] Pugnavit enim Sulla pro optimatibus contra plebem, victorque leges, & judicia reip. reſtituit.

Et certe civium] Correctio quædam, quaſi dicat, ſi minus erant boni viri, nec locupletes, (locupletes autem, ut rerum novarum haudquaquam cupidi, inter bonos viros referuntur) cives tamen erant.

Prædam ſuam ſe vendere] Quaſi hoſtes eſſent, non cives. idem fere repetit in Verrem, act. 2. libro III. *Tantum animi habuit ad audaciam, ut dicere in concione non dubitaret, bona civium R. cum venderet, ſe prædam ſuam vendere.* Largitus eſt autem ſupra modum venuſtis mulieribus, fidicinis, hiſtrionibus: teſte Plutarcho.

Secutus eſt] C. Cæſar.

In cauſſa impia] Contra optimates, & communem libertatem: cum Sulla optimates, libertatemque defenderit.

Victoria etiam fœdiore] Ob ea, quæ ...

ſtatim ſequuntur. *Fœdiore* : crudeliore. Lib. I. *Sunt quædam partim ita fœda, partim ita flagitioſa, ut ea ne conſervandæ quidem patriæ cauſſa ſapiens facturus ſit.* Salluſtius *fœdos* Catilinæ *oculos* vocat: id eſt, ſævitiam, & immanitatem præ ſe ferentes. Ter. Eun. act. 5. ſc. 5. *Facinus fœdum.* i. crudele, Donato. Cicero pro Sextio *fœdum vulnus* P. Clodii dicit. Virgilius, Æn. II.

Impulerat ferro Argolicas fœdare latebras.

Vbi Servius: *Fœdare, lacerare. nam fœdum tam apud hunc, quam apud Salluſtium, non turpe, ſed crudele ſignificat*: ut,

Sanguine fœdantem quos ille ſacraverat ignes.

Salluſtius, *fœdi oculi.* Sic & ingenioſiſſimum Poetarum Ovidium, Metam. I. locutum eſſe, obſervavit ante quinquennium Hercules Cioſanus:

Fœda Lycaoniæ referens convivia menſæ.

Quem verſum prope repetit in Ibin.

Sed univerſas quoque provincias] Quæ pro Pompejo ſteterant.

Vno calamitatis jure] Sic antiqui libri ſeptem, & Tertii, Lambinus *genere* legit, & ſine cauſſa mutat: quaſi, *jure*, ſuum ſenſum non habeat. nam, quæ conditio ſingulorum civium, eadem fuit omnium provinciarum, & regionum, ut pari ſcilicet calamitate vexarentur.

Exteris nationibus] Græcia primum, deinde Africa, poſtremo Hiſpania.

Ad exemplum amiſſi imperii] Terentius præpoſitionem omittit:

Enimvero ſpectatum ſatis putabam, & magnum exemplum continentiæ.

Amiſſi imperii: everſæ reip. cum de hoſtibus, non de ſociis, triumphari ſoleret.

Portari in triumpho] Portabantur in triumpho imagines opidorum, quæ quis bello ceperat. portatam autem Maſſiliam arbitror in Gallico triumpho. nam quinquies Cæſar triumphavit, de Gallia, de Ægypto, de Ponto, de Africa, de Hiſpania, Maſſilia vero belli civilis initio portas Cæſari clauſerat. ex quo diu obſeſſa, capta denique per vim eſt.

Maſſiliam] Maſſiliæ ſimulacrum ex
ebore. Quinctilianus. Ea[...]
rem, quam conſilio prudenti[...]
Vellejus. Lucanus lib. III.
IV. Epit. Liv. CX. Oroſ. li
15. Eutrop. lib. VI. cap. ul

Et ex ea urbe triumphari
numquam noſtri imperatores
nis bellis triumpharunt] Ead
IIX. narratur, his verbis
Maſſiliam oppugnabis? ne tu
dem finem facit belli? per q
urbs ea, ſine qua numquam
nis gentibus majores noſtri t
quo quidem tempore populus
Ejus laudes perſequitur
Flacco: *Maſſilia diſciplina*
vitatem non ſolum Græciæ,
an cunctis gentibus antep
dicam. Maſſilienſes ait Liv
nore, in ea dignitate apud
ſe, ac ſi media Græcia umb
rent.

Si hoc uno Sol quidqua
dignius] Fortaſſe a Pla
qui Sticho ſic ait:

Meliorem nec tu reperies
det.

Haſtam illam cruentam
nem bonorum. nam & Si
ſar bona proſcriptorum c
poſita, ut prædam ſuam

Et meminerint, & ſper
nium ſignificat. Phil. II:
co: ſed dicendum eſt:
P. C. multis improbis &
audaciam. viderunt enim
pente divites. itaque haſta
piunt videre ii, qui noſtri
nent, quibus omnia pollice
Cruentam: tranſlatum
nam, cum haſta ante o
batur, ſignum erat diri
& crudelitatis in cives ex

Quam P. Sulla cum vi
tore propinquo ſuo] Hic, I
tore, proſcriptorum civ
mit ad haſtam, id eſt in
blica, quæ, haſta prop
ſolebat. propterea dicit
braſſe, μεταφορικῶς. Qu
fert Cicero. Sexto & t
poſt (tot enim numerant
ad DCCIX.) a ſceleratiore
non receſſit; ſignificat
Sullam, ut emerat bon

[...]um Marianorum L. Sulla dictatore, [...]idem emiſſe proſcriptorum Pompejanorum Cæſare dictatore. De hoc P. Sulla ita jocatus eſt Cicero in epiſtola ad Dolabellam, x. lib. IX. *Te tamen hoc ſcire volo, vehementer populum ſollicitum fuiſſe de P. Sulla morte ante quam certum ſcierit. nunc quærere deſierunt, quo modo perierit: ſatis putant ſe ſcire, quod ſciunt. Ego cetera qui animo æquo fero, unum vereor, ne haſta Cæſaris refrixerit.* Et, ad Caſſium, lib. xv. ep. 17. *Nos hic, P. Sullam patrem mortuum, habemus. alii, a latronibus; alii, cruditate, dicebant. populus non curabat: combuſtum enim eſſe conſtabat. Cæſarem putabant moleſte laturum, verentem, ne haſta refrixiſſet.* Cui Caſſius feſtive reſpondit, ep. 19. *Sulla, cujus judicium probare debemus, cum diſſentire philoſophos videret, non quæſivit quid bonum eſſet, & omnia bona coemit. cujus ego mortem forti mehercule animo tuli. nec tamen Cæſar nos eum deſiderare patietur. nam habet damnatos, quos pro illo nobis reſtituat: nec ipſe ſectorem deſiderabit, cum filium viderit.*

Sceleratiore haſta] Phil. II. *Auctionis vero miſerabilis adſpectus? veſtis Pompeji, non multa, eaque maculoſa: ejuſdem quædam argentea vaſa colliſa, ſordidata mancipia.*

Eadem] Non legitur hoc verbum in ſeptem libris, & Tertii.

Scribæ] Vide Salluſtium in concione Lepidi.

Iam extrema ſcelera metuentes] Dat ſenſum inanimis rebus, quo magis publica calamitas exprimatur. *Extrema ſcelera*: utrum, quæ reip. impendent? non puto. jam enim amiſſam penitus eſſe remp. ſtatim dicit. quæ igitur ſcelera? everſionem ipſorum parietum.

Rem vero publicam penitus amiſimus] Quod alibi dicit, πρόσωπον πόλεως.

Injuſte imperanti] Quia leges pro Cæſaris potentia tulit: & metui maluit, quam diligi.

Accidere potuerunt] Quæ non videbantur accidere poſſe.

Quid debent putare ſinguli] Argumentum a majori.

Imbecillem] *Imbecillam*, ſeptem, & Tertii.

Sequitur, ut diſſeramus] Hactenus de privata amicitia dixit: nunc de gloria dicturus eſt, in qua ipſa publicus amor includitur.

Cum honore, & fide caritatem] Gloriæ deſcriptio. nam ſi diligimur a multitudine: ſi fides ab ea nobis habetur: ſi honore digni putamur: tunc adepti gloriam ſumus. id perſpicue narratur infra.

Sed ea] Ea, quæ cum honore, & fide conjuncta ſit. nam privata quidem amicitia pariter omnes egent.

Ad cujuſque vitam inſtituendam] *Vitam inſtitutam*, unde im, & Tertii.

Certum igitur hoc ſit] Concludit hoc præcepto diſputationem de privata amicitia: nec addit plura propter librum ea de re copioſe ſcriptum, qui inſcribitur Lælius.

Id quod & primum] Vndecim, & Tertii, *idque primum*. Vnus, Quod & pr. Vnus, Idque pr.

Familiaritates habere fidas amantium nos amicorum] De fide ſupra dixit, Cum honore, & fide caritatem. Sed ibi agit ea de fide, quæ publice habetur a civibus, hic de ea, quæ privatim ab amicis.

Noſtra mirantium] Vt apud eos in honore ſimus.

Vt non differat multum inter ſummos, & mediocres viros] Vt ea pariter omnes egeant: nam ſine amicitia vita nulla eſt: ſine honore tamen, & gloria, & benevolentia civium licet vivere. Hoc ad illa ſuperiora pertinet: Ad cujuſque vitam inſtituendam accommodandum eſt, a multis ne opus ſit, an ſatis ſit a paucis diligi.

Vtriſque] Ex æquo.

Si cui hæc ſuppetunt] Si quis habet hæc tria, honorem, fidem, benevolentiam civium.

Tum ad cetera] *Cum*, Tertii liber.

Ad amicitias] Privatas.

CAPVT IX.

NVnc dicamus de gloria. quamquam ea quoque de re duo ſunt noſtri libri] De quibus ad Att. lib. xv. ep. 27. & lib. xvi. ep. 3. Eos autem libros furto avertit Petrus Alcyonius, is, qui de Exſulio ſcripſit. qua de re vide Paulli

UNIV. OF MICH.

patris Commentarium in ep. ad Att. lib. xv. ep. 27. *Duo ſunt noſtri libri:* ſupra: *Sed hæc, cum ad philoſophiam cohortamur, accuratius ſolent diſputari: quod alio quidem libro fecimus.*

Attingamus] Pauca dicamus: cum plura dixerimus in iis libris.

Summa igitur &c.] Cauſſæ, gloriam gignentes.

Honore nos dignos putat] *Nos*, abeſt a tredecim meis, & Tertii.

Alius quoque quidam aditus ad multitudinem] Qui non eſt ad ſingulos. Vnus, *ſed eſt quoque aliis quidam aditus.* Vnus, *ſed eſt alius quidam aditus.* Tres, *ſed eſt alius quoque aditus.* Novem, & Tertii faciunt cum impreſſa lectione.

Quæ ante dixi, benevolentiæ præcepta videamus] Sic undecim, & Tertii. Vnus non habet τὸ, *benevolentiæ*. Vnus, *quæ ante dixi, benevolentiæ præceptis.*

Quæ quidem capitur beneficiis maxime] Capitur, eſt, Acquiritur. ſed leporis quiddam plus habet, ad exprimendam beneficiorum vim, quibus capiuntur, atque obſtringuntur animi. propterea, *aucupari gratiam*, dixit in epiſtola ad Luccejum. Et, *venari viduas fruſtis, ac pomis*, Horatius. Quod utrumque verbum ad *capiendi* voluntatem ſpectat. Capitur, igitur, ex multitudine: pro, ſumitur, obtinetur. Sic, *capere fructum, capere laudem.* Præterea, ſi, *benevolentiam aucupari*, Latinum eſt: cur, *benevolentiam capere*, Latinum non eſſe videatur? Quid laboras, Lambine? cur ad mutandum tam proclivis es? nihil hic pro te faciunt antiqui libri: ſermo Latinus eſt: mutationem ſententia non poſtulat. *Maximis*, eſt in ſex meis, *Capitur beneficiis maxime:* Hinc illud, *gratia gratiam parit.*

Benefica voluntate benevolentia movetur] Legendum, mutato verborum ordine, ut eſt in meis octo veteribus libris, & Tertii: *Voluntate benefica benevolentia movetur.* Ovid. de Ponto:

Vt deſint vires, tamen eſt laudanda voluntas.

Quod decorum, honeſtumque diximus] Dicimus, eſt in ſeptem, & Tertii.

Per ſe] Vel ſi nullum ex eo fructum capiamus.

Natura, & ſpecie ſua] V
ſua.

Perlucet] Sic veteres c
Langius, Prolucet. cur mu
ſam non video.

Cauſſa diligendi] Sic illi
uritque videndo
Femina.
Quod & active, & paſ
poteſt.

Prudentiam] Intelligen

Et futura proſpicere] D
dentiæ.

Cum res agatur, in diſer
tum ſit] Iſocrates: Τὸ ἐ
θεωρεῖν τοὺς συμβουλεύοντας
θόλου λέγοντας καὶ μηδὲν
τῶν δεόντων, ἀποδοκιμάζειν.

Expedire rem] Explicar

Hanc enim omnes exiſti
veramque prudentiam] I
vem, & Tertii, Septem
utilem homines exiſtimant
prudentiam.

Id eſt bonis] *Bonis vi*
Tertii. Infra quoque pro
appellat.

Iuſtitia ſine prudentia m
ſine juſtitia nihil valebit pr
bro primo, eaſdem com
tes, *placet*, inquit, *aptio*
ea officia, quæ ex commun
ea, quæ ex cognitione duca

CAPVT

Ne quis ſit admiratu
admiratio.

Cum inter omnes ph
ſtet] Non eos quidem, c
exſtant. nam Ariſtoteles i
Plato autem ex aliorum
ſputat: ut in Euthydemo
ἓν ἐπίστασαι, πάντα ἐπίστα
tagora autem: Πότερον κ
βάνουσιν οἱ ἄνθρωποι τῶ
τῆς μωρίων οἱ μὲν ἄλλο, ο
ἀνάγκη, ἐάν πέρ τις ἐν λ
ἔχειν.

Cum veritas ipſa limatu
ritas ipſa diligentiſſime q

Ad opinionem, &c.] C
geſſes a Cicerone hic dua
ſurpatur.

Alios bonos] Pro, juſt

lib. VI. Et hic ἀγαθὸν pro juſto t ipſe Cicero infra: *Ex qua una* *i*, inquit de juſtitia, *viri boni* *antur*.

loquamur de opinione populari] *tur* enim populus diverſas eſſe *s*.

herent] Sic tres mei, & Tertii. n, *pertinent*.

irantur igitur communiter illi] ſcilicet, & parvo animo præ- oratius:

dmirari, prope res eſt una, Nu- *nici*,

e, quæ poſſit facere, & ſervare eatum.

opinionem ſuam] Παράδοξα: ἀ προσδοκίαν.

im omnes eos contemnunt, de le exiſtimant] *Contemnere*, & *timare*, non idem ſunt. *De ale exiſtimant*: nam ii nocere Ariſtoteles hoc diſputat Rhet.

ud contemnunt quidem] Tres, , *eos contemnunt quidem neu*- quod, ut magis antiquum, obo. & ex eo impreſſam le- natam exiſtimo.

i, nec alteri proſunt, ut dici- *unt*, Abeſt ab uno Tertii li- ecte abeſſe arbitror. brevitas overbii ſimilitudinem facit. *itur*, multorum ſermone tri- & intelligi poſſe per ſe oſten- atius hos ait fruges conſume- & Græcus poeta, ἐτώσιον ύρης, Telluris inutile pon- odus:

μὲν πανάριςΘ., ὃς αὐτῷ]α νοήσῃ,
μενΘ τατ' ἔπειτα, καὶ ἐς ·Θ ἦσιν ἀμείνω.
δ' αὖ κἀκεῖνΘ, ὃς εὖ εἰ- ι πίθηται.
μήτ' αὐτῷ νοέῃ, μήτ' ἄλλυ ἀων
ῷ βάλληται, ὅδ' αὖτ' ἀ- ·ιΘ ἀνήρ.

tione quadam afficiuntur ii, e ceteros virtute putantur] nodum Latine dicitur, *laude honoribus afficitur*; pro, Lau- quitur, Honores conſequi- c in loco Cicero dixit, *ad*- *miratione quadam afficiuntur ii*: pro Admirationem quandam hominum conſequuntur. Itaque non video, cur quidquam mutetur. cum præſertim li- bri omnes antiqui, *afficiuntur*, ha- beant, non, *afficiunt*, ut ex ingenio Lambinus reponit: meo quidem judi- cio, non ſatis recte, ut leviter dicam. Vnus, *admiratione quadam vero affi- ciuntur*. Duo, *admiratione autem qua- dam afficiuntur*. Vnus, *admiratione quadam autem afficiuntur*. Sex, & Ter- tii, *admiratione autem afficiuntur*. Qua- tuor cum impreſſa lectione faciunt. *Ceteros*: Vnus, & Tertii, *ceteris*.

Iis vitiis] Fraude, dolo, violen- tia.

Voluptates, blandiſſima domina] Pro- pterea δέλεαρ κακῶν Voluptatem ap- pellavit Plato ἐν τῷ τ̃ Νόμων H quod, *eſcam malorum*, Cicero convertit in Catone.

Sæpe majores partes animi a virtute detorquent] Τὸ Sæpe, non legitur in ullo vetere libro.

In utramque partem] Tam volupta- tes, quam dolores. vel, Sive cum ad- ſunt, ſive cum abſunt.

Excelſo animo, magnoque] Qui vir- tutem rebus omnibus anteponat.

Tum quis non admiretur ſplendorem, pulchritudinemque virtutis] Hoc non videtur cum eo conjungi poſſe, quod dictum eſt: Quæ in utramque partem excelſo animo, magnoque deſpiciunt. Potius enim ſententia requirebat, *tum quis non eos admiretur?* aut: *Quis non admiretur ſplendorem in iis, pulchritu- dinemque virtutis?* Modo ſubjunga- tur aliquid, quod ad, *qui*, referatur.

CAPUT XI.

H*Æc animi deſpicientia*] Cum & voluptates, & dolores deſpiciun- tur. Sic eſt in omnibus vet. libris. Male in vulgatis, *perſpicientia*.

Et maxime juſtitia] Plato Politic. I I. Οἱ μὲν ἄρα δίκαιΘ ἡμῖν ἀναπέφαν- ται, ὢν ἀγαθός τε καὶ σοφός. ὁ δὲ ἄδικΘ, ἀμαθής τε καὶ κακός.

Qui mortem, qui dolorem] Stoici, contra Peripateticos. nam Ariſtoteles naturales effectus eſſe dicit.

Quæ his ſunt contraria] Novem, & Tertii, Quæ ſunt his contr.

Max.i.eque admirantur] Valerius Max. lib. IV. cap. 3.

Hunc dignum ſpectatu arbitrantur] Sic quatuordecim mei. unus Tertii, *hunc ign ſpectatum*. id eſt, probe cognitum: ut ego interpretor: ut aurum ſpectatur igni. Similiter ad Pætum, Fam. lib. IX. ep. 16. *Non facile dijudicatur amor verus, & fictus, niſi aliquod incidat ejuſmodi tempus, ut quaſi aurum igne, ſic benevolentia fidelis periculo aliquo perſpici poſſit*. quod ex Iſocrate ſumptum, Pater annotavit, ex oratione ad Demonicum: Τὸ μὲν χρύσιον ἐν τῷ πυρὶ δοκιμάζομεν. Sic & Ovidius Triſt.

Scilicet ut fulvum ſpectatur in ignibus aurum &c.

Huc facit illud Chilonis: Ἐν λιθίναις ἀκόναις ὁ χρυσὸς ἐξετάζεται, διδοὺς βάσανον φανεράν· ἐν δὲ χρυσῷ ἀνδρῶν ἀγαθῶν τε κακῶν τε νοῦς ἔδωκ' ἔλεγχον. Lambinus, *tamquam*, addit. Alii, *hunc virum ſpectatum*. Alii, *hunc dignum adſpectu*. Mollius omnino erat, *ut igni*. ſed, abſit ut, quid incommodi? præſertim in communi, tritaque ſententia, quam uſus ipſe jam ſatis emolliverat.

Ob eandem cauſſam] Quia prodeſſe vult plurimis. nam ideo ſpernit, & negligit eas res, ad quas plerique inflammati aviditate rapiuntur.

Ad quas plerique inflammati aviditate rapiuntur] Plus eſt, quam, *cupiditate*. Vnus meus, *avide*.

Niſi ſpeciem præ te boni viri feras] Niſi juſtus videare. *Boni viri*: juſti. ſubjungit enim: *Etiam ſolitario homini opinio juſtitiæ neceſſaria eſt*. Et paulo ante dixit de juſtitia: *Ex qua una virtute viri boni appellantur*.

Injuſti habebuntur] Mihi hoc videtur abundare: cum dixerit, *ſi eam non habebunt*. Cum hoc jam ſcripſiſſem, animadverti conjecturam meam unius libri veteris teſtimonio confirmari.

Nullis præſidiis ſepti] Quibus maximum opinio juſtitiæ præſidium eſſet.

Ad rem gerendam] Dum eas res gerunt. Male Lambinus, contra veteres omnes libros, *ad rem*. cum ſit ſermo de privatis rebus.

Qui maleficio, & ſcelere paſcun
Vt Terentius Sannio:

Leno ego ſum: at ita, ut uſquam fide quiſquam optima.

Nam, qui &c.] Iuſtitia etiam latrones neceſſaria. Plutarch Pompejo narrat de latronibus ſa cientibus. Argumentum a min majus.

Furatur aliquid, aut clam eripi cti viri legunt, *clam furatur aut eripit*. Ego ſic, *furatur aliq eripit*. Nam in verbo, *furari*, ta, & inſidioſa includitur acti *pere*, aperta, & violenta. Seq tem in hoc, præter morem Lat monis, omnes, quibus utor, libros.

In latrocinio] Inter latrones. ne inter latrones quidem latron licet.

Aut occidetur a ſociis, aut r tur] Quinque lib. vet. *Occida linquatur*. duo alii, *interficietu quetur*. Septem alii, & Tertii *ficiatur, relinquatur*. magis quam lectionem merito pr fuiſſe clariſſimo, diſertiſſimoq M. Ant. Mureto affirmavit C meus: eamque & Lambinus codicibus reperit.

Leges latronum eſſe dicuntur] dides ſcribit, ante bellum Tr latrocinium non fuiſſe infam periculoſum potius. Hinc ap merum hoſpites rogantur, an nes ſint: Παρθέμενοι κεφαλὰς ἀλλοδαποῖσι φέροντας.

Prædæ partitionem] Sic Ter & novem alii mei. Reliqui ve *tionem*. libentius ſequor ſup lectionem. dixit enim paull *Æquabiliter prædam diſpertiat*.

Bargulus] Dictus a Bargo, flu. De bello Illyrico, geſt v. c. DXXV. Polyb. lib. II. &

Quidem exercitus noſtri] De Tertii, Quidem etiam ex. n.

Imperatoreſque] M. Vetillius Plautius prætores. & Q. Fabi conſul pacem cum eo fecit. ta proditoribus, Cæpionis conſil teremptus eſt.

Is, qui ſapiens uſurpatur] A ſolitus eſt. conſuetudinem e

verbum ſignificat. In libro de Amicitia: *Non ab iſto officio, quod ſemper uſurpavi cum valerem, abduci incommodo meo debui.* De Oratore: *aut non eo nomine uſurpandum, quo arguatur.* De Univerſitate: *Iuppiter, Iuno, & reliqui, quos fratres inter ſe, agnatoſque uſurpare, atque appellare ſolemus.* Phil. I. *Græcum verbum uſurpavi. Is, qui Sapiens uſurpatur;* cujus nomine liber de Amicitia inſcriptus eſt. Duo C. Lælii fuere, duorum Africanorum amiciſſimi. poſterior Sapientis cognomen eſt adeptus.

Reliquis] Primum Q. Fabio Maximo, deinde Q. Servilio Cæpioni, qui eum per inſidias occidit.

Quantam ejus vim inter leges, & judicia, & inſtituta reip. fore putamus] Lib. Tertii, & tres mei, *& judicia, & conſtituta reip.* Vnus, *& conſtituta reip.* Duo alii, *& in conſtituta reip.* Alius, *& in conſtituta rep.* Alius, *& judicia inſtituta r.p.* Ceteri vero vulgatam habent lectionem.

CAPVT XII.

MEdos] Qui primi reges habuerunt. Diod. Sic. lib. III. Strabo lib. II.

Vt ait Herodotus] Lib. I. qui Clio inſcribitur, quo loco ait, quibus artibus Deioces ad regnum adſpirarit.

Fruendæ juſtitiæ] Sic liber Tertii, & decem mei. Duo alii ord. præp. Duo alii, *ſervandæ juſt.* Nihil muto.

Bene morati reges] Hoc Ariſtoteles lib. V. Pol. tradit de tyrannis: Ὁ δὲ τύραννος ἐκ τοῦ δήμου καὶ τοῦ πλήθους ἐπὶ τοὺς γνωρίμους, ὅπως ὁ δῆμος ἀδικῆται μηθὲν ὑπ' αὐτῶν. φανερὸν δ' ἐκ τῶν συμβεβηκότων, χεδὸν γὰρ οἱ πλεῖστοι τῶν τυράννων γεγόνασιν ἐν δημαγωγῶν, ὡς εἰπεῖν, πιστευθέντες ἐκ τοῦ διαβάλλειν τοὺς γνωρίμους. αἱ μὲν γὰρ τοῦτον τὸν τρόπον κατέστησαν τῶν τυραννίδων.

Nam, cum premeretur initio multitudo] *In otio*, Tertii liber, & novem mei. Sunt, qui legant, *inops multitudo*: ut eſt in duobus meis. Alii omittunt & *inops*, & *initio*, & *in otio*. quos non ſequor.

Summos cum infimis pari jure retinebat] Octo mei, & Tertii, *pertinebat*: quam lectionem probo. nam *pertinebat*, eſt perfecte continebat. Pertinacia enim dicta eſt a Pertinendo, id eſt, obſtinate tenendo. Vel lego, *continebat*: ut eſt in uno. quæ lectio arridet & Ciofano.

Eademque conſtituendarum legum fuit cauſſa, quæ regum] Παρονομασία. reges primum, deinde leges fuere. reges autem pro legibus, leges pro regibus. Omnes antiquæ gentes regibus quondam paruerunt. Et Ariſtoteles lib. I. Pol. Καὶ τὸ πρῶτον ἐβασιλεύοντο αἱ πόλεις, καὶ νῦν τὰ ἔθνη: Idem & Polybius initio lib. VI. graviter, & ingenioſe, ut ſolet, omnia litteris mandavit.

Ius enim ſemper quæſitum eſt æquabile] Ariſt. Polit. lib. II. Τὸ μὲν γὰρ δίκαιον, ἴσον δοκεῖ εἶναι.

Si ab uno juſto] Lib. I.

Cum omnibus ſemper] Plato de Leg. IV. eas non ait veras leges, quæ non univerſæ civitati ex æquo ſerviunt: juris ſingularis conditores ſeditioſos verius, quam cives, eſſe.

Ea erant contenti] *Erant eo cont.* liber Tertii, & undecim mei.

Vna, atque eadem voce] Non ut alio modo tenuiores, alio locupletes viverent, ſed ut ſummi cum infimis æquo jure tenerentur. quod regibus quoque bene moratis propoſitum fuit.

Adjuncto vero hoc] In libro Tertii, atque in duodecim meis τὸ *hoc* deſideratur.

Non poſſe conſequi] Ideo ſe libenter iis, fortunaſque ſuas commiſerunt.

Tum ipſa propter ſeſe] Liber Tertii, & tres mei, *per ſeſe*. Sex alii, *per ſe*.

N. aliter juſtitia non eſſet] Si pecuniam, ſi honores, ſi opes quæreret, ſupra dictum eſt: *Spernit, & negligit eas res, ad quas plerique inflammati aviditate rapiuntur.* Quid igitur potiſſimum ſpectat? ſeipſam, ut juſte agat: in quo præmium ponit maximum: & ex eo tamen ipſo ſequitur amplificatio honoris, & gloriæ.

Sed, ut pecuniæ &c.] Nam *non minor eſt virtus, quam quærere* parta tueri.

Nec ſolum neceſſariis] Ad tuendam

vitam, & frugaliter alendam familiam.

Liberales] Vt & ipſi vivamus lautius. & benignitate in alios uti poſſimus.

Ratione] Non malis artibus. in quo lapſi ſunt præſtanti homines ingenio duo Gracchi fratres.

Sed, ut pecuniæ quærendæ non ſolum ratio eſt] Quatuor ex meis libris, Pecuniæ non ſolum quærendæ. Septem alii, & Tertii, Pecuniæ non quærendæ ſolum.

Sic gloria & quærenda, & collocanda, &c.] Septem mei non habent primam conjunctionem, Et.

Præclare Socrates] Xenophon: Ἀπομνημονευμάτων α prope finem: quo loco probat eum diſcipulos a ſimulationis ſtudio dehortari ſolitum: Ἀεὶ γὰρ ἔλεγεν ὡς οὐκ εἴη καλλίων ὁδὸς ἐπ' εὐδοξίαν, ἢ δι' ἧς ἄν τις ἀγαθὸς τοῦτο γένοιτο. Et, ut hoc verum eſſe oſtendat, ſimilitudinem a tibicine addit; Εὐθυμώμεθα γὰρ ἔφη, εἴ τις μὴ ὢν ἀγαθὸς αὐλητὴς δοκεῖν βούλοιτο, τί ἂν αὐτὸ ποιητέον εἴη. ἆρ' οὐ τὰ ἔξω τῆς τέχνης μιμητέον τοὺς ἀγαθοὺς αὐλητάς, &c. Et lib. II. Ἀλλὰ συντομωτάτη, καὶ ἀσφαλεστάτη, καὶ καλλίστη ὁδός, ὦ Κριτόβουλε, ὅτι ἂν βούλῃ δοκεῖν ἀγαθὸς εἶναι τοῦτο καὶ γενέσθαι ἀγαθὸν πειρᾶσθαι. ὅσαι δ' ἐν ἀνθρώποις ἀρεταὶ λέγονται, σκοπούμενος εὑρήσεις πάσας μαθήσει τε καὶ μελέτῃ αὐξανομένας. Plato Dioni: Φανεροὺς οὖν δεῖ ἡμᾶς γενέσθαι, ὅτι ἐσμὲν τοιοῦτοι, οἷοί περ φαμέν.

Ficto non modo ſermone] Omnes veteres libri, *& ficto non modo ſermone.*

Radices agit] Ideo permanet: nam ficto ſermone, & vultu quæſita ſtabilis non eſt.

Propagatur] Pergit in tranſlatione: nam dixerat, *radices agit.*

Vera gloria radices agit, atque etiam propagatur] Perſpicue ita eſt in antiquis omnibus libris.

Ficta omnia celeriter, tanquam floſculi, decidunt] Demoſthenes: Ὅταν ἐκ πλεονεξίας, καὶ πονηρίας τις ἰσχύσῃ, ἡ πρώτη πρόφασις καὶ μικρὸν πταῖσμα ἅπαντα ἀνεχαίτισε καὶ διέλυσεν. οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστιν, ἀδικοῦντα, καὶ ἐπιορκοῦντα καὶ ψευδόμενον δύναμιν βεβαίαν κτήσασθαι. ἀλλὰ τὰ τοιο[...] ἅπαξ καὶ βραχὺν χρόνον ἀ[...] σφόδρα γε ἤνθησεν ἐπὶ ταῖς [...] τύχῃ· τῷ χρόνῳ δὲ φωρᾶτ[...] αὐτὰ καταρρεῖ.

Nec ſimulatum poteſt q[...] diuturnum] Quia naturæ a[...]

In utramque partem] I[...] non ſimulata, non diutur[...] illud Ti. Gracchi P. F. ho[...] rum exemplo comprobatu[...]

Familia erimus contenti u[...] abeſt a duobus veteribus [...] Tertii verò libro, & nove[...] *milia contenti erimus una.*

Ti. Gracchus] Qui bis [...] bis triumphavit, cenſorqu[...]

Tiberius enim Gracchus] *Tiberius igitur Gracchus.* [...] *rius Gracchus enim.*

At ejus filii nec vivi pr[...] nis] Liber Tertii, & unu[...] *babantur bonis:* Septem a[...] quorum uno, non *&*, ſe[...] eſt. divulſo S a verbo *boni*[...] ti conjunctioni fruſtra ad[...]

Numerum obtinent jure c[...] leges ferre conati ſunt per[...] vel teſtimonio minoris A[...] de Ti. Gracchi nece qui[...] C. Carbone tribuno pl. [...] terrogatus, reſpondit, ju[...] deri. Langius, *nomen.*

Et mortui numerum obt[...] ſorum] Vnus meus, *ol*[...] Tertii, *& mortui numeru*[...] Alius. *numerum retinent.* [...] bent item *numerum:* reli[...] *men* &c.

CAPVT X

QVi igitur adipiſci vera[...] riam volet juſtitiæ fu[...] Tredecim mei, Vole[...]

Dictum eſt in ſuperiore l[...] bis: Iuſtitiæ primum n[...] ne cui quis noceat, niſi [...] juria: deinde, ut com[...] communibus utatur, [...] ut ſuis &c.

Etſi in eo ipſo vis maxi[...] tes: Ὥσπερ οἰκίας οἶμαι [...] τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων, τὰ [...] ρότατα εἶναι δεῖ. οὕτω κ[...]

... ἀρχὰς καὶ τὰς ὑποθέσεις ἀληθεῖς ... δικαίας εἶναι προσήκει.

Viſimus ii, qui haberi velimus] Quam ... viam ad gloriam proximam, & quaſi compendiariam dicebat eſſe. ... τῷ νομικῷ ιϛ. Τὸ μὲν γὰρ ὀρθότατον, καὶ μέγιστον ὄντα ἀγαθὸν ἀληθῶς, ὅτω τὸν ἔνδοξον βίον θηρεύειν. Iſocrates contra, ne idem diceret, paulo ...ius, & dilutius: Οὕτως ἂν μάλιστ' εὐδοκιμοίης εἰ ταῦτα φαίνοιο μὴ πράττων, εἴπερ ἂν πράττοις τοῖς ἄλλοις ἐπιτιμῶας. Huc facit illud Salluſtii, Catilina: *Eſſe, quam videri, bonus malebat*: ex Æſchylo ſumptum:

Οὐ γὰρ δοκεῖν ἄριστος, ἀλλ' εἶναι θέλει.

Nam, ſi quis ab ineunte ætate] Dixit ſe quædam præcepta daturum, quæ ad juſtitiæ gloriam adipiſcendam valeant. Sed, antequam præcipiat, filio gratulatur, quod celebritatis, nominiſque cauſſam a patre acceperit. Præcipere autem incipit in iis verbis: Prima igitur eſt adoleſcenti commendatio ad gloriam, ſi qua ex bellicis rebus comparari poteſt.

Cauſſam celebritatis] Materiam.

A patre] Vel nobili, vel aliqua ingenii laude præſtanti.

Quod tibi, mi Cicero] Lib. I. *Licet mihi, Marce fili, apud te gloriari, ad quem & hereditas hujus gloriæ, & factorum imitatio pertinet.*

Quod tibi, mi Cicero, arbitror contigiſſe] Sic omnes libri ſcripti.

Atque in eo, quid agat] Liber Tertii, & ſeptem mei, *eum.*

In hunc oculi omnium conjiciuntur] Iſocrates: Τοῖς σπουδαίοις οὐχ οἷόν τε τῆς ἀρετῆς ἀμελεῖν, ἢ πολλοὺς ἔχειν ἀνάγκη τοὺς ἐπιπλήττοντας.

Omne animi vitium tanto conſpectius in ſe
Crimen habet, quanto, qui peccat, major habetur.

Inquiritur] Non modo enim expectatur, ſed quaſi exigitur ab eo virtus.

Quorum autem prima ætas, propter humilitatem, & obſcuritatem in hominum ignoratione verſatur] Nam, ut ait ille,

Haud facile emergunt, quorum virtutibus obſtat
Res anguſta domi.

Simul ac juvenes eſſe cœperunt] Confirmato judicio, & animi, corporiſque auctis.

Magna ſpectare] Gloriam. Virgilius:

——— *tentanda via eſt, qua me quoque poſſim*
Tollere humo, victorque virum volitare per ora.

Et:

——— *Breve, & irreparabile tempus*
Omnibus eſt vitæ: ſed, famam extendere factis,
Hoc virtutis opus.

Non invidetur] Contra Ariſtoteles Rhet. lib. II. cap. de Invidia.

Quia non modo non invidetur illi ætati] Vnus ex meis libris, *quia non modo invidetur.* De quo dicendi genere plura Pater in Comment. Ep. Fam.

Verum etiam favetur] Propterea P. Scipioni, qui primus Africanus appellatus eſt, admodum juveni, bellum Hiſpanienſe, alteri vero Africano conſulatus ante ætatem cum adminiſtratione Punici belli mandatus eſt, Athenienſes quoque, cum gravi Lacedæmoniorum bello premerentur, Iphicratem, XXIV. annos natum, ducem delegerunt.

Exſtiterunt] Clari evaſerunt.

Altera vis] Cæſariana: Plena ſceleris, quia remp. oppreſſit.

Altera] Pompejana, nec ea
Integra vitæ ſceleriſque pura.

Felicitatis parum] Quæ maxime in imperatore requiritur.

Alæ alteri] Turmarum equeſtrium auxiliarium. nam de auxiliaribus equitibus Ala dicitur. Alteri, dicit, quia duæ legiones exercitus erat conſularis; quas equites, tanquam alæ, a lateribus muniebant. Agell. lib. XVI. cap. 4. & Serv. Æn. lib. IV. ad illud, Dum trepidant alæ. Ciceronem filium & Brutus apud Plutarchum a re bellica laudat.

Summo viro] Ad Appium, omnium & ſæculorum, & gentium principem dicit.

Equitando, jaculando] Sall. Iugurtha: Non ſe luxu, neque inercia, corrumpendum dedit, ſed, ut mos gentis illius eſt, equitari, jaculari, curſu cum æqualibus certare.

Omnia militari labore tolerando] Sic novem libri mei. quattuor alii, Omnem militarem laborem tolerando. Tertii vero, & alius meus, Omni militari &c. quæ lectio Cioſano non improbatur.

Cum rep. cecidit] Ergo tibi ferenda fortuna communis æquo animo.

Non de te eſt] Cui nullum fructum propter interitum reip. bellica virtus attulit.

Ad ea, quæ reſtant, pergamus] Tertii liber, & tredecim mei, Pergamus ad ea, quæ reſtant.

Multo majora ſunt opera animi, quam corporis] Salluſtius, Catilinæ procemia: *Noſtra omnis vis in animo, & corpore ſita eſt. animi imperio, corporis ſervitio magis utimur.* Et II. de rep. ord. *Corpus animo obœdit.* Ideo Plato in Clitophonte vocat τὸ μὲν ἄρχον, τὸ δὲ ἀρχόμενον.

Ingenio, ac ratione perſequimur] *Vivitur ingenio, cetera mortis erunt.*

Prima igitur commendatio] In ſecundo præcepto dicit. Prima. quod mirari aliquis poſſit. ſed in primo, quod ad res bellicas pertinet, habuit rationem temporis, in ſecundo utilitatis. recte igitur utrobique.

A modeſtis] Qua foris utimur, cum omni hominum genere. nam, quæ ſubjunguntur, Tum pietate in parentes, tum in ſuos benevolentia, domeſtica ſunt. Hanc laudem filio tribuit Simo ille Terentianus in iis verſibus:

Sic vita erat: facile omnes perferre, ac pati:
Cum quibus erat cumque una, in ſeſe dedere,
Eorum obſequi ſtudiis, adverſus nemini,
Numquam præponens ſe aliis. ita facillime
Sine invidia invenias laudem, & amicos pares.

Tum in ſuos benevolentia] *Tum*, non eſt in ſeptem, & Tertii.

In optimam partem cognoſcuntur adoleſcentes] Sic ad Att. lib. 10. *Cæſar mihi ignoſcit per litteras, quod non venerim, ſeſeque in optimam partem accipere dicit.*

Qui ſe ad claros, & ſapientes viros, bene conſulentes reip. contulerunt ipſe fecit adoleſcens. nam init de Amicitia, *a patre*, inquit, *deductus ad Scævolam, ſumpta* *ga, ut, quoad poſſem, & libere* *nis latere numquam diſcederem.* *multa, ab eo prudenter diſputata* *breviter, & commode dicta,* *mandabam, fierique ſtudebam e* *dentia doctior. quo mortuo me a* *cem Scævolam contuli: quem u* *ſtra civitatis & ingenio, & juſt* *ſtantiſſimum audeo dicere.* Id a pud veteres uſitatum fuiſſe, to, & Valerio intelligitur.

Quibuſcum ſi frequentes ſunt rum conſuetudine crebro utunt

P. Rutilii] Qui cum Cn. conſul fuit, & juris civilis la ſtitit. de hoc in Bruto. *Hu* *exemplum, & ſpecimen innoce* *pellat.*

P. Mucii] Iuriſconſulti, op ri: qui, cum eſſet conſul, T cho remp. perturbante, arm nuit, ne civilis cædis auctor e jus filius fuit Q. Mucius pon coliega L. Craſſi in conſulatu conſultus, & idem orator egre

Cum eſſet admodum adoleſcen nos natus XIX. auctore Tacito logo de Oratoribus.

Ex illa accuſatione nobili, & g Cum accuſavit, & damnavit larem, eloquentia clarum, bonem: qui cantharidas ſumpſi lib. IX. epiſt. 21. nam ex ea ſu ingenii non laudem modo, ſe admirationem eſt conſecutus. Bruto, & Tacitus de Oratoribu

Qui exercentur] Domi.

Demoſthene] Qui puer pupil ctiones habuit. Quinctilianus cap. 6. Hic, induſtria, natu mendavit. Nam in ſubterrane clavi ſemiraſo capite meditat geſtum ad ſpeculum ingens fo & ſtrictum gladium de lacuna humerum ſuſpendit: Satyro h ſe erudiendum tradidit: lapil guæ ſubjectis balbutiem emend duit: imbecillitatem ſpiritus adſcenſu ingrediendo, & recit liquid, correxit: ad fluctuu mur, ventorumque turbines d

…, concionis procellas, hoc eſt tu-…antem, & obſtrepentem popu-…, atque exſibilantem contemnere ….

… Demoſthene] Sic undecim mei, …Tertii.

… ſe in foro optime jam præmedita-…ſuere, quod etiam tum poterat do-… laude meditari] Septem, & …, nec *præmeditatum*, nec *impræ-…ditatum* habent. ſex, *jam impræme-…ditatum*. unus habet in ora. Placet. ut …pondeat verbo *meditari*. quod in-…ector, meditando exerceri. quod … adoleſcentium, antequam cauſſas … inciperent. Qua ætate, inquit, … domi cum laude meditantur ea, … ad agendas cauſſas pertinent: ea … L. Craſſus, impræmeditatus, …ſas ipſas agebat.

CAPVT XIV.

CVm duplex ſit ratio orationis] De hoc ſupra lib. I. ubi de decoro orationis.

Non id dubium, quin contentio ora-…onis majorem vim habeat ad gloriam] … duo ſint orationis genera, Ser-…o, & Contentio: quid utrumque …iat, Cicero demonſtrat. Parit au-…tem contentia gloriam: eſt enim in … perfectæ vis eloquentiæ: Sermo au-…tem gratiam ſine gloria. Hæc eſt ger-…mana ſententia Ciceronis. Et, cum loquitur de Contentione, *majorem*, inquit, *vim habet ad gloriam*: cum de Sermone, *Difficile dictu eſt*, inquit, *quantopere conciliet animos comitas, af-fabilitaſque ſermonis*. Eſt igitur Con-tentionis gloria: gratia Sermonis. Quæ ſententia elicitur ex veterum librorum conſenſu: quos ſecuti ſumus. Antea, *quin contentio orationis plurimum poſſit, & mai.* contra veteres undecim meos, & Tertii.

Ea eſt enim, quam eloquentiam dici-mus] Nam, qui excellit in ſermone, diſertus potius, quam eloquens, di-citur. non ſequitur autem, ut, qui diſertus eſt, idem ſit eloquens: qui vero eloquens, facile diſertus eſſe poteſt. itaque præſtat eloquens diſer-to. Antonius apud Ciceronem I. de Oratore, cum ſtatuit diſertum, qui poteſt ſatis acute, atque dilucide apud mediocres homines ex communi qua-dam opinione dicere: eloquentem vero, qui mirabilius & magnificen-tius augere poſſet, atque ornare, quæ vellet. Vide Quinctilianum in proœ-mio libri VIII.

Animos hominum) Abeſt, Homi-num, a tredecim meis, & Tertii. ne-que requiritur a ſententia.

Comitas, affabilitaſque ſermonis) A-pud Euripidem Capanei laudatur ἀ-ψευδὲς ἦθος, εὐπροσήγορον στόμα. i. animi candor, & affabilitas.

Antipatri ad Caſſandrum) Ejus fi-lium. de quo vide Iuſtinum. Antipa-ter, Iolai filius, Philippi miles, inter Alexandri duces, & regni ſucceſſor: Caſſandri illius pater, qui Alexandri matrem Olympiadem interfecit. Re-liquit autem duos libros epiſtolarum, qui a Suida citantur.

Antigoni ad Philippum filius) Sic duodecim mei, & Tertii. Antigonus Macedoniæ rex fuit. Plutarchus.

Militeſque blande appellando, ſermone deleniant) Blando, eſt in tredecim meis. in uno, *militeſque, blando ſermone ap-pellando*, delen. Sunt, qui τὸ *ſermone* deleant: contra veteres omnes li-bros.

Vniverſam excitat gloriam) Sic trede-cim mei, & Tertii: unus tantum, *in verſorum*. quod non probo. gloſſe-ma enim eſt. Vniverſam autem, ex-plano, omnium, univerſorum, non paucorum hominum: ut ſermo, qui habetur inter paucos, ſed eorum om-nium, qui audiunt, qui plurimi ſunt. Vniverſam, igitur, ſummam, perfe-ctam, ad quam nihil poſſit accedere.

Copioſe, ſapienterque dicentis) Cice-ro in Oratore: *Res ſic ſe habet. Copioſe, & ornate dicere. ſine ſententia, inſania eſt: ſententioſe autem ſine verborum & modo, & ordine, infantia eſt.* Hæc eſt Oratoris deſcriptio: quem copia a dialectico, ſapientia ab inani garruli-tate ſeparat.

In oratione) Quæ cum contentione habetur.

Miſta modeſtia gravitas) Dixit jam, Magna eſt admiratio copioſe, ſapien-terque dicentis: nunc, ſi ad copiam, & ſapientiam accedat modeſti, nihil admi-

admirabilius dicit eſſe, præſertim in adoleſcente: quia pudor ætatem ornat, orationi autem non modo non obeſt, verum etiam prodeſt plurimum. quod exemplo L. Craſſi lib. I. de Orat. perſpicuum eſt.

Plurima cauſſarum genera] *Plura*, ſeptem mei, & Tertii.

Deſiderant] *Deſiderent*, ſex mei, & Tertii.

Aſſecuti ſint] Sic omnes, uno tantum excepto, in quo, *conſecuti*. quod non probo.

Maxima eſt admiratio] Non modo laus.

Laudabilior eſt defenſio] Vide Quintil. lib, XII. cap. 7.

De Craſſo) Qui accuſavit de majeſtate C. Carbonem reip. cauſſa.

Adoleſcens M. Antonius) Robuſtior tamen annis aliquot, quam Craſſus. accuſavit autem Cn. Papirium Carbonem, qui cum Metello Caprario conſulatum geſſerat, patrem ejus Carbonis, qui ter conſul fuit, & a Pompejo Lilybæi eſt interemptus: ut in ep. ad Pætum. Hic M. Antonius, M. Aquillium defendens, diloricata rei tunica, cicatrices judicibus oſtendit.

P. Sulpicii) Qui loquitur in libris de Orat. Defendit autem C. Norbanum idem Antonius, & ſeditiones exornavit, dicens multas interdum ſeditiones e rep. fuiſſe: ut, cum reges exacti, cum tribunicia poteſtas conſtituta.

Niſi aut reip. cauſſa, ut duo Luculli) Sic omnes libri veteres. & recte. Intelligit autem Lucium, qui Mithridatem, Tigranemque devicit, & Marcum: qui quamquam Servilium augurem, Lucii patris accuſatorem, injuriæ referendæ gratia, accuſaverint, tamen, quia de peculatu, quod eſt furtum pecuniæ publicæ, accuſarunt, reip. cauſſa id facere viſi ſunt. hoc & Plutarchus oſtendit, & Cicero in Lucullo his verbis: Vt enim admodum adoleſcens cum fratre, pari pietate, & induſtria prædito, paternas inimicitias magna cum gloria eſt perſecutus, in Aſiam quæſtor profectus, ibi per multos annos admirabili quadam laude provinciæ præfuit.

Patrocinii) *Patrocinio*, octo mei, ſex, & Tertii, cum impreſſa faciunt.

Pro Sardis contra Albucium Iulius Cæſar) Pater ante multos annos emendavit, & impreſſit, *contra Albucium*: cum in omnibus, & recentioribus, & antiquis libris, *pro Albucio*, ſcriptum ſit. Conjecturam autem ejus hiſtoria primum, deinde ratio peperit. nam Sardos a Iulia Cæſare Strabone, eo, qui facetiis, & dicendi lepore excelluit, eſſe defenſos, docet Suetonius in Cæſare dictatore. *Genus*, inquit, *eloquentiæ dumtaxat adoleſcens adhuc Strabonis Cæſaris ſecutus videtur: cujus etiam ex oratione, quæ inſcribitur, Pro Sardis, ad verbum nonnulla tranſtulit in Divinationem ſuam.* Cum igitur ſingulorum ſingulas perſequitur accuſationes, Lucullorum contra Servilium reip. cauſſa, ſuam pro Siculis, Iulii pro Sardis, Fufii pro ea, quam Aquillius adminiſtravit, provincia: cur, ceteris unicam tribuens accuſationem, duas Fufio tribuat? nam, ſi legatur, Pro Sardis, Pro Albucio; quæ duæ defenſiones ſunt: duas ſimul accuſationes eſſe, quis non videt? Omnino quemadmodum C. Verris nomen omiſit Cicero, quem pro Siculis accuſaverat, Siciliæ defenſæ mentione contentus: ſic omittere potuit Albucii, Sardiniæ jam mentione facta. ſed, quando veteres omnes libri, *pro M. Albucio*, habent: modeſtius ſe facere Pater eſt arbitratus, ſi, *contra Albucium*, reponeret, quam ſi totum illud, *pro M. Albucio*, tolleret. Fortaſſe autem, *contra Albucium*, addidit Cicero. nam accuſatio Lucullorum, & ipſius Ciceronis recentior erat, ipſaque ſatis nota res hominibus ejus ætatis. at Cæſaris accuſatio remotior, ideoque minus nota. quod ſi mentio fieret de Albucio, reo, tollebatur obſcuritas, & patefiebat hiſtoria. Ideo non probo eorum opinionem, qui hoc totum, *contra Albucium*, delendum cenſent. neque correctores iſtos audio, qui ſibi nimium quantum in conjectura placent, inſeruntque maculas interdum, quas eluere ſe putant. Hanc ejus emendationem, ut alias non paucas, a viris doctis, qui poſt editionem ſuam in Ciceronem ſcripſerunt,

, eſſe diſſimulatam, non moleſte
a tuliſſe, ſum ipſe teſtis. non e-
induſtriæ ſuæ fructum ex aliena
atione petebat: verum id tantum
tabat, ut opem ſtudioſis ferret:
amque aberat, ut invideret, ſi
in hoc genere videret excellere,
s etiam & gratularetur, & ſum-
a laudem tribueret. Albucius au-
is eſt, qui cum in Sardinia, vi-
latrunculis, ſine ſenatus decreto
i triumphaſſet, Romæ poſtea ac-
us in exſulium miſſus eſt. vide in
o, de Fin. lib. 1. Tuſc. v. *Cæſar:*
, non eſt in decem meis, & Ter-
& certe gloſſema eſt.

accuſando etiam M'. Aquillio L. cognita induſtria eſt] Pro, *manlio*,
d erat in vulgatis, & in uno meo
e) ſive, *manilio*, (quo modo eſt
ndecim meis, & Tertii) ſive,
lium, (quo modo in duobus item
) primus repoſuit Pater, *M. A-
io*, ante multos annos. id quod
libri teſtantur. Sed, quia, glo-
m non occupans, ipſe correctio-
ontentus, neque Scholia ſcripſit,
e locum ſe reſtitutum ullo modo
avit: & hic ejus fructum indu-
intervertere, ad ſeque transferre
oſtea conati ſunt. Hiſtoriam M.
llii a L. Fuſio accuſati breviter
it Cicero in libro de claris orat.
nciæ tamen, pro qua Fuſius A-
um accuſavit, mentionem ibi
ue prætermiſit. Aquilliorum au-
ænomen fuiſſe M'. id eſt Ma-
ut Curiorum, antiquitatum Ro-
rum periti non ignorant. ſed, ob
iam notæ veteris, pro M'. factum
L. in omnibus vulgatis libris.

erit, cui faciendum ſit ſæpius) Sin
cur f. unus, Sin cauſſa erit, cur
s. Sin cui f. unus. alii omnes
impreſſa lectione ſunt.

p. tribuat hoc muneris] Sic ſeptem,
rtii. ſeptem, *tribuatur*.

iſci ſæpe] *Sæpius*, ſeptem, &
i.

ri enim hominis, vel potius vix ho- videtur]

plav γὰρ ἴς' ἀνθρωπ@, ἂν ἄν- θρωπ@ ᾖ.

nim tum periculoſum ipſi eſt] *Cum*,
ue, & Tertii.

Nominetur) *Nominere*, octo, & Tertii.

M. Bruto) Qui ſe ad accuſandum potius, quam ad defendendum, dedit: ut in libro de claris orat. Hunc facete in primis in quodam judicio L. Craſſus exagitavit. ut in oratione pro Cluentio.

Summo genere nato) Nam Iunia familia Ilio oriunda, cum Ænea in Italiam venit, affinitatemque cum Romanis regibus contraxit.

Illius filio, &c.) Quod tanto majorem infamiam ei afferebat.

Qui juris civilis in primis peritus fuit) De veteribus juriſconſultis diligenter ſcripſit probatæ vir induſtriæ, Bernardinus Rutilius Vicetinus. Eum lege.

Iudicio capitis) Sic omnes libri veteres: non, *in judicium capitis*.

Ita eſt habendum religioni) Sic duodecim mei, & Tertii: non, *religioni contrarium*. quo modo antea legebatur. *Item*, non *ita*, eſt in Tertii libro: pro, Similiter: quomodo Salluſtius, Iugurtha: *Ipſe armatus, intentuſque item milites cogebat*. Et alii. *Habere religioni*, eſt, cavere. Terentius.

Fert etiam humanitas) Vt homo hominem ſervatum velit.

Panætio) A quo & hoc ipſum, & alia multa in hos libros Cicero tranſtulit.

Adoleſcentes) Annos natus 27. Cicero pro Sex. Roſcio Amerino dixit. Vide Agellium lib. xv. cap. 28.

CAPVT XV.

QVamquam in utroque ineſt gratificandi liberalis voluntas] Vlpianus lib. LXX. ad edictum, lib. XXXIX. Digeſtorum, tit. 5. de Donationibus, l. XIX. *Hoc jure utimur, ut in rebus publicis, cum de donatione quæritur, illud ſolum ſpectetur, utrum ob cauſſam aliquam juſtam reip. promittat quis, vel polliceatur, an non. ut ſi ob honorem aliquem promittat, teneatur: ſi minus, non. Labeo ſcribit, extra cauſſam donationum eſſe talium officiorum mercedes, ut puta ſi tibi adfuero: ſi ſatis pro te dedero: ſi qualibet in re opera, vel gra-*

tia

tia mea uſus fueris. Non poteſt liberalitas nolenti adquiri. Hæc Vlpianus.

Tamen altera ex arca, altera ex virtute depromitur] Lepida ſententia. non enim, quod ex arca, cum eo, quod ex virtute depromitur, conferendum videtur. alterum enim altero longe nobilius: & largitio pecuniæ, cum minuat rem domeſticam, ſimul minuit benigne faciendi facultatem. quod non accidit, cum, non pecunia, ſed opera, benigne fit indigentibus. Veterum igitur lectionem retineo, quam antiqua quoque confirmant exemplaria.

Largitio, quæ fit ex re familiari, fontem ipſum benignitatis exhaurit] Placet hoc loco adſcribere, quod ſcriptum eſt a Lactantio Firmiano. Is autem ſic lib. VI. cap. 12. *Quid. M Tullius in ſuis Officialibus libris nonne hoc idem ſuadet, non eſſe omnino largiendum? ſic enim dixit: Largitio, quæ fit ex re familiari, fontem ipſum benignitatis exhaurit: ita benignitate benignitas tollitur. qua quo in plures uſus ſis, eo minus in multos uti poſſis. Et idem paullo poſt: Quid autem eſt ſtultius, quam, quod libenter facias, curare, ut id diutius facere non poſſis? Videlicet profeſſor ſapientiæ refrenat homines ab humanitate: monetque, ut rem familiarem diligenter cuſtodiant: malintque arcam, quam juſtitiam conſervare. Quod cum intelligeret inhumanum eſſe, ac nefarium, mox ex alio capite, quaſi actus pænitentia, ſic ait: Nonnumquam tamen eſt largiendum: nec hoc benignitatis genus omnino repudiandum: & ſæpe idoneis hominibus egentibus de re familiari impertiendum. Quid eſt, Idoneis? nempe iis, qui reſtituere, ac referre gratiam poſſint. Si nunc Cicero viveret, exclamarem profecto: Hic, hic, M. Tulli, aberraſti a vera juſtitia: eamque uno verbo ſuſtuliſti: cum pietatis, & humanitatis officia utilitate metitus es. Non enim idoneis hominibus largiendum eſt, ſed quantum poteſt non idoneis. id enim juſte, id pie, id humane fit, quod ſine ſpe recipiendi feceris. Hæc eſt vera illa, & germana juſtitia, cujus ſolidam & expreſſam effigiem nullam tenere vos dicitis. Ipſe pluribus locis clamas, mercenariam non eſſe virtutem, faterisque in libris Legum tuarum, Liberalitatem gratuitam eſſe, his verbis: Nec eſt dubium, quin is, qui liberalis, benignuſque dicitur, officium, non fructum ſequatur. Cur ergo idoneis potius largiris, niſi ut poſtea mercedem recipias? Te igitur auctore, ac præceptore juſtitiæ, quiſquis idoneus non erit, nuditate, ſiti, fame conficietur, nec homines copioſi, & uſque ad delicias abundantes, ſubvenient ultimæ neceſſitati. Si virtus mercedem non exigit: ſi propter ſe, ut dicitis, expetenda eſt. ergo juſtitiam matrem, principemque virtutum ſuo pretio, non tuo commodo, æſtima: eique potiſſimum tribue, a quo nihil ſperes. Quid perſonas eligis? quid membra inſpicis? Pro homine tibi habendus eſt, quiſquis ideo precatur, quia te hominem putet. Abjice umbras illas, imagineſque juſtitiæ atque ipſam veram, & expreſſam tene: largire cæcis, debilibus, claudis, deſtitutis: quibus niſi largiare, moriendum eſt. Inutiles ſunt hominibus, ſed utiles Deo, qui eos retinet in vita, qui ſpiritu donat, qui luce dignatur. Fove, quantum in te eſt, & animas hominum, ne exſtinguantur, humanitate ſuſtenta. Qui ſuccurrere perituro poteſt, ſi non ſuccurrerit, occidit. Verum iſti, quia neque naturam retinent: neque, præmium in eo quod ſit, ſciunt: dum perdere timent, perdunt: & in id, quod maxime cavent, incidunt: ut, quidquid largiuntur, aut pereat omnino, aut ad tempus breviſſimum proſit. Nam, qui exiguam ſtipem miſeris negant: qui conſervare humanitatem ſine damno ſuo volunt: patrimonia ſua effundunt: ut aut peritura, & fragilia ſibi comparent: aut certe maximis ſuis damnis nihil conſequantur.* Hæc Lactantius, qui vera non ſentire videtur. nam, quantum aberraverit, facile eſt judicare iis, qui rationis non prorſus expertes ſunt. Idonei enim qui intelligi deberent, non aſſecutus eſt. non enim eos, qui reſtituere, ac referre gratiam poſſunt, ſed dignos auxilio Idoneos interpretari debemus. *Fontem ipſum*: rem familiarem: cujus rivuli ſunt Largitiones.

Deinde, conſuetudine beneficentiæ paratiores erunt, & tanquam exercitatiores ad bene de multis promerendum] Hæc igitur beneficentiæ ratio, quæ ex virtute ſumitur, non minuitur augendo,

ſed

ſed augetur: illa altera, quæ ſumitur ex arca, quo magis exercetur, eo minor fit. ita, ſi virtus eſt, perpetua eſſe non poteſt.

Præclare in epiſtola quadam Alexandrum filium Philippus accuſat, quod largitione benevolentiam Macedonum conſectetur] Hæc epiſtola non exſtat. Verum legimus apud Plutarchum in Politicis, Philippum Alexandrum admonere ſolitum, ut ſe ſuperſtite, ac regnante amicos ſibi conſuetudine, comitate, gratificatione, quoad liceat, comparare ſtudeat. Et in Apophthegmatibus, ut blande, & manſuete cum Macedonibus converſetur.

Quid te (malum) inquit] *Malum*, adverbium indignantis. Ad Att. *Qui (malum) iſti Pindentiſſæ?*

Sed miniſtrum & præbitorem putent] Præbitorem, eſt in omnibus libris: Recte. Demoſthenes enim ταμίαν, hoc eſt præbitorem, fuiſſe ſcribit. Alii legunt, *diribitorem*, id eſt, eum, qui dividit. *Diribere* enim, veteri lingua Latina, Dividere erat. Sed veteres omnes libri adverſantur.

Quo quid ſordidius regi] *Quo*, non legitur in undecim meis. Vnus, *quam ſordidum regi*. Tertii, *ſordidum regi*.

Melius etiam, &c.] Quam quod accuſat de largitione.

Idoneis hominibus] Probis. ut infra: *In deligendis idoneis judicium, & diligentiam adhibere debemus.*

Diligenter] Cum delectu. Sic in Pandectis: Vide Ariſt. Eth. lib. IV.

Moderate] Nam immoderatam largitionem duo vitia ſequuntur, inopia, & rapinæ. quæ Catilinæ conjurationis origo fuit.

Patrimonia effuderunt] Vt Milo, is, qui Clodium interfecit. Pedianus.

Sequuntur largitionem rapinæ] Hinc Salluſt. Catilina: *Catilinæ: ab adoleſcentia bella inteſtina, cædes, rapinæ, diſcordia civilis grata fuere.*

Claudenda eſt res] Claudenda res eſt, quattuor mei, & Tertii.

Iamque in proverbii conſuetudinem venit] *Que*, conjunctio, abeſt a decem meis, & Tertii. & elegentius abeſt.

Largitionem fundum non habere] Finem non invenire, inane eſſe eorum ſtudium, qui benevolentiam hominum, qui dando expleri nequeant, largitione conſectentur. id eſt: Largitionibus facilius effunduntur patrimonia, quam hominum benevolentia comparantur. A pertuſo Danaidum apud inferos dolio. Vide Adagia.

Illud idem] Septem mei, & Tertii, ordine præpoſtero, *idem illud*.

CAPVT XVI.

PRodigi, qui epulis, & viſcerationibus] Hi ſunt, qui populi gratiam, honorum ſpe, aucupabantur. *Epulis:* publico convivio. de quo ſæpe in veteribus Inſcriptionibus. *Viſcerationibus:* cum carnes, ſive crudæ, ſive coctæ, interdum panis, vinumque cum illis donum perferentibus ſingulis præbebantur.

Gladiatorum muneribus] Quæ potiſſimum in funeribus edebantur. Contra gladiatores invehitur Auguſtinus lib. VI. Confeſſ. & Lactantius in Epit.

Ludorum] Theatralium. *Venationumque* elephantorum, & leonum pugnas. Saturno conſecrata. Tertullianus.

Aut nullam ſint relicturi omnino] Sex, & Tertii, Aut nullam omnino ſint relicturi. Vnus, Nullam omnino rel. ſint. Tres, Sunt.

Æs alienum ſuſcipiunt amicorum cauſſa] *Cauſſa*, non eſt in duobus, & Tertii. *Suſcipere æs alienum amicorum*, eſt, pro amicis debitum diſſolvere. Contra, *æs alienum exonerare*, Vlpianus Dig. de jure dotium, l. Profecticia: *Non pro hereditate patris æs alienum ſolvit, ſed ſuum æs alienum ſuſceptum, dum filiusfamilias eſſet, paterfamilias factus exoneravit.*

Collocatione] Pro, elocatione. *Olim creditum eſt expedire reip. uxores eſſe dotatas.* Dig. de jure dotium.

Vel in re quærenda, vel augenda] Prius, *vel* non eſt in duobus meis,

In eo libro quem de divitiis ſcripſit] Qui non exſtat: a Laertio citatur, περὶ πλέτε.

Cujus exempla pauca poſui] Septem, & Tertii, ord. præp. *Cujus pauca exempla poſui.*

Et major] Quia virtuti propior.

Et

Et certior) Propter grati animi memoriam, eorum, quibus bene feceris.

Nos reprehendit) Hoc in Ariſt. Eth. non reperitur Vnde Muretus, *Ariſto*, reponit: pro, *Ariſtoteles:* intelligitque Ariſtonem Stoicum, cujus mentio eſt apud Senecam, & apud Lact. libro de ira, cap. 22. Quam Mureti conjecturam confirmare videtur antiquus meus liber, in quo eſt, A ℞ O. Sunt qui deleant hæc verba. *Nos reprehendit*, contra omnes libros veteres.

Non admiremur) Pro, non reprehendendas putemus. *Non admirentur*, unus meus, & Tertii. Fulvius Vrſinus delendum putat τὸ *non:* vel pro *admiremur*, legendum *improbemus*.

Ab hoſtibus) *Hoſte*, ſeptem, & Tertii.

Sextarium) Vncias xx, ſextam congii partem.

Mina) Centum drachmis, ſcutatis duodecim.

Hoc primo incredibile nobis videri, omneſque mirari: ſed, cum attenderint) Hunc locum ſuæ integritati reſtituimus, non ex conjectura, ſed veterum librorum ope: in quibus omnibus eſt, *attenderint*, non *attenderimus*, ut in omnibus vulgatis. quod verbum refertur ad illud. *Omneſque mirari.* Qui vero pendere ab eo putabant, *incredibile nobis videri*, primam verbi perſonam maluerunt, quam tertiam: & accipiebant, *omnes mirari*, pro, *nos omnes mirari:* cum ſit, *omnes*, pro, *omnes homines:* unde naſcitur, *attenderint*. Nec vero neceſſe fuit, *nobis*, delere: cum ab eo, ut oſtendit, verbum non pendeat: & ſit in omnibus libris, & Tertii, uno excepto. eoque magis miror deletum eſſe, quod nullam rationem, cur deleretur, quiſquam attulit. quaſi liceat, ex vulgatis libris voces tollere, nulla facta veterum exemplarium mentione.

Delenitio) Delectatio, quinque, & Tertii: *Deliratio*, unus.

Ad breve tempus, exiguumque ſit) Duo, & Tertii, *ad breve, exiguumque tempus.* quinque, *ad breve, exiguumque ſit tempus.* unus; *ad breve tempus, exiguumque. Eſt*, pro *ſit*, duo. Antea, male, in vulgatis, *ad breve tempus, exiguumque duratura ſit*. quod tamen eſt in duobus. alius, *ad breve tempus, exiguumque durat.* Male.

Eaque a leviſſimo quoque) Sic novem mei, & Tertii. *A leviſſimo quoque:* non ab omni populo, ſed a leviſſimis.

In quo tamen ipſo) Leviſſimo.

Satietate) Quæ etiam in rebus jucundiſſimis voluptatem tollit.

Bene etiam colligitur) Argumentum a ſpectatorum ſenſu contra ludos, & munera, quæ populo dantur. Hinc apud Homerum Minerva Telemachum objurgat:

οὐδέ τι σε χρὴ
Νηπιάας ὀχέειν· ἐπεὶ οὐκ ἔτι τηλίκος ἐσσί.

Id eſt:

Non puer es, nec te puerilibus omnia nugis
Metiri fas eſt.

Probari poſſe nullo modo) Sunt enim copiarum, non virtutis. ut ipſe ſcribit in epiſtola ad Curionem.

Iam bonis temporibus) Moribus integris: cum honeſta diſciplina floreret.

Splendor ædilitatatum) In ludis, qui dantur populo.

Et P. Craſſus cum cognomine Dives, tum copiis) Hic ex Mucia gente tranſiit in Licinam: inde Craſſii cognomen accepit, & Mucianus dictus eſt. Conſul fuit anno v. DCXXII. quinque rebus excelluit, auctore Agellio lib. I. cap. 13. fuit enim ditiſſimus, nobiliſſimus, eloquentiſſimus, juriſconſultiſſimus, pontifex max. nominatur in libris de Orat. in Bruto, a Vellejo lib. II. a Plinio lib. IIX. cap. 7. qui ejus ædilitate elephantos, primum pugnaviſſe tradit.

Ædilicio maximo munere) Primus enim argento, auroque folia imitatus, ludis ſuis coronas dedit.

Paullo poſt) Poſt xx. annos.

L. Craſſus cum Q. Mucio) Qui fuere collegæ & in prætura.

Omnium hominum moderatiſſimo) Qui tamen ædilitate magnificentiſſime fungi voluit: ut quaſi exemplum ceteris ædilibus daret.

C. Claudius, Ap. filius) Operæ pretium videtur, quæ Valerius Max. lib. II. nar-

narrat, ſubſcribere: *Claudius Pulcher ſcenam varietate colorum adumbravit, vacuis ante pictura tabulis extentam: quam totam argento C. Antonius, auro Petreius, e bore Q. Catulus pratexuit. Verſatilem fecerunt Luculli. argentatis chotagiis P. Lentulus Spinther adornavit.* Vide orationem pro Plancio, & Plinium lib. IIX. cap. 7.

Luculli] Luculli fratres ædiles ſimul fuerunt, ut ex Plinio lib. IIX. cap. 7. & Plutarcho liquet. Legendum igitur, Luculli.

Hortenſius] Hic pavonem in augurali adjiciali cena primus poſuit. Varro de re ruſt. lib. III. cap. 6. Plinius lib. x. cap. 20. Macrob. Sat. lib. III. cap. 13.

Silanus] D. Iunius Silanus, qui poſt Ciceronem conſul fuit.

P. Lentulus] Cognomine Spinther. de cujus ædilitate Plin. lib. IX. cap. 39.

Scaurus] Ejus filius, qui princeps ſenatus fuit. de hujus munere ædilicio Plinius lib. IIX. cap. 17. & XXXIV. cap. 7. & XXXVI. cap. 2. & 6. & 15. & Aſconius.

Noſtri Pompeji] Qui, teſte Plutarcho, theatrum ædificavit, DC. leones jubatos dedit. Plin. lib. IIX. cap. 16. item CCCCX. pantheras, lib. IIX. cap. 17.

Secundo conſulatu] In quo leones DC, pantheras CDX, elephantos XX. dedit Plinius lib. IIX. cap. 7. 16. 17. & in epiſtola ad Marium, lib. VII. Fam.

Quid mihi placeat] Significat ſibi non placere.

CAPUT XVII.

M*Amerco*] Æmiliæ gentis, patricii generis.

Homini ditiſſimo] Ut excuſari non poſſet. *Divitiſſimo*, antiqui libri tres, & Tertii.

Prætermiſſio ædilitatis] Propter impenſas. Hinc lib. III. de Legibus: *Sunto ædiles curatores urbis, annonæ, ludorumque ſollemnium: ollisque ad honoris amplioris gradum is primus adſcenſus eſto.* Hinc Cicero Fam. lib. x. C. Furnium, Planci conſulis deſignati legatum, qui tribunus modo, ædilis nondum fuerat, arguit, quod in petenda prætura nimium feſtinaret.

Nos ipſi ut fecimus] Plutarchus. Et or. I. in Verrem.

Aut utilior] *Atque*, quinque, & Tertii.

Oreſti] Cognomen Aureliæ gentis. Duos enim Aurelios Oreſtas nominat Cicero in Bruto. Hic eſt forte Cn. Aufidius Oreſtes, qui, ſine tribuniciæ dignitatis gradu, ad conſulatum adſcendit, anno DCXXCII.

Prandia] Populo data.

In ſemitis] Per univerſam urbem.

Decumæ nomine] Veteres Romani, ut in exoptata re bonum exitum conſequerentur, decumam fructuum, vel prædæ alicui deo vovebant: ut Herculi vovit Sulla, & M. Craſſus, ad Parthicum bellum iturus, de ſuis bonis: Iunoni vovit Camillus, ſi Veios expugnaret, ut ait Plutarchus: Apollini, ſi Livium ſequi malumus. Feſtus oſtendit, non id fieri ſolitum in certæ cujuſdam rei cupiditate, ſed more: vel ut omnia proſpere ſuccederent, vel ut quiſque aliquem deum privatim coleret. ait enim: *Decima quæque veteres diis ſuis offerebant.* Macrobius lib. III. cap. 12. ex Varronis ſatyra περὶ κεραυνοῦ, refert, Romanos Herculi quidem decumam vovere ſolitos eſſe, ſed populum decimo quoque die pollucere, (i. viritim aliquid largiri) ut ἀσύμβολος nemo veſpere domum rediret. Hunc morem ab Evandro, Aboriginum rege, fluxiſſe. qui decumam bonum, interfecto Caco latrone, Herculi vovere inſtituerit, auctor eſt Diodorus Siculus lib. IV. Nec tamen hanc unam, ſed alias quoque cauſſas votæ Herculis decumæ, Plutarchus refert in Problematibus. Plautus decumam hanc, *Herculaneam partem* in Trinummo vocat. Et Sticho:

Decimam, inquit, *partem ex voto Herculi polluceam.* De ea & Varro de lingua Latina lib. v. & antiqua Reatini marmoris inſcriptio.

SANCTE

DE. DECVMA. VICTOR.
TIBEI. LVCIVS. MVNIVS.
DONVM. DAT. MORIBVS.

ANTIQVEIS. PRO. VSVRA. HOC. DARE. SESE. VISVM. ANIMO. SVO. PERFECIT. TVA. PACE. ROGANS. TE. COGENDEI. DISSOLVENDEI. TV. VT. FACILIA. FAXSEIS. PERFICIAS. DECVMAM. VT. FACIAT. VERÆ. RATIONIS. PROQVE. HOC. ACQVE. ALIEIS. DONIS. DES. DIGNA. MERENTI.

Huc ſpectavit Oreſtes cum prandia populo dedit in ſemitis, ut eum ſibi conciliaret, in petitione magiſtratus, decumæ nomine, ut decumas alii diis offerebant: non quod ipſe decumam populo daret, alicujus dei nomine, ſed ad ſimilitudinem ejus decumæ, quæ diis dari ſolebat.

M. Seio) Oratio pro Plancio & Varro de re ruſt.

Caritate annonæ) Tò *annonæ* abeſt a novem libris, & Tertii. & recte abeſt.

Aſſe) Viliſſimo pretio, quarta ſeſtertii parte.

Modium) Libras fere xxx. de quo vide Plinium lib. XIIX. cap. 7.

Invidiæ) Propter opes.

Quando erat ædilis) Non turpis jactura fuit, quia ſplendorem poſtulabat ædilitas.

Miloni) Iam mortuo.

Salute noſtra) Hinc pater patriæ Cicero.

Cauſſæ igitur largitionis eſt) Largitionis cauſſæ probantur, neceſſitas, & utilitas.

Mediocritatis regula) Sic tredecim mei, & Tertii. unus, *mediocritas*.

L. Philippus) Conſul factus ſine tribunatu militari, an. [illegible] tertius in oratoria laude poſt Craſſum, & Antonium, pater ejus, qui Atiam, Auguſti matrem, conjugem habuit. vide orationem pro Quinctio.

Quæ habebantur ampliſſimæ) Præturam, cenſuram, conſulatum.

Cotta, Curio) Cinna, non eſt in Tertii libro. *C. Curio*, legit Langius. *Cotta*: C. Cotta, orator, qui loquitur in libris de Orat. *Tres Cottæ fratres* fuere, C. M. L. omnes conſulatum adepti ſunt. *Curio*: pater ejus, qui, pro Cæſare contra Pompejum dimicans, in Africa periit.

Noſtro quidem anno) Quo primum anno per leges licuit. id alibi quoque gloriatur, & auget eam laudem, quod eſſet homo novus, multa commendatione majorum.

Quæ ad uſum reip. pertinent) Has impenſas & Ariſtoteles probat lib. IV. Eth.

In manu datur) *In manum*, octo mei, & Tertii liber.

Terentius, *Præ manu dare*.

Propter Pompejum) Qui theatrum magnificentiſſimum exſtruxerat.

Vituperabat) *Vituperat*, quinque, & Tertii.

Propylæa) Vide Plutarchum in Periclis vita. Hic, accepta pecunia, ut Palladis templum reficeret, in atrio omnem conſumpſit.

Conjecit) *Conjecerit*, ſeptem, & Tertii. *Projecerit*, ſex. *Projecerat*, unus.

Et tamen ipſa) Pronomen, *ipſa*, ſi ſententia perpenditur, magis requirere videtur, *tamen*, quam *tum*. Acceſſere quattuor veteres libri, & unus, qui Romæ eſt, apud heredes Iulii Galli. qui, Tamen, perſpicue ſcriptum habent. quod probavi. Et tum ipſum & ad fac. Tertii liber.

CAPVT XVIII.

RES *meliores quærit)* Iſocrates, ζητεῖν τὰ βελτίω: Columella, *melioreſcere*. *Res meliores*: incrementa divitiarum, vel dignitatis.

Propenſior benignitas) Recte. nam hæc vera cauſſa eſt largiendi, ut ſubveniatur neceſſitati.

Vt altiorem gradum adſcendant) Sic tredecim mei, & Tertii. Antea, *ut ad altiorem gradum adſcendant*.

Reſtricti omnino) Tò *omnino* non eſt in decem meis.

Benefacta, male locata malefacta arbitror) Senarius jambicus. Hinc Plautus:

Male meretur, qui mendico dat, quod edat:
Nam, & illud, quod dat, perit:
Et illi producit vitam ad miſeriam.

Vide

Vide Adagia, Beneficus trucidator.

Temeritate enim remota) Si non temere cuivis datur, ſed idoneis tantum.

Gratiſſima) Iis etiam, qui nihil acceperunt.

Studioſius laudant) Tum ex officio, (nam recte facta incorruptus animus laudare non poteſt) tum ad excitandam, & augendam divitum liberalitatem, in qua ſibi quoque præſidii aliquid repoſitum eſſe ſperant.

Summi cujuſque bonitas) Ovidius:

Regia (crede mihi) res eſt, ſuccurrere lapſis.

Ut hos beneficiis quamplurimis afficiamus) Quattuordecim mei, & Tertii, *ut his beneficiis quam plurimos afficiamus.*

Quorum liberis, poſteriſque prodatur memoria) Iidem libri, *quorum memoria liberis, poſteriſque prodatur.* Publii mimus:

Is beneficium dando accepit, qui dedit digno.

Omnes enim immemorem beneficii oderunt) Quod eſt naturæ proprium.

In deterrenda liberalitate) In deterrendis liberalibus, ne liberalitate utantur. Eſt autem minus uſitata loquendi forma. Sunt qui reponunt, *deterenda*, contra omnes veteres libros. i. imminuenda. ut apud Horatium, Od. 6. lib. 1. Carm.

Culpa ingenii laudes alicujus deterere.

Hoſtem tenuiorum) Publii Mimus:

Ingratus unus miſeris omnibus nocet.

Redimi e ſervitute) Ne uxores, & liberi egeant: ne deſint, qui pugnent pro patria.

Captos) *Captivos*, duo mei.

Largitioni munerum antepono) Lambinus, Longe, addit: *Largitioni munerum longe antepono:* contra veteres omnes libros.

Quaſi titillantium) Ita commoventium, ut pruritus commovere ſolet. in quo voluptas quædam eſt.

In dando munificum) Cum, quantum, & quibus dare decet.

In vicinitatibus) In, abeſt a tredecim meis, & Tertii. Quinque, *vicinatibus* Quattuor, & Tertii, *vicinantibus.* unus, *civitatibus.*

Confiniis) Prædiorum.

De jure ſuo concedentem) Cedentem, decem mei, & Tertii.

Quantum licet) Quantum rei domeſticæ ratio patiatur.

Et neſcio an paullo plus etiam, quam liceat) Et fortaſſe paullo plus etiam quam liceat: id eſt, vel cum aliqua rei familiaris jactura.

Nonnumquam de jure ſuo decedere) Quod noſtrum eſt, atque ad nos proprie pertinet, de eo partem aliquam temporis cauſſa alteri concedere. Quod autem Cicero, Nonnumquam, Terentius. *in loco*, dixit in Adelph. act. 2. ſc. 2. ad quem cum proculdubio Cicero reſpexit:

---- SY. Pecuniam in loco negligere, maximum interdum eſt lucrum. SA. hui,

SY. Metuiſti, ſi nunc de tuo jure conceſſiſſes paullulum,

Atque adoleſcenti eſſes morigeratus, hominum homo ſtultiſſime,

Ne non tibi iſtuc feneraret? SA. ego ſpem pretio non emo.

SY. Numquam rem facies: abi: neſcis ineſcare homines, Sannio.

SA. Credo iſtuc melius eſſe: verum ego numquam adeo aſtutus fui.

Quin, quidquid poſſem, mallem auferre potius in præſentia.

Dilabi ſinere) Conſumi, diſſipari.

A Theophraſto) In libro de divitiis.

Illuſtribus hoſpitibus) Ord. præp. novem mei, & Tertii.

Poſſe multa volunt) *Multum*, quinque, & Tertii.

Cimonem) De cujus liberalitate Xenophon, Athenæus, Plutarchus, qui Ariſtotelem, non Theophraſtum, citat.

Curiales) Quos Græci φράτορας, tribules autem φυλέτας dicunt, ex Dionyſii, Plutarchique ſententia.

Laciadas) A Curia ita dictos.

Hoſpitalem) Cratinus comicus:

Κἀγὼ γὰρ εὔχουν Μητρόβιος ὁ γραμματεὺς,
Σὺν ἀνδρὶ θείῳ καὶ φιλοξενωτάτῳ,
Καὶ πάντ' ἀρίστῳ τῶν Πανελλήνων πρώτῳ,
Κίμωνι λιπαρὸν γῆρας εὐχόμενος
Αἰῶνα πάντα συνδιατρίψειν.

CAPVT XIX.

Qua autem opera, non largitione beneficia dentur] Operam largitioni jam antepoſuit. vide Ariſtotelem lib. IV. Ethic.

Injuriæ cavere] Ne quid contra jus committatur: ne actionem male in ſtituat, & cauſſa cadat: ne adverſarii calliditate circumveniatur.

Ad opes augendas] Non, ad divitias, ſed, ad gloriam. ſupra. Maxime autem & gloria paritur, & gratia defenſionibus.

Tum quam optime conſtituti juris civilis] Tum quod optime, liber Tertii. Tum quidem optime, tres. Tum quod tres optimi, unus. decem. Tum quod tres optime.

Principes] Civitatis.

Omnis dignitatis gradus] Omnes, octo, & Tertii. *Dignitates*, unus, & Tertii.

Splendor deletus eſt] Quod ſilent leges inter arma: &, ut Iſocrates ait, ἐμφυτατος νόμος eſt ὁ τρόπος τοῦ φυρόντος.

Cum is eſſet] Ser. Sulpicium laudat.

Omnes ſuperiores] Etiam Scævolam Pont. Max. ut in Bruto, & Phil. IX.

Finitima eſt] Simillima: quia prodeſt utraque quamplurimis.

Dicendi gravior facultas, & gratior, & ornatior] Et gravior, & gratior, & ornatior facultate juris civilis: gravior, quia plus ingenii poſtulat: gratior, quia civibus ſalutem dat: ornatior, quia Latini ſermonis elegantia, copia, ſplendore delectat. in oratione quoque pro Murena eloquentiam anteponit juriſprudentiæ.

Laudabilius, & præſtabilius] Quinque, & Tertii, non habent, *laudabilius*. & Vndecim, *laudabilius, præſtabilius*.

In tota dignitatis principatus datus] Nam in ſago, hoc eſt bellicis temporibus,

Spernitur orator bonus, horridus miles amatur.

Et pro Murena primæ rei militari, ſecundæ eloquentiæ, tertiæ vix juriſprudentiæ tribuuntur. *In tota dignitatis pr. d.* Tertii liber. Quattuordecim, *in tota dignitate pr. d.* Vt ſit: Cum multa ſint, quæ dignitatem pariant, inter ea tamen tenere principatum eloquentiam, majoribus noſtris placuit.

Diſerti igitur hominis] Diſertum hic uſurpat pro eloquente. alibi diſtinguuntur, ut in Oratore, dicente M. Antonio, diſertos ſe vidiſſe multos, eloquentem vero neminem.

Facile laborantis] φιλοπόνους, laborum tolerantiſſimi: qui labores, & moleſtias non reformidet, ſed otio, & quieti anteponat. *Facile:* pro libenter: ut ad Cœlium: *Quod in maritimis facillime ſum.*

Non gravate] Ne multis, & ambitioſis precibus, & pollicitationibus ſit opus: quod ait Iſocrates, τὰς χάριτας ἀχαρίστως χαρίζεσθαι.

Gratuito] Gratis. Plutarchus in Cic. & in Parad. objicit Craſſo, quod in patrociniis paciſceretur. *Gratuito:* quod ſervatum ab omnibus non eſt. ideo C. Cincius legem tulit de donis, & muneribus, de qua lib. II. de Orat. & Tacitus lib. XII. I. Ejus, inquit, opprimendi gratia repetitum videbatur S. C. pœnaque Cinciæ legis adverſus eos, qui pretio cauſſas oraviſſent.

Late patent] Vnde oritur, multis defenſis, multorum amor: quia plurimi ſunt, quibus patrocinio, & defenſione ſit opus.

Intermiſſionem eloquentiæ] Propter bella civilia: de quibus ſubjungit, *quibus exſtinctis oratoribus.*

De me ipſo] Qui ſtante rep. regnare videbar in cauſſis.

Quibus exſtinctis oratoribus] Ex partibus Pompeji.

Quam in paucis ſpes] De adoleſcentibus loquitur: cum vero ſubjungit, *quam in paucioribus facultas*, de viris.

Quam in paucioribus facultas] *Quanto*, eſt in undecim meis, & Tertii.

Commendantem] *Commendare* quattuor mei.

Vigilantem] *Vigilare*, tres. *Vigilantibus*, unus.

Rogantem] *Rogare*, unus.

Qui aut conſulunt, aut defendant] Cum juriſconſultos, & oratores perſpicue deſignet: (jam enim dixit, *cum omnes non poſſunt juriſperiti eſſe, aut diſerti)* libentius legerem, *conſuluntur.*

quo

quo modo eſt in uno meo, & Tertii. conſulunt enim ii, qui de re controverſa formulam, normamque, & viam litigandi a juriſconſultis petunt: conſuluntur vero juriſconſulti, qui dicuntur de jure conſulentibus reſpondere.

Non ſunt admonendi] Artificioſe. quod enim omittere ſe velle ſignificat, id tamen facit.

(Eſt enim in promptu)] Patet per ſe, eſt apertum, ſatis notum. nam, quis ignorat alios ita juvari oportere, ne quem offendamus. & in alieno beneficio nobis ipſi damnum comparemus?

Alios juvare] Ord. præp. novem mei, & Tertii.

Certiſque operis] Cum aliquid eo præcipue nomine faciendum tibi ſtatuas, ut compenſetur quod violatum eſt.

Quod violatum eſt] Id, quod violatum eſt, octo, & Tertii.

Quod violatum eſt] Dum alterum defenderes contra eum, quem invitus offenderes.

CAPUT XX.

D*Ictu quidem eſt proclive*] Facile: ut facile de procliviore loco deſcenditur.

Seſe] *Se*. ſeptem, & Tertii.

Honeſta oratio eſt] Recte loquuntur: ſed, quis eſt, qui, quod loquitur, id præſtet? Sumptum ex Andria Terentii, act. 1. ſc. 3.

Nimirum] Inops poteſt eſſe gratus. animo, non re.

Commode autem] Vide Agellium lib. 1. cap. 4.

Pecuniam qui habent non reddidiſſe] Jocus, & feſtivitas eſt in verbis *habere*, & *reddere*; quæ non ſimiliter in pecunia, & gratia accipiuntur. Idem dixit in oratione poſt red. ad Quir. *In officio perſolvendo diſſimilis eſt ratio, & pecuniæ debitæ: propterea quod pecuniam qui retinet, non diſſolvit: qui reddidit, non habet; gratiam &, qui retulit, habet, &, qui habet, diſſolvit.* Et pro Plancio: *Diſſimilis eſt pecuniæ debitio, & gratiæ. nam, qui pecuniam diſſolvit, ſtatim non habet id, quod reddidit; qui autem debet, is retinet alienum: gratiam autem &, qui refert, habet, &, qui habet, in eo ipſo, quod habet, refert.*

Beatis] Omnium rerum copia circumfluentes. nam beatus eſt is, qui nulla re eget.

Hi ne obligari quidem beneficio volunt] Tantum abeſt, ut gratiam referre velint. Minographus:

Beneficium accipere, libertatem vendere eſt.

Beneficium ſe dediſſe arbitrantur] Hoc idem ſcribit ad Leptam, Fam. lib. VI, cap. 19. *Præſertim qui nihil afferat præter operam, in qua ille ſe dediſſe beneficium putabit, ſi modo ipſum ſciet, non accepiſſe.* Et ad Att. lib. XIV. ad M. Antonium: *Litteræ tuæ ſic me affecerunt, ut non dare tibi beneficium viderer, ſed accipere a te ita petente.*

Quamvis aliquod magnum] *Quamvis aliquid magnum*, duo. *Quamvis magnum aliquid*, tres. *Quamvis magnum aliquod*, quattuor, & Tertii. *Aliquid quamvis magnum*, duo. *Magnum quamvis aliquid*, duo. *Quamvis magnum aliquid*, unus.

Atque] *Atque*, ſex mei, & Tertii.

Mortis inſtar] Sic Fam. lib. VI. ep. 9. *Hos tuos Tuſculanenſes dies inſtar eſſe vitæ puto.* In Piſonem: *Unus ille dies mihi quidem immortalitatis inſtar fuit, quo in patriam redii.* Et. Virg. lib. Æn. II. *Inſtar montis equum.*

Cum quid factum ſit] *Quidquid*, ſeptem, & Tertii.

Putans] *Putat*, eſt in quattuordecim meis, & Tertii.

Neque vero] *Enim*, pro *vero* eſt in quattuor meis.

Si quo forte fungitur] Erga eum, qui meritus eſt.

Extenuat] Quo majorem gratiæ referendæ voluntatem oſtendit.

Videndumque illud item, quod ſi opul.] Duodecim mei, & Tertii, *Videndumque illud eſt, quod, ſi opul.* Vnus, pro *illud*, *id*. Alius, ord. præd. *Vid. q. eſt illud. Quod:* ſic locutus ep. ult. lib. IX. ad Att. & epiſt. 28. lib. VII. Fam. Quibus locis vide Paulli patris Commentaria.

In illo uno, aut forte in liberis, ejus maneat gratia] Septem mei, & Tertii, ord. præp. *In uno illo.* Quattuor.

Aut in liberis forte. Vndecim, & Tertii, *manet*. Duo, Remanet.

Si res in contentionem veniet) Si quæramus, divitiæ ne ſint probitati præferendæ, an contra. Vel: ſi forte uſu veniat, ut vel diviti, vel inopi, viro tamen bono, ſit inſerviendum.

Themiſtocles) Hoc idem Val. Max. lib. VII. cap. 2. de ſapienter dictis, & factis. Plutarchus autem in vita, & Apophthegm. hoc Themiſtoclem reſpondiſſe ait filiæ ſuæ petitoribus.

An minus probato) *Aut*, ſeptem mei.

Ego, inquit, malo virum) Ego vero, inquit, malo virum, tredecim mei, & Tertii. Induſtriam, & virtutem ſine divitiis malo, quam divitias ſine virtute, & induſtria. Plutarchus.

Qui pecunia egeat) Iſocrates: Τοῖς ἀγαθοῖς οἷς ἔχομεν ἐν τῇ ψυχῇ, τούτοις κτώμεθα καὶ τὰς ὠφελείας, ὧν δεόμενοι τυγχάνομεν. hoc eſt: Virtute, atque induſtria, neceſſaria vitæ induſtriæ comparantur.

Pecuniam, quæ viro) Cui, ut ait Horatius, divitias quidem dederint, artem fruendi non dederint.

Corrupti mores, depravatique ſunt admiratione divitiarum) Nam, ut ait Demoſthenes, δεῖ χρημάτων ad vitæ ſuſtentationem.

Ne id quidem ſemper) Obeſt enim interdum: nec poſſunt ſemper omnia, quæ volunt, divites conſequi.

Honeſtior vero quo modo) Dignitatem enim divitiarum magnitudo non parit.

Ne impediant) Ne beneficium in illum ideo non conferamus, quia divitiis abundet: ſi modo vir bonus eſt: ſed rurſus eædem divitiæ ne adjuvent, id eſt, ne nos ad beneficium tribuendum magis, quam convenit, adducant.

Modo ne adjuvent) Nihil afferant divitiæ, quo vir bonus juvetur magis.

Qualis) Probitate, & moribus.

Fundamentum enim perpetuæ commendationis, & fama eſt juſtitia) Novem mei, & Tertii, *fundamentum enim eſt perp. comm.* & fam. juſt. Tres, ord. perp. *Fund. eſt enim* &c. Vnus, *fundamentum eſt perp. comm. & fam. juſt.* Vnus pro *enim*, habet *vero*.

Sine qua nihil poteſt eſſe laudabile) Nam juſtitia omnes virtutes complectitur.

CAPVT XXI.

QVæ ad ſingulos ſpectant) Id eſt, quæ depromuntur e cujuſque re familiari: non, quæ in privatos homines conferuntur.

Quæ ad univerſos) Cum magiſtratus, qui totius populi perſonam ſuſtinent, aliquid ex ærario depromunt.

Forum autem ipſorum partim ejuſmodi ſunt) Pro, Alia ejuſmodi ſunt. uſitato genere loquendi.

Vt ad univerſos cives pertineant) Vt cum augetur reſp. imperio, agris, vectigalibus.

Singulos ut attingant) Vt ſingulos privatim juvent: quo ex genere frumentaria largitio eſt.

C. Gracchi) Tribuni pl. qui legem frumentariam tulit. Plutarchus, & in oratione pro Sextio, his verbis: *Frumentariam legem C. Gracchus ferebat: jucunda res plebi Romanæ: victus enim ſuppeditabantur large ſine labore: repugnabant boni, quod & ab induſtria plebem ad deſidiam avocari putabant, & ærarium exhauriri videbatur.* Vnus meus, Ti. Gracchi.

Largitio fuit) *Fuit*, non eſt in novem meis, & Tertii.

Exhauriebat igitur) Igitur, non eſt in duobus meis.

Ærarium) Ad uſum reip. neceſſario conſtitutum: ſine quo reſp. ſtare non poteſt. Octavii autem modica largitio, quia non exhauriebat ærarium, reip. ſalutaris.

M. Octavii) Collegæ Ti. Gracchi in tribunatu. Plutarchus, epitome Liviana, & alii.

Reip. ſalutaris) Non exitioſa, ut illa C. Gracchi, quæ exhauriebat ærarium.

Neque de bonis privatorum publice deminutio fiat) *Publice*: lege. quod Ti. Gracchus, agraria lege promulgata, conatus eſt. æquari autem poſſeſſiones ſine magna multorum injuria non poſſunt. inde ſeditio, inde cædes, inde

de ſummum reip. diſcrimen. propterea ſubjungitur: Capitalis omnino oratio eſt ad æquationem bonorum pertinens. *Neque:* Ne, unus. *Nec*, unus. *Nec*, tres.

Legem agrariam] De publicis agris populo dividendis.

Antiquari] Suffragiis improbari. antiquatur enim lex, cum a populo rejicitur, ne feratur: abrogatur autem jam lata, ne in poſterum valeat. De Legibus: *Vos legem antiquaſtis ſine tabella.* Ad Att. *Populum, ut rogationem antiquaret, rogabant.*

Multa populariter] Dixit Philippus, quæ plebi grata eſſent, optimatibus, & locupletibus inviſa.

Qui rem haberent] Qui de ſuo viverent: quibus ad victum neceſſaria ſuppeterent. Sic Terentius, *ad rem attentiorem* eſſe, *rem facere:* Cicero, *rem augere.*

Capitalis omnino oratio eſt ad æqu.] Τὸ, *Omnino*, non eſt in quattuordecim meis, & Tertii.

Tenerentur] *Tuerentur*, quattuor mei.

Quod apud maiores noſtros ſæpe fiebat] Ante Paulli Æmilii Macedonicam victoriam. nam is, ut ait Plinius lib. XXXIII. cap. 3. & hic Cicero ſubjungit, tantum intulit in ærarium, ut finem attulerit tributorum. nec tributum poſtea collatum eſt ante Panſæ, & Hirtii conſulatum: quo anno, rep. oppreſſa, Cicero eſt interemptus.

Sin qua neceſſitas] Acerrimum telum. *Sin qua* nec. tres, & Tertii.

Malo enim, quam noſtræ, ominari] Inviti enim ea dicimus, quæ ſunt mali ominis. Sic ex ſeptem meis, & Tertii libro emendavi, & eſt elegantius, cum dixerit, Sin qua neceſſitas hujus muneris alicui reip. obvenerit: ſubjungere, Malo enim, quam noſtræ, ominario. Quid enim attinet dicere, Malo enim alteri, (quod eſt in quattuor) quam noſtræ: aut, Alii, (quod eſt in duobus) aut, Alienæ, (quod eſt in uno) quam noſtræ; cum dixerit, Alicui reip.?

Neque tamen de noſtra, ſed de omni rep. diſputo] Neque tantum, quattuor mei. Ne tantum, duo. τὸ *tantum*, non eſt in uno, & Tertii. *Tam*, ſeptem. *Tam*, reponit Fulvius Vrſinus ex antiquo libro. *Neque tamen de noſtra, ſed de omni rep. diſputo:* talis eſt omnis diſputatio. non enim hoc, aut illud examinat, ſed in toto genere verſatur. ſupra: *Mihi autem hæc oratio ſuſcepta non de re eſt, ſed de genere toto.*

Neceſſitati eſſe parendum] Solvendum tributum, neceſſario impoſitum.

Quæ ſunt neceſſaria] Quæ ad victum, ad habitationem, ad veſtitum pertinent. vide Platonem de Rep. lib. II.

Eſt enim in promptu] Satis patet.

Tamen locus attingendus fuit] *Tantum*, decem, & Tertii.

C. Pontius Samnis] Samnitium adverſus Romanos tum imperator, cum turpiſſimas Caudinæ pacis condiciones acceperunt, a quibus tandem & ipſe ſub jugum miſſus ad Luceriam, anno ab v. c. CDXXXIII. Vide Livium lib. IX.

Ad illa tempora fortuna me ſervaſſet] *Me fortuna reſervaviſſet*, unus, & Tertii. *Reſervaſſet*, ſeptem. *Me fortuna ſervaſſet*, quinque. Vnus, *ad illa tempora fortuna reſervaviſſet.*

Tunc eſſem natus] *Tum*, duodecim, & Tertii.

Dona accipere] Hinc Iugurthæ vox, apud Salluſtium: *O urbem venalem, ſi emptorem invenerit.*

Multa ſæcula] Faciundum mihi puto, ut hoc Antonii Mureti integrum caput deſcribam, quod ad hujus loci intelligentiam præclare admodum facit. eſt autem in Variarum lectionum libris, octavum libri X. Dubitant eruditi homines, quo modo accipiendum ſit, quod ait Cicero lib. II. de Officiis, Multa ſæcula exſpectanda fuiſſe C. Pontio Samniti, ſi a fortuna reſervatus eſſet ad id tempus, quo Romani dona accipere cœperunt. bellavit enim cum Romanis Pontius ab v. c. CDXXXII. lex autem Calpurnia de pecuniis repetundis lata eſt anno DCIIII. ut, ſi Sæculum ſit centum annorum, quo modo accipiendum & Grammatici veteres docent, & ludorum ſæcularium appellatio confirmat, non tota duo ſæcula ei exſpectanda fuerint. Sed certe Sæculum interdum eſt γενεὰ: ut oſtendit & Nævius, qui

Neſtorem, ut eſt apud Agellium, triſæclisſenem vocavit, ex illis videlicet Homeri verſibus:

Τῷ δ' ἤδη δύο μὲν γενεαὶ μερόπων ἀνθρώπων
Ἐφθίαθ', οἵ οἱ πρόσθεν ἅμα τράφεν ἠδ' ἐγένοντο
Ἐν Πύλῳ ἠγαθέῃ, μετὰ δὲ τριτάτοισιν ἄνασσεν.

Γενεὰ autem triginta annorum eſt. Itaque illi Homerici verſus oſtendunt tantum, Neſtorem, cum illa loqueretur, ſexagenario majorem fuiſſe: quamvis illic quoque γενεὰν pro centum annis accepiſſe etiam veteres Latini poetæ videntur. Hæc Muretus.

Tantum fuit roboris] Vt efficere poſſet, ne Romani diutius imperarent: ut poſſet Romanum imperium pecunia largienda evertere.

Nondum centum, & decem anni) Fulvius Vrſinus ex antiquo libro, *enim*, addidit, ſic: *Nondum enim cent*, &c. Vnus meus, *nondum vero cent.* Alius, *nondum x. & C. anni.*

A L. Piſone) Tribuno pl. qui primus Frugi dictus eſt.

Lata eſt lex) Cenſorino, & Manilio cos.

At vero poſtea tot leges) Cæcilia Servilia, Atilia, Cornelia, Iulia.

Italicum bellum) Sociale a ſcriptoribus dictum. Vide Florum.

Excitatum) Eorum opera, qui, ne repetundarum accuſarentur, metuebant: ab iis, qui ſibi conſcii ſuorum ſcelerum, quieta rep. judicia metuebant.

Vt imbecillitate aliorum, non noſtra virtute, valeamus) Si adhuc imperamus, cum tamen illud malum, quod Pontius optabat, in remp. invaſerit, non virtuti noſtræ, ſed aliorum imbecillitati, acceptnm referre debemus. hoſtes enim eos non habemus, in quibus tantum ſit roboris, quantum ſibi Pontius habere videbatur. Simile illud Iſocratis in Symmachico: χρὴ τοὺς καὶ μικρὰ λογίζεσθαι δυναμένους οὐκ ἐν τοῖς τῶν ἐχθρῶν ἁμαρτήμασι τὰς ἐλπίδας ἔχειν τῆς σωτηρίας, ἀλλ' ἐν τοῖς αὑτῶν πράγμασι, καὶ ταῖς αὑτῶν διανοίαις. τὸ γὰρ διὰ τὴν ἐκείνων ἀμαθίαν συμβαῖνον ἡμῖν ἀγαθὸν· τυχὸν ἂν παύσαιτο, καὶ λάβοι μεταβολήν. τὸ δὲ δι' ἡμᾶς αὐτοὺς γιγνόμενον, βεβαίως ἂν ἔχοι, καὶ μᾶλλον παραμείνειεν ἡμῖν.

CAPVT XXII.

G*Aza)* Perſæ, Gazam regiam pecuniam vocant. Q. Curtius. Virgilius pro omni pretioſa ſupellectile dixit,

Troja gaza per undas.

Quæ fuit maxima) Bis millies centies HS, ut ait Vellejus, id eſt ſexagies ter centena ſcutatorum millia: ut vulgo dicitur, milliones ſex, & ſcutatorum trecenta millia. Valerius Antias, *millies ducenties*, ſcripſit. quod Livius parum putat. In Plinio lib. XXXIII. cap. 3. legitur, *pondo trium millium:* quod mendoſum eſſe conſtat. Vide Livium lib. XLV. Plut. in vita, & Apophthegm. Valer. lib. IV. Appianum in Mithridatico. Oroſium lib. IV. cap. 20. Eutropium lib. IV. cap. 3. Iuſtinum lib. XXXIII. Florum lib. II. cap. 12. Quod autem fecit Paulus, idem antea fecerat. Q. Tremulus, Anagnia capta. Plinius lib. XXXIV. cap. 6. ceſſabat enim tributum, cum eſſet in ærario pecunia; renovabatur, ærario exhauſto.

Paullus) Pater naturalis Africani minoris.

Tributorum) Vbi novum bellum erat exortum, pecunia, qua gerendum eſſet, colligebatur: tributo cunctis civibus impoſito. Livius lib. V.

Nihil in domum ſuam intulit] Penates ſuos nulla ex parte locupletiores fecit. Valerius. qui nec adſpicere Macedonicam gazam voluerit, totumque negotium ejus adminiſtrandæ, & in ærarium referendæ, quæſtoribus commiſerit. ſignum autem ejus abſtinentiæ vel maximum fuit, quod moriens patrimonium vix XXXVII. millium myriadum, ut ait Plutarchus, reliquit: quæ ſumma paullo major eſt undecim ſcutatorum millibus. *Nihil in domum ſuam intulit:* τὸ, *in*, abeſt a ſeptem meis, & Tertii. Vnus pro, *intulit*, habet *attulit*.

Præter memoriam] Præclare ſecum actum exiſtimans, quod ex illa victoria alii pecuniam, ipſe gloriam reportaſſet. Valerius.

Africanus] Qui nihil in vita, niſi laudandum, aut fecit, aut dixit, ac ſenſit. Vellejus.

L. Mummius] Qui Corinthum delevit, caput Achææ gentis: unde Achaici cognomen eſt adeptus.

Italiam ornare] Nihil enim ex iis opibus, ornamentiſque, quæ prædives Corinthus habuit, in domum ejus pervenit. Signa namque ærea, marmoreaque, & tabulas pictas, quibus Corinthum ſpoliavit, in triumpho tulit, totamque iis Italiam replevit. Tamque rudis ingenio fuit, (quod ait Vellejus) ut, cum maximorum artificum perfectas manibus tabulas, ac ſtatuas in Italiam portandas locarat, juberet prædici conducentibus, ſi eas perdidiſſent, novas eos redditturos.

Nullum igitur vitium eſt tatrius] Septem, & Tertii, ord. præp. *Tetrius eſt.* το, *eſt*, non eſt in tribus. *Deterius eſt*, unus.

Remp. gubernantibus] *Reip. gubernatoribus*, Fulvius Vrſinus ex antiquo libro. *Remp. adminiſtrantibus*, unus meus.

Habere enim quæſtui remp.] Ex reip. muneribus quæſtum facere. In Verrem: *Qui non intelligit iſtum ſibi quæſtui, prædæque habuiſſe, bona fortuna, poſſeſſiones oratorum.* Plautus, Pœnulo:

Iſtic eſt theſaurus ſtultis in lingua ſitus,
Vt quæſtui habeant male loqui melioribus.

Turpe] Sordidum.

Sceleratum] Facinus publice contra jus in remp. admiſſum.

Oracule] *Oraculum*, quattuordecim mei. *Oracium*, unus. Hoc autem Oraculum exſtat in Ariſtophanis Scholiis: Ὅτι αἰσχροκερδεῖν καὶ σμικρολόγοι οἱ Λάκωνες, δῆλον ἐκ τοῦ χρησμοῦ, ἁ φιλοχρηματία Σπάρταν ὀλεῖ, ἄλλο δὲ οὐδέν. Vide & Plutarchum.

Nulla re alia, niſi avaritia, eſſe perituram] Sic duodecim mei. Duo, & Tertii, non habent το *alia*.

Is videtur] *Idque videtur*, unus. *Id videtur*, ſex, & Tertii. το, *is*, abeſt a ſeptem.

Agrariam rem] Diviſionem agrorum, ut duo Gracchi fratres. infra.

Aut pecunias creditas debitoribus condonandas putant] Lege de tabulis novis.

Concordiam primum tollunt] *Tollunt*, non eſt in tredecim meis, & Tertii.

Vt ſupra dixi] In eo loco: Hanc ob cauſſam maxime, ut ſua tenerentur, reſpublicæ, civitateſque conſtitutæ ſunt.

Civitatis, atque urbis] Civitatis, multitudinis civium: Vrbis, quæ civitati præſidium eſt. ſupra: *Etſi duce natura, congregabantur homines: tamen, ſpe cuſtodiæ rerum ſuarum, urbium præſidia quærebant.*

Cujuſque] *Cuique*, duo mei.

Cui res erepta eſt, inimicus] Cui res erepta eſt, eſt inimicus, quinque, & Tertii. Duo, Inimicus eſt.

In pecuniis creditis] Condonatis.

Occultat ſuum gaudium] In ſinu gaudet.

Ne videatur non fuiſſe ſolvendo] Obærati enim, cultus ſplendorem in fraudem creditorum ſimulantes, hominum de ſe opinioni offundunt.

CAPVT XXIII.

AT *propter hoc injuriæ genus*] *Ac*, duo mei. Ciofanus teſtatur, ſe a Mureto accepiſſe, delendam eſſe particulam *at*, quæ ſententiam corrumperet.

Lyſandrum] Præclarum ducem, optimeque de rep. meritum.

Agim regem] De quo Plutarchus.

Ex quo eo tempore] *Ex eo tempore*, unus. *At eoque tempore*, unus. *Exque eo tempore*, Tertii liber. quod placet.

Vt tyranni exſiſterent] Vt & tyranni exſ. ſex, & Tertii.

Præclariſſime conſtitutæ] Lycurgi legibus.

Malorum] Quæ nata ſunt propter avaritiam. ſupra: Apollo Pythius oraculo edidit, Spartam nulla re alia, niſi avaritia, eſſe perituram.

Profecta] Sic duo mei. recte. *Profecte decem. Profecta*, Tertii. *Profecto*, duo.

Manarunt latius] Sic Fam. lib. XII. ep. I. *Manabat illud malum urbanum.*

Africani] Majoris: cujus ex filia

Cornelia Ti. Gracchus duos filios ſuſcepit, Tiberium, & Cajum.

Aratus Scymius] Cujus vitam Plutarchus literis mandavit.

A tyrannis] Abantida Paſei filio, Paſeo patre, Nicocle.

Vrbe eſt potitus] Sic omnes mei, & Tertii. Sunt, qui, *urbem*, reponant. veteres libri adverſantur.

Nicoclem] Plut. in Arabo. Alii, *methodeum*, ex antiquis libris, & ex Polybio. Impreſſi, *metoclem.* Duo ſcripti, *modoclem.* quorum unus, in ora, Vel *methodem.* Vnus, *methoclem.* Vnus, *modocheni.* Vnus, *michoclem.* Vnus, *methodem.* Vnus, *metrodem.* Vnus, *midoclem.* Vnus, *modoclem.* Vnus, *nicodem.* Vnus, *ſitõe3.* Vnus, *metendum.* Duo, *nicoclem.* Tertii, *niecoclem.*

Improviſo oppreſſiſſet] Sine civili ſanguine.

Sexcentos exſules] Octoginta a Nicocle, haud pauciores quingentis a ſuperioribus.

Quos & ipſe reſt.] *Et*, non eſt in ſeptem, & Tertii.

Detinebantur] *Tenebantur*, ſeptem, & Tertii.

Rem integram] Plinius ad Trajanum: *Rem integram diſtuli. Integrum reſervare,* Cic. Fam. lib. I. *In integro res, vel cauſſa,* Terentius. *In integrum reſtituere*, Iuriſconſulti. *In integro res eſt*, in Verrem, & ad Att.

Ptolemæum] Philadelphum. Ptolemæi, Ægypti reges, omnes dicti, ut Cæſares, & Auguſti, Imperatores: Græcorum αὐτοκράτορες: Cecropidæ, Athenienſium: Tigranes, Aſſyriorum: Phraartes, Medorum: Sannacherib, Philiſtinorum,

Suum hoſpitem] Quem ſignis, & tabulis ex Græcia ſibi devinxit. Plutarchus.

Qui tum regnabat alter poſt Alexandriam conditam] Ejus filius, qui, cum Alexandro militavit.

Cui cum expoſuiſſet] *Qui*, ſeptem, & Tertii.

Grandi pecunia] Centum quinquaginta talentis. Plutarchus.

Cum in Sicyonem] Tò, *in* non eſt in tribus, & Tertii.

Quindecim principes] Sic Plutarchus.

Detinebant] *Tenebant*, octo.

Præfecitque] *Perfecitque*, Tertii liber.

Et uti perſuaderent aliis] Tò *&*, non eſt in ſeptem. *Vt*, pro, *uti*, eſt in tredecim & Tertii.

Vt his jam vidimus] Primum Sulla, deinde Cæſare dominantibus.

Sapientia ſummi civis] *Boni*, eſt in novem, & Tertii.

Defendere] Abeſt ab uno meo, & Tertii.

Quid eſt aliud, aliis &c.] Sic octo mei, & Tertii. *Quid eſt aliud, niſi aliis*, unus. *Quid eſt aliud, quam aliis*, quinque.

Tabulæ novæ] Debitam pecuniam largientes.

Vt emas mea pecunia fundum] Vel cum fenore ſumpta, vel, ut, interdum amicitiæ gratia ſit, ſine fenore.

Et cum tu habeas] *Et*, non eſt in decem, & Tertii.

Ego non habeam pecuniam] Quia licet tibi non ſolvere per tabulas novas.

CAPVT XXIV.

ÆS alienum] Privatorum civium.

Reip. noceat] Ob eorum ſeditiones, qui obærati ſunt, & novas tabulas, leges agrarias, proſcriptiones, conjurationes expetunt.

Non, ſi fuerit] Sic quattuor mei, & Tertii. *Si non fuerit*, tres. *Si non hoc fuerit*, duo.

Fides] Quam Iuſtitiæ fundamentum dixit lib. I.

Numquam enim vehementius] Tò, *enim*, non eſt in undecim, & Tertii.

Tentata res eſt] Catilina duce.

Ordine] Ne videretur de humilibus tantum loqui, addidit, *ordine*, quia nobilius eſt *ordo*, quam Genus. ep. 9. lib. I. Fam. *Cunctis hominibus, ordinibuſque incumbentibus.* Et ep. 10. lib. III. & Cœlius ep. 17. lib. VIII. & oratione I. pro Cornelio.

Vt hoc tantum malum de rep. tolleretur] *Totum*, pro, *tantum*, eſt in tribus, & Tertii.

Fraudandi enim ſpe ſublata] Speraverant debitores, ſi reſp. mutaretur, ſe

nihil

nihil ſoluturos. eam ſpem ſuſtulit virtus, & vigilantia Ciceronis.

Hic noſter victor] Cæſar.

Tunc quidem victus] Interfectus a Brutó, Caſſio, aliis. Sic quinque. *Tum*, ſex, & Tertii. *Nunc*, tres. quod etiam erat in impreſſis. *Tunc quidem victus*: me ſcilicet conſule: quia Catilina propter æris alieni magnitudinem conſentiens, perficere non potuit, obſiſtente me, quod cogitabat, debitores ut creditoribus nihil ſolverent: & cum ea ſimul victus Cæſar, omneſque idem cogitantes videntur. Suet. & Plut. de Cæſaris ære alieno. Hæc ſententia confirmari videtur ſequentibus verbis.

Cum ejus jam nihil intereſſet] Cum ære jam non premeretur alieno, rerum omnium armis potitus. Perfecit igitur ea, quæ multo ante cogitaverat, ut leges, & judicia nihil valerent, non ſua cauſſa, quia nihil jam debebat. ſed ſuorum, qui gravi alieno ære laborabant, nec ſine civili bello incolumes ullo modo eſſe poterant. qua de re ſic ad Att. lib. VII. *Verumtamen hoc video, cum homine audaciſſimo, paratiſſimoque negotium eſſe: omnes damnatos, omnes ignominia affectos, omnes damnatione, ignominiaque dignos illac facere, omnes, qui ære alieno premantur: quos plures eſſe intelligo quam putaram.* Eorum ex numero noti ſunt, quibus ad conſumendum nihil ſatis eſſe videretur, C. Curio, M. Antonius, P. Dolabella.

Peccare] *Peccandi*, unus meus.

Etiam ſi cauſſa non eſſet] Etiam ſi peccare quidem in eo, id eſt æris alieni ſolutionem tollere, ſua cauſſa non cogeretur: cum ipſe jam nihil deberet.

Et neque tenuiores propter imbecillitatem circum veniantur] Sic octo mei. ſex, & Tertii, *humilitatem*. quod non Placet. & gloſſema videtur fuiſſe ad, *imbecillitatem*. & ita ſcriptum eſt in margine unius mei veteris libri, recenti manu. nec *humilitas* pro gloſſemate videtur requirere *imbecillitas*. ſed aliquis potius *humilitatem*, pro, *imbecillitatem*, ſubſtituit.

Obſit invidia] Hinc Comicus:

Judices ſæpe propter invidiam adimunt diviti:
Aut propter miſericordiam addunt pauperi.

Belli] Pro, in bello. antique, & uſitate dictum, paullo tamen durius. *Domi militiæ*, dixit lib. de Senectute. *Bellis*, novem, & Tertii.

Hæc genera officiorum] Quæ ad univerſos, quæque ad remp. pertinent.

Qui perſequuntur] *Qui perſequentur*, unus. *Qui proſequuntur*, tres. *Qui ſequuntur*, duo.

Adipiſcentur] Duo, *adipiſcuntur*.

Et gratiam, & gloriam] Vt amentur, & in admiratione ſint. Vtrumque & ſupra conjungit: *Maxime autem & gloria paritur, & gratia defenſionibus.* Et, cum dixit: *Hoc ſcientiæ genere prodeſſe quam plurimis, vehementer & ad opes augendas pertinet, & ad gratiam.* Lib. III. *Huic nec laus magna adhibenda eſt, nec gratia.* Et, eodem libro: *Qui vitam eripuerit, in maxima gratia futurus, & gloria.* Ad Plancum ep. 5. lib. X. *Mi Plance, incumbe, ut belli extrema perficias. in hoc erit ſumma & gratia, & gloria.*

Antipater Tyrius] Catonis Vticenſis familiaris. Plutarchus.

Duo præcepta cenſet eſſe a Panætio prætermiſſa] Quattuordecim, & Tertii, *duo prætermiſſa cenſet eſſe a Panætio.*

A ſummo philoſopho] Vindicat eum ab ignorantia, contra objectionem Antipatri.

Quod eſſent faciles] Non quod eas ipſe non viderit.

Sunt certe utiles] Cauſſa, cur ipſe præcepta ſubjungat, quæ Panætius, quem jam excuſavit, omittenda duxit.

Suſtentatur] Ne in morbos cadat inde ductum, *firma, & imbecilla valetudo.*

Notitia ſui corporis] Sui: quia non iiſdem rebus omnes, ſed alius alia re indiget ad valetudinem. Ex notitia vero ſui corporis naſcitur obſervatio earum rerum, quæ res aut prodeſſe ſoleant, aut obeſſe. aliter enim obſervari non poſſunt. &, quia ſola ſui corporis notitia non ſufficit, adjungitur tamquam neceſſaria rerum earum, quæ proſint, ant obſint, obſervatio. ita ſecundum præceptum naſcitur ex primo, ſine quo locum non haberet: ſicuti

ſicuti nec primum ſine ſecundo fructum ferret.

Obſervatione earum rerum quæ &c.] *Earum rerum*, non eſt in duobus meis, & Tertii.

In victu omni atque cultu] Cultus a Victu differt. multa enim præter cibum, potionemque ſunt, quæ ad valetudinem pertineant.

Corporis tuendi cauſſa] Victu enim, atque cultu corpus tuemur.

Prætermittendis voluptatibus] Iis quæ obſunt. Hoc quartum præceptum videtur incluſum in primo, quod eſt, *obſervatione earum rerum, quæ res aut prodeſſe ſoleant, aut obeſſe.* in iis enim, quæ obſunt, vitandæ voluptates. verum, quia voluptate plerique homines tamquam eſca capiuntur, ideo nominatim ea de re præcipiendum Cicero putavit: *Quæ cum maxime delectaret, maxime tamen obeſt &c. Et prætermittendis voluptatibus*: τὸ, *&*, non eſt in uno meo, & Tertii.

Arte eorum] Medicorum. Artem medicinam vocat. Virg. lib. XII.

Iamque aderat Phœbo ante alios dilectus Iapis
Iaſides, acri quondam cui captus amore
Ipſe ſuas artes, ſua munera lætus Apollo,
Augurium, citharamque dabat, celereſque ſagittas.
Ille, ut depoſiti proferret fata parentis,
Scire poteſtates herbarum, uſumque medendi
Maluit, & mutas agitare inglorius artes.

Paullo inferius Iapis ipſe loquitur:

Non hæc humanis opibus, non arte magiſtra
Proveniunt, neque te, Ænea, mea dextera ſervat.

Et, apud Ovidium, Apollo artem ſuum inventum vocat:

Inventum medicina meum eſt, opiferque per orbem
Dicor: & herbarum ſubjecta potentia nobis.
Heu mihi, quod nullis amor eſt medicabilis herbis,
Nec proſunt domino, quæ proſunt omnibus artes.

Conſervari] Non enim ſatis eſt quærere, niſi conſervemus.

Commodiſſime] Sic, ut nihil deſideres, & in diſcendo voluptatem capias. nam, *commode*, laudem habet. unde illud ſupra: *Commode autem, quicumque dixit, Pecuniam qui habeat, non reddidiſſe.* Et in extremo libro: *Toto hoc de genere, de quærenda, de collocanda pecunia, etiam de utenda commodius a quibuſdam optimis viris, ad medium Ianum ſedentibus, quam ab ullis philoſophis, ulla in ſchola, diſputatur.*

Oeconomicus] De quo D. Hieronymus, Quinctilianus lib. x. cap. 5. Plinius lib. XIIX. cap. 25. & Servius Georg. I.

Iſta fere ætate cum eſſemus] *Cum eſſemus*, abſunt ab uno meo.

CAPVT XXV.

SEd utilitatum comparatio] Nam de comparatione eorum, quæ honeſta ſunt, diſſeruit libro primo.

Quoniam hic locus erat quartus a Panætio prætermiſſus] Primus locus eſt, Honeſtum ne factu ſit an turpe: ſecundus, conducat, nec ne: tertius, duobus propoſitis honeſtis utrum honeſtius: quartus, duobus propoſitis utilibus: de quo nunc loquitur Cicero. Quinctus, de comparatione honeſti, & utilis, eſt libro III. *A Panætio prætermiſſus*: non modo quartum, qui de duobus utilibus eſt, ſed tertium quoque de duobus honeſtis Panætius prætermiſit: ut Cicero docet libro primo.

Cum externis corporis hoc modo comparantur] *Comparantur*, non eſt in uno meo.

Ipſa inter ſe corporis comparantur ſic] *Comparantur*, non eſt in tredecim meis, & Tertii.

Bona valetudo] *Ut bona valetudo*, undecim mei, & Tertii. Duo, *ſi bona valetudo*.

Ex quo genere comparationis illud eſt Catonis ſenis] Hoc addit, ut e Catonis quoque ſententia diſtinguendas eſſe utilitates oſtendat: cum ſint aliis aliæ majores, ut, *bene paſcere, quam ſatis bene paſcere: ſatis autem bene paſcere, quam vitire: & vitire, quam arare*:

aliæ

ſtiæ vero aliis honeſtiores. nam, fenerari ſummam utilitatem eſſe nemo negat: nec tamen quærenda, quia non honeſta.

Expediret] Male in uno meo, *expeditur*.

Bene paſcere] Paſcua veteres pluris æſtimabant, quam vineas, & arva. unde illud in Paradoxo ultimo: *Si iſti callidi rerum æſtimatores prata, & areas quaſdam magni æſtimant, quod ei generi poſſeſſionum minime quaſi noceri poteſt: quanti eſt æſtimanda virtus, quæ nec ſurripi poteſt?* Et Columella lib. 11. cap. 17. *Atque hæc, inquit, orator exſequi poterit, ſi non ſolum, quæ retuli, genera pabulorum providerit, verum etiam copiam ferri, quo melius armenta tueatur, ſine quibus terram commode moliri difficile eſt. & ideo neceſſarius ei cultus eſt etiam prati, cui veteres Romani primas in agricolatione tribuerunt. nomen quoque indiderunt ab eo, quod protinus eſſet paratum, nec magnum laborem deſideraret. M. quidem Porcius & illa commemoravit, quod nec tempeſtatibus affligeretur, ut aliæ partes ruris, minimique ſumptus egens, per omnes annos præberet reditum, neque eum ſimplicem, cum etiam in pabulo non minus redderet, quam in feno.*

Bene vitire] Cur malim, *vitire*, (quod in quattuor eſſe antiquis libris, ſcribunt Nannius in Miſcellaneis, Langius, Balduinus, Gifanius,) quam, *veſtire*, quod ipſum reperi in omnibus meis, (nam a Tertii libro hoc totum abeſt) tribus cauſſis adducor: primum, quod, cum hæc ſint Catonis præcepta, particulari eum verbo, in certa re deſignanda, quam generali, uſum eſſe, veriſimilius eſt. deinde, quod Plinius lib. XVIII. cap. 5. hæc ipſa referens Catonis præcepta, quæſtuoſiſſimam in agro Vitem eſſe dixit, Veſtiendi mentionem nullam fecit. poſtremo, quod ex *veſtire* certe non tam facilis fuit lapſus ad *vitire* quam ex *vitire* ad *veſtire*: cum ita ſcriberent veteres, *veitire*, pro *vitire*: ut *veiam*, pro *viam*, & ſimilia. Quod peritis antiquitatum ita notum eſt, ut exemplis probare non oporteat. Hæc autem Catonis præcepta ne quis miretur in ejus libris non exſtare: circumferuntur enim ſermonibus, ut ab illo dicta, non ut ſcripta. Itaque & Cicero, & Plinius ajunt, *Cato, interrogatus*, &c. Nam, quod ſcriptum eſt, apud Catonem cap. 16. ſimile illud quidem eſt ex aliqua parte, ex aliqua tamen diſſimile. *Veſtire*, tamen, ſi legas, interpretandum, arboribus maxime fructum ferentibus. verum hæc utilitas non videtur arationi præferenda. itaque magis placet, *vitire*.

Quid hominem, inquit, occidere] Vt oſtenderet, non omnem utilitatem quærendam eſſe. quaſi fenerari non liceret.

Solere fieri] Sex, & Tertii, ord. præp. *fieri* ſolere.

Toto hoc de genere] Cujus partes ſunt tres, quo modo quærenda, collocanda, utenda pecunia ſit.

De collocanda] Vt conſervetur, atque etiam augeatur, ubi quæſita jam eſt.

Etiam de utenda] Sic omnes mei, & Tertii. *Vtenda*: parce videlicet, ac frugaliter. qui enim, ut pecuniam quæreret, ne fenerationis quidem quæſtum turpem putavit, is, ut eam pecuniam temere diſſipet, ac diſperdat, non facile adducetur. itaque ſupervacaneum pæne videtur ei præcipere; cui tamen præcipiunt feneratores, nihil omnino, quod ad pecuniam pertineat, omittentes. ſupervacaneum autem præceptum, vel parum certe neceſſarium ſignificat hic loquendi modus, Etiam de utenda.

Commodius] Melius, & utilius.

A quibuſdam optimis viris] A feneratoribus. ironia: jam enim de feneratione dixit, Quid hominem occidere? & verbum *quibuſdam*. ironiam magis indicat. *Commodius a quibuſdam optimis viris*: a contrario ſenſu. nam nec decenter, & honeſte, nec ab optimis viris de quærenda, & collocanda pecunia ab iis, qui ſedent ad medium Ianum, id eſt a feneratoribus, diſputatur. non enim in quærenda collocandave pecunia, ſed in utenda potius, laus poſita bonitatis eſt. itaque recte ſubjungit Cicero: Etiam de utenda. uſus enim pecuniæ is eſt, qui pecuniæ quærendæ, & collocandæ ſcientiam excuſare poſſet. nam illa

per

per ſe, id eſt, quærere, & collocare, laudem non habet.

Ad medium Ianum] Vicus hoc nomine Romæ fuit, ubi pecunia fenore dabatur. prima vici pars, ſummus Ianus, media, medius: ultima, imus vocabatur. unde Horatius ep. I. lib. I.

O cives, cives, quærenda pecunia primum eſt;
Virtus poſt nummos. hæc Ianus ſummus ab imo
Perdocet.

Maxime vero ad medium Ianum, id eſt, medio vico, ſedebant feneratores. Itaque Phil. v. *Itane? Ianus medius in L. Antonii clientela ſit? quis umquam in illo Iano inventus eſt, qui L. Antonio mille nummum ferret expenſum?* Et Horatius ſat. 3. lib. II.

—— Poſtquam omnis res mea Ianum
Ad medium fracta eſt, aliena negotia curo,
Excuſſus propriis.

De Iano præterea Phil. VI. & vi
cto, & Tertii, *ad janua mediun*
ord. præp. *ad medium janua.* M

Quam ab ullis philoſophis] Itaq
hi hoc de genere pluribus diſputa
non eſt.

Sunt tamen ea cognoſcenda]
diſputantur ab iis, qui ad medi
num ſedent: quæ ſcilicet phil
de utilitatibus diſputant, quan
haud ita commode, ut iis, qui
dium Ianum ſedent, id eſt fer
res.

Pertinent enim ad utilitatem]
ea ratio quærendæ, collocand
tendæ pecuniæ, de qua fene
commodius, quam philoſophi,
tant, haud ſatis honeſta videatu

Diſputatum eſt] Sic tredecim
& Tertii, recte. Vnus; *diſputand*

Reliqua] A Panætio prætermi
id, quod ſpeciem habet honeſt
gnet cum eo, quod utile videtur
modo ea diſcerni oporteat.

A

ARGVMENTVM

LIBRI TERTII.

Libro primo, unde officia ducerentur: ſecundo, quid eſſet utile, quæſitum eſt: hoc tertio, de honeſto & utili, cum pugnare videntur inter ſe deliberatur. ſed antequam hæc diſputatio ſuſcipiatur, conſilium ſuum Cicero, quod, exſtincto ſenatu, deletiſque judiciis, ad ſcribendum curam omnem, ſtudiumque converterit, majoris Africani tuetur exemplo. Mox ideo dicit interdum dubitari ſolere, utrum id, quod utile videtur, anteponendum eſſet honeſto, non quod ea comparari oporteret inter ſe, ſed quia tempus incideret ejuſmodi, ut, quod turpe haberi ſoleret, honeſtum eſſe inveniretur. exempli gratia: hominem occidere, turpe eſt: at, ſi tyrannus occiditur, non modo non turpe, ſed glorioſum etiam exſtimatur. diſtinguuntur hæc non tam re, quam tempore. Et, ut diſtinguantur, formula quædam conſtituitur Stoicorum rationi, diſciplinæque conſentanea, quidquid honeſtum, idem utile eſſe: nec utile quidquam, quod non honeſtum. quo ſequitur, ut, detrahere aliquid alteri, & hominem hominis incommodo ſuum augere commodum, honeſtum ideo non ſit, quia nec natura, id eſt jure gentium, nec legibus populorum conceditur: contraque honeſtum in primis, & ſecundum naturam, pro multorum incolumitate, atque emolumento labores, moleſtiaſque ſuſcipere. Rurſus, hominibus, divitiis, voluptatibus, & ejuſmodi rebus ante ponenda quidem amicitia eſt: amicitiæ tamen cauſſa nihil contra remp. aut jusjurandum, aut fidem vir bonus faciet. jacere enim utilitatis ſpecies, valere honeſtas debet, cum id, quod utile videtur in amicitia, cum eo, quod honeſtum eſt, comparatur. Quod ſi hoc in privata amicitia, multo magis in rep. obſervandum. idque laudatur in primis in Athenienſi populo, Ariſtidis potius, quam Themiſtoclis, conſilium ſecutis, cum hic utilitatem tantum ſpectaret, ille honeſtatem pluris, quam utilitatem æſtimaret. Iam, celare veritatem emolumenti gratia, ſi turpe eſt: orationis veritatem adhibere, & mendacio ſibi utilitatem quærere, multo turpius. Sunt autem multa, quæ quia more, lege, jure civili conceduntur, ideo turpia non videntur: ſed aliud eſt jus civile, aliud jus gentium: ideo ſæpe accidit, ut, quod jure gentium, id eſt lege naturæ ſanciatur, idem vetetur jure civili: aut, quod jure civili vetatur, idem per naturæ legem liceat. Optimum igitur eſt jus civile, quod a natura ducitur, & malitiam, fraudemque vindicat, ut in prædiorum, mancipiorumque venditione. Cujus generis cum occurrant multa, una omnium regula eſt, quam qui ſervaverit, aberit a culpa: ut ita placeat id, quod utile videtur, ſi modo turpe non eſt: aut, ſi turpe eſt, omnino diſpliceat. Accidit autem, ut ne pacta quidem, & promiſſa ſervanda ſint: tum ſcilicet, cum aut ei, qui promiſerit, aut patriæ inutilia ſint. quod enim honeſtum natura videtur, temporibus fit ſæpe non honeſtum. & omnino, ſi quid abeſt a laude, decore, honeſtate, utile non putandum.

M. TVLLII CICERONIS DE OFFICIIS AD MARCVM FILIVM

Liber Tertius.

Caput I.

A*Ppellatus eſt*] *Sit*, novem, & Tertii.

Scripſit Cato] Qui tamen Scipioni parum amicus eſſe creditus eſt. Livius lib. XXXIIX. is, qui, cenſura ſeveriſſime geſta, Cenſorius eſt appellatus.

Fere ejus æqualis] Secundum enim Africani conſulatum primus Catonis excepit, & quidem quæſtor ejus: cui etiam obtrectaſſe, & Petilliis tribunis pl. ut eum accuſarent, auctor fuiſſe dicitur. Livius.

Numquam ſe minus otioſum eſſe, quam cum otioſus: nec minus ſolam, quam cum ſolus eſſet] Vellejus lib. I. *Scipio tam elegans liberalium ſtudiorum, omniſque doctrinæ, & auctor, & admirator fuit, ut Polybium, Panætiumque, præcellentes ingenio viros, domi militiæque ſecum habuerit: neque enim quiſquam hoc Scipione elegantius intervalla negotiorum otio diſpunxit, ſemperque aut belli, aut pacis ſerviit artibus. ſemper inter arma, ac ſtudia verſatus, aut corpus periculis, aut animum diſciplinis exercuit. Numquam ſe minus otioſum eſſe, quam cum otioſus:* quia res præclaras in otio cogitabat. *Nec minus ſolum, quam cum ſolus eſſet:* ſolus enim non eſt, qui ſecum loquitur: quod faciebat Africanus. quæ ſunt autem illa, quæ taciti ſermonis materiam præbent? reſp. in primis, & eæ virtutes, quibus actiones noſtræ ad verum decus, laudemque diriguntur.

Secum loqui ſolitum] Ἑαυτῷ διαλέγεσθαι περὶ τ̃ πραγμάτων, Iſocrates.

Itaque] *Ita*, pro *itaque*, unus meus, & Tertii liber.

Otium, & ſolitudo] Ennii verſus, in Iphigenia, apud Agellium lib. XIX. cap. X.

Otio qui neſcit uti, plus negotii habet,
Quam cum eſt negotium in negotio.
Nam, cui, quod agat, inſtitutum eſt, nullo negotio
Id agit: ſtudet ibi, mentem, atque animum delectat ſuum.
Otioſo in otio animus neſcit, quid velit.
Hoc idem eſt, neque domi nunc nos, nec militiæ ſumus.
Imus huc: hinc illuc: cum illuc ventum eſt, ire illinc lubet,
Incerte errat animus, præter propter vitam vivitur.

Vellem & nobis] Particula, *&*, abeſt ab undecim, & Tertii. Vnus, *vellem idem hoc nobis.* Vnus, *vellem quidem nobis.* Vnus, *vellem nobis hoc idem dicere liceret.*

Vere dicere liceret] Quodam enim modo licet, ſed non æque, ut illi: quod & ille ingenio præſtiterit, & meliora tempora fuerint.

Armis impiis] Bellis civilibus.

Otium perſequimur] Sic ſeptem, & Tertii: recte. Sex, *proſequimur.* unus, *conſequimur.*

Rura peragrantes] Sic quattuordecim mei, & Tertii. Male. Langius, *peregrinantes:* delens, *rura.* nam Peregrinari, eſt, longius ab urbe iter facere. Rura autem opponit Vrbi. Solitum autem eſſe Ciceronem ruri multa ſcribere, cum alibi, tum, I. de Leg. ait: *Subſeciva quædam tempora incurrunt, quæ ego perire non patior: ut, ſi*

qui

qui dies ad ruſticandum dati ſint, ad eorum numerum accommodentur, quæ ſcribimus.

Hoc otium) Sic duodecim, & Tertii.

Nec hac ſolitudo) Tò *hac* addidimus ex omnibus vet. lib.

Non requieſcendi ſtudio) Antea, *nec req. ſtudio. Non*, eſt in omnibus veteribus.

Aut in curia, aut in foro agere poſſimus) Mortuo Cæſare, nondum libera civitas erat.

Ita, qui in maxima celebr.) Sic tres mei, & Tertii. Duo, *Itaque qui in max. cel.* Duo, *itaque in max. cel.* Tres, *itaque cum in max. cel.* Vnus, *itaque nos, qui in max. cel.*

In oculis civium) Id eſt, civibus carii. Terentius: *Rex te ergo in oculis eſſe multitudini.* Ad Q. fr. Balbum *in oculis fero.* τὸ, *civium*, eſt in omnibus veteribus libris.

Viximus) Vixerimus, octo, & Tertii.

Conſpectum ſceleratorum, quibus omnia redundant) Sic apud Euripidem:

Τοιαῦθ' ὁ τλήμων πόλεμος ἐξεργάζεται.

Sic ab hominibus doctis accepimus) Accepit ab Ariſtotele: qui τ̃ Ἠθικ. E. ita ſcriptum reliquit: Οἱ δ' ἄνθρωποι ταῦτα εὔχονται, καὶ διώκουσι. δεῖ δ' οὔ, ἀλλ' εὔχεσθαι μὲν τὰ ἁπλῶς ἀγαθὰ, καὶ αὐτοῖς ἀγαθὰ εἶναι, αἱρεῖσθαι δὲ τὰ αὐτοῖς ἀγαθά. ὁ δ' ἄδικον οὐκ αἰεὶ τὸ πλέον αἱρεῖται, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔλαττον ἐπὶ τ̃ ἁπλῶς κακῶν, ἀλλ' ὅτι δοκεῖ δὲ τὸ μεῖον κακὸν, ἀγαθόν πως εἶναι. Et ad Eudæmum τῶ δ.

Ex malis eligere minima oportere) Plautus trinummo: *Nota res mala, optima.* Et Terentius: *Vt quimus, quando, ut volumus, non licet.*

Non illo quidem] Illuſtri, & cum dignitate. Sic initio lib. III. de Orat. *otium optat cum dignitate.*

Debe..t) Sic duodecim, & Tertii. recte. Duo, *debebat.*

Peperiſſet otium civitati) In conſulatu, conjuratione exſtincta. de quo jam antea gloriatus eſt. Hinc:

O fortunatam natam me conſule Romam.

Affert neceſſitas) Hinc:

Δεινῆς ἀνάγκης οὐδὲν ἰσχύει πλέον.

Nulla tamen ejus ingenii monumenta mandata litteris) Quinctilianus lib. X. cap. I. Terentii ſcripta ad Scipionem Africanum referuntur. Donatus quoque ait, non obſcuram fuiſſe famam Terentium a Lælio, & Scipione eſſe adjutum.

Brevi tempore] A dictatura Cæſaris, ad triumviratum.

CAPVT II.

T*Amen nullus)* *Tum*, quinque, & Tertii.

Feracior) Metaphora ab agris, qui feraces eſſe dicuntur. In Verrem. Alibi ad ingenium tranſtulit, *nihil feracius ingentis*, in Oratore.

Principe) Inter Peripateticos. Fam. lib. XII. ep. 16. & lib. XVI. ep. 21. Vide initio lib. I. & extremo hoc libro, & in procemio libri de Vnivers.

Hoc aſſidue audire) *Hac*, ſex, & Tertii.

Talibus aures tuas vocibus circumſonare) Demoſthenes περὶ συντάξεως· Οὐ δὲ τοῦτο μικρὸν ποιεῖν οἶμαι, εἰ τὰ βέλτιστα ὑμᾶς ἀκούειν συνεθίζω, δεῖ γάρ ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τ βουλόμενόν τι ποιῆσαι τὴν πόλιν ἡμῶν ἀγαθὸν, τὰ ὦτα πρῶτον ἡμῶν ἰάσασθαι. Διέφθαρται γὰρ οὕτω πολλὰ καὶ ψευδῆ, καὶ πάντα μᾶλλον ἢ τὰ βέλτιστα ἀκούειν συνειθίσθε. *Circumſonare*: περιηχεῖν, περιηχεῖσθαι.

Viam ingredi) Iſocrates: Ὅσοι τ̃ βίου ταύτην τὴν ὁδὸν ἐπορεύθησαν οὗτοι μόνοι τ̃ ἀρετῆς ἐφικέσθαι γνησίως ἠδυνήθησαν.

Suſcepiſti onus) Exſpectationis.

Grave) Quinque, *grande.* quo modo illud Poetæ:

Grande onus exiguo formicas ore ferentes.

Ad mercaturam) Sic omnes libri: id eſt, tamquam ad emendas merces. ſic quoque duobus locis adducit hunc locum Nonius. Langius, *mercaturam*, ex unico libro. Iſocrates in Parænetico: Μὴ κατοκνεῖ μακρὰν ὁδὸν πορεύεσθαι πρὸς τοὺς διδάσκειν τι χρήσιμον ἐπαγγελλομένους. αἰσχρὸν γὰρ τοὺς μὲν ἐμπόρους τηλικαῦτα πελάγη διαπεραν, ἕνεκα τ̃ πλείω ποιῆσαι τὴν ὑπάρχουσαν

σαν ἐσίαν. τοὺς δὲ νεωτέρους μηδὲ κατὰ γῆν πορείας ὑπομένειν, ἔτι τοῦ βελτίω καὶ ἀσκεῖσθαι τὴν ἑαυτῶν ἀνδρείαν.

Inanem redire turpiſſimum eſt] Hom. Ιλ. ι.

Αἰσχρὸν τοι δηρόν τε μένειν, κενεόν τ' ἀπονέεσθαι.

Id eſt:

Turpe foret, manſiſſe diu, vacuumque reverti.

Vrbis] Quæ ſemper bonas artes aluit.

Quantum contenti animo] Iſocrates idem præcipit: Πειρῶ τὴν μὲν ψυχὴν εἶναι φιλόσοφον, τὸ δὲ σῶμα φιλόπονον.

Tute tibi defuiſſe videare] Sic, ad Trebatium, lib. VII. Fam. ep. 7. *Vt tibi unum timendum ſit, ne ipſe tibi defuiſſe videare.*

Multa enim ſæpe ad te] Nihil tamen exſtat, præter Partitiones Oratorias, & hos libros de Officiis: qui tamen ad formandos potius mores, quam ad cohortandum, ſcripti ſunt.

Accuratiſſime diſputavit] Subtiliſſime, diligentiſſime, cum veritate congruenter.

De officio] Id eſt, cum quæritur, quid recte, aut ſecus fiat.

Poſtquam illos libros edidiſſet] Poſteaquam, duodecim, & Tertii. *Eos*, tres. *Iſtos*, duo.

Breviter eſſe tractatum] Sic undecim mei libri. tres, & Tertii, *tactum.* quod non improbo. genus enim dicendi ſat bonum eſt. eſt enim, paucis verbis narrare. itaque Cicero lib. II. de Orat. *Perquam*, inquit, *breviter perſtrinxi, atque attigi.* In quo eſt animadvertendum, *attingere*, ſi tamquam tranſlatum uſurpatur, cum *leviter* conjungi: ſi tamquam proprium, cum *breviter.*

Derelictum] *Relictum*, omnes libri veteres.

Teſtis locuples] Sic infra: *An locupletiores quæris auctores?* Et ad Cæſ. juniorem lib. II. *Nihil omnino certi: nec locupletem ad hoc auctorem habebamus.* Male apud Nonium *locupletis.*

Poſidonius] Quem, & Molonem apud Rhodum audiviſſe, tradit Plutarchus. Et I. de Fin. ipſe Cicero ſuum familiarem vocat.

P. Rutilium Rufum] Is eſt, quem lib. I. P. Mucium Scævolam ſectatum fuiſſe, ab eoque juris ſcientiam, & innocentiæ, morumque opinionem hauſiſſe dixit.

Qui veneris eam partem, &c.] Vnus, *qui inchoata Venere.* Vnus, *qui in templo Coa Veneris:* quod eſt & in ora unius libri. Vnus, *qui in templo deæ Veneris.* Vnus, *qui in templo Veneris.* Tertii liber. *Qui in Coa Venere*, Recte. *Veneris eam partem:* de qua Fam. lib. I. ep. Perjucundæ, ad Att. lib. II. ep. 21. lib. II. de Divin. in Oratore, lib. I. de nat. de. in Verrem. Duas Veneres Apelles pinxiſſe dicitur, unam e mari in terra egredientem de qua Ovidius:

Si numquam venerem Cous pinxiſſet Apelles,
Merſa ſub æquoreis ipſa lateret aquis.

Et alibi:

Vt Venus artificis labor eſt, & gloria Coi,
Æquoreo madidas quæ premit imbre comas.

Inchoavit aliam, quæ ſuperaſſet priorem, niſi invidiſſet mors. de qua Plin. lib. XXXV. cap. 10. & 11.

Et non perfeciſſet] Abſunt hæc a quinque meis. Vnus, *& non feciſſet.*

Quæ feciſſet] *Perfeciſſet*, undecim, & Tertii.

Eſſe perſecutum] Τὸ, *eſſe*, non eſt in quinque, & Tertii. Vnus, *perſecutum eſſe.*

CAPVT III.

De eo fortaſſe dubitari poteſt] *Diſputari*, eſt in novem, & Tertii.

Quod honeſtum eſt] De ſummo bono controverſia fere nulla eſt inter Stoicos, & Peripateticos

Peripateticis veſtris] Sic emendavi ex uno meo, & Tertii.

Collocata] Placet, *collata*, quod eſt in duobus meis. nam, collatione ſummi boni, rem inutilem prorſus nullius momenti dicimus, id eſt, nullius ponderis, cum commodis illis ſive corporis, ſive in caſu poſitis.

Quin numquam] Quin umquam, novem.

Socratem] In Hippia majore pulchrum cum utile neceſſario vinculo com-

comparat. De Leg. lib. I. Recte Socrates exſecrari eum ſolebat, qui primus utilitatem ab honeſtate ſejunxiſſet. id enim quærebatur caput eſſe exitiorum omnium.

Solitum exſecrari] *Exſecrari ſolitum*, decem, & Tertii.

Vt etiam] To, *etiam*, non eſt in ſeptem. *Et*, pro, *etiam*, quinque, & Tertii.

Cenſerent] *Conſentirent*, unus. *Conſentirent*, & *cenſerent*, unus. Alii, & Tertii, *cenſerent*.

Vt ii] Epicurei.

Vel indolentia] Quod Hieronymi Rhodii dogma, fuiſſe, ſcribit Cicero de Fin. lib. II.

Honeſtatem aliquando cum utilitate pugnare] Decem & Tertii, *utilitatem aliquando cum honeſtate pugnare*.

Qui id ſolum bonum judicet] E Stoicorum opinione.

Diſceſſione] Vnus, *diceſſione*. ſeptem, & Tertii, *deceſſione*. Sic pro Cluentio: *An, ut de cauſſa ejus periculi nihili decederet?* ad cauſſam novum crimen accederet?

Hujuſmodi debuiſſe deliberationem intr.] *Debuiſſe ejuſmodi delib. intr.* ſeptem, & Tertii. *Ejuſmodi debuiſſe delib. intr.* tres. *Debuiſſe hujuſmodi delib. intr.* duo. *Ejuſmodi deliberat. intr.* unus. *Hujuſmodi deliberationem deb. intr.* unus.

Compareretur] *Compararetur*, quattuor, & Tertii.

Ita legere] Infra, *legere intelligenter voluptates*. Contrarium eſt, *negligere*.

Recte non eſſe introd.] Non recte introd. octo, & Tertii. Non recte eſſe introd. duo. Non eſſe recte introd. unus. Non rectam introd. unus.

In quibus ſapientia perfecta non eſt] In quibus non eſt perfecta ſapientia, duo. In quibus perfecta ſapientia non eſt, unus.

Ipſum illud quidem perfectum honeſtum nullo modo eſſe poteſt, ſimilitudines honeſti eſſe poſſunt] Sic tres mei. Duo, I. i. q. p. h. n. m. ſimilit. honeſti eſſe poſſunt. Vnus, I. i. q. p. h. n. m. ſ. h. poſſunt eſſe. Vnus, ord. præp. Eſſe poſſunt. Vnus, I. i. q. p. h. n. m. ſʒ. ſimilit. h. eſſe poteſt. Vnus, I. i. q. p. h. n. m. ſimilit. vō honeſti cā poſſ't. Vnus, I. i. q. p. h. n. m. ſed ſimil. honeſti eſſe poſſunt. Vnus, I. i. q. p. h. n. m. ſʒ. ſimil. honeſti poſſunt. Vnus, I. i. q. p. h. n. m. eſt, ſim. h. eſſe poſſunt. Vnus, I. i. q. p. h. n. m. p. t, ſimil. h. e. poſſunt. Vnus, & Tertii, I. i. p. q. honeſtum. Nullo modo ſimil. h. eſſe poſſunt.

CAPVT IV.

H*Æc igitur omnia officia*] Octo, & Tertii. *Hæc enim officia*.

Et ea omnia ſunt] *Et*, non eſt in quattuordecim, & Tertii.

Late patent] Cadunt in multos.

Illud autem, quod] Quattuordecim, & Tertii, *illud autem officium, quod*.

Omnes numeros habet] Vide Adagia circulum abſolvere.

Cum autem aliquid actum eſt, in quo media officia compareant, id cumulate videtur eſſe perfectum] Perfectum, inquit, officium differt a medio: ſed accidit ſæpe, ut, quod perfectum non eſt, perfectum tamen inſcientia vulgi eſſe videatur. ubi enim apparent media officia, id vulgus, quia ſupra non intelligit, perfectum eſſe putat. *Comparantur*, duodecim. *Comparant*, duo, & Tertii.

Fere non eſt ex toto] *Non fere*, ſex, & Tertii. Duo verba, *ex toto*, abſunt a tribus, & Tertii: & ſane Ciceronis non videntur eſſe.

Quod item in poematis] Antea, *quod autem in poematibus*. Locum recte mutaſſe videor auctore Nonio. nam, ſi, *quod autem*, legatur, diverſum quiddam a ſuperioribus inferri videbitur: ſi, *quod item*, ſimile. Sed in Nonio, *idem*, pro *item*, legitur. & videtur rectius. Notatur autem hæc ſimilitudo. Ita fallitur vulgus, cum in poematis, picturiſque laudat ea, quæ laudanda non ſunt, quod inſit in his aliquid probi: ita fallitur, cum officium, quod perfectum non eſt, ideo putet eſſe perfectum, quia in eo, de quo judicat, officium ineſſe medium videt: quod ob inopiam judicii putat eſſe perfectum, cum a perfecto medium longe differat: quia medium illud eſt, cujus probabilis aliqua ratio reddi poſſit, caditque in multos: per-

ſectum autem omnes numeros habet; nec, præter ſapientem, cadere in quemquam poteſt. Ad illa igitur verba, *in quo media officia compararem*: qua ſpecie vulgus in errorem inducitur, & medium officium accipit pro perfecto: reſpondent hæc inferiora, de poematis, & picturis illata. Quod inſit in his aliquid probi. ut duorum vulgi errorum duæ cauſſæ ponantur, una, quæ ad officium, altera, quæ ad poemata, picturaſque pertineat. *Poematis:* ſic in Nonio: & in duobus meis, & Tertii.

Et in picturis] Inde, *ne ſutor ultra crepidam*. Vide Ariſtotelem in poetica. *Et in picturis:* τὸ, *&* non eſt in tribus, & Tertii. τὸ, *in* non eſt in ſex. *Inque picturis*, duo.

Non ſint] *Sunt*, ſeptem mei.

Qui quidem] *Qui idem*, quattuor, & Tertii. *Qui idem*, duo.

Quaſi ſecunda] Quia non idem eſt officium, & honeſtum, ſed ex honeſto naſcitur officium. Metaphora a *ſecundario* pane, & *ſecundario* vino.

Itaque his omnes] Sic emendavi, adverſantibus omnibus veteribus libris, poſtulante ſententia.

Commoventur] Afficiuntur, ad bene agendum adducuntur.

Fortitudinis] Quia pro rep. mortem libenter oppetiverunt.

Vt ſapientem intelligi hic volumus] *Vt ſapientem volumus intelligi*, tredecim, & Tertii.

Nec illi quidem ſeptem] Pittacus Mitylenæus, Periander Corinthius, Thales Mileſius, Solon Athenienſis, Chilon Lacedæmonius, Cleobolus Lindius, Bias Prienæus. Quorum ſententiæ memorantur.

Optimus eſt, Cleobulus ait, modus, incola Lindi.
Ex Ephyra Periandre doces, cuncta & meditanda.
Tempus noſce, inquit Mitylenis Pittacus ortus.
Plures eſſe malos, Bias autumat ille Prienæus.
Mileſiuſque Thales, ſponſori damna minatur.
Noſce, inquit, tete, Chilon Lacedæmone cretus.
Cecropiuſque Solon, ne quid nimis, induperabit.

Vide Hyginium in Fabulis, cap. 221. & Laertium. *Ne illi quidem ſeptem: ne*, duo, & Tertii.

Vtilis] Sic undecim mei, & Tertii. *Vtili*, duo. *Vtilitatis*, unus.

Comparari] Sic octo mei, & Tertii. *Comparare*, ſex.

Quod in noſtram intelligentiam cadit] Ex quo medium oritur officium.

Eſt nobis] Ord. præp. novem mei, & Tertii.

Aliter enim teneri non poteſt, ſi qua ad virtutem eſt facta progreſſio] *Si qua*, unus, & Tertii. *Fuit*, cum legendum opinarer: *Aliter enim teneri non poteſt, quam ſi ad virtutem eſt facta progreſſio.*

In his dubitare] *Addubitare*, undecim, & Tertii.

Addubitationem] *Dubitationem*, ſeptem, & Tertii.

Quale ſit id] Honeſtum, an turpe: utile, an pernicioſum: cohæreatne cum honeſtate, an ab ea ſegregetur, honeſtas.

• *Plerumque turpe*] Ord. præp. ſeptem, & Tertii.

Quod poteſt &c.] Valerius Poblicola legem tulit, ut tyrannum indicta cauſſa occidere liceret. Et Iſocrates in orat. pro Pace, ſcribit Lacedæmonios tyrannicidis præmia decreviſſe.

Eſſe majus ſcelus] Majus eſſe ſcelus, ſex mei. Duo, & Tertii non habent τὸ Eſſe.

Sed etiam familiarem occidere] Omnes libri veteres, *ſed etiam familiarem hominem occidere?* Venuſta repetitione.

Adſtrinxit ſcelere] Sic octo mei, & Tertii. Vnus, *abſtrinxit*, mendoſe. Quinque, *obſtrinxit*. Vtrumque Ciceroni uſitatum.

Vicit igitur utilitas honeſtatem] De præterito loquitur, quia jam Cæſaris necem latenter ſignificavit. *Ergo*, pro *igitur*, eſt in ſeptem, & Tertii.

Honeſtas utilitatem ſecuta eſt] Sic decem, & Tertii. Tres, *conſecuta* eſt. Vnus, *honeſtatem utilitas conſecuta eſt.*

Quam ſi ſequemur] Ovidius: Metam. VII.

—— —— aliudque cupido,
Mens aliud ſuadet: video meliora, proboque,

De-

Deteriora ſequor,
od ſumpſit ex Euripide, Medea:
Γὰ χρὴ ς' ἐπιςάμεσθα, καὶ γινώσκομεν, οὐκ ἐκπονοῦμεν δέ.
Ab officio numquam recedemus] Omrecte faciemus, omnem juſtam rehenſionem cavebimus.
Quamquam a veteribus Acad.] amquam & a veteribus Acad. ſex, Tertii.
t Peripateticis] Et a Peripat. ſex, Tertii.
[N]oſtris] *Veſtris*, tres, & Tertii.
[Q]ui quondam iidem erant, qui Academici] Verba illa, *qui Academici*, ante m annos delenda opinatus ſum. o nunc meam opinionem confir[m]a uno meo vetere libro. Fulvius que Vrſinus teſtatur ſe ea non reſſe in uno ſuo.
[Q]uibus eſt honeſtum aliquod non utile] *[Q]ibus & honeſtum aliquid non utile,* ecim, & Tertii. in uno hæc omnia, ıentiaque deſunt, ſcriptoris vi-

[N]oſtra Academia] Cui Cicero ſuam quentiam acceptam fert.
[M]axime probabile] Sequitur enim ſimilia, verum eſſe nihil affir-

CAPVT V.

Liquid alteri] Ord. præp. quinque & Tertii. τὸ, *alteri* non eſt in uno.
[H]ominem hominis incommodo ſuum ere commodum] Terentius, Andr. 4. ſc. 1.
[H]occine credibile eſt, aut memorabile,
[T]anta vecordia innata cuiquam ut ſiet,
[U]t malis gaudeant, atque ex incommodis
Alterius ſua ut comparent commoda.
[R]apiat ad ſe commoda] *Ad ſe rapiat [com]moda* decem, & Tertii. Vnus non [e]t, *ad ſe.*
[S]ibi ut quiſque malit] *Vt ſibi quiſque [mali]t*, ſex.
[Etiam] & legibus] *Etiam*, pro *&*, eſt novem, & Tertii.
[R]eſp. continentur] Reſp. continetur, [un]decim, & Tertii.

Vt non liceret] *Vt* non liceat, tredecim, & Tertii.
Eos morte, exſilio, vinculis, damno coercent] Supplicii genera quattuor.
Atque hoc multo magis exigit ipſa natura ratio] *Exigit*, pro, *poſtulat*, dictum eſt. & vis etiam major eſt in, *exigit*, quam in, *poſtulat*: cum exigantur noſtra, poſtulentur etiam aliena. Natura autem in eo quaſi ſuum exigit, cum homines congregari, conſociarique vult, cui non obœdire nefas eſt. Hæc ſententia, atque hæc lectio mihi magis placet, quam, *efficit* naturæ ratio, quod habent plerique veteres libri. non enim hic natura efficit, ſed exit, & efficit in iis, qui parent: non parere autem omnes, ſatis conſtat. Propterea ſequitur, *cui qui parebunt.* Meam opinionem ſententia confirmat, & unus ex meis libris veteribus. Vnus, *eligit*, mendoſe.
Lex divina, & humana] *Divina*, divinitus inſita mentibus hominum: *Humana*, conſenſu generis humani comprobata Chryſippus Legem definivit πάντων βασιλέα θείων τε, καὶ ἀνθρωπείων πραγμάτων.
Volunt vivere] *Volent*, quattuor, & Tertii.
Celſitas animi, & magnitudo] *Excelſitas*, omnes libri veteres.
Detrahere autem alteri] Sic quattuor. novem, & Tertii, *Detrahere autem de altero. Ergo*, pro, *autem*, unus.
Aut juvandis] *Ac*, undecim.
Imitantes] Imitantem, ſeptem & Tertii.
Herculem] Dictus Ἡρακλῆς, quaſi ἀνδρῶν κλέος, Fulgentio: vel, quaſi ἡρώων κλέος, aliis. Macrobio, quaſi ἥρας κλέος. De ejus laboribus Ovid. Metam. IX. Diodorus Siculus lib. V. Hyginus cap. 30.
Splendidiſſimoque ingenio] Duodecim, & Tertii, *& ſplendidiſſimo ingenio.*
Deinde, &c.] Argumentum contra eos, qui alieno incommodo ſuum augent commodum.
Contra naturam facere] Sic Tertii liber. alii omnes, *facere contra naturam.*
Magis fugiendum cenſet] Decem, & Tertii, Magis *fugiendam* cenſet. duo,

magis fugiendam eſſe cenſet. duo, *magis eſſe fugiendum cenſet.*

Hominem ex homine tollat] Neget, quod hominis proprium eſt: intelligere ſcilicet, quid natura humana poſtulet.

Sed multo illa pejora] Et multo illa pejora, tres, & Tertii,

CAPVT VI.

D*Iſſolvetur omnis* &c.] Sic omnes libri veteres.

Conſortio] Antea, *conſociatio.* male. Sic enim omnes libri veteres, & Nonius, qui hæc recitat in verbo, *conſortio: Diſſolvetur neceſſe eſt omnis humana conſortio.* Citat autem & Lucilium lib. XIX. *Deierat enim ſcripſiſſe, & poſt non ſcripturum. redi in conſortionem.* Et T. Livium: *Quanam iſta ſuavitas? quanam conſortio eſt?*

Tamen, quod is homo ſit] Tò *tamen,* non eſt in undecim meis, & Tertii.

Lege natura prohibemur] Ord. præp. *Natura lege prohibemur*, undecim, & Tertii. *Iure proh.* unus. *Lege prohib.* duo.

Verum igitur & extremum] Tò, *&*, non eſt in omnibus libris veteribus.

Aut fratri] Ovidius.

Fratrum quoque gratia rara eſt?

Detracturos commodi ſui cauſſa] *Sui commodi*, undecim, & Tertii.

Quæ vacent juſtitia] Sic decem mei, & Tertii. Duo, *quæ vacant juſtitia.* Vnus, *quæ non vacet juſtitia.* Vbaldinus, *quæ vacent injuſtitia.*

Eſt vita mea utilior] Sic omnes, & Tertii, uno excepto, in quo τὸ, *mea*, non eſt.

Nam, ſi quid ab homine ad nullam partem utili utilitatis tuæ cauſſa detraxeris] Sic ſeptem, & Tertii. τὸ *utili,* non eſt tribus. Quattuor, *nam ſi quid ab homine utili ad nullam partem utilitatis cauſſa detraxeris.* Placet, quod impreſſum eſt. Comparat enim utilitatem propriam cum publica. propriam vi, & injuria quærendam non eſſe docet: publicam, vel ſi cum alterius damno conjungatur non eſſe reprehendendam. Vtilitatis, inquit, tuæ cauſſa, ſi quid ab homine, quamquam ad nullam partem utili, detraxeris, inhumane feceris, contraque naturæ legem: ſin autem non tuæ, ſed publicæ utilitatis cauſſa, aliquid alicui detraxeris, id vero non eſſe reprehendendum. Hunc ſenſum qui non viderunt, locum temere immutarunt: nulla, cur mutarent, in ſuis Annotationibus ratione allata.

Qui multam utilitatem reip.] Communis utilitas privatæ antoponenda.

Sin autem id non ſit ejuſmodi] Id eſt: ſi tu reip. multum commodare non poſſis: ſi ſis homo plebejus, & unus de multis. ſic decem mei, & Tertii. τὸ, *autem*, non eſt in uno. *Sin autem is non ſit ejuſm.* duo.

Suum cuique incommodum] Terentius:

Non tu tuum malum æquo animo feres?

Subtrahendum] *Detrahendum*, tredecim, & Tertii.

Fortemque virum] *Que*, conjunctio, non eſt in ſeptem, & Tertii.

Hanc cauſſam habeat ad injuriam] Quæ leviſſima eſt: gravior autem ratio ſocietatis humanæ.

Itaque ſemper eff. ung.] Ita, unus, & Tertii.

Fungatur] Sic unus. unus, *fungitur.* duodecim, & Tertii, *fungetur.*

Diſtractio] Sic undecim mei. Tertii liber.

Diſtinctio] Littera ſuperius notata. Vnus, *diſtinctio.* Duo, *detractio.*

Neque eſt contra naturam] A majore ad minus.

Quem honeſtum eſt necare] *Eſt honeſtum*, Octo, & Tertii.

Vt membra quædam amputantur] Ovidius I. Metam.

——— *Sed immedicabile vulnus*
Enſe recidendum, ne pars ſincera trahatur.

A communi tanquam humanitate corporis ſegreganda eſt] Sic omnes libri veteres. Muretus, *a communi tanquam humanitatis corpore ſegreg. eſt.*

CAPVT VII.

A*Liquis caſus*] Tertii liber, *aliqui.* Vnus, *alius.* reliqui, *aliquis.*

Conſilium ejus] Novem, & Tertii ord. præp.

Peremiſſet] Id eſt, ſuſtuliſſet. ſic omnes libri veteres. Pro Plancio, *reditum perimere*. Pro Sextio, *niſi mors peremiſſet*.

Quia omnino turpe] *Quod*, pro *quia*, eſt in ſex, & Tertii.

Non eſt] *Non ſit*, decem, & Tertii.

Prope tamen abſoluto] Fulvius Vrſinus pro *tamen*, reponit *jam*, ex antiquo libro. cum quo facit, licet mendoſe, unus ex meis, in quo eſt, *proprie jam ab oluto*.

Poſtulare] Vnde Poſtulata Geometrarum: Caſſiodoro, *petitiones*: Euclidi, Αἰτήματα: Martiano Capellæ, *concedenda*. *Geometræ*, inquit Cicero in Lucullo, *profitentur non perſuadere, ſed agere: & omnia, quæ deſcribunt, probant*.

Quo facilius quæ velint, explicent] Quo facilius auditor rudis, ſubtilium rationum nondum capax, inſtituatur, doctrinam intelligat.

Si potes] Quod vereor, ne non poſſis: quia repugnat Peripateticæ doctrinæ, cui tu operam das.

Nihil præter id, quod honeſtum ſit, eſſe propter ſe expetendum] Sic decem mei. Quattuor, & Tertii, *N. p. i. q. h. ſ. propter ſe eſſe expetendum*. Fulvius Vrſinus ex antiquo libro, *quod honeſtum ſit, id eſſe maxime propter ſe expetendum*.

Cratippum] Qui ex Peripateticorum ſententia non putat, ut Stoici, ſolum honeſtum propter ſe expetendum, ſed maxime propter ſe, non tamen ſolum.

Mihi utrumvis ſatis eſt] Et Peripatetica ratione, & Stoica ſemper honeſtas utilitati præferenda.

Hoc] Honeſtum Peripateticorum.

Illud] Honeſtum Stoicorum. ad probandum id, quod probare conabitur, nihil utile, quod non honeſtum.

Tum hoc, tum illud] Academicam inconſtantiam arguit. de qua poſſit dici illud Homeri:

Τοῖος γὰρ νόος ἐστὶν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων,
Οἷον ἐπ' ἦμαρ ἄγησι πατὴρ ἀνδρῶν τε, θεῶν τε.

Id eſt:

Tales ſunt hominum mentes, quali pater ipſe
Iuppiter auctiferas luſtravit lampade terras.

Panætius in hoc loco defendendus eſt] In hoc Panætius *defendendus eſt*, octo, & Tertii.

Dixerit aliquando poſſe] Quinque, & Tertii, *aliquando poſſe* dixerit.

(*Neque enim ei fas erat*)] Nam in honeſto ſita eſſe bona omnia Stoici dicebant.

Nec honeſtum quod] *Nihil*, pro *nec*, ſeptem, & Tertii.

In vitam hominum] Sic ſeptem, & Tertii. Quinque, In vita. Duo, Vitam, abſque τὸ, In.

Eorum opinionem qui iſta diſtraxerint] Qui putarint honeſtatem ab utilitate ſegregatam eſſe, aut contra.

Quod mihi probaretur] Quod quidem mihi probaretur, ſeptem. & Tertii.

CAPVT VIII.

NOs *commoveri*] Nos, abeſt ab undecim, & Tertii.

Nos commoveri neceſſe eſt] Non poſſumus eam rem non expetere, quæ vel vires, vel voluptates corporis auctura ſit, vel incrementa opum, & dignitatis allatura.

Speciem utilitatis] Propriæ: quia utilitas eſſe non poteſt, ubi turpitudo eſt.

Vtilitas non requirenda eſt] Non utilitas requirenda eſt, octo, & Tertii.

Recta] Cum prudentia, & juſtitia conſentientia.

Convenientia] Τὸ πρέπον.

Conſtantia] Hoc refertur ad animi magnitudinem, ſive fortitudinem.

Nihilque] Sic undecim mei, & Tertii. ſicque impreſſum in libris noſtris ante me natum. Vt mirer, eſſe, qui locum ſe emendaſſe nuper ſcribant, & *que* conjunctionem addidiſſe.

In eadem re utili turpitudo eſſe non poteſt] *Vtilitas*, pro *utili*, eſt in duobus.

Ad honeſtatem] Ad animi incolumitatem.

Zenoni] Citiæo, Stoicæ diſciplinæ principi. Laertius.

Omni pondere gravior] Alludit ad Critolai Peripatetici libram.

Gravior eſt habenda] Quinque, & Tertii non habent τὸ, *eſt*.

Aut ſolum, aut ſummum bonum] *Solum* ut Stoicis: *Summum*, ut Ariſtoteli placet.

Itaque quidquid honeſtum] Ita, undecim, & Tertii.

Id utile] Duo, *id eſt utile*. Vnus, *idem eſt utile*.

Arripuit] Sic undecim, & Tertii. *Arripuerit*, unus. *Arripiunt*, unus. *Arripit*, unus.

Secernit] Sic decem, & Tertii. Vnus, *ſecrevit*, Tres, *ſecerit*.

Secernit ab honeſto] Nihil penſi habet, quantumvis turpe, & flagitioſum ſit.

Hinc furta, hinc peculatus] Sic duo mei. *Hinc furta*, & *pec.* unus. *Hinc furta pec.* undecim, & Tertii.

Opum nimiarum potentia non ferenda] Quas reip. pernicioſas eſſe, ſcribit Plato in Politicis.

Nec tetrius nec fœdius] *Tetrum* opponitur Claro, Fœdum Pulchro.

Legum, quas ſæpe perrumpunt] Vt aranearum telas. Sic lib. I. de Leg. Perrumpere telas dixit. Ad Anacharſidis dictum alludit, de Solonis legibus.

Ipſius turpitudinis, quæ acerbiſſima eſt] Mala ſcilicet conſcientia. Hinc alibi: *Sua quemque fraus, ſuum facinus, ſuum ſcelus, ſua audacia de ſanitate, ac mente deturbat.* Demoſthenes: Ἡ τῶν πραγμάτων αἰσχύνη οὐδεμιᾶς ἐλάττων ζημίας τοῖς γε σώφροσι.

Quod honeſtum eſſe videant] *Videatur*, duo. *Videant*, prius in Tertii libro, ſed poſtea, linea ſuperinducta, factum, *videantur*.

In ipſa enim dubitatione facinus ineſt etiam ſi ad id non pervenerint] Libro primo: *Bene præcipiunt, qui vetant, quidquam agere, quod dubites, æquum ſit an iniquum: æquitas enim lucet ipſa per ſe: dubitatio cogitationem ſignificat injuriæ.* Sic Glaucus Lacedæmonius, oraculum ſciſcitans, an perjurio depoſitum abnegaret, Pythia, interitum generis comminata, veniam petenti, reſpondit: Τὸ πειρηθῆναι τοῦ θεοῦ, καὶ τὸ ποιῆσαι ἴσον δύναται: Cum tentaris Apollinem, perinde eſt, ac ſi facinus admiſiſſes. Iuvenalis Sat. XIII.

Has patitur pœnas peccandi ſola voluntas.
Nam, ſcelus intra ſe tacitum qui cogitat ullum,
Facti crimen habet.

Etiam ſi ad id non pervenerint: Ovidius III. Amorum:

Vt bene ſervaris corpus, adultera mens eſt.
Nec cuſtodiri, ni velit, ulla poteſt.

Si omnes deos, hominesque celare poſſimus] Delictis igitur, etiam occultis, abſtinendum. Infra: *Vir bonus vi non utatur, ne ſi exploratum quidem habeat, id omnino neminem umquam ſuſpicaturum.*

CAPVT IX.

Hinc ille Gyges inducitur a Platone] Lib. II. Polit. Herodotus autem lib. I. multo aliter rem narrat: nec ullam anuli mentionem facit. & Iuſtinus lib. I. Vide & Sudam, & Adagia. Imperavit Gyges apud Lydos quinctus rex, quo tempore Romæ Numa. Apollinem Pythium ſciſcitatus, an aliquis ſe eſſet felicior, (Græcis autem dictus πολύχρυσος) oraculum illi Aglaum quendam Arcadum pauperrimum prætulit, ætate jam ſeniorem, qui agelli ſui terminos numquam exceſſerat, parvuli ruris fructibus, ac voluptatibus contentus. Vide Valerium lib. VII. cap. I. & Plinium lib. VII. cap. 46.

Cum terra diſceſſiſſet] Sic undecim, & Tertii. Vnus, *dixiſſet*. Vnus, *diſeſſiſſet*. Vnus, *diſcendiſſet*, male. Alii legunt, *deſidiſſet*. *Diſceſſiſſet*, autem legit & Nonius, interpretans Hiaſſet, Diviſa eſſet, Diſtenſa. citans & Siſennam hiſt. 4. *Armata dextera ducti, magiſque in latitudinem diſcedunt.* Ita quoque videtur legiſſe & D. Ambroſius lib. III. cap. 5.

Hominis mortui vidit corpus] Sic quattuor. Vnus, *corpus mortui hominis vidit*. Vnus, *corpus hominis vidit mortui*. Septem, & Tertii, *corpus hominis mortui vidit*.

Regius paſtor] Herodotus ſatellitem fuiſſe ſcribit, Daſcyli filium.

Palam] Fundam, vacuum illud in anulo, quo gemma includitur, σφενδόνην.

num. ſic enim Plato lib. II. de rep. Τὴν σφενδόνην ἔξω στρέψαντα.

Tum in concilium] Sic duodecim, & Tertii. Vnus non habet τὸ, *tum*. Vnus, *tum* in concilio.

In lucem] *In locum*, antiqui libri omnes.

Inverterat] Sic decem, & Tertii. duo, Converterat. Vnus, Verterat.

Regina ſtuprum intulit] Cujus pudicitiam rex ipſe, formam ejus oſtentando, proſtituerat. Regem Candaulem, quem Græci Myrſilum nominarunt. Herodotus.

In his quiſquam eum facinoribus] Sic duo. Quattuor, *in his facinoribus eum quiſquam*. Septem. & Tertii, *in his eum facinoribus quiſquam*.

Rex ortus] Sic quattuor. Vnus, *Rex eſt ortus*. Novem & Tertii, *Rex exortus*.

Hunc igitur ipſum anulum] *Ipſum*, non eſt in uno: & in Tertii libro eſt additum in ora. Quatuor, *hunc igitur anulum ipſum*,

Nihil ſi plus ſibi] Sic undecim, & Tertii. Duo, *nihil ſibi plus*. Vnus, *ſibi plus nihil*.

Peccare] Quidam delent hoc verbum, quod eſt in omnibus libris veteribus.

Fictam, & commenticiam fabulam dicunt prolatam a Platone] Macrobius de Somn. Scip. lib. I. Platonem defendit contra Epicureos, quod fabulis ſit uſus. & ibidem docet, quæ fabulæ philoſophis ſint conceſſæ.

Sis ne facturus] Vide Agellium lib. XII. cap. 10. Adagia, *tempus omnia revelat*.

Quamquam non poteſt id quidem] Non, abeſt a cunctis veteribus libris. ſed exigitur a ſententia. Loquitur enim hic Cicero ex perſona ſua. & ipſe in ea philoſophorum ſecta fuit, quæ deos adminiſtrare, & ſcire omnia ſentiebat. quod illius libri perſpicue teſtantur. Quare, ne diſcedamus a mente Ciceronis, omnino inducendus eſt aliquis negandi modus. Vt ſignificetur, fieri non poſſe, ut diis, hominibuſque occultum ſemper quidquam ſit. Nam, ſi loqueretur de ſolis hominibus, auferri negantem particulam pateret. ſed deos, homineſque conjungit. Itaque ſuſpicor ſcriptum fuiſſe in emendatis libris, *nequaquam poteſt id quidem*. Ex quo alii poſtea, errore, ac temeritate, repoſuerint, *quamquam*: unde alii, examinata, & cognita ſententia, addiderint, *non*, ex ingenio ſcilicet: nam, ut dixi, veteribus in libris *non* non exſtat. Sunt, qui legant: *Neque poteſt id quidem*. *Non poteſt id quidem*: nihil enim diis, & hominibus ignotis ſemper eſſe poteſt.

Quid facturi ſint] Sic decem, & Tertii. Quattuor, *qui*.

CAPVT X.

INcidunt ſæpe multæ cauſſæ] Tres, & Tertii: *incidunt multæ ſæpe cauſſæ*.

Conturbant, ſex, & Tertii.

Collegæ] *Collega*, tres mei. *Collegæ*: in conſulatu. Livius, Dionyſius lib. V. Plutarch. Florus lib. I. cap. 9. Eutropius lib. I. cap. 11. Aug. de Civ. Dei lib. 11. cap. 17. hoc Bruti facinus contra jus, & bonum factum commemorat. Obſequens obſervatum eſſe dicit, neminem, qui magiſtratum collegæ abrogaſſet, annum vixiſſe: quorum primus fuit Brutus, deinde Tiberius Graccus, & P. Tarquinius.

In Regibus expellendis] Vnum regem expulit Brutus, ſed in poſterum omnem ſuſtulit regnandi conſuetudinem.

Conſiliorum etiam adjutor] *Et*, pro Etiam, quinque, & Tertii. *Et conſiliorum adjutor*, duo. *Conſiliorum & etiam adjutor*, unus.

Principes cepiſſent] *Princeps cepiſſet*, unus.

Ipſi Collatino] Vtpote civi patriæ ſtudioſo.

Nec utilitas quidem] Ne, ſeptem, & Tertii. *Sine qua utilitas quidem eſſe non potuiſſet*. *Atque in eo rege* &c. Vnus.

At in eo rege] De Romuli fratricidio Auguſtinus de Civ. Dei lib. III. cap. 6. Horatius Epodon Ode 7. Ovidius Faſt. IV.

Solum, quam cum altero] Sic decem mei, & Tertii. Alias legebatur, *ſolum ſe, quam cum altero*.

Pietatem] Quia fratrem.

Humanitatem] Quia hominem.

Muri cauſſam] Legem enim Romulus

mulus tulerat, nequis mœnia tranſiret.

Speciem honeſtatis] Sic omnes libri mei, & Tertii.

Satis idoneam] *Sane idoneam*, quatuor, & Tertii.

Vel Quirini, vel Romuli] De Quirino, vel Romulo, Vide Lactantius lib. I. cap. 15. A Quirino, Quirites: a Romulo, Romani dicti: alterum a deo, alterum ab homine nomen.

Cum his ipſi egeamus] *Proximus enim ſibi quiſque eſt*, ait Comicus.

Scite Chryſippus] *Scite hoc Chryſippus*, duo.

Alteri ſurripere] *Diripere*, octo. *Deripere*, ſex, & Tertii.

Perturbantur officia in amicitiis] Nam propter amicos plurimum delinquitur.

Voluptates, & cetera) Tò *&*, non eſt in duodecim, & Tertii. Vnus, *voluptates, ceteraque*.

At neque contra temp.] *Atque*, duo. *Ac*, unus. utrumque rectius, quam quod eſt impreſſum.

Fidem] *Fides*, ut ait Cicero horum librorum primo, *eſt, cum fit, quod dicitur*. Pro Rabirio perfidioſum, & nefarium ait *frangere fidem*. Pro Sex. Roſcio; *Is, qui fidem uiolat, omne commune præſidium oppugnat*. Vide Paullum patrem ad I. epiſtolam Familiarium.

Amici ſui cauſſa] *Sui*, abeſt a novem meis, & Tertii.

Nec ſi judex quidem] *Ne*, duo, & Tertii, *Neque*, quattuor.

Nec ſi judex quidem erit] Amicitiam, & odium a judice abeſſe debere, ait Cæſar apud Salluſtium. Vbi vide noſtra Scholia.

Cauſſam eſſe malit] Sic octo mei, & Tertii. Sex, *cauſſa malit*.

Vt perorandæ litis] Sic novem mei. Quattuor, & Tertii, *orandæ:* quomodo citat & Nonius, interpretans pro *agere*. Vnus, *parandæ*. *Litis:* ſic omnes mei, & Tertii. *Perorandæ litis tempus*] Vide Plutarchum in Ciceronis vita, de ejus prætura, in Manilii cauſſa.

Iurato] Iurati ii dicuntur, qui in leges, antequam judicarent, jurare conſueverunt.

Adhibere teſtem] *Habere*, tres,

Ipſe deus] *Deus ipſe*, quattuor, & Tertii. *Deus dedit ipſe divinius*, duo.

Divinius] Hinc Horatius *mentem divinæ auræ particulam dicit*. De Senectute ait Cicero Pythagoreos numquam dubitaſſe, quin homines animum haberent ex univerſa mente divina delibatum.

Quæ ſalva fide facere poſſit] *Poſſet*, quinque.

Putanda ſunt] *Sint*, quinque, & Tertii.

In ſapientibus viris, atque perfectis nihil poteſt eſſe tale] *Atque*, non eſt in uno. *Atque perfectis*, abſunt a duobus. *In ſapientibus viris, perfectiſque*, novem, & Tertii.

Damonem, & Pythiam] Par amicorum, quos celebravit antiquitas. lib. I. & II. de Fin. Tuſc. v. Valer. Max. lib. IV. cap. 7. Lactantius lib. v. cap. 18. Simile exemplum de Dionyſio memorat Hyginius cap. 257. ſed ibi *Mærus, & Selinuncius*, nominibus, fortaſſe immutatis, par amicorum legitur. Paria amicorum apud antiquos, Theſeus, & Pirithous: Pylades, & Oreſtes: Scipio, & Lælius: & hi Damon, & Pythias. *Pythiam: Phythiam*, unus. *Phithiam*, ſeptem. *Phitiam* duo. *Pithiam*, unus. *Pynthiam*, Tertii liber. Alii ſcribunt eſſe in ſcriptis libris, *Panthiam, Pinthiam, Phintiam:* quomodo a Plutarcho, & Pauſania nominatur. Fulvius Vrſinus Numiſma æreum ait eſſe, ſic inſcriptum: ΦΙΝΤΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ. Φίντην, amicum, Pindarus appellat; quaſi Φίλτην, ſive Φιλότην.

Deſtinaviſſet] *Deſtinaſſet*, ſeptem.

Commendandorum ſuorum cauſſa] Interpretes hoc loco ſcribunt, id eſt, ut ſuos amicis commendaret. Quod ferri poteſt. Duriuſcule tamen dictum mihi videtur. Potiuſque locum corruptum opinor: legendumque, *commonendorum ſuorum cauſſa*. id eſt, ut moneret ſuos, & ſui exemplum ipſis proponeret. quod moribnndorum e conſuetudine eſſe, quivis intelligit.

Monet autem hic locus peropportunus, ut veteris teſtamenti faciendi ritum hic ponam, tum quia ad antiquitatis notitiam pertineat, tum etiam

quia

cogitant, de noviſſimis ſcilicet, ac de morte: quæ cogitatio neque ſuperflua eſſe poteſt, neque nimium feſtina: & cum mors omnibus certa ſit, & hora mortis incerta: Vtile, & honeſtum credo, antequam me mors impediat, vel mors ipſa, quæ per varios, & ambiguos rerum caſus ſemper nobis impendet, propter vitæ brevitatem procul eſſe non poteſt, nunc Dei gratia, ſanus corpore ſimul, atque animo ſanus ſum, de me ipſo, ac de rebus meis teſtanda diſponere. quamvis (ut verum fatear) tam parvæ res ſunt meæ, ut de ipſis quodam modo pudeat me teſtari: ſed divitum, atque inopum ſunt de rebus (libet imparibus) pares curæ. Volo igitur hanc meam voluntatem ordinare, ac ſcriptis committere, & propter quandam honeſtatem, & ob id maxime, ne de hujuſmodi rebulis meis, propter meam incurioſitatem, poſt meum obitum litigetur. In primis animam meam peccatricem, ſed Divinam miſericordiam implorantem, & de illa ſperantem, recommendo humiliter Ieſu Chriſto. Eique, flexis ipſius animæ genibus, ut a ſe creatam, ſuique ſanctiſſimi ſanguinis pretio redemptam, protegat, affiſus ſupplico: nec permittat ad ſuorum manus hoſtium pervenire. Ad hoc etiam auxilium beatiſſimæ Virginis Matris ſuæ, & beati Michaelis Archangeli, reverenter, ac fidenter imploro, & ſanctorum reliquorum, quos interceſſores apud Chriſtum invocare ſum ſolitus, ac ſperare. Corpus autem hoc terrenum, ac mortale, nobilium gravem ſarcinam animorum, terræ, unde origo eſt ſibi, volo reſtitui. Et hoc abſque omni pompa, ſed cum ſumma humilitate, & abjectione, quanta eſſe poteſt. De quo heredem meum, & amicos omnes rogo, obſecro, & obteſtor, & adjuro per viſcera miſericordiæ Dei noſtri, & per caritatem, ſi quam ad me umquam habuerint: Neque falſi ſpem honoris hoc negligant. Cum ſic omnino me deceat, ac ſic velim: ita ut, ſi forte (quod abſit) contrafecerint, teneantur Deo, & mihi de gravi utriuſque offenſa in diem Iudicii reſpondere. Et hæc quidem de domo ſepulturæ, hoc addito, quod nemo me fleat, nemo mihi lacrymas, ſed pro me Chriſto preces: &, qui poteſt, Chriſti pauperibus charitatem, pro me orare monitis, porrigat. hoc mihi prodeſſe poterit: fletus autem, & defunctis inutilis, & flentibus eſt damnoſus. De loco autem non magnopere curo. Contentor poni ubicumque Deo placuerit, & iis, qui hanc curam ſuſcipere dignabuntur. Si tamen expreſſius mea de hoc voluntas exquiratur, ſepeliri velim, ſi Paduæ, ubi nunc ſum, moriar, in eccleſia S. Auguſtini, quam fratres prædicatores tenent: quia & locus animæ meæ gratus, & jacet illic is, qui me plurimum dilexit, inque has terras piis precibus attraxit, præclariſſimæ memoriæ Iacobus de Carraria, tunc Paduæ dominus. ſi autem Arquadæ, (ubi ruralis habitatio mea eſt) diem clauſero, & Deus mihi tantum conceſſerit, quod valde cupio, capellam ibi exiguam ad honorem beatiſſimæ virginis Mariæ exſtruere, illicque ſepeliri eligo, alioqui inferius, in aliquo loco honeſto, juxta eccleſiam plebis. Sin Venetiis moriar, poni volo in loco S. Franciſci de Vinea, illic ante oſtium eccleſiæ. Sin Mediolani, ante eccleſiam B. Ambroſii juxta primum introitum, qui civitatis muros aſpicit. Si Papiæ, in eccleſia S. Auguſtini, ubi fratribus viſum fuerit. Si autem Romæ, in eccleſia S. Mariæ majoris vel S. Petri, ubi erit opportunius, vel juxta eccleſiam hanc, vel illam, ſicut Canonicis placebit. Nominavi loca, quibus per Italiam converſari ſoleo. Ac, ſi Parmæ, in eccleſia majori, ubi per multos annos Archidiaconus ſui inutilis, & ſemper fere abſens. Sin ubicumque terrarum alibi, in loco fratrum minorum, ſi ſit ibi: ſin minus, in quacunque alia eccleſia, quæ vicinior fuerit loco mortis. Hæc de ſepulcro: plura fateor, quam virum doctum deceat: ab indocto dicta ſint. nunc accedo ad diſpoſitionem earum rerum, quæ vocantur bona hominis: cum potius ſæpe ſint impedimenta animi. Et primo quidem huic S. Eccleſiæ Paduanæ, unde percepi & commoda, & honores, ordinavi animum jampridem puſillum

terræ

quam nos, nihilque negligentius facturos. De iis autem, qui mihi ſervierint, ſic ſtatuo.

Demetrio redemptionis pretium remitto, & quinque Minas do, & Pallium, & Tunicam, ut qui mihi Anagnoſtes fuit. Tauro, qui multum mecum, & diu laboravit, pileum do, & Talenta quattuor, ut honeſte vitam degere poſſit. Dionyſius, qui vinctus eſt, & Syrus fugitivus, ſi perſeveraverint eſſe improbi, ut ſunt, eos venundari mando: &, pretio exacto, aperiri viam ad Hortos Academicos ducentem, & iter proximum, fieri viam, & publicam, ac vinales vias circumquaque mundari. Et Ancillam Herminiam, quod vinoſa eſt, relinquo: & famulos Mæſum, quoniam erro eſt: & Getam, quoniam impoſtor: Davum quoque, ac Maurum mancipes in perpetuum eſſe edico, quoniam maledici, & contumaces ſemper fuerunt, ut in piſtrino pœnas promeritas luant.

Heredem inſtituere reliquum eſt, cui fortunas meas honeſte relinquam, quibus certo ſcio inhiare quamplurimos. Vixiſſes, LÆTE fili, fili mi, vixiſſes (ut decuit) Læte, non ego nunc ſollicitarer, & angerer, non cum mærore nunc cogitarem, quibus potiſſimum relinquam patrimonium hoc tantum, tantis curis, cruciatibus tibi uni auctum, tanta vigilantia, ſtudio & percimonia tibi uni a me ſervatum. Cæterum, cum ſive Fortuna, ſi qua eſt, illum mihi inviderit: ſive Deus potius, qui & eum dederat abſtulerit, quo domus mea omnis, reique una mecum intereat, nefas eſt, Divinæ non acquieſcere voluntati. His deductis Legatis, cum duos fratris Agathonis filios, totidemque filias habeam, ex utriſque mihi heredes inſtituam oportet. In quo tamen (me metriſtiſſimum) etiam atque etiam providendum mihi eſt, ne quid agam, ſtatuamve, quod minus honeſtum illis, & conveniens, quodque minus æquum, laudabileve aliis factum videatur. Igitur Titus, & Cnæus Cuſpidii ita mihi heredes ſunto, ut, qui plus Reipub. præſtiterit, habeat Domos, Agros, Hortos, Oliveta, & quæcumque Scodræ poſſedi: Qui minus profuerit, quæ ſuperiore anno Colchinii centum octoginta ſupra mille jugera comparavimus, conſequatur. In reliquis autem bonis meis omnibus, inque familia Fauſtam, & Felicianam, filias meas, ita mihi heredes inſtituo, ut quæ melius nupſerit, ex Dodrante, Altera ex Quadrante heres habeatur. Et invicem ſubſtituo tam has, quam illas, cum ſuis filiis, in ſtirpes, non in capita. Permitto autem filiabus ut, quem quæque earum voluerit, ſibi virum optet, optatique per patriam poteſtatem compos fiat. Curatores teſtamenti hujus, Silius, Neceſſarius, C. Atilius, M. Capitolinus, qui maxime omnium miro me affectu proſecuti ſunt, quique ex omnibus amicis, ac neceſſariis fideliſſimi ſemper fuerunt. Vos igitur, per ſacra amicitiæ, atque condiſcipulatus, obteſtor, per ſummum omnium Opificem obſecro, curate, memores, quantum veſtræ fidei committam, ut omnia mea ex ſententia apud vos depoſita, bene, honeſteque gubernentur. Verum enimvero pie, amiceque & alii facient, qui nobis bene voluerunt: quamvis occupati, & ſeniores, ſi hæc impleverint, curaverintque.

Teſtes in his tabulis ſint. Q. Marcius, C. Septimius. P. Curio, L. Capito, M. Terentius, Vibius Panſa, C. Sextius, qui affuerunt, ſubſcripſeruntque, ut ſua ipſorum littera cognoſci poſſit. Ego idem ille L. Cuſpidius teſtamentum manu mea exaravi, meoque anulo obſignavi, hiſque teſtibus ſignandum obtuli. Et hanc meam noviſſimam voluntatem valere volo jure teſtamenti. quod ſi forte non cenſebitur, nomen, & jus habere mando cujuſcunque alterius ultimæ voluntatis, quam penitus, & inviolabiliter obſervari ab omnibus heredibus, & ſucceſſoribus meis ſtatuo. Valete ſuperſtites, mortalitatis non immemores.

Romæ, Cal. Martiis, Cn. Pompilio, & L. Marcio Cos.

Fr. Petrarchæ Teſtamentum.

SÆpe de eo mecum cogitans, de quo nemo nimis, niſi pauci ſatis, cogi-

, de noviſſimis ſcilicet, ac de
quæ cogitatio neque ſuperflua
ſt, neque nimium feſtina: &
nnibus certa ſit, & hora mor-
ta: Vtile, & honeſtum cre-
equam me mors impediat, vel
a, quæ per varios, & ambi-
tum caſus ſemper nobis im-
propter vitæ brevitatem pro-
non poteſt, nunc Dei gratia,
pore ſimul, atque animo ſa-
i, de me ipſo, ac de rebus
landa diſponere. quamvis (ut
atear) tam parvæ res ſunt meæ,
ſis quodam modo pudeat me
ſed divitum, atque inopum
rebus (libet imparibus) pares
olo igitur hanc meam volun-
rdinare, ac ſcriptis committe.
ropter quandam honeſtatem,
d maxime, ne de hujuſmodi
meis, propter meam incurio-
, poſt meum obitum litigetur.
is animam meam peccatricem,
vinam miſericordiam implo-
, & de illa ſperantem, recom-
humiliter Ieſu Chriſto. Eique,
pſius animæ genibus, ut a ſe
i, ſuique ſanctiſſimi ſanguinis
redemptam, protegat, affiſus
; nec permittat ad ſuorum
hoſtium pervenire. Ad hoc
auxilium beatiſſimæ Virginis
uæ, & beati Michaelis Archan-
everenter, ac fidenter imploro,
ctorum reliquorum, quos in-
res apud Chriſtum invocare
litus, ac ſperare. Corpus au-
c terrenum, ac mortale, no-
gravem ſarcinam animorum,
unde origo eſt ſibi, volo reſti-
t hoc abſque omni pompa, ſed
mma humilitate, & abjectio-
anta eſſe poteſt. De quo here-
eum, & amicos omnes rogo,
, & obteſtor, & adjuro per
miſericordiæ Dei noſtri, & per
m, ſi quam ad me umquam
int: Neque falſi ſpem honoris

addito, quod nemo me fleat, nemo mihi lacrymas, ſed pro me Chriſto preces: &, qui poteſt, Chriſti pauperibus charitatem, pro me orare monitis, porrigat. hoc mihi prodeſſe poterit: fletus autem, & defunctis inutilis, & flentibus eſt damnoſus. De loco autem non magnopere curo. Contentor poni ubicumque Deo placuerit, & iis, qui hanc curam ſuſcipere dignabuntur. Si tamen expreſſius mea de hoc voluntas exquiratur, ſepeliri velim, ſi Paduæ, ubi nunc ſum, moriar, in eccleſia S. Auguſtini, quam fratres prædicatores tenent: quia & locus animæ meæ gratus, & jacet illic is, qui me plurimum dilexit, inque has terras piis precibus attraxit, præclariſſimæ memoriæ Iacobus de Carraria, tunc Paduæ dominus. ſi autem Arquadæ, (ubi ruralis habitatio mea eſt) diem clauſero, & Deus mihi tantum conceſſerit, quod valde cupio, capellam ibi exiguam ad honorem beatiſſimæ virginis Mariæ exſtruere, illicque ſepeliri eligo, alioqui inferius, in aliquo loco honeſto, juxta eccleſiam plebis. Sin Venetiis moriar, poni volo in loco S. Franciſci de Vinea, illic ante oſtium eccleſiæ. Sin Mediolani, ante eccleſiam B. Ambroſii juxta primum introitum, qui civitatis muros aſpicit. Si Papiæ, in eccleſia S. Auguſtini, ubi fratribus viſum fuerit. Si autem Romæ, in eccleſia S. Mariæ majoris vel S. Petri, ubi erit opportunius, vel juxta eccleſiam hanc, vel illam, ſicut Canonicis placebit. Nominavi loca, quibus per Italiam converſari ſoleo. Ac, ſi Parmæ, in eccleſia majori, ubi per multos annos Archidiaconus fui inutilis, & ſemper fere abſens. Sin ubicumque terrarum alibi, in loco fratrum minorum, ſi ſit ibi: ſin minus, in quacunque alia eccleſia, quæ vicinior fuerit loco mortis. Hæc de ſepulcro: plura fateor, quam virum doctum deceat: ab indocto dicta ſint. nunc accedo ad diſpo-

prope Maſſiliam, ut det ſibi opinionem, utrum velit centum florenos auri, an ſingulis annis quinque, vel decem, ſicut ſibi placeat. Et, quod ipſe elegerit, illud faciat.

Ego Franciſcus P. ſcripſi: qui teſtamentum aliud feciſſem, ſi eſſem dives, ut vulgus inſanum putat.

Eundem Petrarcham Bibliothecam ſuam Reip. Venetæ dono dediſſe, ſcriptum eſt in Tabulario Veneto: his verbis.

1362. die IV. Septembr.

CONſiderato, quantum ad laudem Dei, & B. Marci Evangeliſtæ, ac honorem, & famam civitatis noſtræ futurum eſt illud, quod offertur per Dominum Franciſcum Petrarcham, cujus fama hodie tanta eſt in toto Orbe, quod in memoria hominum non eſt jamdiu inter Chriſtianos, fuiſſe, vel eſſe philoſophum moralem, & poetam, qui poſſit eidem comparari: Acceptetur oblatio ſua, ſecundum formam infraſcriptæ Cedulæ, ſcriptæ manu ſua: & ex nunc ſic captum, quod poſſit expendi de Monte pro domo, & habitatione ſua in vita ejus, per modum affictus, ſicut videbitur Domino, Conſiliariis, & Capitibus, vel majori parti. Cum procuratores Eccleſiæ S. Marci offerant facere expenſas neceſſarias, pro loco, ubi debuerint reponi, & conſervari libri ſui. Et eſt capta per VI. Conſiliarios, Tria capita de XL. & ultra duas partes majoris Conſilii. Tenor autem dictæ Cedulæ talis eſt.

Cupit F. Beatum Marcum Evangeliſtam, ſi Chriſto, & ſibi ſit placitum, hæredem habere neſcio quot libellorum, quos nunc habet, vel eſt forſitan habiturus. hac lege, quod libri non vendantur, neque quomodolibet diſtrahantur: ſed in loco aliquo ad hoc deputando, qui ſit tutus ab incendiis, atque imbribus. ad ſui ipſius honorem, & ſui memoriam, nec non ad ingenioſorum, & nobilium Civitatis illius, quos contingat in talibus delectari, conſolationem qualemqualem, & commodum perpetuo conſerventur. Neque appetit hoc, quod libri vel valde multi, vel valde pretioſi ſint: ſed ſub hac ſpe, quod poſtea de tempore in tempus, & illa glorioſa civitas alios ſuperaddet e publico, & privatim nobiles, atque amantes Patriæ cives, vel forte etiam alienigenæ, ſecuti exemplum, librorum ſuorum partem ſupremis ſuis relinquent voluntatibus Eccleſiæ ſupradictæ: atque ita facile poterit ad unam magnam, & famoſam bibliothecam, ac parem veteribus, perveniri. Quæ quantæ gloriæ futura ſit illi Dominio, nemo litteratus eſt, puto, nec idiota, qui neſciat. Quod ſi, Deo, & illo tanto patrono urbis noſtræ auxiliante, contigerit, gaudebit ipſe F. in Domino gloriabitur, ſe quodam modo fuiſſe principium tanti boni. Super quo, ſi res procedat, forte aliquid latius ſcribet. Verum, ut aliquid plus, quam verba, ponere in tanto negotio videatur, vult hoc facere, quod promiſit, &c.

Pro ſe interim, & pro dictis libris, vellet unam non magnam, ſed honeſtam domum: ut, quidquid de ipſo humanitus contigerit, non poſſet hoc ejus propoſitum impediri. Ipſe quoque libentiſſime moram trahat ibidem, ſi bono modo poſſit. de hoc enim non eſt ad plenum certus, propter multas rerum difficultates. Sperat tamen.

Teſtamentum Iacobi Picolomini, Cardinalis Papienſis, ad memoriam humanæ imbecillitatis, & funebrium impenſarum contemptum, pie, & prudenter lectores inſtituens.

FRagilis eſt vita noſtra, eamque caſus circumſtant innumeri. Quod vitemus, prævidere ſatis non poſſumus. Illum diuturna ægritudo, hunc brevis languor, alium improviſa mors rapit. Omnibus autem incerta vocationis eſt hora. Quo in loco, quo in tempore ea nos expectet, neſcimus. Expectare illam nos omni tempore, omni loco debemus, memores verbi Apoſtoli, quia illa non tardat. Et quod, quæ de terra ſunt, in terram vertuntur. Inſcitia eſt ſecuritate de vitæ exitu non cogitare, diſpenſationem quo-

quoque domeſticam in id tempus differre, in quo mens gravata plurimis, ad unum aliquid non eſt ſæpe idonea. Angit timor mortis, torquet infirmitas. Circumſtantium eſt moleſta cupiditas, qui ſua non noſtra quærentes, ab animæ cura ad terrena nos revocant, cogentes ſæpe perturbationibus ſuis eum mori, qui vel moriturus non erat, vel certe tam cito non moriturus. Vt ergo concedente Deo iſta devitem, & ad meum, non alienum arbitrium, quæ meditor, fiat, putans, quæ ab Iſaia Propheta Ezechiæ Regi ſunt dicta, mihi Eccleſiæ Rom. Cardinali imperata; Diſpone domui tuæ, quia morieris tu, & non vives: illud etiam Salvatoris formidans, Vigilate; quia neſcitis diem, neque horam, qua Dominus veſter venturus ſit, ſero, an mane, an galli cantu: ſtatui teſtamentum hoc condere meo chirographo ſcriptum, cui ita eſſe vim volo, ſi id ipſum, vel ejus partem ante mortem non revocem. eſt vero hujuſmodi. In primis converſus in Deum auctorem, & redemptorem meum, cum anxius ſim futuri de me judicii, & neſcius utrum odio, an acceptione ſim dignus. Sciens autem in manu ejus vitam eſſe, atque interitum: per viſcera miſericordiæ ſuæ, in quibus ex alto nos viſitavit, humi ſtratus, oro, ut fiant aures ſuæ intendentes in vocem deprecationis meæ, non intret in judicium cum ſervo ſuo, adverſus folium quod vento rapitur, non exerceat potentiam ſuam, nec ſiccam ſtipulam proſequatur, pænitentis Socerdotis animam non dedignetur. Ignoſcat illi delicta præterita, & ignorantias ſuas. Suſcipiat creaturam creator, & factor figmentum ſuum. Meminerit, quod homo immundus de immundo conceptus ſum ſemine, & quod in peccatis concepit me mater mea. Veniat ante oculos pietatis ſuæ, vitæ humanæ infirmitas, in qua per omnium ſucceſſum novis ſemper deſideriorum facibus incitati extinguere ſine illius ope, ignea inimici tela non poſſumus. Stulta eſt pueritia, inanis adoleſcentia, juventus lubrica. Virile ſtudium ad ambitionem inclinat. Friget ſenectus, & deficit. Si non ſuſtinet Dominus, cui eſt ſperandi fiducia? aut quem ſarcina tanta ſine allevamento ejus non premat? Recordetur Paulli ſervi ſui ad Romanos hæc lamentantis: Non inquit, quod volo bonum hoc ago, ſed quod odi malum id facio. Eſt miſerator, & miſericors Dominus, longanimis & multum miſericors. Suntque miſerationes ejus ſuper omnia opera ejus. Secundum ergo peccata mea non faciat mihi, neque ſecundum iniquitates meas retribuat mihi; quia non juſtificabitur in conſpectu ſuo omnis vivens, ſed per ſanctam nativitatem ſuam, paſſionem, & mortem, & reſurrectionem, & aſcenſionem in cælum, & adventum ſpiritus ſancti paracleti ſalvet humiliatam animam, cum beatis ſpiritibus in vitam æternam. proxime autem, ſi quid contra paſtorem principem meum Rom. Pontificem vivens peccavi, peccaſſe autem multa me puto; ſi quid dicto, aut facto contumacius egi, ſi non ſum digne reveritus, ſi non parui, ſi contriſtavi, ſi carpſi pro ſuis in me meritis, ſi non digne retribui, ſupremam ejus pietatem gemebundus imploro, ut mihi ignoſcat, & oblitus omnium defuncti animæ benedicat. Hæc clemens, & ab animo profecta caritas petenti erit levamini, & danti merces a Domino. Cum patribus quoque, & collegis meis, quoniam frequentior uſus fuit, frequentiorem utique eſſe oportuit offendendi occaſionem. In multis enim peccamus omnes. zelotypia, contentio, obtrectatio, ira, invidia ſolicitare noſtros animos ſolet. quidquid in hos admiſi, quidquid amari a me acceptum referunt, oro, obteſtorque per commune conſortium, & ſpem miſericordiæ, quam a Domino judicandi expectant, ut id omne deponant, injurias condonent, & placentur defuncto, eam requiem fratri optantes, quam de ſe impetrari a Domino cupiunt. Exſecutori, quem in calce teſtamenti deſigno, hoc officium pietatis relinquo, ut, ſi ita indulgeat Pontifex, primo poſt obitum Conſiſtorio hanc veniam, & remiſſionem non inanis gloriæ, ſed ſalutis cauſſa meo

 homi-

nomine ſuppliciter petat. identidem poſtulans, ut, quæ diſpono, quæ teſtor, pius Paſtor paterna indulgentia probet, & non mutet, familiamque meam de me fideliter meritam pie conſoletur, & juvet. Vt vero ad gloriam Dei, & integritatem communionis fidelius perſeverantis licet peccatoris ſervi pateat fides, alta voce profiteor tenuiſſe me a lavacro ſancti Baptiſmatis uſque in diem præſentem ſanctam orthodoxam Fidem Catholicam, ſymbolum ab Apoſtolis conditum, expoſitionem fidei magni Nicæni Concilii: anathematizaſſe etiam me, & anathematizare omnem hæreſim extollentem ſe adverſum ſanctam, & immaculatam fidem, in qua, ut dictum eſt, vivere & mori intendo: hoc ſequens confeſſionis meæ chirographum omnipotenti Deo in extremo judicio repræſentans. Credo &c. Corpus meum contaminatum flagitiis licet indignum ſit, cui habeatur honor, ſepulcrique facilis ſit ſemper jactura, rationem tamen habens dignitatis, quam dedit Eccleſia, Pontificalis quoque officii, per quod plebi honoratiſſimæ præfui, ſacræ etiam unctionis, qua per inviſibilem ſpeciem inviſibilis eſt impreſſus character, tradi oro eccleſiaſticæ ſepulturæ, atque iis inſignibus adornatum, quæ conſuetudo noſtri ordinis tulit. Sapiant tamen omnia modeſtiam funeralem, non ſeculi pompam. Si Romæ, ut opto, morior, condi cupio in baſilica Apoſtolorum Principis Petri, poſt altare beati Gregorii, ad dextram ſepulchri Pontificis Pii, ut, qui me extulit vivens, motuus juxta ſe habeat. Condi illud ipſum humi volo marmore tantum non caro contectum, quod parieti eccleſiæ conjunctum habeat caput. In ipſo autem pariete honore defuncti Pontificis ad memoriam meam nil fabricetur. Marmorea tabula ulnis tribus a terra exſtans parieti inſeratur, quæ ſupra ſepulchrum parieti inſiti epitaphium ſequens inciſum bonis litteris habeat.

Luca ortu, Sena lege fuit mihi patria, nomen
Dum vixi Iacabus, mens bona pro genere.
Papa Pius ſedem Papienſem detulit, idem
Cardineo ornauit munere, gente, domo.
Quem colui vivens, non linquo mortuus. hic ſum,
Et prope ſancta patris filius oſſa cubo.
Vivite qui legitis, cæleſtia quærite. noſtra hæc
In cineres tandem gloria tota redit.

Sin alibi in Italia obitum meum eſſe contingat, Romam nihilominus ad hunc ipſum locum volo corpus meum referri, dicta jam ratione humandum. Trans alpes vero aut mare, in cathedrali eccleſia, in cujus vel civitate, vel diœceſi mea vocatio fuerit. Tunc vero exſecutoris curæ ſepulchrum relinquens, quinctum tantum, & ſextum verſum demi ex epitaphio volo. Vbicumque autem exceſſero, teſtamenti inſtitutionem, quæ ſequitur, volo.

Impendia funeris, quæ adhiberi ad ſolamen ſuperſtitum magis, quam defunctorum levamen, ſolent, ſummam mille ducatorum aureorum vero excedere, in qua includatur etiam veſtitus familiæ. Quanto hæc exhibebuntur parcius, tanto erit plenius: unde & illi benefiat, & meæ animæ conſulatur. Supervacua nec placent Deo, nec laudes inter homines habent. Tranſit brevi memoria funeris, diu permanent damna. Tempora in hoc patrum noſtrorum magis ſunt attendenda, quàm noſtra, qui gloria benefactorum, non luminum multitudine, illuſtrari volebant ſepulchra. Quidquid amplius ſumetur, quidquid plus erogabitur, piaculum exſecutoris ſit, non peccatum ſobria ſtatuentis. Caſtrum doloris cubito anguſtius in circuitu ſit, quam noſtratia ſoleant. Ipſe etiam lectus ad proportionem anguſtior. Stratum vero lecti, quod pallium dicitur, ad vetus exemplum, ex ſimplici damaſceno violaceo ſit, ſine ullo omnino auro, aut argento fimbrias laterum habens ex ſimplici item damaſceno cæleſtini coloris, in quibus latera ſingula, ſingula tantum inſignia familiæ habeant. Vero in circuitu

eccleſiæ appendi tot inſignium
ta lintea, ludis meo judicio aptio-
uam funeri. Pendeant tantum
altari, in quo miſſa major can-
ır, & in circuitu caſtri, & in e-
aterum eccleſiæ quantum caſtrum
ı porrigitur. Eandem volo eſſe
cationem funalium, quam &
iium: Ardere ea tot in locis ſine
:um neceſſitate quem habeant u-
non video. Legem in his liben-
:ſecutori do ne honoris ſui cauſ-
l aliena exempla magis, quam
ipſum, cogatur reſpicere. Ser-
:m enim de his omnem teſtan-
turum ; non exſequatur fiden-
Cereorum quotidiana, & pro-
ta diſperſio, magis quam diſpen-
multum auget impenſam, nec
ım, qui proponitur, habet. A-
æ in his ſtuderi videtur, non ora-
. Ad eos rapiendos concurritur
que, ex tota eccleſia: pugnatur,
itur, ſacra omnia perturbantur,
que indignius eccleſia eſt, ad hos
eſcendos tumultus publici ple-
que vindices adhibentur haſtis,
iſque in domo Domini perſtre-
:s. Ea ne accidant, preceſque non
meum celebrent funus, nolo niſi
dentibus ad orationem, & divi-
ınentibus illos diſtribui. Per pie-
ı, quæ debetur mortuis, id non
gat exſecutor funeris. Quaque die
lutem animæ meæ, legantur per
:os Chriſti ſacerdotes xxx. miſſæ
ım. Cum iis una cantetur, qui
verit, & prælatus futurus eſt, fe-
ı eleemoſyna carlinos quattuor in
lis miſſis, unum, qui legerit,
s ſolvendis fidelis adhibeatur mi-
t, qui ſeipſum, & pauperes, &
iam meam non fraudet. Solent,
uis Cardinalibus, familiares non
ad accipiendas familiarium vero-
veſtes accurere, inſtare ut dentur,
m dantur, indignari, ac lamen-
ut error non ſit, eos veſtiri volo,
n notula, manu mea ſubſcripta,
inulo meo ſignata, præſentique
mento incluſa, invenientur ap-
i. & Capellanis quatuor cannæ,
ſeris, inter quos Parafrenarios,
iſſum Cocum, & Cellarium, &
nſatorem nomino; primæ ſortis
tres: reliquis dimidiam cannam mi-
nus, ſed ſecundæ ſortis, jubeo dari.
Ita tamen, ut diebus funeris ad ora-
tionem omnes conveniant, & pro
me deprecentur. Hæc ad rationem
funeris.

Iovita Rapicii Brixiani, Teſtamentum Venetiis M. D. LII. X. Kal. Iunii conditum.

Monet me vel annus ætatis ſextus, & ſeptuageſimus, vel diuturnis laboribus tenuatum, & imbecile corpus, vel animus variis ac moleſtis curis jam prope defeſſus, ut inſtare illud tempus credam, quo me bonus, & clemens imperator Deus ex hac quaſi ſtatione, & præſidio vitæ mortalis imperet decedere, & eadem illa, quæ hoc, quod ſum, finxit natura diſſolvat. ego vero, & Deo parere, & naturæ concedere non invitus debeo. nam & ille mihi inter pericula vocatus, & non vocatus ſemper affuit; & hæc multa mihi liberaliter indulſit. itaque, ſive adverſa, quæ Deo adjuvante pertuli mecum repeto, ſtultus ſim, niſi mihi oblatam ab eodem quietem libenter amplectar: ſive proſperam naturæ dono valetudinem, & continuatam tam longa ætate ſenſuum ac mentis integritatem conſidero, ingratus ſim, ſi jus ſuum repetenti reluctari voluero, ac non potius æquo quaſi plenus vitæ conviva receſſero: quod ut præſtare conſtituto melius animo poſſim, libet, dum eſt in ſano adhuc corpore ſana mens, ſarcinulas colligere, atque itineri me accingere. magis autem expedite deceſſurus mihi videor, ſi prius, quid de re mea poſt deceſſum meum velim, diligenter conſtituero. Quoniam vero ſine Divina ope, nihil rectum præ me poſſe confido, te Deum patrem omnipotentem, te Ieſu Chriſte unigenitum Dei filium, te Spiritus ſancte unum verum, atque æternum, in tribus perſonis Deum ſupplex invoco, ac tota mente atque animo precor, ut, quæcumque adverſus legem, ac voluntatem tuam turpiter admiſi, clementer ignoſcas, ac præſtes, ut, quidquid mihi adhuc ætatis ſupereſſe volueris, juſte ac pie

degam, nunc autem adſis præſens, volenſque ac propitius teſtamentum condenti, & ut es bonus, ac juſtus, concede, nequid temere, aut parum officioſe decernam, neve ſcribam, quod aut reprehendi jure, aut probabilem litigandi cauſſam præſtare cuiquam poſſit. Primum igitur dilectum filium meum Paullum, prudentem Iuriſconſultum, ex Antonia Oliveria, bene concordi uxore, ſuſceptum, eo jure, quod excogitari optimum poteſt, heredem meum ex aſſe inſtituo: & quidquid vel immobile, vel mobile poſſideo, quidquid in nominibus habeo, quidquid denique ad me quovis jure pertinet, id totum illius eſſe volo: quinetiam, ſi quid poſt hoc teſtamentum rationibus meis, ac rei familiari adjecero, id quoque hereditatis jure ad eum jubeo pervenire. Quoniam vero, ſi poſſim, non hæc tantum, quæ fortunæ bona judicantur, ad te fili cariſſime opto pervenire, paucis tibi ea explicabo, quæ me, jam ad vitæ metas properantem, præterire paternus amor non ſinit. Tu, quæ tui amantiſſimus pater jam moriens mandat, ne contemne, ſed (quæ tua eſt in eum qui te genuit, educavit, inſtituit, pietas) in bonam partem accipe, & libenter exſequere. Primum in iis, quæ ad divinum cultum pertinent, Apoſtoli conſilio utere, qui nos non vult plus ſapere, quam oportet ſapere, ſed ad ſobrietatem ſapere: ne curioſis opinionibus ebrii a ſimplicitate, ac veritate Chriſtiana recedamus: novas omnes opiniones averſare, neque ullo pacto adduci permittas, ut ab honeſtiſſimis Romanæ Eccleſiæ inſtitutis umquam recedas: &, quæ a majoribus noſtris, & a me ipſo ſervata non ignoras, diligenter ſerva. Reip. Venetæ, quæ civitatem, ac patriam noſtram, in fidem ſuam ſuſcipiendo ſervavit, emendavit legibus, ornavit moribus, quam debent ſubjecti juſte imperantibus, fidem atque obſervantiam præſtato. Brixiam, quæ me amanter ac liberos, & poſteros meos in civium numerum admiſit, dilige, cole, & obſerva: publica cum civibus munera libenter ſubito, & remp. tuæ ſemper præponito. Agnatos omnes, & affines, ne ut inopes contemnito, ſed ut innocentes, & ſanguine conjunctos diligito, & non verbis modo, ſed re quoque, quantum tenuitas tua patietur, juvato: &, ut paucis multa complectar, quæ adoleſcens, legum præcepta, didiciſti, memoria repete, ac etiam atque etiam vide, ut, quemadmodum cœpiſti, honeſte vivas: jus ſuum unicuique tribuas: neminem lædas; ac memineris nihil utilius eſſe ad opes tuendas atque augendas, quam a multis amari, nihil ad vitam tranquille degendam aptius, quam ſimultates, & invidiam cavere. liberos tuos, quam diligentiſſime poteris, & quam celerrime inſtituendos curato, neque ætatem elabi fruſtra ſinito. & quia non potes amplum, aut ſaltem ſufficiens otioſis patrimonium relinquere, relinque artem aliquam, qua ſe ſuoſque alere honeſte queant, honeſtatem autem poſitam puta primum quidem in bonis moribus, deinde vero in eo, ut ſibi ipſis poſſint ſufficere, nec aliena ope indigeant. rem multis meis laboribus partam, ſi reliqueris illis integram, quod boni patris eſt, feceris: ego tamen, ut id facias: non compello, ſed prudentiæ tuæ relinquo. Agnatis omnibus, & affinibus tam mortuis, quam viventibus, ſiquid debere mihi quovis nomine deprehendentur, id totum libenter condono, eoſque omnes ſciens volenſque abſolvo, atque hanc abſolutionem quamvis confuſam atque implicitam non minus ratam, ac firmam eſſe volo, quam ſi rationes omnes, reſque & nomina eſſent caute & diligenter expreſſa. Neque enim oblitus ſum, cur illis tum crediderim, & nunc poſſum, ſi velim, hujus donationis, & abſolutionis cauſſas juſtas reddere. Marthæ dilectæ filiæ libras ſex planetorum, hoc eſt duodecim parvorum, item ſorori meæ cariſſimæ bonæ totidem ſingulis annis, quamdiu vixerint, liberaliter & amanter exhiberi volo, idque ſemper initio anni, quod initium ab ipſo ſtatim obitus mei die conſtitui jubeo. Te vero, filia dilecta, & te ſoror cariſſima rogo, ut hoc quamvis modico legato contentæ ſitis, diligenter

con-

ſiderantes tenuitatem meam, & noria repetentes quantopere vos xerim, & quid veſtra cauſſa fece-. Sepeliri Brixiæ in templo divi ;arii deſidero eo loco, quem revelus ejus eccleſiæ Antiſtes D. Fabius roldus conceſſerit. Impenſam aufuneris modicam, aut etiam miquam modicam poſtulo: & meo piis precibus juvari malo, quam ɪenſis ſumptibus ornari. Teque fili cariſſime obteſtor, ut & in re, & in aliis omnibus, tenuitarei domeſticæ ante oculos ſemhabeas, frugalitatemque & parſiiam honeſtiſſimum vectigal exies. erit id tibi, & ad tuendum monium, & ad bonam famam ndam longe utiliſſimum, mihi tuo gratiſſimum: neque tamen mandans te vel avarum vel ſordifieri velim, ſed tuo modulo ac te & tua omnia ita metiri, ut ſiinvidia & contemptu inter cives tos vitam ducas honeſtam pariter ɔcundam. Volo autem uti quot s anniverſarium ſacrum pro detis familiæ, & agnationis noſtræ epulchrum meum faciendum cuieres meus, & ſucceſſores ejus, e Idus Februarias, quo die rectiſſemina, & dulciſſima mater mea na Ravaria ſepulta eſt Bergomi in lo divi Caſſiani, ad aram divi lai, & pater meus indulgentiſſidecennio poſt, Vicetiæ in temdivi Stephani: Laurentius autem, & Eleutherius filius eodem anquo mater, alter Romæ, alter ii diem ſuum obierunt, quos es volo hujus ſacri participes, ut, ne tota vita peregrinantem non uerunt, aliquem pietatis in ſe fructum etiam poſt mortem ca. Die vero depoſitionis meæ, centum ſextantes erogari in eleeɪam centum pauperibus, qui ſepulchrum meum flexis genilara voce dixerint, Domine miillius, omnes ſancti orate pro ut autem hoc ſervetur fidelius, egato non modo hæredes, & ſores meos, ſed omnia mea bopetuo obligata eſſe jubeo collenonicorum Sancti Nazarii, ut ab hæredibus etiam invitis poſſint quotannis exigere libras quinque tam pro anniverſarii celebratione, quam pro eleemoſina eroganda. Te vero fili cariſſime, per longam indulgentiam erga te meam peto, ut, ſi quid apud te valent vota mea, diligas Laurentium, quem ego ex Paula Catarenſi ſuſceptum, ex Laurentii fratris, & meo, & gentis Rhamnuſiæ nomine, in cujus clientela eram, Laurentium Iovium Rhamnuſiahum vocari volui, ut tu eorum, qui te dilexerunt & juverunt precibus admonitus eum diligeres, & orbum atque inopem (ſi qua via poſſes) adjuvares, nec eum qui mihi carus eſt, mendicare patereris. Vix. An. LXXVI. M. VI. D. I. Ob. M. D. LIII. XVII. kal. Sept.

Et, quoniam teſtamentorum formulas poſuimus, placet Ioannis Boccatii quoque Teſtamentum adſcribere, quod & ſi Italica lingua ſcriptum, mutilumque admodum ſit, viſum eſt tamen dignum, quod aliis adderetur. Hoc autem eſt;

che ne decti ve ad ce oriſſi voglio ſia ſepolto certaldo in q deſſa dare ad gli amici

Appreſſo laſſio della Chieſa di ſancta Reparata & altretti alle mura della Cità di Firenze.

Ancora laſcio alla compagnia di Santa Maria di Certaldo ℔, v.

Ancora laſcio all' opera della Chieſa di ſa Iacopo di Certaldo ℔, x.

Ancora laſcio alla Bruna figlivola che fu di Ciango da Monte Magno la quale lungamente è ſtata con meco il letto nel quale era uſa di dormire ad Certaldo, cioè una lettiera dalbero. j. coltricetta di penna. j. piu maccio una coltre bianca piccola da quel lecto. j. paio di lenzuola buone. j. pancha che ſtar ſuole ad piè di quel lecto. Et oltre acciò un deſco piccolo da mangiare daſſi di noce. ij. tovaglie menate di lunghezza bra. vi. luna. ij. tovagliole convenevoli. j. botticello di. iij. ſome. Et oltre ad cio una roba di monchino foderata di Zendado porporino gonnella & guarnacca & cappuccio. El encora voglio che eſſa di quello che avere doveſſe di ſuo ſalario di reſto da me, ſia interamente pagata.

Ancora laſcio che ciaſcuna perſona laquale ſi truova ſcripta nel libro delle mie ragioni ſoprasegnato. A. che da me debba avere ſia interamente pagato & oltre occio ciaſcuno altro che giuſtamente moſtraſſe di dovere avere. Et pergare le dette quantità & laſcio voglio che glinfraſcripti miei executori ogni mio panno maſſerizia grano è viada è vino equalunque altra coſa mobile exceptuati i libri. & leſcripture mie poſſano, edebbane vendere, o far vendere, & dove delle decte mie coſe mobili non ſaveſſe tanto che baſtaſſe à decti pagamenti, voglio poſſano vendere & alienare de miei beni come potrei io medeſimo vivendo, & maximamente una caſa poſta in Certaldo nel populo di ſaiacopo di Certaldo ad cui da. j. via chiamata Borgo dal. ij. fornaino dandrea di meſſ. benghi dal terzo via nuova dal. iiij. il decto teſtatore, e non baſtando queſta poſſan vendere de gli altri miei beni come decto e.

Ancora laſcio che tutti i miei libri ſieno dati e conceduti ad ogni ſuo piacere al venerabile mio Maeſtro Martino dellordine de frati heremitani di ſancto Agoſtino e del convento di Sancto Spirito di Firenze, li quali eſſe debbe & p. tenere ad ſuo uſo mentre vive. ſi veramente che il decto Maeſtro Martino ſia tenuto e debba pregare Iddio per lanima mia, & oltre far copia ad qualunque perſona li voleſſe di quegli libri li quali compoſti. Et ancora che eſſo debba con queſte medeſime condizio.

Secunda faccia.

vecchio cau haveva fatta venire per entro delle era croce di xpo, & una caſſa la quale va facta tenerui entro le decte reliqui tutte date ſenza alcuna zione a frati di ſancta Maria di ſan ſepolcro overo del poggetto o dalle compora cheſſi chiamino, liquali dimorano vicini della citta di Firenze poco fuori delle mura accio che quante volte reverentemente le vedranno preghino idio per me.

Ancora laſcio e voglio che una imaginetta di noſtra dona dalabaſtro. j. pianeta con iſtola & manipolo di zendado vermiglio & j. palio piccolo da altare di drappo vermiglio lucchese & un guancialetto da altare di quel medeſimo drappo &. iij. guaine da corporali & j. vaſo diſtagno da acqua benedecta, & j. palietto piccolo di drappo foderato di zendado giallo tutte ſie date a glioperai di ſaiacopo di certaldo & eſſi operai gli debbano guardare e ſalvare mentre durano a ſervigi della detta chieſa di ſaiacopo & far pregar idio per me.

Ancora laſcio & voglio che una tavoletta nella quale e dalluna parte dipincta noſtra donna col figlivolo in braccio & dallaltra un teſchio di un morto ſia datta ad Madonna ſancta la quale oggi e moglie di franciesco di lapo buonamichi.

Appreſſo ad tutto queſto intendo e voglio che oltre alle predecte in ogni mia coſa coſi mobile come ſtabile ſieno miei heredi univerſali i figlivoli di iacópo di boccaccio mio fratello quegliche al preſente ſono e che nel futuro naſceranno legiptimi e naturali coſi maſchi comme femine ſi veramente che ogni fructo il quale de dredecti miei beni ſi ricogliera o trarra debba pervenire nella caſa del predecto iacopo & ad eſſo aſpectare & pertenere ladminiſtrazione di quegli in nutricare ſe & la moglie, & quegli figlivoli li quali aura. Appreſſo intendo che de detti miei beni i predecti miei heredi non debbano ne poſſano vendere in altra maniera alienare o impegnare alcuno inſino ad tanto che alla eta danni trenta compiuti pervenuti non ſieno, & allora vivendo iacobo predecto far nol poſſano ſenza ſuo conſenſimento, e piacere riſervato nondimeno cho dove biſognaſſe di pagare la dote dalcuna loco ſirocchia che maritaſſono allora voglio poſſano con lautorita de lor tutori ſe eta daccio foſſono. Similmente intendo che imperpetuo inſino ad tanto che alcuno de diſcendenti di boccaccio ghellini noſtro padre per linea maſculina ſi trovera etiando che non foſſe legiprimamente nato ſi poſſa vendere o alienare in alcuna altra guiſa . . caſa mia poſta in certaldo nel popolo di ſaiacopo della quale queſti

Prin-

ncipio della terza faccia.
ıeredi percioche I pup o
lo. che ſieno po gavacciani Pie-
igane gelmo barduccio di
ancesco di lapo bonan di to-
ɔenciveuni. & iacopo di boccac-
r padre & mio fratello. Et in-
che quello che coſtoro o la mag-
arte di loro o di quegli che al-
ıvi ſaronno faranno intorno a
le decti miei nepoti, valglia &
ne poſſia eſſere per gli altri ri-
ı o annullato o permutato.
reſſo in executori & fedeli com-
il del mio preſente teſtamento
ultima volunta eleggho & prie-
ıe ſieno queſti che appreſſo ſcri-
l venerabile mio padre, & mæ-
lartino da ſignr del lordine de
ıeremitani di Sancto Agoſtino
nze. Barduccio di cherichino.
ſco di lapo bonamichi. Agno-
orino bencivenni & Iacopo di
cio mio fratello a quali do pie-
ia & autorita di vendere & a-
del mio o de miei beni quel-
ıe conoſceranno eſſere oppor-
lla decta executione in loro per
ta. Et intendo che quello che
ggior parte di loro di quegli che
vivi ſaronno ſi fara o adope-
torno alla decta execuzione ſia
& rato etiandio contradicen-
li altri ne ſi poſſa per gli altri
. Et queſto intendo ſia il mio
ento, & ultima voluntà da a
ido & annullando ognaltro te-
to il quale inſino a queſto di
ceſſi &c.

] Paulus ex Feſto. Vadem, ſpon-
ſignificat datum in re capitali.
ἐξηγ[illegible], qui vadimonio
oſtricti, eaque lege dimiſſi, ut
ım diem ſiſtantur.

lle non revertiſſet] Sic omnes
c Tertii. Male alias, *ſi ille non*
ſet ad diem.

endum eſſet ſibi ipſi] Moriendum
ſ, quattuor, & Tertii. *Mo-*
ı eſſet ipſi ſibi, unus. *Morien-*
t etiam ſibi ipſi, unus. *Morien-*
t etiam ipſi, unus.

nicitiam tertiam adſcriberent] *Ad*
m, octo, & Tertii. *Scriberent*, u-

CAPVT XI.

IN *Corinthi diſturbatione*] De bello Achaico lib. I.

Æginetis] Vide Valerium lib. IX. cap. de crudelitate, Plutarchum in Lyſandro, Thucydidem lib. IIX. Xenophontem lib. II. Ælianus in Variis hanc hiſtoriam mendoſe refert. Servius Sulpicius ad Cic. Fam. lib. IV. ep. 5. *Ex Aſia rediens, cum ab Ægina Megaram verſus navigarem, capi regiones circumcirca proſpicere: poſt me erat Ægina, ante Megara: dextra Piræus, ſiniſtra Corinthus.* Æginam Atticus quidam Piræo velut oculis mucum eximendum cenſebat. Plutarchus in Demoſthene.

Qui claſſe valebant] Sic omnes mei, & Tertii.

Pennius] Sic legendum, ex Cic. in Bruto, & Feſto: ſicque eſt in Tertii libro, & uno ex meis. Eſt autem Iuniæ familiæ cognomen. Vnus, *Penejus*. Vnus, *Pennis*. Vnus, *Pennus*. Duo, *Penius*. Quinque, *Pennius*. Vnus, *Penneus*. Vnus, *Petrinus*; & in ora, Panætius. Vnus, *Penejus*, vel *Petrejus*.

Cannenſi calamitate] Livius lib. XXII. Florus lib. II. cap. 6.

Nulla fuit timoris ſignificatio] *Fuit*, abeſt ab undecim meis, & Tertii.

Athenienſes &c.] Vide Iſocratem in Panegyrico, & Maximum Tyrium Serm. 3.

Troezene] Troezenios Pomponius Mela fide ſocietatis Atticæ illuſtres appellat.

Naves conſcenderent] Themiſtocle ſuadente.

Cyrſilum quendam, &c.] Locus hic a Demoſthene pæne exſcriptus videtur. apud quem hæc ſunt in oratione pro Cteſiphonte: Καὶ ταῦθ' οὕτω σεμνά, καὶ προσήκοντα τοῖς ὑμετέροις ἤθεσιν ὑπελαμβάνετε εἶναι, ὥς τε καὶ τῶν προγόνων τοὺς ταῦτα πράξαντας μάλιστ' ἐπαινεῖτε, εἰκότως. τίς γὰρ οὐκ ἂν ἀγάσαιτο τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων τῆς ἀρετῆς, οἳ καὶ τὴν χώραν καὶ τὴν πόλιν ἐκλιπεῖν ὑπέμειναν εἰς τὰς τριήρεις ἐμβάντες ὑπὲρ τοῦ μὴ τὸ κελευόμενον ποιῆσαι· τὸν μὲν ταῦτα συμβουλεύσαντα Θεμιστοκλέα

στρατηγὸν ἑλόμενος. τὸ δὲ ὑπακούειν τοῖς ἐπιταττομένοις ἀποφηνάμενον Κύρσιλον καταλιθώσαντες, οὐ μόνον αὐτόν, ἀλλὰ καὶ αἱ γυναῖκες αἱ ὑμέτεραι γυναῖκα αὐτοῦ. οὐ γὰρ ἐζήτουν οἱ τότε Ἀθηναῖοι οὔτε ῥήτορα, οὔτε στρατηγόν, δι' ὅτου δουλεύσωσιν εὐτυχῶς, ἀλλ' οὐδὲ ζῆν ἠξίουν, εἰ μὴ μετ' ἐλευθερίας αὐτοῖς ἐξέσται τοῦτο ποιεῖν. ἡγεῖτο γὰρ αὐτῶν ἕκαστος οὐχὶ τῷ πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ μόνον γεγονῆσθαι, ἀλλὰ καὶ τῇ πατρίδι. διαφέρει δὲ τί, ὅτι ὁ μὲν τοῖς γονεῦσι μόνον γεγενῆσθαι νομίζων, τὸν τῆς εἱμαρμένης, καὶ τὸν αὐτόματον θάνατον περιμένει. ὁ δὲ καὶ τῇ πατρίδι, ὑπὲρ τοῦ μὴ ταύτην ἐπιδεῖν δουλεύουσαν ἀποθνήσκειν ἐθελήσει, καὶ φοβερωτέρας ἡγήσεται, τὰς ὕβρεις καὶ τὰς ἀτιμίας, ἃς ἐν δουλευούσῃ τῇ πόλει φέρειν ἀνάγκη.

Atque ille] *At ille*, duo. *Atqui ille*, Paullus pater.

Sequi utilitatem] Ord. præp. undecim mei, & Tertii.

Opus non eſſe] *Non opus eſſe*, decem mei, & Tertii.

Claſſem Lacedæmoniorum] Vide Plutarchum in Themiſtocle, & Ariſtide, & Valerium lib. VI. cap. 5.

Gytheum] Polybius, Ptolemæus, Strabo, Plutarchus, Demoſthenes in oratione de corona. Livius lib. XXXIV. Gytheum opidum omnium maritimarum rerum Lacedæmoniis receptaculum dicit.

Audiviſſes] *Audiviſſet*, novem, & Tertii. Vnus, *audiret*.

Piratas immunes] Vide Plutarchum in vita Pompeji, Florum lib. III. cap. 6. Epitomem Liv. XCIX. Vellejum lib. II. Oroſ. lib. VI. cap. 4. Eutrop. lib. VI. cap. 4. de vir. ill. cap. ult. Cic. pro lege Manilia, Plin. lib. VII. cap. 25. & 26. & lib. XXXVII. cap. 2. Valerium lib. IIX. cap. 16.

CAPVT XII.

QVod eſſe utile putes] Sic duo, & Tertii. Duodecim, Quod utile eſſe putes.

Hoc enim ipſum utile putare, quod turpe ſit, calamitoſum eſt] Felicitas enim, & calamitas maxima ex parte in animis, & moribus ſita eſt. Τῆς ἀληθινῆς εὐδαιμονίας, ait Plutarchus, ἐν ἤθει, καὶ διαθέσει τὸ πλεῖστόν ἐστι.

Exempli gratia] Sic duodecim, & Tertii. Duo, *cauſſa*. Libenter autem utitur exemplis: quin rem illuſtrant, ubi ratio paulo videtur obſcurior.

Ab Alexandria profectus Rhodum] Hunc locum, recitat Nonius, omiſſa particula *ab*, & voce *profectus*: cum quo faciunt tres mei, & Tertii liber, & Iulii Galli quoque. *Alexandria profectus Rhodum*, tres.

Ab Alexandria ſolviſſe] *Ab*, non eſt in undecim, & Tertii, & in uno Iulii Galli. *Solvere*, eſt, ſolutis anchoris navigationi ſe committere: cui opponitur *appellere*.

Quamplurimum venditurus] *Quamplurimo*, tredecim, & Tertii.

Diogeni Babylonio] Licet igitur interdum a præceptoribus diſſentire, modo id modeſte fiat. Diogenes præceptor fuit Antipatri, Antipater Panætii, Panætius Poſidonii: lib. 1. de Div.

Iure civili] Quod non ita late patet, ut jus gentium, id eſt naturæ.

Quid agis] *Quid ais?* quattuor, & Tertii. In uno neque, Agis: neque, Ais.

Tute] *Tu* tres, & Tertii. *Tum*, duo.

Vt ea habeas] *Et*, pro, *ut*. undecim, & Tertii.

Et quæ ſemper ſequi debeas] Et conſequi debeas: unus. *Et quæ ſequi debeas*, decem, & Tertii.

Viciſſim, & æque communis utilitas] *Viciſſimque communis utilitas*, unus, & Tertii. *Viciſſim & communis utilitas*, unus. *Viciſſimque & communis utilitas*, tres.

Quid his adſit & commoditatis] *Et*, non eſt in decem, & Tertii. *Vtilitatis*, unus.

Quis ſit finis bonorum] *Qui*, duo, & Tertii. *Quid*, unus.

Id mihi dicere] *Idem*, unus.

Siquidem inter homines natura meminiſti conjunctam ſocietatem] *Siquidem meminiſti eſſe inter homines natura conjunctam ſocietatem* decem, & Tertii.

Memini, inquit ille] *Inquiet*, novem, & Tertii.

Vt nihil ſuum cujuſque ſit] *Cuique*, decem.

cem. *Vt nihil cujuſquam ſit*, Fulvius Vrſinus ait eſſe in ſuo vetere libro.

Nec vendendum quidem] Ne, duodecim mei. Totum hoc deeſt in Tertii libro.

CAPVT XIII.

EX *altera autem parte*] Hæc erat Antipatri opinio.

Peſtilentes ſint] Sic Diocletianus, & Maximianus lib. IX. C. de ædil. edicto, *Peſtilem fundum* dicunt, pro eo, qui letiferam herbam habet.

In omnibus cubilibus] *Cubiculis*, decem, & Tertii.

Hoc emptoribus] *Hac*, duo, & Tertii.

Num id juſte, an improbe fecerit] *Num id injuſte, aut improbe fecerit?* novem & Tertii.

Improbe facit] Abſunt hæc a decem meis, & Tertii. *Ille improbe vero, inquit Antipater*, unus.

Erranti viam non monſtrare] Ex quo verſus Ennii lib. I.

Vt homo, qui erranti comiter monſtrat viam,
Quaſi lumen de ſuo lumine accendat, facit,
Nihilominus ut ipſi luceat, cum illi accenderit.

Sanctum eſt] *Sanctum eſt*, quattuor, & Tertii. *Conſtitutum eſt*, unus. Factum eſt, unus, mendoſe.

Vt quæreremus] Vt quæſtionem in medio non explicatam relinqueremus.

Non igitur &c.] Solum honeſtum, ut Stoici, Cicero ſequitur. ſentit igitur cum Antipatro.

Non ſimplicis eſt] Tò *eſt*, non legitur in undecim meis, & Tertii.

Obſcuri] Qui ſuam voluntatem non facile oſtenderet.

CAPVT XIV.

ORationis *vanitatem adhibuerunt*] Falſum dixerunt.

C. Canius] Permultæ familiæ Romanæ nomen a beſtiis ſumpſerunt, ut *Canii*, *Ovii*, *Galli*, *Porcii*, *Aſinii*. De hoc Canio II. de Orat. & ad Att.

Homo nec infacetus] *Homo*, abeſt ab omnibus meis, & Tertii.

Nec infacetus, & ſatis litteratus] Sic Fam. lib. X. ep. I. *Nec minor, & gaudeo.*

Dictitabat] *Dictabat*, duodecim mei, & Tertii. *Ticebat*, unus.

Velle emere] Ord. præp. undecim mei, & Tertii.

Interpellatoribus] *Interpellationibus*, duo mei.

Argentariam faceret] Ἀ'ργυροπρακτικὴν ἐργάζεσθαι.

Syracuſis, dixit] *Dixit*, non eſt in decem meis, & Tertii. In uno eſt, *inquit*, poſt verbum *quidem*.

Et ſimul ad cœnam invitavit in poſterum diem] *Et ſimul ad cœnam hominem in hortos invitavit in poſterum diem*, omnes mei, & Tertii.

Vt argentarius, qui eſſet &c.] *Qui eſſet ut arg.* quinque, & Tertii. *Qui ut eſſet arg.* unus.

Ab iis petivit] Commentum ſimile de Egeſtæis Siciliæ populis, Athenienſes ad bellum Syracuſanum hortantibus, narrat Thucydides lib. VI. argentum enim non ſolum, ſed a finitimis populis commodato acceptum, oſtentarunt.

Poſtera die] *Poſtero die*, unus. *Poſtridie*, duo, & Tertii.

Tempore venit] *Tempori*, Tertii liber. probo.

Opipare paratum erat convivium] *Apparatum*, duodecim mei, & Tertii. *Opipare a Pythio adparatum erat conv.* Tertii liber.

Cymbarum] Cymbæ dictæ a velocitate. Κύμβαι Heſichio, ὄρνιθες. Vide & Suidam.

Ante oculos] Sic libri veteres. D. Ambroſius, *hortulos*, videtur legiſſe.

Pro ſe quiſque] Id eſt, pro virili, Liv. II. *Cum hoſtes adeſſent, pro ſe quiſque in urbem ex agris demigravit.* Virg. *Pro ſe quiſque viri.*

Gravate ille primo] *Gravare*, duo.

Emit inſtructos] Quibus nihil, quod uſui, & ornamento ſit, deeſſet.

Nomina facit] Id eſt, Nomina in libris apparere facit.

Poſtera die] *Poſtridie*, quattuor, & Tertii. *Poſtriduum*, unus.

Scalmum] Vide Pollucem lib. I. c. 9.

Aquillius] De Aquillio, in Topicis, & Plin. lib. XVII. cap. I.

Collega] In prætura. quod indicat oratio pro Cluentio. ſic & in Topicis eum appellavit, & lib. III. de nat. de.

Sane luculenter] *Luculente*, tredecim mei, & Tertii. *Luculentem*, unus.

Malitioſi ſunt] *Sunt*, non eſt, in ſex, & Tertii.

Tot vitiis] Perfidia, improbitate, malitia.

CAPVT XV.

VT vendat; quiſquam ſimulabit] Quidquam, undecim, & Tertii. Quidquid, unus. Quicunque, unus.

Atque iſte dolus malus] Atqui, legendum puto. Cur autem ita legam, facile patet.

Tutela] Servius Tutelam ait eſſe vim, atque poteſtatem in capite libero conſtitutam, ad tuendum eum, qui per ætatem ſua ſponte ſe defendere nequit, jure civili datam, ac permiſſam.

Circumſcriptio adoleſcentium] Si quis adoleſcentes decepiſſet, atque in fraudem illexiſſet. Terentius ait.

Lege Lætoria] De qua Suetonius lib. IV. Prætorum, apud Priſc. in verbo, Stipula, & Cicero lib. III. de nat. de.

Sine lege judiciis] Lex punit, judicium damnat.

Vt inter bonos bene agier] Ad Trebatium, Fam. lib. VII. ep. I. *Vbi porro erit illa formula fiduciæ? Vt inter bonos bene agier oportet.*

Doloſe, aut malitioſe poteſt] Malitioſe, aut doloſe poteſt, tres. Malitioſe, aut dolo poteſt, unus.

In rebus contrahendis] *Ex*, pro *in*, undecim, & Tertii.

Contra ſe liceatur] *Se*, abeſt ab uno. *Contra aſſe liceatur*, legit Muretus: exemplisque confirmat, Variarum Lect. lib. XIV. cap. 3.

Emptor opponet] *Apponet*, octo, & Tertii.

Indicaretur] Id eſt, æſtimaretur. Male Nonius interpretatur, *promitteret*, *adduceretur*.

Sapientis negant] Qualis Carneades. Lactant. lib. de Iuſtitia, cap. 17. & 18.

Alios bonos, alios ſapientes] Cum revera diſtingui non poſſint: omnes enim ſapientes boni ſunt.

Qui ſibi ipſi prodeſſe nequiret] *Qui ipſe ſibi prod. nequiret*, octo. *Ipſi*, quattuor. *Ipſe*, non eſt in uno. *Nequiret*, duo. Citatur & Fam. lib. VII. ep. 6. Sumptum ab Euripidis Medea:

Μισῶ σοφιστὴν, ὅστις οὐχ αὐτῷ σοφός.

Singulorum, enim facultates, & copia, divitiæ ſunt civitatis] Sic Iſocrates ad Nicoclem: Ἅπαντα τὰ τῶν οἰκούντων τὴν πόλιν, οἰκεῖα τῶν καλῶς βασιλευόντων ἐστί.

Negat] Scævola.

Etenim omnino ſe negat f.] Etenim omnino tantum ſe negat f. undecim, & Tertii. Etenim omnino negat tantum ſe f. unus. Etenim tantum omnino ſe negat f. unus.

Huic] Hecatoni: qui diſcedet a lege naturæ, jus civile tantum ſervat, idque ſatis eſſe putat; cum Scævola legem etiam naturæ, quæ multo patet latius, quam jus civile, ſervandam in emendo cenſuerit.

Tribuenda eſt nec gratia] Tribuenda, nec gratia eſt, undecim, & Tertii.

Sive & ſimulatio] Et, abeſt a tribus.

In quibus dolus iſte malus non verſetur] In quibus non dolus malus iſte verſetur, duodecim, & Tertii.

Recte juſtum virum bonum non facile reperimus] Iſtum, duo veteres libri. & ita ante multos annos emendandum putavit Pater in annotationibus in margine adſcriptis. Reperimus, ſeptem, & Tertii.

CAPVT XVI.

SAncitum eſt apud nos jure civili] Digeſtorum lib. XXI. & lib. XLIII. *Sanctum*, unus, & Tertii.

Vita etiam dicerentur] *Etiam*, non eſt in quattuor, & Tertii.

Satis eſſet cautum] Cautum, non eſt in novem, & Tertii.

Quæ eſſent lingua nuncupata] Lib. I. de Oratore: Totum illud, *Vti lingua nuncupaſſet, non in XII. tabulis, quas tu omnibus bibliothecis anteponis, ſed in magiſtri carmine ſcriptum videretur.*

Dupli pœnam] Sic duo, & Tertii. recte. Male alii, Duplicem pœnam, uel, Duplici.

Reticentiæ pœna] Actio redhibitoria dicitur Dig. de ædilicio edicto.

Quidquid enim ineſt prædio vitii] *Quidquid enim eſt in prædio vitii*, novem, & Tertii. *Eſt enim in pr.* unus. In prædio eſt, unus. *Eſt*, non legitur in duobus. Vide autem de Vitii, & Morbi differentia Agellium lib. IV. cap. 2.

In arce] Vide Feſtum in verbo, Acani, & in, Anguraculum.

T. Claudium Centim] Duo non habent prænomen. *Titium*, unus. *Ti.* unus. Vide Val. Max. lib. IIX. cap. de privatis judiciis.

Demoliri eas, quarum alt.] Ea, quorum, unus, & Tertii.

Officeret auſpiciis] Ne rite fierent. ſic locutus & Val. Max. in eadem hiſtoria. Cic. de Div. Contemplationi cœli officere. Et de Orat. I. Quod cuicumque particulæ cæli officeretur. Obſtruere luminibus, pro domo, & apud Iuriſconſultos.

Inſulam vendidit] Feſtus: Inſulæ dictæ proprie, quæ non junguntur communibus parietibus cum vicinis: Circuituque publico, aut privato cinguntur, a ſimilitudine videlicet earum terrarum, quæ fluminibus, ac mari eminent, ſuntque in ſalo poſitæ.

P. Calpurnius Lanarius] Vereor interdum, ne parum notæ gentis nomen occaſionem dederit mendo. Caſurnium enim Lanarium in antiquo lapide nominari obſervavi. ex eo fecit aliquis, *Calſurnius*: & ita ſcriptum in duodecim meis, & impreſſum in quamplurimis: unde alius, *Calphurnius*, ut in uno meo: alius, *Calpurnius*, in quo modo uno, & Tertii: ut error ex errore naſcitur. Divus quidem Hieronymus in Epiſtolis ter mentionem facit cujuſdam *Calſurnii*, non *Calpurnii*, *Lanarii*. Sed hanc totam controverſiam dirimit, ut mihi quidem videtur, antiquus lapis, in radice Capitolii, in pariete privatæ domus, ita inſcriptus:

C. CAFVRNIVS
C. L. ANTIOCHVS
LANARIVS
VETVRIA. C. L
DEVTERA
MONVMENTVM
FECIT. SIBI. ET. SVEIS
IN. FR. P. XV. IN. A. P. XX.

Quam eſſet &c.] Quam eas eſſet, Fulvius Urſinus legit, ex antiquo libro.

Arbitrum illum adegit: Quidquid ſibi dare, facere oporteret ex fide bona] Senſus hic alius eſſe non poteſt, quam, judicis arbitrio rem committere, Claudium coegit: ad arbitrium Claudium adduxit. At Valerius Max. lib. IIX. cap. 2. ita factum hoc exponit, non ut a Caſurnio Claudius ad arbitrium adductus eſſe, ſed ut arbitrium Caſurnius una cum Claudio ad rem cognoſcendam adduxiſſe videatur. ejus verba ſunt hæc: *Caſurnius demoliri domum coactus, M. Porcium, inclyti Catonis patrem, arbitrum Claudio adduxit, ut formulam daret: Quidquid ſibi dare facere oporteret ex fide bona. Cato, ut eſt doctus, de induſtria Claudium edictum ſacerdotium ſuppreſſiſſe, continuo illum Caſurnio damnavit.* Idem paullo poſt ſimiliter locutus eſt. *De qua re*, inquit, *C. Aquillius, vir magnæ auctoritatis, & ſcientia juris civilis excellens, judex adductus, prudentia, & religione ſua mulierem repulit.* Valerio igitur auctore, non is, qui litem intendit, adverſarium adigit ad arbitrum, id eſt, cogit ad arbitrum venire: ſed arbiter ad formulam dandam, id eſt ad judicandum ex uſitata actionis formula, ab utroque adducitur. quod mihi quidem pæne perſuadetur. nam Valerius eam rem ita narrat, ut, ſi quid in verbis a Cicerone diſcrepat, ſententiam magis aperire voluiſſe videatur. quare ſuſpicor, Illum, abundare, & inculcatum, ac receptum ab iis eſſe, qui *arbitrum adegit*, dictum exiſtimarunt, pro, ad arbitrum ire coegit. (nam in uno meo eſt, *ad arbitrum illum adegit*) Nec vero me, ut ita credam, unius Valerii movet auctoritas. exemplum hoc ſimile in Topicis notavi: *Quemadmodum, ſi in urbe de finibus controverſia eſt, quia fines magis*

agre-

agrorum videntur eſſe, quam urbis, finibus regundis adigere arbitrum non poſſis: ſic, ſi aqua pluvia in urbe nocet, quoniam res tota magis agrorum eſt, aqua pluvia arcenda adigere non poſſis arbitrum. Hic certe, qui ad arbitrum adigatur, nullius mentio eſt. *arbiter* igitur *ipſe adigitur*, id eſt, ut interpretatur Valerius, *adducitur*. Eadem ratio mihi ſuſpicionem affert de mendo in oratione pro Comœdo. nam, ubi eſt, *cur non arbitrium pro ſocio adegeris Q. Roſcium, quæro:* rectius fore arbitror: *Cur non arbitrum pro ſocio adegeris, quæro:* id eſt, cur non arbitrium ad judicandum ex formula pro ſocio adduxeris. nam illud, *Q. Roſcium*, additum fortaſſe ex eadem inſcitia, qua, *illum*, inculcatum hic eſſe dixi. Atque hæc tamen ita ſentio, nihil ut affirmare audeam, niſi aliquam libri veteres operam afferant. interim excitare aliorum ingenia, quibus ego diſſentientibus a me non iraſcar, veritatem oſtendentibus etiam gratias agam, non inutile fuit. *Quidquid ſibi:* ſententia pendet e ſuperioribus. ideo enim Caſurnius arbitrum adegit, ut ſtatueret, quidquid ſibi Claudium dare, facere oporteret ex fide bona. quæ ſunt antiquæ verba formulæ de dolo malo. Et, *dare facere*, pro, *de ea re facere*, quod erat in omnibus vulgatis libris, recte ab hominibus ingenio, doctrinaque præſtantibus repoſitum eſt. nam, qui ſibi promitti volebat, ita ſtipulabatur. *Promittisne, quidquid te dare, facere, oportet?* Reſpondebatur, *Promitto*. Exſtant in Digeſtis exempla ſimilia. Lib. v. tit. 2. L. Titia. 13. ff. de inoff. teſt. ex Scævola lib. 11. Reſponſorum: *Ea omnia, quæ ſupra dari, fieri juſſi, ea dari, fieri volo.* Et poſtea: *Ea uti dentur, fiant.* Lib. XIX. tit. 1. L. Idem Iulianus, 13. ff. de actionibus empti, & venditi, ex Vlpiano lib. XXXII. ad Edictum: *Id emptorem dare, facere, præſtareque oportere.* Lib. XXXI. de Legat. & fideicomm. 2. tit. 1. L. Si ſcripſ. 46. ex Proculo lib. v. Epiſtolarum: *Si ſcripſiſſet, qui legabat, Quidquid mihi L. Titium dare, facere oportet, Sempronio lego: nec adjeciſſet, Præſens, in diemve: non dubitarem, quin ea pecunia comprehenſa non eſſet, cujus dies moriente eo, qui teſtamentum feciſſet, nondum veniſſet.* Lib. XXXIV. tit. 3. L. Cum ita, 19. ex Modeſtino lib. IX. Regularum: *Cum ita teſtemur, Heres meus damnas eſto liberare illum, quod is negotia mea geſſit: & ſiquid eum mihi dare, facere oportet, ab eo non exigere,* &c. Lib. XLIV. tit. 7. L. Actionum, 25. ff. de oblig. & act. ex Vlpiano libro ſingulari Regularum: *In perſona actio eſt, qua cum eo agimus, qui obligatus eſt nobis ad faciendum aliquid, vel dandum, & ſemper adverſus eundem locum habet.* Lib. XLV. tit. 1. L. Cum ſtip. 125. de verb. obl. ex Paulo lib. 11. Quæſtionum: *Cum ſtipulamur, Quidquid te dare, facere oportet, nihil aliud in ſtipulationem deducitur, quam, quod præſenti die debetur.* Ibidem ſupra, l. Scire, 29. ex Vlpiano l. XLVI. ad Sabinum; *Conſtat, ſiquidem ita ſtipulatus ſum, Quod ex cauſſa condictionis dare, facere oportet? ſtipulationem valere.* Et paullo poſt, l. Qui ſic, 47. ex Vlpiano lib. 11. ad Sabinum: *Qui ſic ſtipulatur, Quod te mihi illis Kalendis dare oportet, id dare ſpondes?* &c. Ibidem, l. Si a col. 89. ex Paullo lib. IX. ad Plautium: *Si a colono, cui fundum in quinquennium locaveram, poſt tres annos ita ſtipulatus fuero: Quidquid te dare, facere oportet?* Lib. XLVI. tit. 4. L. Et uno, 18. ff. de Acceptil. ex Florentino lib. IX. Inſtitutionum: *Quidquid te mihi ex quacumque cauſſa dare, facere oportet, oportebit, præſens, in diemve,* &c. Lib. L. tit. 16. L. Sæpe ita, 53. ff. de verb. ſign. ex Paullo lib. LIX. ad Edictum: *Quod eum dare, facere oportet.* Inſtit. lib. 4. tit. 3. *Appellamus in perſonam actiones, per quas ei dare, aut facere oportere intendit adverſarium.* Hæc igitur, a Cicerone recitata, verba ſunt Caſurnii, cum Claudio apud arbitrum ſtipulantis: & additum eſt, *ex fide bona*, quaſi Claudius in ædibus vendendis non ex fide bona ſecum egiſſet, vitio, quod ſciviſſet, occultato.

Hujus noſtri Catonis pater] Qui ſe Vticæ ſua manu occiderat, ne ſervientem patriam adſpiceret. Agellius lib. XIII. cap. 19.

In venumdando] *In vendumdo*, Tertii. *In vendendo*, novem.

Pronunciaviſſet] *Pronunciaſſet*, undecim.

Di-

cavit] *Iudicavit*, tredecim,

arius Gratidianus] Aſconius, Plut. in Sullâ, Cic. III. de

quus noſter] Ciceronis enim atidiani ſororem matrimonio am habuit. de Leg. III.

io Orata] Plin. lib. IX. cap. 54.). IX. cap. I. Macrob. lib. III.

ıcipio] Ædium dominio transcedendoque.

, *Antonius*] Omnium conncipes in eloquentia. vide in aris orat.

Tὸ ἀκοινώνητον.

tatem] Τὸ πρακτικόν.

m hac] *Quorſus*, quinque, &

C A P V T XVII.

nus manu tenere poſſunt] Sic nes libri veteres. In Bruto: *s indicia mortis ſe comperiſſe*, & *ere diceret.*

, *cum ædes proſcribas*] *Cum*, in tribus, & Tertii. *Sic tu ſi* r. duo. *Tu*, non eſt in quat-

e lege] Cujus illud eſt, *quod non vis, alteri ne feceris.*

nim civile, &c.] Ius gentium ius, quam jus civile. *Quod ile: enim*, non eſt in decem

principiis] *Principiis*, abeſt a meis, & Tertii.

gier, magna quæſtio eſt] Sic ndum curavit Pater ante me ut miret, quoſdam de hoc lonuper emendato ſomniare. tamen omnes mei veteres, &

bonis antepônit] Sic quattuorcem, & Tertii, *mala bonis po-*

cipiorum venditione] An ſana, fugacia.

itate] Fam. lib. XII. ep. 10.

a] Lactantius lib. V. cap. 17.

um naturam &c.] Hinc, Quod non vis, alteri ne feceris, Na-

In malitia ſimulatio intelligentiæ] Infra: *Prudentiam vult imitari malitia.*

Illa innumerabilia] *Iſta*, undecim, & Tertii.

C A P V T XVIII.

PEccari] Sic decem mei, & Tertii. probo.

Sed vinculis, & carcere fatigandi] Sic Nonius ex induſtria, non, *caſtigandi*: & explanat, Cohibendi, comprimendi, ſic etiam ſex mei, & Tertii.

L. Minucii Baſili] Sic lego cum Valerio Max. lib. IX. cap. 4. & cum optimo Tertii libro. & cognomen, *Baſilii*, malo, quam, *Baſili*: quod videtur eſſe nomen gentis. *Baſillus*, obſervavi in antiquis lapidibus.

Romæ, in hortulis Caſiis.

IVNONI
REGINAE
PAEZON
AQVILIAES
BASILLAES

In Parione, in ædibus Franciſci Liſchæ.

IOVI. OPTVMO
MAXIMO. DOLICHEN
PAEZON. AQVILLIAES
BASILLAES. ACTOR
CVM. PAEZVSA FILIA. SVA
D. D.

Vt hic fortaſſe, *Baſillus*, etiam legi poſſit, mutatione I in L.

Homines ejuſdem civitatis potentiſſimos] Recte ſic legitur in octo meis. nam, *ejuſdem ætatis*, ad rem minus pertinet. tuendi enim falſi teſtamenti conſilium adjuvabatur ſumma potentia duorum hominum ejuſdem civitatis: quod ſpectarunt heredes falſi. eadem vero ætas quid afferebat ad ſpem obtinendi teſtamenti? Libentius legerem, niſi veteres omnes adverſarentur libri, pro, *ejuſdem civitatis potentiſſimos*, *Civitatis noſtræ potentiſſimos*: uti legitur in Valerio Max. lib. IX. cap. 4. *Ætatis*, tamen legitur in quinque, & Tertii. *Potentiſſimos*: Craſſum divitiis, Hortenſium eloquentia.

Alterum amavi vivum] Hortenſium æmulum, cujus mortem deplorat in libri proœmio, qui inſcribitur Brutus.

Altea

Alterum non odi mortuum] M. Craſſum, quem vivum oderat, & in Paradoxis inſectatur.

Satrium] In librorum varietate, quorum ſeptem *Satirium*, duo *Satirum*, quattuor, & Tertii *Satrium* habent; familiam eam veriorem eſſe puto, quæ veterum lapidum teſtimonio confirmatur.

Romæ in ædibus Hadriani Fuſconii, Epiſcopi Aquinatis. I.

DIS. MANIBVS
M. SATRI
AVGVSTALIS
SATRIA
NYMPHE
VERNAE. SVO
CARISSIMO
VIX. ANN. XXII
M. I. DIEBVS. IIII

Pontis Curvi. 2.

P. SATRIVS. L. F.
LOC. MON. DED
P. HILARO. TYRANIDI
LIBERT. ET. PERENNO
TERTIO. IN. F. P. XII. IN. AGRO. P.
XIIII

Sentini. 3.

L. SENTINATI
L. F. LEM. VERO
IIII. VIR. QVINQ.
IVR. DIC
ORDO. ET. PLEPS. SENTI
H. A. I. R
SATRIA. AN. F. VERA
FIL. PIISSIMO
L. D. D. D.

O turpem notam &c.] Apparet igitur eos partem illius hereditatis accepiſſe.

Non erat æquum] Sic omnes mei, & Tertii. *Nam*, Fulvius, ex vetere ſuo.

Principes civitatis] *Civis*, ſeptem, & Tertii. & recte. pro, *cives*: quod eſt in uno. *Hujus*, unus: *Ejus*, alter ſ... mendoſe.

Vera hereditatis] Teſtamento legatæ: cum illa, proxime nominata, vera non fuerit.

Praviderit] Sic quinque. *Providerit*, octo. *Perviderit*, Tertii. quod rectius puto.

Ab hoc nulla fraus aberit] Reciproce. pro, Ipſe non aberit a nulla fraude.

Eſt iſtud quidem honeſtum] Si... mei. *Illud*, unus. *Id*, unus. Tertii. Vnus non habet.

Fraudum] *Fraudium*, ſeptem ... tii. Sic Phil. II. *Laudium*. Sic ... *vitatium*, Annæus Cornutus a... cum, de Virgilio lib. x. *Iamqu...* *plo tuo etiam principes civitatium ... ta incipient ſimilia fingere*. & in ... lapide.

Firmi, in Piceno.

L. VOLCATIO. Q. F.
VEL. PRIMO
PRAEF. COH. I. NORI...
CN. PANN. PRAEF. RI...
DANVVI. ET. CIVITA...
DVAR. BOIOR. ET. AZA...
TRIB. MILIT. LEG.
MACEDONICAE. IN
MOESIA. PRAEF. AL...
PANNONIOR. IN. AF...
II. VIRO. QVINQ.
FLAMINI. DIVORV...
OMNIVM. P. C
EX. TESTAMENTO. E...
POSITA
M. ACCIO. SENECA
.... MANLIO. PLANT...
II. VIR. QVINQ.

CAPVT XIX.

SI digitis concrepuerit] Vnde... bium, *ad digituli crepitum* ... minimo momento.

Locupletium] Sic ſeptem, &...

In foro ſaltaret] Præ gaudio... qui ſummum bonum non in h... ſed in divitiis, opibuſque pone... tationem autem apud Roma... pem fuiſſe, veterum ſcripta... teſtantur.

Complicatam notionem evolve... ganter dictum: pro, ſecum i... genter cogitare, & ex ingenio... re quod latet. ſic infra: *Exp...* *que excute intelligentiam tuam*.

Non ergo faciat] Igitur, u... & Tertii.

Quodque expediat] Quæ, n... ſeptem meis, & Tertii.

Fimbriam] Licinum Fimbr... lerius lib. VII. cap. 2. nomina...

M. Lutatio Pythia] *Pinthia*...

ii. quo modo etiam alii

ſſe] Ordine præpoſtero, Tertii.

am, non modo Socrates] Id p. gerenda verſatus, non phus.

uidem] Bonitas etiam audem habet.

Contritum, decem mei,

tenebris mices] Luſus ge- , digitis repente remo- de Divin. *Quid eſt enim opemodum, quod micare, re, quod teſſeras*. Et II. de Varronem. Exſtat & Tur- edictum, quod dignum adſcriberem.

l D D. Apoſtolos.

x. auctoritate
Aproniani. V. C.
rafecti. urbis.
locuit. utilitate. ſua-
conſuetudine. mi-
immota. ſub. exagio
ecora. vendere. quam
concludentibus. trade-
dpenſo. pecore. capite
& ſevo. lactante. &
. lanio cedentibus
aro. cum. pelle. &. in-
proficiat. venditori
ectu. publico. fide. pon-
probata. ut. quantum
iſi. pecoris. adpendat
or. norit. &. venditor
. omnibus. &. prada
. quam. tribunus. offi-
ncellarius. &. ſcriba
iis. capere. conſue-
ta. forma. interdicti
tionis. ſub. gladii. pe-
perpetuo. cuſtodien-
latur.

Quæ omnia vivendi præ- adit.

PVT XX.

annum] Cum conſulatu tantum prætura legibus

Virum] Virtute.

Civem] Dignitate.

Cum ab eo, imperatore ſuo] Etſi conſtat, C. Marii Q. Metellum imperatorem eſſe, cum hic ſit proconſul, ille legatus: tamen mihi ſuſpecta non ſunt hæc verba, ut ſupervacanea, ſed valde videntur ad ſententiam pertinere: cum augeatur adverſus Marium invidia, qui ab imperatore ſuo confecti prope belli gloriam ad ſe tranſtulerit. Nam, ſi legas, *ab eo, ut imperatore ſuo*, quod iis placet, qui alioqui duo illa verba, tamquam gloſſema, tollenda exiſtimant, frigere quodam modo, & vim ſuam perdere ſententia videbitur. Noſtram lectionem comprobant omnes mei veteres libri, & Tertii.

Bellum illud producere] *Ducere*, undecim mei, & Tertii. *Illum*, ſex.

Nec noſter quidem Gratidianus] Ne, unus, & Tertii. *Noſter:* avus enim Ciceronis uxorem duxerat ſororem Gratidiæ, cujus filius fuerat Gratidianus, lib. III. de Leg. Vide Plin. lib. XXXIII. cap. 9. & lib. XXXIV. cap. 6.

Adhibuiſſent] *Adiiſſent*, Fulvius Urſinus ex vetere libro. contra omnes mei, & Tertii.

Conſtitueretur] Qui ſcilicet nummi probi, qui adulterini, quantique quique eſſent.

Iactabatur] Prætium monetæ neque aureæ, neque argenteæ conſiſtebat.

Deſcenderent] Placet, quod eſt in uno vetere Tertii libro, *eſcenderent*. Sic & Salluſtius, Iugurtha: *Pars equos eſcendere ire obviam hoſtibus*. Ita enim legit Fronto, cum locum recitans.

Et ea res] Τὸ, *&*, non eſt in uno. *Vt*, unus.

Omnibus vicis ſtatuæ factæ ſunt] In ſex meis, & Tertii non leguntur, *facta ſunt*.

Et cerei] Τὸ, *&*, non eſt in Tertii libro.

Qua conturbant homines] *Conturbent*, undecim, & Tertii. τὸ *homines*, non eſt in iiſdem.

Non habetur ita magnum] Τὸ *habetur*, abeſt a decem, & Tertii, & ſane gloſſema eſt. quod apparet ex aliis libris. in quorum uno, *non ita magnum ſit:* in altero, *non ita magnum eſt:* in tertio, *non eſt ita magnum*.

Illum

Illum Marium] Qui criminatus eſt Q. Metellum , ſpe conſulatus adipiſcendi.

Explica, atque excute intelligentiam tuam] Sic ſupra: *Si quis voluerit animi ſui complicatam notionem evolvere.*

Species] *Specie*, quidam legunt; & explanant; In ea intelligentia. cum iis facit unus ex meis libris veteribus: magis placet impreſſa lectio:

Si boni viri nomen eripuerit] Viri boni, quinque.

Fidem, juſtitiamque detraxerit] Hinc Iuvenalis:

Exemplo quodcumque malo committitur, ipſi
Diſplicet auctori. Prima eſt hæc ultio, quod ſe
Iudice nemo nocens abſolvitur: improba quamvis
Gratia fallacis prætoris vicerit urnam.

In homine figura] Tò; *in*; abeſt á quattuor, & Tertii.

CAPVT XXI.

ID faciunt] *Idem*, tres, & Tertii. *Idem efficiunt*; unus.

Qui etiam ſocerum habere voluit eum] Pompejum carpit; qui, ut, augeret potentiam ſuam, Cæſaris filiam duxit uxorem.

Vtile enim videbatur] *Ei*; pro, *enim*; octo, & Tertii. *Vtile enim ei vid.* unus.

Ipſe autem ſocer] Suetonius in Iulio.

Quam inutile] Abſunt hæc a duobus, & Tertii. In quibus τò, *&*, additur, *quam injuſtum in patriam, & quam turpe.* Octo, *quam inj. in p. & q. inutile, & q. t.*

Euripidis] Abeſt ab undecim, & Tertii.

Nam, ſi &c.] Senarii jambici.

Aliis rebus] Aliis in rebus, unus meus, & Iulii Galli. Vnus, Aliis am rebus.

Id unum ſolum] Sic in oratione pro Sextio. Duo, *qui id ſolum unum. Qui id unum*, quod, tres, & Tertii. Vnus, *qui id ſolum dominium*, quod. Vnus, *qui vel Cæſaris id ſolum vitium, quod.*

Exceperit] Excepit, tres. *Exceperit: in pietate colenda.*

Concupierit] *Concupiverit*, ſepten Tertii. *Concupivit*, unus.

Si quis honeſtam eſſe dixit] *Si* [illegible] *ſtam quis eſſe d.* novem, & Tertii. *eſſe*, abeſt ab uno.

Avellere] Sic liber Tertii. quat *avertere.* novem, *evellere.*

Fœdiſſimum, & teterrimum] A quoque in hoc libro utrumque junxit.

Eo qui ſe obſtrinxerit] *Qui ſe* [illegible] *ſtrinxerit*, decem, & Tertii. *Q* [illegible] *obſt. eo*; unus. *Qui eo ſe obſtr.* unus

Parens] Cæſar.

Duo verba] *Duo verbo*; Tertii l[illegible] recte.

Inter ſe diſcrepare, unum ſonar [illegible] *deantur*] Sic Tertii liber, & qui[illegible] mei. *Inter ſe diſcrepare, quæ unum vid.* duo. *Inter ſe diſcrepare, unu[illegible] men ſon. vid.* duo.

Sonare] Significare. vide meta[illegible] ram elegantem in *diſcrepare*, & [illegible] *re.* ut, *diſcrepare, & concinere*, de de. lib. 1.

Nunc abeo ad vulgi opinionem] [illegible] *habes*, unus: *Nunc adeo*, unus. *habeo*, unus, & Tertii, probo.

Pauci boni ſunt] Pauci ſunt boni,

A Tantalo & Pelope proditum] [illegible] tima ſucceſſione a patre ad fi[illegible] quaſi per manus tranſmiſſum.

Regi] Cæſari.

Qui cum exercitu] *Cum*, non e[illegible] ullo vetere libro & elegantius abe[illegible]

Cujus autem vita ipſi poteſt utilis [illegible] Sic omnes mei, duobus excepti[illegible] quorum uno, pro, *ipſi*, *ipſa*: i[illegible] tero; *ſibi.* Vrſinus, *cui autem vita utilis eſſe.*

In maxima gratia futurus ſit, & [illegible]ria] Gratiam, & Gloriam tyran[illegible] dæ conſequuntur. Lib. 11. eadem jungit: *Hæc genera officiorum qui* [illegible] *quuntur, magnam ipſi adipiſcent[illegible] gratiam, & gloriam.* Et Fam. li[illegible] ep. 5. *Gratia, gloriaque cave, te amittas.* Tres, & Tertii addunt, [illegible] *in maxima & gr.*

CAPVT XXII.

A C. Fabricio conſule iterum, ſenatu noſtro] Agellius lib. cap. 8. *Fabricio*: Luſcino.

Perfuga] Medicus Pyrrhi, ut ab aliis traditum eſt. Agellius, Valerius Max. Eutropius, Plutarchus.

Si præmium ei propoſuiſſet] *Sibi*, duodecim, & Tertii. *Promiſiſſet*, unus.

A ſenatu laudatum eſt] *Laudatum a ſenatu eſt*, ſeptem, & Tertii. *Eſt a ſenatu laudatum*, unus. *Laudatum a ſenatu*, unus.

Vtrum igitur utilius] *Viſum igitur utilius*, duo.

Senatui noſtro, qui numquam utilitatem a dignitate ſejunxit] At Paullo infra: *Eſt ei ſenatus aſſenſus, turpe imperio.*

An venenis] *Aut venenis*, unus. *Non venenis*, duo.

Eſſe utiles] Ord. præp. duo, & Tertii.

Ex ſ. c.] Sic omnes libri veteres.

Liberaviſſet] Immunes eſſe declaraſſet.

Eſt ei ſenatus aſſenſus] *Ei ſenatus eſt aſſenſus*, duo. *Et ſenatus eſt conſenſus*, unus.

Nimis enim mihi] Τὸ *enim*, abeſt a novem, & Tertii. In Tertii, *nimis præfr. videbatur.*

Ordinum conjunctio] Equitum, & ſenatus, quorum diſſenſione fractæ ſunt opes reip.

Vincat utilitas] Or. IV. in Catil. *Meorum periculorum rationes utilitas reip. vincat.* Plutarchus Melanopum rhetorem, Calliſtrato, pecuniam largienti, cedentem, ad populum dixiſſe ſcribit: Ὁ μὲν ἀνὴρ ἐχθρὸς· νικάτω δὲ τὸ τῆς πόλεως συμφέρον. Vide lib. II. de Invent. quo loco placere dicit Ariſtoteli utilitatem ſolam in genere deliberativo, ſibi honeſtatem.

Cum æquam eſſe diceret, non eſſe utilem fateretur] Quidam libri, *cum utilem eſſe diceret, non eſſe æquam fateretur.*

CAPVT XXIII.

ANnonæ] Non tantum frumenti, ſed quidquid ad victum attinet.

Familiam] Mancipia.

In utramque partem diſputat] Cur & ſilenda, & deſerenda videatur.

Vtilitate putat officium dirigi] Vt potius fame pereant ſervi, & ancillæ, quam ipſe aut inſigni detrimento afficiatur, aut cum ſuis liberis fame periclitetur.

Quam humanitate] Vt familia conſervetur propter naturalem ſocietatem rationis; & orationis, quæ ſervis etiam cum dominis intercedit.

Servuli vilis] Qui non magni vendi poſſit.

Negat] Cum tamen præſtet eum vivere, qui ſit utilior reip.

Dominus navis] Naviculärium; & Magiſtrum navis vocant Iuriſconſulti.

Quam ſi navigantium] Quod Arioni muſico eveniſſe, teſtatur Herodotus.

Quia ſua non ſit] *Non*, abeſt a decem meis, & Tertii.

Ne uterque rapiat, an alter cedat alteri] Miror, quibuſdam doctis viris placere magis, *uter*, quod tamen eſt in quinque meis, quam, *uterque*. diverſa enim ſignificant. &, *uter*, pro *utervis*, Latina lingua non recipit. nam illud pro Sextio, *horum utro uti volueris, altero eſt carendum*, uſitatam ſignificationem habet. *Neuter*, ſeptem. & Tertii habent. Vnus, *neutrum*.

Quaſi ſorte, aut micando victus] Sic liber Tertii, & plerique alii. Duodecim tamen, *aut dimicando*. Male. Quod colligitur & ex Nonio Marcello, qui hæc recitans in verbo *micare*, ita legit: etſi eo loco tanquam verba Ciceronis non agnoſcantur: & Nonii emendator ex Attio in Cryſippo hæc proferri putet, ex veſtigiis ſcripturæ. falſo tamen.

Accuſabit] Reprehendet. non enim hoc loco eſt, *accuſare* ad judices.

Adulterinos] Sic omnes mei, & Tertii.

Accipiet] *Accepit*, unus. *Acceperit*, undecim, & Tertii.

Cui potius aſſentior] Cui etiam ſupra aſſenſus eſt de Rhodio frumentario.

Vinum fugiens] Quod ætatem non fert: quod lentum incipit fieri.

Hæc ſunt quaſi controverſa jura Stoicorum] *Hæ*, novem, & Tertii. *Controverſiæ*, duodecim, & Tertii. *Controverſiæ, & jura Stoicorum*, decem, & Tertii. Vel *jura Stoicorum* unus. *Hæc:* quæ ſequuntur.

Non ea, quæ niſi dixeris] Non niſi ea, quæ niſi dixeris, octo mei.

Alteri non dicenda) *Alteri dicenda videntur*, tredecim, & Tertii.

Millenarium) *Mille denariorum*, undecim, & Tertii.

Caput XXIV.

SErvanda ſint) *Sunt* ſeptem.

Vmquam poſtea) in uno deeſt τὸ *umquam*. in altero deſunt duo verba, *umquam poſtea*.

Sanus factus fuerit) *Sit*, ſeptem. *Eſſet*, tres, & Tertii.

Quicum pepigerat) *Pepigerit*, quinque. *Qui pepigerit*, unus.

H-S milies) Milliones tres.

Luce palam in foro ſaltet) *Luce claro*, videtur legiſſe Nonius. quod conjicitur ex ipſius verbis, licet mendoſis. nam, quæ Ciceronis citat, cum hæc eſſe deberent, non leguntur in eo, ſed alia, quæ alicujus veteris poetæ ſunt.

Quod promiſerit, nec ne) Sic ſeptem, & Tertii. *Promiſit*, unus.

Sed, quoniam promiſit) Contra utilitatem.

Caput XXV.

AC ne illa quidem promiſſa ſervanda ſunt) Contra promiſſa.

Iis ipſis utilia) Sic omnes mei, & Tertii, uno excepto, in quo τὸ, *iis*, deeſt.

Quibus illa promiſeris) Τὸ, *illa*, deeſt in uno.

Sol Phaetonti filio) Ex Clymene nympha Oceani, & Thetyos filia. Ovid. Metam. I. & II. Hygin. cap. 154. Lucanus lib. II. Fulgentius lib. I. & Lucianus in Aſtrologia.

Facturum ſe eſſe dixit) Immo juravit per Stygiam aquam.

Sublatus eſt atque is, antequam conſtitit) Sic tres, & Tertii. Vnus, *ſublatus inſanus: atque is, antequam conſt.* Octo, *ſublatus eſt, atque inſanus, antequam conſtitit.* Quod ſi retineamus. *inſanus*, dicendum, cum, ex ſcorpionis conſpectu territum, habenas remiſiſſe, ut equi ſentirent ſe non verum aurigam habere.

Ictu fulminis deflagravit) Sic duodecim, & Tertii. *Fulmine deflagravit*, unus. *Ictu fulminis*: a Iove, precibus mortalium, tanto incendio laborantium, auditis. *Deflagravit*: collapſus in Padum.

Quid quod Theſeus exegit promiſſum a Neptuno) Supra, lib. I.

Optiones) *Optationes*, undecim, & Tertii.

Noverca) Phædra.

Quo optato impetrato) *Optato*, abeſt a duobus meis.

Iphigeniam) Fabula eſt apud Euripidem in tragœdia, Iphigenia in Aulide.

Promiſſum potius non faciendum) Contra promiſſa.

Neque ſemper depoſita &c.) Contra depoſita.

Reddenda ſunt) *Sunt*, abeſt ab octo meis, & Tertii.

Sana mentis) *Sana mente*, duodecim, & Tertii.

Temporibuſque fiunt non honeſta) Honeſta temporibus perturbantur, fiuntque non honeſta. *Non honeſta*: ſic undecim, & Tertii. unus, *inhoneſta*. *In eiſdem verſabimur, cum docebimus ea, quæ videntur* &c.) Videantur, undecim, & Tertii.

Ac de prudentia quam vult imitari malitia) Supra: *In malitia ſimulatio intelligentiæ*.

Conſervatione) Φιλανθρωπία. Cujus contrarium illud apud Terentium, *homo perpaucorum hominum*.

Caput XXVI.

VTile videbatur Vlixi) Aggreditur de fortitudine.

Quidam poetæ tragici prodiderunt) Quorum nullus extat.

Homerum, optimum auctorem) Fabularum, & artificii poetici, non hiſtoriarum. Iuriſconſulti omnium virtutum parentem appellant. Dion tamen Chryſoſtomus ejus narrationem de Trojæ excidio confutat.

Periculis, & laboribus) *Laboribus, & periculis*, decem. τὸ *periculis*, &, deeſt in Tertii libro.

Iſtam) Tranquillitatem.

Audivit) *Audiat*, ſeptem, & Tertii. recte.

Cu-

ſe &c.) Senarii jambici, ex rmorum judicio.
t) Cum reliquis Græcis, in Græcorum: ubi actum de ianis publice inferendo.
rata) Pro, *fidei ſacratæ*. quod ctum qui ignorarunt, *fide*, lictum eſſe auferendi caſu, libris ſcripſerunt. Vide A- & exempla apud Salluſtium, nnotationibus collecta. Ve- n libri omnes, aliter. Vnus, *ta*. Vnus, *fid' ſacratum*. De- ertii, *fide ſacrata*.
?:bus) Homerus in Il.
ct lu) Homerus in Od.
ittemus) Sic ſeptem mei. *s*, quattuor, & Tertii. *Obmit*- ius.
) Non enim hoc de Vlixe tabat, nec omnia de bello ro certis habebantur.
n factam, noſtramque venia- tres mei, & Tertii. Vrſinus, *Ad rem, factaque veniamus*, *l rem factam veniamus*, duo. *factamque noſtram veniamus*, *Ad rem noſtram, factaque* unus.
pſo Lacedæmonio) Vide Poly- I.
judicavit) Quæ deciperet: e eſſe non poſſet, quod ho- on eſſet.
ua) *Dorui ſua*, unus meus, In Phil. *Domui ſuæ*. In Tuſc. *iena*.
cenſes) Sic Tertii liber *Quæ* mnes alii. Ter. Andr. act. 5. *d cenſes?*
udo animi) Remp. otio pri- erentis.

CAPVT XXVII.

n locupletiores quæris auctores) e ſupra, *teſtis locuples* Poſido- us. In Bruto, Thucydidem lo- auctorem dicit. Ad Q. Fr. *tabellarius*, id eſt, cui literæ di poſſint. Pro Flacco, *teſtis* Livius lib. IX. de Samnitibus: *nos ſumus rei ſatis locupletes*. *n locupletiores*, &c. alii. *Nam* male, ſed unde tamen elicia- tur vera lectio, octo, & Tertii. *Non*, tres. *Num*, quo modo imp reſſimus, unus. *Locupletiores auctores*: quia a- nimi magnitudinem, & fortitudi- nem.

Nil extimeſcere) Magnificentius hæc dicuntur, quam verius.

Non eſſe ſe ſenatorem) *Se*, abeſt a quinque, & Tertii.

Illos enim adoleſcentes, & bonos duces) *Illos enim adoleſcentes eſſe & bonos duces*, decem, & Tertii.

Neque vero tum) Sic decem mei, & Tertii.

Exquiſita ſupplicia) Agellius lib. VI. cap. 4. Vide & D. Aug. de Civ. Dei.

Erat in meliore cauſa) Rectius fe- cit, meliorem cauſſam habuit: felicior e- rat: ſiquidem ex honeſto feliciter pro- venit. Infra Q. Pompejum in eadem cum Mancino cauſſa eſſe dicit, id eſt pari ignominia.

Perjurus, & conſularis) Tò, *&*, non eſt in ullo meo, nec in Tertii.

Iners quam civi utile eſſe) *civi*, abeſt a quinque meis, & Tertii. neque le- gitur in Nonio, in, *conducere*.

CAPVT XXVIII.

SEd, quia nuſquam poſſumus, &c.) Vtilitas ubi ſit.

Iratum Iovem) Sic & Iovem ira- tum dicit ep. 12. lib. VII.

Non eorum modo) Epicureos intelli- git. vide Lactantium Firm. libro de Ira Dei.

Et nihil exhibere alteri) Tò, *&*, abeſt a novem meis, & Tertii.

Sed eorum etiam) Stoicos, Peripate- ticos, Academicos intelligit.

Sibi ipſe Regulus) Sic novem mei, & Tertii.

Præverteret) Veteres omnes mei, & Tertii, *perverteret*.

Minima de malis) Debemus eli- gere.

Habebit) *Habeat*, unus. *Habebat*, unus. fortaſſe non male.

Apud Atticum) In Atreo. Vide & Hyginum cap. 88. Sic apud Senecam in Thyeſte, Thyeſtes, impia filiorum dape ſatur,

Sceleris, inquit, *eſt aliquis mo- dus*.

Ad quæ Atreus:

Sceleri modus debetur, ubi facias ſcelus, non ubi reponas.

Quamquam ab impio rege] Præſtruit ſolutioni.

Quemadmodum] Et hæc objectio ſapit teſtimonii naturam: quaſi enim ex analogia petiverunt eam adverſarii.

CAPVT XXIX.

QVia neque iraſci ſolet] *Qui*, quinque, & Tertii. *Nec*, ſex.

Regulum] *Reguli*, unus, & Tertii.

Quod autem affirmate] *Affirmative*, quatuor. *Quod autem affirmaris, & quaſi* &c. legebat Vbaldinus.

Iram deorum, quæ nulla eſt] Vt Philoſophi omnes affirmant.

O Fides alma, apta pinnis & jusjurandum Iovis] *Apta pinnis*, fateor me non intelligere quid ſit. unus antiquus liber, *apta primis:* alius, *apta pennis:* alius, *apta premiis:* alius, *acta p'rnis:* alius Iulii Galli, *atta pecinis.* obſcura omnia. Si conjecturas e longinquo petere conſueſſem: id quod placere nonnullis video: legerem, *a qua pendet jusjurandum Iovis.* Aut dicamus, deſcriptum eſſe ab Ennio ſimulacrum Fidei almæ, ut erat in templo Capitolino, per quam jurare proximus Iupiter videbatur. Fidem non eſſe deam, tradit D. Auguſtinus de Civ. Dei, lib. IV. cap. 4.

In Capitolio] Plin. lib. XXXV. cap. 10. Plut. in Numa, Dionyſ. Halicarnaſſeus lib. II. Liv. lib. I. cap. 21. Cic. de nat. de II.

In Catonis oratione] Cenſorium intelligit.

Certe, ſi nihil malum eſſet] Iuxta Epicureos, quibus ſummum malum eſt dolor.

Nec malum quidem eſſe] Sic omnes mei, & Tertii. unus, *ne.*

Principem reip.] Erat enim conſularis.

Nervoſius] Vt Stoici.

Remiſſius] Vt Peripatetici.

Neque do fidem] Τὸ *fidem*, non eſt in tribus, & Tertii.

Perſona] Decoro perſonæ.

Hoc ſibi ſumunt] Sic un[...] Tertii. *Hæc*, unus. *Sibi ſu*[...] jus defenſionem ſuſcipiunt. Torquatum: *Hoc mihi non ſ*[...] Cæcinnam: *Non ſumo*, ut, [...]

Videant, ne quæratur latebr[...] Servanda fides etiam infideli[...]

Eſt autem etiam jus bell.] [...] *jus etiam bell.* quinque, & T[...]

Ius bellicum] De quo lib[...]

Sæpe cum hoſte ſervanda] [...] & Tertii. *Conſervanda*, unu[...] *neſtate*, unus. mendoſe. S[...] ſerv. alter, mendoſe.

Mens deferentis conciperet[...] *rentis*, non eſt in ullo me[...] bro, nec in Tertii.

Id obſervandum eſt] *Id ſer*[...] duodecim, & Tertii.

Nullum perjurium eſt] *Nu*[...] *jurium*, Tertii liber.

Vt, ſi prædonibus &c.] [...] humano generi ſemper inf[...] humanum eos juvare non [...]

Perduellium] Lib. I.

Communis hoſtis omnium[...] ait milites mercenarios eſ[...] nes inimicos omnium hom[...]

Cum hoc non fides] *Nec*, [...] Tertii.

Eſſe debet nec jusjurandu[...] nec jusjurandum eſſe, lib[...]

Falſum jurare] Non ex [...] tentia.

Iuraveris] *Iuraris*, dece[...] tii.

Verbis concipitur] *Verbis* [...] *rare*, ſive *pejerare.* Varro [...] apud Agell. lib. VII. cap. [...] Aſin. act. 3. Feſtus in, Pr[...] Quinctil. lib. v. cap. XI. [...] IV. cap. I. de Africano con[...]

Euripides] In Hippolyto [...] ὀμώμοχ' ἡ δὲ φρὴν ἀνώμο[...] & hunc verſum Baſilius de [...] diorum, cap. 9. Huc faci[...] dippes ad Acontium, ap[...] in epiſt.

Quid tibi nunc prodeſt, [...]
mula juris,
Linguaque præſente[...]
deam?
Quæ jurat, mens eſt, n[...]
mus: illa,
Illa fidem dictis adder[...]

Conſilium, prudenſque animi ſententia jurat,
Et niſi judicii vincula nulla valent.

Ius fetiale] Dionyſius lib. II. Plut. in Numa, & Camillo, & Probl. Livius lib. XXX. Agellius lib. XVI. cap. 2.

Vinctos] Sic Livius: *Progreſſi fetiales ubi ad portam venere, veſtem detrahi pacis ſponſoribus jubent, manus poſt terga vinciri.*

CAPUT XXX.

APud *Caudium*] Apuliæ vicum. vide Livium lib. IX.

Sub jugum miſſis] Inermes milites cum ſingulis veſtimentis extra vallum exire juſſi.

Injuſſu enim populi, ſenatuſque fecerunt] Livius, de hac eadem re: *Injuſſu populi nego quidquam ſanciri poſſe, quod populum teneat.*

Ti. Numicius) Tertii liber, Tiberius Minucius, Q. Emilius. quo modo quinque alii. Minicius, unus.

Ti. Numicius, Q. Melius) Livius, *L. Livium,* & *Q. Melium* tribunos nominat.

Tum tribuni pl. erant) Cum actum eſt de Samnitum pace repudianda, non cum facta pax eſt. nam extra urbem eſſe niſi per unum diem tribunis pl. non licebat. Livius lib. IX.

Hujus deditionis) De qua D. Aug. de Civ. D. lib. III. cap. 17. Valer. lib. V. cap. I. Agellius lib. XVII. cap. ult. Plut. Parall. cap. 6. Florus lib. I. cap. 16. Oroſ. lib. III. cap. 15. Eutrop. lib. II. cap. 2. & de vir. ill.

Multis annis poſt) Poſt CXCIII. Liu. Epit. LV. Plut. in Mario, Florus lib. II. cap. 18. de vir. ill. cap. 59. Eutrop. lib. IV. cap. 3. Oroſ. lib. V. cap. 5. Auguſt. lib. III. cap. 21. Valerius lib. II. cap. de Scipionis diſcipl. mil. & lib. I. cap. de Prodigiis. Vide & Iulium Obſequentem.

Q. Pompejus) Qui paulo ante cum iiſdem Numantinis æque infame fœdus pepigit. Cic. de Fin. II. Oroſ. lib. V. cap. 5. Epit. Liv. XLIV. Eutrop. lib. V. cap. 7.

Lex) Hanc ſupra *rogationem* nominat. Agellius tamen lib. X. cap. 20. diſtinguit *rogationem* a *lege*.

Honeſtum ſibi) *Sibi honeſtum*, Tertii.

CAPUT XXXI.

RE*tinendos cenſuerit*) *Cenſuit*, omnes mei & Tertii.

Indicant ſacra) *Secreta*, unus. *Sacrata*, unus. *Sacrate*, decem, & Tertii.

Notationes) *Notiones*, decem. *Notones*, unus. Et *notiones*, unus. *Nactones*, unus. *Motiones*, Tertii.

Quod is paucos ſibi dies ad dictaturam gerendam addidiſſet) Quod, occaſione bene faciendi belli ductus, obtinendi legitimum imperii tempus evaſiſſet, Valerius lib. 4. cap. *de pietate filiorum in parentes*. Legitimum autem dictaturæ tempus, ſex menſes: ex lege 12. Tabularum, apud Cic. de Leg.

Qui Torquatus poſtea eſt appellatus) *Qui poſtea eſt Torquatus app.* quattuor, & Tertii. *Qui poſtea Torq. eſt app.* quinque. *Qui poſtea Torq. app. eſt*, tres. *Torquatus:* hic poſtea filium ſuum interfici juſſit, quod præter mandatum cum hoſte conflixiſſet. Sall. Cat. Liv. lib. VIII. Val. lib. II. cap. 2. & Plut. in Parallelis.

Ruri habitare juſſiſſet) Vide Valerium lib. VI. cap. 9.

Et prima luce) *Et cum prima luce*, duodecim, & Tertii. *Et eum prima luce*, unus.

Qui illum iratum) Sic Tertii liber, recte. Reliqui, *quod*. duo, *quia*.

Surrexit e lectulo) At Livius non ait eum ſurrexiſſe e lectulo, ſed jacentem hæc dixiſſe.

Remotiſque arbitris) E cubiculo abire juſſis. Valerius.

Gladium diſtrinxit) Quem tectum attulerat. Valerius.

Niſi jusjurandum ſibi dediſſet). *Niſi in quæ ipſe concepiſſet verba juraret*. Livius. τὸ, *ſibi*, abeſt a Tertii libro.

A cauſſa deſiſtere) Τὸ, *a*, abeſt ab octo meis, & Terti.

Miſſum fecit) Itaque non tantum patri cauſſæ dictio remiſſa eſt, ſed etiam ipſi adoleſcenti ea res honori fuit. Livius.

Galli). *Galli*, Tertii liber. & ita ſecitat Nonius.

Torque detracto] Sic legit Nonius. Ciceronem tamen, & Virgilium muliebri genere: Livium virili *Torquem* dixiſſe, annotavit D. Hieronymus. quod antiqui libri, qui eſt apud me, teſtimonio comprobatur. habet enim claris litteris, *Torque detracto*. Vide Q. Claudium Quadrigarium, apud Agellium. De hoc Cic. de Fin. I. Tuſc. 4. Sal. Catt. Val. lib. III. cap. de fort. Plut. parall. 26. de vir. ill. cap. 28. Flor. lib. I. cap. 13. Oroſ. lib. IV. cap. 6. Eutropius lib. II. cap. I. & Virg. lib. VI. & Ovid. Faſt. I.

Tertio conſulatu] Cum P. Decio Mure.

Latini] Errat Plutarchus, qui in Parall. ait hoc bello Samnitico eſſe factum.

Ad Veſerim] Livius: *Pugnatum eſt hoc procul radicibus Veſuvii montis, qua via ad Veſerim ferebat*.

Fuſi, & fugati] Sic novem, & Tertii.

Qui perindulgens in patrem, idem acerbe ſeverus in filium] Sic Tertii liber. & recte. ita autem recitat hunc locum & Nonius duobus locis, in, *indulgere*, & *in ſeverum*.

CAPVT XXXII.

SIc *decem illi*] Vide Agellium.

Bonus auctor] Maxime dignus, cui, aliquid narranti, fides habeatur.

Scribit] *Ait*, tres. *Scripſit*, tres.

Tunc] *Tum*, decem, & Tertii.

Revertiſſe, a ſenatu re non impetrata] *Revertiſſe dicit, re a ſenatu non impetrata*, unus. *Revertiſſe, re a ſ. non imp.* ſex. *Re a ſ. non imp. revertiſſe*, unus.

Ipſe ſis erat] Tò, *erat*, non eſt in quattuor, & Tertii. Septem, ord. prop.

Fons nimia ſtringit, non diſſolvit periurium] Sic ſeptem mei, & Tertii. & recte. ... *diſtringit*, & *diſſolvit* ... eſt in ſimilitudine. ..., unus *Diſtinxit*, duo. *Diſtinguit*, duo mendoſe.

Decreto ſenatus &c.] Aliter Agellius lib. VII. cap. 18.

Fieri potuiſſet] *Poſſet*, ſeptem mei & Tertii.

Acilius] Cic. de Leg. lib. I. *Acilius* duo mei, & Tertii.

Ire] Abeſt a duobus, & Tertii.

Perſpicuum eſt enim, qua timide animo, &c.] *Perſpicuum eſt enim ea, q* &c. undecim, & Tertii.

Opus eſſe videret] *Videretur*, omnes mei, & Tertii.

Non eſſe utilia, &c.] Turpia non ſunt utilia.

Quia ſunt] *Sint*, quinque & Tertii.

CAPVT XXXIII.

ANniceris] Ab Anniceride, Platonis redemptore. de quo Laertium in Ariſtippo. Vide Sudam. Ariſtippi auditor fuit Antipater Cyrenæus, hujus Epitimides Cyrenæus, hujus Paræbates, Paræbatis Anniceris.

Viris equiſque] I. extremo con. Sic antiquis liber. Sic Fam. lib. ep. 7. & Sall. Iug. & ad Cæſ. de ord. ad Q. fr. l. 3. Phil. 8. L. Florus *Velis, quiſque*, duodecim, & Te Antea, *velis, equiſque*.

Corporis firma conſtitutione] Eiuſ

Spe explorat:] Sic ſex, & Te *Sæpe explorata*, tres. *Specie explor* duo. *Spem explorata*, duo. *Spe pe* ... Vrſinus ex vetere libr

A Metrodoro] Athenienſi. Leg hoc nomen in antiqua mea inſcriptione.

D. M
METRODORO. DE
DOMV. ERVCI. CLA
RI. BENEMERENTI
VIXIT. ANNIS
. FECIT
MATER.

An legere intelligenter voluptates] ſalutares noxiis, honeſtæ turpibus, tamen hoc tribuendum eſt Epicuro magnæ parvis, diuturnæ brevibus reponantur. Quattuor mei, *intel* ... Duo, *intelligere*. Tres, *intel* ... Vnus, *intelligere*. Tres, *intellig* Tertii, *intelligitur*.

Excogitari] *Cogitari*, undecim, & Tertii.

Multis in locis] In multis locis, unus. *Multis locis*, quinque, & Tertii.

Aqua hæret, ut ajunt] Non progreditur ejus ratio, impedimentis retinetur, ut aqua.

Nam, quo modo poteſt] *Nam, qui poteſt*, undecim & Tertii.

Depellentem dolores] Nam philoſophia medetur conſternatis animis, ut ait Cicero.

Perpetiendique doloris] *Quæ*, abeſt a duobus, & Tertii.

Doloris detractione fieri] *Detractionem*, omnes mei, & Tertii.

Comitas] Sic legendum, ſic & Tertii liber, & alii mei.

Calliphontem, & Dinomachum] De Fin. lib. v. Tuſc. 5. Acad. IV.

Ex diſſimilibus] *Ex diſſimillimis*, quinque, & Tertii.

Sed de hoc hactenus] Tò, *hactenus*, abeſt a duodecim, & Tertii.

Alio loco] In libris de Finibus.

Pluribus verbis diſputata] Hæc duo extrema verba, *verbis diſputata*, abſunt a decem, & Tertii. In uno verbum *diſputata*, non legitur. In alio, *pluribus dixi*. Vt facile appareat, omnia eſſe gloſſemata.

Habere dicatur] *Dicitur*, unus, *Dicetur*, quattuor, & Tertii.

Perinde erit, ut acceperis] Sic Plautus: *Res perinde eſt, ut eam agas, atque magnificias*.

Quamquam tibi hi tres libri Cratippi inter comm.] In quinque non legitur tò, *tibi*. Septem, & Tertii. *Quamquam hi tibi tres libri inter Cratippi. comm.*

Tamquam hoſpites] Plus igitur Cratippo, quam ſibi ipſi, tribuere videtur. Fam. lib. XII. ep. 16. & lib. 16. ep. 21. & horum librorum primo, ipſo initio, & initio hujuſce tertii.

De medio curſu] *E medio curſu*, undecim, & Tertii.

Me quoque] Non modo Cratippum.

Vt ſpero] Auguratur ſcilicet, quod evenit. nam proſcriptus, & interfectus eſt paullo poſt ſcriptos hos libros, M. Antonii Triumviri juſſu. Neque igitur præſens, neque abſens cum filio locutus eſt.

Te mihi quidem eſſe car.] *Te quidem mihi eſſe car.* unus. *Te eſſe mihi car.* duo. *Mihi quidem te eſſe car.* unus. *Eſſe te mihi quidem car.* unus. *Te mihi eſſe car.* duo. *Eſſe te quidem mihi car.* quinque, & Tertii. *Te eſſe equidem mihi car.* unus.

Si talibus monumentis, præceptiſque lætabere] Placere video doctis viris, *monitis*, potius, quam, *monumentis*, contra veteres omnes libros. ab his ego non libenter diſſentio: ſed libenter quoque tueor antiquitatem librorum, vel ipſam potius ſententiam Ciceronis. quem loqui video de ſuis libris, eoſque vocare monumenta, paterni ſcilicet amoris in filium: tamquam diu duraturos. in quibus quoniam præcipiuntur ea, quæ ad honeſtatem, veramque gloriam pertinent, propterea ſubjunxit, *præceptiſque*. Quaſi dicat, Si meos libros leges, eorumque præcepta ſervabis. præcepta enim monumentis ejuſmodi continentur. Vnus, *ornamentis*.

CÆLII CALCAGNINI DISQVISITIONES IN M. TVLLII CICERONIS DE OFFICIIS LIBROS.

M. ANTONII MAIORAGII DECISIONES XXV QVIBVS M. TVLLIVM CICERONEM AB OMNIBVS CÆLII CALCAGNINI CRIMINATIONIBVS LIBERAT.

IACOBI GRIFFOLI LVCINIANENSIS DEFENSIONES M. TVLLII CICERONIS CONTRA CÆLII CALCAGNINI DISQVISITIONES IN EIVS DE OFFICIIS LIBROS.

Ampliſſimo atque Illuſtriſſimo viro,

RANCISCO SFRONDATO,

Senatori, & Conſiliario Cæſaris clariſſimo,
M. Antonius Majoragius
S. P. D.

VIde quam mihi perſuaſerim, tibi grata eſſe, quæ facio omnia: & ea præcipue, quæ ad manſuetiores Muſas pertinens, quibus tu mirifice delectaris, ut cæteras tuas eximias ac prope divinas virtutes, hæc una laus ma- ɔrem in modum exornare videatur. Acceſſeram nuper ı forum, quo mihi rariſſime per occupationes meas icet accedere: cum juvenis quidam ex his, qui me ɯblice profitentem audiunt familiaris, ac neceſſa- ius meus, mihi libellum attulit, quem nunquam an- ɪa videram, in quo mira quædam ſe legiſſe dicebat, ⅄ ante eum diem inaudita: nempe Ciceronem in Of- ficiis quinque & viginti locis a Cælio Calcagnino no- tatum, & reprehenſum. Ego qui Ciceronem ab ineunte adoleſcentia ſemper feci plurimi, & cum cæ- tera fere omnia, tum illud præſertim opus de Officiis legendo & interpretando pene contrivi, cœpi ridere Momi illius inſaniam, qui in tam eleganti & venuſto corpore ſperaret aliquid invenire ſe poſſe, quod juſte repræhenderet. Sed tamen ea mihi legenda quæ no- taverat exiſtimavi, ut ſiquid eſſet argute dictum, atque ingenioſe excogitatum, laudarem hominis acu- men & ingenium, temeritatem improbarem. Non enim mihi perſuadere poteram, in tam præclaro opere reprehenſione dignum quicquam inveniri: nec fas eſſe ducebam, hanc maculam in Ciceroniano no- mine

mine diutius inſidere, atque inveterare. Quamobrem eo animo derepente libellum arripui, ut ab injuſta (ſi fieri poſſet) accuſatione patrem eloquentiæ liberarem. Quod certe Muſis approbantibus ſatis feliciter effeciſſe mihi videor. Nam quamvis eſſent multa tam ingenioſe, atque acute excogitata, ut non tantum probabilia, ſed etiam vera viderentur, eis præſertim, qui Dialecticis imbuti non ſunt: ego tamen omnia tam facile defendi, & rectiſſime dicta probavi, ut a nemine ſit amplius dubitandum. Quam lucubratiunculam meam tibi dicandam eſſe cenſui: vel quod te ſemper Ciceroniani nominis amatorem & ſtudioſum fuiſſe cognovi, ut tibi gratiſſima hæc ſedulitas mea ſit futura: vel quod ego neminem habeo, quem magis quam te ſperem aliquando ſtudiorum meorum fautorem atque amplificatorem fore. Nam ex quo die te cognovi, ſemper erga me magnopere propenſam atque inclinatam voluntatem tuam animadverti. Quam ſpem & cogitationem de te meam auxit vir clariſſimus Franciſcus Craſſus: qui cum non ita pridem Mediolanum revertiſſet, ab ea Senarum adminiſtratione, in qua tantam dignitatem & gloriam conſecutus eſt; de animo tuo, & de ſermonibus, quos de me frequenter haberes, mihi narravit. Maxime vero confirmatus ſum, poſtquam tu Mediolanum proxime reverſus, me tam humaniter excepiſti, cum ad te veniſſem ſalutandum, & tam familiariter mecum ſermones contuliſti. Itaque ſim ingratiſſimus, niſi te ſupra mortales omnes colam, atque obſervem, cum præſertim tantæ ſint ingenii tui ſuavitates, tantæ dotes, de quibus dabitur aliquando mihi copioſe tractandi facultas. eſt enim magnus laudum tuarum campus, in quo exultare facile poſſit oratio. Nunc a te quæſo ut attente bonaque cum venia Deciſiones has meas, quibus Ciceronem a Calcagnini criminibus libera-

ri, perlegas: quæ (ut ſpero ac opto) tibi gratæ e-
unt, ac jucundæ. Vale. Ex ædibus noſtris VIII. Idus
Iul. M. D. XLIII.

PRÆFATIO

AD LECTORES.

ETſi mihi non dubium eſt, quin iis omnibus, qui Cicerone duce ſperant aliquando ſummum eloquentiæ faſtigium attingere, jampridem ſit ita perſuaſum, M. Tullium Ciceronem in omni doctrinæ genere tantum excelluiſſe, ut poſt homines natos nullus unquam fuerit apud Latinos, qui, non dicam cum eo certare, ſed ne quidem ejus veſtigia longo intervallo premere potuiſſe videatur. Tamen cum videam hoc tempore, quo liberaliſſimarum artium ſtudia maxime vigent, nonnullorum hominum ineptiſſimorum tantam eſſe audaciam, ut procaci lingua ſua divini oratoris manes vexare, & inſectari non dubitent: facere non potui, quin hanc cauſam tam gravem, tam illuſtrem, tam honeſtam ſuſciperem: ut a maledicis conviciatoribus Ciceronis autoritatem defenderem. Nihil enim video in quo poſſim ego, aut utilius in hac ætate mea juvenili ſtylum exercere, aut bonarum literarum amatoribus magis gratificari, aut denique facilius laudem aliquam & gloriam, quam optimus quiſque expetit, mihi parare, quam ſi refellendis maledicorum criminationibus, omnis eloquentiæ parentem Ciceronem iniquiſſime doceam accuſari. Etenim ſi Cælius Calcagninus, vir alicujus in literis nominis, quicum mihi primo congredi certum eſt, & alii nonnulli magnæ ſibi laudi futurum & gloriæ ſperarunt, ſi contra Ciceronem aliquid veriſimile poſſint excogitare: quanto mihi glorioſius, ac laudabilius erit, ſi recte patrocinatus ei fuero, quem omnes, dum viveret,

veret, ſibi patronum adeſſe cupiebant? At dicet fortaſſe quiſpiam, Quis tu es? aut unde tibi tantum virium, ut hoc oneris aut facile ſubire ſolus, aut commode ſuſtinere poſſis? Ego vero ſi ejus autoris, quem defendo, dignitas atque amplitudo ſpectetur, fateor huic cauſæ me non idoneum patronum exiſtere. Quis enim recte poſſit Ciceronis excellentiam ac laudes enarrare, niſi ſi iterum ipſe reviviſcat Cicero? Sed ſiquis cauſæ facilitatem ſpectare voluerit, intelliget profecto non modo me, qui jam longo ſtudio ac labore nonnullos in diſciplinis progreſſus feci: ſed quemlibet pene dicam imperitum hominem, qui primoribus (ut ajunt) labris literas deguſtarit, hanc cauſam defendere, ac tueri poſſe: cum præſertim innumerabiles pene advocatos, qui Ciceroni faveant, atque infinitos ſententiæ meæ ſubſcriptores ſine dubio ſim habiturus. Nam quis hoc tempore Ciceronem non diligit? quis non admiratur? quis non omni ratione defendendum putat? Huc accedit id, quod maximum eſt, & in omni cauſa ſemper plurimum valuit: nam ea quæ Ciceroni objiciuntur, tametſi argui ſuſpicioſe poſſunt, tamen omnino falſa ſunt omnia. ut non verear, quin facile ſubmotis falſitatis tenebris ipſa per ſe veritas elucescat. Illud præterea mihi non mediocre calcar addidit ad hanc provinciam ſuſcipiendam, quod animadverti paucos admodum adverſarios eſſe, eoſque leves ac fugaces, ut non hoſtes legitimi, ſed ſicarii potius, ac prædones eſſe videantur, qui non cominus certare audeant, ſed ex inſidiis aggredi, & vibrato jaculo Parthorum more fugere ſoleant. Verum hoc tempore certum eſt, eos prætermittere, qui non tam audaces ac temerarii fuerunt, timideque, ac paucis Ciceronem accuſarunt. Vnus mihi omnium audaciſſimus Cælius Calcagninus arripiendus eſt, cujus maledictis reſpondeam, quem inſecter, cujus imperitiam notam omnibus efficiam, quem eruditis viris deridendum propinem. Hic enim in uno de Officiis opere, quinque & viginti locis Ciceronem annotavit: Sed ita, (ut paulo poſt aperte declarabo)

rabo) ut pleraque eorum, quæ tanquam errata reprehendit, ipſe non intelligat. Hujus igitur hominis loquacitatem, honeſtis ac veris rationibus reprimendam eſſe cenſui: ne forte cæteri ejuſdem generis literatores, audaciores ad detrahendum bonis autoribus fierent, ſi tantam hic impune petulantiam tuliſſet. Quam quidem meam operam, ac laborem, ſpero bonis omnibus gratiſſimam ac jucundiſſimam futuram: vobiſque in primis, qui tantum jam profeciſtis in literis, ut admirabilem, ac divinam Ciceronis intelligentiam & doctrinam agnoſcatis. Illud enim mihi perſuaſum eſt, non poſſe Ciceronem ab eis non vehementer amari, qui ſingulares ejus virtutes intelligunt. Vos igitur omnes Ciceroniani nominis amatores mihi patronos ac defenſores paro. Vos exploratum habeo, nullo unquam tempore mihi defuturos, veſtra fide ſapientiaque fretus hoc onus ſuſtuli. quod ſi vos aliqua ex parte allevabitis, erit omnino mihi leve & glorioſum. neque dubito quin unuſquiſque veſtrum libentiſſime cauſæ meæ patrocinaturus ſit. Ergo quicunque eſtis ubique, quibus valde placet Cicero, deciſiones has meas vobis approbandas ac defendendas exiſtimate. Ex hoc fore hunc numero quem ego mortalium omnium plurimi facio divinum hominem Sfrondatum certo ſcio. qui cum rerum præclariſſime geſtarum gloria tantum excellat, ut Carolo quinto Imperatori ſemper Auguſto, & utiliſſimus & gratiſſimus ſit: tamen bonis literis adeo mirifice delectatur, ut nemo propius ad venerandam illam, M. Tullii majeſtatem, vel dicendo, vel ſcribendo videatur accedere. Ex hoc numero modeſtiſſimus & clariſſimus vir Franciſcus Craſſus, Senator: cujus ab ore melle dulciorem fluere ſonum his auribus audivi, quo tempore in fano reliogioſiſſimo Mediolani ſumma cum audientium omnium admiratione coram Cæſare graviſſimam illam & ſplendidiſſimam orationem habuit. Ex hoc Alciatus noſter, totius orbis decus, qui cum Iuris prudentia cæteris omnibus antecellat, tum vero eloquentia tanta eſt, ut ad eum audiendum undique

que populi confluant, ac nationes: multi præterea ex agro noſtro Mediolanenſi, quos hoc tempore, ne nimis longa ſumatur oratio, prætermittam. Quot deinde in cæteris Italiæ partibus? quot in Gallia? quot in Germania? quot in Hiſpania reperiuntur, qui Ciceronis amantiſſimi ſunt, ac ſtudioſiſſimi? His igitur omnibus non ſolum gratam & jucundam, ſed etiam patrocinio ſuo dignam viſum iri diligentiam meam certum habeo. Quare age tanto vallati præſidio, jam tandem firmo, & conſtanti animo Calcagninum iſtum aggrediamur.

M. TVLLII CICERONIS
DEFENSIONES
contra
CÆLII CALCAGNINI
DISQVISITIONES IN EIVS OFFICIA,

Per Iacobum Grifolum Lucinianenſem, ad Illuſtriſſimum Aloyſium Cornelium, magnum Commendatarium Cypri.

MAgna fuit Illuſtriſſime Commendatarie Cælii Calcagnini exiſtimatio, magna viget ob miram in omni diſciplina eruditionem ejus nominis auctoritas. quare cum ejus diſquiſitiones in officia Ciceronis in manus meas perveniſſent, admiratus eas legi quam diligentiſſime. cum enim ad hanc ætatem præclariſſimum illud opus aut omnes ſint admirati, aut fruſtra quidam ex eo neſcio quæ reprehendere conati; exiſtimabam in eo nihil omnino eſſe, quod non

neceſ-

iſſime ſcriptum videretur. verum tanti viri nomen, me commovit, ac ſtatim in eam mentem impulit; rem, quæ vitia ab aliis deprehenſa non fuiſſent, acerrimum ingenium fugere nequaquam potuiſſe. rem diſquiſitiones ejus legi, ut dixi, quam dilite; ut ſi quo in errore verſarer, eum mihi Cælius verum cum nihil mihi videretur occurriſſe, in quo lius convinceretur, exiſtimavi, ut ex me tu ſæpius doctiſſimum illum virum, ut ratio diſquiſitionis, contra M. Tullium diſputaſſe, ut eo nomine doingenia excitaret, qui cauſam ejus ſuſcipientes, quæ bantur ambigua, ea diſputando facerent perſpicua; u mecum agere cœpiſti, ut, quoniam ita voluiſſe exiſtimarem, ingenium graviſſimi ſcriptoris, & de umano tam bene meriti ſarctum, tectum ab omni a conſervarem. ego vero qui nullum officium æquè ceſſarium eſſe duco, quam obſequi voluntati tuæ; tui potius, quam imbecillitatis meæ ratione habitâ ram quam potui diligentiſſimam, nequid ineſſe vilis libris videretur, quorum præceptis adeo vitam nformaſti, ut quicquid de eis detrahatur de mone tuis detrahi videatur. ſed jam cum Cælio agen-

M. ANTONII MAIORAGII DECISIONES VIGINTI QVINQVE,

Quibus M. Tullium Ciceronem ab omnibus Cælii Calcagnini criminationibus liberat.

SI te magnam dicendi facultatem ſtudio & diſciplina comparatam habere viderem Calcagnine, ut eleganti verborum ſplendore, & ſententiarum gravitate, locutionem exornare, & Ciceronianam dicendi majeſtatem aliqua ex parte referre videreris: omnino te ingrati animi, atque ipſa malitia jejuni, accuſandum ac damnandum eſſe cenſerem, quod eum eloquentiæ magiſtrum, & ſuaviſſimæ dictionis artificem, per quem egregie profeciſſes, tam perfidioſe ac nefarie ſine cauſa vituperandum atque inſimulandum ignorantiæ nomine ſuſcepiſſes. Erumpet enim ex me vera vox, & dicam aperte quod ſentio, ut volet quiſque accipiat. Ego non aliunde judico, quam ab uno Cicerone, Latini ſermonis candorem atque elegantiam comparari poſſe. Sed cum a Romanæ dictionis proprietate, & caſtimonia, loquendi genus tuum tam alienum eſſe videam, ut alium potius quemvis autorem, quam eum in quo totas vires ſuas experta eſt eloquentia, legiſſe videaris: non jam te ingrati animi, ſed temeritatis, & audaciæ potius condemnandum eſſe judico. Nam quid magis audax, aut temerarium eſſe poteſt, quam te hominem vulgaris, ut res ipſa declarat, eruditionis de Cicerone judicium ferre voluiſſe? cujus admirabilem eloquentiam, incredibilem

em ſcientiam, divinam intelligentiam ne primoribus quidem (ut dici ſolet) labris deguſtaris? Poterat te ſane conſenſus omnium eruditorum uno ore Ciceronem approbantium ab improbitate tanta revocare: poterat te revocare de Ciceronis eminentiſſima ſcientia, ſingulari judicio, admirabili rerum omnium cognitione, confirmata tot jam ſeculis opinio. Sed nimirum immoderata quædam atque inanis aucupandæ gloriæ cupiditas, quæ ſæpenumero ſapientiores etiam homines facile tranſverſos rapit, tuum pectus ſtillavit. Credebas enim (ut opinor) futurum, ut per hanc improbandi tam egregii autoris occaſionem, nomen tuum diſſeminaretur in orbis terræ memoriam ſempiternam. Verum iſta tua tam effrænata gloriæ cupiditas te omnino fruſtrata eſt. Nam ſiquid apud eruditos homines, quæ ſemper plurimum potuit, hoc etiam tempore veritas poteſt, efficiam profecto hodie, ut omnes intelligant, te nullum penitus in iis rebus, in quibus Ciceronem accuſas, habuiſſe judicium. At etiam, ſi Diis placet, Albertum neſcio quem, virum credo bonum & eruditum, tibi patronum ac defenſorem paras: perinde quaſi poſſit aliquis diutius tueri falſitatem, ac non ipſa per ſe veritas eluceſcat: aut ſi Albertus ille tuus aliqua polleat eruditione, non ſit una mecum temeritatem tuam improbaturus. Nam quanto rectius a te factum eſſet, ſi quæ fortaſſe non intelligebas, aut de quibus aliquo modo dubitabas, ea cum Ciceronianæ Philoſophiæ ſtudioſis aliquibus communicaſſes? Facile eſt damnare quæ non intelligimus: ſed hæc imperitorum conſuetudo. Turpe eſt autem homini literato tam facile contra jam omnium conſenſu probatos autores, & tam temere verba facere. Nam e duobus alterum omnino neceſſe eſt, ut aut cæteros omnes, qui jampridem in manibus opera Ciceronis habuerunt,

imperitiæ condemnes, quod hos (ut tu appellas) errores non adverterint. Te vero unum ſcilicet omnium ingenioſiſſimum, & perſpicaciſſimum credas, qui tanquam lynceus quidam ea videas, quæ cæteri nunquam videre potuerunt: aut ſi cæteri nonnihil erroris ſubeſſe cognoverunt, neque tamen improbarunt, te omnium audaciſſimum profitearis. Quod utrunque ſane & vitioſiſſimum eſt, & intolerabilis arrogantiæ Omnino vel hujus, vel illius vitii culpam ſubire tibi neceſſe eſt. Vtrum mavis elige. Quamvis ego te & accuſandum, & damnandum utroque crimine ſtatuo. Primo, quia tantam tibi ſcientiæ perſuaſionem inducis, ut omnium judicio tuum judicium anteponas: quod ſummæ eſt arrogantiæ. Deinde, quia totius eloquentiæ parentem nefarie ac parricidioſe, ſine cauſa laceras: quod incredibilis eſt audaciæ. Sed jam ad Diſquiſitiones tuas veniamus, & ſingulatim omnes diligentiſſime perpendamus, atque examinemus, ut notum fiat omnibus, quam inſulſe atque invita Minerva Ciceronis propugnatrice ac patrona divinum hoc opus de Officiis carpendo, Deum oratorum imperitiæ condemnare volueris.

DIS-

DISQVISITIONES
aliquot in libros Officiorum
M. TVLLII CICERONIS,
CÆLIO CALCAGNINO AVTORE.

Diſquiſitio prima.

PRimo mihi titulus non plane ſatisfacit. *de Officiis.* nam plenius atque uberius De Officio exiſtimaſſem, ſicuti & Panætius inſcripſit περὶ τοῦ καθήκοντος. Nec me fallit, Ciceronem libro decimo ſexto epiſtolarum ad Atticum ex profeſſo hanc inſcriptionem magis probaſſe, ceu pleniorem. Sed ſuæ ſententiæ nullam rationem affert. quare nulla eum alia cauſa motum ad titulum immutandum arbitror, quam ut Panætio evariaret, cui palam reclamat; quo jure, quave injuria ſe illi offerat occaſio. Quare quum in univerſum de eo quod ad hominem pertinet, quodque agi deceat in omni vitæ genere, his libris pertractet Cicero: non autem ad aliquarum perſonarum officia & functiones ſe obſtringat: multo plenius eſt, multoque latius propoſitum Ciceronis complectitur officium, quam officia. Sicut de ſitu terræ, quam terrarum, libentius Geographicos meos inſcripſerim, ſic de imperatoris officio rectius liber inſcribatur, quam imperatorum, in quo in univerſum præſcribatur, quid imperator agere debeat, & qua ratione imperatoriam poteſtatem adminiſtret. Contra, vitas imperatorum, & de imperatoribus commentarios nuncupaverim, quibus non omnium, ſed aliquorum geſta comprehendam. Sunt enim nonulla verba, quo in numero unitatis uberius quid ſignificent, quam in numero multitudinis. Ad hoc exemplum titulum quoque *De Finibus Bonorum & Malorum* immutavit, quem Zeno περὶ τέλους, mea quidem ſententia multo commodius inſcripſerat, ipſo etiam Cicerone aſſertore, qui in tertio de Finibus inquit: Quum enim hoc ſit extremum, ſentis enim credo, me jamdiu quod τέλος Græci dicunt, id dicere tum extremum, tum ultimum, tum ſummum: licebit enim finem pro extremo aut ultimo dicere. Quum ergo hoc ſit extremum, congruenter naturæ convenienterque vivere, neceſſario ſequitur, omnes ſapientes ſemper feliciter, abſolute, fortunate vivere, nulla re impediri, nulla prohiberi, nulla egere.

M. Ant. Majoragii Deciſio prima.

PRimo tibi titulus (ut ais) non ſatisfacit: Magna vero cauſa, quæ te ad ſuſcipiendum cum Cicerone certamen impulerit, quod ti-

bi titulus non ſatisfaciat. At plurimum & ingenioſiſſimis & eruditiſſimis viris, qui ante te fuerunt, ſatisfecit: quorum nemo fuit unquam, qui hanc inſcriptionem improbaret: niſi forte Plinio te præferendum exiſtimas, qui in præfatione Naturalis hiſtoriæ titulum hunc agnoſcit, cum Ciceronem de Officiis Panætium ſecutum fuiſſe ſcribit. Quæ volumina (inquit) ejus ediſcenda, non modo in manibus habenda quotidie noſti. Ecce quantopere Plinius hoc opus de Officiis commendat, quod tu quodam in loco, in iſtis diſquiſitionibus tuis, tanquam ſterile, jejunum, & mutilum vituperas. Sed fuerint ſane cæci tot ſummi viri, qui & noſtra & majorum noſtrorum memoria floruerunt: non adverterint hunc Ciceronis (ut tu credis) errorem. Videamus quid tu, videlicet vir ingenioſus, & Ciceronianorum operum Ariſtarchus ſentias. Profer in medium, quæſo, rationes iſtas, quibus hanc de Officiis inſcriptionem vituperes. Plenius, inquis, atque uberius de Officio, exiſtimaſſem: ſicuti & Panætius inſcripſit, περὶ τῦ καθήκοντος. En cauſam quare a Calcagnino neſcio quo parens eloquentiæ Romanæ Cicero reprehendatur. Revocas igitur nos omnes Ciceronis ſtudioſos ad ſententiam tuam? & poſtulas, ut tibi tanquam Apollini cuipiam Delphico credamus plenius atque uberius de Officio eſſe, quam de Officiis? Sed de hoc paulo poſt; illud nunc a te peto, unde Panætii libros ipſe habueris, ex quibus intelligeres, eos de Officio, non de Officiis eſſe inſcriptos? Equidem exiſtimo, nullum hoc tempore Panætii ſcriptum extare, ſed legeris apud aliquem autorem titulum hunc: Sic enim ad Atticum ſcribit Cicero: Nos hic φιλοσοφῦμεν, quid enim aliud? & τὰ περὶ τῦ καθήκοντος magnifice explicamus προσφωνῦμενque Ciceroni. qua de re enim potius pater filio? Inſcripſerit etiam ita Panætius ſuum opus, (vide quid tibi largiar, quod ſi negem, probare non poſſis) num iccirco neceſſe fuit Ciceroni verbum e verbo reddere? cum præſertim fateatur ipſemet, ſe Stoicos in hoc opere potiſſimum ſequi, non ut interpretem, ſed ut ſolemus (inquit) e fontibus eorum judicio arbitrioque noſtro, quantum, quoque modo videbitur hauriemus. Vult igitur uti judicio, arbitrioque ſuo Cicero, non Panætium in omnibus ſequi: neque fuit ea cauſa mutandi tituli, quam tu frigide ſane, atque inepte objicis, ut a Panætio variaret. Sed quoniam utriuſque linguæ peritiſſimus fuit, & hanc inſcriptionem, ut eſt, ita meliorem, ac magis propriam exiſtimavit: quod ipſe ſcribens ad Atticum in quadam epiſtola docet his verbis: *Quod de inſcriptione quæris, non dubito quin τὸ καθῆκον Officium ſit, niſi quid tu aliter*: ſed inſcriptio plenior, de Officiis. Nam quæ fuiſſet Ciceronis amentia cum intelligeret, ut tu vis, melius eſſe, de Officio, quam de Officiis, librum ſuum inſcribere, ſi maluiſſet errare, quam cum Panætio bene ſentire? Sed tu nimirum cum nugatoriam cauſam ſuſceperis, mavis ſine ratione garrire, quam prudenter tacere. Non enim linguarum proprietates intelligere videris: nam eleganter ſane Græce dicitur, περὶ τῦ καθήκοντος. quod ſiquis per majorem numerum

rum enuntiet hoc modo, περὶ τῶ καθηκόντων, priorem illam venuſtatem amittat. Contra titulum iſtum tuum de Officio, vix Latinæ aures patiuntur: niſi fortaſſe aliquid addatur aliud, quod ad propriam aliquam artem pertineat: ut, de Imperatoris officio, de officio Medici: quibus tu exemplis, mentis noſtræ aciem præſtringere conaris. perinde quaſi ſit idem, de officio Imperatoris: &, de Officio, ſimpliciter. Quod ſi Dialecticis imbutus eſſes, non ita certe teipſum atque imperitos homines deciperes. Plurimum enim intereſt (ut in Elenchis docet Ariſtoteles) cum additione aliquid proferre, atque illud idem ſine additione. Sed hæc relinquamus, quæ tu fortaſſe non intelligis. Illud videamus: quod ais, nonnulla eſſe verba, quæ in numero unius uberius quid ſignificant, quam in numero multitudinis: in quorum numero nos Officium non ponimus. Nam quam ridicula eſt hæc apud intelligentes argumentatio? Nonnulla ſunt nomina, quæ cum ſingulari numero proferuntur, plenius ſignificatum habent, quam ſi eadem illa per numerum communem enunties: ergo Officium eſt hujuſmodi. Hoc enim quod concludis, te probare oportebat, quod non facis. Vbi quæſo reperiſti, plus eſſe Officium, quam Officia? Sed addis aliud non minus ineptum, nec minus ridiculum enthymema, quod ita conformari poteſt: Melius eſt inſcribere Geographicos libros de ſitu Terræ, quam Terrarum: ergo Cicero libros ſuos de Officio, non de Officiis appellare debuit. Nihilne te pudet hominem (ut audivi) peritum, & magni nominis, ita argumentari? Vbi eſt acumen tuum? Hæcne tibi videntur eſſe conſectaria? non hercle magis, quam ſiquis ita colligat, Mundus providentia regitur, ergo reſpirant ſub aqua piſces. At tu tibi places ea (ut ita dicam) obratiocinatione, audeſque titulum etiam de Finibus bonorum & malorum reprehendere, quem Zeno περὶ τέλυς commodius, ut tu exiſtimas, appoſuerat: arguiſque mutatum eſſe a Cicerone. Sed dic mihi, num in libris de Finibus bonorum & malorum, ita Zenonem imitatur Cicero, ſicut de Officiis Panætium? Qui poteſt (inquis) cum in eis omnium fere Philoſophorum ſententias de finibus perſcrutetur? Cur igitur eum titulum ad hanc cenſuram revocas, cum longe ſit diverſa ratio? quaſi vero de uno tantum fine locutus ſit, ac non collegerit, quicquid ab antiquis Philoſophis ſuper ea re dictum fuerat. Inſcripſerit igitur bene Zeno, qui unicum beatæ vitæ finem, nempe Honeſtatem ſtatuebat: num ideo coges exemplo Zenonis Ciceronem de Fine boni & mali libros ſuos inſcribere, in quibus Philoſophorum pene omnium opiniones proſequitur? Sed ad priorem quæſtionem revertamur. Dico rectiſſime de Officiis, hoc opus inſcriptum eſſe: peſſime fieri, ſi de Officio, quemadmodum tu vis, inſcribitur. Nam ſi de arte aliqua ſpeciatim tractaret: aut de aliquo ordine, melius fortaſſe de Officio, quam de Officiis inſcripſiſſet; ut de Conſulis Officio, de Prætoris Officio, atque ita de reliquis. Sed cum omnem artem, omnem ætatem, omnem ordinem, omne denique genus hominum his libris com-

…uderit, & officii ſui ſingulos admonuerit, neceſſe fuit, ut ſi … ne loqui volebat, de Officiis, non de Officio titulum appone… Nulla fuit ergo cauſa, cur inſcriptionem hanc damnares: niſi quia ſperaſti, quemadmodum initio diximus, per hanc occaſionem fieri poſſe, ut vulgo innoteſceres, ſi de Ciceronis fama detraxiſſes. Non enim te fugiebat (ut arbitror) hos fere libros, in quibus de moribus tractatur, apud bonos autores & Latinos, & Græcos numeri majoris inſcriptionem habere. Sic Plato, cum libros ſuos, de Republica poſſet inſcribere, περὶ πολιτείας: maluit tamen περὶ πολιτειῶν. Sic Ariſtoteles non ἠθικῆς, ſed ἠθικῶν, neque πολιτικῆς, ſed πολιτικῶν, neque οἰκονομικῆς, ſed οἰκονομικῶν inſcripſit. Quæ cum ita ſint, neſcio quæ te tanta maledicendi cupiditas obcæcarit, ut hæc tam aperta non videres. Sed jam ad reliquas diſquiſitiones tuas veniamus.

Iacobus Griſolus ad primam Cælii Calcagnini diſquiſitionem.

CÆlio titulus de officio, quam de officiis plenior videtur. itaque cum M. Tull. ſcribat ad Atticum pleniorem ſibi videri inſcriptionem ſuam, nec rationem tamen ullam afferat, exiſtimat Cælius cum ambitione quadam, vel potius livore, inſcriptionem Panætii περὶ τοῦ καθήκοντος, hoc eſt de communi officio immutaſſe. quare id eum feciſſe putat, ut a Panætio evariaret, cui palam eum reclamare ait, quo jure, quave injuria ſe illi offerat occaſio. nunc obſecro te, ut æquo mihi animo concedas eam libertatem agendi cum Cælio, quam ille contra M. Tull. ſibi ſumpſit, cum præſertim neceſſarium plerunque ſit, defenſionem ad accuſationis rationem accommodare. quanquam perficiam ut multo magis Cælius modeſtiæ ſuæ, quam ego meæ, oblitus eſſe videatur. quem ſtatim in Ciceronem velut imperitum aliquem, atque adeo malignum invaſiſſe vides. itaque cum rationem nullam afferat, cur inſcriptionem Panætii immutaſſet, invidia motum illum exiſtimat. itane vero? rationem afferre Cicero non potuit, cur ita ſentiret? nec humanius ejus ſententiam Cælius interpretari potuiſſet? aut ſaltem diligentius inveſtigare qua vir doctiſſimus ratione duceretur? Quanto modeſtius, quantoque gravius Ioannes Baptiſta Egnatius vir in omni diſciplina clarus ipſius Ciceronis auctoritati de hac inſcriptione acquieſcendum eſſe ſtatuit. cujus quidem judicium cum in cæteris omnibus, tum in his libris quos ille in primis admiratur, ego ſecutus ſpero me conſecuturum, ut omnes fateantur rectum Ciceronis judicium fuiſſe, ſi prius viderimus, quibus argumentis Cæl. confirmet officium latius propoſitum Ciceronis, quam officia complecti. Cum inquit univerſum de eo, quod ad hominem pertinet, quodque agi decet in omni vitæ genere his libris pertractet Cicero, non autem ad aliquarum per-

perſonarum officia, & functiones obliget, multo plenius eſt, multoque latius propoſitum Ciceronis complectitur officium, quam officia. hæc ſunt verba Cælii, quæ primum non ſatis inter ſe videatur conſentire. aliud eſt enim quod ad hominem univerſe pertinet, aliud quod agi decet in omni vitæ genere: illud enim ad ſpeciem ipſam pertinet, quæ omnes homines complectitur, & facit ut omnes unum ſint. atque idem eſt univerſale, & omnibus commune. hoc autem ad diverſa genera, & diverſæ fortunæ, & ſortis homines referendum eſt: ut ad privatos, ad magiſtratus, ad imperatores, ad ſenatores, & ad alios, quorum omnium diverſa eſt vitæ ratio, & diverſa ſint officia neceſſe eſt. de quibus in his libris M. Tullius tractavit. quod ſi tantum quæ ad omnes homines, ut ille ſcribit, ad univerſum genus hominum pertinent, tractare voluiſſet, rectius omnino de officio, quam de officiis inſcripſiſſet libros ſuos. cum autem quæ cives, quæ peregrini, quæque diverſorum ſint officia, velit ſcribere, non video cum ſint tam diſſimilia, & ad homines ſpectent adeo diſſimiles, quo modo plenior ſit inſcriptio de officio, quam de officiis; nam quod ad aliquarum perſonarum officia ſe non obſtringat, fateor, non enim de Catonis officio, aut Lælii ſcribere conſtituit, verum ſenatoris, & hominum variarum conditionum, quarum non iidem poſſunt eſſe gradus officiorum: quæ cum tam multa ſint, & tam varia, ut quod uni generi conveniat, ab altero prorſus abhorreat, uno tamen tractatu volens omnia complecti, de officiis maluit ſuum opus inſcribere, quam de officio. & hæc eſt ea ratio, ni fallor, quam Attico ſcribere tanquam notiſſimam omiſit: non, ut Cælius exiſtimat, ut cum Panætio bellum gereret. quem quidem tantum abeſt, ut oppugnet, ut etiam ſæpe defendat, & laudet, ut in tertio offic. ubi ſic ait: *Ac primum Panætius in hoc loco defendendus eſt, quod non utilia cum honeſtis pugnare dixit aliquando poſſe (neque enim ei fas erat) ſed ea, quæ viderentur utilia, & quæ ſequuntur.* rurſus in eodem inquit. *qui autem omnia metiuntur emolumentis, & commodis, neque volunt ea præponderari honeſtate, hi ſolent in deliberando honeſtum cum eo, quod utile putant, comparare.* boni viri non ſolent. itaque exiſtimo Panætium, cum dixerit homines ſolere, in hac comparatione dubitare, hoc ipſum ſenſiſſe, quod dixerit ſolere modo, non etiam oportere. defendit igitur eum Cicero, eum defendi patet, nec ullum omittit laudandi tempus. quare in ſecundo: *Iudicis, ait, eſt ſemper in cauſis verum ſequi, patroni nonnunquam veriſimile, etiam ſi minus ſit verum, defendere.* quod ſcribere, præſertim cum de philoſophia ſcriberem, non auderem, niſi idem placeret Panætio Stoicorum graviſſimo. hic quod reprehendi jure poſſet, Panætii tamen autoritate probat. quem etiam graviſſimum Stoicorum appellat. nec ita multo poſt inquit theatra, porticus, nova templa verecundius reprehendo propter Pompejum. ſed doctiſſimi non probant, ut & hic ipſe Panætius, quem multum in his libris ſecutus ſum, non interpretatus. hic non ſolum in doctiſ-

ſimis numerat, verum teſtatur ſe multum in iis libris Panætium ſecutum eſſe, id quod minime feciſſet, ſi ejus laudem, & gloriam voluiſſet imminuere. in calce vero tertii libri de Fin. ita de Panætio ſcriptum reliquit. *Quam illorum triſtitiam, atque aſperitatem fugiens Panætius, nec acerbitatem ſententiarum, nec diſſerendi ſpinas probavit. fuitque in altero genere mitior, in altero illuſtrior, ſemperque habuit in ore Platonem, Ariſtotelem, Xenocratem, Theophraſtum, Dicæarchum, ut ipſius ſcripta declarant.* jam vides quam juſte Ciceronis invidiam, aut iniquitatem Cælius accuſet. ſed eo jam ventum eſt, ut ne liberum quidem ſit ſcriptoribus, quo libeat titulo ſine ullius malevolentiæ ſuſpitione ſuos libros inſcribere. at quando ſibi Cælius hoc ſumit, ut tam libere Ciceronis judicium reprehendat, firmioribus argumentis id fieri oportuit. nam Cælii ſimilitudines parum ſunt rei ſimiles, cum qua conferuntur. multo enim plenius inquit, multoque latius Ciceronis propoſitum complectitur officium, quam officia, ſicut de ſitu terræ, quam terrarum libentius geographicos meos inſcripſerim. ſic de Imperatoris officio rectius inſcribatur, quam Imperatorum. in quo univerſum præſcribatur, quid Imperator agere debeat, & qua ratione Imperatoriam poteſtatem adminiſtret. at in quonam terra, quæ eſt una, & unum corpus, ac unum elementum, ſimilis eſt officio, quod eſt tam varium, & tam multiplex? in quonam Imperator, qui unus eſt tantum dignitatis gradus ad omnes pertinens Imperatores? ſatis ſpero ſuperius multa eſſe genera officiorum declaratum, quæ uni convenire nulla ratione poſſunt. at nullum eſt officium Imperatoris, quod non ſit omnium Imperatorum, nec terra, cum una ſit, plures ſitus, quam unum poteſt habere. quare de ſitu terræ, & non de ſitibus terrarum, itemque de officio Imperatoris, & non de officiis Imperatorum ipſe quoque meos libros inſcripſerim.. contra vero de officiis hominum, & non de hominis officio. ſed video jamdudum in quo verſetur Cælius errore, ad id enim reſpicit, quod omnes ſunt homines, quorum officia ſcribuntur, ut omnes Imperatores. hoc eſt illud, inquam, quo Cælius decipitur. Nam Cicero ad conditiones hominum & gradus, & ſtatus, & fortunas reſpicit, quorum propria cujuſque ſunt officia ſeparatim præſcribenda. Iam vero cur vitas Imperatorum, & commentarios de Imperatoribus nuncuparet, quia non omnium, ſed aliquorum geſta comprehendit? at ego potius quia Imperatores habent artem quidem, & diſciplinam communem, proprias autem res geſtas. ut oratores, habent illi quidem artis eadem præcepta, ſed ex illis proprium ſibi quiſque opus conficit. ita propria cujuſque eſt Imperatoris vita, propriæ res geſtæ, quas tamen communi Imperatorum diſciplina geſſerint. nam quod autem titulum de Fin. bonorum, & malorum improbat, cum idem ſit error ejus, noſtra quoque defenſio eadem eſſe debet. nam cum plures ſint Philoſophorum ſcholæ, nec eundem finem ſibi proponant, cumque de omnibus Cicero ſcripturus eſſet, ut conſtat, recte

cte de finibus, & non de fine pulcherrimum illud opus inſcripſit. ubi vero Zeno περὶ τοῦ τέλους inſcripſerit ſuos libros omnino me legere non memini. at ſi Cælii conjectura fidem mihi faceret, non vererer aſſerere Zenonem, de uno, & proprio tantum fine diſſeruiſſe. Ciceronis autem verba ex tertio de fine mecum faciunt. quid enim is dixit illud extremum eſſe? quonam modo deſcripſit? *congruenter naturæ convenienterque vivere.* qui unus eſt finis, & proprius Stoicorum. quare uterque recte ſua eſt uſus inſcriptione.

Altera Cælii Calcagnini diſquiſitio.

IDem ſe definiturum officium pollicetur, quod a Panætio prætermiſſum fuiſſe miratur. Nec tamen ego video eum præſtitiſſe, quod pollicebatur. nam protinus officii diviſionem, non definitionem aggreditur: *Omnis*, inquit, *de officio duplex eſt quæſtio.* Quo loco obſervandum eſt, Ciceronem veritate coactum de Officio, non autem de Officiis quæſtionem propoſuiſſe, & mox rurſus ita conſcripſiſſe: *Atque etiam alia diviſio eſt officii.* Differre autem diviſionem a definitione, nemo eſt tam ignarus Dialecticæ, qui neſciat, vel ipſo Cicerone autore in Topicis. *Nam juſta definitio e genere ac differentiis conſtat, nec ad finitionem accerſenda eſt diviſio: niſi forte in æquivocis, ne in Sophiſtarum laqueos incidamus.* Nec mihi argutator aliquis objiciat, diffinitionem & definitionem differre: prioremque illam ad diviſionem magis, id eſt διαίρεσιν, quam τὸν ὁρισμὸν ſpectare. Nam hanc ſibi Cicero defenſionem ademit, quum ex Platonis imitatione dixit, *omnem quæ a ratione ſuſcipitur aliqua de re inſtitutio, debere a definitione proficiſci, ut intelligatur quid ſit id, de quo diſputetur.* Idemque in Topicis: *Finitio eſt*, inquit, *quæ id quod definitur, explicat quid ſit.* cujus etiam inveſtigandæ rationem docte enarrat. In definiendo enim ille ordo ſervandus eſt, ut quum ſumpſerimus ea, quæ ſunt rei quam definire velimus cum aliis communia, uſque eo perſequendum, dum proprium efficiatur, quod nullam aliam in rem transferri poſſit. Ob id ergo ſubjici debuit: *Officium eſſe actionem in omni vita, cum virtute ac ratione conjunctum.* Actio, genus eſt: in omni vita, tam eam officii partem complectitur, quæ ad finem bonorum, id eſt, felicitatem adipiſcendam, quam eam quæ præceptis conſtat cum virtute differentia. quod quicquid a virtute abjunctum, ab officio longe abſit & ratione. Altera differentia communem hanc vitam attingens, in qua decorum, id eſt, τὸ πρέπον requiritur. nihil enim agendum eſt, cujus probabilis ratio afferri non poſſit. Totus autem hic locus a Cicerone erutus eſt ex Phædro Platonis, apud quem ita Socrates loquitur: περὶ παντὸς μία ἀρχὴ τοῖς μέλλουσι καλῶς βουλεύεσθαι, εἰδέναι δεῖ περὶ οὗ ἂν ᾖ ἡ βουλή· ἢ ἅπαντας ἁμαρτάνειν ἀνάγκη. τοὺς δὲ πολλοὺς λέληθεν, ὅτι οὐκ ἴσας τὴν οὐσίαν ἑκάστου· ὡς οὖν εἰδότες, οὐ διομολογοῦνται ἐν ἀρχῇ τῆς σκέψεως. προελθόντες δὲ τὸ εἰκὸς ἀποδιδόασιν. οὔτε γὰρ ἑαυτοῖς, οὔτε ἄλλοις ὁμο-

ὁμολογεῖν. Hoc eſt: *Iis qui recte atque ordine conſulere volunt, unum eſt omnium principium, cognoſcere quid illud ſit, quod in conſultationem venit: alias error accidat oportet. nam plerique neſciunt, ſe rei cujuſque propoſitæ ſubſtantiam ignorare. ſed quaſi ſciant, & perſpectum habeant, in ipſo diſceptationis initio eam declarare non curant. in progreſſu igitur orationis, quod par eſt ſubſequitur, ut multa nec ſibi nec alii conſentanea loquantur.* De hoc loco nuncupatim meminit Cicero in 2. de Finib. *Omnis autem in quærendo, quæ via quadam & ratione habetur oratio, præſcribere primum debet, ut quibuſdam in formulis ea res agatur: ut inter quos diſſeritur, conveniat quid ſit id de quo diſſeratur.* Hoc poſitum in Phædro a Platone probavit Epicurus, ſenſitque in omni diſputatione id fieri oportere. Iureconſulti atque Oratores non temere ſe definitionibus obſtringunt, exiſtimantes eas plerunque ſubverti ſolere. ex quo fiat, ut quicquid iis fuerit ſuperſtructum, protinus concidat. de qua re ita Vlpianus libro quinquageſimo Digeſtorum: *Omnis definitio in jure civili periculoſa eſt. rarum eſt enim, ut non ſubverti poſſit.* Et Quintil. lib. 7. *Rariſſima enim apud oratores reperietur illa ex conſuetudine philoſophorum ducta ſervitus. Eſt enim certe ſervitus, ad certa ſe verba obſtringendi.* idque faciendum in libris Ciceronis de Oratore vetat M. Antonius. *Nam eſt etiam periculoſum, cum ſi uno verbo ſit erratum, tota cauſa cecidiſſe videamur.* optimaque eſt illa via, qua utitur Cicero pro Cecinna: *ut res proponatur, verba periclitentur.*

M. Ant. Majoragii Deciſio ſecunda.

MIratur a Panætio prætermiſſam eſſe officii definitionem Cicero, nec injuria: neque enim aliter poteſt intelligi, quid ſit id, de quo diſputetur, niſi definitio ſtatim adhibeatur. Sed tibi non videtur id ipſe præſtitiſſe: atque, ut ex verbis tuis colligi poteſt, putas Ciceronem aut neſciviſſe, quid eſſet Definitio, aut per negligentiam definitionem officii prætermiſiſſe. Nam protinus (inquis) officii diviſionem, non definitionem aggreditur. Addis præterea multa, quæ nihil ad diſquiſitionem tuam faciant: citas loca Platonis & Quintiliani extra propoſitum, ut aliquid ſapere videaris. Sed antequam doceo rectiſſime definitum a Cicerone fuiſſe Officium, te vero nihil aliud quam imperitiam oſtentare, refellam id, quod ad priorem etiam quæſtionem pertinet. Verba Ciceronis ſunt: *Omnis de officio duplex eſt quæſtio*, & paulo poſt: *Atque alia diviſio eſt officii.* ubi tu obſervandum eſſe cenſes, Ciceronem veritate coactum de Officio, non autem de Officiis quæſtionem propoſuiſſe, & Officium ſingulari numero, non autem plurali (ut grammatici vocant) uſurpaſſe. Quo in loco Parthos imitari videris, qui etiam fugientes ſpicula retrorſum torquent: ut cum te viciſſe putes, tunc tibi maxime pugnandum ſit. Sed heus tu bone vir, ubi unquam inveniſti verbum aliquod per majorem numerum definiri? neſcis definitionem eſſe

ſingu-

ſingularium ? ut ſi Geometræ de Lineis loquendum ſit, & uti definitione velit, non quæret, quid ſint Lineæ: ſed ita proponet, quemadmodum Euclides: γραμμὴ ἐστι μῆκος ἀπλατές, id eſt, Linea longitudo eſt ſine latitudine. Eodem modo, ſi de literis, aut accentibus Grammaticus aliquis verba ſit facturus, non quæret, quid ſint Literæ, aut quid ſint Accentus: ſed ita definiet, quemadmodum Priſcianus, *Litera eſt pars minima vocis compoſitæ. Accentus eſt certa lex, & regula, ad elevandam & deprimendam ſyllabam uniuſcujuſque particulæ orationis.* Quid mirum igitur, ſi loquendi conſuetudinem ſecutus Cicero, cum eſſet ei definiendum Officium, ſingularem numerum uſurparit ? Sic enim etiam ille præſtantiſſimus Philoſophorum Ariſtoteles, cum opus ſuum de tuenda re familiari ſic inſcripſiſſet, περὶ τῶν οἰκονομικῶν, a ſingulari tamen numero incipiens, ita proponit: ἡ οἰκονομικὴ, καὶ πολιτικὴ διαφέρει. Quare vides te fruſtra ſpicula retorſiſſe. At objicis, Officium a Cicerone non definiri. Iam igitur hoc agamus. Vtrum putas hoc a Cicerone per ignorantiam eſſe commiſſum, an per negligentiam? Atqui non erat ignarus in hoc genere, te judice ac teſte, Cicero: quippe qui definiendi rationem in Topicis doctiſſime tradiderit: quod opus ſi tu diligenter perlegiſſes, nunquam tam imperite Ciceronem accuſaſſes. Hunc enim locum per ea quæ docet in Topicis facile potuiſſes intelligere. Supereſt, ut dicas eum negligentem fuiſſe. Verum unde iſta Ciceroni negligentia? an quia ſit oblitus definitionis? aut eum piguerit addere, aut noluerit? Si dixeris oblitum fuiſſe: ridiculum te putabimus: cum ibidem paulo ante proponat, ſe velle definire quid ſit Officium, & præterea maximæ memoriæ Cicero fuiſſe dicatur. Si piguit addere, cur reliqua ſcripſit? cur non totum potius opus ſuppreſſit, quam mutilum & mancum emitteret? At noluit definire. Imo vero voluit, & rectiſſime definivit. Sed tu definiendi rationem ac modos non didiciſti. Diſce igitur, ſi potes, hoc tempore quod hactenus ignoraſti, Definire idem eſſe aliquando, quod diſtinguere, & dividere: Diviſionemque omnem recte appellari etiam definitionem. Siquidem Definire nihil aliud eſt, quam ſingula intra fines ſuos redigere, quod per diviſionem commodiſſime fieri ſolet: atque ideo dicebat Antipater in primo de definitionibus, *definitionem eſſe orationem, per reſolutionem perfecte enuntiatam*; autor Diogenes Laertius in vita Zenonis Cittiei. Quare cum officium hoc loco reſolvit, ac dividit Cicero, ita ut unicuique parti, ſeu formæ, ſuum finem aſſignet: quis non intelligit, eum definire? hoc eſt, intra fines ſuos officium redigere? *Omnis* (inquit) *de Officio duplex eſt quæſtio: unum genus eſt, quod pertinet ad finem bonorum:* (Ecce una definitio) *alterum, quod poſitum eſt in præceptis, quibus in omnes partes uſus vitæ confirmari poſſit.* (ecce altera.) Atque ita ſequitur dividendo, ac definiendo, uſque ad eum locum, *Triplex eſt igitur (ut Panætio videtur) conſilii capiendi deliberatio.* Hoc enim verbum *definire*, apud Latinos idem eſt quod terminare, & circumſcri-

ſcri-

ſcribere, & quaſi fines ſtatuere, intra quos rei alicujus propriæ contineantur poteſtates: quod tunc maxime fit, cum omnes diviſionis partes comprehendimus, ut tertio de Oratore Craſſus apud Ciceronem tradit. *omnem cauſam, vel controverſiam, tribus definiri, Lite, aut Deliberatione, aut Laudatione.* Scimus autem hanc eſſe cauſarum diviſionem in Iudicialem, Deliberativam & Demonſtrativam. idem eſt igitur apud nos *definiri*, quod Dividi, quamvis alia quadam ratione. Eodem modo docet hoc loco Cicero, omne officium duplici quæſtione definiri. Atque ita intelligendum eſt quod ſuperius dixit: *Omnis quæ a ratione ſuſcipitur de aliqua re inſtitutio, debet a definitione proficiſci*: id eſt, a terminorum circumſcriptione, & declaratione, quot modis id accipi poſſit, de quo diſputetur: ut etiam primo de Oratore, *nullis ut terminis circumſcribat, aut definiat jus ſuum*: id eſt, declaret quod in rebus jus ſuum conſtitutum ſit. Quod etiam obſervare Dialectici ſolent, ut nunquam propriam definitionem addant, niſi prius explicuerint omnes vocabuli ſignificationes: ut ſi de Genere tractandum ſit, primo triplicem Generis quæſtionem proponunt: nam & multitudinem ab uno deſcendentem Genus eſſe dicunt, & ipſius multitudinis principium, & id cui ſupponitur Species. Deinde quoniam de hoc ultimo genere tractant Philoſophi, id ſolum ſuis proprietatibus circumſcribunt, ac definiunt. Erit igitur apud Latinos duplex Definitio: *altera Communis*, quæ Diſtinctio etiam appellatur, & Diviſio; & eſt ambiguæ ſignificationis explanatio: *altera Propria*, quæ genere conſtat ac differentiis, & rei naturam explicat, quid ſit. Priore illa definitione utitur hoc loco Cicero, cum ita proponit, *omnis de Officio* duplex eſt quæſtio. Secunda paulo poſt, cum ait: *Medium officium id eſſe, quod cur factum ſit, ratio probabilis reddi poteſt.* Sed differt (inquis) a definitione diviſio. Sit ita ſane, modo ſit ea tantum differentia, quæ inter genus & ſpeciem eſſe ſolet. Definitio enim tanquam genus eſt, Diviſio tanquam ſpecies: ut paulo poſt oſtendam. Nunc a te quæro, quo autore dicas illud, *nec ad definitionem accerſenda eſt diviſio, niſi forte in æquivocis, ne in Sophiſtarum laqueos incidamus.* Ergo in nominibus unius ſignificationis definiendis, te videlicet præceptore, nihil proderit diviſio? Quorſum igitur attinuit, *Dialecticos quandam ex partibus aut formis definitionem aſſignaſſe?* quæ certe ſine diviſione fieri non poteſt: ut ſiquis juris civilis definitionem ex partibus ſumat hoc modo: *Ius civile eſt, quod in legibus, Senatuſconſultis, rebus judicatis, juris peritorum autoritate, edictis magiſtratuum, more, æquitate conſiſtit.* Hæc eſt definitio partitionis, cum tamen Ius civile non ſit ambiguæ ſignificationis, vel (ut Logici dicunt) æquivocum. Eſt etiam diviſionis definitio hoc modo: *Abalienatio eſt ejus rei, quæ mancipi eſt, aut traditio alteri nexu, aut in jure ceſſio, inter quos ea jure civili fieri poſſunt.* Sed ut hanc quæſtionem expediam, dico ex Ciceronis ſententia in Topicis, *diviſionem eſſe definitioni attributam, ut ſit ejus veluti ſpecies quædam.* Species autem,

ſive

ſive forma, quod idem eſt, a genere, quoad ſuum nomen retinet, nunquam ſejungitur. Itaque omnis diviſio recte poteſt appellari definitio: ſicut omnis homo animal. Genus enim (ut Ariſtoteles autor eſt) de qualibet ſubjecta forma ſemper dicitur. Sed non contra: non enim Forma de genere dici poteſt: ut ſiquis dicat, *animal eſt homo*: abſurdum id quidem eſſet. Ita rectiſſime dicitur, *diviſio eſt definitio*, non contra. Sunt enim multæ definitiones, quæ diviſiones nuncupari non poſſunt: ut quæ conſtant ex genere & differentiis; quas tu ſolas exiſtimaſti definitiones appellari poſſe: quæ te res in hanc ſententiam induxit, ut Ciceronem erraſſe crederes. Sed ſi diligenter advertiſſes, quid in Topicis ſcribat ipſe Cicero, ubi de ſtatu finitivo verba facit, non tam facile deceptus eſſes: Sic enim ſcribit: Cum autem quid ſit quæritur, notio explicanda eſt, & proprietas, & diviſio, & partitio: hæc enim ſunt definitioni attributa: additur etiam Deſcriptio, quam Græci χαρακτῆρα vocant. Vides diviſionem eſſe definitioni attributam? Quare ponenda tibi poſthac eſt cenſoria virgula, cum intelligas non autorum vitio, ſed imperitia tua fieri, ut quæ docte & præclare dicta ſunt, ea tibi errata eſſe videantur. Ais enim, hoc loco Ciceronem non præſtitiſſe, quod pollicebatur: cum officium dividat, pollicitus ſe definiturum. Sed jam (ut opinor) agnoſcis ignorantia tua factum, ut Ciceronem accuſares, cum neſcires diviſionem eſſe definitioni attributam, & tanquam ſpeciem: & qui Dividat, eum Definire rectiſſime dici poſſe. At tu (ſi Diis placet) Ciceronem docere vis, atque illi præſcribere, qua definitione ſit utendum. Quot modis peccaſſet Cicero, ſi ita definiſſet, ut tu præſcribis? Officium eſſe actionem in omni vita cum virtute ac ratione conjunctam. Nam primo, cum Officium actionem appellas in omni vita: nihil eſt omnino vivens quod excipias: ut cum Omne animal dicimus, quicquid ſentit ac movetur, intelligimus: ſed Pecudes etiam & Plantæ vitam habent, nutriuntur enim & creſcunt, & in plantis ea eſt anima, quam Ariſtoteles θρεπτικὴν, quidam ex noſtris, quamvis parum Latine, Vegetativam appellarunt: in pecudibus eſt ea, quam idem Ariſtoteles αἰσθητικὴν, noſtri Senſitivam dixere. Nos, ſi Latine loqui volumus, in plantis *nutrientem animam*, in pecudibus *ſentientem* eſſe dicemus. Ideo dicuntur etiam pecudes & plantæ mori, quod vitam habeant. Itaque ſi Officium (ut tu tibi videris ingenioſe definire) eſt actio in omni vita: erit etiam in pecudibus & plantis officium: quoniam in eis (ut oſtendimus) vita eſt. Quæ ſane fuit inepta quorundam Stoicorum ſententia, ut in plantis ac belluis Officium eſſe dicerent, quemadmodum ſcribit Laertius Diogenes. Quare ſequitur, ut etiam Virtus & Ratio ſit in plantis & pecudibus: quoniam officium (ut tu vis) eſt cum ratione ac virtute conjunctum: quo quid abſurdius dici, aut excogitari poteſt? Non erit igitur Officium actio in omni vita, ſed tantum in vita hominum. Sed deinde etiam reliqua pars definitionis tibi diligentius conſideranda fuit: non enim omne officium eſt cum vir-

tute conjunctum, tametſi cujuſlibet officii ratio probabilis reddi poſſit. Differt enim a Virtute Ratio plurimum: ſiquidem Ratio pars ea nobilior eſt animi, quæ nos a belluis maxime ſegregat, & qua ſola homines cenſemur, quam Plato in capite, tanquam in arce poſuit. Hæc eſt (ut ait Cicero) quæ efficit, ut homo conſequentia cernat, cauſas rerum videat, earumque progreſſus, & quaſi antecesſiones non ignoret, ſimilitudines comparet, rebuſque præſentibus adjungat, atque annectat futuras, facile totius vitæ curſum videat, ad eamque degendam præparet res neceſſarias. Virtus autem animi habitus eſt, aut affectio conſtans convenienſque, laudabiles efficiens eos, in quibus eſt, & ipſa ſua ſponte ſeparata etiam utilitate laudabilis. Sed quoniam Ratio longe latius patet, quam Virtus, multa cum ratione fieri poſſunt, ut virtus non adjungatur. Architectus enim recta ratione domicilium ædificabat, & hoc modo ſuum officium exequetur, cum tamen in eo virtutem nullam eſſe videamus. Poteſt enim eſſe vir nequiſſimus, & bonus architectus. Eodem modo cæteri opifices ſumma ratione in artificiis ſuis utuntur, & dicuntur officium ſuum exequi, etiam ſi nulla virtus in eis eſſe videatur. Poſſunt enim factorum ſuorum probabilem reddere rationem; quæ, Cicerone teſte, vera eſt officii medii definitio. Gloriantur Athenæ armamentario ſuo, ut ait Valerius Max. nec ſine cauſa, eſt enim illud opus & impenſa & elegantia viſendum, cujus Architectum Philonem ita facundæ rationem inſtitutionis ſuæ in Theatro reddidiſſe conſtat, ut diſertiſſimus populus non minorem laudem eloquentiæ ejus, quam arti tribueret. Quid cum de utilitate ſola, detracta honeſtate, tractandum eſt? ut duobus propoſitis utilibus, utrum ſit utilius. Hic nulla eſt honeſtas, nulla virtus: & tamen eſt officium. Non igitur erit ſemper officium cum virtute conjunctum. Quamobrem aperte vides, te non officium ſatis acute definiviſſe, quin potius non mediocriter peccaſſe. Nam ejuſmodi debet eſſe definitio, ut neque plura, neque pauciora quam ipſum definitum complectatur, ut proprium quiddam efficiatur, quod nullam in aliam rem transferri poſſit. Tu vero cum in omni vita officium eſſe definis, pecudes, & plantas rationis participes efficis: cum autem nunquam ſine virtute vis officium eſſe, artifices omnes multaſque actiones, quæ ſunt a virtute remotæ, privas officio ſuo. Poteras igitur rectius officium hoc modo definire: Officium eſt actio in omni vita hominum, cujus probabilis ratio reddi poſſit.

Iacobus Griſolus ad ſecundam & vigeſimam primam Cælii Calcagnini diſquiſitionem.

QVæritur ſecundo loco utrum Cicero definierit officium, ut promiſit, necne. Cælius quidem negat, ego vero affirmo. videamus igitur uter noſtrum errore magis capiatur. at ſi prius oſtende-

quo errore mens Cælii verſetur, facilior erit probandæ opi-
meæ ratio. Credit igitur Cælius, atque id conſtantiſſime cre-
uando non contentus hanc opinionem ſuam ſemel declaraſſe;
quoque diſquiſitione etiam pluribus contendit errorem ſuum
iare, credit inquam Cælius Marcum Tullium, cum dixit;
igitur (quoniam omnis diſputatio de officio futura) ante de-
quid ſit officium, quod a Panætio prætermiſſum miror, genus
fficii ſe definiturum promiſiſſe. at id neque Cicero promiſit, &
niſiſſet, longe gravius peccaſſet ille ſua promiſſione, quam
ſua interpretatione. quandoquidem officium, cum ſit analo-
definiri per genus ſuum non poteſt. quare Cælii definitio, ut
poſt conſtabit, eſt vitioſiſſima. nec tamen ſi recte definiri
officium, eſſet ea difinitio neceſſaria, niſi forte Cicero de ge-
& non de ſpecie officii diſputaturus eſſet. at res contrarium
:; & ipſius auctoris hæc verba. *Quorum autem officiorum præ-*
raduntur, ea quanquam pertinent ad finem bonorum, tamen
s apparet: quia magis ad inſtitutionem vitæ ſpectare videntur;
us eſt nobis his libris explicandum. ſi de his igitur ſe Cicero
torum profitetur, cur quærat quiſquam definitionem gene-
quo præſertim nullo modo diſputari poſſit? cum enim Plato
nnem inſtitutionem, quæ a ratione ſuſcipitur, a definitione
ci, quis tandem ratione de ea re poterit diſſerere, quæ vix
nabeat definitionem? Quamobrem M. Tullius vir doctiſſimus
ens, ne oratio ſua in erroribus vagaretur, explicari oportere
n id eſſet, de quo diſputaturus erat, nec poſſe, nec ſi poſ-
bere analogum definiri, diviſit ſtatim officium in ſuas pote-
ut Plato, & Ariſtoteles monent in ejuſmodi vocibus fieri
e. & de qua vellet diſſerere declaravit, ut in definitione ſub-
, & aliis in locis fecit Ariſt. cum igitur Cicero dixit, *Quoniam*
iſputatio de officio futura eſt, de quonam officio? de quo credo
diſputari, & de quo denique diſputavit. deinde cum ait;
ante definire, quid ſit officium, quod tandem officium, de quo
m quidem facturus erat? quid ineptius? jam vero Panætium
ndit: quod officii definitionem prætermiſerit, velim (Cælius
) cujuſnam officii. at quoniam περὶ [illegible] καθήκοντος inſcripſit
pus, definitionem τοῦ καθήκοντος omiſit. ergo quod omiſe-
ætius, ſe facturum Cicero promiſit, omiſit ille definitionem
nis officii, ergo commune officium definiturum ſe Cicero
ur. Et tamen in animo Cælii tanta vis inhæſit erroris, ut duo-
is auſus ſit a Cicerone quaſi ſyngrapha definitionem generis
e. quæ nam (malum) ratio in eam mentem impulit homi-
oqui doctiſſimum, ut exponeret tam multis differentiis di-
n a definitione differre, ne quis diviſionem illam definitio-
e crederet? ego vero qui dubitarit in hac re præter eum arbi-
: neminem. nec majore prudentia tam verboſus eſſe voluit
itione generis a definitione ſpeciei diſtinguenda, quando

animadvertit tandem Ciceronem definiſſe partes officii. at eas definitiones ita conatur confutare, ut nec illis fidem ſuam liberet, quod generis non partium definitionem promiſerit, nec idoneæ videantur eſſe. at utrum genus, an partes quid eſſet explicandum fuerit, ſatis diſputatum eſt. videamus nunc an idonea uſus ſit utriuſque officii definitione. verba Ciceronis hæc ſunt. *atque eu ſic definiunt, ut rectum quod ſit, id perfectum officium eſſe definiant, medium autem officium id eſſe dicant, quod, cur factum ſit, ratio probabilis reddi poſſit.* In utraque Cælius inquit genus. i. caput definitionis deeſſe, nec miror, non enim vim officii analogam eſſe vidit. dixiſſet enim in ejus ſignificationibus definiendis, aut nomen definiti repetendum, aut analogi genus accipiendum, ut in æquivocis. nam ſi quæratur quis nam ſit canis terreſtris, reſpondebitur opinor, ille, qui latrat, aut quid tale. ubi ille canem referet, nec erit in oratione neceſſaria ταυτολογία. vel dicetur, eſt illud animal domeſticum, quod latrat. cur igitur etiam Stoicis (nam Stoicorum ſunt illæ definitiones) officium non liceat ita definire ſi rectum ſit, perfectum officium eſſe, vel recte factum? nonne ſophiſtarum paralogiſmus hac ratione declinatur? quod ſi ita Cælius, ut debuit, aſſumpſiſſet in ſuo paralogiſmo; perpendiculum eſt rectum officium, ſtatim cognoviſſet in quo delirabat. hæc eadem ſunt dicenda de officii medii definitione. ſed adhuc in alia ſumus difficultate, utraque enim definitio ad utramque partem poteſt accommodari, id quod eſt maximum in definitione vitium. Etenim & perfectum officium, inquit Cælius, eſt quod cur factum ſit, probabilis ratio reddi poteſt. neque enim quiſquam, ut putat, adeo contumax eſt, qui ſine probabili ratione perfectum officium geri contendat. aut medium officium id quod rectum non ſit; alioqui ſi rectum non eſt, perverſum ac præpoſterum id eſſe fateamur neceſſe eſt. at videamus, ſi peccatum ſit in ea re, quam belle in idem Cælius labatur. ita enim cum hæc confutabat, officium definierat, ut actionem eſſe diceret in omni vita cum virtute, & ratione conjunctam, ac ſe ipſe interpretatus eſt, nequa nos ambiguitas perturbaret. Actio inquit eſt genus. in omni vita, tam eam officii partem complectitur, quæ ad finem bonorum. i. felicitatem adipiſcendam ſpectat, quam eam, quæ præceptis conſtat. Cum virtute, differentia, quod quicquid a virtute abjunctum, ab officio longe abſit. & ratione, altera differentia communem hanc vitam attingens, in qua decorum, id eſt, τὸ πρέπον requiritur. actionem cum virtute conjunctam ad felicitatem adipiſcendam ſpectare ait, cum ratione communem hanc vitam attingere, in qua decorum requiritur, quod nihil agendum ſit, cujus ratio probabilis afferri non poſſit. ſi duas hic Cælius vult eſſe partes officii, ut certe vult, vehementer cenſura ſua peccat. namque ſi in communi vita requiritur τὸ πρέπον, quanto magis requirendum eſt in ea vita, quæ perfectior, eſt, & ad felicitatem propius accedit? rurſus ſi in communi vita nihil agendum ſit, cujus ratio probabilis afferri non

poſſit, quanto minus a ſapiente? ut Cæl. ipſe contra M. Tul. confirmat? omnes igitur hæ differentiæ conveniunt officio cum virtute conjuncto. at ſi, ut ille ait, quod rectum non ſit, oportet perverſum eſſe, & præpoſterum, neceſſe ut ſecunda pars illius officii per Cæl. aut recta ſit, aut perverſa. (nam quod cum virtute conjunctum ſit, rectum eſſe puto) ſi recta, ergo eadem cum prima, ſin perverſa, nihil habet cum officio commune, ut mox clarius oſtendam. ergo niſi Tullius effugiat eam calumniam, Cælius effugiet? nihil minus. ac ſi bene Cæl. optime M. Tullius. nam ſi rectum officium eſt, quod perfectum appellant, nimirum ejus ratio perfecta, nedum probabilis reddi poteſt. tantum enim intereſt inter perfectum & probabile, ut diſparata quaſi eſſe videantur. perfectum enim id eſt, cui nihil addi poteſt, & quod in ſuo genere expletum, & cumulatum eſt. probabile vero cui ſæpe tantum deeſt, ut imperfectum eſſe videatur. quo circa eo officio, quæ cuique probari poſſunt; quaſi ſecunda honeſta, ut inquit M. Tullius non ſapientum modo propria, ſed cum omni hominum genere ſunt communia: perfecta vero in ſolum ſapientem cadunt, ut mox copioſius explicabitur. quare rectum officium non modo probabile, ſed etiam perfectum eſt, & proprium ſapientis. medium verum probabile tantum, & omnibus commune, tanquam res quædam inchoata & non perfecta. atque his differentiis a Cicerone. i. a Stoicis, vel potius ab Ariſtotele hæ partes officii diſtinguuntur. hic enim in ſecundo Ethicorum actiones hominis nondum perfecti oſtendit ab actionibus diſtare jam perfecti. nec ſimiliter in his evenire, ac in operibus artificium. hæc enim non propter auctorem, ſed per ſe, ſponte ſua commendari ſolent, modo pulcra eſſe, & decentia videantur; actiones vero non item. nam hæ perinde, ut opinio eſt de eo, a quo proficiſcuntur, exiſtimandæ ſunt. ita multa fiunt ab homine in recta ratione vitæ nondum ſatis confirmato, quæ juſta ſunt, non tamen juſte facta. nam hæc ab habitu rationis & jam perfectæ naturæ ſunt, ut illa communia quædam ſint officia, & media, & nondum perfecta, hæc autem κατορθώματα, id eſt, recta, & perfecta poſſint appellari, qui poteſt inter Ariſt. & Stoicos magis convenire? Cælius autem vult, quod rectum ſit, eſſe probabile, & quod probabile, rectum: ut hæc ſimul convertantur. quod ſi concedatur, illud quoque concedatur neceſſe eſt, omnem inchoatam virtutem cum perfecta & abſoluta converti. ſed haud ſcio an illud quoque Cælio aſſentiatur quiſquam; omne officium aut rectum, aut perverſum eſſe, vel præpoſterum oportere. nam cur officia communia media dicuntur? nonne quia nec in bonis, nec in malis numerantur? & medium inter ea locum videntur obtinere? ſic Stoici, ut in tertio de fin. conſtat, qui niſi mentiuntur, quis neget inter rectum, & perverſum eſſe medium? ſin mentiuntur, ſcire velim cur Cælius ea media vocet officia. ſed nimium perſeverat in hoc errore, nec poſterior cogitatio, de eo quicquam detraxit. non enim eadem de re iterum diſputaſſet, &

 tole-

tolerabilius fuiſſet conjuncte de omnibus diſputare, quæ ad hanc quæſtionem videbantur attinere. quare ne forte videar ſimiliter peccare, conjunxi utriuſque confutationis reprehenſionem. Cum autem Cælius ſit tam facilis, & tam acutus in aliorum definitionibus improbandis, videamus jam viciſſim quam vel acutiſſimus quiſque illius definitionem facile tueretur. officium eſſe vult actionem in omni vita cum virtute, & ratione conjunctum. ubi impreſſorum fortaſſe vitio factum eſt, ut conjunctum potius quam conjunctam legatur. omnes deinde partes definitionis ſuæ ſic explanavit. actio inquit genus eſt. recte. in omni vita. tam eam officii partem complectuntur hæc verba, quæ ad finem bonorum, id eſt, felicitatem adipiſcendam (hic verbum deeſſe *attinent*, videtur) quam eam quæ præceptis conſtat. non recte eſt enim tertium genus vitæ, quod nec in perfectis officiis nec in communibus verſatur, propterea quod vitioſum eſt. quod ſi quis negat, jam non erit cur officia communia media dicantur. erunt enim extrema. ſed eſt tertia vivendi ratio. quæ ſi non ſit, media non erit, ut media, ſed ut extrema. ſed Stoici volunt eſſe hanc mediam, eſt igitur & tertia. neque Stoicorum auctoritatem inficiari poteſt quiſquam. nam & Cælius in vigeſima prima diſquiſitione medium eſſe alteram differentiam officii, & formam dicit. Sed nullum officium ad turpem vivendi rationem pertinet, nihil enim tam contrarium eſt cuiquam, quam officio turpitudo. falſum eſt igitur, officium eſſe actionem in omni vita cum virtute, differentia, quod quicquid a virtute abjunctum ab officio longe abſit, ergo per hanc differentiam communis vita longe abeſt ab officio. aut ſpecies confundit, hoc eſt, humano capiti cervicem jungit equinam, ſed ut concedam omnia, quæ in ſua definitione Cælius exponit, illud tamen concedi non poteſt, quod hæc ſit definitio generis, in qua ponuntur ultimæ differentiæ, quæ ſpecies conſtituunt: nihil enim in generis definitione eſſe debet, quod omnibus partibus illi ſubjectis non conveniat. ita ſi definias animal eſſe ſubſtantiam animatam cum ſenſu, nullum invenietur animal quod non ſit ejuſmodi, at ſi rationale addas, jam non animalis, ſed hominis erit definitio, qualis hæc eſt, de qua tam multa diximus. nam officium quod eſt cum virtute conjunctum, eſt rectum officium. item cum ratione, eſt medium. in quos errores lapſus Cælius non eſſet, niſi definire voluiſſet, quod definiri commode non poteſt. ſed nec officii, quidem recti vim ſatis intelligere viſus eſt. ſive enim officium virtute conjunctum id intelligit, quod Stoici rectum vocant, ſive quam Ariſt. perpetuam animæ rationalis actionem ex virtute. male omnino id eſt interpretatus. nam & illi rectum officium, & hic actionem virtutis ultimum bonorum eſſe definiunt. in quo mira utriuſque ratio conſiſtit. neque hic quicquam refert, quod aliquid interſit inter utriuſque diſciplinæ bonum. ſatis eſt enim quod Ariſt. vult actionem virtutis felicitatem eſſe, Stoicis perfectum officium, quod ſolum ſtatuunt eſſe bonum, honeſtum. quod autem hæc ita

ſe

ſe habeant, ex definitionibus conſtat. in primo enim Ethicorum *bonum humanum*, inquit Ariſt. *actionem rationalis animæ per optimam virtutem eſſe in vita perfecta.* Cato vero apud M. Tullium in tertio de Fin. inquit, *rectum officium omnes numeros virtutis continet.* in officiorum vero tertio ſic ait Cicero, *illud autem quod rectum idem appellant, perfectum, & abſolutum eſt, & uti idem dicunt, omnes numeros habet. nec præter ſapientem cadere in quenquam poteſt. actio igitur animæ cum virtute eſt ipſa felicitas, & officium perfectum eſt ipſa virtus, id eſt, ultimum bonorum.* male igitur Cælius ſi alterutrum intelligit, exponit eſſe inſtrumentum, per quod ad felicitatem perducamur. at quanto rectius id officio medio tribuiſſet? inquit enim Ariſt. *juſtum fieri qui juſta facit, & temperatum, qui officia temperantiæ. quæ propterea juſta, & temperata dicuntur, quod ſunt iis ſimilia, quæ vir juſtus, & temperatus ageret.* Cato vero apud Ciceronem in tertio de Fin. *a principiis naturæ officia duci refert oportere, ut per ea ſapientiam adipiſcamur, quæ, ut alibi teſtatur, comes & adjutrix eſt naturæ.* verum & Ariſt. & Cicero ſæpiſſime concludunt, finem optimum, & ſolum id eſſe bonum, ad quod omnes actiones noſtræ referendæ ſunt. & cujus cauſa ſint omnia repetenda, ipſum vero nullius unquam rei, verum ſua ipſius cauſa tamen repetatur. at ſatis multa de re minime dubia diſſeruimus. Reliquum eſt ut illis quoque reſpondeamus. qui jure prætermiſſam officii definitionem a Panætio confirmant, quod inter Stoicos quid illud ſit omnino conſtet. quare ſupervacanea illa definitio fuiſſet. Ego vero tantum dico. ſi in Stoicorum corona, aut in porticu Zenonis Panætius diſputaſſet, cum his fortaſſe ipſe quoque ſentirem. cum autem omnibus ille ſcriberet, & ab omnibus vellet intelligi, quibus non ſatis conſtitutum eſſet, quænam vis eſſet officii, ſtatuendum puto definitionem illam ſine vitio præteriri non potuiſſe.

Tertia Cælii Calcagnini diſquiſitio.

VErba Ciceronis ſunt: *Hac diviſione, quum præterire aliquid maximum vitium in dividendo ſit, duo prætermiſſa ſunt. nec enim ſolum, utrum honeſtum an turpe ſit deliberari ſolet: ſed etiam duobus propoſitis honeſtis, utrum honeſtius: itemque duobus propoſitis utilibus, utrum utilius.* At tu hæc Cicero, quod tua pace dictum ſit, nimis cupide, ne dicam anxie, Panætio objicis. An tu vir tanti ingenii, tantuſque dogmatis profeſſor, non meminiſti, apud Stoicos ejuſcemodi gradus eſſe ſublatos? neque dato utili, aliud utilius? neque dato honeſto, honeſtius aliud inveniri? Sed fac, ut aliquando in communi & vulgari vita hæc in dubium revocari videantur. Quid ſi non duo tantum, ſed tria & quatuor, vel etiam plura dubitando occurrant? puta, pater graviter ex morbo laborat, tu ignarus ejus remedii es, quod patri ſalutem reſtituat. Eodem tempore amicus de fortunis, de capite, de dignitate periclitatur: tu cauſarum patro-

nus auxilio eſſe potes, eidemque grati animi teſtimonium rec
quum ille te aliquando fortunæ indignitate oppreſſum ſublevav
Eodem tempore ignis vicinas ædes corripit, verendumque tibi
tuæ ædes tua cum familia protinus conflagrent. Eodem tem
hoſtis patriam aggreditur, & propemodum intra mœnia irrun
Vt uno tempore te dubitare oporteat, non jam quid utilius,
honeſtius: ſed quid utiliſſimum, quid honeſtiſſimum ſit ex omn
Hinc patris ſalus te vocat, hinc amici. hinc viciniæ tuarumqu
dium periculum: hinc præſens patriæ, tuorumque civium dir-
ac ſervitus. Sane ſi huic diviſioni ſemel feneſtram aperueris, no
ubi ſiſtas. Nam & quid utile, & quid utilius, & quid utiliſſim
& ſi ulterius promovere licet, ex plurimis utiliſſimis quid præ
deret, erit inquirendum. In quo non aliunde, quam ab ipſo
rone, teſtimonium mutuabor. Is enim in præfatione ſecundi
de Officiis ait: *non ſolum quid utile, quid inutile, ſed ex uti
quid utilius, aut quid maxime utile quærendum eſſe.* Quare n
hanc infinitatem deſcendere oporteat, Panætianæ obſecro divi
acquieſcamus. præſertim quum Ariſtoteles lib. 5. Ethicorum ita
bat: *Boni namque rationem ſubit minus malum, ad majus m.
comparatum. Minus enim malum magis quam majus eſt expeti
At quod expetitur, bonum eſt: & quod magis, majus.* Ex qu
plane colligimus, *Diviſionem hanc a Cicerone allatam contra P
tium: honeſti ſcilicet, & magis boneſti: utilis, & magis utilis:
ſupervacaneam. Siquidem minus utile, utile eſſe definit, ſi
utili conferatur. In affulgente ſole, cætera lumina bebetantur*
ſub Dictatore cæteræ juriſdictiones abolentur. Hujus rei argu
tum inde quoque elici poteſt: quod ſi contingat eodem tem
opitulantem eſſe amico & parenti, qui parentum graviter lab
tem deſtituerit, & amico fuerit opitulatus, improbe dicetur f
quamvis certum ſit, quod abdicata * comparantur. Amico c
lari bonum eſt, ſed comparatio rei conditionem mutat: ceu q
altera parte trutinæ ponduſculum, in altera magnum pondus
fuerit. Ponduſculum enim magno ponderi collatum, nullius
ponderis, nulliuſque gravitatis exiſtimabitur.

M. Ant. Majoragii Deciſio tertia.

QVanta porro verborum gravitate, quo ſupercilio, quo
Ciceronem aggrederis: quod is Panætium reprehendat,
diviſione de conſilio capiendo? quam tripartitam tantu
nætius eſſe voluit, cum quinque partes habere oporteat. *non eni*
quit Cicero) *ſolum honeſtum an turpe ſit deliberari ſolet: ſed
duobus propoſitis honeſtis, utrum honeſtius: itemque duobus pro
utilibus, utrum utilius.* Ita quam ille triplicem putavit eſſe rati
in quinque partes diſtribui debere reperitur. Hæc tu ſcilicet,
maxime, Ciceronis verba laceras, mordes, vituperas, & tan

imperitum, aut obliviosum eum irrides, cum ita inquis: *An tu tanti ingenii tantique dogmatis profeſſor, non meminiſti, apud Stoicos ejuſmodi gradus eſſe ſublatos? neque dato utili, aliud utilius, neque dato honeſto, honeſtius aliud inveniri?* Quis iſta tua verba tam acria, tam ponderoſa, tam gravia Calcagnine non perhorreſcat? Sed quæſo te, mitius aliquanto loquere: ne tam agas nobiſcum Stoice ac ſevere. Reſponde igitur, niſi moleſtum eſt, *Anne omnes qui de conſilio capiendo deliberant, Stoici ſunt?* Quid (ais) hoc ad rem? Iam faxo ut intelligas: Cum Panætius triplicem ait conſili capiendi deliberationem eſſe, utrum apud omnes eam deliberationem eſſe vult, an apud Stoicos tantum? Si tantum apud Stoicos, cur mihi de officiis præcepta dat, qui non ſum Stoicus? aut cur ſolis Stoicis data eſt deliberandi facultas, ſi apud omnes eſt ea deliberatio? ut re vera eſt. Iam non omnes Stoicorum dogmata ſequuntur, aut approbant: ſed plerique & in honeſtate, & in utilitate, hos comparationum gradus eſſe exiſtimant, ut aliud alio ſit honeſtius, eademque ratione aliud alio utilius. Quare cum de Officiis præcepta traduntur, non quæritur, quæ ſint Philoſophorum decreta, aut quam Stoici poſitionem tueantur: ſed ad communem opinionem accommodatur omnis oratio: quoniam non ad aliam rem, quam ad inſtitutionem vitæ communis officia ſpectare videntur. Itaque culpam & crimen imprudentiæ non poteſt effugere Panætius, qui tantum tripartitam eſſe voluerit conſilii capiendi deliberationem: cum ſæpenumero accidat apud eos qui deliberant, ut honeſtæ res atque utiles inter ſe comparentur, & quæratur, utrum hæc, an illa ſit honeſtior, aut utilior. Sed hoc tu facile concedis, quod negari nullo modo poteſt. Verum aliud longe firmius argumentum aggrederis, ut oſtendas, etiam Ciceronis diſtributionem eſſe mancam, & mutilam. Quid ſi (inquis) non duo tantum, ſed tria, & quatuor, vel etiam plura dubitando accurrant? Qua in re videris tu quidem aliquid dicere: non enim ſolum de duobus, ſed etiam de pluribus eodem tempore poſſe videtur eſſe conſultatio: quod idem etiam de utilibus intellectum volo. Sed antequam Ciceronem defendo, libet mihi tuam imprudentiam aliquantulum irridere, qui quo crimine Ciceronem accuſas, idem ipſe committis: & quod magis etiam ridiculum eſt, dum nimis cupide Ciceronem inſectaris, & exemplo declarare vis ejus errorem, tale profers exemplum, quod Ciceronis ſententiam corroboret, tuam infirmet. Quid ais, cenſor arguriſſime? dic aperte, quæſo, Ciceronis erratum: fac ut omnes intelligant, eſſe te Cicerone longe ingenioſiorem, quem quo jure, quaque injuria damnare contendis. Non tantum (inquis) uno tempore, utrum honeſtius, aut utilius, ſed etiam quid honeſtiſſimum, quid utiliſſimum deliberare contingit. Audio: ſed hanc rem nobis exemplo declara. Puta (inquis) pater graviter ex morbo laborat, tu ignarus ejus remedii es, quod patri ſalutem reſtituat: eodem tempore amicus de fortunis, de capite, de dignitate periclitatur, tu cauſarum

patronus auxilio eſſe potes, eidemque grati animi teſtimonium reddere, quum ille te aliquando fortunæ indignitate oppreſſum ſublevaverit: eodem tempore ignis vicinas ædes corripuit, verendumque tibi, ne tuæ ædes tua cum familia protinus conflagrent: eodem tempore hoſtis patriam aggreditur, & propemodum intra mœnia irrumpit. Hoc tuum eſt exemplum, in quo primum duo proponis honeſta ſimpliciter, deinde duo utilia cum honeſtate conjuncta: nam & patri, & amico ſuccurrere, honeſtum eſt, ſed honeſtius patri; præterea ignem extinguere, utile eſt, ſed utilius hoſtes a patriis mœnibus propulſare. Itaque tuo exemplo Ciceronis ſententia confirmatur, ut duobus propoſitis honeſtis, utrum honeſtius conſideremus: & duobus propoſitis utilibus, utrum utilius. Sed fac accidere tempus, ut plura ſimul honeſta nobis occurrant, de quibus deliberandum eſſe videatur: nunquam tamen eodem tempore quiſquam plura, quam duo conſiderat quæ ſequatur: dum enim hoc videtur honeſtum, illud tanquam honeſtius animum attrahit: rurſus ſi tertium aliquid ſuccurrat quod gravius ſit, relicto priore de poſtremis duobus deliberatur, & (ut ait Comicus) dum in dubio eſt animus paulo momento huc vel illuc impellitur: nam quamvis plura videantur honeſta propoſita, tamen duo, quæ ſint præcipua, ſolet animus eligere, ut vel hoc, vel illud aggrediatur: ut, ſi eodem tempore pater graviter ægrotet, amicus de capite & fortunis periclitetur, fratrem inimici perſequantur, patriam hoſtes oppugnent: ſtatim occurrit nobis pater & patria, de quibus deliberemus; atque ita non jam de amico, non de fratre, ſed de patre aut patria conſervanda cogitamus: quoniam hæc illis longe præſtant. Eadem eſt etiam de utilibus ratio: eſt enim inter ea tantum deliberatio, quæ non multum inter ſe diſtant: quod ſiquid eſt ejuſmodi, ut plurimum excellat, id a ſe ſtatim animum noſtrum allicit, nec de aliis rebus ſinit cogitare. Non eſt igitur quod in Ciceronem arguteris, qui omnina ingenioſe vidit, etiam de ſolis honeſtis eſſe deliberationem, itemque de ſolis utilibus: atque ideo Panætium rectiſſime reprehendit, quod hæc duo diviſionis membra prætermiſerit. At tu, dum contra Ciceronem Panætium defendere ſtudes, Ariſtotelis verba nihil ad hunc locum facientia, ex Ethicorum quinto recitas. *Boni videlicet rationem ſubire minus malum, ſi ad majus comparetur: minuſque malum magis, quam majus eſſe expetendum.* Sed quid hæc ad rem? non enim video. Quoniam (inquis) minus utile, utile eſſe definit, ſi magis utili conferatur. Nunc demum intelligo, quo torqueas Ariſtotelem. Sed dic mihi, notumne eſt omnibus, quid magis utile ſit, & quid minus? aut quid minus honeſtum, & quid magis? Certe ſi ita ſit, nulla erit de magis aut minus utili atque honeſto deliberatio. Sed vide ne prudentes, ac rerum uſu periti homines, tibi actionem injuriarum intendant, quod illa, quæ ſunt eorum propria, imperitis etiam, ac ruſticis impertias. Nam duobus propoſitis honeſtis aut utilibus, ſtatuere quid ſit ho-

[illegible]

ne-

ꝯus, aututilius, vel maxime prudentis eſſe videtur. Quod ſi non ies prudentes ſunt, neque facile intelligunt, qui ſint gradus hoatis, atque utilitatis: neceſſe eſt, ut aliquando, vel potius ſæde magis utili, & de magis honeſto ſit deliberandum. At quam hre ſimilibus ludis: quæ licet ad docendum ſint accommodata, apte ſumuntur: tamen ad probationem, teſte Quintiliano, mium valent. In affulgente ſole cætera lumina hebetantur, ſic ſub tatore cæteræ juriſdictiones abolentur. Perinde quaſi ſit unum uod honeſtum, aut utile ſummum, quod tanquam ſol quidam r cætera omnia honeſta, aut utilia ſplendeat, & id ſolum in conationem veniat. Imo vero ut inter homines ſæpenumero duo reentur in eodem genere tam præſtantes, ut neſcias uter utri ſit ferendus, quod etiam in equis, & in cæteris ejuſmodi rebus act: ita in rebus honeſtis, & utilibus, duæ poſſunt ejuſmodi conere, ut neſcias utram utri præferri oporteat. Neque exemplum l, de opitulando amico & parenti, convenit huic loco, propterea d (ut jam docuimus). inter ea tantum eſt deliberatio, quæ non ltum inter ſe diſtant. Hoc autem dico, quoties de duobus hoıs, aut utilibus, eſt conſultatio: ut ſi in utraque parte trutinæ dus fere æquale expoſueris, non ſtatim erit planum, in quam em ſit inclinatura; ſed paulatim, in eam partem in qua paulo ius erit pondus, deprimetur.

Iacobus Griſolus ad tertiam Cælii Calcagnini diſquiſitionem.

Equitur locus, in quo Cicero aut ignorantiæ, aut etiam malignitatis crimine convincitur, ut ne ſua quidem eloquentia defendi it. quo igitur me vertam neſcio. nam quo tandem ore in illa di- ne tripartita Pan. peccaſſe dicam? quis enim neget ſatis eſſe dure honeſtum ne ſit, quod in deliberationem cadit, an turpe; : an inutile? poſtremo an cum honeſto pugnet, quod utile vi- :ur? jam quis me feret accuſare Stoicum hominem, qui non po- it honeſto aliquid honeſtius, ac utile aliquid utilius poſſe repe-, cum omnes comparationis gradus in his rebus ea diſciplina ulerit? Rurſus pati, M. Tul. omni deſtitutum patrocinio in- a cauſa damnari, impium mihi propemodum videtur. cum præim, ut jam quod ſentio libere ſemel dicam, facillima ſit hujus nſionis ratio. equidem vix ſatis mirari queo viris quibuſdam e doctis, cum libros de Fin. Tuſc. quæſtiones, tot denique voina Ciceronis legerint, tamen in mentem veniſſe ſuſpicari Mar- ipſum Tullium ignoraſſe, Stoicos quam bonum ſemel eſſe conaſſent, negare aut ipſum creſcere, aut melius eo fieri quidque ſe, atque id quidem facit, ut magis hac re mirer, quod hi Cri-, qui Ciceronem tam vehementer inſectantur, ne nomen qui-

dem Stoicorum, ne dum diſciplinam cognoviſſent, niſi de eis ille tam multa ſcripta reliquiſſet. at ſciebat, o graviſſimi cenſores, ſciebat etiam M. Tullius, atque etiam a ſuis Academicis didicerat virtutes abſolutas neque creſcere, neque decreſcere, quare in tertio de fin. *recta inquit effectio, item convenientia, denique ipſum bonum, quod in eo poſitum eſt, ut naturæ conſentiat, creſcendi acceſſionem non habet*. Præterea in quarto de fin. dicit *ſi externa, aut etiam corporis dicamus bona, aliud alio melius, aut pejus eſſet, & propterea Stoici negant præter honeſtum quicquam eſſe bonum. ex quo fit, ut qui eo honeſto, quod ſolum, & abſolute bonum eſt, potiatur beatus ſit, nec requirat quicquam, ut ſit beatior*. Nam ut in quinta Tuſcul. ſcribit, *ſi eſt, quod deſit, ne beatus quidem eſt*. Sciebat igitur (ne ſingula perſequamur) hæc omnia M. Tullius atque cæteros perpulchre docuit. Cur etiam Panætium reprehendit? quia erravit: nam qui de communibus officiis ſcripturus erat, non de recto, & perfecto, conſiderare debuit ea non eſſe paria; ſed alio aliud eſſe majus, & honeſtius, & magis neceſſarium. Namque Stoicorum ſchola non ſuſtulit comparationis gradus niſi in bonis, & malis. de quibus nihil erat Panætius dicturus. quod autem communia officia paria non ſint, in tertio de fin. ibi perpulchre declaravit, ubi ait, *incommoda autem, & commoda (ita enim εὐχρηστήματα, ϗ δυσχρηστήματα appello) communia eſſe voluerunt. illa enim quæ proſunt aut nocent bona ſunt, aut mala. quæ ſint paria neceſſe eſt. commoda autem, aut incommoda in eo genere ſunt, quæ præpoſita, & rejecta dicimus. ea poſſunt paria non eſſe. ſi poſſunt igitur paria non eſſe, habendus eſt in eis delectus, & aliud alii præponendum, ut melius, & honeſtius.* Cum Panætius igitur non intellexerit honeſtum illud abſolutum, ſed officium, quod ab honeſto ducitur, quodque medium & commune appellatur, cur ſua partitione non erraſſe videatur? at illa vox honeſti horum facile judicium deluſit. non enim exiſtimarunt eam pro communi officio ſolitam eſſe uſurpari. verum a Cicerone diſcant eandem aliquando honeſtatem officium commune appellari, & ea officia ſecunda honeſta dici, in primo enim officio inquit, *intelligendum eſt autem cum propoſita ſint genera quatuor ex quibus honeſtas, officiumque manaret, ſplendidiſſimum videri quod animo magno, elatoque, humanaſque res deſpiciente factum ſit*. ac in eodem ait, *cum omnis honeſtas manet a partibus quatuor, quarum una ſit cognitionis, altera communitatis, tertia magnanimitatis, quarta moderationis*, & quæ ſequuntur. ſi honeſtas igitur a quatuor illis generibus dicitur manare, cur etiam honeſtum non dicemus id officium quod e quatuor virtutum manat ab aliqua? cum in primo officio idem ſcripſerit, ſed omne quod honeſtum eſt, id quatuor partium oritur ex aliqua? & paſſim in his libris honeſtum ſic intelligatur? at ne te diutius teneam, lege in tertio ejuſdem operis, ubi hæc invenies. *Atque illud quidem honeſtum quod proprie vereque dicitur, in ſapientibus eſt ſolis, neque a virtute divelli unquam poteſt. in iis*

autem,

autem, in quibus ſapientia perfecta non eſt, illud quidem perfectum honeſtum nullo modo eſſe poteſt. ſimilitudines honeſti eſſe poſſunt, & paulo poſt, *hæc igitur officia*, inquit *de quibus his libris diſſerimus, quaſi ſecunda quædam honeſta dicunt eſſe, non ſapientum modo propria, ſed cum omni hominum genere communia. jam perſpexiſti cum ſingularum virtutum, ſint propria quædam officia*, ut in ſecundo de Orat. & in quinto de fin. docet M. Tullius *hæc alias ſimilitudines perfecti honeſti, alias ſecunda honeſta, alias honeſtates, & officia media vocari, non igitur honeſtum illud rectum, quod a virtute non divellitur, in dubium venit, honeſtumne, an turpe ſit, nihil enim illuſtrius eo, neque clarius lucet, nec fallere quenquam poteſt. ſed hoc medium, quod illius ſimilitudinem quandam habet minime difficilem ad diſtinguendum, quandoque naturam habet ambigendi, ac ne forte deſideres exemplum hujus comparationis*, in calce primi libri ita diſputavit: *Placet igitur aptiora eſſe naturæ ea officia, quæ ex communitate, quam ea, quæ ex cognitione ducantur.* deinceps ſequuntur argumenta. ubi eſt animadvertendum, non juſtitiam Tullium dixiſſe aptiorem naturæ quam prudentiam, ſed officia, quæ ducuntur ex juſtitia eſſe aptiora iis, quæ ducuntur ex cognitione. quæ quidem conceſſu Stoicorum inter ſe comparantur. ſi male igitur Panætius, cur non recte M. Tullius? equidem ſcire velim quid ſit, quod prius diſcere quidam nolint, quid in graviſſimis ſuis ſcriptis ſummi viri præſtantiſſimo ingenio præditi, & magna eruditione ornati ſentiant, quam temere audeant illorum doctrinam, & ſummam prudentiam accuſare. ſed illud quoque Cælio negotium faceſſit, quod poſſunt infinita ſimul nobis occurrere, de quibus non facile, quod optimum factum ſit, deliberari queat. idque Ciceronis ipſius auctoritate confirmat evenire poſſe. quod ſi concedam in eam infinitatem poſſe nos incidere, nonne in infinitis probabitur etiam ille, qui curabit quoad ejus fieri poterit, ut optimum ſequatur? atque hoc etiam ſimili diviſionem Ciceronis impugnat, quod ut minus malum collatum cum majore deſinit eſſe malum, ita minus utile cum utiliore comparatum deſinit eſſe utile. at quid Stoicis cum Ariſtotele? verum eſto minus utile comparatione majoris deſinat eſſe utile. tanto magis igitur cavendum eſt, ne quod utile non ſit, eligamus, quod autem eſt utile omittamus. at ne longum faciamus, comparatio plus, & minus tantum oſtendit, natura vero rerum mutare non poteſt. quare qui amico potius, quam patri præſto eſt, non in eo peccat, quod amicum adjuvet, nam id eſt officium: ſed in eo, quod patrem deſerit, cujus ſalus filio potior eſſe debet, quam amici. item qui centum lucrari poſſit, tamen octoginta mavult accipere, quamvis centum majus lucrum ſit, non ſtatim ſequitur octoginta non eſſe lucrum. ita quamvis minus officium ſit amico, quam patri ſuccurrere, eſt tamen officium. ſed in eo quoque male ſentit Cælius, quod pondusculum cum magno pondere Ciceronem conferre voluiſſe putat. non enim hæc exiſtimavit conſultationem ullam,

aut

aut deliberationem deſiderare. Sed cum duo ſunt honeſta, aut duo utilia, quæ non tam facile diſcrimen habent, ex quo conſilium anceps eſſe poſſit: tamen conſultatione opus eſſe, duxit. ut cum officia, quæ a communitate, & quæ a cognitione ducuntur, inter ſe conferre neceſſe eſt.

Quarta Cælii Calcagnini diſquiſitio.

PHiloſophi diſcendi ſtudio impediti, quos tueri debebant, deſerunt. itaque eos ad remp. ne quidem deceſſuros putat Plato, niſi coactos, æquius autem erat, id voluntate fieri. Nam hoc ipſum ita juſtum eſt, quod recte fit, ſi eſt voluntarium. Tu recte quidem Cicero. Nam bonarum malarumve actionum modus ac menſura eſt, hominis voluntas. Sed enim ne in Platonis ſententiam arguteris. Nec enim Plato debere philoſophos, aut poſſe cogi dixit, ad reip. gubernationem: ſed eos ſibi ſua ſponte hanc neceſſitatem impoſituros, ut quum tempus poſtulaverit, id eſt, quum nullus idoneus publicæ adminiſtrationi præſidebit: vel magnum aliquod periculum imminebit civibus: tum ipſi ſe a rerum contemplatione ἄκοντες ἑκόντες, ut dicunt, avellent. Et ſicut navis Salaminia, ut ajebat Themiſtocles, non niſi ad neceſſaria tempora, neceſſariaſque functiones expetebatur: ita ipſi non niſi rerum & temporum ratione impulſi, prodeant in medium, ſuorum civium commodis ac ſaluti conſulturi. Certe Plato quinto libro τῆς πολιτείας tradit, *non eſſe munus nautarum & gubernatorum, eos rogare qui navi vehuntur, ut ſe vehi ſinant: ſed eorum potius qui vehuntur, orare, ut gubernatores & nautæ eorum curam ſuſcipiant. atque in portum pervehant.* Pari ratione neque Philoſophorum intereſſe, ut rogent ipſi, ſe ad publicam adminiſtrationem admitti: ſed ut rogentur potius, ut velint ipſi reipub. clavum capeſſere, & laborantem civitatem ſua prudentia ſuſtinere. Alioqui multa accidere poſſunt, quæ philoſophos deterreant, ne reip. curam ſuſcipiant. quod & Cicero in quadam ad Lentulum epiſtola attigit: *Id jubet*, inquit ille, *Plato*, *quem ego autorem vehementer ſequor*, *tantum contendere in rep. quantum probare tuis civibus poſſis*, *vim neque parenti*, *neque patriæ afferre oportere*. Atque hanc quidem ille cauſam ſibi, ut non attingendæ reip. fuiſſe: quod cum offendiſſet populum Athenienſem prope jam deſipientem ſenectute, quum eum nec perſuadendo nec cogendo regi poſſe vidiſſet, quum perſuaderi poſſe diffideret, cogi fas eſſe non arbitraretur.

M. Ant. Majoragii Deciſio quarta.

PRoponit Tullius Injuſtitiæ duo genera: *unum eorum qui inferunt*, *alterum eorum qui ab iis*, *quibus infertur*, *ſi poſſunt*, *non propulſant injuriam:* damnatque Philoſophos in hac parte, qui dum

alte-

i juſtitiæ genus aſſequantur, in ferenda ne cui noceant injuria ; -um incidunt : diſcendi enim ſtudio impediti, quos tueri deleſerunt. Quis hanc Ciceronis ſententiam non videt eſſe ſan- & religioſam ? Nam quis injuſtitiæ nomen effugere poteſt, ɔpere ſtudiis ſuis deditus fuerit, ut amicos, parentes, pa- leſerat ? Non damnantur a Cicerone Philoſophi, quod diſcen- io ſint impediti, quippe qui Philoſophiæ ſtudium multis in ivinis prope laudibus efferat, & cum Platone ſentient, Deo- nmortalium munus eſſe affirmet. Sed ii majorem in modum 'andi ſunt, qui ſtudium ſuum humanæ ſocietati præponunt, ere potius volunt, quam ab iis propulſare injuriam, cum :, a quibus debent. Licet enim veri cognitio maxime natu- tingat humanam, & quod in rebus honeſtis & cognitione operæ curæque ponitur, id jure laudetur : tamen ejus ſtudio ; gerendis abduci, contra officium eſt. Quid ergo ? dabit ı operam ſtudiis ſuis vir ſapiens : ſed cum intelligat, nulla re as homines ad Deos accedere, quam ſalute hominibus danda, am communem utilitatem contemnet ; ſed erit in perpetua n ſtatione, ut ſimul atque viderit opera ſua patriam, aut ; indigere „ ſtatim ad ferendum auxilium, non coactus, ſed ſua veniat. hoc eſt, quod merito reprehendit Cicero, *ſi ad b. ne quidem deceſſuri ſint Philoſophi*, (ut putat Plato) *niſi Æquius enim* (inquit) *erat, id voluntate fieri. Nam hoc ipſum 'um eſt, quod recte fit, ſi eſt voluntarium.* Tu vero Cicero- ccuſas, quod (ut ipſe loqueris) in Platonis ſententiam argu- aiſque dictum eſſe a Platone, *Nec debere Philoſophos, nec igi ad Reipub. gubernationem : ſed eos ſibi ſua ſponte hanc ne- em impoſituros, ut quum tempus poſtulaverit, Rempub. capeſ-* Sed dic mihi, ubi, aut quando dixit hæc Plato ? equidem vi- aribus in locis hanc fuiſſe Platonis ſententiam, *Philoſophum ad b. non eſſe acceſſurum, niſi multis precibus rogatus, ac pene fuerit.* Itaque de Repub. libro ſeptimo, dicit *eſſe cogendos ophos, ut Reipub. adminiſtrationem ſuſcipiant* : quod tu, vi- Platonis ſtudioſus, negas unquam ab eo dictum fuiſſe. Sed la comparatio, quam ex quinto de Repub. Platonis libro no- ducis, nonne aperte contra ſententiam tuam facit. Vt enim t munus nautarum, & gubernatorum, eos rogare, qui na- ıntur, ut ſe vehi ſinant : ſed eorum potius, qui vehuntur, ut gubernatores, & nautæ eorum curam ſuſcipiant, atque tum pervehant : pari ratione, neque Philoſophorum intereſt, ent ipſi ſe ad publicam adminiſtrationem ? ſed ut rogentur po- ut velint ipſi Reipub. clavum capeſſere, & laborantem civita- ıa prudentia ſuſtinere. Itaque ſi expectant, ut rogentur, quo re laborat Reſpub. non ſibi ſua ſponte hanc neceſſitatem im- t, quam tu paulo ante Platonis ſententiam eſſe falſo dicebas. :æ mihi Plato, vel tu potius Platonis defenſor, utrum juſtum

fit,

ſit, an injuſtum, periclitantem Rempub. ſublevare? Si injuſtum, nunquam ad eam accedere Philoſophus debet, etiam ſi cogatur: ſed vitam potius profundere, quam aliquid injuſte committere. Si juſtum, cur jubet expectare Plato, donec rogentur, ac pene cogantur? cur non ultro ſe offerunt? cur non id, quod juſtum & honeſtum eſt, libenti animo, ac voluntario ſuſcipiunt? cum præſertim doceant omnes Philoſophorum ſcholæ, juſtum maxime omnium eſſe expetendum. Expetant igitur, ſi boni ſunt, hanc juſtitiam, & obviis (ut ajunt) ulnis amplectantur. Ergo ſi fuerit in periculo patria, vir juſtus in ſtudiis ſuis erit quietus? nihil commovebitur? non accurret; non ſe ſponte offeret? non manum extollet, & cum Naſica illo clamabit, *qui Rempub. ſalvam eſſe vult, me ſequatur?* ſed expectabit in lectulo ſuo proſtratus, ac libris undique ſeptus, ut cives ſui veniant ſupplicatum, ut ſeſe ad ejus genua proſternant, ut miſere vociferentur, ut calamitates ac miſerias ſuas exponant, ut denique illum humeris ſuis ſublatum in forum deducant, & omnes una voce cum lachrymis deprecentur, ut laboranti patriæ ſubveniat? Pro Dii immortales, hæccine vir juſtus expectabit, qui nihil aliud quam de communi ſalute cogitat, qui pro patria ſanguinem ac vitam profundere paratus eſt, qui nihil intelligit eſſe laudabilius, nihil præſtantius, quam de Repub. bene mereri? Crede mihi, quamvis multa præclare, multa divinitus Plato dixerit, tamen in hac parte parum omnino, quid ſapientem deceat, perſpexiſſe videtur: quod eum putet, non niſi coactum ad Rempub. acceſſurum: & a Cicerone merito reprehenditur: quod nulla res juſta recte appellari poteſt, niſi voluntaria. Sed objicis, multa accidere poſſe, quæ Philoſophos deterreant, ne Reipub. curam ſuſcipiant. Præclaros vero ac nobiles Philoſophos nobis inducis, qui terrore tanquam mulierculæ quatiantur. Sed detur hoc imperitiæ tuæ, qui non intelligas, terrorem in ſapientem cadere non poſſe. Videamus exemplum quod a Cicerone ſumis ad ſententiam tuam probandam ex epiſtola quadam ad Lentulum. *Id jubet* (inquit ille) *Plato, quem ego autorem vehementer ſequor, tantum contendere in Repub. quantum probare tuis civibus poſſis: vim neque parenti, neque patriæ afferri oportere.* Quaſi vero dicamus nos, vim afferendam eſſe parenti, ac patriæ. nam quemadmodum expectare ſapiens non debet, ut a civibus ei ſupplicetur, quoties periclitantem patriam viderit, ſed ſponte ſua periculo caput objectare: ita cives invitos, ac recuſantes ſervare non debet. Illud enim Horatianum habet aliquam veri ſimilitudinem:

Invitum qui ſervat, idem facit occidenti.

ut in hac re, ſicut in reliquis omnibus, juxta Peripateticorum ſententiam, neque defunctus, neque exceſſus, ſed ipſa mediocritas, quam merito Flaccus auream appellat, laudabilis eſſe videatur. Hanc tu ſi complecti didiciſſes, nunquam profecto te cæca ac temeraria dominatrix animi Cupiditas ad tantam inſaniam compuliſſet; ut ipſum

omnis eloquentiæ, ac ſcientiæ fontem, tanquam aper quiſpiam immiſſus, perturbare auderes.

Iacobus Griſolus ad quartam Cælii Calcagnini diſquiſitionem.

QVartus locus eſt in quo Cicero a Platone in eo diſſentit, quod philoſophos is non putat ad remp. niſi coactos accedere debere. Cicero vero id voluntate fieri æquius eſſe ducit. At Cæl. tanquam argutulum Cic. vexat, atque perinde infeſtatur, ac vim cogendi non intelligat, ſic enim inquit: *Nec enim Plato, debere Phil. aut cogi poſſe dixit ad reip. gubernationem. ſed eos ſibi ſua ſponte hanc neceſſitatem impoſituros, ut cum tempus poſtulaverit, id eſt, cum nullus idoneus reip. præſidebit, vel magnum aliquod periculum imminebit civibus, tum ipſi ſe a rerum contemplatione* ἀκόντες ἑκόντες, *ut dicunt, avellent, atque refert ut Salaminia non niſi ad functiones neceſſarias expetebatur, ita philoſophos non niſi rerum, & temporum ratione impulſos prodire in medium ſuorum civium commodis, & ſaluti conſulturos.* ac omnia hæc ipſius Platonis auctoritate confirmat ex quinto politicorum. Ego vero hanc quoque defenſionem paucis expediam. *M. Tullius, ut patet, in his libris Stoicos eſt ſecutus. quæ quidem diſciplina ſtatuit ſapientes æquum eſſe capeſſere remp. quare in tertio de Fin. Cato ſic inquit: cum autem ad tuendos, conſervandoſque homines hominem eſſe natum videamus, conſentaneum eſt huic naturæ, ut ſapiens velit gerere, & adminiſtrare remp atque ut e natura vivat, uxorem adjungere, & velle ex ea liberos procreare,* atque hoc idem Hor. demonſtrat, dicens in prima Epiſtola. *Nunc agilis fio, & verſor civilibus undis, Virtutis veræ cuſtos, rigiduſque ſatelles.* Cicero igitur ut Stoicus contra Plat. inquit *æquum eſſe philoſophos gerere remp. & procurare ne eo veniatur, ut niſi eam perire velit, capeſſere cogatur. namque eſt etiam quædam neceſſitas conditionalis, ut niſi patriæ ſuccurras, ab hoſte capiatur. ergo ſi nolis eam ab hoſte capi, cogeris defendere. hac itaque neceſſitate coactos philoſophos oportere gubernare remp.* Plato voluit. nec aliter interpretatus eſt Cicero. ſed æquius eſſe contendit non expectare ullam talem neceſſitatem, ſed eam ita gerere, ut in nullum diſcrimen venire poſſit. non igitur ita coactus intelligamus, ut non libentiſſimo quidem animo eam ex periculis eripiant. ſed in eo hæc omnis quæſtio verſatur, quod Cicero vult *omni tempore philoſophos Reip. præeſſe*, Plato vero *Studiorum cauſa eoſdem quandoque deeſſe.* quid nunc attinet Plat. auctoritate oſtendere non pertinere ad Phil. rogare, ut admittantur ad adminiſtrationem Reip. ſed rogari? ac etiam ſi non rogetur ſapiens, cum illius ſtudio, & arte reſpub. carere non poſſit, ſi bonus ſit civis, ab adminiſtratione publica non ſine vitio poteſt abſtinere. quin etiam rogare, & omni ſtudio tentare debet, ut tunc ſibi Reſp.

com-

committatur. alioqui non ſapiens magis, quam impius habendus eſſet. & hæc eſt mens Platonis, qui nihil aliud omnino voluit, niſi ambitionem cohibere. ſic etiam Plutarchus in ſua politica decere negat optimum virum nimio ſtudio, & ambitione petere magiſtratus, ſin vero ut lex, & mox civitatis fert, ultro deferatur, non eſſe boni civis Reip. ſuæ munera deſugere. ſed item Stoicus ſapientem vult officia virtutis ſine ambitione ſequi, ſed illis nunquam doctrinæ ſtudia præferre, neque cum ſit in aliquo periculo conſtituta. neque cum in tuto eſſe videatur. nunc enim ut in optimo ſtatu conſervetur, tunc autem ne pereat. quam quidem ſententiam M. Tullius eſt ſecutus.

Quinta Cælii Calcagnini diſquiſitio.

SVnt autem privata natura nulla: ſed aut veteri occupatione, ut qui quondam in vacua venerunt: aut victoria, ut qui bello potiti ſunt: aut lege, aut pactione, conditione, ſorte. Quod in diviſione præterire aliquid, maximum vitium in dividendo ſit, ut paulo ſuperius hoc libro, & in Topicis ipſe teſtatur: quid de iis dicemus, quæ edicto prætorio nobis addicta ſunt? nam edictum prætoris a lege diverſum eſt. quid de iis, quæ contractu nobis & precio ita comparavimus, ut noſtri mancipii facta ſint? quid de iis, quæ prædio noſtro alluvione fluminis accreverunt? quid de iis, quæ ſe nobis forte fortuna obtulerunt? ut theſauri inventio, ut avium captura, quæ libero aere vagantur. Quod ſi quis omnia hæc ad legem referat, quæ, quid quaque in re obſervari oporteat, conſtituerit: tum vero in alterum diviſionis vitium non multo minus inciderit. Sicut enim in diviſione deſiderari aliquid turpe eſt, ita aliquam diviſionis partem redundare turpiſſimum. Nam & qui in vacua venerunt, & qui victoria potiti ſunt, qui pactione, conditione, ſorte, uſucapione aliquid tenent, ii omnes promiſcue ſe lege defendunt. Apud M. Varronem, in emptionibus dominum legitimum ſex fere res perficiunt. *ſi hereditatem juſtam adiit: ſi, ut debuit, mancipio ab eo accepit, a quo jure civili potuit: aut ſi in jure ceſſit, cui cedere potuit, & id ubi oportuit: aut ſi uſu cepit: aut ſi e præda ſub corona emit: tum item, quum in bonis ſectioneve cujuſvis publice venit.*

M. Ant. Majoragii Deciſio quinta.

QVid, quod Ciceronem ſuis telis jugulare contendis? Quantæ demum hoc excellentiæ putandum eſt, ſiquidem a te præſtari poteſt? O præclarum, & omnium literis, ac ſermone prædicandum facinus, unum extitiſſe poſt hominum memoriam Calcagninum, qui Ciceronem Romanæ linguæ principem aggreſſus, gladium ei de manibus, tanquam Herculi clavam, eximere, atque

illum

tranſfodere conatus ſit. Verum libet mihi cum Ænea Virgilia-
inquam ex alto loco proclamare,

Quo moriture ruis, majoraque viribus audes?

ıen argumentationis tuæ vim, ac robur videamus: ut omnes
;ant, te non aliter atque apri ſeipſos, in oppoſita venabula
;, infigere ſolent, dum nimis cupide venatores invadunt,
ınte Ciceronianis armis eſſe confoſſum. Duobus in locis (in-
affirmat Cicero, *Prætertre aliquid*, *maximum eſſe vitium in*
ıdo: & in hoc primo de Officiis libro, & in Topicis. Sit ita:
:m poſtea? At ipſemet Tullius in hoc, quod in Panætio ſum-
e damnat, vitium incidit turpiſſime. Magnum Ciceronis de-
ſi ita eſt. Sed quibus tu id rationibus approbas? Vtitur (ais)
:o hujuſmodi diviſione: *Sunt autem Privata natura nulla*,
veteri occupatione, *ut qui quondam in vacua venerunt*: *aut*
a, *ut qui bello potiti ſunt*: *aut lege*, *aut pactione*, *conditione*,
Quid (inquis) de eis dicemus, quæ edicto prætorio nobis ad-
ıunt? nam edictum prætoris a lege diverſum eſt: quid de iis,
ıntractu nobis & pretio ita comparavimus, ut noſtri mancipii
nt? quid de iis, quæ prædio noſtro alluvione fluminis accre-
? quid de iis, quæ ſe nobis forte fortuna obtulerunt, ut the-
ıventio, ut avium captura, quæ libero aëre vagantur? Hæc
objectio, quam mihi diligenter examinare ac perpendere cer-
:t, antequam defendo Ciceronem: nam aperte paulo poſt
am, hanc neque diviſionem eſſe, quam adducit hoc loco Ci-
neque ſi eſſet diviſio, quicquam eſſe prætermiſſum. Nam ſi
ınia, quæ tu dicis a Cicerone eſſe prætermiſſa, ſub illis ab eo
oſitis generibus continentur, quis non arrogantiam tuam ri-
qui pedem (ut dici ſolet) in alienam meſſem ponas, & ea
, quæ nihil intelligis? qui Ciceronem ideo reprehendas, quod
ioſa diviſione noluerit? neſcis & a Dialecticis, & a Rhetori-
ceri, vitioſam eſſe diviſionem, in qua poſito prius genere,
generis partes ſeu formæ ſubjiciuntur? Quid igitur primo di-
:prætermiſſum? Bona quæ edicto prætorio nobis addicta ſunt.
ita; Quoniam (inquis) edictum Prætoris ac lege diverſum eſt.
obſecro jus civile didiciſti; Vis ergo, ut tibi potius, quam
atori Juſtiniano credamus, quia ſcilicet in autores egregios
iam virgulam arripuiſti. Sed fortaſſe ipſum etiam Juſtinianum
ibis, propterea quod auſus ſit te invito Prætorium edictum
criptæ formam, ſeu partem eſſe, dicere. Ego vero iſtud os
videre nimium vellem. Certe Juſtinianus Inſtitutionum ſua-
ibro primo, Legum eandem eſſe diviſionem apud Latinos,
pud Græcos ſtatuit. *Conſtat* (inquit) *jus noſtrum*, *quo utimur*,
ripto, *aut ſine ſcripto*: ut apud Græcos τ̃ νόμων οἱ μὲν ἔγγρα-
ι δ' ἄγραφοι. Scriptum autem jus eſt, Lex, Plebiſcitum,
ıſconſultum, Principum placita, Magiſtratuum edicta, Re-
ı prudentium. Atque hæ quidem ſex juris ſcripti formæ legis

o nomi-

nomine continentur, quamvis per Antonomaſiam Lex ea
dicatur, quam Populus Romanus Senatorio magiſtratu intei
te, veluti conſule vel cenſore conſtituebat. Sicuti cum Poëta
mus, apud Græcos Homerus, apud nos Virgilius intelligitur
etiam ex ipſius Juſtiniani verbis facile poteſt intelligi, qui q
primam juris ſcripti formam Legem eſſe ſtatuiſſet, tamen
multo poſt ita ſcribit: *Quodcunque ergo Imperator per epiſtol ſtituit, vel cognoſcens decrevit, vel edicto præcepit, legem e ſtat.* Quod niſi Lex aliquando generale vocabulum eſſet, ali
ſpeciale, non poſſet excuſari Iuſtinianus, quin vel formas ju
ſudiſſet, vel poſt genus ſpeciem in diviſione collocaſſet: quo
me conſtat eſſe vitioſum. Verum Lex interdum pro omni
ſcripto, vel non ſcripto capitur, interdum pro ſcripto tantu
interdum vero ſolum pro conſtitutione populi Senatorio (
mus) magiſtratu interrogante. Quod ita eſſe multis exempli
feſtum fieri poteſt: nam Legem omne jus continere, decla
verbis Cicero: *Cum legem dico, nihil aliud intelligi volo, qu perium, ſine quo nec domus ulla, nec civitas, nec gens, nec h univerſum genus ſtare, nec rerum natura omnis, nec ipſe poteſt.* Quin etiam in Verrem Cicero *Prætorium edictum leg nuum dicit eſſe.* Non eſt igitur, ut tu vis, Prætorium edictu
ge diverſum: cum præſertim (ut præclare docet Cicero) ve
poſſit, *Magiſtratum legem eſſe loquentem, Legem autem eſſe magiſtratum.* Quin potius (ut ait Iuſtinianus) *Prætorum edicta non medicam obtinent juris autoritatem. Hoc etiam Jus honorarium ſolemus appellare, quod qui honores gerunt, magiſtratus, autoritatem huic juri dederunt.* Itaque quæcun
dicto Prætorio nobis addicta ſunt, ea per legem privata fiun
vero contractu, & pretio ita comparavimus, ut noſtri manci
ea per pactionem nobis acquiruntur: quod vel puero perſpicu
Præterea quæ prædio noſtro fluminis alluvione ſunt adjuncta,
non eſſent, niſi legibus ita ſtatutum eſſet: quamobrem hæc
ad legem referuntur. Quæ ſe nobis forte fortuna obtulerunt,
ſauri inventio, ut avium captura, quæ libero aëre vagantu
non videt hæc forte nobis evenire, vel conditione aliqua, ut
dio, & induſtria venati fuerimus? Vides igitur ſub generit
a Cicerone poſitis in hac, quam tu diviſionem appellas, omn
tineri, quæ tu objicis eſſe præterita. Quæ cum ita ſint, omn
ceſſe eſt, ut te vel imperitiſſimum, vel glorioſiſſimum exiſtin
Imperitiſſimum, ſi hæc tam aperta & manifeſta non vides,
cæcis (ut dici ſolet) appareant. Glorioſiſſimum, ſi intelligis,
men contradicendi ſtudio vis impugnare: ut innoteſcere poſſit
bus, Calcagninum cum Cicerone, tanquam Scarabæum cum
certamen ſuſcepiſſe. Nunc aggrediar id oſtendere, quod ini
licitus ſum, hanc videlicet non eſſe Diviſionem, quam indu
loco Cicero: ſed quandam potius cum enumeratione Partiti

i Diſtributionem: atque ideo non eſſe vitioſum, etiam ſiquid iu præteritum eſſet. *Nam Diviſio* (ut Boëthius docet) *quæ vere ac prie dicitur, ea eſt, qua vel genus propoſitum in formas diducitur, l totum in membra diſcerpitur, vel verbum ambiguum per ſuas ſignitiones exprimitur.* Hoc autem loco, neque genus ullum eſt proſitum quod dividatur, neque totum, neque verbum ambiguum: lla eſt igitur diviſio. Cum enim ita proponit Cicero, *ſunt autem ivata natura nulla*: declarat, *omnia naturaliter eſſe communia.* que nullum ſtatuit privatorum genus quod dividat: ſed aliquos imerat modos, quibus ea, quæ prius communia fuerant, poſtea vata facta ſunt: quo in genere nullum eſt vitium, aliqua præte e: quod ipſe Cicero ſic in Topicis docet: *Partitione autem ſic utenn, nullam ut partem relinquas: ut ſi partiri velis Tutelas, inter facias, ſi ullam prætermittas: ut ſi Stipulationum aut Iuditum formulas partiare, non eſt vitioſum in re infinita prætermittialiquid: quod idem in Diviſione vitioſum eſt. Formarum enim certſt numerus, quæ cuique generi ſubjiciantur: Partium diſtributio ve eſt infinitior, tanquam rivorum a fonte deductio.* Itaque in Ooris artibus quæſtionis genere propoſito, quot ejus formæ ſint, ojungitur abſolute. At cum de ornamentis verborum ſententiainque præcipitur, quæ vocantur σχήματα, non fit idem, res enim infinitior: ut ex hoc quoque intelligatur, quid velimus inter Parionem & Diviſionem intereſſe. Hæc Cicero: *Quibus intelligi facilè eſt, plerunque contingere, ut in partiendo nulla præterire non ſit ioſum: quod idem non ſit in Diviſione, in qua nihil unquam ſine io præteriri poteſt.* Sed fac iſtam, quam reprehendis, eſſe divinem: quid tandem in ea prætermiſſum eſt? nam quæ tu vis eſſe terita, declaravimus omnia ſub illis generibus a Cicerone numeis contineri: neque præterea quid dici, aut excogitari poſſit, vio: nihil eſt igitur prætermiſſum. Quare ſive Diviſio ſit, ut tu eximas, ſive non, ut ego affirmo, nihil eſt in hac parte vitioſum.

Iacobus Griſolus ad quintam Cælii Calcagnini diſquiſitionem.

llud quidem parum prudentis hominis, atque conſtantis eſſe vitium videtur, ſi quis aut contra ſuum præceptum faciat, aut quod eo eſſe cernas, id in aliis accuſet. quare Cælius juſtæ reprehenſionis ſam cenſuit ſibi datam eſſe. M. enim Cicero cum paulo ante Panii diviſionem improbaſſet, tamen ipſe quoque in officiorum pri contra, quam monet in Topicis peſſime diviſit. ubi ſic ait. *ſunt tem privata natura nulla. Sed aut veteri occupatione, ut qui quonn in vacua venerunt, aut victoria; ut qui bello poſiti ſunt: aut le, aut pactione, conditione, ſorte,* quod in diviſione inquit Cælius: ætetire aliquid maximum vitium ſit, & paulo ſuperius hoc libro,

& in topicis ipſe Cicero teſtatur, quid de iis dicemus, quæ edicto prætorio nobis adjecta ſunt; nam edictum prætoris a lege diverſum eſt. quid de iis dicemus, quæ contractu nobis, & precio ita comparavimus, ut noſtri mancipii facta ſint, quid de iis, quæ prædio noſtro alluvione fluminis accreverunt, quid de iis, quæ ſe nobis fortuna obtulerunt, ut theſauri inventio, ut avium captura, quæ libero aere vagantur, quod ſi quis hæc ad legem referat, redundans erit hæc diviſio, quod non levius eſt peccatum. hactenus Cælius. hæc autem cum plebano ſancti Apollinaris Baptiſtæ Electo noſtro optimo ut ſcis ingenio, ſummaque doctrina prædito legiſſem, quid inquit Cælius hic ait, Equidem non arbitror hic M. Tullium omnes rationes, & modos numerare voluiſſe, quibus quiſque rei alicujus dominus fieri poſſit. ſed quibus cauſis, tantum quæ communia erant, facta ſint privata. neque ſi recte quis conſideret, alias fortaſſe præter has facile reperiet. Nam edicto prætoris, & contractu ea noſtra fiunt, quæ erant alterius, non communia. item eluvione ea terra, quæ in alterius fundo erat, in alienum aquarum vi tranſlata eſt, ex privato loco ſcilicet in privatum. Theſaurus autem qui offeratur, & avis libera, & id genus alia in communibus rebus numerantur, & fiunt occupantis. itaque communia aut occupatione facta ſunt privati juris, aut bello, aut lege inter populos, pactione, conditione, ſorte. illud autem eſt hic animadvertendum quod Marcus Tullius non de privatorum hominum, verum de publicis poſſeſſionibus populorum, & civitatum loquitur. quod ipſe ſtatim exponit dicens, *ex quo ſit ut ager Arpinas Arpinatum dicatur, Tuſculanus Tuſculanorum*, ut hac ſimilitudine oſtendat certæ cujuſque perſonæ res eſſe proprias. quare inquit, ſimiliſque eſt privata & poſſeſſionum deſcriptio. ex quo ſuum cujuſque ſit eorum, quæ natura fuerant communia, quod cuique obtigit id quiſque teneat, hic ita eſt intelligendum, eo, quæ natura fuerant communia, illis tantum rationibus potuiſſe fieri publica, vel privata, hæc autem & iiſdem & aliis compluribus poſtea excogitatis modis, diſtribui, & ad alios quotidie novos dominos pervenire. itaque ſi ex verbis Ciceronis verum eliciamus ſenſum, fortaſſe in ea diviſione nihil amplius deſiderabimus. quod ſi communem interpretationem ſequi libeat, non video cur edictum prætoris Cælius neget eſſe, legem cum in tertia Verr. Cicero confirmet edictum eſſe legem annuam. ſed ut de nomine concedamus, vim tamen legis obtineat neceſſe eſt, ut ſenatuſconſultum, reſponſa prudentum, principum placita, plebis ſcita, juſſa populi, mos, & conſuetudo, & ſi qua ſunt alia hujus generis, quæ tanquam ſpecies legi, ut generi ſubjici debent, quod autem permutatur aut pecunia, aut alia re non pactione continetur. nam theſaurus fortuna oblatus, & piſces in publicis aut in communibus fluminibus, & aeriæ aves, omnia ſunt communia, & occupatione fiunt propria, itaque videmus hæc omnia illius diviſionis partibus eſſe comprehenſa. neque fieri poteſt ea, quam Cælius dicit, in ea diviſione redundatio, nam

eas partes ad legem nemo referret. aliud eſt enim vim legis habere, & pro lege uſurpari, aliud eſſe legem, vel verius fortaſſe dicamus, eſſe modum, quo per legem ex communi conditione res tranſeunt in privatam. atque hæc electus. at quid, ſi Tullium ea quoque ratione defendamus, ut dicamus eum voluiſſe omnes illius diviſionis partes perſequi, ac illas rationes exempli cauſa poſuiſſe? quod Horatium cum ſcriberet ad Florum videmus feciſſe, cum ait. *Tanquam ſit proprium cuiquam, puncto quod mobilis horæ, Nunc prece, nunc precio, nunc vi, nunc ſorte ſuprema Permutet dominos, & cedat in altera jura.* Nam & aliis rationibus ab Horatio omiſſis hæc permutatio fieri ſolet. ſed iis fuit exemplis contentus. ut M. Tullius, qui tamen etiam eo argumento defendi poſſet, quod illis tantum modis ante cœpta ſint a privatis obtineri communia, quam eſſent edicta, & reliqua vel a Cælio, vel a me ſuperius poſita. Ciceronem enim temporum habuiſſe rationem credendum eſt. verum ſi rem recte perpendamus facile perſpiciemus, ut electus noſter ait M. Tull. expoſuiſſe omnes cauſas & modos, quibus privata fierent, quæ natura eſſent communia, & non quibus ea, quæ ſunt privati juris, in jus alterius privati tranſeunt: nam hoc eſt dominum mutare, non conditionem.

Sexta Cælii Calcagnini diſquiſitio.

QVi autem non defendit, nec obſiſtit, ſi poteſt, injuriæ: tam eſt in vitio, quam ſi parentes, aut amicos, aut patriam deſerat. At hoc nimis Stoice dictum eſt, & quod inter Paradoxa referri oportet. Quid ſi ſontem defendam? ſi eum, qui alium prius injuria provocarit? ſi eum denique, cujus cauſa & mihi & meis diuturnas offenſas concitem; ſane hæc ad obruſſam & rigorem illum Zenonis metiri, durum & plenum inclementiæ exiſtimaverim. Præſertim quum in medio hominum, neque inter perfectos vivamus. Adde quod, ut ipſe paulo poſt monet, multa circumſpicienda ſunt in omni officio: & conſuetudo exercitatioque capienda, ut boni ratiocinatores officiorum eſſe poſſimus: & addendo deducendoque videre, quæ reliqui ſumma fiat, ex quo quantum cuique debeatur intelligas. Quid præterea, ſi peregrinus & ignotus in periculo ſit? ſit itidem is, qui de te optime meritus ſit? Quid ſi plures eodem tempore defendendi ſunt? Quid ſi conſtituto in periculo opitulari non poſſis, niſi alium, puta amicum vel neceſſarium læſeris? Profecto hæ omnes circumſpectiones ſententiam Ciceronis infirmant. Quæ vero (malum) hæc comparatio; quam abſona, quam veritati refractaria; Ergo ignotum ac peregrinum, & forte nihili hominem deſtituiſſe, juxta par ſcelus exiſtimabis, ac ſi parentes, quibus vitam educationemque debeo: ac ſi amicos, quos eadem mihi voluntas idemque ſtudium conjunxit: ac ſi denique ſanctiſſimam patriam, in qua omnia jura repoſita ſunt, prodidero. Vide obſecro, ne ſi poſitionem tueri volueris:

ris: & pietatem erga parentes, & neceſſitudinem inter amico
charitatem in patriam vili nimis loco habuiſſe videare: quar
blico, ac late nimis profuſo humanæ ſocietatis vinculo ad
veris.

M. Ant. Majoragii Deciſio ſexta

Ecce autem cum Injuſtitiæ duo genera Cicero ſtatuiſſet: eorum, qui injuſte impetum in quempiam faciunt, aut i aliqua perturbatione incitati: alterum eorum, qui nec defe nec obſiſtunt injuriæ, ſi poſſunt: velitque hos, qui propulſa ſunt injuriam, tam eſſe in vitio, quam ſi parentes, aut patri ſerant. Inſurgis ab altera parte tu vehemens accuſator, dam Ciceronem nimiæ ſeveritatis, ac pene immanitatis, quod hoc Stoice dictum eſſe videatur, & quod inter paradoxa referri op Equidem neque ſatis mirari, quid hoc loco nimis Stoice exiſtimes: aut quid tibi videatur eſſe Paradoxon. An fortaſſe Stoici paria volebant eſſe peccata, Ciceronem putas eorum nem ſecutum, hoc dixiſſe? Credo te ita cogitaſſe. Sed dilig quæſo. Ciceronis verba conſidera. videbis enim te longe tua ne falli. Non enim ait Cicero, *tanto eſſe in vitio, qui non de nec obſiſtit, ſi poteſt, injuriæ, quanto ſi parentes, aut amici patriam deſerat.* Sed ait, *tam eſſe in vitio*: hoc eſt, *tam con ficium facere, & in vitium injuſtitiæ cadere.* Nam cum de In verba faciat, *non tantum eos qui inferunt, ſed eos etiam qui n pulſant injuriam, injuſtos eſſe oſtendit: & quemadmodum rentes, aut amicos, aut patriam deſerunt, injuſti ſunt appe ita etiam qui non propulſant, ſi poſſunt, injuriam.* Vtri vero juſtiores, nihil ad hoc tempus: ſatis eſt enim hoc loco demon genus eſſe quoddam injuſtitiæ, non propulſare, cum poſſur juriam. Itaque in eo membro, *tam eſt in vitio*: verbum illud non quantitatem, ſed qualitatem potius, ac ſimilitudinem cat. Vt ſiquis ita dixerit, *qui ſervum interficit, tam eſt in cædis, quam ſi parentem interfeciſſet.* Vel ſic: *Qui clam De ſurripit, tam eſt in furto, quam ſi decies ſeſtertium ſurr* Hæc quis non videt eſſe veriſſima, quamvis inter ſe plurimum ta differant? Tam eſt furtum denarium clam ſurripere, qu cies ſeſtertium: ſed hoc longe majus. Eodem modo dicit *tam eſt Injuſtitia, non propulſare, ſiquis poteſt, injuriam parentes, aut patriam deſerere:* ſed nemo dubitat hanc eſſe rem. Itaque non eſt, quod hæc inter paradoxa referas, quæ ſima ſunt. Quam vero copioſe, quam pene tragice contra nis verba fulminas? Quid ſi ſontem (inquis) defendam? ſi e alium prius injuria provocarit? ſi eum denique, cujus cauſa & meis diuturnas offenſas concitem? durum & plenum incler Ah Calcagnine, ne quæſo tam acriter inſurgas, cum præſer

tibi has neceſſitates imponat. Quis te ſontem jubet defendere? non injuſtitia ſit, ſi hoc facias? Quis jubet, ut eum defendas, prius alium injuria provocarit? Obſecro te, perpende prius Ciceronis verba diligenter, & mande, & concoque, deinde ſiquid tibi ſeam concitarit, tunc illud evomito. Iubet Cicero, *ut reſiſtamus injuriæ, non ut ſontes defendamus, aut eos qui priores injuriam (in)tulerint. Non eſt injuria, ſontem punire: non eſt injuria, vim vi (repel)lere.* Quare ceſſa bonis avibus in hac parte: neminem neque (inſon)tem, neque injurioſum defende, non te accuſabit Cicero. At di(cis) *nolim mihi & meis inimicitias comparare.* Eſto igitur prudens, (...) ratiocinator officiorum eſſe poſſis: nam ſi ejuſmodi ſunt (inim)icitiæ, ut eas non admodum pertimeſcas, tibi repellenda eſt in(juria), & ſubeundæ propter juſtitiam inimicitiæ. Si vero tales futuræ (...) ut & tibi, & tuis detrimentum ſint allaturæ, ceſſa: non enim (...) injuriæ reſiſtere. Vult autem Cicero, *te tantum ſolummodo con(ari), quantum ſuſtinere commode poſſis.* Quid ſi plures eodem (temp)ore defendendi ſint? Accurre ad eum, qui tibi charior eſt, cui (plu)s debes, ſi non potes omnibus eodem tempore ſubſidium ferre. (...) ſi conſtituto in periculo opitulari non poſſim, niſi amicum vel (nece)ſſarium læſero? amicus ille tuus vel juſtus, vel injuſtus eſt: Si (juſtu)s, neminem per injuriam offendet. ſin injuſtus, nihil ejus a(mic)itiam curare debes: ſed innocentem, ſi potes, omni ratione (ſer)vare. Crede mihi, nihil invenies. quod Ciceronis ſententiam (impug)nare poſſit, quam a natura ipſa, vel potius a recta ratione de(ductam). Ecce autem iterum eloquio tonas. Quæ, malum, (inquis) comparatio? quam abſona? quam veritati refractaria? deinde (mon)ſtra quædam verborum, & portenta fingis: Deſtituere igno(tum) ac peregrinum, ac nihili hominem, & prodere parentes, a(mico)s, patriam, a Cicerone par ſcelus exiſtimari. Vnde hoc (quæſo) (...)n ſumis? ubi eſt hæc Ciceronis ſententia? ubi comparatio? ubi (loqui)tur Cicero de proditione patriæ, parentum, aut amicorum? (Quæ), malum, eſt iſta perverſitas tua? ut fingas a Cicerone dici, (quæ) non dicuntur, quo facilius eum impugnes? Adeo ne mortales (...)s negligentes eſſe putas, ut eorum oculos tuis nugis præſtrin(gas), atque eis tenebras offundere poſſis? Dic, ubi pietatem in pa(rente)s, neceſſitudinem inter amicos, charitatem in patriam, publi(ce) late nimis profuſo, humanæ ſocietatis vinculo Tullius adæ(qua)t? ex hoc certe loco non potes hæc elicere: quoniam (ut initio (dixi)mus) nulla eſt hic quantitatis comparatio, ſed ſimilitudo quæ(dam): neque de magnitudine criminis, ſed de genere vitii diſputatur. (Con)tendat Cicero, *non propulſare injuriam, tam eſſe ſub injuſtitia, (quam) patriam deſerere.* Sicuti meretricia conſuetudo, tam eſt ſub (luxur)ia vel libidine, quam adulterium, quam inceſtum: quamvis (nemo) ſit, quin intelligat, longe majus eſſe peccatum Adulterium, (& i)nceſtum committere, quam coire cum meretricula. Qui qui(dem) gradus etiam in virtute reperiuntur: ut Amicum adjuvare, tam

eſt ſub juſtitia, quam patriam defendere: ſed hæc tamen poſterior virtus, longe præclarior. Iaces igitur cum tuis argumentis, qui vinculum humanæ ſocietatis a Cicerone, parentibus, & amicis, & patriæ putes adæquari.

Iacobus Griſolus ad ſextam Cælii Calcagnini diſquiſitionem.

ILlud quoque Cælio non probatur tanquam dure, & nimis Stoice dictum, ac etiam inconſtanter. quod tam ſit in vitio qui non defendit, nec obſiſtit injuriæ, ſi poſſit, quam ſi parentes, aut amicos, aut patriam deſerat. Quid ſi ſontem, inquit, defendam? ſi eum, qui alium prius injuria provocarit? ſi eum denique, cujus cauſa & mihi, & meis diuturnas inſenſas concitem? ut pro Cicer. reſpondeam, impie id facies, & ſtulte, & contra Zenonis, & M. Tullii præceptum, qui humani ſunt, & juſti: at primum quod Stoicis agat Cicero reprehendi non debet, quando ſe id facturum a principio profeſſus eſt. deinde quod aut nimis, aut inconſtanter, falſum. præſertim hoc in loco, ubi noluit, ut Cælius putavit, paria eſſe peccata, non obſiſtere injuriæ, & patriam deſerere. ſed illud non eſſe vitium magis, quam hoc. ita in ſuo genere non longius abeſt a vitio, qui non propulſat injuriam, ſi poſſit, quam qui parentes amicos, & patriam deſerunt. ut ſi furatus ſit quiſquam decem, alius vero centum, non magis hic eſt in vitio, quam ille. nam ſi concedamus utrumque furtum eſſe, illud quoque concedamus neceſſe eſt, utrumque eorum eſſe pariter in vitio. quare M. Tullius demonſtrare voluit non apertius peccare, qui patriam deſerit, quam qui non defendit injuriam, cum poſſit. hoc ita conſtituto abſurda ſunt omnia, quæcunque Cælius in Ciceronem jacit. *nam ſontem, aut qui provocavit injuria ſiquis defendat, contra officium facit. neque enim veriſimile eſt Stoicos defendi eos voluiſſe, qui noceant aliis, quippe qui monent, ut injuriæ reſiſtamus*, id eſt, *ut contra ſontes, & injurios homines pugnemus. alias cum his injuriam conjungere, & conſociare videremur.* nec etiam illud præcipit M. Tullius, *ut cæteris ita quietem partiamur, ut perturbemus noſtram.* dixit enim ſi poſſis. poſſe autem is dicitur, qui & ſocium, & ſe tueri queat. Quid? inquit Cælius, *ſi peregrinus, & ignotus in periculo ſit, ſit itidem is, qui de te optime meritus ſit? utrunque ſi poſſit, defendi jubet: ſin minus, cui plus debeatur.* nonne paſſim Stoici monent, ut delectus rerum habeatur? nonne mire ſibi conſtat Cicero, qui ſocietatis gradus inter homines docuit eſſe plures, ut facile ſciremus, quæ cuique officia deberentur? nonne officium dixit eſſe *majus damnum anteponi minori*? notus eſt locus ille. ubi hoc exemplo Cælius convincitur. ſi conſtitueris te cuipiam advocatum in rem præſentem eſſe venturum, atque interim graviter ægrotare filius cœperit, non ſit contra officium

tium non facere, quod dixerit. magiſque ille, cui promiſſum ſit, ab officio diſcedat, ſi ſe deſtitutum quæratur, ſed paſſim tibi occurrent hujuſmodi loci, nequis credat Zenonem, ſive M. Tullium Ariſtonem aliquem fuiſſe, qui nihil in mediis officiis relinquant, quod ſit aut ſecundum naturam, aut contra. verum ſi Cælius ex conſtantia, & perpetuitate, & non ex ſingulis vocibus philoſophos ſpectaſſet, non fuiſſet ita propenſus ad hujuſmodi calumnias. mitto nunc alias ejus circumſpectiones. nam quis dubitet, ſi plures oporteat eodem tempore defendi, omnes defendere, ſi poſſit? ſin minus, quos poſſit? quod ſi nullum ſervare queat, nemo unquam exiſtimavit ab eo deſertum eſſe quemquam. jam ſi conſtituto in periculo ſine alicujus injuria opitulari non poſſim, non opitulabor: officium enim nunquam debet cum injuria conjungi. nam ut dixit. M Tullius, *qui aliis nocent, ut in alios liberales ſint, in eadem ſunt injuſtitia, ut ſi in ſuam rem alienam convertant.* ubi vides eum, cum par eſſe crimen vellet oſtendere, in eadem eſſe injuſtitia dixiſſe, tam enim eſſe in vitio, & in eodem, plurimum differt: quæ ſi diligentiore trutina Cælius examinaſſet, non tam durus illi Cicero viſus eſſet.

Septima Cælii Calcagnini diſquiſitio.

CIcero liberalitatem cum juſtitia confundit. Habent omnino aliquam inter ſe vicinitatem; præſertim ea parte, quæ in erogando conſtat. dat enim utraque pro dignitate benemeriti, ſed juſtitia multo latius evagatur. Sane Ariſtoteles duplicem juſtitiæ proportionem tribuit: *geometricam alteram, alteram mathematicam. Arithmeticam verſari in contractibus* ſcribit: *in quibus omnes homines pares eſſe decet. Geometricam vero, unicuique ſuum diſpenſare, quantum eſt cujuſque captus & exiſtimatio.* Hæc imperio ac magiſtratus præclare natis ingeniis præbet, cæteris pro ſuo modulo munera & miniſteria partitur. Proprium eſt liberalitatis, pecuniam aſpernari, eamque ad publica hominum commoda impartiri: multos habere ſuo beneficio obſtrictos, nemini quicquam imputare, a nemine vicem repoſcere. Hanc Philoſophi animi magnitudini ac deſpicientiæ rerum humanarum proximiorem, quam juſtitiæ, exiſtimaverunt. Poſſet aliquis fortaſſe ea ratione tueri Ciceronem, quod iſtæ virtutes conjunctæ ſint, ac ita proximæ, ut mutuo vinculo teneantur. quod qui dixerit, incidet in Menedemi Eretrienſis ſententiam, *qui omnes virtutes unam eſſe virtutem arbitrabatur, eamque pro ſuis functionibus diverſis nominibus appellabat.* Autor Plutarchus in libello de Virtute morali.

M. Ant.

M. Ant. Majoragii Deciſio ſeptima.

SEd quæ hactenus a te ſunt impugnata, fuerunt ejuſmodi, ut in eis aliquid dicere videreris: quod vero nunc addis, omnino falſum eſt: itaque tolerari nullo modo poteſt. Equidem non miror, ſi multa quotidie finguntur ab iis, qui nullum ſibi contradicturum ſperant, aut qui tabellis obſignatis, ſecum agi non poſſe intelligunt: cum tu, quem veriſimile eſt crediſſe, multos fore, qui contradicerent, ac Ciceronem defenderent: & qui præclare intelligis, opera Ciceronis a ſtudioſis literarum in manibus continenter haberi: tamen audeas id fingere, quod nuſquam Cicero dixit, ac ne ſomniavit quidem. Sic enim ſeptimam diſquiſitionem tuam aggrederis: *Cicero Liberalitatem cum Iuſtitia confundit.* Ubi quæſo hoc, aut quibus verbis efficit Cicero? Porrige obſecro manum, & digito locum demonſtra: non enim in Officiis Ciceronis, ubi hoc faciat invenio: niſi forte tu novum aliquod exemplar habes, ubi confuſio illa liberalitatis ac juſtitiæ lateat. In eis certe quæ mihi videre contigit, nuſquam hanc confuſionem inveni. Tuum igitur fuit, locum aperte declarare: non poſtulare, ut tibi tanquam Xenocrati cuipiam injurato credamus. At ego contra video, diligenter a Cicerone virtutes iſtas inter ſe diſtingui, ſeparatimque alteram ab altera tractari: ut non poſſim non mediocriter admirari, te tam impudenter & aperte mentitum. Sed præſtat ipſius Ciceronis verba recitare, ne me quiſquam fortaſſe putet, amore ductum, quo ſemper ab ineunte pueritia Ciceronem complexus ſum, aliquid fingere; quæ ſic habent: *De tribus autem reliquis latiſſime patet ea ratio, qua ſocietas hominum inter ipſos, & vita quaſi communitas continetur, cujus partes duæ ſunt: Iuſtitia, in qua virtutis ſplendor eſt maximus, ex qua viri boni nominantur, & huic conjuncta Beneficentia, quam eandem vel* Benignitatem, *vel Liberalitatem appellare licet.* Hic vides apertiſſime diſtinctam a Liberalitate Iuſtitiam: atque ita de Iuſtitia verba facere incipit, ſeparatim a Liberalitate: Sed juſtitiæ primum munus eſt, ut ne cui quis noceat, niſi laceſſitus injuria: deinde, ut communibus utatur pro communibus, privatis ut ſuis. Itaque progreditur, & Iuſtitiæ munera pluribus verbis explicat. Poſtea vero, cum jam ſatis multa verba de Iuſtitia ſibi feciſſe videretur, μετάβασιν, id eſt, tranſitionem addidit, ut a Iuſtitia Liberalitatem ſegregaret, quæ eſt ejuſmodi: *De Iuſtitia ſatis dictum eſt: deinceps, ut erat propoſitum, de Beneficentia ac Liberalitate dicatur, qua quidem nihil eſt naturæ hominis accommodatius.* Hæc certe Ciceronis verba ſunt, quibus intelligi ſatis poteſt, voluiſſe eum *a Iuſtitia disjunctam eſſe Liberalitatem.* Quæ cum ita ſint, omnino te mentitum eſſe fateare neceſſe eſt. Quid ergo Ciceronem impugnas? an fortaſſe quia *juſtitiæ conjunctam eſſe liberalitatem* dixerit? At hoc ipſe tua ſponte fateris, cum dicis, has duas virtutes habere aliquam

in-

inter ſe vicinitatem, præſertim in ea parte, quæ in erogando conſtat: dat enim utraque pro dignitate bene mereri. Sed quemadmodum hæ virtutes differant, optime declarat Ariſtoteles in libello de virtutibus: *Iuſtitia* (inquit) *eſt virtus animi διανεμητικὴ τοῦ κατ' ἀξίαν*, id eſt, *quæ diſtribuit quod pro dignitate cuique convenit. Liberalitas vero eſt virtus animi εὐδάπανος εἰς τὰ καλά*, hoc eſt, *quæ in rebus honeſtis facile ſumptum facit*. Propterea Iuſtitiæ munus eſſe vult, patrios mores ſervare, legibus obtemperare, promiſſa & conventa efficere. Liberalitatis vero, facilem eſſe in erogando, quoties opus fuerit, & quoties honeſtas ipſa poſtulat: libenterque auxilium egenti ferre, neque unde non licet aliquid accipere. Quæ ſiquis diligenter advertat, intelliget profecto, magnopere cum iis quæ de Iuſtitia & Liberalitate tradit Cicero, convenire. Quæ vero tu citas ex Ariſtotele de duplici proportione, Geometrica, & Arithmetica, non video quid ad hunc locum faciant. Vtrum autem id verum ſit, quod tu aſſeris, Liberalitatem eſſe Fortitudini propinquiorem, quam juſtitiæ, viderint alii: ego certe, niſi firmiores attuleris rationes, a Cicerone noſtro non diſcedam: *qui non fortitudini, ſed juſtitiæ conjunctam eſſe liberalitatem* ſtatuit: neque injuria, cum utraque ad hominum ſocietatem, & vitæ quaſi communitatem pertineat.

Iacobus Griſolus ad ſeptimam Cælii Calcagnini diſquiſitionem.

SEptimo loco inquit Cælius, *liberalitatem Cicero cum juſtitia confundit, quam Philoſophi animi magnitudini, & rerum humanarum deſpicientiæ conjunctiorem, quam juſtitiæ exiſtimarunt*. Ego vero quis nam fuerit de liberalitate ſenſus Ciceronis breviter oſtendam, ſi prius monuero, ne vitio illi vertatur, ſi cum Ariſtotele ſentire noluit. Credebam ego jam omnibus hoc eſſe manifeſtum, quod ille ipſe profeſſus eſt, Ciceronem in his libris ſecutum eſſe Stoicos. quamobrem non recte Cælius, ſi quid ab eo dictum ſit, quod ab Ariſtotelica regula aberrare videatur, id eſſe corrigendum ſtatuit. nam Cicero, ut teſtatum multis voluminibus reliquit, Ariſtotelis moralia diligenter legit, nec ab eo propterea diſſentit, quod neſciat, quid ille ſenſerit, ſed quia tunc eum non probat. neque vero illius ætas erat huic noſtræ ſimilis, quæ unum novit Ariſto. præterea neminem. at vigebant quatuor illæ Philoſophorum ſcholæ, quarum ſingulæ multos habuerunt amatores, a quibus eruditiſſimis diſputationibus defenſæ ſunt. ac ſi veterum Philoſophorum ſcripta videremus, aut eorum, quos reliquos habemus, teſtimonio crederemus, neceſſe eſſet fateri longe plures, & eos graviores Platonicos, quam Ariſtotelicos fuiſſe. erat ergo fas bonis illis temporibus, ut etiam ante fuerat, Ariſtoteli non modo non aſſentiri, verum etiam repugnare. nunc autem eo jam ventum eſt, ut dicere non

ſatis

ſatis ſit, ut olim de Pythagora ſolebat, αὐτὸς ἔφα, verum ſingula hujus verba ſingula eſſe oracula putemus. at ſi hoc inertiæ noſtræ largiamur, ut ex tam multis vix unum cognoſcamus, laudare debemus eos, qui ut omnes cognoſcerent ſummo ſtudio, & labore perfecerunt. itaque omnium collatis opinionibus, quæ maxime placerent, eas cum cauſa, ut illius videbatur, ſecuti ſunt. ut Marcum Tullium feciſſe conſtat, quem quidem cum ex aliis, tum ex illis quinque de fin. bonorum, & malorum libris par eſt exiſtimare, nihil ignoraſſe quod illæ ſcholæ, quæ tunc erant in honore, ſentiebant. hic ego, quod ſæpius ſe fecerit academicum, & Stoicum, quam peripateticum, nolo ſtatuere, utrum recte fecerit nec ne, verum quoniam ea tempeſtate nulla religio videbatur, ſi quis improbaſſet Ariſtotelem, demus hanc veniam Ciceroni, ut ab iis, quos ſibi duces elegerit, ad Ariſto. non deficiat. nec libeat ſemper hoc Enthimemate, ut Cælius conſuevit, uti. non ſic Ariſtoteles. ergo male Cicero. nam apud eum, ut toties jam dixi, non ſemper Ariſt. probatur, quemadmodum in ratione liberalitatis; quam quidem ille in pecuniæ tantum uſu, & earum rerum, quæ pecunia æſtimantur, Cicero vero non in his ſolum; verum etiam in omni genere liberalitatis verſari putat. quare ſic ait. *de tribus autem reliquis latiſſime patet ea ratio, qua ſocietas hominum inter ipſos, & vitæ, quaſi communitas continetur. cujus partes duæ ſunt, juſtitia, in qua virtutis ſplendor eſt maximus. ex qua boni viri nominantur, & huic eſt conjuncta beneficentia, quam eandem vel benignitatem, vel liberalitatem appellare licet. tum de juſtitia, & injuſtitia primum, poſtea de liberalitate ſeparatim ſua utrique munera, & officia tribuens tractavit.* ubi videmus Ciceronem juſtitiam eam partem intelligere, quæ noceat nemini, nec tamen proſit cuique, niſi dando, & accipiendo, ut artifices, & mercatores ſolent, quippe qui ſic aliis proſunt, ut etiam ſui commodi honeſtam rationem habeant. quare Alexander Aphr. eam τῆς πλεονεξίας, καὶ τῆς μειονεξίας medium eſſe tradit in Top. ſed hæc virtus manca videbitur. non enim ſatis eſt abſtinere tantum ab injuria, niſi benignum te, & liberalem præſtes. quare adjungunt ei liberalitatem, cui tribuunt non ſolum uſum pecuniæ, & earum rerum, quæ pecunia æſtimantur, verum etiam omnem cujuſvis generis benignitatem. itaque in ſecundo officio inquit Cicero, *liberalitatis eſt ratio duplex. nam aut opera benigne fit indigentibus, aut pecunia. atque his duabus partibus juſtitiæ univerſum genus humanum ſuſtentatur. nam ſocietatem tuetur is, qui jus ſuum cuique tribuit.* itaque in tertio de fin. *juſtitia* inquit Cicero. *in ſuo cuique tribuendo cernitur:* ac in: 3. de nat. deor. *juſtitia, quæ ſuum cuique tribuit, quid pertinet ad deos? hominum enim ſocietas, & communitas, ut vos dicitis, juſtitia procreavit.* de inventione vero, ut intelligas hujus virtutis vim, jam vide a puero Ciceronem didiciſſe, *juſtitia*, inquit, *eſt habitus animi communi utilitate conſervata, ſuam cuique tribuens dignitatem.* Rurſus ille quoque ſocietatem conſervat.

qui

nec ulli nocet, & communes utilitates in medium affert. mu-
ie officiorum dando, & accipiendo, tum arte, tum opera,
facultatibus inter ſe, & alios ſocietatem devincit, cujus qui-
juſtitiæ fundamentum eſt fides, ut liberalitatis pro dignitate cui-
tribuere, ut ſuo loco melius apparebit. atque hæc eſt, quam
netricam, & illa, quam Arithmeticam vocat Ariſtoteles, nam
magnanimo conjunctiorem liberalitatem cenſet Ariſt. quam
iæ, id non ignoravit M. Tullius, quippe *qui in partitionibus
itudinis animi liberalitatem in uſu pecuniæ dixit eſſe.* ſed hic
agendum fuit. ſequitur enim Stoicos, apud quos certe latius
liberalitas, quæ juſtitiæ ſubjicitur, quam quæ tantum ad ma-
imum refertur. hæc enim in ſolo uſu pecuniæ, illa vero in
benificio verſatur, & propterea Stoici eam juſtitiæ adjunge-
unde Cato in tertio de fin. *juſtitiæ* inquit *adjuncta ſunt pie-
bonitas, liberalitas, benignitas, comitas, quæque ſunt generis
m.* jam mihi videor Ciceronem ſine illo mutuo vinculo, quo
omnes virtutes continentur, defendiſſe. ut nequaquam in
demi ſententiam delabi ſit neceſſe.

Octava Cælii Calcagnini diſquiſito.

quanquam omnis virtus nos ad ſe allicit, facitque ut eos di-
gamus, in quibus ipſa ineſſe videatur: tamen juſtitia & libe-
s id maxime efficit. Cur hoc fiat, Cicero prætermittit oſtende-
oſtendit id Ariſtoteles: quod cæteræ ſcilicet virtutes habenti de-
ſint, & emolumento: ſola juſtitia & liberalitas non habenti,
eteris potius mortalibus proſint, aliorumque gratia, & commo-
ercea ntur. ob id etiam eas ἀλλοτρίας ἀρετὰς, id eſt, alienas
es, veteres appellavere: quod publicæ utilitatis gratia potius
privatæ, inventæ ſint. omnis autem virtus, quo ſe pluribus
ricem præbet, hoc eſt apud omnes charior, majoreque in ad-
ione habetur. Si igitur Cicero, quum Officiorum librum ſcri-
, Ariſtotelem habuiſſet in manibus, potius quam Panætium:
dubito, quin fœcundiora uberioraque ſuis civibus præcepta
liſſet, eaque locupletioribus argumentis & rationibus com-
iſſet.

M. Ant. Majoragii Deciſio octava.

Tque hæc quidem, quæ de juſtitia ac liberalitate dicta ſunt a
Cicerone, declarant id apertiſſime, quod ab eo tu dicis eſſe præ-
iſſum: nempe quam ob cauſam fiat, ut quanquam omnis vir-
os ad ſe alliciat, faciatque, ut eo diligamus, in quibus ipſa
videatur: tamen Iuſtitia & Liberalitas id maxime efficiat. Su-
is enim copioſe declaratum eſt a Cicerone, duas has virtutes la-
ie patere: in iiſque ſocietatem hominum inter ipſos, & vitæ
com-

ducitur. jam plenum fiet etiam, qui ſecutus eſt Panætium potuiſſe de juſtitia copioſe, & ſubtiliter diſputare. mitto quam multa in tam multis voluminibus dixerit, ex quibus cognoſci poteſt utilitatem plerumque alienam juſtitiam tueri. quod ſi quis negat, illud ſaltem doceat rogamus, cur is dixerit per hanc, & per liberalitatem in primis effici, ut ad amandum alliciamur. unde hoc novit? fortaſſe Cæl. reſponderet furore aliquo afflatum divinaſſe Ciceronem. nam deliraſſe hic, ut alibi confirmat, illi non videtur, quippe quem ſenſiſſe recte non audet negare, ſed quod Ariſt. rationem non attulit, eam ignoraſſe ſuſpicatur. quaſi vero neceſſarium ſit, quicquid omittatur a ſcriptoribus, id ab eis ignorari. at rationis hujus non erat ignarus, immo vero eam ſuis verbis ſic expreſſit. ſic enim in officio ſecundo ſcribit, itaque illa tria, quæ propoſita ſunt ad gloriam, omnia juſtitia conficit, & benevolentiam, quod prodeſſe vult plurimis, & admirationem, quod eas res ſpernit, & negligit, ad quas plerique inflammati rapiuntur. ubi res igitur id poſtulavit, non præteriit rationem. nam in primo cum de juſtitia, & liberalitate, tunc ageret, exiſtimavit rationem illam ex longa diſputatione doctis ſaltem viris perſpicuam eſſe factam. ita ſuperfluens potius fuiſſet, ſi quid aliud ea de re dixiſſet, quam ut Cælius vult fœcundus. ut autem ad Ariſt. tandem veniamus, aliud illi propoſitum erat, aliud Ciceroni. hic enim non virtutum vim & rationum tam docere voluit, quam quæ officia, & quo modo ex virtutibus ſingulis ducerentur. Ariſt. vero contra, ut in quo ſita eſſet felicitas exponeret, naturam cujuſque virtutis, ac omnes differentias eſt ſumma diligentia perſecutus. nam hic quærit quid ſit virtus. Cicero vero quis ejus uſus. ut fabri angulum rectum, quantum ad ipſorum artem pertinet, conſiderant: geometra vero quid, & qualis ſit, diligenter perſcrutatur. non igitur eodem modo res eaſdem conſiderat uterque, ut nec liberalitatem, de qua ſcribens Ariſt. ubi quid ea eſſet definiſſet, in ſua quoque officia diſtribuit, & eorum differentias expoſuit. cum enim in dandis & accipiendis pecuniis liberalitas verſetur, qui donat ut decet, & oportet multis rationibus eum præſtare oſtendit illi, qui per injuriam nihil ſumit. inter quas eam quoque poſuit, quod liberalitas prodeſt, quia donat. cujus rei argumento nobis eſt, quod omnium virtutum maxime amatur. id quod accipienti, quod ſuum eſt, non accidit. num hac neceſſitate Cicero coactus eſt ita diſputare? cum præſertim ex ejus juſtitia, oratione quivis intelligat, ut dixi, liberalitatem, & juſtitiam, ad alienam utilitatem attinere? nihil minus. juſtitiam vero præclariſſimam omnium virtutum: propterea tradit Ariſt. quia non ſolum ipſi juſto verum etiam aliis prodeſt. qua quidem ratione omiſſa quod ſibi propoſuerat, conficere non potuiſſet. Ciceronis autem ratio alia fuit. expoſita enim ea caritate, quæ inter ſanguine conjunctos eſſe debet, ſtatuit nullam ſocietatem præſtantiorem eſſe, neque firmiorem, quam quæ in morum ſimilitudine bonorum eſt. ac ne quis hac in re virtuti plus
tri-

ibueret, quam ſimilibus ſtudiis, paribuſque voluntatibus negavit; e juſtitia quidem æque nos ad amandum allici, neque liberalitate; narum vis eſt in ea re maxima. quoniam ſimiles nos eas non habeaus. ne intelligat Cælius pari aut ſimili virtute id fieri, ſed eum iam ad amandam impelli honeſtatem, qui potius in aliis quam id e illam cernat, quæ benevolentia, & amicitia non eſt tam firma, eque tam copulata, quam quæ ſimilitudine bonorum morum conliatur, id eſt, quam cum virtute præditus alterum ſibi ſimilem inetur. atque quod probandum ſibi ſumpſit, rationibus confirmait dicens. in quibus enim eadem ſtudia ſunt, eædemque voluntas, in his fit, ut æque quiſque altero delectetur ac ſe ipſo: efficiturue id. Pythagoras vult in amicitia, ut unus fiat ex pluribus. neque ero in pronunciationibus ſingula egent approbatione, ut ſi dicas agis ad amandum nos alliciat morum ſimilitudo bonorum, quam uſtitia, quæ præter omnes alias virtutes amari ſolet. quid hic neeſſe eſt approbare juſtitiam maxime virtutum omnium amari, cum ro certo, atque conceſſo habeatur? quid eſt igitur cur ad ineptias iceronem vocemus?

Nona Cælii Calcagnini diſquiſitio.

ET Themiſtocles quidem nihil dixit, in quo ipſe Areopagum adjuvarit. An parum dixit Themiſtocles, parumque adjuvit Aeopagum, quum oraculum interpretatus eſt? quum oſtendit ſuis ivibus, quæ forent lignea mœnia? quum perſuaſit, ut ſe navibus uerentur? quum Regi vafro conſilio utile oſtendit, in anguſtiis ugnare? ſed quid opus dicto fuit? quum naviter atque induſtrie gendo patriam ſervaverit? Quod niſi fortiter pugnando, ſeque naximis periculis exponendo, præpotentis Regis vires fregiſſet: certe Areopago locus non ſuperfuiſſet, ſed una cum Areopagitis ſalus & loria Athenienſium concidiſſet. Poſſem hic togæ bellique conſilia omparare, poſſem civiles caſtrenſeſque labores conferre: eaque exiſſis eloquentiæ velis exaggerare, quæ in Oratione pro L. Murena ncredibili facundia Cicero proſecutus eſt. Sed in re plana, atque mnibus expoſita, non adeo oportet eſſe eloquentem.

M. Ant. Majoragii Deciſio nona.

COmparat Cicero res urbanas cum bellicis, multaſque res urbanas extitiſſe majores clarioreſque quam bellicas affirmat: atque hoc approbare volens, Solonis ac Themiſtoclis exemplum in medium profert. *Solon enim Athenis Areopagitarum ſapientiſſimum concilium conſtituit: Themiſtocles vero clariſſimam in Salamine pro patria pugnans contra Perſas victoriam reportavit. Non minus præclarum* (*inquit* Cicero) *Solonis factum, quam Themiſtoclis judicandum eſt: hoc enim ſemel profuit, illud ſemper proderit civitati, illo conſilio leges*

Athenienſium & majorum inſtituta ſervantur. Et Themiſtocles q
dem nihil dixit, in quo ipſe Areopagum adjuverit: at ille vere a
adjutum Themiſtoclem: eſt enim bellum geſtum conſilio Sena
ejus, qui a Solone erat conſtitutus. Hic tu Ciceronem impugn
atque objicis interpretatum a Themiſtocle oraculum, cum oſt
dit ſuis civibus, quæ forent lignea mœnia: quum perſuaſit, u
navibus tuerentur: perinde quaſi forent hæc civitati profutura,
Areopagus ea ſuo judicio comprobaſſet. Quod vero Themiſt
conſilium ac prudentiam in bello gerendo, fortitudinem & i
ſtriam in agendo verbis amplificas: nihil aliud agere videris, ni
credamus, magnum Imperatorem & egregium bellatorum f
Themiſtoclem: quam ei gloriam & laudem, etiam ſine tuis ve
facile concedimus. Sed hoc tempore non id agitur, quam ma
Imperator Themiſtocles fuerit: ſed uter magis Reipub. profu
ipſene, an Solon. *Quod ſi Leges* (ut eſt Pindari ſententia) *De
hominumque reginæ ſunt*: vel (ut docet Cicero) ſi *Lex eſt vinc
civitatis, libertatis fundamentum, fons æquitatis: & quema
dum corpora noſtra ſine mente, ita civitas ſine legibus nihil con
de, nihil ſapienter, nihil utiliter efficere poteſt: profecto qui
optimas conſtituit, quibus adminiſtretur recte Reſpub. is om
maxime civitati prodeſt*. Quid enim ſine legibus & conſilio for
do prodeſt, aut bellica prudentia? Geſſit bellum cum Xerxe T
miſtocles & quidem nobiliſſimum, quo patriam a Perſarum r
dominatu liberavit: ſed nunquam id geſſiſſet, niſi Areopagi c
lio decretum eſſet, quem Senatum antea Solon conſtituerat. T
igitur Reipub. profuit, qui autor rei gerendæ fuit, quam qui
ſit: niſi enim ille ſtatuiſſet, hic nunquam geſſiſſet. Sed extollis
quentiæ tuæ vires, & ais te poſſe togæ, bellique conſilia comp
re, civiles caſtrenſeſque labores conferre, eaque paſſis eloque
velis exaggerare. Sit ita ſane: eſto diſertus, & eloquens, id c
ego de te nunquam audivi: ſed quid hoc loco tibi prodeſt eloq
tia? num ut declamantium more res bellicas extollas, urbanas
primas? Hæc quidem eſſet puerilis exercitatio, quo genere ſ
apud me nobiliſſimi pueri Mediolanenſes fere quotidie uti: p
hoc idem Marcus Fannianus diſcipulus meus, qui non ita pri
maxima cum hominum admiratione publice de loco ſuperior
maximo conventu Græcarum literarum cognitionem improb
nec minori facundia paucis poſt diebus eandem eruditionem di
prope laudibus exornavit, cum nondum duodecimum annum
tigiſſet. Poſſet hoc idem T. Tonſus, Franciſcus Boſſius, Bap
Cuſanus, nonnullique alii eximia ſpe, ſummæque virtutis adole
tes, quos ego ſumma cum voluptate declamitare doceo. Sed
non ejus ſunt, qui Ciceronis impugnandi perſonam ſuſceperit.
rum quia negare nemo poteſt, quin tantum Athenienſibus So
aut etiam fortaſſe magis quam Themiſtocles profuerit: non hic
tius immorabor, ipſius Ciceronis verba perpendenda ſunt. Nam

Cicero, *nihil Themiſtoclem dixiſſe, in quo ipſe Areopagum ad-* *[juverit]*: non hoc dicit, nullam unquam utilem in Senatu dictam a Themiſtocle ſententiam: hoc enim non eſſet veriſimile, cum vi-rum prudentem fuiſſe Themiſtoclem acceperimus: quippe qui ora-culum interpretatus ſit, quod jubebat, ut ſe ligneis mœnibus Athe-nienſes tutarentur: Sed nullam legem, nullum inſtitutum, nullum Senatuſconſultum, nullum ordinem a Themiſtocle fuiſſe conſtitu-tum: nihil quod ad Reipub. adminiſtrationem, & ad res urbanas pertineret: nihil quo leges Athenienſium, quo majorum inſtituta ſervarentur: nihil denique quo Senatus melior, aut Areopagus ex-cellentior fieret, ab eo dictum. Hæc ſunt, quæ Cicero non minus egregia, quam bellicas virtutes eſſe cenſet: additque præclaram eam ſententiam, quæ certe eſt veriſſima: *Parva eſſe foris arma, niſi ſit conſilium domi.* Proinde ſi vera fateri voluerimus, dicemus, utram-que virtutem, & bellicam, & urbanam æque Reipub. conducere: non enim video, quid rei militaris ſcientia proſit, quum nullis in-ſtitutis, aut legibus, nulloque ſapientum hominum conſilio civitas gubernatur. Nec rurſus, urgentibus ex omni parte bellis, & hoſti-bus, graviſſima Senatus autoritas quicquam proderit, niſi rei mili-taris periti duces & ſtrenuiſſimi Imperatores adfuerint:

——— *alterius ſic*
Altera poſcit opem res, & conjurat amice.

Iacobus Griſolus ad nonam Cælii Calcagnini diſquiſitionem.

Perdifficilis eſt illa quæſtio, utrum Themiſtocles inſigni illa ad Sa-laminiam victoria plus adjuverit remp. an Solon eo conſilio, quo conſtituit Areopagitas. hunc Cicero, illum Cælius defendit. ma-gnum uterque vir magnum eſt nactus patrocinium. nam Cicero ad hanc ætatem primas inter latinos ſine controverſia ſemper tulit, & feret etiam poſthac, niſi Cælio cogatur cedere. cui non ſatis eſt omnium fere animos ad ſe convertiſſe, niſi Ciceronis diuturnam glo-riam, & eandem maximam imminuat. Ego vero tametſi noſtra tempora cariora mihi eſſe debent, ſtudioſus tamen veritatis, & quia tum mihi videtur tantum virum, & de nomine latino tam bene meritum defendere, & glorioſum cum Cælio, ut ſæpius jam fe-ci, congredi, contendam quantum potero etiam nunc exiſtimatio-nem ejus illuſtriſſimam tueri. ſpero etiam Solonis manes huic meo ſtudio gratiam habituros. volens igitur M. Tull. res bellicas mino-res eſſe, quam urbanas ſuadere, vere inquit ſi volumus judicare, multæ res extiterunt urbanæ majores, clarioreſque, quam bellicæ: atque orationem a communi quæſtione univerſi generis ad propriam definitamque diſputationem viſus eſt traducere, cum dixit. quam-vis enim The. jure laudetur, & ſit ejus nomen quam Solonis illu-

 ſtrius,

ſtrius, citeturque Solamis clariſſimæ teſtis victoriæ, quæ antep
natur conſilio Solonis ei, quo primum conſtituit Areopagitas. n
minus præclarum hoc, quam illud judicandum eſt. illud enim ſ
mel profuit, hoc ſemper proderit civitati. hoc conſilio leges At
nienſium, hoc majorum inſtituta ſervantur. & Themiſt. quid
nihil dixit, in quo ipſe Areopagum adjuverit. at ille adjuvit Th
eſt enim bellum geſtum conſilio Senatus ejus, qui a Solone c
conſtitutus. duo ſunt hic argumenta, quibus conſilium Solo
victoriæ Them. præfertur. & quod ſemel tantum ea profuit civita-
ti, conſilium vero Sol. & ante, & tunc, & deinceps erat ſemp
profuturum. & quod in eo bello Them. adjuvit conſilium Solonis
minime vero Them. victoria Solonem. Cælius autem contemp
primum argumentum, aut exiſtimavit ſecundo confutato cauſa
Solonis ſtare non poſſe. ita quaſi ſubiratus, an parum dixit Them
inquit, parumque adjuvit Areopagum cum oraculum interpretatus
eſt? cum oſtendit ſuis civibus quæ forent lignea mœnia? cum per-
ſuaſit ut ſe navibus tuerentur? parum me hercule, parum. atqu
adeo nihil Areopagum juvit o Cæli, quid iraſceris? nihil inquam
adjuvit, niſi quoties ſenator de re aliqua ſapienter cenſet, ipſius
Senatus ſtatum, & rationem meliorem facit. nam The. hæc omnia
dixit, non ut imperator, ſed ut Areopagita, ac omnia illa conſilia
Themiſtoclis Areopagitæ, non imperatoris fuere. nec alia cauſa
Solon Areopagum conſtituit, niſi ut in eo de rebus ad remp. perti-
nentibus deliberaretur. deliberatum eſt autem Themiſtocle refe-
rente, aut etiam ita cenſente ut claſſe id bellum gereretur. non enim
unius Them. nutu, atque arbitrio claſſe dimicatum eſt, ſed cum
Sen. Conſ. in ejus ſententiam factum eſſet, qua tamen ſententia
non adjuvit conſilium Solonis ille quidem, ſed ſecutus eſt potius. it
poſtea ſuis conſiliis bellum adminiſtravit. Imperator enim eſt admi-
niſtrator belli, non auctor. ad quem quidem exercitus, caſtrorum,
agminum, ſignorum conferendorum, oppidorum oppugnando-
rum, commeatuum, inſidiarum faciendarum, ac vitandarum, &
aliarum rerum, quæ propriæ ſunt belli gerendi, cura pertinet. in
quibus certe Themiſtocles excelluit. ſed hæc non fecerunt Areopa-
gum ſapientiorem. Areopagus contra multis modis Them. adju-
vit: etenim Athenienſes nec vires, nec opes tantas habuiſſent, niſi
Solonis conſilio leges & majorum inſtituta ſervaſſent: tum neque
milites, neque duces, neque ipſe Themiſtocles tantæ virtutis ſplen-
dorem conſecutus eſſet, niſi bonis legibus, & inſtitutis civitatis
paruiſſet, quæ auctoritate Areopagi cuſtodiebantur. adde etiam il-
lud, quod ad ea tempora illa reſp. perduci non potuiſſet, niſi eo-
dem conſilio recta, & aucta fuiſſet. quo circa Themiſt. aut non
fuiſſet, aut remp. quam ſervaret, non habuiſſet. quod ille ea vi-
ctoria ſemel fecit, Areopagus vero ſæpiſſime, & cum nondum eſ-
ſet Them. & poſtquam deſiit eſſe. vicit igitur Them. Perſarum re-
gem arte ſua ille quidem, ſed conſilio adjutus Solonis, quare præ-
clarius

larius eſt, hoc, quam illud. nam ut Ariſto. ait in poſterioribus
reſolutionibus ἀεὶ δι' ὃ ὑπάρχει ἕκαστον, ἐκεῖνο μᾶλλον ὑπάρχει, id
eſt, id ſemper magis eſt propter quod unum quodque eſt. quid eſt
igitur, cur Cælius Ciceronem reprehendat? quid eum moveat no-
men Themiſtoclis? & ſcire debet Athenis longe plures fuiſſe Them.
quam Solones. & ducem illum Græciæ, nunquam optaſſe ut Ajacis
ſimiles decem haberet: at Neſtoris. quod ſi accidiſſet non dubitabat
quin brevi Troja eſſet peritura. lege de Sen. at cur primum argu-
mentum non refutavit? Nam ſi concedit Areopagitas ſemper civi-
tati profuiſſe, tantum vero ſemel Them. duram provinciam ſuſce-
pit, ſi negat, cur non diluit? ſin vero contemnit, ignorat diſpu-
tandi rationem, nec ſatis intelligit, quæ ſit argumenti cujuſque vis.
ſtratagemata vero, quæ narrat, tum fortitudinem, ſolertiam,
ſtrenuitatem viri confitentur omnes fuiſſe maxima. neque eſt quiſ-
quam, qui laudem illius victoriæ præſtantiſſimo viro detrahat, quam
illi communi conſenſu tota Græcia conceſſit. neque Mar. Tullius lau-
dem illius cum laude Solonis contuliſſet, niſi maximam eam judi-
caſſet. quid arma Cæl. comparat cum toga? nonne Cicero C. Cæ-
ſari declaravit *in armis militum virtutem, locorum oportunitatem,
auxilia ſociorum, commeatus, multum juvare? nonne maximam
partem quaſi ſuo jure fortunam ſibi vendicare? & quicquid proſpere
geſtum eſt, id pene omne ſuum ducere?* at vero illius gloriæ, quam
ſua ſapientia viri graves conſequuntur, ſocium habent neminem.
non enim temeritas fortunæ cum ſapientia commiſcetur. quare ne-
mo unquam dixit fortunatum Solonem, Lycurgum, Socratem,
Lælium, Catonem, contra fortunatum Alexandrum, Annibalem,
Cæſarem, Syllam, Them. & denique maximos quoſque duces. la-
bores caſtrenſes civilibus eſſe graviores concedimus. Ergo nobilio-
res? negamus. Nam etiam nautæ, & in ergaſtulis durioribus la-
boribus torquentur homines, quam qui togati graviſſimas ſenten-
tias in Senatu dicunt, & ſapientia ſua remp. optime gubernant. qua-
re non quantum corpore quiſque poſſit, ne boves etiam cum ſapiente
conferantur, ſed quantum ingenio, & prudentia proſit, ponderan-
dum eſt. nam ut corporis ſervitio, & animi imperio utimur, ſic
militum laboribus, & Ducum, Senatus autem conſilio utimur. nec
vero Ciceronem Ciceronis auctoritate confutare nitatur Cælius, nam
certior eſſe cuique debet ejus mens, ubi de Philoſophia ſcribit, quam
ubi reum, de cujus dignitate, atque adeo ſalute agitur, defendit.
nam, ut de officiis auctoritate Panætii confirmat, judicis eſt in cau-
ſis ſemper verum ſequi. Patroni vero nonnunquam veriſimile, etiam
ſi minus ſit verum, defendere. quis porro negare audeat, eandem
fere cauſam ab iiſdem oratoribus alias aliter agi oportere? Laudet
igitur Cælius quantum libet eloquentia Ciceronis labores militares,
de illis ejuſdem judicio, nemo dubitet ſenatoriam ſapientiam præ-
ferre.

Decima Cælii Calcagnini diſquiſitio.

PRudentia apud Ariſtotelem, inter virtutes architectonicæ loc obtinet: utpote quæ cæteris imperet, & reliquas modere ob id Socrates, omnes virtutes prudentiæ nomine appellabat: qu ſententiam Ariſtoteles in moralibus arguit. Non enim omnis vir prudentia eſt: ſed nulla virtutum eſt ſine prudentia. Plato in l gibus *prudentiam oculum, juſtitiam pulchritudinem, tempera tiam, ſanitatem, fortitudinem, manum animi virtute inſtituti e ganter nuncupabat.*

M. Ant. Majoragii Deciſio decima.

AGe vero quid decimo loco vocas in diſquiſitionem? Ego q dem certe non video, quid ſit illud, de quo dubites, c nulla Ciceronis verba proferas, nullum notes locum. Prudentia (quis) apud Ariſtotelem inter virtutes architectonicæ locum obti utpote quæ cæteris imperet, & reliquas moderetur. Memini cum eſſe apud Ariſtotelem magnorum moralium libro primo, finem, ubi docet, *Virtutes omnes ſub actionem cadere, qu Prudentia tanquam architectus quidam ſit:* quoniam ut ipſa ſcripſerit, ita virtutes, & quæ ſunt ex virtutibus, agunt. Sed hæc ad propoſitum? an quia non idem Cicero dicit, idcirco eſſe condemnandum? Ergo tu (ſi Diis placet) objicies Cice quod Ariſtotelis interpres eſſe noluerit? Quod ſi in hac parte d tirent inter ſe hi autores, fortaſſe poſſes aliquid contra dicere Ariſtotelis ſententiam confirmares. Sed cum ita conveniant, u pe eadem dicere videantur, quid eſt cur contra Ciceronem hi audeas? *Dividit* Ariſtoteles Ethicorum primo *virtutes in duas mas, & alias* διανοητικὰς *eſſe dicit, alias* ἠθικάς: vel ſi Latine qui malumus, *alias in agitatione mentis eſſe conſtitutas, alia moribus. In agitatione mentis Prudentiam ſtatuit, in moribus L ralitatem, Temperantiam, reliquaſque ejuſmodi.* Quid aliud e Cicero, cum ita proponit: *Ordo autem & conſtantia, & mod tio, & ea quæ ſunt his ſimilia, verſantur in eo genere, ad q adhibenda eſt actio quædam, non ſolum mentis agitatio.* Hic ſe idem eſt, qui apud Ariſtotelem: quamvis verba ſint diverſa. P terea vult Ariſtoteles Ethicorum ſexto, *Prudentis hominis eſſe, recte conſilium capere de rebus honeſtis & utilibus ad bene vivend Prudentiamque habitum eſſe, quo cum recta ratione Verum inv gantes, in rebus humanis aliquid agimus.* Quid Cicero cum Prudentia loquitur? *Omnis* (inquit) *cogitatio, motuſque ani aut in conſiliis capiendis de rebus honeſtis, & pertinentibus ad beateque vivendum, aut in ſtudiis ſcientiæ cognitioniſque verſabi* Quid poterat ſimilius dicere Cicero, ſi Ariſtotelis interpres

voluiſſet? Sed Socratem (inquis) Ariſtoteles reprehendit, quod Prudentiæ nomine virtutes omnes comprehenderit. Quid hoc autem ad Ciceronem? An fortaſſe tu ideo reprehendendum eſſe putas Ciceronem, quod ipſe Socratem, quemadmodum Ariſtoteles, non reprehenderit? Crede mihi, veriſſimum illud eſſe, quod ait Cicero, *Male inſtitutam rationem exitum reperire non poſſe.* Quid enim ais bone vir? cujus rei Ciceronem accuſas hoc loco? dic aperte. At nihil eſt. Quid ergo vocas in diſquiſitionem? Nihil. Quid igitur? quid tibi vis? Neſcio hercle, (inquis) niſi ut multos locos contra Ciceronem annotaſſe videar. Plato in legibus *Prudentiam oculum, Iuſtitiam pulchritudinem, Temperantiam ſanitatem, Fortitudinem manum animi virtute inſtituti eleganter nuncupabat.* Euge vir doctiſſime, ſapienter, docte, lepide, laute, nihil ſupra. Cur enim tibi hoc non gratificer, cum præſertim tanquam Thraſo quidam, nihil aliud quam gloriam ambire videaris? Quorſum enim hoc loco citas & laudas eam Platonis ſententiam, ſi ut te Platonis fuiſſe ſtudioſum oſtentes? Quid eſt quod te tranſverſum ab inſtituto trahit? Dic tandem Poſthume de tribus capellis. Hoc age amabo: non meminiſti te provinciam impugnandi Ciceronis ſuſcepiſſe? Quid ergo attinet Platonem laudare? Profer prius Ciceronis erratum: deinde vagare quantum libet. Quid nobis ad reſpondendum in iſta diſquiſitione dediſti, bone accuſator? Nihil, (ais) cum nihil impugnem. Atqui mirabar quidem, cum nihil viderem. Detur igitur hoc imprudentiæ tuæ, quod ſine cauſa, & imprudenter, ad prudentiæ reprehenſionem veneris, reliqua videamus.

Iacobus Griſolus ad decimam Cælii Calcagnini diſquiſitionem.

DE prudentia nobis uſu ſæpe venit, ut diſputemus: nunc autem quia Cælius apud Ariſt. inquit, eam inter virtutes architectonicas locum obtinere, atque id nonnullis fortaſſe videbitur contra M. Tullium diſcerniſſe, demonſtrabimus ſpero & quænam ſit philoſophi ſententia, & eam Ciceroni contrariam non eſſe. Architecton igitur, quem nos dictione quidem Græca, forma vero Latina dicimus Architectum, princeps fabrorum eſt, is præeſt aliis, & dat ædificandi leges. quare per tranſlationem Ariſt. illas artes, quæ præſunt aliis Architectonicas appellat, ut in primo Ethicorum patet, & in ſexto, cum prudentiam rerum univerſalium ſecundum Euſtratium Architectonicam appellat. at iterum idem paulo poſt ait partes ejus perſequens, civilem, & prudentiam idem eſſe genere, differre vero ſpecie. quarum prudentia, quia inprimis propria commoda procurat, & quia vulgo is ſolus videtur eſſe prudens, qui optime ſuis rebus conſulit, ſola nomen generis retinuit. altera vero, cum totius civitatis curam ſuſcipiat, civilis nuncupatur. hæc

autem eſt duplex. namque, ut princeps leges condit, & præcipit aliis, legifera vocatur. altera vero pars communi nomine civilis dicitur. illi enim ſingulæ res civitatis curæ ſunt, & ſuis pene manibus omnes adminiſtrat. inter quas Architectonicam eam eſſe partem dixit, quam legiferam nominavit. vel dicamus, quia prudentia politica, œconomica, &, ut ita dicam, perſonalis eſt, & tertia ſecundæ, utraque vero primæ, ut principi, ſubjicitur, hæc Architectonica jure debet appellari. ſic utraque nimirum ratione obtinere mihi videor, non prudentiam genus, ſed aut univerſalem, aut legiferam ſpeciem principem eſſe non virtutum, ſed aliarum prudentiæ formarum. hic equidem non video quid contra M. Tullium eſſe videatur, niſi quicquid ille tacuit, quod ab Ariſt. dictum ſit, id omne contra eum eſſe ſtatuamus. at Cicero, ut alibi diximus, non profeſſus eſt in libris illis ſe virtutum vim demonſtraturum, ſed potius quænam ex ſingulis officia duci oporteret. id quod ſemper, & copioſe fecit. illud vero pro ut neceſſitas rei poſtulabat. nam quod *virtutem eſſe nullam ſine prudentia* ſcribit Ariſt. mire cum Cicerone convenit eſt enim apud eum hoc velut axioma, *virtutes omnes cum prudentia conjunctas eſſe.* ut in quinta Tuſculana, per eam quæ inducta eſt, perſonam expreſſit his verbis. *ſi enim nulla virtus prudentia vacat, prudentia ipſa hoc videt*, &c. Hic Ariſtotelis ore quaſi locutum Ciceronem videmus, nec ab ejuſdem oratione hæc in libris de Fin. videntur aberrare *omnibus artibus eam attributam eſſe volumus, quæ communis appellatur prudentia, quam omnes, qui cuique artificio præſunt, debent habere.* Ergo prudentiam ſordidis artificibus ponet eſſe neceſſariam, in munere vero juſtitiæ, aut moderationis, aut fortitudinis cenſebit ſine prudentia nos verſari? at hic fortaſſe dicet aliquis prudentia communis pro diligentia poſita eſt. fateor, ſed diligentia aut prudentia eſt, aut ſoror prudentiæ. quare confundit eas uſu M. Cicero cum alibi, tum in ſecundo libro de Orat. ubi de inventione agit. Antonius qui percurret eum locum hoc etiam de diligentia ſcriptum reperiet, *reliqua, ſunt in cura, attentione animi, cogitatione, vigilantia, aſſiduitate, labore. complectar hoc uno verbo, quo ſæpe jam uſi ſumus, diligentia, qua una virtute omnes virtutes reliquæ continentur. videsne, quæ propria ſunt prudentiæ, tributa hic eſſe diligentiæ? quid, quod ea reliquæ virtutes omnes continentur? hoc eſt alienum à prudentia?* ſentit idem ergo Cicero de prudentià, quod Ariſtoteles, ſed haud ſcio an etiam plus ei tribuerit. in partitionibus vero diviſione prudentiæ fere ſimili uſus eſt, Ariſtotelice dicens, *eam in ſuis rebus domeſticam, in publicis vero civilem appellari, ſolere.* ubi tertiam omiſit, quæ ad unicam perſonam videtur attinere. nam ea cura, quæ unius imprimis commoda tuetur, moralis potius videtur, quam civilis appellanda. nam *quod oculum eſſe animi prudentiam* Plato dixit, non eſt contrarium Ciceroni, quippe qui *memoriam, intelligentiam, & providentiam partes eſſe prudentiæ* teſtatur.

hæc

hæc enim præterita recordatur, præſentia perſpicit, & proſpicit futura. ut non magis Plato, quam Cicero *prudentiam oculum appellare* videatur, ſed etiam Ariſt. videt hunc oculum. qui in ſexto Ethicorum *virtutem illam prudentiæ, quam* δύναμιν *ipſe vocat, quæ nihil eſt aliud quam naturalis quædam habilitas hanc* inquam *naturalem vim perſpiciendi oculum appellat. qui morali virtute impreſſione prudentiæ perficitur.* ex quibus facile perſpici poteſt, laudem Ciceronis cum Ariſt. & Platonis laude conjungi oportere.

Vndecima Cælii Calcagnini diſquiſitio.

DVplex omnino jocandi genus. unum illiberare, petulans, flagitioſum, obſcœnum: alterum elegans, urbanum, ingenioſum, facetum. quo genere non modo Plautus noſter, & Atticorum antiqua Comœdia, ſed etiam philoſophorum Socratici libri referti ſunt. De jocis Plautinis ſtat Horatius adverſus Ciceronem:

At noſtri proavi Plautinos & numeros, &
Laudavere ſales: nimium patienter utrumque,
Ne dicam ſtulte, mirati. ſi modo ego & vos,
Scimus inurbanum lepido ſeponere dicto.

Si detur tamen mihi liber judicandi locus, in Ciceronis malim quam Horatii ſententiam deſcendere. Nam multorum mihi & ſalis & fellis, & facetiarum & ſcommatum habere videtur Plautus, jocisque & perſonis pulcherrime inſervire. ut mirari ſubeat Horatium, graviſſimi alioqui judicii ſcriptorem, tam inique ſuper jocis Plautinis decidiſſe: quod ſatis conſtet, cum imitatum eſſe Siculum Epicharmum, quem Cicero in quadam ad Atticum epiſtola *vafrum* appellat. Et ſane conſtat, Siculos homines ad joca & dicta multum acuminis habuiſſe. Nec profecto videtur Horatius hoc ignoraſſe, quum dixit:

Plautus ad exemplum Siculi properare Epicharmi
Dicitur.

Movet me quoque Varronis autoritas, qui in cenſura comœdiarum Plautinarum non alio fere argumento uſus eſt, quum eas a ſuppoſititiis ſecerneret, niſi quod quæ jocis & luſibus redundarent, eas incunctanter omnique abdicata dubitatione Plautinas pronunciabat. Adde quod in hoc genere longe plus fidei Ciceroni quam Horatio haberi par eſt: utpote quum Ciceronis jocos collegerit, & in aliquot volumina digeſſerit Tyro libertus, ſi credimus Quintiliano.

M. Ant. Majoragii Deciſio undecima.

DVplex jocandi genus ait eſſe Cicero: unum *illiberale, petulans, flagitioſum, obſcœnum*: alterum *elegans, urbanum, ingenioſum, facetum*: quo genere non modo Plautus noſter, & Atticorum antiqua Comœdia, ſed etiam Philoſophorum Socratici libri

referti ſunt. Tu vero contra Ciceronem Horatii carmina de Plautinis jocis ac ſalibus objicis: placet tibi tamen magis Ciceronis ſententia. Hoc certe mihi videtur monſtri ſimile, ut in eo quod approbes, Ciceronem vituperes. Nam ſi tibi placet Ciceronis ſententia, cur in diſquiſitionem hunc locum vocas? cur inter Ciceronianos errores hunc connumeras? Omnino verum eſt, quod paulo ante diximus, te nihil aliud ſpectaſſe, niſi ut multos locos in Ciceronem annotaſſe videaris. Mihi vero ſatis eſt, ut quantum facultas mea fert, divinum Oratorem ab inſulſis tuis criminationibus liberem. Itaque cum nihil hoc loco reprehendas, otioſo & quieto animo tecum agam, ut vehementius inſurgere poſtea poſſim, cum opus eſſe videbitur. Age ergo bone vir, narra mihi obſecro cauſam, qua inductus hunc locum annotaris. Vt oſtenderem (inquis) Horatium a Cicerone diſſentire. Eſto: ſed utram tandem ſententiam probas? Horatiine, an Ciceronis? Ego vero (inquis) longe meliorem Ciceronis ſententiam eſſe judicio. Cur ergo hunc locum contra Ciceronem annotandum eſſe cenſes? Cur non potius aliud opus in Horatium conſcribis? Accuſandus eſt Horatius in hac parte, non Cicero: cum præſertim illuſtrium autorum teſtimonio ſummam in jocis ac facetiis laudem Plautus ſit conſecutus: quam ipſemet Poëta ſuis carminibus apud poſteros teſtatam eſſe voluit: nam (ut ſcribit A. Gellius) hoc epigramma Plauti a M. Varrone poſitum eſt in libro de Poëtis primo:

Poſtquam eſt morte captus Plautus,
Comœdia luget, ſcena eſt deſerta:
Deinde riſus, ludus, jocuſque, & numeri
Innumeri ſimul omnes collacbrymant.

Sed illud Varronis judicium, viri acutiſſimi, & omnium Latinorum doctiſſimi, plurimi faciendum eſt, qui in cenſura Comœdiarum, quaſcunque jocis & facetiis referras eſſe videbat, etiam ſi alterius eſſent inſcriptæ nomine, tamen eas Plauto adjudicabat. Nec prætermittendum illud Epii Stolonis elogium, quod a Quintiliano refertur: *Muſas ipſas, ſi Latine loqui voluiſſent, Plautino ſermone fuiſſe locuturas.* Vt non dubium ſit, quin Horatius aliqua malevolentia vel invidia ductus, de jocis Plautinis parum candide judicarit.

Iacobus Griſolus ad undecimam Cælii Calcagnini diſquiſitionem.

DE jocis Plautinis ſtat Horatius, inquit Cælius adverſus Ciceronem. verum Cælius in communi multorum errore, meo quidem judicio, verſatur. putat enim Horatius abſolute numeros, & ſales Plautinos vituperare. ſed, ut dixi, fallitur cum multis. nam ſi recte judicium Horatii conſideretur, numeros, & ſales Plauti cum

Poëtis

Poëtis græcis comparatos reprehendit, præfert autem comicis & tragicis latinis. namque illius judicium latinos ſemper negligentiæ criminis damnavit. quare *nec virtute foret*, inquit, *clariſve potentius armis, quam lingua latium, ſi non offenderet unumquemque poëtarum limæ labor, & mora.* vos o Pompilius ſanguis carmen reprehendite, quod non *multa dies, & multa litura coercuit*, atque *Perfectum decies non caſtigavit ad unguem.* & in ſecundo Ep. inquit, *Serus enim græcis admovit acumina chartis, & poſt punica bella quietus quærere cœpit quid Sophocles, & Theſpis, & Æſchilus utile ferret. tentavit quoque rem ſi digne vertere poſſet, & placuit ſibi natura ſublimis, & acer, nam ſpirat tragicum ſatis, & feliciter audet. ſed turpem putat in ſcriptis, metuitque lituram.* contra vero *grajis*, inquit, *ingenium, grajis dedit ore rotundo muſa loqui præter laudem nullius avaris.* volens igitur hoc vitium negligentiæ corrigere noſter Flaccus, & Piſones monere, ut id penitus caverent. ait *in ſcenam miſſos magno cum pondere verſus, aut operæ celeris nimium, curaque carentis, aut ignoratæ premit artis crimine turpi.* hic ſubjecta perſona non expectans dum Horatius judex proferret, nam id eſt ſuppoſitum verbi premit, ſtatim objicit, *non quivis videt, nec modulata poëmata judex, & data Romanis venia eſt indigna poëtis.* cui poëta reſpondet, idcirco ne vagere. *quia non quivis judex immodulata poëmata videt?* ſcribamve licenter? *quamvis datà Romanis venia ſit indigna poëtis*, an omnes viſuros peccata putem mea, tutus & intra ſpem veniæ cautus? quod ſi nec incuria animadvertitur, nec licentia reprimitur, quid tandem conſequar, vitavi denique culpam, num laudem merui? at culpa ſimul vitanda eſt, & laus quærenda, *quam vos ut conſequamini, exemplaria græca nocturna verſare manu, verſate diurna.* quo præcepto aperte declaravit latinorum imitatione ad frugem veræ laudis perveniri non poſſe, cum nullus eorum perfectus eſſe videatur. Fuit hoc loco aliquis ex latinis, qui videretur optimus, objiciendus, quo confutato jure omnes reliqui, ut minores confutari viderentur. viſus eſt ergo Plautus is eſſe, qui ſi a græcis vinceretur, nullus deinde ex latinis cum illis conferendus eſſet. at quod in Plauto eſſe præcipuum videtur, tamen cum Græcis comparatum nimium patienter admirati ſunt antiqui. quid de cæteris Plautinis virtutibus ſtatuendum? quid de noſtris reliquis poëtis? ex his videmus Plautum præ græcis improbari, præ latinis vero maxime probari. quem alibi quoque ita laudavit. creditur e medio, quia res acceſſit, habere ſudoris minimum, ſed habet comœdia tanto plus oneris, quanto veniæ minus. aſpice Plautus *quo pacto partes tutetur amantis ephœbi, ut patris attenti, lenonis ut inſidioſi.* quænam igitur diſſenſio de Plautinis ſalibus eſſe poteſt inter M. Tullium, & Horatium? quando uterque ut latinum in eis maxime commendat? nam ſi Cicero cum græcis illum contuliſſet, certe cum Horatio ſenſiſſet, ut de ea laude, quæ latino tribuenda eſt, ſenſiſſe judicamus.

Duo-

Duodecima Cælii Calcagnini diſquiſitio.

PVlchre Ariſtoteles in Ethicis, & Plutarchus in commentario de Virtute morali oſtendunt, *inter continentem incontinentem, temperantem intemperantemque* quid differat. Continens cum affectibus colluctatur, & vincit: incontinens reluctatur quidem, ſed victus dolet. Contra temperans nullam habet luctam, ſed pacatis affectibus utitur,

Vt mare tranquillum, quod nulla impellitur unda.

Intemperans vero, ſine lucta manus dat affectibus, ſeque obſequentem ad nutum omnium voluptatum ſponte profitetur.

M. Ant. Majoragii Deciſio duodecima.

SImile huic eſt etiam quod ſequitur, vel multo etiam ineptius: nihil eſt enim in quo Ciceronem reprehendas, & tamen locorum numerum auges. Pulchre (inquis) Ariſtoteles in Ethicis, & Plutarchus in commentario de Virtute morali oſtendunt. *inter Continentem & Incontinentem, Temperantem, Intemperantemque* quid differat. Deinde Ariſtotelis & Plutarchi ſententiam exponit: *Continens cum affectibus colluctatur, & vincit: Incontinens reluctatur quidem, ſed victus dolet, Contra Temperans nullam habet luctam, ſed pacatis affectibus utitur: Intemperans vero ſine lucta manus dat affectibus.* Hæc ſane præclare dicuntur ab Ariſtotele, & Plutarcho: ſed quid ad hunc Ciceronis locum? aut quid ad officiorum præcepta, quæ tradit Cicero? Me certe jamdudum ſuppudet, his tam levibus objectionibus tuis diutius immorari: nec video quid reſpondeam tam ineptis accuſationibus: hæc eſt enim (ut opinor) tua concluſio: Cicero non declaravit eo modo, quo Ariſtoteles & Plutarchus, quid inter continentem & incontinentem intereſſet: & quid inter temperantem & intemperantem: ergo peccavit. Papæ, quam acute concluſum, quam argute, quam ingenioſe: omnino Chryſippeum hoc tuum eſt argumentum, aut ſiquid validius dici poteſt: hoc vero Zenonis Achillem ſuperat: digna res, propter quam damnetur oratorum Deus, quod noluerit idem dicere, quod Ariſtoteles: aut quod non providerit, quid multis annis poſtea dicturus eſſet Plutarchus. Sed dic mihi, quid prodeſt ad officia conſervanda, ſcire iſtam differentiam? Vel ſi proſit etiam, cur cenſes damnandum Ciceronem, quod noluerit eadem dicere, quæ antea dixerat Ariſtoteles? Quid ſi longe utiliora Cicero dicit in hac parte, quam Ariſtoteles? Eadem ego ratione poſſem Ariſtotelem & Plutarchum damnare, quod multa non dixerint, quæ divinitus a Cicerone tractantur: ut ſi dicam, non eſſe uſum Ariſtotelem ea pulcherrima diſtributione, qua Tullius utitur, cum de quarta honeſtatis parte verba facit: *In omni* (inquit) *actione ſuſcipienda, tria ſunt tenenda.* Primum, *ut appetitui*

us rationi pareat, *quo nihil eſt ad officia converſanda accommoda-* *r.* Deinde, *ut animadvertatur*, *quanta illa res ſit*, *quam effice-* *velimus : ut neve major*, *neve minor cura & opera ſuſcipiatur*, *m cauſa poſtulet.* Tertium eſt, *ut caveamus*, *ut ea quæ pertinent* *liberalem ſpeciem & dignitatem moderanda ſint.* Et paulo poſt: *rum tamen trium præſtantiſſimum eſt*, *Appetitum obtemperare ra-* *ni.* Hæc ſunt pulcherrima temperantiæ, ſeu moderationis præ- ta, quæ nuſquam apud Ariſtotelem invenies hoc modo diſtri- :a: quæ longe præſtantiora ſunt, atque utiliora, quam ſtatuere, id temperans atque intemperans inter ſe differant. Quis eſt enim ı rudis, aut rerum ignarus, quin intelligat, Temperantiam & ntinentiam virtutes eſſe: Intemperantiam vero, & Incontinen- m vitioſitates ? Doce igitur me, qua ratione has fugiam, illas plectar, & nihil ad officium conſervandum in hac parte mihi rit. Quod cum efficiat Cicero, vides te aërem hoc loco verbe- re.

Tertia decima Cælii Calcagnini diſquiſitio.

Icero trahit officium ab honeſto, ab utili : tum quomodo pu- gnet honeſtum cum utili, quid honeſto honeſtius, quid utili ius exploratum proponit. At ego a jucundo quoque officium uirendum puto. Tria enim ſunt, ob quæ quiſpiam expetit: ho- tum, utile, jucundum. Tria rurſus, ob quæ refugit: turpe, tile, atque moleſtum. Et *virtutem facultatem eſſe*, ſcribit in ındo Ethicorum Ariſtoteles, *agendi res optimas circa volupta-* . & Speuſippus, *voluptatem congenitam nobis* atteſtatur. ob id is etiam maxime elaborandum eſt, ut eam moderemur. Nam dicamenta ex contrariis conſtant. cæterum ſicut ex populari opi- ne utile ab honeſto ſeparamus: ita & jucundum ab honeſto atque i jure ſeparari poteſt. Quatenus ergo ſequendum ſit quod jucun- n eſt, diſquiri ex officio debet. Tum illud quoque dubitari pote- , *utrum jucundius : an agriculturam exercere*, *an uxorem duce-* *an cælibem vitam vivere*, & ex tribus quid præſtet : *cultumne* i, *an villaticam paſtionem*, *an mercaturam perſequi.* Incurrit ıanc jucundi mentionem Cicero, nolens, aut certe aliud agens, ine tertii libri de Officiis: qua admonitum miror non attuliſſe in lium, multifariam hanc atque operoſam diviſionem, *honeſtum* *turpe*, *utile & inutile*, *jucundum & non jucundum*, *honeſtum* *utili contendens*, *jucundum cum honeſto decertans*, *jucundum* *utili depugnans.* quæ ſextuplex erit diviſio. Quod ſi *honeſtum* *honeſtius*, *& utile & utilius*, *jucundum & jucundius* addamus: ı ad novenarium uſque numerum procedet diviſio.

M. Ant.

M. Ant. Majoragii Deciſio tertia decima.

QVod vero ſubjungis, videtur aliquam potius habere veriſimilitudinem, apud eos præſertim, qui rem non acute perpenderint: quod a jucundo quoque officium exquiri debere contendis. Sed tamen hoc etiam tuum argumentum molli (quod ajunt) brachio refellemus: neque enim recte reprehenditur a te Cicero, quod ab honeſto atque utili Iucundum non ſepararit: propterea quod nunquam accidit, ut de jucundo ſolo ſit deliberatio: quod tibi homini plus ſatis audaci non videtur: putas enim Iucundum ab honeſto atque utili jure ſeparari poſſe. Ita dum nimis cupide Ciceronem accuſas; ipſum etiam Ariſtotelem, quem unum ad impugnandum Ciceronem videris elegiſſe, damnas. Docet enim Ariſtoteles *Iucundum cum utili atque boneſto ita conjunctum, ut ſeparari non poſſit.* Cujus verba ſi diligenter advertiſſes, nunquam tam temere Ciceronis diſtributionem improbaſſes. Cum enim Ethicorum ſecundo docuiſſet, *Tria eſſe, quæ in electionem cadant, Honeſtum, Vtile, Iucundum:* rurſus *e contrario tria, quæ fugienda ſint, Turpe, Inutile, Moleſtum: atque in bis omnibus virum probum recte ſe gerere, improbum vero perperam:* ſubjunxit, *Voluptatem iis omnibus, quæ in electionem cadant, adjunctam eſſe: ut quicquid boneſtum ſit, atque utile, id etiam jucundum eſſe videatur. Quare cum ab boneſto, atque utili trabitur officium, tunc etiam a jucundo trabi videtur: eo quod rebus omnibus expetendis* (ut vult Ariſtoteles) *jucunditas adjungatur.* Sed nequis me putet fingere, ipſius Ariſtotelis verba recitabo:

Τριῶν γὰρ ὄντων τῶν εἰς τὰς αἱρέσεις καὶ τριῶν ὄντων τῶν εἰς τὰς φυγάς; καλοῦ, συμφέροντος; ἡδέος; καὶ τριῶν τῶν ἐναντίων αἰσχροῦ, ἀσυμφόρου, λυπηροῦ, περὶ πάντα μὲν ταῦτα ὁ ἀγαθὸς κατορθωτικός ἐστιν; ὁ δὲ κακὸς ἁμαρτητικός. Μάλιστα δὲ περὶ τὴν ἡδονήν. κοινή τε γὰρ αὕτη τοῖς ζώοις; καὶ πᾶσι τοῖς ὑπὸ τὴν αἵρεσιν παρακολουθεῖ. καὶ γὰρ τὸ καλὸν, καὶ τὸ συμφέρον ἡδὺ φαίνεται:

Hoc etiam tu per imprudentiam fateris: ut non mirum ſit, te in reprehendendo Cicerone cæcutire, cum ea quæ tibi ante oculos propoſita ſunt, non videas. Ais enim Ariſtotelem dicere, *virtutem eſſe facultatem agendi res optimas circa voluptatem.* quod quidem eſt veriſſimum, niſi quod tu vocabulo Voluptatis abuteris, quod apud Latinos in deteriorem partem fere capi ſolet, ut inferius oſtendemus. Sed quæſo te, declara mihi, niſi moleſtum eſt, quæ ſint Res optimæ: Nonne vel honeſtæ, vel utiles? Nihil enim aliud expetendum eſſe video, niſi quod vel honeſtum, vel utile ſit. Ergo virtus agit res honeſtas & utiles cum voluptate. quomodo igitur in exquirendo officio ſeparatur ab honeſtate atque utilitate Iucunditas? Sed Speuſippus ait, *voluptatem congenitam eſſe nobis*, atque ob id maxime eſſe laborandum, ut eam moderemur. Sit ita ſane. Sed quid opus erat Speuſippum in medium adducere? cum hoc

icat longe gravior autor Ariſtoteles : cujus hæc verba ſunt um ſecundo, ubi de voluptate loquitur:

ἐκ νηπίου πᾶσιν ἡμῖν συντέθραπται, διὸ καὶ χαλεπὸν ἀποτρίψασθαι τοῦτο τὸ πάθος, ἐγκεχρωσμένον τῷ βίῳ.

ıe parva difficultas eſt in rebus agendis, benene, an male quis at, vel lætetur: & quemadmodum dicere ſolebat Heraclitus, *ıfficilius eſt voluptati, quam iracundiæ reſiſtere.* Sed quate- expetenda vel fugienda voluptas, honeſtate atque utilitate ıri debet: non enim quid fiat, ſed quid fieri debeat, & quid conveniat, exquirimus. Nunquam igitur de Iucundo ſolo ıtio eſt, niſi forte quis in Ariſtippi vel Epicuri caſtra ſe conje-]ui ſummum bonum in voluptate conſtituebant. Quamvis Epicurus, *Non poſſe jucunde vivi, niſi cum virtute vivatur:* ›pinionem de ſummo bono, in fine tertii libri de Officiis Ci- mnat: ubi tu ais, in hanc Iucundi mentionem eum nolen- ut aliud agentem incidiſſe, Perindequaſi non in principio ſta- :ris de Iucunditate meminerit, & eam utilitati conjunxerit. quod pace tua dictum velim, nimis negligenter atque oſci- :iceronis opera legis: atque ideo turpiter in mendacio depre- s, & putas ab eo prætermiſſum eſſe, quicquid tu non adver- Quare cape libros de Officiis, atque diviſionem illam de ca- conſilio, diligentiſſime relege: videbis apertiſſime de Iucun- nentionem a Cicerone fieri, ſic enim ait: *Triplex igitur eſt* ıætio videtur) *conſilii capiendi deliberatio; nam honeſtumne t, an turpe dubitant, id quod in deliberationem cadit: in quo ando ſæpe animi in contrarias ſententias diſtrahuntur. Tum ıut anquirunt, aut conſultant ad vitæ commoditatem jucundi- ıe ad facultates rerum, atque copias, ad opes, ad potentiam, & ſe poſſint juvare, & ſuos: conducat id necne, de quo deli- : quæ deliberatio omnis in rationem utilitatis cadit. Tertium di genus eſt, quum pugnare videtur cum honeſto, id quod utile.* Hic (ut opinor) jam aperte vides de commoditate vitæ ucunditate Ciceronem meminiſſe, voluiſſe ab eo officium . Itaque exempla ea, quæ tu in medium protuliſti: *Vtrum vs, au agriculturam exercere, an uxorem ducere, an cœli- am vivere.* Sic enim tu loqueris, (ut obiter de tuis elegantiis dicam) cum Latini ſcriptores de duobus tantum, nunquam ibus Vtrum dicant. Sed utcunque tu loquaris, nihil curo, ıntur (inquam) hæc exempla ad vitæ commoditatem jucun- ıque, quæ deliberatio (ut ait Cicero) in rationem utilitatis ca- ıſulſe igitur admiraris diviſionis membra Ciceronem non am- cum nihil penitus iis membris opus eſſe videatur. Nullam enim › vir probus, aut officii ſui memor, jucunditatem quærit, vel ad honeſtatem, vel ad utilitatem pertineat.

Jacobus Griſolus ad tertiam decimam Cælii Calcagnini diſquiſitionem.

CIcero trahit officium ab honeſto, ab utili, tum quo modo pugnet honeſtum cum utili, quid honeſto honeſtius, quid utili utilius explorandum proponit. at ego a jucundo quoque officio exquirendum puto. Si Cælius quid hic honeſtum ſit apud Marcum Tullium dicere voluiſſet, rectius certe locutus eſſet. nec officium a jucunditate ducere voluiſſet. nam falſum eſt primum, ut hic ait, Ciceronem officium trahere ab honeſto, & ab utili, cum hoc honeſtum, ut jam ſatis multis declaratum eſt, officium ſit. officium enim & id, unde duceretur, idem eſſet, quo nihil abſurdius. ſed hoc eſt ſecundum illud honeſtum, quod habet ſimilitudinem quandam veri, & perfecti honeſti. falſum eſt præterea, quod in noſtris actionibus honeſtis jucundum ſequi debeamus. verum de hoc mox dicemus. nunc redeo ad honeſtum. Quod igitur in deliberationem cadit, & honeſtumne an turpe factu ſit, quæritur, id eſt, quod nobis cum ratione faciendum proponimus. id autem nobis ſatis erit, ſi honeſtum eſſe intelligatur. nam idem utile, atque juſtum eſſe neceſſe erit, ut in ſecundo de off. auctoritate multorum philoſophorum Cicero confirmat. neque eſt ulla ratio, qua ſecundum Stoicos utile diſtrahatur ab honeſto. de qua re in eodem copioſe diſputatur, in tertio vero hæc inter ſe pugnare nullo modo poſſe. cur igitur ea Panætius, & poſt eum Cicero partitione ſua diviſerunt? quia more vulgi loquendum fuit, ut imperitorum error inde tolleretur. deinde quamvis alterum ab altero non ſeparetur, cogitatione tamen ſeparari poteſt & diverſam rationem habet. ſed quærat quiſque quantum libet, nunquam reperiet ubi ſit ea utilitas, quam Cicero & Panætius intelligunt, ibidem ſimul eſſe poſſe turpitudinem. neque vero deliberanda ſunt ea, in quibus non honeſta ſit deliberatio. ubi autem ſit honeſtas, ibi juſtitia ſit neceſſe eſt. at honeſtæ actiones noſtræ alias mihi videntur emolumenti aliorum habere rationem, alias & noſtri ſimul, & aliorum, alias ſine cujuſquam injuria noſtri tantum. quoniam vero quæ proſpera nobis, & commoda ſunt, ea magis ſentimus, factum eſt conſuetudine quadam ut hæc utilia præcipue nominentur. cumque propria utilitas plerumque perturbet rationem, docuerunt doctiſſimi viri quemadmodum ſervata honeſtate utilitatem quiſque ſuam quærere videatur. id quod in ſecundo de offic. libro Cicero perficit. ut autem omnis ambiguitas tolleretur, in tertio diſcernit *utile cum honeſto pugnare non poſſe*. jam videmus niſi fallor, cur graviſſimi viri ſejungere partiendo videantur, quæ ſemper conjuncta ſunt, ſed *voluptatis, & jucundi* Cicero *nullam unquam rationem habuit*. nam in tertio de officiis nihil unquam dixit, quod ad Cælii calumnias poſſit accommodari. quid ita? quia

alia

a ejus ratio, alia fuit Ariſtotelis. hujus enim ſtudium id erat in ea
:te, ubi tertia eſſe dixit, quorum cauſa quiſquam aliquid expe-
et. ut oſtenderet illos eſſe compotes virtutis, qui cum gaudia &
luptates aſpernarentur, & pericula ſubirent, cumque multis de
illa diſputaſſet, addidit etiam illud, quod virtutis experientia in
maxime verſatur, quod omnibus humanis bonis eſt commune.
m vero, quæ ut bona humana expetuntur, ſint omnino tria;
neſtum, *utile*, *&* *jucundum*, atque iis omnibus communis ſit
luptas, conficitur virtutem in moderanda voluptate aſſidue ver-
i. nam aut confuſam voluptatem cum honeſto, & utili cogimur
etere, aut ſine his ferinam. ne igitur nos aut illa nimium traha-
ır, aut hac funditus perdamur, virtute ſemper repugnandum eſt:
ue hoc erat Ariſt. propoſitum. Cicero vero non ſigna confirma-
jam virtutis; atque conſtantis quærit; nec quæ ſint nobis expe-
da docet, ſed quæ ſint officia, quæ neque turpitudinem, neque
ommodum ullum habeant. nam quicquid alterum horum ha-
t, contra officium eſt. quo igitur pacto cum eo jucundo miſce-
ir officium, quod ſine honeſto atque utili ſciamus eſſe? relin-
:ur ut honor & gloria, quæ ex honeſtis actionibus conſequitur;
ında ſit, verum illius cauſa nihil agendum Stoici confirmant:
ob ipſum tantum honeſtum laborandum: quod quidem multis
ocis Cicero teſtatur. Quare in officio colendo nemo ullius ju-
ditatis rationem habet, ſi præceptis pareat Stoicorum. Sed &
Ariſt. ubique monuit *eam voluptatem fugiendam eſſe, quæ ſejun-
eſſet ab honeſtate: nec eam, quæ inſita eſt in re honeſta, ſequen-
potius, quam ipſam honeſtatem ſtatuit.* quare novenarius ille
ſionis numerus Cælio relinquatur.

Decima quarta Cælii Calcagnini diſquiſitio:

T enim venuſtas & pulchritudo corporis ſecerni non poteſt a
valetudine, ſic hoc de quo loquimur decorum, illud totum
lem cum virtute confuſum, ſed mente & cogitatione diſtingui-
Generale quoddam decorum in omni honeſtate: aliud huic
:ctum, quod ad ſingulas honeſtatis pertinet partes. Non nega-
n eſſe quoddam decorum, in univerſum per virtutes perfuſum:
ldam rurſus particulare, ad ſingulos actus privatos pertinens:
prius illud in natura abſconditum eſt, & ratione magis quam
ı dignoſci poteſt: ſicut omnia univerſalia, quæ ſenſu percipi
poſſunt. Privatum autem hoc alterum, mihi videtur locis,
oribus, perſonis, aliiſque delectibus circumſcribendum eſſe:
quidem more poëtarum, apud quos turpes ſententiæ laudan-
quum ſunt turpibus perſonis attributæ: ſed civilis cujuſdam
eſtiæ reſpectu Nam hortari ad virtutem intempeſtive: fortitu-
uti quum parum oporteat, vel levis cauſa urgeat: ſi in convi-
aliquis ſeveritatem adhibeat: ſi puer de juſtitia inter ſenes diſpu-

 tet:

ter. Hæc omnia, & his ſimilia, dedecent. contra, ſi loca, tempora, perſonæ, cæterique reſpectus & delectus ſerventur, mirum ſane quam omnia deceant. Egregius mimus animadvertere debet quid ſuæ perſonæ conſentaneum ſit. nam ſi parvus Hectorem agat, tum illud Antiochenorum in eum quadrabit: *Aſtyanactem videmus, ubi reliquiſti Hectorem?* ſi quis amicum ad venationem exiturum, ad fortitudinem & animi magnitudinem hortetur: vel is ſeipſum paret ita, ac ſi contra hoſtes conflicturus: tum omnes clament, parvo pedi magnum calceum induiſti, vel Coloſſi ornamenta pumillo impoſuiſti. Atque hoc eſt fortaſſe, quod inquit Cicero: *Iuſtitia non violat homines, verecundia non offendit.*

M. Ant. Majoragii Deciſio decima quarta.

DUplicem, ait Cicero, *deſcriptionem eſſe Decori.* Nam *& generale quoddam* (inquit) *decorum intelligimus, quod in omni honeſtate verſatur:* & aliud huic ſubjectum, *quod pertinet ad ſingulas partes honeſtatis.* Hoc neque tu negare potes, neque negas, eſſe quoddam Decorum quod intelligitur in omni virtute: rurſus alterum, quod ad ſingulos actus privatos pertineat. Sed prius illud ais in natura abſconditum eſſe, & ratione magis quam ſenſu dignoſci. Atque hæc eo vultu dicis, quaſi ſint a ſententia Ciceronis aliena. Quorſum, obſecro, trahit te maledicendi cupiditas? An non hoc idem Cicero fatetur? aut quid aliud agit, cum ita proponit? *Qualis autem differentia ſit Honeſti, & Decori, facilius intelligi, quam explanari poteſt.* Et paulo poſt: *Eſt enim quiddam id quod intelligitur in omni virtute, quod deceat, quod cogitatione magis a virtute poteſt, quam re ſeparari.* Quid igitur hoc loco reprehendis? an fortaſſe quia Cicero Decorum illud univerſalibus non comparaverit, quæ ſenſu percipi non poſſunt? quid opus eſt in hac parte collatione, cum ipſum Decorum univerſale ſit? Sed hoc tu vides eſſe leviſſimum. Privatum vero decorum tibi videtur locis, temporibus, perſonis, aliiſque delectibus circumſcribendum eſſe: non quidem (inquis) more Poëtarum, apud quos turpes ſententiæ laudantur, quum ſunt turpibus perſonis attributæ, ſed civilis cujuſdam modeſtiæ reſpectu. Atque equidem etiam in hac parte nihil a Cicerone te video diſcrepare: niſi quod non more Poëtarum (ut videtur velle Cicero) Decorum vis intelligi. Nam quod ais, *Locis, temporibus, perſonis, aliiſque delectibus hoc decorum eſſe circumſcribendum:* idem eſt, quod his verbis ait Cicero. *Hoc Decorum, quod elucet in vita, movet approbationem eorum, quibuſcum vivitur, ordine, & conſtantia, & moderatione dictorum omnium atque factorum. Nam qui dictorum omnium atque factorum ordinem & conſtantiam & moderationem ſervat, is neque ad virtutem hortabitur intempeſtive, neque fortitudine utetur quum parum oportebit, vel levis cauſa urgebit, neque in convivio ſeveritatem adhibebit, neque puer de juſtitia inter*

ſenti

ſiones diſputabit, quæ tu forte putaſti Ciceronis verbis non eſſe comprehenſa: quæ res omnino declarat, te vel non ſatis intelligere Ciceronem, vel ejus opera negligentiſſimè legere. Quod autem dicis, *non more Poëtarum Decorum eſſe conſiderandum*, quemadmodum Cicero exiſtimat: id velim aliquibus argumentis a te probari. Neque enim tu is es, cui tantam autoritatem præbeat omnium eruditorum conſeſſus, ut quemadmodum Pythagoræ diſcipuli ſolebant, illud ſufficiat, αὐτὸς ἔφα. Quis enim tu es? aut quod nobis tuæ maximæ ſapientiæ ſpecimen præbuiſti: ut magis tibi, quam Ciceroni credamus? quamvis tu Ciceronis ſententiam non intelligis, ut ſæpius ingenii tui tarditatem rideam, quam ob audaciam, & pravitatem indigner. Non enim ait Cicero, *More Poëtarum nos decorum ſequi debere: ſed ex eo decoro, quod Poëtæ ſequuntur, nos decorum illud intelligere poſſe: quod ita naturæ conſentaneum ſit, ut in eo moderatio & temperantia appareat cum ſpecie quadam liberali.* Sed eſt differentia: quoniam Poëtæ, quid quemque deceat, ex perſona judicant: nobis autem perſonam impoſuit ipſa natura, magna cum excellentia, præſtantiaque animantium reliquorum. Quocirca Poëtæ in magna varietate perſonarum etiam vitioſis quid conveniat, & quid deceat vident: nobis autem cum a natura conſtantiæ, moderationis, temperantiæ, verecundiæ partes datæ ſint: cumque eadem natura doceat, non negligere quemadmodum nos adverſus homines geramus: efficitur, ut utrumque decori genus intelligamus. Neque enim Poëtæ facile ſcire poſſunt, quid quemque deceat, niſi fuerint officiorum boni ratiocinatores, quod elegantiſſime docet Horatius, his verbis:

Qui didicit patriæ quid debeat, & quid amicis:
Quo ſit amore parens, quo frater amandus, & hoſpes:
Quod ſit conſcripti, quod judicis officium: quæ
Partes in bellum miſſi ducis, ille profecto
Reddere perſonæ ſcit convenientia cuique.

Sed exemplum illud de Mimo, quod in medium tu protuliſti, quid aliud explicat, niſi ut unuſquiſque diligenter videat, quid perſonæ ſuæ conſentaneum ſit? ut hoc loco mihi tuam imprudentiam non mediocriter admirari veniat in mentem, qui Ciceronem ideo reprehendas, quoniam ex eo decoro, quod Poëtæ ſervant, nos intelligere poſſe dixerit, quid nos deceat: & ipſe paulo poſt Mimos nobis imitandos proponis. Neque tamen exemplum tuum reprehendo, quoniam declarandæ rei propoſitæ ſatis congruit, ſed importunitatem tuam rideo, qui nullis inductus rationibus ea damnas, à quibus in exemplo proferendo non potes ipſe recedere. Quid enim eſt aliud hoc, quod tu dicis: Egregius Mimus animadvertere debet, quid ſuæ perſonæ conſentaneum ſit: nam ſi parvus Hectorem agat, tum illud Antiochenorum in eum quadrabit: *Aſtyanacten videmus; ubi reliquiſti Hectorem*: niſi illud quod ait Cicero? Sed tum ſervare illud Poëtas quod deceat dicimus, quum id, quod quaque perſonâ

dignum eſt, & fit, & dicitur: ut quemadmodum ait Horatius, ſi Achillis perſona fingatur, ſit

Impiger, iracundus, inexorabilis, acer,
Iura neget ſibi data, nihil non arroget armis,
Sit Medea ferox invictaque flebilis Ino,
Perfidus Ixion, Io vaga, triſtis Oreſtes.

Neque tantum in factis, ſed etiam in dictis hoc decorum ſervare Poëtæ debent, ut unuſquiſque pro conditione ſua verba faciat: nam, ut ait idem:

Intererit multum, Davusne loquatur, an Heros:
Maturusne ſenex, an adhuc florente juventa
Fervidus, an matrona potens, an ſedula nutrix,
Mercatorne vagus, cultorne virentis agelli,
Colchus an Aſſyrius, Thebis nutritus, an Argis.

hoc eſt decorum illud, quod tu locis, temporibus, perſonis, aliiſque delectibus dicis eſſe circumſcribendum: ad cujus ſimilitudinem nobis Cicero præcepit, ut videamus, quid nos deceat, atque illud diligentiſſime ſervemus, ut ordinem, & moderationem ſequamur: ut juſtitiæ ac verecundiæ partes amplectamur, in quo maxime perſpicitur vis decori. Sed jam ſatis (ut opinor) planum ac manifeſtum eſt, nihil eſſe quod hoc loco vituperes: ad alia tranſeamus.

Iacobus Griſolus ad quartam decimam Cælii Calcagnini diſquiſitionem.

DEcorum eſſe quoddam M. Tullius ait, quod in omni honeſtate verſatur. atque id eſſe generale tradit. aliud eſt præterea, quod huic, ut generi pars, ſubjicitur, quodque pertinet ad ſingulas partes honeſtatis, utrumque cum virtute ita confuſum, ut cogitatione magis ab ea, quam re ſeparari poſſit. cum vero utriuſque diſinitionem ſubjeciſſet, hæc ita, inquit, intelligi a philoſophis poſſumus exiſtimare, ex eo decoro, quod poëtæ ſequuntur. ſed quoniam vix de ulla re Cicero poteſt adeo diligenter ſtatuere, quin Cælii, nimium rotundas aures, aut nimium emunctas nares offendat, hoc quoque in loco peccaſſe Cælio videtur. quare non negaverim, inquit, eſſe quoddam decorum in univerſum per virtutes perfuſum, quoddam rurſus particulare ad ſingulos actus privatos pertineas. quid ſi negaret? num melius hoc, quam id, quod negat? ait enim, ſed prius illud in natura abſconditum eſt, & ratione magis, quam ſenſu dignoſci poteſt. ſint omnia univerſalia, quæ ſenſu percipi non poſſunt. privatum autem hoc alterum mihi videtur locis, temporibus, perſonis, aliiſque delectibus circumſcribendum eſſe, non quidem more poëtarum, apud quos turpes ſententiæ laudantur, cum ſunt turpibus perſonis attributæ, ſed civilis cujuſdam modeſtiæ reſpectu. multa hic ſunt inſignia peccata Cælii. primum, quod non

am contra rationem logices, quam contra naturam ipſam negat omnia, quæ re accidunt generi, ejuſdem partibus accidere. igitur oſtendat mihi velim, quæ ſpiritus animalis inveniri queat, quæ, ut animal ejus genus, non ſit ſubſtantia animata cum ſenſu. quod ſi nec arte, nec natura id poteſt fieri, cur ſi decorum ipſum univerſale fatetur cum virtute confuſum eſſe, ut re ſeparari non poſſit? quæ vero pars eſt decori, eam a virtute re ipſa disjungere conatur? an id decorum, quod eſt cum juſtitia conjunctum, ſeparabitur a juſtitia? minime quidem, nam ſimul oritur utrumque, & ſimul occidit, quamvis ratione ſint diverſa. quid eſt igitur cur definitiones Stoicorum improbet? qui genus decori eſſe finiunt, quod conſentaneum ſit hominis excellentiæ in eo, in quo natura ejus a reliquis animantibus differt. differt autem ratione. hominis ergo excellentia eſt ipſa ratio. at quid poteſt cum ratione fieri, quod abhorreat a natura? rurſus *ſecundum naturam eſſe nihil poteſt*, ut idem ait in Tuſc. *quod ſit repugnante ratione*. quare pars decori quod ita eſſe naturæ conſentaneum definit, ut in eo moderatio, & temperantia cum ſpecie quadam liberali appareat, nimirum eſt hominis excellentiæ, id eſt, rationi conſentanea. niſi a ratione diſſentire temperantiam dicamus. perſpicuum eſt igitur in ſpecie decori definitionem generis convenire. ſed illud forte Cælium commovit, quod in parte decori apparere dixit moderationem, & temperantiam oportere. ubi advertendum eſt, hic de hac ipſa virtute diſputari, quam pro differentia in ea definitione poſitam videmus. vel melius, quando Stoicorum eſt ea definitio, ſciendum eſt decorum præcipue ad modeſtum, & temperatum virum pertinere. quare non ita multo poſt inquit, nobis autem cum a natura conſtantiæ, moderationis, temperantiæ, partes datæ ſint, cumque eadem natura doceat non negligere, quemadmodum nos adverſus homines geramus, efficitur ut & illud, quod ad omnem honeſtatem pertinet, decorum quam late fuſum ſit, appareat, & hoc, quod ſpectatur in uno quoque genere virtutis. rurſus, ſequemurque, inquit, & id, quod ad hominum ſocietatem accommodatum, & id quod vehemens, & forte. ſed maxima vis decori in hac ineſt parte, de qua diſputamus. ex his decorum vides eſſe quoddam ut genus pertinens, ſimul ad omnes virtutes, & ejus partes. quarum ſingulæ ad ſingulas virtutes ſpectant. tum illius vim maximam ineſſe in temperantia, & moderatione; & ideo eas in primis in illa definitione complexus eſt. ſed ut veniamus aliquando ad circumſcriptionem Cælii, quæ ex locis, temporibus, perſonis, & aliis delectibus conſtat, ſcire velim cur hic locum, & tempus tanquam duo ſint, & ea diverſa, ponat. cum in hoc ipſo libro ex Stoicorum definitione Cicero locum eſſe dicat actionibus, oportunitatem temporis, tempus autem actionis, oportunum εὐκαιρίαν Græce, latine occaſionem appellari? eſt ergo locus pars quædam temporis, pars autem in ſuo genere ſemper ineſt, quam ille neſcio qua ductus ratione ſeparat. ſed videamus nunc uſum,

 quam

quam ſit ejus definitioni conſentaneus. Cicero in. Orat. ſuo inquit, *alteri cum domeſticum tempus in cognoſcendis componendiſque cauſis, forenſe in agendis, reliquum in ſe ipſis reficiendis omne conſumerent, quem habebant aut inſtituendi, aut docendi locum?* & *epiſtolam loco reddere* dixit *in epiſtolis*, ſic invenies quam ſæpiſſime uſu & definitione locum pro tempore oportuno poni. neque vero hic, ut apud rhetores conjecturis agitur. ut ex natura, & oportunitate loci aliqua res geri potuiſſe, aut non potuiſſe videatur. quare illi conſiderent an oportunitas loci fuerit ad negotium tranſigendum, conſiderent præterea tempus ut ſpatium, & occaſionem, ut temporis oportunitatem, quibus conjiciant idoneam fuiſſe occaſionem rei alicujus agendæ vel non agendæ facultatem. namque apte, vel inepte, res geſta ſit apud eos nihil refert, tantum enim factumne ſit quærunt. philoſophi vero an apte, & cum decoro, in quo ſervando ſatis eſt temporis congruitatem, & idoneam oportunitatem obſervare. non enim aliter decore aut dici, aut fieri quicquam poteſt. decorum igitur non ſpatio temporis, aut ex natura, & qualitate loci conſideratur. namque utcunque aliquid inepte fecerit, neque loci, neque temporis excuſatio accipietur. quandocunque, & ubicunque decenter egeris, ut oportuerit egiſſe diceris. hæc autem oportunitas modo locus, modo tempus, ut oſtendi, nuncupatur. quocirca M. Tullius longe melius, quam Cæl. officia reperiri dixit, cum quæritur quid deceat, & quid aptum ſit perſonis, temporibus, & ætatibus. ſed hoc eſt tertium, quod a Cæl. requiro, cur hos delectus eſſe velit, atque decorum his delectibus contineri. non enim perſonarum, aut temporum, aut ætatum, vel ut ille vult, locorum defectus haberi debent, ſed earum rerum, quæ his aptæ ſint, ut eorum convenientia ſervetur. nam moderationis, juſtitiæ, fortitudinis finibus decorum circumſcribi decet extra quorum terminos ſine macula turpitudinis vagari non poſſumus. ergo quid deceat, & aptum ſit perſonis, temporibus, & ætatibus, recte dixit M. Tullius, cui Cælium decuiſſet aſſentiri, ne ſimul tam multa, & tam fœde peccaſſet, dum locis, & perſonis, & temporibus, reliquiſque delectibus ſpeciem decori circumſcribit. ſed quinam ſunt reliqui delectus. nam hoc eſt quartum, quod ab eo velim perdiſcere. equidem nec plures eſſe reor, quam Cicero poſuerit, nec eos, quos Cæl. poſuit, ut oſtendi, delectus appellari. Sed his ait ille partem decori circumſcribendam, more vero poëtarum negat. quaſi Cicero in eo lapſus ſit, ſed hoc eſt falſum. non enim hic M. Tull. circumſcribit decorum more poëtarum. Sed exiſtimat ex illorum decoro quale philoſophorum eſſe debeat in ratione vitæ perſpicere. nec vero poëtas ita probat in hac parte, ut in ulla perſona turpitudinem ſententiarum laudet. inquit enim, ſed poëtæ quid quemque deceat ex perſona judicabunt. nobis autem pro natura impoſuit ipſa natura magna cum excellentia, præſtantiaque animantium reliquorum & quæ ſequuntur; ubi Cicero oſtendit poëtas non ſequi

deco-

orum naturæ ut philoſophi ſolent, ſed quid moribus & inſtitutæ
e rationi cujuſque conveniat. qui quidem locus, vehementer mi-
, cur Cælium non admonuerit, ne tam leviter Ciceronem repre-
nderet. at quam ipſe conſtanter improbet poëtas, cum exemplo
tarum ſua mox confirmet, judicent alii. ſic enim inquit. Egre-
; mimus animadvertere debet, quid ſuæ perſonæ conſentaneum
quid Cælio cum mimis? qui more poëtarum minime decorum
umſcribit? non quia delectus eſt habendus in poëtis? quid? hoc
melius quam Cicero? at nec alius quiſquam, nec ipſe Cælius hoc
eret dicere, ſi paulo diligentius eum locum reguſtaret. Illud
:m me fateor non intelligere, cur differentiam illam juſtitiæ,
te verecundiæ aut ad minus idoneam perſonam, aut ad ineptam
ortationem Cælius retulerit. in quibus quidem qui peccant,
›ti potius dicuntur, quam impudentes, quales ſunt immodeſti,
nconſtantes, & diſſoluti. cum igitur de modeſtia, continentia
agatur, negligere inquit, Cicero quid de ſe quiſque ſentiat,
ſolum arrogantis eſt, ſed etiam diſſoluti. eſt autem quod diſ-
t in omni ratione habenda inter juſtitiam, & verecundiam. nam
itiæ partes ſuas non violare homines, ut faciunt arrogantes, ve-
ndiæ non offendere, ut diſſoluti. violatur quidem homo, cum
fortunæ, aut corpori, aut exiſtimationi aliqua vis affertur. of-
litur autem morum alicujus obſcœnitate, & turpitudine, a qua
i viri animus abhorret. verecundia vero cuſtos eſt virtutum
nium dedecus fugiens, laudemque maxime conſequens. quare
hocles recte inquit *verecundia in eadem ſede cum Iove conjuncta*
revereri autem homines eſt quod αἰδεῖσθαι ſuo nomine græci di-
:, hoc eſt pudore, & timore turpis alicujus notæ conſpectu,
etiam conſcientiam hominum proborum quadam cum verecun-
timere. ex quo fit ut nec injuria, nec turpitudine quemquam
ndamus. quare Cicero *adhibendam eſſe* inquit *reverentiam*
ndam adverſus homines, & optimi cujuſque & aliquorum, ut
'imatio noſtra apud omnes integra ſervetur. quæ vel per injuſti-
, vel per incontinentiam perdi ſolet. at ſi Cæl. Ciceronis ſen-
iam ex ipſius verbis potius, quam ex ſuis conjecturis elicere vo-
:t, non tam longe a veritate aberraſſet.

Decima-quinta Cælii Calcagnini diſquiſitio.

Icero & hic & alibi multis locis dicit, *nihil eſſe tam conſenta-*
neum naturæ, quam virtutem, credo ex ea ratione, quia na-
ſemper bonum appetit: & quanto quodque bonum majus eſt,
nagis appetitur. Nihil autem virtute melius: nihil ergo a natu-
nagis appetitur, quam virtus: & hæc ratio quidem apud me plu-
ım pollet. Sed contra Ariſtoteles virtutem in parte irrationali
ari ſcribit, & naturalibus affectibus, voluptati præſertim oblu-
i. Ejus rei argumentum eſt, quod nemo natura virtute præditus

invenitur, ſed longa omnes exercitatione. in his enim, quæ a natura proficiſcuntur, non opud eſt exercitatione, ſed protinus natura duce ea amplexamur. ſic ridemus, ſic ambulamus natura ſponte: nec ut his in rebus meditemur, opus eſt. At in his quæ ad virtutem ſpectant, longa aſſuetudine & crebris actibus opus eſt. Hinc ſcilicet emanavit vetus illa & digna memoratu ſententia, ἑλοῦ βίον τὸν ἄριστον, ἡ συνήθεια δὲ ἥδιστον ποιήσει: *Elige optimum genus vivendi, ſuaviſſimum id reddet aſſuetudo.* Denique communis eſt philoſophorum aſſertio, virtutem non naturalem, ſed nec præter naturam eſſe. Teſtimonium reddit huic opinioni Plato in Gorgia, ὡς τὰ πολλὰ γὰρ ταῦτά φασιν ἐναντία ἀλλήλοις ἐστίν, ἥτε φύσις καὶ ὁ νόμος: Vt plurimum enim hæc ut ajunt contraria ſunt invicem, lex ſcilicet & natura: ob id & beatus Paulus teſtatus eſt ſe habere *aliam legem dominantem membris ſuis, & menti ſuæ repugnantem.*

M. Ant. Majoragii Deciſio decima quinta.

CIcero multis in locis *nihil eſſe tam conſentaneum naturæ, quam Virtutem* affirmat. Ariſtoteles vero *in ea animi parte, quæ ratione caret, virtutem verſari* ſcribit. Præterea communis eſt (ais) Philoſophorum aſſertio, *Virtutem non naturalem, ſed nec præter naturam eſſe.* Quid ergo? videtur erraſſe Cicero, quod *nihil tam conſentaneum eſſe naturæ, quam virtutem* dixerit. Hic certe locus ſubtiliter, & copioſe tractari poteſt. Sed nos, ut omnes intelligere poſſint, ἀμαθέστερον καὶ σαφέστερον (ut dici ſolet) agemus. Satis enim habemus hoc tempore, ſi Ciceronem a criminationibus tuis liberemus: quamvis hoc loco te modeſtiſſime geras: credo, quod videas nihil eſſe non præclare dictum. Nam quos tumultus ſoles concitare, cum quid veriſimile contra Ciceronem nactus fueris? Itaque nullo modo tam modeſtus eſſe potuiſſes, ſiquid eſſet, quod a te vituperari probabiliter poſſet. Qua enim in re diſſentit ab Ariſtotele Cicero? Affirmat (inquis) Ariſtoteles *Virtutem non eſſe naturalem*, propterea quod ad eam acquirendam longa opus eſt exercitatione: neque quiſquam ita formatus fuit unquam a natura, ut ſine ſtudio & induſtria virtute præditus eſſet. Quin ea quæ naturalia ſunt, immutari nullo modo poſſunt: ut ignis nunquam deorſum tendit, neque terra ſurſum. Sed homo ex improbo fit bonus: & contra, malus ex probo: quare virtus non erit naturalis: Cicero autem *quicquid eſt ſimplex ſincerumque, id eſſe naturæ hominis aptiſſimum* ſcribit. Quamobrem videtur ab Ariſtotele diſcrepare. Mihi autem inter eos nulla videtur omnino diſcrepantia. Neque enim ait Cicero *naturalem eſſe virtutem*, quippe qui didicerat a Platone ſuo, quem libenter autorem ſequebatur, in Protagora, *Virtutem neque natura, neque ſponte ſua mortalibus innaſci: ſed doctrina, atque exercitatione percipi.* Verum ait eſſe *naturæ conſentaneam*: quod affirmat etiam Ariſtoteles, cum oſtendit, *Virtutem contra naturam non eſſe:*

ſed

ſid nos ita formatos a natura fuiſſe, ut eam conſequi poſſimus. Ejus hæc verba ſunt Ethicorum ſecundo:

Οὔτ' ἄρα φύσει, οὔτε παρὰ φύσιν ἐγγίνονται αἱ ἀρεταὶ, ἀλλὰ πεφυκόσι μὲν ἡμῖν δέξασθαι αὐτὰς, τελειουμένοις δὲ διὰ τοῦ ἔθους.

Sed quoniam omnibus naturalis quædam cupiditas innata eſt, ut ad perfectionem tendant, & quæ bona ſunt appetant, ut initio ſtatim Ethicorum docet Ariſtoteles: *nihil* autem *ex omnibus rebus neque perfectius, neque melius Virtute reperiatur:* conſectarium eſt, ut nihil tam conſentaneum naturæ ſit, quam virtus. Præterea nemini dubium eſt, quin homo rationem a natura ſortitus ſit, qua ſola differt a reliquis animantibus, & ſimilis Deo cenſetur. *Virtus* autem (ut eam in Rhetoricis definit Cicero) *eſt animi habitus naturæ modo rationi conſentaneus.* Quin etiam in Tuſculanis *nihil aliud virtutem eſſe vult, quam rectam rationem.* Vt id veriſſimum eſſe videatur, quod Seneca Philoſophus e Stoicorum Schola præſtantiſſimus ſcriptum reliquit: *Omnibus hominibus naturam dediſſe fundamenta, ſemenque virtutum.* Quod multis argumentis in principio hujus operis de Officiis Cicero demonſtrat. Nam ſi nullum ad virtutem homines haberent a natura præſidium, qua ratione poſſent eam adipiſci? neque enim ſi naturæ contraria virtus eſſet ex aliqua parte, ut tu videris velle, ulla ratione poſſent eam homines conſequi. Refugit enim natura, quæ contraria ſunt, neque ea poteſt unquam admittere. Nam eodem in loco duo contraria nullo modo poſſunt eodem tempore conſiſtere. Quod autem ad ſententiam tuam confirmandam hæc verba tanquam Platonis teſtimonium ex ipſius Gorgia citas:

Ὡς τὰ πολλὰ γὰρ ταῦτά, φασιν, ἐναντία ἀλλήλοις ἐστίν, ἥτε φύσις καὶ ὁ νόμος.

mihi videris parum omnino, vel nihil potius ea quæ legis conſiderare. An illud te præterit, in Dialogis Platonis varias eſſe perſonas, quæ colloquuntur? atque interdum nonnullos introduci, qui res abſurdas & inanes, aut vulgares affirmant, ut eas poſtea Socrates, aut aliquis alius refellat? hac ratione poſſes affirmare juſtitiam a Platone reprobari, quoniam apud eum ſecundo de Repub. libro Glauco atque ejus frater Adimantus contra juſtitiam multa diſputant. videndum igitur cujus ſint ea verba, quæ tu pro teſtimonio citas ex Platone: ſic enim facile apparebit, an ea ſit Platonis ſententia. Nam cum apud eum in Gorgia (ſic enim Dialogus quidam ejus inſcribitur) multa præclare Socrates cum Gorgia Rhetore, atque ejus diſcipulo Polo diſputaſſet, amboſque tandem dare manus, & ſe victos fateri coëgiſſet, aderat juvenis quidam, eloquentiæ ſtudiis deditus, Callicles nomine, cui nullo modo quæ divinitus a Socrate dicebantur, placere poterant: Itaque cœpit multis verbis Socratem reprehendere, & Philoſophiæ ſtudium improbare: qua in oratione, cum multa abſurda atque inania dixit, tum id etiam quod tu (ſi Diis placet) pro Platonis teſtimonio nobis adducis, quod ſcilicet *Lex & natura ſint*

inter ſe contraria. Quæ cum ita ſint, quis non te merito rideat, & tanquam inſani hominis commentationes tuas aſpernetur, ac negligat, qui virtutem naturæ contrariam eſſe cenſeas, idque putes etiam a Platone cenſeri? Nam ſi præter naturam non eſt, ut tu paulo ante confeſſus es, quomodo naturæ poteſt eſſe contraria? Deinde quis neſcit, a Philoſophis doceri *contrarium eam eſſe naturam, ut aliud alterum expellat?* Quod ſi virtus eſt naturæ contraria, ſequitur ut cum homo virtutem amplectitur, naturam amittat. qua re quid dici poteſt ineptius, aut abſurdius? *Preterea neceſſe eſt* (ut docet Ariſtoteles) *contraria ſub eodem eſſe genere, & plurimum inter ſe differre: Virtus autem & Natura neque ſub eodem genere ſunt, neque plurimum differunt. nam Virtus eſt qualitas, Natura vero ſubſtantia.* Deinde ratio, quæ naturam hominis informat, virtutem ſemper appetit, & cum ea quaſi connexa eſt, & quaſi conglutinata. Non ſunt igitur virtus & natura contraria. Sed quid in hac parte diutius immoror, quæ clariſſima eſt, & pluribus aliis argumentis intelligi poteſt? Nemo eſt enim tardi ingenii, tam mala mente, quin audito Virtutis nomine, non moveatur, & eos, in quibus maximam eſſe virtutem intelligit, non admiretur. Petas ab improbiſſimo quovis, & profligatiſſimo homine, an Virtutem diligat, an eam habere velit, an velit omnium optimus, & ſapientiſſimus eſſe? Non eſt dubium, quin ejus rei ſe cupidiſſimum fateatur. Quin ſi quis improbum eum appellarit, maxime ſe læſum arbitrabitur, voletque digladiari, atque armis probare, ſe virum bonum eſſe. Tantus eſt innatus nobis, & a natura donatus Virtutis amor. Quod autem ſcribit Ariſtoteles *in ea parte animi, quæ rationis expers eſt, Virtutem verſari:* id non eſt contra Ciceronis ſententiam: quin potius ita convenit, ut nihil ſimilius eſſe poſſit. Cum enim duplex ſit animorum vis, atque naturæ, una pars in appetitu poſita eſt, quæ eſt ὁρμὴ Græce, quæ hominem huc atque illuc rapit: altera in ratione, quæ docet & explanat, quid faciendum, fugiendumque. Ita fit, ut ratio præſit, appetitus obtemperet: virtutis autem laus in eo maxime perſpicitur, cum ita efficimus, ut appetitus rationi obediant, eamque neque præcurrant propter temeritatem, nec propter pigritiam, aut ignaviam deſerant, ſintque tranquilli, atque omni animi perturbatione careant. Quo fit, ut recte dicat Ariſtoteles, *Virtutem in ea parte animi verſari, quæ caret ratione: quoniam ea rationi quodammodo ſemper repugnare videatur.* Et hoc eſt quod Divus Paulus teſtatur, *ſe habere aliam legem dominantem membris ſuis, & menti ſuæ repugnantem: quam nos legem intelligimus Appetitum eſſe: qui cum vagatur longius, relinquit & abjicit obedientiam, nec rationi paret, cui ſubjectus eſt lege naturæ.* Quare contrahendi ſunt omnes appetitus, ſedandique, nequid temere ac fortuitu, inconſiderate, negligenterque agamus, ex quo ſine dubio virtus omnis elucebit. Cum autem ex animantibus omnibus unus homo rationem habet a natura datam, qua contrahere poſſit appetitus, neque præ-

præſtantius quicquam efficere poſſit: ſequitur, ut *natura hominis* (ut ait hoc loco Cicero) *nihil ſit tam conſentaneum, quam virtus. Natus eſt* enim (ut ait Ariſtoteles) *homo ad intelligendum, & agendum: nihil* autem *ſine prudentia recte poteſt intelligi, nec agi, ſine juſtitia, fortitudine, & temperantia.* Quare ita generatus eſt homo a natura, ut ad omnem virtutem factus eſſe videatur.

Jacobus Griſolus ad decimam quintam Cælii Calcagnini diſquiſitionem.

QVod ſæpe M. Tullius affirmet *nihil eſt tam conſentaneum naturæ, quam virtutem*, Cælius hanc eſſe cauſam ſuſpicatur, quod natura ſemper bonum appetit, & quanto quodque bonum eſt majus, eo magis appetitur, nihil autem virtute melius, nihil ergo a natura magis appetitur, quam virtus. & hæc, inquit, ratio apud me plurimum pollet. Sed contra Ar. &c. Ex hac autem appetitione inferre Cælius videtur ex Cic. ſententia *nihil eſſe tam conſentaneum naturæ, quam virtutem*, quod meo quidem judicio falſum eſt. neque enim Cicero ob eam cauſam virtutem dicit naturæ conſentire, neque naturæ conſentaneum quicquam eſt, quia ut bonum appetitur ab illa. ſed contra bonum appetitur a natura, quia eſt ſibi conſentaneum. non enim quod bonum eſt per ſe cujusvis naturæ movet appetitum, nam ſic etiam pecudes appeterent virtutem. ſed unaquæque res id bonum appetit, quod ſibi aptum, & accommodatum eſt; quod ſi tollas hanc aptitudinem, & conſentaneam rationem, jam id non erit ulli rei bonum, quare ipſum eſſe conſentaneum non efficit illud quidem, ut res ulla bona ſit, nam ea poteſt eſſe per ſe bona, ſed tamen efficit ut certæ rei bona ſit, ex quo ſit, ut virtus, quoniam eſt conſentanea hominis naturæ, ſit illius bonum, & propterea aptatur. unde M. Tullius in quarto de fin. Peripateticos dicere teſtatur, *appetitionem animi moveri, cum aliquid ei ſecundum naturam eſſe videatur. quocirca non ſatis eſt bonum eſſe aliquid, ut appetatur, niſi rei, quæ appetat, ſit etiam conſentaneum: alioqui non appeteretur.* ratio igitur, qua Cicero *virtutem eſſe conſentaneam naturæ* dicit, alia eſt & quidem in promptu fortaſſe. is enim in Academicis. 9. veterum Academic. *ſuam bene vivendi rationem peti* dixit *a natura.* atque idem in quarto Tuſc. *virtutem* ait *rectam eſſe rationem* his verbis. *ex virtute proficiſcuntur honeſtæ voluntates, ſententiæ, omniſque recta ratio, quanquam ipſa virtus breviſſime recta ratio dici poteſt.* ac in eodem inquit, *ſi nihil in homine perficiendum eſt præter motum ingenii quendam*, id eſt, *rationem, huic eſt neceſſe ultimum eſſe ex virtute vitam fingere, rationis enim perfectio eſt ipſa virtus. ſi virtus igitur eſt bene vivendi ratio*, & hæc a natura petitur, nonne ob eam cauſam dicemus eſſe congruam naturæ? nam ita virtus a natura dicitur, ut ad illam

omnes

omnes actiones noſtras accommodemus, & quæ ſecundum eam ſunt, frequenter faciamus, donec habitus virtutis, id eſt, ipſa virtus perficiatur. nam dicunt ab iiſdem principiis virtutis officia, & ipſam ſapientiam proficiſci. quam eandem Cicero rectam rationem, & virtutem appellat. Et hoc eſt illud, cur Stoici tam ſæpe dicant omne munus virtutis occupatum eſſe in habendo earum rerum delectu, quæ ſecundum naturam ſunt. nam quid eſſe poteſt ſecundum naturam, quod illi conſentaneum non ſit? virtutem ex iis formari, & confici videmus, quæ ſecundum naturam ſunt. & dubitabimus cur ſit illi conſentanea? at cui bonis a natura datis perfrui licebit non adhibita virtute, recte igitur in ſecundo de invent. ita definita eſt a Cicerone, *virtus eſt habitus naturæ, modo, & rationi conſentaneus*, ac, ut omnia perſpicue tradamus, animadvertendum eſt naturam res plures ſignificare. verum nos cæteris omiſſis duas tantum ad hunc locum magis pertinentes attingemus. primum igitur cum dicimus naturæ conſentaneam virtutem eſſe, naturam intelligimus humanam, quæ quidem ut cæterarum natura rerum eſt conſervatrix ſui. unde in quarto de finibus ex ſententia veterum academicorum & peripateticorum *omnis natura* inquit Cicero *vult eſſe conſervatrix ſui, ut & ſalva ſit, & in genere conſervetur ſuo. ad hanc autem artes quoque exquiſitas, quæ naturam adjuvarent, in quibus ea numeretur in primis, quæ eſt vivendi ars, ut tueatur quod a natura datum ſit, & quod deſit, acquirat.* hæc Cicero, quibus omnibus Stoici aſſentiuntur, in hac autem ſententia tunc accipitur, cum virtus definitur eſſe conſentanea naturæ. Deinde natura meo judicio virtutis habitum ſignificat, qui eſt ipſa virtus, quippe quæ perfecta eſſe dicitur & ad ſummum perducta natura. quæ quidem res tum confirmatur, cum idem eſſe ajunt, convenienter naturæ, & ex virtute vivere. quando igitur dicunt virtutem eſſe conſentaneam naturæ, naturam intelligimus humanam, ad cujus conſervationem virtus exquiſita eſt. nam virtus ut diximus eſt ars, & ratio vivendi: cum vero perfecta, & ad ſummum perducta natura dicitur, tunc virtutis habitus intelligendus eſt, qui conſtans eſt in ſuis actionibus ut natura. quocirca dici ſolet in naturam conſuetudinem converti. hoc ita conſtituto eſſe nihil amplius videtur, de quo dubitetur. perſpicuum eſt enim cur virtus naturæ, & cui naturæ ſit conſentanea. nunc ad Ariſt. revertor, quem cur Cælius opponat Ciceroni miror. ait enim virtutem ſecundum Ariſto. in parte irrationali verſari, & naturalibus affectibus, voluptate præſertim obluctari. cujus argumentum eſſe dicit, quod nemo natura virtute præditus invenitur, ſed longa omnes exercitatione. hæc Ariſt. ſtatim in principio ſecundi libri Ethicorum tradit, oſtendens pluribus argumentis *virtutes morales longo uſu, & exercitatione comparari, nec ullo modo naturales eſſe.* in quo autem a Cicerone diſſentiat equidem non intelligo. nec enim hoc in loco Cicero, nec alibi eas docet aut naturales eſſe, aut alia ratione comparari: niſi forte quod eſt conſentaneum naturæ, intelligatur

r eſſe naturale. ac quis hoc audeat affirmare? ergo actiones ho-
e, quæ conſentaneæ ſunt naturæ, nec ſtudio, nec prudentiæ
ræ forent adſcribendæ. at natura id appetit, quod ſibi eſt con-
ıneum, quod autem eſt diſſentaneum aſpernatur, appetit au-
honeſta, & aſpernatur contraria. ergo hæc contra, illa vero
ıdum naturam ſunt, non tamen naturalia. Sed jam res poſtu-
ut quanta ſit in hac ratione virtutum conſenſio inter Ariſt. &
cum Tullium videamus. in ſexto igitur Ethi. Ariſt. confirmat
ıtes eſſe naturales, *& proprias*, naturales quidem intelligit &
inat habilitates quaſdam, & aptitudines, & habitus denique
rales: proprias vero quas nobis uſu & conſuetudine compara-
. Cicero vero hac eadem ſed non iiſdem nominibus uſus eſt divi-
:: in quarto enim & quinto de fin. quas naturales vocat Ar. ex
:ntia Platonis auditorum, inter quos nominat Ariſtotelem ſe-
a virtutum appellat. de leg. vero, & in Tuſcul. quæſtion. igni-
;, ac multo ante de Inn. libro primo nominavit opportunitatem,
ateriam. eſt aliquid in verbis quidem, in re vero nihil eſſe dif-
ıtiæ videmus. quod idem in propriis accidit. nam eas Cicero
ntarias appellat. quoniam non ſunt a natura nobis tributæ, ſed
ntate potius acquiſitæ, & propterea juſti, conſtantes, fortes,
enteſque eſſe volumus, quia decere cogitamus. cur autem pro-
; eas vocet Ariſt. ea cauſa eſt. quod earum neque natura, ne-
fortuna partem ſibi vendicat, ſed omnino labori noſtro, &
:itationi referuntur acceptæ. nec tamen negaverim ob id etiam
rias appellari, quia propria ſunt hominis poſſeſſio, in qua for-
nullam habere poteſt auctoritatem. varia ſunt certe utriuſque
a, ſed tamen eaſdem voluntarias, & proprias virtutes, item
naturales, & ſemina, igniculos, oportunitates eſſe conſtat.
ıon ex iis, quæ dicta ſunt, perſpicuum factum eſt, cur omnium
ıſophorum conſenſu virtutes neque naturales, neque præter
ram ſint. Sed libenter nunc audirem Cælium, in quonam alte-
ab altero diſcrepare videat, mihi certe in quo magis conſentire
nt nihil occurrit. nam quod morales virtutes ad eam partem
ıæ frænandam, atque regendam adhibeantur, quæ eſt ratio-
id ipſum Cicero paſſim confirmavit. nam ſi cupiditates & affe-
ex anima tollantur, jam virtutis nullus erit uſus, nec in quo
eatur præterea quicquam erit.

Decima ſexta Cælii Calcagnini diſquiſitio.

.teram officii diviſionem adſcribit Cicero in perfectum ſeu com-
nune, quod κατόρθωμα Græci appellant: & medium, cujus
ıctum ſit, ratio probabilis reddi poteſt. Ego perfectum illud
vocat, ſi ad æquilibrium redigatur, longe imperfectiſſimum
Hoc enim illud eſt, quod flecti neſcit: quod neque locorum,
: temporum, neque perſonarum rationem habere poteſt: quod
com-

conniventibus oculis, & obſtinatis animis, medium illum rigorem tenet, a quo nulla ratione deduci poteſt. Hoc Diogenes tuebatur, hoc Timon ille μισάνθρωπος, hoc Stoici, qui alapam incutere, & parentem jugulare, par crimen putant. Hoc ſi quando in judiciis verſatur, ſummum jus a noſtris, a Græcis ἀκριβοδίκαιον vocatur. Quod nonnulli ſummam crucem, alii ſummam injuſtitiam definivêre. Hujus temperamentum æquitatem arbitramur, quæ locorum, temporum, perſonarumque delectum habet. hæc miſereri ſolet, ac tum demum parcere: niſi ad maleficium perverſa voluntas & dolus malus acceſſerit.* ſic perfectiſſimi hujus officii acerbitatem ac duriciem medium alterum officium, quod ſolum officii nomine dignum eſt, moderatur. Quod ni faciat, tranſit ille animi rigor in mores, efficitque homines inclementes, inexorabiles, & quales a Græcis ἀπαθεῖς appellantur.

M. Ant. Majoragii Deciſio decima ſexta.

TAmen a malitia non diſcedis, reverteriſque ad officii diviſionem, qua ſecundo loco Tullius utitur, atque eam reprehendere audes, nulla inductus ratione, nullo exemplo, nulla autoritate. Cum enim duplicem de officio quæſtionem eſſe dixiſſet, unam quæ pertinet ad finem bonorum, alteram quæ poſita eſt in præceptis, quibus in omnes partes vitæ uſus confirmari poſſit, aliam etiam officii diviſionem eſſe dixit: nam & medium quoddam officium (inquit) eſſe & perfectum. Perfectum officium, Rectum opinor vocemus, quod Græci κατόρθωμα: hoc autem Commune officium vocant, atque ſic definiunt, ut Rectum quod ſit, id perfectum eſſe definiant. Medium autem officium id eſſe dicunt, quod cur factum ſit, ratio probabilis reddi poſſit: hæc Cicero. Sed tu, neſcio quo ſupercilio, aut qua fronte, officium hoc, quod a Cicerone *Perfectum* dicitur, ais tibi longe imperfectiſſimum videri: quippe qui longe aliter hunc locum interpreteris, quam Cicero ſentiat: quæ ſola fere tuæ temeritatis cauſa eſt. Nam quæcunque tu non intelligis, in eis errorem eſſe putas. Quid enim, per Deum, in hac diviſione reprehendis? aut cur hoc officium, quod *Perfectum* appellat Cicero, tibi longe videtur imperfectiſſimum? quoniam hoc illud eſt (inquis) quod flecti nequit, quod neque locorum, neque temporum, neque perſonarum rationem habere poteſt. Sed quis hoc tibi conceſſerit? aut quis perfectum officium ita definit? Hoc a Cicerone certe non habes, ſicuti neque ea quæ ſequuntur. Sed hoc prius videamus. Quid ais vir acutiſſime? quod officii genus nobis adducis, quod neque locorum, neque temporum, neque perſonarum rationem habeat? quis unquam tale officium conſtituit? hocne apud Philoſophos reperiſti? an, quod veriſimilius eſt, ſomniaſti? Unde, quæſo, dictum eſt Officium? nonne ab eo, quod effici debeat? ſicuti καθῆκον apud Græcos, ab eo quod conveniat? Quis eſt autem

tam

xes, aut rudis, qui exiſtimet decere, aut convenire in rebus
:, neque loca, neque tempora, neque perſonas conſiderare?
omne officium in actu aliquo ſemper eſſe neceſſe eſt: nullus
ictus dici, aut excogitari poteſt, cui non ſit locus, tempus,
na aliqua conjuncta. Quare neceſſe eſt, ut hæc etiam adſint
quod quoniam ſemper agit cum ratione, fieri non poteſt,
n, tempus, & perſonam non conſideret. Non erit igitur
n illud, quod neque locorum, neque temporum, neque
rum rationem habebit. At tu tam inſulſus es, ut id a Ci-
putes Perfectum officium appellari, quod officium eſſe nullo
oteſt. Addis præterea rem abſurdiſſimam: nempe, Perfe-
oc officium in obſtinatis animis eſſe, qui a ſummo rigore
tione deduci poſſint: ita veluti Araneus quiſpiam ex te fingis,
uſquam apud autores invenitur, neque cuiquam erudito pro-
eſt. Verum illud unum a te peto, utrum officium ſemper
tioni conſentaneum, necne? Si non, erit aliquod officium
ione, vel rationi diſſentaneum: quod fieri nullo modo poteſt.
a ſit aliquod officium ſine virtute, quod alibi docuimus: nul-
nen erit unquam alienum a ratione: vel te autore, rationis
s animantes officiorum præcepta docendæ ſunt. Si etiam:
do igitur aliquando rationi repugnabit officium? Hæc enim
o ſunt inter ſe repugnantia, rationi conſentaneum eſſe offi-
& a nulla ratione deduci poſſe: quam tu detrahendi ſtudio
upiditate cæcus, repugnantiam videre non potuiſti. Itaque
elirus quiſpiam ſenex progrederis in incepta nugatoria crimi-
:: Hoc (inquis) Diogenes utebatur, hoc Timon ille μισάν-
. hoc Stoici, qui alapam incutere, & parentem jugulare,
nen putant. Credant hæc omnes eruditi ſine teſte Calcagnino,
m oracula quædam ex adito: quoniam vir eſt tanta eruditio-
que autoritate, ut quicquid dixerit, ſanctum eſſe debeat. Er-
genes, Timon, Stoici perfecto utebantur officio? Quis hoc
it, præter te? nam hercle, neque ego, neque quiſquam (ut
r) paulo doctior audebit affirmare. Vult enim Cicero *Perfe-
fficium eſſe, quod rectum eſt:* hoc eſt, ut ego interpretor,
oneſtum eſt, & laudabile. Illi vero quos tu perfecto officio
ſos fuiſſe, quot modis a recta via deflexerunt? Quis Diogenis
entiam, atque adeo Cynicorum omnium turpitudinem ho-
, aut rectam fuiſſe dicet? quos nihil pudebat in foro coram
dine, veluti ſues aut canes, cum mulieribus coire? Quis
is immanitatem atque impietatem laudabilem exiſtimet, qui
congreſſus hominum fugiebat, neque ullam omnino partem
itatis amplectebatur? Quis recte Stoicos ſenſiſſe putet, qui
pœna dignum eſſe cenſebant, qui gallum gallinaceum, & qui
m necaſſet? Non ergo iſti Perfecto ſunt uſi officio, quoniam
a non recte ſenſerunt. Cicero autem *Perfectum officium id eſſe
quod eſt rectum.* Quod vero Perfectum officium in judiciis
idem

idem eſſe cenſes, quod Summum jus; a noſtris, a Græ
δικαιον vocatur: non poſſum imperitiam tuam, & ingenii t
non accuſare, qui neque verborum ſignificationes intellig
autorum ſententiam percipias. Summum enim jus appell
ſcriptores, cum de verbis juris contenditur, neque ſcripto
tas conſideratur. voces enim ac literæ legum quaſi ſumm
cies eſt. Itaque tunc ab æquitate maxime diſcedunt homi
ſcriptis verbis pertinaciter hærent, neque cogitant, quid a
bonum poſtulet. Hanc Cicero malitioſam juris interpretat
pellat, & inter injuſtitiæ genera connumerat. ejus hæc ſu
*Exiſtunt etiam ſæpe injuriæ calumnia quadam, & nimis cal
malitioſa juris interpretatione, ex quo illud; Summum j
injuria, factum eſt jam tritum ſermone proverbium.* hoc qu
riſconſulti *Ius ſtrictum* appellant, ut ſcribit Budæus: A
ἀκριβοδίκαιον vocat, quaſi jus exactius, duriuſque, & qu
quitati præferunt, ab eodem *ἀκριβοδίκαιοι* dicuntur, q
duri interpretes juris, quaſique deterioris juris ſtudioſi, a
patores. Hinc Latini Summo jure agere dicunt, pro eo
non ex æquo & bono; ſed tantum verbis & literis: quod i
clarat his verbis Cicero pro Cecinna: *Nam cæteri tum ad i
tionem decurrunt, cum ſe in cauſa putant habere æquum
quod defendant. Si contra verbis & literis, & (ut dici ſole
jure contenditur, ſolent ejuſmodi iniquitati boni & æqui nom
tatemque opponere.* Vides quam imperite, & inſulſe tu S
jus, & Perfectum officium, idem eſſe cenſueris: cum hoc
cero Summum jus, iniquitatem appellet. Niſi fortaſſe vis,
tum maxime perfectum officium ſequi, & quod rectum a
neſtum eſt judicare, cum ab æquitate diſcedit, & verba ta
gis conſiderat: quo quid abſurdius dici poteſt? Quin eti
maxime ridiculum eſt, quod ais, ab hoc officio perfecto
mines inclementes, inexorabiles, & quales a Græcis *ἀ*
pellantur. Itaque tua ſententia quod rectum eſt, atque ho
immanes homines, atque efferatos reddit. Hominem acu
valentem Dialecticum, qui harum rerum repugnantiam no
Iam te autore, vites toxica ferent, & ficus cicutam. Quid
tam recto contrarium, quam implacabilitas & inclementi
cum adfuerit, omne perturbat officium, nec ullum æquit
quit locum, aut pietati. Quo fit, ut clementia tantopere
a Cicerone, ut dicat, *nihil ea laudabilius, nihil magno &
viro dignius:* & in Cæſare laudando non dubitat præclariſſi
rebus geſtis, & univerſis virtutibus reliquis clementiam ant
Quid igitur eſt? Nihil aliud certe, niſi quod hæc officiorun
diſtinguere non didiciſti. Neque enim Perfectum officium i
citur, quod flecti neſcit, aut quod neque locorum, neque
tum, neque perſonarum rationem aut delectum habet: n
nim officium eſt ejuſmodi, ut docuimus, nedum ſit per

appellant Philoſophi Perfectum officium: quo recte & nia fiunt, quod ex omni parte honeſtatem attingit, quo mnibus id videmus, quod rectum ſit, & cum laude condque efficimus: differtque a Medio officio: quoniam ſemper eſt cum virtute atque honeſtate conjunctum; atli, ut de eo dubitari nunquam poſſit, quin ſit rectum; atque ideo commune etiam dicitur, quoniam ad omnem pertinet. Medium vero potius in ſingulis actionibus cum ea facimus, quæ ratio nobis dictare videtur: quod quando non rectum appareat, tamen cur factum ſit, ras reddi poteſt. Ita fit, ut Rectum officium vel Perferebus ſit, quæ per ſe tantum expetuntur, & ad finem rtinent: Medium autem ad inſtitutionem vitæ commmodetur. Hoc etiam declarat ipſum Græcum vocabuμα, dictum a verbo κατορθόω, quod apud Ariſtotelem, ſemper ita accipitur, ut ſignificet cum virtute aliquid nter efficere: apud Hiſtoricos proſperum ſucceſſum haetiam dicta eſt κατόρθωσις, quam rectam effectionem Cicero, ſicuti κατόρθωμα rectum factum; quod omnes tutis contineat, ut apud ipſum Ciceronem tertio de Fitur Cato. Merito ergo Perfectum dicitur, quod virtua cumulum abſolverit. Quidam ex Græcis ita definiunt τι πρᾶξις ἀκόλουθος ὀρθῷ λόγῳ, ἢ νόμου πρόσταγμα. quæ Ciceronis ſententia pulcherrime convenit: neque enim ctum officium, hoc eſt perfectum, quam actio quærectam rationem ſequatur, & ea ſervet, quæ legibus inſtituta: quod proprium eſt ſapientis hominis offi: ideo nonnunquam Ariſtoteles virum bonum κατορθω-: propterea quod τὸ κατόρθωμα ſervare didicerit. Noem Ethicorum ſecundo, cum tria dixiſſet eſſe, quæ exoneſtum, *Vtile*, *Iucundum*: atque item tria, quæ fu*Turpe*, *Inutile*, *Moleſtum*: ſtatim hæc verba ſubjunτα μὲν ταῦτα ὁ ἀγαθὸς κατορθωτικός ἐστιν ὁ δὲ κακὸς ἁμαρτis omnibus (inquit) *vir bonus recte agit*, *malus autem* igitur planum ac manifeſtum ſit, officium perfectum ad omnem honeſtam actionem; quid in mentem tibi d in tantas anguſtias, & Stoicorum dumeta compelſque non tantum ſeveritate, ſed etiam rigore, atque quadam, a qua nulla ratione deduceretur? Equidem t ſiquando in manus hominum hæc mea defenſio venezoni & eruditi viri ſtultitiam tuam, atque audaciam nprobent: temerarii vero, ac tui ſimiles, non ita ſaurores reprehendere audeant.

Iacobus Grifolus ad decimam ſextam Cælii Calca
diſquiſitionem.

QVod officium perfectum, vel quod, ut magis propric
θωμα interpretaretur, Cicero rectum eſſe dixit, imper
mum putat eſſe Cælius, quod flecti neſcit, quod ne
corum, neque temporum, neque perſonarum rationem habere
quod conniventibus oculis & obſtinatis animis medium illum r
tenet, a quo nulla ratione deduci poteſt. & rel. Ego vero n
ſolum vehementer miror, quod officium ſapientis imperfecti
Cælius eſſe velit, ſed illud quoque, ac mehercule multo
quod alteram officii diviſionem Cicer. hanc eſſe ſcribit. præ
ſeu commune, quod κατόρθωμα græci appellant, & medium
cur factum ſit ratio probabilis reddi poteſt. ubi non video
ipſe perfectum officium, & commune idem eſſe putet, aut
eerottem definiſſe dicat. ſed extat non ille modo Ciceronis
ſed alii permulti, in quibus omnibus commune officium r
eſſe definivit, nec unquam ita deliraſſet, ut quod proprium
pientis, commune etiam inſipientibus eſſe diceret, quar
hanc partem, ut notam. neque enim omnia digna ſunt de
diſputetur. verum ad caput quæſtionis veniamus & perfectu
cium, ut ille vult, ad æquilibrium redigamus, ut quam ſ
ejus libra intelligatur. memini me alio loco de vi hujus offic
Cælio diſputaſſe, quare hic brevi attingam, quantum ad
tem quæſtionem ſatis eſſe videatur. quoniam igitur ille non
ut par erat, quæ ſit ejus vis officii, ſatis eſt mihi negare τὸ
θωμα id a Stoicis intelligi, quod Cælius damnavit. nam illi
rectum officium omnes numeros virtutis continere. eſt igitur
quod virtus, aut actio virtutis, quæ omnes numeros perf
habet. at ſi male Stoici, non video cur recte Cælius, q
omnino dixit. oportuit certe acutum diſquiſitorem quod r
perfectiſſimum oſtendere ſi illud eſt imperfectiſſimum. at
gum faciamus, fortaſſe recte factum intelligunt idem eſſe
quod etiam Ariſt. hic enim in ſecundo Ethicorum *aliud eſſe*
juſta, & aliud juſte agere. non enim propterea juſtus eſt qui
quia juſtum quandoque faciat, ſed quia juſte. ſæpe enim uſu
ſolet, ut fiat aliquod officium juſtum, & honeſtum, nec t
qui fecerit, aut juſtus aut honeſtus ſit. ſed qui juſte facit, is
juſtus nām hic ſciens, & volens, non ſua ipſius, aut a
ſed unius virtutis cauſa juſte facit. neque id ſemel, aut iteru
rum ſemper animo ſtabili, & conſtanti. quicunque igitur
affectus, ut non caſu, ſed prudens; non quandoque, ſed ſ
non ob aliam cauſam quam virtutis honeſtatem colit, is hon
dit, & eſt honeſtus, ut docuit his verbis Ariſt. τὰ δὲ κατὰ τὰ

νόμιμα ἐὰν αὐτὰ πῶς ἔχῃ ἐν ἑαυτοῖς, δικαίως ἢ σωφρόνως πράττῃ, ἀλλὰ καὶ ἐὰν ὁ πράττων πῶς ἔχων πράττῃ, πρῶτον μὲν ἐὰν εἰδώς. ἔπειτ᾽ ἐὰν προαιρούμενος δι᾽ αὐτά. τὸ δὲ τρίτον ἐὰν βεβαίως, καὶ ἀμετακινήτως ἔχων πράττῃ. Ergo quod juſte fit, a juſto fit. hoc eſt ab qui habitum virtutis habet. Et qui ſolus poteſt juſte facere, d eſt officium rectum, & perfectum facere, quod in ſolum ſa- tem cadit. ſed jam Catonem audiamus in tertio de Fin. eadem : dicentem. *Quoniam videmus* inquit *eſſe quoddam, quod recte um appellemus, id autem eſt perfectum officium, erit autem etiam atum. ut ſi juſte depoſitum reddere in recte factis ſit, in officiis tur depoſitum reddere. illo enim addito juſte, facit recte factum.* Cato. reddere depoſitum in officiis ponatur, inquit. in quibus iis? in mediis opinor, addas juſte, jam id erit perfectum. non m uſus eſt verbis Cicero. ſed eadem ſententia qua prius Ariſto. igitur Zeno, aut M. T. capetur, ſed etiam Ariſt. &, quem con- it hic verum ſapientem, Cælius ineptum facit, tum durum, & item. nec enim locorum, inquit, nec temporum, nec perſo- m rationem habere poteſt, quod conniventibus oculis, & obſti- : animis medium illum rigorem tenet, a quo nulla ratione de- poteſt. rigorem arbitror intelligit honeſtum illud, quod ſa- tes ſemel complexus, nunquam dimittit. quo fit, ut nullam iam turpitudinem in quoquam ſapiens ferre poſſit. quam recte ir obſtinatus & inexorabilis is dicatur, qui nolit a recto declina- ille viderit. *mihi vero ſanctiſſimus videtur, qui,* ut in quinto de Cicero teſtatur, *natura duce ſequitur officium. nec mihi qui s, & omnibus virtutibus inſtructus, & ornatus ſit,* ut in quin ſc. legimus, *ineptus videri poteſt. nec qui temperans eſt potius, continens animi quadam mollicie corrumpendus. nam ſapiens ſt affectus, ut nulla perturbatione moveatur, & honeſtis rebus nenter gaudeat.* quare Plutarchus ait: ὅτι γὰρ ὁ σοφὸς ἐγκρα- ἀλλὰ σώφρων, οὐδ᾽ ὁ ἀμαθὴς ἀκρατής, ἀλλὰ ἀκόλαστος. ὁ μὲν γ τοῖς καλοῖς, ὁ δὲ οὐκ ἄχθεται τοῖς αἰσχροῖς, id eſt *non enim ſa- eſt continens, ſed temperans, nec ſtultus incontinens, ſed in- rans. ille quidem gaudet honeſtis, hic vero turpibus ne tangi- nidem.* quæ tamen ex Ariſt. ſumpta videmus eſſe. quare caven- eſt ne jure Ciceronem reprehenſum in eo quiſquam putet. in :um clariſſimis Philo. ille convenit.

Decima ſeptima Cælii Calcagnini diſquiſitio.

uo loco Cicero de prudentia ac ſapientia agendum propoſuit, utramque videtur ita commiſcere, ut non facile intelligas quid prudentia a ſapientia differat, quodve ſit utriuſque munus. onis verba ſunt: *In prima parte, in qua ſapientiam ac prudentiam mus, ineſt indagatio atque inventio veri. ejuſque virtutis hoc munus oprium. Ut enim quiſque maxime perſpicit, quid in re quaque*

veriſſimum ſit: quique & acutiſſime & celerrime poteſt & videre explicare rationem, is prudentiſſimus & ſapientiſſimus rite hab ſolet. Hoc primum nego, prudentiam & ſapientiam eandem e virtutem. Nam *prudentia eſt exacta rerum humanarum diſcreti que in conſiliis & omnibus iis que in dubitationem veniunt, domi tur. ſapientia autem eſt rerum humanarum divinarumque cognit* Hæc in iis quæ ſemper eodem modo ſe habent, divinis puta & æt nis, verſatur. Prudentiæ munus, non tam vera & falſa, quam l na & mala, utilia & inutilia, appetenda & refugienda intermiſce Super iis conſultamus, quæ aliter atque aliter ſeſe habere poſſu quæque adjutrice indigent fortuna. nam reluctante fortuna. p dentia ſuum nunquam finem adſequatur. At ſapientia tam ſubli & excelſo loco poſita eſt, ut rerum humanarum viciſſitudines lo deſpiciat, fortunæque ipſius imperium nihil ad ſe pertinere arbi tur. De prudentia verba ſunt Ariſtotelis, quem jure Plato philo phum veritatis appellabat. *Videtur itaque prudentis eſſe, bene c ſulere poſſe circa ea, que ſibi ſunt bona, ac proſunt: non aliqua parte, ut quenam ad ſanitatem, vel vires, ſed que ad bene viv dum omnino conducant. Argumento eſt id ita eſſe, eos etiam qui ea aliquid verſantur, prudentes dici: quum bene ad finem ſtu ſum aliquem excogitaverint ea, quorum nulla eſt ars. Quare omnino prudens is eſt, qui ad conſultandum eſt aptus.* Ex iis fa intelligas, prudentiam non circa vera & falſa (hoc enim comm eſt humani animi, omniumque virtutum propoſitum) ſed circa lia & inutilia verſari. Sed quid ego peregrinis advocationibus ut quum Cicero non multo poſterius eodem libro adverſus ſe teſti nium dicat, ut hic prope ſui oblitus videatur. Ejus verba non pi bit ſubſcribere: *Prudentia, quam Græci φρόνησιν, aliam quam intelligimus, eſt rerum expetendarum fugiendarumque ſcientia autem ſapientia, quam principem dixi, rerum eſt divinarum at humanarum ſcientia, in qua continetur deorum & hominum com nitas, & ſocietas inter ipſos.* In hac ergo quæſtione non aliunde, alio libentius, quam a Cicerone ad Ciceronem appellaverim.

M. Ant. Majoragii Deciſio decima ſeptima.

NAm quod ſequenti capite Ciceronem accuſas, quoniam de Prudentia, ac Sapientia agendum proponit, utramque detur ita commiſcere, ut non facile intelligas, quid Prudent Sapientia differat, quodve ſit utriuſque munus: non dubito, omnes agnoſcant, te Latinam linguam nunquam didiciſſe, neſcias, apud Latinos ſcriptores Sapientiæ nomine Philoſoph rationem omnem contineri, vel quæ de vita & moribus traditur, de natura & rebus occultis, vel de diſſerendo, & quid verum quid falſum, quid rectum in oratione pravumve, quid conſenti quid repugnet, judicando. Quas qui adepti fuerint ſcientias

prudentes a Latinis appellari ſolent: ut in libro de Claris oratoribus Cicero tradit, *omnes fere Stoicos in diſſerendo prudentiſſimos eſſe.* & in libro de Amicitia, *L. Acilium prudentem in jure civili vocat.* & tertio de Oratore ſcribit, *Romanos, qui excellere ſapientiæ gloria vellent, omnia quæ civitas noſſet, ſolitos eſſe complecti.* atque ibidem paulo poſt, *Scipionem prudentiſſimum hominem appellat, propterea quod excelleret ſapientia.* Hæc fuit (inquit) P. Craſſi illius veteris, hæc T. Coruncani, hæc proavi generi mei Scipioni prudentiſſimi hominis ſapientia, qui omnes Pontifices maximi fuerunt, ut ad eos de omnibus divinis atque humanis rebus referretur. Itaque ſi tam Latine loqui didiciſſes, quam maledicere, non illud primum negares, Prudentiam, & Sapientiam eandem eſſe virtutem. Placet igitur mihi primo declarare, quid apud Latinos Prudentiæ ac Sapientiæ vocabulum ſignificet, deinde tuis argumentis reſpondere. Et quoniam nemo eſt tam iniquus judex, qui Latini ſermonis proprietatem, & principatum Ciceroni non facile concedat, utar ejus ad hanc rem probandam autoritate. Primo igitur dico, Sapientiam tribus maxime rebus contineri: Nam & ſcientiam rerum divinarum atque humanarum, cauſarumque quibus hæ res continentur, ſignificat: & hæc per Antonomaſiam proprie Sapientia dicitur, quam pauci tamen adipiſci poſſunt: unde *felix* a Virgilio dicitur, *qui potuit rerum cognoſcere cauſas.* Altera Sapientiæ ſignificatio eſt, cum accipitur pro cognitione rerum multarum, longo uſu acquiſita: quo in genere artes omnes, & ſcientiæ comprehenduntur. Tertia, cum pro conſtantia, & moderatione recte & honeſte vivendi capitur: atque hæc omnia prudentiæ nomine comprehenduntur, quamvis duobus in poſtremis plerumque Prudentiæ vis appareat, eorum enim cognitio ſpectat ad actionem aliquam, omnium autem honeſtarum actionum Prudentiam eſſe moderatricem ſtatuunt. Et quoniam officiorum hoc loco præcepta tradit Cicero, quæ quatuor partium oriuntur ex aliqua, primo tractat eam partem, quæ in perſpicientia veri, ſolertiaque verſatur: hoc eſt, quæ ad ſcientias pertinet, & ad explicandam rationem rerum gerendarum, quæ rectiſſime & Sapientia & Prudentia poteſt appellari. Quod autem Sapientiæ nomen ſit commune iis rebus, quas paulo ante diximus, maxime perſpicuum eſt: & de prima quidem ſignificatione nemini dubium eſſe exiſtimo. quis eſt enim qui neſciat, Sapientiam multis in locis a Cicerone ſic definiri, ut dicat, *Sapientiam eſſe rerum divinarum atque humanarum ſcientiam, cognitionemque, quæ cauſa cujuſque rei ſit.* qua tamen definitione videntur omnia comprehendi, quæ diximus. Ab hac doctrina ſeptem illi apud Græcos uno tempore ſapientes & habiti ſunt, & vocati: quos tertio de Oratore docet Cicero fuiſſe prudentiſſimos, quippe qui omnes, præter Mileſium Thalem, civitatibus ſuis præfuerunt. De ſecunda ſignificatione plurima ſunt exempla, ſed illud in primis apud Ciceronem libro de Amicitia, ubi Fannius Lælium alloquitur

hoc modo: *Vnum te ſapientem & appellant, & exiſtimant.* Tribuebatur hoc modo M. Catoni. Scimus L. Acilium apud patres noſtros appellatum eſſe ſapientem, ſed uterque alio quodam modo: Acilius, quia prudens eſſe in jure civili putabatur: Cato, quia multarum rerum uſum habebat: multa ejus & in Senatu & in foro vel proviſa prudenter, vel acta conſtanter, vel reſponſa acute ferebantur, propterea quaſi cognomen jam habebat in Senectute ſapientis. Ecce quemadmodum ad omnem cognitionem ſapientia pertineat. Iam tandem errorem tuum agnoſce, qui prudentiam neges eſſe ſapientiam. Nam ſi L. Acilius iccirco ſapiens eſt appellatus, quod eſſet prudens in jure civili: ſequitur, ut prudentia ſit ſapientia: & ſi Cato, quia multarum rerum uſum habebat, quod ſine controverſia prudentis eſt, ideo ſapientis cognomen ſortitus eſt, nulla erit apud Latinos inter prudentiam & ſapientiam differentia. quod etiam illud ex oratione pro Cecinna declarat; *Sapiens homo: & multarum rerum peritus.* Et illud ex libro de Amicitia, *Te non ſolum natura & moribus, verum etiam ſtudio & doctrina eſſe ſapientem* De tertia ſignificatione exemplorum plena ſunt omnia, quod ſapiens ille dicatur, qui bonis moribus ſit imbutus, & rectè vivendi rationem teneat, quod etiam Soſias ille Terentianus intellexit, qui cum eximios Pamphili mores audiviſſet, ita reſpondit, *Sapienter vitam inſtituit.* & Cicero de lege Agraria contra Rullum, *Singularis homo privatus, niſi magna ſapientia præditus, vix facile ſeſe regionibus officii, magnis in fortunis & copiis continet.* Hæc autem ea ſapientia eſt, quæ virtutes omnes moderatur, quæ aliis etiam nominibus appellari ſolet: nam & Recta intelligentia, & Definita moderatio animi, & Perfecta ratio, & Prudentia dicitur. Hanc in procœmio Rhetoricorum, Cicero *Rerum omnium moderatricem vocat:* & in Oratore, *Rerum omnium fundamentum:* ut hoc loco non injuria principem inter virtutes locum illi dederit. Hanc in libris de Finibus *Prudentiam* appellat, quam omnibus artibus attributam eſſe vult: ſed præſtat ejus verba recitare: *Omnibus* (inquit) *artibus volumus attributam eſſe eam, quæ communis appellatur Prudentia: quam omnes, qui cuique artificio præſunt, habere debent,* Ex hoc certe loco perſpicuum eſt, communem quandam eſſe prudentiam, quæ ad omnes ſcientias pertineat, quæ communi vocabulo dicitur etiam Sapientia. Sed hoc etiam apertius in Oratoriis partitionibus annotavimus, eandem videlicet eſſe prudentiam & ſapientiam, ſic enim ibi virtutes diſtinguit: *Eſt igitur vis virtutis duplex: aut enim ſcientia cernitur virtus, aut actione. Nam quæ Prudentia, quæ Calliditas, quæque graviſſimo nomine Sapientia appellatur, hæc ſcientia pollet una: quæ vero moderandis cupiditatibus, regendiſque animi motibus laudatur, ejus eſt munus in agendo, cui Temperantiæ nomen eſt.* Hic vides prudentiam & ſapientiam eandem eſſe. Quare poteram hoc in loco finem facere, cum ſatis a me defenſus ſit Cicero, niſi velim etiam tua quædam argumenta refellere,

tę mendacii, vel imperitiæ potius, arguere. Nam ubi ni-
;recunde, atque impudenter Ciceronem ſui oblitum putas,
eo tanquam victor lætitia geſtiens, ac levitatem animi quan-
entans, a Cicerone ad Ciceronem appellas: ibi facile poſſu-
elligere, quod jam docuimus, nullam apud Latinos inter
am & ſapientiam, eſſe differentiam. Quorſum enim atti-
ut Cicero Græca verba uſurparet, ſi Latina ſatis erant di-
Videamus ejus verba, quo facilius criminationem tuam di-
Quid igitur ait Cicero? *Nam cum omnis honeſtas manet a
quatuor, quorum una ſit cognitionis, altera communitatis,
agnanimitis, quarta moderationis: hæ in deligendo officio
r ſe comparentur neceſſe eſt.* Et paulo poſt: *Princeps omnium
i eſt illa Sapientia, quam σοφίαν Græci vocant: Prudentiam
uam Græci φρόνησιν dicunt, aliam quandam intelligimus,
rerum expetendarum fugiendarumque ſcientia. Illa autem
a, quam principem dixi, rerum eſt divinarum atque huma-
cientia, in qua continetur Deorum & hominum communitas
ſos.* hæc Cicero. Quibus tu putas adverſus ſe teſtimonium
ſed tu nimium negligenter ejus verba conſideras. Non enim
c loco, quemadmodum tu exiſtimas, quæ ſit inter ſapien-
prudentiam differentia, quæ nulla eſt: ſed quomodo Græ-
& φρόνησιν diſtinguant: nam cum dicit, Illa ſapientia,
οφίαν Græci vocant: oſtendit, aliam etiam eſſe ſapientiam,
ία non vocetur: atque ideo ſubjungit. Eam prudentiam,
ræci φρόνησιν vocant, aliam quandam eſſe ſapientiam. Ita-
s ſtatuit ſapientias, vel prudentias: unam, quam Græci
alteram, quam φρόνησιν vocant. Apud Latinos tamen
apientia, prudentia vocatur: quod apertiſſime non ita multo
verbis idem Cicero docet: *Ita illi ipſi doctrinæ ſtudiis, &
e dediti, ad hominum utilitatem ſuam prudentiam, intelli-
que potiſſimum conferunt.* Tolle eam dictionem, Pruden-
loco ejus ſtatue Sapientiam, hoc modo: Ad hominum
n ſuam ſapientiam intelligentiamque potiſſimum conſe-
que idem eſſe penitus videbis. Etenim ſi recte virtus omnis
s in quatuor partes eſt diſtributa, quod ſecundo de Inven-
cet Cicero, *in prudentiam, juſtitiam, fortitudinem, &
tiam:* illa ſapientia princeps, aut virtus non erit, aut pru-
omine continebitur. Virtutem non eſſe dicere ſapientiam,
s eſt, cum rectiſſime virtutum omnium dicatur princeps
a. Igitur ſub Prudentia continetur. Quare tot argumentis
fateare tandem neceſſe eſt, Prudentiam tanquam genus
n eſſe, quod omnem artem, omnem ſcientiam, omnem
ſapientiam complectatur. Illi vero tuæ opinioni, quia ni-
unc locum facit, non reſpondebo: in qua dicis, Reluctan-
a prudentiam nunquam finem ſuum aſſequi: cum præſer-
exiſtimem a Chriſtiana religione longe alienam: & (ut vulgo

dicunt) hæreticam. Itaque viderint alii: mihi ſatis eſt Ciceronem defendere. Quod autem dicis, Sapientiam in iis tantum verſari, quæ ſemper eodem modo ſe habent, ut in divinis & æternis, omnino falſum eſt. Nam non minima ſapientiæ pars eſt, in ſedandis animi cupiditatibus, & in efficiendo, ut appetitus rationi pareant. unde Socrates ſapientiſſimus omnium fuit appellatus, non quod divina ſemper atque æterna tractaret, quippe qui putaret, *Quæ ſupra nos, nihil ad nos attinere*: relictaque cura rerum naturalium, ac cæleſtium, omne ſuum ſtudium ad formandos mores tranſtulit: diligenterque cogitare cœpit, quid eſſet expetendum homini, & quid fugiendum: quod proprie prudentis officium eſt. Non ergo Sapiens eſt appellatus, quod eam eſſet adeptus, quam tu ſolam ſapientiam eſſe cenſes: ſed quod hanc, quam Cicero Prudentiam appellat, exerceret. Quod vero prudentiam non circa vera & falſa verſari ſcribis, ſed circa utilia, & inutilia, neſcio quæ te agitet intemperies, ut Prudentiam eſſe velis mercaturum quandam, quæ tantum de utili & non utili cogitet. Nullam ergo, te præceptore, prudentia partem honeſtatis attinget? non erit omnium virtutum moderatrix? non erit rerum honeſtarum & turpium ſcientia? neſciet inter verum & falſum diſtinguere? Quæ, malum, eſt iſta tua pravitas, aut animi cæcitas, ut ſolos nobis mercatoris prudentes eſſe perſuadere velis: cum apud Latinos nulla major laus eſſe poſſit, quam ſiquis Prudentiſſimus appelletur? eum enim demum omnibus virtutibus exornatum intelligimus, quoniam virtutes aliæ prudentiam, veluti ducem) ſemper & ubique comitantur, neque ab ea latum (ut dici ſolet, unguem diſcedunt unquam.

Iacobus Griſolus ad ſeptimam decimam Cælii Calcagnini diſquiſitionem.

PRudentiam, & ſapientiam Cælio ita videtur commiſcere M. Tullius, ut non facile intelligatur quid altera differat ab altera. Ciceronis autem verba hæc ſunt ex primo off. *in prima parte, in qua ſapientiam & prudentiam ponimus, ineſt indagatio, atque inventio veri, ejuſque virtutis hoc munus eſt proprium. ut enim quiſque maxime perſpicit, quid in re quaque veriſſimum ſit, quique & acutiſſime, & celerrime poteſt & videre, & explicare rationem, is prudentiſſimus, & ſapientiſſimus, rite haberi poteſt.* hoc in loco Cælius duo falſiſſima ſuo judicio deprehendit. primum eandem eſſe virtutem prudentiam & ſapientiam, cum diverſam definitionem habeant, tum prudentiæ eſſe munus indagandi, & inveniendi veri. atque non ſolum hæc Ariſt. auctoritate, ſed etiam Ciceronis ipſius levitate ſibi demonſtraſſe viſus eſt. cur autem Cælius ſic obſtinate Mar. Tullium perſequi voluerit, ut uſui nihil quicquam caderet, quem penes arbitrium & vis, & norma loquendi eſt, miror, huic

ſe

ſe Cicero quoque in oratore ſuo nonnunquam ceſſiſſe confitetur. quem ſi Cælius imitari voluiſſet, uſum loquendi populo ut Cicero fecit, conceſſiſſet, ſibi vero ſcientiam reſervaſſet. quapropter ſi conſuetudo ita loquitur, ut pro prudentia frequenter ſapientiam uſurpet, nimium putide ipſe ſtuduit proprietatem latini, græcique ſermonis conſervare. nam quod M. Tullium, Ariſt. alioſque maximos philoſophos diligenter fortaſſe legerit, quam qui maxime judicio nobis eſſe debet, quod jam rationem prudentiæ atque ſapientiæ aptiſſimis definitionibus expreſſit, non ſolum in primo & ſecundo officiorum libro, ſed etiam in quarto Tuſc. ſed tamen oſtenſam M. Tull. in eo & nonnullis aliis locis utramque ita conjunxiſſe, ut nulla confuſione perturbatit. cum enim propriam eſſe hominis poſuiſſet veri inquiſitionem atque inveſtigationem, exiſtimavit hanc veritatem non in rebus humanis tantum quæ in noſtris actionibus verſantur, ſed etiam in earum rerum ſcientia, quæ ſunt occultiores, & magis in natura ipſa reconditæ. cum autem utraque indagatio ad mentis noſtræ ſagacitatem pertineat, jure hominis eſſe propriam exiſtimavit. & quamvis prudentem virum ſtatuat eum, qui ſit utriuſque cognitionis compos, non tamen eas ita permiſcet, ut idem eſſe velit, ſed prudenti viro tribuit, utramque partem. quod ut intelligatur cum de prudentia loqueretur ait, in qua ſapientiam & prudentiam ponimus, ineſt indagatio, atque inventio veri, ejuſque virtutis hoc munus eſt proprium. ex quibus prudentis viri partes eſſe quaſi duas oſtendit, alteram quæ nomen retinet, prudentiæ: alteram, quæ ſapientia nuncupatur, ut in partitione juſtitiæ & fortitudinis idem fecit. nam illius primam partem juſtitiam appellat, liberalitatem vero, ſeu beneficentiam ſecundam. in hac autem fortitudinem primam, & alteram patientiam nominavit. quis miretur igitur ſi idem is fecerit in diſtributione prudentiæ? hunc autem fuiſſe Ciceronis ſenſum in eodem officiorum libro, & in eodem fere loco videtur declarare, ubi ait. *ex quatuor autem locis, in quos honeſti naturam, vimque diviſimus, primus ille qui in veri cognitione conſiſtit, maxime naturam attingit humanam, quæ cognitio ad ſtudia rerum obſcurarum pertinet, ut ex illius exemplis conſtat, quibus oſtendit illa duo vitia in eo genere vitanda eſſe, unum ne incognita pro cognitis habeamus, alterum ne nimis magnum ſtudium multaque opera in res obſcuras, atque difficiles conferamus.* ſed non ita multo ante in hac eadem explicatione *prudentiæ cognitionem* inquit *rerum aut occultarum aut admirabilium ad bene, beateque vivendum neceſſariam ducimus.* Præterea ſi ſapientia eſt rerum humanarum atque divinarum ſcientia, prudentiæ partes in ea continentur. quare ſapiens jure prudens appellari poteſt. num igitur ſi utraque ſit in uno facultas, diviſus erit ſapiens? aut confuſæ facultates? ex his fit, ut Cicero prudentiam nonnunquam ſapientiam appellet, ut in partitionibus: *Eſt igitur* inquit, *vis virtutis duplex aut enim ſcientia cernitur virtus, aut actione. namque prudentia,*

frequentia ſimilitudinem quandam gerebant , ſpeciemque
jam hic arbitror patere quos ſæpe intelligat M. T. ſapien
perfectos ſcilicet, ſed eos qui virtutibus iis, quæ ad mores
erant inſtructi. & eadem ratione ſapientiam, quæ perfect
pro prudentia uſurpat, ut paulo ante hunc locum aperte
quit enim *in iis autem* , *in quibus ſapientia perfecta non e*
illud quidem perfectum honeſtum nullo modo eſſe poteſt , *ſi*
honeſti eſſe poſſunt. fuiſſe hoc igitur prudentiæ, ſapientia
conferre locos Ciceronis, ut quod uſitatum eſſet, in eo t
non improbaret, cum præſertim videret, eum modo pro
ſapientiæ, modo impropriam explicantem. at videamus
tandem Ariſt. ſapientiam eſſe ſemper dicat divinarumque
gnitionem. hic in ſexto Ethic. *quemlibet artificem qui*
præſtans ſit , *Sapientem* ait *appellari*. ſed Thragem Plat
jam hæc omnia copioſiſſime diſputari reperies, ſed Hom.
... illum Ithacenſem toties ὀρχαμὸν ἀνδρῶν nominavit,
paſtor eſſet optimus. quod ſi in quavis arte præſtantes h
lius artis ſapientes vocari poſſunt, & principes, quid in
di, qua quidem nulla major, nec æque neceſſaria excogi
ſapientes quidem appellemus, quamvis in humanis tant
& ſingularibus verſaretur illorum ſapientia. ut græci pr
poſtea latini conſueverunt. quibus ducibus errare pulcher
detur. eſt igitur imperfectior quædam ſapientia, quæ
lem definitionem ſuſcipere non poteſt, quam illa, quæ
manarum, & divinarum, cauſarumque, quibus hæ res
tur, eſt ſcientia. ſic etiam poëtæ ſentiunt, ut Hor. qui
eſt vitium fugere & ſapientia prima ſtultitia caruiſſe , ide
tius, & melius inquit. *Quis nam igitur liber ? ſapiens*

Tullius in Tuſc. & paradoxis. ubi quid poſſit virtus, & hæc ſa-
ria, quæ magnitudinem animi complectitur, & juſtitiam con-
· quare nulli tantus vir commiſcere virtutes illas, aut confun-
videri debet. quid oportuit igitur in exponendis earum rerum
nis laborare? quaſi vero Cicero eas non expreſſerit definitio-
. At videamus jam, quod eſt ſecundum a Cælio reprehenſum,
munus ſit prudentiæ inveſtigandi, & inveniendi veri. *Pru-*
eſſe cenſet Ariſt. *bene, & utiliter ſuis rebus ad benevivendum*
ntibus conſulere. quæro igitur nunquid ſuis rebus bene pro-
, qui veritatem aſſequi non curet, nonne propoſitum habere
vir prudens, ut ſuo conſilio res ſuas aut tueatur, aut augeat,
quid oporteat bene geratur? ubi nam eſt aptitudo illa, quam
At prudentis eſſe ad bene deliberandum? Nonne in proſpi-
quadam, & ſagacitate? quæ virtus eſt in homine, qua cau-
, & conſecutiones, & ſimilitudines transferat, & dis-
conjungat, & cum præſentibus futura copulet, & omnem
atur vitæ conſequentis ſtatum. equidem rationem eſſe pu-
longa experientia perfectam. at utilia inquit, & inutilia,
nda & rejicienda prudens intermiſcet. ſed hæc ipſa an ſibi ſuc-
ſint, & ne judicio fallatur, non conſiderabit iſte prudens?
quo nam modo utilene ſit aliquid, an inutile quiſquam diſcer-
qui veritatem veluti materiam ſibi ſubjectam non habeat?
prudentiam eſſe rerum expetendarum, fugiendarumque
, ut voluit M. Tul. negat Cælius, concedat ſaltem eam
habitum agendi ea, quæ homini ſunt bona, vel mala vera, cum
, ut voluit Ariſt. at ſi huic adimas officium veritatis inda-
, oculum, quem illi Plato tribuit, eripies. *veritatis matrem*
gi temporis experientiam dicunt, & propterea negant Phil.
venes prudentes eſſe. verum conſtituit Cæl. temerarium eſſe
prudentem virum, aut in re quadam communi, & natu-
dentiam verſari, cum verumne ſit aliquid, an falſum diju-
ſed aberrat toto ut ajunt, cœlo. nam, ut paulo poſt conſta-
prudens cum veritatem rei quærit, in ſua ipſius propria materia
r. nec ſi unuſquiſque in actionibus ſuis ne decipiatur errore
, eſt prudens appellandus. unus enim quiſque omnibus virtuti-
compos, quarum quidem nulla eſſe poteſt a prudentia dis-
, ſed prudens eſt ille, qui in ſuis conſiliis, & deliberationi-
rebus honeſtis non fallitur. nam bona, & recta conſideratio,
deliberatio eſt ea, quæ bonum finem ratione congrua & oportuna
conſequitur: atque id perſpicuo lumine veritatis, quod non
ibus mentibus commune, ſed eſt unius tantum prudentis, &
is viri. nam prudentiæ propria vis eſt in ſola ſcientia, cætera-
virtutum in actione. quare M. Tull. recte dixit vim *virtutis eſſe*
, aut enim inquit, *ſcientia cernitur virtus, aut actione.*
quæ prudentia, quæ calliditas, quæque graviſſimo nomine ſa-
appellatur, hæc ſcientia pollet una, quæ vero moderandis
cupi-

dentia, quæ calliditas, quæque graviſſimo nomine ſapientia appellatur, ſcientia pollet una. ſed etiam uſui dandum eſt aliquid non ſolum Ciceronis, ſed etiam philoſophorum. M. enim Tull. in quarto de Fin. ſapientiæ munus, & opus eſſe dicit in delectu rerum. legitur in tertio Tuſcul. ubi de morbis animorum agitur, *ſapientiam eſſe ſanitatem animi, inſipientiam quaſi inſanitatem.* adde quod ſapientes non modo latini, ſed etiam græci ex officiorum frequentia nominabant. ut in tertio officiorum docet M. Tullius, cum dicit *neque cum duo Decii, aut duo Scip. fortes viri commemorantur, aut cum Fabritius aut Ariſtides juſtus nominatur, aut ab illis fortitudinis, aut ab his juſtitiæ tanquam a ſapiente petitur exemplum.* nemo enim horum ſic ſapiens eſt, ut *ſapientem intelligi hic volumus, nec ii qui ſapientes habiti ſunt, & nominati M. Cato, & C. Lælius ſapientes fuerunt, nec illi quidem ſeptem. ſed ex mediorum officiorum frequentia ſimilitudinem quandam gerebant, ſpeciemque ſapientum.* jam hic arbitror patere quos ſæpe intelligat M. T. ſapientes, non perfectos ſcilicet, ſed eos qui virtutibus iis, quæ ad mores pertinent, erant inſtructi. & eadem ratione ſapientiam, quæ perfecta non ſit, pro prudentia uſurpat, ut paulo ante hunc locum aperte docet. inquit enim *in iis autem, in quibus ſapientia perfecta non eſt, ipſum illud quidem perfectum honeſtum nullo modo eſſe poteſt, ſimilitudines honeſti eſſe poſſunt.* fuiſſe hoc igitur prudentiæ, ſapientiæque Cælii conferre locos Ciceronis, ut quod uſitatum eſſet, in eo tam temere non improbaret, cum præſertim videret, eum modo propriam vim ſapientiæ, modo impropriam explicantem. at videamus jam num tandem Ariſt. ſapientiam eſſe ſemper dicat divinarumque rerum cognitionem. hic in ſexto Ethic. *quemlibet artificem qui in arte ſua præſtans ſit, Sapientem* ait *appellari.* ſed Thragem Platonis lege, jam hæc omnia copioſiſſime diſputari reperies, ſed Hom. etiam εὔμαιον illum Ithacenſem toties ὄρχαμον ἀνδρῶν nominavit, quod ſuum paſtor eſſet optimus. quod ſi in quavis arte præſtantes homines illius artis ſapientes vocari poſſunt, & principes, quid in arte vivendi, qua quidem nulla major, nec æque neceſſaria excogitari poteſt, ſapientes quidem appellemus, quamvis in humanis tantum rebus, & ſingularibus verſaretur illorum ſapientia. ut græci primum, & poſtea latini conſueverunt. quibus ducibus errare pulcherrimum videtur. eſt igitur imperfectior quædam ſapientia, quæ tam ſubtilem definitionem ſuſcipere non poteſt, quam illa, quæ rerum humanarum, & divinarum, cauſarumque, quibus hæ res continentur, eſt ſcientia. ſic etiam poëtæ ſentiunt, ut Hor. qui ait. *virtus eſt vitium fugere & ſapientia prima ſtultitia caruiſſe*, idem alibi latius, & melius inquit. *Quis nam igitur liber? ſapiens, ſibi qui imperioſus, quem neque pauperies, neque mors, neque vincula terrent, reſponſare cupidinibus, contemnere honores fortis, & in ſe ipſo totus teres, atque rotundus; Externi ne quid valeat per leve morari, in quem manca ruit fortuna.* eadem Vir. in viro bono. eadem M. Tul-

, *in quibus fortuna dominatur? ſi vero Peripateticus fuiſ-um ſtatuiſſet eſſe, quod de beata vita per fortunam detrahi at ſi tam firma fundamenta voluptatis eſſe ſtatuebat, quis tutem in fortunæ poteſtatem ponere?*

)ecima octava Cælii Calcagnini diſquiſitio.

)fficiorum tertio. Eſt etiam, inquit, jus bellicum, fi-e jurisjurandi ſæpe hoſti ſervanda. Quod enim juratum eſt, oncipere fieri oportere, id obſervandum eſt. Quod aliter, ;ecerit, nullum perjurium eſt. ut ſi prædonibus pro capite on attuleris, nulla fraus eſt: ne ſi juratus quidem id non Nam pirata non eſt ex perduellium numero definitus, ſed s hoſtis omnium. Cum hoc non fides eſſe debet, non jus-commune. non enim falſum jurare, pejerare eſt: ſed nimi tui ſententia juraveris. ſicut verbis concipitur, more non facere, perjurium eſt. Scite enim Euripides: *Iuravi* *ientem injuratam gero.* Regulus vero non debuit conditio-neſque bellicas & hoſtiles perturbare perjurio. Cum juſto gitimo hoſte res gerebatur, adverſus quem & totum jus & multa ſunt jura. Hoc loco mihi videtur Cicero parum m ſuam ſervaſſe, quum jurandum cuiquam arbitratur, s concipiat fieri non oportere. præſertim quum in his li-etis Stoicorum nomen dederit: apud quos nullus eſt tam us, qui in conſtantem virum cadere poſſit, qui non malit am quicquam præter dignitatem aggredi. Nunc mitto, e prædoni fallendam fidem, neque gladium furioſo abju-utant. Quod ſi ex ſeveritate illa Stoica, & duricie ſummi officii, alio loco a nobis improbati, aliquid recidendum ſane tacito quodam hominum judicio conſtitutum eſt, i & ſicario fides ſervetur. Non quia ſit ex perduellionum efinitus, nec ut ex ſuo ſcelere aliquid commodi lucrifa-ne violato hoc jurejurando protinus materia detur ad majus captivi, qui ſpe prædæ ſervantur, ut aliquando incolu-antur, præciſa utilitatis expectatione, actutum jugulum carnifici. Illud quoque non video quomodo probari poſ-m jurare non eſſe pejerare, ſed quod ex animi tui ſen-veris. Sicut enim oratio non dicentis, ſed audientis enta eſt: ita jusjurandum non ejus qui ſe juramento, ſed ejus cui obſtringitur cauſa inſtitutum eſt. Et pro-as, ut fallas, ab ipſo uſque principio perjurium eſt. aliud pejerare eſt, niſi perperam & in alterius fraudem uod in ipſis fit auſpiciis, quum verbis conceptis te in ju-adigis: atque ita inducis animum, ut jam tuam fidem cunque id nomine aut titulo prætexas. Certe Plato ſecun-libro id fieri vetat, *ne quid in deos pecces, quorum majeſtas* vio-

cupiditatibus , regendiſque motibus laudatur , ejus eſt munus in
du , cui temperantiæ nomen eſt. Ariſtoteles ait *ad prudentiam*
nes attinere. nam quid dicemus eſſe , quod fiat cum ratione fir
veritatis? una igitur ſcientia pollet prudentia. quid ita ? qui
quid agendum ſit , & quomodo , & quando ea ſtatuerit , cetera
tutes agent. præfert enim lumen veritatis & ſe ducem præſtat c
virtutibus. ne miretur quiſquam igitur ſi negant philoſophi ſin
virtute nullam aliam poſſe conſiſtere virtutem. hæc enim inq
conſultat , deliberat , conſilium agendi rectum capit : agit de
temperatus , aut fortis , aut juſtus ; quod idem Cicero pro S
demonſtrat. inquit enim *ſi leges non valerent , judicia non eſſen*
reſpub. vi , conſenſuque audacium armis oppreſſa teneretur , præſ
& copiis defendi vitam , & libertatem neceſſe eſſet. hoc ſentire
dentiæ eſt , facere fortitudinis , ſentire vero , & facere perfect
mulataque virtutis. Illa vero Panætii triplex conſilii capiendi de
ratio , quam Cælius defendit , aut illa quinque partita Cicero
quam reprehendit ad neminem ſpectat , niſi ad prudentem. c
Ariſto. in ſexto Ethicorum verum eſſe judicium ita confirmat
φρονίμων τὸ εὐβουλεύσθαι , ἡ εὐβουλία εἴη ἂν ὀρθότης , ἡ κατὰ τὸ
φέρον πρός τι τέλος , οὗ ἡ φρόνησις ἀληθὴς ὑπόληψίς ἐστι. hoc
quod ſi prudentis eſt bene conſultare , bona conſultatio eſt ea ,
utiliter ad aliquem finem recta via perducit , cujus finis prudenti
verum judicium. nemo alius auctoritate Ariſt. ſuis conjecturi
prudens ad veritatem poteſt pervenire, nec eſt aliarum virtutum
idem propoſitum ut Cælius confirmat in quo vehementer errat.
ſi juſtus juſte facit, & hoc ſibi proponit , ut tamen id cognoſc
aſſequatur prudentia nititur , non juſtitia. neque enim juſtitia
poteſt, aut alia virtus ſine prudentia. nam hæ ſi per ſe falſum
verum perſpicere poſſent, ſupervacanea eſſet hæc prudentiæ tan
lebrata virtus. at , ut ſemel finiam , omnes habemus contra
lium , qui prudentiam dicit adjutrice fortuna indigere , quod r
ctante fortuna finem ſuum nunquam aſſequatur. at quisnam
eſt prudentis, & ſapientis viri? certe ſi eſt prudentiæ rem bene
diligenter conſiderare , conſiliumque quod optimum eſſe videa
ſequi , quoties ea hæc effecerit , finem ſuum erit aſſecuta. n
igitur quæro , num fortuna vim conſiderandi, & interiorem ani
virtutem prudentis viri poſſit impedire. omnes credo ſanæ me
viri negant. nam aliæ virtutes fortaſſe, ut quæ verſantur in ac
ne, poſſent vi fortunæ diſturbari. conſtat enim prudentiæ qui
gendum ſit invenire liberum eſſe , fortitudini vero agere non it
quanquam in hoc etiam cum doctis viris eſt ſentiendum , qui
dentiæ omnes virtutes ſubjicientes prudentem virum ſtatuunt om
bus virtutibus inſtructum eſſe, ergo felicem. cujus Ariſt. in ſec
do Ethic. non adeo infirma fundamenta jecit , ut tam facile p
everti. *an vel Epicurum dicere neſcimus fortunam exiguam inte*
nire ſapienti ? quid ſi cum Stoicis ſenſiſſet ? qui beato viro no

tribuebant, in quibus fortuna dominatur? ſi vero Peripateticus fuiſſet, exiguum ſtatuiſſet eſſe, quod de beata vita per fortunam detrahi potuiſſet. at ſi tam firma fundamenta voluptatis eſſe ſtatuebat, quis audeat virtutem in fortunæ poteſtatem ponere?

Decima octava Cælii Calcagnini diſquiſitio.

LIbro Officiorum tertio. Eſt etiam, inquit, jus bellicum, fideſque jurisjurandi ſæpe hoſti ſervanda. Quod enim juratum eſt, ut mens conciperet fieri oportere, id obſervandum eſt. Quod aliter, id ſi non feceris, nullum perjurium eſt. ut ſi prædonibus pro capite precium non attuleris, nulla fraus eſt: ne ſi juratus quidem id non feceris. Nam pirata non eſt ex perduellium numero definitus, ſed communis hoſtis omnium. Cum hoc non fides eſſe debet, non jusjurandum commune. non enim falſum jurare, pejerare eſt: ſed quod ex animi tui ſententia juraveris. ſicut verbis concipitur, more noſtro id non facere, perjurium eſt. Scite enim Euripides: *Iuravi lingua, mentem injuratum gero.* Regulus vero non debuit conditiones pactioneſque bellicas & hoſtiles perturbare perjurio. Cum juſto enim & legitimo hoſte res gerebatur, adverſus quem & totum jus fœciale, & multa ſunt jura. Hoc loco mihi videtur Cicero parum :onſtantiam ſuam ſervaſſe, quum jurandum cuiquam arbitratur,]uod mens concipiat fieri non oportere. præſertim quum in his liuris, decretis Stoicorum nomen dederit: apud quos nullus eſt tam ;ravis metus, qui in conſtantem virum cadere poſſit, qui non malit nori, quam quicquam præter dignitatem aggredi. Nunc mitto, uod neque prædoni fallendam fidem, neque gladium furioſo abjuudum putant. Quod ſi ex ſeveritate illa Stoica, & duricie ſummi : abſoluti officii, alio loco a nobis improbati, aliquid recidendum itamus: ſane tacito quodam hominum judicio conſtitutum eſt, prædoni & ſicario fides ſervetur. Non quia ſit ex perduellionum imero definitus, nec ut ex ſuo ſcelere aliquid commodi lucrifait: ſed ne violato hoc jurejurando protinus materia detur ad majus fas: & captivi, qui ſpe prædæ ſervantur, ut aliquando incolues emittantur, præciſa utilitatis expectatione, actutum jugulum æbeant carnifici. Illud quoque non video quomodo probari poſ, falſum jurare non eſſe pejerare, ſed quod ex animi tui ſenıtia juraveris. Sicut enim oratio non dicentis, ſed audientis atia inventa eſt: ita jusjurandum non ejus qui ſe juramento ɔſtringit, ſed ejus cui obſtringitur cauſa inſtitutum eſt. Et pro:cto ſi juras, ut fallas, ab ipſo uſque principio perjurium eſt. Iam quid aliud pejerare eſt, niſi perperam & in alterius fraudem ɪrare? quod in ipſis fit auſpiciis, quum verbis conceptis te in ju:amentum adigis: atque ita inducis animum, ut jam tuam fidem fallas, quocunque id nomine aut titulo prætexas. Certe Plato ſecundo Legum libro id fieri vetat, *ne quid in deos pecces, quorum majeſtas*

vio-

violari putatur, ſi parum religioſe jusjurandum ſervaveris: cujus ipſi aut teſtes, aut vindices invocati ſunt. Ob id probe ac ſancte feciſſe videntur, qui nunquam ſubeundum jusjurandum monuerunt. Ea cauſa Socrates vel canem vel anſerem, Zeno capparum adjurabat: non quod in iis aliquid numinis eſſe ſuſpicarentur, ſed nequando temere deorum nomine abuterentur. Hoc præterea in diſquiſitionem vocandum puto, quodnam ſit jusjurandum, quod invitus aut ex animi tui ſententia ſuſceperis. Nihil enim a quoquam invito fieri aut dici exiſtimandum eſt, cujus principium in nobis ipſis ſitum ſit, ita ut id agere, aut prætermittere, integrum ſit nobis. Nam quæ pendent ex animi noſtri ſententia, ea plane noſtra fieri ſponte, & in noſtra eſſe poteſtate, vel Epicteto autore, jure dixerimus. Econtra, quæ extra nos ſunt, quæque principium & impulſum habent aliunde, ita ut reluctantes repugnanteſque non urgeant, hæc merito cogentia & violenta dixerimus. Cujus rei indicium eſt, quod dum hæc aguntur, vel acta ſunt, dolemus: in ſuperioribus autem illis, nullum doloris teſtimonium accedit: ex quo facile agnoſcas, non eſſe violenta, neque præter animi voluntatem. Qui enim captus eſt a prædonibus, qui in vinculis retinetur apud Tyrannum, ſiquid pejeret ſui commodi gratia, ut ſe in libertatem vendicet, ſeque ab ea neceſſitate eximat: ſane volens & propria animi inductione hoc agit. Neque aut dum pejerat, neque quum pejeravit, angitur: ſed lætatur potius, ſe ea fraude vel prædonibus vel Tyranno impoſuiſſe, ſuiſque rebus conſuluiſſe. Quod planiſſime teſtimonium eſt, eum nihil coactum & præter animi ſententiam feciſſe. Atque hoc peritiſſimi in hac cenſura ſentiunt. Quid vero dicam, quod nonnulla ſunt, quæ animum mordent, & permoleſte habent, & tamen noſtra ſponte proveniſſe arbitrantur? ut ſi quis cruciatibus actus patriam prodiderit, ſi vi tempeſtatis conſternatus jactum fecerit. Nec enim veriſimile eſt, quenquam aut patriam prodere, aut ſuarum rerum jacturam facere velle. hæc tamen etſi moleſtiam afferant, & ſi pœnitentia permoveant animos: quia ortum habent ab animi noſtri ſententia, idcirco voluntaria cenſentur. Ex iis in confeſſo eſt, quoties quis falſum jurat, quia volens & ſciens fallit, quia Deos ſuæ teſtes fraudis vocat, quia ſuo ſcelere non affligatur, ſed potius gaudet, ſibique gratulatur: cum perjurio obſtringi, nec prætextu ſuo latebram inveniri poſſe facinori. Quod ſi quis hac in re argutator dixerit, hujus perjurii principium non a libertate conſilii noſtri, ſed vel a timore, vel a ſpe, vel ab alio quopiam affectu proficiſci: is ſe nihil dixiſſe demum intelliget, ſi obſervaverit, nullam eſſe actionem humanam, quæ ab aliquo humani animi motu non ortum capeſſat. Aut amor, aut libido, aut voluptas, aut alius quiſpiam affectus mortalium animos percellit. Ita in functionibus humanis nihil erit, quod voluntarium & ultroneum dici poſſit. Quod quam ſit abſurdum, melius agnoſcent, qui recta opem voluntatis metiuntur, & iis præmia deberi contendunt: quam a nobis poſſit oratione explicari.

M. Ant. Majoragii Deciſio decima octava.

AGe vero quam temere, quam inſolenter, quam contumelioſe
Ciceronem inconſtantiæ damnas, ut omnem ei (ſi fieri poteſt)
ıtoritatem adimas, & tibi magnam ingenii gloriam compares. Si-
uidem inconſtantia levatur autoritas, & damnandis aliorum erro-
bus ſolent homines plerumque gloriam acquirere. Verum fallit te
ıcautum frigida calliditas tua: Nam Ciceronis autoritas adeo firmis
t ixa radicibus, ut nulla vi neque convelli, neque labefactari
oſſit. Tua vero mala, atque nugatoria accuſatio, non errores
ımnat Ciceronis, qui nulli ſunt: ſed imperitiam, atque malitiam
am oſtentat. Quid enim reprehendis hoc loco tot ambagibus? Ni-
l aliud certe, niſi quod ait Cicero, *Iusjurandum aliquando non eſ-
ſervandum: ut ſi prædonibus* (inquit) *pro capite pretium non attu-
ris, nulla fraus eſt, ne ſi juratus quidem id non feceris. Nam pi-
ra non eſt ex perduellium numero definitus, ſed communis hoſtis
nium: cum hoc non fides eſſe debet, non jusjurandum commune.
on enim Falſum jurare, pejerare eſt: ſed quod ex animi tui ſenten-
i juraveris, ſicut verbis concipitur more noſtro, id non facere, per-
rium eſt.* Scite enim Euripides,

Iuravi lingua, mentem injuratam gero.

egulus vero non debuit conditiones, pactioneſque bellicas, & hoſti-
s perturbare perjurio, cum juſto enim, & legitimo hoſte res gere-
ıtur, adverſus quem & totum jus feciale, & multa ſunt jura. Hoc
co (inquis) mihi videtur Cicero parum conſtantiam ſuam ſervare,
ıum jurandum cuiquam arbitratur, quod mens concipiat, fieri
m oportere. Et tibi videtur quidem: ſed quo tempore, aut qua
ei parte? Non primo diluculo, ut opinor, ſed a cœna fortaſſe,
m furor acceſſit capiti numeruſque lucernis. Vbi enim eſt iſta, quam
cuſas, Ciceronis inconſtantia? nullam enim ego video. Quod
ıjurandum (inquis) non ſemper ſervandum exiſtimat, præſertim
m in iis libris decretis Stoicorum nomen dederit, apud quos nul-
ı eſt tam gravis metus, qui in conſtantem virum cadere poſſit,
i non malit mori, quam quicquam præter dignitatem aggredi.
d tu (quod pace tua dixerim) nimis inepte Stoicorum hoc loco
entionem facis. Nam quamvis initio dixerit Cicero, ſe Stoicos in
c opere potiſſimum ſequi, non tamen hæc officiorum præcepta
ſolos Stoicos pertinent, ſed ad omne genus hominum, quod his
rbis Cicero tertio de Officiis teſtatur: *Hæc igitur officia, de quibus
libris diſſerimus, quaſi ſecunda quædam honeſta eſſe dicunt, non
pientum modo propria, ſed cum omni hominum genere communia.
que his omnes, in quibus eſt virtutis indoles, commoventur.*
uamobrem non quærendum eſt in hac parte, quam poſitionem
ici tueantur, ſed quid officio conveniat aut repugnet, an liceat
quando quod juraveris non ſervare: an contra officium faciat,

qui

mus, multa hujuſmodi poſſe tempora accidere, in q
raveris non ſervandum ſit. Neque enim verum eſt,
cito quodam hominum judicio conſtitutum eſſe, ut
rio fides ſervetur. Quin potius (ut arbitror) vix ullu
religioſus, qui ſi potuerit e ſicariorum, aut pirataru
fugere, etiam ſi millies juratus fuerit, ſe rediturun
neque prædonum quemquam reperies, qui jurejura
eum dimittat, quem captivum fecerit, niſi aut fide
rit, aut aliquem charum, puta filium, aut fratren
tem, aut denique neceſſarium aliquem pro vade relic
omnino declarat, nullam eſſe jusjurandi cum præd
nem: quippe quibus cum nulla debet eſſe ſocietas, n
munitas, nulla conventio, nullum fœdus. Eodem e
bemus in prædones eſſe, quo ſumus in Tyrannos,
gratia quoquo modo de medio tollere ſemper glorio
ut apud Græcos olim Tyrannicidæ divinos honores c
Nulla enim nobis (ut ait Cicero) *cum Tyrannis ſocietas
ſumma diſtractio eſt: neque eſt contra naturam, ſpoli
ſis, quem honeſtum eſt necare: atque hoc omne genus p
impium ex hominum communitate exterminandum e
membra quædam amputantur, ſi & ipſa ſanguine, &
ritu carere cœperint, & nocent reliquis partibus corpo
figura hominis feritas, & immanitas belluæ, a com
humanitate corporis ſegreganda eſt.* Non eſt igitur co
fidem Tyrannis, ac prædonibus datam fallere, cur
poteſt eſſe pax, aut ſocietas. Neque eſt id periculum
ſtra nobis intentas, ne violato hoc jurejurando, pr
detur ad majus nefas: perinde, quaſi jam viceris,
aut aperiat Cicero quaſi feneſtram ad maleficium. N
git maximam eſſe oportere jurisjurandi religionem ap
mines, quibus cum aliqua poteſt eſſe ſocietas aut cor

ata hac cauſa, nihil eſt, quare fides prædonibus ſervanda eſſe
atur. Sed illud a te peto, utrum putes ſemper eſſe ſervandum
urandum, an aliquando violandum? Si ſemper ſervandum eſt:
uitur, ut ſi Tyrannus, aut aliquis impius magiſtratus jurare per
i quempiam coëgerit, ut patriam prodat, aut utrumque paren-
i interficiat, id omnino ſit faciendum. Quod certe, niſi penitus
one cares, non audebis affirmare. Licet igitur aliquando quod
iveris non facere, quin potius flagitium ſit, & maximum ſcelus;
d facias. Quæ cum ita ſint, vides te de illa ſententia tua depul-
i: neque ſemper præſtandum eſſe jusjurandum, cum hujuſmodi
ipora incidant, ut non facere quod juraveris, nullum ſit flagi-
n. Quod ſi quando violare licet jusjurandum, tunc profecto vio-
dum eſt, cum homines perditiſſimos, ac profligatiſſimos deci-
ius: quos perdere atque exterminare, ſi fieri poſſet, eſſet opti-
m. Quod vero tibi non probatur, Falſum jurare, non eſſe peje-
e: nimis quidem craſſa (quod ajunt) Minerva Perjurium definis;
redis, omne falſum jusjurandum eſſe perjurium: & Pejerare
il aliud eſſe, quam falſum jurare. Sæpe enim accidere poteſt, ut
s falſum juret, neque tamen ſit perjurus: *ut ſi deceptus ab ad-*
ſario quiſpiam juret: patet (inquit Ariſtoteles in Rhetoricis) *id*
urium non eſſe. Et ſi juraveris, te daturum alicui pecunias, quas
oi numeratas in arca te poſſidere putes: & domum reverſus, eſ-
tam arcam, & furto ſublatas eas pecunias repereris, hic qui-
i nullum eſt perjurium, cum tamen falſum ſit jusjurandum. Et
nadmodum ſæpenumero fit, ut ea dicendo affirmemus, quæ
ime vera ſint, quoniam eſſe arbitramur, neque tamen ideo men-
s habemur: ita ſæpe falſum juramus, neque tamen pejeramus.
nim Pejerare conſulto, ac dedita opera, perperam, & contra
, ac juſtitiam, in alterius fraudem jurare. Non eſt igitur per-
m, prædones fallere: non enim hoc eſt contra leges ac juſti-
Nam ſi juſte poſſunt interfici, quanto juſtius fallentur? & ſi
permittunt, ut eos trucidemus, quanto magis, ut decipia-
Licet igitur piratas & ſicarios impune perſequi, ſpoliare,
are, & denique omni cruciatu necare: & qui hoc faciunt,
ia ſæpenumero conſequuntur: & eoſdem per jusjurandum fal-
te autore, non licebit? Cur ergo Theologi noſtri fidem obſti-
æretico non eſſe ſervandam cenſent? niſi quia religioſo homi-
lam eſſe cum eorum pravitate communionem arbitrantur?
ſi fides hæretico non ſervatur, neque prædoni, aut ſicario
debet. At Plato nos vetat pejerare. Vetant etiam Chriſtianæ
quæ longe majoris ſunt ponderis, ac momenti, quam Plato.
Sed nos contendimus prædones fallere non eſſe pejerare. Per-
enim omne contra juſtitiam eſt, & omnia jura divina atque
na ſubvertit: quod autem in prædonum ac ſicariorum perni-
tut fraudem committitur, id omne juſtum ac legitimum eſſe
n dubium eſt: quoniam hujuſmodi peſtis hominum quoquo

modo tollenda eſt. Non eſt igitur, prædones fallere, perj
At probe, & ſanćte feciſſe videntur, qui nunquam jurandu
monuerunt. Quis negat? ſiquidem id fieri poteſt. Nam qui
jurare ſolent, ii facile perjurium committunt. Non ergo
debet quiſquam, niſi magna aliqua coactus neceſſitate. At
modo Divus Auguſtinus præceptum illud evangelicum interp
Nolite jurare omnino. cujus verba licet adſcribere. Ita ergo
piſſe dominum intelligitur, ne juraretur, ne quiſpiam ſicut
appetat jusjurandum, & aſſiduitate jurandi ad perjurium d
per conſuetudinem. Quapropter qui intelligit non in bonis,
neceſſariis jurationem habendam, refrænet ſe quantum po
non ea utatur, niſi neceſſitas cogat. Ridiculum vero quod
vel per canem, vel per anſerem, Zeno per capparim juran
enim jusjurandum affirmatio religioſa (ut ait Cicero) atque i
vus Hieronymus inquit, *Qui jurat, aut veneratur, au*
eum, per quem jurat, & Paulus ad Hebræos ait, *Homines*
jorem ſe jurare debere, ut omnis controverſiæ finis ſit jusju
Neque in ſcripturis ſacris per Deum jurare prohibemur, ſe
quæ ſunt a Deo condita. Vult enim hunc a nobis honorem
ut per ipſum ſolum juremus, quaſi eum conſcientiæ noſtræ
adducamus: ut videat quid mens concipiat fieri oportere.
coacti juravimus non ex animi ſententia, tum illud Euripid
poſſumus uſurpare,

Iuravi lingua, mentem injuratam gero.

Non enim id facere te leges jubent, quod per vim coactus ju
quod etiam Ariſtoteles primo Rhetoricorum libro declarat
locum ſi aut legiſſes, aut conſideraſſes, in hanc certe Cicero
tentiam non eſſes argutatus. Nam illam tuam diſputationem
luntario, & Violento, quam ex tertio Ethicorum ad verbu
deſcripſiſti, prætermittam: tantum dicam, te per negligent
opinor) non advertiſſe, quæ vi aliqua coacti facimus ab A
ſimpliciter ἀκούσια, hoc eſt, volenta vel involuntaria dici,
jurandum, ad quod per vim vel prædonum, vel Tyrannorur
mur, recte violentum dici poſſit. Nam quamvis in poteſtat
ſitum ſit, ut id vel ſuſcipiamus, vel repellamus: ſimpliciter
id non ſponte facimus, ſed vi extrinſecus adveniente, quæ
periculi timore nos jurare cogit: ut interim ſileam, te id in
tionem vocare, quod nuſquam Cicero dixit. Vbi enim loqu
cero de jurejurando violento? aut ubi dicit aliquem invitum
ter voluntatem jurare? Vt liquido conſtet, te hoc finxiſſe,
cilius oſtendere poſſes, te apud Ariſtotelem, cujus tamen ſu
nomen, quæ ſit inter Voluntarium ac Violentum differenti
ciſſe. Cum enim juramus, ab aliqua majori poteſtate coac
id quidem præter voluntatem facimus: poſſumus enim non
ſi volumus, & potius mortem oppetere: ſed volentes juram
tamen ex animi ſententia. Nam ſi nulla vis adeſſet, non

s. Hoc autem non facere, quod vi coactus juraveris, nullum jurium eſt, quod his verbis Rhetoricorum primo probat Ariſto-s:

ἑκόντι γὰρ τὸ ἀδικεῖν ἐστι, τὸ δὲ ἐπιορκεῖν ἀδικεῖν ἐστι, τὰ δὲ βίᾳ καὶ ἀπάτῃ ἀκούσια· ἐνταῦθα οὖν συνακτέον καὶ τὸ ἐπιορκεῖν, ὅτι ἐστὶ τὸ τῇ ...ίᾳ ἀλλ' οὐ τὸ στόματι.

: verba ſatis eleganter Trapezuntius vertit hoc modo: *Injuria ex voluntariis eſt: & Perjurium injuria eſt: cuncta vero quæ vi, 'eceptione fiunt, involuntaria. Hinc colligitur, quid Pejerare ...ſt enim mente, ſed non ore.* Hæc Ariſtoteles, quæ ad amuſſim ...niunt cum hoc, quod ait Cicero, *Non enim falſum jurare, ...re eſt: ſed quod ex animi tui ſententia juraris, ſicut verbis con...r more noſtro, id non facere, perjurium eſt.* Hæc profecto vi...uam ſimilia ſint: quare aut abſolvendus eſt ab hac criminatio...icero, aut prius Ariſtoteles condemnandus. Prius enim ipſe ..., Perjurium non ore, ſed mente fieri. verum uterque rectiſſi...nſit, nullum enim omnino maleficium committitur, cui non ... malus, aut perverſa voluntas accedat. A te vero,

——— velut ægri ſomnia vanæ
Finguntur ſpecies, ut nec pes, nec caput uni
Reddatur formæ.

...cobus Griſolus ad decimam octavam Cælii Calcagnini diſquiſitionem.

...uam ſit æquus æſtimator rerum Cælius, in his ſuis diſquiſitio-nibus pulcherrime declarat. nam ſi Stoico more agit Cicero, ... peccat, quoniam ſecus Ariſt. ſin vero a Stoicis videatur quic...ı diſſentire, Stoicorum auctoritate convincitur. quid igitur illi credo equidem ſi viveret, retractaret omnes hos locos, ut Cæ...iorem gereret. at quoniam id non conceditur, experiamur hic ..., ut ſæpe id fecimus, an efficere poſſimus, ut ne auctoritate inconſtans Cicero fuiſſe videatur. non eſt igitur ut ait Cælius ...tatis Stoicorum ullo adduci metu, ut malit vir fortis quicquam ...r dignitatem aggredi, quam emori. quare Cicero, qui Stoi...ı his libris imitatur, parum conſtanter jurandum cuiquam ar...tur, quod mens concipiat fieri non oportere, atque rationem, Cicero propoſitionem ſuam approbat; ſic infirmat. quamvis ...pirata nec fides eſſe debeat, nec jusjurandum commune, ta-...inquit neque prædoni fallendam fidem, neque gladium furioſo ...andum putant. ac tacito quodam hominum judicio conſti-...n eſt, ut prædoni, & ſicario fides ſervetur, neque hoc ſine ap-...itione dixit, ait enim non quia ſit ex perduellionum numero ...itus, nec ut ex ſuo ſcelere aliquid lucri faciat, ſed ne violato ...urejurando protinus materia detur ad majus nefas, & captivi,

qui ſpe prædæ ſervantur, ut aliquando incolumes emittantur, præciſa utilitatis expectatione, actutum jugulum præbeant carnifici. hæc Cælius. at quoniam ſunt in hac diſquiſitione plures quæſtiones, curemus primum tanti viri conſtantiam defendere. Cum nulla fides cum piratis, nullum jusjurandum ſit commune, jurejurando putat Marcus Tullius piratis promittere licere, quod ſervare nolis. neceſſe eſt, qui velit hoc fundamentum evertere, hæc eſſe nobis communia cum piratis oſtendat, nam quod gladium furioſo abjurare liceat a Cicerone jam diſputatum eſt. quod negent quidam prædoni fallendam eſſe fidem, nihil refert, non enim quid quiſque neget, aut affirmet curandum eſt, ſed quibus nitatur argumentis. Ratio Cic. firmiſſima videtur, nam quod ait Cæl. ne violato jurejurando actutum carnifici præbeatur jugulum, male hercule narrat. non enim ut jugulum petant ſurgunt de nocte latrones, ſed ut faciant prædam, cujus ſpe ſublata cædis cauſa ſublata erit, & propterea cantabit vacuus coram latrone viator. nec ullus eſſet locus infectus latrociniis, ſi nemo ſecum nummos, aut alias res ferret, quibus cupiditas latronum excitaretur, aut pactum a viatoribus precium non perſolveretur. quare ſi omnes quavis ratione fallerent prædones, aut occidi mallent, quam ſpe lucri latrocinium nutrire, nemo ſe gratis tot periculis exponeret, nemo communis hoſtis omnium eſſe vellet. oratio igitur Cælii fovet ſpem prædonum, quam Cicero prorſus adimit. neque vero, ſi nemo illis præſtaret fidem, actutum peterent jugulum. Sed ut quotidie fit, retinerent apud ſe captivos, donec pacta pro capite pecunia penderetur. id quod etiam inter juſtos, ac legitimos hoſtes fieri videmus, mitto multas alias rationes, quibus cupiditatem ſuam, quam iram explere mallent. quænam eſt igitur iſta cædis tam nefandæ neceſſitas? nempe quæ ex tacito illo hominum judicio ſit. quippe qui dum gladios latronum metuunt, aut ne, ſi fidem fallant, & iterum forte in eoſdem incidant, gravius mulctentur, quod minime deberent jusjurandum ſervant. verum non ſolum veteres, qui cuncta metiebantur honeſtate, nec tanta religionis pietate, quanta eſt Chriſtianorum tenebantur. ſed noſtri etiam theologi confirmant, id nos præſtare minime debere, quod vi coacti cuiquam juremus. legitur apud divum Thomam Aquinatem, ubi de juramento diſputat (ut jam Cælium minus pudeat hoc verbum minime latinum ſæpius uſurpaſſe) *eos, qui jurant inviti, omni religione talis jurisjurandi ſolvi, ac liberari oportere, & propterea libenter pontifices eam religionem ſemper expiare. quod quidem nequaquam facerent, ſi qua vis in ejuſmodi jurejurando foret.* neque vero divus Aquinas de piratis loquitur, verum de quibusvis aliis. qui quavis cauſa homines cogant aliquid jurare, quod mente ſua concipiant fieri non oportere. præterea nonne juſta nobis a jure civili data eſt facultas abjurandi, ſi quid in carcere cuſtoditi jurejurando promiſerimus? quid ita? quia ſtatuunt viri ſapientes ſine ulla ſuſpicione coactæ voluntatis ratum eſſe jusjurandum oportere. jam

vides

arbitror ſine perjurio poſſe dari falſum jusjurandum. Negat
le Cælius ſe videre poſſe quonam modo falſum jurare non ſit
are. at nec ego videre poſſum, ſi ea perſona, cum qua nec fi-
nec jusjurandum ſit commune, periculo mortis propoſito ju-
te cogit, cur id jusjurandum ſervare te oporteat. nam mens
ſi verum fateare, non concepit oportere id fieri. magna vis eſt
ıc verbo *oportere*, quam Cælius non curat, at M. Tullius *opor-*
inquit. *declarat perfectionem officii, qua ſemper utendum eſt,*
nibus. quare nec ego inquam *video cur ſervare fidem perfidis*
at, id eſt officium ſervare ſit neceſſarium illis, quibuſcum
ſit ſocietas, nullum commercium. qui contra jus humanum
inum te tua libertate privent, ut tuæ pecuniæ vi jurisjurandi,
ipſi nemini conſervarent dominos, ſe faciant. at jusjurandum
:. non ejus, qui ſe jurando obſtringit, ſed ejus cujus obſtrin-
cauſa inſtitutum eſt, quis negat? verum addas tu cum quo fi-
& jusjurandum eſt commune, quare cauſa piratæ inſtitutum
ego, cum quo nec fides, nec jusjurandum eſt commune. &
rea nemo eſt perjurus, qui jurejurando eum fallat. nam quod
re ait eſſet perperam, & in fraudem alterius jurare, nihil ea
tio nos oppugnat. quoniam in piratas ea non eſt appellanda
quos licet omnibus inſidiis & dolis fallere, capere, & obtrun-
quid hic mihi narrat auſpicia? quid Platonem, qui de re juſta,
tima loquitur? ac temporum, & perſonarum rationem ha-
it ſi quis in poteſtate prædonum eſſet, & per canem & anſe-
aut etiam per capparim juraret, jam quanti Socratis, & Ze-
religio ab illis fieret, experiretur. Iurejurando inquit (nam id
rtium:) invitus ſe nullus obſtringit. immo vero dantur ſæpe
ra, quibus ab invito permulta fiant. nec ignoramus quid
περὶ τ ἑκουσίων ϗ ἀκουσίων dicat, id eſt, *de iis rebus, quæ*
ate, & contra voluntatem fiunt. nam quæ nos metu, vel ſpe
s maximi vel mali, vel boni facimus μικταὶ μὲν εἰσιν αἱ τοιαῦται
;, id eſt, *hujuſmodi actiones ſunt miſtæ.* eas enim volentes ſi-
& nolentes agimus. ſerviendum eſt enim tempori potius,
nobis. ita in quo tempori ſervitur, non inviti facimus, in
ro jactura fit, inviti. qui piratis igitur cogitur jurare, pro
e non invitus jurat. & tamen invitus, quia non poteſt alia
: tam humilem, tam turpem, & obſcuram mortem effuge-
c vitam ſuam commodis ſuorum & propinquorum, & in pri-
ip. conſervare, ita tamen ut oportuno tempore non pluris fa-
pem vitam, quam honeſtam, & claram mortem. legimus apud
quam viro forti mors ignobilis gravis, & moleſta ſit, ut indigna
ute, qua ſe proditum cognoſcit. at quis prohibet eum jusjuran-
nſervare? eorum conditio, qui cogunt. deinde quantum eſt
celeratos homines a tam nefando inſtituto ſic prohibere cogi-
o quidem conſilio nihil ſanctius, Cælii vero nihil perverſius,
im tollit piratas, hoc autem conſtituit.

Decima nona Cælii Calcagnini diſquiſitio.

CIcero prope in fine tertii de Officiis: *Conferamus igitur in p*
ca. Nam ut utilitatem nullam eſſe docuimus, quæ honeſtati
ſet contraria: ſic omnem voluptatem dicimus honeſtati eſſe contrari
Ego contra, honeſtate nihil melius, nihil dulcius, nihil magis
luptificum, nihil magis naturæ conſentaneum puto. Ac longe i
falli arbitror, qui voluptatem ab honeſtate diremerunt: quam
duo ſint omnium maxime, animantum generi accommoda. M
toque minus mea ſententia, voluptas ab honeſtate, quam uti
ſejungi poteſt. Nam ratio voluptatis multo magis per ſe innata
quam ratio utilitatis: quæ plerumque extra nos eſt, & adſci
advenit. Neque voluptates nunc libidines, aliaſque improbitate
co: quibus & honeſtati & voluptati nihil magis contrarium arbi
niſi quatenus naturæ neceſſitati morigeramur, ſed conſentie
animi & corporis habitum, tranquillitate & conſtantia perfr
tem. Hanc denique veram voluptatem exiſtimo, quæ ab hone
nunquam abjungi poteſt. Certe hujus ſententiæ noſtræ Eudox
virum graviſſimum, & Ariſtotelem philoſophorum acutiſſim
autores habemus. *quorum alter voluptatem ſummum bonum,*
ſummum bonum non conſtare ſine voluptate contendit. Vt nemo
tet, vel ſolum Ariſtippum, vel ſolum Epicurum fuiſſe volu
patrocinatum. Tametſi hoc inter nos atque illos intereſt, quo
voluptatem brutis communem, & corpori agnatam admirantur
cœleſtem illam tantum, & Diis hominibuſque Diis ſimillimis f
liarem approbamus.

M. Ant. Majoragii Deciſio decima nona.

NAm quod argumentaris, a Cicerone non recte dictum
Voluptatem omnem honeſtati eſſe contrariam: quis eſt, qu
videat, te pueriliter in ambiguis ludere? aut certe non intelli
quæ ſit Latini ſermonis proprietas. Voluptas enim a Latinis d
modis capi ſolet: aut proprie, aut tranſlate. Proprie volup
dicitur, quæ ſenſus jucunde movet, quæ boni naturam fall
imitando adulterat, quæ eſt illecebra turpitudinis. Tranſlate
omni delectatione capi ſolet: ut in epiſtolis, *ex tuis literis cepi*
dibilem voluptatem. & alibi: *Capiebam animo non mediocrem vo*
tem. Cum igitur affirmat Cicero, *Voluptatem omnem eſſe ho*
contrariam: eam intelligit, quæ proprie Voluptas appellatur.
omnes Latini Voluptatem, omnes Danai aut Myceneuſes,
pubes, reliquique Græci ἡδονὴν vocant. Tu vero (ſi Diis place
ceronem proprie loqui, aut Latine docere vis. Sed omnino t
pugnas, & tanquam culex (ut ajunt) elephantum Indicum ir
tis; neque advertis, quid ſecundo de Finibus libro Tullius ipſe

luptatis comprehendi doceat: audi igitur ejus verba contra am Epicuri, & deſine tandem oblatrare: *Ergo* (inquit) *illi nt, quid Epicurus dicat: ego non intelligo?* Vt ſcias me in-, primum idem eſſe dico Voluptatem, quod ille ἡδονήν. & ſæpe quærimus verbum Latinum par Græco, & quod idem hic nihil fuit quod quæreremus. Nullum inveniri poteſt, igis idem declaret Latine, quod Græce, quam declarat Vo-huic verbo omnes qui ubique ſunt, qui Latine ſciunt, duas ciunt, Lætitiam in animo, commotionem ſuavem jucundi-corpore. Nam & ille apud Trabeam Voluptatem animi ni-etitiam dicit, eandem quam ille Cæcilianus, qui omnibus etum eſſe ſe narrat. Sed hoc intereſt, quod Voluptas dicitur animo vitioſa res, ut Stoici putant, qui eam ſic definiunt, iem animi ſine ratione opinantis ſe magno bono frui. Non ætitia neque gaudium in corpore. In eo autem Voluptas Latine loquentium more ponitur, quum percipitur ea, quæ aliquem moveat, jucunditas. Vides ut Voluptas proprie res t, & in animo, & in corpore? quid eſt autem magis ho-ontrarium quam vitioſitas? ſed nihil omnino legiſſe videris, niniſſe, qui neſcias quam acriter Cato Major apud Cicero-voluptatem invehatur, e quibus ſunt illa Rhetorum fulmina: *is avidas libidines temere & effrænate ad potiundum incitari. triæ proditiones, hinc rerum publicarum everſiones, cum clandeſtina colloquia naſci: nullum denique ſcelus, nullum facinus eſſe, ad quod ſuſcipiendum non libido voluptatis im-tupra vero, adulteria, & omne tale flagitium, nullis aliis excitari, niſi voluptatis: quumque homini ſive Natura, ſive nihil mente præſtabilius dederit, huic divino muneri ac dono n eſſe inimicum, quam voluptatem: nec enim libidine domi-emperantiæ locum eſſe omnino, nec in voluptatis regno virtu-e conſiſtere.* Nec ita multo poſt pulcherrimam hanc ſenten-dit, *Impedit enim conſilium voluptas rationi inimica, ac men-ita dicam) perſtringit oculos, nec habet ullum cum virtute um.* Ii ne igitur tibi falli videntur, qui voluptatem ab ho-liremerunt, cui tantopere ſit inimica? Sed voluptatem (in-n eam ego intelligo, quæ virtuti contraria eſt: verum eam, honeſtate proficiſci ſolet. Deſine igitur ineptire, cum Latine nemo enim apud nos ita loquitur, ut tranquillitatem eam & quietem, quæ ab honeſtate proficiſcitur, voluptatem ap-um *voluptas* (ut oſtendit Cicero) *ſemper ſit in motu*, atque iatur: *Voluptas eſt jucundus motus in ſenſu.* vel ita, *Voluptas ſuavitate aliqua naturam ipſam movet, & cum jucunditate percipitur ſenſibus.* Quod autem Honeſtas, & quæcunque ur, voluptate careant, docet primo de Legibus his verbis *Animi omnes tenduntur inſidiæ ab ea, quæ penitus in omni plicata inſidet, imitatrix boni voluptas, malorum autem*

 mater

ille quidem in voluptate ſummum bonum, ſed improbatur ab omnibus fere, qui recte ſentiunt. nam ſi voluptas eſt ſummum bonum, omnia illa ex quibus ea eſt, expetenda ſunt. & ut dolor ſit ſummum malum neceſſe eſt. ergo ex quibus dolor fit, ſunt omnia fugienda. at officia fortitudinis dolore vix carere poſſunt, ergo virtus præſtantiſſima fugienda eſt. o importuniſſimam philoſophiam. at ne quis fallatur Ariſt. in ethicis in eo ſententiam Eudoxi probat, quod id honore, & veneratione dignum eſſe potius, quam laude, cenſuit Eudoxus, quod ſummum eſſe bonum ſtatuebat. nam utrum recte id eſſe voluptatem ſtatuerit necne, ibi non explicat. in decimo vero prorſus negat. ſed percurramus jam quid philoſophorum principes de voluptate ſentiant. non dubium eſt, ut de virtutibus conſtat, quin voluptatum quædam ſint naturales, quædam vero aſciſcantur. ut enim a natura data nobis eſt quædam facultas, & aptitudo ad virtutes acquirendas, ſine qua fruſtra laboraremus, & nihil invita faceremus, diceremuſve minerva. ita data eſt in ſenſibus, & in animo vis quædam naturalis, qua voluptates capiamus, quæ res paſſim, & ab omnibus confirmatur. unde ſi natura reſpuat voluptatem, ea nemo delectari poterit. capitur igitur voluptas nunc corpore, nunc animo: corpore quidem cum motus cujuſdam ſuavitate, & titillationis jucunditate afficitur, animo vero, cum aliqua delectatur ſpe vel actione. ſed eſt inter quatuor illas ſcholas, quæ quondam omnes viguerunt, aliqua de voluptate, diſſenſio. Ariſtoteles enim tam animi, quam corporis nomine communi voluptatem vocat. quam negat affectum eſſe, & propterea non eſt lætitia, quam in Ethicis inter affectus numeravit. Plato vero gaudium in animo, & lætitiam plerumque vocavit, quæ tamen aliquando laudari poſſit. voluptatem autem in ſenſibus collocavit. a quo Stoici non diſſentiunt. nam ut in quarta Tuſcul. ſcribit Cicero *cum ratione movetur animus placide, atque conſtanter, tum illud, gaudium vocatur: cum autem inaniter, & effuſe exultat, tum illa lætitia geſtiens, & nimia dici poteſt, quam diffiniunt, ſine ratione animi elationem.* verum hanc lætitiam indifferentiam Stoici etiam voluptatem nominant. itaque in animo ponunt gaudium, quod in ſapientem cadit, & lætitiam, ſeu voluptatem, quæ propria eſt inſipientis. in quo tantum a Platone diſſentiunt. quod hic non omnem lætitiam vituperat, illi vero vitioſam omnino judicant. Epicurus autem duplicem poſuit voluptatem, ſtantem alteram, & alteram in motu: atque ſtantem appellat eam, quæ ex ſaturata cupiditate, ut ſiti reſtincta fit. in animo vero gaudium ab omni prorſus dolore vacans. quod tamen lætitiam, & voluptatem nominant, eamque a corporis voluptate ortum habere dicit, ut de Fin. a Cicerone ſcriptum eſt. Hæc autem cum movetur ſuavitate ſenſus, & jucunditate afficit: ut in bibendo, quod in ſecundo de Fin. explicatur. gaudet igitur Epicurus ſi corpori bene ſit. reliqui vero ſi bene intelligant, & honeſte agant. atque ita diſtingunt voluptates, ut alias ad mentem, ad corpus alias ſpectare

velint. ad mentem quidem, cum aut in contemplatione, aut in actione verſantur. quæ autem ad corpus referuntur, aut communes eſſe ajunt, ut conjunctionis appetitus procreandi cauſa & cura eorum, quæ procreata ſunt, aut propriæ. unumquodque enim genus animantium proprias voluptates habet. unde recte Maro, *trahit ſua quemque voluptas* ait. & hæc ſunt omnes ſecundum naturam. quarum alia pro partis ejus perfectione, cujus eſt voluptas, perfectior eſt alia. ex quo multis partibus perfectiores eſſe voluptates animæ, quæ in contemplatione, quam quæ in actione verſantur, oſtendit Ariſt. & quando uniuſcujuſque actionis bonæ eſt propria voluptas, nec actiones ſunt pares, fit ut neque voluptates ſint pares. Secundum naturam vero corporeæ voluptates ſunt neceſſariæ, ſi medium inter nimium & parum locum obtinent: quod ſi earum modus non retineatur naturæ fiunt contrariæ. idque aut ejus corruptione, aut mala conſuetudine, aut morbi vitio, aut opinione falſa evenit. ut illa Zenonis exultans ſine ratione lætitia, & jucunditas in ſenſibus major, quam integritas naturæ patiatur, quæ quidem tunc conſervabitur, cum temperantiæ præſidiis utemur, a quibus longe abſunt quicunque in ſola voluptate bonum conſtituunt. quaſi vero ob id ſolum ſit ortus homo, ut iis voluptatibus fruatur, & non proprio munere, & natura ſcientiam rerum omnium, & prudentiam ſtudio, & labore ſibi comparet, ut domitis tandem ſenſibus vel contemplando divina, vel agendo ſimili divinæ voluptate perfruatur. atque multi ſolent voluptatem Epicuri ex honeſtate illius vitæ laudare. quemadmodum etiam Eudoxi, perinde quaſi ut vivat philoſophus, non ut loquatur attendendum ſit. at etiam graviter quandoque loquitur, ut Stoicum audire putes, imo vero ut levis & inconſtans habeatur, ut qui ſæpe propoſiti ſui oblitus eſſe videatur. contra quem M. Tullius & ejus voluptatem hic diſputavit, quam Cælius aut debuit defendere, ſi more ſuo contra M. Tullium ſentiebat, aut ut jure reprehenſam tacitus omittere.

Vigeſima Cælii Calcagnini diſquiſitio.

IDem ait: Mercatura autem ſi tenuis eſt, ſordida putanda eſt: ſin magna, & copioſa, multa undique apportans, multiſque ſine vanitate impartiens, non eſt admodum vituperanda. Atque etiam ſi ſatiata quæſtu, vel contenta potius, ut ſæpe ex alto in portum, ex ipſo portu ſe in agros poſſeſſioneſque contulerit: videtur jure optimo poſſe laudari. Hanc ego ſententiam non video, quomodo rationi conſentaneam putem. de mercatura enim in univerſum quærimus, probanda an improbanda ſit. ſi probanda eſt, profecto tam probari inſtitorem oportet, qui cymbam onuſtam pipere, quam qui ingentem onerariam navem ultimis ex regionibus adduxerit. Non enim hic quæſtio eſt de rei quantitate, ſed de qualitate. Quærimus enim, vitium an virtus in re ſit: quæ qualitatem, non quantitatem ſpe-

ſpectant. Si virtus ineſt, plane tota laudanda eſt: ſin vitium, tota rejicienda. veteratoriam artem, & impoſtricem, totam reprobamus: ſive in re exigua, ſive magna impoſtura facta deprehendatur, tota enim mala eſt. Statuariam laude proſequimur, ſive in coloſſis, ſive in chamæteris formandis induſtriam oſtendat. etiam ille Pyrrhichus, qui Rhyparographus vocatus eſt, ex tonſtrinarum & aſellorum pictura ſuam commendationem tulit. Poteſt ergo mercatura, quæ in rerum magnarum magnique ſumptus convectionibus agitur, illuſtrior fortaſſe, non melior videri: quam quæ in rebus perexiguis vires intendit. quando quibus modulis quiſque ſuam metiatur induſtriam, non ab arte pendet, ſed a cujuſque facultate. Penetrent alii Euxinum, & ad ultimos navigent Garamantas, quibus magnas opes fortuna indulſit: atque inde raras & exquiſitas merces convehant. Huic, qui rerum & fortunarum difficultate premitur, ſat erit, ex Sicilia medimnos aliquot frumenti, aut ex Chio amphoras vini non adeo multas ferre, in ſubſidium laborantis annonæ. Par induſtria, par voluntas utriuſque: pari mihi quoque laude videntur provehenda. Atque hic forte anguſtæ fortunæ inſtitor, majorem videatur aliquibus gratiam emereri, quod leviore quæſtu propoſito, paria tamen maris cœlique ſævientis pericula non reformidarit. Cato enim quodam ſciſcitante, quid ſibi de mercatura videretur, non mercaturam damnavit: ſed magnitudinem periculorum, quæ a mercatoribus perſæpe adiri ſolent, exhorruit. Quis enim jure mercaturam qualis qualis & quantulacunque eſt, improbaverit? Cujus ope factum eſt; ut humano generi innumera commoda proveniant, & totus prope orbis in communionem veniat. Rectius Ariſtoteles: qui non in quantulis rebus, ſed in quibus evigilaret mercatura obſervavit. Nam quæ diſtrahit ea quæ ſibi profuſius ſuppetunt, quæque commodis hominum inſervit, hanc recipiendam approbandamque exiſtimavit. Contra, quæ vilius emit quædam, ut deinde charius vendat, & (quod in monopoliis maxime fieri ſolet) publicam flagellat annonam (cui etiam voce Græca καπηλικὴν nomen fecit) hanc prorſus exploſit. Haud multo ſecus, & quæ inſtrumenta luxuriæ ſuppeditat, eſt e civitate jure exturbanda. ſic Lycurgus eos, qui delicias & ſcitamenta gulæ apparabant, exilio multavit. Sic Romani eos urbe ejecerunt, qui victo Antiocho, & Aſia in poteſtatem redacta, exotica unguenta nundinabantur.

M. Ant. Majoragii Deciſio vigeſima.

VArie me afficiunt iſtæ tuæ diſquiſitiones. Nam aliquando mihi neceſſe eſt indignari, cum te tam arroganter inſurgere video, tamque petulanter in graviſſimum, & eloquentiſſimum omnium autorem invehi: nonnunquam vix poſſum riſum continere, cum diligentius rationes & verba tua perpendo, quæ nihil a puerilibus fabulis, & delirantium ſomniis differre videntur: eſt etiam, cum

ali-

aliquid mihi primo aſpectu videris dicere: ſed tandem ubique deprehendo, nihil tuis nugis inanius. Hoc autem in loco mihi potius ridendum, quam indignandum puto: cum te ſatis egregie videam inſanire, neque quid aut tu dicas, aut Cicero ſentiat, cogitare. Cum enim de Artificiis, & Quæſtibus hoc loco Cicero tractet, qui liberales habendi, & qui ſordidi ſint, *Mercaturam* dicit, *ſi tenuis eſt, ſordidam putandam: ſin magna, & copioſa, multa undique apportans, multiſque ſine vanitate impertiens, non admodum eſſe vituperandam.* Tu vero non putas hanc ſententiam rationi conſentaneam: quod dicas, de Mercatura in univerſum quæri oportere, probanda, an improbanda ſit. Si probanda eſt, (inquis) profecto tam probari inſtitorem oportet, qui cymbam onuſtam pipere, quam qui ingentem onerariam navem ultimis ex regionibus adduxerit. Maxime vero pertimui illa tua verba ex intimo artificio deprompta, & ab Ariſtotelis Myrotheciis recens educta. Non enim hic (inquis) quæſtio eſt de rei quantitate, ſed de qualitate. Nam quis eſt, obſecro, mercator ille tam confidens, qui non majorem in modum pertimeſcat, ſi audierit mercaturam ſuam ad Dialecticorum ſcopulos & ſirtes, hoc eſt, ad quantitatem aut qualitatem trahi? Prô bone Iuppiter, quid faciam in iſta Quantitate aut Qualitate tua? Ergo tu logica didiciſti? Vide, nunquam quivi ego iſtuc intelligere. Certe ſi crederem, te majores progreſſus in Dialecticis facturum, abjecto clypeo ſtatim aufugerem. Sed vereor, ne ſi ordinem deſeruero, Ciceroniani nominis amatores mihi λειποταξίου δίκην intendant, cum ſemel hoc onus a conſortio Muſarum impoſitum ſuſceperim, ut in arenam pro Cicerone deſcenderem. Incipiam ergo enſem dextra lævaque rotare. Primum, dico te Ciceronis ſenſum non intelligere: neque hic de ea qualitate, quam tu putas, eſſe quæſtionem. Non enim quæritur, utrum honeſta, an turpis ſit mercatura: hoc eſt, utrum in ea virtus, an vitium ſit, ut tu exiſtimas: ſed utrum liberalis, an illiberalis haberi debeat: hoc eſt, utrum ingenui homines, atque excelſo loco nati, debeant eam exercere: atque in univerſum oſtendit, *mercaturam aliquid habere, quod a nobilitate, atque ingenuitate ſit alienum. Non enim ſatis convenire videtur, ut homo nobiliſſimus, & ſui municipii princeps, mercaturam exerceat. Sed tamen non eſt admodum ille vituperandus, qui magnam & copioſam exercet mercaturam, ita ut multa undique apportet, & multis ſine vanitate impertiat. Omnis vero tenuis mercatura, quia videtur hominem ignobiliorem, ac viliorem reddere, illiberalis, & ſordida putanda eſt: cum præſertim in ea nihil, aut parum proficiant homines, niſi admodum mentiantur: nihil autem eſt turpius vanitate.* Hæc fuit Ciceronis ſententia, quæ pulcherrima eſt, & rationi conſentanea, & conſenſu fere gentium omnium approbata: plurimis enim in locis Mercatores inter nobiles non habentur: in Italia quamvis ſuam dignitatem obtineant, non tamen habentur nobiles, niſi qui magna, atque ampla negotia gerunt. Quis enim inſtitorem

eum,

eum, qui lintea, telam cannabeam, funes, vittulas vendat, liberalem exiſtimet? At contra liberales habentur multis in locis, qui maximum lanæ, vaſtis ſtragulæ, gemmarum, aromatum, & rerum hujuſmodi numerum advexerint: ut facile poſſimus agnoſcere, veram hanc eſſe Ciceronis ſententiam, quam omnino tu non intellexiſti. Cum enim ait Cicero, *tenuem mercaturam ſordidam eſſe*, non ita putare debemus, quaſi vitioſam eam dicat, & tanquam flagitium aliquod fugiendam: ſed ejuſmodi, ut homini claro atque ingenuo non conveniat. Quod ſi ita eſſet, ut tu ſomnias: hoc eſt, ſi omnes artes illiberales, ac ſordidæ, turpes eſſent, atque inhoneſtæ: ſequeretur, ut omnes mercenarii, atque opifices, nihil aliud quam ſcelera, & flagitia committerent, quoniam omnes in ſordida arte verſantur. At tu tam craſſus & pinguis es, ut putes hoc loco Ciceronem quærere, utrum vitium, an virtus in mercatura ſit: & quia ſordidam appellat mercaturam tenuem, tu contra ita argumentaris. Si virtus ineſt, plane tota laudanda eſt: ſin vitium, tota rejicienda. Quid hoc dilemmate tuo validius, aut firmius inveniri poteſt? plane Ciceronem hoc uno ictu proſtraveras, ſi nemo tibi contradiceret. Sed dic mihi, quæſo, bone Dialectice, quoniam de qualitate putas agendum, non de quantitate: poteſtne eſſe vitium aut virtus in mercatura? Atqui nos alii, qui non tam acute videmus, & vitia, & virtutes in animo eſſe arbitramur, non in mercatura: eaſque eſſe qualitates ejus generis, ut difficile poſſint ab animo divelli, cum per diutinam conſuetudinem adhæſerint. Mercaturam vero quodam in genere medio ponimus, ut in ea neque virtutem eſſe, neque vitium ullum dicamus, ſed in homine qui illam exercet. Nam qui mentitur, fraudat, decipit, ſpoliat, in eo vitium eſt: qui vero ſine ulla vanitate, juſte & ingenue nundinatur & vendit, ille certe nullum committit vitium, ſed magna potius laude dignus eſt. Vides igitur, te nihil illo tuo dilemmate penitus concluſiſſe: cum in homine, non in re, vitium aut virtus ſit: &, ut ait Cornelius Gallus,

Non res in vitium, ſed malefacta cadunt.

Poteſt enim aliquis in ſordido, atque illiberali artificio verſari, & tamen erit probus, ac virtute præditus: ſicuti contra, ſceleſtus homo nonnunquam liberalem artem exercet: niſi forte putas Dionyſium Tyrannum, & Neronem Cæſarem quia liberalibus diſciplinis (ut accepimus) erant dediti, iccirco probos atque honeſtos haberi debere. Contra ſi Socrates ea qua fertur fuiſſe ſapientia, patris ſui artem exercuiſſet, ideo futurum fuiſſe flagitioſum, & improbum. Non igitur in artificiis, ſive illa liberalia ſint, ſive ſordida, virtus aut vitium ineſt: quoniam neque meliorem, neque pejorem virum efficiunt. Sed utcunque ſit, illud mihi ſatis eſt, quod tu vel ipſa veritate coactus, vel (quod magis credo) per imprudentiam fateris, Mercaturam eam, quæ in rerum magnarum, magnique ſumptus convectionibus agitur, illuſtriorem eſſe, non meliorem. Neque

enim

Cicero bonas aut malas artes quærit hoc loco : ſed aut libera- it ſordidas. Non eſt autem dubium, quin liberales longe ſint ores, quam ſordidæ: quantoque minus ſordidæ ſunt, tanto luſtriores. Itaque cum tu Mercaturam magnam & copioſam orem eſſe confiteris , tam tardus es atque hebes , ut non in- ;, te nobis id concedere, de quo ſolo quæſtio eſt. Quid igitur ſt, ut argumenta quæram ? cum tu in cauſa propria prævari- is, atque illam prodas ? En hominem acutum, quem timeant Cicerones , & Platones ſi revixerint. omnino ſi Carneadi diendum fuiſſet tecum, ut cum Chryſippo ſolebat, ei neceſſe :xorbere totas Anticyras : cum enim te Dialecticum oſtentaſ- : de Qualitate verba facturum eſſes pollicitus, ut nos Barones :efaceres , tandem pro leone murem oſtendiſti. At excurris ımunem locum , & Mercaturam laudas , cujus ope factum ıt humano generi innumera commoda perveniant : & hoc ır) ut ſciamus te Rhetorem etiam agere poſſe. Quid ſi ego, m multa non profiteor, opponam tibi artes eas, quæ miniſtræ oluptatum ? Cetarios, lanios, coquos, fartores, piſcatores? us humano generi non minora commoda , quam a Mercato- proveniunt? iccircone iſtas liberales appellabis? aut in eis lau- ; pandes eloquentiæ tuæ vela ? Verum odioſe Ciceronem cum tele comparas , & ais Ariſtotelem rectius de Mercatura verba . Sed profer , obſecro te, quæ melius ab Ariſtotele dicta ut diligentiam tuam in conferendis autoribus videamus. Hæc nquis) Ariſtotelis ſententia , ut Mercaturam , quæ diſtrahit æ ſibi profuſius ſuppetunt , quæque commodis hominum in- , eam recipiendam , approbandamque exiſtimaret. Contra, ilius emit quædam , ut deinde carius vendat, eam prorſus ex- :et , haud multo ſecus & quæ inſtrumenta luxuriæ ſuppedi- ſſet e civitate jure exturbanda. Hæccine ſunt , quæ dicis ab otele melius , quam a Cicerone præcepta fuiſſe? Primo, ſi ti- icedam , hoc verum eſſe , nulla tamen erit culpa Ciceronis: nim ideo damnandus eſt Cicero, quod eo melius aliquid dixe- iſtoteles. Sed non ſinam te iſta frui voluptate: nam nihil eſt c re dictum ab Ariſtotele, quod non idem longe politius , ac s dixerit Cicero, cujus hæc tu verba non conſideraſti. *Primum bantur ii quæſtus , qui in odia hominum incurrunt , ut portito- ut fœneratorum : illiberales autem & ſordidi quæſtus mercena- n , omniumque quorum operæ , non quorum artes emuntur : eſt in illis ipſa merces auctoramentum ſervitutis. Sordidi etiam pu- r , qui mercantur a mercatoribus , quod ſtatim vendant : nihil proficiunt , niſi admodum mentiantur : nec vero quicquam eſt is vanitate. Opificeſque omnes in ſordida arte verſantur : nec quicquam ingenuum habere poteſt officina. Minimeque artes eæ ndæ , quæ miniſtræ ſunt voluptatum , Cetarii , lanii , coqui , es , piſcatores , ut ait Terentius : adde huc , ſi placet , unguen- tarios ,*

tarios, ſaltatores, totumque ludum talarium. Quibus autem artibus aut prudentia major ineſt, aut non mediocris utilitas quæritur, ut Medicina, ut Architectura, ut Doctrina rerum honeſtarum, hæ ſunt ex iis, quorum ordini conveniunt, honeſtæ. Mercatura autem ſi tenuis eſt, ſordida putanda eſt: ſin magna, & copioſa, multa undique apportans, multiſque ſine vanitate impertiens, non eſt admodum vituperanda: atque etiam ſi ſatiata quæſtu, vel contenta potius, ut ſæpe ex alto in portum, ſic ex ipſo portu ſe in agros poſſeſſioneſque contulerit, videtur jure optimo poſſe laudari. Omnium autem rerum, ex quibus aliquid acquiritur, nihil eſt Agricultura melius, nihil uberius, nihil dulcius, nihil homine libero dignius. Hæc tu cum legis, nonne cognoſcis in eis eadem eſſe, quamvis elegantius tractata, quæ tantopere laudas in Ariſtotele? & nonnulla etiam pulchre & prudenter addita? An ita cæcus es, ut hæc tam perſpicua non videas? Sed jam tempus eſt ab hac diſquiſitione tua recedere, in qua fortaſſe plus ſatis luſimus. Sed quid facerem? tu mihi feneſtram aperuiſti.

Iacobus Griſolus ad vigeſimam Cælii Calcagnini diſquiſitionem.

MAle ſtatuiſſe Tullius de Mercatura Cælio videtur. putat enim ſi tenuis ea ſit, eſſe ſordidam: ſin magna, & copioſa, multa undique adportans, multiſque ſine vanitate impertiens, non eſſe admodum vituperandam, atque etiam ſi ſatiata queſtu, vel contenta potius, ut ſæpe ex alto in portum, ex ipſo portu ſe in agros, poſſeſſioneſque contulerit, videri jure optimo poſſe laudari. hæc autem ſententia nequaquam Cælio rationi conſentanea videtur. itaque a definita quæſtione ad infinitam rem traducit, ut de ſingulis partibus idem, quod de univerſo genere ſtatuatur. atque ait de qualitate non de quantitate quæri. cui facile ſic reſponderi poteſt. omnis pecunia, quæ œconomiæ non ſervit, improbanda eſt, quæ vero ſervit eſt probanda. nam ut in primo politicorum inquit Ariſt. *cura, & diſciplina rei familiaris, quia eſt neceſſaria, & ſecundum naturam, laudanda eſt: mercatura vero, quæ poſita eſt in pecuniis, quia eſt contra naturam, vituperanda. tum omnis mercatura, quæ principium, & finem commutationis ſuæ poſitum habet in nummo, deſiderium habet infinitum.* inquit enim idem Ariſt. *earum rerum, quæ ad finem ducunt, finitum eſſe deſiderium. contra vero earum, quæ pertinent ad finem, infinitum. nullus enim eſt, qui finem ipſum adeo bonum, atque perfectum conſequatur, quin perfectiorem optet. quod autem ducit ad finem certam menſuram habet. ut medicinæ finis eſt infinitus. nam etiam ſi nobis ſanitatem medicina pariat, tamen eam perfectiorem ſemper exoptamus. medicinam vero juſta dati menſura poſcimus. cum igitur mercaturæ finis ſit pecunia; infinita eſt ejus*

cupi

cupiditas. contra vero in cura rei familiaris accidit. hæc enim pecuniam quærit non ut finem, ſed ad uſum neceſſarium totius domus, qui eſt finitus. unde familiaris cura finitam cupiditatem habet. dico igitur ex Ariſt. ratione eam mercaturam, quæ ad uſum neceſſarium domus referatur, & propoſitum illum finem habeat, eſſe ab omnibus probandam, quia non abhorret a natura, quæ vero pecuniam propter ſe quærit, & expetit, vituperandam, quia diſſentanea eſt naturæ. ex quo conficitur univerſam mercaturam, non ut Cælius vult, probandam eſſe, vel rejiciendam. redeamus nunc ad M. Tullium, & quænam ſit ejus mens conſideremus. is mercaturam omnem illiberalem eſſe dicit, præter eam, quæ ſatiata quæſtu, vel contenta potius ſe in agros, poſſeſſioneſque contulerit. hæc enim videtur jure optimo laudanda. quid ita? quoniam contenta quæſtu jam quieſcit, & finem cupiditati fecit, ac uſus rei familiaris rectam rationem habuit. reliqua omnis mercatura ſordida, & illiberalis eſt. hoc eſt homine libero indigna. proferat nunc aliquis, ſi poteſt, aliquem Phil. qui mercaturam inter artes liberales numeraverit. equidem invenio Platonem in libro de leg. octavo negare *mercatores, & opifices omnes eſſe cives*, quod idem in tertio politicorum Ariſt. confirmat. hoc definiens *cives proprie non eſſe, ſed eos tantum, qui rempublicam adminiſtrant.* quod illiberale eſt, in homine liberali poteſt laudari? quis hoc cuiquam conceſſerit? verum Cælius Ciceronem putat, quæ tenuis ſit, mercaturam vituperare, eam vero, quæ magna ſit & ampla, laudare. & ideo de qualitate non de quantitate in quæſtionem eſſe dicit. ſed fallitur. nam & de quantitate eſt quæſtio, neque magna, & copioſa mercatura laudatur, verum non admodum. id eſt omnino vituperatur. nam perſæpe in eo ſenſu M. Tullius hanc particulam uſurpat. ut in Bruto. *nam plane* inquit *perfectum, & cui nihil admodum deſit*, Demoſthene facile dixeris. & de Oratore *nihil admodum ſcripti* reliquit. quod ſi placet *admodum* pro *multum* hic eſſe poſitum, non laboro, dum intelligatur tenuem mercaturam eſſe prorſus vituperandam: copioſam vero, quæ multa undique apportet, multiſque ſine varietate impartiatur, non omnino ſeu multum vituperandam. ubi oſtenditur utramque ſordidam, & illiberalem accipi oportere, ſed in eo differre tantum quod illa magis, & hæc minus vituperanda ſit. parum enim tenuis prodeſſe poteſt vel aliis, vel ſibi, niſi mentiatur. copioſa vero multum ſine vanitate, & multis prodeſſe poteſt. at, quæ ſatiata quæſtu in agros jam ſe contulit, propterea laudari poteſt, quod ad uſum neceſſarium domus quæſita videtur eſſe. ut ejus domini jam vere ſint divites appellandi, nam *qui frumento, vino, oleo, & rebus ejuſmodi abundant, divites potius* ab Ariſt. *dicuntur, quam bene nummati.* homines enim ſine pecunia quidem, ſine iis vero fructibus, qui ex terræ cultu percipiuntur, vivere non poſſunt. at dicet aliquis, Plato *in civitate ſua, mercatores ait eſſe neceſſarios, ut ea exportent, quibus civitas abundet, & ea, quibus careat, importent.*

recte id quidem, ſed etiam bajuli, & qui cloacas, & latrinas purgent ſunt in civitate neceſſarii. verum artes eorum ſordidæ ſunt, & illiberales. ita etiam mercatura eſt neceſſaria illa quidem, ſed tamen illiberalis: ſed idem Plato magnos omnino quæſtus in civitate fieri prohibuit: nam ſuis mercibus neſciunt quidem finem ſtatuere. ſic igitur intellige mercaturam hominem liberalem minime decere: decere autem illiberalem, & eſſe civitati neceſſariam, nec ob eam rem tamen liberalem. ita conſtare jam reor Ciceroni cum maximis philoſophis optime convenire, nec ſua ipſius tantum auctoritate, ſed etiam Platonis, & Ariſtotelis defendi poſſe.

Vigeſima prima Cælii Calcagnini diſquiſitio.

Illud non prætermittam, aliquos fortaſſe noſtræ huic diſquiſitioni ita poſſe occurrere, ut officii definitionem non prætermiſſam contendant: quum poſt perfecti & medii officii diviſionem, utriuſque definitionem ſubjunxerit. Sic enim inquit Cicero. *Hoc autem commune officium vocant, atque ſic definiunt, ut rectum quod ſit, id perfectum eſſe definiunt. Medium autem officium id eſſe dicunt, quod cur factum ſit, ratio probabilis reddi poſſit.* Quorum opinioni recte ita reſponderi poſſe arbitror, multum ſcilicet intereſſe, an quis genus, an generis formas differentiaſve definiat. Perfectum autem & medium officium non eſſe genus. ſed duas generis differentias. Dividitur enim officium in perfectum & medium. ſicut animal in rationale & irrationale. Quod ſi quis utrumque per ſe definierit, non is in commune animal definiſſe exiſtimandus eſt: quando in definitione generis, puta animalis, differentiæ omnes. veluti rationalis & irrationalis includuntur. Tam enim rationale, quam irrationale animal eſt, ſi Platonicis credimus. At quum genus partimur, ſuæ cuique parti ſua differentia tribuenda eſt. Quo fit, ut longe diverſa ſit generis formarum definitio. Genus omnes differentias complectitur: quæ deinde ſeorſum generi additæ, ſingulas formas pariunt. ſic perfectum, ſic medium officio adjunctum, duas ſeparatas formas efficiunt; quarum unaquæque ſua contenta eſt differentia, quum tamen omnes intra generis complexum deliteſcant. Quare ut ad inſtitutum redeam, permultum intereſt, an quis in univerſum genus, an generis formas definiat. Ex quo facile nobis conſtare poteſt, officium quatenus genus eſt, non eſſe definitum: cujus definitionis Cicero nobis expectationem concitaverat. Quod ſi illud quoque exactius explorare lubeat, quali ſcilicet hæc ipſa ſit medii perfectique officii definitio: eam profecto parum idoneam, parumque accommodatam cognoſcemus, ad officii naturam ſubſtantiamque declarandam: utpote cui genus, hoc eſt caput ipſum definitionis deſit. Quid enim deſignat? Perfectum eſt id, quod rectum ſit. aut Medium id eſſe dicunt, quod cur factum ſit ratio probabilis reddi poſſit. Sane hoc nihil eſt, mea quidem ſententia, quam

in

itium illud incidere, quod Græci ταὐτολογίαν dicere ſolent: quum
ı ſeipſo exprimitur. Dic enim per Muſas rogo, quid prono-
ı *id* eo loco tibi ſignificet. Quippe mihi officium repetit, ut ita
:pretari ſit neceſſe: Perfectum officium eſt id officium, quod
um ſit. & medium officium eſt id officium; quod cur factum ſit
abilis ratio reddi poſſit? Quæ omnino abſurda; & Cicerone
indigna eſt repetitio: tum quæ ad officii ſubſtantiam indican-
ı ſit omnino ſupervacua. Quod niſi hanc interpretationem ap-
emus, periculum eſt, ne protinus in paralogiſmum illum So-
tarum incidamus, quum dicunt: Officium perfectum ex defi-
one Ciceronis eſt id, quod rectum ſit: ſed perpendiculum eſt,
uod rectum eſt: Nihil ergo repugnant, quin perpendiculum ſit
:ium. Hujus argumenti maxima propoſitio in promptu eſt: Cui-
ique competit definitio, eidem competit definitum. His adde,
d perfecti officii definitio medio officio, & viciſſim medii officii
nitio perfecto belliſſime accommodari poteſt. Nam & perfectum
:ium eſt id, quod cur factum ſit probabilis ratio reddi poſſit. Ne-
enim quiſquam, puto, tam contumax eſt, qui ſine probabili ra-
e perfectum officium geri contendat: aut medium officium eſſe,
uod rectum non ſit. Alioqui ſi rectum non eſt, perverſum ac
poſterum id eſſe fateamur oportet.

M. Ant. Majoragii Deciſio vigeſima prima.

Vrſus ad eandem quæſtionem redis, quam ſecundo loco tracta-
veras, quod ſcilicet a Cicerone non ſit definitum Officium:
ne in hac parte ſatis vehemens videris eſſe Dialecticus, qui non
um Ciceronem impugnes, ſed etiam ea quæ contra dici poſſunt,
llere contendas. Poterat enim aliquis oſtendere, definitionem
:ii non eſſe prætermiſſam, cum poſt perfecti & medii officii
ſionem utriuſque definitionem ſubjunxerit. Sed tu objicis, mul-
intereſſe, an quis genus, an generis formas, differentiaſque
niat. Officium autem in Perfectum & Medium dividi, quæ ſunt
:ii formæ, vel differentiæ, quas qui definiverit, non continuo
en in commune officium definiviſſe exiſtimandus eſt. Hæc tua
vera eſt omnino, quis enim negare poteſt? Sed nos longe aliter
:ronem defendimus; neque hæc indagamus, quæ tu refellere
is: verum ea, quæ veriſſima ſint, ac firmiſſima, ut nullis am-
s argumentis labefactari aut infirmari poſſint: cum certum ha-
nus, nullum eſſe Ciceronis erratum in tot tuis diſquiſitionibus:
dubito, quin omnes eruditi cum hæc noſtra legerint, ſtatim
cent, te non juſtum reprehenſorem, ſed injurioſum calumnia-
m fuiſſe. Sed ad propoſitam quæſtionem dico, Si quis ita defi-
onis vocabulum accipiat, ut nihil aliud ſignificet, niſi quod tu
timas, declarationem rei per genus & differentias, aliquid poſ-
ici contra Ciceronem, qui per genus & differentias officium non

definiverit. Sed cum jam ſuperius docuerimus, apud Latinos re ſæpiſſime idem eſſe quod diſtinguere, & omnes terminos alicujus rei complecti: quid eſt, quod iterum in Ciceronem gas? cum præſertim ſcias, *in Topicis* eum docere, *Diviſio definitioni attributam*. Tunc enim ille recte diviſiſſe dicitur, cte definierit: hoc eſt, omnes formas, quæ ſub aliquo comprehenduntur, perſecutus fuerit, & eas intra fines ſuo xerit, neque ullam prætermiſerit. Vt ſiquis dicat, omnem tem aut prudentia, aut juſtitia, aut fortitudine, aut tem definiri: rectiſſima hæc erit definitio, quoniam omnis virtu formis complexa eſt. Quod ſiquis dixerit, omnem quantita longitudine, aut latitudine, aut altitudine definiri, non aut integram rei definitionem afferet, non enim omnes qu fines indagavit: cum tempus, locum, numerum, oratione termiſerit: ut ſiquis univerſum orbem definiret Occidente, aquilonari, Oriente, Circulo æquinoctiali, damnanda e definitio: quoniam etiam ultra æquinoctialem circulum pars orbis protenditur: pone quarto loco Polum auſtralem, definitio perfecta. nam orbis univerſus his quatuor regionib nitur, Occidente, Vertice aquilonari, Oriente, Polo auſtr igitur ad propoſitum revertamur, cum docet Cicero *omne quæſtionem eſſe duplicem*, videndum eſt, an alia ſpecies o aliqua, quæ non hac definitione contineatur: quod ſiqua proferatur, & accuſetur Cicero: non enim ego repugnabo, do ſit error manifeſtus: ſi vero nulla eſt alia ſpecies, quonia officium aut eſt perfectum, aut eſt medium: quid eſt quod egregium præceptorem hiſcere audeas, cum videas officium ſime definitum? Sed ais: ego non ita definitionem accipio igitur ego tibi faciam, ſi Latine non didiciſti? nos quidem ſignificatione verbum hoc a Latinis uſurpari frequentiſſime v ut non mirum ſit, Ciceronem hoc loco Romanam potius l conſuetudinem ſecutum, quam moroſas Dialecticorum in l ſuperſtitiones. Quod autem Cicero voluerit definitionem, t genus quoddam eſſe, quod diviſionem etiam complectatu *in Topicis* aperte declaravit, ubi diviſionem & partitionem tioni attributam eſſe docet, tum etiam ſecundo *de Finibus*, vis non tam aperte, ubi hæc verba notavimus, *Omnis quærendo, quæ via quadam & ratione habetur oratio, præſcri mum debet, ut quibuſdam in formulis ea res agatur, ut in diſſeritur conveniat, quid ſit id, de quo diſſeratur*. Cum e cet, ut quibuſdam in formulis res agatur, non aliud certe niſi ut in formas ac ſpecies diſtinguamus, ac definiamus id diſputamus, quo facilius quid ſit, poſſit intelligi. Huc per quod etiam in ſecunda quæſtione diximus. Craſſus enim ap ronem tertio de Oratore ſic loquitur: *Atque horum ſuper genus cauſam aut controverſiam appellant, eamque tribus L*

Deliberatione, aut Laudatione definiunt. Illud vero, quod non ita multo poſt adjungit, *Craſſus omnem penitus dubitationem tollit, & a criminatione tua Ciceronem liberat:* ut ſi nullum rationem aliam adduxiſſem, id per ſe ſatis ad omne firmamentum tuum obruendum, ac penitus diluendum: audi igitur quid dicat Craſſus: *Definitionis autem ſunt diſceptationes, ut cum quæritur, quid in communi mente quaſi impreſſum ſit: ut ſi diſſeratur, id ne ſit jus, quod maximæ parti ſit utile: aut cum, quid cujuſque ſit proprium, exquiritur: ut Ornate dicere, propriumne ſit oratoris, an id etiam aliquis præterea poſſit? aut cum res diſtribuitur in partes, ut ſi quæratur, quot ſint genera rerum expetendarum: ut, ſintne tria, corporis, animi, externarumque rerum: aut cum quæ forma & quaſi naturalis tota cujuſque ſit deſcribitur, ut ſi quæratur avari ſpecies, ſeditioſi, glorioſi.* Hæc Craſſus. E quibus mihi ſatis eſt, ut intelligas, etiam hanc definitionis eſſe diſceptationem, cum res in partes diſtribuitur, quo videas clariſſime, quam inſcienter dicas, Officium quatenus genus eſt, a Cicerone non eſſe definitum. Tu vero non contentus hac plaga, damnas etiam Perfecti, ac Medii officii definitionem: utpote, cui genus (ut ais) hoc eſt caput ipſum definitionis deſit: vel ſi ſubintelligatur Officium, neceſſe ſit in vitium illud incidere, quod Græci ταυτολογίαν dicere ſolent, cum idem ſe ipſo exprimitur: interrogaſque Ciceronem per Muſas, ut tibi dicat, quid illud pronomen, *id*, eo loco ſignificet: cum ita ait, *Medium officium id eſſe dicunt, quod cur factum ſit, ratio probabilis reddi poteſt.* Ego autem tibi pro Cicerone reſpondeo, illud pronomen, *id*, iterum nomen officii repetere. neque tamen eſſe abſurdum, (ut tu cenſes) aut Cicerone indignam repetitionem: atque in hac parte non aliis rationibus, quam tuis uti ſtatui, ut tuo te gladio (quod ajunt) interimam. Ipſe enim paulo ante dixiſti, Perfectum & Medium officium non eſſe genera, ſed duas unius generis differentias: dividitur enim (inquis) officium in Perfectum & Medium, ut animal in Rationale & Irrationale: hoc autem tibi facillime concedam, quod totum pro me facit. Sed adverte, quæſo, quam imprudenter loquaris: Negas recte dici, Perfectum officium eſt officium: aut, Medium officium eſt officium: quoniam idem ſeipſo videatur exprimi. Sed mihi per ignorantiæ tuæ tenebras, cui maxime niteris, reſpondeas velim, poſſitne genus de ſuis differentiis prædicari? Quid ni, inquis: docet enim hoc Porphyrius, *Genera omnia de ſibi ſubjectis formis, & differentiis dici.* Eſto: eſtne genus officium? Iam hoc ſponte tua confeſſus es. Suntne differentiæ Perfectum officium & Medium? Hoc tu conatus es docere. Quid igitur prohibet Officium, quod genus eſt, de perfecto & medio officio dici, quæ ſunt officii differentiæ? Videſne, quam incredibile ſit in Dialecticis acumen tuum, quorum adhuc elementa penitus ignoras? Quis eſt enim eorum, qui tantum a limine (quod dici ſolet) Dialectica ſalutarint, qui neſciat, de omnibus differentiis

ſuis genera omnia rectiſſime dici? Deinde peto a te, quoniam argumentaris, officium ita dividi in perfectum & medium, ſicut animal in rationale & irrationale: an recte dicatur Animal de utraque hac differentia? ut ſi dicam, Rationale eſt animal: & ſiquis ita proponat, Animal rationale eſt id, quod rationis eſt particeps: Irrationale, quod rationis expers eſt: an ſint hæ propoſitiones vituperandæ, propterea quod illud pronomen, *id*, iterum animal repetit? quid in hac interrogatione mihi reſpondebis? aut hæ tibi propoſitiones improbandæ ſunt, aut concedendum, recte dixiſſe Ciceronem. Sed has improbare non potes, quoniam ipſe dixiſti, tam rationale, quam irrationale animal eſſe. Ergo te autore, & judice, recte dixit Cicero: *tam enim Perfectum officium, & Medium, eſt officium, quam rationale & irrationale eſt animal.* Quapropter inſulſe ſane, & pueriliter facetus eſſe voluiſti, cum ais periculum eſſe, ne in paralogiſmum illum incidamus, Officium perfectum eſt id, quod rectum eſt: perpendiculum eſt rectum, ergo perpendiculum eſt officium. Quæ te, malum, intemperies ſenem importunum ac delirum exagitat? nequeo enim non vehementiſſime indignari, cum in autorem omnium præſtantiſſimum, tam ſcurriliter unus e trivio literator, & tam laſcive debacchetur. Atqui fortaſſe tibi videris mirabiliter concluſiſſe, aut aliquid ex Ciceronis gravitate detraxiſſe, tuo illo ſcurrili ac ridiculo paralogiſmo, quem nemo ſanus (ut opinor) ſine nauſea legere poteſt: perinde quaſi neſciant omnes, qui primoribus (ut ajunt) labris Dialectica deguſtarint, in ſecunda argumentationum formula, ſi duo fuerint aientia proloquia, nihil unquam recte concludi: Aut quaſi nos tam ſtupidi ſimus, ut non intelligamus, alia ratione Perfectum officium, alia Perpendiculum rectum appellari: eſt enim Rectum ambiguæ ſignificationis vocabulum, vel ut Logici vocant, æquivocum. Illud vero quod addis, apertiſſime falſum eſt, & iccirco refelli facillime poteſt, quod perfecti officii definitio medio officio, & viciſſim medii officii definitio perfecto poſſit accommodari. Nam quamvis perfecti officii cur factum ſit ratio probabilis reddi poteſt, non tamen ideo perfectum eſt ſi tantum probabilis reddatur ratio: debet autem definitio eſſe ejuſmodi, ut rei vim ac naturam explicet, & eam a communitate disjungat, & præterea retro agi, & converti cum definito vocabulo poſſit, ut neque plura, neque pauciora quam ipſum definitum complectatur. Non ſufficit autem ad perfectionem, ut ratio probabilis ſit: ſed oportet, ut etiam vera & recta ſit. Quare medii officii definitio, non recte ad perfectum accommodabitur. Quod vero medium officium ais eſſe rectum, hoc tam abſurdum eſt, quam ſi probare contenderes, umbilicum, aut genitalia te in capite habere, aut pulmones in cerebro: neque tuum illud ſequitur, Si rectum non eſt, perverſum ac præpoſterum id eſſe fateamur oportet. Quod mihi ſane craſſum ac pingue videtur: poſſum enim viciſſim ita reſpondere, Si medium eſt, neque rectum, neque perverſum eſſe neceſſe eſt: cur

cum

enim medium vocatur, niſi quia ſupra ſe rectum habet, infra vero quod pravum ac perverſum eſt? Sed ut facilius hæc explanari poſſint, triplicem rerum diviſionem, ut a Philoſophis traditur, eſſe dicimus: Sunt enim quæ per ſe tantum expetuntur, non alterius rei gratia, ut virtutes, & animi bona cum honeſtate conjuncta: atque hæc Recta dicuntur, in quibus perfectum eſt officium. Sunt etiam quæ expetuntur quidem, ſed non per ſe: ut Divitiæ, honores, & cætera fortunæ bona, in his medium eſt Officium, quod hæc omnia ad Honeſtatem dirigat, propter quam hæc experi debent. Tertium genus eſt eorum, quæ fugienda ſunt, in quibus nullum officium eſſe poteſt: quam enim rationem probabilem afferre quis poteſt, quod vitia ſequatur? Non eſt igitur in eis officium, quæ effici non debent. Ergo quamvis ſit triplex rerum diviſio, tamen duo tantum ſunt officii genera: quoniam in rebus turpibus nullum officium eſt: Perfectum autem officium ad ea tantum pertinet, quæ per ſe videntur expetenda, atque ideo Rectum dicitur: quod nunquam a virtutis atque honeſtatis ſcopo dimovetur: quo fit, ut Medium officium, quod ad inſtitutionem vitæ communis ſpectat, ut eam ad honeſtatem ac finem bonorum dirigat, neque Rectum, neque Pravum eſſe poſſit. Quamvis enim hæc inter ſe contraria ſint, Rectum & Pravum: non tamen ejus generis ſunt, ut alterum ſemper adeſſe neceſſe ſit: quod in eis accidit, quæ nullum habent medium: ut ſanum, ægrum: neceſſe eſt enim, ut omne animal aut ſanum ſit, aut ægrum: & horum contrariorum eſt ea natura, ut ſe mutuo ſemper conſequantur. nam ſi non eſt ſanum animal, neceſſe eſt, ut ſit ægrum: & ſi non eſt ægrum, neceſſe eſt, ut ſit ſanum. Sunt alia quædam alterius generis contraria, quæ medium admittunt, neque neceſſe eſt, ut alterum ſemper adſit: ut album, nigrum, bonum, malum. Neque enim ſequitur, Non eſt album, ergo eſt nigrum: poteſt enim eſſe rubrum, aut cæruleum. In horum numero ponimus Rectum & Pravum: ſunt enim quæ per ſe neque recta ſint, neque prava: ſicuti quædam neque bona, neque mala: atque hujus ſententiæ autores habeo Platonem & Ariſtotelem, *qui Divitias, literarum peritiam, honores, & cetera hujuſmodi, neque in bonis, neque in malis habenda exiſtimant, ſi per ſe conſiderentur. Sed ſiquis eis bene utatur, bona ſunt: ſi contra, mala.* In his igitur medium officium laborat, & hominem inſtruit, ut ad honeſtatem, & rectam vivendi rationem hæc omnia, quæ per ſe neque bona ſunt, neque mala, traducat: hominique ita moderatur, ut nihil agat, cujus probabilis ratio reddi non poſſit. Et quoniam res a meliori parte ſemper appellationem habent, factum eſt, ut hæc quæ Philoſophi cenſent, neque in bonis, neque in malis habenda, tamen bona vel fortunæ, vel corporis appellentur.

Vigeſima ſecunda Cælii Calcagnini diſquiſitio.

CIceronis verba ſunt: *Ex quatuor autem locis, in quos bon naturam vimque diviſimus, primus ille, qui in veri cogniti conſiſtit, maxime naturam attingit humanam. omnes enim trahin & ducimur ad cognitionis & ſcientiæ cupiditatem, in qua excell pulchrum putamus: labi autem & errare, neſcire & decipi, malum & turpe ducimus.* Soleo ego apud familiares meos, qui n cum incredibili amore atque admiratione Ciceronis tenentur, p ſæpe teſtari, non aliud volumen mihi videri negligentius a Cicer conſcriptum, quam hoc de Officiis: ut propemodum aliud ag hoc egiſſe videatur. Quod ego inde profectum arbitror: quod tempore Ciceronis animus, ſublato C. Cæſare e rebus humanis, riis curarum fluctibus agitaretur: atque hinc Octavio, qui dei Auguſtus appellatus eſt, ſtuderet: inde Antonium acerrime pugnaret, neutri ſatis fideret. Quare mihi videor animadverte hæc a Cicerone in ſummis animi avocationibus literis mandata. N enim hoc foret, qui fieri poteſt, ut tam divinum ingenium, ta eloquentia illuſtre, tot diſciplinarum præſidiis munitum, tam o tanter multa effuderit: neque in his ſolum quæ ad morum cogni nem, ſed & quæ ad dicendi facultatem pertinent. Id quod hal perſuaſum, multis viſum iri admirabile: qui ſententiarum dulc ne capti, quæ hoc libro continentur, quibuſque vita egregie in tui poteſt, nullum aliud volumen huic præferendum exiſtimari atque illud Plinianum frequenter in ore habent: *Hæc volumina modo in manibus habenda, ſed etiam ediſcenda eſſe.* Quod ego men non de his tantum voluminibus de Officiis, ſed de omni quæ feliciſſimo illo Ciceronis calamo conſcripta ſunt, a Plinio ctum arbitror. Quod vero ad dicendi rationem pertinet, ſiqua alias deſipiendi otium dabitur, puto me id facile poſſe certis alic teſtimoniis obtinere. At nunc quod oſtendendum ſuſcepimus pro virili proſequamur. Illud primum videor mihi dicturus, C ronem prudentiam ſcientiamque non recte permiſcuiſſe: quum duo multum inter ſe diſſideant, Prudentia ſiquidem in conſultat tota conſiſtit, quum ſcilicet nobiſcum ipſi quid ſequendum, q ve fugiendum ſit, perquirimus. quæ ſane dijudicatio in iis ſo poſita eſt, quæ aliter atque aliter ſe habere poſſunt. Nam de c ac exploratis, non eſt quod quiſquam conſultationem ineat. Q neminem inveneris, qui de capeſſenda homini felicitate quicq dubitet: quando felicitatem ſibi omnes mortales pro fine ſtatu Sed quibus rebus felicitas ſtatuenda ſit, hoc eſt demum quod p omnibus ſeculis atque in omnibus diatribis in diſquiſitionem v tum eſt: aliis voluptatem, aliis virtutem, aliis alia comprob bus. At ſcientia, utpote quæ in demonſtratione poſita eſt, e pendet, quæ eodem modo ſemper conſtant, quorumque prin

a

aliter ſe habere non poſſunt. Neque enim eorum haberi poteſt demonſtratio, quorum principia evariant, atque inter ſe diſſentiunt. Quod ut melius intelligi poſſit, ſciendum eſt, duas eſſe animæ rationalis partes: quarum altera ſolemus ea contemplari, quorum principia in diverſum abire non poſſunt: altera ea intuemur, quæ deſultoriis & alternantibus principiis prodeunt. In priore ſcientiam, in poſteriore prudentiam ſtatuimus. ob id recte dictum putamus, prudentiam circa contingentia & incerta, ſcientiam circa certa & neceſſaria verſari. prudentiam in parte opinabili intellectus, quam δοξαστικὴν Græci vocant: ſcientiam in parte optime ſedem habere: illam de particularibus, hanc de univerſalibus: illam de rebus humanis, hanc de rebus æternis decernere. Quum itaque virtutes omnes quæ ad mores pertinent, rerum agendarum officiique delectum habeant: prudentia una eſt, quæ inter eas plurimum eminet, & apud omnes quaſi architecti vice fungitur: viamque deliberandi aperit, & ad præſcriptum quodammodo limitem perducit. Quare in prudentia vim ſubducendi, in ſcientia vim cognoſcendi eſſe dixerunt: ſcientiamque nullis fluctibus agi, ſed ablegato omni affectu ſuas implere functiones. Contra prudentiæ partes eſſe, varias rationes inire, variiſque excurſibus agi, donec quid agendum, quid fugiendum ſit conſtituerit. Iis adde, quod prudentia circa res geſtas ſe minime exercet, ſed futura tantum ſibi proponit: at ſcientia verſatur in his, quæ neque deſierunt, neque unquam deſitura ſunt. Sic Philoſophos ſapientes, multarumque ac maximarum rerum capaces vocamus: prudentes nequaquam, utpote qui in re familiari, in repub. in communi denique vita conniveant, ſintque omnibus his in rebus plus nimio negligentes. Hinc Thaletem ab ancillula deluſum accepimus, quod cœleſtes ambitus explorans in foveam concidiſſet. unde illud vetus: *Qui quæ ſunt ante pedes non videt, cœli ſcrutatur plagas.* Quin & belluas nonnullas prudentiam habere dicimus, ſeu mavis quandam prudentiæ imaginem. Nam & nidulos admirabili artificio futuræ proli architectantur, quam deinde alunt incredibili ſolertia: in futuras etiam tempeſtates proſpiciunt ea, quæ vitæ neceſſaria augurantur. Contra nulli belluarum ſcientiam irrogamus, quod vis excurrendi conficiendique ſyllogiſmi in nulla agnoſcatur. Hoc eſt ſcilicet, quod non facile invenias, qui aberret in iis quæ ad ſcientiam pertinent. Atqui in ratione ſubducenda, & delectu rerum faciendarum, prudens ſæpe fallitur. Et licet diligens conſilium adhibeat, id tamen non poteſt incertum non eſſe, quum in rebus fortuitis admoveatur. Conſilio vero ſcientia minime indiget, utpote quam brevi tempore, boni opera præceptoris adſequi poſſumus. Mature autem conſulendum eſt, ut jam in proverbium abiit. *moram nulli rei eſſe preterquam conſilio ſalutarem.* illudque vetus frequenter uſurpamus: *Romani ſedendo vincunt.* Ob id recte dictum eſt a majoribus, *prudentiam fortuna egere, ut ſummam aliquando voti adſequatur: quum ſcientia ſit longe ſupra fortunam*

 poſita,

poſita, ejuſque præſidio minime egeat. quid quod juvenes ſcientiam ſibi comparare poſſunt, puta Geometræ & Muſici effici poſſunt: quando ſcientia univerſalibus conſtat. ſed juvenem prudentia præditum non facile inveneris: quando hæc a particularibus pendet, quorum notioni præfecta eſt experientia. Atqui hanc juvenes ob ætatem aſſequi non poſſunt. Hoc quoque inter prudentem ſcientemque diſcrimen agnoſcimus, *quod prudens nemo eſt, niſi bonus idem ſit,* ſi Ariſt. credimus: *ſciens malis perverſiſque moribus etiam uti poteſt. nam prudentiæ oppoſita eſt verſutia: ſcientiæ vel ſola inſcitia, vel nihil eſt oppoſitum.* Voluptas ac dolor ex confeſſo nullum invehunt ſcientiæ vitium. Nam qui voluptate fruitur, aut dolore torquetur, nihilominus compertum habet, triangulo treis ineſſe angulos duobus rectis pares: at prudentiam dolor æque ac voluptas interpellat. Prudens enim perſæpe manus dat affectibus, & nunc odio, nunc amore huc vel illuc rapitur. Ex quo temperantia conſervatrix prudentiæ dicta eſt, & inde σωφροσύνη nomen nacta eſt apud Græcos. Denique non ſcientia, ſed prudentia iter illud præmunit, quod ad rectum virtutis propoſitum nos aliquando perducit. Scientia ad mores parum confert. nam ſi percunctetur quis, an bene moratus ſit Pericles: non ſcientem, neque ſapientem, ſed vel prudentem, vel juſtum, vel liberalem reſpondemus, vel alio quopiam virtutis titulo eum exornamus. Prudentia præterea ad agendum pertinet, rerumque agendarum delectum habet. nam omnis virtutis laus in actione conſiſtit. At ſcientia non in actione, ſed in multarum optimarumque rerum diſciplinarumque cognitione verſatur.

M. Ant. Majoragii Deciſio ſecunda.

SEquitur importuna quædam atque impia digreſſio tua, in qua perinde ac victor exultans, impuro ore, ac nefario, negligentiæ Ciceronem inſimulas: damnaſque hoc divinum de Officiis volumen, & ais id eſſe negligentiſſime conſcriptum, & in eo multa oſcitanter effuſa: neque te pudor ullus, aut hominum exiſtimatio, aut tacita conſcientia, aut ipſa veritas poteſt a tam ſceleſtis maledictis abſtrahere. Quid, quæſo, imprudentius, quam te omnium judicio tuum judicium anteponere? Omnes enim qui de literis aliquid judicare poſſunt, hoc opus mirificis laudibus in cælum ferunt, ſemper habendum in manibus cenſent, ad verbum ediſcendum, plurimum & ad morum inſtitutionem & ad orationem Latinam pleniorem efficiendam prodeſſe teſtantur. Ergo non in ipſum tantum Ciceronem injurioſus es, verum in omnes, qui ubique ſunt ac fuerunt eruditi homines, quod eos nihil vidiſſe, nihil recte judicaſſe cenſeas. Eximia videlicet quadam tu ſcientia præditus, acute perſpicis, quæ nulli unquam adverterunt, aut quæ Cicero ipſe videre non potuit. At ego multis jam argumentis aperte demonſtravi, te

'oſtrinæ reconditioris penitus rudem, atque ignarum. Pro
ıtque hominum fidem, tantiſne ignorantiæ tenebris involu-
ıo, perennem omnis eruditionis fontem conturbare audeat?
us indignum, ac minime ferendum: O intolerandam auda-
o monſtrum exterminandum. Ergone tam patientes, vel
ıtius, ac deſides, ſunt literati omnes, ut tam grave flagi-
ıctenus impunitum eſſe voluerint? Quid agitis Ciceroniani
s amatores? Cur tam eſtis negligentes? Cur ceſſatis? cur
ıc belluam tam efferatam ſtylo veſtro configitis? Cur tamdiu
ıanc in Ciceronis nomine labem inveterare? Sentiat tandem
ıinus, eſſe aliquos, qui pro tanto principe defendendo quid-
acere, & pati parati ſint: qui armati in arenam deſcendant:
ı audacis hominis inſaniam retundant: qui tam ingratum &
n velitem extra Moſarum fines exterminent. Non enim
ı dignus eſt, qui inter literarum cultores habeatur, qui te-
ac nulla ratione ductus, earum parentem inſectatur. Cur
hi, Dii immortales, non conceſſiſtis, ut unus ex iſtius Cal-
i familiaribus eſſem, quo tempore apud eos ſe ſolitum teſtari
non aliud volumen ſibi videri negligentius a Cicerone con-
m, quam hoc de Officiis? Profecto effeciſſem Calcagnine,
ıntæ temeritatis tuæ perpetuo pœniteret. Sed poſtquam id
tunc efficere non potui, certe nunc ſcribendo, quod hacte-
i, totis viribus enitar oſtendere, te non ſolum omni judicio,
.m communi ſenſu penitus caruiſſe, neque unquam Latinas
dicisſe. Sed illud prius teſtatum apud omnes relinquam,
ı vellem in hac parte diutius immorari, multis rationibus
:re poſſe, nullum eſſe volumen in hoc genere, neque apud
ı, neque apud Græcos excellentius hoc Ciceronis opere de
:, quod tu mala mente, malo animo, tanquam negligenter
m criminaris; & quaſi fuerit in ſcribendo Cicero negligentiſſi-
& nihil unquam accurate ſcripſerit, ais nullum librum ab eo
ntius, quam hunc eſſe conſcriptum. Sed cum omnium fere
ı Ciceronis, quæ conſenſu doctorum omnium ſunt exquiſi-
diligentia ſcripta, paulo eruditiores omnes hoc eſſe utiliſſi-
ateantur, quod & verborum ſplendore, & ſententiarum gra-
nirifice ſit ubique refertum: quid eſt quod ad ejus præſtan-
udatione mea poſſit accedere? Satis ſit igitur illud Plinianum
nium, *Hæc volumina non modo in manibus habenda, ſed
d verbum ediſcenda.* Quod imperite tu cenſes de aliis ope-
ſſe dictum: cum ibi de hoc volumine de Officiis tantum lo-
Plinius. Quod ſi, quemadmodum ſpero, tuas omnes ine-
lumnias firmiſſimis rationibus evicero, quid erit quod quiſ-
amplius de hujus operis excellentia dubitare poſſit? quod
ɔ tale eſt, ut in arce poni queat, quaſi Minerva illa Phidiæ.
ı quod nunc inſtat agamus, atque illud videamus quale ſit,
.s, Ciceronem Prudentiam & Scientiam non recte permiſcuiſſe;

cen-

cenſes enim hæc duo multum inter ſe diſſidere: quibus autem tu rationibus hoc probare niteris, eas quamvis ab Ariſtotele ſumpſeris, dico nihil huic quæſtioni convenire. Quoniam aliud eſt Græce loqui, quod fecit Ariſtoteles, aliud Latine, quod fecit Cicero. In iis igitur, quæ ad Latinæ linguæ proprietatem ſpectant, nihil tibi rationes Ariſtotelicæ prodeſſe poſſunt. Fundas ergo tu tota nugarum plauſtra, diſtinguas, argumenteris, inſanias, ego una tantum ratione nugatorias illas diſtinctiones tuas omnes refutabo. Dico enim, & ita aperte dico, ut omnes literatos audire velim, te penitus ignorare, quid apud Latinos Prudentia ſignificet, atque hanc eſſe unam totius erroris tui cauſam. Quod quamvis *in quæſtione decima ſeptima* multis rationibus ſatis copioſe docuerim, addam tamen etiam hoc loco nonnulla, quibus levitatem tuam infringam. Sed antequam hoc aggredior, prius erroris tui cauſam aperiam. Legeras (ut opinor) apud Ariſtotelem *Ethicorum ſexto*, in rebus quæ ad cognitionem ſpectant quatuor hæc inveniri nomina, ἐπιστήμη, φρόνησις, σοφία, καὶ νοῦς, quæ ita ſunt ab interpretibus verſa, *ſcientia*, *prudentia*, *ſapientia*, *intellectus*: unde tu totam eam de Scientia & Prudentia diſputationem ſumpſiſti. Sed illud per imprudentiam, ac inſcitiam tuam, advertere tibi non licuit, non eandem apud Latinos eſſe differentiam, inter Scientiam & Prudentiam, quæ apud Ariſtotelem ponitur inter ἐπιστήμην, καὶ φρόνησιν. Nam ἐπιστήμην Ariſtoteles accipit pro ea tantum ſcientia, cujus habetur demonſtratio, & quæ aliter haberi non poteſt, quæ ducitur ex primis veris, medio carentibus, & cauſis concluſionis. Unde primo Poſteriorum ἐπίστασθαι docet eſſe, quando cauſam, per quam res aliqua ſit, intelligimus. Φρόνησιν vero idem autor vult habitum eſſe quendam conſultandi de iis, quæ ſibi bona ſunt, atque utilia: vel, ut paulo poſt addit, ἕξιν μετὰ λόγου ἀληθῆ, περὶ τὰ ἀνθρώπινα ἀγαθὰ πρακτικήν, id eſt, *habitum verum in rebus humanis, faciendi quæ bona ſunt*. Hinc eſt, quod tu Prudentiam ais in conſultatione totam conſiſtere, Scientiam vero tantum in rebus æternis, quæ eodem modo ſemper conſtant, quarumque principia aliter ſe habere non poſſunt. Itaque omnis cognitio, atque omnis intelligentia, quæ vel in demonſtratione, vel in conſultatione non erit, te autore, neque ſcientiæ, neque prudentiæ nomine comprehendetur: quod quis non videt maxime ridiculum, & abſurdum eſſe? Nos vero, qui non ſumus tam Ariſtotelici, & qui Latine didicimus, non tam ad vivum ſcientiam reſecamus, neque prudentiam. nam omnem cognitionem ita acquiſitam, ut non facile poſſimus eam oblivisci, Scientiam vocamus: quamvis non ſemper eodem modo conſtet, aut hujuſmodi principia habeat, quæ aliter eſſe non poſſint. Hinc eſt, quod antiquitatis, atque hiſtoriarum cognitionem, & peritiam linguarum, & liberalium artium diſciplinam, & artis alicujus etiam ignobilis intelligentiam, Scientiam dicimus. Admiratur apud Ciceronem, *primo de natura Deorum*, Cotta Pontifex in Velleio Epi-

curco,

meo, homine Romano, tantam eſſe ſcientiam, ut uſque a Thale Mileſio de Deorum natura Philoſophorum ſententias enumeraret. Hoc certe loco Scientia non pro certis, ac neceſſariis capitur, cum longe diverſæ eſſent Philoſophorum ſententiæ. Hæc præterea ſunt omnia Ciceronis verba, *Scientia rei militaris*, *Scientia juris civilis*, *legendi & ſcribendi Scientia*, *omnes artes in aliqua ſcientia verſari*: de quibus exempla non adduco, quoniam paſſim Ciceronis opera legentibus obvia ſunt. Prudentiam vero, de qua eſt omnis hoc loco diſputatio, nos ita accipimus, ut omnem cujuſcunque rei rectam intelligentiam ſignificet, non autem ut in eas anguſtias compellatur, in quas eam tu conjicis, ut conſultationi tantum ac fortunæ ſubjecta ſit. Nam omnem ſcientiam, quæ in veri inveſtigatione conſiſtit, prudentiæ partem quandam eſſe volumus. Sunt etiam ſcientiæ quædam procul ab honeſtate remotæ, cum quibus prudentia non permiſcetur: omnis enim prudentia, quæ proprie dicitur, ſemper laudabilis atque honeſta eſt. & hoc eſt quod ait Cicero: *Quibus vitiis declinatis, quod in rebus honeſtis & cognitione dignis opera curæque ponetur, id jure laudabitur, ut in Aſtrologia C. Sulpitium audivimus, in Geometria Sext. Pompejum ipſi cognovimus, multos in Dialecticis, plures in Iure civili, quæ omnes artes in veri inveſtigatione verſantur*. Sed, ut facilius intelligatur quod volumus, paulo altius res repetenda eſt. Dico igitur, apud Latinos tria eſſe vocabula, quæ in rebus honeſtis idem pene ſignificent: Prudentiam, Sapientiam, Scientiam. quibus tamen ordine quodam naturali Prudentia præponatur. Quoniam Prudentia vis quædam eſt animi, qua & verum quid ſit intelligimus, & quæ ſunt expetenda, aut fugienda cognoſcimus: unde ſæpenumero pro conſilio, atque ratione Prudentia poni ſolet. Cicero ſecundo de Natura Deorum: *Illud autem quod vincit hæc omnia, rationem dico, & ſi placet pluribus verbis, mentem, conſilium, cogitationem, prudentiam, ubi invenimus?* Rurſus in eodem libro, *Nec vero eæ ſtellæ, quæ inerrantes vocantur, non ſignificant eandem mentem, atque prudentiam*. Et inferius: *Ex quo intelligitur, prudentiam quoque & mentem a Deis ad homines perveniſſe*. Ibidem: *Cumque ſint in nobis conſilium, ratio, prudentia, neceſſe eſt Deos hæc ipſa habere majora: nec habere ſolum, ſed etiam iis uti in maximis, & optimis rebus*. Quid igitur eſt, quod etiam Deis immortalibus Cicero prudentiam attribuit? niſi ut intelligamus, id omnino eſſe commentitium, quod tu nullo auctore ſomnias, fortunæ ſubjectam eſſe prudentiam. & ad res tantum humanas, & futuras attinere? Nam non ita multo poſt hæc adjungit: *Nihil autem nec majus, nec melius mundo: neceſſe eſt ergo eum Deorum conſilio, & providentia adminiſtrari*. Rurſus inferius: *Efficitur omnia regi divina mente atque prudentia*. Ergo Prudentia & pro ratione humana, & pro Deorum providentia, & pro divina mente capi ſolet. Sed Deos relinquamus, & videamus, quid in homine prudentia ſit. Approbat Cicero ſecundo

de

tur : ergo neque ſapientia eſt ſcientia. At vero Sapientia definitur, ut ſit rerum divinarum atque humanarum ſcientia. Itaque niſi cæcus es, eo te deduxi, ut jam tibi, ſi conſtare vis, ſcientiam eſſe ſcientiam negare ſit neceſſe: quo quid inſanius haberi poteſt? Prudentia non eſt ſcientia? Dii boni, quanto gaudio cumularer, ſi tecum congredi poſſem. Sed ad rem; Si prudentia non eſt ſcientia, neque prudens erit ſciens: verum prudens ea ſcit, quæ ſunt expetenda aut fugienda, ergo non ſciens ea ſcit, quæ ſunt expetenda aut fugienda. Rurſus ita ex tuis verbis: Prudens non eſt ſciens, ſed prudens inter alios plurimum eminet, & apud omnes quaſi architecti vice fungitur: ergo neſciens inter alios plurimum eminet. Quid ad iſtas ineptias abis? inquies, quaſi vero non poſſim plurimis exemplis a Cicerone ſumptis probare, quod volumus: ſed jocari pauliſper libuit. Cicero primo *de Natura Deorum* Epicurum ignorantiæ damnat, ſcribitque illum nihil dicere, quod non modo Philoſophia dignum ſit, ſed mediocri prudentia. quo in loco Prudentiam, pro ſcientia capi certum eſt. Quid quod etiam opportunitatem temporum & ordinem rerum Cicero ſcientiam appellat? quæ certe prudentia eſt. Idem ad Herennium libro tertio (ſi modo Ciceronis illud opus eſt: Latini certe hominis eſt, & antiqui) ita inquit: *Dicitur etiam prudentia, ſcientia cujuſdam artificii.* Item appellatur *Prudentia, multarum rerum memoria, & uſus complurium negotiorum.* Idem paulo poſt: *Prudentiæ partibus utemur, ſiqua in re cohortabimur aliquem, cujus rei aliquam diſciplinabilem ſcientiam poterimus habere.* Quibus ex verbis facile poteſt intelligi, ſcientias omnes ac diſciplinas, quæ liberales appellantur, ad prudentiam pertinere. Unde rectiſſime Philoſophi, qui has ſcientias profitentur, prudentes dici poſſunt: quod neſcio qua ratione tu negare audeas: cum ſæpenumero per ſcientiam naturalem ea videant, quæ futura ſunt: de quibus ita loquitur primo *de Divinatione* Cicero: *Nam & natura futura præſentiunt, ut aquarum fluxiones, & deflagrationem futuram aliquando cœli atque terrarum: alii autem in Repub. exercitati, ut de Athenienſi Solone accepimus: orientem Tyrannidem multo ante proſpiciunt, quos prudentes poſſumus dicere, id eſt providentes: divinos nullo modo poſſumus: non plus, quam Mileſium Thalem, qui ut objurgatores ſuos convinceret, oſtenderetque etiam Philoſophum, ſi ei commodum eſſet, pecuniam facere poſſe, omnem oleam, antequam florere cœpiſſet, in agro Mileſio coëmiſſe dicitur: animadverterat fortaſſe quadam ſcientia, olearum ubertatem fore.* In eodem opere Phyſicorum *Prudentiam, pro ſcientia* dixit: ut non dubium ſit, quum ita ſenſerit ubique Cicero, quod hoc loco docet, *ſcientiam omnium rerum pulcherrimarum prudentia contineri.* Non igitur in hoc opere fuit minus diligens, quam in reliquis, cum ubique ſui ſimilis eſſe videatur.

Iaco-

Iacobus Griſolus ad vigeſimam ſecundam Cælii Calcagnini diſquiſitionem.

VEnimus tandem ad eum locum, in quo, ut vere dicam, Cælius nimium ſe jactat, itaque ſi unquam alias modeſtiam ejus deſideravi, nunc eam maxime deſidero. quod ſi, ut par fuit, prius diſcere voluiſſet, quid apud M. Tullium valeat nomen ſcientiæ, quam ejus ſententiam aut orationem reprehendere auderet, non tantum laboraſſet in demonſtrando quid ea differat a prudentia, perinde ac ipſe ſolus ea legerit apud Ariſt. quæ nota ſunt omnibus. ſed ne quid præterire videar, cogor ea tibi exponere, quæ per te habes cognitiſſima, *ut hoc nomen ſcientiæ non ſemper* apud Ciceronem *earum eſſe rerum, quæ cauſas habent neceſſarias*, verum ſæpe uſurpari pro arte, pro cognitione, pro prudentia. quam quidem proprietatem ſi Cælius didiciſſet, non ita ſibi delirare Cicero viſus eſſet, ut eum nec intendere quid dicat, nec latine ſcire judicaret. nam cognita verborum, ut fere nulla eſſe poteſt, ambiguitatis cauſa. neque enim video cur ſcientiam pro cognitione Cicero uſurpet, Cælius eum non debeat imitari, niſi, ut plerunque fecit, elegantiam latini ſermonis, & puritatem velit aſpernari. nam in oratione latina tantum valet Ciceronis auctoritas, ut quo ipſe uſus non ſit, vix latinum eſſe verbum videatur. ne igitur a Cælio diſcamus, quænam ſit ratio latinæ linguæ, dico ſæpe a Marco Tullio non eam intelligi ſcientiam, quam in Ethicis definit Ariſt. *eſſe habitum concluſionis per demonſtrationem acquiſitum, ſed eam, quæ cognitionem, comprehenſionemque ſignificat*, itaque, ut in aliis quoque nominibus idem ſignificantibus perſæpe fecit, cognitionem, & ſcientiam libentiſſime conjungit. ut in libro de Orat. *cognitio* inquit *rei, ſcientiaque perquiritur*. & de Fin. *quicquid porro animo cernimus, id omne oritur a ſenſibus; qui omnes veri ſunt, ut Epic. ratio docet, tum denique poterit aliquid cognoſci, & percipi, quos qui tollunt, & nihil poſſe percipi dicunt, remotis ſenſibus ne id quidem expedire poſſunt, quod diſſerunt. præterea ſublata cognitione & ſcientia tollitur omnis ratio & vitæ degendæ, & rerum agendarum.* ubi vides cognoſcere, percipere, & ſcire eandem vim habere. cum enim cognoſci, & percipi dixiſſet, cognitio, & ſcientia pro præceptione induxit. rurſus in tertio de Fin. *innatus eſt* inquit *omnibus cognitionis amor, & ſcientiæ.* jam vero latine dicimus cognoſcere jus civile, & ſcientiam ejuſdem facultatis, quid eſt præterea ſcientia pertractandorum animorum? ars opinor. unde *Stelenus ſciens pugnæ* dicitur ab Horatio, & Cicerone de Fin. *ſcientiam* dixit *ſuam cujuſque artis*. quid Ariſtot. nonne ſcientiam ipſe ἐπιστήμην pro *arte* ponit cum alias ſæpe, tum in ſecundo Eth. cum de mediocritate, & ſubſtantia virtutis diſputat? inquit enim ὕτω δὴ πᾶς ἐπιστήμων τὴν ὑπερβολὴν ; καὶ τὴν ἔλλειψιν φεύγει,

τόδε μέσον ζητεῖ, καὶ τοῦτ' αἱρεῖται, μέσον δὲ οὐ τὸ τοῦ πράγ|
ἀλλὰ πρὸς ἡμᾶς, & ſequitur, εἰ δὴ πᾶσα ἐπιστήμη οὕτω τὸ ἔργ
τελεῖ πρὸς τὸ μέσον βλέπουσα, & quæ ſequuntur. at etiam Al
Platonicus *prudentia* inquit, *quæ & ſcientia eſt*, *propria un*
tribuit. ergo cum his erravit Cicero, ac ita erravit, ut in pr
Orat. prudentiam pro ſcientia cum cognitione conjunxerit h
bis. *Quæro num in ſenatu de omni reip genere dici ſine ſumma*
civilium cognitione, & prudentia poſſit. ac alibi *prudentiam ju*
blici dixit *pro ſcientia.* ut autem melius cognitionem, & per
nem, & comprehenſionem, & ſcientiam idem eſſe videas, ſi
in academicis quæſt. ait: *nec definiri ajebant neceſſe eſſe qu*
cognitio, aut perceptio, aut, ſi verbum e verbo volumus, c
henſio, quam κατάληψιν *illi vocant.* hic videmus tribus latir
bis eandem unius græci vim expreſſam. paulo vero poſt *ſc*
comprehenſionem vocat. inquit enim *maxime vero virtutum c*
confirmat percipi, & comprehendi multa poſſe; in quibus ſoli
ſcientiam dicimus. quam nos non comprehenſionem modo reru
etiam ſtabilem, & immutabilem cenſemus, quo in loco ſci
eſſe aliud cernimus, cum ſimplex eſt comprehenſio alicuju
quæ variari poteſt, aliud cum ſtabilis, & quæ nullam ſit u
mutationem habitura. tunc eſt enim earum rerum, quæ
ſunt, quales ſunt virtutes, quæ dicuntur animi habitus natu
modo, & rationi conſentanei, quæ quidem vis eſt prudentiæ
Ariſt. in Ethicis *virtus eſt* inquit *habitus cum prudentia.* nar
habitus ſit permanens ac difficile removeatur, non ſolum Ar
etiam a puero docuit Mar. Tullius quippe qui in libris de inve
eum definit *eſſe animi aut corporis conſtantem, & abſolutam*
in re perfectionem, aut virtutis, aut artis perceptionem alicuju
quamvis ſcientiam. ex his arbitror cuique jam conſtare poſſe
tionem, perceptionem, comprehenſionem, ſcientiam, & p
tiam pro eodem accipi ſolere, & ſine ſuſpitione ignorantiæ co
poſſe. quod ſi ita eſt, quid attinuit afficere graviſſimum l
rem tanta contumelia? quia dixit omnes trahi ad cognitior
ſcientiæ cupiditatem, quoniam prudentia maxime naturam
humanam. quaſi vero prudentia non ſit ſcientia, ut Platoı
ſtantur, nec ad eam pertineat cognitio, ſcientiaque rerum, a
aliena ſint ab humana natura. an quod hæc Cælio non prot
impropria, & barbara ſtatuemus eſſe? hæc Cælius ſcribebat,
huc otium deſipiendi melius optabat? parum me hercule ſibi
tiſſe in tanto ſuo otio, & quiete videtur, dum M. Tullium g
mis actum perturbationibus parum ſibi conſtitiſſe prædicabat
batur ille quidem illis civilium perturbationum fluctibus, ſe
la unquam tempeſtas potuit eſſe tanta, quæ conſtantiam illiu
tis perturbaret. cujus quidem rei indicio nobis ſunt tot cla
actiones ejus, & hi prudentiſſimi, & accuratiſſimi officiorun
quos quidem, ut teſtatur ipſe Cælius, difficillimis temporit

etiſſimis conſcripſit. quo fit ut verear ne familiares Cælii, apud illa viri ſumma induſtria, ingenio mirabili, doctrina excelſima, & diligentia ſingulari præditi tantam, & toties negliam accuſabat, ipſius potius Cælii amore incredibili, atque adtione tenerentur, quam ut ille ait Ciceronis. vix enim ſemel tam iniquum in Ciceronem judicem ferre potuiſſent: atque ia, quæ ex Ariſtotele ſumpſit, ut quot rationibus ſcientia difa prudentia doceret, vera illa quidem eſſe confirmaſſent, ſed :n ut parum neceſſaria improbaſſent. nam Cicero nec voluit Ariſtotelicus, & aliud dixit, quam ſit a Cælio reprehenſum.

Vigeſima tertia Cælii Calcagnini diſquiſitio:

Vndamentum autem juſtitiæ eſt fides, id eſt *dictorum conventorumque conſtantia & veritas.* Mallem dixiſſet, fidei fundameneſſe juſtitiam. Fides enim ad juſtitiam refertur, non juſtitia ad m. Tolle fidem, erit tamen adhuc locus juſtitiæ, magnaque portio ſuperſtes manebit. Quod ſi quis clementius cum Cice: agere velit, dicet fidem, ſiquid fides ad juſtitiam fulciendam inet, vix unius particulæ fundamentum eſſe poſſe. Quum enim itiam duobus faſtigiis metiamur, univerſali altero, quo juſti interpretamur publicam naturæ legem, ab ipſis primum natas mortalium animis inſitam, qua bonum malumque ſecerni;: videmus quid appeti, quid refugi oporteat, cujus denique iplexu omnis virtus clauditur, ex quo carmen illud apud Græeffluxit. ἐν δὲ δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶσ' ἀρετή ἐστι. & tritum l: *Neque heſperum, neque luciferum æque eſſe admirabilem*; :rum eſt juſtitiæ faſtigium, minus illud quidem univerſale: ut: quod juſtitiam unam, non reliquas etiam virtutes complectaſed & hoc quoque biceps eſt. Altera diſtributiva juſtitia, quæ iræcis διανεμητικὴ dicitur, continetur: ad quam Geometricam portionem referimus. Hæc ea eſt ſcilicet, quæ imperia, hono, magiſtratus, cuique pro dignitate diſpenſat. Altero ea juſtitiæ; includitur, quæ ἀλλακτικὴ vocatur a Philoſophis, & ad contus conventioneſque hominum refertur. in qua Arithmetica verr proportio, quum ſcilicet omnibus ex æquo, quod ſuum eſt enditur. Ad hanc ſponſionum æqualitas, ad hanc ſpectat jurisndi ſanctitas. in hac una fides, id eſt dictorum conventorumque ſtantia dominatur, nam in cæteris quas diximus partibus, non :o cui uſui eſſe poſſit. certe in eis aut nullum, aut omnino peranum, mea quidem ſententia, locum habere poteſt.

M. Ant. Majoragii Deciſio vigeſima tertia.

IAm illud etiam nimis imperite reprehendis, quod *Iuſtitiæ fundamentum* Cicero *Fidem eſſe* dixerit: malleſque eum dixiſſe,

 Fidei

Fidei fundamentum eſſe Iuſtitiam: quoniam fides (ut tu vis) ad ju-
ſtitiam refertur, non juſtitia ad fidem. Cum enim triplicem juſtitiam
ſtatuant: primam, quam interpretantur naturæ legem, cujus com-
plexu virtus omnis clauditur: unde illud,

Iuſtitia in ſeſe virtutes continet omnes.

Alteram, quæ cuique pro dignitate tribuit juxta Geometricam pro-
portionem: Tertiam quæ ad contractus conventioneſque hominum
refertur, quæ omnibus ex æquo, quod ſuum eſt, impendit, juxta
proportionem Arithmeticam, in hac tantum ultima tu fidem cenſes
eſſe collocandam: Itaque ſi fides tollatur, credis tamen juſtitiæ lo-
cum fore: quod ſi ita eſſet, omnino male Cicero juſtitiæ funda-
mentum fidem eſſe dixiſſet. Verum ego non contentus iſta tua tam
rotunda diviſione, diligentius hanc rem tractare conſtitui: ut ex
verbis tuis, ſi fieri poteſt, veritatem eliciam. Nam ſi do uero,
nullo modo fieri poſſe, ut ſublata fide ſit juſtitia: verum ſublata
juſtitia, ſæpenumero fidem remanere: non erit dubium, qu in ju-
ſtitiæ fundamentum ſit fides. Primam igitur eam juſtitiam u niver-
ſalem, quam publicam naturæ legem appellamus, *cujus uno n* omine
(ut Divus ait Hieronymus) *omnes virtutum ſpecies contine* ntur,
quam tu procul a fide remotam exiſtimas, dico ego ſine fide
nullo modo poſſe: ut non tantum juſtitiæ, ſed omnium virtu
fides fundamentum ſit. Nam quæ virtus in homine perfido ac f
frago poteſt inveniri? Illud enim omnino conſequens eſt, ut in
non eſt fides, in eo ſit perfidia. Nam qui ſine fide eſt, nullam
vare ſocietatem, nullam amicitiam, nullam vitæ communita
poteſt, in qua virtutis ſplendor eſt maximus, & ex qua boni
nominantur. Quo ſit, ut neceſſario Malus eſſe judicetur: cum
ro Malum hominem dicimus, qui ab omni virtute ſit alienus. I
que qui fide caret, cum omni virtute carere neceſſe eſt. Dici
enim in eo fides non eſſe, qui nullam conventionem, nullum fœ
dus ratum habet, nullum ſacramentum, aut jusjurandum ſerva
ſed quacunque ratione poteſt juſtitiam violat, fraudat, decipi
ſpoliat: vel ſi hæc non exequitur, animum tamen habet ejuſmo
ut oblata occaſione, ſtatim flagitium aliquod aggrediatur. Quicu
que autem ita affectus eſt, etiam ſi nemini noceat, eum tam
nemo juſtum, ſed impium potius, ac perfidum omnes exiſtima
Duobus autem modis dicitur homo fide carere: id eſt, actu, & ha
bitu: atque utroque modo, ſi mala mens acceſſerit, Perfidus a
pellatur. Nam & qui fidem violat, & qui per diutinam conſuet
dinem ita affectus eſt, ut ſine religione fidem violare paratus ſit
is nullam omnino juſtitiæ partem habere poteſt. Qui vero juſtitia
ſe... ſolet, is neque fidem frangit unquam, neque ita eſt affectu
ut quemquam decipere concupiſcat: ergo nulla eſt in eo perfidia,
ei fides ubique comitatur. Falſum eſt igitur, quod tu conaris oſte
dere, in una tantum juſtitiæ particula fidem eſſe, cum ſine
nulla virtus eſſe poſſit, & qui conſulto fidem fallit, ac negligit

injuſtus, & impius: ut merito Publianus dixiſſe videa-
tui perdit, quo ſe ſervet in reliquum? Sed longe melius,
ëta quidem Hetruſcus *omnium virtutum fundamentum*
ronuntiavit: cujus verba quovis poëtico melle ſuavio-
rundam imperitorum voculas pertimeſcerem, libenter
cio enim,' ſi cum Latina locutione vulgarem ſermonem
, non defuturos, qui vehementer rideant, & tanquam
m atque ineptam vituperent. Ego vero non video, qua-
ſit hoc improbandum, cum præſertim duos habeamus
ëtas, tam elegantes & eruditos, ut neque Græcis ul-
trinis cedere videantur. Quod ſi pulchrum putamus,
:inis Græca permiſcere, cur non idem etiam in aliis lin-
mode fiat, laudemus? Sed rideat qui volet, ego certe
n, quod ad hanc quæſtionem mirifice convenit, e Dan-
?oëtæ Paradiſo decerpam, quo te facilius refellam: ſic

la fede, ogni virtu ſi funda.

& ingenioſus homo, perfidioſum hominem nulla vir-
n eſſe poſſe. Quo magis irridenda eſt inſcitia tua, qui
item omnem acquiri poſſe exiſtimes: eam enim juſti-
omnem virtutem amplectitur, procul a fide remotam
aque tuo judicio, Perfidus homo ſanctiſſimus, atque
quod quam abſurdum ſit, etiam puero perſpicuum eſt.
idem latiſſime patere contendimus, ut nulla perfecta
ne fide poſſit: & tamen ſine virtute fides invenitur:
'arios etiam & latrones ſæpenumero fides eſt, cum in eis
us, niſi fortaſſe aliqua juſtitiæ particula (ut docet Ci-
ei adhæret. Omnis enim juſtitiæ pars fide ſtabilitur.
r illud Ageſilai dictum, qui cum interrogatus fuiſſet,
eſſet virtus, Iuſtitiane, an Fortitudo? Reſpondit:
ἀνδρείας εἶναι μὴ παρέσης δικαιοσύνης. εἰ δὲ δίκαιοι
, μηδὲν ἀνδρείας δεηθῆναι. *Nullam fortitudinis utili-*
ſi juſtitia adfuerit: nam ſi juſti fierent omnes, for-
opus eſſet. Sed nemo juſtus eſſe poteſt, niſi fidem
ieſtis omnibus diligentiſſime ſervavit. ergo ad acqui-
iam, quæ virtutum omnium regina eſt ac domina, fide
: eſt. Quod ſi nulla fides ſit, neque hominum ſocietas
is, neque vitæ communitas, nemo communes utilita-
n afferet, mutatione officiorum dando & accipiendo, in
bus erit conſtantia & veritas. Itaque peribit omnis hu-
. præclare vero deſcribit Horatius in Odis virum juſtum,
le præditum his verbis;

n & tenacem propoſiti virum
civium ardor prava jubentium
vultus inſtantis Tyranni
:e quatit ſolida. & quæ ſequuntur.

Hac de cauſa credo Poëtas finxiſſe Iuſtitiam virginem eſſe, quod ſit conſtans, fidelis, vera, atque integra: quæ neque metu ullo, neque cupiditate corrumpatur, de qua ſic Heſiodus:

Η' δέ τε πάρθενός ἐςι δίκη διὸς ἐκγαγυῖα
Κυδνή τ' αἰδοιή τε θεοῖς οἱ ὄλυμπον ἔχωσι.

Ex hoc autem facillime cognoſci poteſt veriſſimum eſſe quod ait Cicero, *Iuſtitiæ fundamentum eſſe fidem:* quod quemadmodum ſine ædificio fundamentum ſæpe reperitur, ita etiam fides ſine juſtitia. *Poteſt* enim *vir ſceleſtus & improbus* (ut Lactantius docet) *fidem in omnibus ſervare quæ dixerit, aut promiſerit:* at contra, quemadmodum nullum poteſt ædificium ſine fundamento ſtare, ita ſine fide juſtitia non reperitur. nam qui fidem facile violat, & frangit, is quomodo juſtus eſſe poteſt? Huc accedit, quod iis, qui ſunt improbi, non credimus, etiam ſi fidem nunquam fallant: quoniam ubi domicilium non videmus, ibi neque fundamentum ullum eſſe ſuſpicamur. Iuſtis autem & fidis hominibus, id eſt, viris bonis, ita fides habetur, ut nulla in his fraudis ſit, injuriæque ſuſpicio. *Fides autem ut habeatur* (inquit Cicero) *duabus rebus effici poteſt, ſi exiſtimabimur adepti conjunctam cum juſtitia prudentiam. Neque enim juſti, atque intelligentes quemquam decipiunt.* hinc illud tritum jam vetuſtate proverbium, *Dignus qui cum in tenebris mices.* Etenim omnes viri boni ipſam æquitatem, & jus ipſum amant: nec eſt viri boni tale quicquam animo concipere, quod in alterius fraudem committatur, cum præſertim intelligat, ab eo ſibi fidem haberi, quod ſi conſulto fides frangatur, & is, qui nihil tale timeat, decipiatur, corruat ſtatim omnis juſtitia neceſſe eſt. Invitat igitur vera ratio bene ſanos, ad juſtitiam, æquitatem, & fidem: docetque, ſine fide nullam æquitatem, aut juſtitiam eſſe poſſe: quod cum ita ſit, omnis æquitatis ac juſtitiæ fundamentum erit fides.

Iacobus Griſolus ad vigeſimam tertiam Cælii Calcagnini diſquiſitionem.

F*Vndamentum autem juſtitiæ eſt fides*, id eſt, *dictorum, conventorumque conſtantia, & veritas*, offenditur hoc quoque loco Cæl. atque ait juſtitiam potius eſſe fidei fundamentum, quam contra, latius enim patet juſtitia, quam fides, nam tolle fidem, inquit, erit adhuc locus juſtitiæ, magnaque ejus portio ſuperſtes manebit. recte Cælius, ſi Cicero hic eam juſtitiam intellexit, quæ lex eſt naturæ, & in omnes virtutes diffunditur, ſin autem de ea tantum juſtitiæ parte loquitur, quæ pertinet ad contractus, conventiones, res creditas, & hujuſmodi, decipitur omnino Cæl. at non ita ſunt obſcura Ciceronis verba, ut ambigi debeat, de qua juſtitia loquatur. inquit enim, *homines hominum cauſſa eſſe generatos, ut ipſi inter ſe alii aliis prodeſſe poſſent, in hoc debemus naturam ducem*

ſequi,

& communes utilitates in medium afferre mutatione officiorum, , *accipiendo*, *tum artibus*, *tum opera*, *tum facultatibus de-* *e hominum inter homines ſocietatem. hujus autem ſocietatis*, *re omnes intelligimus vitæ quaſi communitatem contineri*, *an fir-* *ſſe poteſt ullum fundamentum*, *quam fidei?* nonne, hæc eſt ea uſtitiæ, quæ ſublata fide conſtare non poteſt? quod autem illius hoc intelligat, non ſolum ex fidei definitione patet. quam ctorum, conventorumque conſtantiam, & veritatem ait, ſed ex ethymologia. inquit enim credamuſque quia fiat quod di- eſt, appellatam fidem. quod autem fides humanam ſocietatem vet, idem etiam *in ſecundo off.* confirmat, cum dicit, *nec ulla res vehementius remp. continet*, *quam fides*, *quæ eſſe poterit*, *niſi erit neceſſario ſolutio rerum creditarum.* quare pro . Rom. inquit *ſolutione impedita fidem concidiſſe.* in partitio- vero expreſſius ait: *juſtitiam in rebus creditis fidem nominari.* Quintio *ſocietatem fide edi.* ex quibus locis conſtat Cicero- lixiſſe *fidem*, non ut Cælius opinatur, *eſſe fundamentum lega-* *itiæ*, *in qua omnes reliquæ virtutes includuntur:* verum τῆς ἀλ- ῆς, quæ ad permutationem rerum pertinet: & eſt prima pars e. de liberalitate vero, altera ſcilicet juſtitiæ parte, non ita multo nquit, *nitendum eſt ut pro dignitate cuique tribuatur. id enim ndamentum juſtitiæ.* ita utriuſque juſtitiæ partis proprium po- ndamentum. Et partitione alius eſt Ariſtotelica, præterquam n verbo liberalitatis differt. verum de eo ſuo loco plenius age- c his jam Cælii calumniæ ſatisfactum puto. ut autem omnia, unt hujus loci perſequamur, *in primo de legibus* Cicero *fun-* *tum juris dilectionem eſſe* dixit. Etenim jus ſemper verſatur in ite, quæ quidem ſine dilectione ſervari non poteſt. ut in hoc undamento, ſit omnis fere chriſtianæ pietatis conſervatio. ubi dilectio, ibi locus injuriæ nullo modo eſſe poteſt, ſed *vera s laus.* quam recte Cicero pro Plancio *fundamentum eſſe vir- omnium* teſtatur. verum ſeu dilectionis, ſeu pietatis funda- (eadem fere vis eſt utriuſque verbi) univerſalem niti juſtitiam e M. Tullium exiſtimo. ſed illud etiam videtur aliquid habere onis, cur nemini nocere, & communi utilitati ſervire non ab hoc loco juſtitiæ fundamenta eſſe dixerit. nam ſi fides eſt nentum Arithmeticæ juſtitiæ, tribuere cuique pro dignitate etricæ, nam verbis tantum ab Ariſtotele Cicero diſſentit, cu- n hæc alia erunt fundamenta? an ejuſdem, cujus eſt fides? i qui fidem ſuam præſtat, is nec quicquam per injuriam, quod non ſit, ſibi vendicat, & communi utilitati, id eſt, ſuæ, & m ſervit. ſed ut ipſius Ciceronis verbis *ex off. primo* ſumptis damus, his duobus fundamentis hominum ſocietas ſuſtenta- *tribuendo ſuum cuique*, *& rerum contractarum fide.*

Vigeſima quarta Cælii Calcagnini diſquiſitio.

Illud quoque videtur in diſquiſitionem vocari poſſe, cum Cicero *prudentiam loco principe inter virtutes* ſtatuerit. quam in quartam demum claſſem, & poſt ipſam juſtitiam Ariſtoteles collocaverit, quum in fronte & inter anteſignanos fortitudo ordinem ducat. Vterque ſane videtur juſtis rationibus ſuam tueri poſſe ſententiam. Quando Cicero vidit prudentiam unam eſſe, quæ ſe cæteris ducem virtutibus præbeat, meritoque apud Platonem vice oculi fungi. nam plane ablegata prudentia exoculatæ ſunt omnes, ſuumque munus implere non poſſunt. Iure itaque prudentiæ princeps locus debetur. Atqui diverſa ratio Ariſtoteli perſuaſit, ut in quartum locum eam rejiceret. Tres enim priores virtutes, fortitudinem puta, temperantiam, & juſtitiam, parti animæ ratione carenti tribuit, eaſque tantum moralibus adnumerat. Tum demum aliam diviſionem init ejus animæ partis, quæ rationis eſt compos: quum ejus partem alteram contemplationi earum rerum, quæ ſemper eodem modo ſe habent, præficit. quo loco ſcientia & ſapientia imprimis præpollet. Pars vero altera præſidet conſultationi earum rerum, quæ neque æternæ ſunt, neque eodem modo ſemper ſe habent. Hic autem prudentiæ primæ partes cedunt, quæ quoniam certo quodam modo inter morales intellectualeſque virtutes ambigit, ex eo in limite utrumque conſulto ab Ariſtotele conſtituta eſt, & in quartum denique ordinem tranſcripta. Cæterum quod fortitudinem ante ipſa principia coordinarit, ideo factum videtur: quoniam neque temperantia, neque juſtitia, ſine fortitudine eſſe poteſt. nam etſi mutuo quodam inter ſe nexu virtutes omnes morales contineantur, fortitudo tamen una omnium maxime ad continentiam temperantiamque, & rurſus continentia & temperantia ad juſtitiam pertinet. Quid enim aliud eſt temperantia, niſi adverſus corporis voluptates lucta? de quibus voluptatibus jam evectis atque expugnatis, temperantia propemodum trophæum ſtatuit. Iuſtitia vero quomodo ſuum unicuique tribuat, aut ſuas alias functiones perſequatur, niſi temperantiam in comitatum adſciverit? ob hæc jure optimo princeps locus fortitudini fuit tribuendus.

M. Ant. Majoragii Deciſio vigeſima quarta.

CVr autem Cicero primum inter virtutes Prudentiæ locum dederit, quam Ariſtoteles in quarta claſſe collocarit, facillima eſt ratio. nam multo melius feciſſe videtur Cicero, quam Ariſtoteles. Nihil enim omnino neque juſte, neque fortiter, neque moderate fieri poteſt, niſi prius intelligamus, qua ratione id faciendum ſit. Sic enim ordine quodam naturali conſtitutum eſt, ut prius oporteat intelligere, quam agere: atque ideo magnis in rebus ſolent omnes, ante

antequam ad eas aggrediantur, diligentiſſime conſultare, qui modus in gerendo, & quæ ratio ſervanda ſit. Hinc illa Thucydidis ſententia, quam ita Latine Salluſtius reddidit: *Priuſquam incipias, conſulto: ubi conſulueris, mature facto opus eſt.* Prudentia igitur inter virtutes merito principem locum obtinet, ut non injuria Socrates *prudentiæ nomine virtutes omnes* appellaret, & in legibus Plato *prudentiam oculum* vocat. Ariſtoteles vero *quaſi architectum quendam virtutum omnium* vult eſſe *prudentiam*: ut mihi veniat in mentem mirari, quare non eam primo loco poſuerit, ſicuti Cicero. Menander hanc virtutem maximum bonum nuncupavit eo carmine:

Ἀγαθὸν μέγιστον ἡ φρόνησίς ἐστ' ἀεί.

& Iuvenalis omnia cum prudentia docet optime fieri poſſe, cum ſic ait: *Nullum numen abeſt, ſi ſit prudentia.* Quin etiam Xenophon *nullius virtutis uſum abſque prudentia* dixit eſſe. Quod ſi verum eſt, id quod Ariſtoteles docet, quatuor modis aliquid primum dici poſſe, Natura, Tempore, Ordine, & Honore: profecto his omnibus modis reliquarum virtutum prima eſt prudentia. Nemini enim dubium eſt, quin natura ſit ita comparatum, ut cognitio voluntatem præcedat: nam (ut Divus ait Auguſtinus) *cognita diligere poſſumus, incognita nequaquam.* Nullus enim ea deſiderat, de quibus nunquam quicquam cogitavit: ſed prius humana mens rerum ipſarum notiones percipit, atque intelligit: deinde vel eas expetit, vel refugit? quo fit, ut naturaliter intellectus prior ſit, quam voluntas. At vero *prudentia* (ut Ariſtoteles autor eſt) *in intellectu ſedem habet, reliquæ virtutes in voluntate: tota enim prudentiæ vis in cognitione, atque intelligentia poſita eſt, reliquarum virtutum in actionis deſiderio. Quare prudentia virtutum omnium juxta naturam prima eſt.* Iam vero nemo eſt, qui negare poſſit, tempus & ordinem rerum ita poſtulare, ut omnibus rebus gerendis adhibeatur conſultatio & præparatio diligens, nequid temere aut inconſtanter geratur: vetatque nobis ratio, ut ea tractemus, quæ penitus ignoramus: ſed præcipit, ut ad conſiderandas res adhibeamus & tempus, & diligentiam, ſervemuſque præceptum illud Iſocratis, βουλεύου μὲν βραδέως, ἐπιτέλει δὲ ταχέως τὰ δόξαντα. *Omnis autem recta conſultatio, quæ rem gerendam antecedit* (ut omnes Philoſophi docent) *prudentia eſt*: ergo ſequitur, ut & tempore, & ordine cæterarum virtutum prima ſit prudentia. Præterea ſi recte probavimus in ſuperioribus quæſtionibus, omnem ſcientiam & ſapientiam prudentiæ nomine contineri, non eſt quod quiſquam dubitet, omnium virtutum præſtantiſſimam eſſe prudentiam: ſiquidem ſapientes ac ſcientes ſoli maximum honorem, & gloriam conſequuntur: neque quiſquam vir excellens habetur, niſi qui rei alicujus peritiam ac ſcientiam maximam adeptus fuerit: & qui ita ſe gerit in rebus omnibus, ut nunquam eum factorum ſuorum pœniteat: quod prudentis hominis maxime proprium eſt. Planum igitur eſt, ac manifeſtum, omnibus modis prudentiam virtutum eſſe primam. Nam & ea prima dicuntur, quæ cum

adempta fuerint, reliqua ſecum in perniciem trahunt, ſed non eodem modo cum reliquis auferuntur. Tolle prudentiam omnem, nulla erit virtus, quæ recte munus ſuum obire poſſit. At ſi reliquæ virtutes adimantur, maxima tamen prudentiæ pars remanebit. Omnes enim artes liberales, ipſa naturalis philoſophia, & dicendi ac diſſerendi ratio, quæ ſub prudentia comprehenduntur, etiam ſi nulla ſit alia virtus, in homine poſſunt eſſe. Quare longe melius Cicero feciſſe videri poteſt, qui primo loco prudentiam ſtatuit: quam Ariſtoteles, qui in quarta demum claſſe collocavit.

Vigeſima quinta Cælii Calcagnini diſquiſitio.

CIcero & hic & multis aliis locis extollit exemplum illud Reguli, quaſi ſingulare quoddam fidei teſtimonium. quod puto pulchre & commode in examen diſquiſitionemque poſſe pertrahi. ſed prius ad verbum ſententiam Ciceronis tranſcribamus. M. Attilius Regulus, quum conſul iterum in Africa ex inſidiis captus eſſet, duce Xanthippo Lacedæmonio, Imperatore autem patre Hannibalis Hamilcare, juratus miſſus eſt ad Senatum: ut niſi eſſent redditi Pœnis captivi nobiles quidam, rediret ipſe Carthaginem. Is quum Romam veniſſet, utilitatis ſpeciem videbat: ſed eam, ut res declarat, falſam judicavit. quæ erat talis: Manere in patria, eſſe domi cum uxore, cum liberis: quam calamitatem accepiſſet in bello, communem fortunæ bellicæ judicantem: tenere conſularis gradum: quis hæc neget utilia? quæ cenſes? magnitudo animi & fortitudo negat. An locupletiores quæris auctores? Harum enim eſt virtutum proprium, nihil extimeſcere, omnia humana deſpicere: nihil quod homini accidere poſſit, intolerandum putare. Itaque quid fecit? In Senatum venit, mandata expoſuit: ſententiam ne diceret, recuſavit. quamdiu jurejurando hoſtium teneretur, non eſſe Senatorem. Atque illud etiam, o ſtultum hominem (dixerit quiſpiam) & repugnantem utilitati ſuæ: Reddi captivos negavit eſſe utile. Illos enim adoleſcentes & bonos duces eſſe, ſe jam confectum ſenectute. Cujus cum valuiſſet autoritas, captivi retenti ſunt, ipſe Carthaginem rediit. neque eum charitas patriæ retinuit, nec ſuorum. Neque vero tamen ignorabat, ſe ad crudeliſſimum hoſtem & ad exquiſita ſupplicia proficiſci. Sed jusjurandum conſervandum putabat. Itaque tamen quum vigilando necabatur, erat in meliori cauſa, quam ſi domi ſenex, captivus, perjurus, & conſularis remanſiſſet. Vidit Cicero, quam parum ſapienter hoc factum ſit a Regulo, occurritque aliquot quæſtionibus, quæ intendi potuiſſent. Maluit tamen poſitionem Stoicorum tueri, quam ex ſententia decedere. Ita enim Ciceronis & ſcriptorum plerumque mos eſt, inſervire tempori, & quo jure quaque injuria propoſito patrocinari. Illud vero mihi primum petendum duco, quid Regulo perſuaſerit, ut Legationem ſuſciperet ad Senatum, ut ſe hoſtibus jurejurando obſtringeret: ni impetraſſet, ut capti-

aptivi redderentur, ſe reverſurum. Nam ſi hoc jam ſecum ipſe præcogitarat, captivos reddi non debere: cur fruſtra homo ſenex tantum itineris, ſupervacuamque operam aggreditur? cur hoſti illudit? qui non alia cauſa eum mittendum judicavit, niſi ut operam daret admitereturque, ut captivi redderentur. At Regulus non modo ea parte hoſtem fallit, quod de reddendis captivis nihil agit: neque liberum judicium, ut par erat, ſenatui relinquit: ſed ipſe contra fidem ac jusjurandum, contra morem patriæ (neque enim erat facultas ei ſententiam dicendi in Senatu: neque civis, neque Senator erat: ſed maxima capitis diminutione perculſus. atque interim dum erat hoſti obſtrictus, nulla erat ſpes conſequendi poſtliminii.) Ille inquam contra datæ fidei ſacramentum, non modo non ſuadet faciendum quod ſuadendum ſuſceperat, ſed quantum poteſt hortatur ne id fiat, cujus cauſa legatus advenerat. Quid eſt obſecro prævaricari ſi hic non prævaricatur? quid fidem frangere ſi hic fidem non frangit? At patriæ utilitatem (dicat aliquis) fide hoſtibus data multo antiquiorem habuit. Verum hoſtes non utilitatis patriæ gratia, neque ut ſuorum beneficio inſerviret, ei legationem ad Senatum demandarunt: ſed ut rem Carthaginenſium procuraret, eaſque partes obiret, quæ ad fidem tanti viri pertinere videbantur. quid quod neque ſuum, neque ſuorum commodum videtur ſatis intellexiſſe, quum patriam tanto cive, ampliſſimum ordinem tam eximio Senatore, totam denique Rempub. tam forti imperatore orbavit? Atqui captivi illi, adoleſcentes, & boni duces: ipſe ſenex, & prope inutilis Reipub. Quomodo inutilis, qui tanta adhuc prudentia, tanta pollebat animi conſtantia? qui tanta patriam charitate complectebatur? An tu hunc inutilem, dum vivit, exiſtimare audes? An inutilis Appius, qui & ſenio confectus, & captus oculis, Pyrrhum non admittendum intra urbem cenſuit, præclara illa oratione, de qua Ennius: *Quo vobis mentes, rectæ quæ ſtare ſolebant antehac, dementi ſeſe flexere ruina?* An Cato? qui ſuprema prope ætate, dum ſecuritati poſteritatis conſulit, arrepta recentis fici occaſione Carthaginem delendam perſuaſit. nam protinus tertium bellum Punicum decretum eſt, quo deinde Carthago interiit, quo tempore Cato jam e vita emigrarat. Quos vero tu mihi adoleſcentes narras? quos duces objicis? Ceu vero neſciamus præclaram illam Africani ſententiam, qui unum ſe malle civem ſervare, quam multos hoſtes occidere profitebatur. At tu mihi ſæpius fidem, jusjurandum, promiſſorum conſtantiam ingeris. quaſi vero ego adverſus hæc non poſſim uxoris & liberorum, & totius familiæ amicorumque benevolentiam, tum etiam patriæ charitatem, & cætera neceſſitudinum pignora regerere. Adde amoris vinculum, quo quiſque ſibi naturæ inſtinctu devincitur. Eſt id ſane tenaciſſimum, atque arcte nobis impreſſum. Quod quum omnibus inſitum eſſe debet, tum iis maxime, qui de ſocietate hominum, qui de rebus mortalium poſſunt bene mereri. ut eo quiſque impenſiorem curam ſibi ac ſaluti ſuæ impendat, quo poteſt melius ac prolixius

lixius communi hominum conſortio accommodare. Turpe enim eſt, & prope impium, cum non ſe tanti facere, quanti virtutes & ſplendor animi & rerum a ſe geſtarum gloria poſtulat. Quare ego pace tanti viri, non adeo Regulum laudaverim, qui volens ac ſciens in eum ſe locum conjecit, qui ſibi atrociſſima ſupplicia & exitium cum ſumma ſuorum civium jactura excitavit. Quid vero dicam, quod ſæviſſimorum etiam hoſtium cauſam meliorem fecit? qui quum illum acerbiſſime torquerent, eum meritas perfidiæ, ac τῆς παραπρεσβείας, id eſt, violatæ legationis pœnas luere cauſabantur.

M. Ant. Maioragii Deciſio vigeſima quinta.

DE facto Reguli, quod ultimo loco vocas in diſquiſitionem, non eſt quod tibi multis verbis reſpondeam: cum præſertim patrum hoc ad Ciceronem, qui non Reguli ſapientiam hoc loco, quamvis maxima fuiſſe videatur, ſed fidem laudat: neque diſputat quam ſapienter eam legationem ſuſceperit, ſed quam religioſe jusjurandum ſervaverit. Tu vero locum hunc quaſi dubium & controverſum arripis, & declamatorio quodam dicendi genere factum illud improbas, quod ſane in utramque partem copioſe tractari poteſt. Sed deſine, quæſo, declamatoriis exercitationibus, quoniam domi nobis iſta naſcuntur. relinquamus hoc exercitationis genus adoleſcentibus & pueris, quibus utiliſſimum eſt hos locos tractare, atque in utramque partem diſputare, ut aliquam ſibi dicendi facultatem parent, & Latinam locutionem exerceant. Nos vero non oratoriis floſculis, ſed rationibus pugnemus: non illas dicendi veneres, non laſcivientem tropis & ſchematibus elocutionem, in hoc præſertim diſputandi genere, ſequamur. Sed rem ipſam, quam præ manibus habemus, diligenter enucleando veritatem indagemus. Quam enim copioſe putas me poſſe cauſam hanc tractare, ſi pandere velim orationis vela? Sed non faciam: ne id ipſum, quod in te vitupero, committere videar. Ipſam tantum rem breviſſime proponam, & oſtendam, a te ſine cauſa factum hoc improbari. Quid ais igitur? damnandum eſt illud quod tam egregium omnes exiſtimant Reguli factum, qui maluerit ad crudeliſſimum hoſtem, & ad exquiſita ſupplicia proficiſci, quam jusjurandum violare? Sed qua de cauſa damnandum cenſes? an quod jusjurandi religionem maximam eſſe cenſuit? Hoc vero nemo eſt, quin intelligat, honeſtiſſimum eſſe. An quod reverſus eſt ad ſupplicia, cum poſſet in patria ſecure vivere? At ſi hoc feciſſet, perjurio vitam ſuam contaminaſſet. Non igitur video, quid poſſis reprehendere. Verum illud oſtendere conaris, fruſtra legationem ſuſcepiſſe Regulum, ſi ipſe præcogitaverat captivos reddi non debere: feciſſeque contra datæ fidei ſacramentum, quod adhortatus ſit, ne id fieret, cujus cauſa legatus advenerat. Hæc (ut opinor) ſumma eſt accuſationis tuæ. Quod ſi nos docuerimus, neque fruſtra legationem eum ſuſcepiſſe, neque

con-

tra fidem datam quicquam feciſſe, non erit dubium, quin a Ci-
›ne meritiſſimo Regulus laudetur: propterea quod etiam captivus
ximum in patriam ſuam amorem oſtenderit, & tamen jurisjuran-
eligionem obſervarit. Quid igitur eſt? Cum primo bello punico
rhaginienſium res vehementer eſſent afflictæ, neque Romano-
n robori, ac fortitudini diutius reſiſtere poſſent, neceſſe fuit illis
Lacedæmonios confugere, & ab illis auxilium petere, quo im-
rato Xanthippus Lacedæmoniorum ductor Carthaginem profe-
s, non ita multo poſt Romanorum exercitum, cui conſul Atti-
; Regulus præerat, debellavit, ipſum Conſulem cepit & Cartha-
.em deduxit. Poſtea vero Carthaginenſes hac accepta tam inſigni
toria, de pace cum Romanis facienda cogitare cœperunt: ſpera-
ıt enim Romanos ob acceptam belli nuper offenſionem, facile id
ıceſſuros: & quo magis populum Romanum ad pacem allicerent,
'um conſulem Regulum, quem captivum habebant, cum legatis
s Romam miſerunt. Sed prius eum jurejurando adegerunt, ut ſi
ımani neque pacem facerent, neque captivos redderent, ipſe cum
;atis iterum Carthaginem reverteretur. Regulus vero qui vereba-
', ne Romani pacem acciperent, aut captiuos permutarent, quod
:umque videbat Romanæ Reipub. perniciosiſſimum fore, legatio-
m non recuſavit, neque aliud Carthaginienſibus promiſit, niſi ſe
'erſurum, ſi nihil a Romanis eſſet impetratum. Non autem pol-
itus eſt (ut tu fortaſſe exiſtimas) ſe daturum operam, ut pax fie-
:, aut captivi redderentur: quod neque hoſtes ab eo petiviſſe di-
ntur: quippe qui crederent, illum obnixe omnia facturum quo
rſuaderet captivos eſſe mutandos, ut domi, atque in patria ſua,
m conjuge ac liberis eſſe poſſet. Hic a te peto, quid eſſet facturus
r patriæ amantiſſimus? an recuſaret legationem? At fortaſſe Ro-
ıni neſcientes quo in ſtatu res Carthaginienſium eſſent, cupide pa-
m feciſſent, & captivos reddidiſſent: quod ſi eſſet factum, ſpe-
ɔſiſſimum illum triumphum de Carthaginienſibus Quinto Luta-
ı Conſule atque Imperatore populus Romanus non reportaſſet.
d interim Carthaginienſium vires auctæ majus poſtea Romanis de-
mentum attuliſſent. Quod cum homo prudentiſſimus Regulus
ıaſi e ſpecula quadam longe futura proſpiceret, voluit civibus ſuis
Romanis ea prædicere: quod nullo modo facere poterat, niſi Ro-
am profectus eſſet. Non igitur fruſtra legationem ſuſcepit, ſed
patriæ conſuleret, ut Romanis aperiret quod ignorabant, ut Pœ-
ırum debilitatas jam & fractas vires eſſe Senatus intelligeret. At
›n licebat illi ſententiam dicere, cum eſſet capite diminutus. Hoc
rte leviſſimum eſt, ac nugatorium. Quid enim ſi Senatus illi fecit
ɔeram dicendi poteſtatem, an non poterant eum Romani legibus
ılvere? At fecit contra fidem datam. Quid ita quæſo? Quoniam
ortatus eſt, ne id fieret, cujus cauſa legatus advenerat. Sed dic mi-
i, nunquid juratus eſt, ſe Romanis ſuaſurum, ut pacem facerent,
ut captivos permutarent? Atqui nuſquam hoc reperitur: non fecit
igi-

igitur contra jusjurandum. Nam Pœni tanquam exploratum haberent, illum cupide tracturum de permutandis captivis, de ea re nihil cum eo diligentius egerant. Quis enim non putaſſet, hominem Conſularem, maximis in Repub. rebus geſtis, exoptatum a civibus ſuis, conjugem & liberos domi habentem, non libenter in patria remanſurum, & de permutandis captivis non cupidiſſime tractaturum? At Regulus qui magis patriam, quam ſe, quam conjugem & liberos amabat, maluit eam dicere ſententiam, quæ longiſſimo tempore eſſet Reipub. profutura, quam quæ ſe ſenem & captivum parvi temporis uſura condonaret. At potuiſſet Reip. vivens prodeſſe, quoniam multi ſenes, ut Appius Cæcus, Cato Cenſorius, nonnulli alii ſententiis ſuis, quamvis ad bellum non amplius eſſent apti, tamen Romano populo plurimum profuerunt. Sit ita. Sed quid, ſi videbat Regulus, ut erat homo prudens, nunquam futurum ut tantum Reipub. prodeſſe poſſet, quantum nocuiſſet eo tempore, ſi aliter ſententiam dixiſſet? Crede mihi, quamvis ingenioſe multas rationes excogitaris: nullam tamen eſſe, quæ tam egregii facinoris gloriam obſcurare poſſit. Eſt enim ejuſmodi, ut ab omnibus merito laudetur. Neque vero fecit hoſtium cauſam meliorem, quæ peſſima fuit. cum enim potius virtutem ejus admirari deberent, & juvenes ſuos ad ejus imitationem hortari, ut patriam ante omnia diligerent, eum multis ſuppliciis affecerunt: quamvis illi violatam legationem objectarent, non tamen id juſto judici probare potuiſſent, cum præſertim ille quicquid eis erat pollicitus & juratus, ſanctiſſime conſervaſſet.

Iacobus Griſolus ad vigeſimam quintam Cælii Calcagnini diſquiſitionem.

RESTAT ut Reguli graviſſimi viri conſtantiam fidei, & miram religionis obſervantiam defendamus, ut intelligatur Cic. in hujus laude non ſerviſſe tempori, ſed patrocinium veritatis ſuſcepiſſe. Primum igitur quærendum eſt, num Regulus a pœnis poſtularit, ut Romam legatus de redimendis captivis mitteretur. Si negatur, ut res ipſa cogit, confiteamur neceſſe eſt ab hoſtibus petitum eſſe ut eo nomine Romam iret. non enim ea res ad alium quemquam ſpectare poterat. quod ſi ita ſeſe res habet, rurſus quærendum eſt, num Pœni rebus Romanis, an ſuis ea legatione conſultum vellent. ſiquis dicat utriſque, dicat etiam, quæſo, quid cauſæ fuerit, cur mittendum in primis Regulum ad id negotium cenſerent. nam ſi par fuiſſet Romanorum utilitas, per quemvis legatum res tranſigi potuiſſet. miſerunt tamen Regulum, quem virum ſapientiſſimum cognoverant, quem fortiſſimum Imperatorem experti fuerant, cujus auctoritatem, & gratiam ſummam eſſe apud ſuos intelligebant. quare? niſi quod eam permutationem adeo contra rempublicam Romanam

eſſe

judicabant, ut niſi per virum gratioſiſſimum, & ſumma aucto-
e prætitum in ea præſertim calamitate conſtitutum id, quod
bant a Senatu, populoque Romano conſequi non ſperabant.
timarunt igitur fore ut ſola hujus præſentis gratia, auctoritate,
ricordia ſibi obſequi Romani cogerentur. nam ſi ſecus fuiſſet,
ii per fidum genus hominum libertatem ejus viri, cujus virtute
s afflicti fuerant, de quo graviſſimum ſumere ſupplicium ex-
bant, ſimplici jurejurando nunquam credidiſſent. verum tanti
bant illam captivorum permutationem, ut agere periculoſe
lent, quam, quod ſua plurimum referret, ullo modo intenta-
relinquere, nunc ſtatuendum eſt utrum Attilio id faciendum
it, quod hoſtis jubebat, an quod ad optimum civem, graviſſi-
nque virum pertinebat, ſi quod hoſtis jubebat, neque bonus
eſſe poterat, neque vir fortis. quippe qui animo imbecillo,
doque mortis & ſuam, & populi Romani dignitatem violaſſet.
enim id eum fugiebat, ſe libertatis dulcedine ab hoſtibus ten-
, ut quod ſibi minus honeſtum videretur, tamen agere auderet.
rit hic Cælius, quid Regulo ſuaſerit, ut eam legationem ſuſci-
t. præter ea, quæ M. Tullius ad hanc quæſtionem attulit, hoc
e quod verebatur ne, ſi non ſuſcepiſſet gratia propinquorum, &
corum ſuorum, tamen eorum, qui ſecum in eadem erant cala-
ate, ſenatus captivos permutaret. voluit enim vir fortiſſimus,
oſtea quoque de illis octo millibus, quos Annibal in caſtris a
lo, & Varrone Coſſ. relictos tenebat. ſtatuit Senatus, omni
ſublata poſſe fieri, ut, qui caperentur ab hoſte, redimerentur,
permutationibus poſtliminio redeunt, cogi aut vincere, aut for-
r occumbere. quod quidem Horatius a Cælio diſſentiens carmine
cherrimo ita celebravit.

Hoc caverat mens provida Reguli
Diſſentientis conditionibus
Fœdis, & exemplo trahentis
Perniciem veniens in ævum,
Si non periret immiſerabilis
Captiva pubes. Signa ego punicis
Affixa delubris, & arma
Militibus ſine cæde dixit
Direpta vidi, vidi ego civium
Retorta tergo brachia libero,
Portaſque non clauſas, & arva
Marte coli populata noſtro.
Auro repenſus ſcilicet acrior
Miles redibit? flagitio additis
Damnum. neque amiſſos colores
Lana refert medicata fuco.
Nec vera virtus, cum ſemel excidit
Curat reponi deterioribus.

Si pugnat extricata denſis
Cerva plagis, erit ille fortis,
Qui perfidis ſe credidit hoſtibus.
Et Marte Pœnos proteret altero
Qui lora reſtrictis lacertis
Senſit iners, timuitque mortem.
Hic unde vitam ſumeret inſcius
Pacem duello miſcuit, o pudor,
O magna Carthago probroſis
Altior Italiæ ruinis.

Hæc Horatius. Quæ quidem a Platonica inſtitutione non abhorrent, qua cautum eſt ne in ſanctiſſima illa Repub. qui capti eſſent ab hoſtibus redimantur. Ergo fidem fallere vir talis debuit? quam tu te ipſe etiam hoſti ſervandam prædicas? oſtendam paulo poſt ab eo fidem omni religione ſervatam. nunc affirmo eam fidem nemini præſtari oportere, qua rempublicam ſuam prodat. habebat Regulus ut ait M. Tullius utilitatem reip. propoſitam, quam tueri non poterat, ſi quod Pœni poſtulabant ſuſcipere noluiſſet, aut denique ſuſceptum effeciſſet, quare utroque modo remp. ſuam prodere viſus eſſet. maluit igitur quod poterat, & levius videbatur agere, vel cum tam longi itineris labore, quam patriam deſerere. hic fateor me riſum tenere vix poſſe, cum Cælius miretur eum ſenectuti ſuæ non peperciſſe, qui ſeſe brevi hoſtium exquiſitiſſimis ſuppliciis tradere cogitabat. verum cur tanta religione ſervari oporteat, quod contra rempublicam tuam facturum te promittere cogaris, non video. coactus autem promiſit Regulus, quia ut dixi timebat, ne, dum ipſe abeſſet, Senatus aliquid decerneret, quod contra dignitatem, & utilitatem populi Romani eſſet. neque vero bono civi, viroque forti ullius rei major neceſſitas afferri poteſt, quam tuendæ reip. dignitatis. quam quidem rem M. Regulus proſpiciens coactus Romam venit, nec ejus rei aliam cauſam videmus, quando ne filios quidem, nec uxorem ad ſe voluit admittere, nec ullius precibus adduci potuit, ut ſuam utilitatem ſine honeſtate ſequeretur. quare idem Horatius inquit.

Fertur pudicæ conjugis oſculum
Parvoſque natos, ut capitis minor,
A ſe removiſſe, & virilem
Torvus humi poſuiſſe vultum,
Donec labantes conſilio patres
Firmaret auctor nunquam alias dato,
Interque merentes amicos
Egregius properaret exul.
Atqui ſciebat quæ ſibi barbarus
Tortor pararet: non aliter tamen
Dimovit obſtantes propinquos,
Et populum reditum morantem,

Quam

Quam ſi clientum longa negocia
Dijudicata lite relinqueret
Tendens venafros in agros,
Aut lacedæmonium Tarentum.

m igitur fruſtra ſuſceptum eſt illud iter tam longum ab homine o ſene. quod ſi non ſuſcepiſſet ille, hoſti non ſine magno reip. : damno permultum profuiſſet. nam quid aliud a Regulo petiere ni, quam ut contra patriam ſuam iret legatus? quod hi præ- m propoſuerunt ut is Romanis perſuaderet, quod honeſtum illi ime fuiſſet? ſalutem. quod ſi viciſſim rem non peregiſſet? mor- atrociſſimam. hic regulo ſtatuendum fuit utrum honeſte ſibi iendum eſſet, an turpiter vivendum. • Et dubitabimus quid tali faciendum eſſet. atqui non eſt imbecillitate noſtra robur illius ni, virtutiſque magnitudo ponderanda, quæ recte cenſebat ad imum quemque virum pertinere omne decus patriæ omnibus ſuis imodis, & vitæ etiam ipſi præferre non dubitare. quoniam vero ro hanc partem optime defendit, ea omiſſa, jam pes pedi con- ndus eſt. & vi majore, ac impreſſione pugna conferenda. quid tandem Cælius? hoſtiumne Regulum mandata ſe jurejurando firmaſſe curaturum? ego vero nego. unum enim tantum legi- eum jusjurandum hoſtibus dediſſe; niſi redditi captivi eſſent, Carthaginem rediturum, quod quidem mira conſtantia confer- it. oſtendat nunc obſecro, qui contra ſentit, dis immortalibus poſitis Regulum ſe mandata curaturum hoſtibus recepiſſe. ſed es etiam ratione confirmetur, videamus utrum pœnis jusjuran- eſſet utilius, an id, quo ad hoſtes re infecta reverti M. Regu- cogeretur, an quo utcunque res acta eſſet, liberum foret illi a- ſuos remanere. utilius illud omnino fuit, quod, ne gratis liber Attilius, prohibuit. hoc igitur obſtringi eum maluerunt, exi- iantes deſiderio ſalutis, & pœnæ metu omnia facturum, ut ca- i permutarentur. ac ſi non poſſet illud obtineri, noluerunt gra- mperatorem ſuum remittere Romanis, ut accidiſſet, ſi ſe fide um optima legationem illam juraſſet obiturum. quod ut faceret is plane conditionibus adduci potuiſſet. illud igitur juratus Ro- n venit, niſi redderentur captivi, ut Carthaginem rediret. at iti non ſunt captivi, rediit Carthaginem Regulus. quid aliud ret quiſquam? ut patriam proderet? tu vero ſic habeto, ſi pœ- b his conditionibus mandata Regulo dedere, ut ſi ea ex ſenten- onficeret, liber eſſet; ſin minus, ad carceres rediret, optionem ulo datam eſſe, utrum mallet eligendi, ut ſcilicet curandis man- liber, aut non curandis in hoſtium poteſtate eſſet. non enim abſoluta ſunt mandata, quibus premia, vel ſupplicia ſunt pro- a. nam qui ſupplicium ſubire velit, non continuo perjurus eſt ndus, ſi mandata negligat. ita Regulus accepit ea mandata, , ſi feciſſet, præmium libertatis propoſitum habebat. ſi non es, compedes, & catenas. non fecit is mandata, num ſupplicia

recuſat? num perfidiæ accuſandus eſt is, qui Romam profectus eſt, juratus ſe, niſi fieret id, de quo legatus erat, ad hoſtes rediturum, & infecta re ſtatim rediit ad hoſtes? vides quanto plus patriæ charitas apud eum, quam propria valuerit? profuit ergo patriæ, & præſtitit fidem hoſti regulus, nec quicquam fecit, aut dixit contra jusjurandum. at omni religione conſervata utilitatem patriæ jure, quam hoſtium antiquiorem habuit. Cætera ſunt multo leviora. nam quod negat Cælius virum ſapientem neque ſuum, neque reip. commodum intellexiſſe, fallitur. intelligebat enim ſuum ſe niſi contra jurejurandum ſequi non poſſe. cui ſolam Cælius reſpiciens utilitatem prætextu tamen charitatis rēgerit uxoris, liberorum, totiuſque familiæ benevolentiam, tum patriæ charitatem, & neceſſitudinum pignora. quæ cum Regulus obſtrictus religione pro minimo putarit, durus illi nimium videtur. verum Cælius contra nimium fortaſſe mollis, ſi ea omnia tanta labe turpitudinis aſperſa optanda cenſuit. hic autem cum ſine perfidia tot bonis & commodis frui non poſſet, omnibus vir optimus carendum potius honeſte cenſuit, quam turpiter fruendum, præſertim illis, ut ait M. Tullius temporibus, cum nullum vinculum ad ſtringendam fidem jurejurando majores arctius eſſe voluerunt. Tantam vero utilitatem, quantam ipſe prædicat, ex ſe Regulus in patriam redundare non exiſtimavit. non enim arrogans erat, nec tam eximiam virtutem ſuam judicabat, ut ea tantum imperium carere non poſſet. at liceat cuique de aliis magnifice quantumvis loqui. de ſe autem nemini. quare ſuo judicio noluit vanitatis, & ſtultitiæ crimen ſubire. ſed pergit Cælius, & ſententia vult Africani virum integerrimum cum infamia perfidiæ adhuc vivere. verum ſenſus Africani longe diverſus eſt a tuo Cæli, ut cuique conſtare poteſt. turpe eſt, fateor, minoris ſe facere, quam virtus, & ſplendor animi, & rerum a ſe geſtarum gloria poſtulat. ſed longe turpius hæc omnia fœdiſſima labe turpitudinis, quam poſtea nulla deleat ætas, maculare. quare pace tua Cæli Regulum vehementer laudamus, quippe qui nullo metu ſupplicii deterreri potuit, quo minus ſanctiſſimum jusjurandum, & ſimul utilitatem, Deoſque patriæ ſervaret. quo quidem hoſtium cauſa facta eſt longe deterior, qui ſua immanitate exemplum illud fidei, & juſtitiæ auſi ſunt extinguere. quo poſt hominum memoriam nullum unquam pulchrius extitiſſe conſtat.

ALDI MANVTII P. F.

COMMENTARIVS

IN

M. TVLLII CICERONIS

CATONEM MAIOREM,

VEL

DE SENECTVTE.

CLARISSIMO VIRO
ANNI DONATO.

BOnum omnes ſuſpiciunt, laudant, atque etiam ad id adipi-
ſcendum natura impelluntur, *Ioannes Donate*, ampliſſime. ſed
multos a virtutis via, quæ ad verum bonum ducit, aberran-
tes, id, quod ſpecie quidem bonum, re autem ipſa malum
eſt, expetere ſatis conſtat. Multi rurſus ſunt, quos, ne male
agant, pœnæ tantum metus deterret, eoſque tamen extra
bonorum numerum collocandos, maloſque appellandos, ſa-
pienter cecinit Poeta. Neque meliores videntur his, qui
divitias, honorem, dominationem, bene, non ſponte quidem, ſed ve-
ti, agunt. Sed optimum illud, & cæleſte, ac pene divinum hominum
enſendum eſt, qui, propoſita impunitate mali, vel etiam præmio, nihil
nihil indecorum, nihil umquam flagitioſum admitterent, nihil in re-
n, fidem, remp. parentes, amicos, audendum eſſe exiſtimarent. Quo-
n in numerum, vir ampliſſime, non ſolum adſciſcendus es, verum
n, quorum memoriam litteræ nobis commendarunt, princeps cenſen-
luſque inter optimos optimus, & inter præſtantiſſimos quoſque præ-
mus. ſed (id quod in maxima felicitatis parte numerandum eſt) non
te ſenſus eſt hominum: neque ingrata eſt Civitas, & Reſpublica, quæ,
ota converſa, conſilium, tanquam Pythii Apollinis ab Oraculo reſpon-
t. Equidem M, Catonem Porciæ gentis Principem tres ſummas in ho-
s præſtitiſſe ferunt. fuiſſe enim optimum oratorem, optimum ſenato-
ptimum imperatorem. Quas omnes in Te eſſe ſummas, atque admira-
naximis, ac difficillimis ſuis temporibus, Veneta, omnium, quæ a
uſque mundi origine fuerunt, nobiliſſima Reſp. non ſemel experta fuit.
t Tibi numquam militarem rem attingere, & bellicas tuas virtutes ſi-
m aciebus ipſis explicare, & manum cum hoſte conſerere, contigerit,
alis, & tanta Reſp. talem, tantumque virum a ſe longius ablegandum
am paſſa fuerit) non tamen Tibi ſemel oblata eſt occaſio, domi, at-
toga, quantum in hac militari laude poſſes, & ſententia, & conſi-
quotidiano ſermone, & in omni alia publica, privataque actione,
ndi. Hujus igitur viri memoriam, quem Tibi ex omni antiquitate li-
tro inferiorem ſimillimum tamen & his, quas dixi, virtutibus, &
ſtituto, & moribus fuiſſe, dicere ſæpe ſolitus ſum, & mihi facile
eo, cum ego ſemper eximio quodam animi ſtudio jam inde a pue-
erim, omniaque ipſius dicta, ac facta, eaque etiam, quæ ejus per-
ſcripta ſunt diligenter obſervaſſem, & pleraque memoriæ mandaſſem:
ndem Ciceronis de Senectutis laudibus Dialogum, in quo loquen-
um facit, meis illuſtratum commentariis, Tuoque ampliſſimo nomi-
mendatum, typis mandare, ut & maximam ſtudiorum, vitæ, morum-
um cum Catone ſimilitudinem, & meam de vobis opinionem, Tui-
gularem obſervantiam, & mirificam de litteratis viris benemerendi vo-
m ſimul teſtatam relinquerem. Vale. Venetiis. Kal. Iun. cIↄ. Iↄ XXCI.

IACOBI CRITONII SCOTI,

Ad Clariſſimum virum, Patritium Venetum,

IOANNEM DONATVM,

Ode.

DVm cupidus, tumiduſque Deo tua dicere facta,
  Donate, quæro, maxime:
Mens deſideriis ardet, ſed lenta fatiſcit
  Sub corde virtus anxio.
Non tenui tentanda videns freta turbida velo,
  Tardoque Pontum remige,
Compreſſo fervore ſemel ſub pectore anhelo
  Labore deſiſto gravi.
Sed nihil intonſus fruſtra mihi Cinthius umquam
  Suaſit, vel alta numina.
Ergo Deum, & doctas ſæpe in mea vota camœnas
  Rurſus invoco furens.
Tum mens evehitur multa ceu candidus aura
  Olor levatus evolat,
Præpetibuſque petit volitans ſublimia pennis,
  Magnumque inane dividit.
Victorem armatæ flammis ſi Muſa Chimeræ
  Canora vatis extulit,
Sive trucidantes immania monſtra, vel ipſum
  Natum Marinæ Tethyos,
Aut Anchiſiadem, Priamerumque Hectora grande
  Carmen poetarum beat,
Si vivunt Theronque, Hieronque, atque Ithacus ille,
  Ob vana Clari ludicra,
Quos numquam obſcura ſub nube ſilentia condent
  Obliviosa Tartari,
Hoc opus o veſtrum, Muſæ, eſt, mihi cingite frontem,
  Tempuſque Lauro Apollinari.
Nec deerit divos inter, regeſque deorum
  Genus, Donato gloria.

M. TVL-

M. TVLLII CICERONIS
CATO MAIOR,
VEL
DE SENECTVTE,
Ad T. Pomponium Atticum.

Dialogi perſonæ,

SCIPIO. CATO. LÆLIVS.

CAPVT. I.

C*Ato Major*] De hujus Dialogi inſcriptione ipſe Cicero in Lælii proœmio. Major, autem addidit, ad Minoris differentiam. nam minoris quoque em Cic. ſcripſit. ex quo Cæſar Anonem litteris mandavit. Vide Plumm in Cicerone.

e ſenectute] M. Terentius Varro m & ipſe ſcripſit, Tithonum, *γήρως*. Demetrius quoque Phale*περὶ γήρως* nominatur a Laertio.

Tite] Verſus antiquorum poetaapud Ciceronem ſæpe inſertos rei, ſcribit Quinctil. lib. 1. cap. 3, uo vide ipſum Ciceronem lib. 2, rat.

quid] Nonnihil, aliquantum. at hoc amicitiæ mutuæ, cujus ofm eſt, tam mutuo admonere, n omnia communia reddere.

djuro] Sic lego, pro, *adjuvero*, l legitur in vetere meo: & in alio ſcriptum eſſe, Langius notat. re. omnes viginti, (nam in hoc liemendando uno & viginti utor tis, meis) *adjuto*. *Adjurit*, Ter. m. act. 3. ſc. 3.

vaſſo] Pro, *levavero*. antique m. ſic, *nemo ſeparatim habeſſit deos*. Et, *ſi aliquiſim occiſit*. Vnus meus, *relaxo*.

Quæ nunc te coquit] Ad Q. fratrem: *Vaticinii odia non ſorbeo ſolum, ſed etiam concoquo*.

Et verſat ſub pectore fixa] *Sub pectore:* in extrema parte pectoris, ore ſtomachi. Vnus, *& verſat tibimet in pectore fixa*. Vnus, *& verſatur in pectore firma*. Vnus, *& verſatur in pectore fixa*. Tres, *& verſat in pectore fixa*. Duo, *verſatur pectore fixa*. Quinque, *verſatque in pectore fixa*. Vnus, *verſatque in pectore firma*. Vnus, *& vexat in pectore firma*. Vnus, *vexatque in pectore fixa*.

Ecquid] Venuſtatis quiddam habet. quale apud Terentium Eunucho:

Ecquis me vivit hodie fortunatior?

Præmii] Sic quatuordecim mei. Septem, *pretii*.

Mihi affari te] Ἐμφατικῶς: amiciſſimo amiciſſimum.

Flaminium] L. Quinctium Flaminium, L. Quinctii Flaminii fratrem, quem Ennius his verſibus alloquitur, Galliæ proconſulem, a Catone cenſore ſenatu motum, & ignominia notatum, propter quendam, quem ad preces, ſive amaſii, ſive amicæ, vel ſua manu occiderat, vel ſecuri percuſſerat: qui ex Macedonia, & Philippo rege triumphavit anno ab V. C. DLIX.

Haud magna cum re] locus. nam, cum

cum vellet dicere, Locuples teſtis, ex conſuetudine Latini ſermonis, recordatus ejus inopiæ, dixit, *haud magna cum re.* Sic omnes mei libri. & Ennius ipſe in Annalibus:

Certantes magna cum cura, tamen cupientes
Regni dant operam. ſimul auſpicio, augurioque.

Sed fide plenus] *Sed plenus fide*, duo. reliqui, *ſed plenus fidei.*

Sollicitari te, Attice] *O Attice*, unus. In uno deeſt τὸ, *te. Tite*, ſex. *O Tite Attice*, unus.

Noctesque dieſque] Νύκτας τε, καὶ ἤματα πάντα.

Moderationem animi tui] Qui neque ſecundis rebus efferaris, nec adverſis deprimaris. quod magni animi eſſe, ait Ariſtoteles, quod pari faſtigio ſteterit in utraque fortuna. ait Nepos.

Et æquitatem] Æquum animum, æquanimitatem.

Cognomen] Nepos: *Hoc ſpecimen prudentiæ, quod, cum in eam ſe civitatem contuliſſet, quæ antiquitate, humanitate, doctrinaque præſtaret omnes, ei unuc ante alios fuerit cariſſimus. Huc ex Aſia Sulla decedens cum veniſſet, quamdiu ibi fuit, ſecum habuit Pomponium, captus adoleſcentis, & humanitate, & doctrina. ſic enim Græce loquebatur, ut Athenis natus videretur: tanta autem ſuavitate ſermonis Latini, ut appareret nativum quendam leporem eſſe, non adſcitum. Idem poemata pronuntiabat & Græce, & Latine ſic, ut ſupra nihil poſſet addi.*

Humanitatem] Doctrinam, ſcilicet, eruditionem. unde *humaniores litteræ.* Cornelius Nepos: *Atticus & principum philoſophorum ita percepta habuerat præcepta, ut iis ad vitam agendam, non ad oſtentationem, uteretur.*

Prudentiam] In diſſimulando dolore animi: ne tyrannus offenſus magis ſæviat. quod Ciceronem, Tulliolæ obitum parum moderate ferentem, monet Sulpicius.

Iiſdem rebus] Reip. perturbatione.

Meipſum] Qui non modo, ut tu, philoſophiam didici, ſed alios docendos, & animi perturbationibus levandos ſuſcepi.

Interdum] Majores enim vires ſunt naturæ, quam diſciplinæ.

Gravius] Quam deceat, vel quam doctrina permittat.

Et major eſt] Nam, quo, major dolor, eo major conſolatio requiritur.

Et in aliud tempus differenda] Non enim licet, ob tyrannum.

Onere] Onus, cum advenit: quod dum abeſt, deſideramus.

Adventantis] Horatius:

Eheu fugaces, Poſtume, Poſtume,
Labuntur anni: nec pietas moram
Rugis, & inſtanti ſenectæ
Afferre, indomitæque morti.

Seneca:

Rota præcipitiis vertitur anni.

Ovidius:

Vtendum eſt ætate: cito pede labitur ætas:
Nec bona tam ſequitur, quam bona prima fuit.

Meipſum] Ne imitari videar malos medicos, qui in alienis morbis ſe profitentur tenere medicinæ ſcientiam, ſeipſos curare non poſſunt.

Levari volo] *Levare*, unus.

Modice] Pro, *modeſte.* ſic locutus in oratione pro Plancio, & lib. III. de Leg. non longe ab extremo. ſic omnes mei libri, uno excepto, in quo, *modeſte.*

Certo ſcio] *Certe ſcio*, quindecim mei.

Dignus eo munere] Atqui ſcriptores ſemper cupiebant ſcripta ſua dignis hominibus commendare: quorum utinam nunc eſſet copia.

Vterque noſtrum] Amicorum enim omnia communia.

Satis laudari] Satis laudari digne, novem. Satis digne laudari, quinque. Digne ſatis laudari, unus.

Philoſophia poterit] Ord. præp. quinque.

De ceteris] Philoſophiæ laudibus.

Sæpe dicemus] Propoſitum enim ei erat, totam philoſophiam Latinis literis illuſtrare.

Hunc vero librum] *Vero*, abeſt ab omnibus. in duobus, *hunc autem librum.*

De ſenectute ad te] Ord. præp. decem ſeptem.

Tithono] Laomedontis filio. qui cum

ırora adamatus eſſet, ab ca-
:lum ſublatus, illius ſucco
eſt. atque ob id ad eam
n pervenit, ut petiverit ſe in
onverti: quod genus cantan-
erunt. Horatius:

t clarum cita mors Achillem:
Tithonum minuit ſenectus:
& nobis, tibi quod negavit,
Contulit hora.

nm. in Hom. Il. λ. & Od. ε.
ıv. Hygin. cap. ccx.

Chius] De quo Laertius.

ajorem auctoritatem] In Lælio.
: *ſermonum, poſitum in homi-*
rum auctoritate, & eorum il-
plus neſcio quo pacto videtur
ıuitatis.

ı] Sapientem dictum prioris
um. Phil. xı.

tem] Africanum minorem,
um.

ſenectutem ferat] Ρ'ᾳδίως φέ-
ρεις, Plato.

litteris] Quas natu grandior,
: prætor, ab Ennio didiciſſe

tiam] Quod animo ſentimus.
Vide Quinctilianum lib. ııx.

CAPVT II.

ı C. hoc Lælio] Cum hoc C. Læ-
ı, decemnovem. unus, Cum
Lælio.

rum rerum] Quas in Lælio e-
:: Cato, quia multarum re-
ım habebat, multaque ejus &
ı, & in foro vel proviſa pru-
vel acta conſtanter, vel reſpon-
ferebantur, propterea quaſi
ıen jam habebat in ſenectute
s.

numquam gravem tibi ſenectu-
perſenſerim] Vndecim, Quod
ım ſenectutem tibi gravem eſ-
rim. quinque, Quod num-
ibi ſenectutem gravem eſſe ſen-
unus, Quod nunquam ſene-
tuam gravem tibi ſenſerim.
Quod numquam ſenectutem
tibi omnem ſenſerim. unus,
numquam ſenectutem tuam
tibi perſenſerim, Duo faciunt

cum impreſſa lectione, præterquam quod pro Perſenſerim habent Senſerim.

Onus Ætna gravius] Ex Euripide in Herc. Furente:

ἁ νεότας μοι φίλον,
τὸ δὲ γῆρας ἄχθος αἰεὶ
βαρύτερον Αἴτνας σκοπέλων,
ἐπὶ κρατὶ κεῖται.

Vide Muretum Var. lect. lib. vıı. cap. 15. De Ætna autem Pindarus Ode 4. Olymp. Ode prima Pyth. Virg. 3. Æn. Agell. lib. xvıı. cap. 10. Macrobius lib. v. cap. 27. Claudianus lib. 1. de raptu, Silius lib. xıv. Lucretius. Strabo lib. vı. Pomponius Mela, de Sicilia, lib. 2. Plinius lib. 11. cap. 106. lib. ııı, cap. 8. Solinus cap. xı. Oroſius lib. xı. cap. 12. Auguſt. de Civ. lib. ııı. in fine, Iuſtinus in principio libri ıv. Græcus ſenarius Senectutem grave onus dicit: χαλεπὸν τὸ γῆράς ἐστιν ἀνθρώποις βάρος.

A ſeipſis petunt] Sic omnes libri, uno excepto, in quo, *in ſeipſis ponunt.*

Quod naturæ neceſſitas afferat] Euripides:

Δεινῆς ἀνάγκης οὐδὲν ἰσχύει πλέον.

Id eſt:

Neceſſitatis omnium vis maxima.

Et Heſiodus.

Laudem accuſant adepti] Sic legendum, ex duodecim meis libris. In Græco, κτησάμενοι. Martialis:

Quod ſis, eſſe velis, nihilque malis.

Antiphanes apud Stobæum:

Ὠνείδισάς μοι γῆρας, ὡς κακὸν μέγα
ὃ μὴ τυχόντι θάνατός ἐστ' ἡ ζημία.
οὗ πάντες ἐπιθυμοῦμεν, ἀνδρ' ἐλθεῖν ποτε
ἀντιούμεθ' οὕτως ἐσμὲν ἀχάριστοι φύσει.
τοῦ ζῆν γὰρ οὐδὲν, ὡς ὁ γηράσκων ἐρᾷ.

Et Theres, apud Euripidem:

ὀλίγον μὲν τὸ ζῆν, φίλον δέ.

Inconſtantia] Quia diſſentiunt a ſeipſis.

Stultitia] Quia ſine cauſſa.

Perverſitas] Quia mentis, animique vitio. eſt enim *perverſitatis* major, quam *ſtultitiæ*, culpa. excuſationem

enim aliquam habet ſtultitia, perverſitas non habet: in qua rationem depravata voluntas vincit. itaque accedere ad improbitatem videtur, cujus expers ſtultitia eſt. ep. 7. lib. I. Fam. *Quamquam eſt incredibilis hominum perverſitas, (graviori enim verbo uti non libet)* &c. *Ineſt*, pro *eſt*, octo. Septem ord. præp. *Stult. inconſt. Stultitiæ inconſtantia*, unus. *Tanta eſt hominum inconſt.* &c. unus.

Obrepere ajunt eam citius quam putaſſent] Plato in Axiocho: Λαθὼν ὑπεισῆλθε τὸ γῆρας. Sumpſit ex Menecrate poetæ, apud Stobæum:

Γῆρας ἐπεὰν μὲν ἀπῇ, πᾶς εὔχεται.
ἢν δὲ ποτ᾽ ἔλθῃ, μέμφεται.

Idem tradit Ovidius Faſt. I. & VI. & de Arte amandi III. Auſonius:

Seneſcimus, effugit ætas.

Et Satyricus,

——— *Obrepit non intellecta ſenectus.*

Quis coegit] Nam dicere, *non putaram*, turpe eſt.

Cum effluxiſſet] Perinde enim eſt, ac ſi numquam fuiſſet.

Nulla conſolatione] Nulla tamen conſolatione, ſeptem. Nulla cum conſ. unus. Conſolatio, duo.

Stultam ſenectutem] Μετωνυμία. continens pro contento.

Si ſapientiam meam admirari ſoletis] Quam Lælius in dialogo de Amicitia ſuæ pari modeſtia prætulit: immo Socrati, Apollinis judicio ſapientiſſimo, antepoſuit: quod illius tantum præclare dicta, hujus etiam egregie facta laudarentur.

Noſtroque cognomine] *Veſtroque cogn.* octo. non placet. M. enim Cato, & C. Lælius nominati Sapientes. vide lib. III. de Off.

Naturam optimam ducem] Quam ſequentibus omnia expedita ſuccedunt. Seneca Ep. lib. XXII. ep. 122.

Tamquam deum] Nam *errare humanum eſt*, non divinum. Plin. lib. II. cap. I. Naturam deum facit. Cic. III. de Fin. *Tempori parere ſequi deum, ſe noſcere, nihil nimis.*

Eſſe aliquod extremum] *Aliquid*, Omnes mei. Duo, *aliquid eſſe extr.* Vnus, *aliquid fuiſſe extr.*

Baccis terraque frugibus] Cic. I. de Leg. *Nec ſolum ea, quæ frugibus, atque baccis terræ fetu perfunduntur, ſed etiam pecudes* Ovidius, *Ingrataſque, vocat, nec frugum munere dignas.*

Maturitate tempeſtiva] Vide Agellium lib. X. cap. II.

Vietum] Languidum, ſine vi, naturalibus viribus privatum. Feſtus. *Vietus ſenex*, Terentio: *Vieta membra*, Horatio: *Vieta veſtis aranei*, i. tela, Lucretio. *Vietus locus*, Catoni: *Vieta ficus*, Columellæ.

Caducum] Ad caſum pronum.

Molliter] Non effeminate, & parum viriliter: ſed, animo leni, & non iniquo.

Gygantum more] *Gygantium*, unus. *Modo*, quinque. *More gygantum*, unus. *Gygantes bellare*, unus. Gygantomachiam ſcripſerunt Heſiodus in Theogonia, Virg. Georg. I. Ovid. Metam. I. & V. & Claudianus, De fabulæ mythologia Macrobius Sat. lib. I. cap. 20. Theognis:

οὐκ ἔστι θνητοῖσι πρὸς ἀθανάτους μαχέσασθαι,
οὐδὲ δίκην εἰπεῖν. οὐδενὶ τοῦτο θέμις.
Bella movere nefas, litemque intendere divis,
Mortales, vetitum eſt. hoc tibi nemo dabit.

Vt etiam pro Scipione pollicear] Sic de Amicitia: *Pro hoc, qui minor eſt natu, meo jure ſpondeo.*

Quoniam volumus, (ſperamus quidem certe)] *Quoniam ſperamus, volumus quidem certe*, tres. *Quoniam ſperamus, & voluimus quidem certe*, duo. *Quoniam ſperavimus, voluimus quidem*, unus. *Quoniam ſperamus, & voluimus quidem*, unus. *Quoniam ſperamus, & volumus quidem*, ſeptem. *Quoniam ut ſperamus & volumus*, unus. *Quoniam ſperamus, volumus certe*, unus. *Quoniam ſperamus, & volumus quidem certe*, quinque.

Faciam vero, Læli] Annuentis. De Fin. Tuo vero id arbitratu. Tuſc. V. Tu vero, ut videtur. Terentius: Laudas eos, qui heros fallunt? Cui reſpondet ſervus: Ego vero laudo.

Volumus ſane, niſi &c.] Sunt hæc verba Socratis ad Cephalum Athenienſium oratorem, I. de Rep. unde tota hujus ſermonis ratio deſumpta eſt.

Mo-

ſum eſt tibi] Τὸ *tibi*, abeſt a
n. Vnus, *ni.* Vnius, *niſi* mo-
ſt, M. Cato.
nobis quoque ingrediendum ſit]
ſervata figura multos potuit in
inducere. Nos & veteres li-
lecim, in quibus eſt, *quam*,
: in vulgatis, *qua*, & conſue-
ſecuti Latini ſermonis, repo-
quum. Cujus generis exem-
ſcribam. In Vatinium: *Eripue-
mi provincia decernendi poteſta-
*erentius: *Novarum ſpectandi.*
rra: *Ejus videndi.* cum de mu-
quatur. Quo loco vide Dona-
: hic, infra: *Notandum putavi
v.* Et Tuſc. I. *Iphigenia Aulide
immolandum jubet.* Quæque ab
Giſanio, præſtantis induſtriæ
quemque Venetiis aliquando
iter novi, obſervata eſſe video:
s lib. III, de re ruſt. *Acus ſub-
um gallinis parturientibus.* Ejuſ-
odem libro: *Eas haras ſubſter-
palea.* Virgilii:
— *Pacem Trojano ab rege peten-
m.*
i lib. I.
s timendum.
lib.
a agendum.
:
corpora privandum.
,
ndum partes alias.
I.
ndum eſt animam ſinſibus auctam.
: hoc Platonem lib. VII. Pol.

CAPUT III.

vs cum paribus, &c.] Ar. Rhet.
Ἡλιξ ἥλικα τέρπει. Et Plato
Sympoſio, in Lyſia, & de Rep.

*C. Salinator, quas Sp. Albinus
e ſolebant*] Durum videri poteſt,
are querelas: niſi putemus u-
m eſſe vocem continentem pro
: continetur. querebantur enim
tis incommoda, eaque deplo-

, *quod voluptatibus carerent*]
olit. I.
, *quod ſpernerentur ab iis, a qui-
bus eſſent coli ſoliti*] Hinc vere Teren-
tius:

*Omnes ſibi malle melius eſſe, quam al-
teri.*

Et Ovidius:

Vulgus amicitias utilitate probat.

Et paullo poſt:

—— *en detrahe menti
Spem fructus avida: nemo petendus
erit.*

Et Polynices, apud Euripidem:

Εὖ πρᾶσσε. τὰ τῶν φίλων οὐδὲν, ἤν τις δυστυχῇ.

Id eſt:

*Cura, ut bene tibi ſit, nulla enim ſunt in
calamitate amicorum ſubſidia.*

Sine querella] Non quærulam.

Moderati] Qui cupiditatibus, vo-
luptatibus, & iracundiæ moderentur.

Nec difficiles] Qui nec æquas petitio-
nes reſpuant, nec modicis delictis ve-
niam negent, nec neceſſe habeant
omnia pro ſuo jure agere: apud quos
& cognoſcendi, & ignoſcendi peccati
locus ſit.

Nec inhumani] Comes, benigni,
non importuni, & moroſi: qui ha-
bent aliquid juvenilis hilaritatis.

Importunitas autem & inhumanitas]
Quæ ipſa vitia modo dicta ſunt.

Omni ætati] Omni ætate, ſex mei.
& ita Græce.

*Lælius. Eſt, ut dicis, Cato: ſed for-
taſſe dixerit quiſpiam, tibi, propter opes,
& dignitatem tuam tolerabilem ſenectu-
tem videri: id autem non poſſe multis
contingere.* Cato. *Eſt iſtud quidem, Læ-
li, aliquid: ſed nequaquam in iſto ſunt
omnia: ut Themiſtocles fertur Seriphio
cuidam injurgio reſpondiſſe: cum ille di-
xiſſet, non eum ſua, ſed patria gloria
ſplendorem aſſecutum: Nec hercle, in-
quit, ſi ego Serephius, nobilis: nec tu,
ſi Athenienſis eſſes, clarus unquam fuiſ-
ſes*] Cum hunc locum ex Platonis
lib. I. de Rep. ſumptum eſſe conſtet:
mirari ſatis non poſſum, qui venerit
in mentem nonnullis, reponere, *igno-
bilis*, pro *nobilis*. nam in Platone qui
dem legitur Ὀνομαστός. quem locum
Cicero paullo liberius, ſuo more,
convertit: quippe pro unico verbo
Ὀνομαστὸς, quod in Platone ad The-
miſtoclem ſimul, & Seriphium quen-
dam pertinet, duo retulit: & de The-
miſto-

miſtocle, *nobilis:* de Seriphio, *Clarus*, dixit. verum Platonis locum ſubſcribemus, atque etiam ad verbum interpretabimur: quod ob eam cauſſam neceſſarium videtur, quia Latina Platonis converſione, quæ in pleriſque libris mendoſa eſt, utuntur multi. Τὸ τοῦ Θεμιστοκλέους εὖ ἔχει, ὃς τῷ Σεριφίῳ λοιδορουμένῳ, καὶ λέγοντι, ὅτι οὐ δι᾽ αὑτὸν, ἀλλὰ διὰ τὴν πόλιν εὐδοκιμοῖ, ἀπεκρίνατο, ὅτι οὔτ᾽ ἂν αὐτὸς Σερίφιος ὢν, ὀνομαστὸς ἐγένετο, οὔτ᾽ ἐκεῖνος, Ἀθηναῖος. καὶ τοῖς δὴ μὴ πλουσίοις, χαλεπῶς δὲ τὸ γῆρας φέρουσιν, εὖ ἔχει ὁ αὐτὸς λόγος, ὅτι οὔτ᾽ ἂν ὁ ἐπιεικὴς πάνυ τι ῥᾳδίως γῆρας μετὰ πενίας ἐνέγκοι· οὔθ᾽ ὁ μὴ ἐπιεικὴς πλουτήσας, εὔκολός ποτ᾽ ἂν ἑαυτῷ γένοιτο. Latine ſic: *Bene Themiſtocles, qui Seriphio convicianti, ac dicenti, non propter ipſum, ſed propter civitatem clarum eſſe, reſpondit, neque ipſum, ſi Seriphius eſſet, ſplendorem aſſecuturum fuiſſe: neque illum, ſi Athenienſis. ſimiliter in eos, qui inopia laborant, nec ſenectutem facile ferunt, idem ſermo convenit. nam neque moderatus admodum facile ſenectutem cum inopia patiatur: neque immoderatus dives moleſtiis unquam vacet.* Idem Themiſtoclis reſponſum in ejus vita, & in Apophtegm. Plutarchus, idem, omiſſa tamen Seriphii mentione, Herodotus quoque recitat: & apud Plutarchum, Ἔνδοξος, apud Herodotum, item ut apud Platonem, Ὀνομαστὸς, ſcriptum eſt. Quorum conſenſu mendi ſuſpicio tollitur. niſi ſi quis clariſſimis etiam rebus tenebras offundere conetur. Sed omittamus hiſtoriam cui non valde patent eorum aures, qui Græce neſciunt: perpendamus ſententiam, & ad eam Themiſtoclis exemplum accommodemus. Propoſitum Ciceroni videtur, vel Platoni potius, a quo Cicero ſumpſit, ut ſenectutem & inopi ſapienti, & diviti inſipienti gravem eſſe oſtendat. utrique enim aliquid deeſt ad tolerandam ſenectutem: inopi ſapienti, rei familiaris adjumenta: diviti inſipienti, ſapientia. hoc plane Ciceronis illa verba declarant: *Nec enim in ſumma inopia levis eſſe ſenectus poteſt, ne ſapienti quidem: nec inſipienti, etiam in ſumma copia, non gravis.* quod Plato Græce dixit hoc modo: Οὔτ᾽ ἂν ὁ ἐπιεικὴς πάνυ τι ῥᾳδίως γῆρας μετὰ πενίας ἐνέγκοι, οὔθ᾽ ὁ μὴ ἐπιεικὴς πλουτήσας, εὔκολός ποτ᾽ ἂν ἑαυτῷ γένοιτο. Quo loco, pro ἐπιεικὴς, &, μὴ ἐπιεικὴς, dixit Cicero, *Sapiens*, & *Inſipiens:* quod eſt proprie, *moderatus*, & *immoderatus*. Sed, ut dixi jam, paullo liberius Cicero, nec tamen male, vertit: ſi quidem, & qui moderatus, idem ſapiens, & qui ſapiens, idem moderatus eſt. Comparantur igitur inter ſe inops ſapiens, & dives inſipiens: nec tantum aut apud inopem ſapientia, aut apud inſipientem divitiæ valent, ut ſenectutem agere tolerabilem queant. quod ſi adimatur vel inopia ſapienti, vel inſipientia diviti, ut cum ſapientia divitiæ conjungantur: æquo animo feretur ſenectutis onus. Cum hac ſententia, quis non intelligit, dictum Themiſtoclis optime congruere? nam, quemadmodum ad ferendam ſenectutem valent aliquid opes, & copiæ, nec tamen in iis omnia ſunt? quia, niſi ſapientia ſimul aderit, ſenectus levis eſſe non poterit: ſic ad hominum decus, & ornamentum valet omnino aliquid patria, nec tamen in eo ſunt omnia: quia, ſi quis virtute careat, is, vel in patria nobiliſſima natus, claritatem aſſequi nullam poterit. itaque nec Themiſtocles, ſi ei contigiſſet, ut in humili, obſcuraque inſula Seripho naſceretur; nec Seriphius ille, ſi Athenis, clarus unquam fuiſſet. porro, cum Seriphio illi non tam patriæ gloria, quam ipſius virtus defuerit: non videtur conferendus neque cum ſene inopi ſapiente, neque cum divite inſipiente: quorum alteri ſenectutem inopia, alteri inſipientia gravem facit: ſed ei ſeni ſimillimus eſt, cujus ad miſeriam addi nihil poteſt, cum neque res domeſtica ſubſidio eſt, neque ſapientia ſolatio. nam ſenectus inopi ſapienti gravis eſt, diviti inſipienti gravior, inopi ſimul & inſipienti graviſſima. atque hoc tertium ſenectutis miſerrimæ genus indicat Cicero, cum ait: *Ne ſapienti quidem.* nam ſeni ſapienti quidem inopi levis eſſe ſenectus non poteſt: ſequitur, ut inſipienti inopi

gra-

ſima ſit. Fieri autem graviora ſe-
:is incommoda, ſi abſit ſapien-
uam ſi copiæ, tum Plato ipſe,
tiam Cicero, ſiquis eorum ver-
lgenter inſpiciat, perſpicue de-
trant. Ac ſeni quidem inopi ſa-
Themiſtocles, ſi in Seripho in-
tatus eſſet, ſimilis fuiſſet; diviti
ı inſipienti Seriphius ille, ſi A-
ı. Quocirca hoc etiam modo
iſtocles Seriphio præſtitiſſet. Nec
potuit acutius reſpondere, aut
ſtius. nam & cum homine pa-
vituperavit: & ſuam laudem
patriæ laude conjunxit. Satis hæc
tur, ut Ciceronis pulcherrima
ntia conſervetur, adjuncto præ-
ı antiqui libri teſtimonio, quem
meo, præſtans eruditione, at-
ntegritate vir, omnique plane
cumulatus, ac de nobis quidem
tua multorum annorum benigni-
optime meritus, Guilielmus Sir-
ı Cardinalis, ut ad communem
atem uteretur, donavit. in eo li-
non obſcuris litteris, *nobilis*, ſcri-
ı video. ut jam neminem fore ar-
t, niſi ſi quem a veritate perti-
detorſerit, qui Platonis, Hero-
, Plutarchi teſtimonio, libri ve-
auctoritati, &, quod caput eſt,
tonis ipſius ſententiæ, infirmam,
m, & plane falſam conjecturam,
t opponere. Alius meus liber,
nobilis.

Themiſtocles fertur] Sunt, qui,
non ſat bonum loquendi genus
jurejurando affirment. quos re-
t ipſa exempla. nam de nat. de.
II. de Solibus loquens: *Quartus,
quem heroicis temporibus Achanto
peperiſſe dicitur, avum Ialyſi, Ca-
& Lindi. quintus, qui Colchis
Axeram, & Circen procreaviſſe.*
alio quoque: *Quod Tarquinius
fertur.* ſic enim emendo, ex
ritate quattuor meorum libro-

e inſipienti, etiam inſ. &c.] *Nec
m inſipienti*, & in ſ. tres.

ferunt fructus] Sic quattuor. *Eſ-
*, quattuordecim. *Efferent*, u-
Efficiunt, unus. *Effecerunt*, unus.
errem: *Id perdere aratorem, quod
ſegeteſque extuliſſent.* De Clar. or.
*Aget, qui multos annos quieviſſet, ube-
riores efferre fructus ſolet. Mirificos effe-
runt fructus:* de quibus videndus Iſo-
crates in procemio Parænefeos.

Non ſolum, quia nunquam deſerunt]
Adverbium, *quia nunquam*, eſt in
meis antiquis libris: & recte. quod
obſervatione Latini ſermonis facile
perſpexi. Aut enim dicebant veteres,
exempli gratia, Non amat ne propin-
quos quidem ſuos; ſequentibus, poſt
verbum, *amat, ne quidem*. Aut: *Ne
propinquos quidem ſuos amat*; ſequente
verbo *amat*, poſt *ne quidem*. ſimiliter
hoc in loco uſitate, & proprie duobus
modis loqui Cicero potuit, vel, ut
locutus eſt, *non ſolum quia numquam
deſerunt, ne extremo quidem tempore æ-
tatis*, vel, *non ſolum quia ne in extre-
mo quidem tempore ætatis*, vel, *non ſo-
lum quia ne in extremo quidem tempore
ætatis deſerunt*. Nec tamen, ſublato
numquam, ſententia mutaretur. Hoc
in loco mirari equidem non ſatis poſ-
ſum, elegantis ingenii viros, bene-
que de litteris meritos, quibuſdam
ſcriptis libris adductos. a quibus abeſt
numquam, quod tamen, ut dixi, eſt in
omnibus meis, parum, ut videtur,
obſervato Latinæ linguæ uſu, pariter
in mutatione conſenſiſſe. Rectene,
an ſecus, alii quoque judicent. ego
meam ſententiam oſtendi; &, ut ar-
bitror, ſatis probavi. nec mihi tamen
tantum aſſumo, ut eruditis homini-
bus judicandi facultatem ereptam ve-
lim.

*Conſcientia bene acta vita, multorum-
que benefactorum recordatio jucundiſſi-
ma eſt*] Ariſtoteles quoque Rhet. lib.
II. in jucundis numerat. *Conſcientia,
mille teſtes*, in adagio. Et Satyricus:

*—— prima eſt hac ultio, quod ſe
Iudice nemo nocens abſolvitur.*

Benefactorum] Ennius:

*Benefacta male locata, malefacta ar-
bitror.*

CAPUT IV.

EGoque Maximum] *Ego quidem Q.
Maximum*, tres. *Ego quidem Ma-
ximum*, unus.

Eum qui Tarentum recepit] Calabriæ
metropolin. Strabo lib. VI. Pompo-
nius

nius Mela lib. II. Plin. lib. III. cap. II. Bello Punico II. ad Hannibalem defecit. præſidium tamen Romanorum, cujus erat dux Livius Salinator, in arcem ſe recepit. Q. Fabius Maximus eam recuperavit, militibuſque diripiendam tradidit. Livius lib. XXVII. Silius lib. XV. Plut. in Fabio Max. ſcriptor de viris ill. Aug. de Civ. D. lib. I. cap. 6.

Senem adoleſcens] Ætatis inæqualitas amicitiæ noſtræ nihil incommodavit.

Erat in illo viro comitate condita gravitas] Sic Fam. lib. XII. ep. 27. *Eſt ita temperatis, moderatiſque moribus, ut ſumma ſeveritas cum humanitate jungatur.* Eadem laus Attico tribuitur: *Ejus comitatem non ſine ſeveritate fuiſſe, neque gravitatem ſine facilitate. ut difficile eſſet intellectu, utrum eum amici magis vererentur, an amarent.* Et Iſocrates ad Nicode.

Anno enim poſt, quam conſul primum fuerat, ego natus ſum] In librorum varietate, omnes tamen fere conſentiunt, ita legentes: *Anno enim poſt conſul primum fuerat, quam ego natus ſum.* Reliqua cum impreſſa noſtra lectione.

Ad Capuam] Contra Grammaticos.

Quem magiſtratum geſſi conſulibus Tuditano, & Cethego] Secutus ſum eorum ſententiam, qui Catonis quæſturam, non præturam, hic ſignificari putant. nam, ſi prætor fuiſſet his conſulibus: non tam longe diſtaret a prætura conſulatus ejus, quem geſſit annis novem poſt hos conſules, ut Faſti Capitolini declarant. talis enim viri perſpectæ virtuti tam ſero tributum eſſe conſulatum, cui veriſimile videretur? geſſit igitur quæſturam iis conſulibus, non Romæ, ſed in Africa. nam cum P. Scipione, non conſule, ſed proconſule in Africa profectum eſſe, docet hiſtoria.

Legis Cinciæ de donis & muneribus] Tacitus legem *Titiam* mendoſe nominat, qua antiquitus cavetur, ne quis ob cauſſam orandam pecuniam, donumve accipiat. Vide Livium lib. XXXIV. Feſtum, Cic. I. de or. & I. ad Att.

Ut adoleſcens] Alacritate animi, non temeritate juvenili.

Hannibalem, juveniliter exſultantem, patientia ſua molliebat] Qui pro *molliebat*, *moliebatur* reponunt, pulcherrimum verbum e ſuo loco ſine cauſſa extrudunt: qui retinent, iis habenda gratia eſt. cum & ſententia, & veteres libri, & auctoritas Nonii eodem concurrant. Quod autem iidem illi, qui mutant, verbum *mollire* alienum eſſe putant a ſententia, mihi contra videtur: quia aptius nihil exiſtimo: at, *moliebatur*, minime hunc in locum convenire, cum ad alia, ſed diſſimilia, proprie, & eleganter uſurpetur. Eſt autem, *mollire*, pro, Efficere, ut minus exſultaret, qui ſuperioribus victoriis, ducumque Romanorum inſcitia, exſultare ſolitus erat. Quis autem ignorat, molles qui ſunt, modeſtius agere, nec temere exſultare ſolitos eſſe? Ergo Fabius patientia ſua, quia locum committendi prœlii acerrimo duci Hannibali, pugnandi cupido, numquam dabat, reprimebat eum, nec ſinebat, ut antea, juveniliter exſultare, ſed molliorem, quietioremque reddebat, quia ſibi cum ſapientiſſimo duce, nihil per imprudentiam, temeritatemve peccante, quibus antea vitiis res Romana laboraverat, negotium eſſe intelligeret. Secus autem fecit, quam Cleombrotus, & Callicratidas, qui cum patriæ pernicie ſuccubuerant.

Cunctando] Inde Cunctatoris cognomen adeptus. Livius, Plutarchus, Polybius lib. III. Florus lib. II. cap. 6. *Prima, inquit, redeuntis*, ſed (ut ſic dixerim) *reviviſcentis imperii ſpes Fabius fuit, qui novam de Hannibale victoriam commentus eſt, non velle pugnare. hinc illi cognomen novum, & reip. ſalutare, Cunctator. hinc illud ex populo, ut Imperii ſcutum vocaretur.*

Non ponebat enim &c.] Propter convicium ſtulti populi, & magiſtri equitum Q. Minucii obtrectationes, & injurias, non diſcedebat a ratione conſiliorum ſuorum.

Ergo poſtque magiſque] Sic legitur lib. I. Off. ſic eſt & in undecim meis. Unus, *ergo poſt magiſque.* Duo, *ergo poſtque magis.* Unus, *ergo magiſque magiſque.* Duo, *ergo magis magiſque.* Unus, *ergo magis atque magis.* Unus, *ergo*

ergo prius, magiſque. Vnus, *ergo primo magiſque.* Vnus, *ergo magiſque.* Ex Ennii XII. Annali. Macrobius. Quem Virgilius eſt imitatus:

Vnus qui nobis cunctando reſtituit rem.

Vide & Livium lib. XXX.

Salinatori] C. Livio Salinatori, arcis Tarentinæ præfecto, ut ait Polybius lib. IIX. nam M. Livius Salinator, geſto ante multos annos conſulatu, Tarentum privatus profectus non eſſet. ut omittam, quod Tarenti, quo anno amiſſum eſt, non videtur eſſe potuiſſe. exſulabat enim, populi judicio damnatus ex conſulatu: nec, niſi anno ante, quam Tarentum a M. Fabio V. conſule receptum eſt, in urbem rediit, opera, & beneficio conſulum Marcelli, & Lævini. At Cicero Salinatorem vocat. Quid tum? num ideo ſequitur, ut ſit M. Livius Salinator? quaſi vero, præter M. Livium, non potuerint alii Salinatores eſſe: cum ſupra quoque C. Salinatoris mentio facta ſit. cujus prænomine adducor, ut eundem ſuſpicer eſſe, quem hic Cicero nominat: ſiquidem & Polybius Cajum appellat eum, qui arci Tarentinæ præfuit. T. Livius M. Livium nominat. facit cum Cicerone Plutarchus.

Certe, inquit, ridens] Sic de Div. II. *Vrbem philoſophia proditis, dum caſtella defenditis.* Hoc autem dicit, ut Salinatorem accuſet, qui magno alieno labore partam gloriam verbis in ſe tranſmovet. Cic. de Orat. II. de Iocis, & Livius lib. XXVII.

Nec vero in armis præſtantior, quam in toga] Parva quippe arma foris, ubi non eſt conſilium domi. hinc, *Cedant arma togæ*, &c. Ad Att. IV. *Ergo erimus ὁπλῖται, qui togati eſſe nolumus.* Homerus:

Ἀμφότερον βασιλεύς τ' ἀγαθὸς κρατερός τ' αἰχμητής.

Rex bonus, & duris bellator fortis in armis.

Et:

Μύθων τε ῥητῆρ' ἔμεναι, πρηκτῆρά τε ἔργων.

Vt idem & eloquentia & rebus gerendis excellat.

Carvilio] Teſtatum volo, in ſeptem legi, *Cornelio*: in uno *Canuleio*: in uno, *Onrulio*: in uno, *Calvinio.*

C. Flaminio] Qui conſul ad Thraſimenum in prœlio cæſus eſt.

Quoad potuit] Ne quidquam id quidem conatus. Polybius lib. 2. De hoc bello Cic. in Bruto.

Picenum] *Picentem*, unus meus, & ita etiam legit recitans hunc locum Cariſius lib. II.

Contra ſenatus auctoritatem] Invito, & refragante ſenatu. Polybius lib. IIX. ait, ab eo latam eſſe legem invito ſenatu. hic Cicero, reſiſtente Fabio, latam non eſſe oſtendit.

Optimis auſpiciis ea geri, quæ pro reip. ſalute gererentur] Homerus Il. μ.

Εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης.

Augures Græcis οἰωνοπόλους vocari poſſe, ſcribit Dionyſius lib. 2. Vide Platonem in Phædro. Plut. in Marcello: Οἱ δὲ αὔγουρα ἀπέδειξαν, τοῦτο δ' ἐστὶν ἱεροσύνης εἶδος, ᾧ μάλιστα τὴν ἀπ' οἰωνῶν μαντικὴν ἐπιβλέπειν καὶ παραφυλάττειν νόμος δέδωκεν.

Quæ contra remp. fierent, contra auſpicia fieri] *Ferrentur*, & *ferri*, omnes libri mei, licet quidam aliqua ex parte mendoſe: uno tantum excepto, qui facit cum impreſſa lectione.

Quo modo] Quanta animi conſtantia, & moderatione. Durior autem conſtructio eſt hæc, *nihil admirabilius, quam quomodo*: quæque longe abſit a Grammaticorum regulis.

Laudatio] Laudavit enim ipſemet filium in funere. Plutarchus. Et ipſe Cicero librum ſcripſit de Conſolatione ad ſe ipſum, in morte filiæ.

In luce] In publico.

In oculis civium] In conſpectu civium.

Intus] Apud animum ſuum Græce, καθ' ἑαυτόν. Perſius, Intus, & in cute. Contra illud,

Aſtutam vapido geſtaſſe in pectore vulpem.

Quæ ſcientia juris augurii] Sic malo, conſentientibus octo meis libris, quam ut eſt in ſex, *juris, & augurii.* quod viri docti probarunt: diſtinguentes, *juris, augurii.* ut in Fabio fuerit & juris civilis, & augurandi ſcientia. Quod probare non poſſum. Nam, ſi jus

jus civile Cato ei tribueret, certe litteras tribueret, quibus ipſum jus continetur. Ac de litteris poſtea loquitur. Itaque malo, *juris augurii*, pro, Iuris augurandi. Et fortaſſe, cum ſcriptum eſſet in antiquis libris *aug.* quod ſignificare potuit, *augurales*, produxere imperiti librarii, & fecerunt, *augurii.* Quod ideo dictum volui, ne quis in dubium vocaret, quaſi diriuſcule dictum, *juris augurii.* τὸ *augurii* deeſt in uno. *Augurandi*, in uno. Vnus, *quanta notitia antiquitatis, & augurum & quanta ſcientia juris?* Duo, *q. n. a. & augurii, quanta ſcientia juris?* Vnus, *qua ſcientia juris, & augurum?*

Vt in homine Romano] Litterarum enim laudem Romani Græciæ concedebant, militarem ſibi aſſumebant.

Quippe magis norat, quam ſidera, Romulus arma.

Domeſtica] Geſta à Romanis.

Externa] Exterarum nationum, Græcorum, Perſarum, Aſſyriorum.

Quaſi divinarum id, &c.] Ovidius:

Augurium ratio eſt, & conjectura futuri:
Hac divinavi, notitiamque tuli.

Plautus in hanc ſententiam:

Tum demum homines noſtra intelligimus bona,
Cum ea, quæ in poteſtate habuimus, amiſimus.

Horatius:

——— Virtutem incolumem odimus:
Sublatam ex oculis quærimus invidi.

Græcus Poeta, apud Suidam:

Ζωὸν ἀτιμήσαντες ἀποφθίμενον ποθέουσι,
Καὶ πόθ' ὑπὲρ τύμβοιο καὶ ἄπνοια εἰδώλοιο
Ἀστεα νεῖκος ἐπῆλθεν, ἔριν δ' ἐστήσατο λαός.

Quos fortaſſe reſpexit Virgilius, de Palamede loquens:

——— quem falſa ſub proditione Pelaſgi
Inſontem, infando judicio: quia bella vetabat,
Demiſere neci: nunc caſſum lumine lugent.

Vnde] A quo.

CAPVT V.

Scipiones] Majorem Africanum ſignificat.

Lenis ſenectus] *Levis*, quattuor libri. & Græce. Duo alii, *levis, & placida ſenectus.*

Platonis] Idem tradit D. Hieronymus de vita clericorum, & Lucianus in Macrobiis. Laertius varias ſententias adducit, alteram Hermippi, quæ cum Cicerone fecit: alteram Neanthis, qui XXCIV. annos natum deceſſiſſe ſcribit. Scribit idem Laertius, Magos divinitatis qvandam opinionem e ſeptenario toties multiplicato de Platone concepiſſe.

Eſt mortuus] Non immoratus eſt ſtudiis, ſed immortuus.

Iſocratis] Legendus Panathenaicus, & oratio περὶ ἀντιδόσεως. Philoſtratus, Plutarchus, Halicarnaſſæus. D. Hier. ad Nepotianum.

Vixitque quinquennium poſtea] Dura conſtructio. ſed nec ferri poteſt. Sunt, qui mutant, *vixiſſe quinquennium poſtea:* contra veteres omnes libros. *Quinquennio*, unus.

Leontinus Gorgias] Sudas de Gorgia, ἔζησε ρθ ἔτη. Quinct. lib. III. cap. I. & lib. XII. cap. 21. Lucianus in Macrobiis, Plin. lib. VII. cap. 48. Ælianus var. hiſt. Val. Max. lib. VIII. cap. 13. 2.

Centum & ſeptem] Sic. & Valerius. Lucianus, & Plinius, *centum & octo.* Apollodorus apud Laertium in vita Empedoclis, & Quinctilianus, *centum & novem.*

Præclarum reſponſum] Vide alia ejuſdem reſponſa, eadem de re, apud Athenæum lib. XII. cap. 26.

Vicit Olympia] Synecdoche Attica. *Pugnare pugnam, certare certamen.*

Cæpione, & Philippo iterum coſ.] Coſ. *conſule.* ut ad Philippum referatur. Vide Faſtos. *Conſule*, diſtincte. eſt in ſeptem meis.

Legem vocaniam] De mulierum hereditatibus. D. Aug. de Civ. D. lib. III. cap. 21. Agell. lib. XVII. cap. 6. & lib. XX. cap. I.

Magna voce, & bonis lateribus] De Catonis validis ſuprema ætate lateribus

bus vide Val. lib. VIII. cap. de ſtudio, & induſtria: *Cato ſextum & octogeſimum annum agens, dum in rep. tuenda juvenili animo perſtat, neque aut memoriam ejus quiſquam tardiorem, aut firmitatem lateris, ulla ex parte quaſſatam, aut os hæſitatione impeditum animadvertit.* Sic Phil. 2. *Tu iſtis faucibus, iſtis lateribus, iſta gladiatoria totius corporis firmitate.*

Cum complector animo) Sic omnes mei. Sunt, qui legant, *quantum compl. an.*

Corpus faciat infirmum) Infirmius, decem mei.

Quantum quæque valeat, quamque ſit juſta, videamus) Quanta, quamque juſta ſit unaquaque, videamus, quattuordecim. *Quanta, & quam juſta ſit unaquaque, videamus*, duo. Reliqui mendoſi.

CAPVT VI.

QVa juventute geruntur) Sic novem mei. Quæ in juventute geruntur, novem. Quæ a juv. ger. unus. Quæ juv. & viribus ger. unus. Quæ ger. juv. unus.

Animo tamen adminiſtrentur) Tantum, legendum aliquando putavi. & mecum facit antiquus meus liber. alius, mendoſe, *animo tamen, ac tantum adminiſtrentur.*

Socer optimi viri, filii mei) Ideo laudat, quia perierat jam. infra quoque probitatem ejus commendat. *τo, viri*, abeſt a duobus.

Auctoritate) Conſilio gravi, & prudenti.

Dementi ſeſe flexere ruina) Dementem ruinam quoque dixit Horatius in Odis. Pro *ruina. Via*; habent tredecim mei.

Et tamen) Et tum, tres mei.

Hæc ille egit) Hoc, duo. *Geſſit*, duo.

Anni decem) Quod lex tum quidem nulla jubebat, ut exempla declarant, ſed poſt juſſit lata a L. Sulla.

Interfluxiſſent) Interfuiſſent, decem octo.

Et tamen ſic a patribus accepimus) Tamen, non eſt in vetere. Parentibus, in uno.

Nihil afferunt) Nugas agunt, nullæ firma ratione utuntur, ab ipſa experientia coarguuntur.

Si quis) Qui, ſexdecim, *qui* autem, pro *quis*, dictum eſt. Vt alibi. In quo mendum peperit ignoratio, vel negligentia potius: ut infra reponeretur, *dicant*, pro *dicat*. Quaſi numero multitudinis *qui* poſitum ſit. quod hic quidem ſingulare eſt.

Surgent) Surgerent, duo.

Aut velocitatibus) Suſpicabatur pater hoc abundare: cum ſequatur proxime, *aut celeritate.*

Aut celeritate corporis) Corporum; ſexdecim.

Veratus ſum) Præſertim in Hiſpania. Livius, Plut. alii.

Avi) Qui tributariam, Hannibale victo, Carthaginem fecerat.

Sextus hic & trigeſimus annus eſt) Tertius, veteres omnes libri.

Sententia) In ſenatu. concio vero ad populum.

Summum conſilium) De Div. lib. I.

Aut audire) Sic decem ſeptem. recte. Vel *audire* tres. *Et audire*, unus, & alias.

Externa) Exempla.

Labefaciatas) Labefactas, quattuordecim.

Percunctanti) Percunctantur, decem octo.

Nævii Ludo) Nævii poetæ, Ludo, duodecim. *Nævii poſteriori libro*, quattuor. *Ennii*, tres. *Ennii poſteriori libro*, unus. *Libro Nævii poetæ*, unus. Citatur a Feſto in Redhoſtire Nævii Ludus. A. gellius, & Cariſius citant libros Ἐρωτοπαιγνίων. Marſus edidit olim, *in Nævii Pracone poſteriore.*

Proveniebant) Præveniebant, unus. *Veniebant*, unus. Sunt, qui legant, *provehebantur ad res novi*, &c.

Novi, ſtulti) Ord. præp. unus.

Novi) Rerum imperiti: ſive, novandarum rerum cupidi.

Temeritas eſt florentis ætatis, prudentia ſenectutis) Ariſtot. Polit. lib. VII. Ἡ μὲν δύναμις ἐν νεωτέροις ἡ δὲ φρόνησις ἐν πρεσβυτέροις ἐστί.

Prudentia ſenectutis) Seneſcentis, ſex mei libri. & ſane eleganter opponitur τῷ *florentis.*

CAPVT VII.

T*Hem:ſtocles*] Cui cum Simonides artem memoriæ polliceretur, ſe artem oblivionis malle dixit, quod meminiſſet eorum, quæ nollet: oblivisci non poſſet, quæ vellet. De ejus memoria vide Cic. de Orat. 2. Quinctil. lib. XI. Val. lib. VIII. cap. de de ſtudio, & induſtria.

Sed eorum patres etiam] Tò, etiam, abeſt a ſeptem meis.

Et avos] Tò, &, abeſt a duobus. *Avos:* Proavos, unus.

Memoriam perdidem] Legendis enim multorum nominibus, perturbatur, & confunditur memoria. quod ſequentibus verbis declaratur.

A filiis] Lucianus in Macrobiis Iophantem nominat, eumque lege talionis inſaniæ judices damnaſſe ſcribit.

Male rem gerentibus patribus bonis interdici ſolet] Delevi verbum, *patribus*, quia non patribus tantum, ſed omnibus, vel ſi liberos non haberent, bonis interdici ſolet. & in uno meo vetere libro in ordine verborum non eſt *patribus*, ſed additum in margine: a tribus prorſus abeſt. Quod autem, *patriis bonis*, alii legunt, id repellit ratio. Nam, ſi poſt obitum patris male rem gerit filius, ſuis ei bonis, non jam patriis, interdicitur: præterea, ſi quis hereditatem accepit a patruo, ab aliis propinquis, ab amico aliquo: aut ſi ipſe, mercaturis faciendis, induſtriaque ſua, dives factus eſt, poſteaque male rem gerit, num ei patriis bonis interdicitur? Bonis quidem, non tamen patriis.

Oedipum Coloneum] Qua ſola fabula omnium ejuſdem ſtudii poëtarum præripere gloriam potuit. Valerius.

Num illud carmen deſipientis videretur] Satyrus, ut eſt apud Ariſtophanis interpretem, Sophoclis apologiam hujuſmodi fuiſſe prodit, Εἰ μὲν εἰμὶ Σοφοκλῆς, ὐπαραφρονῶ, εἰ δὲ παραφρονῶ, Σοφοκλῆς ὀυκ εἰμί.

Sententiis judicum] Plutarchus: Θαυμαστῦ δὲ τῦ μέλους φανέντος προπέμφθη μετὰ κρότου καὶ βοῆς τῶν παρόντων.

Eſt liberatus] Tantum ſapientiæ in ætate jam fracta ſpecimem dedit, ut ſeveritatem tribunalium in theatri favorem verteret. D. Hieronymus.

Num igitur hunc, num Heſiodum] *Num igitur hunc Homerum, num Heſiodum*, ſex. & rectius conjungitur Homerus cum poëtis, quam infra ponitur. Dicitur autem Homerus annum CIIX. attigiſſe.

Heſiodum] Inde, *Heſiodi ſenecta.*

Simonidem] Somonides Poëta octogeſimo anno & docuiſſe ſe carmina, & in eorum certamen deſcendiſſe, ipſe gloriatur. Valerius lib. VIII. Vixit autem Luciano, ſupra nonaginta.

Steſichorum] Octuagintaquinque annis vixit, quot Anacreon. Lucianus. *Hi autem grandes natu cygnorum neſcio quid, & ſolito dulcius vicina morte cecinerunt.* Hieronymus ad Nepotianum.

Pythagoram] Obiit anno octuageſimo: vel, ut alii, nonageſimo. Laertius. Lact. lib. III. cap. 2. Aug. de Civ. D. lib. VIII. cap. 2. Cic. Tuſc. 5.

Democritum] Hic centum & quatuor annos natus, cum alimento abſtineret, mortuus eſt. Lucianus.

Xenocratem] Octogenario major obiit. Laertius. Male antea, *Socratem.*

Zenonem] Octo & nonaginta. Lucianus, & Laertius.

Cleanthem] Novem & nonaginta. Valerius, & Lucianus. Hic, cum decreviſſet inedia vitam abſumere, acceptis ab amicis litteris, cibum ſumpſit: &, amicorum negotiis abſolutis, denuo cibo abſtinuit, & obiit.

Diogenem] Octuaginta octo. Lucianus.

An non in omnibus his] Sic ſex. reliqui non habent τὸ *non.*

Ruſticos Romanos] Sic eſt in omnibus meis. Sic in epiſtola Ciceronis filii ad Tironem: *Ruſticus Romanus factus es*, Fam. lib. XVI. ep. 21. Et Varro Γέροντο διδασκάλῳ, apud Nonium, in Nundinæ: *Quoties priſcus homo, ac ruſticus Romanus, internundinum barbam radebat.*

Vicinos] Infra: Convivium vicinorum quotidie compleo.

Quanquam in his minus hoc mirum] Omnes libri, *aliis*, pro *his*. Unus, *his aliis.*

inus, inquit, habet admira-
uod in aliis omnibus rebus,
ipſos pertinent, curam po-
hoc vero, quod ſenex ſerit
quæ alteri ſeculo proſint, id
agis mirandum videtur.
*eſt tam ſenex, qui ſe annum
poſſe vivere*] Φιλοζωΐας, id eſt,
ogandæ ſtudioſos, eſſe ſenes,
teles Rhet. lib. 2.
rbores] Sic undecim. reliqui,
t antea. Loquitur de ſene al-
ılo proſpiente. ut infra.
*Serit arbores, quæ alteri ſæculo
ut ait Statius in Synephebis;
lans, niſi etiam poſtera ſæcula
inere?*
*e non accipere modo hæc a majo-
ris voluerunt,* &c.] Iſocrates
ω. Οὗτοι τὸν βίον οἱ πρῶτοι
ἐπὶ γῆς οὐκ εὐθὺς ἔτως ὥσπερ
τα κατέλαβον, ἀλλὰ κατὰ μι-
οῖς συνεπορίσαντο.
am poſteris prodere] Propagare
os, impium quippe illud:
θανόντος, γαῖα μιχθήτω
.

CAPVT VIII.

tilius] Plotio. vide Nonium
advenire.
Æpol] Pro, *Ædepol.* ut ſtet
narii enim ſunt.
tes tecum] Sic omnes, duobus
in quibus, *apportas.* unus,
ecum.
tis] *Adveneris,* quinque. *Ad-*
nus.
id] Ord. præp. quinque.
ſatis, novem. *Vnum ſatis eſt,*

uis vivendo] Quod diu viven-
lecim. Euripides:
ὁ ἀληθῶς ὁ βίος, ἀλλὰ ξυμ-
ι.
s] Ephæſtione. vide eundem
in Senium.
iam] *Tum equidem,* in trede-
s, tum quidem. Iam equidem,
Iamque equidem, unus.
ioſum ſe alteri] *Eſſe ſe odioſum*
tribus. *Se eſſe odioſum alteri,*
odioſum eſſe ipſum alteri, u-
ſe odioſum alteri, quinque. *O-*
dioſum ſe eſſe alteri, quattuor. *Se odio-*
ſum eſſe alteri, tres.

Leviorque eſt eorum ſenectus] *Levior-*
que ſit ſenectus eorum. quattuor. *Le-*
viorque eſt ſen. eorum, quattuordecim.
Leviorque eſt ſenectus ſenum, unus. *Le-*
viorque ſit ſenectus ſenum, unus.

Coluntur] Propter virtutem, & di-
gnitatem; atque etiam ætatis reveren-
tiam.

Diliguntur] Propter facilitatem, &
morum ſuavitatem. Hæc duo verba
conjunxit & infra, & in Lælio.

Operòſa, & ſemper agens aliquid] *Ope-*
roſa, & ſemper agens aliquid, Nonius,
in; *moliri,* & omnes libri mei.

Quid, quod etiam addiſcunt aliquid]
Quid, qui etiam &c. tredecim. reliqui
mendoſi.

Solonem verſibus gloriantem videmus]
Infra: *Vt honeſtum illud Solonis ſit, quod
ait verſiculo quodam, ſeneſcere ſe multa
in dies diſcentem.* Valerius, Lucianus
ait c. annis vixiſſe. Plato in Amatori-
bus, in Lachete, & VII. de Rep. Ex-
ſtat & Senecæ epiſtola in hunc ſenſum
lib. x. ep. 77. De Solonis poeſi Plato
in Timæo. Solonis verſus eſt:

Γηράσκω δ' αἰεὶ πολλὰ διδασκό-
μενος.

Græcas litteras ſenex didici] Ennio
poëta docente, quem ſecum in pro-
vinciam duxit. Quinct. lib. XII. c. XI.
Valerius lib. VIII. cap. de ſtudio, &
induſtria, Hieronymus ad Nepotia-
num. Athenis Græce oravit. Plutar-
chus.

Socratem] Valerius lib. VIII. Quin-
ctil. lib. I. cap. de Muſica, lyræ inſti-
tutum refert. Ejus præceptor Conus
vocatus eſt. Cic. Fam. lib. VIII.

Diſcebant enim fidibus antiqui] *Diſce-*
bant enim in fidibus antiqui, ſeptem.
Totum hoc, ſunt, qui delendum
cenſeant.

CAPVT IX.

N*Ec nunc quidem*] *Ne nunc quidem,*
unus, *neque,* duo.

Elephanti] *Elephantis,* viginti.

Eo uti decet] *Eo decet uti,* trede-
cim.

Pro viribus] Quas quælibet ætas exi-
git.

Milonis Crotoniatæ] Maximis quondam viribus præditi, ut ſublatum in humeros bovem per ſtadium ferret. de quo paullo infra. Vide Plin. lib. VII. cap. 20. Solinum cap. 4. De ejus miſerabili interitu vide Strabonem lib. VI. Sudam, Agellium lib. XV. & Val. lib. IX. cap. 22.

Illacrymanſque] Recordatione victoriarum & priſtinæ gloriæ deſiderio.

Nugator] Qui naturam, tamquam novercam, falſo, male gratus, inſimulas.

Sex. Ælius] *Sex. Æmilius*, omnes ſcripti. *Ælius*, tamen, probo: qui propter juris civilis ſcientiam ſic appellatus a ſummo poeta eſt.

Egregie cordatus homo, catus, Ælius Sextus.

Quem verſum refert Cicero Tuſc. I. Is librum populo R. dedit, *jus Ælianum* inſcriptum: auctore Pomponio l. 2. §. augeſcente. ff. de orig. juris. Ibidemque ait exſtare illius librum, inſcriptum *tripartita*, qui veluti juris cunabula continet.

Multis annis ante] Circiter XC.

Ti. Coruncanius] Qui jus primus profiteri cœpit. idem Pomponius.

Eſt provecta prudentia] *Providentia*, unus. *Prudentia producta eſt*, unus. *Provecta eſt ſapientia*, unus.

Sed laterum etiam, & virium] *Sed laterum & etiam virium*, unus. *Sed laterum, etiam virium*, unus. *Sed etiam laterum, & virium*, unus. *Sed laterum, & virium*, quinque. *Sed laterum etiam, & virium*: Quinct. lib. 2. cap. de Pronunc. *Latera cum geſtu conſentiant, facit enim aliquid & totius corporis motus, adeo, ut Cicero plus illo agi, quam manibus ipſis, putet. Ita enim dicit in Orat. Nulla argutia digitorum, non ad numerum articulus cadens, trunco magis toto ſeipſe moderans, & virili laterum flexione.* Et idem Cicero de Orat. III. *Omnes autem hos, manus ſubſequi debet geſtus, non hic verba exprimens ſcenicus, ſed univerſam rem, & ſententiam non demonſtratione, ſed ſignificatione declarans, laterum inflexione hac forti, & virili, non ab ſcena, & hiſtrionibus, ſed ab armis, aut etiam a palæſtra.*

Canorum illud in voce] Quinctilianus, ubi de Pronunciatione agit, dicit, vocis naturam ſpectari quantitate, & qualitate. Quantitas eſt ſimplicior: in ſumma enim, grandis, aut exigua eſt. Qualitas magis varia eſt. nam eſt aut candida, aut fuſca: & plena, & exſilis: & lenis & aſpera: & contracta, & fuſa: & dura, & flexibilis: & clara, & obtuſa. *Canorum*: vocem claram. clarior enim tum fit, cum obtuſa ſplendeſcit.

Quod equidem adhuc non amiſit] *Quod equidem non amiſi adhuc*, duo.

Et videtis annos meos] *Et vos videtis annos*, unus. *Etiam videtis annos meos*, unus. *Et videtis tamen meos annos*, unus. *Meos*, non eſt in ſex.

Sed tamen eſt decorus ſenis ſermo] *Sed tamen ſermo eſt decorus ſenis*, duo. *Sed tamen decorus eſt ſermo ſenis*, quattuor.

Remiſſus] Citat hæc Nonius in, *remittere*, delectare.

Audientiam] Sic Plautus: *Surge, præco, fac populo audientiam.*

Quod ſi ipſe exſequi nequeas, poſſis tamen Scipioni præcipere, & Lælio] Et libri veteres mei decemocto habent, *quam*, pro, *quod*: & eos docti viri ſequuntur. ego aſſenſum ſuſtineo. vereor enim, ne quis, ob illud antecedens, *compta, & mitis oratio*, putaverit eſſe ſubjungendum, *quam*. ſed meæ quidem aures, *exſequi orationem*, invitæ audiunt. Illud autem, *quod ſi exſequi nequeas*, hoc videlicet ſpectat, ut prompta, & miti utaris oratione. Poſteriora quoque verba, *poſſis tamen Scipioni præcipere, & Lælio*, magis congruere videntur cum eo, *quod ſi exſequi nequeas*. *Ipſe*, non eſt in uno.

Quid enim jucundius] Quid eſt enim juc. ſex. Quid enim eſt juc. unus. Quid eſt juc. duo.

Cn. & P. Scipiones] Duo fratres, qui in Hiſpania ceciderunt. Silius:

Dum Capua infauſtam luit haud ſine ſanguine culpam,
Interea geminos terra crudelis Ibera
Fortuna abſtulerat, permiſcens triſtia lætis,
Scipiadas, magnumque decus, magnumque dolorem.

Hos Virgilius in VI. vocat, *duo Fulmina belli Scipiadas.* Publius eſt majoris

Afri-

Africani, & Aſiatici pater: Cnæus, eorum patruus, Scipionis Naſicæ genitor.

Et avi tui duo) Æmilius ſanguinis, Africanus Publii filius adoptionis linea.

Magiſtri non boni) Id eſt, idonei. Græci dicunt, ἱκανοί.

Intemperans adoleſcentia) Exhauriuntur enim vires eæ, quibus ſuſtentari ſenectutem oportebat.

Apud Xenophontem) Lib. IIX. Cyri Pædiæ. Herodotus, & Iuſtinus varie hoc ſcribunt. A quibus diſſentit Lucianus in Macrobiis.

Ætatique noſtra) Propter auctoritatem, opinione prudentiæ, & multi uſus rerum partam.

Conceditur) Non vitio vertitur, quamvis non laudetur.

CAPVT X.

APud Homerum) Il. lib. I. & XXIII. potiſſimum, & alibi.

De virtutibus ſuis) Id eſt, iis de rebus, quas virtute ſua geſſerat.

Tertiam ætatem) Τριτάτην γένεην, Homerus Il. α.

——— τοῖσι δὲ Νέστωρ
ἡδυεπὴς ἀνόρουσε λιγὺς πυλίων ἀγορήτης,
τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδή.
τῷ δ' ἤδη δύο μὲν γενεαὶ μερόπων ἀνθρώπων
Ἐφθίαθ' οἵ οἱ πρόσθεν ἅμα τράφεν, ἠδ' ἐγένοντο
ἐν πύλῳ ἠγαθέῃ, μετὰ δὲ τριτάτοισιν ἄνασσεν.

Et Ovidius:

Spectatorem operum multorum reddere, vixi
Annos bis centum, nunc tertia vivitur ætas.

Et ille:

Ter binos, deciesque novem ſuperrexit in annos
Iuſta ſeneſcentum quos complet ora virorum.

Nævius *Triſaeclisſenem*, & *Dulciori loquum vocat*, ut eſt apud Agellium lib. XIX. cap. 17. Vide Lucianum in Macrobiis, & Hieron. ad Nepotianum, & Proverb. *Neſtorea ſenecta*.

Nec erat ei verendum) Tacite indicat, ne ſibi quidem id verendum eſſe.

Vera prædicans de ſe) Præſertim ob eam cauſſam, ut non ſuas decantet laudes, ſed ut auctoritatem ſibi conciliet. Audite, inquit, juvenes, ſenem, quem ſenes juvenem audiverunt.

Ex ejus lingua melle dulcior fluebat oratio) Cic. in Bruto, ex hoc Homeri loco colligit, heroicis illis temporibus oratoriam in pretio fuiſſe, cum Homerus Vlixi vim, Neſtori ſuavitatem dicendi dederit. Quinctilianus in XI. ex Homero tria dicendi genera obſervavit, brevem, & propriam jucunditatem in Menelao, in Neſtore melle dulciorem ſermonem, in Vlixe orationem impetu, flumini, nivibus hibernis aucto, parem. Plutarchus in Homeri vita de generibus dicendi alia oſtendit exempla. Vide Proverb. *Neſtorea eloquentia*.

Et tamen dux ille Græciæ) Agamemnon. ſignificat, bellum magis conſilio, quam vi, geri debere. Locus eſt Il. β.

αἲ γὰρ Ζεῦ τε πάτερ, καὶ Ἀθηναίη, καὶ Ἄπολλον,
τοιοῦτοι δέκα μοι συμφράδμονες εἶεν Ἀχαιῶν,
τῷ κε τάχ' ἠμύσειε πόλις Πριάμοιο ἄνακτος,
χερσὶν ὑφ' ἡμετέρῃσιν ἁλοῦσά τε, περθομένη τε.

Interea tamen Cic. pulchre diſſimulat, quod Neſtor ubique queritur, ſe juvenili robore deſtitutum. *Ille dux*, quattuor.

Ajacis ſimiles) *Ajaci*, unus.

Neſtoris) *Neſtori*, unus. Hom. Il. lib. 2.

Quod ſi acciderit) *Quod ſi ſibi acciderit*, tredecim. *Quod ſibi ſi acciderit*, quinque. *Quod ſibi acciderit*, unus. Quod ſi is Neſtor acciderit unus, male.

Aut conſul in Hiſpania fuerim) In qua plura oppida cepit, quam dies fuit, Plutarchus. Mirum autem, glorioſum ſenem glorioſum obtinuiſſe triumphum. de quo Livius lib. XXXIV. & Plut. in ejus vita.

Cum tribunus mil. depugnavi apud Thermopylas, Man. Acilio Glabrione

millias.

Sex. Ælius] *Sex. Æmilius*, omnes ſcripti. *Ælius*, tamen, probo: qui propter juris civilis ſcientiam ſic appellatus a ſummo poeta eſt.

Egregie cordatus homo, catus, Ælius
Sextus.

Quem verſum refert Cicero Tuſc. 1. Is librum populo R. dedit, *jus Ælianum* inſcriptum: auctore Pomponio l. 2. §. augeſcente. ff. de orig. juris. Ibidemque ait exſtare illius librum, inſcriptum *tripartita*, qui veluti juris cunabula continet.

Multis annis ante] Circiter xe.

Ti. Coruncenius] Qui jus primus profiteri cœpit. idem Pomponius.

Eſt provecta prudentia] *Providentia* unus. *Prudentia producta eſt*, unus. *Provecta eſt ſapientia*, unus.

Sed laterum etiam, & virium] *Sed laterum & etiam virium*, unus. *Sed laterum, etiam virium*, unus. *Sed etiam laterum, & virium*, unus. *Sed laterum, & virium*, quinque. *Sed laterum etiam, & virium*: Quinct. l… cap. de Pronunc. *Latera cu…* *ſentiant, facit enim aliquid …* *corporis motus, adeo, ut Cic…* *agi, quam manibus ipſis, …* *nim dicit in Orat. Nullæ …* *rum, non ad numerum …* *trunco magis toto ſe ipſe …* *rili laterum flexione.* Et idem … Orat. III. *Omnes autem … ſubſequi debet geſtus, non hi… primens ſcenicus, ſed univ… ſententiam non demonſtrat… ficatione declarans, …*

...adam *Græca*,

... tres.

... *en civitatis*)
... eſt in uno.
... *lumen civ*. u-
... Ajax Teucro

... φάος Δαναοῖσι

... *quod forte lumen Græ-*

... *diligentia compenſanda*
... *tius*, unus. *Compeſcenda*,

... *tionibus medicis*) Plin. lib.
... 4.
... *Potationis*, ſeptem. *Potus*,

... *menti, atque animo multo magis*)
... *etiam menti*, *& animo magis*, unus.
... *etiam menti*, *& animo multo ma-*
... unus.

... o
... am

... modo in

... *iis*) Qui
... quod nuſ-
... am dixit, per-
... ſunt, & di-
... & *excuſatio*
... onſultos. Dice-
... *criti*.
Belli, & ſenato-

... *es*) *Imbecilles*, duo.

... *dinis*) Sic omnes:
... in quibus, *in valetu-*

... *lius*) Majoris, fratris
... acchorum matris. In
... *pionem accepimus non*
... *filius quidem ejus*, *is*,
... *orem Scipionem a Paullo*
... *corpore valuiſſet*, *in primis*
... *ſertus*. *indicant cum ora-*

Hæc quoque) Mens, atque animus.

Exercitationum defatigatione ingraveſcunt) Tò, *exercitationum*, non eſt in duobus. *Defectione*, unus. *Defatigatione*, *& exercitatione*, unus.

Animi autem exercendo levantur) Hoc Quinctilianus de memoria dicit, quæ pars ingenii eſt. Iſocrates τὰ μὲν σώματα τοῖς συμμέτροις πόνοις. ἡ δὲ ψυχὴ τοῖς σπουδαίοις λόγοις αὔξεσθαι πέφυκε. *Exercendo*: dum exercentur, Vt: *uritque videndo Femina*. *Exercitando*, tres. *Exercitatione*, duo. Animi autem ſe exercendo lev. quattuordecim.

Credulos) Credulitatem eſſe vitium, ſcribit Dion Pruſænſis περὶ ἀπιστίας. Vide & Luciani libellum περὶ τοῦ μὴ ῥᾳδίως πιστεύειν διαβολῇ.

Diſſolutos) Qui verecundiæ fines tranſierint. Off. I. *Negligere*. *quid de ſe quiſque ſentiat*, *non modo arrogantis eſt*, *ſed etiam omnino diſſoluti*.

Deliratio) De Orat. II. *O delirationem incredibilem*. Plautus Amph. *Hæc quidem deliramenta loquitur*. Suet. Veſp. *Neque illa quidquam aliud*, *quam cachinnaſſe*, *mirantem*, *quod*, *adhuc ſe mentis compote*, *deliraret jam filius ſuus*. Metaphora ſumpta a re ruſtica. Plinius lib. XIIX. cap. 20. de Occaſione: *Hoc quoque ubi conſuetudo patitur*, *crate den-*

conſule] Memoriæ vitium in Cicerone deprehenditur. legerat enim in Annalibus, Catonem non tribunum mil. ſed legatum apud Thermopylas M. Acilio coſ. depugnaſſe. quod Livius lib. XXXVI. perſpicue docet. neminem enim poſt conſulatum tribunum mil. fuiſſe conſtat, at legatos ita multos, ut exemplis probare neceſſe non ſit. *Thermopylas*: Thermopylarum deſcriptionem vide apud Livium lib. XXXVI. & Strabonem lib. IX.

Vt videtis] Valent enim multum teſtes oculati.

Enervavit] Robore deſtituit. nam robur eſt in nervis ſitum. Hinc, *omnibus nervis*, *nervos intendere*, expedire. Cic. pro Cœlio: *Quem ſi vobis, ſi ſuis, ſi reip. conſervatis, addictum, deditum, obſtrictum vobis, ac liberis veſtris habebitis, omniumque hujus nervorum, ac laborum vos potiſſimum inde fructus uberes, diuturnoſque capietis.*

Non clientes, non hoſpites] Cicero in Divinatione: *Clariſſimi viri noſtræ civitatis, temporibus optimis hoc ſibi ampliſſimum, pulcherrimumque ducebant ab hoſpitibus, clientibuſque ſuis, ab exteris nationibus, quæ in amicitiam populi R. ditionemque eſſent, injurias propulſare, eorumque fortunas defendere*, M. Catonem illum ſapientem, clariſſimum virum, & prudentiſſimum, cum multis (maxime Galba) graves inimicitias geſſiſſe accepimus, propter Hiſpanorum, apud quos conſul fuerat, injurias. De clientibus, & hoſpitibus, vide Halicarnaſſeum lib. 2. Agellius lib. V. cap. 13. Clientem a Colendo dicunt, quaſi Colentem.

Mature fieri ſenem] Mature ſibi parcere, & juvenilia opera intermittere. vel, juvenili ætate ſenilem ſibi prudentiam, & affectuum, cupiditatumque moderationem comparare.

Quam eſſe ſenem ante, quam eſſem] Ignavo otio torpeſcere, dum & animi, & ſenſuum integritate valeam.

Convenire me voluit] *Valuit*, ſex.

Cui fuerim occupatus] Off. lib. III. in proœmio, de P. Scipione: *Nunquam minus otioſum, quam cum otioſus.*

Ne vos quidem] *Ne*, unus.

T. Pontii centurionis] Fortaſſe Pontium intelligit, qui, cum Capitolium a Gallis eſſet obſeſſum, Tiberim tranſnavit. Plut. in Camillo, Liv. lib. V. Ait Vegetius, centuriones non niſi procero, & robuſto corpore eſſe lectos.

Num icciroo eſt ille præſtantior) Sic decem octo mei. duo, & alias, *n. i. e. i. p. vobis?*

Quantum poteſt quiſque nitetur) *Quantum quiſque poteſt, nitatur*, duodecim.

Milo) Crotoniata. Quinctil. lib. I. cap. 14. Vide Prov. *Tantum tollat, vitulum qui ſuſtulerit.*

Pythagoræ) Valerius lib. III. cap. de ſtudio, & induſtria, Laertius in vita.

Iſto bono) Corporis commoda vocat Bona, communi loquendi modo, non Stoicorum dogmate.

Paullulum ætate progreſſi) Vltra adoleſcentiam.

Suaque cuique parti ætatis) Tè, Ætatis, abeſt a ſeptem.

Tempeſtivitas) Non tempus hic ſignificatur, ſed maturitas temporis, ideoque male videtur legiſſe Nonius, *tempeſtas*.

Eſt data) A natura.

Infirmitas puerorum) Quæ pueris cum ſenibus quodam modo communis eſt: unde Prov. *Bis pueri ſenes.*

Ferocitas juvenum) Quæ poſita eſt magis in inferenda, quam propulſanda injuria, & quidvis virium potius arbitrio, quam conſilio ſuſcipiendo. grave, periculoſum vitium, & honeſtis laboribus corporis, atque animi frangendum.

Gravitas jam conſtantis ætatis) Quæ omnium dicta, & facta certo conſilio gubernat.

Suo tempore percipi) Refertur ad maturitatem ſenectutis tantum, non etiam ad infirmitatem puerorum, & ferocitatem juvenum: quod putarunt alii, librorum quorundam varietate adducti.

Hoſpes tuus Maſſiniſſa) *Hoſpes tuus habitus Maſſ.* decemocto. *Hoſpes tuus habiturus Maſſ.* unus. errore facili. Legendum enim, *hoſpes tuus avitus Maſſ.* Africani enim majoris hoſpes fuit ut ex Scipionis Somnio. Quando in Ro-

mano-

manorum amicitiam venerit, vide apud Sall. Iugurtha. De ejus conſtantia in amicitia, Valerius lib. v. cap. de Gratis. Quæ ipſe Scipioni dono dederit, recenſet Silius lib. I.

Huic juveni dono inſignem velamine picto
Dat chlamydem, ſtratumque oſtro (quem ceperat ipſe
Dejecto victor Magone, animumque probarat)
Cornipedem, & cum qua divum libabat ad aras
Haſdrubal, ex auro pateram, galeamque comantem,
Ex infirmato ſociali fœdere regis.

Nonaginta annos natus) Tot etiam Lucianus vixiſſe ſcribit. Florus vero Epit. I. majorem deceſſiſſe ait.

Cum ingreſſus iter) Valerius lib. IIX. cap. 13. de Senect. De eo Plin. lib. VII. cap. 14. & 48.

Itaque exſequi omnia regis officia, & munera) Honeſtam diſciplinam, & locupletationem civium regis officia præcipua, tradit Iſocrates.

Exercitatio, & temperantia) Ergo intemperantia, & ignavia priſtinum robur tollit.

CAPUT XI.

IN *ſenectute etiam)* Non modo in juventute.

Vacat ætas noſtra muneribus iis) Qui acceperunt pro *dare operam*, quod nuſquam libera rep. quiſquam dixit, perperam locum interpretati ſunt, & diſtinxerunt. Hinc *vacatio*, & *excuſatio munerum*, apud Iuriſconſultos. Dicebantur autem hi, *emeriti*.

Muneribus iis) Belli, & ſenatorio.

Sunt imbecilli ſenes) Imbecilles, duodecim.

Commune valetudinis) Sic omnes: duobus exceptis, in quibus, *in valetudinis*.

P. Africani filius) Majoris, fratris Corneliæ, Gracchorum matris. In Bruto: *Ipſum Scipionem accepimus non infantem fuiſſe. filius quidem ejus, is, qui hunc minorem Scipionem a Paullo adoptavit, ſi corpore valuiſſet, in primis habitus eſſet diſertus. indicant cum oratiuncula, tum hiſtoria quædam Græca, ſcripta dulciſſime.*

Aut nulla) Et, unus. *Ac*, tres.

Alterum ille extitiſſet lumen civitatis) Illud, ſex. *τὸ*, *ille*, non eſt in uno. *Alterum in iſto extitiſſet lumen civ.* unus. Apud Homerum Ajax Teucro ait:

Βάλλ᾽ οὕτως αἴ κέν τι φόως Δαναοῖσι γένηαι.

Ita jaculare, ſi quod ſorte lumen Græcis exſiſtas.

Ejuſque vitia diligentia compenſanda ſunt) Diligentius, unus. *Compeſcenda*, octo.

Exercitationibus medicis) Plin. lib. XXIIX. cap. 4.

Potionis) Potationis, ſeptem. *Potus*, duo.

Sed menti, atque animo multo magis) Sed etiam menti, & animo magis, unus. *Sed etiam menti, & animo multo magis*, unus.

Hæc quoque) Mens, atque animus.

Exercitationum defatigatione ingraveſcunt) Τὸ, *exercitationum*, non eſt in duobus. *Defectione*, unus. *Defatigatione, & exercitatione*, unus.

Animi autem exercendo levantur) Hoc Quinctilianus de memoria dicit, quæ pars ingenii eſt. Iſocrates τὰ μὲν σώματα τοῖς συμμέτροις πόνοις. ἡ δὲ ψυχὴ τοῖς σπουδαίοις λόγοις αὔξεσθαι πέφυκε. *Exercendo:* dum exercentur, Vt: *utritque videndo Femina. Exercitando*, tres. *Exercitatione*, duo. Animi autem ſe exercendo lev. quattuordecim.

Credulos) Credulitatem eſſe vitium, ſcribit Dion Pruſænſis περὶ ἀπιστίας. Vide & Luciani libellum περὶ τοῦ μὴ ῥᾳδίως πιστεύειν διαβολῇ.

Diſſolutos) Qui verecundiæ fines tranſierint. Off. I. *Negligere. quid de ſe quiſque ſentiat, non modo arrogantis eſt, ſed etiam omnino diſſoluti.*

Deliratio) De Orat. II. *O delirationem incredibilem.* Plautus Amph. *Hæc quidem deliramenta loquitur.* Suet. Veſp. *Neque illa quidquam aliud, quam cachinnaſſe, mirantem, quod, adhuc ſe mentis compote, deliraret jam filius ſuus.* Metaphora ſumpta a re ruſtica. Plinius lib. XIIX. cap. 20. de Occaſione; *Hoc quoque ubi conſuetudo patitur, crate den-*

dentata, vel tabula aratro adnexa, quod vocant Lirare, operientes ſemina, unde primum appellata deliratio eſt. Hinc, *lirari*, & *liratim*, apud Columellam.

Regebat & ſenex, & cæcus) Tuſc. v. *Appius Claudius, qui cæcus multos annos fuit, in illo ſuo caſu nec publico, nec privato muneri deſuit.*

Tenebat non modo] *Tenebat enim non modo*, quinque.

Auctoritatem] Quam aut virtus, aut ſapientia, aut potentia parit, ſæpe etiam amor.

Imperium] Auctoritas habere videtur aliquid voluntarium: Imperium, aliquid coactum, & violentum: ut, niſi quid ex præſcripto fiat, pœna ſequatur.

Metuebant eum ſervi] *Eum*, non eſt in ſexdecim.

Honeſta eſt] Honore digna, & honorata.

Si ſe ipſa defendit] Anteacta vita parta auctoritate, & de diligentia nihil remittendo.

Si jus ſuum retinet] Ne ex arbitrio liberorum pendeat, neve ad agnatos, & gentiles, id eſt in tutelam, & quaſi mancipationem deducatur. eo enim Cicero reſpexiſſe videtur, ne ſenex bis puer, rei ſuæ adminiſtrandæ parum idoneus, inverſo naturæ ordine, quaſi in liberorum ſacra recidat. Ius ſuum obtinere, Demoſtheni, & Iſocrati, συγχέειν τ̃ δικαίων Demoſtheni, τὸ δίκαιον ἔχειν.

Mancipata eſt] *Emancipata eſt*, Nonius & duo mei libri. *Emancipare*, eſt, alteri in manum tradere, *emancipatum*, interpretatur Nonius, ſubmiſſum, deditum.

Vltimum ſpiritum] *Vltimum vitæ ſpiritum*, unus. *Vſque ad ultimum ſpiritum:* Veſpaſianus ajebat, imperatorem ſtantem mori oportere.

In quo aliquid eſt adoleſcentis] Alacritas, & hilaritas juvenilis.

Septimus] Nec plures citantur a veteribus. quorum nullus exſtat. nam, quæ circumferuntur, Annii Viterbienſis eſſe, nemo neſcit.

Liber Originum eſt in manibus] Quibus Cicero in Bruto florem, & eloquentiæ lumen tribuit. Vide Feſtum. *Eſt in manibus:* a me conſcribitur. Supra, *in manibus eſt laudatio:* id eſt, edita doctorum manibus teritur.

Orationes conficio] In quibus eum Lyſiæ comparat Cicero in lib. de claris Orat.

Pythagoreorumque more] De Pythagoreorum vivendi ratione, Agellius lib. 1. cap. 4. Pythagoras in Carminibus aureis:

Μηδ᾽ ὕπνον μαλακοῖσιν ἐπ᾽ ὄμμασι προσδέξασθαι,
Πρὶν τ̃ ἡμερινῶν ἔργων τρὶς ἕκαστον ἐπελθεῖν.
Πῆ παρέβην; τί δ᾽ ἔρεξα; τί μοι δέον οὐκ ἐτελέσθη;

Id eſt:

Neque ſomnum mollibus in oculis ſuſcipe,
Antequam diurnorum operum ter unumquodque percurras.
Quo tranſgreſſus ſum? quid feci? quid mihi decens non perfectum eſt?

Pythagoreorumque more: Pythagoreorum more, ſeptem. Pythagoreo more, unus. Pythagoricorumque more, unus.

Deſudans] Exercens. Manet in metaphora palæſtræ, *curricula*, ſunt ſpatia, intra quæ ſe curſores exercent, *deſudare*.

Adſum amicis] Adeſſe, patrocinari: ſicut Græcis, τὸ παρεῖναι.

Non magnopere] Nam Ariſtoteles Rhet. ad Theodecten 11. ait τὴν ἐπιθυμίαν eſſe τ̃ ἄκοντος.

Eaſque tueor] Contra eos, qui a me diſſentiunt.

Animi, non corporis viribus] Verbis enim, non pugnis, ut alibi ait, diſceptamus. In ſenatu vincit non robuſtior, & potentior, (ſiquidem libera ſit reſpublica) ſed prudentior, & diſertior.

Senſim ſine ſenſu ætas ſeneſcit] Ταυτολογία. joci genus; & lepor quidam, in repetitione litterarum. Sic Ennius apud Priſc. l. xii. & ad Her. lib. iv.

O Tite, tute Tati tibi tanta tyranne tuliſti.

Item:

Quidquam quiſquam cuiquam, quod conveniat, neget.

Item alibi:

Nam, cujus rationis ratio non extet, ei rationi ratio non eſt fidem habere.

Et

in Phœnice, apud Nonium:
'ſt, qui cupita cupidus cupienter upit.
us Menæch.
potuit paucis plura plane prolo- ſui.
ſenex, apud Cariſium l. 2.
e natio ſua ſeparata ſeorſum.
unde Ovidius:
ora labuntur, tacitiſque ſeneſcimus annis.

C A P V T XII.

uſert a nobis] *Id auſert nobis,* .
radita eſt] In manus: nimirum

potiundum incitarentur] Id eſt, e cupiunt, conſulunt parum, Comicus.
teſtina colloquia naſci] *Clamde- lloquia naſci dicebat*, undecim.
rari, niſi voluptatis] *Incitari*, or. *Voluptatibus*, ſex.
omnino] *Neque omnino*, unde-

nta poſſet maxima] *Quanta per- ſet maxima*, decemſeptem. *Poſ-* uattuor.
'entio Samnite] Herennii filio, onge prudentiſſimo nato. Li- de vir. ill. additum cognomen eleſini. Hic ille eſt, qui opta- ea ſe tempora reſervatum, cum ni dona accipere cupiſſent. Off.

dino prœlio] Livius lib. IX. Flo- . I. cap. 17. de vir. ill. cap. 30. lib. III. cap. 15. D. Aug. de D. lib. III. cap. 17. Agell. lib. cap. 21. De Claudinis furculis ivium.
ſules] Cum iterum conſules eſ- Off. III.
erati ſunt] Sub jugum miſſi,
Camillo] Sic recte ſex mei.
edit conſilium voluptas] Voluptas m habet cum virtute commer-

tionis inimica] *Rationi inim.* quin- . *Rationi eſt inimica*, duo. *Ratio- inimica*, unus. Voluptatis cum te prœlium deſcribit Prudentius ychomachia. Comparatio item voluptatis cum virtute eſt apud Senecam lib. I. de vita beata.

Invitus] Nam omnis animadverſio, & caſtigatio contumelia vacare debet, neque ad ejus, qui punit aliquem, aut caſtigat, ſed ad reip. utilitatem referri.

Septem annis] *Cto*, liber Vrſini.

Notandam putavi libidinem] Sic omnes mei. *Notandum*, legebat Giſanius. *Notandum:* Livius eadem de re: *Patrum memoria inſtitutum fertur, ut cenſores motis a ſenatu adſcriberent notas.*

Ille enim, cum eſſet conſul in Gallia] Hanc hiſtoriam ſcribentes Livius lib. XXXIV. & Plut. in Catone, & T. Flaminino, inter ſe diſſentiunt.

Exoratus] Aliis ſubinde atque aliis blandimentis impulſus.

In convivio] Cum vino incaluiſſent.

Scorto] Philippo Pœno, caro, ac nobili ſcorto. Livius. Eum autem a ieo deperibat, ut, ſive exercitus ductaret, ſive provincias adminiſtraret, ab ejus latere numquam diſcederet. Plutarchus.

Imperii dedecus] Cum id flagitii conſul admiſiſſet.

C A P V T XIII.

PORRO] Id eſt, retro. Sic in Lælio: *Verum ergo illud eſt, quod a Tarentino Archita, ut opinor, dici ſolitum, noſtros ſenes commemorare audivi, ab aliis ſenibus auditum.*

Theſſalo Cynea] Demoſthenis auditore, imitatoreque, tantæ eloquentiæ viro, ut plures civitates ſua facundia, quam Pyrrhus armis, ſuperaſſe creditus ſit. atque ob hoc a Pyrrho in magno pretio habitus. Hic ille Cyneas eſt, qui Romanorum ſenatum regum conſeſſum, vel, ut Iuſtinus inquit, regum urbem: vel, ut Florus. Vrbem templum, ſenatum vero regnum ſibi viſum reſpondit. Plutarchus in Pyrrho, & Val. lib. IV. cap. de Continentia.

Quendam] Epicurum.

Ti. Coruncanium] Epit. Liv. XIII.

Quo facilius vinci] *Vt facilius vinci*, unus.

P. Decio) Filio.

Devoverat) Gallico prœlio. Livius lib. x. Florus lib. v. cap. 17. Val. l. v. cap. de Pietate erga pat. de vir. ill. cap. 27. Oroſ. lib. III. cap. 21. Devovendi ritum vide apud Livium lib. IIX.

Norat eundem Fabricius, norat Cornicanius) A cujus devotione ſedecim annis alter conſul, alter ad Pyrrhum legatus fuit.

Cum ex ſua vita) *Tum*, decem ſeptem.

Sua ſponte) Sine ullo alio præmio & fructu.

Spreta) Quia deformis. *Spreta:* præ honeſtate: cui dum ſtudent, hac careant neceſſe eſt, in munus officii ſui toto animo intenti. quod dum exſequi ſtudent, nec conviviis intempeſtivis, & luxurioſis, nec muliercularum illecebris, nec ſomno, atque ignaviæ vacare poſſunt.

Hac tam multa) Hæc, non eſt in decemnovem.

Vinolentia) Quæ parit tremorem, rigorem, delirium, vertiginem. *Vinolentia:* Ebrietate. de qua Seneca; *Ebrietas unius horæ hilarem inſaniam, longi temporis tædio penſat.*

Cruditate) Quæ ex ciborum copia oritur. Varro in Satyris Menippeis apud Agellium ait, τρίμμασιν cum πέψει ſocietatem infidam eſſe, τρίμματα autem bellaria vocat. hinc capitis gravedo, ſtupor ingenii, diſtentio ventris, nonnumquam etiam obſtructiones hepatis oriuntur. apoplexiæ aditum parantes.

Inſomniis) Quæ multa gignuntur ex crapula. Plinius inter cetera ebrietatis incommoda etiam furiales ſomnos, & inquietem nocturnam recenſet.

Caret etiam vinolentia, & cruditate) *Caret & vin. & crud.* unus. *Caret etiam ergo vin. & crud.* duo. *Caret ergo etiam vin. & crud.* quattuor. τὸ, *&*, non eſt in uno. *Caret ergo vin. & crud.* octo. quorum unus, *igitur*, pro *ergo*. *Caret igitur vin. crud.* unus. Quattuor mendoſe habent, *crudelitate*.

Et inſomniis) *Et inſomnia*, Lambinus. *Et inſomnio*, tres.

Non facile obſiſtimus) Ergo obſiſti poteſt: ſed cum labore, difficultate, moleſtia.

Divine enim Plato) *Divinus*, unus. *Divin'*, unus. Cyrillus lib. IIX. contra Iulianum apoſtatam non longe Platonem a Chriſtianiſmo abeſſe judicat. Cicero Platonem Philoſophorum Deum appellat. de quo vide D. Aug. contra Pelag. lib. IV. Plutarchus περὶ παίδων ἀγωγῆς, Platonem δαιμόνιον appellat. Scribit D. Hieron. adv. Iovinianum lib. I. Speuſippo, Clearcho, & Anaxili de auctoribus, Platonis matrem Perictionem phantaſmate Apollinis oppreſſam, & ſapientiæ principem non niſi de virgine editum.

Eſcam malorum appellat voluptatem) Δέλεαρ τῶν κακῶν. Plautus Merc.

Voluptas eſt malorum eſca, quod ea
non minus homines,
Quam hamo capiantur piſces.

Vide Sextum Empiricum Pyrrh. lib. III. cap. 23. & Plut. in Catone.

Capiantur) Per imprudentiam. conſiderant enim ſuavitatem mox perituram, noxam diu duraturam non videbatur.

Modicis tamen delectari poteſt) Omnes ſcripti libri, *modicis tamen conviviis delectari poteſt*, Vnus, *moderatis*, unus, *ſolet*. Duo. Tres addunt poſt *conviviis*, *potationibus*.

Delectabatur cereo funali, & tibicine) Alii, *crebro funali*, veteres libros ſecuti. Ego, *cereo*, ex duobus meis ſcriptis. (duo alii, mendoſe, *credo*) primum enim, cum dixerit, *a cena redeuntem ſenem videbam puer*, apte non ſubjungitur, *delectabatur crebro funali*, cum illud ipſum tempus deſignetur, quo poſt cenam domum redibat. Deinde locus Valerii Max. lib. III. c. 6. perſpicue demonſtrat, *cereum funalem fuiſſe*. Quotieſcunque, inquit, epulaturus erat, ad funalem cereum, præeunte tibicine, & fidicine, a cena domum reverti ſolitus eſt. De vir. ill. Epit. Liv. lib. XVII. Florus lib. II. c. 2. Silius Italicus lib. VI.

Iuſtum Sarrana ducebat cæde triumphum,
Æquoreum juxta decus, & navale tropæum,
Roſtra gerens nivea ſurgebat mole columna,
Exuvias Marti, donumque Duillius, alto

At-

ſomnes merſa Pœnorum claſſe, di-
:t :
Æternus honor, funalia clara,
rque
ulas tibicen adeſt, caſtoſque pe-
s
's læti repetebat murmure can-

ræterea illi impoſita eſt : de . lib. xxxiv. cap. 5.

eipſum revertor) Ad meipſum rtar, ſexdecim: quorum u-:verta3 : alter, Revertor. Re-quattuor.

ates) Τὰ συσσίτια. Sodalitum nt epulæ quod ſequitur. Ariſt. k apud Cretas, & apud Spar-cet eas fuiſſe. ſic locutus Tro-xxxvii. De ſodaliciis, & ſo-pulis, Ariſt. in Polit.

: Matris) Quæ Peſinunte an-lacrum, ac templum habue-:s Idæis, dixit, ab Ida, Phry-ite, unde etiam ipſa Idæa ma-r. Sicut Berecynthia, a Bere-monte, vel opido, ubi cole-Cybele, a rotunditate, a cu-Martiano Capellæ, & Cœlio placet. Rhea, ἀπὸ τοῦ ῥέειν. iod opem ferat frugibus. Vi-i Diodorum lib. iv. & Luc. uo modo Magnæ Matris ido-mam advectum ſit, Livius :. Ovid. Faſt. iv. Silius lib. in. lib. xiix. cap. 3. De æde alatio conſecrata Livius lib.

hoc loco veteres quaſdam In-es de Cybele adſcribere, non fortaſſe futuras.

: adibus Cardinalis Cæſii.

M. I. ET. ATTINIS.

t ipſius Matris Deum ſimula-uod a Leonibus vehitur, ca-ito, tympanum ſiniſtra, ſpi-a tenens. Adſtat Attis mitra-baris caligis indutus, altera ıpanum, altera vero clavam ıc pinui innixus.

L. Conelius. Scipio. Oreitus
V. C. Augur. Taurobolium
Sive. Criobolium. Fecit.
Die. IIII. Cal. Mart.
Tuſco. & Anullino. COSS.

In dextro latere faces duæ, cum crotalis annexis inſculptæ ſunt. In ſi-niſtro vero fiſtulæ.

In Sancto Nicolao in Calcatia, re-tro Cæſarinos, in Ara grandi, in duas partes fiſſa.

ΜΗΤΕΡΙ ΤΗ. ΠΑΝΤωΝ.
ΡΕΙΗ. ΤΕΚΕωΝ ΤΕ ΓΕ-
ΝΕΘΛω
ΑΤΤΕΙ. ΘΥΥΙϹΤΙ. ΚΑΙ.
ϹΥΝΙΕΝΤΙ ΤΟΠΑΝ
Τω. ΠΑϹΙΝ. ΚΑΙΡΟΙω.
ΘΕΜΕΡωΤΕΡΑ. ΠΑΝΤΑ.
ΦΥΟΝΤΙ
ΚΡΙΟΒΟΛΟΥ. ΤΕΛΕΤΗϹ.
ΗΔΕΤΙ. ΤΑΥΡΟΒΟΛΟΥ.
ΜΥϹΤΙΠΟΛΟϹ. ΤΕΛΕ-
ΤωΝ. ΤΟΥΤΟΝ. ϹΥΝΕ-
ΘΗΚΑΤΟ. ΒωΜΟΝ
ΔωΡΟΝ. ΑΠΟΛΛωΝΟϹ.
ΘΕΙΟΝ. ΕΧωΝ. ΕΠΙ-
ΚΛΙΝ.

Petronius Apollodorus. V. C. Pontif. Major. xv. viv. ſacr. fac. Pater, Sacr, Dei. Invicti. Mi-thræ Taurobolio. Ciroboliòque percepto Vna. cum. RVF. Vo-luſiana. CF. conjuge. xvi. Kal. Iulias. DD. NN. Valentinia-no. &. Valente. AVGG. III. coss. Aram. dicavit.

In dextro aræ latere, Cybele turrita cum tympano a Leonibus vehitur. Prope pinus eſt, & ſubtus taurus.

In ſiniſtro latere mithratus Attis, bis cinctus, dextra Fiſtulas, & Crotala, ſiniſtra Pedum tenens. Superius eſt tympanum. A tergo ipſius ſtat Pinus, & ſub ea Aries. Subtus deinde Aries, ſeorſum.

A tergo Aræ, ſunt Tædæ tranſverſæ. Lituus, Patera, Guttus, ſive Vrceus, & ſympuvium.

Superiores verſus Græci ſic Latine redduntur.

Cunctorum Cybele genitrici hominum-que Deumque.

Ex-

Excelſoque Alti, quem nihil orbe latet.
Qui facit, ut pura celebremus mente quotannis
Criobolí feſtos, Taurobolique dies.
Qui cognomen habet de munere Apollinis, aram,
Sacrorum Antiſtes, marmoream hanc ſtatuit.

In Sancto Michaële in vaticano.

Tertia hujus generis ara ſub altari quodam poſita eſt: cujus prima facies, quæ inſcripta erat, contra parietem verſa eſt atque ideo legi nequit. In parte averſa, ſunt Faces duæ ardentes, ut ſupra, Lanx, Poculum, & Lituus, & aliud inſtrumentum, in formam Cochlearis.

In latere dextro, Pinus, ſub qua Taurus: appendent Tympanum & Fiſtulæ.

In latere ſiniſtro, ſub quo Aries: appendent, Mithra, Pedum, & aliud Lanci non abſimile.

Et:

ÇIIMT
PATORIBus. Suis
Ceionius. Rufius. Voluſianus, V. C. & inluſtris Ex. Vicario. Aliæ ! & ! Ceioni ˷ Rufi ˷ Voluſiani ˷ V. C. & ‿ inluſtris. Ex. Præfecto prætorio. & ˷ Præfecto. Vrbis Licecinæ. Lollianæ ! clariſſimæ ! &. inluſtris. Femine Deæ. Iſidis. Sacerdotis. Filie ! nato ! viginti ! annis ! Exeeis. Tauroboliis. VI. Aram conſtituit & conſecravit. X. Kal.
IVN. D. N. ValenTINIANO.
AVG. FIL. ET!NEOTERIO

In latere dextro, Aries, ſub Pinu, a qua Tympanum, Fiſtulæ, & Grotala dependent.

In ſiniſtro latere Bos, ſub altera Pinu, a qua pedum, & alia, & Fiſtulæ dependent.

A longo Faces, ut ſupra: ſuperne, Arietes quinque, ſinguli ſcilicet in ſingulis angulis, atque unus in fronte, mactati jacent.

In domo Angeli Colotii, magna ara ſuperiori ſimilis, ſed multo barbariori & ſculptura, & ſcriptura.

MDMIDA ETATTIDI MINOTVRANO. NOBILISSI..
. . . .
. . . .
. . . .
Et Venerandam. . . . . .
Augentur Meritis. Simbola Taurobolii

Ruf. Cæion Cæ Sabini . . . . . .
Pul. Pr Q Pater ſacror Invict Mithræ Taurobolinus MDMAD & Attidis Minoturani & Aram. AIIII Id Mart. Gratiano V. & Merobaude conſulibus dedicabit Antiqua Generoſe domo cui regia Veſtæ Pontifici felix ſacroto militat igne

Idem Augur triplicis cultor Venerande Dianæ Perſidicique mithræ Antiſtes Babilonie templi Tauroboligue ſimul Magni Dux miſtice ſacri

In dextro latere, Bos, ſub Pinu, e qua Fiſtulæ, Mithra, Crotala & Pedum, pendent.

In ſiniſtro latere, Aries, ſub Pinu.

A tergo, Faces, & ſertum.

Superne, Arietes quinque, ut ſupra.

In arula reperta prope D. Maria Trans Tib. in domo Piſtoris cujuſdam.

Præſentiæ
Matris. Deum
P. Septimius
Felix
Ob coronam
Milleſimi
Vrbis anni

In Platea D. Petri, in Sacello Clau. Pontificis.

Dis magnis
Vlpius. Egnatius. Faventinus V. C. Augur. PVB. P. R. Q Pater & Hieroceryx. D. S. M. I Ar-

ucolus. Dei. Liberi
anta. Hecatæ. Sa-
Iſidis. percepto
bolio. Criobolioque
. Auguſtis. DD. NN.
e. Aug. V. & Valentinia-
Augg. conss. feliciter
Faventinus. bis. deni
t orbis
maſtet. repetens. aurata
. bicornes

ſtro latere eſt Pinus, a qua
, & Fiſtulæ compactæ pen-
& ſubtus adſtat Aries alliga-

iſtro latere, item Pinus, a
m, & Fiſtulæ duæ etiam pen-
inferius Taurus adſtat.

In horto Carpenſi.

M D. M
I D
A T I L I A
N A

ſcta Lucia in Silice, in capite Subura.

D I S

Magnis
Deum. & Attidi. Se-
s. Ageſilaus. Ædeſius
. Cauſarum. non ignobi-
Africani. Tribunalis. ora-
&. in. conſiſtorio
pum. item. Magiſte
ibellorum. &. cognition
um. Magiſter. Epiſtu
Magiſter. Memoriæ
ius. Præfectoſ. per
nias. Vice. S. I. C. Pa-
Patrum. Dei. Solis. Invi-
Mithræ. Hieroſanta
æ. Dei. Liberi. Archi-
us. Taurobolio
lioque. in. æter-
renatus. Aram. ſacra-
DD. NN. Valen-
V. &. Valentiniano
Augg. conss. Idib.
ſtis.

In domo Podocatharorum, ad Cloacam D. Luciæ.

Silvano. Dendrophoro. Sacrum

M. Poblicius. Hilarus. Margar.
Q. Q. P. P. cum liberis
Magno. & Hermogiano. Dendro-
phoris. M. D. M. ſuo. fec†

In domo Cardinalis Caſii.

Qui. colitis. Cybelen. &. qui. Phry-
ga. plangitis. Attin
Dum. vacat. &. tacita. Dyndima.
nocte. ſilent
Flete. meos. caſus. nón. eſt. alienus.
in. illis
Hector. &. hoc. tumulo. Mygdo-
nis. umbrategor
Ille. ego. qui. magnI. patvus. co-
gnóminis. heres
Corpore. in exiguo. res. nume-
róſa. fui
Flectere. doctus. equos. nitida. cer-
tare: palæſtra
Ferre. iocos. æſtu. fallere. noſſe.
fidem.
At. tibi. dent. ſuperi. quantum. Do-
mitilla. mereris
Quæ. facis. exigua. ne. jaceamus.
humó

Sed erat quidam fervor ætatis] *Sed erat quidem fervor ætati*, tredecim. *Sed erat tum quidem fervor æt.* unus. *Sed erat tunc quidem fervor æt.* duo. *Sed erat fervor æt.* unus. *Sed erat quidam ætatis fervor*, tres. *Sed quidam fervor æt.* unus.

Mitiora] Vt poma.

Bene enim majores] Sed addunt, *noſtri.*

Accubationem] *Accubitionem*, legit Nonius. & ita eſt in duobus meis.

Convivium] Lib. IX. Fam. in epiſtola ad Pætum. Macrob. Sat. lib. I. cap. I.

CAPVT XIV.

T*Empeſtivis quoque conviviis delector*] Quoque, abeſt a quattuor meis. *Tempeſtivis quoque conviviis delector*: Tempeſtivis, ad modum temporis

poris pertinet, quæ nec ante inciperent, nec ſerius deſinerent, quam opus erat, læta quidem, ſed moderata, quibus Catonem cenſorium, gravem, & ſapientem virum, extrema ſenectute alioſque bonos viros accumbere turpe non eſſet. nam, quæ in multam noctem producerentur, *intempeſtiva* dicebantur. Pro Archia: *Quis tandem me reprehendat, ſi, quantum alii tribuunt tempeſtivis conviviis, quantum, aleæ, quantum pilæ, tantum mihi egomet ad hæc ſtudia recolenda ſumpſero?* Ad Att. ep. I. lib, IX. *Audio, bonis viris hanc cunctationem noſtram non probari, multaque in me, & ſevere in conviviis tempeſtivis quidem diſputari.* Ibidem, ep. XI. *Viris bonis me non nimis excuſo. quas enim eos cenas & facere, & obire, ſcripſit ad me ſextus? quam lautas? quam tempeſtivas?* In Verrem lib. III. *Statuitur Lollius in illo tempeſtivo gladiatorum convivio.* Pro Murena: *Nemo fere ſaltat ſobrius, niſi forte inſanit, & neque in ſolitudine, neque in convivio moderato, atque honeſto. tempeſtivi convivii, amœni loci, multarum deliciarum comes eſt extrema ſaltatio.* Tacitus lib. XI. *Claudius, domum regreſſus, & tempeſtivis epulis delenitus, ubi vino incaluit, iri jubet, nunciarique miſeræ, dicendam ad cauſſam poſtera die adeſſet.* Idem lib. XIIX. *Legati, tribunique ex moribus imperatorum, ſeveritatem æmulantur, vel tempeſtivis conviviis gaudent. perinde miles intentus, aut licentior.* Intempeſtiva contrario ſenſu, dixit Curtius lib. VI. *Vt primum inſtantibus curis laxatus eſt animus, militarium rerum, quam quietis, otiique patientior, excerpere eum voluptates, &, quem arma Perſarum non fregerant, vitia vicerunt intempeſtiva convivia, & perpotandi, pervigilandique inſana dulcedo, ludique & greges pellicum, omnia in externum lapſa ſunt morem.* Et infra: *Cum intempeſtivis dies pariter noctesque conſumeret, ſatietatem epularum ludis interpolabat.* Suetonius quoque in Caligula, *ſenatum*, inquit, *populumque graviſſimo objurgavit edicto, quod, Cæſare prœliante, & tantis diſcriminibus objecto, intempeſtiva convivia circum & theatra, & amœnos ſeceſſus celebrarent.* Nemo igitur, ut puto, dubitaverit, quin *tempeſtivis conviviis* opponantur *intempeſtiva*: & hæc in malam, illa in bonam partem accipiantur. alioqui contraria non eſſent. Quod ſi *tempeſtiva* probantur: ſine dubio locus pro Murena jam recitatus emendationem requirit. ibi enim *tempeſtivum convivium*, ut moderato, atque honeſto contrarium, ponitur. itaque ſententiam, ipſamque vocabulorum vim ſecutus, malim legere, *intempeſtivi convivii.* Similiter ad Atticum: *Quam lautas? quam intempeſtivas?* non, *tempeſtivas.* Nam in Verrem: *In illo tempeſtivo gladiatorum convivio*: ironia eſt, pro, minime tempeſtivo. Ac vereor, ne duo Taciti loca labes eadem inquinaverit. de quo homines eruditi judicabunt. Locus quidem hic in Catone, cujus occaſione tam multa diximus, mendo vacat. & verbum, *quoque*, hoc ſignificat. quamvis hilariora ſint, nec cenſorium fortaſſe hominem ſatis decere videantur. itaque recte licet dicere, tempeſtivis in conviviis hilaritatem quidem eſſe, immodicas tamen potationes, & cetera, quibus intempeſtiva non carent, abeſſe.

Qui pauci jam admodum reſtant] *Iam*, non eſt in octo.

Habeo ſenectuti magnam gratiam] Tantum abeſt, ut incuſem.

Bellum indixiſſe] Renunciaſſe.

Naturalis motus] *Motus*, undecim. *Motus*, duo.

Magiſteria] *Συμποσιαρχίᾳ.* unde. *Magiſter convivii, συμποσίαρχος*: non is, qui convivas invitat, qui *συμποσίου ἄρχων* dicitur, ſed qui in communi convivio vel ſorte, vel ſuffragio electus, convivium adminiſtrat. Pollux lib. VI. cap. I. Vide Horatium Od. 4. lib. I. qui vocat *Regnum vini.* ibique Acronem, & Porphyrionem: qui *Ἀρχιποσίαν* appellant, quaſi principatum bibendi.

A ſummo magiſtro] Lambinus delet, *Magiſtro*, ſine cauſſa. Dicebantur antiquitus, *modiperatores*, quaſi modum imperantes. Varro lib. XX. rerum humanarum, apud Nonium. Athenæus lib. X. ſcribit eos a Græcis etiam *οἰνόπτας*, & *ὀφθαλμοὺς* dici.

Adhibetur in poculo] More, ut opinor, a Græcis deducto. nam Laertius

in

λικίας ἐξηγήσεις, id eſt, habitas
ulo narrationes, in Arceſila no-
: : Athenæus autem ἐπικυλικίας
. quod enim, In poculo, Cice-
xit, Plutarchus, ἐπὶ κύλικι, ut
fare: Λόγον ἐπὶ τῇ κύλικι πρού-
τις ἄριστ@ ἀνθρώπῳ θάνατ@.
vat igitur ſummus convivii ma-
qua de re ſermonem haberi vel-
poculo: eaque ipſe de re primus
um convivarum diſputabat. Hunc
n Octavianus Ferrarius in pul-
mo, vereque aureo de diſciplina
lio libello, & primus, & eru-
dmodum oſtendit. In poculis,
ior.

pocula, ſicut in Sympoſio Xeno-
s, minuta, atque rorantia] Ro-
pocula vocat quæ vini parum
at: non ut impleant convivas ad
tem, & plane ſitim extinguant,
t leviter tamquam irrorare vi-
ur. quod fit parvis poculis, quæ
a dixit: quod Xenophon, Μι-
κύλιξι. & quod Cicero, *roran-*
ille, Ἐπιψακάζωσιν, hoc tan-
ifferunt, quod Cicero, *pocula*
, Xenophon *pueros ait poculis ir-*
quod tamen idem eſt. actio-
nim ad inſtrumentum transfer-
hil habet incommodi, neque
nonis conſuetudo reſpuit. Athe-
lib. XI. locum Xenophontis re-

igeratio æſtate] *Refrigeratio in*
octo.

abinis] Vbi villam habuit, ſim-
r, & rudi forma ædificatam.
chus.

nviviumque vicinorum] Nam men-
axime amicorum parentem, ac
atricem exiſtimavit Plutarchus.

pleo] Complector, eſſe in vete-
). ſcripſerunt eruditi viri.

o ſermone] Qualis conviviorum
eſſe debeat, vide Plut. in Cleo-

affecto ætate] Sic malo, quam,
lii, *confecto ætate*: ut extrema
s non oſtendatur: cum de me-
uatur. Valerius Max. lib. IV.
hanc ipſam hiſtoriam recitans,
am ſenior, dixit. (Vide & Plut.
). a ſenibus adminiſtranda.)
mant opinionem meam no-
vem ex meis libris. *Iam confecto ætate*, unus. *Ætate jam affecto*, unus. *Effecto ætate*, tres. *Effeto ætate*, duo. *Effeto ætate* unus. *Affecta ætate*, unus. *Effect. ætate*, unus. *Iam quidem confecto ætate* unus. *Iam effecto*, unus.

Dic meliora] Quod, inſpectis Platone Polit. I. & Plutarcho in Catone majore, mihi placebat, ut legeretur, *dic meliora* cum in Græco ſit, Εὐφύμει, vel, Εὐφύμισον: id octo meorum librorum comprobari auctoritate, mirabiliter gaudeo. ſic itaque imprimi volui. Similiter Comici poëtæ dicunt: *Bona verba*, quæſo. Non negaverim, *dii meliora*, uſitatum fuiſſe, nec adverſari ſententiæ ſed Græco verbo. quod hic Cicero vertit, non reſpondet. Philip. 10. *Dii meliora*, inquies. *Dii vero meliora*, unus.

Hoc ego, non deſiderare] Τὸ, *ego*, non eſt in duobus. Ergo, *non deſiderare*, tres. *Ergo hoc non deſiderare*, novem. *Ergo hæc non deſiderare*, quattuor. *Ergo non deſiderare*, qo unus.

Dico eſſe jucundius] *Dico eſſe jucundius, quam frui*, tres. *Dico jucundius, quam deſiderare*, unus. Ex qua varietate perſpicue apparet, omnia eſſe gloſſemata. τὸ, *eſſe*, non eſt in duobus.

Bona ætas] Adoleſcentia. Contra, Mala ætas, ſenectus. Vide Nonium. Sic Demoſthenis interpres: Ἡ ἡλικία ἐπὶ τῶν νεωτέρων ἐξαιρέτως. ἐναῦτῇ γὰρ πάντα δυνάμεθα πράττειν.

Parvulis] Sic omnes mei, duobus exceptis, in quibus *parvis*. Lambinus, *pravis*.

Turpione Ambivio] Nominatur a Tacito in dialogo de oratoribus.

Cavea] Theatro. Virg. 8.

Conſeſſu caveæ magnis Circenſibus actis.

Cavea, temporaneum theatrum.

Spectat] Deeſt in uno.

Delectatur tamen etiam] Delectatur & tamen, unus. τὸ, Delectatur, non eſt in quattuor. delectabitur, unus.

Voluptates prope intuens] Nonius legit, *propter*: quem ſequi non placuit: tum quia veteres omnes libri, *prope*, habent tum etiam, quod *propter* non accipitur abſolute, ſed ſemper cum accuſandi caſu jungitur: ut in omnibus exem-

exemplis. hic autem poneretur abſo-lute, contra conſuetudinem. Lib. i. de Rep. *Eum quoque ut ſalutavit, propter Tuberonem juſſit aſſidere.* In Piſonem: *Mihi hic vir clariſſimus, qui propter te ſedet, L. Gellius.* Salluſtius, Catilina: *Ipſe cum liberis, & colonis propter Aquilam aſſiſtit.*

Eas ſpectans] *Aſpectans*, unus. *Ea*, duo. τὸ *eas*, deeſt in duobus. *Eam*, duo: & ſupra *voluptatem*, iidem duo.

Libidinis] In adoleſcentia.

Ambitionis] In virili ætate.

Contentionis, inimicitiarum] in Reip. adminiſtratione.

Cupiditatum omnium] Tota vita.

Contentionis] *Contentionum*, decemnovem.

Gallum] Sulpicium Gallum. lib. I. & in Lælio, in extremo: Livius lib. XLIV. Plut. in Paullo Æmilio, Val. lib. VIII. cap. 2. Plin lib. 2. cap. 12. Quinctil. lib. I. cap. 17. Cajum, unus.

Patris tui] Paulli: cujus in exercitu, bello Macedonico, tribunus militum fuit. Livius lib. XLIIII.

In levioribus ſtudiis] Poëticam Mathematicis poſthabet.

Plautus] Vixit igitur Catonis ætate.

Livium] Andronicum.

Septem annis ante] *Sex annis ante*, quindecim. Ita emendandum in Bruto, & in Tuſc.

Craſſi] Hic eſt Craſſus Mucianus Dives. lib. I. & 3. de Or.

P. Scipionis] Hic eſt Scipio Naſica Corculum, de quo pont. max. lib. III. de Or.

M. Vero Cethegum] Vide lib. de claris orat.

Suadæ medullam] Πειθὼ. in Bruto. τὴν τύραννον τ̃ φρενῶν Euripides. *Suadelam*, Horatius:

Sed bene nummatum decorat Suadela, Venuſque.

Sunt autem hi verſus Ennii apud Cic. in Bruto:

—— *dictus ollis popularibus olim,*
Qui cum vivebant homines, atque ævum agitabant,
Flos delibutus populus, & Suadæ medulla.

Vide Politianum Miſcell. cap. XCI.

Prudentibus, & bene inſtitutis] Iſocrate in Nicocle.

CAPUT XV.

A*d ſapientis vitam proxime videntur accedere*] Columella, Rem ruſticam ceteris vivendi rationibus præferens, proxime ſapientiam locat ejuſque quaſi conſanguineam facit.

Habent rationem cum terra] Eſt illis negotium cum terra. id eſt, a terra pendent. ep. 5. ad Att. lib. 2.

Imperium] *Impendium*, legendum putabat Pater. ut ad Att. lib. VI. epiſt. I. & in Bruto. & Varro lib. IV. *Uſura*, inquit, *quod in ſortem accedebat: Impendium appellatum.*

Gremio mollito, ac ſubacto] Compreſſo.

Sparſum ſemen excepit] *Accepit*, quinque. *Acceperit*, unus. *Accipit*, quinque. *Recipit*, duo. *Excipit*, unus.

Occæcatum] Ita legendum. & ita videtur Nonius legiſſe.

Complexu ſuo] *Compreſſu*, undecim. *Compreſſum*, ſeptem, mendoſe. *Cumpreſſu*, unus, mendoſe. *Comprehenſum*, unus, mendoſe. *Oppreſſu*; unus.

Llicit &c.] Vide, quam eleganter ea, quæ ad agriculturam pertinent, explicet: cum Latinæ orationis facultatem, quocumque vellet, ingenii præſtantia, traduceret.

Culmoque] *Calamoque*, apud Nonium. ſed gloſſa eſt ad, *culmo* ſic enim interpretatur Servius Georg. I, *Culmus*, inquit, *dicitur ipſe calamus.*

Vaginis jam quaſi pubeſcens] Vide Var. lib. I. cap. 48.

Emerſit] *Emerſerit*, ſexdecim.

Frugem, ſtructam] *Fruges, ſtructas*, in Nonio.

Spica] *Spici*; legit Nonius. quo modo eſt in quattuor meis. In Arato. Et Varro Lege Mænia: *Neque in bona ſege nullum eſt ſpicum nequam, neque in mala non aliquod bonum.*

Morſus] *Morſum*, decem.

Munitur vallo ariſtarum] Plin. lib. XVIII. cap. 7.

Requietem] Sic legit Priſcianus lib. VI. ſicque eſt in duobus meis. *Quietem*, ſex. Reliqui, *requiem.*

Ex acino vinaceo] *Vinacio*; tres.

Vina-

vatico, duo. *Vineacei*, duo. *Ex acivinacei*, legit Langius.
Malleoli) Novelli palmites, innatis oris anni flagello. Colum. lib. III. . 6. Plin. lib. XVII. cap. 21.
Planta) Surculi recens conſiti.
Sarmenta) Non inutilia putamina, quæ a vitibus tanquam ſuperflua a ſecantur.
Vivi radices) φυτωτήρια, id eſt ntulas cum ſua radice in aliud ſo- a tranſlatas. *Vites*, *radices*, omnes: o excepto, in quo, *radices*, *vites*. as, *vites traduces*.
Ut quemvis cum admiratione delectet) Sic omnes mei, duobus excel. in quibus τὸ *eum* non legitur.
Caduca) Ad caſum prona.
Claviculis) Claviculas, fem. gen. it Plinius proœmio lib. XXIII.
Quaſi manibus) Quia habet & brachia, & capita, & cornua.
Ne ſilveſcat) Columella lib. V. *Me gis docuit uſus, multo utilius eſſe priquoque tempore ſaltem vitibus admove, nec ſupervacaneis pati ſilveſcere: eam quoque, quæ primo ſummittetur, teriam ferro coercendam cenſeo, uſque alteram, vel tertiam gemmam, quo uſtiores palmites agat.*
Ineunte vere) Virg. Ge. II.

Parturit almus ager, Zephyrique tepentibus auris
Laxant arva ſinus, ſuperat tener omnibus humor,
Inque novos ſoles audent ſe gramina tuto
Credere, nec metuit ſurgentes pampinus auſtros,
Aut actum cælo magnis aquilonibus imbrem:
Sed trudit gemmas, & frondes explicat omnes.

vid. Faſt. I.

Omnia tunc florent, tunc eſt nova temporis ætas,
Et nova de gravido palmite gemma tumet.

t IIII.

Nec Veneri tempus, quam ver erat, aptius ullum.
Vere nitent terræ, vere remiſſus ager.
Nunc herba rupta tellure cacumina tollunt;
Nunc tumido gemmas cortice palmes agit.

Se oſtendit) *Seſe*, quattuordecim.
Guſtatu) *Guſtata*, unus. *Guſtanti*, unus. *Guſtu*, alias. *Peracerba guſtatu*: Theophr. de cauſſis plant. lib. VI. cap. 7. Plin. lib. XV. cap. 27. ſapores, omnibus ſuccis communes, tredecim numerat.
Nimios ſolis defendit ardores) Sic dicebant, *litus mare defendit*, pro, arcet. Et Ennius Achille: *Serva cives, defende hoſtes, cum potes defendere.* Vide & Agellium de, *defendere*.
Cum fructu latius, tum aſpectu pulchrius) Varro lib. I. cap. 4. de Agricolis: *Vtilitas quærit fructum, voluptas delectationem.*
Adminiculorum ordines) Vide Columellam lib. V. cap. 2. & 3.
Capitum jugatio) *Conjugatio*, tredecim. Vide Columellam lib. IV. cap. 16. & Plin. lib. XVII. cap. 22.
Religatio) Alligatio. Cato cap. 33. Alligatoque recte, dum ne nimium conſtringas. Vide Columellam lib. IV. cap 13. & 20. Palladium cap. 20. Februarii. Plin. lib. XVII. cap. 23.
Propagatio vitium) Cato cap. 32. Columella lib. IV. cap. 15. & de arboribus cap. 7. Pallad. in Febr. cap. 16. De propagine, vide Plin. lib. XVII. cap. 13.
Amputatio) Huc Pampinatio quoque referenda. Columella lib. IV. Palladius tit. 15. Febr.
Immiſſio) Hoc fit, quando virga edita a matre ſulco committitur. vide Columellam, cap. de Arboribus 7.
Irrigationes) Riguis vites ali, ſcribit Plinius lib. XVII. cap. 26. Sed hæc dicta in genere.
Agri foſſiones) Hoc eſt, ſcrobes, & ablaqueationes. de foſſura Columella de arboribus cap. 12.
Repaſtinationeſque) Columella lib. III cap. 13. 15. & 16. & lib. XI. c. 2.
Stercorandi) Cato cap. 5. 29. & 36. Theophraſtus lib. III. Columella lib. 2. cap. 17. Plin. lib. XVII. cap. 27. Plin. lib. XVII. cap. 27. & lib. XIIX. cap. 23.
Quem de rebus ruſticis ſcripſi) Qui nunc exſtat.
Homerus, qui multis, ut mihi videtur,

ante ſæculis fuit] Eſt in hoc aliqua controverſia. vide Agellium lib. III. cap. XI. & lib. XVII. cap. 21. Plinium lib. VII. Solinum cap. 53. Vellejum lib. I. Dionem Chryſoſtomum in principio orat. de Regno, Ciceronem Tuſc. I. Tzetzem in Lycophronem & D. Cyrillum in libro contra Iulianum Apoſtatam primo. Seneca inutile putat, quærere, Homerus ne, an Heſiodus antiquior ſit. Plutarchus in oratione Conſolatoria Heſiodum Homero, ut exiſtimatione, ita ætate poſteriorem facit.

Doctus Heſiodus] Humanæ vitæ optimus conſultor. Iſocrates.

Laertem colentem agrum, & eum ſtercorantem facit] Homerus Οδ. ω. non ſtercorantem, ἀλλὰ λιστρεύοντα, καὶ ἀμφιλαχαίνοντα τὸ φυτόν, id eſt, purgantem, & ablaqueantem arbores, inducit Laertem. Agros tamen Trojano ſæculo a priſcis illis ſtercoratos indicat Odyſſ. ρ.

——— ὄφρ' ἂν ἄγοιεν
δμῶες Ὀδυσσῆος τέμενος μέγα κοπρίσσοντες.

Quam ab iis curam ideo prætermiſſam, falſo aſſeruerunt nonnulli, quod ſalubritati potius, quam fertilitati, & copiæ, conſulerent.

Nec vero &c.] Rei ruſticæ partes, ſegetes, prata, vineæ, arbuſta, horti, apum examina.

Pecudum paſtu] Virg. Ge. III. Columella lib. III. & VII.

Apud examinibus] Virg. Ge. IV. Plin. lib. XI. cap. 5. Varro de re ruſt. lib. III. cap. 16. Columella lib. x. a. cap. XI. ad finem libri. Palladius lib. IV. cap. 37. & lib. V. cap. 8. Ariſt. de nat. anim. lib. V. cap. 21. & 22. Quinctil. declam. pro paupere contra divitem.

Examinibus florum &c.] Vnus addit, *tum*. alius, *&*.

Conſitiones, inſitiones] *Conſtitutiones, inſtitutiones*, male legit Nonius.

Agricultura] *Agricoltura*, unus. *Agri cura*, unus. *Cultura agri*, duo.

Caput XVI.

I*Gnoſcetis autem*] *Ignoſces autem*, unus. *Ignoſcite autem*, unus. *Ignoſcatis autem*, unus. *Ignoſcetis autem, Læli, & Scipio*, quattuor.

Senectus eſt natura loquacior] Ariſtot. II. Rhet. ad Theod. cauſſam reddit, quod ſenes, quia memoria magis vigeant, quam ſpe longioris vitæ fulti vivant, propterea plus quoque voluptatis in anteactæ vitæ rebus commemorandis ponant.

Ne ab omnibus eam vitiis videar vindicare] Nam nulla ætas ſuis vitiis caret, ut nec mortalium quiſquam. Id optimus ille, qui minimis urgetur. *Vindicare*: trahere, liberare. Nonius.

M. Curius] Plut. in Catone, Aug. lib. V. cap. 18.

De Samnitibus] Florus Epit. XI. & XIV. Florus lib. I. cap. 18. haud ullum ante pulchriorem in urbem, aut ſpecioſiorem triumphum intraviſſe teſtatur; cum nihil libentius populus R. adſpexerit, quam illas, quas timuerat cum turribus ſuis belluas.

Cujus ego villam] Quæ nullo ſumptu, nullo ornatu exſtructa erat.

(Abeſt enim non longe a mea)] *A me*, decem ſeptem.

Hominis ipſius continentiam] Cum enim Italia Pyrrhum exegiſſet, nihil ex regia præda attigit. Cumque ſenatus, exactis regibus, plebi ſeptena jugera, ſibi quinquaginta aſſignaſſet, noluit popularis aſſignationis modum excedere. parum idoneum, ſive, ut Plinius ait, pernicioſum reip. civem exiſtimans, qui eo, quod reliquis tribueretur, contentus non eſſet. Val. lib. IV. cap. 3. Plin. lib. XIIX. cap. 3. Columella in Præfatione, & lib. I. cap. 3. Plut. in Apophthegm. Rom. *Hominis ipſius continentiam*: quæ privatæ naturæ, & educationi, & induſtriæ cujuſque adſcribitur.

Temporum diſciplinam] Multum enim refert, in quæ tempora cujuſque virtus incidat. *Temporum diſciplinam*: quibus ab imperatoribus agri colebantur, gaudente terra vomere laureato, & triumphali aratore. Plinius. Vel *Temporum diſciplinam*, id eſt, temporum obſervationem, quam ſine lumine animi, & ſine exquiſitiſſimis diſciplinis non poteſt quis habere. Columella, & Agell. lib. X. cap. XI.

Curio ad focum ſedenti &c.] Lib. III.

:p. apud Nonium: *Cujus etiam Cato ille noſter, cum venerat ad ſe inos, ut ex ipſo audiebamus, viſere : apud quem ſedens, Samnitum, am hoſtium, tum jam clientium ſuo-dona relegaverat.* (id eſt, remi-) Et de vir. ill. & Athenæus lib. x.

mdiati ab eo ſunt] In nullo vete-:o leguntur illa, *ab eo,*

a me ipſo recedam] Sic omnes uno excepto, in quo, *ut a me on recedam.*

Quinctio Cincinnato] Ore nudo, que etiamnum pulveris. Liv. II. Dionyſ. Halic. lib. x. de vir. p 17. Plin. lib. XIIX. cap. 3. & mella in Præfatione.

Servilius Ahala] Livius lib. IV. *a*, non eſt in quinque.

:upatum intereniit] Oppreſſum an-uam perficeret id quod cogita-Elegans, nec tamen ſatis notum, :ndi genus. Alibi, *occupavi te for-* Et lib. III. de Rep. apud Lactan-: *Quid; ſi vita ejus in periculum r, ut eum aliquando neceſſe ſit aut ere, aut mori.* (id eſt, præripere, :nire.)

itores nominati ſunt] Idem Colu-l in Præfatione. Liv. & Diony-Legatos miſſos ſcribunt. Florus rem.

gri cultione oblectabant] Sic novem. *colatione*, duo. *Agricultura*, u-*Agricultura*, unus. *Delectabant*, . *Agri delectatione delectabant*, u-*Oblectabant*, undecim. *Oblecta-ur*, duo.

ud ſcio, an ulla beatior poſſit eſſe] :x mei. *Haud ſcio, an ulla ætas poſ-ſe beatior*, duo. *Haud ſcio, an ulla eſſe beatior vita*, ſeptem. *Haud an nulla vita, beatior eſſe poſſit*, . *Haud ſcio, an res ulla beatior eſſe*, unus. *Haud ſcio, an ulla beatior & poſſit eſſe vita*, unus. *Haud ſcio, nulla vita poſſit eſſe beatior hac*, . *Haud ſcio, an ulla ætas beatior*, unus. *Haud ſcio, an illa beatior eſſe*, unus. *Haud ſcio, hac an ulla beatior poſſit eſſe*, Lambinus. Ego reſſam lectionem probo. nam ex :tate, quæ apparet in veteribus li-Res, Vita, Ætas, conſtat omnia gloſſemata.

Ad cultum etiam deorum] Nam primitias profert, & victimas ſuppeditat. Xenophon in Oecon. *Ad cultum etiam deorum:* Sic quattuordecim. *Et ad cultum etiam deorum*; tres. *Et cultum etiam deorum*, unus. *Cultumque deorum*; unus. *Ad cultum deorum*, unus.

Boni, aſſiduique domini] Vnde, Domini oculus. Vide & Agellianum apologum de Caſſita.

Cella vinaria, olearia, & penuaria eſt] Etiam quinque. *Etiam &*, unus. *Mellaria*, addunt poſt τὸ, *Olearia*; duo libri. *Neque. Et, neque. Etiam*, unus. Poſt *vinaria*, eſt *mellaria*, in duobus. *Mellearia* eſt in Lamb. *Penuaria*: *Penaria* etiam dicitur. *Pecuaria*, unus. *Pomaria*, unus. *Panaria*; duo.

Villaque tota locuples eſt] Locuples, qui pleraque loca, hoc eſt multas poſſeſſiones tenet. Agellius lib. x. cap. 5. Plin. lib. XIIX. cap. 3. Cajus in l. quos nos, ff. de orig. juris. *Villa locuples*: de villæ poſitione vide Columellam lib. 1. cap. 6.

Succidiam alteram] Suillæ carnis fruſtum, ut perna, petaſo. Varro lib. 2. de re ruſt. & 4. de Ling. Lat. Nonius aliter interpretatur, & male, *ſucceſſionem neceſſariam*. Plinius, *alterum macellum*.

Specie dicam] *Specie plura dicam*, decemſeptem.

Brevi præcidam] Longiorem ſermonem amputabo. Acad. IV. *Præcide ſtatus aliquando, quod lubet.* IIX. ad Att. *Numquam reo cuiquam, tam humili, tam ſordido, tam nocenti, tam alieno, tam præciſe negavi, quam hic mihi plane ſine ulla exceptione præcidit.* Sic eſt in undecim meis. *Brevi tibi præcidam*, unus. *Breviter præcidam*, quatuor. *Breviter prædicam*, unus. *Brevi ſuccidam*, unus. *Brevi dicam*, unus. *Breviter* unus: ſine ullo verbo. *Breviter plura expediam*, unus.

Illa ætas aut caleſcere] *Illa ætas æque caleſcere*, novem, τὸ, *aut*, vel *Æque*, non eſt in quatuor. *Illa ætas æque aut caleſcere*, tres.

Aut viciſſim] *Vel viciſſim*, tres. *Viciſſim*: vide Cariſium lib. II.

Sibi habeant igitur arma] Sic omnes mei: duobus exceptis, in quibus, *ſibi*

ergo habeant arma. In Lælio: *Sibi habeant ſapientiæ nomen.*

Sibi clavam, & pilam) *Sibi clavam, ſibi palam*, decem. τὸ, &, ſine *ſibi* non eſt in duobus. *Pilam:* militarem, quidam: quidam, luſoriam. Si impreſſam lectionem retinemus; *ſibi clavam, & pilam*, intelligendam fortaſſe de pila, & clava, quam nos hodie *Palamaglio* dicimus.

Talos) De quibus ſcripſit Nicolaus Leonicus Thomæus in dialogo, *ſannutus:* ſive, de ludo talario.

CAPVT XVII.

M*Vltas ad res perutiles Xenophontis libri ſunt)* Dictus Attica Muſa. Cicero, Quinctilianus. Sed, quid teſtimonia quærimus? Ipſum χαρακτὴρ id facile indicat. Hiſtorica, ethica, œconomica, politica, rei militaris præcepta, & exempla complectitur.

Qui Oeconomicus inſcribitur) Quem Cicero juvenis admodum e Græco vertit.

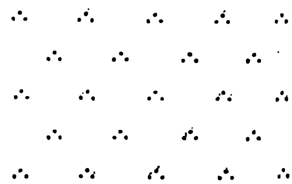
Præſtanti ingenio) Sic quinque. unus, *præſtante.* quindecim, *præſtantem.*

Lyſander Lacedæmonius) Cujus vitam Plutarchus ſcribit.

Vir ſummæ virtutis) In re militari: tamen a Conone navali pugna poſtremo victus eſt. Iuſtinus lib. VI. Atqui dicebat, pueros nucibus, viros jurejurando fallendos eſſe: &, quo leonina pellis penetrare non poſſit, ibi vulpinam eſſe adhibendam.

Sardis) Aſiæ oppido: in quod cum Cyrus major victor intraſſet, ubi tunc Crœſus latitabat, Athis, filius regis, mutus ad eam diem, dixiſſe fertur: *Parce patri meo, Cyre: &, te hominem eſſe, vel caſibus diſce noſtris.* Solinus cap. 7. Plin. lib. V. cap. 29. ſcribit, Lydiam, quæ Mæonia ante appellata, Sardibus in latere Tmoli montis maxime celebrari.

Et directos in quincuncem ordines) Quincunx, quinque ſunt aſſis partes: ut Decunx, vel Dextans, decem. &, ut denarius numerus hac nota, X, quinarius hac, V, deſignatur, quæ duplicata ſit X. ut duplicatus item numerus oſtendatur. Arbores igitur in quincuncem recto ordine diſpoſitæ, figuram quicuncialem, V, referunt, ſic; ut ea figura, quamcumque in partem ſpectaveris, oculis occurrat. quod ut pateat illuſtrius, exemplum ſubjiciam.

Nam, ſi a duobus ſuperioribus punctis ad unicum ſubjectum, vel ab unico ſuperiore ad duo ſubjecta lineas ducas: quicuncis notam efficies: a duobus ad unicum, hoc modo. V. ab unico ad duo, ſic, Λ. quo quidem ordine ſpecioſius. & gratius eſſe nihil poteſt. hodieque hujus generis exempla, ad antiquitatis imitationem a peritis hominibus elaborata, cernuntur. De quicunce Columella lib. III. cap. 13. & lib. IV. cap. 30. Plinius lib. XVII. ait, in diſponendis arboribus, arbuſtis, ac vineis quincuncialem proportionem utilem eſſe, & adſpectu gratam, quocunque modo intueare in ordinem ſe porrigente verſu. Quinctilianus lib. IIX. cap. 3. *Quid illo quicunce ſpecioſius, quid in quamcumque partem ſpectaveris.* Virgilius de eo, Georg. II.

Indulge ordinibus, nec ſecius omnis in unguem
Arboribus poſitis ſecto via limite quadret.

Cæſar quoque, de bello Gall. lib. VII. *Ante hoc*, inquit, *obliquis ordinibus in quincuncem diſpoſitis, ſcrobes trium in altitudinem pedum infodiebantur.*

Qui afflarent e floribus) Sic arbitror omnino a Cicerone ſcriptum eſſe, & imperitos poſtea, ignoratione pulcherrimi verbi, quod modo abſolute capitur, modo ἐνεργητικῶς, feciſſe, *afflarentur.* Sane veteres libri non ſuffragantur ſententiæ noſtræ: ſed unum tamen ſe vidiſſe teſtatur, in quo erat, *afflarent*, vir excellentis induſtriæ, magni ingenii, ſingularis doctrinæ, Obe-

ctus

nus Giſanius. Et Lucretius, *efflare*, ſemel & iterum abſolute dixit. Locus quidem eſt in Epiſt. ad Att. lib. XVI. cum hac ſignificatione apte congruens: *Rumoris neſcio quid afflaverat, commiſſione Græcorum frequentiam Comitiorum non fuiſſe.* Pro, *exierat*, *emanaverat.* Omnes mei, *afflarentur*, tribus exceptis, in quibus, *efflarentur. Ex*, tres. *De*, unus. *A*, quattuor. Neque, *e*: neque, *ex*: neque, *de*: neque, *a*, unus.

Diligentiam] Sic omnes mei libri.

Nitorem corporis] *Corporis*, abeſt a vetere impreſſo. neque legitur in Xenophonte.

Recte] *Rite*, tres.

Quoniam virtuti tuæ fortuna conjuncta eſt] Ἀγαθὸς γὰρ ὢν εὐδαιμονεῖς.

Hac igitur fortuna frui] Sic decem ſeptem. *Uti*, duo. *hac vero frui*, unus. *Fortuna*, non eſt in uno.

M. Valerium Corvinum] Quem Livius Alexandro Magno comparat in re bellica. Livius lib. VII. Agellius lib. IX. cap. XI. Valerius Max. lib. 2. cap. 2. & lib. IIX. cap. 16. de vir. ill. Florus lib. I. cap. 13. Ovidius in Faſtis.

Vitam perduxiſſe] *Produxiſſe*, ſex. *Vitam*, non eſt in quinque.

Cujus inter primum & ſextum conſulatum ſex & quadraginta anni interfuerunt] Diſputari poteſt in utramque partem de hoc annorum numero. ſive enim, VI, ut eſt in antiquis omnibus ibris, ſive, IIX, ut eſt in multis vulgatis, legatur: non infirmis rationibus utraque niti videbitur opinio. Faſti Capitolini inter primum & ſextum Corvini conſulatum annos interponunt XLIIX. quorum auctoritas effecit, ut in iis libris, qui poſt eorum faſtorum editionem ſunt impreſſi, reponeretur, IIX: perinde ac, VI, mendoſum eſſet. Contra, libri veteres omnes, & vulgati ſimul, ante repertas Tabulas Capitolinas emiſſi, habent VI, nec aliter in Valerio Max. legitur. Quodque valet apud me plurimum, deſcribi video militarem ætatem a Cicerone, cum ſubjungit ita, *tantum ſpatium ætatis majores ad ſenectutis initium eſſe voluerunt, tantus illi curſus honorum fuit.* Militare autem non ultra quadrageſimum ſextum ætatis annum quiſquam cogebatur: quaſi annus ille, proxima ſenectute, merito finem laboribus, ac periculis afferret. de quo ne quis ambigat, Polybii de peditibus legionariis verba recitabo, Οὓς δεῖ στρατείας τελεῖν κατ᾽ ἀνάγκην ἐν τοῖς τετταράκοντα καὶ ἓξ ἔτεσιν ἀπὸ γενεᾶς. Eodemque pertinet illud Taciti lib. I. *Atrociſſimus veteranorum clamor oriebatur: qui tricena, aut ſupra, ſtipendia numerantes, mederetur feſſis, orabant.* *Tricena* enim *ſtipendia* ſunt anni triginta: quibus additi ſexdecim pueritiæ, quibus militare non licebat, (nam decimo ſeptimo virilis toga ſumebatur) fiunt anni XLVI. Sed eſt, ut mihi videtur, in ipſo Cicerone diſſenſio quædam: quam a nemine adhuc eſſe video animadverſam. Primum dicit, *interfuerunt*: quo verbo ſpatium interjectum ſignificari, vix quiſquam negaverit, excluſo utroque conſulatu: deinde ſubjungit: *Tantus illi curſus honorum fuit.* ut omnino comprehendere videatur utrumque conſulatum: ſiquidem *curſus honorum* incipit in primo conſulatu, deſinit in ſexto. ita neceſſe eſt, inter primum & ultimum conſulatum non annos intereſſe XLVI, ut habent veteres omnes libri, ſed XLIV. quod eo mihi magis placet, quia conſentire Livius videtur: qui, cum anni XLIIX. inter primum & ultimum Corvini conſulatum a Verrio ponantur, ipſe ex hoc toto numero quattuor non agnoſcit, primum eum, qui ſignatur anno v. c. CDXX, nullis conſulibus: alterum, anno v. CDXXIX, nullis conſulibus, dictatore L. Papirio Curſore: tertium, anno CDXLIV, nullis conſulibus, eodem Curſore dictaturam iterum gerente. quartum, anno CDLII, nullis conſulibus, dictatoribus autem Q. Fabio Rulliano, M. Livio Corvo. Quod ſi quattuor anni ex Livii auctoritate tollantur: recte legetur in Cicerone, IV & XL, pro VI & XL. quod ipſe confirmat, ſubjungens: *Tantus illi curſus honorum fuit.* Nec tamen erraſſe Verrium dixerim, ſed alios eum annales, alios Livium, ac Ciceronem ſequi maluiſſe. Mihi nunc id tantum propoſitum eſt, ut Ciceronis locum reſtituam: in quo ſubjecta ipſius verba

de militari ætate me adjuvant. Adjungo Livii teſtimonium, quod facio plurimi. recte ne ſenſerint, an ſecus, mihi quærendum non fuit: neque id ſtatuere meæ ſententiæ videtur. mentem Ciceronis aſſequi, & ad eam numerum annorum accommodare, ſatis habeo.

Hujus extrema ætas] De Tribus apud Rom. ætatibus vide Agell. lib. x.

Apex ſenectuti auctoritas] Senectus nihil ſublimius habet, nihil magnificentius auctoritate.

L. Cæcilio Metello] Pontifice max. Valerius lib. IIX. de Senectute, Plin. lib. VII. cap. 48.

In quem illud elogium unicum: Plurima conſentiunt gentes, populi primarium fuiſſe virum] Singulare illud eulogium memoriter Cicero refert, non, ut plane inciſum erat in ſepulcro Calatini, in quo erat, *uno ore cui plurimæ conſentiunt gentes, populi primarium fuiſſe virum*. ut eſt in lib. 2. de Fin. in extremo. Sufficit enim ei, hoc quidem in loco, ipſam Calatini laudem oſtendere, quæ eſt, populi primarium fuiſſe virum. Satis autem conſtat ex antiquis libris utrobique, id eſt hic, & in lib. de Fin. eodem modo legi non poſſe. Nec video, cur aut hic, aut ibi quidquam mutetur: cum ibi ipſa inſcriptio totidem verbis referatur, hic autem eulogii ſumma ponatur. Vnus ex meis poſt, *unicum*, addit, *fuit*.

Poſtea] Triennium.

De Paulo] Patre tuo, o Scipio. Valer. lib. 2. cap. de Majeſtate, Plut. in vita.

Aut Africano] Avo tuo adoptiuo. Val. loco citato, Livius lib. XXXIV.

Maximo] Fabio, cum quo ſe militaſſe, jam dixit.

CAPVT XVIII.

NOn cani, non rugæ] Seneca de brevitate vitæ: *Non eſt, quod quemquam propter canos, aut rugas putes diu vixiſſe, non ille diu vixit, ſed diu fuit.* Iuvenalis:

— *Facies tua computat annos.*

Auctoritatem afferre poſſunt] *Arripere*, quindecim. *Accipere*, duo. *Irripere*, unus. *Eripere*, unus.

Capit] Sic omnes libri.

Salutari] Sic conjurati apud Salluſtium ineunt conſilium de opprimendo Cicerone, ingredi, ſicuti ſalutatum.

Aſſurgi] Iuvenalis Sat. 12.

Credebant hoc grande nefas, & morte piandum,
Si juvenis vetulo non aſſurrexerat, & ſi
Barbato cuicumque puer: licet ipſe videret
Plura domi farra, & majores glandis acervos.

Et Ovidius Faſtis:

Magna fuit quondam capitis reverentia cani,
Inque ſuo pretio ruga ſenilis erat.

Deduci, reduci) Nam juvenes deducebant ad curiam aliquem ſenatorem, quem exſpectabant, ut domum reducerent. Valerius lib. 2. cap. 1. & Agellius lib. 2. cap. 15. qui hunc morem Romanos a Lacedæmoniis accepiſſe ſcribit.

Conſuli) Atqui Iuriſconſulti domus, oraculum civitatis. Cic. de Orat. 1. & ſenes conſuli multis de rebus poſſunt, quas ob ætatem experti ſunt.

Vt quaque optime morata) Sic ſex mei. tres addunt, *eſt*. *Vt quaque optime morata ſunt*, quinque. *Vt quaque optime moderata ſunt*, unus. *Vt quaque morigerata eſt optime*, unus. *Vt quam optime morigerata*, unus. *Vt quaque bene morata eſt*, unus. *Vt quaque bene morata ſunt*, duo. *Vt quaque optime morata eſt*, unus.

Lyſandrum) Vide Plut. in Apophthegm. Laconicis.

Domicilium ſenectutis) Sic omnes libri. Lambinus, *Senectuti*.

Ludis) Panathenaicis.

Lacedæmonios) Qui ſenectuti honorem habebant. Agellius.

Conſurrexiſſe omnes) Addunt omnes libri, *illi* dicuntur.

Seſſum) *Feſſum*, unus.

Ex iis) Lacedæmoniis Pluth. in Apophth. Valerius lib. IV. cap. 5.

Dixiſſe ex iis quendam) Sic omnes mei. unus addit, *dicunt*. quod ſapit gloſſema.

Athe-

mienſes ſcire, quæ recta eſſent, *re nolle*] Plato 1. de Leg. ait, Athenienſis bonus ſit, eum onum eſſe. Demoſthenes ſcrinis civibus, τὰ πλεῖω ἐπιστευ-ντὰς, ἐ τῷ μοσυνι εἶναι, ἀλλὰ θέλεσθαι ποιεῖν τὰ δέοντα.

ſtro collegio] Augurum. *In negio præclaro:* ſic duodecim. ream, quod additur, in ſex, in tribus, *cognovi*, gloſſemata

cedit] Sic decemnovem. unus, *ur*, unus, male, *antecellit*.

ntia principatum tenet] Vel pri-te alios ſententiam dicit,

ris] Sic recte decemſeptem, *n*, quattuor, ex quibus duo, ep.

treme actu] Ep. 1, lib. 1. ad llud te *ad extremum & oro, & ut, tamquam poetæ boni, & ndustrii ſolent, ſic tu in extrema & concluſione muneris, ac negoiligentiſſimus ſis: ut hic tertius mperii tui tamquam te tius actus Timus, atque ornatiſſimus fuiſſe r.*

Sic omnes libri.

ſi] Vide Nonium in differen-

is] Suis diffidunt.

ndi] Si quid ceſſatum peccaerit.

iles) Duri ad ignoſcendum.

n avari) Terentius Adelph.

mnia alia ætate ſapimus rectius n hoc unum vitium affert ſenectus minibus:

ntiores ſumus ad rem omnes, quam eſt.

mni ſe putant) Sunt enim ſenes ſi, Ariſtoteles Rhet. 11.

ici) *Decipi*, unus. Vnus non

agili corpore) Cujus imbecillianimi quoque imbecillitas fere tur.

is offenſio) Vel levis.

iora fiunt) Mitigantur.

ltero duritas) Diſſentire video libros, & eſſe in aliis, *diritas*, men pauci ſunt,) duo, & alter alli in aliis, *duritas*. (in uno eſt,) Sed magis in patrem convenit *duritas*, quam *diritas*. Dirus enim eſt, qui ſævit in aliquem, & ad ſævitiam eſt natura propenſus: quod ad patrem non pertinet, qui filio multa quidem negat, in eum tamen non adducitur ut ſæviat: cum vero negat, & nihil indulget, in eo durus eſt. Ita *durum ſenem* dixit Cicero in orat. pro Cœlio, & in Oratore, & Propertius lib. 11. eleg. 31. *Durus pater*, Ovid, lib. 1x. Metam.

Nec nos aut durus pater, aut reverentia fama,
Aut timor impediet.

Et lib. 1. Am.

Dum fallax ſervus, durus pater, improba lena
Vixerit, & meretrix blanda, Menandros erit.

Diritas, male bis in Nonio.

Omnis natura) Sic recte duodecim. *Omnis ætas natura*, octo. Omnis ætas natura in vetuſt. unus.

Vetuſtate coaceſſit) Non bene ætatem fert. ſupra.

CAPVT XIX.

R*Eſtat*) *Reſtet*, tres. Deeſt in duobus.

Appropinquatio mortis) Seneca lib. 1. ep. 12. Ariſtoteles ait, θάνατον εἶναι πάντων τῶν δεινῶν φοβερώτατον.

Aut plane negligenda, aut etiam optanda) Martialis:

Summum nec metuas diem, nec optes.

Optanda) Sic omnes mei. Alii legunt, *appetenda*.

Atqui tertium certe nihil inv. pot.) Sic decem. ex quibus quinque non habent, *certe*. *Atque*, quattuor. *Atqui certius certe nihil inv. pot.* ſex. ex quibus unus non habet, *certe*. *Atqui nihil certius*, unus.

Quamvis ſit adoleſcens) *Sit*, abeſt a duobus meis. & a Nonio, in *explorare*.

Ad veſperum) Hinc illud Cæſaris, Kalendæ Martiæ venere. cui reſponſum, *ſed nondum præteriere*. Et illud Varronis, *neſcis, quid ſerus veſper vehat*.

Mortis caſus) Sic legendum; & ita decemocto mei.

Facilius in morbos incidunt adoleſcentes)

tes] Id Hippocratis aphoriſmo comprobatur.

Gravius] Periculoſius.

Triſtius] Difficilius. Nonius. ob morbi vehementiam, cui extrema remedia ſunt adhibenda. Vel, majore cum moleſtia & ægrotantis, & domeſticorum, ob adoleſcentis jacturam, a quo ſperari poſſunt plurima.

Perpauci] Propter caſus mortis plures, morborumque vehementiam. *Perpauci: Pauci*, decem.

Ni] Sic quattuordecim.

Conſilium] Εὐβουλία.

In ſenibus] Iis, qui cum naturæ bonitate temperantiam conjunxere.

Qui ſi nulli fuiſſent] Nam adoleſcentes, viribus freti, vim potius, quam jus, ſpectant, invitique ſe legibus adſtringunt. Heſiodus:

Ὑβρισταὶ, καὶ χειροδίκαι, καὶ ὑπερφίαλοι καὶ ἀθέμιστοι ὄντες.

Nulla omnino civitates] Adoleſcentes enim, ferocia, & temeritate præditi, nihil conſtituiſſent, omnia potius evertiſſent. *Civitates*: hominum conſociationes. *Fuiſſent*, *Eſſent*, duo. *Forent*, duo.

Exſecratis ad ampliſſimam dignitatem] Magnam ſpem de præbentibus. pueris etiam num.

Fratribus tuis] Pauli filiis, qui adhuc pueri ſunt exſtincti. Livius, Vellejus, alii.

Sperat adoleſcens] De ſpe Lucianus περὶ θυσιῶν: Αἱ ἐλπίδες ὑπὲρ τῆς κεφαλῆς αἰωρούμεναι, ὅταν μάλιστ' ἄν τις οἴηται ἐπιλήψεσθαι αὐτῶν, οἴχονται ἀποπτάμεναι, κεχηνότας αὐτοὺς ἀπολιποῦσαι. Id eſt: *Spes ſupra caput agitatæ; ubi te illas omnino comprehenſurum exiſtimes, avolantes evaneſcunt, eoſque hiantes relinquunt.*

Diu ſe eſſe victurum] *Eſſe*, abeſt a quatuordecim. Vnus, *ſe diu victurum*.

Incerta pro certis] Nam, ut ait Seneca, *præterita certa ſunt, voluptates futuræ incertæ: quæ, pene, antequam veniant, auferantur.*

Ne quod ſperet quidem habet] *Sperat* quattuor. *Quid* octo. *Ne quid ſperet habet*, unus. *Ne quid ſperet*, habet quidem, unus. *Nec hoc ſperat, quod habet*, unus. *Id ſperat, quod & habet*, unus.

Hic jam conſecutus eſt] *Hic conſecutus eſt*, decemſeptem. *Is conſecutus eſt*, unus. *Hic ſecutus eſt*, unus. *Hi conſecutus*, unus. *Eſt conſecutus*, unus.

Quid eſt in hominis vita diu] Seneca, *quod agimus, breve eſt: quod acturi ſumus, dubium: quod egimus, certum.* Virgilius:

——— *Viximus ambo,*
Rhœbe, diu: res ſi qua diu mortalibus ulla eſt.

Centum & viginti vixit] De numero annorum conſentiunt quidem antiqua exemplaria: veterum tamen ſcriptorum teſtimonia diſſentiunt. Annos ei cxx. tribuunt Herodotus lib. I. Valerius lib. VIII. cap. 13. & Plinius lib. VII. cap. 48. CL, Cenſorinus in præclaro illo libello de die natali. Lucianus ἐν Μακροβίοις, & Anacreon. CCC, Silius Italicus lib. III. poetica, ut arbitror, uſus licentia.

Argenthoniacos armat Carteia nepotes,
Rex proavus fuit humani doctiſſimus ævi,
Ter denos decies emenſus belliger annos.

Vide & Tzetzem in Lycophronis Caſſandram.

Cum enim id advenit, tunc] Sic quinque. *Tum*, quinque. *Cum enim id ideo extremum advenit, tunc*, unus. *Cum enim aliquid advenit, tunc*, unus. *Cum enim advenerit extremum, tum*, unus. *Cum enim id evenerit, tum*, quattuor. *Cum enim id venerit, tum*, duo. *Cum enim jam advenit, tum.*

Effluxit] Vide Senecam lib. III. ep. 24. Auguſt. de Civ. D. lib. XII. cap. 12.

Remanet, quod virtute, & recte factis ſic conſecutus] Seneca de brevitate vitæ ſcribit, eum male vixiſſe, qui neſciat bene mori. Ibidemque, vivere in tota vita diſcendum monet. Et lib. 2. Epiſt. ep. 1. ſtultitiæ proprium dicit, ſi quis incipiat vivere. Horatius:

——— *præter laudem nullius avari.*

Et:

Exegi monumentum ære perennius.

Ovidius:

——— *perque omnia ſæcula, fama,*
(Si quid habent veri vatum præſagia) vivam.

Theo-

Theocritus quoque:

Ἐκ μοισᾶν ἀγαθὸν κλέος ἔρχεται ἀνθρώποισι.

Ex muſis bona fama venit hominibus.

Nec, quid ſequatur ſciri poteſt] Τὸ μέλλον ἄδηλον, Iſocrates ait.

Adplaudite] *Ad*, non eſt in quinque.

Veniendum] *Vivendum*, quattuor. nec diſplicet.

Non magis dolendum eſt] Sed potius gaudent.

Tamquam adoleſcentia] *Adoleſcentiam*, quindecim.

Vt ſæpe dixi] Sic omnes, duobus exceptis, quorum unus, *ut ſæpe diximus*: alter, *& ſæpe dixi jam.*

Sicut cum ſua ſponte] *Cum*, non eſt in tredecim.

Quo propius ad mortem accedam] Manilius:

Naſcentes morimur, finiſque ab origine pendet.

In portum ex longa navigatione] Seneca ad Paullinum: *In hoc tam procelloſo mari navigantibus nullus portus, niſi mortis eſt.*

CAPVT XX.

SEnectutis autem nullus certus eſt terminus] Ante hæc verba, legnntur alia in quibuſdam antiquis libris, (ſex meis) quæ doctis viris placuiſſe video, hæc inquam: *Omnium ætatem certus eſt terminus.* Ego vereor, ex interpretatione in libri margine adſcripta, receptum eſſe inter verba Ciceronis. ut oſtenderetur, quod ceteris ætatibus non contingit, id contingere ſenectuti, ut certum non habeat terminum. Mihi quidem neceſſe non videtur, ut quidquam addatur: cum in ceteris ætatibus terminum eſſe pateat, in ſenectute vero non niſi cum vis mentis, & actio deficit. Quod ſi ante mors occupet, æquo animo ferendum. id enim ceteris etiam ætatibus poteſt accidere.

Et tamen mortem contemnere] Tollit hæc liber Fulvii Vrſini. Tum, tres. *Tueri poſſit, mortemque cont.* duo. *Poſſit*, quattuor.

Piſiſtrato] Hippocratis, Athenis tyranno, regnante apud Romanos Servio Tullio. Iſocrates in Panathenaico. Herodotus lib. 1. Iuſtinus lib. 2. Agellius, & Euſebius.

Tyranno] Vt qui libertatem oppreſſit, non crudelitate barbarica ſævienti.

A Solone reſponſum] Plutarchus, & Laertius.

Integra mente] Antequam deficientibus ſenſibus deliraveris.

Certiſque ſenſibus] Sic octo. *Ceteriſque ſenſibus*, novem. *Certiſque rationibus*, unus. *Cunctiſque rationibus*, unus. *Ceteriſque finibus*, duo. *Rectiſque ſenſibus*, alii legunt.

Navem] *Navim*, quinque.

Injuſſu imperatoris] Tuſc. 1. & in Somnio Scipionis.

Solonis quidem eulogium eſt] Tuſc. 1.

Mors mea ne careat lacrumis: linquamus amicis
Mærorem, ut celebrent funera cum gemitu.

Græca leguntur apud Plutarchum:

Μηδέ μοι ἄκλαυστος θάνατος μόλοι, ἀλλὰ φίλοισι
Ποιήσαιμι θανὼν ἄλγεα, καὶ στοναχάς.

Funera fletu] Sic omnes mei. Funere fletum, eſſe in veteribus quibuſdam libris, alii ſcribunt. Lambinus, Funere leſſum.

Si aliquis eſſe poteſt] Sic omnes mei: duobus exceptis, in quibus, *ſi quis poteſt eſſe.*

Is ad exiguum tempus] *Iſque eſt uſque ad exiguum tempus*, unus. *Vſque ad exiguum tempus*, quinque. *Iſque ad exiguum tempus*, octo. *Iſque ad exiguum*, unus. *Iſque uſque ad exiguum tempus*, unus. Poſt, Tempus, *erat*, *durat*, in vulgatis libris, tollendum cenſuimus auctoritate ſeptem meorum librorum.

Poſt mortem quidem ſenſus &c.] *Senſus*, delendum jampridem putavi. nunc, opinionem meam libro meo vetere confirmari, gaudeo.

Meditatum] Seneca dolet, magnam vitæ partem nihil agentibus, majorem male agentibus, totam aliud agentibus elabi.

Moriendum certe eſt &c.] Seneca epiſt. *Omnes eadem condicio devinxit. cui naſci contigit, mori reſtat. intervallis diſtinguitur, exitu æquamur. hoc, quod*

inter primum, & ultimum diem jacet, varium, & incertum eſt. ſi labores aſtimas, etiam puero longum, ſi velocitatem, etiam ſeni anguſtum. nihil non lubricum, & fallax, & omni tempeſtate mobilius. jactantur cuncta, & in contrarium tranſeunt, jubente fortuna. &, in tanta volutatione rerum humanarum, nihil cuiquam, niſi mors, certum. Pindarus Olymp. Od. 2. Τὸν ὅλον ἀμφὶ χρόνον, ἤτοι βροτῶν γε κέκριται πεῖρας οὔ τι θανάτου, &c. Et Metrodorus: Πρὸς μὲν τὰ ἄλλα ταῦτα, ἀσφάλειάν ἐστι πορίσασθαι, χάριν δὲ θανάτου πάντες ἄνθρωποι ἀτείχιστον πόλιν οἰκοῦμεν. Id eſt: *Adverſus alia omnia præſidii aliquid parari poteſt: ſed, quod ad mortem attinet, omnes urbem incolimus carentem mœnibus.*

Qui poterit) *Quis*, decemſeptem.

Animo conſiſtere) *Animo*, non eſt in uno. *Animo lato*, unus.

Eſt interfectus] Ab Arunte, Tarquinii regis filio: & ab ipſo item Aruns occiſus eſt. Livius lib. 2. Plut. in Poplicola, de vir. ill. cap. 10. Valer. lib. v. cap. 6. Florus lib. 1. cap. 10. Cic. Tuſc. 1. & 4. & in Paradoxis.

M. Atilium) Regulum.

Ad ſupplicium eſt profectus] De Supplicio variant ſcriptores. vide Agellium lib. vi. cap. 4. de vir. ill. cap. 40. Flor. lib. 2. cap. 2. Epit. Liv. lib. xviii. Valer. lib. 1. cap. 1. & lib. ix. cap. 2. Polybium, Oroſium lib. iv. cap. 10. Vide & D. Aug. de Civ. D. lib. 1. cap. 15. & 24. & Silium lib. vi. & Cic. Off. 1. Parad. ii. in Piſonem, Valerium lib. 2. cap. 4. Horatium Carm. lib. iv. od. 5.

Duos Scipiones) Livius lib. xxv. Silius lib. xiii. Appianus in Lybico, Oroſius lib. iv. cap. 17. Florus lib. 2. cap. 6. & Valerius lib. iii. cap. 7. Vide Parad. 1.

L. Paullum) Livius lib. xxiii. Polybius lib. v. Plut. in Paullo Æmilio, Silius lib. x. Florus lib. 2. cap. 6. Oroſ. lib. iv. cap. 16. & Valer. lib. iii. cap. 2.

Morte ſua luit) *Sua*, non legitur in decemocto meis. *Morte luit ſui*, unus.

M. Marcellum) Livius lib. xxvii. Plut. in vita, Valer. lib. v. cap. de humanitate, de vir. ill. cap. lib. xii. Oroſ. lib. iv. c Off. 1.

Legiones noſtras) Idem T

Quod) *Quas*, duodecim.

Etiam ruſtici) Ex agris e litiam proficiſcebantur. ep. Fam. *Ex agricolis* (ait Cato *& viri fortiſſimi, & milites gignuntur.* Columella qu dicit. Et Xenophon in O ſcribit, Rei militari non a num genus magis idoneum agricolas.

Sunt pueritiæ certa ſtudia hæc ſunt ad Telemachum merum:

—— οὐκ ἔτι σὲ
Νηπιάας ὀχέειν, ἐπεὶ ο
κ⊕ ἐσσί.

Id eſt:

—— *pueriles ſperni*
Confirmata virum cum te
ætas.

A ſenectute quæruntur) *Q ſenectute*, undecim.

Occidunt) Solis inſtar.

Sic occidunt etiam ſenectu non eſt in uno. *Iam*, unus. *Occidunt ſic etiam ſen.* unus non eſt in tribus.

CAPVT XX

NOn audeam dicere) V omnes libri ſcripti. adoleſcentibus generoſis inſtitutis, acutis, præclare tientibus, quique nihil in tem ſitis accepturi.

Quæ ab ea propius abſum) nus dicto. Sic locutus ep. *Illam manum tu mihi cura quoniam tu propius abes,* *ſtri.* Alibi: *Loca, quæ a Br pius abſunt, quam tu, bidu duum.* Tuſc. 1. *Quæ propius ortu.* Et Plin. lib. iv. *Tum p gine rerum ſumus. Quæ ab e ſum:* ſic quattuordecim. unus non habet. *Ab ea.* Ma que, *quod.* *Adſum*, quinq unus.

Compagibus corporis) Vi tium cap. ix. de orig. erroris

Gravi opere] Sic decem octo. *Graviori opere*, unus. *Gravi ope*, unus. *ravi opera*, unus. quomodo Lamb. tans Lucretium :

— — *parva perfunctus opella.*

Eſt enim animus cæleſtis] Probat ſex gumentis animorum immortalitam. *Animus cæleſtis*: Lucretius:

Denique cæleſti ſumus omnes ſemine oriundi.

Omnibus ille quidem pater eſt.

ide Lactantium de opificio hominis, ap. 19.

Ex altiſſimo domicilio] Ex primo ore, qui continet ceteros, qui ſummus ipſe deus eſt. de Somnio Scipionis.

Corpora humana] Ex humo orta.

Tuerentur] Excolerent, gubernaent.

Cæleſtium ordinem] De nat.de.2. *Qui rimum eos humo excitatos celſos, & rectos conſtituit, ut deorum cognitionem, cælum intuentes, capere poſſent. ſunt enim e terra homines non ut incolæ, atque habitatores, ſed quaſi ſpectatores ſuperarum rerum, atque cæleſtium: quarum ſpectaculum ad nullum aliud genus animantium pertinet.* Et de Somnio cip. *Homines ſunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum, quem in hoc templo medium vides, quæ terra dicitur.* Quo loco vide Macrobium, Et Xenophon lib. I. de dictis, & factis Socratis.

Nobilitas] Atqui Pythagoras aurifabri filius fuit, ſua tamen ſapientia nobilitatus.

Auctoritas] Inde, Αὐτὸς ἔφα.

Contemplantes] Platonis etymologiam de homine poſuimus lib. I. Off. Monet & D. Gregorius:

Θυμὲ βλέπον ἄνω χθονίων δ᾽ ἐπιλήθeo πραγμάτων.

Pythagoreoſque] *Pythagoricoſque*, duo.

Incolas pæne noſtros] Tenuerant enim Italiæ partem, quæ Magna Græcia vocabatur. In Lælio. Vide Laertium lib. VIII. & omnino Auguſtinum lib. VIII. de Civ. Dei.

Delibatos animos] Id eſt, derivatos, infuſos, alias, *delibratos*. Tuſc. 5. *Humanus animus decerptus ex mente divina.*

Socrates] Apud Platonem in Phædone.

Sapientiſſimus] *Omnium ſapientiſſimus*, omnes mei libri, uno excepto. Græca oraculi verba:

Σοφὸς Σοφοκλῆς, σοφώτερος Εὐριπίδης,

Πάντων δὲ σοφώτατος Σωκράτης.

Sic mihi perſuaſi] *Sic mihi prorſus perſuaſi*, legi in vetere libro, ſcribunt docti viri. *Sic perſuaſi mihi*, duodecim. *Mihi ſic perſuaſi*, duo.

Cum tanta celeritas ſit animorum, &c.] Argumenta quattuor, ad probandam animorum immortalitatem, ex Platone ſumpta.

Prudentia] Ita legit Nonius perſpicue. itaque eſt in antiquis meis ſexdecim. quinque, male, *providentia.*

Tot ſcientiæ] Sic decem. *Tanta ſcientia*, ſeptem. *Tot ſententiæ*, tres. *Tanta ſententia*, unus.

Scientiæ] Iurejurando affirmare quidam non ſunt veriti, *ſcientias* non reperiri plurali numero.

Cumque animus ſemper agitetur] Sic decemnovem. duo, *Cumque ſemper agitetur animus.*

Simplex animi natura] Contra Ariſtoteles in fine lib. VII. Ethicorum.

Diſpar ſui] Sic omnes mei, uno excepto, a quo abeſt τὸ, *ſui.*

Hæc Platonis fere] Sic ſeptem. *Hæc ſunt Platonis fere*, quattuor. *Hæc Platonis fere ſunt*, duo. *Hæc Platonis ſunt*, unus. *Hæc Platonis eſſe ferunt*, unus. *Hæc Plato veſter*, unus. *Noſter*, unus. *Hæc ſententia Platonis fere*, unus. *Hæc Platonis ſunt vere*; unus. *Hæc Platonem ferunt*, unus.

CAPUT XXII.

Apud Xenophontem] Argumenta ſex Xenophontis, pro animorum æternitate.

Eum eſſe] Eum, abeſt ab uno.

Nec vero] Probat, eſſe animos in corporibus.

Quo diutius] Ob eorum merita. nec enim diu memoria manet, niſi cauſſa ſit, cur diu maneat. Inde natum eſt gloſſema, *quo juſtius, & diutius*: (quod eſt in uno meo) quod alii probarunt, ſententia parum examinata.

Teneremus] Sic tredecim. *Retineremus*, octo.

Abeunt

Abeunt illuc omnia, unde orta ſunt Euripides Supplicibus:

Ὅθεν δ' ἕκαστον εἰς τὸ σῶμ' ἀφίκετο,
Ἐνταῦθ' ἀπῆλθε. πνεῦμα μὲν πρὸς αἰθέρα,
Τὸ σῶμα δ' εἰς τὴν γῆν. οὔτι γὰρ κεκλήμεθα
Ἡμέτερον αὐτὸ, πλὴν ἐνοικῆσαι βίον.

Nihil morti tam eſſe ſimile, quam ſomnum] Ovid. lib. 2. Am.

Stulte, quid eſt ſomnus, gelida niſi mortis imago?

Gorgias, extrema ætate, cum in ſomnium ſe delabi animadverteret, *ſomnus*, inquit, *fratri ſuo me traditurus eſt*.

Atque] Sic decemſeptem. quattuor, *atqui*.

Cum] *Quoniam*, legit Langius, ex Xenophonte.

Corporis vinculis] *Corporum*, tres.

Sic me colitote, inquit, ut Deum] Sic de Som. Scip. *Deum te igitur ſcito eſſe*. *Colite*, ſeptem. *Inquit*, abeſt a quattuor.

Hinc omnem pulcritudinem] Mundum univerſum.

CAPVT XXIII.

Africani patrem, aut patruum] Vterque periit in Hiſpania.

Poſteritatem ad ſe pertinere] *Poſſe*, addunt novem. Iſocrates: Ὅτι τὶς ἐστιν αἴσθησις τοῖς τελευτήκοσι περὶ τῶν ἐνθάδε γιγνομένων.

Ipſo] *Ipſe*, quattuor.

More ſenum] Supra: *Nihil neceſſe eſt de me ipſo dicere mihi: quamquam eſt id quidem ſenile, ætatique noſtræ conceditur.*

Domi, militiæ] Libro 2. Off. in extremo, dixit, Vel belli, vel domi.

Ad immortalitatis gloriam] Sic novem. *Ad immortalitatem, gloriam*, unus. *Ad immortalem gloriam*, decem. *Ad immortalem maxime gloriam*, unus.

Videre &c.] Non enim æque videnr omnes animi.

Convenire aveo] Habeo, omnes libri ſcripti.

Nec tamquam Peliam recoxerit] Diodorus lib. IV. Ovidius Metam. *Nec ſi, tamquam Pelias, recoxerit*, Langius probat: & dictum ait, *tamquam*, pro *quemadmodum*. *Neque tamquam pilam retorſerit*, quattuor. *Nec tamquam pilam retorſerit*, tres. *Nec tamquam retorſerit pilam*, unus. *Nec tamen retorſerit pilam*, tres. *Nec umquam pilam retraxerit*, unus. *Nec tamquam retexerit pilam, peliam* unus. *Nec tamquam recoxerit pilam*, unus. *Neque tamquam retorſerit pilam*, duo. *Nec tamquam retroxerit pilam*, unus. *Neque tamquam retorſit pelliam*, unus. Muretus Variarum Lect. lib. VI. cap. 10. e Plauti Pſeudolo verſus ad hunc Ciceronis locum facientes ponit:

Quia ſorbitione faciam ego te hodie mea,
Item ut Medea Peliam concoxit ſenem:
Quem medicamento, & ſuis venenis dicitur
Feciſſe rurſus ex ſene adoleſcentulum,
Item te ego faciam.

Eſt & illud apud Nonium, in, *pullis*, ex Varronis Marcipore: *Peliam Medea permiſiſſe, ut ſe vel vivum degluberet, dummodo redderet puellum.* Vide & Catullum epig. L. *Peliam*: Iaſonis patrem, quem a Medea, in Iaſonis gratiam, medicatis aquis, recoctum, & juventuti reſtitutum, poetæ fingunt.

Quod ſi] *Et ſi*, decemnovem, & in Nonio, *repueraſcere*.

Quis] Sic omnes libri.

Deus mihi] Ord. præp. ſeptem.

Repueraſcam] Sic ſex. *Repuereſcam*, octo. *Repueriſcam*, ſeptem.

Cunis] Sic omnes libri. Apud Nonium, loco citato, *cunabulis*, legitur.

Quid enim habet vita commodi] Euripides:

Ὁ βίος ἀληθῶς οὐ βίος, ἀλλὰ ξυμφορά.

Non vita vita eſt: ſed gravis labor, dolor.

Et Virgilius:

Optima quæque dies miſeris mortalibus ævi
Prima fugit: ſubeunt, morbi triſtiſque ſenectus,
Et labor, & duræ rapit inclementia mortis.

Fin-

etiam conquerítur ;

ὅτι ἐν παρ' ἐσθλὸν

ο κακὰ δαίονται βροτοῖς ἔρα-

ſαι.

on potius laboris) Homerus:

ἀκιδνότερον γαῖα τρέφει ἀν-

θρώποιο

ν, ὅσα τὰ γαῖαν ἐπιπνείει τε

καὶ ἕρπει.

ac vita diſcedo) Sic quattuor

iſta diſcedo, tres. *Et ex vita ita*

x. *Ex vita ita diſcedo*, duo. *Et*

nquam ex hoſpitio diſcedo, duo.

a diſcedo, unus. *Et ex vita hac*

am ex hoſpitio diſcedo, duo. *Ve-*

ac vita diſcedo, unus.

randi enim natura diverſorium,

tandi, dedit) *Comm. e. n. d. no-*

habitandi , dedit ; undecim.

natura d. dedit ; *non habitandi,*

m. e. n. d. nobis dedit , non ha-

res. *Commorandi enim , non ha-*

atura diverſorium dedit, unus.

as, poſt hæc verba erat, *locum,*

abitandi locum. quod male eſt

bus meis. *Non habitandi:* cum

obis dederit uſuram vitæ,

erſorium : cur velimus eſſe

m , quod ad tempus datum

mmoramur enim, non habi-

in diverſoriis.

lud divinorum animorum conci-

vinum, decemſeptem.

ſcar : diſcedam) Ὕστερον πρότε-

ndum enim primo loco fuit,

: deinde, *proficiſcar.*

etiam ad Catonem meum) Sic

: *Verum & ad Cat. m.* unus.

Cat. m. unus. *Verum etiam ad*

filium meum, unus. *Sed etiam*

. unus. *Sed ad Cat. m.* unus.

elior) Plutarchus in Catone

filium ejus virum optimum

pe in libris nominari, prodidit:

autem , cum bellum gereret

ſſa.

a me corpus crematum eſt : quod

cuit ab illo meum) Pro; *cum con-*

t , ab illo meum. Sic locutus in

Peccaſſe ſe, non anguntur: objur-

leſte ferunt : quod contra oporte-

cto dolere , objurgatione gaudere.

uinctio: *Reliquum eſt , ut eum*

licio defenderit : quod contra co-

defenſum eſſe contendi, &c. Hæc

ideo collegi, nequis, duriore fortaſſe offenſus loquendi genere, mutandi occaſionem, quo morbo laborant multi, acciperet ex inſcitia ſua.

Placet hoc loco veteres Inſcriptiones adſcribere, in quibus idem legitur.

Romæ, in ædibus Delphiniorum.

NINNIA CRONIS
VIX. AN. III M. X. DIES. XXV
QVOD. DECVIT. NATAM
PATRI. PRÆSTARE. SEPVLTO
HOC. CONTRA. NATÆ. PRÆ-
STITIT. IPSE. PATER

Ibidem.

DIS. MANIBVS
FLAVIÆ. APOLLINARI
NEPTI. SVÆ. VIX. A. VIII
QVOD. NEPTIS. AVIÆ. FACER
DEBVIT. AVIA. FECIT. NEPTI
SVÆ. SACR.

In foro Trojano, in ædibus Io. Coritii.

Verius. hunc. tumulum. matri. tu. nata. dicaſſes
Quam. mater. miſeræ. nunc. tibi. nata. facit
Bis. ſenos. completam. annos. te. filia. matri
Eripuit. miſeræ. mortis. iniqua. dies
Optestor. manes. meritæ. ſanctæque. patronæ
Et. comprecor. ut leni. terra. tegat. tumulo

In domo Caſia.

Diis
Manibus
Succeſſi. Fil
Cæſia. Gemella
mater. piiſſimo
filio. de. ſuo
Vix. ann. IX
M. IIII. Dieb. XV
Fatis. peractis. mater
Eode. eſt. condita. quæ
poſt. obitum. filii
Vix. ann. III. M. XI. D. VIII

A ſiniſtro latere.

Quod. fas. parenti
facere. debuit. filius
Mors. immatura. fecit
ut faceret. Parens

Pa-

Pater. Succeſſus

Suppremum. utriſque
præſtitit. officium

Et.

- - - - -

alumno. et. ſibi
Infelix. Fatu
prior. debui
mori. mater

Neapoli.

Nonia. M. F. Maxima
Vixit. ann. XXXV
et. quod. miſerrimum. eſt
mater. fecit. filiæ
Cantria. C. F. Polla

Flerii, in agro Brixiano, ad D. Zenonis.

L. Cornelio
Secundo
qui. vixit. ann. X.
M. V. D. XX.
L. Cornelius
Glycon
pater. infel
filio dulciſſim
Quod: ſi. ti. tua. fata
ſiviſſent, tu. nobis
ponere. debueras

In agro Serano.

D. M. S.
Oppia. Calſiane. ma
ter. feci. filiæ. meæ
Quod. æquom. fuerat
filia. hoc. faceret. mihi
Vitelliæ. L. F. Talliæ
Q. V. A. XXI
Septimius. Profutu
rus. optimæ. conjugi

Romæ, ad D. Andreæ, prope Columnam Antonini, Montem Citatorum, Forum Caprariæ.

Iulio. Ce
liano. qui
vicxit. an
XVI. M.
dies
Parentes

Quod. ſibi
i. a. filio ſe
ri. optabant
ipſi. filio
fecerunt
in. pace

Romæ.

Æmilio. Paulo. Papi
niano, præfecto. præ
torio. juriſconſulto
qui vixit annos. XXXVI
dies. X. menſ. III. Papi
nianus. Hoſtilius
Eugenio. Gracilis
turbato. ordine
in. ſenio
heu. parentes
fecerunt
filio. optimo

Lenii, in agro Brixiano, ad Abbatiam

D. M
Attiæ. Innocentiæ
ſummæ. caſtitatis
ac. ſapientiæ. feminæ
quæ. vixit. ann
XLIII. M. VIII. D. IV
Auguſtinus. ſubdiac
conjugi. dulciſſimæ
cum. qua. vixit. ann. VII. M. II
D. XX. contra. votum
B. M. M. P.

Crematum: In Epitome Livii legimus *Catonem filii funus parvo ſumptu fecisse.*

Decuit: *Debuit*, unus. *Ab illo meum*, *Meum*, non eſt in uno.

Animus vero] Catonis filii, e vita diſcedentis.

Fortiter ferre] Hoc Lælius de Amicitia, de Catone claro præconio prædicat.

Non moleſta] *Nec*, unus.

Iucunda] Propter conſcientiam recte factorum, bene actæ vitæ, & immortalitatis ſpem.

Quod animos hominum &c.] *Qui*, tres. *Quia*, duo.

Minuti philoſophi] Cyrenaici, Epicurei, minorum gentium.

Vereor, ne] *Vereor, ut*, unus.

Philoſophi mortui] *Philoſophi mortui*, duo. *Philoſophi minuti*, unus. *Philoſophi*, non eſt in uno. *Mortui*, non eſt in uno.

Irrideant] *Rideant*, duo. *Philoſophi meum mortui*, unus.

ALDI MANVTII P.F.

COMMENTARIVS

IN

M. TVLLII CICERONIS

LIBRVM

DE AMICITIA.

PRÆSTANTISSIMO VIRO,
.AVRENTIO MASSÆ,
Reip. Venetæ Secretario.

M Eos in M. T. Ciceronis de Amicitia Dialogum Tibi nuncupo commentarios, mi *Laurenti Maſſa*. Tibi, inquam, quem honeſtiſſimum, & ornatiſſimum virum, tum propria, tum majorum gloria, perilluſtrem, mihi arctiſſimo amicitiæ vinculo adjungere tanta dignum laude duco, ut majorem expetere nequeam. ſiquidem ego, non tantum, honore, amplitudine, aut præpotentium opibus, (quæ omnia ſimul in Te maxima ſunt) quam animo virtute prædito delectari ſoleo. qui (ut cum Cicerone noſtro dicam) amare, aut redamare poſſit. alem Tu medius fidius animum ſemper erga omnes, & me præſertim, quibuſmque licuit officiis, iiſque minime vulgaribus, oſtendiſti. Iuxta Venerem Chaes, juxta Bacchum Æthiopes quondam Mercurium veteres poſuere. & Capiino Iovi vicina fuit Fides, ut in Catonis oratione ſcriptum fuit. Tuæ vero uæ, quæ jampridem tali virtuti debetur, ad immortalitatis memoriam alis amicitiæ typus adjungendus profecto eſſet, & omnis de amicitia ſermo, nis oratio, & diſputatio ad Te merito pertinere debet, Tibique dicari. cum tunas, animique vires pro amicis profundere, ita proprium Tibi ſit, & pecue, ut, quod numquam vulgare fuit, numquam permanavit ad multos, Tu vix i patiare commune eſſe cum paucis. Quod ſi ego, pro mea tenuitate, pari er Te officia, & obſervantia, uti non potui: Deum tamen immortalem teſtor, mquam mihi officiociſſimam voluntatem defuiſſe. Quæ Tuis in primis, ut æm eſt, in me meritis, excitari, atque augeri ſolet, quoties eorum mihi venit mentem, recolo autem ea ſæpiſſime: nihiloque minus vetuſtiſſimam, & prærissimam Maſſarum familiam complector animo, ex qua dein Maſſæ cognonantur, quæ poſtquam omnem ſuam gloriam in Te, *Laurenti* nobiliſſime, uſtulit, & illuſtrior facta eſt, & glorioſior. Etenim Nicolaus ille, Boccacci tenonio celebris, & alter ejus cognominis, uterque ſingulari medicæ facultatis de clariſſimus, Tibi merito cedunt. itemque tres illi nihilominus illuſtres ſdem item nominis, virtutiſque Antonii, quorum primus, Theologus clariſus ordinis minorum, pro Nicolao V. Nuncii Conſtantinopolitani munere ctus eſt. Secundus vero Antonius Maſſa Gallæſius juris legumque ſcientia a clarus, ut nulli ſuæ memoriæ in eo genere præſtanti viro ſecundus foret. Ters denique doctiſſimus ille, pater Apollonii, adhuc ſuperſtitis, qui tantam, ate tam præclaram inter medicos laudem conſecutus eſt. nihil ut ad eam accedepoſſe videatur. Hi, inquam, omnes Tibi merito cedant, qui tantam iis red gloriam ſolus, quantam a tot viris illuſtribus acceperis. Te enim non temere cretarium Reſp. Veneta complectitur. filium amat, conſultorem alloquitur, in fidem laudat, amorem commendat, ſapientiam admiratur, Te quoque cujuſmque ordinis homines ſuſpiciunt, Tuamque immenſam virtutem, & comitam, quam vel ex ipſo adſpectu, & corporis habitu contemplari licet, diligentiſne colunt. Me ſtudiorum paritas, virtutis amor communiſque animorum ar r, quo Critonium noſtrum, divinum plane juvenem, proſequimur, ſubigit, ut æque ac ipſum amem, &, quæ ipſe de Te cecinit, in primiſque ea, quæ hic bſcripſi, dulcis utriuſque veſtrum memoriæ ego ſæpe, ac libenter uſurpem. Va Venetiis, Idib. Iun. CIↃ IↃ XXCI.

IACOBI CRITONII SCOTI

AD LAVRENTIVM MASSAM,

Ode.

Errantem ab oris me Caledoniis
Poſtquam triremis per freta Nerei
Vexit, volentem, mox remotos
Conſpicere, & populos, & urbes,
Muſæ per undas præcipites piæ
Vagum ſecutæ, numine candido
Sævis obarmatum periclis
Incolumem ſine labe ſervant.
Nati labores ſeu dea Cypria
Secuta, longas per pelagi vias
Hoſtile per ferrum, per ignes,
Perque minas comes ibat omnes.
Si forte Gades impiger ultimos,
Syrteſve, aut Indos viſere barbaros,
Vellem, nec Indos, interve Syrtes
Deſtituent ope contumaces.
En obſtrepentis qui Oceani freta
Mutavi amicæ fluctibus Hadriæ,
Latinus hoſpes, jam relictis
Diis patriis, gelidoque cælo.
At non egenum cœtus Aonius
Abjecit, adſunt mì faciles deæ,
Præſtantque dulces una amicos,
Quos eadem pie cura jungit.
Te, Maſſa, clari gloria ſanguinis,
Pars una ſummi, & maxima conſilî,
Ardenſque virtus te nitentem,
Te decorant & opes beatum.
Muſis amicus cum vigeas tamen,
Muſis amico Critonio fove:
O digne Divarum favore.
Quique Deûm faveas amicis.

M. TVLLII CICERONIS

LÆLIVS,

VEL

DE AMICITIA,

Ad T. Pomponium Atticum.

Dialogi perſonæ,

FANNIVS. SCÆVOLA. LÆLIVS.

CAPVT I.

Q Vintus Mucius augur multa narrare) Poſt Augur, in omnibus ſcriptis libris eſt, *Scævola*, ſic, *Q. Mucius augur Scævola multa narrare.* Non dixit autem, *Q. Mucius Scævola augur*, ut initio Dialogi & conſonantium, & vocalium concurſum vitaret.

De C. Lælio) Cicero in Bruto, Lælii, & Scipionis dicendi genus comparans, Lælio, ut horridius, & antiquius, ſic etiam illuſtrius tribuit. Hos ut horridos, ita velut Atticos Romanos, fuiſſe ſcribit Quinctilianus lib. XII.

In omni ſermone) Quotieſcunque mentio ejus incidiſſet.

Adpellare ſapientem) Sapiens Lælius habitus eſt, quod, videns ſe res novas ſine turbatione reip. moliri non poſſe, ab incepto deſtiterit. Plutarchus in Gracchis. De ejus ſapientia libro II. de Off. Et de Fin. II. Sapientem dictum ſcribit, quod non intelligeret, quid eſſet ſuaviſſimum. non quod ſequatur, ut, cui cor ſapiat, ei non ſapiat palatus, ſed quia parvi id duceret. Hoc autem nomine Sapientis & ipſe, & Cato cenſorius appellati ſunt. lib. III. de Off. & in procemio de Senectute, & in hoc ipſo dialogo, infra.

Deductus) Tacitus in dialogo de Oratoribus: *Apud majores noſtros juvenis ille, qui foro, & eloquentia parabatur, imbutus jam domeſtica diſciplina, refertus honeſtis ſtudiis, deducebatur a patre, vel propinquis ad eum oratorem, qui principem locum in civitate tenebat. hunc ſectari, hunc proſequi, hujus omnibus dictionibus intereſſe, atque (ſic dixerim) pugnare in prælia diſcere.* Ad hunc morem alludit Cato ſæpe, de Senectute diſſerens.

Sumpta virili toga) Quæ ſumebatur in Iovis Capitolini templo. Valerius lib. V.

Quoad poſſem, & mihi liceret) Sic tres mei. in undecim τὸ *mihi* deeſt. In uno additum in margine. In duobus additum in ſpatio, quod verſus dirimit. In uno erat, ſed deletum. *Quod poſſem: per mea negotia, Et mihi liceret:* per ejus occupationes.

Multa breviter &c.) *Multa etiam breviter*, &c. ſexdecim: *&*, pro *etiam*, unus.

Breviter dicta) Ἀποφθέγματα, Græcis.

Commode dicta) In loco. *Commode: Iocunde*, unus.

Ejus prudentia) Omni eum prudentiæ genere præſtitiſſe, in libro de claris orat. ſcriptum eſt.

Pontificem Scævolam] Lib. III. de Orat. & lib. I.

Et ingenio, & juſtitia præſtantiſſimum. Sic undecim. duo, *& ingenio, & induſtria præſta.* unus, *& ingenio, & doctrina præſt.* unus, *& ingenio, & juſtitia audeo dicere præſt.* unus, *& ingenio, & induſtria, & juſtitia præſt.* duo, *ingenio, & juſtitia* (additum ſuperne, *Induſtria*) præſt. *Ingenio*: de Oratore: *Q. Scævola, Æqualis, & collega meus,* (loquitur Craſſus) *homo omnium & diſciplina juris civilis eruditiſſimus, & oratione maxime limatús, atque ſubtilis, atque, ut ego ſoleo dicere, juriſperitorum eloquentiſſimus, eloquentium juriſperitiſſimus. Iuſtitia*: ut qui illud, *ex fide bona, magnifaceret.* de Off. 2.

Cum ſæpe multa narraret] Sic octo. *Narrabat*, quattuor. Vnus, *narrabat,* & ſup. Ret. Vnus, *differeret*. In uno prius, *diceret*, & poſtea additum, *narraret*. In uno deeſt. In duobus additum in margine. Qua ex varietate opinor eſſe gloſſemata: & rectius abeſſe.

In hemicyclo] Corona prudentum.

Qui tum fere erat multis in ore] Aut legendum, cum duobus meis veteribus libris, Qui tum multis erat in ore: aut, Qui tum fere erat omnibus in ore, ut in quinque: aut, Qui tunc fere omnibus erat in ore. Nam, Fere multis, abſurdum eſſe, conſtat.

Profecto, ut opinor, Attice] Sic duo. unus, *Profecto, Attice, ut opinor.* unus, *Profecto, o Attice.* duodecim non habent illud, *ut opinor*.

P. Sulpicio] Orator egregius, qui loquitur in libris de Oratore.

Diſſideret] *Diſcederet*, unus.

Conjunctiſſime, & amantiſſime] Duo, *conjunctiſſime diu, & am.* τὸ, *&*, non eſt in duobus. Vnus, *amatiſſime*.

Quanta hominum eſſet] *Quanta eſſet hominum*, ſexdecim. *Quanta eſſet vel hominum*, unus. *Quanta eſſet omnium,* unus.

Admiratio] Ob rei novitatem.

Querella] Ob damnum, & periculum. in quo reſp. ob eorum odia verſabatur.

Cujus diſputationis &c.] *Ejus diſput.* novem. *Ejuſque diſput.* duo. *Ejus vero diſput.* unus. *Ejus ipſius diſput.* unus.

In hoc libro] Abeſt τὸ, *in*, a novem. *Hoc in libro*, tres.

Meo arbitratu] Ord. præp. omnes libri.

Quaſi] Quod revera non loquerentur, cum eſſent mortui.

Introduxi] *Induxi*, quinque.

Ne, inquam, & inquit, ſæpius interponeretur. atque id eo feci, &c.] Hæc omnia, præter verbum, *atque*, tolluntur a diligentibus viris: idque ſe facere auctoritate antiquorum librorum, admonent. Ego nihil muto: quia conſentire meos omnes veteres libros video cum vulgata lectione. In uno meo. *Ne, inquam, & inquit, ſæpius interponeretur. atque ut tamque.* Imitatus eſt Platonem, cujus hæc ſunt in Theæteto: Ἵνα οὖν ἐν τῇ γραφῇ μὴ παρέχοιεν πράγματα αἱ μεταξὺ τῶν λόγων διηγήσεις περὶ αὐτοῦ τε ὁπότε λέγοι ὁ Σωκράτης. οἷον κἀγὼ ἔφην, καὶ ἐγὼ εἶπον. ἢ αὖ περὶ τοῦ ἀποκρινομένου, ὅτι συνέφη, ἢ οὐκ ὡμολόγει, τούτου ἕνεκα ὡς αὐτὸν αὐτοῖς διαλεγόμενον ἔγραψα, ἐξελὼν τὰ τοιαῦτα.

Mecum ageres, Attice, ut de amic.] *Mecum ageres, o Attice*, duo. *Mecum ſæpe ageres, Attice*, unus. *Mecum ageres*, ut &c. ſex. In uno ſup. additum, *o Attice. Mecum ageres de amic.* ut, duo. *Mecum ſæpe ageres, ut de amic.* tres, *Mecum ageres, ut de amicitia ſcriberem Attice aliquid*, unus.

Prodeſſem multis] Nihil enim utilius, quam ea cognoſcere, quæ tum ad inſtituendam, tum ad conſervandam amicitiam pertinent. *Prodeſſem multis*: ord. præp. tres.

Tuo rogatu] Ord. præp. octo.

Vt in Catone majore, qui] Sic ſex. *Vt in Catone majore feci, qui*, octo. *Vt in Catone majori, qui*, unus. *Vt in Catone majori feci, qui*, duo. *Vt in Catone feci majore, qui*, unus.

Eſt ſcriptus ad te] Sic quattuordecim. *Eſt ſcriptus, Attice, ad te*, unus. *Eſt conſcriptus, o Attice, ad te*, unus. *Eſt conſcriptus ad te*, unus. *Eſt inſcriptus ad te*, unus.

In ipſa ſenectute] *In ipſa ætate*, ſex.

Præ ceteris] *Præter ceteros*, ſex. *Præ ceteros*, unus.

Magiſter meus] In jure civili.

Sic

hoc libro] Τὸ *in* abeſt a ſe-
uno additum *ſup.*
Sic tres reliqui omnes, (quin-
ſcripſit.
bus illis] *Illis temporibus*, tres.
ec duo verba a duobus. ſed in
um in margine.
nimum parumper avertas] Sic
mum a me parumper avertas,
Animum a me advertas, unus.
parum a me avertas, unus.
a me paulliſper avertas, unus.
a me paulliſper avertas, tres.
ad me parumper advertas, u-
iſper animum avertas, unus.
a me rumpere avertas, unus.
rtem Africani] Minoris.
opinquis occiſum eſſe, ſuſpi-
e Somnio Scip.

CAPVT II.

a vera, Lali] Sic octo tres,
ſta vera, o Lali. tres, *ſunt*
ra, ut dicis, Lali. unus. *vera*
ſta, o Lali. unus, *Hæc ſunt*
i. Rectius in duobus non
vera, etſi additum ſit in
Quo modo locutus Acad. I.
Sunt, inquam, iſta, Varro.
is in libris, Ἔστι ταῦτα. In
utem, Ἀληθῆ ταῦτα, ὦ

melior vir fuit] *Vir*, non
bus. *Melior*: virtute præ-

Rebus geſtis illuſtrior.
oculos in te eſſe conjectos] Vt
idas. In omnibus libris ad-
, ſic: *Omnium oculos nunc*
njectos. Recte.
m] *L. Atilium*, omnes ſe-
i multi mendoſe, *L. Acti-*
, *L. Acalidium*, emenda-
Atilium.
m eſſe Sapientem] Hunc
at libro III. de Off. Sed
umtaxat, & Lælium.
Atilius, iidem libri.
cujus laudibus vide Livium

bat] Sic omnes libri. *Vſum*:
ud Agellium, lib. XIII. c. 8.
nuit, mater peperit Memo-
quitur Sapientia.)

Multaque ejus &c.] Abeſt, *quo*, ab omnibus libris. In quattuor pro, *ejus*, *enim.*

Proviſa prudenter] Ne vel rei cauſſa caderent, vel reſp. aliquid detrimenti caperet.

Acta conſtanter] Cum invidiæ non cederet, neque periculis ab honeſta ſententia depelleretur.

Reſponſa acute] Ingenioſe, & ad rem propoſitam accommodate.

Quaſi cognomen] Vt ſemper Cato Sapiens diceretur. Vel, ut, *ſi quis, Sapiens diceret*, Catonem intelligeret, κατ' ἐξοχήν.

Alio quodam modo dicunt] *Dicunt*, abeſt a ſexdecim meis. & recte abeſt. *Dicent*, unus. *Dicunt hominis*, unus.

Natura] Ingenii bonitate.

Moribus] Quotidiana vitæ conſuetudine.

Studio, & doctrina] Φιλοσοφίᾳ, καὶ λόγῳ.

Sicut vulgus] Quod calliditatem, & oſtentationem pro ſapientia celebrat.

In reliqua Græcia neminem] Sic quattuordecim mei. recte. unus, *neminem in tota Græcia.* alii addunt, *inveni, invenerim, audivi.*

Qui Septem appellantur] De quibus Laertius in Thalete. Vide Auſonium.

Qui iſta ſubtilius quærunt] Stoici: qui eam Sapientis ideam fingunt, quæ inter homines non reperitur.

Vnum] Socratem de Senectute: Socrates, is, qui eſſet ſapientiſſimus Apollinis oraculo judicatus.

Apollinis] Pythici. Laertius in vita. Vide Valerium lib. III. cap. 4. Plinium lib. VII. cap. 3. Solinum cap. 7. & Xenophontem.

Hanc] Socraticam.

Vt omnia tua in te eſſe poſita ducas] Deſpicientiam rerum humanarum ſignificat, ut nihil admireris, præter virtutem: nihil tuum eſſe putes, præter animi bona.

Humanoſque caſus] Quidquid homini accidere poteſt: ſive morbus corporis, ſive jactura rei familiaris, ſive amiſſio dignitatis, aliarumque rerum, ſine quibus aut plane non vivi, aut non ſatis commode vivi poteſt.

Virtute inferiores, Vt ſemper animi conſtantiam retineas.

Credo ex hoc) *Credo & ex hoc*, quattuor.

His proximis nonis) Hic mos lib. I. de Divin. ſignificatur. Vide & Ciceronis epiſtolam, lib. Fam. IX. ad Varronem.

Quod his proximis nonis) Sic unus. novem: *Quod in his proximis nonis*. duo, *quod in proximis nonis*. duo, *cum in his nonis proximis*. unus, *quidem proximis nonis*. duo, *quod proximis nonis*.

Quod autem his nonis) Sic quattuordecim. duo, *quod autem in his nonis*. unus, *quod autem his proximis nonis*. unus, *quod h' autem in nonis*.

In collegio noſtro non affuiſſes) Sic omnes mei. Fulvius Vrſinus tollit, ex vetere ſuo libro, illud, *noſtro*. & veterem formulam eſſe ait. Quæ cum legatur in duabus veteribus inſcriptionibus, quas Patri meo Horatius Fuſcus olim dono dedit, eæque dignæ ſint, quæ hoc loco adſcribantur, volui ſtudioſis rem gratam facere. Hæ autem ſunt.

VACCAM. SALVTI. PVBLIC. VACCAM. FELICITATI. VACCAM. GENIO. IPSIVS. TAVRO. ADFVERVNT. A. VITELLIVS. M. APONIVS. SATVRNINVS. L. SALVIVS. OTHO. TITIANVS. CIVIS. CAMERINVS. C. VIPSTANVS. APRONIANVS. P. MEMMIVS. REGVLVS. C. PISO

NERONE. CLAVDIO. DIVI. CLAVDI. F. GERMANICI. CÆSARIS. N. II. CÆSARIS. AVG. PRO. N. DIVI. AVG. AB. NEP. CÆSARIS. AVG. GERMANICO. PONT. MAX. TRIB. POT. VII. IMP. VII. COS. IV. COSSO. LENTVLO. COSSI. FILIO

K. IANVAR.

SVLPICIVS. CAMERINVS. MAGISTER. COLLEGI. FRATRVM. ARVALIVM. NOMINE. IMMOLAVIT IN CAPITOLIO. O COS. NERONIS. CLAVDI. CÆSARIS. AVG. GERMANICI. IOVI. B. MAREM. IVNONI. VACCAM. MINERVÆ. VACCAM GENIO. IPSIVS. TAVRVM IN COLLEGIO. ADFVERVNT. SVLPICIVS CAMERINVS. MAGISTER. L. PISO. L. F. T. SEXTIVS. AFRICANVS. M. APONIVS. SATVRNINVS. L. SALVIVS. OTHO. TITIANVS. MEMMIVS. REGVLVS. C. PISO.

ISDEM. COS. III. NONAS. IANVAR

SVLPICIVS. CAMERINVS. MAGISTER. COLLEGI. FRATRVM. ARVALIVM. NOMINE. VOTA. NVNCVPAVIT. PRO SALVTE NERONIS. CLAVDI. DIVI. CLAVDI. F. GERMANICI. CÆSARIS. N. II. CÆSARIS. AVG. PRO. N. DIVI. AVG. AB. N. CÆSARIS. AVG. GERMANICI. PONT. MAX. TRIB. VII. COS. IIII. ET. OCTAVIÆ. CONIVGIS. EIVS. VICTIMIS. IMMOLATIS. IN. CAPITOLIO. QVÆ. SVPERIORIS. ANNI. MAGISTRI. VOVERANT. PERSOLVIT. ET. IN. PROXIMVM ANNVM. NVNCVPAVIT. PRÆEVNTE. M. APONIO. SATVRNINO. IOVI. MARES. DVO. IVNONI. VACCAS. II. MINERVÆ. VACCAS. II. SALVTI. PVBLIC. VACCAS. II. IN. TEMPLO. NOVO. DIVO. AVG, B. MARES. II. DIVÆ. AVG. VACCAS. II. DIVO. CLAVDIO. B. MAR. II. IN. COLLEGIO ADF.

SVLPICIVS CAMERINVS. MAGISTER. A. VITELLIVS. L. PISO. L. F. M. APONIVS. SATVRNINVS. P. MEMMIVS. REGVLVS. L. SALVIVS. OTHO TITIANVS.

ISDEM. COS. III. IDVS. IANVAR

ADSTANTIBVS. SVLPICIO. CAMERINO. MAGISTRO. L. SALVIO. OTHONE. TITIANO. C. VIPSTANO. APRONIANO

Sænius. Donatus. L. Fabius Fortunatus VII. Id. Nov.

Fratres Arval. in Luc. D. D. Va. Cam.

amp. apud Lap. V. conv. per C. Porc. Priſcum Mag. & ibi. imm. quod vi tempeſt. ictu Fulmin. arbor. ſacr. luci. DD. Attact. arduer. earq. arbor. ervendar. ferr. pendendar. adolendar. commolendar.

Item. aliar. reſtituendar. cauſa. opeiſque. incoandi. ara. temporal. ſacr. D. D. reficiend, ejus rei. cauſa. luſtr. miſſ. ſuove taurilib, major. item ante ad. D. D. B. F. A. junct. N̄ I*i. item ad r. tempor. dis inſ. s. s. Ian patr. a*ʀ*iet.* I I. *Iovi. ver. bec.* I I. *Marti, patri ult, ar.* N̄. I I. *ſive Deo ſive Dea. verb.* I. *Iun. D. D. ou.* N̄. I I. *Virginib. Div. ou.* N̄. I I. *Fam. div. verb.* N̄. I I. *Larib. verb.* N̄. I I. *matr. lar. ou.* N̄, I I. *Font verb.* N̄. *Flor. ou.* N̄. I I. *Summan. pat. verb. at. os.* I I. *Veſta matri. ou.* I I. *Veſeor. deor. deorq. ou.* I I. *item. adolend. coinq. ou.* I I. *& ante Caſar genio,* D. N̄. *ſeveri Alexandri Aug. t. a. item diviſ.* N̄. XX. *ver. bec.* px.

I I I I. *Id. Dec. fratres. arval. in luco dea Dia via Campana. apud. lap.* v. *convener; e·. C. Porc. Priſcum. mag. & ibi. immolav. quod ab ictu fulminis arbores luci ſacr:. D, D. attacte arduerint earumque arborum adoleſactarum & coinquendarum & in eo luco ſacro alia ſint repoſita & ara temporal. refecta ferri. effer. rujus oper. perfecti. cauſa luſtrum miſſum ſuove taurilibus majoribus & cateraq.* s. *adfuer. P. Æl. Secundinus T. Fl. Arcreſilaus M. Fab. Fortunatus. M. San. Donatus.*

Fuſco. I I. *& Dextro Coſ.* XI I I I. k. *Mai In luco dea Dia. P. F. mag. L. Porci, Priſci. ob ferri. inlationem ſcriptur. & ſcalptur. marmor. cauſa immol. ipſo mag. Porcam & Agnam ſtruib. effertis & extas reddid. ad aram miniſtrantibus. public. & preſentibus ſacr.* D. N̄. *Aug. Item immolavit. obſerri ſtationem ſcriptura & ſcalptur & operis perfecti.* I I I. *Non. Mai. per Porc. Priloiogo Calat & per public fratr. Arvalium.*

Invaletudinem] Sic tredecim. Ad Att. lib. VII. bis. Et de Senectute.

Cauſſam] Sic omnes mei libri. uno excepto, in quo non eſt. omnes autem addunt, *reſpondet, ante cauſſam*. Langius, *cauſſa*. Citatque Varronem de re ruſt. III. Hic ſonus harum fugæ ſolet eſſe. Phil. 8. *Cui legatio ipſa morti fuiſſet*. De Orat. *Cum ille ſe cuſtodia in caſtris diceret remanſiſſe*. Ad Att. 9. *Cum ejus ſaluti, qui mihi fuerat, fuiſſet.*

Mæſtitiam] Sic omnes. unus, *moleſtiam*. unus, male, *inteſtinum*.

Vſurpavi] Pro, obire ſolitus ſum. nam hoc verbum conſuetudinem ſignificat. de Off. lib. 2. *C. Lælius, is, qui ſapiens uſurpatur.*

Conſtanti homini] Iuſto, & tenaci propoſiti viro, Horatius.

Nec agnoſco, nec poſtulo] Sic Fam. lib. IV. ep. 4. & lib. XI. ep. 3. *Nec agnoſco*: tantam in me eſſe ſapientiam. *Nec poſtulo*: nam arrogans eſſem, ſi plus mihi tribui vellem, quam mererer.

Facis amice] Qui hoc amori potius des, quam judicium ſequare.

Aut enim nemo] Hoc ex ſententia Stoicorum.

Aut, ſi quiſquam, &c.] Hoc ex communi doctorum judicio.

Quo modo enim, &c.] *Te enim*, non eſt in ſexdecim.

Mortem filii] Vide Agellium lib. XIII. cap. 19.

Paullum] Æmilium, quattuor filiis orbatum, duobus in Corneliam familiam adoptatis, duobus morte extinctis. Valerius lib. V. cap. 10. Seneca decl. lib. IV. Plut. Liv. lib. XLV. Paulli hæc ſunt, ex oratione, quam de rebus a ſe geſtis ad populum habuit: *Cum in maximo proventu felicitatis veſtræ, Quirites, timerem, ne quid male fortuna moliretur, Iovem opt. max. Iunonemque Reginam, & Minervam precatus ſum, ut, ſi adverſi quid populo R. immineret, totum in meam domum converteretur. quapropter bene habet res ſe, annuendo enim votis meis, id egerunt, ut vos potius meum caſum doleatis, quam ego veſtrum ingemiſcerem.*

Cajum] C. Sulpicium Gallum. infra: *Paullos, Catones, Gallos, Scipiones, Philos.* Et Fam. lib. IV. *Gracchum*, tres mei libri. Male.

Sed hi nec comparantur Catoni, maximo, & ſpectato viro] Hæc verba, *maximo, & ſpectato viro*, negari non poteſt

poteſt aptius de Catone ſene dici, præſertim a Lælio, ſummo viro, quam de ejus filio, qui nec victorias ullas eſt adeptus, nec triumphavit, nec omnino pro rep. memorabile quidquam geſſit. non enim ſileret hiſtoria. Quare non ſequor eos, qui legunt, *ſed ii in pueris, Cato in perfecto, & ſpectato viro.* Quibus nec adſtipulantur mei veteres libri, (nam ſeptem habent, *ſed cave, ne hos præponas Catoni, maximo, & ſpectato viro*, reliqui faciunt cum impreſſa lectione) nec ſane video, a quo verbo pendeat, aut quo modo conſiſtat per ſe, *Sed ii in pueris.* Concedo, & Paullum, & Gallum puerorum mortem conſtanter tuliſſe, propterea que non mediocrem ſapientiæ laudem aſſecutos eſſe. ſed, ut ita ſit, comparandi tamen Catoni non videntur. non ſolum, quia, erepto ſibi filio conſulari, majorem, quam Paullus, & Gallus, qui pueros amiſerant, conſtantiæ ſapientiæque laudem meruit, ſed etiam propter alia multa, quibus ei Sapientis cognomen tributum eſt. quod neque Paullo, neque Gallo contigit. in quo ne comparandi quidem ſunt Catoni, maximo, & ſpectato viro. Quod Cicero cum dicit, omnes ejus virtutes complectitur, & oſtendit præſtitiſſe eum Paullo, & Gallo non ſolum conſtantiæ gloria, ſed aliis quoque laudibus, quibus Sapiens dictus eſt.

CAPVT III.

VT *jam cum utroque loquar*) Nam ſupra ſolum Scævolam allocutus fuit.

Ego, ſi &c.) Doleo, ſed moderate doleo.

Viderint ſapientes) Eſt enim controverſia, utrum nihil omnino dolendum.

Et, ut confirm. p.) Sic tredecim. *Vtque conf. p.* tres. *Vtique conf. p.* unus. *Vtunq. conf. p.* unus.

Non egeo medicina) Qui philoſophus ſim. nam *philoſophia medetur animis, inanes ſolicitudines detrahit, cupiditatibus liberat, pellit timores.* Tuſc. II.

Quo amic. d.) Sic omnes mei.

Deceſſu) Sic undecim. Septem, *diſceſſu.*

Scipioni) Cum emphaſi quadam dictum. viro tam præſtanti virtute, & dignitate.

Suis autem incommodis, &c.) Hoc & in libro de claris orat. dixit, cum de obitu Hortenſii loqueretur.

Non amicum, ſed ſeipſum amantis eſt) Οὐ φιλοφίλυ, ἀλλὰ φιλαύτυ εἶναι δοκεῖ.

Immortalitatem) Vt numquam moreretur. quod quia homini contingere non poteſt, recte, & ſapienter ne cogitabat quidem Scipio.

Spem) Quæ in pueris laudatur. Vt Virgilius Marcellum, lib. VI. Vbi vide Servium.

Petiit numquam) Ord. præp. unus. *Petivit*, decem.

Factus eſt conſul bis) *Factus eſt bis conſul*, octo. *Conſul eſt factus bis*, unus. *Factus conſul bis*, unus. *Eſt factus conſul bis*, unus.

Ante tempus) Lege vel virtuti, vel reip. temporibus id concedente. nam virtutis, quam ætatis, curſus celerior: ut ait Cicero Philip. V. vide Flor. Epit. XLIX. & Plut. in Catone.

Reip. pene ſpero) Ortis jam ſeditionibus tribuniciis, quæ remp. pæne perdiderunt. unde Scipio, in urbem reverſus, Ti. Gracchum, interrogatus a Catone trib. pl. reſpondit jure ſibi cæſum videri. Quod interpretes non ſunt aſſecuti: qui retulerunt ad Numantinum dedecus, in quo certe reſp. non periclitabatur, ut in rogationibus tribuniciis.

Duabus urbibus everſis) Carthagine, & Numantia. de Off. lib. I.

Moribus facillimis) Qui, Panætii domeſtica conſuetudine, oratione, & præceptis, licet Stoici, triſtior non eſt factus, ſed lenior. pro Murena.

Pietate in matrem) Papiriam, a patre, ob latentem cauſſam, repudiatam.

Libertate in ſorores) Quarum unam M. Catonis filius. alteram Tubero uxorem duxit. Patrimonium Æmilianum Q. Maximo patri conceſſit, Scipionis hereditate contentus, de qua & ſororum tenuitatem ſublevavit.

Benignitate in ſuos) Amicos. Sic tres.

Ia

In duobus, ſupra *benignitate*, *bonitate*. *Bonitate*, tredecim. Quo modo ſi legas, interp. lenitate, & facilitate in amicos, & propinquos.

Iuſtitia in omnes] Qui reſtituerat Maſiniſſæ avunculum. Valerius hoc humanitati tribuit. Iuſtitia fuit, Gracchum, etſi propinquum, jure cæſum pronunciare. *In omnes?* cives, milites, ſocios, hoſtes.

Hac nota ſunt nobis] *Hac*, non legitur in decemſeptem. *Omnibus*, unus.

Civitati carus] Civitati huic carus, unus. *Civitati carus*: Pro Milone: *Quantum luctum in hac urbe fuiſſe a patribus noſtris accepimus, cum P. Africano, domi ſua quieſcenti, illa nocturna vis eſſet illata? quis tum non gemuit? quis non arſit dolore? quem immortalem (ſi fieri poſſet) omnes eſſe cuperent: cujus ne neceſſariam quidem, exſpectandam eſſe mortem?*

Mœrore funeris indicatum eſt] Alias, *judicatum eſt*.

Quam mortuus eſt] *Quam eſſet mortuus*, quindecim. *Quam mortuus fuiſſet*, unus.

Etiam nunc] De præterito: pro, *etiam tunc*. quod alibi quoque legitur. *Etiam tunc*, eſt in duobus meis.

Celeritas] Hinc Cæſar, interrogatus, quodnam mortis genus optimum judicaret, reſpondit, Inopinatum. Et Horatius:

> *Mercator, inquit, navium jactantibus auſtris,*
> *Militia eſt potior. quid enim? concurritur. hora*
> *Momento cita mors venit, aut victoria læta.*

Quid homines ſuſpicentur] *Quid autem homines ſuſp.* quattuor. *Quid enim homines ſuſp.* unus. *Suſpicentur*: ſuſpicabantur, veneno ſublatum. App. lib. I. de bello ci. Vide Plut. in Gracchis, qui hoc in Fulvium confert, qui eodem die in eum invectus ſit: Plinium lib. VII. cap. 44. qui in Metellum Macedonicum, qui liberis dixerit, *ite, filii, celebrate exſequias: nunquam civis majoris funus videbitis*: Epitomem Livii lib. LIX. qui in Semproniam: Valerium lib. V. cap. de Ingratis, de vir. ill. Oroſium lib. V. cap. 10. De Fato: *Scipio moritur noctu, in cubiculo ſuo, ut oppreſſus, necatus*.

Hoc tamen vere licet dicere] Sic recte legitur. ſic, & mei quattuordecim. Vnus, *hoc vere tamen licet dicere*. Vnus, *hoc vero licet tamen dicere*. Vnus, *hoc verum tamen licet dicere*. Vnus, *hoc dicere vere tamen licet*.

Senatu dimiſſo] Ord. præp. unus. Sunt, qui legant, *Senato*.

Reductus] *Deductus*, unus. *Ductus*, unus.

Ad veſperum] Sic omnes libri.

A patribus conſcriptis, a populo R. a ſociis, & Lat.] Duodecim (in quorum uno, non legitur τὸ *conſcriptis*.) *a patribus conſcriptis, populo R. ſociis. & Lat.* Tres, *a. p. v. c. p. R, & ſoc. & Lat.* Vnus, *a. p. c, p. R, & a ſoc. & Lat.* Vnus. *a. p. c, & p. R, & ſoc. & Lat.* Vnus, *a. p. c. p. R. ſociiſque, & Lat. Sociis & Latinis*: Socii, & Latini, veteres dicebant, pro, Socii Latini.

Ad ſuperos videatur potius, &c.] Sic ſex. Decem, *ad ſuperos videatur deos potius*. Vnus, *magis*, pro *potius*. Vnus, *ad deos ſuperos potius videtur*.

Iis] Epicureis. Fortaſſe Cæſarem notat, cujus hoc eſt apud Salluſtium, in oratione de Conjuratis.

Diſſerere] Sic omnes mei. A Pomponio Læto liber ſcriptus, *aſſerere*.

Animos] *Animus*, octo. Vnus, *animos ſimul interire*.

Atque omnia morte deleri] Sic tredecim. Vnus, *atque morte ſimul omnia deleri*. Vnus, pro *atque*, *&*. Vnus neque, *atque*. neque, *&*.

CAPVT IV.

R*Eligioſa jura*] *Iura*, pro *Iuſta*, dicit Cicero.

Quod non feciſſent profecto] *Qui*, pro, *quod*, unus: *ne*, pro, *non*, unus; *nec*, unus. *Quod profecto non feciſſent*, tres.

In hac terra] Italiam intelligit. Pythagoram, & Pythagoreos ſignificat. de Senectute.

Magnam Græciam] Quæ cur ita diceretur, videndus Strabo lib. VI. Iuſtinus lib. XX.

Deleta eſt, tunc florebat] *Tum*, ſeptem.

Deleta eſt, quæ tunc, duo. *Deleta, quæ tunc*, unus. *Deleta eſt, ſed tum*, unus.

Erudierunt] Ait enim Livius, eo tempore parvum litterarum uſum eſſe in Italia.

Vt in pleriſque] Legunt alii, *ut pleriquæ*: referuntque ad Academicos maxime, qui nihil affirmabant, varie diſputantes, aſſenſumque de unaquaque re ſuſtinentes. Ego, cum tredecim meis libris, *ut in pleriſque*, Referoque ad ipſum Socratem: cujus ironia propria fuit: nec affirmabat quidquam, ſed quaſi dubitans diſputabat. quod Platonis monumenta teſtantur.

Cum corpore exceſſiſſent] Ex, decem. *Diceſſiſſent*, duo. *Exiſſent*, duo. *Receſſiſſent*, unus. *Exceſſent*, unus. *Cum corporibus exceſſiſſent*, unus.

Reditum in cœlum] Sic tredecim. *In cœlo*, tres. *In cœlis*, unus.

Optimoque, & juſtiſſimo cuique] *Optimoque viro, & juſtiſſimo cuique*, ſeptem. *Que*, non eſt in duobus. *Que, &*, non eſt in duobus. in uno, ſupra vulgatam lectionem additur, *viro*. Vnus, *optimo viro, & juſtiſſimo cuique*.

Expeditiſſimum] Octo addunt, *iter*, unus ſupra addit. *Iter expeditiſſimum*, unus.

Qui quidem, quaſi præſagiret] Sic duo. *Quique idem, quaſi præſagiret*, duo. *Quique idem præſagiret quaſi*, unus. *Qui idem quaſi præſagiret*, ſex. *Qui quaſi præſagiret*, quinque. *Quod & idem quaſi præſagiret*, unus. *Quod quaſi præſagiret idem*, unus.

Et Philus] *Et*, non eſt in tribus.

Mecum veniſſes] Odi mutationes non neceſſarias. ut hic, non video, cur pro vulgata lectione reponatur, *me conveniſſes*: cum, *mecum veniſſes*, & apertam ſatis habeat ſententiam, & in meis ſexdecim legatur. (duo alii, *veniſſes mecum*: alter, *mecum fuiſſes*) Nam, quod Lælius in eadem domo cum Scipione habitaverit, id mutandi neceſſitatem non affert. Scævola enim ſocerum ſuum Lælium, foris repertum, officii cauſſa, domum comitatus eſt. ibi loquentem de republ. Scipionem audivit.

Extremum] In Somnio Scipionis, quæ pars fuit extrema libri VI, de Republica.

In quiete] Id eſt, in ſomno.

Per viſum] Sic ſex. *Ex viſu*, unus. *Viſu*, tres. *Viſa*, unus. *Viſo*, quinque. *Per viſum*: id eſt, per ſomnium. viſus enim eſt Africanus ea narrare nepoti ſuo Scipioni, quæ explicantur in Somnio Scipionis.

Id ſi ita eſt] *Id vero ſi ita eſt*, tres.

Tamquam e cuſtodia] Φρουρίῳ, Plato in Axiocho: ψυχὴ ζῶον ἀθάνατον, ἐν θνητῷ κατειργμένον φρουρίῳ. i. carcere: unde ſequitur, *vinculiſque*.

Mærere hoc ejus eventu] Sic duodecim. *Eventum*, quattuor. *Mærere hujus eventum*, unus. *Mærere hoc in ejus adventu*, unus.

Mecum autem incommodius] *Autem*, non eſt in tredecim. *Sed mecum incommodius*, unus. *Mihi vero incommodius*, unus. *Incommodius*: quod ejus jucundiſſimæ conſuetudinis fructu careo.

Quem fuit æquius] *Fuerat*, omnes. *Quem quidem fuerat æquius*, unus.

Introieram in vitam] *In vitam*, non leguntur in ſex.

Voluntatum, ſtudiorum, ſententiarum ſumma conſenſio] Salluſtius, Catilina; *Idem velle, atque idem nolle, ea demum vera amicitia eſt*. Ariſtotelem Amicum eſſe dixit unam animam in duobus corporibus habitantem. Et Lyricus, Amicum, *animæ dimidium ſuæ dixit*.

Falſa præſertim] Sic omnes mei libri. *Falſa præſertim*: exempla modeſtiæ Lælii.

Vix tria, aut quattuor nominantur paria amicorum, Lib. III. de Off. *Nominantur*: *Notantur*, unus. Vnus, *nominentur*.

Spero item Scævola] Sic decem mei. *Spero idem Scævolæ*, quinque. *Spero & idem Scævolæ*, unus. *Spero item & Scævola*, unus. addito tamen τὸ *&* ſuperius. *Spero itemque Scævola*, unus.

Cum ex te quær.] *Quæ*, pro, *cum*, undecim.

Diſputabis] Sic unus, *Diſputaris*, novem. *Diſputaveris*, ſeptem. *Diſputaveritis*, unus. *Diſputabis*: rem ordine, ac methodo certa explicabis, vera confirmando, contraria refutando.

Quid ſentias] Quam rationem putes ejus eſſe oportere. cujuſmodi perſonas ad eam ſint idoneæ.

Quæ

a præcepta des] Quo modo colen-
:enſeas, & quatenus.

CAPVT V.

[*On gravarer*] Vobis obſequi.
Si mihi ipſe conſiderem] Si eam
facultatem diſſerendi eſſe puta-
n me, ut ex tempore tantam rem
m expedire.
ccla.a viſa res eſt] Tò, *viſa*, non
duodecim.
ctorum eſt ita conſuetudo] Acade-
rum, quorum patrium, & pecu-
n hunc morem fuiſſe, alibi teſta-
Quem morem in III. de Orat. ad
iam refert. His autem Academiæ
s plus ſe eloquentiæ debere fate-
quam rhetorum ſcholis.
iis proponatur] *Anteponatur*, quat-
Anteponeretur, unus. Male. *Po-*
, tres. Inde, *poſitiones*, id eſt
:e. Tuſc. I. *Ponere jubebam, de*
mis audire vellet. Et: *Quæſtiuncu-*
ponere. I. de Orat. *Quamquam ſa-*
s, qui aderant, ad id, quod erat
m, dictum videbatur. Et Fam. IX.
tu unum ζήτημα Dion: philoſopho
ti.
agnum opus eſt] Requirit magnum
uium, multiplicem doctrinam,
iſitam methodum.
iſi in bonis amicitiam eſſe non poſſe]
ait & Laertius in Zenone. Salluſt.
rtha, in oratione Memmii. *Ea-*
upere, eadem odiſſe, eadem metue-
inter bonos amicitia, inter malos fa-
Plato in Lyſide hujus rei ratio-
reddit, quod boni ſunt ſimiles
: ſe, ob idque amici: mali autem
ibi ipſis quidem ſimiles, nedum
. Quod & legitur apud eundem
e Rep. & apud Ariſt. lib. VIII. &
Moralium: & apud Iſocratem in
netico. *Niſi in bonis*: pro, *inter*
. Græco more.
i, qui &c.] Stoici.
ubtilius diſſerunt] Sic undecim.
, *inquirunt*. Duo, *dixerunt*. V-
, *diſſeruerunt*. *Stultius dixerunt*,
s.
ad communem utilitatem] Officium,
d καθῆκον μέσον appellant. Off. I.
inguntur] Docendi, & acuendi
ii cauſſa.

Sperare debemus] Sic unus, reliqui omnes, Spectare.

C. Fabricium] Vide Agellium lib. IV. cap. 8. & Valerium lib. IV. cap. 3.

M' Curium] Vide Valerium eodem loco.

Ti. Coruncanium] De Orat. III. Pomponius de orig. juris: Florus Epit. 18.

Invidioſum] Pythagoræ, Democriti, & aliorum.

Obſcurum] Cujus nulla exempla exſtant, ſicut perfecti officii.

Concedantque] *Que*, non eſt in omnibus, uno excepto, in quo, *concedant tum*, &c.

Nec id quidem facient] *Nec*, tres.

Pingui Minerva, ut ajunt] Non exquiſitis argumentis, rudius, planius, ἀμαθέστερον.

Fides] Quæ ut habeatur, duabus rebus effici poteſt, ſi exiſtimabimur adepti conjunctam cum juſtitia prudentiam. Off. II.

Integritas] Integri ſunt, qui ſe corrumpi non ſinunt. quod continentiæ eſt. ἀδιαφθορία. Vel, καλοκαγαθία, ſanitas totius animi.

Æquitas] *Æqualitas*, omnes libri mei. *Æqualitatem* vocat I. Off. cum idem ſemper vultus, eademque frons eſt.

Liberalitas] Quæ juſtitiæ & ipſa pars eſt. quæ in dando, & accipiendo verſatur, ſed magis in dando.

Vlla cupiditas] Vlla, non eſt in uno meo. *Cupiditas*: avaritia, cupiditas pecuniæ, atque opum.

Libido] Amores impudici.

Audacia] Impetus animi, a rebus injuſtis perpetrandis non abhorrens.

Sintque] *Sitque* omnes uno excepto, qui non habet τὸ *que*.

Magna conſtantia] In virtutis propoſito perſeverantia.

Sequuntur] Sic legendum. ſic quinque mei.

Quantum homines poſſunt] Quaſi prorſus non liceat.

Optimam recte vivendi ducem] Omnes mei, *optimam bene vivendi ducem*. Fulvii Vrſini liber, *optima recte vivendi duce*.

Proxime accederet] Sic undecim. *Adhæreret*, duo. *Aderet*, deletum in uno,

&

& ſupra poſitum, *accederet*. *Adhareret*, vel *accederet*, duo. *Adhiberet*, unus. *Accederet:* ad quemque: id eſt, ut quiſque cuique proximus, & conjunctiſſimus eſſet.

Peregrini:) Alterius nationis.

Propinqui) Ex eadem oriundi familia.

Alieni:) Nulla neceſſitudine naturali conjuncti, non cognati.

Ex infinita ſocietate &c.) Sic omnes mei libri.

CAPVT VI.

E*ſt autem amicitia*) Amicitiæ definitio. *Eſt enim amicitia*, ſexdecim. *Eſt vero amicitia*, unus. *Ergo eſt enim amicitia*, unus.

Cum benevolentia, & caritate) Mutuo amore.

Summa conſenſio) Sic octo. Summa, deeſt in ſeptem. In duobus additum. Conjunctio, duo.

Excepta ſapientia) Quæ virtutem omnem in ſe complectitur: nec ab ea ſeparari poteſt.

Quidquam) Nihil, octo.

Belluarum) Epicureorum. de Fin. I.

Superiora caduca) Sic duo. *Superiora ſunt caduca*, reliqui: uno excepto, in quo, *ſuperiora ſunt & caduca*.

In fortunæ temeritate) Quæ, cæca, alata, & globo volubili inſiſtens pingitur. de qua Ovidius:

Nempe dat, & quodcumque libet Fortuna, capitque:
Irus & eſt ſubito, qui modo Crœſus erat.

Summum bonum) Ad quod omnia referuntur. Ariſt. I. Eth. & Cic. de Fin.

Gignit, & continet) Nam amicitia ex virtute oritur & conſervatur. eſt enim genitrix, & nutrix amicitiæ.

Ex conſuetudine vitæ) Sic quattuor. additur, *noſtra*, in reliquis.

Nec metiamur eam, ut quidam docti, verborum magnificentia) *Nec eam metiamur*, tres. *Nec eam, ut q. d. verb. magn. metiamur*, quattuordecim. quorum unus, *ut quidam docti ſac unt*. *Docti:* ſic omnes mei recte. intelligit Stoicorum imaginariam perfectionem: quos nequaquam pro indoctis habet. Siquidem opinioni illorum derogat, doctrinæ minime derogat.

Gallos) C. Sulpicium Gallum, ſupra.

Principio, qui poteſt eſſe vita vitalis) Pro, *quis* omnino vivit. Fulvii liber, *cui poteſt* &c. Principio quidem, q. &c. unus. *Qui*, ſeptem. in quorum uno additum ſupra, S. In vita vitalis, unus. *Quis poteſt eſſe vitalis*, unus. *Qui poteſt vita utilis*, unus.

In amici mutua benevolentia conquieſcat) In extremo hoc Lælio, *Viciſſim ſenes in adoleſcentium caritate acquieſcimus*.

Quid dulcius) *Quid enim dulcius*, quinque. *Quid dulcius eſt*, tres.

Quocum omnia audeas ſic loqui, ut tecum) De cujus fide, & taciturnitate non dubites: cujus conſcientiam minus timeas, quam tuam, ait Seneca. Terentianus Chremes:

Nemo eſt meorum amicorum hodie, apud quem exponere omnia mea occulta,
Clitipho, audeam.

Vide Ovidium Triſt. lib. III. eleg. 6.

Adverſas vero ferre) *Adverſas vero res ferre*, tres.

Qui illas grav.) *Illas*, non eſt in duobus. *Illa*, unus. *Qui etiam illas grav.* duo. *Qui illas & grav.* unus.

Opportunæ ſunt ſingulæ rebus fere ſingulis) Id eſt, earum utilitas non ita late patet, non habent uſum tam multiplicem, quam amicitia. *Opportuna ſunt ſingula: opportunæ ſunt & ſingulæ*, unus. *Opportuna ſunt fere ſingula*, unus.

Vt utare) Nam divitiarum finis uſus eſt.

Vt colare) Vt habeas plures famulos, multos equos, magnificas ædes.

Vt laudere) Quod fieri non poteſt ſine præſtanti virtute.

Dolore careas, & muneribus fungare corporis) *Vt mun.* duo. *Dolore careas: vires, ut mun. f. corp.* duo.

Plurima res) immo omnes.

Numquam intempeſtiva) Plautus Mercatore:

Quamquam negotium eſt, ſi quid vis Demipho,
Non ſum occupatus umquam opera dare amico.

Num-

Numquam moleſta] Horatius:

At, pater ut gnati, ſic nos debemus amici

Si quod ſit vitium, non faſtidire, &c.

De vulgari] Quam ex utilitate tantum, & jucunditate metimur.

De vera, & perfecta] Quæ ex mutuo bonorum conſenſu conſtat: cujuſque cauſſa efficiens eſt mera virtutis admiratio.

Qui pauci nominantur] *Perpauci*, unus. in altero additum, Per. *Numerantur*, unus meus. Intelligit autem amicorum paria.

Splendidiores] Vt in nuptiarum apparatu.

CAPVT VII.

BOna ſpe] *Bonam ſpem*, ſex. pro, ſpem oſtendere tamquam lucem quandam præclaram. Sic Lucretius lib. I. *Lumen præpandere*. *Bon. ſemper ſp.* duo. in quorum una ſupra additum τὸ *ſemper*.

Prælucet in poſterum] Non modo præſentibus malis medetur, ſed etiam veluti occidentis Solis rubeſcentes nubes futuram animorum ſerenitatem pollicetur.

Cadere] Deſperare penitus.

Verum enim amicum qui intuetur] Sic tres. *Etiam*, pro *enim*, quindecim. *Etenim*, pro, *enim*, Fulvii liber.

Exemplar] *Exemplum*, unus. *Exemplare*, unus.

Abſentes adſunt] Nam amici non minus abſentium, quam præſentium, meminerunt: eos amant, colunt, eorumque partes agunt. Inde Iſocrates, veros amicos a fictis diſtinguens, ait: Οἱ μὲν τοὺς φίλους παρόντας τιμῶσιν, οἱ δὲ καὶ μακρὰν ἀπόντας ἀγαπῶσι.

Egentes abundant] Nam, ubi amici, ibi opes: amicorum omnia communia.

Imbecilles valent] Nam amici id præſtant, quod illi ipſi per valetudinem non poſſunt. Ovidius lib. I. de Ponto ad Rufinum. Et Seneca lib. Epiſt. 10. Imbecilli, tres.

Mortui vivunt] Quia ab amicis ſuperſtitibus honorantur, deſiderantur, crebra eorum fit mentio: ut non tam eſſe mortui, quam peregre abiiſſe videantur: & eum quidem in locum, in quem non multo poſt & ceteri ſint perventuri.

Tantus eos honos] *Tantum*, tres.

Ex quo illorum beata mors] Quorum felicitas etiam poſt obitum duret.

Horum vita laudabilis] Propter conſtantem amicorum culturam, dempta omni ſpe utilitatis. unde apparet, honeſtate illos, non emolumento, duci.

Ex natura rerum] Humanarum.

Benevolentiæ conjunctionem] *Mentionem*, duo. *Iunctionem*, unus. *Vinctionem*, alii ex vet. lib. Quo verbo utitur Varro libro IV. de lingua Latina.

Ne agri quidem cultus] Sine hominum ſtudiis. Off. II. nam ad hæc potius referre hoc placet, quam ad tempeſtates. cum hic de moribus, non de natura rerum, diſſeratur.

Concordiaque] Inde Salluſtius: *Concordia, parvæ res creſcunt: diſcordia, maximæ dilabuntur.*

Atque ex diſcordia] Τὸ *ex* non eſt in duodecim.

Percipi] *Intelligi*, unus meus. Sed gloſſema eſt ad, *percipi*.

Agragantinum] Empedoclem. vide Plut. in libro de Iſide, & Oſiride: quamquam aliter Ariſtoteles lib. VIII. Ethicorum. & Simplicius lib. I. Phyſ. & lib. I. de Cælo. Ambitioſiſſimus omnium, ut ſe jam ardentis Ætnæ ſpecum nocte intempeſta dejecerit, ut, cum repente non apparuiſſet, abiiſſe ad deos crederetur. Lactantius lib. III. cap. 18. Strabo lib. VI. Vide de eo & Lactantium de orig. err. cap. 13. Laertium in Parmenide, Agellium, Plinium, Quinct. lib. III. cap. I.

In rerum natura] Vide Plut. in Placitis lib. I. cap. 3. & cap. 30. Inde Ovidius:

Diſſociata locis concorde pace ligavit.

Vide & Eryximachi apud Platonem in Convivio ſententiam.

Et re probant] Sic duodecim. Et approbant, duo. Atque probant, unus. *Et intelligunt, & re probant*: inde Euripides:

Τὰ χρηστ' ἐπιστάμεσθα, καὶ γινώσκομεν, οὐκ ἐκπονοῦμεν δέ.

Et Seneca: Inſitum etiam malis, probare meliora.

In periculis aut adeundis, aut commu-

nican

nicandis] Amicitiæ experimenta ſunt Iſocrati, *ἥτε περὶ τ βίον ἀτυχία, καὶ ἡ ἐν τοῖς κινδύνοις κοινωνία.*

Cavea] Area in theatro. Ridicule nomen tragœdiæ nonnulli putarunt.

Hoſpitis, & amici mei, M. Pacuvii in nova fabula] *In hoſpitis, & amici* &c. omnes mei libri. *Mei*, non eſt in uno. *In amici mei, & hoſpitis*, novem. Nota, unus. *Ante hoſp. Fuere*, unus: *Fuerunt*. quattuor.

Pylades Oreſtem ſe eſſe] Vide Ovidium Triſt. lib. IV. eleg. 4. & Manilium.

Stantes autem plaudebant] *Autem*, non eſt in tribus. *Stantes in re ficta plaudebant*, unus. Sunt, qui *flentes*, legant. quod fieri ſolitum, legitur apud Iſocratem in oratione ad Nicoclem, & Panegyrico.

In re ficta] A minori ad majus.

Facile indicabat ipſa natura vim ſuam] Significat, naturam conciliatricem eſſe amicitiæ: quæ ſi negligatur, id depravata conſuetudine fieri.

Tum homines, quod facere ipſi non poſſent] Sic novem. *Fere*, (pro *facere*,) unus. *Quidem*, pro *quod*, unus. *Ipſi facere*, unus. *Cum homines, quod facerent*, unus. *Cum homines quidem quod facere*, tres. *Poſſunt*, duo. *Quod facere ipſi non poſſunt:* propter φιλαυτίαν pravam, & animi imbecillitatem.

Id recte fieri in altero judicarent] Sunt hi candidiores, & meliores hominibus, ut ait Comicus, imperitis, qui nihil, niſi quod ipſi faciunt, rectum eſſe cenſent Invidi vero ſunt omnium peſſimi, qui etiam præclariſſimis facinoribus obtrectant, eaque aliqua vitii labe contaminare nituntur.

Potiſſime dixiſſe] Omnes mei libri veteres habent, *potuiſſe dicere.*

Expetimus] Sic ſeptem. Novem, *Exſpectamus*. unus, *petimus*, ſed ſup. additum, *ex*. unus, *eſpectem*. Sunt, qui verba hæc expungant.

Filum] Φράσιν, ſive, (ut Quinctilianus) corpus eloquentiæ: Elocutionem. nam Inventio eſt anima. Metaphora ſumpta a re textoria.

Tum magis id diceres, Fanni] Eſt hoc μνημονικὸν ἁμάρτημα. vide Agellium lib. XV. cap. 6.

Diſputatum eſt] Hanc diſputationem Cicero ſex libris de Rep. complexus eſt.

Patronus] Cujus mens etiam in ſcriptis ſpiravit, in Bruto.

Accuratam orationem Phili.] Sic omnes mei. alii ſcribunt eſſe in vet. libro, *accuſatam*. ex quo reponunt, *accuſantem*. De Philo, in Bruto: *L. Furius Philus perbene Latine loqui putabatur, litteratiuſque, quam ceteri.* Vide & Lact. lib. V. cap. 12. *Accuratam:* ingenioſe cogitatam.

Iuſtitiam juſtiſſimo viro] Rectius enim artifex de artificio tractabit.

Amicitiam] Quam cum juſtitia in eodem eſſe, Ariſtoteles ſcriptum reliquit.

Non ne facile ei erit] *Eſt*, pro *erit*, novem. *Fuit*, unus. *Erat*, duo. In quinque non legitur. In uno erat, ſed deletum.

Servatam] Sic quinque. Decem, *ſervata*. Vnus, *reſervata*. Vnus, *reſervatam*. Vnus, *ſervant*. Male.

Gloriam ceperit] Gloria eſt virtutis umbra, quæ etiam invitos ſequitur. Quo modo autem Gloria capiatur, vide Off. 2.

CAPVT VIII.

STudiis generorum*] Vehementi cupiditati.

Num propter &c.] Sic unus. Vnus, Vetum propter. Reliqui, Vtrum propter.

Deſideranda ſit amicitia] *Deſiderata*, ſex. *Conſiderata*, unus: male.

Vt in dandis] *In*, non eſt in undecim. *In* duobus additum.

Quod quiſque] *Quo*, ſex. *Quo*, ſed additum *d*. in uno.

Per ſe poſſet] *Per ſe ipſe poſſ.* undecim. *Per ſe minus poſſ.* quinque. *Poſſit*, unus.

Ab alio] *Ab aliquo*, unus. *Ab aliis*, duo. *Ab illo*, unus. Male.

Antiquior] Amicitiæ cauſſa quæritur. *Antiquior:* Inde Prætioſæ res antiquæ dicuntur.

Profecta alia cauſſa eſſet] *Eſſet*, non legitur in ſeptem. in quorum uno additum. *Eſt*, pro *eſſet*, undecim. *Profecta*, ſive, *perfecta*, delendum putat Lambinus. contra omnes vet. libros.

Amor enim, &c.] Cic. lib. II. de Fin. *Quid eſt autem Amare, e quo nomen*

men *Amicitia ductum eſt, niſi velle bonis aliquem affici quam maximis, etſi ad ſe ex his nihil redeat.*

Princeps eſt] Principatum obtinet in amicitia concilianda.

Vtilitates] Ex quibus vulgus amicitias probat.

Ab indigentia] *Ab*, non eſt in uno. *Ab ipſa indigentia*, unus. *Ab imbecillitate* alias legebatur.

Senſu amandi] Vt uterque mutuum amorem ſentiat.

Quantum illa utilitatis] *Quantum illa res util.* ſexdecim. *Quam illa res util.* unus. *Quantum illa res eſſet util.* unus.

Quibuſdam] Sic omnes mei libri. Alias, *quiddam.*

Animadverti] *Adverti*, unus.

Ex ſe natos ita amant] Hoc omnibus animantibus ex æquo naturæ lex dedit. Off. I. Vide & Plinium lib. IIX. & IX.

Ad quoddam tempus] Nam adultos negligunt. quod toto die videmus.

Similis] *Simul*, duo. *Conſimilis*, tres.

In eo quaſi lumen aliquod probitatis] Fam. lib. III. Inſignia virtutis multi etiam ſine virtute aſſecuti ſunt. talium virorum tanta ſtudia aſſequi ſola virtus poteſt.

Perſpicere] Sic unus meus. Reliqui, *proſpicere.*

Nihil eſt amabilius virtute] Virtus maxime omnium rerum benevolentiam conciliat. ſola propter ſe expetitur, reliqua omnia propter ipſam.

Alliciat homines ad diligendum] *Homines*, non legitur in quindecim.

C. Fabricii, M' Curii] Et ſimilium optimorum.

Et probitatem eos etiam] *Et probitatem etiam eos* quindecim. Duo *probitatem, & virtutem.*

Memoriam non uſurpet] Sic unus. Reliqui non habent τὸ *non.*

Quos numquam viderit] Sic omnes mei. Alias, *nuſquam.*

Tarquinium Superbum] Qui cognomen traxit ex moribus. Florus. De eo vide Livium lib. 2. Plut. in Publicola, Dionyſium lib. IV

Sp. Caſſium] Cui Buſcelino cognomen fuit. de quo in or. pro domo, Plin. lib. XXXIV. cap. 4. Valer. lib. VI. cap. 3.

Sp. Malium] Liv. lib. IV. Plut. in Bruto. Cic. or. pro domo, Valerius ibidem, Off. II. Catil. I. Florus lib. I. cap. ult.

Cum duobus ducibus] Sic ſexdecim. *Cum duobus ducibus eſt in Italia de imp.* unus.

Pyrrho] Cujus vitam ſcribit Plut. Vide Florum. Epit. XIII. & XV. Oroſium lib. IV. c. I. Iuſtinum lib. XVII. & XIIX. Agell. lib. XVII. cap. ult. Plin. lib. IIX. cap. 6.

Hannibale] Livius.

Probitatem ejus, non alienos animos habemus] Sic quinque. *Prob. ejus nominis, non alien. an. hab.* decem. *Prob. ſuam, non minus alien. an. hab.* unus. *Prob. ejus, non nimis alien. an. hab.* duo. Quam veram lectionem puto, & inde factum *nominis.*

Crudelitatem ejus] *Ejus*, non eſt in quattuor, rectiuſque abeſt.

Caput IX.

Quid mirum, ſi] *Quid mirum eſt, ſi,* quattuordecim.

Moveantur] Incitentur ad mutuum amorem.

Conjuncti eſſe poſſunt] Sic omnes, uno excepto, in quo, *poſſint*. Alias, *poſſumus.*

Perſpicere] *Proſpicere*, undecim.

Studio perſpecto] Benemerendi de nobis.

Conſuetudine adjuncta] Quæ. ſi congruunt ingenia, amicitiam confirmat: ſin diſcrepat, dirimit.

Quam ſi qui putant] *Quam ſi quis putat*, duo.

Per quam quiſque aſſequatur quod deſideret] *Per quam aſſequatur quod quiſque deſ.* novem. *Per quam aſſ. illud quod qu. deſ.* quattuor. *Per quam conſequitur quod qu. deſ.* unus.

Natam volunt] Sic omnes excepto uno, in quo *nata*. Lambinus, *Naſci.*

Vt quiſque minimum in ſe eſſe arbitraretur] Virtutis, & probitatis: id eſt, quo quiſque egentior eſſet, eo etiam aptior foret ad amicitiam. Male alias, *ut quiſque valetudinis minimum in ſe eſſe arb.* Quo modo & unus ex meis.

Quid enim] Vide Agellium lib. XVII. cap. 5.

Aſti-

Africanus erat indigens mei] Sic tres. *Africanus indigens mei fuit*, unus. *Africanus fuit indigens mei*, duo. *Africanus indigens mei*, reliqui.

Hercule] *Hercle*, duodecim.

At ne ego quidem illius] *Ac*, novem. *An*, duo.

(*Neque enim beneficium feneramur*)] Vnus meus tollit τὸ *enim*. Sunt, qui parentheſim tollant, & legant, *feneremur*.

Ejus omnis fructus in ipſo amore ineſt] Ad Appium, Fam. lib. III. ep. ult. *Itaque mihi propono fructum amicitiæ noſtræ, ipſam amicitiam, qua nihil eſt uberius, præſertim in iis ſtudiis, quibus uterque noſtrum devinctus eſt. nam tibi me profiteor & in rep. ſocium, de qua idem ſentimus, & in quotidiana vita conjunctum cum iis artibus, ſtudiiſque, quæ colimus.*

Pecudum ritum] Hoc, de Officiis, *homines nomine tantum, non re*, appellat.

Suſpicere] Sic recte & in duobus meis.

A. Natura gigni &c.] A, non eſt in novem.

Vt & uſu ejus] Et, non legitur in uno. Illius, quattuor.

Ad bene merendum] *Ad bene promerendum*, tres mei.

Atque hæc inter &c.] *Atque hoc inter*, tres. *Atque inter*, ſex. *Atque ſit inter eos* &c. unus.

Certatio] *Concertatio*, quinque. Hujuſmodi ſunt illa, Fam. lib. VII. *Vide, quanti apud me ſis, etſi jure id quidem: non enim amore te vinco.* Alibi dixit, *ut officiis inter ſe certent, quibus alter alterum vel vincat, vel æquo animo vincatur.*

Maxime capientur] Vt fructus ex arboribus.

Et erit ejus ortus a natura] Male alias, & in uno meo, *& erit potius ejus ortus a nat.* Et in alio meo, *& erit ejus ortus a natura potius.*

Eadem commutata] Iſocrates, ad Demonicum: Τὰς τῶν φαύλων συνηθείας ὀλίγος χρόνος διέλυσε, τὰς τε τῶν σπουδαίων φιλίας ἐδ᾽ ἂν ὁ πᾶς αἰὼν ἐξαλείψειεν. Vide & Senecam lib. I. ep. 9.

Natura mutari non poteſt] *Quam licet expellas furca, tamen uſque recurret*, Horatius. *Natura*: univerſa.

Iccirco vera amicitia ſempiterna ſunt] Nam natura pulchri deſiderio capitur, ex Socrate in Platonis Convivio. *Vera amicitia*: quas virtus conglutinavit.

Adhuc] *Adhac*, octo mei. *Adhuc*, quattuor.

Forte] Pro, Fortaſſe. ad Att. lib. VIII. ep. 3. & lib. III. de Orat. *Fortaſſe*, duo mei.

Vultis] *Velitis*, tres mei. *Velletis*, unus.

Minor eſt natu] In Bruto.

CAPVT X.

AVdite vero] *Ergo*; pro *vero*, quinque.

Ad extremum vitæ diem] Sic tredecim. Vnus, *ad extremum vitæ tempus.* Quattuor, *ad extremum vitæ.* Quod fortaſſe rectius. Vt τὸ *diem*, & *tempus*, ſint gloſſemata.

Non idem ſentirent] Sic unus. unus, Sentirentur. reliqui, Sentiretur, uno excepto, a quo abeſt.

Mutari mores hominum] Horatius:

Oderunt hilarem triſtes, triſtemque jocoſi;
Sedatum celeres, agilem, gnavumque remiſſi.

Alias, alias] Sic omnes mei: uno excepto, in quo, *aliis, aliis*. Lambinus notat eſſe in vet. libris, *alios, alios.* Legitque, *aliorum, aliorum.*

Cum prætexta toga] Sic recte ſeptem mei. *Cum prætexta, vel toga*, unus. *Cum prætexta, & toga*, quinque. *Cum prætexta & ſumpta toga*, duo. *Cum prætexta aſſumpta toga*, tres.

Deponerentur] *Ponerentur*, ſex.

Sin autem ad adoleſcentiam perduxiſſent] Duriſcule omnino, *ſi amores uſque ad adoleſcentiam perduxiſſent*: pro, Perducti eſſent. Placeret, *perveniſſent*: vel, *perduraſſent*, quod olim in Variis Lectionibus a Patre notatum eſt. ſed veterem librum, qui adſtipuletur, nullum invenio. *Produxiſſent*, duo.

Dirimi tamen interdum contentione vel luxuriæ conditionis, vel commodi alicujus] Hic ego, quid quiſque ſentiat, non referam: meam ipſe breviter ſen-

tentiam exponam, comprobatam quinque meis veteribus libris. Duas cauſſas ponit, cur dirimantur amores in adoleſcentia, qui fuerunt a pueritia ſummi: unam, quia propter luxuriam contendat, quod alius alii præferri velit: alteram, propter commoda, quæ ſibi quiſque appetat. Nihil ſane, niſi verbum *condicio*, perturbaſſe videtur hunc locum. Quod tamen apte, ut opinor, & proprie ſic explanatur: *Condicionis luxuriæ:* quod meliore unuſquiſque condicione velit eſſe in luxuria. ex quo oritur contentio. *Luxuriæ condicionis:* Luxuria, ait Feſtus, morum eſt ſolutio.

In amicitia provecti] *In amicitiam provecti*, quattuor.

In amicitiis] Tò *in*, abeſt a duobus.

Quod rectum non eſſet] Quod cum officio pugnaret.

Libidinis miniſtri] In prodenda ſuorum, vel violanda aliorum pudicitia.

Adjutores ad injuriam] Vel ad opprimendos inſontes, vel ad opes, & honores per fas & nefas conſequendos.

Quamvis honeſte id facerent] Nam, quod injuſte petitur, jure negatur.

Sed etiam odio gigni maxima, atque ſempiterna] Vnus, Sed etiam odia gigni ſolere ſempiterna. reliqui, Sed etiam odia gigni ſempiterna.

Hæc ita multa] Itaque, quattuor.

Quaſi fata] Sic omnes mei libri. *Fato*, Langius.

Impendere] Sic omnes mei. unus, *Imminere*, *impendere*. Vt alterum, *imminere ſcilicet*, ſit gloſſema.

CAPVT XI.

COriolanus] Plutarchus, Halicarnaſſeus lib. VII. & VIII. Livius lib. 2. de vir. ill. cap. 19. Val. lib. I. cap. 2. & 4. Florus lib. 1. cap. 22. Appianus lib. 1. bell. civ.

Buſcelinum] In magna veterum librorum varietate, ex iis elicio conjecturam meam, qui habent, *Vulſcelinus*, & *Becilinus*, & *Viſcelinus*, & ex Dionyſio, in quo, Οὐισκελῖνος. Nam, *Buſcelinus*, vocabulum eſt, cujus etymologia cognoſcitur: cum alii, cur aliter legant, certam rationem non afferant, nec, ut arbitror, afferre poſſint. *Buſcelinus* autem a Græca particula Βοῦ, quæ in compoſitione auget, & a Σκέλος, quod eſt Crus, deductur: quod inſignis eſſet magnitudine crurum, unde notari, & disjungi ab aliis proprio cognomine debuerit. Sp. Caſſius, nec enim arbitror, Caſſiæ gentis commune, ſed proprium hujus Caſſii cognomen fuiſſe, qui poſtea regni affectati crimine necatus eſt. Neminem enim, præter hunc, ſic appellatum reperi. Sic *Bucephalus*, *Bucentaurus*, & alia, de Græco fonte nomina derivata. Decem mei, *Becillinum*. Vnus, *Becellinum*. Vnus, *Becillum*. Tres, *Becilum*. Vnus, *Beſillum*. Vnus, *Attilinum*. Ab uno deeſt.

Iuvare] *Adjuvare*, ſex.

Ti. Gracchum] Plutarchus, App. libro I. de bell. ci. de vir. ill. cap. 64. Flor. lib. III. cap. 14. Epit. 58. & 59. Oroſ. lib. v. cap. 8. & 9. Sall. Iugurtha, Porcius Latro in Catilinam, Val. lib. I. cap. de Auſp. lib. III. cap. de Fortitudine, lib. IV. cap. de Amicitia, lib. VII. cap. de ſapienter dictis, & factis, Aug. de civ. D. lib. III. cap. 24.

Q. Tuberone] Homine Stoico, & auſtero. de quo pro Murena, & de claris oratoribus, Valer. lib. VII. cap. 5. Pomp. de orig. juris, Plut. in Æmilio, Plin. lib. VIII cap. 17.

Æqualibuſque amicis] M. Octavio. Plut. & Appianus.

Bloſſius] *Bloſius*, tres. *Boſius*, duo. *Bleſius*, unus, *Gloſius*, unus. reliqui, *Biſſius*. In Valerio lib. IV. cap. 7. & Plut. *Bloſius*. Antipatri, Tharſenſis philoſophi, diſcipulus. Cic. in Rullum, & Plutarchus in Gracchis, qui tribuit Naſicæ, quod hic Lælius de ſe narrat. ſed cum Cicerone facit Valerius lib. IV. c. 7.

Familiæ veſtræ] *Noſtræ*, novem.

Qui aderam] Cujus conſilio præcipue conſules utebantur. Valerius. *Quo aderam*, novem.

Rupilio] Sic octo recte. unus, *tupellio*. duo, *rupilio*. unus, *ruptilio*. duo, *rupilio*. unus, *rumulo*. tres, *rutilo*. Male omnes.

In conſilio] In quo, quid agendum con-

contra ſocios Ti. Gracchi, deliberatur.

Deprecatum veniſſet] Vide Agellium lib. VI. cap. 16. & Val. lib. VI. cap. 24.

Voluiſſet id quidem: ſed, ſi voluiſſet, paruiſſem] *Id quidem*, abſunt, ab octo. a quorum uno abeſt & τὸ, *inquit*, quod præcedit. Alias legebatur, *voluiſſet, ſi voluiſſet? paruiſſem. Ita paruiſſem*, ſunt, qui legi dicant in vet. libro.

Hac amentia, quæſtione nova pert.] Sic novem. *Dementia*, unus. *Quæſtione*, unus. *Nova quæſtione*, unus. *Hac amicitia nova quæſtione*, duo. Male. *Hac amentia, & nova poſtulatione*, unus. Male. *Hac amentia, & quæſt. nova pert.* tres.

In Aſiam profugit] Ad Ariſtonicum, regis Eumenis filium, qui Aſiam occupavit, cum teſtamento Attali regis legata populo Romano libera eſſe deberet. Rebus autem Ariſtonici profligatis, ſibi mortem conſcivit. Plutarchus, & Florus, Cic. in Rullum.

Graves, juſtaſque] Quia vitam amiſit, & ſeditionis ſupplicium luit.

Amicitiam manere] *Remanere*, unus. *Permanere*, tres. *Difficile eſt amicitiam manere*: quia ceſſante cauſſa ceſſat & effectus.

Vel impetrare ab amicis] *Ab iis*, quinque. *Ab his*, novem. *Ab ipſis*, duo.

Perfecta quidem ſapientia ſumus, ſi nihil habeat res vitii] Perfecte ſapientes fuimus, in eo, cum ſtatuimus, rectum eſſe, & concedere amicis, quæ vellent, & ab iiſdem impetrare, quæ vellemus ipſi: ita vero perfecte ſapientes fuimus, ſi nihil ex eo ſequitur incommodi, quod fieri vix poteſt. Sed oſtendit Cicero, vitium in ea re eſſe: itaque perfecta ſapientia minime nos eſſe, ſi rectum ſtatuerimus utrumque. Hæc eſt præclara, nec admodum obſcura, hujus loci ſententia, confirmata duodecim meorum veterum librorum teſtimonio. Itaque valde miror, qui venerit in mentem nonnullis, de mutatione cogitare.

Quos videmus] *Vidimus*, unus, rectius.

Qui ad ſapientiam proxime accedunt] Qui pravis affectibus minimum indulſerunt, & omnis officii ſummum ſtudium habuerunt: etiamſi alicubi errarent, & laberentur, quod humanum eſt.

Vidimus] *Videmus*, quattuor.

Papum Æmilium] *Paullum Æmilium*, alias. *P. Æmilium*, omnes libri mei.

C. Luſcino] Fabricio Luſcino. Parad. I. & 6.

Memoria traditum eſt] *Memoria proditum eſt*, tres.

Si contendiſſet, ſcio impetraturum non fuiſſe. Sic decem. *Si enim contendiſſet*, &c. quattuor. *Contendiſſent*, *impetraturos*, unus. *Dico*, pro, *ſcio*, unus. *Si enim concediſſet, ſcio impetraturum ſe aliquid non fuiſſe*, unus. *Scio eum impetr.* &c. unus. *Si quis eorum contrudiſſet, ſcio impetraturum non fuiſſe*, unus.

Facere rogatum] *Rogatu*, tredecim.

C. Carbo, C. Cato] Florus Epit. 59. *Fulvium Flaccum, & C. Carbonem creatos agro dividundo.* Idem tradit Appianus, niſi quod mendoſe nominat *Papirium Carbonem.* Plutarchus ſolius Fulvii mentionem facit. de Catone nihildum reperi. In uno certe meo, Sequebatur *C. Carbo*, & minime &c.

Tunc quidem Cajus frater] *Tunc quidem carus Cajus fr.* unus. *Tunc quidem cariſſimus fr. Tunc quidem Cajus fr.* duo. *Tum quidem acer Cajus fr.* tres, quorum unus, *tunc. Tunc quidem cariſſimus Cajus frater*, unus.

Nunc quidem acerrimus hoſtis] *Hoſtis*, abeſt a ſeptem. *Inimicus*, tres. In uno, ſuperadditum. *Hoſtis acerrimus*, tres. *Nunc acerrimus hoſtis*, quattuor. *Nunc idem nobis acerrimus*, unus. *Nunc quidem acerrimus*, tres. *Nunc idem*, ſex. *Acerrimus*: in tribunatu pl. quem gerebat hoc anno, quo dialogus hic a Lælio habitus fingitur. Infra: *De C. Gracchi autem tribunatu; quod exſpectem, non libet augurari.*

CAPUT XII.

Hæc igitur prima lex] *Prima*, abeſt a quattuordecim meis libris. *Ergo*, unus.

Proſpicere] Prudentia eſt, ex præteritorum memoria, & præſentium conjecturis futura colligere, & proſpicere.

De-

Deſlexit enim jam aliquantulum] *Iam*, non eſt in tribus. *Defluxit*, unus. *Aliquantulum*, unus.

De ſpatio, curriculoque] Metaphora a ſtadiis, curruumque certamine.

Conſuetudo majorum] Exceſſimus quaſi in limites honeſtæ diſciplinæ, a majoribus præfinitos. Semel enim labefactata diſciplina, licentia creſcit in dies, & aliud ex alio facinus oritur.

Numquid ſimile &c.] Sic omnes mei. Alias, *numquam*.

Aut viderat] Regnavit enim nemo, poſt ejectos reges.

In P. Naſicam] *In P. Scipionem*, quattuordecim. *In Remp. Naſicamque Scipionem*, unus. *In P. Scipionem Naſicam*, unus. *In Scipionem Naſicam*, unus.

Effecerint] *Fecerint*, unus. *Fecerunt*, unus.

Non queo] *Nequeo*, decem.

Carbonem quoque, quem modo poſuimus] Sic decem. *Carbonem quoque modo potuimus*, tres. *Carbonem quo modo potuimus*, unus. *Quoque*, non eſt in uno. *Propoſuimus*. unus. *Carbonem quoque modo poſſimus*, unus. *Carbonem quoꝫ queꝫ non poſſumus*, unus.

Suſtinuimus] Hic poſtea, cæſo C. Graccho, ejus interfectorem Opimium defendit. de Oratore.

De C. Gracchi autem tribunatu] Sic tredecim. *Autem*, non eſt in tribus. *De Caji autem tribunatu*, unus. *De Caji tribunatu*, unus. Vide Val. lib. IV. cap. de Amicitia.

Quid exſpectem] An exitum fraterno ſimilem ſit habiturus: cum acerrimus eſſe cœperit.

Non libet] Sic tredecim mei. Vnus, *non licet*. unus, *non lꝫ*. Alius, *non juvat*.

Augurari] Cæſus eſt ab Opinio conſule, cum ſtatum reip. convellere conaretur. *Augurari*: ſignis quibuſdam reip. perniciem videre.

Serpit enim deinde res] *Enim*, non eſt in quindecim.

Proclivis] *Proclivius*, duo.

Cœpit] *Cœperit*, octo.

Populum R.] R. abeſt a quindecim.

Ambitio] Temeritate, non vero judicio, & recta ratione.

Plures enim diſcent] Plures enim mala exempla imitantur. quam bona.

Quemadmodum hæc fiant] Quibus artibus ſit concilianda plebs, & contra ſenatum concitanda.

Vt ab amicis in magna re aliqua in rep. peccantibus] Sic unus. Vndecim, *ab amicis in magnam aliquam remp. peccantibus*. Duo, *ab amicis in magnam rem aliquam pecc.* Duo, *ab amicis aliqua in remp. pecc.* Vnus, *ab amicis in aliquam remp. pecc.* Vnus, *ab amicis in remp. pec.* Fulvii liber, *ab amicis in rep. pecc.*

Iis, qui ipſi fuerint] Sic novem, *Iis, qui fuerunt*, quattuor. *Illis, qui fuerunt*, duo. *Iis, qui fuerint*, tres.

Themiſtocle] Cujus res geſtas vide apud Plut. in Themiſtocle, Ariſtide, & Cimone. de quo Thucyd. lib. I. Herodotus lib. VII. & VIII. Iſocrates in Panathenaico, Demoſthenes pro Cteſiph. Iuſt. lib. 2. Oroſ. lib. 2. cap. 9. 10. 11. Æmilius Probus, Val. lib. V. cap. 3. lib. VI. cap. 11. lib. VII. cap. 2. lib. VIII. cap. 7. & 15. Cicero ſæpe, præcipue de Off. II. & III. de Senectute, ad Att. lib. X. pro Archia poëta, de Orat. II. & in Bruto, Quinct. lib. IV.

Græciam liberaſſet] Ejus enim virtute, & conſiliis, Perſis navali prœlio devictis, Xerxes, re infecta, pari damno, & ignominia, ſuo exceſſu Græciam belli moleſtia levavit.

Propterque invidiam] Quam effugere non potuit. alibi Cicero.

In exſilium pulſus eſſet] Sic duo. Expulſus, quattuordecim. Miſſus, duo.

Ingrata patria] Valer. lib. V. cap. de Ingratis.

Quam ferre debuit] Nam patriæ caritas injuriæ dolorem ſuperare debet. Sic Camillus Romam everſam, qua per injuriam exſulabat, in integrum reſtituit.

Fecit idem, quod &c.] Ad hoſtem ſe contulit. de clar. oratoribus.

Mortem ſibi uterque conſcivit] Aliter Livius, & Atticus, de Coriolano: de Themiſtocle autem, Clitarchus, & Stratocles. vide in Bruto. *Conſcivit*: *Concivit*, unus. *Aſcivit*, unus. *Accivit*, unus. *Conquiſivit*, unus. *Conſtituit*, duo.

Improborum] Sic omnes mei. alias, *impiorum*.

Vindicanda] *Vindicanda eſt*, undecim. *Vindicanda ſupplicio*, unus.

Vt ne] Ne, unus.

CAPVT XIII.

H*Æc igitur prima lex*] *Prima*, abeſt a duobus. *Ipſa*, pro, *prima*, unus.

Nec exſpectemus quidem, dum rogemur] Seneca: *Gratiſſima ſunt beneficia parata, facile occurrentia: ubi nulla mora fuit, niſi in accipientis verecundia. Optimum eſt antecedere deſiderium cujuſque, proximum ſequi: illud melius, occupare antequam rogemur. quia, cum homini probo ad rogandum os concurrat, & ſuffundatur rubor: qui hoc tormentum remiſerit, multiplicat munus ſuum. non tulit gratis, qui, cum rogaſſet, accepit.* Publius in Mimo:

Bis eſt gratum, quod eſt opus, ultro ſi offeras.

Græcum diſtichon:

Ὠκεῖαι χάριτες γλυκερώτεραι· ἢν δὲ βραδύνῃ
Πᾶσα χάρις κενὴ μηδὲ λέγοιτο χάρις.

Iſocrates: Οὕτω δ᾽ ἂν ἄριστα χρῷο τοῖς φίλοις, ἂν μὴ περιμένῃς τὰς παρ᾽ ἐκείνων δεήσεις, ἀλλ᾽ αὐτεπάγγελτος ἐν τοῖς καιροῖς αὐτοῖς βοηθῇς. Vide Proverb. *Bis dat, qui cito dat.*

Sed ſtudium ſemper adſit] Sed, non eſt in quindecim.

Libere] Sine offenſa, aut privati incommodi metu.

Eaque adhibeatur admonendum] Nam, ut ait Homerus Il. Λ, ἀγαθὴ γὰρ παραίφασίς ἐστιν ἑταίρου.

Mirabilia quædam] Παράδοξα Stoicorum, Academicorum, & Epicurea quædam dogmata.

Non perſequuntur ſuis argutiis] Quibus ipſi delectantur, & quibus confidunt: quibus plerumque veritas amittitur. *Perſequuntur*, tres. *Aſſequantur*, unus. *Suis*, non eſt in ſeptem, in quorum uno additum. *Argutiis*: quattuor ex iis, qui non habent τὸ *ſuis*, habent, *argutias*. Vndecim, *argumentis eſt, quod illi non perſequuntur ſuis argutiis*: nam & otio abundant, & novitate auditorum faſtidiis conantur occurrere, aut ambitione, & ſpe quæſtus impulſi, novi auctores haberi volunt.

Fugiendas eſſe nimias amicitias] De πολυφιλίᾳ Eurip. in Hipp. Cor.

χρὴ γὰρ μετρίας εἰς ἀλλήλους φιλίας
θνητοὺς ἀνακίρνασθαι.

Vide & Plutarchum.

Satis ſuperque eſſe ſibi ſuarum cuique rerum curam] *Curam*, abeſt a ſeptem. in quorum uno additum.

Quam laxiſſimas habenas habere amicitiæ] Eurip. apud Plut. περὶ πολυφιλίας: Ἀπὸ τ᾽ ἀσασθαι καὶ ξυνθεῖναι καθάπερ πόδα νεὼς, ἐπὶ διδόντα, καὶ προσάγοντα ταῖς χρείαις τὴν φιλίαν.

Securitatem] Εὐθυμίαν: cum animus tranquillus eſt, & in ſuis rebus acquieſcens, nec ſperat, nec metuit quidquam, aut certe quam minimum.

Firmitatis habeat] *Haberet*, omnes, uno excepto, in quo, Hab. 7.

Appetere] *Appeteret*, tredecim. *Expeteret*, tres. *Appetet*, unus. *Appetant*, unus.

Quam iis, qui putantur beati] *Quam qui putantur beati*, unus. *Quam ii, qui putantur eſſe beati*, undecim. *Quam beati*, Lambinus.

Reapſe] *Re*, unus. *Re ab ſe ipſa*, unus. mendoſe, ſed, unde pateat, *reipſa*, quod in aliis eſt, & alias in impreſſis erat, gloſſema eſſe. Sic lib. III. de Leg. lib. V. de Fin. Vide Senecam.

Repudianda eſt] *Eſt*, non legitur in decem.

Actionemve] *Actionemque*, unus.

Vt cum aliqua cura] *Vt*, non eſt in decem, quorum duobus additum.

Imbecillibus] Sic omnes mei. alii, *imbellibus*.

Animi bene conſtituti] Sic omnes mei. Fulvii liber, *inſtituti*.

Animi dolor] Sic omnes mei. quidam tollunt τὸ *animi*.

Cur amicitiam &c.] Sic ſexdecim. Vnus, *ut amic.* Vnus, *ut cur amic.*

Motu animi ſublato] Affectibus ſublatis: ſi homo neque gaudeat, neque doleat, neque amet, neque odent, neque appetet, neque formidet quidquam.

Pecudem, & hominem] Quæ ſpecie differunt.

Hominem, & ſaxum] Quæ differunt genere.

Et ſaxum, aut truncum] Sexdecim, *& truncum, aut ſaxum.* unus, *& truncum, vel ſaxum.* unus, *& truncum, aut inter hominem, & ſaxum.*

Sunt iſti] *Sunt*, abeſt ab uno.

Vt & bonis amici] *Vt in bonis amici*, unus. *Vt in amicorum bonis amici*, unus. *Et in bonis amici*, duo. *Vt bonis amici*, unus. *Vt & bonis amicis*, unus. *Vt & ex bonis amici*, unus.

Diffundatur] Lætitia. *Diffundantur*, ſexdecim. *Fundantur*, unus.

Contrahatur] Mærore. *Contrahantur*, quindecim. *Trahantur*, unus.

Angor] Ægritudo premens in Tuſculanis.

E vita amicitiam] *Amicitiam e vita*, quattuor.

CAPVT XIV.

Contrahit virtus amicitiam] *Virtus*, non eſt in octo, quorum uni additum.

Significatio virtutis eluceat] Nam *virtus*, ut ait Seneca, *in omnium animos lumen ſuum permittit, etiam qui non ſequuntur illam vident.*

Amor ibi exoriatur] *Ibi*, non eſt in decemſeptem. unus, *amor ut oriatur.*

Tam abſurdum] *Tam abſurdum eſt*, undecim, quorum uni additum.

Inanibus rebus] Quarum poſſeſſio neque meliorem reddit, neque beatiorem.

Vt honore] Qui non tam ejus eſt, cui habetur, quam illius, qui habet alteri. Græci divinum bonum, honorem, θεῖον ἀγαθὸν τιμὴν dicunt. Apud Euripidem dii honorem appetunt.

ἔνεστι γὰρ τοι κἀν θεῶν γένει τόδε
τιμώμενοι χαίρουσιν ἀνθρώπων ὕπο.

Vt gloria] Quæ eſt fama de præſtanti alicujus virtute, & ſapientia.

Vt ædificio, &c.] Quæ ſerviunt neceſſitati, & commoditati corporis.

Animo autem virtute prædito] Summo naturæ humanæ in terris bono.

Vt ita dicam] Excuſat verbi novitatem, nam, *redamo*, inuſitatum. Quinct. lib. IIX. cap. de Ornatu, προθεραπεύειν: hoc eſt veniam, captando, præmuniendoque, licentiæ occurrere jubet, ſi quid inuſitatius ſit dictum.

Redamare] Sic tres. *Redamari*, tredecim. *Reamari*, unus. *Amari*, unus, male. *Redamare:* nam amicitia ex amore naſcitur. ut ait Pauſanias in Convivio Platonis. Græci ἀντιφιλεῖν.

Tum alliciat] Suavitate quadam, & quaſi blanditiis.

Et contrahat] Sic duo. *Et tam contr.* quattuor. *Tam contrahat*, unus. *Tam attrahat*, unus. *Atque attrahat*, unus. *Et tam attrahat*, quinque. *Et tam trahat*, duo. *Extrahat*, unus. Ab uno abſunt hæc duo verba. *Et contrahat:* Si, *attrahat*, legas, interpr. quadam naturæ vi, cui vel inviti homines parere ſolent: quales ſunt amantes.

Ad amicitiam ſimilitudo] *Ad*, abeſt ab uno meo. Inde Proverb. *Æqualis æqualem.* Ὅμοιον ὁμοίῳ φίλον. *Similitudo:* ingeniorum, morum, ſtudiorum. Similitudo quoque fortunarum, & corporum, eadem natio, & civitas, & alia, quæ in benevolentiæ, & beneficentiæ officiis conſiderantur.

Concedatur] *Concedetur*, quinque. *Concedant*, alias.

Adſciſcantque ſibi] Id eſt, eorum conſuetudinem, & familiaritatem expetant.

Nihil rapacius] Nec, pro *nihil*, omnes, uno excepto, in quo, *ac*.

Qui eſt amicitiæ fons] Sic quinque, reliqui, *quæ*. Vt ad benevolentiam referatur.

Inhumana virtus, neque ſuperba] Omnes libri mei veteres addunt, *neque immunis*, (ſive, ut in uno, *nec*) ſic: *Inhumana virtus, neque, immunis, neque ſuperba. Immunis:* improba. vide Feſtum. Plautus Trinummo. *Immune eſt facinus.* Hor. Od. l. 3. Od. 23. *Immunis manus*,

Si cum amore, & ſtudio eſt profectum] *Si cum ſtudio eſt profectum*, quindecim. *Si cum amore, ſtudioque eſt profectum*, duo.

Opibus, & copiis] Id eſt, propter opes, & copias, maximeque virtutem.

Maximeque virtute præditi] *Præditi*, non

non eſt in quindecim. quorum duobus additum.

Beneficentiſſimi] *Beneficientiſſimi*, unus. reliqui, *benificentiſſimi*.

Nihil umquam omnino deeſſe amicis] Sic quattuordecim. *Numquam omn. d. a.* unus. *Nihil umquam d. a.* unus. *Nihil omnino umquam d. a.* unus. *Omnino nihil umquam deeſſe amicis*, unus. *Nihil umquam indigere amicos*, Langius ex vet. libro. Notatque *indigere* caſu accuſandi, dictum eſſe a Plauto, & a Varrone.

Scipio eguiſſet] *Scipio*, abeſt a quattuor, quorum uni additum.

Secuta eſt] *Conſecuta eſt*, quattuordecim. *Conſequatur*, unus.

CAPVT XV.

DEliciis affluentes] *Deliciis*, omnes libri. *Diffluentes*, quattuor. *Defluentes*, duo. Lib. I. de Off. *Difluere luxuria*, lib. III. de Or. *Otio diffluentes*. Ter. Heaut. *Vt ejus animum, qui nunc luxuria, & laſcivia diffluit, retundam, redigam, ut, quo ſe vertat, neſciat*. *Affluentes*: qui nihil umquam incommodi paſſi ſunt: unde fructum aliquem ex amicitia capere potuerint. Inde illud, ad Trebatium, lib. VII. *Valde jam delicatus es, qui gravere litteras ad me dare, homini præſertim prope domeſtico*.

Nec uſu] Quia ex animo neque amant quemquam, neque amantur.

Nec ratione] Id eſt, doctrina, & inſtitutione.

Vt neque diligit quemquam] Adeo μισάνθρωπος.

Nulla ſtabilis benevolentiæ poteſt eſſe fiducia] Nulla ſancta ſocietas, nec fides regni eſt. Et Micion Terentianus longe errare putat, qui imperium gravius putat eſſe, vi quod fit, quam illud, quod amicitia adjungit.

Suſpecta, atque ſollicita] Sic octo, recte. decem, *ſuſp. ſunt, atque ſollicita*. *Suſpecta, atque ſollicita*: Dionyſius Siculus barbam ne filiabus quidem tondendam credere auſus fuit.

Nullus locus eſt amicitiæ] Sic quinque. tredecim, *N. locus amicitiæ*. Sed in uno additum.

Quem metu t] *Quem metuat*, novem. *Quem metuet*, tres. *Quem tantum metuat*, unus. Inde illud Ennii, *quem metuunt. oderunt*, lib. 2. de Off.

Simulatione amicitiæ] *Amicitiæ*, non eſt in decem. *Amici*, unus.

Quod ſi forte] *Qui*, unus. *Et*, unus. *Quid*, unus.

Intelligitur) *Intelligent*, tres.

Tarquinium dixiſſe ferunt) *Fertur*, quattuor. recte. quorum duo, alter, *fert*: alter, *feruntur*: & ſupra, in ſpatio, verſus dirimente, *ab hominibus*.

Tum, cum exſul eſſet, ſe intellexiſſe) Sic unus. *Tunc cum exſulem ſe intellexiſſet*, ſex. *Tum exſulem eſſe ſe intellexiſſe*, tres. *Cum exſulem intellexiſſet*, unus. *Exſulantem*, deletum & additum, *tunc, cum exſulem ſeſe intellex.* unus. *Cum exſulaſſet ſe intell.* unus. *Cum exſulantem ſe intellex.* unus. *Tum cum exſulem eſſe ſe intellexiſſet*, tres. *Tum cum eſſet exſul intellex.* unus.

Quoſque infidos) *Que*, non eſt in ſexdecim.

Gratiam referre) Vide de hoc loquendi modo Agellium lib. VII. cap. 4. Hoc loco dictum eſt in malam partem, *Quos fidos amicos habuiſſet, quoſque infidos*: vide Halicarn. lib. IV. circa finem.

In illa ſuperbia) *In*, non eſt in quinque. quorum uni additum.

Importunitate) A quo nihil æqui poſſet impetrari, nihil præſidii ſperari, niſi ipſi collibitum eſſet.

Si quemquam) Fidum amicum, cum præ ſe omnes deſpiceret, atque injuriis afficeret.

Præpotentium) *Præpotentum*, novem. *Potentium*, unus.

Fortuna cæca) Vide Aug. de Civ. Dei, lib. IV. cap. 18.

Illi efferuntur faſtidio) *Illi*, non eſt in quattuor. quorum uni additum. Langius legit, *efferantur*: id eſt, exſtirpata ex eorum animis humanitate, in feras degenerant: quæ impetu feruntur, non ratione gubernantur. *Faſtidio*: metaphora, a ſtomacho, pleroſque cibos, cum nauſea quadam, rejiciente. Significat moroſitatem, cui ſatisfacere nemo poteſt, τὸ δύσκολον, καὶ δυσάρεστον.

Et contumacia) Qui ſe ſolos ſapere pu-

ːt, aliorum conſilia non audiunt, ːridEnt, atque contemnunt.

ſperis rebus immutari) *Proſperis re-ːiam mutari*, unus. Exemplum ːud Cic. ad Att. lib. XIII. de A-dro. Ariſtotelis diſcipulo.

rni ab iis) Quod ſint impares di-ːe.

ulgeri) *Indulgere*, ſex. *Indulge* n. *Indulgeri novis:* ut eorum ſi-habeantur, quorum conſuetu-utuntur.

plurimum) *Cum plurimum*, quin-ı. *Quantum plurimum*, male, unus.

ːra parare, quæ parantur, pecu-, equos, &c.) Delendum puto, *am*, ut gloſſema. eſt enim in libro, *cetera parare, quæ paran-. pecuniam, equos* &c. Aliis pla-*ıuæ parantur pecunia.* cum quibus ıt ſex mei veteres libri. Cum ipſi ıe viderint, pecuniam non eſſe randum in ſupellectile, de qua icero loquitur. Sed ego malo n eſſe: accedente antiqui mei ıuctoritate.

ulos) *Familiam*, duo libri.

es egregias) *Veſtem egregiam*, un-. *Egregiam veſtem*, unus. *Veſtes as, vaſa egregia*, duo. In uno ːotum hoc.

parant) *Cum parantur*, octo. *ıarantur*, unus.

parent) *Parentur*, tredecim. *Cui, neſciunt:* Iſocrates in oratio-ilippica: Συμβαίνει τὸ μὲν πλῆ-ὶ τῶν δυναστειῶν πολλάκις τὰς ː κυρίως γίγνεσθαι. τὸ δὲ εὐνοίας, ὰ τὸ πολιτῶν, καὶ τὸ ἄλλων τὸ μένων, μηδένας ἄλλους κατα-θαι κληρονόμους, πλὴν τοὺς ἐξ γεγονότας.

enim eſt iſtorum quodque, qui viribus) Sic decem. *Ejus eſt e-*ntiquus liber. *Eſt*, abeſt ab uno.

eſt iſtorum, quidquid vincitur, alius. *Ejus enim eſt iſtorum, id vincit viribus*, ſex. *Iſtorum*, unus. *Iſtorum, quod quis vin-*. unus. *Vincit: Vincat*, unus. unus. *Vicit*, tres. *Ejus enim eſt* &c. Xenophon: Τὰ τῶν ἡττω-τῶν κρατούντων γίγνεται.

citiarum) *Amicitia*, duo. *A-*, unus: male.

Permanet) Sic omnes mei. Langius, ex vet. libro, *nam amicitiarum ſ. c. per-tinet.*

Stabilis, & certa poſſeſſio) Duo, *cer-ta, & ſtabilis poſſeſſio.*

Deſerta ab amicis) *Ab*, non eſt in duobus.

Poſſit) *Poteſt*, tres.

CAPVT XVI.

D*Iligendi*) *Deligendi*, unus, & a-lias.

Video) E doctorum ſcriptis cognovi.

Erga amicum) *Erga amicos*, duo.

Se ipſe facit) *Se facit*, ſex. *Seipſum facit*, quinque.

In amicum ſit animatus) *In amico ſit an.* unus. *In amicos ſit an.* unus.

Precari ab indigno) Sic duodecim. *Precari pro amicis ab indigno*, unus. *Pre-cari pro amico ab indigno*, tres. *Precari ab amico*, unus. *Precari veniam ab in-digno*, unus. Alius, *precari amicis ab indigno.*

Multa detrahunt) Sic omnes mei. *Detrahunt:* ultro concedunt amicis ea, quæ ad ipſos potius pertinent.

Detrahique patiuntur) Ab iis, qui in partem amicorum ſunt propenſiores.

Nimis exigue) *Minus exigue*, duo. *Exigue*, eſſe in vetere libro, notatum vidi.

Ad calculos revocare) Rationem ini-re, & æſtimare.

Acceptorum, & datorum) *Accepti, & expenſi.* pro Roſcio Comœdo.

Ditior mihi) *Mihi*, non eſt in meo. *Enim*, pro, *mihi*, eſſe in vetere libro notatum eſt.

Videtur eſſe vera) *Eſſe*, non eſt in u-no.

Plus reddat) Sic omnes mei.

Neque enim verendum eſt) Alludere videtur ad illud Heſiodi:

Αὐτῷ τῷ μέτρῳ καὶ λώιον εἴκε δύνηαι.

In amicitia congeratur) *In amicitiam cong.* ſexdecim.

Finis deterrimus) *Taterrimus*, unus. *Finis eſt deterr.* unus.

Se ipſe faciat) *Se faciat*, tres. *Seipſum faciat*, quattuor.

Sed potius eniti) *Sed potius debet eniti*, unus, male, & alias.

Inducatque in ſpem) *In*, non eſt in undecim.

Edixero) Expoſuero, praecepero, unde *edicta*. Alii, *diſſero*. vel, *ediſſero*: quod non placet.

Inimiciorem) *Inimicitiorem*, novem.

Ita amare oportere, ut aliquando eſſet oſurus) Ar. Rhet. II. Οὐ δεῖ, ὥσπερ φασὶ, φιλεῖν ὡς μισήσοντα, ἀλλὰ μᾶλλον μισεῖν, ὡς φιλήσοντα. Eadem ſententia uſus eſt & Sophocles in Ajace. *Vt aliquando*: *Vt ſi quando*, unus. *Vt ſi aliquando*, tres.

A Biante) Hoc non Biante, ſed Chiloni, tribuit Agellius lib. I. cap. 3. Bianti Ariſtot. Rhet. III. Κατὰ τὴν Βίαντος ὑποθήκην, καὶ φιλοῦσιν, ὡς μισήσοντες: καὶ μισοῦσιν, ὡς φιλήσοντες. Vide & Val. Max. lib. VII. cap. 3.

Vnus e ſeptem) Is tripoda aureum, ab Athenienſibus piſcatoribus inventum, ad ſe, tamquam ſapientem, delatum repudians, ad Apollinem deferri juſſit.

Impuri) Improbi. vide Donatum in Terentium. ſordidi, avari, qui lucro omnia poſtponat.

Aut ambitioſi) Sic omnes mei: uno excepto, in quo, Aut, deeſt. Et amb. alias. *Ambitioſi*: qui gloriolam, & honores pluris faciat, quam virtutem.

Omnia ad ſuam potentiam revocantis) Hominis oligarchici, & tyrannici.

Cupere, & optare) *Et*, abeſt ab uno meo. Alias, *cupere, etiam optare*.

Rurſum) *Rurſus*, tredecim.

Recte factis) *Rectis factis*, duo.

Dolere, invidere) *Dolere, & invidere*. unus. *Invidere*: πολλοὶ γὰρ ἀτυχοῦσι τοῖς φίλοις συναχθόντες, καλῶς δὲ πράττουσι φθονοῦσι.

In amicitiis comparandis) *In amicis comp.* quattuor.

CAPVT XVII.

Vtendum arbitror) Sic omnes mei.

Vt, cum emendati mores amicorum ſint) *Vt, cum emendati fuerint mores amicorum*, unus. *Vt, cum em. m. antiquorum amicorum ſint*, unus. *Vt, cum amicorum mores em. ſint*, unus. *Vt, cum emendati mores amicorum ſunt*, unus. *Emendati mores*: ab iis vitiis alieni, quae amicitiae adverſantur. ut perfidia. levitas, avaritia, ambitio, & ſimiles pravi affectus: quos qui exſtirpare non poſſunt, moderari ſaltem, & velare ſtudeant.

Conſiliorum, & voluntatum) *Et*, non eſt in Agellio, haec recitante, lib. I. cap. 3. nec in quindecim meis. *Conſiliorum, & voluntatum communitas*: ut conferant conſilia inter ſe: & ut idem velint, atque idem nolint.

Vt, etiam ſi qua fort.) *Et ſi qua fort.* alias, & unus.

Amicorum voluntates ſint adjuvandae) *Voluntates amicorum*, in Agellio. *Adjuvanda ſint*, in Agellio, & duodecim. *Sunt*, duo.

Aut de capite agatur, aut de fama) *Aut caput agatur*, unus. *Agatur aut capite*, duo. *Aut fama*, ſexdecim. *Vel fama*, unus. Cic. Papirio: *Privatas cauſſas, & eas tenues, agimus ſubtilius, capitis, aut famae ſcilicet ornatius.*

Declinandum ſit de via) A ſummo jure nonnihil recedendum.

Negligenda eſt fama) Propter amicum: non eſt infamia ſuſcipienda, quam hominum odium ſequitur. nam ſic plus tibi noceres, quam amico prodeſſes.

Mediocre telum) Inde, *ingens telum. Neceſſitas.*

Benevolentiam civium) Quam beneficiis conciliari, ait lib. 2. de Off. vel ſaltem benefica voluntate.

Blanditiis, & aſſent.) Quibus populares populi auram captabant. Videndus Plutarchus in libello de diſcrimine Adulatoris, & Amici. *Et aſſentationibus*: Sic tres mei. *Et aſſentando*, reliqui.

Ad Scipionem) Pro, apud: vel, coram. Ad Sulpicium: *Quod ad te delatum diceret ſeſe contra dignitatem tuam.*

Quaſi ſigna quaedam, & notas) Nam Virgilius generoſi pectoris ſigna enumerat. Euripides autem, Bonum virum ab improbo nullo ſigno internoſci, queritur.

Ὅτῳ τ' ἐσθλὸν δεῖ κακοῦ διειδέναι.

Οὐδεὶς χαρακτὴρ ἐμπέφυκε σώματι.

Magna penuria) Ergo non temere fidendum.

Sane) Caſtigantis hoc eſſe, alii notant. III. de Leg. *Quae res cum ſit pertiſſime*,

*ne, modeſtiſſimeque conſtituta eſſet
ijoribus, nihil habui: ſane non mul-
, quod putarem novandum in Legi-*

ſperiendum autem eſt in ipſa amici-
Non in ipſa amicitia, ſed ante,
riri amicum nos debere, Plutar-
ſcribit in libello de diſcrimine
latoris, & Amici. & Theophra-
apud Plutarchum περὶ φιλαδελ-
, ait, non oportere amantem
are, ſed judicantem amare. Vide
ocratem in Parænetico, apud quem
andæ amicitiæ regulæ quædam
. Quod eſt & apud Xenophontem
Socratis perſona.
*ſ igitur prudentis, ſuſtinere, ut cur-
ſic impetum benevolentiæ, quo uta-
, quaſi aquis tentatis, ſic in amici-
&c.*] Hic libri veteres ita diſſen-
t, ut probabilia tamen afferant.
enim habent, *curſum*, (& ita no-
mei) ut eſt in vulgata lectione:
ua verbum, *curſum*, referri poteſt
urſum navis, cum aquarum ſe-
ur mentio. Alii, *curſum navis*, &
ſex mei) quod aptam ſententiam
t. Niſi ſi *navis* gloſſema fuit ad
m. Alii, & (ita duo mei) *equi
m.* Quod ſi probatur, infra, legi
rit, *equis tentatis*: ut ipſa ſibi
latio congruat. Docti viri libros
teſtantur, in quibus pro, *curſum,
um*: & infra: *equis temperatis*, le-
r. Quæ mihi ſane lectio admodum
let. Nec tamen a vulgata diſcedo:
ita proprie dicatur, *ſuſtinere cur-
*, id eſt navis: ut, *ſuſtinere cur-*
ita vero *tentantur aquæ*, ut *equi
erantur*: vel, ut aliis placet, *ten-
ur.* Vnus meus, *curſum navis, vel
.* Male: ſed unde tamen eliciatur
emata eſſe, *navis, vel aqua*. Se-
l, *equis temperatis*. Novem, *aquis
eſtatis*. Vnus, *equis tempeſtatis*. V-
, *aquis tempeſtantibus*. *Aquis ten-*
: ut in tranſitu fluminis. De Leg.
l. *Nec enim ullum hoc frigidius flu-
ttigi, cum ad multa acceſſerim, ut
ede tentare poſſim.*
'micitiis] *Amicitia*, quinque.
'liqua parte] Sex, *aliqua ex par-*

riclitatis moribus amicorum] Pro-
, periculo facto.

Si vero] *Sin vero*, octo. *Siri vero*, unus: male. *Sint vero*, unus: male.

Excuſari ſe arbitrantur] *Se*, abeſt ab uno. Duo, *excuſatum iri arbitr.* in quorum uno emendatum, *obſcur.* Quattuor, *obſcuratum in arb.* Vnus, *obſcuratum iri arb.* Vnus, *obſcuritari arb.* & ſupra, *obſcrutari*. Vnus, *obſcurari ſe arb.* Duo, *obſcrutari ſe arb.* Quattuor, *obſcurari arb.* Vnus, *excrutari arb.* Vnus, *obſcurari peccatum arb.*

Quia non ſine magna cauſſa ſit neglecta amicitia] Amicitia, ſuſpicor abundare.

In honoribus, reque publica verſantur] *In honoribus reipub. verſ.* quinque. *Reique pub.* unus.

(Hæc ut omittam)] *Dimittam*, duo. *Obmittam*, unus.

Non eſt facile inventus] *Inventu*, duo, Recte. Sic Criſpus lib. III. hiſt. apud Cariſium lib. 2. *Non tu ſcis, ſi quas ædes ignis carpit acriter, haud facile ſunt defenſu, quin & comburantur proxumæ?*

Amicus certus in re incerta cernitur] Tres mei, *in re certa*. Plautus *amicum in re dubia noſci* dicit. *In re incerta:* in periculo.

Pleroſque convincunt] In uno vetere, *pleros, eſſe*, alii notarunt.

In bonis rebus] Suis.

Contemnunt] Quod eſt levitatis.

In malis] Amicorum.

Deſerunt] Amicos. qui fidem cum fortuna mutant.

CAPVT XVIII.

IN *amicitia quærimus*] *In amicitiam quærimus*, unus.

Simplicem] Qui tamen prudens ſit.

Communem] Κοινὸν τοῖς φίλοις, Iſocrates: *Communem amicis*: qui facilis ſit.

Conſentientem] Nam conſenſum præcipue requirit amicitia. Græcis, ὁμόνοια, καὶ συμφωνία.

Eligi par eſt] Si ſit facultas, & optio detur.

Addendum eodem eſt] *Addendum in eodem eſt*, tres.

Vt ne] *Vt nec*, duo. *Vt non*, unus.

Delectetur amicus] *Amicus*, abeſt a ſex.

Illatis] *Oblatis*, omnes mei.

Aperte enim vel odiſſe &c.] Horatius Sat. IV. libro I.

> —— *abſentem qui rodit amicum,*
> *Qui non defendit, alio culpante: ſolutos*
> *Qui captat riſus hominum, famamque dicacis:*
> *Fingere qui non viſa poteſt, commiſſa tacere*
> *Qui nequit: hic niger eſt, hunc tu, Romane, caveto.*

Magis ingenuum eſt] *Ingenui*, omnes mei.

(*Quam fronte occultare ſententiam*) *deinde*] Novem, *quam fronte occultare ſententiam.* jam deinde.

Repellere] *Depellere*, unus, & alias. male.

Triſtitia autem, & in omni re ſeveritas abſit. habet illa quidem gravitatem] *Abſit*, non eſt in undecim, in quorum duobus additum.

Sed amicitia remiſſior eſſe debet] *Sed in amicitia*, duo. Hoc, & cetera, quæ ſequuntur, referuntur non ad *ſeveritatem*, ut alii putant, ſed ad *amicitiam. Remiſſior:* non rigida, aut intenta, ſed laxo magis vinculo colligata.

CAPUT XIX.

N*Um quando amici novi, digni amicitia, veteribus ſint anteponendi*] Inde adagium, *novos parans amicos, veterum ne oblivifcere.*

Equis vetulis teneros anteponere ſolemus] Virg. Georg. III.

Indigna homine dubitatio] *Indigna eſt homine dubitatio*, duo. *Indigna dubitatio homine hæc eſt*, duo. *Indigna dubitatio homine eſt*, tres. *Indigna dubitatio hæc eſt*, quinque. *Indigna eſt hæc dubitatio in homine*, unus. *Indigna dubitatio homine*, quattuor.

Eſſe debent] *Debent eſſe*, novem. *Debet eſſe*, duo, *Deberet eſſe*, duo. *Dicunt eſſe*, unus.

Sicut aliarum rerum] *Sicut belluarum aliarum*, unus. & ſupra, *rerum.*

Satietates] *Societates*, tres. *Satietas*, quinque. *Societas*, unus. *Satietas:* odium. quo modo interpretatur Donatus in Terentium.

Veterrima, ſuaviſſima] Omnes mei. *veterrima, ſuaviſſima.*

Vt amicitiæ munus expletum ſit] Vt amicitia perficiatur, certoque conſtet, neque de fide mutua dubitetur.

Novitates] Amicitiarum: novæ amicitiæ: novi amici.

In herbis] Ovidius in epiſt. Helenes ad Paridem:

> *Sed nimium properas, & adhuc tua meſſis in herba eſt.*

Maxima vis vetuſtatis, & conſuetudinis] Id Ovidius de amore venereo præcepit, 2. de Arte:

> *Fac tibi conſueſcat: nil aſſuetudine majus.*

Atque in ipſo equo] *Atqui*, quattuor. *Quia ut in ipſo equo*, unus. *Vt in ipſo equo*, ſex. *Quo in ipſos quo*, tres. *Quod in ipſo equo*, duo. *Qui in ipſo equo*, unus. *Quando ipſo equo*, unus. & ſupra, *ut in ipſo equo.*

Qui non eo] *Qui non illo*, unus.

Intractato] Sic ſexdecim. duo, *intacto.*

Nec vero in hoc tantum quod eſt animal] Sic quinque mei. *Tantum*, non eſt in quinque. *Tantum in hoc*, unus. *Nec vero in hoc ſolo*, &c. tres. *Nec vero in eo, quod* &c. unus. *Nec modo in hoc, quod* &c. tres.

Inanima] *Inanimata*, ſexdecim. *In amicitia*, duo: male.

Cum locis ipſis delectetur montuoſis etiam, & ſilv.] Sic ſex. *Locis in ipſis*, tres. *In locis ipſis*, quinque. *Quin*, pro, *cum*, tres. *Cum in locis montuoſis delectemur*, unus. Sic Homerus:

> —— οὐδέ τι εἰν
> Ἧς πατρίδος γαίης γλυκερώτερον ἄλλο ἰδέσθαι.
> *Neque enim patrio ſolo dulcius quidquam novimus.*

Scipionis] Sic omnes mei. Alias, *Scipioni.*

In noſtro, ut ita dicam, grege] Ter. Adelph.

> *At hic hercule de grege illo eſt.*

Numquam ſe ille Philo] *Ille*, non eſt in uno.

Rupilio] Sic recte legendum. contra omnes veteres libros: ex hiſtoriæ teſtimonio. Amici enim Lælii & Rupilius, & Rutilius fuere: quorum nominum ſimilitudo peperit errorem:

ſed

ıpilius, ejus æqualis: Rutilius, cens. De Rutilio, infra. De io autem, eodem loco, & ep. 16. '. ad Att.

Vero Maximum] Ejusdem Paulli ı, ſed a Q. Fabio Max. adoptatum.

ıd is anteibat ætate] *Quia*, unus.

ſe eſſe poſſe ampliores volebat] *Poſ-* ɔn eſt in uno. *Per ſe poſſe, ampl.* nus. *Per ſe eſſe ampliores, vol.* u- *Poſt ſe eſſe poſſe amp. vol.* unus. *poſſe, eſſeque amp. vol.* ſcriptum ı vetere libro, notatum video.

ti ſunt] *Sint*, duo. *Sint nati*, quin- *Sunt*, deeſt in uno.

in fabulis] Sic quindecim mei. Vnus, *ut in fabulis videri poteſt.* *ut in fabulis dicitur.* Vnus, *ut in s de illis audivimus.*

orantiam] *Ignorationem*, quat- quo modo legitur in Nonio, *fa- us.*

ut deorum, aut regum filii] Vt Te- s, Herculis & Auges: Ægyſthus, ıtis, & Pelopiæ filii: alter a cer- lter a capra nutritus, a paſtori- ıventi. ut Romulus, & Remus a ılo educati. ut Cyrum, Regem rum, expoſitum ab Aſtyage pa- Mithridates aluit. ut Semiramis, › avibus alita, a paſtoribus ſubla- gia conjux facta fuit.

res ſuos] Sic unus. unus, *Patres* ı ſexdecim abeſt, & *ſuos*, & *ſibi.*

iſque] *Ceteriſque*, duo.

Bus enim ingenii, & virtutis, que præſtantiæ tum maximus carpi- tm in proximum quemque confer- Sic ſexdecim. *Duo, tum permaxi-* Alias, *Carpitur.* Fructus autem is eſt caritas.

CAPVT XX.

: inferiores non dolere, ſe &c.] Sic ecem ſeptem quorum unus ſupra ıdit, *debent*. Vnus, *ſic inferiores non ſe* &c. Hoc autem eſt invidorum: ienis rebus marceſcunt opimis.

ſuis amicis] *Amicis*, non eſt in ıſeptem.

untur] *Quærunt*, unus. Quæ- ıtem homines amicitiæ idonei unt. Proverbium Græcum: Οἱ ἐμφεῖς εἰς φιλίην οὐκ εὐφυεῖς.

Si aliquid habere ſe put.] *Si ſe habere put.* decemſeptem.

Officioſe] *Officioſiſſime*, unus. *Offen- ſioſe*, Lambinus.

Et amice] Sic omnes mei. Alias, *aut amice.*

Factum] *Facto*, unus. male.

Odioſum genus hominum, officia expro- brantium] Vide Senecam, lib. 2. de Beneficiis. Commemoratio etiam, exprobrationis vim habet. Soſia apud Terentium.

Quæ meminiſſe debet is, in quem col- lata ſunt, non commemorare, qui contu- lit] Proverbium Græcum:

χάριν λαβὼν μέμνησο: δοὺς δ' ἐπι- λάθου.

Qui etiam contemnendos ſe arbitran- tur] Nihil arroganter de ſe ſentientes.

Quantum ipſe efficere poſſis] Sic omnes mei: uno excepto, in quo, *poteſt*. Lambinus, *poſſit.*

Non enim tu poſſis, quantumvis] *Non enim tu poſſis*, vel *quamtumvis*, tres. *Quam vis*, duo. unus, *quamtumquamvis.*

Excellas] Sic omnes mei. Alii notant eſſe in quibuſdam veteribus, *excelleas.*

Efficere, fratrem ejus &c.] *Efficere, ſed fratrem ejus* &c. unus. male. *Fratrem ejus:* Tuſc. 4. & Plin. lib. VII. cap. 36. *Ejus:* pro, Suum. ut Livius lib. XXXIII. *T. Iuventium, & C. Labeonem, ejus fratrem*, id eſt, C. Aſinii Labeonis, ſupra nominati. Sic & in antiquis inſcriptionibus.

L. MÆLIVS. L. TARNITAS
VASCVLARIVS
SIBI. ET. DVRDENÆ. P. L.
CYTHERIDI
ET. L. MÆLIO. L. F. ANI
FLACCO
FILIO. EIVS
SCR. AED. CVR. ET. SCR
ET. LIBERTIS
ET. LIBERTABVSQ. SVIS

Et:

D. M
T. FLAVIVS. VIVALIS
FEC. SIBI. ET. POSTERISQ. EIVS
LIB. LIBERTABVSQVE
QVORVM. NOMINA. I. S. S.
POSTE-

POSTERISQVE. EORVM
MERCVRIALI. HILARI
CINNAMO. SATVRNINI
CRESCENTI. SER. RESTITVTÆ
FORTVNAT. FESTÆ
COETONIDI. ANCILLÆ. I

Et ingeniis] Et, abeſt a novem meis.

Eodem ſtudio] Sic decemſeptem. recte. Male alias, Eorum. A duobus abeſt. male.

Nutrices] Sic Æneas pius in Nutricem, lib. VII. Æn.

Pædagogi] Servi. vide Valerium lib. VI. cap. I. Sic in Ariſtotelem Alexander primum, poſtea refriguit amor.

Sed alio quodam modo] Hoc placet, ut eſt in novem meis. duo ſupra habent, *diligendi*. unus. *amandi*. reliqui, *colendi*. Vt facile appareat, omnia eſſe gloſſemata. *Alio quodam modo:* qui multo minore culpa negligantur, quam veteres amici.

Aliter enim amicitiæ ſtabiles] *Enim*, non eſt in tredecim. *Aliter:* ſi vetuſtatis ratio potius habeatur, quam morum.

Ne quis intemperata quadam benevolentia] *Ne intemperata quadam benevolentia*, duo.

Neoptolemus] Immo Achilles. Ciceronis igitur hoc eſt μνημονικὸν ἁμάρτημα. Homerus ιλ. τ. Hyginus cap. 96. Plinius lib. XXXV. cap. II.

Deſiderium non facile ferat] Abſentiam.

Parum juſtus] *Parum eſt juſtus*, unus. *Parum juſtus:* Quod plus delectationi ſuæ tribuit, quam aut utilitati, aut officio amici.

CAPVT XXI.

E*ſt etiam*] *Eſt enim*, tres.

Remiſſione uſus elevanda] Ita crebro uſurpatur hoc verbum a Cicerone, & ab aliis, ut in dubium ejus venire ſignificatio non poſſit. eſt enim, minuere, & extenuare. Vt infra: *Cauſſas ſuſpicionum, offenſionumque tum evitare, tum elevare, tum ferre, ſapientis eſt.* Tueor igitur vulgatam lectionem, diſſentiens ab iis, qui mutant: cum eum præſertim undecim veterum librorum auctoritas fulciat. Vnus, *levanda*, Duo, *eluenda*. Vnus, *eluaenda*. Vnus, *elidenda*. Vnus, *eluenda*, & ſupra, *elevanda*, Vnus, *eluente*.

Diſcidenda] Sic omnes mei. *Diſcutienda*, eſſe in uno vetere, notat Langius.

Commutatio quadam] Non tanta, neque tanti momenti, ut odium mereatur.

Loquor enim] *Loquor enim jam*, tredecim.

Nihil enim turpius] Addunt, *eſt*, tredecim.

Collega noſtro Metello] Macedonico: Collega autem Scipionis, & Lælii in auguratu. Vide Plinium lib. VII. c. 43.

Graviter, auctoritate] *Gravi auctoritate*, unus. *Graviter:* ratione in conſilium adhibita.

Exſtincta, oppreſſa] Vide Nonium.

Cavendum vero eſt] *Vero*, abeſt a novem. Vnus, *cavendum vero*, *ne* &c.

Maledicta, contumelia] *Maledicta, & contumeliæ*, quattuor. *Maledicta contumeliarum*, unus.

In culpa] In vitio.

Omnino omnium horum vitiorum] *Omnium*, abeſt a quattuor meis.

Cautio] Ter. And. *Puerum ne reſciſcat mihi eſſe ab illa, cautio eſt.*

Proviſio] Q. Curt. lib. x. *Seditione proviſa.*

Vt ne] Ter. Eun. *Itaque, ut ne id videam miſera, huc effugi foras. Vt ne nimis cito:* Iſocrates: Βραδέως μὲν φίλος γίνε, γιγνόμενος δὲ πειρῶ διαμένειν. ὁμοίως γὰρ αἰσχρὸν μηδένα φίλον ἔχειν. καὶ πολλοὺς ἑταίρους μεταλλάττειν.

Incipiant] Sic tredecim. quinque, *incipias*. Alias, *incipiamus*.

Neve indignos] *Neve nos dignos*, unus meus.

Rarum iſtud genus] *Rarum id genus*, unus. reliqui decemſeptem, *rarum genus*.

Omni ex parte in ſuo genere perfectum] Non video, cur aſſentiar iis, qui auferunt illud, *in ſuo genere*, ex ingenio, cum & legatur in omnibus antiquis libris, & ſententia obſcuritatis, aut vitii nihil habeat. Eſt enim diverſarum rerum perfectio. propterea dixit eleganter, *in ſuo genere*. ut ſingularis omnia notaret, ac diſtingueret. Horatius, *nihil eſt ab omni parte beatum.*

Quid.

vam bonum) Boni, decem.
ili) Sic omnes mei. *Natura-*
ſcriptum eſſe dicunt in qui-
veteribus.
pſo) Ipſe, ſeptem.
m is quidem tamquam alter i-
tredecim. unus, *eſt enim is a-*
dem, qui eſt tamquam. unus,
verus comicus is quidem tam-
nus, eſt enim is, qui eſt amicus
. duo, *eſt enim vetus amicus,*
lter idem. Alias, *eſt enim is a-*
idem, qui eſt tamquam.
ibus, natantibus, cicuribus)
n. *Natantibus, agreſtibus, ci-*
tuor. *Natantibus*, non eſt in
Agreſtioribus, natantibus qui-
, & cicuribus, unus. *Cucuris,*
bus, unus. *Agreſtibus, natan-*
bus, cicuribus, unus, & alias.
as) Ad quos, duo.
uadam ſimilitudine) Cum, abeſt
r.
ura) Non opinione, non ex
aut neceſſitate, aut ſpe com-
n.
irit) Sic legendum. Antea,
quo modo in duodecim. *Ad-*
uo. *Acquirat*, unus. *Aquiri-*
s. *Inquirat*, unus. Quod cor-
i eſt ex *anquirit*.
nimum ita cum ſuo commiſceat)
conſilia communicat.

CAPVT XXII.

rſe) Vitium in amicitia.
actamus) Tractavimus, quin-
Tractabamus, duo.
e inter ſe) Solent inter ſe, tre-
ic alibi: *pueri noſtri ament in-*
diſcunt.
ligent) Sic omnes mei, uno
in quo *at.* ex quo alii libri,

cta, & conſociata) Conjuncta,
, ſeptem. *Et conſociata*, unus.
ociata, unus. *Et conſonata*,
endoſe.
quos inter &c.) Reſpexit ad
conſociata. *Q'*, unus. Alii
eſſe in vetere, *quare*, pro

n hac adſint) Et, pro, *ut*, tre-

Experiri cogit) Fidem eorum, quos ſibi amicos eſſe, falſo putabant.

Dicendum eſt enim ſæpius) Sic quinque. *Etiam*, pro, *enim*, novem. *Et*, unus. *Dicendum eſt ſæpius*, unus. *Dicendum & cum ſæpius*, unus.

Diligere oportet) Diligere oportere, unus.

Acta agimus) Ter. Phorm. *Actum, ajunt, ne agas.*

Quod vetamur) Qua, duo.

Implicati) Implicitis, unus.

Vltro & citro) Vltro, citroque duo. *Vltroque citroque*, unus. *Vltroque citro*, unus.

Vſu diuturno) Diurno, unus. *Diuturno*, duo. *Diurno*, unus, & ſup. add. *Tu divino*, duo.

Dirumpimus) Diſrumpimus, tres. *Dirumpimus*, unus.

CAPVT XXIII.

R*Ei maxime neceſſaria tanta incuria)* Magna eſt hoc in loco (quod alii ſcribunt: nam mei quindecim faciunt cum impreſſa lectione, duo, *rei tam max. nec. tanta inc.*) antiquorum librorum varietas. *nec tamen ſatis apparet*, quos ſequi debeas. Nam, quocumque modo legas: *Rei maxime neceſſaria tanta incuria.* vel: *Rei maxima, tam neceſſaria tanta incuria.* vel: *Rei tam maxime neceſſaria tanta incuria:* recte legi puto. Primum eſt apertum. Alterum non obſcurum: & interdum conjungit Cicero rem maximam, maximeque neceſſariam. plus eſt enim, neceſſarium quiddam eſſe, quam maximum. ut in epiſtola ad Curionem: *Non dubitavi id a te per litteras petere, quod mihi animum eſſet maximum, maximeque neceſſarium.* *Poſtremum videri poteſt durius*, conjuncta particula, *Tam* cum adverbio *maxime:* ſed hoc ipſo vereor, ne rejectum ſine cauſſa ſit, ignoratione antiquitatis. Mihi enim diſplicere non poteſt, cum illud in Plauto in Aulularia non diſſimile intueor:

Quam ad probos propinquitate proxume
te adjunxeris,
Tam optimum eſt.

Et in illud Ter. Heaut. act. 5. ſc. 2.

Adoleſcens, quam minima in ſpe ſitus
erit,

Tam

Tam facillime patris pacem in leges conficiet ſuas.

Et ejuſdem, Adelph. act. 3. ſc. 5.

Quam vos facillime agitis, quam eſtis maxume.
Potentes, dites, fortunati, nobiles,
Tam maxume vos aequo animo aequa noſcere.
Oportet, ſi vos voltis perhiberi probos.

Et Varronis, de re ruſt. *Quam pauciſſimos reliqueris, tam optimi in alendo fiunt.* Et Salluſtii, in Iugurta: *Itaque quam quiſque peſſime fecit, tam maxime tutus eſt.* Nec illa diverſa, Catulli, & Velleji. Catulli, ad Ciceronem:

Tanto peſſimus omnium poeta,
Quanto tu optumus omnium patronus.

Velleji, lib. 2. de Mario: *Quantum bello optimus, tantum pace peſſimus.* Poſſem afferre multa de Graecis: ſed Latina ſufficiant.

Vtilitate] Non fine. nam alii alium ſtatuunt.

Namque a multis] *Quanquam*, pro, *namque*, eſt in omnibus.

Ipſa virtus] Ord. praep. tres.

Venditatio] *Vendicatio*, omnes.

Oſtentatio eſſe dicitur] *Oſtentatio conceditur*, Langius. *Eſſe*, non eſt in uno meo. omnes, *dicitur*, non *conceditur*.

Multi divitias deſpic.] *Multi etiam diu deſp.* duo. *Multi diu deſp.* unus, & ſupr. add. *Autem.*

Negotium gerunt otioſi] Quod attinet ad reſp. Sic omnes mei.

Vitam eſſe nullam] Sic tres. recte. undecim addunt, *ſentiunt*, tres, *dicunt*.

Per omnium vitam] *Vitas*, decemſeptem.

Quin etiam, ſi quis ea aſperitate eſt, & immanitate naturae, ut congreſſus, ſociet. q. hom. fug.] *Quin etiam, ſi quis aſperitatem eam, & immanitatem naturae congreſſus, ut ſocietatem hom. fug.* ſeptem, quorum duo, *Societates ut hom.* unus, *ſi quis eſſet aſper. & imm.* Vnus, *inhum.* Fortaſſe pro *congreſſus*, *conſecutus*, legendum, ſi veteres hoſce libros ſequamur in aliis.

Timonem neſcio quem] *Timonem quendam*, eſſe in vetere libro, ait Lambinus. De Timone Tuſc. 4. Plut. in Alcibiade, & Antonio, & Sudas, & Lucianus.

Anquirat] *Inquirat*, unus. Quod factum eſt ex *anquirat.*

Iudicaretur] *Dijudicaretur*, duo.

In ſolitudinem] *In ſolitudinem*, tres. *In ſollicitudinem*, unus.

Tarentino Archyta] Pythagorico. de quo Laërtius lib. VIII. Vide Plut. in Bione.

Ab aliis ſenibus auditum] Aequalis enim Platonis Archyta fuit. de Senectute.

Si quis caelum aſcendiſſet] *Si quis in caelum adſc.* quindecim. *Si quis ad caelum adſc.* unus.

Niſi aliquem, cui narraret, habuiſſet] *Cui ea narr.* unus. *Non habuiſſet* duo.

CAPVT XXIV.

TOt ſignis] Argumentis evidentibus.

Ac quaerat] *Aut quod requirat*, unus. *An quaerat*, duo. *Quid quaerat*, quattuor. *Acquirat*, duo. *Aut quaerat*, duo. *Aut requirat*, unus. Deſunt haec in quattuor. *Anquirat*, Lambinus.

Multaque cauſſa ſuſp. offenſionumque] *Multaque ſuſpicionum cauſſa, offenſionumque*, duo.

Elevare] Pro minuere, extenuare. ſupra.

Sapientis eſt] Iuxta naturae praeſcriptum viventis.

Vtilitas in amicitia] *Veritas*, duo.

Accipienda amice] *Accipienda ſunt amice*, novem. *Accipienda amice*: ab eo, qui monetur, & objurgatur.

Neſcio quo modo verum eſt] *Neſcio quo modo hoc verum eſt*, unus. *Neſcio quo modo id verum ſit*, unus. *Neſcio quo modo verum ſit*, unus.

Familiaris meus] Adeo familiaris, ut a Laelio ſcriptae putentur, quae Terentii nomine comoediae circumferuntur. ad Att. lib. VII. ep. 3.

Terentius] Abeſt a quattuordecim. unus, *T.*

Multo moleſtius] *Multo moleſtius eſt*, ſex. in quorum uno additum, in uno deletum.

Praecipitem ferri] In periculum agi.

Monitio] *Admonitio*, quattuor.

Obſequio] Vide Quinct. lib. VIII. cap. 3. de hoc verbo.

Nequeant] *Nequeat*, tredecim.

Illud

Illud Catonis multo melius, &c.] Sic quinque. *Illud Catonis, ut multa, melius*, duo. *Illud Catonis, ut multa, multo melius*, duo. *Illud Catonis ut multo melius*, ſeptem.

Qua debeat carere] Sic quinque. *Qua debeat vacare*, quinque. *Qua deberent vacare*, quinque.

Quod contra oportebat] Similiter locutus in extremo de Senectute.

Objurgatione gaudere] *Correctione*, octo. *Correptione*, octo. *Correctore*, ſed ſup. add. *Correctione*, unus.

CAPVT XXV.

ET *monere, & moneri*] Homer. Il. λ. ἀγαθὴ παραίφασίς ἐστιν ἑταίρου.

Non aſpere, alterum &c.] *Non aſpere, & alterum*, unus.

Adulationem, blanditias] *Blanditiam*, octo. *Blanditionem*, quattuor. *Et blanditia*, unus.

Quamvis enim multis nominibus] Sic undecim. *Quam multis enim nom.* unus. recte. *Quamvis enim hoc multis nom.* unus. *Enim*, non eſt in uno. *Quamvis autem multis nom.* unus.

Ad voluntatem] *Ad voluptatem*, ſex.

Tum amicitia repugnat maxime] *Repugnat* abeſt ab uno. Recte.

Si nec in uno quidem unus animus] *Si ne in uno quidem quoque unus an.* quinque. *Si nec in uno quoque unus an.* tres. *Si non in unoquoque animus erit unus*, duo. *Si non in uno quidem quoque unus an.* duo. *Si in uno quoque unus an.* unus.

Vt ait idem Terentius] *Idem*, abeſt ab uno. Eun. act. 3. ſc. 2.

Loco] Dignitate. ad Terentiam, lib. XIV. ep. 18. *Videte, quid alia faciant iſto loco femina.*

C. Papirius conſul] Abeſt, *conſul*, a decem meis. & recte abeſt. nam trib. pl. erat. epit. Liv. lib. LIX.

Quanta illi, &c.] *Illi*, abeſt a duobus. *Illa*, ſeptem.

Quanta in oratione majeſtas] Sic omnes mei. *Quantum in oratione majeſtatis*, eſſe in quibuſdam, ſcripſit Lambinus.

Videbatur] Sic omnes mei. *Iubebatur*, alias. Lambinus, *ferebatur*.

Cooptatio] *Coaptatio*, octo. *Captatio*, unus, addita ſup. O. *Captatio*, tres. *Coaptio*, duo. *Coactatio*, duo. *Cohactatio*, unus.

Ad populi beneficium transferebatur]. Vt populus ſacerdotes crearet, cum ea poteſtas antea ipſorum ſacerdotum fuiſſet.

Atque is &c.] Hoc Plutarchus C. Graccho tribuit, in Gracchis. alteruter igitur erravit.

Verſus] *Verſu*, unus. *Verſibus*, unus.

Tamen illius vend. or.] *Tum*, duo. *Tantum*, unus. *Venerabilem*, duo. *Vendibilem*: plauſibilem, popularem, quæ laudetur in vulgus.

Nobis defendentibus] Male alii, *deferentibus*: contra veteres omnes meos. Quaſi ad augures, ad quos antiquandæ legis poteſtas non pertinuit, ſed ad populum, ad quem Lælius diſſuaſit eam legem. De hac oratione in Bruto.

Pratore me] Sic quattuor. *Per me pratorem*, duo. *Per me PR.* unus. *Per me*, decem: in quorum uno ſupp. add. *Pratorem.*

Conſul ſum factus] *Sim*, novem. *Factus eſſem*, duo.

Quam auctoritate] *Quam ſumma auctoritate*, quattuordecim.

CAPVT XXVI.

QVod ſi in ſcena] Sic decem. *Scenis*, duo. *Scamna*, tres. *Scamna*, duo. *In iſtamna*, unus.

Ideſt in concione] Sic undecim. *Vel in conc.* tres. *Idem in conc.* unus. *In*, non eſt in uno.

Vt dicitur, apertum pectus videas] Sic duodecim. *Vt dicitur, aut apertum pectus vid.* quinque. quorum unus, *opertum.*

Aut amari poſſis] *Poſſis*, abeſt a ſex meis.

Quamvis pernicioſa] *Quamvis*, abeſt a quattuor. *Pernicioſa*: nam judicium corrumpit.

Recipit] *Recepit*, quinque.

Non de virtute nunc loquor] Sic duodecim. *Nunc*, non eſt in duobus. *De virtute nunc non loquor*, unus.

Magnus &c.] Eun. act. 3. ſc. 1.

Semper auget aſſentatio] Sic unus. *Aſſentator*, reliqui.

Qui ipſi illam] *Qui illi ipſam*, quattuor.

tuor. *Qui ipſam illam*, unus. *Ipſi*, abeſt a duobus.

Inſinuet] Irrepat in ſinum, penetraliaque amicitiæ.

Facillime] *Facile*, duo. *Faciliter*, unus.

Plus viciſſe] Ex contentione. unde major victoria. *Illuſiſſe*, quinque. *Luſiſſe*, quinque. *Vidiſſe*, vel *valuiſſe*, unus. *Plus vidiſſe:* ſapientius judicaſſe, Fam. lib. VII. *Vidiſſe mihi multum videris*.

Vt in Epicureo] Numquam credidi, nec legendo reperi, fabulæ nomen fuiſſe, *Epicureus*. *Vt in Epiclero*, recte legendum putavit Pater. *Epiclerus* autem Cæcilii fuit comœdia, teſte Priſc. lib. VI. & X. Cæciliique hos verſus eſſe, ait idem Cicero in Catone. Quod certe, quamquam diſſentientibus antiquis libris, noſtram conjecturam approbat. Nec tamen ignoro, Turpilii quoque comœdiam hoc nomine fuiſſe, ut eſt apud Priſcianum, & Nonium. Sed hæc Cæcilii eſſe, non Turpilii, locus in Catone jam citatus perſpicue declarat. Vertit fortaſſe eam comœdiam ex Menandro. nam Stobæus ejus exemplum adducit ex Epiclero. *Vt in Epicurio*, duo. *Pacuino*, quinque. *Pacunio*, unus. *Pacunii*, unus. *Pacunio*, unus. Mendoſe omnia.

Me hodie ante omn.] Sic novem. *Vt in eo die ante omn.* ſeptem. *Vno die ante omn.* unus.

Comicos] Sic duo. *Comites*, unus. *Amicos*, quinque. *Coamicos*, decem.

Atque luſeris] Sic unus. *Atque ut diſſeris*, unus. *Atque ut luſeritis*, tres. *Atque ut juſſerit*, duo. *Atque juſſeris*, unus. *Atque ut luxeris*, unus. *Atque ut vixeris*, duo. *Atque juſſeris*, unus. *Vſeris atque*, unus. *Atque illuſeris*, unus. *Ac uſeris*, unus. *Atque ut illuſeritis*, unus.

Lautiſſume] *Laudatiſſime*, tres. *Latiſſime*, unus. Male. *Lautiſſime*, omnes.

CAPVT XXVII.

DEfluxit oratio*] *Deflexit*, duo.

Ad illa prima red. eaque ipſa] *Ad illam primam red. eamque ipſam*, quindecim. quorum unus, *ipſamque*.

Agnovitque] *Cognovitque*, duo. *Et agnovit*, unus.

L. Paulum] Patrem Scipionis.

Sp. Mummium] Lucii fratrem. de quo in Bruto, & ad Att. lib. XIII.

Vt in veſtra, & Q. Tuberonis] Vnus, *ut ego in veſtra, & Q. Tub. Vt in veſtra, ut in Q. Tub.* tres. *Vt in veſtra, atque in Q. Tub.* unus. *Vt in veſtre, ut in Tub.* duo. *Vt in veſtra, & in Q. Tub.* octo. *Vt in veſtra, ut Q. Tub.* unus. *Vt in veſtra, & ubi Q. Tub.* unus.

Equidem etiam admodum] Sic quinque. *Et quidem etiam adm.* novem. *Et quidem adm.* duo. *Equidem & adm.* unus.

P. Rutilii] Ad Att. lib. IV. ep. 16.

Et A. Virginii] *Et*, abeſt ab octo. *Et*, *A*, abeſt a duobus.

Vt alia ætas oriatur ex alia] *Ex alia*, abſunt ab omnibus meis. *Ex alia:* natura ſuppeditat nobis, unde ſemper amicos parare poſſimus ex quacumque ætate: cum veteres ſæpe morte eripiantur: ut cum iis ad eundem vitæ exitum pervenire nequeamus.

Iiſdem] *Cum iiſdem*, quindecim.

Acquirendi ſunt] *Exquirendi*, duo. *Adquirendi*, quattuor. *Requirendi*, unus. *Acquirendi*, unus. *Anquirendi*, legendum.

Ante oculos] Præſens. nam cara ob oculos verſantur.

Suſcipiet] Conabitur.

Natura] A qua ſunt animi quoque bona.

In hac mihi &c.] Perfectæ amicitiæ deſcriptio.

Ne minima quidem re] *Nec*, quattuor.

Nihil enim audivi] *Enim*, non eſt in ſeptem. & recte.

Nullo modo] Quando illa cum ipſo mihi eſſent prorſus erepta.

Atque diſcendi] Quod homini a natura inſitum, ſcribit Off. I.

Memoria] *Memoria mea*, quattuordecim. *Memoria mei*, unus.

Afferret] *Affert*, novem. *Offert*, unus.

Praſtabilius eſſe putetis] *Eſſe*, abeſt a ſex meis.

ALDI

ALDI MANVTII P. F.
COMMENTARIVS
IN
M. TVLLII CICERONIS
PARADOXA SEX.

SSIMO IVVENI,

TONIO SCOTO.

in te ſit ſummiſſum, & populare, (mi Iacobe Cri-
in omnia tam ampla, excelſa, atque admiranda, ut
nperis viris illuſtribus, ac ſapientiſſimis gloriam,
ro etiam ſpem tua amplitudo auferat, noſtro autem
ngulare afferat ornamentum: cumque non minus
s tibi, quam vita ſint admirabiles: ſententias illas,
doxa vocantur. quæ non ſane probantur in vulgus
horum, in Stoicorum ſcholis natas, nudas admo-
o M. Tullii Ciceronis eloquentia exornatas, & au-
s illuſtratas nomini tuo dicare volui: cui iſta maxi-
ut amoris erga te mei indicium præbeam, qui niſi
litit argumentis, nunquam ex ullo patebit officio,
minibus, quæ in tuo ad urbem Venetam appulſu
m lætor, toti Italiæ, & Orbi fortaſſe terrarum uni-
n de te meum, & ea, quæ, cum huc veniſſes, ſcri-
di, ac nonnullis acerrimis cenſoribus, aſpera, atque
licet tum amorem malui oſtendere, quam pruden-
icis tuis, tum inimicis, ſi qui amplius tam feri,
, manifeſta ſunt, poſtquam tua virtus tam cla-
ego enim junctam invidiæ, ac multorum inimi-
que immortalem gloriam ſum conſecutus. nam,
is, quid vero etiam glorioſius ad nomen meum
a me prolata παραδοξότατα primum, tum ἐγκω-
vero ἱστορικώτατα ab omnibus habeantur. cum
evitatem, infirmitatemque, cum eſſent ſtultitia
ntiam, veritatemque perſpiciant. poterat enim
ſtriſſ. Critoniam, & Sereniſſimam Stuardam,
s extollere. Sed, quid Reges tui majores, (licet
merito tribui poſſit, quod inter omnes Europæ
ſint) quos numquam Romani imperio ſuo ſube-
tumultus excitatos, & res in Gallia fluctuantes,
one revocaret: Quid, inquam, iſti, tuis virtu-
plius ſolidæ laudis afferunt? Quid Critonii, qui
eratores ſummi plerumque eſſent, Anglos e Gal-
s toties, ac tanta virtute ejecerunt? Quid Rober-
itenſis in Scotia, & Stormondienſis, Elioki, &
it præſidiorum dominus, qui longo tempore in-
umnoſiſſimæ ſimul, & beatiſſimæ Reginæ, quæ
n captiva eſt, & Chriſtianæ religionis acerrimus
im qui copias ad prœlium, quod Langſydium
ibi ſplendoris veri affert? Non tantum illi for-
, quod maximos hujus tempeſtatis viros, Bucha-
ertonium, & Rhetorfortem præceptores tibi de-
nias fortunaſque in te erudiendo inſumpſerit, &
agenii in educando profuderit, quantum quod ob
elia domeſtica, contra te ſuſcitata, quæ cum pa-
, & Regem relinquere, coëgit. Sed laudem,

quæ a majoribus ad nos derivatur, ne laudem quidem eſſe, ſapientiſſimus il-le vir Vlixes exiſtimavit. Neque te vero multum commendo, quod ſpecie, & corporis viribus polleas. fateor tamen aliquid eſſe in his, quod non tam a fortuna, quantum ab animo pendet, immortalitatis memoria proſequendum: quod ſcilicet Regno, patria, domoque ob Catholicæ fidei ardorem tam longe abes, nec ullum ex his ærumnis dolorem, ſed incredibilem animo ſentias voluptatem: neque Regis in conſobrinum tuum Iacobum Stuardum clementia, cui cum Moraviæ Principatu ſuam conſobrinam uxorem dedit: neque communis cum Rege educatio permovent, immo ne movent quidem. putas enim, majores quaſdam opes, & firmiora, quam quæ amiſiſti, præſidia eſſe quærenda. In corporis vero bonis id habes, quod effigies oris, atque ſermonis animi nobiliſſimi filia ſit. Sed belli ſtudia in ipſis ephebis inire, eadem animo, atque amore proſequi, & cum litteris, & Philoſophia, tamquam alter Brutus, conjungere, nemini umquam ab initio humani generis obtigit. Magna ſunt iſta profecto, & inaudita: mediocria tamen, ſi cetera ſpectemus. quod ſcilicet decem linguarum, multorum idiomatum, omnium diſciplinarum cognitionem ante vigeſimum primum ætatis annum ſis adeptus. & digladiandi, ſaltandi, omnium gymnaſticarum exercitationum, & equitandi ſtudia tanta cum alacritate ingenii, animique humanitate, manſuetudine, & facilitate conjunxeris, ut nihil te admirabilius, nihil etiam amabilius reperiri poſſit. Sed non innumerabiles vitæ tuæ tranſactæ laudes: non m[illegible]ificam illam coram Sereniſſimo Principe, ac Illuſtriſſimis Venetæ Reip. [illegible]oceribus actionem: non ſubtiliſſimas tuas de Theologia, Philoſophia, & rebus Mathematicis diſputationes in pleriſque maximorum hominum conſeſſibus recenſebo: non tantorum hominum ad te videndum concurſum, ut olim Platoni a Sicilia revertenti, relicto Olympico ſpectaculo, tota Athenienſium celebritas occurriſſe fertur: cum te omnes ſigno rubeæ Roſæ, quod tibi natura circa dextrum lumen impreſſit, tamquam unicam, & raram in terris avem homines cognoſcerent. Quæ enim gentes tam feræ ſunt, quæ, te cum adſpexerint, non maximum cepiſſe fructum putent? Sed, his prætermiſſis, nunc propria narrabo: quæ ſcilicet in Patavina Academia feciſti, tum quæ in hac Vrbe, totius Orbis nobiliſſima: cujus amplitudinem, & auguſtiſſimam majeſtatem inter omnes alias civitates te accipere, fovere, atque amplecti decuit: te vero etiam, humani generis miraculum, admirandam Vrbem incolere, amore, & omnibus aliis anteponere. Nam, poſtquam adverſa valetudine jam quattuor menſes laboraſſes, priuſquam in integrum priſtinæ ſanitatis ſtatum redires, amicorum conſilio ad Patavinam Academiam, tanquam ad Sapientiæ Officinam, profectus es, ubi Idibus Martii in diem ſequentem, ſuſcepto conſilio omnes omnium diſciplinarum profeſſores in ædibus Clariſſimi viri Iacobi Aloiſii Cornelii, ejus auctoritate, & precibus, ut convocarentur, petiiſti. cum autem maximus doctiſſimorum hominum coetus, & omnes ex inſperato pene ſtudioſi, & nobiles Gymnaſii juvenes una conveniſſent, ſtatim in primi ingreſſus veſtibulo elegantiſſimo carmine Patavinas laudes (nam ea tibi propoſita erat ad dicendum materia) ex tempore decantaſti: deinde cum celeberrimis illis doctoribus multa ex variis diſciplinis tam acute exagitaſti, tam docte pertractaſti, erroreſque Ariſtotelis, ac interpretum tam ſolide refutaſti, tanta denique cum maximis viris modeſtia egiſti, ut omnes in virtutis admirationem, & morum ſuavitatis amorem ſimul allexeris. Neque id ſilentio prætereundum eſt, quod ex tempore etiam, poſt ſex horarum de re litteraria colloquia & diſputationes, cum oblata tibi eſſet ignorationem laudandi occaſio, tam ornate de ea re dixiſti, ut illi ipſi, qui intererant, potius ſomnia fovere, quam rem veram, & præſentem videre ſe putaſſe mihi poſtea affirmarint. Alium poſtea diem indixiſti in ædibus Illuſtriſſimi Patavini Epiſcopi, non ut altius ingenii tui ſpecimen præberes, quod profecto fruſtra feciſſes, ſed ut eorum, qui primis diſputationibus non inter-

fuerant, obnixis precibus ſatisfaceres. variæ res huic propoſito obſtaculo fuere. ad ſecundum certamen ventum non eſt. ſed plerique cum primis Europæ viris ſermones habiti ſunt. nonnumquam hominum expectationes, licet propter facta tam illuſtria de te maximas, plerumque etiam & te ipſum ſuperaſſe dictus es. ex quibus actis cum illico ſurrexiſſet magna fama, obtrectatores aliqui, quibus ex aliorum bene geſtis, & rebus ſecundis invidentia eſſe ſolet, æmuli, neſcio quid dicam, tuæ virtuti aliquid derogare fruſtra tentaverunt. oſtendentes in obſcuro odio apertas inimicitias, &, in quo nihil nocere poterant, ſummam voluntatem nocendi. Tum tu, ut iſtas obtrectationes malevolentiſſimas puſillorum, malevolorumque proſterneres, atque obtereres, duo hæc Theoremata in hac Vrbe edidiſti:

Vt iis, qui (virtute, veraque animi nobilitate aliis prælucentes) bene de Virtutis amatoribus ſentire conſueverunt, gratias agat immortales, IACOBVS CRITONIVS SCOTVS, *profligatiſque & perditis hominibus, omnem in poſterum jactandi occaſionem auferat: errores Ariſtotelis pæne innumerabiles, & omnium Latinorum Philoſophorum, ſive cum de ipſius mente diſputant, ſive cum res Theologicas attingunt, & nonnullorum quoque Matheſeos profeſſorum ſomnia refutabit, & ad objecta reſpondebit.*

Liberam ad hæc in omnibus diſciplinis, ſive illæ publice doceri ſoleant, ſive ſapientiſſimis tantum hominibus perviæ ſint, arguend· occaſionem dat. reſponſurus, ſive Logicis, & conſuetis reſponſionibus, ſive per Secretam Numerorum rationem, aut figuras Mathematicas, ſive per aliquod ex centum carminum generibus: ex proponentium arbitrio,

In DD. Ioannis, & Paulli æde ſacra, in ipſo Sanctiſſimo Pentecoſtes die, poſt Meridiem,

EXORDIVM SVMET.

Et per tridurum indefeſſus ſuſtinuiſti, & quamdiu tua auctoritas tibi defendenda fuit, ſic acriter, & vehementer prœliatus es, ut clamor, concurſuſque inſolitus ad ſtudia tua lenienda tanta cum laude fieret, ut nihil umquam magnificentius ab hominibus auditum ſit. Tu vero me non ſolum auctorem conſiliorum, ſed ſpectatorem pugnarum mirificarum habuiſti. Nunc, quoniam laudis ſemper avidiſſimus fui, & præter ceteros φιλοχριτόνιος ab omnibus habeor, multorumque odia pro tua cauſſa ſuſcepi, cura obſecro, & effice, ut facis, ut, quia veram virtutem cognovi, ab omnibus amer, amari, & laudari poſſim, & ut major in ea mihi in dies ſpes reſideat. Meas igitur in Ciceronis Paradoxa lucubrationes, hoc ipſo, quia in Paradoxa ſunt, ſub tuo nomine prodire volui, quod veteribus gratiam, novis favorem conciliare ſolet. Tu autem has noſtras vigilias, & Stoicorum opiniones ſimul (quoad veritas patitur) tuebere. Id enim tibi admodum erit facile. jam enim pæne omnes homines aut gratiam, aut eloquentiam, aut tantarum rerum, ne dicam omnium ſcientiam ſuſpiciunt. Vive noſtri memor, & vale. Venetiis, XIV. Kal. Iun. ∞ D XXCI.

ARGVMENTVM.

VEterum Stoicorum ſapientia in eo poſita erat, (ut Plutarchus in libello adverſus Stoicos teſtatur) ut novum aliquid, inauditum, & admirabile in vulgus proferrent, quod ipſi tamquam peculiare ſibi vindicabant. Quorum princeps fuit Xenocrates. Sed iſtorum opinio de anima admodum futilis fuit. nam eam omnes ante Socratem, cum circulos aliquos confeciſſet, deficere, ac veluti conteri affirmabant. Sic idem Xenocrates, & Zeno, illius ſectæ principes primum elementa, & id quod eſt ſecundum naturam, putabant eſſe ſummum bonum: Deum dicebant eſſe mentem corpus habentem, cui inſit tamquam materiei admiſtus. diverſam tamen, licet non multo, Socrates, recentiorum Academicorum facile primus, ab hac philoſophandi rationem inivit. nam, cum multi ſua tempeſtate ſophiſtæ (quod nomen primum veris ſapientibus, deinde vanis ſuis oſtentatoribus tributum erat) Græciam totam peragrarent, pecuniam a juvenibus magnam erogantes, qui ſtulta ſcientiæ perſuaſione obtumeſcebant, eorum Socrates faſtum comprimens, (ſed eo fortaſſe modo, quo Platonis ſedem conſcendens præ indignatione Cynicus ille philoſophus faſtum ſuum conculcabat) interrogabat ſemper, & veritatem, tamquam Piraſtes, (quo nomine Interrogantem Ariſtoteles XII. Topicorum appellat) ſedulo indagabat, nihil ex ſua opinione dicere viſus, ut auram popularem facilius conſectaretur. nam magni intereſt in diſputando, ambiguos videri, ancipites, & in neutram propoſitæ quæſtionis partem vergentes. Sic optimos Olympici certaminis judices Elæos fore aiebant, ſi nemo Elæus certaret. nam noſtrarum opinionum, ut aliarum rerum, amor nos plerumque cæcos facit. Sed, quid eſt, per Deum, mi Iacobe Critoni, quod Socratis diſputandi modum in ſophiſtas laceſſis, aut, ſi non laceſſis, ſane non ſatis approbare videris? Sane me fateor non hoc abs te plane intellexiſſe. num quia in bonos viros, qui juventutem venali ſcientia exacuebant, dicere nimium ſevere ſolitus erat? an quia nihil proprium, cum alios reprehenderet, umquam dicebat? ad aliorum inventa refutanda, quam ad ſua ſtatuenda, paratior. Profecto, ut mihi videtur, ejus, & aliorum omnium Stoicorum philoſophia etiam reprehenſione penitus non vacat. nam, Ariſtotelem in Phyſicis ſecutus, neque ſenſui ſolo fidentes, neque omnem illi fidem adimentes, ſed a ſenſu incipientes, & ad altiora proficiſcentes, approbo. Sed Stoici omnem ſenſibus fidem derogabant. Quid enim magis ridiculum audiri poteſt, quam quod de homine duplici, & bicorpore, dicebant? in uno quoque noſtrum duo corpora, quorum unum, alterabile: alterum, quod alterari nequeat: unum, quod creſcat; alterum vero, quod excretionis ſit expers, ponentes. Sic enim Pentheus in Euripidis Bacchylide inſaniens dicebat: Ego me duos jam videre Soles puto, duplicesque Thebas. Ait, Puto. nam ſenſus illius hercle deluſus erat vana quadam ſpecie. Iſtorum præterea de univerſo, de elementis, de habitibus, & affectionibus animi, de tempore, contactu, infinito, incremento, & aliis pleriſque rebus, opiniones, quamvis abſurdæ ſint, tamen ea, quæ ad mores ſpectant, niſi tantum iis rigoris ineſſet, (quo nomine a D. Hieronymo taxantur) perpulchra eſſent: neque vero id negari poteſt, quantum ad exercitationem ingenii, & animorum conducant. & eas idcirco noſter Cicero, potius, quam quod veras eſſe exiſtimaret, pertractavit. Nam, ut Theodoretus putat, in eo genere quoque animus exercitandi admodum recentiores Academiam pollebant: cujuſcunque quæſtionis probabilis alteram ſe poſſe ex utramvis partem ſuſtentare, aut refutare profitentes. quibus præterea, potius quam Peripateticis, quod magis rigidus eſt philoſophandi modus, adhæſiſſe Ciceronem crediderim. neque enim ſatis eum intelligunt, qui putant, ipſum majorem ingenii ſubtilitatem, & mentis acumen in Platone, quam in Ariſtotele, fuiſſe, exiſtimaſſe. Nam cum ait, Ariſtotelem omnes alios, præter Platonem, vincere, id ita intelligendum eſt, quod Ariſtoteles Platonem non longo, ut ceteros, intervallo ſuperaverit, cum tamen aliquo modo devicerit. Sic, benigne Lector, a Peripateticis exacta ſapientia, a Stoicis, & recentioribus Academicis (præſertim cum de moribus tractant) ſumenda eſt illa, quam Logici vocant, ſollertia, & perſpicacitas.

M. TVL.

M. TVLLII CICERONIS PARADOXA SEX, AD MARCVM BRVTVM.

Capvt I.

P*Aradoxa*) Acad. quæſt, 4. vocat *admirabilia*: Quinctilianus lib. IX, *inopinata*.

Ad M. Brutum) Cujus vitam Plutarchus litteris mandavit, Fam. lib. 2. *Brutum a me amari intelligis. quid eſt cauſſa, cur mihi non in optatis ſit, complecti hominem florentem ætate, opibus, hominibus, ingenio, liberis, propinquis, affinibus, amicis: collegam meum præſertim, & in ipſa collegii laude, & ſcientia ſtudioſum mei?* Et lib. IX, *Semper amavi M. Brutum propter ejus ſummum ingenium, ſuaviſſimos mores, ſingularem probitatem, atque conſtantiam.* Ejus nomine inſcripta a Cicerone oratorum catalogus, libri de finibus bonorum & malorum; & de nat. deorum, & Tuſculanæ quæſtiones, & epiſtolarum libri. Brutus autem Ciceroni librum dedit de virtute. cujus de Finibus mentionem facit.

Animadverti) *Animadvorti*, quattuor mei.

Catonem) Fratrem Serviliæ, Bruti matris: qui poſtea cum ſe Vticæ occidiſſet, Vticenſis eſt appellatus. nunc autem vivere videtur, cum hæc Cicero ſcribit.

Sententiam diceret) Qualis ejus oratio contra conjuratos, apud Salluſtium. Vide Plutarchum.

Majus) Gravius, difficilius.

Diſcrepant) *Diſcrepent*, duo.

Philoſophia) Academica.

Non ſane) Sic quattuor. quattuor, *non plane*. decem, *non recte*.

In vulgus) *In vulgo*, tres.

Nullum ſequitur florem orationis) Stoicos eloquentiæ non dediſſe operam, ſcribit Quinctilianus lib. X. & XII. *Florens orationis genus vocat in Oratore.*

Sed minutis interrogatiunculis) *Sed*, abeſt a quinque. in quorum tribus additum.

Quaſi punctis) Metaphora a Geometris, qui Puncta σημεῖα dicunt, partes, ex quibus lineæ conficiuntur minutiſſimæ. II. de Oratore, *puncta argumentorum occulere*, dixit.

Quod propoſuit) Propoſitionem.

Non fiat probabile) Non veriſimile videatur.

Splendeſcat) *Exſplendeſcat*, unus.

Quod cum ita putarem) *Ita*, abeſt a duobus, in quorum uno add.

De magnitudine animi) Quæ cernitur in humanarum rerum deſpicientia. & in unius virtutis admiratione.

De continentia) *De conſtantia*, unus. *De continentia*: ne propter voluptatem, aut utilitatem, juſtitia, & modeſtia relinquatur.

De morte) Non eſſe forti viro metuendam, ſed fortiter, propter honeſtum, oppetendam.

De omni laude virtutis) Virtutem ſolum ſummum bonum eſſe, nec aliud quidquam laudandum.

De diis immortalibus) Eorum providentia mundum regi, & omnibus conſuli.

De caritate patriæ) Omnibus commodis, etiam vitæ, anteponendam.

Stoice) Quod attinet ad opiniones, verum adhibitis oratoriis ornamentis, dicendo conſequitur, ut illa etiam populo probabilia videantur.

Oratoriis ornamentis adhibitis) Non dubito, quin hæc verba vacent omni mendo. Sed, quoniam dubitare video homines eruditos, & addere negatio-

gationem, *nullis*, (quæ eſt & in ſex meis) non faciam, ſi modo conſequi potero, ut quiſquam, auctoritate commotus, in errore verſetur. Catoni non modo Cicero & alibi, & hoc ipſo in loco, ſed Salluſtius, & Plutarchus, & alii eloquentiam tribuunt, qua quidem in ſenatu ita diſputabat de magnitudine animi, de continentia, de morte, aliiſque rebus, quas probare pauci ſolent, ut idipſum, quod ipſe ſentiebat, populo etiam probabile videretur. In quo tanto majorem eloquentiæ gloriam obtinebat, quanto difficilius eſt, multitudini perſuadere, quæ Stoici probant, ut, de patriæ ſalute, vel cum omni periculo, tuenda, de criminibus acerrime vindicandis, de virtute denique ipſa rebus omnibus præferenda. Cicero autem majus quiddam ſuſcipit, cum non illa, quæ ſplendorem ab oratione poſſunt accipere, quæ peregregie Cicero in ſenatu, e Stoicorum ſententia, tractabat, ſed illa ipſa probaturum ſe eſſe, aut certe conaturum ut probet, quæ Stoici ipſi in ſuis gymnaſiis non facile probant. Hæc eſt hujus loci ſententia, magna cum Catonis laude expreſſa, aliquanto tamen majore Ciceronis. quamquam ipſe, cum dicat, *tentare volui*, arrogantiæ culpam vitat.

Ego vero tibi &c.] Sic novem. A novem abeſt, *tibi*.

Quæ vix in gyrum.] Quo major eſt mea laus, quam Catonis. ille enim ornat ea, quæ ornari facile poſſunt: ego autem probanda, laudandaque ſuſcepi, quæ Stoici ipſi, nedum ceteri philoſophi, vix in gymnaſiis diſputantes probant.

Opinionem omnium] *Hominum*, duodecim.

Tentare volui] Sic decemſeptem. unus, *& tentare volui*. Alias, *ac tentare volui*.

In lucem, id eſt in forum] *Et in forum*, duo. *Vel in forum*, ſex. A tribus abſunt, *id eſt in forum*.

Eoque ſcripſi libentius]. *Eoque hos locos ſcripſi libentius*, quattuordecim. *Locos ſcripſi libentius*, tres. *Eoque hos locos ſcripſi lubentius*, unus.

Quæ appellant] Sic duo.

Socratica] Non modo Stoica.

His jam contractioribus noctibus] Æſtivis.

Quoniam] *Quando*, quattuor.

Majorum vigiliarum munus] De Finibus, & de nat. deorum.

Exercitationum mearum] *Mearum*, abeſt a duobus. in quorum uno add.

Θετικὰ] Quinctil. lib. x. cap. 5. *In hoc optime faciens infinitæ quæſtiones, quas vocari* θέσεις *diximus, quibus Cicero jam princeps in rep. exerceri ſolebat.* Cicero ad Att. lib. IX. *Sed tamen, ne me totum ægritudini dedam, ſumpſi mihi tamquam* θέσεις, *quæ & politicæ ſunt, & temporum horum, ut & abducam animum a querellis, & in eo ipſo, de quo agitur, exercear.* Θετικὰ: *poſitiones.* in Lælio. Tuſcul, I. & IV.

In apertum ut referas] *Proferas*, unus. *Deſeras*, unus.

In arce] *In arcem*, quinque. *In arce*: Athenienſi.

Illa Minerva Phidiæ] *Illa Minerva*, (ſine, Phidiæ,) unus. *Illa*, abeſt ab uno. *Minerva Phidiæ*: ex ære. Plin. lib. XXXIV. cap. 8. nam aliam non ita laudatam fecerat ex ebore. Plinius ibidem, & lib. XXXVI. cap. 5. Vide Plut. in Pericle, Thucydidem lib. II. Pauſaniam, & Cic. in Tuſc. quæſt. & Ariſt. de Mundo.

Tale tamen eſt] *Sed tale tamen eſt*, quinque. *Sed tamen tale eſt*, tres. *Sed tamen*, ut ex quinque. *Sed tantum*, ut ex, unus.

Exiſſe appareat] Sic omnes mei.

PARADOXON I.

Primum, ſex opinionum admirabilium, quæ in hoc libello a Cicerone noſtro, comprobantur, eſt, ὅτι μόνον ἀγαθὸν, τὸ καλὸν: *quod ſolum bonum, honeſtum. & hic ſtatus eſt quæſtionis, hæc primæ diſputationis ſumma. Sed Ciceronis argumentandi modum, qui juniores fortaſſe dialecticos latet, quod cum dicendi flore conjunctus ſit, hoc pacto in ratiocinationem redigemus. Solum id, quo adepto, neceſ-*

noſtra acquieſcit, nil amplius deſiderans, eſt bonum. ſolum vero honeſtum eſt tale. ergo ſolum honeſtum eſt bonum. Sic, ſumpta eadem propoſitione, a contrario, Nullis opibus, divitiis, tectis magnificis, aut hujuſmodi, mens expletur. ergo non ſunt bona.

CAPVT II.

Ὅτι μόνον ἀγαθὸν, τὸ καλὸν] Græcis útitur inſcriptionibus, quod declamationum themata ſint hæc, a Græcis ſumpta.

Ex Stoicorum hominum] Sic quindecim. Vnus, *ex Socraticorum hominum.* Vnus, *exacticorum hominum.* Vnus, *exoticorum hominum.* Exoticum autem eſt, quidquid peregrinum eſt. Nonius, ex Plauto. Placet, Stoicorum. Non enim de Græcorum omnium, id eſt peregrinorum hominum, diſputationibus licet accipere: quod alii arbitrantur. ſed hoc diſputat Cicero e Stoicorum dumtaxit ſententia. atque etiam illa ipſa tantum, quæ nec Stoicis ipſis probare facillimum eſt. quod ſupra dixit.

Quam res tanta dici poſſit] *Quam res tanta poſcit*, alii legunt. *Tanta res*, novem. *Poteſt*, quinque.

Pecunias] M. Craſſi.

Iſtorum] Cum contemptu dictum.

Tecta magnifica] L. Luculli. Alibi *inſañas villarum ſubſtructiones dicit.*

Opes, imperia] Cn. Pompeji.

Adſtricti ſunt] *Stricti*, unus: male. Alias, *affect*.

In bonis rebus eſſe numerandas duxi] *In bonis rebus, aut expetendis, eſſe num. duxi*, quindecim: a quorum ſeptem abeſt *numerandas. In bonis rebus, aut in exp. eſſe num, duxi*, unus. *In bonis rebus, aut appetendis eſſe num. produxi*, unus. *In bonis rebus, aut petendis, deſiderandis eſſe duxi*, unus.

Quippe cum viderem, homines rebus his circumſt.] *Quippe cum viderentur*, duo. *Homines*, abeſt a duobus.

Ea tamen deſiderare] *Tantum*, pro *tamen*, duo. Ea tamen, non legitur in uno. In de Amicitia confertur Hydropiſi. Horatius;

Creſcit indulgens ſibi dirus hydrops,
Nec ſitim pellit, niſi cauſſa morbi
Fugerit venis, & aquoſus albo
Corpore languor.

Neque enim unquam expletur, nec ſatiatur cupidatis ſitis] Ariſtoteles lib. II. Polit. cap. 6. Ἔτι δὲ ἡ πονηρία ἀνθρώπων, ἄπληστον. καὶ τὸ πρῶτον μὲν ἱκανὸν διωβόλω μόνον. ὅταν δ᾽ ἤδη οὖτ᾽ ἢ πάτριον, ἀεὶ δέονται τοῦ πλείονος, ἕως εἰς ἄπειρον ἔλθωσιν. ἄπειρον γὰρ ἡ ἐπιθυμίας φύσις.

Neque ea ſolum, quæ habent] *Neque ſolum ea quæ, hab.* ſex. *Nec ea ſolum quæ hab.* ſex.

Sæpe requiro] *Semper*, octo.

Hæc imb.] Sic omnes.

Imbecilla] *Imbecillia*, quattuor.

Pecuniæ membra ſolo verbo bona putaverunt appellanda] Bona non recte dicuntur, quæ fortuna tribuit. D. Aug. in ſerm. v. in Euang. ſec. Matth. *Ipſæ ergo divitiæ bonæ ſunt: ſed iſta omnia bona, quæ commemoravit, a bonis, & malis haberi poſſunt; &, cum bonæ ſint, bonos tamen facere non poſſunt. Solo*, abeſt a ſeptem, in quorum uno add.

Iudicaviſſent] *Iudicaſſent*, octo. Alii legunt, *ind caviſſent:* oſtendiſſent, demonſtraſſent.

Atqui iſti omnia] Sic tredecim. tres *atque i. o.* unus, *aut qui i. o.* unus. *an i. o.*

Etiam improbi] *Vt improbi*, ſex. *Etiam improbi: Dives enim aut iniquus eſt, aut iniqui heres.* D. Hieronymus.

Obſint probis] *Obſint bonis*, octo. Vnus, *Abſint a bonis.* (id eſt, ut boni non habeant.)

Quamobrem, licet irrideat, ſiquis vult] *Licet*, abeſt a quattuor. in quorum uno add. Alii ſcribunt eſſe in quibuſdam, *quamlibet irrideat*, &c. Quod tamen non probant.

Plus apud me tamen vera ratio] *Tamen*, abeſt ab uno. *Vera ratio: Oratio*, duo.

Illum bona perdidiſſe] *Illum*, abeſt a duodecim.

Biantem] Cujus multa apophthegmata leguntur apud Plutarchum, Laertium, Stobæum.

Inter ſeptem] *In ſeptem*, unus.

Prienum] Ioniæ urbem, Thebarum colo-

coloniam. Laertius. ab Ægypto, Nelei filio, conditam, & poſtea a Philota Thebano coloniam eo eductam, atque ab eo etiam Cadmen dictam, Strabo. qui ait, cum prius maritima eſſet, alluvione limi, continenti junctam, ad ſtadia CCL. & ab Helice originem traxiſſe. Hanc Ardys, Gygis, V. Lydorum Regis, filius expugnavit. Herodotus. Scribit Laertius, eam ab Aliatte, Ardyis filio, IIX Lydorum rege, bellis, cum hic Bias floreret, afflictam. Thucydides eam bello Euboico eſſe afflictam dicit.

Secum aſportarent] *Secum*, abeſt a quattuordecim. in quorum uno add.

Omnia mea mecum porto] Virtutem, & ſapientiam, quæ homini non niſi cum vita eripi poſſunt. vide Valerium Maximum.

Ludibria fortunæ] Ludit enim fortuna, divitiis nunc tribuendis, nunc eripiendis. De Officiis: *Divitiæ, nobilitates, honores, magiſtratus, imperia, & quæ ſunt his contraria, in caſu poſita temporibus gubernantur.* Ovidius:

Nempe dat, & quodcumque libet fortuna, rapitque:
Irus & eſt ſubito, qui modo Crœſus erat.

Horatius:

Si fortuna volet, fies de rhetore conſul:
Si volet hæc eadem, fies de conſule rhetor.

Et alius:

Ludit in humanis divina potentia rebus.

Vere dicitur] *Vere*, abeſt ab uno. *Et recte dicitur*, Lambinus impreſſit.

Et, quod rectum] *Et*, abeſt ab octo.

CAPVT III.

OBſcuriora] *Obſcura*, unus. *Odioſiora*, eſſe in quibuſdam libris, alii ſcribunt.

Cum ſine appoſitione exemplorum lentius diſputantur] *Poſitione*, unus. *Oppoſitione*, unus. *Sine app. exemp.* abſunt a decem. in quorum duobus add. in uno deletum.

Subtilius] More Stoicorum.

Quam ſatis eſt] *Eſt*, abeſt ab uno. Male alii legunt, *quam factis*.

Num ullam cogitationem] *Illam*, tredecim. Male, *Vllam*: Non modo non maximam, ut plerique: aut aliquam, ut non pauci; ſed nec ullam prorſus.

Atque argenti] *Aut*, quindecim. *Et*, tres.

Amœnitatum] Quarum complura ſunt genera. *Amœnitatis*, quinque. *Amœnitates*, unus.

Ad voluptates] Sic omnes mei. Alii legunt, *aut voluptatis*.

Liberam civitatem] Sic omnes mei. Male alii, *liberatam*.

Liberaverunt eam] *Eam*, abeſt a ſex.

Romulus] Ennius, apud Cic. Tuſc. I. *Romulus in cælo cum diis agit ævum.*

Adſcendit in cælum] Quia, ſubito exſtinctus, non apparuit, adſcendiſſe in cælum creditus eſt.

Quid autem Numa] *Autem*, abeſt ab omnibus. recte.

Pompilius] Abeſt ab uno, *Quid Numa Pompilius?* quia verbum ſubauditur, vereor, ne quis temere locum mutarit; cum in quibuſdam libris impreſſum hoc modo legatur: *Quid? a Numa Pompilio minus ne gratas* &c. Quod mihi quidem, pace dixerim doctorum hominum, haud ſatis probatur. Subaudiri & hoc videtur poſſe, & alia conſimilia: *Quid Numa Pompilius?* videtur ne vobis, aut videri cuiquam poteſt, deorum benevolentiam ideo non eſſe conſecutum, quia non filicatis pateris, ut luxurioſa poſteritas, verum fictilibus urnulis, & capidibus in ſacrificanda uteretur. Nec dubito, quin hujus generis exempla inter legendum alia occurrant.

Capides, ac fictiles urnulas] *Capedines*, omnes mei, Atque, duo. *Capedineſque ac f. urn.* unus. Vaſis genus, a Numa ſacris adhibitum. III. de nat. deor. *Docebo meliora me didiciſſe de colendis diis immortalibus, jure pontificio, & more majorum, capedunculis, quas Numa nobis reliquit* &c. Vide Varronem lib. IV. & VIII. de ling. Lat. Feſtus autem, *Capis, poculi genus, a Capiendo dictum. Vrnulas; Vrnas*, ſeptem. Lambinus, *hirnulas*.

Fili-

Filicatas] *Delicatas*, omnes. *Delicatas*, quidam legunt. *Filicatas:* a Filice herba, cujus imago in poculis, & pateris cælari ſolita fuerit: quæ *Felix*, & *Felicula* Catoni.

Brutum verò] Lucium, non Marcum. Valerius Max. lib. v. cap. de pietate erga Patriam. Vero, abeſt a ſexdecim.

Si quis] Sic omnes.

Ejuſdem conſilii ſocios] Sp. Lucretium, P. Valerium Tricipinum, Collatinum, & alios. De Romulo, Numa, Superbo, Livius lib. 2, Dionyſ. lib. v, Plut. in Valerio Poplicola.

Quid ſpectarint] *Quid exſpectaverint*, novem. *Quid exſpectarint*, duo. *Quid expetiverint*, quattuor. *Quid exſpectaverunt*, unus. *Quid expotaverint*, unus. *Quid computaverunt*, unus. male.

Quid ſecuti ſint] *Conſecuti*, quattuor. Alii notant eſſe in q. l. *aſſecuti*.

Num qui exſiſtat, cui] *Num quis ex iis, cui*, unus. *Exſiſtet*, quattuordecim. *Exſiſtit*, duo. *Exiſtimet*, mendoſe, unus.

Q. Mucium] Valerius lib. III. cap. de Patientia.

Horatium Coclitem] Valerius lib. III. cap. de Fortitudine.

Qua patrem Decium, qua filium] Livius lib. VIII. Valerius lib. v. cap. 6. *Qua vis patr. Dec. qua fil.* ſexdecim.

Devovit] *Devotavit*, octo.

Ac immiſit] *Immiſitque*, quattuor. *Et immiſit*, quattuor. *Miſitque*, unus.

Continentia C. Fabricii] Plut. in Pyrrho, Valer. lib. IV. cap. de Paupertate, Agell. lib. I. cap. 4. Plin. lib. XXXIII. cap. 12.

Tenuitas victus M. Curii] Valerius lib. IV. cap. de Paupertate, Plin. lib. XVIII. cap. 3. & lib. XIX. cap. 5. Columella lib. I. in Præf. & cap. 3. Plutarchus in Apophthegm.

Duo propugnacula belli Punici Cn. & P. Scipiones] Virg. 6.

Scipiades duo fulmina belli.

Et Silius Italicus:

Belligeri Mavortia pectora fratres.

Vide Livium lib. XXI. XXII. XXIII.

Corporibus ſuis interclud.] Vide, quam eleganter eamdem rem expreſſit in Catone Majore.

Domeſticis exemplis abundamus] *Nam nulla reſp. bonis exemplis ditior fuit.* Livius in Præfatione.

An putamus quemquam horum cogitaſſe quidquam in vita ſibi exp.] *Putamus non quidquam illos cogitaſſe in vita ſ. e.* quattuor. *Putas ne illos in vita quidquam ſ. cogitaſſe exp.* quinque. *An putamus nos illos cogitaſſe quidquam in vita ſ. e.* tres. *Putamus nos illos quidquam in vita ſ. e.* unus. *Putaſne non illos cogitaſſe, quidquam in vita ſ. e.* unus. *Putamuſne illos cogitaſſe quidquam in vita ſ. e.* duo. *An cogitaſſe aliquid in viſa ſ. e.* & additum *putamus*, poſt, *an*, unus. *An cogitaſſe ſib in vita quidquam exp.* & additum, *putamus illos*, unus.

Expetendum, niſi quod] *Expetendum eſſe, niſi quod*, novem.

Laudabile eſſe] *Eſſe*, abeſt ab uno. ſed additum poſtea, *eſſet.* quomodo eſt & in ſexdecim aliis.

CAPUT IV.

Veniant igitur irriſores] *Veniant iſti igitur irriſores*, undecim. *Veniant iſtius igitur irriſores*, duo.

Vel ipſi judicent] *Ipſi*, abeſt a duobus.

Corinthiis operibus] Ex ære Corinthio poſt ipſam Corinthum a L. Mummio everſam. Sic ſex. duodecim. *Opibus*. Æs Corinthium Virg. Georg. II. *Ephyrea æra* appellat.

Atque hæc quidem] Alias *atque hi quidem*. quo modo unus meus. *Atque hoc quidem*, unus. *Atque hæc hi quidem*, unus. *Atque ad hæc quidam*, unus.

Modo huc, modo illuc] Τὰ ἀδιάφορα.

Voluptatem eſſe ſummam bonum] Quod ſenſerat Epicurus.

Mater] Aliquando noverca.

Inter te, & quadrup.] Sic novem. *Inter te, atque quadr.* ſeptem. *Inter te, inter quadr.* duo.

Quadrupedem aliquem] *Aliquem*, abeſt a ſex. *Aliquando*, unus. *Aliquid*, duo. *Aliquam*, tres. Male. *Quadrupedem:* voluptas homini cum brutis communis eſt.

Quid-

Quidquam ne bonum eſt] *An quidquam bonum eſt*, unus. Sunt, qui legant, *quidnamne bonum eſt*.

Qui poſſidet] *Qui id poſſidet*, decem.

Faciat] *Facit*, quindecim.

Gloriando ſe] Sic decem ſeptem, *gloria*, unus.

Et] Sic omnes mei. *Etiam*, Fulvii liber.

Prædicatione extollit] *Ex prædicatione effert*, quattuordecim. *Et prædicando effert*, duo. *Effert in prædicationem*, unus. *Et in prædicationem extollit*, unus.

Quo eſt major] Voluptas quo major, eo turpior.

Statu] *Satione*, unus.

Dimovet] Sic quindecim. *Demovet*, unus. *Movet*, duo.

PARADOXON II.

Nominis virtutis definitionem pro medio termino accipit, ſed quæ ex ſeſe omnia facere, & in ſeipſo ponere omnia poteſt. nam ea eſt virtutis propria, & maxime lata ſignificatio, ut Ariſtoteles in II. *Rheticorum notat, omnem alicujus rei in ſuo genere excellentiam denotare, ut equi, bene incedere: canis, currere, &c. Sic igitur conficienda eſt, totum robur, ac fundamentum hujus diſputationis complectens, ratiocinatio. Nemo poteſt non beatiſſimus eſſe, qui in ſeipſo, & ex ſe facit omnia. Nemo virtute præditus poteſt non eſſe talis. Ergo, Nemo virtute præditus poteſt non eſſe beatiſſimus. Nunc Logici obſtupeſcunt, Ciceronem neceſſario, & ex omnibus negantibus concludere. Mirantur quidem: & merito: cum cauſſas ignorent. Sic contrarium de eo, qui non tam virtute, quam fortuna delectatur, concludit. De fortunæ vero, & virtutis ad invicem comparatione vide plura apud Plutarchum in commentariolo, quem de virtutis, & fortunæ Romanorum inter ſe collatione ſcribit: qui ſolitis erant Virtutem placida effigie, non nihil in vultu roboris habentem, ob gloriæ ſtudium, & victoriæ deſiderium, pingere: Fortunam quoque feroci geſtu, & adſpectu ſpem arrogantem præ ſe ferenti, virtutem poſt ſe relinquentem. At noſtrum eſt, prætermiſſo Fortunæ, quam non agnoſcimus, nomine, de Dei, & noſtra voluntate in vita noſtræ actionibus loqui.*

CAPVT I.

NEc vero] Ex abrupto, exordio prorſus diſſimulato.

Magnitudo animi] Lib. III. de Fin. in extremo. Laër. μεγαλοψυχία.

Tot virtutem præſidio munitus] *Munitus*, abeſt a quatuor. in quorum duobus add.

Tantoque comitatu ſæptus] Sic ſeptem. *Tantoque comitatu virtutum ſæptus*, novem. *Sæptus*, non eſt in uno. *Tantoque conatu, comitatuque virtutum ſæptus*, duo.

Caperetur, capi] Sic omnes mei.

Non potuit] Cum eſſet munitus, ac ſæptus tot virtutum præſidio, tantoque comitatu.

C. Marium] Plutarchus, & Valerius, & Cicero in Piſonem, & poſt red. ad Quir.

Qui mihi ſecundis in rebus] *Mihi*, deletum eſt in uno meo.

Fortunatis] *Fortiſſimis*, unus. *Fortunatis hominibus, in adverſis, &c.*] *Fortunatis, omnibus in adv.* &c. unus.

In adverſis] Quas conſtantiſſime pertulit.

Ex ſummis viris] Recte, *vir*, in perferendis adverſis. Cicero in Bruto: *Vidi Mitylenis virum, & vidi plane virum.*

Eſſe] Id eſt, contingere.

Inſane] Ad Antonium hoc refertur, in quem tota oratione invehit.

Cujus autem ſpes omnis] *Cui vero ſpes omnis*, tres. *Cui ſpes omnis*, undecim. *Cujus ſpes omnis*, tres. *Cui quæ ſpes omnis*, unus.

Permanſurum] Incerta, & inſtabilia Fortunæ bona.

Sibi diem unum] Sic unus. *Sibi unum diem*, octo. *Sibi ne unum quidem diem*, quattuor. *Vnum diem ſibi*, tres. *Sibi quidem diem*, duo.

Eum] Qui a fortuna pendet.

Mortis] Vt Reguli.

Ex

Exſulii] Vt Marii.

Non modo repugnanti] Pro, *nedum.* ſic & locutus & in epiſtola ad Lentulum, Fam. lib. 1. Vbi vide Patris Commentarium. Sic eſt & in duobus meis, & in uno doctiſſimi viri, Caroli Sigonii.

Aut in quo] Aut, abeſt a tribus.

Evigilaverunt] Sic duo. *Evigilarunt* octo. *Vigilavere*, unus. tres, *elaboraverunt.* tres, *vigilaverunt.* unus, *elaboravere.*

Ab hominibus] *Ab omnibus* ſex.

Mors terribilis eſt iis, &c.] *Turpis mors forti viro non poteſt accidere, neque immatura conſulari, neque miſera ſapienti.* In Catil. 4.

Exſulium autem terribile illis] *Exſulii enim nomen calamitatis eſt, non turpitudinis*, pro domo. *Terribile*, abeſt a decem. in quorum uno add.

Tuæ libidines te torquent] *Te tuæ libidines torquent*, quinque. *Tu libidines torques:* unus. male.

Et id ipſum, quod habes, ne non diuturnum] Quod habes, abſunt a decem.

Te conſcientiæ ſtimulant] *Te conſcientia tua ſtim.* tres.

Vt furiæ] Cic. Sex. Roſcio: *Nolite putare, quemadmodum in fabulis ſæpe numero videtis, eos, qui aliquid impie, ſcelerateque commiſerint, agitari, & perterreri furiarum tædis ardentibus: ſua quemque fraus, & ſuus terror maxime vexat: ſuum quemque ſcelus agitat, amentiaque afficit: ſuæ malæ cogitationes, conſcientiæque animi terrent. hæ ſunt impiis aſſiduæ, domeſticæque furiæ, quæ dies noctesque parentum pœnas a conſceleratiſſimis filiis repetant.* Et de Leg. 1. & in orat. in Piſonem. Vide Adag. *Conſcientia, mille teſtes.* Alludit ad Oreſtis fabulam, a poëtis deſcriptam, quem fingunt occurſu furiarum exagitari, ardentes faces quatientium: unde exclamet.

Α, ἄ, μή μοι τὴν δᾷδα πρόφερε.

Et Virg. 4. Æn.

Aut Agamemnonius ſcenis agitatus
Oreſtes.

Et 3. Æn.

Et ſcelerum furiis agitatus Oreſtes.

Quæ reſpirare non ſinunt] *Suſpirare*, omnes. *Quæ ſuſpirare te non ſinunt*, unus.

Improbo] Vbi non ſit felicitas.

Nemini bene eſſe poteſt] Sic quindecim. *Nemini felicitas eſſe poteſt*, unus. *Nemini bonum eſſe poteſt*, duo.

Bonus vir] Vbi non ſit miſeria.

Ejus non laudanda vita eſt] *Ejus*, non eſt in uno. *Ejuſdem* eſſe in quibuſdam, alii notarunt.

Videri debet] Sic novem. *Decet*, ſex. *Licet*, unus. *Solet*, unus. *Dicet*, unus: male.

PARADOXON III.

Hæc ſententia omnium maxime probari nequit, noſtræque fidei adverſatur. ſed recenſenda eſt Ciceronis ratiocinatio, Non ex rerum eventu, ſed ex vitiis hominum metienda ſunt peccata, vitia vero, licet id, in quo peccatur, majus plerumque, aut minus ſit, ſimul æqualia. ergo & peccata. cujus ſi aſſumptionem, aut minorem negaverimus, numquam pro illo quiſpiam probabit.

CAPUT I.

Ὅτι ἴσα τὰ ἁμαρτήματα. Addunt Lambinus, καὶ τὰ κατορθώματα: Langius, καὶ τὰ ὀρθώματα. Perſius Sat. 5.

—— digitum exere, peccas.
Et quid tam parvum eſt? Sed nullo
ture litabis.

Nec enim peccata &c.] Præponuntur hæc verba in meis undecim libris, eaque confirmantur doctorum virorum judicio *parva, inquit eſt, ut magna culpa.* Mihi non conſtat, ſcriptane ſint a Cicerone, an ab aliquo, cui hoc initium Paradoxi, ut abruptum, non placeret: *nec enim peccata rerum eventu* cum non intelligeret, ex inſcriptione Græca apte pendere. Si quis tamen ea recipiat, non pugnabo. modo ſciat, in quinque aliis meis, ſeparatim eſſe ſcripta, & in quattuor quidem ex quinque, miniatulis litteris. Quod magis gloſſam olet. Vide Plut. de virt. mor. Hor. Ser. lib. 1. tab. 2. Perſ. ſat. 5.

Quoquo verteris) Sic omnes mei. Abſolute dictum.

Vnum eſt) Peccatur enim ſemper ex inſcitia, vel ex incontinentia. *Vnum :* genere : ſed ſpecies diverſas continet.

Aliquantum) *Aliquantulum*, quindecim.

Inſcitia) Sic decemſeptem. unus, *inſcia*. Lambinus, *inſcientia*.

Lapſa eſt libido) Sic quattuordecim. unus, *lapſa eſt ejus libido*. unus, *lapſa eſt illius libido*. duo, *lapſa eſt ipſius libido*.

Peccavit vero) *Peccatur*, unus. *Peccatum*, octo.

Tranſire lineas) Sic omnes mei. *Lineas :* Modum. Horatius :

Eſt modus in rebus, ſunt certi denique fines,
Quos ultra citraque nequit conſiſtere rectum.

Cum ſemel tranſieris, ad &c.) *Tranſieris hunc, ad* &c. octo. Hic, duo.

Id hoc uno ten.) *Id*, non eſt in uno. *In*, unus.

Id ſi nec majus) Sic omnes mei: uno excepto, in quo, in margine add. Quidem : *id ſiquidem nec majus*.

Temperante temperantiorem) *Temperato*, quattuordecim. *Temperatiorem*, decemocto.

Poteſt perſpici) *Poteſt percipi*, ſeptem. quorum duo, ord. præp. unus, prius, *perſici*, poſtea emendatum, *percipi*.

An virum bonum dices, &c.) Semel enim qui peccat, vir bonus non eſt, qnacumque in re peccet.

Non *idem fecerit*) *Idem*, abeſt a decem.

Temperantem) *Temperatum*, duodecim.

Virtutis nomen) Perfectæ.

Nec bono quidem) *Ne*, duo.

Quando) *Quoniam*, quindecim.

CAPVT II.

INquis) *Inquit*, duodecim. *Inquid*, duo. *Inquit aliquis*, unus.

Nec, a lenonibus, diceres) *Ne, a lenonibus, iſta diceres*, quinque. in quotum uno add.

Quando verbis &c.) Contendamus, licet. non enim pugnis inter nos, ſed verbis res agitur.

Vtrum potius de bonis) Vtrum bonis, octo. *Vtrum de bonis*, ſeptem. *Vtrum potius bonis*, tres.

Qua vis enim) *Qua vis enim eſt*, ſexdecim.

Magiſtratibus) *Magnis reatibus*, duo.

Inferant) *Afferant*, quattuordecim. *Afferantur*, unus. *Inferantur*, unus.

Quamcumque) *Et quamcumque* tres.

Nuda) Remota a circumſtantiis.

Non facile poſſunt) *Poſſum*, tredecim. *Poſſem*, duo.

Saguntini) Ab Hannibale obſeſſi. Livius lib. XXI. Polybius lib. III. Val. lib. VI. cap. 6. Silius lib. II. Cic. in Philipp. Inde Prov. *Saguntina fames*.

Parricidæ) Patricidæ, ſeptem.

Cum utro acceſſit) Pro, *utrovis*. Ita locutus lib, III. de Off. *Qua quando uni acceſſit*, unus. *Qua quoniam ultro acceſſit*, novem. *Qua quia ultro acceſſiſſent*, unus. *Qua quando ultro acceſſit*, quattuor. *Qua ipſum ultro acceſſit*, unus. *Qua quia ultro ſponte acceſſit*, unus.

Vtrique adjuncta) *Vtroque*, novem. *Vtraque*, duo. *Vterque*, unus. *Vtramque*, unus. *Vtrobique*, tres. *Conjuncta*, decem.

Si adſit injuria) *Si id fiat inj.* unus. *Si id ſit inj.* ſex. *Si ſit inj.* unus. *Si adſint injuriæ*, unus.

Is, qui in ſede, ac domo, atque in rep.) *Is, qui in domo, ac ſede, & in rep.* quattuor. *Is, qui in domo, ac ſede, ac in rep.* duo. *Is, qui in ſede, ac domo, ac rep.* duo. *Is, qui in domo, ac ſede, atque in rep.* duo. *Is, qui in ſede, ac in domo, atque in rep.* duo. *Is, qui in domo, in ſede, atque in rep.* unus. *Is, qui in domo, in ſede, atque in rep.* unus.

Præſtat) *Peccatur*, octo. *Peccat*, unus. *Peccavit*, unus.

Eoque) *Ergo*, unus.

Animorum tenere poſſumus) *Animorum modum ten. poſſ.* omnes mei.

Paullo) *Paulum*, octo. *Pannum*, unus. *Paullulum*, ſeptem.

Movit) *Moveat*, ſeptem. *Movet*, duo. *Moverit*, unus. *Movet*, unus, & ſup. A. *Removeat*, unus.

Si verſus pronunciatus eſt, &c.) Cum tamen in verſu peccatum ſit poëtæ, non hiſtrionis. ſed quia hiſtrio pro-

pronunciat abſente poëta, ei plauſus datur.

Aut longior] *Vel longior*, unus. *Breviori*, *& longiori*, eſſe in quibuſdam libris, notatum video.

In vita tu, qua omni geſtu mod. Omni verſu aptior eſſe debet, ut in ſyll. te peccaſſe dices] *In vita, tu, qui o. g. m. o. v. a. e. debes, ut in ſ. t. p. d.* quattuordecim. in quorum uno. *In vita tu itaque o. g.* &c. *Geſtu : Verſu :* hiſtrionis vitium in geſtu, poëtæ in uerſu. ſed poëta non prodibat in ſcenam, dabat vero poëma ſuum agendum hiſtrioni. propterea ſolus hiſtrio nominatur: qui & geſtum agebat ſervato numero, & poëtæ verſus pronunciabat.

Poëtam non audio] Se excuſantem. *non fero*, ſi peccat.

Moderatior] *Modulatior*, quidam legunt. contra omnes mei libri.

Digitis peccata dimetientem ſua] *Dimetitur digitis peccata*, qua ratione leviora videri poſſint, ſi viſa ſint breviora. *Digitis :* Alludit, quod Poëtæ carminis pedes digitis metiri ſoleant. Horatius in Arte:

Legitimumque ſonum digitis callemus,
& arte.

PARADOXON IV.

Sic Ciceronis vagam argumentandi rationem colligo. Quicunque non ſapit animum magnitudine conſilii, rerum adverſarum tolerantia, & fortunæ contemptione, inſanus eſt. Omnis ſtultus eſt hujuſmodi. ergo omnis ſtultus eſt inſanus. Nota duos pulchros ſtultitiæ effectus, quos ita animadvertit, quod ſi in præpotentum animis reperitur, eas exitus deſiderio in concitatum furorem impellit, ſi in humilium vero, & plebeiorum mentibus ſtultitia imbecillitati conjunncta ſit, vanis eos inſomniis exagitat, quoniam vires deſunt.

CAPUT I.

Ὅτι πάντες οἱ μωροὶ μαίνονται] Ἄφρονες, Diog. Laert. Cic. Tuſc. III. ex Alcibiade altero Platonis.

Ego vero] Propoſitione aſpera, & vehementi, irrumpit in hanc cauſſam ſine exordio.

Te] Clodi. nam in eum invehitur.

Dementem, & inſ.] *Dementem judico, & inſ.* unus. *Et.* non eſt in duobus.

Rebus addicam neceſſariis] *Rebus*, pro *cauſſis*, poſuit. *Addicam*, autem, quia parum uſitatum verbum eſt, in qua ſignificatione hic a Cicerone uſurpatur, propterea multos errores, magnamque opinionum varietatem inſcitia peperit. Quod ſi, *addicam*, dictum eſſe patuiſſet. pro Probabo, profecto ſibi a veteribus libris, qui plerique (8.) habeat, *additam*, diſcedendum non putaſſent. Hujus autem verbi vim Feſtus oſtendit, his verbis: *Addicere, eſt proprie idem dicere, & approbare dicendo.* alias, *addicere, damnare eſt.* Alii, *evincam*, quod non rejicio: ſed veteres libri diſſentiunt. alii habent, *vincam :* alii, *advincam :* pro quo quidem reponebat, *convincam.* Mei, unus, *adducam. Dicam*, duo. *Ad victum*, unus. *Abdicam*, unus. *Additam*, unus. *Additiam*, tres. *Compellam, addicam*, unus. Lambinus, *rationibus advincam.*

Nec cui quidem] *Neque*, unus.

Qua eſt enim civitas] *Civitas eſt eorum, qui legibus obtemperant.* Cic. off. II. & de Somn. Scip. *Civitates dicuntur concilia, & cœtus hominum jure ſociati.* Plato de Leg. VI.

Non igitur] *Non enim*, duo. *Non ergo*, unus. Abeſt a tribus. in quorum uno add.

Cum leges in ea nihil valebant] Imaginem oſtendit illius temporis, cum a Clodio tribuno pl. ejectus eſt.

Judicia jacebant] *Sublata vetere illa magiſtra pudoris, & modeſtia ſeveritate Cenſoria.* in Piſonem.

Prædonum ille concurſus] In Piſonem: *Delectus ſervorum habebatur ab eo, qui nihil ſibi umquam nec facere, nec pati turpe eſſe dixit. Arma in templo Caſtoris, o proditor templorum omnium, vidente te, conſtituebantur, ab eo latrone,* cui

cui templum illud fuit, te conſule arx civium proditorum, receptaculum veterum Catilinæ militum, caſtellum forenſis latrocinii, buſtum legum omnium, ac religionum.

Non civitas erat] *Num civitas erat?* duo.

Quæ tum nulla erat] *Tum*, abeſt ab omnibus.

Cum eſſet in rep. conſul] P. Lentulus, auctor, & princeps in revocando Cicerone. *Vt* pro, *cum*, quindecim. Male.

Occiderat] Quod nihil ejus valeret auctoritas.

Conſenſu populi liberi] *Liberi*, abeſt ab uno. *Liber*, ſexdecim. *Lib.* unus. *Populi Romani*, unus.

Cum eſſet juris] *Cum*, abeſt a ſexdecim. *Vt*, pro, *cum*, unus.

Vincula civitatis] Pro Cæcina, Ius civile dicit *vincula non modo judiciorum, ſed etiam vitæ, ſocietatiſque communis.*

Repetita memoria] Sic mei. Alias, *recepta.*

At vides] *Ac*, duo. *Ad*, unus. Alios, *tu vide.*

Iactem] *Illatam*, quidam legendum putant. *Factam*, duo mei. *Latam*, alias.

Perveniſſe tamen] *Tamen*, non eſt in quattuordecim. *Perveniſſe eam ad me*, unus. *Tamen*, add. ſup. ante, *perveniſſe*, in uno.

Parietes diſturbabas] Everſa enim domus Ciceronis eſt in Palatio, de quo queritur ſæpe in Orationibus:

Aliquid ruere, aut deflagrare arb.] *Aliquid ruri, aut in urbe, defl. arb.* unus. *Aliquid aut rure, aut in urbe defl. arb.* tres. quorum unus, *rure, aut urbe. Aliquid aut ruere, aut defl. arb.* novem. in quorum uno add. *Aut. Al. ruere, atque defl. arb.* duo. *Deflagrari*, unus. *Deflagrare:* abſolute. Vt infra: *Ædes Nympharum tua manu deflagravit. Deflagrari*, unus. male.

Nihil neque meum eſt] Sic novem. *Nihil nec meum eſt*, tres. *Nihil enim meum eſt*, tres. *Nihil meum eſt*, duo. *Nihil æque meum eſt*, unus.

Neque cujuſquam) *Nec quinque. Cuiquam*, in vetere libro eſſe, alii volunt.

Si mihi eripuiſſes) Sic decemſeptem. *Si mihi hoc erip.* unus, Alias, *Si mihi hoc erip.*

Quibus reſp. invicta ſtat.) *Quibus reſp. te invitiſſimo ſtat*, Langius. *Quibus reſp. ſtat*, ſexdecim mei. Recte. *Stare* enim, firmitudinem quandam habet. Quo modo, Critoni uſurpaſti in iis verſibus, quod ad me in tuo, ad urbem Venetam appulſu ſuperiore anno ſcripſiſti, cum in extremo Venetas laudes recenſeres. Placuit autem eos hoc loco deſcribere, ne homines eorum deſiderio teneantur,

Dum procul a Patria, Hadriaci prope litora Ponti,
Conſedi, mediis celſam miratus in undis
Stare urbem, ſævi obtingunt cui jura Tridentis,
Et Pelagi imperium conſtans, æternaque ſceptra:
Sæpe meos animo caſus meditabar iniquos,
Sæpe humectabam guttis ſtillantibus ora,
Cum mihi ſeſe offert Diva veneranda figura
Naias, Eridani quondam prope cognita ripas,
Naias, una quidem doctis gratiſſima Muſis.
Principio robur ſimulacrum, aut vana videre
Somnia, (nulla fides oculis) cum protinus illa
His me ultro aggreditur dictis: Non te *tua fallunt*
Lumina: nec noſtri vana eſt, quam cernis, imago.
Nam mandata fero Muſarum, & juſſa faceſſo
Palladio armiſonæ, quibus una eſt cura ſalutis
Certa tuæ: nec te per tanta pericula vectum
Vrbem in præclaram tumido ſub pectore curas
Fas premere eſt: meliora jubent ſperare, monentque.
Non hæc iſta tibi tantum infortunia nota
Contingunt; ne cede malis: non te ſine vinci.
Cernis enim, ut late t erras Saturnnia omnes

Acti

egit peſtem, quæ fibris cæca ſub ipſis
ur, atque alias magno jam tur-
ine clades,
ſecus, ac Phœbi juratos Aulide
rajos
lo Agamemnonio tetigit pro cri-
nine dextra:
tos vita exſortes, aſt ille parentem
avum deflet; vel matris triſte
heretrum,
: viro conjux, aut vir pro con-
ge luget.
ios volucris fortuna incommoda
ingunt,
indomitas gentes, populoſque
ebelles;
rbes domini terrarum, atque op-
ida cernunt,
: hic auri fulvum ſibi pondus
demptum:
umque cohors alios immiſſa fa-
igat:
ae in Hyperboreis tabes quæ cæ-
erat oris
em inveniens primum, dehinc
viribus illa
fota ſuis, Europam irrepſit in
mnem:
cus, ac lentus flatu ſuccenditur
gnis,
timque alimenta trahit; mox
amma per auras
at, ſeſeque involvit lumine fulvo
, Vulcanum late per inania
ctans.
n exorta quidem flavos infauſta
Britannos,
nos tum cæruleos, Galloſque fe-
oces;
tiam atra lues calidos infecit
beros,
Italiæ dehinc altas fuſa per ur-
es
it. ſenſere omnes, (miſerabile
ictu)
auci evaſere. mali exitiale vene-
um.
t adhuc primo pueros in limine
itæ.
oſque ſenes extremo in limite
itæ.
enes rapido firmiſſima pectora
llo;
t: infracta languent ad prælia
ires;

Vna etiam matres petit; intonſaſque
puellas,
Parcere nec formæ, nec parcere ſuetâ
juventæ:
Nec non armenta in campis errantia
cernas;
Quæ vix ægra caput feſſa cervice reten-
tant
Horribileſque feras; pictrataſque vo-
lucres,
Languere, ut Laſſo demiſſa papavera
colla.
Nam circumfuſus cunctis animantibus
æther
Concepit nocuos gremio; denſoſque va-
pores.
Vtque aliquas leges, æternaque fœdera
rebus
Impoſuit Natura parens, ſine nomine
multa
Sic in principiis latitant, diſcrimina re-
rum &
Mille movent. nam, ni Veneris placi-
diſſimus ignis
Sedaret varios infauſti luminis ignes,
Diſcuteretque potens radiis contraria
Phœbus,
Mille malis rueret ſævis obnoxius orbis:
Namque intemperiem oſtendit modò
marcidus aër;
Sæpeque mutatus, præſens occaſio mor-
bi eſt.
O genus humanum; quantos te auda-
cia fecit
Iapeti proles, ſpecies perferre malorum,
Cum nova ſupplicia; & pœnas immiſit
acerbas
Iuppiter omnipotens ſubductum infenſus
ob ignem
Curribus ætheriis, perfectaque corpora
limo?
Quiſque deos, & fata vocat crudelia i
culpa
Nemo ſua juſtum capit imo in corde do-
lorem.
At placanda foret divum inclementia
ture,
Et precibus: ſic mortales, ſic vivere
dignum eſt.
Dixerat, & preſſis tacuit formoſa la-
bellis.
Tum me luminibus tacitis intenta per-
errat,
Vt reſponſa petens. Trepidanti ego pe-
ctore tandem

dd Verba

Verba coacta dedi : Fateor me, candida Naïs,
Promeritum quæcumque fero : nec turpis egeſtas,
Infandum ve ſcelus ſervi mea pectora vexat.
At me quis miſerum magna cognoſcit in Urbe,
Aut quis ad æquoreas flentem ſolatur arenas?
Cumque ſinum irroro lacrumis, verba irrita ventis
Trado, nec quiſquam eſt, gemitus qui ſentiat imos.
Colludunt vitreo auricomæ ſub gurgite Nymphæ,
Aſſiduoque novos Glaucus meditatur amores,
Alma latet Doris, latet & Panopeia virgo,
Quas Siren blando mulcet ſub gurgite cantu
Nec me Carphatiis vates in fluctibus audit
Cæruleus, & variis aſſuetus ludere formis,
Ac ſeſe in rerum miracula vertere cuncta,
Sed nec equos bipedes tangunt tam parva furentes,
Quæ ſiccis oculis turpes in gurgite Phocas
Depaſci humanos pavitantes dentibus artus,
Cernunt Scylla vorax, aut na vifragum Scyl cæum,
Cum rapiunt fractas ſinuoſa ſub æquora puppes,
Numina nil noſtros miſerantur torva labores.
Ergo preces ſcopulis, monſtriſque natantibus ultro
Fundimus. heu nimium ſurdent immania ſaxa.
At vos, aſſuetæ noſtras audire querelas,
O Nymphæ, ad ſacros latices quæ dulcia rura
Incolitis, gelidumque nemus, placidoſque receſſus,
Cur me numinibus disjungunt æquora veſtris?
Cur non virgineas patiuntur cernere Muſas?
Pœnarum exhauſtum ſatis eſt. heu parcite, fata,
Tuque graves, ô diva, meos labores.
Illa autem roſeo rurſus ſic or... eſt:
Ipſa tibi expediam caſus, ſi ſci... do eſt.
Auxiliumque feram certum m... egenis.
Non te divini, diviſque parent...
Aldi ſama latet, totum diffu... bem?
Hunc Aſiæ gentes norunt, & ... atrox,
Decolor atque Indus, vel qui... cola terras
Extremas penitus, ſive auro... Orion,
Sive hyades pluviæ, ſeu ſepte... ſa Trioni
Sidera clara caput ſemper ſu... ronant.
Huic pharetra tantum inſign... tus Apollo
Se Tritoniaca confeſſus arm... ctum,
Atque lyra cedit, nec ſe neg... cundum,
Formoſæ natus Majæ: neq... Minerva
Dedignata parem eſt: tant... aurea virtus.
Hunc pete. namque regens ſil... cæca
Diriget ille tuos optato in tra... ſus:
Inde viam pandet. ſequere h... cumque jubentem
Sic te Diva monet ſævum qu... geſtat.
Quæ plerumque tuis præſens... ma votis.
Namque hic contemptis tand... natur Athenis:
Nec te tam longe disjungu... Muſis,
Immo hæc indigenæ veniunt... Muſæ,
Nec non & Drymo, Lygeaqu... doceque,
Nymphaque Iunonis pulcherr... peja,
Quæque illas ſuperant, atqu... tides ambas.
Hac eadem Hadriaca fulgent... Nymphæ,

a Palladias Veneri conjungere cu-
ras.
etiam, ſpretis Cnidoque, Papho-
que, Cytheraque,
ea colluſcens Venetas Venus incolit
arces.
rca ſummo coram te Principe du-
cet,
tibi Diva dedit comitem, ſacrum-
que Senatum
ies, divoſque omnes longo ordine
Patres.
ta Tantalides Regum cingente co-
rona
lica ſolio enituit ſublimis ab alto,
e orbis dominos inter, patreſque
Latinos,
ſtus Cæſar, qualem fulgere vi-
debis
ævum, atque annis, & maje-
ſtate verendum,
os inter proceres, gentemque to-
gatam,
a Vrbis Venetæ. divumque ut
uppiter ipſe
in magno tectum omnipatentis
Olympi
it, ac terras humiles, Erebum-
que ſonantem,
ens cælo, ac terris, Ereboque
tremendus:
etiam fulgent reliqui ſplendore
erenni:
ri ætherio modo Principis æmula
irtus,
umque, deis prædatur ſidera &
ltum
ne polum, hinc terras ditione,
vibuſque,
quatit, ac ſævum pietate A-
cerenta.
nocturnis Dictynna invecta qua-
rigis
hœbo alterno luſtrabit lumine
rras,
que per tacitum labentur ſidera
undum,
t res Venetæ, & præclaræ gloria
ntis,
um poſitis tutiſſima fundamen-
t.
, & levibus vix æquora tingere
antis
etit binis propius de cornibus
um,

Quo pater Eridanus violentibus influit
undis
In mare purpureum; & vitreo caput
abdidit amne.

Manet autem me φιλαυτία, cujus maximam eſſe vim ſentio, ut Oden etiam, quam ad me ſcripſiſti, hoc loco inſeram. Ea autem hæc eſt:

Inter miſſa diu chelys,
Nec Lydiis cecini carmina tibiis,
Nec molles cithara modos,
Carmen perpetuo flebile perſonans,
Sed nunc mente feror nova,
Per ſacrumque trahit Melpomene ne-
mus
Lauro tempora Delphico
Cinctum Pierius me rapit, & chorus
Phœbo, qua tumidus ſequor,
Te clarum recinens, Alde, in Apollinis
Arte, & conſpicuum, tuæ
Laudes lætitiam, dulceque gaudium,
Solamenque dabunt mihi,
Et mentem eripient triſtibus e malis,
Syren carminibus truces
Seu mulcet pelagi præcipitis minas
Cantu, vel fide Lesbia,
Dum lenit virides Nereidum choros,
Et Thetis cupide ſonos
Dulces ſub vitreo gurgite concipit.
Sic laudes quoties tuos
Pulſis experior corde moleſtiis,
Non ſuſpiria ab intimo
Ducam corde dolens, ut ſoleo, minis.
Sed Phœbus facilis meæ
Erranti injiciens frena licentiæ
Permittet pede candido
Errare, & gelidos viſere liberum
Nympharum latices ſinet.
Tunc ipſe ex adytis rite Heliconiis
Metrum grandius eloquar,
Candoremque canam ſemper amabi-
lem.

Mentem] Quam ſe accepiſſe a diis immortalibus, dicit Catil. III.

Mihi et puiſſes] Abſunt a vetere meo. *Mihi*, deeſt in uno.

Civis eram] Sic unus. *Ero*, duo. *Fui*, adde in uno. *Eram*, abeſt a quattuordecim.

Exteris nationibus] Plut. & ipſe in orat. poſt red. in ſen. *Eas autem civitates, quæ ipſum foverant, ſenatus ornavit laudibus.*

Vt civis optimi, *Vt*, add. in uno cum prius non eſſet.

Commendabat] Hoc & in oratione pro Sextio.

Natura, ac loco] *Ac*, non eſt in duobus. *An*, ſeptem. *Et*, duo.

Non animo] *An animo*, unus:

Cædem in foro feciſti] Hæc omnia manifeſte in Clodium conjiciuntur.

Templa tenuiſti] Caſtoris, & Pollucis. in Piſonem.

Ædes ſacras incendiſti] Templum Nympharum. pro Sextio, & pro domo.

Hoſtis Spartacus] Vide Plutarch. in Craſſo.

Potes autem eſſe tu civis] *Poteſt autem eſſe civis*, unus. *Potes autem eſſe civis*, quattuor. *Putas autem te civem eſſe*, quattuor.

Me exſulem, tuo nomine] *Exſulem*, abeſt ab undecim in quorum duobus add. *Tuo nomine*: quod in te potius, quam in me, convenit. quod infra probatur argumentis.

Nec quid loquare] *Nec etiam quid loq.* unus, addito ſup. *Etiam*. Vel *quid loquare*, octo. *Quid loquare*, unus. *Quidve loquaris*, duo.

Solum non mutarunt] Id eſt, verterunt.

Ante ſenatum tua ſica deprehenſa eſt] collocavit enim cum ſica Clodius ſervum ſuum in veſtibulo Curiæ, qui Cn. Pompejum occideret. vide Pedianum in orationem pro Milone.

Ædes Nympharum manu tua deflagravit] Sic quinque. *Deflagrarunt*, octo. *Deflagraverunt*, duo. *Deflagraſti*, tres.

Templa deorum occup.] *Deorum*, recte abeſt ab octo in quorum uno add.

In foro etiam] *Etiam*, abeſt a quattuordecim. in quorum uno add.

Familiariſſimus tuus] Sic ſexdecim mei. unus, *familiariſſimus civis de te.* unus, *familiariſſimus nimium civis de te.* Addunt alii, Cornificius: hiſtoria parum diligenter inſpecta. nam de Clodii inceſtu mentionem quidem fecit in ſenatu Cornificius, rogationem tamen, id eſt privilegium in Clodium, ipſius familiariſſimus tulit M. Piſo conſul. Totam hanc rem Cicero patefacit ep. XI. lib. I. ad Att. his verbis: *Credo te audiſſe, cum apud Cæſarem pro populo fieret, veniſſe eo muliebri veſtitu virum, idque ſacrificium cum virgines inſtauraſſent, mentionem a Q. Cornificio in ſenatu factam. is fuit princeps: ne tu forte aliquem noſtrum putes.* Et infra: *In hac cauſſa Piſo, amicitia P. Clodii ductus, operam dat, ut ea rogatio, quam ipſe fert, & fert ex S. C. & de religione, antiquetur.* Quod autem *Cornificius*, eſſe in pleriſque veteribus libris iidem dicant, incidiſſe conſtat eos in libros parum emendatos, nam noſtri quidem Cornificii nomen non habent.

Privilegium tulit] Sic omnes mei.

In opertum] Sic omnes mei.

Bona dea] Græcis Γυναικεῖα, Phryges, Midæ regis matrem fuiſſe dicunt. Romani nympham Δρυάδα, Fauni conjugem. Græci, aliquam ex Liberi matribus, τὴν ἄῤῥητον, quam nominare nefas ſit.

Feciſſe] De quo Plut. in Cæſ. & Cicerone, & Cicero ipſe de haruſp. reſp. & in Piſonem, & ad Att. lib. I. ep. 7. & ſeq.

In operto] Bonæ deæ: quod proxime dixit. Sic unus meus. *In ponto*, quidam legunt, *in portu*, reliqui omnes mei.

Non igitur] *Num igitur*, quattuor mei. in quorum uno pater is erat, *dum*.

Si ibi eum legibus eſſe non oportebit] *Sit* decem. *Si ibi cum legibus eſſe non oportebit*, duo. *Si eum legibus non oportebit eſſe*, unus. *Si cum ibi legibus eſſe non oportebit*, tres. *Si eum ſibi legibus eſſe non oportebit*, unus. *Si id eum legibus eſſe non oportebit*, unus. Alias, apparebit.

PARADOXON V.

Ita in argumentationis formam redige, quæ a Cicerone, in hujus Paradoxi confirmatione dicuntur. Quicunque animi libidinibus non obtemperat, liber eſt, qui vero paret, ſervus. Sapiens autem animi libidinibus non obtemperat, & ſtultus paret. Ergo ſapiens liber eſt, ſtultus vero ſervus. Et hoc eſt, quod Homerus (quem

etiam

at ad hanc rem in Civitate Dei Auguſtinus) ait, ſervos dimidiam habere anim, quia animum minus liberum habent. Idem quoque primo Politicon Ariſt. Barbaris dicit, eos natura ſervos appellans. Non ſervitutem modo, ſed tyrannim Plato appellat, cum mens, ira, aut cupiditati inſervit, juſtum imperium, m ratio, & mens animi peturbationibus imperat.

CAPVT I.

[*Ic imperator*] Contra L. Lucullum, qui de Mithridate. & Tigrane triumphavit.

mine] Sic omnes mei. Alias, *coine.*

io modo? aut avi] *Quo modo auaut avi*, ſeptem.

ferent prius libidines] Sic tres recte. *im*, tredecim. *Primo*, unus. Abeſt io.

cundiam teneat] *Finiat*, unus. *it*, unus. *Contemnat*, unus. *Temeſſe* in quibuſdam lib. notatum.

rceat avaritiam] Sic omnes mei. *it*, in quib. lib. eſſe notatum video. *eras. Et ceteras*, decem. in quouno add.

probiſſimis dominis, Dedecori, ac udini] De Senectute, Libidinem eam, agreſtem dominum dixit.

modo imperator] *Non modo non* ſuo Male.

modo imperator] Pro, *non modo nperator* ſic Græci, Οὐχ ὅπως, ι, Μὴ ὅτι γε, Μὴ ὅτι δὴ, Μή ἴτι δὴ, Μήτι γε, Μήτι γε δή.

liber habendus omnino non erit] nn. lib. hab. *non erit*, quatuor. *Sed liber omnino non erit*, unus. *er habendus modo non erit*, unus.

lare enim eſt] Sic omnes mei. pro *enim* alias.

rum auctoritate] *Quorum ego* omnes. in quorum uno add. in

lentiſſimos] Sic omnes mei. *Actiſſimos.*

ſtimulem me] Sic omnes mei. *tulem*, novem.

eſt enim libertas? poteſtas &c.] *ſt enim libertas niſi poteſtas*, ſe-

lis] Vt velle debeas, ut ratio oit.

it] Non ut libido, ſuadet, ſed, ut ratio dictitat. nam *voluntas*, ait Tuſc. 4. eſt *quæ, quid cum ratione deſiderat*, βούλησις.

Niſi profecto] *Profecto*, abeſt a quindecim.

Qui legibus quidem non propter metum] Sic undecim. tres, *qui nec legibus quidem propter metum.* unus, *qui legibus non propter metum. Metum*, magiſtratuum, & ſuppliciorum.

Atque colit] *Eas & colit*, unus. *Et* ſuperaddito. *Et colit*, novem. *Ac colit*, unus.

Quia id ſalutare maxime] *Id quod ſalutare maxime*, octo. *Quod id ſalutare maxime*, tres. *Id quod eſt max. ſal.* unus.

Niſi libenter] Non muneribus corruptus, non gratia victus, aut odio. Hecuba apud Eurip.

φεῦ φεῦ,
οὐκ ἔστι θνητῶν, ὅς τις ἔστ' ἐλεύθερος.
ἢ χρημάτων γὰρ δοῦλός ἐστιν, ἢ τύχης·
ἢ πλῆθος αὐτὸν πόλεως, ἢ νόμων γραφαὶ
εἴργουσι χρῆσθαι μὴ κατὰ γνώμην τρόποις.

Apud eum] Sic omnes mei. Langius ord. præp.

Sicut Sapiens poeta dixit. Suis ea cuique fingitur moribus] Pulcherrima ſententia, quam & Nepos in Attici vita ſic expreſſit: *ſui cuique mores fortunam, fingunt.* Quod fortaſſe a Plauto ſumptum, qui in Trin. ait:

Sapiens ipſe fingit fortunam ſibi.

Hæc ideo dixi, ne quis de mutatione cogitaret, ob varietatem veterum librorum. Qui, ſi multos habeas, nullus eſt tam emendatus, tamque apertus locus, in quo non diſſentiant. Cum delectu igitur obſervandi. Mei, octo, *ſuis ea quiſque fungitur moribus*, duo, *ſuis ea quique fungitur moribus.* duo, *ſuis enim quiſque fungitur moribus.* unus, *ſuis quiſque ea forte fungitur moribus.* unus, *ſuis ea cuique fuugitur moribus: &* deletum, *jacuitque*, & add. *quiſque.* unus, *ſuis ea cuique fun-*

gitur moribus. unus, *quis cuique fruitur moribus.* unus, *ſuis enim quiſque utitur moribus,* unus, *ſuis quiſque fingitur moribus,*

Soli igitur hoc contingit ſap.] *Hoc,* abeſt a duobus.

Illud tamen brevi conficirndum eſt] *Illud tamen brevi confitendum eſt,* novem. quorum quinque, *breve. Illud tamen, & breve confitendum eſt,* octo. quorum quattuor add. *Et,* ante *conf.* In uno deſunt omnia.

Igitur omnes improbi ſervi: nec hoc tamen re eſt, quam &c.] Sic quattuor. octo, *ſervi igitur omnes improbi: nec hoc tamen re eſt, q.* duo, *ſervi ergo omnes improbi. hoc non tam re eſt, q.* unus, *omnes improbi ſervi, ne tam re eſt, q.* unus, *ſervi igitur omnes improbi, nec tam hoc in re eſt, q.* unus, *omnes improbi ſervi vom. hoc tam eſt re, q.* unus. *quis igitur omnes improbos ſervire, nec hoc tam re, eſt,* qui legendum putat: *Igitur omnes improbi ſervi ſervinc? hoc non tam re eſt, q.* vel: *ſervi: ſervire hoc tam re eſt, q. d. miſerabile.*

Dictu] *Dictum*, tres. *Dicto,* alias.

Mirabile] Sic omnes mei.

Dicunt] Stoici.

Servos] Servitus? duplex. corporis, & animi.

Mancipia] Cic. Fam. lib. VII. ep. 30.

Nexu] Sic ſexdecim mei. duo, *Ære.*

Si ſervitus ſit, ſicut eſt, obœdientia] Sic octo. *ſuorum* unus, *eſt*, pro *ſit. Si ſervitus eſt obœd.* unus. *Si ſervitus ſit eſt, ut obœd.* tres. *Si ſervitus eis ſit, ſicut eſt obœd.* unus. add. ſup. *ſit,* & *eſt. Si ſervitus ſit, eſt obœd.* unus. *Si ſervitus ſit qua. obœd.* unus. *Si ſervitus eſt ſint elœd.* unus. *Si ſervitus eſt ut obœd.* unus. *Si ſervitus ſit ab obœd.* unus.

Arbitrio Carentis ſuo] Qui non recta ſequitur, nec officio gaudet.

Leves] Quorum appetitus impetrat menti.

Cupidos] Non tantum pecuniæ, ſed aliarum quoque rerum.

Improbos] Virtutis expertes, vitiis quibuſcumque præditos, φαύλȣς.

CAPVT II.

C*Vi mulier imperat*] Vxorius, vos: Græci, γυναικρατέμενος.

Nihil audet] *Nihil negare audet?* octo. *Nihil recuſare audet?* decem.

Poſcit] Sic decemſeptem. recte unus. *Si poſcit, ſic voc.* male. *Eiicit: minatur:* ſic omnes mei. Vide Ter. Eun. act. I. ſc. I.

Quid igitur faciam? non eam? ne nunc quidem,
Cum arceſſor ultro? an potius ita me comparem,
Non perpeti meretricum contumelias?
Excluſit, revocat. redeam? non, ſi me obſecret,

Atque, ut in magna familia &c.] Hunc locum egregie reſtituit excellenti vir ingenio, Obertus Giſanius: & in eo ſibi opem tuliſſe veterem librum teſtatur: cujus ego fidei non minus, quam judicio, doctrinæque tribuo. Nam certe pro gloſſemata ab imperitis inculcata totam ſententiam perturbabant. Ex meis, pro *magna,* unus habet *maxime:* unus nihil habet: poſt *familia,* decemſeptem add. *Stultorum:* unus, *ſervorum. Alii ſunt,* ſexdecim. Octo, *ſed tamen ſunt ſerviatrienſes actu pari ſtultitia ſua, q.* duo, *ſed t. ſerviatrienſes ſunt, ac copiarum ſtultitia ſua, q.* unus, *ſed t. ſervi a. ſunt, atque pari ſtultitia ſua, q.* unus, *ſed t. ſervi a. actu pari ſtultitia ſua illic, q.* unus, *ſed nec t. ſervi a. ſunt, atque pari ſtult. a ſua, q.* unus, *ſed t. ſervi a. ſunt actu ſtultitia pari ſuæ, q.* unus, *ſed t. ſervi a. ac actu ſui ſtultitiæ ſua, q.* unus, *ſed t. ſervi a. occupari ſtultitia ſuæ, q.* unus, *ſed t. ſervi a. ac pari actu copiarum ſtultitia ſuæ, q.* unus. *ſed t. ſervi ſunt, & ſi atrienſes, actu pari ſtultitia ſua, q.*

At ſumus, inquiunt, civitatis principes, vos vero] Sic ſeptem. *Ex ſummis, inquiunt, principibus civitatis nati ſumus,* &c. ſex. quorum quattuor *at*, pro *&*: & non habeantur, *nati. Ex ſummis, inq. civitatibus principes ſumus,* duo. *E ſummis, inq. principibus civitatis ſumus,* duo. *E ſummis, inq. principum civitatis ſumus,* unus.

Vos vero ne ſervorum quidem veſtrorum pr.] Sic duo. *Conſervorum,* decem.

Nec,

Nec, quattuor. *Nec*, & *eorum*, pro *veſtrorum*, unus. *Nec conſervorum principes*, unus.

Tergunt] *Tergent*, tres.

Dediderunt] Sic ſex. *Dederunt*, quattuor. *Dedere*, unus. *Crediderunt*, duo. *Dederint*, unus. *Dedicarunt*, unus. *Dedi eú*, unus. *Dediderun*, (Dii ſup. add.) unus. *Deterunt*, unus. *Declinet*, unus.

Ipſius civitatis] *Ipſius ſervitutis*, tres. fortaſſe non male.

Tenent] *Obtinent*, duo. *Tenent pane infimum*, duo. *Pane tenent infimum*.

Magna, inquis] *Sed magna, inq.* alias. contra omnes mei. *Inquit*, duo. *Inquid*, unus.

Gere igitur animum laude dignum] De Off. lib. I.

Vos etenim, juvenes, animum geritis muliebrem,
Illa virago viri.

Actaonis tabula] *Echionis*, legerem. de quo Plinius lib. xxxv. cap. 7. & 10. Cicero quoque in Bruto eum tum Apollo conjungit. male enim apud eum legebatur, *Actionis*. Ex meis, quattuor, *actionis*: ſeptem, *actoris*: unus, *athionis*: unus, *ethionis*: duo, *acthiois*: unus, *actiois*: unus, *actio nis*, & *actionis* add. in margine: unus, *achionis*, prius, ſed add. *actori*.

Polycleti] Duo *Polycleti*. Plin. lib. xxxiv. cap. 4.

Oblectamenta puerorum] Puppæ, Satyrico.

Matellionem Corinthium] Varro de ling. Lat. lib. I. *Matellio, a matula dictus: & dictus, poſteaquam longius a figura matula diceſſit.*

Corinthum] Vide Vellejum lib. II.

Præter ipſos] Præter eorum animos, Platonico more.

Barbatulos] In labro inferiori. Plin. lib. IX. cap. 17. & Feſtus.

Mullulos] Ad Att. lib. 2. ep. I. *Mullos*, omnes. Venete, Barboni. Romane, Triglia.

Exceptantem] Sic quindecim: *Expectantem*, unus. *Expectantem*, unus. *Receptantem*, unus. Alii, *captantem*.

Hereditatis ſpes] Sic omnes mei. Alias, *quid her. ſpes*.

Ad voluntatem] Sic novem. *Ad voluptatem*, ſex. *Ad voluptates*, duo. *Ad voluntates*, unus.

Nunciatum ſit] *Denunciatum*, omnes mei: in quorum uno add.

Aſſidet, miratur] *Aſſidet, numerat*, octo. *Aſſidet, numeratur*, quattuor. *Effidet, numeratur*, unus. *Mutatur, aſſidet*, duo. *Aſſidet, mutat*, unus. *Nuat, aſſidet, unus. Aſſidet, narrat*, unus.

Quid denique non ſervi inertis] Tres, *quid den. niſi ſervi inertis?* duodecim, *quid den. ſervi non inertis?* duo, *quid den. ſervi non meritis?*

CAPUT III.

Quid jam illa] *Illa*, abeſt a quinque.

Liberior] *Liberalior*, quattuor. *Liberat or*, duo. male *liberorum*, unus.

Cethego] Non eſt is, qui cum Catilina conjuravit: ſed is, de quo Plutarchus in Lucullo.

Servire res coegit eos] Verbum, *res* tollendum. ſubintell. enim, *cupiditas honorum*. ſic & quindecim mei.

Venire domum] *Domum*. add. in uno, cum prius non eſſet.

Quid? cum cupiditatum] Sic unus. *Quid? cum cupiditatis*, octo. *Quid? cum cupiditas*, ſeptem. *Quid? cum cupiditates*, unus. *Quid dicam, cum cupiditas*, unus.

Quam eſt illa miſera] Sic quindecim. in quorum uno deeſt, *illa*. *Quam eſt illa miſeria*, unus. *Q3 eſt iſta miſeria*, unus. *Q3 eſt illa miſeria*, unus.

Iudex vero] Sic omnes. Lambinus legit, *index*.

Oratio] Qua ſuaſit legem Serviliam, egitque ſenatus cauſſam, contra judicum, & accuſatorum factionem. vide in libro de claris orat. & lib. III. de claris orat. ubi eadem Craſſi verba recitantur.

Eripite] Craſſo hoc tribuitur, lib. I. de Oratore.

Quæ eſt iſta ſervitus tam claro homini, tamque nobili? &c] Thucydides: καὶ ὁ περὶ ἐλευθερίας ἄρα οὔτε οὗτοι τῶν ἑλλήνων, οὔθ' οἱ ἕλληνες τῆς ἑαυτῶν τῷ μήδῳ ἀντέστησαν. πειρῶνται οἱ μὲν σφῶν, ἀλλὰ μὴ ἐκείνῳ καταδουλώσεως, οἱ δ' ἐπὶ

φιοπότυ, μεταβολῆ, ὐκ ἀξυνετωτέρυ κακοξυνετώτερ© ἐς.

Omnis animi debil.] Duo, & alias, *omnis enim animi debil.*

Debilitati] *Debilitas*, omnes mei. *Debilitata* alii.

Mutare] Sic omnes mei. *Mutitare*, Langius: citatque Agellium lib.2.c.24.

Quibus & poſſumus] *Et*, abeſt a ſex. *Quibus & poſſumus, & debemus*: octo *quibus & debemus, & poſſumus*. Hoc totum ſic legit quidam: *Nolite ſinere nos cuiquam ſervire*. In libertatem vindicari vult? Minime: quin enim adjungit? *Niſi vobis univerſis, quibus & poſſumus, & debemus*. dominum mutare, non liber eſſe, vult.

Quandoquidem potes] *Quoniam quidem potes*, decemſeptem. *Qa quidem potes*, unus.

PARADOXON VI.

Nota, Ciceronem ad erotema illud, a quo diſputationem orditur, Soluſne tu dives? tamquam per aliud erotema reſpondit: Quid, ſi ne tu dives quidem? ubi multi ſunt, qui Ciceronis mentem non aſſequuntur, inter quos Humæus ille Lovanienſis aberravit. Putant enim eum fateri ſtultos divites eſſe, Sed non ſolos eos. cujus rei contrarium patet. nam Cicero ne divites quidem eos ullo modo eſſe vult. Statum hujus quæſtionis ita ille probat, quaſi ducto a Divitis definitione argumento: Solus is, cui tanta poſſeſſio eſt, ut ad liberaliter vivendum contentus ſit, qui nihil quærat, nihil appetat, nihil optet amplius, eſt dives. Solus ſapiens eſt hujuſmodi. Ergo ſolus ſapiens eſt dives. Propoſitio patet. nam oportet animum eſſe, qui ſe divitem exiſtimet. De ſtultitia pulchre dixit Euripides, quod ſtultorum animos rapiat, & futuris inhiare ſemper efficiat, numquam præſentibus contentos.

CAPVT I.

Contra] M. Craſſum, omnium Romanorum, excepto Sulla, ditiſſimum. Plin. lib. XXXIII. cap. 10.

Dives? pro, dii imm.] Sic omnes mei. Alias, *dives? quid, pro dii imm.*

In eo Divitis Definitio.

Nihil optet amplius] Horatius:

Quod ſatis eſt, cui contigerit, nil amplius optet.

Qui ſi ſibi nihil deeſſe putat, nihil curat amplius, ſatiatus eſt] Sic duo. quinque, *qui nihil ſibi deeſſe putet, nihil curet a., ſ. e.* Duo, *& qui nihil ſ. d. putat, n. amplius curat, ſ. e.* Vnus, *qui nihil ſibi deeſſe putat, nihil curet amplius, ſatiatus eſt*. Tres, *nihil ſibi deeſſe putat, & nihil curat amplius, ſatiatus eſt*, Vnus, *qui nihil ſibi deeſſe putet, nihil curet amplius, ſaturatus eſt*. Duo, *nihil ſibi deeſſe putet, nihil curet amplius, ſatiatus eſt*. Vnus, *nihil ſibi deeſſe putet, nihil curet amplius, ſatiatus eſt*. Vnus, *qui nihil ſibi dicere putet, nihil curet amplius, ſenatus nihil eſt.*

Contentus etiam pecunia] Sic decem. *Etiam*, abeſt a quottuor, *Etiam contentus pecunia*. unus. Duo, *contentus eſt pecunia*. Vnus, *contentus in pecunia*: & ſup. *contemptus*. Alias, *contentus etiam ſine pecunia.*

Quæſitum turpem putas] *Turpe*, unus. *Turpem quæſtum put.* unus.

Iſti ordini] Senatorio, quo ex ordine Craſſus erat. *Iſto ordine*, quattuor.

Fraudas, decipis] Sic omnes mei. Alias, *fraudas, concutis, decipis.*

Aut ne expectas quidem] *Aut ne expectis*, Langius: id eſt actu quodam extorquet.

Ipſe ſupponis] *Ipſa*, tredecim.

Videbo] *Video*, quattuor. Alias, *videro. Inanem videbo*: Lucanus:

Semper inops, quicumque cupit.

Satis eſt] Sic ſexdecim. duo, *ſat eſt.*

Etiam majore] *Etiam*, abeſt a ſeptem. in quorum uno add. *Majore etiam*, novem. *Majori etiam*, unus.

Quinquaginta ſint filiæ] Quæ omnes, præter Hypermneſtram, viros ſuos occiderunt. Servius in Virgo.

Quantum enim cuique ſatis eſt] *Opus eſt*, decemſeptem. *Sat eſt*, unus.

Cupiditates habet, quæ brevi tempore] *Cupiditates habet, quæ quidem brevi temp.* duo.

Neminem eſſe divitem] *Eſſe*, abeſt ab uno.

mo. Alias, *neminem hominum eſſe divitem.*

Exercitum) Legionem, ait Plin. lib. XXXIII. cap. 10. ſed Plutarchus exercitum nominat.

Ex tantis vectigalibus) *Ex*, abeſt a decem meis.

Reficitur) *Refici dicitur id*, quod capitur: & *reficere* eſt *reſtituere*. Exemplis intelligitur. Lib. III. in Verr. *Dominus, ignarus incommodi ſui, gaudeat, villicoque delectetur, quod tanto ſibi plus mercedis ex fundo refectum ſit.* Et ibidem: *Ager reficit cum octavo.* ſic enim legendum. Et Varro lib. I. de re ruſt. Dixit etiam Celſus Iuriſc. in Pandectis, lib. XIIX. *Quantum ex bonis ejus refici poteſt.*

Ex ... o tueri) *Ex*, abeſt a decem.

Sex Legiones) Sic omnes mei. Dixi, lib. I. Off. IV. legiones, non VI, fuiſſe exercitum P. R. & ita puto legendum. Fluxit error e ſimilitudine, quæ eſt inter IV. & VI.

Iam fateris igitur non eſſe te divitem) Sic quattuordecim. Duo, *jam f. i. te eſſe non divitem.* Vnus, *jam f. i. non eſſe divitem.* Vnus, *jam f. ergo non eſſe divitem.*

CAPVT II.

O*Peris dandis*) Mercedis cauſſa, inſerviendo aliis. Sic omnes mei. Alias *locandis*. i. operariis.

Publicis ſumendis) *Publicis tributis ſumendis*, quattuor. *Publicis dandis*, *ſumendis* eſſe in quodam vetere, alii ſcribunt. *Publicis ſumendis*: conducendis vectigalibus, quod publicanorum erat.

Intelligimus opus eſſe quæſito) Eos non contentos eſſe re ſua familiari, non habere ſatis.

Accuſatorum) Quos Craſſus ſubornabat, ad homines locupletes criminandos.

Iudicum) Quos Craſſus corrumpebat, ut ſontes abſolverent.

Conſociatos) Sic omnes mei. Aliis, *conſuetos*. *Iudicum.* Sic omnes mei. *Indicum*, alii.

Auctore) *Actore*, unus.

Interciſas pecuniarum) Libri veteres, *interciſas*, aut, *interciſſas*. Pater ante multos annos reponendum putavit, *interceſſiones*. Quam docti viri probarunt, & ſibi illam, tamquam ſuam, vindicarunt, aliique tamquam illorum agnoverunt. Vſitatum eſt Ciceroni, verbum, *intercedendi*, ad pecuniam accommodare, tum ſcilicet, cum ſpondemus nos aliquid pro aliquo ſoluturos eſſe. Phil. II. Orabat *Curio, ut te contra ſuum patrem, ſi HS ſexagies peteret, defenderem: tantum enim ſe pro te interceſſiſſe dicebat.* Et ad Att. lib. I. ep. 14. *Accerſivit ad ſe, promiſit, interceſſit, dedit.* Et lib. VI. ep. I. *Adſcribit etiam, & quaſi calcar admovet, interceſſiſſe ſe pro iis magnam pecuniam.* Quæ partim ad hanc diem obſervata non ſunt, partim intellecta perperam. Cum putaverit neſcio quis, *intercedere*, in his quidem locis, eſſe, pro, Rogando impetrare.

Ad fenerandas) Sic duo. *Ad defenerandas*, ſeptem. *Ad differendas*, duo. *Ad deſerandas*, deletum, & add. *Ad defendendas*, unus. *Ad devenerandas*, unus. *Ad deferendas*, tres. *Ad defferendas*, duo. *Ad diferendas*, unus.

Municipiorum) Quattuor mei, *mancipiorum*. Sunt, qui legant, *municipium*.

Meſſem) Non ſegetum, ſed civium Romanorum.

Recordetur) Sic omnes mei, *recordatur*, legunt alii.

Subjecta) Falſa pro veris ſuppoſita.

Delectum, decretum) Sic decem. Et, addunt tres. Tres, *deletum*. unus, *dilectum*. unus, *Delictum*. Pater, *decetum, ed ctum.*

Alienam, ſuam ſentent.) Sic omnes mei. unus, *alienam ſent.* Alias, *alienam, ſuamque ſent.* *Alienam*: Craſſi gratiam, auctoritate, largitione corruptis judicibus, & ſenatoribus.

Forum, domum) Domi, & publicæ pecuniæ cauſſa omnia facta eſſe a Craſſo.

Quis hunc non putet) *Hunc*, abeſt a duobus. in quorum uno add.

Sibi quæſito opus eſſe) *Sibi*, abeſt a duobus.

Numquam omnino futurus eris dives) Qui cupit, dives non eſt.

De te loquar] Sic tres. recte. reliqui, *de re loquar.*

Cenſenda] Sic decemſeptem. unus, *penſanda.* Alias, *recenſenda.*

Liberalitatem] *Libertatem*, quinque.

Qui ejus hered.] *Cujus hered.* unus. *Ejus*, abeſt a duobus.

Q. Maximo fratri] Cum & ipſe a Paullo genitus eſſet, ſed adoptionis jure a Q. Fabio Maximo traditus.

Quod plurimi ſit] Sic omnes mei. *Fit*, ſunt, qui legant.

Ditiſſimus] Sic omnes mei, alii, *divitiſſimus.*

Divitiæ poſitæ ſint] Sis duo. *Poſitæ*, abeſt a ſexdecim.

CAPUT III.

PArcimonia] Cicero IV. de Rep. apud Non. Portitor. *Optimum, & in privatis familiis, & in rep. vectigal duco eſſe parcimoniam.*

Venio enim ad ſumpt.] Sic duo. *Venio enim jam ad ſumpt.* quindecim. *Venio jam ad ſumpt.* unus.

Sexcenta] *Sexcenta*, decemſeptem. *Sexcentas*, unus.

In villis] Abſunt ab uno.

Sola] *Palatia*, duo. *Solaria*, duo. *Solea*, tres. *Solo marmore pavimenta facienti, & ſignum, tab.* unus.

Et ſigna] *Et*, abeſt ab uno.

Tabulas] *Et tabulas*, tres. *Et ſignatas tabulas*, unus.

Non meo ad ſumptum ille eſt fructus, ſed etiam ad fenus, exiguus] Ne cui poſthac de hujus loci ſententia dubitare neceſſe ſit, mentem Ciceronis aperiam. Ille, inquit, fructus, qui capitur ex prædiis, id eſt ſexcenta aurea HS, tantum abeſt, ut ſumptui ſufficiat, qui ſit in auratis tectis, ceteriſque rebus magni pretii, ut etiam, ſi fenore augeatur, exiguus ſit: id eſt, ſumptui tanto non ſufficiet. Approbat hanc lectionem meam antiquus liber.

Ex meo tenui vect.] Sic omnes mei. Alias, *ex meo autem tenui vect.*

Ditior] Sic omnes mei. Alias, *divitior.*

Superat] Pro, *ſupereſt*, ut alibi.

Cujus poſſeſſio] *Cui quo poſſeſſio eſt maj.* unus. *Qui, quo poſſ. eſt maj.* unus.

Patrum noſtrorum memoria] *Memoria patrum*, unus.

Luſcinos] C. Fabricium Luſcinum ſignificat, quem ter in his Paradoxis jam nominavit.

Labicano] Sic novem recte. *Larecupo*, unus. *Locopeio*, unus. *Lancupo*, unus. *Larcapo*, duo. *Laropo*, unus. *Larcopo*, unus. *Labicano*, duo.

Ditiores] Sic omnes. *Ditiores ſumus, qui*, decem.

Vt unam quidem eſſemus] *Eſſemus*, abeſt a quindecim.

Pecunia eſt] *Pecuniæ eſt*, decemſeptem.

Non eſſe emacem] Mala emptio ſemper exprobrat ſtultitiam, Plinius.

Prata, & areas quaſdam magni æſtimant] *Cato non affligi tempeſtatibus prata, ut alias ruris partes dicebat*, ut ait Columella. quanti æſtimarentur prata, indicat lib. III. cap. 3. cum ait: *Omnes iſtos, qui fenum ſuum, & olera amplexantur, incremento patrimonii facile ſuperabant.* Varro, ex perſona Scrofæ, lib. I. cap. 7. diſſentit a Catone, qui pratis non primum locum, nec ſecundum, ſed quinctum inter prædia ruſtica tribuerat: *Scio*, inquit, *ſcribere illum, ſed de hoc non conſentiunt omnes quod alii dant primatum bonis pratis, ut ego quoque: a quo antiqui Prata Parata appellarunt.* Et cum Varrone ſentit Cicero, in eo loco, ep. 3. lib. I. ad Att. *Quod ſi aſſequor, ſupero Craſſum divitiis, atque omnium vicos, & prata contemno.* Areæ vero inter urbana prædia magni æſtimabantur, propter anguſtias ſoli. propterea dixit Cicero, *areas quaſdam*, id eſt urbanas, & in urbis nobilioribus locis: ne quis de areis omnibus acciperet. Tredecim faciunt cum impreſſa lectione: *Quattuor* add. *Pretii* poſt *magni.* unus, *& areas, & quadam magno reſt.* Eſt, qui legat *quadam magni.*

Quaſi] Pro, *fere.* Vt in Acad. *Sol mihi quaſi pedalis videtur.* Et ibidem: *Illa exponunt duo, quæ quaſi contineant omnem hanc quæſtionem.* In Oratore: *Eſt enim quaſi in extrema pagina.* Ter.

Heaut.

Quaſi talenta ad quindecim coë-
l. Iugurtha : *Præſidio quaſi duum*
m peditum. Suet. Caligula : *Ho-*
ſi ſeptima.
ſt] *Poſſit* , ſex.
æſtimanda virtus] Sic ſex. *Æſti-*
virtus eſt , tres. *Æſtimanda eſt*
, duo. *Æſtimanda virtus* , duo.
eſtimanda eſt virtus , duo.
ſt umquam] *Vmquam* , abeſt ab
bus meis. *Nec naufr.* quinque.
icend. quinque.
temp.] *Nec vi temp.* quattuor.
itemp. (male) duo.
iporum permutatione] *Perturbatione* , decemſeptem. *Turbatione* , unus.

Et fructuoſas] *Et*, abeſt a duobus. *Ei*, alias.

Satis eſſe putant] *Eſſe*, abeſt ab uno. *Satiſque* , alias.

Nulla re egent] *Indigent* , tres.

Atque in caſu poſitas poſſeſſiones habent] *Et caſui ſuppoſitas poſſeſſiones habent* , unus.

Ac pauperes] Sic ſeptem. *Atque*, unus. *Etiam* , tres. *Et*, quattuor. *Aut*, unus. Deeſt in uno. Deletur in uno, *Pauperes* : improbi pauperes.

Exiſtimandi] Sic novem. *Æſtimandi* , novem.

PRÆSTANTISSIMO VIRO, BARTHOLOMÆO CAPRÆ.

OPportune cecidit, ut, quo ego tempore de te cogitabam, tuique dulcem memoriam recolebam, Lælius Gavardus, amicorum optimus, eximia virtute præditus, tuuſne, an meus? noſter, dicam: me convenerit. Bone Deus, quam jucundos ſermones habuimus! quam ſuaves ii nobis dies evenerunt? Vt neſcio quomodo participes eſſe videremur divinæ illius fruitionis: quam tuam virtutem majus quiddam eſſe, quam quod mente comprehendi poſſit, ingenue fateremur. Fit igitur a me libenter, ut, cum nulla re alia poſſim meum apud te animum teſtatum relinquere, minimo hoc meo ſcripto, ſi volumen, maximo, ſi rem ipſam, & animum meum perpendas, præſtem. Et ſane, quo ego teſtimonio poſſum, & tuam eximiam & ſingularem præſtantiam, & meam in te obſervantiam proferre? quæ, orta a tuis virtutibus, multis poſtea in Patrem meum meque ipſum collatis beneficiis, eo pervenit, ut facilius animo, quam verbis, exprimi poſſit. Ne te igitur, tuamque naturam offendam, pauca hæc dixiſſe, ſat habeo, in quibus tamen cum multum ſit atque adeo plurimum, multaque, atque adeo plurima dicenda ſuperſint, potius cenſui mihi eſſe faciundum, ut de te pauca dicerem, quam ut, materiem viribus meis imparem nactus, ſuccumberem. alii, majore ingenii vi, fateor, animi ardore non dicam, ſua ſcripta laudibus illuſtrabunt tuis. Vale. Venetiis, XII. Kal. Quinct. D. Petro ſacro, cIↃ IↃ XXCI. quo ego die, & qua hora in Illyricum publico nomine proficiſcens, extremam huic operi manum imponens, nominis tui jucundiſſima memoria oblectabar.

L. TVLLII CICERONIS SOMNIVM SCIPIONIS,

Ex lib. VI. *de Rep.*

CAPVT I.

IN *Africam*] *Ad Africam*, unus.

Maniomanilio conſuli] Manilio conſuli, in Africa, ribunum mil. fuiſſe P. Scipionem, ppianus, in Libico oſtendit.

Vt ſcitis, tribunus militum] Duo, *ibunus*, ut ſatis. unus, *Tribunus mi-um, ut ſcitis.*

Ad quem ut veni] Ab ipſo Maſſiſſa accerſitus. Valerius Max. lib. v.

Summe Sol, vobiſque, reliqui, cæli-s] Vnus, *reliquique cælites: Reliquis*, ius. *Cæleſtes*, alias; fortaſſe fragmen-m ex vetere poëta.

Diſcedit] *Diſceſſit*, duo.

Viri] Cum quo militaverat bello unico ſecundo.

Feſſum de via] Sic locutus Acad. I. *eſſum* abeſt ab uno.

Artior] Vnus, *Acrior.*

Fit enim fere] Sæpe, pro *fere*, unus.

Scribit Ennius] Mihi viſus Homerus deſſe poëta, Ennius dixit, Cicero lixit in Lucullo.

Qua mihi] *Quæ*, tres mei.

Ex imagine ejus] Majorum enim magines domi habere, eaſque in funere præferre, veteres Romani ſolebant.

Vt agnovi] Tres mei, *ubi agnovi.*

CAPVT II.

P*Arere*] Tributum pendere.

Pæne miles] Nam in militia primus eſt honoris gradus tribunatus mil.

Legatus] Ad Ptolomæum Phyſconem. Iuſtinus lib. XXXIIX.

Abſens] Non petens. Valerium enim lib. IIX. cap. 10. præſentem eum dicit: & Lælius apud Cic. de Amic. Scipionem numquam petiiſſe confirmat.

Capitolium] *In Capitolium*, Langius.

Remp. Rem, unus.

Perturbatam conſiliis] Ord. præp. duo.

Nepotis mei] Ti. Gracchi, tribuni pl. Cornelia nati, Africani majoris filia.

Atque tuum nomen] *Atque in tuum nomen*, duo.

Te ſocii] Sic duo. recte. unus, *te omnes boni ſocii.*

Si impias propinquorum manus effugeris] Non effugit, mortuus enim in cubiculo inventus eſt, cum pridie optime valuiſſet, creditum eſt ab uxore Sempronia, Gracchorum ſorore, veneno necatum.

Pax ſit rebus] Sic duo. *Sit*, non eſt in uno.

CAPVT III.

AC *definitum locum*] *Ac*, non eſt in duobus. *Deſtinatum*, Fulvii liber.

Concilia, cœtuſque hominum] Civitatis definitio.

Revertentur] *Revertuntur*, tres.

Et pater Paulus] *Et Paulus pater*, duo. *Vt Paullus pater*, unus.

Arbitraremur] *Arbitrabamur*, unus. *Arbitramur*, unus.

Ex corporum vinc.] E, tres. *Vinculis:* Plato in Phædone ſcribit, animum cum corpore colligatum, & nexum.

Veſtra vero, &c.] Sumptum ex Gorgia Platonis.

Adſpicias ad te venientem] *Adſpicias venientem ad te*, unus.

Am-

Amplexus] *Complexus*, duo.
Oſculans] *Oſculatus*, duo.
Quando hæc eſt vita] *Quando*, tres.
Inquit ille] Paulus, non Africanus.
Cujus hoc templum eſt omne, quod] Sic duo. unus, *cujus eſt templum omne, quod*.
In hoc templo] Vniverſo mundo.
Quæ dicitur terra] *Quæ terra dicitur*, tres.
Circulos] *Circos*, unus.
Nobis] Sic duo. unus, *vobis*.
Nec injuſſu ejus, a quo ille eſt nobis datus, ex hominum vita migrandum eſt] Eadem ſententia apud Platonem in Phædone.
Avus hic tuus] Africanus.
Circulus elucens] *Circus*, duo.
Ex hoc loco] Abſunt a vetere Fulvii libro.
Omnium] Abeſt a Fulvii libro.
Eſſe] Abeſt a Fulvii libro.
Illa minima] *Ea*, in Non. Marcello.
Luce lucebat aliena] Lunam ſignificat, lucem a Sole mutuantem.
Terræ magnitudinem] Sic tres mei.
Iam vero ipſa terra] *Vero*, abeſt a duobus.

CAPVT IV.

CONNEXA] Non diſplicet, *connexa*, ut eſt in quibuſdam ſcriptis libris.
Infixi ſunt] Abeſt ab uno. Inſunt fixi illi, qui volvantur, ſtellarum curſus ſeptemtrioni.
Septem] Nam nonus terra non movetur.
Contrario motu, atque cælum] *Contra cælum*, Fulvii liber.
Proſperus] Ita legendum ex duobus meis, & Priſc. lib. VI. non, *proſper*, ut antea.
Martem dicitis] *Martium*, unus.
Et temperatio] *Et moderatio*, unus.
Illuſtret, & compleat] Abſunt ab uno, *illuſtret*, &c.
Conſequuntur] *Sequuntur*, unus.
Et in eam feruntur omnia nutu ſuo pondera] Duo, *& in eam feruntur omnia ſuo nutu pondera*, unus, *& omnia feruntur in ea nutu ſuo pondera*.

CAPVT V.

QVis hic, inquam, quis eſt *quid hic inquam quis eſt*. uni *hic umquam quis eſt*.
Conjunctus] *Iunctus*, unus. *In lis conjunctus imparibus*: quia vi intervalla disjungere potius, quan jungere, venit in mendi ſuſpici neſcio quis, cui placuit: *disju* potius, quam, *conjunctus*: non nam, ut ex pluribus vocibus, diverſis, concentus fit ſuaviſſi ſic ex intervallis imparibus conj tur ſonus ille cæleſtis, quo ſibi compleri dicebat Scipio.
Pro rata portione] *Pro rata pa ratione*, unus. *Pro rata parte ra* duo.
Stelliferi cæli curſus] *Cæli ſtellife ſus*, tres. vide Boëtium lib. 1. de ſica, cap. 27. placet, *ſtelliferi*. ſ rur enim ſtellæ ſummo cælo, complexu reliqui continentur orb
Duorum) Subaudi, *Mercurii, neris*. quod cum gloſſema fueri repſit, ut a Cicerone dictum, bros impreſſos. Cenſorinus in de die Natali.
Modus eſt) Ne diſſolvantur: *modus: quo modo* unus meus. m
Aperuere) *Aperuerunt*, duo.
Ad hunc locum) *In hunc locum*
Hoc ſonitu) Idem Ariſtoteles bro de ſomniis.
Completa) *Oppleta*, unus.
Aures obſurduerunt) *Aures ho obſurduerunt*, duo.
Catadupa) Plinius lib. v. cap. tadupi etiam gens Arabiæ: ide VI. cap. 29.
Quæ illum locum accolit) *Qu accolit locum*, duo. *Quæ illum lo colit*, unus.

CAPVT VI.

ETiam nunc) Licet me audia ge præſtantiora narranten
Ita videtur) *Ita*, abeſt
Tu enim quam celebritatem hominum, aut quam expetendam qui gloriam potes) Hoc dicit: neque celebritatem ſermonis

.e gloriam, quæ ſi expe-
rræ parvitatem. cælorum
em ſpectes, conſequi po-
:us hic aut mutari, aut ali-
debuerit, equidem non in-

loriam] *Gloriam conſequi*,

itari raris, & anguſtis in
Duo, *vides in terris habi-*
anguſtis in locis. unus, *vides*
rra raris, & anguſtis in locis.
oſſit] *Queat*, unus. *Ma-*

os] Sic unus. *Adverſos*, duo.
] Adverſis veſtigiis ſtantes
ra veſtigia, unde Antipo-
cad. lib. 11.
veſtrum genus] Non enim
llos, aut illi ad vos com-
ltatem habent. verum hoc
is ætate, non item.
unc] Quia propior cælo
cum ſit mons altiſſimus,
es fluvius.
] *Tranſnatare*, duo.
lis]Sic tres. *[illegible]euntis*, alias.
bis] *Vobis*, duo.
] *Veſtrum*, duo.
ſtrum] *Veſtrum*, tres.

APVT VII.

ter] *Loculariter*, unus. *Lo-*
er, Langius. *Loculariter*,
us.
ens annus] Quaſi non vere
ſit annus, qui appellatur
in. & Cenſorinus.
ex eadem parte Sol, eo-
pore iterum defecerit] Con-
quandoque non poſſe, pro
am *quandoque*, pro *inter-*
rbo contentum eſſet. At
pro *quandocumque*, duo re-
ic ſequitur: Expletum an-
. Nec tamen inſolens eſt
ificatione. Horatius Od.
1.
quandoque potentior
unc ...bus riſerit æmuli, &c.
Od. 2.
quandoque trahet feroces
n divum, merita decorus
icambros.

Suetonius, in Iulio. *Tabula ænea in monumento inventa eſt, conſcripta litteris, verbiſque Græcis, hac ſententia, Quandoque oſſa Capys detecta eſſent, fore, ut Iulo prognatus manu conſanguineorum necaretur* Livius, lib. 1. ab V. C. *Quandoque pars major eorum, qui aderant, in eandem ſententiam ibat, bellum erat conſenſu fieri ſolitum*, &c. Et L. Soluto matrimonio, 2. ff. ſol. matrim. *Dotis actio, filiæ non erit ademptu, quandoque ſui juris filia fuerit facta*. Et L. Si fundus, 13. de reb. eor. qui ſub tut. *Quandoque domino prædium cum fructibus vindicanti doli non inutiliter opponitur exceptio*, &c. Et L. In ſubſtitutione, 31. ff. de vulg. & pup. *Quæritur, quiſquis heres, quandoque fuerit, intelligatur?* Et L. Is cui ita, 18. ff. quando dies leg. vel fideic. ced. *Is, cui ita legatum eſt, quandoque liberos habuerit*, &c. Et L. Rogo, 29. ff. eod. Rogo, *quandoque heres meus Titio decem det, utique decem heres debebit.* Et L. Quod pupillæ, 30. ff. eod. *Quod pupillæ legatum eſt, quandoque nupſerit*, &c. Et L. Continuus, 137. §. item qui ff. de verb. obl. *Liberatur, qui ſe daturum ſpopondit, ſi quandoque tradit.* Quo in loco τὸ Si, abundare puto. Et L. Et per jusjurandum, 13. ff. de Acceptilat. *Quandoque ei creditum fuerit, tenetur.* In Inſtitutionibus item Iuſtiniani, lib. 111. tit. 15. Quibus modis re contr. oblig. legendum, *& quandoque nobis non eadem res, ſed aliæ ejuſdem naturæ, & qualitatis redduntur: inde etiam Mutuum appellatum eſt.* Non, ut in vulgatis, *& quoniam* &c. In antiqua quoque Inſcriptione idem loquendi genus obſervavi, cujus exemplum ſequitur.

Brundiſii, extra Vrbem.

M. LOLLIVS. ARPHOCRAS
V. F. S. ET. PÆLINÆ. VXORI
V. ET. LIB. LIBERTAB. POSTQ.
EORVM. M. S. S. E. H. N. S.
NEQVE. VLLI. LIQVEBIT. LO-
CATIONIS. CAVSA. IN. ANNIS
CENTVM. QVANDOQ. TRANS-
VENDERE. QVOD. SIQVI. AD-
VERSVS. IT. FECERINT. EO-
RVM. BONA. PERTINERE. DE-
BEBVNT. AD. REMPVBLICAM.
BRV. N. DISINORVM.

Ne-

Neque ſolum, *quandoque*, pro, *quandocunque*, ſed & *ubique*, pro, *ubicunque*, ſcriptum apud veteres obſervavi. L. In Legi fundi, 77. ff. de contr. empt. *In lege fundi vendundi lapidicinæ in eo fundo, ubique eſſent, excepta erant*. Et L. Quod niſi fiat, 20. ff. de oper. libert. *Non eſſe injungendam neceſſitatem liberto, ubique eum ſequi. Iterum defecerit*: quod futurum eſt, ut ait Macrobius, quindecim annorum millibus ab interitu Romuli.

Quando ab eadem parte Solis] Vnus. *Quando ab eadem parte Sol*, unus.

Ad idem principium] *Idem*, non eſt in tribus.

Alte ſpectare] Ord. præp. unus.

Ad hanc ſedem] *Ad*, non eſt in tribus.

Æternam domum] Domus æterna, alibi dicitur Monumentum.

DOMVM. ÆTERNAM
IVLIA. AGAPÆ. POSVIT
OBSEQVENTI. MARITO

Eſt & antiqua inſcriptio de Domo æterna, in Orthographia mea, in *Lacruma*, 3. Inſula Tiberina. & in, *Paulus*, 10. Montiſplani, in agro Brix. ad D. Antonii. *Ditis æterna, domus* in *Letum*, 1. in ædibus Atilii Delphinii.

Neque ſermonibus vulgi dederis te] *Te*, abeſt ab uno: in quo, *dedideris*. duo, *neque te ſermonibus vulgi dederis*.

Suis te illecebris oportet] Duo, *ſuis te oportet illecebris*. unus, *ſuis tamen te oportet illecebris*.

CAPVT VIII.

O *Africane*] *O*, abeſt a tribus.

Quaſi limen] *Limes*, tres.

Patris] Paulli.

Tuis] *Tui*, duo.

Propoſito] *Expoſito*, tres.

Nec enim is es, &c.] Eadem ſententia eſt Platonis in Axiocho: Ἡμεῖς μὲν γὰρ ἐσμὲν ψυχὴ ζῶον ἀθάνατον, &c.

Demonſtrari] *Monſtrari*, duo.

Qui providet] Sic mei. Alias, *prævidet*.

Princeps ille] Ord. præp. unus.

Ipſum mundum] *Ipſe mundum*. unus, *Ipſum*, abeſt ab uno.

Quod ſemper movetur] Ex Phœdro Platonis. vide Cic. Tuſc. 1. Male Macrobius ex Phædone ſumpta hæc ſcribit.

Agitatur aliunde] *Agitat alicunde*, unus.

Quod ſeſe movet] *Quid ſeipſum movet*, unus.

Principio autem] *Principii*, unus.

Nulla ex re] *Nulla ex alia re naſci poteſt*, unus. *Nulla ex re alia fieri, naſcive poteſt*, unus. *Ex nulla alia re naſci poteſt*, unus.

Nec] *Neque*, unus. *Nec enim id eſſet princ.* duo.

Hoc princip.] *Id*, pro, *hoc*, unus.

Aliud creabit] *Aliquid*, unus.

Omnia oriri] *Oriri omnia*, tres.

A ſe] *Ex ſe*, unus.

Omniſque natura conſiſtat] *Omniſque natura & conſiſtat*, unus. *Conſiſtat*, abeſt ab uno. *Omniſque natura*: Πᾶσαν τέχνην, Plato in Phœdro. *Vnde ſunt*, qui *terra*, pro, *natura*, reponant. Ego nihil muto. nec mutant veteres libri. mos hic enim Ciceronis eſt, ut Græcorum ſententias paullo liberius in ſua ſcripta transferat.

CAPVT IX.

Qua primo impulſu moveatur] *Quæ movetur a primo impulſu moveantur*, unus. *Quæ a primo impulſu removeatur*, unus, *Quæ a principio impulſu moveatur*, unus.

Inanimatum] *Inanium*, unus: male. *In anima*, unus: male. *Inanimum*, legendum.

Anima eſt] *Eſt anima*, duo. *Eſt animal*, unus.

Animæ] *Animi*, alias.

Velocius] Sic in noſtris libris ante me natum legitur. ſicque tres mei.

A corpore abſtrahet] Diſce rationem aperiendi aditus ad cæleſtem vitam.

Ego ſomno ſtatim ſolutus ſum] *Statim*, abeſt a tribus.

FAVONII EVLOGII

RHETORIS KARTHAGINENSIS

IN CICER.

SOMNIVM SCIPIONIS

DISPVTATIO

AD V. C.

SVPERIVM

COS. PROVINCIÆ BIZACENÆ.

Typis nunc primum edita.

NOBILISSIMO VIRO
ASP. TAIO
TOPARCHO
IN GOICQ,
AND. SCHOTTVS
ANTVERPIANVS
DE SOCIETATE IESV
Salut. in Dom.

DVo ſunt M. Tullii loci inſignes, ut Te omnium minime fugit, eruditiſſ. ac nobiliſſ. Tai, doctis etiam hominibus perobſcuri: puta *De Iocis*, qui eſt lib. II. de Oratore ad Q. Fratrem: alter vero e libro de Rep. VI. in *P. Scipionis Somnio* aureolo ſane fragmento; unde velut ex ungue liceat æſtimare quantam amiſſis de Rep. libris ſit facta jactura. *Ioca*, quod acute dictis conſtent, unde cujuſque fere ingenium eluceſcat, ſitque narratio rei geſtæ dicteriique occaſio neceſſario inve-
nda. Somnium vero, quod mea quidem ſententia multorum ſuperat vigilias,
ſtem ſphæram prope continet univerſam, ac veluti orbis terræ (ut Romam
rum Deam Polemon Sophiſta apud Athenæum ac Galenum nominat) ἐπιτο-
In joca ac dicteria doctiſſimus Turnebus operam præclare navavit: in Som-
n autem poſt Macrobium qui Platonice philoſophatur, ac poſt Cenſorini de
Natali libellum; noſtra parentumque memoria multi vigilando lucubrarunt:
is Vives, & Olivarius, Valentini: Parrientus Granatenſis, Ramus Gallus, ac
. Voſſius Belga: nemo tamen, meo judicio, accuratius Elia Vineto, Santo-
Mathematicis enim imbutus diſciplinis erat, ut & de Logiſtica ſcripſerit, &
uclidis quædam; ac demum Auſonium Gallum illuſtrarit. Ciceronis autem
a opponam: *Sed ejus temporis ancipitem video quaſi fatorum viam. Nam cum*
tua ſeptenos octies ſolis amfractus, reditusque converterit, duoque hi numeri (quo-
uterque plenus, alter altera de cauſſa habetur) circuitu naturali ſummam tibi
lem confecerint, in te unum atque tuum nomen, ſe tota convertet civitas: hoc eſt,
ſex & quinquaginta annos attigeris. Octies enim ſeptena, vel ſepties octo,
& quinquaginta annos reddunt: qui & ipſe κλιμακτηρικὸς eſt annus. Septe-
o enim numero arterias, morborumque pericula naſci ac diſcrimina, Medi-
m filii exiſtimant: ut ſymphoniam Muſici διὰ τεσσάρων obſervant. Illi etiam
ικὰς appellant dies, quos C. Plinius *Decretorios* reddit, quibus quid ægroto
rum ſit, decernant. Summum vero in ſenibus κλιμακτηρικόν, tertium & ſexa-
mum ætatis annum, maximeque periculoſum, numerant; quo Cicero noſter,
Demoſthenes, aliique exſtincti: quod cum ſeptenario novenarius, impar uter-
, concurrant: quem annum cum Auguſtus exceſſiſſet, περὶ κλιμακτῆρ●

ſeniorum ſibi ut gratularetur Cajus nepos, imperat, apud Agellium lib. xv. Noct. Attic. cap. 7. Verum de his alii pluribus: nos hoc agamus. Copioſius quidem de his numeris P. Scipioni præfinitis argutatur *Favonius Eulogius Rhetor Carthaginienſis*, quem nunc primum eruimus, in lucemque revocamus e vetuſto codice Gemblacenſis antiquiſſimæ bibliothecæ, Benedictinorum in Belgio ſodalium: quo in cœnobio & Sigebertus hiſtoricus claruit. Vtinam aliud alibi deliteſcens exemplar ex abditis bibliothecis lucem tandem aſpiciat. Tale etiam fragmentum *Vulcatii*, ſive alterius, in M. Tul. orat. pro Sex Roſcio Amerino (nam in orationes Cicer. Vulcatium olim ſcripſiſſe ex S. Hieron. conſtat) vidiſſe ſe Pet. Pithæus, homo de ſtudiis ſi quis alius optime meritus, Notis ad Legum Moſaicarum & Romanarum collationem Tit. VIII. affirmat. His addidimus coronidis vicem *Latini Latinii* de Numeris ac cyclis diſputationem Roma ad me muneri miſſam a [illegible]cip. Cobelutio, Iuriſconſulto egregio, noſtrique amantiſſimo.

Philoſophi vero nimium quantum his numeris tribuerunt: Pythagorici per τετρακτὺν jurandi formulam adhibebant, ſive quattuor rerum elementa innuerent (quæ ῥιζώματα Empedocles nominarit, veluti φύσεως *ſeminaria*:) ſive ut alii volunt, βυθὸν, σιγὴν, νοῦν, καὶ ἀλήθειαν.

> Ναὶ μὰ τὸν ἁμετέρᾳ ψυχᾷ παραδόντα τετρακτὺν,
> Παγὰν ἀενάου φύσεως.

Plato quoque divinus animæ naturam numeris oſtendere conatus, his eas offundit tenebras, nihil ut Platonicis numeris obſcurius Proverbio jactetur; quem his libris Cicero potiſſimum eſt imitatus. *Perfectum* autem numerum dixit ac *plenum*, ad vim reſpiciens, non Logiſtarum more; qui perfectum appellant numerum, cujus partes congregatæ totum adæquant: qualis ſenarius eſt. *Septenarius* autem totam hominis vitam regit, ætateſque digerit; ut e M. Terentii Varronis togatorum doctiſſimi Hebdomadum libris idem Agellius docet, lib. III. cap. 10. *Octonarius* vero corpus conſolidat: cubus enim eſt. Quo fit, ut alter numerus patris, matris alter vicem obeat. Platoni autem in Timæo octonarius plenus eſt, quia numerum abſolvit orbium cæleſtium, qui octo moventur. Septenarium autem, quia dierum Lunæ origo eſt. Fit enim Lunæ ambitus diebus octo & viginti. verba Philoſophi apponam: ἔστι δ᾽ ὅμως οὐδὲν ἧττον κατανοῆσαι, δυνατὸν, ὡς ὅγε τέλεος ἀριθμὸς, χρόνου τὸν τέλεον ἐνιαυτὸν πληροῖ τότε, ὅταν ἁπασῶν τῶν ὀκτὼ περιόδων τὰ πρὸς ἄλληλα ξυμπερανθέντα, τάχη σχῇ κεφαλήν. *Attamen illud perſpici & intelligi poteſt, abſoluto perfectoque numero temporis, abſolutum perfectumque annum tunc compleri denique, cum ſe octo ambitus confectis ſuis curſibus ad idem caput retulerunt.* De ſeptenario ſic: μεὶς δὲ ἐπειδὰν σελήνη περιελθοῦσα τὸν ἑαυτῆς κύκλον. Noſtra quoque memoria *Circulum quadrari* poſſe numeris Ioan. Buteo edito in Gallia ſcripto aſſeruit: cum tamen Ariſtoteles in Categoria Πρός τι, & in Phyſica ἀκροάσει, ſciri quidem poſſe, non tamen ſciri affirmarit. Idemque Philoſophus Pythagoræ illam opinionem, quam & Cicero hic attigit, de cæleſtium orbium ſonitu atque harmonia, ita lib. I. de Cælo oppugnat, ut tantum non irrideat. Oratoris noſtri verba ſubjicio: *Hoc ſonitu completæ aures hominum obſurduerunt. nec eſt ullus hebetior ſenſus in vobis: ſicut ubi Nilus ad illa, quæ Catadupa nominantur, præcipitat ex altiſſimis montibus, ea gens quæ illum locum accolit, propter magnitudinem ſonitus, ſenſu audiendi caret. Hic vero tantus eſt totius mundi incitatiſſima converſione ſonitus, ut eum aures hominum capere non poſſint: ſicut intueri Solem nequitis adverſum, ejuſque radiis acies veſtra, ſenſuſque vincitur.* Supra autem non longe: *Illi autem octo curſus, in quibus eadem vis eſt duorum modorum, ſeptem efficiunt diſtinctos intervallis ſonos: qui numerus rerum omnium fere nodus eſt.* Hic enim *modus eſt* editum video, locumque gloſſemate fœdatum, vocum duarum *Mercurii & Veneris*, quas intruſas ex ora arbitror. Theodorus enim Gaza Græce interpretando diſcrepat. Vertit enim: ἐκεῖνοί γε μὴν οἱ ὀκτὼ δρόμοι, ὧν διττὴ αὐτοῖς

ἐστι δύναμις, ἑπτὰ διωρισμένους τοῖς διαστήμασιν ἤχους ἀποτελοῦσι, ὅστις ἀριθμὸς σύνδεσμος ἀντικρὺς τῶν ὄντων ἐστίν. *Nodum* legiſſe animadver- non *modum*. σύνδεσμον enim reddidit, caretque gloſſemate. ἀλλὰ ταῦ- κὲν δὴ ταύτῃ. Venio ad *Eulogium*, de cujus hic prænomine *Favonii* (quod ı legere non memini) venit in mentem dubitare an e *Fabii* vel *Flaviani* orruptum; vel denique *Flavii:* ut *Flavius Veget.us* ejus prope æqualis .tarium ſcriptor dictus eſt; Mutare tamen religio ſit, quod & in Africa, :quiore illo ævo Romana prænomina, gentiumque ac familiarum nomi- ıon ad amuſſim ſervarentur, quin identidem in alia verterent. Hæc vero ia:unque, nobiliſſime Tai, ut tua conſideratione non indigna, libens to de numerorum myſteriis, de quibus multa & Philo Iudæus diſſeruit, a Photiana noſtra Bibliotheca Nicomachus Geraſinus, aliique pertracta- . Tuum erit, qua es humanitate, meum in Te amoris pignus in bonam ›ere partem, & æqui boni facere. Vale.

FAVONII EVLOGII ORATORIS ALMÆ KARTAGINIS DISPVTATIO DE SOMNIO SCIPIONIS SCRIPTA SVPERIO V. C. COS. PROVINCIÆ BIZACENÆ.

IMitatione Platonis Cicero de Republica ſcribens, locum etiam de Regi Pamphili reditu in vitam, qui, ut ait, rogo impoſitus revixiſſet, multaque de inferis ſecreta narraſſet, non fabuloſa, ut ille, aſſimilatione commentus eſt, ſed ſolertis ſomnii rationabili quadam imaginatione compoſuit, videlicet ſcite ſignificans, hæc quæ de animæ immortalitate dicerentur, cæloque, ſomniantium philoſophorum eſſe commenta, nec fabulas incredibiles, quas Epicurei derident, ſed prudentium conjecturas. Innuat Scipionem illum, qui Kartagine ſubjugata cognomen familiæ peperit Africanum, huic Scipioni Pauli filio futuras a propinquis inſidias & fatalis metæ denuntiare curriculum, quod neceſſitate numerorum in vitæ perfectæ tempora coartetur; ponitque illum ætatis ſuæ quinquageſimo ac ſexto anno, duobus in ſe coëuntibus numeris, abſolutam cælo animam, unde acceperat, redditurum: quod & immortalis eſſet animi mentiſque ſubſtantia, & bene meritis de Rep. patriæque cuſtodibus Lactei circuli lucida ac cadens habitatio deberetur. Has igitur rationes, quibus ſupra poſiti viri vita perſicitur, Arithmeticis approbationibus explanantes, prudentiæ tuæ, *Superi* Vir Clariſſime atque ſublimis, non ut novas ignotaſque narramus, ſed in recordationem qua poſſumus commemoratione reducimus. Quæ ſi doctis auribus tuis placere pervidero, ad alia quoque audacius, quæ jubere dignaris, operam ſtylumque convertam.

Ac primum illud exiſtimo prælibandum, quod Italicæ ſapientiæ conditor Pythagoras numeris cenſet conſtare naturam, mundumque omnem ratis & competentibus intervallis ad Muſicam cæli conſona modulatione decurrere, aliumque alii rei numerum convenire, ut concordiæ publicæ nuptialem, ut * edentis partibus [* fort. *edendis partubus*] cubicum, alioſque cæleſtibus, alios terrenis. Quid ſit hoc, totum pro captu neo curabo diſtinguere.

Numerus igitur res æterna: intelligibilis, incorrupta, cuncta quæ ſunt vi ſua complectitur; totumque ſub numerum venit, quicquid aut ſenſibus aut animi cogitatione comprehenditur. Nam & corpora figuram ex numeris trahunt, & figuræ lineis pari ratione formantur: ipſæque artes præcepta ſua non ſine numeri admixtione pronuntiant; & cum Rhetorica ſtatus Cauſarum quatuor, Philoſophia totidem aſſerit eſſe Virtutes; & cum dicimus trigona lineis tribus, quatuor quadrata deſcribi, utique vides hoc ad numeros oportere con-

verti.

verti. Sed numerus eſt quantitas congregabilis, a duobus initium ſumens, & in denariam metam creſcendi acceſſione perveniens. Nam monadem non numerum, ſed ſemen & ſubſtantiam numerorum eſſe, manifeſtum; & ex illa ſupra poſita definitione perficitur. Nec enim unum ac ſingulare quoddam congregabilis quantitas intelligitur: nec par aut impar haberi poteſt, quæ ſunt genera numerorum. Ergo initium monas; numerus dyas & trias, ceterique ita reliqui vocabuntur: breviterque dicemus, quid monas, quid dyas, quid ſequentes numeri valeant in natura.

Monas ſingularitas inſecabilis, indiviſa, ſola, non ex partibus conſtans: cum ſit aliud unum, aliud unum ſolum. Vnum dicimus mundum, ſed non unum ſolum: quia conſit ex partibus. unum populum ex pluribus civibus. exercitum ex multis militibus unum: nullumque corpus, unum ſolumque corpus. unum ſolum recte dicetur, quod in partes ſui diviſione diſcedat. Atque unum animum non minutis & coëuntibus portionibus in ſui habitum eſſe compoſitum, ſed naturali ſimplicitate ſubſiſtentem, non unum, ſed ſolum quoque nominamus. Quamvis circa corpora diviſibilem Plato teſtatur, genere tamen unum eundemque cognoſcit. Quicquid enim numeroſa progreſſione non perit, ſingulare natura eſt. Vnus igitur Deus, etſi ſint ejus innumeræ diviſæque virtutes, ſexu per fabulas nominibuſque diſcretæ. Ac non ſic mundus unus; cujus aut duæ ſunt partes, Mens & Materia; aut vero quattuor elementa, momentis potentiaque diſtantia. Illud igitur numerus; hoc, quod numerabile eſt, recte dicetur. Ille complectitur univerſa, ut in eo divina etiam numerentur. Hoc autem accidit numero, ac ſubjacet numerabile. Eſtque numerus, ut Xenocrates cenſuit, animus ac Deus. Non enim aliud eſt quam quod ei ſubeſt: ſed illud ipſum quod eſt unum ac ſingulare tantummodo, quod ante omnia in omnibus, & poſt omnia. Quantam enim velis colligas quantitatem, ducetur ab uno, texetur ab uno, deſinetque in unum. ac pereuntibus aliis quæ id recipere poſſunt, immutabile perſeverat.

Dyas vero, ut Theologi aſſerunt, ſecundus eſt motus. Primus enim motus in monade ſtabilis & conſiſtens, in dyadem velut foras egreditur: primumque connubium Poëtæ fabuloſe dixerunt ſororis & conjugis, quod videlicet unius generis numero coëunte copuletur. & Iunonem vocant, uni ſcilicet Iovi acceſſio [fort. *acceſſione* vel *acceſſu*] alterius inhærentem. Ab hoc numero mundus apparuit mente ac materia (quæ Græce dicitur ὕλη) conſtructus. Ab hoc juſtitia naturalis virtus librata partium æqualitate diluxit. Namque diviſus hic nunc numerus, quia prior dividi poteſt, æquali ſectione diſcedit; nec tamen adhuc totus eſt, quia initium finemque demonſtrat, medio nullo cenſetur. diciturque femineus, quia junctus alteri pari, parem creat ex ſeſe. quod in eo qui ſequitur, non poteſt inveniri. Bis enim bini fit quadratus. Bis terni non facit imparem, ſicut ille ſuperior, quod ex paribus par, ex imparibus impar eſſe non poterit. Trias, primus eſt totus quod habet, & dimidius, eſtque, ut dicitur, Maſculinus, quod adjunctus alteri impari, creare non valeat id quod ipſe ſit.

Mundus ab hoc numero nomen accepit. Namque ex duobus factus in tertium quid genus evaluit. Non enim aut Mens tantum, aut ſola Materia, ſed utrumque eſt tertium quid illorum commiſtione compoſitum: Triaque tempora pro ſui natura ſortitus eſt, præteritum, præſens, futurum, triade videlicet operante. Fataliſque neceſſitas in eo numero eſt, Clotho, Lacheſis, Atropos. Tria rerum genera, Maſculinum, Femininum, Neutrum. Tria vocum diſcrimina, acutum, grave, & inflexum. Tria genera litterarum, Vocales, Semivocales, Mutæ. Tribus lineis figura prima componitur, quæ trigonon nominatur. Tria corporum intervalla monſtrant, longitudo, latitudo, altitudo, quibus omne ſolidum continetur.

Quatuor ſecunda generis alterius plenitudo, duo media pro ſui qualitate complectitur: primuſque quadratus eſt numerus. Quadratum Arithmetici vocant:

cant:

cant: qui ductus in ſe, in majorem cumulum ſurgit. Bis enim bini quattuor; Ter terni nonus, ſecundus quadratus eſt numerus, deinceps ceteri in ſeſe ducti uſque ad decimi metam quadratos efficiunt numeros. Nam xx. per ſe cum efficiunt quadringentos, ad ſecundi verſus pertinent rationem. Verſus Arithmetici dicunt ordines numerorum, ut ab uno ad decem, a decem ad centum, a centum ad mille, & ſic alios verſus progreſſione majoris crementi condificant. Idemque valet decimus ad viceſimum, quod unus ad duo. duplici enim ſubſtantia ſeparantur, ac ſi diverſa ſit ſumma; ratio tamen eadem perſeverat, ac ſic in denaria ſumma creſcendi finis, & initium ſecundi verſus eſt. Sed is in quaternario numero ſubtili diſputatione colligitur. Nam duo. III. IIII. adjuncta monade in decadem procedunt. Ab hoc numero elementa, ab hoc tempora natura diſpoſuit, quæ per terna cæli ſigna Solis curriculis dimenſa variantur. Nam ver in tribus ſignis agitur, Ariete, Tauro, Geminis: Æſtas in Cancro, Leone, Virgine: Autumnus Libra, Scorpio, Sagittario: Hiems in Capricorno, Aquario, Piſcibuſque finiuntur. Videſque duobus primis ac plenis numeris mundani curſus tempora Solis moderatione convolvi.

Quinque autem cæli planetas ſub zodiaco poſuerunt, locis motibuſque diſſimiles.

In quinque partes circulum ſecuere, ut ſit primum medium punctum, quatuor abſides, quarum altitudo, & altitudo altitudinis, humilitas humilitatis in Lunari globo ratis erroribus obſervantur. quod ea videlicet ut una a cælo omne hoc intervallum, quod a terra ad cælum uſque protenditur, obire diverſis videtur anfractibus ne in umbram terræ, quæ dicitur eclipſis, ſemper incurrat: quam dum altior Aquilone, humilior Auſtro incurrat, videtur evadere; niſi quod aliquando pro mundanæ ſortis, & corporum, quibus aër præeſt neceſſitate, perpetitur, veluti ſui luminis mortem. Vides ergo quod numerus iſte, quem diximus, agat in cælo, Conſtat hic ex pleno & non pleno, tribus videlicet & duobus. nec dividitur ſicut omnis impar æqualiter. Senſus corporis noſtri ſub hoc numero [*teneri*] manifeſtum eſt. Hunc Romani in populi diviſione ſecuti ſunt. in quinque claſſes omnia civitatis membra claudentes.

Senarius vero, qui ſequitur numerus, potentem ac divinam naturæ ſuæ obtinet poteſtatem: ſiquidem. τέλειος primus, id eſt perſectus etiam repetitur. *Perfectum* Arithmetici vocant, qui ſe implet partibus ſuis. *Partem* calculatores dicunt, quibus major aliqua ſumma componitur: ut hic ex dimidia, tertia, ſexta, conjunctis ſenarium numerum complet. Nam III. II. & I. (quæ portio eſt ſexta) ſenariam expedit quantitatem. Quod in aliis ex primo verſu numeris non reperies. Nam ceteri pares numeri (aut enim ſe complent, aut etiam tranſeunt) hic ſolus eſt, qui ſuis partibus ſine ullo diſcrimine ſupputatus abſolvitur. Nam Quaternarius habet Dimidiam Duo: tertiam, propter monadem inſecabilem, non habet. Quartæ, accidens tertii numeri continent ſummam. Colligere ergo non poteſt quattuor, quod hic tertius ex imparibus conſtans ſolus emeruit, Nam octo, qui ex paribus quartus eſt; cum habeat dimidiam quatuor, tertia careat, quartam duo accipiat, quintam vero, ſextam, ſeptimamque non habeat, accedente octava, quæ ſupereſt, ſe complere non poterit; ut in his numeris cernas licet. IIII. II. I. ſeptem ſunt non octo, qui ſupra ſunt: ſe itaque complere non potuerunt. Decas, quintus par numerus, habet dimidiam V. tertiam non habet, quartam non habet, quintam recipit. II. ſexta, ſeptima, octava, nona parte privatus eſt, accedente decima, id eſt, facit octo, non decem. Duodecim rurſum attende, quamvis alterius verſus videatur habere reliquias, aut extra ſortem propoſitæ rationis ſit. Quia ut monas in primo verſu, ſic in ſecundo decas obtinet fundamentum. Ergo ſi duodecim partium velis ſupputatione conficere, tranſibit ſemet ipſum, nec eadem, quæ ſupra dicta eſt ratione, quadrabit. Siquidem ſex dimidiam, IIII. tertiam quartam III. ſextam vero & ipſa duodecima: ſedecim faciunt.

Ita

Ita ſibi coæquari non valent. In has enim ſolas partes duodecim ſeparamus. Sed hæc de aliis inſtructionis gratia dixerimus: ne de ſeptimo aut octavo numero diſputantes, obſcuritatem aliquam, nulla præſtructione poſita, ſubiremus. Nec dicendum eſt, quæ ſit horum *plenitudo numerorum*, quibus per alterutrum ductis VI conficiuntur anni. His enim Africani poſterioris vita concluſa eſt. Septimus igitur numerus plenus eſt his de cauſis, quia & in initio duo, & tres medio, & duo fine complexus eſt: tum quod primus ex duobus diverſi generis plenus eſt, ex tribus imparibus ſcilicet, & quatuor paribus junctus ſit ipſe pleniſſimus: cujus totæ ſunt partes, multumque in rerum natura dominatur. Nam ſidera quæ obluctantur cælo, ſunt ſeptem, ſi ad v. planetas Solem Lunamque jungamus, totidem circulis evolantia. Septem ſtellas cardo maximus Aquilonius in occiduo fulgore convertit. Septem ſpecies Luna creſcentis ac decreſcentis luminis varietate componit. Quarum prima eſt quæ a Græcis ἀνατολὴ dicitur. 2. ἀμφίκυρτος. 3. διχότομος. 4. πανσέληνον. 5. item διχότομος. 6. ἀμφικύρτος. 7. συνοδικὴ vocatur. cum interlunio redit ad Solem. Septem animi motus Philoſophi Stoici poſuerunt: quatuor perturbationis; tres conſtantias; id eſt metum, dolorem, cupiditatem, lætitiam: quibus inſipientium animi velut tempeſtatibus agitantur. Sapientium vero motus non πάθη, ſed conſtantiæ ſunt. Vt pro metu cautio ſit; Pro cupiditate *voluntas*, aut *ſtudium*, pro lætitia *gaudium*: quod diſtinctionis gratia ſeparamus. Quartus ex malis præſentibus ſapienti nullus eſt motus: quia nec in motum incidere ſapiens poteſt. Sunt ergo animi motus ſeptem. At vero corporum totidem. Primus eſt circularis, una linea comprehenſus. Sex reliqui, dexter, ſiniſter; ſurſum, deorſum; ante, poſt. Sed ille mundi comes totius, hi parilis [fort. *Partiles*] habentur. Diximus ſupra, quinque ſenſus eſſe corporeos. Hi ſeptem foraminibus emittuntur; duo ſunt viſionis, duo auditus, unus guſtatus, atque unus eſt odoratus, ſeptimus tactus, qui per totius corporis membra diffuſus eſt. Et quia cerebri puriſſimam partem animæ principatum exiſtimant obtinere, miniſtros eidem ſenſus, ſeptem veluti feneſtris emitti manifeſtum eſt, cum illos Minervæ tanquam in arce poſitæ ſubjecerunt. Cur numerus ſeptenarius Minervæ tribuitur, quæ ex Iovis capite ſine Matris utero procreata memoratur? videlicet quod ad ſenarium ſapientem convenientemque ſuis partibus numerum, monas, quæ eſt caput numerorum, cum acceſſerit, Septenarium creat, qui ab Arithmeticis Minerva dictus eſt. quod neque creatus eſt ex duobus ſui ſimilibus, neque procreare ipſe alios poteſt intra limitem primi verſus. Nam ſi reſpicias a principio, dyas & paritur ex ſingulis, & ex ſe quaternarium creat. Trias II. equidem paritur, quia bis ſimilibus numeris coëuntibus aggregatur, ſed generat ſex. Quinarius ipſe non paritur, ſed decimum ex duobus ſui ſimilibus parit. in quo, ut dictum eſt, creſcentium finis eſt numerorum. Quorum ratio ceteris in verſibus ſub majore ſumma reperitur. Sex paritur quidem, ſed ipſe non parit. Duodecim namque ſecundi verſus incipit habere reliquias. Octavus vero ex duobus quaternariis exoritur, in ſedecim duplicatus excedit: paritur ergo, non parit. Enneadem tres triplicati pariunt. Duode-viceſimus ſecundi verſus eſt numerus; qui a lege creandi diverſus eſt. Decas natus quidem ex bis quinis cognoſcitur, ſed xx. quos colligit duplicatus hic numerus, non poſſunt dictæ rationis habere conſortium. Septimus, qui ſolus nec creatus ex binis unius generis numeris, nec ipſe alium geminatus effundit. Vnde merito Minerva ſine matre virgo ſine procreatione perhibetur.

Hippocrates Cous, naturæ ſcrutator egregius, hunc numerum in libris, quos περὶ ἑβδομάδων appellat, ait creandis ineſſe corporibus. Nam ſemen fuſum & fomite matris exceptum, ſeptimo die in ſanguinem commutari, ſeptimo menſe perfici, ac plerumque naſci legitimam partus dinumerationem manſurum; [fort. *menſium*, potius, *ſeptimanarum*, pro *ſeptimeſtrium*, *ut inf.*] infantiumque dentes a ſeptimo menſe prorumpere, ſeptimo mutari an-

 no,

no, bis ſeptimo incipere pubertatem: ter ſepteno florem barbæ juvenilis abſolvi. quatuor autem annorum hebdomadibus evolutis, ſtaturæ creſcentis terminum fieri, nec ultra proceritatem poſſe procedere. xxx vero & v annis exemptis etiam ingenii progreſſionem fere deſiſtere quidam putavere Philoſophi; quod videlicet in quinque redigatur hebdomadas. Muſici vero ſeptem vocum diſcrimina duobus tetrachordis pro rata portione modulatis efficiunt. Vna chorda communi, quæ utriuſque concentum harmoniæ modificatione componat. Quod paulo uberius exequemur. Dialectici quoque concluſionis hypotheticæ modos in ſeptenarium numerum redegerunt; quibus amplius nihil acuta quivit diſciplina cognoſcere.

* De Octavo autem numero non multa dicam; ſed quæ huic loco ſufficiant iſta ſunt: Octo, primus cubus: Κύβον Græci; nos Quadrantal dicimus. i. forma, quæ tria corporum intervalla contineat. Nam cum σημεῖον lineæ ſemen & ſignum ſine ullis partibus animo cogitabis, eadem cogitatione defluere videbis in lineam. Quæ quia duobus finibus terminetur linea longitudinis, ſub dualis numeri natura limitatur. Hæc in quaternarium duplicatione progreditur, & facit epiphaniam. i. ſuperficiem planipedem; quam Græci ἐπίπεδον nominarunt, quatuor lineis angulis deſcriptam. Quæ ſi æque dupli ratione grandeſcat, octavo numero quadrantal illud abſolvet, eritque, ut diximus, in duobus longitudo, in quatuor latitudo, in octo altitudo; quia nihil amplius in lineis corpora perfecta conquirunt, quæ a nobis ſolida, a Græcis ϛερεὰ χήματα nominantur. Nam color, qui veluti novus accedit, a pleriſque non naturis corporum, ſed lucis jactibus impreſſionibuſque tribuitur. Vnde illud recte Virgil. Æn. vi. verſ. 272. *Et rebus nox abſtulit atra colorem.* quod utique dederat, abſtulit. Sed ne de primo cubo dicentes ad alium tranſeamus, & ſit mutilantis ſubtilitatis aſſertio: ut a numero pari, qui femineus habetur, tribus illis limitibus duplicatis natus eſt cubus, ita tribus per ſui naturam ter triplicatis, efficitur alius cubus generis imparis maſculinus. Namque tres lineam faciunt longitudinis; novem, lineam latitudinis; viginti vero & ſeptem, profunditatem illam ſoliditatis abſolvent. Quod hac deſcriptione ſic intuere:

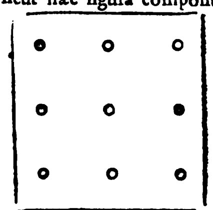
Longitudo	I	II	III	Longitudo
Latitudo	I	III	VIIII	Latitudo
Altitudo	I	VIII	XXVII	Altitudo

Tum adverte quod ſumma deſcriptionis climata complectitur. Nempe ſeptem, & hoc ad potentiam numeri Septenarii referimus. Nam & Plato cum diviſionem primam ex cratere illo ſuo, quo animam temperabat, efficeret, & dupli ac tripli diſtantias propinquioribus pro rata parte numeris inferciret, eadem poſuit intervalla primigenia; in quibus dempto illo principe, qui communis omnibus lateribus invenitur, remanent ſumme ſex numeri, ut dictum eſt, potentis atque perfecti, per quem hos duos cubos ſibimet mixtos ſi multiplices, in ducentos & decem cumulus iſte tranſibit. Nam VIII. & XXVII. fiunt XXXV. Hoc ſexies ducito, facies ut ſupra propoſuimus, ducentos & decem. Qui dierum numerus ſeptem menſes abſolvit. Hac ratione partus ille ſeptimanus eſt plenus. Vide iterum cubos his numeris contineri. Octo binarii generis cubus eſt. XXVII. ſeptenarium continent in reliquis. Nam ſumma major quæ in viginti eſt, binorum laterum inſtar. reliquæ ſunt ejus in ſeptem, quem plenum in loci hujus expoſitione jamdiu demonſtravimus. Ad hunc numerum cubicum, ut Varroni placet, Lunaris curſus congruit revolutio, quæ in XXVII. diebus omne tanti ſyderis lumen exhaurit. Adde quod octavus hic nume-

* *Macrob. lib. 1. Somnii cap. 5.*

s dierum noctiumque crementa convertit. Nam cum octavam arietis
Sol ingreditur, lucis, umbræque menſuram paribus momentis exæ-
ndeque ad Cancri octavam partem lux aucta producitur. Vnde alia rur-
ialitate regreditur, ad Libræ octavam partem, ut fiant Solis contractiora
a. Noviſſime pigras ac breves horas a Capricorni humiliore meta re-
is in ſolſtitium aliud, quod Brumale dicitur, tendit, ac ſic alterno
ine dies a noctibus, umbræque a ſolibus ſuperantur, octavæ partis qua-
m limite diſparato, ut æquinoctia duo, ſolſtitia totidem numerentur.
ero in hunc numerum orbes, ſeu Deus artifex, ſeu Natura prudens
it. Nam primus ac ſummus eſt ἀπλανής. Qui quia ſemper uno ac jugi
iatus agitur motu, nulli videtur errori eſſe ſubjectus. Sub eo Planeta-
nt v. circuli, & Solis ac Lunæ curricula. Nam terra, ut ait Tullius,
immota ſemper ſede manet; & ab illorum moribus ſegregata, obſtipo
e defixa ſubſedit. Additur cauſis, quod in Muſica tonus octavæ partis
ione conſiſtit per numerum, qui Epogdous nominatur. Iure i itur æ-
hominis hi numeri temperant: quorum in naturæ totius cauſa poten-
iam colligi duorum altrinſecus ſubductione perſpicimus. Qui numerus
ii clauſit ætatem, hic quoque pleniſſimus intelligitur. quia & ordinem
lem per analogiæ conſtituit rationem; & ex his partibus conſtat, in
eſt miranda perfectio, id eſt, XXVIII duplicans in ſummam. Nam L.
que debemus accipere, ſicuti pro monade decadem. Quinque autem in
ſequens ſenarius comitatur, quem ſuperioribus adhærere cognoſcis.
. perfectus eſt numerus in ſecundo verſu; ſicut eſt in primo ſenarius,
mpletur partibus ſuis, nec abſque hoc alius. Habet autem partes has:
iam XIIII. tertiam non habet: Quartam vero habet VII. quinta, ſex-
privatus eſt. Septimam recipit numeris IIII. octavam, nonam, deci-
undecimam: duodecimam, tertiamdecimam ne diſquiras. Quartam-
am vides in duobus exiſtere: a qua uſque in XXVIII nulla ſubductæ
is portio reperitur. Omnes ergo partes ejus in ordinem digere, ſimul-
ibductio, [fort. *ſubducito*] in cumulum primitus poſitum remeabunt.
ue XIIII. VII. IIII. II. I. & XXVIII. congregatio jugata componet.
perfectus eſt numerus, ut ratio comprobavit, duo perfecti magis fecere
um. Non potuit ergo Africanus velut immaturæ mortis queri diſpendia,
ihil minus eſt vitæ quam ratus numerorum ordo complevit.

ungamus huic loco illud quoque de Novenario, quod Tullius ait; *No-*
ibi orbibus connexa ſint omnia; ut hoc demonſtrato, tutius primi verſus
ſit diſputatio. Eſt igitur quadratus numerus novenarius, quia ex tribus
triplicatis exoritur, ſicut hæc figura compoſita eſt:

uo verteris, quadraturam videbis, cuncta ejus latera congruentia, to-
e habetur ex totis: quia & initium habet ex tribus, & medium obtinent
iidemque finiunt, parteſque ipſius totæ ſunt; quod in aliis nequaquam
ris invenitur. Tres enim, ut ſupra diximus, totus eſt numerus, ſed non
is ipſe compoſitus. At vero novem & ipſi tribus partibus toti ſunt, &
artes totæ de tribus. Ex quo mihi videtur Maro doctiſſimus Romanorum
e illud: [VI. *Æn. v.* 439.]

—— *Novies Styx interfuſa coërcet.*

Ter-

Terra enim nona eſt, ad quam Styx illa protenditur: myſtice ac Platonica di-ctum eſſe ſapientia non ignores. Nam Poëtica libertate inſerit fontanæ animæ a cælo uſque in terras eſſe decurſum. Nam ſub pedibus ſummi patris, qui diſſiper (hinc dicitur πηγαῖα ſtyx poſita) per omnes circulos fluit, imponens ſingulis velut In curru aurigam, id eſt, vitæ ſubſtantiam, ex qua cuncta viventia originem ſortiuntur, & eidem ſoluta redduntur: manatque illa per cuncta volentes commiſceri, quod ex natura ſit hiulca, interjectu ſui vigoris ſeparat; &, ut ipſe Virgilius loquitur, *coërcet*, ut ſui generis momenta conſervet. Inter cælum & terram novem intervalla ipſe conſideres licet: ſic: Quoniam primi verſus abſolutio novenario numero continetur: neque ipſa decimum circulum natura requirebat. Habes de numeris quod ſine libris in agello potui reminiſci. Sequenti parte ſermonis, etiam ſymphoniam mundi, qua cum perſonare Pythagoras exiſtimat, referemus.

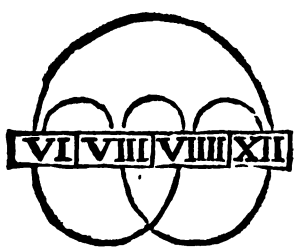
DE CÆLESTIVM ORBIVM SONITV.

Legend. Macrobius lib. II. *in Somnium Scip, cap.* IIII.

SEquitur locus, cum rei obſcuritate, tum expoſitionis a Tullio poſitæ brevitate, difficilis. qui ſub perſonis iiſdem, quas ſupra memoravimus, ſonitum mundi, octo videlicet orbium impulſione concinere, Pythagorei dogmatis aſſertione, perdocuit. Nam terra (ut ait idem) nona, immota ſemper ſede conſiſtens nullo canore concutitur, & velut fundamenti vice circum ſe actis octo curſibus defixa libratur: atque ut in cithara teſtudo, ſic ipſam mundanæ harmoniæ velut machinam præbet. Sed quædam primitus ex Muſica diſciplina tradenda ſunt, quo facilior intellectus exiſtat. Sicut in arte Grammatica articulatæ vocis maximæ ac principales partes edocentur, *nomina* & *verba*; harum autem ſunt ſyllabæ partes, ac litteræ ſyllabarum, per quas in unum collectæ ſignificant aliquid, & in eas rurſus diductæ ſolvuntur: ita canoræ vocis, quæ a Græcis ἐμμελὴς dicitur, & eſt numeris moduliſque contexta, principales portiones habentur συςήματα. Syſtematum vero partes ex certo contracto pronuntiationis exiſtunt; quæ Græci διαςήματα nos *intervalla* nominamus. Diaſtematum vero partes ſunt φθόγγοι, qui *ſoni* Latine dicuntur: Hi ſoni quaſi fundamentum ſunt cantus. Eſt autem ſonorum plurima differentia juxta chordarum intentionem, quæ non, ut libet, efficitur, ſed certa obſervatione numerorum, de quibus mox loquemur. Et acuti quidem ſoni vehementius & citius percuſſo aëre pulſantur; & ubi nimius incitatiorque pulſus eſt, *accentio* vocitatur; *ſuccentio* vero, cum lenior tardiorque pulſatio eſt. Ex accentionibus ratione Muſicæ cantio temperata, *ſymphonia* dicitur. Quam ita definiunt: *ſymphonia* eſt conſonæ vocis continua modulatio. Dicunturque aliæ ſimplices ſymphoniæ; aliæ vero copulatæ. Prima ſymphonia in quatuor primis modulis invenitur: quæ διὰ τεσσάρων a Muſicis appellatur; ſecunda quæ ex quinque primis modulis conſtat, ac διὰ πέντε nominatur. Quibus mixtis in ordinem atque compoſitis, naſcitur ea cantilena, quæ διὰ πασῶν habetur per ἐπόγδοον numerum. Qua veteres Muſici octo tantum chordis utebantur. ad circulorum cæleſtium ſimilitudinem referentes. Tres ſunt itaque ſymphoniæ ſimplices àc primigenæ, διὰ πέντε, διὰ τεσσάρων, διὰ πασῶν, quæ in Tetrachordo, numerorum ratione diſpoſito, reperiuntur. Nam ſi unam chordam, ut libet, intentam ſemel aut iterum verberaris, ſonabit quidem vel grave, vel acutum; conſonantiam tamen habere non poterit, quæ dicitur Symphonia. Huic chordæ ſi alteram jungas diverſa ratione diſtentam; quæ tamen diverſitas analogiæ congruentiam haberet, ſonum vero non irritum aut ſimplicem, ſed qui & aures oblectet, & rationi, de qua loquimur, rite con-

conveniat. Tendamus igitur primam chordam momentis ſex, alteram vero octo; comparatio iſtarum chordarum ſymphoniam efficit διὰ τεσσάρων. At ſi aliam duobus momentis, aliam tribus intendas, διὰ πέντε ſymphoniam utriuſque percuſſione reſonabit. Si vero aliam ſex momentis intorſeris, aliam duodecim, dicetur hæc ſymphonia διὰ πασῶν, quam duplicatio ex utraque ſuperius demonſtrata pepererit.

Sed ne confuſius hæc a nobis tradantur, dicam quot modis inter ſe numeri comparentur. Denique quæ ſit numeris modiſque cognatio, ad efficiendam conſonantem jugiter cantilenam. Numerus igitur aut διπλάσιος, aut ἡμιόλιος, aut ἐπίτριτος, aut ἐπόγδοος appellatur. Διπλάσιος, Latine qui dicitur *duplex*, ſub exemplo ſenarii duodecimi numeri demonſtret, quæ inter ſe ſummæ, ut vides, longius diducuntur. ἡμιόλιος vero propinquior ex duobus ac tribus eſt numeris, cum minorem ſummam major alia conlata, media minoris ſuperat portione. Namque vides tres duobus uno anteire numero, qui minoris dimidia pars eſt. Tertia comparationis eſt ratio ex ἐπιτρίτῳ numero, cum ſcilicet major minorem ſummam non medietate minoris ejuſdem, ſed tertia parte progreditur: ut quattuor ad tria ſunt. Quamquam enim uno ſuperentur; tamen hic unus non media portio minoris eſt, ſed tertia videlicet. Ἐπόγδοος autem tunc eſſe dicitur numerus, cum major minorem ſummam octava parte minoris antevenit: ut ſunt novem ad octo: qui cum uno ſimiliter, ut ſuperiores, anteëat, tamen, ut vides, octava pars minoris eſt unus: qua comparatione nullam arctiorem fieri poſſe Arithmetici aſſerunt, vel in numeris, vel in ſonis. Nec enim poſſumus decem ad novenariam ſummam pari ratione conferre, prohibente Epogdoi verſus memorato ſuperius limite. Expoſitis igitur comparationibus numerorum, dicamus quæ cum his ſit ſymphoniarum ab Harmonica diſciplina conjunctio. Fac igitur tetrachordum ex his quos proponam numeris temperatum; quorum ſit prior ſenarius perfectus, ac ſapiens numerus; ſecundus, octavus; tertius, novenarius; duodecimus qui eſt, locetur extremus. In his quatuor chordis omnes ſimplices ſymphoniæ varia chordarum percuſſione naſcuntur. Nam ex intervallo ſenariæ atque octonariæ ſummæ ſymphonia διὰ τεσσάρων efficitur, atque ἐπιτρίτῳ numero continetur. Qui etiam in duabus, quæ ſunt reliquæ, ſicuti cernis, apparet. Nam duodecim ad novem eodem comparantur ἐπιτρίτῳ, recinuntque ſimiliter ſymphoniam, quæ διὰ τεσσάρων appellatur. At ſi altrinſecus prima tertiam, item ſecunda & extrema pulſetur, ſymphonia reſonabit, quæ dicitur διὰ πέντε, ex ἡμιολίᾳ orta ratione. Prima ergo & extrema percuſſæ διὰ πασῶν efficiunt ſymphoniam, ex *duplaſio* numero conſonantem, cujus umbilicum *epogdous* ille contineat, qui octo ac novem videtur inſertus. Hujus igitur figuram aſpice Tetrachordi:

At quia non quatuor circulis ſed octo, ut traditum eſt, harmonia mundana compacta eſt, non διὰ πασῶν, ſed δισδιὰ πασῶν ſymphonia concinunt, ex duo-

duobus velut tetrachordis inter ſe coëuntibus. quorum intervalla doctiſſimus ille Pythagoras oſtendit : qui a terra uſque ad illum verticem, qui dicitur ἀπλανὴς, duodecim ἡμιτόνια patere cognovit : quorum diviſio ad dupli convenit rationem, ſi octo ad quaternarium numerum referre volueris. Namque ait a terra ad Lunam τόνον eſſe ; a Luna ad Mercurii circulum *hemitonion* ; indeque ad Veneris hemitonion : a quo ad Solem tria hemitonia. a Solis autem orbe ad circulum Martium tonon eſſe, a quo ad Iovem hemitonion : indeque ad Saturni, hemitonion ; a quo ad Signiferum circulum, ſimiliter hemitonion : ita fieri ut ſex tonis cælum diſtet a terra, duodecim ſcilicet hemitoniis, fierique his traditas ſymphonias. Namque a terra ad Solis circulum *diateſſaron* reboat ſymphonia : a Solis vero ad zodiacum, *diapente*. Totum autem *diapaſôn*, quæ ex duobus primis æque duo ſunt hemiſphæria, ſuperius & inferius, & *diſdiapaſôn* totius mundi ſonitus concinit, XXIIII videlicet hemitoniis: quæ licet ad duplum rurſus accipias. Nam ut octo a quaternario duplo diſtant, ſic XXIIII ab octo. Habent enim eoſdem in ſe & alios totidem duplicatos, quæ dupli natura eſt. Sic ergo per tonos, qui *epog oá* ratione conſertim vinctimque miſcentur, efficitur conſonæ jugitatis continua modulatio *Quam*, ut ait Cicero, *imitati docti & ſapientes, aperuerunt ſibi reditum in cælum.* quod & Muſica diſciplina faciat purgatos animos labe corporea, & imperioſis pateat via carminibus in uſque illum, qui dicitur γαλαξίας, animarum beata luce fulgentem. Verba ergo Ciceronis attende : Dixerat Africanus : *Quis eſt qui implet aures meas ſonus ?* Mirifice *implet*. Quid enim eo plenius, aut grandius cogitaveris ? qui auditum noſtrum nimio ſono vocis obtundit, & oculos multo lumine caligantes ipſa ſui ſubſtantia cernendi nimietate debilitet ? Cui reſponſum eſt : *Hic eſt, qui intervallis disjunctus imparibus.* Quæ ſunt *intervalla* ? Quæ, ut dixi, Græci διαςήματα nominaverunt, non locorum, ſed numerorum ſpatia, quæ in metris aures ſenſu metiuntur, diſparibus tamen, ſed non pugnantibus. quod hac ratione quoque probabitur. Quatuor poſuimus ſummas.

II.	IIII.	VIII.	XVI.

Quid tam diverſum ? tamen naturalem inter eas cerne concordiam. Duc primam cum extrema. item unam ex mediis in ſeſe, eamdem colligent quantitatem. Bis etenim XVI ducti, XXXII efficiunt. & ſexdecies bini idem colligunt. Medietas vero prima in ſe ducta XXXII colligit. quod faciunt ambæ medietates ſibi confertæ. Namque quater octoni XXXII. & octies quaterni XXXII efficiunt. atque ita naturalis illa unitas congruentiaque ſervatur, dum idem ſunt extrema quod & media ; mediumque in ſe verſum extremorum efficiat quantitatem. Quid ? quod item notare nos convenit, ad perſpiciendam numerorum inter ſe caritatem. Vt enim prima medietas cum extrema ſumma collecta XIIII efficit ; ita ſecunda medietas ſibi complexa atque in ſemet adducta, eamdem, quam modo poſui, exhibet quantitatem. Hæc in Arithmetica diſciplina Proportio, Græce *Analogia* cenſetur : quæ pari crementorum ordine ſic progreditur, ut mediis extrema, primaque conjungat, faciatque eadem, quæ fuerant natura diſcreta. Quam in ſonis quoque cæleſtium circulorum divinitus eſſe ſervatam, doctiſſime Tullius ipſe commendat, dicens : *Qui intervallis disjunctus imparibus, ſed tamen pro rata parte ratione diſpoſitis, impulſu eorum orbium efficitur.* Hæc eſt enim Græce Analogia, quæ numquam in duobus oſtenditur, ſed tribus, & deinceps ; ut fiat quotquot ejus eſt proprium: Quantum hoc ad illud, tantum [hoc] illud ad hoc. Nam ut duo prima, quatuor dupli ratione ſuperant ; ſic eodem duplo vincuntur ab octo ; rurſuſque ſedecim duplo ſuperant octonariam ſummam. Hoc igitur in ſonoro ſervari Muſico & ſcientia profitetur, ut ſic diverſis temperetur vocibus cantilena, ut ipſa fiat rata diverſitas, & concentum perficiat, quicquid abſonum canere videbatur.

Nam

n cum, ſicut ipſe nos docuit, ex alia parte acutum perſonet mundus, ex ave; temperantur hæc mediis, & ita gradatim univerſa miſcentur, ut ſit ris vis duorum, acuti ſcilicet atque gravis: ut acuto zodiacus circulus, unaris, illudque dicatur νήτη, hoc ὑπάτη, ſono Dorio moveatur. in noſtris vocibus quoque animadvertere convenit: in quibus a gravi n acutum ſurgit accentus: &, ut lingua pulſatus aër, ſenſibile quiddam s reddit: ſic circulis impellentibus, atra [fort. *a terra, alterna*: an it litteræ ſint tranſpoſitæ] permixtum percuſſione diſſimili editur mun- ſonum melos, Tonis, veluti pedibus, metiendum. Nam Tonus certa ra eſt cum octava, vel tibia parte dimenſa, vel æris in pondere, vel in torquendo, diverſitas numeri rata & pro competenti ſervatur. Nam m cujuslibet longitudinis ſumens, & octava ejus portione deducta ca- a imprimas, tonus auditur; ſi ſextamdecimam ex reliqua metiaris, onium conſequitur. Itaque cavernis harmoniæ lege diſpoſitis edentur oniæ, quas docui per numerorum intervalla congruere. Hoc idem in lis chordis pondera moliuntur, ut inter duas pari habitudine facta i diſcrimina reſerventur, octavæ partis ſemper acceſſione dimenſa, ex ut dixi, Tonus exiſtit: ſi vero hemitonium tono copulare volueris, cima ponderis parte minor chorda ſiccabitur, atque ita concinentiæ æ modulationis orietur. Idem in organis, atque in ære ſervabitur; s perite judicantibus ſpatia vocum, vel incitatius enuntiantium, vel graviuſque ſonantium. Hinc illa [*Virg. 6. Æn. verſ. 646.*] *ſeptem ina vocum* exiſtunt, de quibus ait idem Tullius: *Septem efficiunt di- s intervallis ſonos.* Quod ſic intelligere conuenit, ut aut ſeptem intervalla irculos dividant; aut unius, id eſt, Solis, commune ſit melos: ut duo trachorda quodammodo non hiantia neque diſſona videantur in medio, e ab imo uſque ad ſummum *diſdiapaſon* jugiter audiendi modulatio can-

, *Me, vir doctiſſime,* reprehendi poſſe in hac temeritatis audacia, qui amdiu ſolis abolita [fort. *ſcholis abdita*, vel *obolita*] non tumultuaria ſed ata lucubratione digeſſerim. Sed habeant alii ſcientiæ gloriam; mihi pro ſione ſit ſtudio tuo paruiſſe: quod ita flagras amore diſcendi, ut ea quo- nter judicationum tuarum occupationes audire volueris, quæ peritius ipſe e alios potuiſti.

M. TVL-

M. TVLLIVS CICERO IN SOMNIO SCIPIONIS,

E lib. VI. *de Rep.*

EIus temporis ancipitem video quaſi fatorum viam. Nam cùm ætas tua ſeptenos octies Solis anfractus reditusque converterit: duoque hi numeri (quorum uterque plenus, alter altera de cauſa, habetur) circuitu naturali ſummam tibi fatalem confecerint, in te unum atque in tuum nomen ſe tota convertet civitas: te ſenatus, te omnes boni, te ſocii, te Latini intuebuntur. tu eris unus, in quo nitatur civitatis ſalus.

EX COMMENTARIO ELIÆ VINETI SANTONIS.

DVoque hi numeri.] *Septem & octo, qui pleni habentur, abſoluti, & perfecti, alter altera de cauſa, & peculiari ſua uterque ratione: quique quod genuerint inter ſe multiplicati, veluti numerum quinquaginta ſex, non poteſt non eſſe plenum, & aſolutum ob eam ſuam plenitudinem, natura res ita comparante, ut nata eorum ingenium referre ſoleant, a quibus procreata ſunt. Cum ergo duo hi numeri circuitu a natura conſtituto, & congeſtu ſuo, definitam annorum vitæ tuæ ſummam confecerint, ac compleverint, tunc in te ſolum, ac in tuum nomen, & cetera. Voluit autem Cicerò, litteris multis præditus; plurima variaque ſcientia homo, oſtendere hoc loco, ſe ne Pythagorica quidem doctrina ignarum eſſe. Pythagoras enim, & ejus ſectatores, in numeris varia quaſi myſteria notaverunt, illiſque virtutes (ait Gellius lib.* III. *cap.* X.*) poteſtateſque multas, ac varias attribuerunt. Sic de* Septenario *mirabantur, quod utraque urſa in cælo ex ſeptenis ſtellis eſſet. Quod Vergiliæ (quæ Pleiades Græcis) ex totidem. Quod Planetæ ſeptem. Quod ſeptimis menſibus, & ſignis ſolſtitia fierent, & æquinoctia. Quod Luna quater ſeptenis diebus curriculum ſuum conficeret. Quod ſeptem in homine, quæ dicuntur nigra membra, lingua, cor, pulmo, jecur; lien, renes duo. Quod ſenſuum in capite ſeptem foramina, unum oris, narium, oculorum, aurium bina. Quod modus adoleſcendi corporis humani ſummus eſſet ſeptem pedes. Quod homini naſcerentur dentes menſe ſeptimo, & ut plurimum anno ætatis ſeptimo exciderent, ac naſcerentur alii. Quod ægris corporibus periculum ſanitatemve ſeptimi dies denuntiarent. Quod Motus eſſent ſeptem, ſurſum, deorſum, ante, pone, ad dexteram, ad lævam, & ad medium.*

um. Sed ne longior ſim, hæc omnia, & hujuſmodi plura de Septenarii numeri
tate, & virtutibus, non ſolum ex Macrobio *tibi cognoſcenda, qui ex anti-*
Pythagoreis multa congeſſit ad eam, quam Cicero *ſignificat, plenitudinem*
narii numeri perfectionemque explicandam, ſed etiam ex Hippocrate De par-
ptimeſtri, & natura partus: ex eodem, & aliis Medicis, de morborum jua
: ex Philone Iudæo, Clemente Alexandrino, Aulo Gellio, Cenſorino, Lactan-
Hieronymo in Prophetam Amos, & Micheam; Auguſtino libro undecimo de
ate Dei, & in Pſalmum ſeptuageſimum ſeptimum: ex Beda, & aliis. De
nario *autem numero idem Pythagoras hoc prædicabat, quod mundum univer-*
contineret. Cum enim probaſſet, nihil eſſe in rerum natura, quod Muſica
etria quadam; & convenientia vacare poſſet, univerſam harmoniam Muſi-
, & convenientiam eo numero contineri oſtendebat. Ex octo enim ſonis con-
ntia dià paſôn conſiſtit, intraque ſunt conſonantiæ dià teſſâron & dià pénte,
ipſam etiam compoſitæ reddunt dià paſôn. Addebat, ætheris præcipuæ Mundi
s, & præſtantioris, octo eſſe, quas dixerunt Græci Sphæras: reliquas quatuor
di partes, quæ elementa vocantur, ejus numeri dimidium. Denique ut ſemel
m, hanc Macrobius plenitudinis numeri Octonarii rationem affert inſignem,
corpus ſit ſolidum. Eſt enim cubus octo, atque eorum numerorum, qui cubi,
eſſeræ appellantur, primus. Ipſum lege Macrobium, Marcianum Capellam, &
τ̃ ἀριθμητικῆς θεολογούμενα.

LATINI LATINI VITERBIENSIS

NVMERORVM CYCLORVMQVE CONSIDERATIO AD CICERONIS

E LIB. VI. DE REP.

SOMNIVM SCIPIONIS.

CVm Phyſica ratione deprehenſum Africanus apud Ciceronem in Somnio affirmarit, Annum magnum, quem *verrentem* appellavit, *annorum quindecim millium curriculo perfici*; quænam vero Phyſica illa eſſet ratio, cujus certo fundamento jacto niſus ego quoque ad difficilliamam quæſtionem expediendam pervenire poſſem, diu in longa ac permoleſta noctis vigilia meditatus, nihil ex iis qui eum Ciceronis locum explicandum adhuc ſuſceperunt, reperiſſem, converti me ad eos Chriſtianæ profeſſionis ſcriptores, qui de temporum ratione, multa firmioraque, certa quadam progreſſione prodiderunt: eamque progreſſionem Phyſicam illam veterum ſapientum rationem omnino eſſe interpretatus ſum; qua Africano ſuperſtite majores deprehenderint integram cæli totius converſionem *annorum quindecim millium* ſpatio, non majore, minoreve conſtare. Ex Bedæ igitur de Temporum ratione commentariis, Lunæ cyclum annis decem & novem; Solis vero annorum viginti octo periodo abſolvi comperi; ex his vero in ſe multiplicatis Cyclum majorem produci *annorum quingentorum triginta duorum*, quem Paſchalem Dionyſius Abbas appellavit, quod eo temporis intervallo ſeptem inerrantia ſidera, plena converſione peracta, in eumdem, unde paulatim progreſſa fuerant, revertuntur locum. Quoniam vero ea progreſſione uſus, tamquam plane Phyſica ratione, eo adductus eram, ut non temere ſperarem me ad cæli totius integram converſionem, quæ quindecim millium annorum peracto ſpatio conficitur, pervenire tandem poſſe, dixi intra me: Quid, ſi ego majore Cyclo quingentorum triginta duorum annorum vicies octies multiplicato, experiar quantum proficiam? Intelligebam enim, mihi ſine ullo veritatis periculo in noctis ſilentio quidquid vellem mecum meditari, atque in digitos utcumque mittere licere. Semel igitur, iterumque, ac tertio expertus, intellexi me non longe a propoſito ſcopo aberraſſe. Nam ſupradictorum clycorum numerum non plures quam centum quattuor annos redundantes inveni, quos peritorum Aſtronomorum erit definire, emboliſmisne, an alia ratione decoquere oporteat. Ego enim ejus diſciplinæ omnino rudis, nihil audeo affirmare. Hæc autem non facile adducor ut credam, neminem ante me cognoviſſe: ſed in infinita pæne ſententiarum varietate, deſperaſſe ſe poſt tot virorum ſingulari aucto-

ritate

:ate præſtantium definitas ſententias quidquam litteris conſignare poſſe, quod
:l pauciſſimis ſatisfaceret. Si qua enim umquam in difficili quæſtione ſenten-
s variatum eſt, in hac præcipue factum eſſe neceſſario cogimur conſiteri.
uot enim capita, tot varias ſententias numeramus.

Sed veniendum nunc tandem eſt ad id, cujus gratia, quæ ſupra ſcripſi, ſum-
o quidem ſtudio inveſtigata, ſed non ſine errore collecta ſunt: id eſt autem
tantum ſit univerſum tempus ab orbe a Deo condito ad natum Redemptorem
oſtrum, Dei & hominis filium Chriſtum Ieſum. Quod autem de Cyclorum
ajorum Dionyſii progreſſione certa comperimus, confirmari maxime poteſt,
æter ea quæ attulimus, auctoritate veteris ſcriptoris, qui *de mirabilibus ſacra Scri-
ura* multa tribus libris complexus eſt, exſtantque inter ſancti Auguſtini opera
omo tertio, in Appendicem a Lovanienſibus merito rejecta. Is palam indi-
vit, ſe Britannum, vel Hibernum natione fuiſſe: Quæ ſcripſit autem operæ-
etium eſt hic totidem verbis referre, ex ſecundo libro, capite quarto. Sunt
tem hæc: *Quinto namque cyclo a mundi principio anno centeſimo quarto-decimo,
nerale totius mundi diluvium ſub Noe venit: qui poſt diluvium quadringenteſimo
cimo-octavo anno deceſſit. & inde alius incipiens, id eſt ſextus, in octavo ætatis
'brahæ anno finitur. & nono ejus anno ſeptimus incipiens, trigeſimo quinto anno
reſſionis filiorum Iſrael de Ægypto, id eſt, quinquennio ante mortem Moyſi con-
iditur. poſt quem octavus, in quo eſt illud ſignum in Sole & Luna factum, trigeſi-
o-ſexto anno egreſſionis Iſraël de Ægypto incipiens, in trigeſimum-primum annum
'ſæ regis Iudæ incidit: cujus trigeſimo-ſecundo anno nonus exordium capiens, in quo
aliud ſignum in Sole, Ezechiæ regis tempore, de quo paulo poſt dicemus, factum
itur, centeſimo-octavo anno poſt templi reſtaurationem, quæ ſub Dario facta eſt,
i curſus ſpatium conſummavit; donec decimus inde oriens nonageſimo-ſecundo anno
ſt paſſionem Salvatoris, Aviola & Panſa Coſſ. peractis curſibus conſummatur. poſt
em undecimus a Conſulatu Paterni & Torquati ad noſtra uſque tempora decurrens,
tremo anno Hibernienſium moriente Manichæo inter ceteros ſapientes, peragitur.*
onſtat igitur ex hoc vetere ſcriptore, qui poſt ſancti Auguſtini obitum annis
centis triginta hos Commentarios edidit, atque ante Venerabilem Bedam an-
s centum & amplius, motus cæleſtis initium cum Cyclorum majorem Dio-
ſii (qui ante ipſum pæne centum annis floruit) initio cœpiſſe currere. Con-
matur hæc eadem veritas *Georgii Cedreni* ſcriptoris Græci teſtimonio, in hiſto-
rum compendio, qui anno trecenteſimo-ſecundo Sethi, paractam fuiſſe
mam periodum quingentorum triginta-duorum annorum ab initio creati
leſtis motus tradidit. Duorum horum teſtium confirmata ſententia, anno-
m Chriſti initium cum initio Paſchalis Cycli a Dionyſio, Beda, & aliis,
ie ulla, quod legerim, ſententiarum diſcrepantia conſtitutum jam ante aliquot
cula, noverunt omnes qui de ea re aliquid vel leviſſime inveſtigarunt. Hoc
tur jacto fundamento, quis mihi audeat negare, die quarto creatum firmamen-
n cum Sole, Luna, ac ſtellis, quæ tempora, dies, & annos diſtinguerent
otum, cæli quoque eodem momento creatum fuiſſe? Certe videre nequeo,
t non neceſſario conſequens ſit, cyclos ſuos Lunam Solemque ſtatim in-
oaſſe cum motu: quod, quia veriſſimum eſſe cogimur confiteri, eadem qua
ıra, progreſſione uſus ſum, id eſt certiſſima ratione Phyſica, ad uſque na-
n Chriſtum eiſdem Cyclis tam minoribus quam majoribus univerſum ab
oe condito tempus concludi oportere, quantumque illud tempus metiri
is, id eſt prorogare, aut coartare velit. Si igitur cum cæli motu cycli cœpe-
ıt currere, quid nam venire in mentem potuit *Mariano Scoto*, cur initium
arti Cycli decemnovalis Lunæ anno quarto vitæ Adami aſſignandum puta-
? quod mihi abſurdiſſimum viſum eſt; & cum ratione Phyſica ita pugnat,
nemo tam ſtupidus ſit, quin videat id fieri nullo modo poſſe. Quid enim?
ſavit ne cæli neceſſarius motus, an aliquo ſecretiore myſterio anni trium
:lorum *quinquaginta ſeptem* in hoc temporis ſpatio prætermittendi, aut ſilentio
ıdemnandi ſunt? Eumdem autem Scotum cum Dionyſio, Beda, & aliis

 in

in eadem ſententia fuiſſe ſæpe legimus, initium annorum Chriſti initio Cycli Paſchalis tribui. Quare veriſimilius mihi videtur, in libro acephalo, in quo ſeptem prima capita deſiderantur, paginam unam aut alteram deeſſe, in qua & trium cyclorum, & quattuor Indictionum curſus ſuo ordine explicatus notabatur. Hoc unum vero eruditis conſiderandum relinquo. Ego enim (ingenue fateor) cum diutius in ea difficultate ſolvenda fruſtra laboraſſem, nihil reperi quod ſatisfacere cuiquam poſſe mihi videretur. Inter eos autem qui ab orbe condito ad Chriſtum natum annorum ſummam diligenter notaſſe referuntur (eorum autem longam ſeriem Xyſtus Senenſis in ſacra Bibliotheca lib. v. Annotat. 68. collegit) neminem inveni, qui minus a Cyclorum integritate diſcedere, & ad temporis totius veritatem propius accedere mihi videatur, quam beatus Auguſtinus. Is enim (ut referunt multi) univerſum tempus ab orbe conditio ad Chriſtum natum *quinque millibus trecentis quinquaginta tribus annis* comprehenſum fuiſſe ſtatuit: quod ſpatium ſi quis in Cyclos majores Dionyſii partiatur, inveniet, ſupra decimum Cyclum nihil amplius redundare, quam *annos triginta-tres*, quod librariorum vel negligentia, vel temeritate commiſſum exiſtimare quis facile poterit. Decem enim Cyclorum curſus *quinque millium trecentorum viginti annorum* intervallo neceſſario perficitur. Vbi autem a S. Auguſtino eum annorum numerum definitum fuiſſe teneamus, adhuc quæro. Opinor vero triginta trium annorum numerum ſupra integros Cyclos a quopiam forte additum, qui putarit ab orbe condito non ad Chriſti ortum, ſed ad mortem ejus eſſe referendum. niſi forte verum ſit quod aliqui aſſerunt, Neſtorianorum conſuetudinem fuiſſe, Chriſti annos non ab ejus ortu, ſed ab aſſumptione in cælum numerandi, quod poſt aſcenſionem divinitatem ejus confeſſi fuerint, non ante. Ego vero quovis ſacramento contenderim (quandoquidem neceſſarium eſſe oſtenſum ex prædictis eſt, Cyclorum initium ſtatim cum cæli motu cœpiſſe currere, & uſque ad natum Chriſtum Cyclos integros omnino numerari oportere) Alfonſi Regis, qui Aſtronomicas tabulas compoſuit, annorum numerum notatum, manifeſto corruptum eſſe; facileque deprehendi a quovis poſſe. Primus enim Cyclus, 532. annis conſtat. Secundus, 1064. Tertius, 1596. Quartus, 2128. Quintus, 2660. Sextus, 3192. Septimus, 3724. Octavus, 4356. Nonus, 4788. Decimus, 5320, Vndecimus, 5852. Duodecimus, 6384. Præter hos autem numeros conſiſtere integri Cycli non poſſunt. Quare numerus Alfonſo tributus non 6984. ſed 6384. reſtituendus eſt. Verum conjecturis fruſtra niti in re graviſſima, tantaque ſententiarum varietate, hominis otio potius abutentis, quam prudentis aut induſtrii viri eſſe jam pridem ſtatui. Hæc ego etſi veriſſima eſſe, ideoque probanda omnibus viſum iri confido, eruditis tamen maturius conſideranda propoſui; ut quia me hominem, in quem error cadere poteſt, agnoſco, ab eis admonitus, errores meos corrigam. Romæ, VII. Id. Aprilis. M. D. XC.

IN.

INDEX

RERVM ET VERBORVM

LOCVPLETISSIMVS

Quæ in his Commentariis continentur.

A.

ABrogari. 119
Academia cum Platone interdum ſenſit, interdum diſſenſit, & quibus in rebus. 18
Academica diſciplina finitima Peripateticæ. 86
Academicorum proprium. *ibid.*
Accubatio. 349
Accuratiſſime diſputare, ſubtiliſſime, diligentiſſime, cum veritate congruenter. 130
Accuſare, & reprehendere. 161
Actio redhibitoria. 155
Actum agere. 397
Ad Capuam. 334
Addicam pro probabo. 415
Adjuro. 427
Adoleſcens officii colendi notitia erudiendus. 16
Adoleſcentes cupidi, & inconſtantes. 39
Adoleſcentes ſperant ſe diu victuros. 360
Adoleſcentes vim potius, quam jus ſpectant. 360
Adſciſcere ſibi. 389
Adſtringere ſceleri. 132
Advenis, pro adveneris. 339
Adulari, paſſive. 56
Æacus, & Minos, Iovis filii. 58
Ædilium officia. 113
Ægina. 151
Æpol, pro ædepol. 339
Æquitas. 379
Æs Corinthium. 411
Æſchinis dictum præclarum. 16
Ætas militaris. 357
Ætas alia, & alia oritur. 400
Ætas ſeneſcit, ſenſim ſine ſenſu. 344
Ætas ſenilis his vacat muneribus, quæ laborem exigunt. 343
Ætatis conſtantis gravitas. 342
Affabilitas, & comitas conciliant animos. 107
Affectus ætate. 351
Affici &c. 101
Afflare e floribus. 356
Affluere deliciis. 390
Africanus minor. 49. 54
Africani minoris mors. 373
Agendum bene inter bonos. 154
Agis Rex. 121
Aglaus Arcas pauperrimus prælatus Gygi Lydorum Regi ab oraculo. 136
Ægriculturæ laus. 72
Agri foſſiones. 353
Ala equeſtrium turmarum auxiliarium. 105
Aldus Mannuccius quot libris ſcriptis uſus ſit in emendando libro Officiorum. 14. &c.
Alexander. 91
Alexander Pheræus. 96. & nex. 97
Amare oportere ita, ut aliquando oſuri ſimus. 392
Amare quid. 382
Ambitioſi. 392
Ambroſius D. 57
Amici. 381
Amicitiæ diſſuendæ potius, quam diſcindendæ. 65
Amicitiæ fructus omnis in amore. 384
Amicitiæ nimiæ fugiendæ. 388
Amicitia, & odium abeſſe debent a judice. 138
Amicitiam non eſſe niſi in bonis. 379
Amicitia moleſta numquam. 381
Amicitia numquam intempeſtiva. 381
Amicitia remiſſior. 394
Amicitia vera. 378
Amicorum mores. 392
Amicorum paria. 138
Amicus certus in re incerta cernitur. 393
Amicus verus. 378
Amici definitio. 41
Amor ex adſpectu naſcitur. 24

Ampliſſima quæ habentur. 114
Anacharſidis dictum, de Solonis legibus. 136
Animi celſitas, & magnitudo. 133
Animi voluptas. 46
Animi exercendo levantur. 343
Animi opera ſunt majora, quam corporis. 106
Animorum immortalitatem ſex probat argumentis Cicero. 363. quatuor. *ibid.*
Animus cæleſtis eſt nobis. *ibid.*
Animus cum corpore colligatus eſt & nexus, ex Platonis ſententia in Phædone.
Animus elatus. 42
Anniceride Platonis redemptor. 166
Anni militares. 357
Annus vere vertens. 431
Anquirere. 23, & 397, & 398
Anticato Cæſaris. 327
Antipater, Iolai filius. 107
Antipater, præceptor Panætii. 152
Antipater Tyrius. 123
Antiquari. 119
Antiqui fidibus diſcebant. 339
Antonius princeps eloquentiæ. 157
Apelles duas Veneres pinxiſſe dicitur. 130
Apex ſenectutis auctoritas. 358
Apium, civitatium, & ejuſmodi. 73
Apollinis de Sparta peritura oraculum. 121
Appellere, opponitur ſolvere. 152
Appius cæcus domum gerebat. 344
Appius imperium tenebat, & auctoritatem. *ibid.*
Apte dicere. 13
Aqua hæret. 167
Aquillius primus de dolo legem tulit. 33
Aranearum telæ 136
Archyta Tarentinus. 398
Archimedes ſuis pulveribus, dum oppugnaretur patria, fuit intentus. 72
Areæ inter urbana prædia magni æſtimabantur. 426
Argumenta cur in dubiis adhibentur. 360
Argumenta 4. Platonis ad animorum immortalitatem probandam. 363
Argumentum a minori. 58
Aries a quibus inventus. 35
Ariſtippus, vir integerrimus. 71
Ariſto Chius. 329
Ariſtonis, Pyrrhonis, & Herilli ſententia quare exploſa. 20
Ariſto Stoicus. 112
Ariſtotelis, & Iſocratis æmulatio. 16
Ariſto, Zenonis auditor 18. qua in re ipſi inter ſe diſſentirent. *ibid.*
Arrogantia. 13. 56
Artificium quo Cicero utitur in cohortando filio ad Philoſophiam. 7. 8
Atia, Auguſti mater. 114
Athenarum laus. 8
Athletæ cur nudi certarent. 70
Atque. 63
Atilius Calatinus. 358
Atreus unde dicitur. 58
Attici cognomen. 328
Avaritia confertur hydropiſi. 409
Auctor bonus eſt, maxime dignus, cui aliquid narranti, fides habeatur. 166
Auctores qui de ſenectute ſcripſerunt. 327
Audacia ſua quemque a mente deturbat. 136
Audientia. 340
Augurari. 387
Auguſtinus D. cum audiſſet Ciceronis Hortenſium, ad Philoſophiæ amorem accenſus fuit. 85
Auguſtinus invehitur contra gladiatores. 111
Aurum & argentum per ſe nec bona nec mala ſunt, ſed &c. 88
Aurum, æs, argentum non hominum uſui. 90
Aurum ſpectatur igni. 102
Auxiliarium turmarum equeſtrium ala. 106

B.

Barbatuli mulli. 423
Baſillus. 157
Beati, qui nulla re egent. 117
Bella civilia qui geſſerint. 54
Belli, pro in bello. 123
Benefactorum recordatio jucundiſſima. 333
Beneficentia doctrinæ anteponenda. 32
Beneficia parata gratiſſima. 388
Beneficium accipere libertatem vendere eſt. 117
Beneficium majore menſura reddendum. 39

Beneficus qui. 38
Beneficus trucidator, adagium. 114
Benevolentiæ fiducia nulla ſtabilis eſſe poteſt. 390
Benevolentia in ſuos. 107
Bernardini Rutilii laus. 109
Bias. 302. tripoda aureum repudiavit. *ibid.*
Bloſius. 385
Bona ætas. 351
Bona dea. 420
Bona ſpes. 381
Bona interdicta male rem gerentibus. 338
Boni civis officium. 66
Bonitas apud ruſticos laudem habet. 159
Bos laboris ſocius, & alia. 88. unde dicitur. *ibid.*
Bonus eſt auctor & maxime dignus cui aliquid narranti fides habeatur. 166
Bonus, id eſt, juſtus. 102
Brevis vita hominis. 360
Bruti dictum ad Antonium terrendum. 94
Bruti facinus contra jus, & bonum factum. 137
Brutus omnem regnandi conſuetudinem ſuſtulit. *ibid.*
Βέλησις. 421
Buſcellinus. 385

C.

CÆcilii comœdia Epicletus. 400
Cæcilius. 339
Cæli ſtelliferi curſus. 430
Cæſare mortuo, nondum civitas erat libera. 129
Cæſar in parvulo opidulo primus eſſe malebat, quam ſecundus Romæ. 26. 32
Cæſaris crudelitas. 97
Cæſaris nex. 66
Cæſaris quinque triumphi. 98
Cæſar rerum omnium quando potitus. 123
Cæſar uno die centies ſextertium cenavit. 38
Calfurnius. 155
C. Aquillii laus. *ibid.*
C. Carbo conſularis vir, & eloquentia clarus. 106
C. Duillius delectabatur cereo funali, & tibicine. 346
C. Fabricii continentia. 441
C. Fabricius. 379
C. Gracchus frumentariam legem tulit. 118
C. Lælius. 371
C. Marius. 48. 412
C. Pontius Samnis. 345
C. Pontius Samnis adverſus Romanos imperator. 119
C. Sergius Orata. 157
C. Sulpicius Gallus. 380
Calamitas, & felicitas maxima ex parte in animis, & moribus ſita eſt. 152
Callidi qui. 88
Calumnia. 33
Camillus Romam everſam exul in integrum reſtituit. 387
Campus Martius. 61
Candaules Rex a Græcis Myrſilus dictus. 137
Cani, non rugæ auctoritatem afferre ſenectuti poſſunt. 358
Capedo, vaſis genus. 410
Capides. *ibid.*
Capiendi verbi vis. 100. & alia.
Capitum jugatio. 353
Carthaginienſes Arietem invenerunt. 35
Carthago. 34
Catadupa. 430
Catilinæ conjurationis origo fuit immoderata largitio. 111
Cato. 373
Cato Cenſorius, a cenſura ſeveriſſime geſta appellatus. 128
Cato didicit ſenex Græcas litteras ab Ennio. 339
Cato intulit ſibi manum, ne ſervientem patriam videret. 156
Cato major. 327
Cato major cur male audierit. 65
Cato M. & alia. 63
Cato natu grandior Græcas litteras Sardiniate didicit. 329
Catonis cognomen Sapientis. 372
Catonis filius a Catone patre crematus. 365
Catonis laus, & eloquentia. 408
Catonis magna vox, & latera. 336
Catonis ſapientia. 330
Catonis ſenis jocus. 60
Cato ſcripſit de re ruſtica. 352
Cato tribunus militum depugnavit ad

ad Thermopylas. 342
Catovii maximus, & ſpectatus. 375
Cato Vticenſis. 407
Caudium, Apuliæ vicus. 165
Cauſſæ juſtæ bellorum. 36
Cauſſæ ſex, quæ homines commonent, cur aliis faveant. 92
Cauſſam qui ignorat, nihil ſcit. 13
Cautio eſt, forma dicendi. 396
Celebrari. 25
Celeritas. 377
Cella vinaria, olearia, & penuaria. 355
Celtiberi. 36
Cenſendi verbum. 95
Cenſere. 10
Cereum funale. 346
Certatio in amicitia officiorum. 384
Certo ſcio. 328
Cetarii. 72
Cethegus. 423
Charon portitor. 71
Cicero a Peripateticis diſſentit in honeſto 12. Stoicorum probat honeſtum. *ibid.*
Cicero Æſopum in pronunciatione imitatus. 64
Cicero Ariſtotelem imitatur. 93
Cicero Ariſtotelis verbum vertit. 90
Cicero Cæſarem, & Antonium carpit. 42
Cicero defenditur. 22
Cicero definitionem virtutis accipit pro medio termino. 412
Cicero in reip. & amicorum cauſſis occupatus. 82
Cicero Iſocratis locum imitatus. 16
Cicero magis adhæſit Academicis, quam Peripateticis. 406
Cicero magis oratoris, quam philoſophi, nomen amplexus eſt. 13
Cicero maxime legendi cupidus. 84
Cicero multa ſcribere ruri ſolitus. 128
Cicero neceſſario, & ex omnibus negantibus, concludit. 412
Ciceronianæ ſententiæ inconſtantia. 34
Cicero nimiæ gloriæ amans. 75
Cicero pater patriæ. 114
Cicero Platonis ſententiam interpretatur. 84
Cicero Platonem imitatus eſt in Theæteo. 372
Cicero pacis auctor. 35
Cicero Platonis magis, quam Ariſtotelis lectione delectatus eſt. 13
Cicero quare in lib. Off. Stoicos vel maxime ſequitur. 21. Stoicos amicos vocat. *ibid.*
Cicero tres partes officii in procemio lib. II. complectitur. 81
Ciceronis argumentandi modus, juniores Dialecticos latet. 408
Ciceronis judicium de Platone, & Ariſtotele. 406
Ciceronis orationes elaboratæ. 83
Ciceronis ſumma laus, & res geſtæ. 49
Chilonis pulchrum dictum. 56
Cimbri a quo devicti. 36
Cimonis liberalitas. 115
Circulum abſolvere. Adagium. 131
Cives in alios cives officioſi eſſe debent. 71
Civis a dignitate. 159
Civitas, multitudo civium eſt. 121
Civitates quæ. 91
Civitates, quæ Ciceronem foverant, Senatus laudavit. 419
Civitatis felix adminiſtratio quando. 47
Civitatum. 158
Civium benevolentia quomodo paretur. 392
Cymbæ, dictæ a velocitate. 153
Cynici unde dicti, & alia. 66
Cyrſilus. 151
Cyrus Perſarum rex. 91
Clam furari. 102
Claviculæ. 353
Cleanthes. 338
Clementia magis hominem decet, quam crudelitas. 92
Clementia, quid. 55
Clementia victorem decet. 50
Clodius in curia ſervum ad occidendum Pompejum collocavit. 420
Clodius templum Nympharum incendit. *ibid.*
Clœlia, ejuſque virtus. 42
Cn. Papirius Carbo. 106
Cn. Pompejus, & ejus laus. 49
Cocles mortis diſcrimen adivit. 44
Collatinus, patriæ ſtudioſus. 137
Collocare, pro elocare. 111
Comœdia antiqua. 60
Comitium, pars fori Romani. 15
Commonere ſuos, quid. 139
Communis utilitas privatæ anteponenda. 134

Com-

Comparatio aptiſſima. 70
Comparatio apum, & hominum. *ib.*
Concoquo. 327
Conditores juris ſingularis, ſeditioſi veriùs ſunt, quam cives. 103
Congreſſus viri, & feminæ, opus divinum. 24
Conſcientia. 136
Conſcientia bene actæ vitæ. 334
Conſcientiæ furiæ. 413
Conſilium calidum. 51
Conſpiratio. 91
Conſtans. 146
Conſtantia. 379
Conſulatus ejuſdem. 357
Conſulere eſt, a juriſconſultis litigandi viam petere. 116
Conſuli eſt, de jure conſulentibus reſpondere. *ibid.*
Contemnere, & male exiſtimare, non idem. 101
Contumacia quæ. 390
Conveniens. 135
Convicia indigna homine ingenuo. 69
Convivium. 349
Copioſe, & ornate dicere ſine ſententia, inſania eſt. 107
Copioſi, & uſque ad delicias abundantes, non ſubveniunt ultimæ neceſſitati. 110
Corinthus. 34
Corinthus prædives. 121
Coriolanus. 385
Cornificii nomen non recte in aliquibus libris poſitum. 420
Cottæ, tres fratres fuere. 114
Craſſi cognomen, Dives. 112
Craſſi laudes. *ibid.*
Craſſi oratio. 423
Craſſus judices corrumpebat, ut ſontes abſolverent. 425
Craſſus, M. 62
Craſſus L. 61
Craſſus princeps in eloquentia. 157
Craſſus ſubornabat accuſatores, ad homines locupletes criminandos. 425
Cratippus. 324
Cratippus cujas fuerit, qua in diſciplina floruerit, civis R. adſcriptus. 8
Crimina aliena magis quam propria cernuntur. 71
Critolai Peripatetici libri. 135
Critonius Socratis diſputandi modum laceſſit. 406
Culmus. 354
Curio. 114
Curiales. 115

D.

DAmon, & Pythias. 138
Decii. 411
D. Iunius Silanus. 113
Decius uterque. 44
Declinare de via, pro, a ſummo jure recedere. 392
Decumam fructuum vel prædæ Romani alicui Deo vovebant, ut &c. 113
Deduci. 371
Defectus anni. 432
Defendere arbores ſolis. 353
Defenſionibus maxime gloria paritur, & gratia. 123
Deflagrare, abſolute. 416
Delectum rerum nullum relinquere, quid. 20. bis.
Delibatus animus. 363
Delictis etiam occultis abſtinendum. 136
Delinquitur plurimum propter amicos. 138
Deliratio. 344
Demens ruina. 337
Demetrius Phalereus de ſenectute ſcripſit. 327
Demetrius Phaleræus in quo dicendi genere excelluerit. 15. unde dictus. *ibid.* apud Macedones gratioſus. *ibid.* Bibliothecæ Alexand. a Ptolemæo profectus. ejus mors. *ibid.*
Democritus. 438
Demoſthenes induſtria naturam emendavit. 106
Demoſthenis in dicendo vis. 15
Deorum, an regum filii. 395
Depromptum ex arca non conferendum eſt cum eo, quod ex virtute depromptum eſt. 110
Deſiderium pro abſentia. 396
Deterere. 115
Dicæarchus. 91
Dic meliora, 351
Dicendi genera tria. 14
Dicteria. 160
Dies ſtatus. 36
Dignitas. 61
Dignitas quid, 69
Dignitas privata inferior publica. 71
Dignitate qui ſe abdicarunt. 46

Dii proſunt. 89. non nocent. *ibid.*
Dilabi, id eſt conſumi, diſſipari. 115
Diligentur, cum delectu. 111
Diogenes. 338
Diogenes, Cynicorum princeps. 152
Diogenes, præceptor Antipatri. *ibid.*
Dionyſius tyrannus. Hermocratis filius, & alia. 95
Diribitor, id eſt, qui dividit. 111
Dirus, & durus, quomodo differunt. 359
Diſcendum a bonis doctoribus. 8
Diſcrepare. 160
Diſertus, & eloquens, non idem. 107. 116
Diſſenſio Ciceronis. 357
Diſſimulare, & ſimulare, quid differant. 62
Diſſolutus. 58
Diſtincte dicere. 13
Diſtringit, & diſſolvit, non idem ſunt. 166
Diviſio eorum, qui imperant, 53
Divitiæ. 31
Dives, aut iniquus, aut iniqui heres. 409
Divinare. 336
Doctorum conſuetudo. 379
Dolium Danaidum. 111
Domui. 163
Domus æterna, pro monumento. 432
Dubitatio homine indigna. 417
Ducere. 27
Duo Scipiones. 362
Dupli pœna. 155

E.

ECquid. 327
Elephantorum, & leonum pugnæ, venationes dicuntur. 111
Elevare, pro minuere. 396. 398
Eloquens, & diſertur, non idem. 107. 116
Eloquens præſtat diſerto. 107
Eloquentia, cur juriſprudentiæ antepoſita. 116
Eloquentia in philoſopho requiritur. 10
Eloquentiam tenere principatum in iis, quæ dignitatem pariant, majoribus placuit. 116
Empedocles Agragantinus. 381
Enervare. 342
Ennio viſus adeſſe Homerus. 429
Ennius. 52
Epiclerus, Cæcilii comœdia. 400
Equitari. 64
Equitum, & ſenatus diſſenſione fractæ ſunt opes reipub. 161
Eripere, aut furari. 102
Eſcendere. 159
Eſſe odioſum alteri, 339
Ethionis tabula. 423
Evander, interfecto Caco, Herculi vovere decumam boum inſtituit. 113
Evertere aliquem per ludum & jocum. 60
Excutere intelligentiam. 160
Exercitus R. quot leg. erat. 31
Exigit pro poſtulat. 133
Exiſtimare male, & contemnere idem. 101
Exoticum, id eſt peregrinum. 409
Expetendum nihil, niſi honeſtum. 135
Explicare intelligentiam, 160
Exprobratio odioſa. 395
Exſtitit, id eſt, clarus evaſit, 106
Extremum. 378
Extremus actus vitæ. 72

F.

FAcile laborans, laborum tolerantiſſimus. 116
Fama negligenda propter amicum. 392
Familia. i. mancipia. 161
Familiæ R. permultæ nomen a beſtiis ſumpſerunt. 153
Fartores. 72
Faſtidio efferri. 390
Fatigare. 157
Felicitas, & calamitas maxima ex parte in animis, & moribus ſitæ ſunt. 152
Fetiale jus. 35
Fetialis. *ibid.*
Fidem qui violat, omne commune præſidium oppugnat. 138
Fides quid. 65
Fides. 379
Fides cum hoſte ſervanda. 37
Fides hominem homini conciliat. 30
Fides juſtitiæ fundamentum. *ibid.*
Fides non eſt dea, ait Aug. 164
Fides perpetua ex benevolentia. 95
Fide, pro fidei. 163
Fides Punica. 37
Fides unde dicatur. 30

Filio-

Filiorum a parentibus degeneratio. 54
Filus, pro elocutione. 382
Fimbria. 158
Finitimus, id eſt, ſimillimus. 116
Fœdare. 98
Fœdum opponitur pulchro. 136
Foris utimur modeſtia. 106
Fortes, qui pro Repub. mortem libenter appetunt. 132
Fortitudinis deſcriptio & laus. 42
Fortitudinis eſt, nec dolore, nec voluptate vinci. 46
Fortitudo, & temperantia, juſtitiæ comites. 88
Fortuna. 92
Fortunæ bona, non recte bona. 409
Fortunæ, & virtutis comparatio. 412
Fortunæ ludibria. 410
Fortunæ temeritas. 380
Fortunam ſui cuique mores fingunt. 421
Fratrum gratia rara. 134
Fraudium. 158
Frontes punctæ apud Thraces nobilitatis ſignum. & contra. 96
Fructus ad fenus exiguum, quis ſit. 426
Fulvius Vrſinus. 112
Fundum non habere. 111
Furari clam aliquid. 102
Furiæ conſcientiæ. 413

G.

G Salinator & Sp Albinus querelas deplorare ſoliti. 331
G. Servilius Ahala Sp. Melium interemit. 355
Gallus. 352
Gazam, regiam pecuniam vocant Perſæ. 120
Geometræ non perſuadent, ſed omnia, quæ deſcribunt, probant. 135
Gerere animum. 42
Gerundium, in dum, abſolute. 331
Gigantomachiam qui ſcripſerunt: 330
Gigantum mos. *ibid.*
Gladiatorum munera in funeribus potiſſimum edebantur. 111
Gloriæ deſcriptio. 99
Gloria eſt virtutis umbra. 382
Gratiam, & gloriam tyrannicidæ conſequuntur. 160
Gratiam referre. 390
Grave onus. 129
Græciæ dux Agamemnon. 341
Gremium mollitum, atque ſubactum. 352
Gulielmus Sirletus Cardinalis. 69
Gyges imperavit apud Lydos. 136

H.

Habere quæſtui remp. eſt, ex reip. muneribus quæſtum facere. 121
Habere rationem cum terra. 352
Habere religionem eſt, cavere. 109
Hannibal. 62
Hemicyclus. 372
Hera. 37
Hercules unde dictus. 133
Hereditas optima, quæ a patribus filiis relinquatur. 65
Herillus, & ejus opinio. 19
Hernici. 34
Heſiodus doctus. 354
Hippolytus. 33
Homeri lingua melle dulcior. 341
Homerus ante Heſiodum. 354
Homerus Ennio viſus adeſſe. 429
Homerus optimus auctor fabularum. 162
Homines ad cæleſtium ordinem creati. 363
Homines plures, quam unus, magis vident. 70 71
Homines ſtatim non fiunt improbi. 87
Homines ſuorum malorum commemorationem abhorrent. 97
Hominibus quæ utilia, quæ noxia. 88
Homini fidendum. 63
Hominis docere, & diſcere proprium. 40
Hominis inanis gloria. 56
Homo corpore, & anima conſtat. 27
Homo homini Deus. 30
Homo homini Deus, & lupus. 89
Homo homini nocet. 91
Homo hominis incommodo ſuum auget commodum. 133
Homo novus. 69
Homo oratione, & ratione a brutis differt. 40
Homo Romanus. 336
Homo ſpecie differt a pecude, genere a ſaxo. 389
Hominum proprium errare.
Honeſti, & decori diſcrimen. 57
Honeſtum, ex quatuor virtutibus. 81

Ho-

Honeſtum per ſe, lucet. 23
Honeſtum ſecundum naturam in quattuor partes dividitur. 27
Honor divinum bonum. 389
Honoris contemptus maximus honor. 46
Horatius Cocles. 411
Hortenſius Ciceronis æmulus. 157
Hortenſius pavonem in augurali adjiciali cena primus poſuit. 113
Horti luculliani. 70
Hoſtimentum. 36
Hoſtire. *ibid.*
Hoſtis. *ibid.*
Hoſtorium. *ibid.*
Humani caſus. 373
Humanitas. 428
Humanitas quid ferat. 109
Humæus Lovanienſis aberrat a Ciceronis ſententia. 424

I.

IAculari. 105
Ianus Medius. 126
Iaſon Phereus. 62
Idoneis de re familiari impertiendum. 110
Imagines opidorum, quæ bello capta fuerant, in triumpho portari ſolitæ. 68
Immunis, pro improbus. 389
Imperio animi utimur, ſervitio corporis. 98
Importunitas. 390
In amicitia experiendum. 393
In amicitia quæ requiruntur *ibid.*
In collegio adeſſe, vetus formula. 374
Indigere caſu accuſandi dictum. 390
Indicari. i. æſtimari. 154
Induſtria, & virtus præſtant divitias. 118
Inhumana virtus, neque ſuperba. 389
Inhumanum, & nefarium malle arcam quam juſtitiam. 110
In luce. 331
In manu. 114
In oculis civium. 331
Inops multitudo. 103
Inops poteſt eſſe gratus animo, non re. 117
Inſcriptiones veteres de Cibele. 347
Inſcriptiones veteres, quæ Romæ, & alibi leguntur. 365
Inſtar. 117
Inſtituere. 8
Inſulæ quæ dictæ. 155
Integritas. 379
Intemperans adoleſcentia. 341
Interceſſio, & intercedendi verbum ad pecuniam accommodatum, pro ſpondere. 426
Intus. 335
Iphigena. 162
Iracundia ſæpe prodeſt. 55
Ira nulla Deis, ut Philoſophi affirmant. 164
Ita rempore mitigatur, odium minime. 94
Iſocratis, & Ariſtotelis æmulatio. 16
Italicum bellum. 120
Iudices inferorum. 58
Iunia familia, Ilio oriunda. 109
Iupiter iratus. 163
Iurati dicuntur, qui in leges antequam judicarent, jurare conſueverunt. 138
Iuriſconſulti domus oraculum civitatis. 358
Iuris ſingularis conditores, verius ſunt ſeditioſi, quam cives. 103
Ius augurii. 335
Ius civile vinculum civitatis. 416
Ius fetiale. 165
Ius gentium. i. naturæ. 152
Ius gentium patet latius, quam jus civile. 157
Ius ſummum, injuria ſumma, & alia ejuſdem proverbia. 33
Iuſtitia quid. 65
Iuſtitia, mater princepſque virtutum. 110
Iuſtum, utile, honeſtum, inter ſe conjuncta. 87
Iuvenum ferocitas. 342

L.

LAborandi verbi vis. 15
Lacedæmonii injuſti, & alia. 97
Lacedæmonii ſenectutem honorabant. 358
Lacedæmonii tyrannicidis præmia decreverunt. 132
Laciadæ. 115
Lactantius Firmianus. 110
Lælius habitus eſt ſapiens. 371
Laertes cultor agrorum apud Homerum. 354
Lambinus. 89. 98. 100. 102. 150
Lanii, 71

Langii lapſus. 94
Lagiendum quibus. 110
Largitio ex re familiari fontem benignitas exhaurit. *ibid.*
Largitionis cauſſæ. 114
Largitionem immoderata duo ſequuntur vitia, inopia, & rapinæ. 111
Largitio pecuniæ minuit rem domeſticam. 110
Laterum vis in pronunciatione. 340
Latrocinium non fuit ſemper infame, ſed periculoſum potius. 102
Laudium. 158
Legati. 39
Legati ſacroſancti. 71
Leontinus Gorgias vixit. 107 annos. 336
Levaſſo. 327
Leuctræ. 43. 44. 97
Lex. 55
Lex Cincia. 334
Lex divina eſt, quæ divinitus inſita mentibus hominum eſt. 133
Lex humana eſt, quæ conſenſu generis humani comprobatur. *ibid.*
Lex Lætoria. 154
Lex naturæ. 157
Lex punit, judicium damnat. 154
Lex Voconia. 336
Liberalis, & benignus officium non fructum ſequitur. 110
Liberalitas. 379
Liberalitas, juſtitiæ pars. 29
Liberalitas non poteſt nolenti acquiri. 110
Liberalitatis intermiſſæ effectus. 34
Liberalitas quid. 65
Libertas maxime popularis. 46
Libra Critolai Peripatetici. 135
Lilius Gregor. Gyraldus. 41
Lineæ, i. modus. 414
Linguæ præſentes metu continentur. 67
Livius Andronicus. 352
Locis delectamur montuoſis, & ſilv. 394
Locuples tabellarius id eſt, cui literæ credi recte poſſint. 163
Locuples teſtis. 47. 130. 163
Locus celebris. 25. deſertus. *ibid.*
Locus, pro dignitate. 399
L. Acilius. 373
L. Brutus, & ejus conſilii ſocii. 411
L. Cæcilius Metullus. 358
L. Craſſus Mucianus. 352
L. Flaminius conſul in Gallia a ſcorto exoratus. 345
L. Lucullus Mithridatem, Tigranemque devicit. 108
L. Mummius Corinthum ſpoliavit, ſpoliis Italiam ornavit. 121
L. Paullus. 362
L. Quinctius Cincinnatus. 355
L. Quinctius Flamininus. 327
Luculli fratres. 113
Lycurgi leges quamdiu viguere. 48
Lyſander. 121
Lyſander Lacedæmonius. 356
Lyſis Pythagoræ diſcipulus. 72

M.

MAcellum. 71
Magiſteria. 350
Magiſtratus, lex loquens. 55
Magiſtri non boni. 341
Magiſtrorum virtutes imitandæ. 65
Magiſter convivii. 350
Magna Græcia. 377
Magna mater. 346
Magnitudo animi, qua in re perſpicitur. 46
Majorum conſuetudo. 387
Mala emptio ſemper exprobrat ſtultitiam. 426
Mala omnia ex homine. 88
Mala exiſtimare, & contemnere, non idem. 101
Malleoli. 353
Malum, adverbium indignantis. 111
Mamercus, Æmiliæ gentis. 113
Manare. 121
Manica, Familiæ Helviorum cognomen. 62
Man. Curius de Samnitibus, de Sabinis, de Pyrrho triumphavit. 354
Manilius, conſul in Africa. 429
Maratho, & ejus hiſtoria. 42
Marcellus. 44
M. Curii victus tenuitas. 411
M. Antonius Muretus. 112. 119
M. Atilius Regulus. 362
M. Brutus. 407
M. Cethegus. 352
M. Craſſus, Ciceronis inimicus. 158
M. Craſſus, omnium Romanorum, excepto Sulla, ditiſſimus. 424
M. Curius. 379
M. Lutatius Pythia. 158
M. Marcellus. 362

M. Valerius Corninus vitam ad centeſimum uſque annum perduxit. 357
Marius criminatus eſt Q. Metellum. 160
Marius V. conſul Cimbros devicit, ejuſque conſulatus, & triumphi, & alia. 36
Maſſaniſſa, hoſpes Scipionis. 342
Maſſaniſſa nonaginta annos natus. 343
Maſſilia, & ejus alia. 98
Mature fieri ſenem. 342
Maximam partem, valet; plerique homines. 31
Maxime neceſſarium, forma antiqua loquendi. 397
Meditari. i. meditando exerceri. 107
Melioreſcere. 114
Memoriam perdere. 338
Mens paucorum, vita omnium. 86
Mercatura. 129
Metaphora. 50
Metellus, ejuſque cum Africano contentio, & æmulatio. 54
Metellus Macedonicus, Scipionis & Lælii collega. 396
Metus neminem diu cuſtodit. 94
Migrare, ejuſque vis. 33
Milo Crotoniata. 340
Milo patrimonium effudit. 111
Mina, centum drachmis conſtat, ſcutatis duodecim. 112
Minerva invita. 63
Minerva Phidiæ. 408
Mirabilia, i. paradoxa. 388
Miſſiones a bello tres. 35
Modeſtia. 65
Modeſtia foris utimur. 106
Modice pro modeſte. 328
Modium libras fere habet xxx. 114
Mollire. 334
Molonem; & Poſidonium Cicero Rhodi audivit. 130
Monumenta. 324
Morbus. 155
Moriendum eſſe certe. 361
Morti nihil tam ſimile, quam ſomnus. 364
Mortui vivunt. 381
Mulier. 26
Mulli barbatuli. 423
Multitudo inops. 103
Multa peccas pro, multis in rebus. 34
Munditiæ mulieres decent. 67
Munificus dando quis. 115
Mutationes omnes rerump. ſanguinolentæ. 66

N.

NÆvii ludus. 337
Naſica. 49
Natura bonum ſuadet. 17
Natura, dux optima. 330
Naturæ lex. 157
Naturæ vis. 24
Naturales motus. 350
Naturam non retinentes, dum perdere timent, perdunt. 110
Natura mutari non poteſt. 384
Natura omnia nobis vivendi præcepta tradit. 159
Natura rerum ſtat amicitia. 382
Navicularius, magiſter navis. 161
Neceſſitas, & utilitas, largitionis cauſſæ probantur. 114
Neceſſitati parendum. 119
Nec inhumanus. 331
Nemo tam ſenex, quin annum videre poſſe putet. 339
Neoptolemus. 396
Ne ſutor ultra crepidam. 71. 132
Nicocles. 122
Non modo, pro nedum. 413
Non modo; pro non modo non. 421
Non putaram. 50
Noſtris, i. Latinis. 84
Numantia. 34. 49
Numeros omnes habere. 131

O.

OBertus Giſanius. 422
Obſcurus, qui ſuam voluntatem non facile oſtendit. 153
Obſtringere ſceleri. 132
Obruere luminibus. 155
Octauii tribunus quid dixerit. 45
Octavius de metu primus legem tulit. 33
Octavius Panthagatus. 35
Odiſſe aperte, ingenuum. 394
Oeconomicus Ciceronis. 124
Oeconomicus Xenophontis, a Cicerone juvene verſus e Græco. 356
Oedipus Coloneus. 338
Officere auſpiciis. 155
Officii definitiones, & diviſiones. 22
Officium, & honeſtum, non idem. 132

Offi-

Officiorum libri, quantum a Peripatetica doctrina diſſideant. 12
Officium medium qui facit. 132
Officium naſcitur ex honeſto. *ibid.*
Officium perfectum qui facit. 22. 23. 131
Opem ferre. 23
Opera. 29
Opera animi ſunt majora, quam corporis. 102
Opes. 23. 31
Opes magnæ periculoſæ. 92
Opificina. 71
Opiniones variæ diverſorum philoſophorum. 18
Optimates. 17
Opus, opera. 88
Orator philoſophia inſtructus eſſe debet. 10
Oratio honeſta. 117
Orationes quo in loco Romæ habeantur. 15
Oratio omnis ex re, & verbis conſtat. 67
Orationis genera duo, ſermo, & contentio. 107
Oratoris deſcriptio. 107. 108
Oratoris proprium. 13
Ordines in quincuncem directi. 356
Ordo nobilior, quam genus. 122
Oreſtes, & Pylades. 138. 382
Ornate dicere. 13
Ovidii locus ex Euripide expreſſus. 23
O vocalis vigeſies a Cicerone duabus lineis uſurpata. 100

P.

PÆdagogi. 396
Pœnitere quid. 11
Pala, funda, vacuum illud in anulo, quo gemma includitur. 136
Palatium unde dictum, & ubi ſit. 69
Panætii, Polybiique laudes. 128
Panætius, præceptor Poſidonii. 152
Panætius, Rhodi natus, magiſter minoris Africani. 22. jure a Cicerone reprehenditur, quod officii definitionem prætermiſit. *ibid.*
Paradoxa. 407
Parcimonia. 426
Pares cum paribus. 331
Partim. 74
Partim, pro alia. 118
Paſcere. 96
Paſcua veteres pluris æſtimabant, quam uineas, & arva. 125
Patriæ, plus, quam parentibus, debemus. 74
Patria omnibus rebus præferenda. 41
Patrimonia effunduntur facilius, quam homini benevolentia comparatur. 111
Pavoris effectus. 67
Paullus Æmilius Macedones vicit 119
Paullus Æmilius quattuor filiis orbatus. 379
Pax in terris inanis. 35
Peccata digitis dimetiri. 415
Peculatus, eſt furtum pecuniæ publicæ. 108
Pelias recoctus. 364
Pellis vulpina quo modo aſſumenda. 37
Pennius Iuliæ, familiæ cognomen. 151
Peragrare. 128
Perduxiſſent, pro perducti eſſent. 384
Peregrini honore afficiendi. 71
Perfecta ſapientia in amicitia. 386
Perfidioſum, & nefarium, frangere fidem. 138
Pericles. 62
Pericles, Anaxagoræ auditor. 70
Perimere. 135
Perinde ut. 324
Peripatetici, & Stoici præferunt honeſtatem utilitati. 135
Peripateticorum doctrina. 91
Perotti error. 24
Pertinacia. 103
Pertinere, eſt perfecte continere. *ibid.*
Perverſitas. 329
Peſtilis fundus, qui letiferam herbam habet. 153
Petrarcha ſuam Bibliothecam. Reip. Venetæ dono dedit, 144
Petrus Alcyonius Ciceronis libros de Gloria furto avertit. 99
Petrus Nannius. 40
Phaëton. 162
Phalaridis nex. 96
Phalereus D. dulcis, primus inflexit orationem, & eam teneram, mollemque reddidit. 15
Phidiæ Minerva. 408
Phili oratio accurata. 382
Philoſophia ante Ciceronis ætatem latebat. 82. 84

Phi-

Philoſophiæ effectus. 83
Philoſophia medetur conſternatis animis. 324
Philoſophia, vitæ lex. 17
Philippi Alexandrum admonentis verba. 111
Philippi regis Macedonum in filium præclarum dictum. 93
Philippus verſutus. 88
Φύσις. 59
Pietas. 89
Pietas in parentes. 106
Pingui Minerva. 379
Pirithous, & Theſeus. 138
Piſcatores. 71
Piſiſtratus. 361
Platææ. 43
Plato Divinus, eſcam malorum appellat voluptatem. 346
Plato fabulis uſus eſt. 137
Platonis in compoſitione diligentia & vis. 16. eidem dormienti apes in labellis conſederunt, & id quid ſignificaret. *ibid.* aliaque de eo. *ibid.*
Platonis reſp. notatur. 74
Platonis ſenectus lenis. 336
Plautus. 60
Plutarchi error. 166
Plutarchus Ciceronem imitatur. 42
Pœna dupli, & reticentiæ. 155
Pœni. 36
Pollucere populum, i. viritim aliquid largiri. 113
Polybii laus. 103
Polybii, Panætii laudes. 128
Pompejus theatrum ædificavit. 113. 114
Pompejus, ut augeret potentiam ſuam, Cæſaris filiam duxit uxorem. 100
Poſidonium, & Molonem apud Rhodum Cicero audivit. 130
Poſtulata Geometrarum. 135
Potentia. 23
Præbitor. 111
Præcidere. 354
Præcipere. 8
Prædones. 112
Prædones ſemper infeſti humano generi, ideo jus humanum eos juvare non debet. 164
Præ manu. 114
Præparatio in negotiis adhibenda. 47
Præ ſe ferre ſpeciem boni viri. 102
Prandii populo ab Oreſte dati cauſſa. 112
Prata parata. 426
Pratis nominis inditi a Romanis ratio 125
Pratorum æſtimatio. 426
Priene, Ioniæ urbs. 409
Proclive eſt dictu. 117
Prodigi populi gratiam, honorum ſpe, aucupabantur. 111
Prœlium Caudinum. 345
Propagatio vitium. 353
Propius abeſſe. 362
Propylæa. 114
Proſcriptio civium R. 98
Pro ſe quiſque. 153
Prudentia. 92
Prudentiæ definitio. 100
Prudentia quid. 72
Prudentis eſt, ſuſtinere, ut curſum, ſic impetum benevolentiæ, &c. 393
Prudentiam vult imitari malitia. 157
A. Africani filius. 343
P. Mucius, juriſconſultus, & optimus vir. 106
P. Naſicæ. 387
P. Rutilius. 401
P. Rutilius a Scævola edoctus. 130
P. Scipio Naſica Corculum. 352
P. Sulpicius. 372
Puerorum infirmitas. 342
Pulchritudo. 57
Puncti, i. diſputationes metaphoricæ. 407
Pylades, & Oreſtes. 138. 382
Pylades Oreſtem ſe eſſe dicebat. *ibid.*
Pyrrho ab Ariſtone diſſenſit. 19
Pyrrhoni quid ſenſerint. 86
Pyrrhus. 383
Pythagoras. 338
Pythagoras, & ejus auctoritas. 62
Pythagoras fabri filius. 363
Pythagorei, incolæ Italiæ. 338
Pythagorei non dubitarunt, quin homines animum haberent ex univerſa morte delibatum. 338
Pythagoreorum mos. 344
Pythias, & Damon. 138

Q.

QVæſita ſunt conſervanda. 124
Quæſtiones infinitæ. 408
Quandoque, pro interdum, & pro quandocumque. 431
Quaſi, pro fere. 426
Quincunx. 356

Quin-

Quinquennium poſtea vixit, dura conſtructio. 336
Q. Fabii maximi mores. 334
Q. Fabii præſtantia. *ibid.*
Q. Fabius Max. Hannibalem exſultantem patientia mollit. *ibid.*
Q. Fabius Max. Tarentum recepit. 335
Q. Maximus. 51. 395. 426
Q. Mucius. 411
Q. Mucius Scævola augur. 371
Quirinus. 138
Quod contra, modus loquendi. 365

R.

Ratio, & oratio, hominis arma, ferro acutiora. 25
Ratio temporis interdum major, quam neceſſitudinis, habenda eſt. 42
Rationes quinque officii perſequendi. 86
Rationis inimica voluptas. 345
Reapſe, pro re ipſa. 388
Rebus pro cauſſis. 415
Rectum. 136
Redamare. 389
Referre gratiam. 390
Reficere, pro reſtituere. 425
Reges, qui Romanorum opem implorarunt in ſua egeſtate. 97
Regnare ſimul qui nequierunt. 31
Rei militari primæ, ſecundæ eloquentiæ, tertiæ juriſprudentiæ tribuuntur. 116
Religatio. 353
Rem habere, facere rem, augere, ad rem attentiorem eſſe. 119
Res familiaris, fons eſt, cujus rivuli ſunt largitiones. 110
Res incerta, pro periculum. 393
Res meliores, incrementa divitiarum, vel dignitatis ſunt. 114
Reſp. poſt Cæſaris mortem quaſi reſtituta videbatur. 82
Res ruſtica proxime ceteris vivendi rationibus præfertur a Columella. 353
Res ſecundæ difficilius, quam adverſæ feruntur. 55
Res urbanæ an bellicis anteponendæ. 47
Reſp. Romana ſe ſenatui populoque commiſerat. 82
Ejus poteſtas ad unum tranſlata. *ibid.*
Reticentiæ pœna. 155
Revocare. 23
Revocare ad calculos. 391
Ritus faciendi veteris teſtamenti. 374
Romuli fratricidium. 137
Romulus. 138. 410
Romulus legem tulit, ne quis mœnia tranſiret. 138
Rorantia pocula. 351
Rupilius, & Rutilius, Lælii amici. 394
Ruſtici antiqui in militiam proficiſcebantur. 362
Ruſtici Romani. 338

S.

Sabini. 34
Sacra publica, & privata cujuſque familiæ. 41
Sæculum. 119
Sagum, hoc eſt bellicum tempus, ſpernit oratorem bonum, amat horridum militem. 116
Salamis. 43
Salinator. 331. 335
Salluſtius Xenophontem imitatus. 94
Sanctitas. 89
Sane. 95
Sapiens qui ex Stoicorum ſententia. 23
Sapientes omnes boni ſunt. 154
Sapientiæ, & philoſophiæ diſcrimen. 84
Sapientiæ diffinitiones. *ibid.*
Sardi. 356
Satrius. 358
Scalmus. 153
Scauri gravitas ſumma, & conſtantia, & alia ejuſdem ornamenta. 48
Scaurus princeps fuit ſenatus. 113
Sceleris eſt aliquis modus. 163
Scientiæ definitio. 70
Scipio. 329
Scipio Æmilianus, ejuſque laus. 64
Scipio ab uxore Sempronia, Gracchorum ſorore, veneno necatus. 429
Scipio a Maſiniſſa accerſitus. *ibid.*
Scipio ante tempus conſul factus. 376 ejuſdem facillimi mores. *ibid.* Pietas in matrem, liberalitas in ſorores, benignitas in ſuos, juſtitia in omnes. 377
Scipio civitati carus. *ibid.*
Scipionem ſuſpicari veneno ſublatum. *ibid.*
Scipio, & Lælius. 138
Scipio legatus ad Ptolemæum Phyſiconem. 429

Scipio mortuus in cubiculo inventus. *ibid.*
Scipiones. 336
Scipiones duo. 411
Scipiones Cn. & P. 44
Scipionis dictum. 51
Scipionis exercitationes. 128
Scipionum interitus. 340
Scipio numquam petiit conſulatum. 376
Sectæ philoſophorum tres. 86
Secta Peripatetica vetuſtior Stoica, & ab Ariſtotele nobilitata. *ibid.*
Securitas ex manſuetudine tutior. 94
Sedere ad medium Ianum, id eſt fenerari. 126
Senectus, caret vinolentia, cruditate, & inſomniis. 346
Senectus Catonis non gravis. 329
Senectus natura loquacior. 354
Senectus obrepit. 330
Senectuti aſſurgebatur antiquitus. 358
Senectutis nullus certus terminus. 361
Senectutis vitia. 359
Senes coli. 339
Senes diliguntur. *ibid.*
Sententiæ ſeptem ſapientum. 132
Sententioſe, ſine verborum modo, & ordine dicere, infantia eſt. 107
Septem ſapientes Græciæ. 132
Sermo, ſocietatis inſtrumentum. 41
Servi dimidiam habent animam, ſecundum Homerum. 421
Servitio corporis, animi imperio utimur. 106
Servitus duplex. 422
Servulus vilis, qui non magni vendi poſſit. 161
Sextarius uncias habet xx. ſexta congii pars. 112
Sex. Ælius. 340
Silveſco. 353
Similitudo conciliat amicitiam. 389
Simonides. 338
Simulacrum Fidei almæ, erat in templo Capitolino. 164
Simulandi verbi vis. 61
Socrates. 62
Socrates eodem vultu ſemper fuit. 56
Socrates fidibus didicit. 359
Socrates execrari ſolitus eum, qui primus utilitatem ab honeſtate ſejunxiſſet. 131
Socrates ſapientiſſ. 363
Socrates, vir integerrimus. 71
Socrates unus ſapientiſſimus Apollinis oraculo judicatus. 373
Sodalitates. 347
Solon, & ejus factum. 62
Solonis eulogium. 361
Solonis gloriatio. 339
Solvere, eſt, ſolutis anchoris navigationi ſe committere. 152
Sonare. 160
Sophoclis Apologia. 338
Sors, idem propemodum, quod micare, quod talos jacere, quod teſſeras. 150
Speciem boni viri præ ſe ferre. 102
Specimen innocentiæ. 106
Spectatus igni. 102
Spes. 360
Spinther, cognomen Lentuli. 113
Sp. Caſſius. 383
Sp. Melius. *ibid.*
Sp. Mummius. 400
Stare remp. 416
Stercorare agrum. 353
Steſichorus. 338
Stoici eloquentiæ operam non dederunt. 407
Stoici omnia bona ſita in honeſto eſſe dicebant. 135
Stoici, & Peripatetici, qua in re conveniebant. 12
Studium quid. 84
Suadæ medulla. 352
Sub pectore. 327
Succidia. 355
Succurrere perituro qui poteſt, ſi non ſuccurrerit, occidit. 110
Sullæ crudelitas, & libido. 97. 98.
Sumere ſibi. 164
Superat, pro ſupereſt. 426
Supplicii genera quattuor. 133
Suſcipere æs alienum amici cauſſa eſt, pro amico debitum ſolvere. 111
Suſcipere, pro conari. 402
Suſtinere curſum. 393

T.

TÆtrum opponitur claro. 136
Talus. 356
Tarquinius Superbus. 383
Ταυτολογία. 344
Temeritas florentis ætatis, prudentia ſenectutis propria. 337
Tempora bona quæ ſint. 112
Temporum diſciplina. 354

Temperantia quid. 65
Temperantia. 92
Tempeſtiva convivia. 349
Tempus omnia revelat, adagium. 137
Tentare aquas. 393
Terentii ſententia, audivi acclamatum eſſe a populo R. 32
Terentius, Lælii familiaris. 398
Terentius Plautum imitatur. 72
Teſtamentum Iovitæ Rapicii Brixienſis. 147
Teſtamentum Iacobi Picolonei Cardinalis Papienſis. 144
Teſtamentum Io. Beccacii. 149
Teſtamentum L. Cuſpidii. 139
Teſtamentum Petrarchæ. 140
Thebe, Iaſonis Pheræi filia, & alia. 96
Themiſtoclis memoria, & ejuſdem reſponſum Simonidi. 338
Themiſtoclis reſponſum, Seriphio datum. 331. 332
Themiſtoclis res geſtæ. 387
Theophraſti in dicendo ſuavitas. 15. unde dictus. *ibid.*
Thermæ, Herculi ſacræ. 43
Thermopylæ. *ibid.*
Theſeus, & pirithous. 138
Theſſalus Cynea. 345
Θετικὰ, ſive, Θέσεις. 48
Threiciæ notæ. 96
Thucididis de Egeſtæis Siciliæ populis commentum. 153
Timo 398
Timefactus, & alia. 95
Timotheus & ejus felicitas. 64
Titiliare, commovere eſt. 115
Tithonus. 329
Ti. Coruncanius. 340. 379
Ti. Gracchus. 379. 385
Toga virilis. 371
Torquere hominem ex homine. 134
Torquatus. 165
Torques. 166
Trahere. 27
Tranſlatio. 95
Trœzenii. 151
Turcii Aproniani edictum. 159
Turpe, ſordidum. 121
Turpia non fiunt utilia. 166
Turpius Ambivio. 351
Tuſculani civitate donati. 34
Tutela. 154

V.

Valerius Poplicola legem tulit de occidendo, indicta cauſſa, tyranno. 132
Vanitatem orationi adhibere, eſt, falſum dicere. 153
Varietas opinionum de ſupplicio Reguli. 362
Vas, id eſt, ſponſor datus in re capitali. 351
Vbique pro ubicumque. 432
Venationes. 111
Venditio mancipiorum qualis. 157
Venuſtas. 61. unde dicta. *ibid.*
Ver iniens. 353
Vera hereditas, quæ. 158
Verbis conceptis jurare, ſive pejerare. 164
Verecundia. 157
Vereri. 65
Verſuti, qui. 81
Vertens vere annus. 431
Veſeris. 166
Vetuſtatis, & conſuetudinis vis maxima. 394
Vicini. 398
Vicinorum convivium. 351
Vicit Olympia. 356
Victoriæ incruentæ quærendæ. 50
Vivendi participium. 26
Videri. 10
Vietus. 330
Vilis ſervulus. 161
Villa locuples. 355
Vindicare. 14
Vindiciæ, quid, & unde. *ibid.*
Vinum fugiens, quod ætatem non fert. 161
Vir, a virtute. 159
Vir bonus, aliis natus. 69
Vir fortis temperans eſt. 114
Viri boni actio quantum Reip. proſit. 82
Viri boni ad magiſtratum cogendi. 46
Viri boni ſpeciem præ ſe ferre. 102
Viri juſti fortitudine non egent. 45
Viri magnanimi eſt, bonam, & malam fortunam ferre. 50
Viri ſapientis dictum. *ibid.*
Viri ſimplices, veritatis amici. 45
Vir nullus vitii expers. 54
Vir, qui ab ira recedit, facile a juſtitia recedit. 55

Virorum bonorum converſationis vis. 9
Virorum potentiorum, & tenuiorum eadem voluntas eſſe debet. 66
Viris equiſque. 166
Virtus. 93
Virtus amanda, non gloria. 46
Virtus in omnium animos lumen ſuum permittit. 388
Virtus non eſt mercenaria. 110
Virtus non minor eſt in rebus parandis, quam tuendis. 27. 124
Virtus, id eſt prudentia. 81
Virtus pro philoſophia. 91
Virtus ſibi pretium. 45
Virtute, atque induſtria neceſſaria vitæ comparantur. 118
Virtute nihil amabilius. 383
Virtutis, & fortunæ comparatio. 412
Virtutis monumenta permanent. 360
Virtutis ſignificatio propria. 412
Vis omnis in animo, & corpore ſita eſt. 106
Viſcerationes. 111
Vita. 24
Vita nihil habet commodi. 364
Vita nulla eſt ſine amicitia. 99
Vita periculoſa navigatio. 54
Vitire, an veſtire, ſit idem. 125
Vitium. 155
Vivere ingenio. 106
Vivere recte quando quis dicitur. 45
Vivi radices. 353
Vltimus 41
Vlixes verſutus.
Vnguentarii pulſi. 72
Voci vivæ vis major ineſt, quam privatis ſtudiis. 8
Vocum inverſiones quando maxime fiunt. 87
Voluntas. 423
Vox canora. 340
Vrbs, civitati præſidium eſt. 111
Vrbes duæ, Carthago, & Numantia everſæ. 376
Vſum habere. 373
Vſurpare. 102
Vſurpare, pro obire. 375
Vter, pro utervis non dicitur. 161
Vtilitas aliquando cum honeſtate pugnat. 131
Vtilitas eſſe non poteſt, ubi turpitudo. 135
Vtilitas propria, vi, aut injuria quærenda non eſt. 134
Vtilitas omnis ab homine. 89
Vtilitas publica, vel ſi cum alterius damno conjungatur, non eſt reprehendenda. 134
Vtro, pro utrovis. 414
Vulnus immedicabile amputandum. 51. 134
Vxores eſſe dotatas, expedire reipub. olim creditum eſt. 111
Vxorius, cui mulier imperat. 422

X.

XAnthippus Lacedæmonius. 162
Xenocrates. 338
Xenophon diſcipulos à ſimulationis ſtudio dehortari ſolebat. 104
Xenophontis libri perutiles. 356
Xenophontis Sympoſium. 351

Z.

ZEno. 338
Zeno Citiæus Stoicæ diſciplinæ princeps. 135
Zeno, Polemonis auditor. 18. Academicorum dogmatum ſectator. *ibid.* Stoicam diſciplinam inſtituit. *ibid.*

FINIS.